UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Instrvctorii Conscientiæ R. P. F. Lvdovici Lopez Ordinis Prædicatorvm ...

In qua reliquæ materiæ quæ ad Instructionem Conscientiæ pertinent ex Orthodoxis Ecclesiæ iudiciis & scholasticorum Theologorum, tum Iurisconsultorum resolutionibus scitu perutiles latè & copiosè disputantur

López, Luys

Lvgdvni, 1588

urn:nbn:de:hbz:466:1-41259

Visual Library

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th. 1270.

9. III
22.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

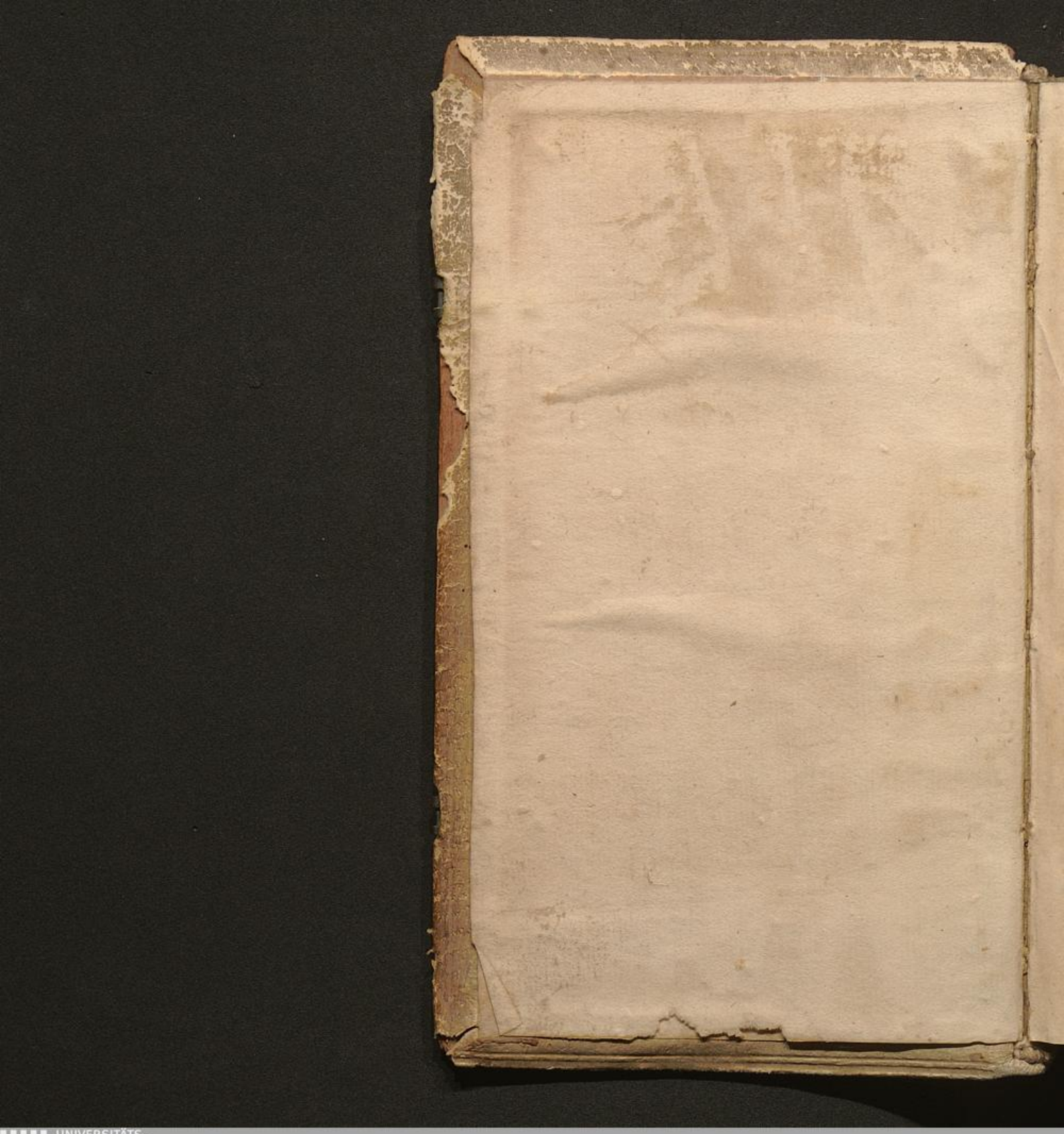
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

INSTRVCTORII

CONSCIENTIÆ

R.P.F. LVDOVICI LOPEZ

ORDINIS PRÆDICATORVM

Prouinciæ Hiſpaniæ in ſacra Theologia Præſentati,

SECVNDA PARS.

In qua reliquæ materiæ quæ ad inſtructionem Conſcientiæ pertinent ex Orthodoxis Eccleſiæ iudiciis & ſcholaſticorum Theologorum, tum Iuriſconſultorum reſolutionibus ſcitu perutiles latè & copiosè diſputantur.

Nunc variis locorum annotationibus ex Iure Ciuili tum Pontificio exornata & locupletata, opera PETRI MATTHÆI I. V. D.

Eiuſdem ad lectorem Præfatio neceſſitatem & commendationem libri edocebit.

Soc. Iesu Paderborn.

LVGDVNI,
APVD PETRVM LANDRY.

M. D. LXXXVIII.
Cum priuilegio Regis.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

PRAEFATIO
PETRI MATTHAEI
DE OPERIS VTILITATE
AD LECTOREM.

IN duos tomos opus hoc diuidi voluit Author, cuius votis beneuolè fauentes idem præstãdum hac editione duximus. Vtriusque tamen materiæ ita coniunctæ sunt vt earũ cognitio bipartiri minime debeat tradunt enim suas mutuas operas ita vt meritò putẽtur εἰς τ'αυτὸν ξυμφῦσαι hoc est in vnum coalescere eò enim tendunt vt conscientiam instruant, à sordibus inueterati sceleris purgent, virtutis splendoribus illustrent, ab ignaua boni operis torpedine excitent vitiorum & contumeliarum excidio, cœlestia promereamur præmia, temerè enim angimur peccato duce aliquid fœlicitatis adipisci, expurgandum est vetus fermentum, exuendus est prior homo, vt innascatur nobis summum bonum, inconstans tenebricosæ rationis deserendum est iudicium & ad reconditam in Christi bea-

titudinis lucem virtutum omnium meritis concedere. Sed noſtra ætas adamantina adeò vecors & pertinax conſcientiæ vel nihili vel flocci facit, quod nobis à ſummo opifice tam ſeriò commiſſum eſt conſcientiæ ſcilicet candorem & integritatem.

Viuitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero. fratrum quoque gratia rara,
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti,
Lurida terribiles miſcent aconita nouercæ
Victa iacet pietas, & virgo cede madentes
Vltima cœleſtum terras Aſtræa relinquit.

Nihil hodie niſi vi ac tumultu agitur, quæſtus gratia omnia corrumpuntur, eſt in promiſsis perfidia, in obligationibus falſitas, in pręſtandis aut locandis operibus inęqualitas, in mercede exigenda iniquitas adeò vt non parum ſit ſolennis antiqua illa parœmia noſtris temporibus, de ſua quiſque artifex arte fur eſt. Hæc fuit ſola ratio cur Ludouicus Lopęſius huius operis author nunquam ſatis laudatus, in hac ſecunda parte varias hominum fraudes & dolos qui vel in bonorum inuentis vel in illicitis poſſeſsionibus, in vſucapionibus, vel præſcriptionibus, vel inofficioſis donationibus, vel in periuriis vel in bonorum diuiſionibus, vel in malè acquiſitis, vel in tributorum

rum extorsionibus, vel in grauissimis vsuris & cambiatorum lucris, vel in falsis, technis, & fraudibus affatim cõmitti solet detegere & notare nigro thita voluerit. Adeò vt hęc secunda pars potior & præstantior in materia restitutionis veluti in causæ statu & cardine versetur, quæ prioris partis diffusè coronidem locupletauit. Hic enim aperit inuentorum restitutionem quæ multos in varios errorum scopulos impingere fecit. Ast in hac re absque Delio natatore nobis est Cynosura veluti & fidelissimus Acathes, sed vtinam tantæ esset efficaciæ optimi viri monitio vt iam homines à prædis, à cædibus, ab illicitis contractibus, à falsis, à furtis abstinerent, vtinam ius restitutionis religiosiùs obseruaretur sine quo nec Innocentia, nec conscientia, nec conscientiæ securitas conseruari potest. Digna ita Christiana lege est Restitutio & tã laudabilis vt non immeritò dici queat à Christo alienus, qui hanc non amet, exosculetur, & exerceat. Si enim id pulcherrimum est quod virtutum ambit circulum quid æquè potest cum hac virtute conferri? quæ mera est Iustitię excellentia, finis & ratio. quæ iustum & æquum comitatur, qua homo non est homini lupus sed Deus veluti auxiliatrix

xiliaris & id quod Deo & sibi & proximo debet, persoluit atque conseruat illibatum. Nunquam hominis impij necessitudine lętatur, nūquam suum hospitem furto iniusto adulatur, sed continuis stimulis conscientiam hortatur ad restituendum quod male ablatum est, ne cum horrendo isto vitio sepeliatur corpus exangue in animę periculum. Habemus huius rei domesti ca exempla ita vt ampliore commonitione non indigeamus. Nihil auditur frequentiùs in sacris concionibus, quam quod iniuria possessum restituendum sit, ne incautos nox vltima nos emancipet. Leges Cæsarum minime tolerant bona quęcunque in Reipublicæ commodum collata quę ex rapinis furtisque conflata fuerunt. Posthumum est, serum est, & profecto friuolum credere hæredibus bonorum quæ impiè extorsisti restitutiouem. Quod si tuo non moueris exemplo, priscam Patriarcharum veteris testamenti iustitiam mirari incipe, qua tu tibi notus rapinarum negocia proiicies. Primus omnium occurret tibi Abraham dum inquit *leuo manum meam ad dominum Deum excelsum possessorem cæli & terræ, quod à filo subtegminis vsque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua sunt.* Apud

quos

quos huiuſce continentiæ exempla extare putabimus, certè apud Chriſtianos milites rarum vel nullum eſt. Romana illa militaris diſciplina ſuos habet Paulos Aemilios, Aphricanos, Mummios, Curios qui preclara trophæa non prædis nec depopulationibus iniquis adepti ſunt. En ſenex adeſt conſtitutus in caligine Thobias excitus ad furtiui hœdi balatum. *Videte* (exclamat) *ne fortè furtiuus ſit, reddite eum Domino ſuo, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.* Qua de cauſa voluerunt Cęſarum placita malæ fidei poſſeſſorem nunquam præſcribi & ad reſtitutionem omni rigore vrgeri ac premi, quod ſi hæc paulò altius perpenderentur nō in laqueos inextricabiles Syrtes prolaberentur ij qui de conſcientia minus ſolliciti ſunt, & perpetuis vitæ quatiuntur moleſtiis, vmbras ſuas extrepidant, perpetua eorum animis furiæ tempeſtas, non ſomnus eſt ſuauis ſed terribilis & formidine plenus, non cibus probè quantumuis conditus voluptatem præbet, non muſica, non aurum, non vxor, non liberi non reliqua id genus ſed quaſi carnificem circungeſtaret ſe lancinantes vel flagellantes continuò illis poſt admiſſum obambulās nullis conſciis intolerabiles luen-

tes pœnas, vt & omnes Græcorum & Romanorum testatur historię de Dione, Nerone, Caracalla qui conscientiam scelerum vindicem habuerunt. Hac de causa Ludouicus Lopæsius cuius nomen veluti cogitabundus suspicor pro Conscientię Instructione tutissima, hanc secundam partem edidit cui si obtemperetur non deerit profectò cœlestis auxilij gratia, nam vt testatur Diuus Mar. Heremita libra περὶ νόμου πνευματικοῦ de lege spirituali naturalis liber est conscientia, hanc quicunque strenuè & diligenter egerit diuini auxilij haud dubiè capiet experientiam, poterítque aptissimè Horatiano vti elogio,

Murus aheneus esto
Nil conscire sibi nulla pallescere culpa.

Quocirca omnes pios arbitror, flagrare desiderio recognoscendi rem tam pręclaram, quam natiuo & facili docendi genere edocet hic doctissimus Lopæsius ad cuius lectionis parascęuem & periocham veluti hæc prefari voluimus, vt futuris lectionibus præclara, necessaria, cognitúque iucundissima te (optimè Lector) expectare non ignores.

SECVNDA PARS INSTRVCTORII CONSCIENTIÆ.

¶ De rerum inuentarum restitutione.

CAPVT PRIMVM.

VT de inuentis quem polliciti sumus disputationis sermonem prosequamur dicimus primò, quòd in litore maris lapilli inuenti sint inuentoris [a] quia litora iure gentium manserunt communia, atque idem est iuris naturæ iudicium de auri, aliorúmque metallorum venis, quæ sunt in visceribus terræ. Atque secundùm Mercatum [b] licet hæc ita sint, tamen principibus, & regibus prout aliquando assuescunt facere per suas leges positiuas peculiares bonis respectibus inductis, permittitur in inuentionib. fortunatis piscationis, lapillorũ pretiosorũ, & gemmarum, priuilegia inuentoribus seu aliis cõcedere, vt ipsi soli his potiantur facultatibus gẽmas piscandi, lapillósque in certis litoribus maris.

a *Inuentoris sunt lapilli & gemmæ quæ in litore maris inueniuntur. Inst. de rerum diuis. §. Lapilli. ex Floro lib. 3. ff. eod.*

¶ Sicut etiam odorifera expurgamenta, quibus cete in insulis aliquibus se euacuant *ambar* nuncupata, vel minera-lia auri, vel argenti, aliquibus à principibus in gratiam & in formam priuilegij ex iustis causis sunt applicita, non tamen rigore tam stricto per hęc concessionum seu appropriationum harum rerum priuilegia, ita reliqui inhibentur talibus locis prædicta piscari, quòd in conscientia obnoxij fiant ad ea restituenda, sed solum iudicibus indicitur ne cæteros ibi piscari sustineant, & in inuasores talis piscationis pœnas, pręscriptas aut præscribendas exequantur.

b *Libr. de contractibus.*

¶ Idem dicendum duxerim de piscatione thunorum reseruata in Hispania duci Metinensi, & de aliis gemmarum, aut piscari piscationibus prohibitis vbi piscatũ elabi potest.

Qõ. 1.

¶ At dubitare inquit Sotus [c] posset quis hic propter nostros Hispanos, qui ad Occidentalem plagam auri exhauriendi gratia aduolant, an liceat cuicunque vnius nationis ad aliam quæsitum aurum peregrinari: apparet enim vnicuique eadem ratione licere, postquàm iure gentium non fuere res istæ diuisæ.

c *Sotus de Iustit. & Iur. lib. 5. quæst. 3. art. 3.*

¶Respondet tamen Sotus hoc dumtaxat iure non esse omninò licitum, nisi incolæ ipsi consentirent, aut pro derelictis eosdem thesauros haberent. Nam regiones iure gentium diuisæ sunt, & ideò licèt gentibus illius regionis sint illæ res communes, tamen non possunt aduenæ, incolis inuitis easdem res vsurpare, nec enim valent Galli, hac de causa ad nos penetrare, nec nos ad illos, ipsis inuitis.

Qō. 2. ¶De argenti vel auri fodinis repertis in regionibus occidentalibus inter Indos, an super eas Hispani quid iuris possint acquirere sibi, multa supperetere possent dicenda, sed compendiosè hæc dicta sufficiant. Primo, quòd infideles Indi propter infidelitatem suam, suarum dominio rerum non sunt priuati secundùm D. Thom. [d] ¶Secundò quod bene ait Sotus [e] scilicet, si contra Turcas, aut sarracenos iustum gerunt christicolæ bellum, id est quia nobis infesti hostes sunt, nostrámq; apertis persecutionibus, irrisionibúsque insectantur religionem Christianam, nostrásque terras, regionésque quæ olim Christianorum fuerunt, inuasas, præoccupatásque habent, quare ij publica authoritate principum Christianorum ad id authoritatem habentium à Papa, vel aliter possunt sicut bello subiici ita terrarum quas possident dominio expoliari. At Indos hos qui antea sicut Christi nomē non audierant nec illud susceperant, neq; nobis infensi erant, nec quid quam nostrum inuaserant, dominio suorum mineralium priuare, sicut & aliarum rerum, iniquū esse videtur, nisi talia mineralia vt docet Victoria [f] haberent pro derelictis, quod tūc contingeret, quando venientibus peregrinis Hispanis, & sine oppressione eorum, suffodientibus argentum, vel aurum, ipsi non ægrè ferrent, sed gauderent, nihil curantes.

d 22. q. 10. ar. 10.

e Sotus in 4. sentent.

f F. à Victoria latè hāc materiā prosequitur in 5. relectione de Indis. & 6 de iure belli.

¶At postquam gremio ecclesiæ per baptismum sunt aggregati, sub eodem rege Christiano degentes, quia peioris conditionis ob id esse non debent, quòd se fidei religionísque Christianæ per baptismum addixerint, ideo suis mineralibus suarúmque dominio rerum denudari non possunt inuiti, testante id extrauagante communi tit. de Iudæis. Ioan. 22. cap. Iudæi vbi sic stabilitur. Iudæi ad fidem conuersi, non sunt in suis possessionibus, & bonis aliis, quocunque nomine censeantur, quæ conuersionis tempore obtinebant, vel obtinebunt, occasione prædicta molestandi, nec permittendi ab aliis molestari, sed protegendi, & defendendi, vt sic de seruitute, ad libertatem se transisse percipiant, quia dignum est,

& iuri

& iuri consonum fonte renatos baptismatis, Iudaica cæcitate dimissa, amplioribus fauoribus, & gratiis abundare, vt qui in perfidia abundarent, non cogantur mendicare fideles.

¶ Atque hæc omnia persanctè decreta potissimum locum habent inter hos nouiter iam conuersos Indos. Igitur ne deterioris sint post baptismum conditionis, nihil, neque etiam à principe, est intentandum in suarum personarum grauamen, dispendiúmque rerum quo ipsi iniustè expolientur, & Hispani inter eos degentes expoliis eorum ditentur. Quia secundum ius [g] nemo cum alterius iactura locupletari debet.

¶ At licèt hoc ita sit Mercatus [h] ait, quòd si fiat sine grauamine Indorum Christianorum, quatenus non expolientur suis fundis, prædiis, siluis, nemoribus aut possessionibus, non tantũ inesse scrupuli, si beneficiandis mineralibus illic Hispani operã darent, sed nõ vacat culpa graui vt exerceatur in practica, quia vix vnquã seruatur æquitas aut iustitia circa hoc.

¶ Item præterquam quod Indi inuiti plerúmque expoliantur suis possessionibus, ipsi quoque inuiti ad suffodienda destinantur mineralia, vbi quia imbecilles natura sunt, nec pares ad tantum laboris subeundum animas inter tam operosum negotium exhalãt, vt solitudo aliquarum regionum olim copia Indorum scatentium euidenter testatur. Insuper, & à suis possessionibus mineralibus vicinis interdum extruduntur vel ob conuictum Hispanorum mineralibus vacantium sibi pernicioſum, suas sedes, aut domos mineralibus propinquas deserendo inde exulare coguntur, metuentes etiam ne mineralibus mancipentur, fugientes quoque annonæ penuriam, quæ statim ipsos, & proxima loca mineralibus solita est inuadere, dum omnia in mineralibus exhauriuntur.

¶ Adhæc ab agricultura sibi grata, & per quam sibi necessaria pro suorum filiorum, & familiæ victu, auocantur. Quę omnia mala si cessarent, si in suis syluis, vel nemoribus inuenirentur mineralia, quæ ipsi incolæ illius terræ nolent excolere, quia vel impares sunt ad tot expensas minarum, vel laborem subeundum, vel industriam adhibendam ad eas excolendas minas, tunc Hispani habita licentia regia si liberè cum indis conuenirent, de illis locis mineralium emendis, vel aliter pro illis locis illis recompensando, pro iure quod ad illa habent, non tantopere id improbaretur ait Mercatus, scilicet quando volentibus Indis super illis locis ius obtinentibus, vel ipsis rationabiliter ex causa iusta renuentius,

[g] *Lege nam hoc natura. ff. de cond. indeb. & Cic. lib. 3. offici. Itẽ Dynus in cap. 2. de reg. iur. in 6.*

[h] *Libr. de contract. cap. 15. de restitutione incursa per iniustũ bellum fol. 219.*

nuentibus, per viam contractus, aut recompensationis suũ ius in Hispanos cedere, iniuria non fieret. Sed quando aliter fit prædictáque inconuenientia non cauentur, res est quæ non vacat culpa graui, quia deterioris conditionis fiunt Indi, quia amplexi sunt Christianismum. De qua deteriori conditione in temporalibus, sæpe quæruntur, cum iuxta decretum supra allegatum Papæ ibi decernitur non deterioris, sed melioris conditionis idcirco deberent esse, & quia iuxta dictum domini Iesu dicentis iugum meum suaue est, & onus meũ leue per huiusmodi iniurias, atq; molestias, Indis nouiter conuersis graue & intolerabile fieri nõ debet tale religionis Christianæ ab ipsis susceptæ iugum. ¶ Ad hæc, & hic hæc non prætereunda est quæstio quid iuris de his Hispanis, qui Perusij nouóq; regno Granatensi sua priuata authoritate id officij assumpsere, explorandi omnia sepulchra Indorum, & omnia & delubra & sanctuaria ipsorum ad suffodiẽdum sibi inde Thesauros, & iocalia, cũ quibus Indi soliti sunt sepeliri.

¶ Pro illustratione quæstionis sit prima propositio. Hispani, qui priuata authoritate indelubris Indorum, vel in eorum sepulchris, i aurum, vel argentũ, vel iocalia dicata sanctuariis suffodiunt, sibíque ea vendicant, regulariter obnoxij fiunt adhæc omnia restituenda. Patet, quia si verum est quod fertur, scilicet regem per suam regiam schedulã huiusmodi suffosiones thesaurorum, & iocalium in prædictis locis prohibuisse, palã est carere huiusmodi Hispanos iure huiusmodi thesauros sibi surripiẽdi. Item quia vice derelicti, huiusmodi thesauros nõ possũt sibi appropriare Hispani, cũ excubare soleãt ad fores sanctuariorũ, horũ thesaurorũ custodes secretò.

¶ Item tertiò, quia huiusmodi thesauri reconditi solent reperiri in locis Indorum, puta in eorum delubris regulariter, & thesaurus sic reconditus videtur esse thesaurus totius communitatis, vbi ab antiquo tempore obtulerunt suas oblationes. Vnde ex eo quod illos thesauros obtulerint sanctuario suo, communitas Indorum oblati thesauri non destitit esse domina. Sicut neque communitas Christicolarum definit habere ius in communi super omnia illa ecclesiastica ornamenta, quæ pro decore suæ ecclesiæ, cultúque diuino pro se celebrando, obtulit. Vnde non solum ecclesiæ, sed & reipublicæ populi, quæ de his necessariis prouidit, iniuriam inferret, qui his ecclesiam expoliaret. Ergo pari ratione Hispani non potuere illos thesauros communitati Indorum

i *Adrianus, Gratianus, Valent. & Theodosius si quis in alieno loco thesaurũ inuenerit dimidium domino soli concedunt & dimidiũ inuẽtori sed fortuito & non data ad hoc opera ne detur occasio violãdorũ sepulchrorum.* 10. *c. tit.* 15.

debitos

debitos sine pœna restitutionis sibi appropriare.

¶ Sed adhuc instant huiusmodi thesaurorum suffossores Hispa. se super his, his verbis sanctificantes. Quia inquiunt iam ista oblata delubris, cacodæmoni sunt oblata, quia nullū ius sibi parere potest supra illa, sed ibi ista iocalia thesauriq; reconditi pereunt, & in nullius reipublicæ vsus vtiles cedunt. Nónne melius est & sanctius inde suffodientur per Hispanos vt in corū vsus vtiles conuertantur. Sed longe aliter, quā ipsi autumant, & non pro votis suis, quia omnia dirigunt ad priuatū quęstum, suæ obiectioni adhibenda est responsio.

¶ Quia non ipsis, sibi præripere huiusmodi thesauros licitè posse, concedimus, sed rex cui incumbit cura indorum iam conuersorum ad fidem, sat agere debet, vt per officiales ad hoc per se designatos, huiusmodi thesauri in delubris indorum reconditi retegantur, effodianturque, vt in bonum commune reipublicæ, cuius sunt conuertantur, vt quia rex eorum curam gerit bono cómuni sic consulat, effossoribúsque poterit inde sua stipēdia industriæ & laborispersoluere.

¶ At iam de thesauris seu iocalibus, quæ sepulchris indorū reposita manent, si tales indi sint iam fideles, dicendum est, quod si constat, eos thesauros fuisse aliquorum antecessorum, quorum hæredes, & successores adhuc manent illi thesauri illis tribuendi sunt aut in commodum illorum, & de beneplacito illorum in vsus pios veniunt expendendi, & non aliter, quia eo quod Christianismum amplexi fuerint, non deterioris conditionis sunt censendi, qualis essent, si successione sibi debita rerum suorum antecessorum priuarentur. Qō. 4.

¶ At de thesauris immemorialibus, de quibus memoria iam non est reliqua cuius, vel quorum fuerint, dico quod tunc inter hos Indos Christianos si quis incolatum sortitus fuerit, vnam faciens cum eis rempublicam, populi quoque onera subiens, secundùm Victoriam [h] quia hic incola populi Indorū esse censetur si inuenerit ibi thesaurum, per leges infra nunc referendas de inuenientibus thesauros immemoriales, casum hunc moderabitur, si inuenerit à casu in solo alterius, vel dedita opera. ¶ De infidelium Indorum thesauris in illorū terris repertis loquendo, quia de his quæ foris sunt non est nobis iudicare, puto cum eis iura naturalia [h] fore seruanda, vt quod tibi non vis, alteri non facias. Nam vt ait Sotus non licèt eos suis thesauris priuare, nisi ipsi incolæ cōsentirent, aut pro dèrelictis, eos haberent, quia vt probe ait

k *Victoria in relect. Indorum.*

l *Inter homines omnes cognationē quandam natura constituit ff. de iust. & iure.*

Sotus,

Sotus, nõ possunt Galli hac de causa expilandi thesauros Hispaniæ, ad Hispaniã penetrare, nobis Hispanis inuitis. Neq; contra nos ad illos licet in præsentiarum. ¶ Vnde non approbo omnino factum cuiusdã ciuis & ducis Cartaginensis Indiarum, qui accepta notitia ingentiũ gazarum, quæ in regione Cenu nuncupata, vbi Perusinorũ principum, & regum, tam sepulchra, quam etiam eorum gazæ in sepulchris solitæ abeis recondi continebantur, cum copia militum ea sepulchra exploraturus adiuit. Vnde tantam copiam auri fertur in de asportasse vt nullibi gentium reperta sit similis.

¶ Nam si verum est vt vulgabatur illos thesauros Perusinorum principum esse gazas, ad earúmque custodiam præfectos habuisse custodes, aut in regionibus indorum eas gazas immemoriales contineri, essèque reconditas, neque pro derelictis habitas, palam est earum effossionem & deportationem imò expilationem non fuisse licitam.

¶ De thesauris inuentis restituendis, vel non.

CAPVT II.

Qõ. 1. a *Gloss. c. si quid 14. q. 5.*

Qõ. 2. b *Dicit text. in l. nunquam §. thesaurus. ff. de acquir. rerum dom. quod thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ cuius non extat memoria. §. thesauros de rerum diuis. l. 1. in aurea rosa casu. 19. C. de thes.*

Hic & illa agitare solet quæstio an si quis thesaurũ inuenit in loco alieno, quid iuris de illo habeat. Res est plana postquã quæstio hæc iam est absoluta per communia iura decernentia, quod qui thesaurum aliquem occultum in loco alieno, casu inuenit dimidium domino reddat. At verò data opera, quis absque facultate domini effodiens inuenit, totum reddat domino, saltem sui laboris mercede deducta secundum mentem glossæ [a] 1. cap. si quid 14. q. 5.

¶ Quarum legum intelligentia exigit nosse, quid intelligant per thesaurum. [b]

¶ Thesaurus autẽ est pecunia sub terra, vel alibi absconsa, vetustiori tẽpore, cuius dominus ignoratur, & de cuius occultatione, nulla est memoria qui secundũ ius cõmune totus est eius, qui inuenit eũ in eo quod plene suũ est quoad dominiũ directũ & vtile. Et si casu inuenit in alieno dimidiũ talis thesauri sic reperti est eius, & dimidium est domini loci vbi est inuentus. ¶ At si data opera inuenit in alieno, distinguendum videtur. An de consensu domini loci fuerit quæsitus, an sine illo, & in priore casu totus cedet inuentori, in posteriore vero totus domino loci, vt probat lex. 1. quę est exacta solutio Syl.

¶ Porrò quæritur quid quando is qui non est integer dominus

minus loci, vbi alius inuenit thesaurũ quia illũ fundũ habet solum creditor in pignus, vel maritus in dotem. Respondetur primo quòd creditor, qui thesaurum in domo, quam in pignore habet, inuenit, & maritus etiam qui inuenit in terra dotali vxoris, diuidere eũ debet cũ debitore, aut cum vxore.

¶ Secundò etiam qui in agro aut domo ad modicum tempus conductis, imo ad longum nempe ad vitam aut vitas, aut in emphiteosim perpetuam, vel ad 10. annos, qui etiam longum tempus constituunt, quia nullus horum est integer dominus,[c] & sic dimidium directo domino dare debet. Et è contrario, si inuentor habet dominium directum dimidium dare debet habenti vtile. [d] At dominium totum directum dicitur habere is, qui proprietatem rei sine fructu habet, vt qui in emphiteosim perpetuam, aut ad vitam dedit, aut ad 10. annos collocauit possessionem, dominium vero vtile tantum dicitur habere, qui sine proprietate, habet ius fruendi re perpetuò vel sua vita, aut plus, aut saltem pro 10. annis iuxta glo. cle. 1. de rebus ecclesiæ non alienandis. ¶ Sed quid iam tandem dicendum erit de inueniente thesaurum in loco publico, aut sacro siue religioso. ¶ Dicitur de tali, quod partiri debet illum cum fisco, aut ciuitate, aut prælato ecclesiæ, cuius est ille locus, vbi inuentus est. Hæc omnia secundum ius cõmune. Nam vbi aliæ sunt de hoc leges, aut de rebus inuentis, illæ seruandæ sunt, sed non est expectanda sententia iudicis vt recte monuit Caiet. quia vt ait Nauarrus hæc restitutio non fit in pœnam, cuius soluendæ obligatio exigat sententiã, iuxtà illam gl. singular. c. fraternitas. 12. q. 2. ¶ Sed merito hæsitari à quibusdam poterit. An qui data opera sine consensu requisitũ domini in agro alieno suffodiens, thesaurum inuenit, teneatur in conscientia, ante condemnationem totum thesaurũ prout sanciunt leges domino loci restituere, & quidem Nau.[f] in huius rei gratiam citans Caiet. videtur insinuare (quia talis lex non est pœnalis) ante sententiam iudicis totum thesaurum restituendum esse domino in consequentia. Ita tenuit Victoria. Sotus[g] verò solum ait quod ex legib. ciuilibus. [h] totus thesaurus est domini fundi. Quia inuentor fur reputatur. ¶ Solus Mercatus [i] (quod ego scia) contra hos & à mea sententia dissidẽs ausus est affirmare quod si aliquis re vera absq; malo animo suspicans alicubi esse recõditũ thesaurum, si quia constitit esse antiquissimam immemorialémq; esse eum dominũ eius suffodiendo eum inueniret tur a

c l. 2. ff. si ager vectigalis vel emph.
d Bart. in l. si is. §. fin. ff. de acquir. rerum dom. & l. in causa ff. de proc. & §. thesauros, instit. de rer. diuis.
e Cae. 22. q. 66. art. 3. Qõ. 4.
f Nauar. Sum. Lat. cap. 17. num. 175.
g Sotus lib. 5. de Iust. & iure quæ. 3. art. 3.
h C. de Thesauris lib. 20. l. vnica. & Inst. de rer. diuis. §. thesauros.
i Mercatus lib. de Contract. fol. 218 cap. 15

tuta conscientia posset illum sibi retinere, ante sententiam iudicis aliud iubentis, atq; si id curet ne iudex resciat, ne illũ domino loci exhibere cogatur, non est sibi culpæ tribuendũ.

¶ Sed hanc opinionem licet omnino nusquam ausus sim refutare, quia lex [k] dictans totum in hoc casu fore domino loci restituendum, videtur fundari in præsumptione hac quod inuentor tunc fur reputatur, tamen in casu prout eum limitauit Mercatus, scilicet quod nulla intercesserit re vera fraus, inuentor re vera fur non fuisse videtur, quare ista opinio licet non in toto, tamen in parte aliqualem apparentiam habet. Quare in eo, quod ait totum in hoc casu posse sibi retinere, non eam accepto, quia si qui bona fide, & à casu in alieno solo thesaurum reperit, ex æquitate naturali iubetur domino soli dimidium impendere, quare qui dedita opera illum inuestigauerit à restitutione saltẽ dimidij liberabitur, postquam nõ tam est liber à præsumptione culpæ, quam est illum reperiens à casu? Si tamen dimidium impertitus fuisset domino loci non auderem residuum retinentem [l] damnare.

¶ Addit quoque Metina [m] quod si credens, aut compertum habẽs, thesaurum immemorialem latitare in fundo alicuius domini, id ipsum possessionis domino renuntiabit, dominúsque id quasi delirium reputans nihil curauit, tunc totus thesaurus inuentori cedet, quia tunc inuentor, neque vt fur, neque vt inuasor alieni per leges reputatur.

¶ Porro hæsitari hic quoque contingit, an si aliquis suffodiens in fundo alieno, huiusmodi thesaurum immemorialem reperit, possit, rursus illum cooperire, adiréq; dominum fundi, & cum eo euentus ignaro, nihil ei reuelando, de pretio tantum fundi conuenire, fundúmque sibi comparare vt totius thesauri emptor dominus fiat.

¶ Sed dico in re tanta suffulta authoritate doctorum, non expedit multum remorari, nam D. Thom. [n] (quidquid dicat Angelus) tenet partem affirmatiuam, cui accedit Nauarr. [o] qui emit aliquod prædium siue Vrbanum, siue rusticum, in quo postea thesaurum inuenit, nihil tenetur restituere venditori l. P à tutore ff. de rei vendi. quam vt sciens in eis thesaurum esse emerit ab eo, qui id ignorabat. Huic sententiæ subscribit Metina sua instructione addens id facti commendasse Euangelium, vbi ait simile est regnũ cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo vadit, & vendit omnia quæ habet, & emit eum. Secus est autem inquit So-

tus

k Gl. in d. §. thesauros & l. 1. cap. de thesauris circa medium, totus acquiritur domino.

l Robertus Aurelianensis. lib. 1. receptarum cap. 5.

m Met. in sua instr. confess. fo. 168. ca. restitutionis. Qõ. 5.

n 22. q. 66. art. 5.

o Summ. lat. c. 17. nu. 175.

p In hanc l. dicit Bar. quod si est thesaurus empti vris si pecunia venditoris.

tus loco citato qui eiusdem sententiæ est, si in muro domus, aut in eius penetralibus, pecuniã, aut aliud quippiam reperit: quod antiquus possessor illic posuisset, & per obliuionem reliquisset, tunc enim eiusdem possessoris est, aut suorum hæredum, vt habetur in l. à tutore. ff. de rei vendicat.

¶ Obliuioni hic quoque non est tradẽda, & illa quæstio, an possint principes thesauros vbicunque inuentos sibi vendicare, & quidem Palude [q] audaciter asseuerat ex consuetudine, omnes thesauros vbi vis reperiantur esse principum, quam opinionem Sotus loco citato ait non esse auscultandam, vt bene ait Sylvest. [r] quoniam talis consuetudo in republica bene instituta non est introducta. In Hispania nãque leges supracitatæ ad literam seruantur, atque in recopilatione legũ. tit. thesauri. lib. 6. l. 13. nihil aliud iubetur, quã qui rescierit, audierit ve, in ciuitate, oppido, vel loco, vbi fuerit cõmoratus, vel in eius confinibus, thesaurum, vel bona alia pertinentia ad regem haberi, coram tabellione illius loci veniat hoc renunciaturus, vbi videtur loqui solum de thesauris peculiari iure pertinentibus ad principem, & non de omnibus indifferẽter. Quare si cõtraria cõsuetudo aliqubi vim obtinuit est per vim, & contra ius naturæ & gentium. Habetur enim instituta & l. citata quod Adrianus naturalem æquitatem sequutus ei cõcessit, qui thesauros in ueneric, & lex illa C. de thesauris. inuentori inquit liberam tribuimus facultatem, ne vlterius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur [s].

Qõ. 6.

[q] *Palud. 4. d. 15. quæst. 3.*

[r] *Sylvest. verb. inuẽtũ, §. 13.*

[s] *Et super-fluum sit precibus postulare quod lege permissum est.*

¶ At vtrum princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat forsitan quis dubitabit.

Qõ. 7.

¶ Respondet Sotus loco citato istam exigendi aliquã [t] inde quotam ex legibus non apparere iustitiam, quia prædictæ citatæ leges ius commune continentes, nihil meminere de quota persoluenda principi, sed solum ibi decernitur, quod qui inuenerit loco alieno à casu, medietatem reddat domino. subditque, quod pari ratione si inuenerit in loco Cæsaris dimidium reddat Cæsari, & si in loco fiscali, vel publico, det medietatem fisco [u], Quę quidem leges nõ loquuntur, nisi vbi loca sunt propria principis, aut ciuitatis, quare infert Sotus credide-

[t] *l. non inde quotam. ff. de iure fisci. §. si in locũ. & in c. vnico.*

[u] *quæ sunt regalia per glo. & Doctor. ibi.*

rim neque vbi esset in vsu peti quotam à principe talis vsus conscientias inuentorũ obligaret: sed possent secundum ius commune bona conscientia possidere.

v *Met. in instr. conf. fol. 68.*

¶ At expendit ius hoc Metina v inuentorem thesauri non teneri ad quotam quartam, vel quintam quam sibi inde tollit rex, antequã à se exigatur: cui sententiæ astandum esse censeo.

¶ Sed de metallorum venis vsus iam obtinuit inquit Sotus vt pars quinta obueniat principi, eo quod venæ illę sunt naturales, quæ quodammodo in bonum publicum metalla progignunt.

x *Dicit Bal. in l. 1. ff. de rer. diuis. quod si res aliqua inueniatur & nescitur cuius sit, debet in foro conscientiæ reponi in manibus Episcopi, vt distribuatur pauperibus. auth. omnis peregrini. C. communia de successionibus.*

¶ Vide in Hispania, vel Castellæ regno, mineralia auri, & argenti, vel quorumcumque aliorum metallorum, & aquarum fontium, & puteorum salis, argenti viui, dicuntur ad regem pertinere, nisi ab alio possideãtur priuilegio, vel consuetudine immemoriali recopilationis lib. 9. l. 19. tit. 8. & in parte alteratur lex, 2. tit. 13. lib. 6. fori per prædictam. l. 19. tit. 8. lib. 9. vbi incorporantur salinaria omnia in coronam regiam, eorumque tolluntur limites, reducitque ad se rex Philippus recopilationis lib. 6. tit. 13. lege. 4. omnia mineralia argenti, auri & argenti viui, vbicunque reperta, facitque copiam inuentori, ea mineralia fabrefaciendi, & operandi, dum deductis expensis duas tertias partes regi impendat: vide alias ordinationes nouas minarum l. 5. contentas.

¶ Vltimo illa quæstio potissima sit obuia, an res inuentæ, quę non sunt thesauri, quæ præsumuntur habere dominos possint ab inuentore, post adhibitam diligentiam inquirendi dominum, neque inuento vendicari.

¶ Et quidem cõsensus est omniũ tam Theologorum, quam iuristarum x (vt summistæ testantur) post factam indagationem, non inuento domino, pauperibus fore restituendas. At in primis circa hanc quęstionem, in aperto est omnibus, dominum rei inuentæ ab inuentore omni diligentia, publicisque præconijs alijsque vijs accommodis, fore perquirendum, alioquin furti reus habebitur.

y *Sotus de iustitia & iur. lib. 5. q. 3. art. 3.*

¶ His præmissis solus Sotus y licet contra communem opinionem non audeat quidpiam asseueranter affirmare, ait sibi supperere grauissima argumenta, quod inuentor possit sibi in conscientia ea tunc retinere. Primò, quia iure naturæ, & gentium, illa sunt inuentoris, neque

vllum ius Euãgelicum, aut ecclesiasticum occurrit: quod illa tribuat pauperibus, aut cuiuis alteri. Quia [z] caput cum tu. de vsur. & similia à iuristis, Theologisq; in gratiam communis opinionis allata loca, vbi vsuraria pecunia incerta, & etiam simoniaca adiudicatur pauperibus, non loquuntur, nisi de rebus male partis, & acquisitis: cuiusmodi non sunt hæc inuenta vt habetur canone non sanè. 14. q. 5. quod autem iure gentium, & naturæ illa appareãt esse inuentoris patet. Quia iam post indaginem factam, non reperto domino, perinde se hæc inuenta habent ac si nullius essent domini, & perinde, ac si thesauri immemoriales essent, quos prœoccupanti ius gentium tribuit.

z *Io. And. & Host. in ca. cum tu. de vsur.*

¶ Item secundo, quia verisimile est, post Euangelium res inuentas esse inuentoris, sicut thesauri immemoriales ante legem Euangelicam inuentoris erant. [a]

a *Surripiẽs rem li cet ignoret cuius sit facit fur tũ, nisi habita sit pro derelicto. l. falsus. §. qui alienum. ff. de furt.*

¶ At iura solum prohibent, ne quis inuenta, quæ præsumitur habere dominos capiat sine animo reddendi dominis, & inquirendi eos, nec aliquid meminere de pauperibus. Non ergo est in lege euangelica debitum iustitiæ conferendi hæc inuenta pauperibus. Neque iniuria fit dominis postquam non apparent, & ius gentium ea inuentori contribuit. Item si ille qui est Turca est dominus rei à me inuentæ, quid proderit pro illo illam largiri pauperibus, non ergo succedit ius pauperum propter bonum perdentis rem, poterat enim esse iniquus.

¶ Igitur propter hęc argumẽta Metina, [b] hãc opi. Soti censet esse valde probabilem, licet securius esse asserat talia inuenta erogari pauperibus: sed quando inuenta hæc (inquit) sunt equi, vel equę vel iumenta pertinentia ad iura appellata *del mostrenco*, obseruandæ sunt leges regni, scilicet quod tradantur iustitiæ transactoq; anno, neque apparente domino, vt cameræ regiæ sint hęc applicita, ita recopilatione nona. l. 6. tit. 13. lib. 6.

b *Met. in struct. con fes. fol. 168*

¶ Pro resolutione ergo sit primum assertũ cõsensu omniũ receptũ, scilicet quod inuentor prædictarũ rerũ facta diligentia indagationis, neque inuẽto domino si indigẽs sit, capere potest sibi, vel totum inuentum, vel partem pro sua necessitate. Id q; etiam doctores opinionis communis fatentur, dummodo id faciat de consilio prælati, aut cõfessarij quãuis inquit Sotus id forsan nõ sit necessariũ.

¶ Secundum assertum sit postquam isti graues doctores Sotus,& Metina diuitem inuentorem alicuius rei,post adhibitam perquirendi dominũ curã,neque inuento,rem sibi inuentam retinentẽ non audent dãnare propter allatas rationes: nolo ego fieri nimiũ iustus eum culpando: Sed tantũ illius consilij Gregoriani admonitum, memoremq; esse volo bonarũ mẽtiũ esse ibi culpã agnoscere, vbi culpa nõ est. Sicut hic nõ videtur esse. Nã quod D. August. diuusq; Hiero. 14. q. 5. dicũtur asserere, non cõuincit. Ait enim D. Aug. si quid inueniſti,& nõ reddidiſti, rapuiſti,& D. Hie. canon. multi. Peccatum inquit rapinæ simile est, si quis inuenta non reddat, quia plane intelligunt, quando dominus haberi potest & ex mala fide non inquiritur.

¶ Tertiũ assertũ sit opinio communis quæ tutior est, si tuenda est cõtra argumenta Soti, hoc se tueri potest principio, scilicet quod huiusmodi inuẽta etiã nõ reperto domino, ab inuentore nõ sunt retinẽda, sed restituẽda. Quia iure naturæ bona redundantia in republica, sunt indigentium vt art. 4. præfatæ q. 4. probat Sotus. Quod autem huiusmodi inuenta sint bona redundantia in republica, inde quodãmodo apparet, scilicet quia non habent certos dominos, præsumuntur tamen habere aliquos: ꝙ antiquis thesauris non competit.

¶ At deniq; restat dicendũ, ꝙ qui arte magica, aut alijs diuinationibus, vel modis illicitis, thesaurum quærit, quãuis, id efficiat in suo, ꝙ inuenit fit fisci: [c] videtur tamen eum retinere posse illum, quousq; que condemnetur quia pœna est arg. gl. sing. cap. fraternitas. 12. quæst. 2.

¶ Insuper qui trabẽ vel aliquid aliud vi fluminis tractũ inuenit sibi accipere non potest nisi tale sit, quod iure præsumatur ꝓ derelicto esse habitũ. [d] Et si in suo id inueniat, dominum est requisiturus, vt illud inde tollat, aut pro derelicto habeat, aut petat à iudice vt constituat domino terminum intra quem illud faciat, & si tunc dominus nihil horum curet, satis præsumi potest id pro derelicto habere, quo sibi retinendo non peccet. arg. d. l. qui leuãdæ cum ei annot.

¶ Sed de aui, vel fera laqueo alieno etiam inuenta eam accipientis fieri diximus [e] nisi contraria consuetudo ei

qui

[c] *Siue reperiatur in suo siue in alieno acquiritur fisco non inuentori. l. 1. C. de Thesauris lib. 10. & punitur ipse quærens, quia reprobatur talis scientia, C. de malef. & mathe. per totum. & arg. l. qui leuandæ ff. ad l. Rhodiã de iactu. sic Gabriel, in 4. d. 15. q. 8. sub fine Quod in laqueum meũ incidit non est meum nisi manualiter capiatur. Bart. l. in laqueũ ff. de acq. rerũ dom. Inst. §. illud quæsitũ de rerũ diuisione.*

qui laqueum parauit adiudicet [f] ita Nauar. [g] concordat cum sententia nostra supra posita: vbi in hoc consuetudini regionis standum esse duximus: sed de his satis.

¶ De terra vero addita, vel remota, propter rapinas fluuiorum est rubrica instituta de rerum diuis. [h] tamen in omnibus communiter standum est consuetudini, quæ est optima legũ interpres, vbi autem cessat consuetudo, standũ erit iuris dispositioni quod ita disponit, quod insula nata in mari sit præoccupãtis, in medio vero fluminis est cõmunis, habentibus prędia iuxta flumen hinc inde. Si autem non est in medio, est proximioris, quod si fluuius diuidatur, & cingat agrum, erit ager illius cuius antea erat. Sed si flumen mutat alueum, primus alueus efficitur eorum, qui prædia iuxta illud habent. Secundus vero est publicus & si post reuertitur ad primum, secundus erit habentium prædia prope illud. Sed ager inundatus, aqua recedente, remanet eius, cuius erat. Hæc est dispositio iuris quæ satis æqua videtur.

¶ *De restitutione ratione incendiorum vel adiutorij præstiti ad fugiendum à carcere, vel à seruitute vel donatione iniustæ causæ.*

CAP. III.

IAM nunc reliqua restitutionem inducentia facta persequamur, nam huiusmodi sunt hæc facta, primò si quis non casu, sed de industria in aliquam domum, aut locum aut segetes, ignem immittit, Qui pręterquam quod restitutioni manet obnoxius, [a] si erat locus sacer, putà ecclesia, aut cæmeterium, Xenodochium ipso facto est excommunicatus: & quamuis antequam denuncietur ab episcopo, absolui possit, non tamen postea, [b] sed si locus non est sacer, non est ipso facto excommunicatus, quãquam excommunicari debet. Et tales incendiarios ecclesiæ rursus Nauarrus [c] quasi suam moderans sententiã ait, nullo textu vel ratione apparere secundum Caiet contra communem Panormitani, & aliorum esse ipso facto excommunicatos, nisi id haberet consuetudo, & teneatur, quod illa tolerata, & approbata à prælatis habeat vim legis, aut statuti excommunicantis.

f *Maior. in 4. dist. 15. q. 10.*

g *Nauar. sum. lat. c. 17. nu. 176.*

h *Qui prope ripam prædia possident ripæ sunt domini & insulæ natæ in flumine & ædificij in flumine constructi & aluei derelicti. Inst. §. quod si aliqua. de rer. diuis.*

à *cap. pessimã. 23. q. vlt. cap. si quis de Iniurijs.*

b *Hæc est communis doct. sentẽ. & Panormit. in c. cõquesti, & c. tua. de sẽtẽ. excõmunicationis.*

c *Sũ. lat. c. 27. num. 94.*

¶ Author vero incendij, aut alterius delicti manifesti occultus, non potest pœna excommunicationis compelli ad se manifestandum, sed ad restitutionem debitam faciendam [d].

Cap. quidam. 5. q. 1. Et Caiet. in Opusc. 17. resp. 14. resp.

¶ Secundò, qui soluit coniectũ ob iuste debita in carcerem, etiam si misericordia motus soluerit, tenetur restituere talẽ debitum creditori, nisi adeo sic incarceratus sit pauper: vt neque per se, neque per alium probabiliter soluere posset, quia tunc sicut ipse fugiendo non peccat, ita, qui illius fugæ, author est secundum Nauarrum restituere non tenetur.

c *Caiet. 22. q. 69. art. 4.*

¶ Sed neque secundum Caietanum [e] tenetur recompensare licite fugiens à carcere, neque eius adiutor, aut fugæ author damnum obueniens custodi, quia id damni per accidens, & sine intentione iuste se liberantis à carcere contingit, sed de his plura supra.

¶ Sed incarceratum ob delicta, vbi sibi imminet periculum mortis, aut abcisionis membri licite posse fugere tradit D. Tho. [f] siue peccatum sit secretum, aut publicum, siue sit condemnatus, vel nõ, etiã effringẽdo, aut limando compedes, carcerem etiam rumpẽdo: modo vim carceris custodi nõ inferat, aut alteri iustitiæ ministro cõtra Henricum quolibeto. 9. artic. 25. & contra Syluestr.

f 22. q. 69. art. 4. ad 2.

¶ Parique ratione citra peccatum est adiuuare fugam alterius, quando ex officij sui obligatione, aut ex mãdato regis, vel alterius superioris, aut ex qualitate delicti vel ex alia re particulari, id facere non prohibetur, & credit suo iudicio, quod sine carcere, & pœna temporaria resipiscet, sed hoc intelligitur de adiuuante alterius fugam, vt antequam capiatur à ministris iustitiæ liberetur.

¶ Item ad talẽ restitutionem tenetur: qui in causa fuit, vt captiuus à domino suo fugeret cum obligatione restituendi eundem captiuum, si potest, sin minus æque bonum restituet, aut pretium, & præterea omnia quæ ille fugiens furatus est, quia sicut fuit causa fugæ, ita & omnium: quæ fugam parans surripuit.

¶ Sed de ipso captiuo fugiente tenet Nauarrus, teneri eum post fugam sese ipsum restituere domino: sed iam ex mente Soti & Fratris Iosephi diximus, si sit mancipiũ captum etiam in bello iusto nisi suam impignorauerit fidem

fidem non fugiendi, post fugam se ipsum restituere domino non tenetur, quia hoc quasi priuilegium est seruorum captorum in bello. Quare siquid ex ludi lucro licito, vel aliter sibi donatum receperint ij ea dominis reddere non tenentur. Secus de seruis domi natis, aut seipsos vendentibus, vel alio iusto titulo habitis: nam in his habet verum sententia Nauarri.

¶ At hic quoque quæstio inter serenda videtur illa. Cuius meminit Corduba in additionibus ad tractatum de casibus conscientiæ. quæstione. 195. an qui ab Ægyptianis fœminis. 6. aureos in mercedem accepit vt earum coniuges coniectos in carcerem innocentes damnatos ad triremes, à carcere eriperet, si iam exequutus est pactum eos à carcere eripiens illud stipendij, id est, 6. aureos possit sibi retinere. Respondetur posset quidem, quia ipsi Ægyptiani etiam si iuste essent damnati ad triremes, poterant à carcere fugam arripere, etiam si fuissent nocentes secundum Cordubam ibi cõtra alios: sed quia præ sumitur ℣ quidquid Ægyptiæ habent est furtiuum, ideo securius est tali recipienti, vt medietatem illorum. 6. aureorum sic receptorum eroget pauperibus. Qõ. 1. Qõ. 2. g *arg. cap. noli. 23. q. 1.*

¶ Sed maius dubium premit quid si fidelis captus fuit in bello iusto ex parte infidelium: quale esset secundũ Navarrum, si Christiani tempore indutiarum, aut pace cũ illis constituta, infideles adoriterentur: Sed facilis est sol. quod tunc est satis restituere honestã redemptionis merecedem, ‖ quamuis non personã propter animæ periculũ. Qõ. 3. h *cap. nullarum. 54. dist. Syl. verbo furtũ. q. 6.*

¶ Si autem aliquis fidelis captiuus ad circuncisionem, vel idolatriam compelleretur, etiam quocunque iure detentus, ipso facto liberatur etiam à restitutione [h]. i *cap. non dicatis. 12. q. 1.*

¶ Item etiam restitutioni fiunt obnoxij donatarij, qui à non potentibus donare aliquid doni recepere. k *l. filius familias. §. de donat.*

¶ Sed hæc quæst. pro sui intelligẽtia, explicatione indiget, scilicet qui sint imponẽtes ad donãdũ. Respõdetur, quòd tales sunt abbates, & religiosi, moniales [l] serui, & alij, qui carent proprio peculio, filij etiã qui sunt in potestate patris. [k] l *Glo. cap. quod Deo pari. 33. q. 5.*

¶ Neque etiã vxor donare potest sine cõsensu mariti tacito, vel expresso, nisi quando ipse ad id tenetur [l]. m *l. Iulianus. ff. de*

¶ Neque furiosus qui nõ habet certa interualla: in quib° ad mentem redire solet. [m] *minorib.*

¶ Neque pupillus abſque tutoris ſui authoritate n.

¶ Neque prodigus qui habet curatorem o.

¶ Neque minor viginti quinque annis, quamuis eius donatio valebit ſi poſt illos, eam ratam habuerit p.

¶ Neque perſonæ eccleſiaſticæ de redditibus eccleſiaſticis, niſi ad pia vel modis ſupra tactis.

¶ Neque hæretici vel proditores, criminis læſæ maieſtatis, patratores, nec alij ſimiles quos lex ob ſua delicta, ſuis bonis ipſo facto priuat. q Quanquam hic aſſerat Nauarrus ſumma latina cap. 17. nu. 106. quod donatarij qui hæc donata à prædictis criminoſis recepere vſque ad ſententiam declaratoriam ea retinere poſſunt r. Sed hæc dicta ſunt ſuccinctè.

n *l. pupillus. ff. de acquir. rerū domin.*

o *l. is cui. de verbor. oblig. cum not. per Bart. & alios*

p *l. fin. C. ſi maior factus.*

q *cap. cum ſecundùm de hæret. c. vergentis. li. 6. l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſt.*

r *Hæc tenent Ang. verb. donatio. 1. §. 4. & Syl. eo. q. 1. §. 8.*

¶ An religioſus poßit habere peculium, ex quo poßit donare, ita vt donatarius immunis fiat à reſtitutione.

CAP. IIII.

AT quoniam non ſat eſt copioſam venationem excitaſſe, niſi eam perſequamur. Libet iterum ſingula enucleare. Et primò, quia rem gratam me religioſis præſtiturum credo, ſi materiam ad ſuum ſtatum attinentem primo aperiam, ab eis exordium ſumere placet, an religioſus, vel religioſa, poſſit habere peculium alicuius rei, vel vſum illius, vel ad erogandum pauperibus vel egenis, vel impios vſus expendendum. Et ne per ignota ad minus nota procedamus, libet, primo ſignificationē quid nominis peculij interpretari.

¶ Peculium s inquam eſt aliquam rem in particulari deputatam habere, & ſe creſtatam ab alijs ad vtendum ea, vel iure dominij & proprietatis, poſſidendo, & defendendo eam, vt ſuam, vel iure ſolius adminiſtrationis, ad eam adminiſtrandam, vel diſtribuendam ſecundum cōditiones, & leges ad hoc præſtitutas, non tamen ad eam alienandum neque diſtrahendum de ea vltra conceſſa, vel iure ſollus vſusfructus, qui eſt facultas vtendi re, & fructibus eius in vtilitatem propriam, commodumque etiam aliorum, ſalua tamen ſubſtantia rei fructuarię, vnde carpitur fructus, vel iure ſolius vſus, qui eſt facultas vtendi re ad ſolus proprios vſus, ſine alia facultate alienandi,

s *Vide amplißimam definitionē peculij. l. peculium. ff. de peculio. quem locū elegāter illuſtrat Vlpian lib. 9.*

handi,neque administrandi,neque etiam possidendi.

¶ Triplexq́ue inueniri potest inter religiosos genus peculij.

¶ Aliud est peculium reuocabile per prælatum quando ad determinatos vsus est concessum , scilicet ad libros emendos , vel vestuarium.Cuius genus peculij , & administratio illius citra dubium:vt licitum omnino vsu est acceptatum inter religiosos.

¶ Secundum genus peculij est , quando est irreuocabile per suum prælatum, taliter quod interdicere religioso non possit authoritatem donandi , vel administrandi & alienandi : & hoc genus peculij neque etiam papa qui supremus est prælatus religioso indulgere potest,taliter quod per papam non sit reuocabile:quia hoc esset concedere religioso verum dominium, & proprietatem. Quod est contra suę professionis votum essentiale:vt patet cap. cum ad monasterium , de statu monachorum:neque de hoc controuertitur.Vnde neque vsumfructum ; vel administrationem huiusmodi irreuocabilem papa religioso concedere potest.

¶ Tertium genus peculij est,quod licet sit reuocabile per suum prælatum vt primum , sed non est deputatum per prælatum ad certos vsus:sed indifferenter concessum subdito ad vsus sibi libitos, scilicet quando subditus de licentia sui prælati , vel papæ pecunias vel redditus habet ad vsum fructum capessendum & administrationem horum subeundam , & ad alienandum pro libito hæc bona si sint mobilia:dum prælatus in toto, vel in parte hāc licentiam non reuocauerit.

¶ De hoc autem.3.genere peculij controuertitur inter doctores,nam Gerson. [b] & Gerardus.& Pirrinus alijque non pauci doctores hoc genus peculij dānabile esse censent,taliter quod neq; per papam sit cōcessibile,quia hinc latus aperitur occasionum campus ad abusus graues cōtra suam professionem,& quia in cap Ioannes frater. de regularibus hoc genus peculij religiosis interdici videtur,vbi sic habetur:Mandamus ne liceat quem monachū peculiare quippiam habere,& in capit monachi.de statu monachorum , habetur monachi neque peculium permittātur habere.Et infra monachus autem,qui peculium

[b] *Gerſ. 1. part. Sum. alpha. 23. g. & c.*

habuerit, niſi ab abbate fuerit ei pro iniuncta admini ſtratione permiſſum à communione remoueatur. Et qui in extremis cum peculiis inuentus fuerit & digne non pœnituerit, neque oblatio pro eo fiat, neque inter fratres accipiat ſepulturam & in cap. ſuper quodam, & in c. cum ad monaſteriũ de ſtatu monachorum iubentur iſti cum ipſa proprietate inſterquilinio ſepeliri extra monaſteriũ, & ſi talis ſepultus ſit in ſacris exhumetur, ſi ſine ſcandalo fieri poteſt. Et nũc Cõciliũ Tridẽtinũ videtur hanc cõfirmare opinionẽ, cuius tenorẽ ſtatim referemus, quę quidẽ opinio dura eſſe videtur, vt ait Corduba in tractatu de caſibus cõſcientiæ. quęſtione. 54. quia tũ cõtra practicã anti quã cõmunem, & præſentem omniũ religionũ pro more habẽtiũ cõtrariũ eſſe videtur: tum quia ante Conciliũ Tridẽtinũ oppoſita opinio nullo textu ſupradictorũ impugnatur. Quia pro eodẽ proprietatẽ, & peculiũ dicta iura vſurpabant. Ideo ſolum peculij ſecundum genus, ſcilicet irreuocabile explodere contendebant: quia dominij & proprietatis vim continere videtur. Ideo tale peculium habens pœnis iuris plectebatur vt pote proprietarius.

c *Sylueſt. tit. Abbas. q. 3. §. 7. & Religio. 6. 7. & relig. 8. q. 5. teſtamẽtũ. 20 q. 8. q. 2. & 7.*

¶ Ideo licet opinio Gerſonis locum habeat in fratribus minoribus obſeruãtiæ, quorũ ſtrictior eſt regula: ſed non in aliarum religionum profeſſis. Item ante conciliũ Tridentinũ opinio ſecunda vera erat affirmatiua, ſcilicet quod hoc genus tertium peculij concedi poterat per papam & prælatos religioſis, ergo cum hanc opinionem practica communis religionũ confirmarit hactenus, abſque euidenti ratione non videtur reprobanda.

d *Nauar. In tractatu de redditib. Eccleſiaſticis. q. 1. fol. 6. fol. 23. & 24. nu. 82. & fol. 86. num. 88. & q. 2. fol. 37. nu. 15. 16 & 17. & q. 3. fol. 52. & 53.*

¶ Huius ſententiæ eſt Sylueſter c cui adheret Nauarrus d dicens primo papã adminiſtrationem iſtius tertij peculij poſſe religioſo concedere, quia cũ ſit reuocabile nõ cẽſetur dominiũ aut proprietatem illius concedere, quia etiam inter moniales inoleuit vſus, quod depoſitaria monialis ſit conſtituta: quæ peculia monialium conflata vel ex manuum ſuarum artificio, vel ex aliter ſibi ſuper erogatis eleemoſynis, cuſtodiat, vt de licentia generali, vel ſpeciali abbatiſſæ, vel prioriſſę diſtribuat vnicuique petenti, de ſuo peculio ibi repoſito pro ſuis neceſſarijs, & quotidianis vſibus. Neque hoc voto paupertatis obſtare iudicatur: itaque neque tali voto derogare videtur, ſi religionis

ligionis prælatus, vel prælata alicui subdito, vel subditæ huiusmodi peculij tertij administrationem committeret, quia hæc licẽtia non inducit dominium, aut proprietatẽ.

¶ Secundo iuxta hanc secundam opinionem sustineri posset, nisi concilium Tridentinũ obstaret, quod posset, religiosus ante professionem condens testamentum, aliquid redditus, vel census annualis sibi legare iam professo, ad suos vsus post professionẽ necessarios, cum administratione, & vsufructu illorum. Dummodo horum reddituum proprietas, vel dominium penes monasteriũ, vel aliam personam, vel communitatem remaneret, possetque ex licentia prælati, & non aliter talem administrationem obtinere, & solum pro eo tempore: quo consensus prælati durauerit, etiam si in testamento cõditionem indixerit quod talibus redditibus, per monasterium nequeat abdicari, atque cum pacto, quod eo ipso quod per monasterij prælatum tali administratione, & vsufructu nudetur, monasterium dominium sibi relictum amittat, & religiosus tunc etiã vsumfructũ & administrationẽ illius.

¶ Atque secundum doctores huius secundæ opinionis in hoc casu monasterium non carebit dominio prędicti census, nisi in testamento, vel pacto donationis expresse adiectum fuerit à donatore vel legante talem religiosum ad id duntaxat temporis, & non vltra re donata posse potiri: vsquequo consensus sui prælati durauerit, neque reuocauerit licentiam retinendi, nam tunc reuocata licentia, monasterij esse desinet, redibitque census ad Dominum, cui de iure videbitur attinere, vel diœcesanus iuxta formam iuris de eo disponet.

¶ Tertiò iuxta istam secundam opinionem, exceptis religiosis minoribus, quibus per suam regulam, id est, veritum, reliquis aliarum religionũ professis ex licentia suorum prælatorum permittitur executorum testamenti munus subire, siue sui testamenti conditiante professionem, seu aliorum administrator fiat religiosus. Huiusmodi enim administratio proprietatem non inducit.

¶ Quartò adiicit, Nauarrus [e] supradicta omnia exponendo quod cum sint (quatenus ad hoc attinet) quatuor genera religiosorum, aliqui religiosi sunt beneficiati in suis domibus extra monasterium de gentes, cum

[e] *Nauar. eod. loco. fol. 51. & 53.*

debita

debita & sufficienti licentia quibus quasi via ordinaria per priuilegia tamen, illis facultatem facit papa redditus suos administrandi, & dispendendi illos siue in morte, siue in vita in opera pia. f. Aliquique etiam militares ordines sunt iam licentiam generalem obtinentes, ad testãdum, & legandum de fructibus suæ commendæ dummodo magistro ordinis quorum designatam soluant in vita.

f *Nota quod parẽtes non habent in bonis cleric. vsumfructũ quia peculia clericorũ censentur quasi castrensia. l. sacrosanctã. C. de epis. & clericis.*

¶ Alij vero sunt religiosi non beneficiati non in monasterijs, sed extra monasteria manentes, cum licentia papæ vel alia sufficiente. Qui victum sibi quærunt de sua industria, & labore partis bonis, vel eleemosinis sibi impensis: qui neque conuentibus suis aliquid erogant, neque ab eis aliquid accipiũt. Quib⁹ solet papa similia imperire priuilegia sicut & primis. Quia licet oĩa quæ isti possidẽt sũt monasterij quoad ꝓprietatẽ, cæterũ nõ de bonis monasterij ista lucrati sũt: sed alijs ea sibi cõparauerũt vijs.

¶ Alij vero sunt religiosi tertio loco computati, qui neque beneficiati sunt, neque in perfecta communitate viuunt, sed intra septa monasterij, in suis cubiculis vitam agunt qui ex licentia prælati possident quotã pro vestuario, & quotã vini, & panis, & pecuniæ ꝓ victu necessario: quatenus sibi deficientia, sibi sua diligentia quærant, & sibi redundantia, sibi ad suos vsus reseruent. Ita Syluester loco allegato cum alijs doctoribus: quibus papa quoque fere similia priuilegia solitus est largiri: sicut & primis, quia per hoc papa nihil aliud agit quam eam administrationem bonorum quam ex tacita, vel expressa licentia suorum prælatorum obtinent in vita, prorogare etiam ad tempus mortis.

¶ Alij verò quarti generis sunt religiosi qui simpliciter, strictéque sunt religiosi: quippe qui in suis conuentibus commorantes, perfectæ communitatis sunt obseruantissimi: nihil peculiare, aut separatum habentes. Idemque de monialibus hac norma viuentibus, quibus papa non & solitus impendere priuilegium testandi non quia papa id priuilegium indulgendo constituat eos proprietarios: sed quia caruerunt bonis proprijs, vel bonis administrationis in vita, de quibus testari possent in morte. Si aliquis religiosus, vel religiosa magnum cumulũ bonorum attulisset ad monasterium, vel post professionem

via

via successionis, vel donationis, vel insignis industrię propriæ, bonis sic sibi obuenientibus, copiosè substantiam monasterij auxiliet: in remunerationem tantorum meritorum posset tunc eius superior, & multo potius papa hanc ei facere gratiam, vt tam in vita quam in morte ali quale habere posset peculium ad insumendum in opera pia, ita Nauarrus supra.

Quibus cõditionibus concedatur peculium monachis.

¶ Tandem Corduba tradit, quod licet prælatus cum suo religioso subdito præstiterit facultatem suscipiendi munus executoris testamentarij male faciat, si reuocauerit talem facultatem, quia voluntas testatoris maneret defraudata, tamen reuocatio tenet, quòd si papa hanc facultatem religioso contulisset, iam quantum ad hoc non maneret sub obedientia inferioris prælati. Quare per illum nõ posset reuocari, quia papa potest religioso commutare prælatum, vel superiorem, cui teneatur obedire: & seipsum immediatum prælatum ei præstituere, eum ab obedientia inferiorum eximendo. Ideo nonnihil discriminis agnoscitur inter religiosos & clericos beneficiatos, circa administrationem, quia beneficiati administratores sunt perpetui, qui sine culpa, vel causa sufficienti per ordinarium, vel papam, à functione administrationis nequeunt remoueri, bene tamen religiosi pro libito.

¶ Quid nunc per Concilium Tridentinum circa votum paupertatis religiosorum stabilitum sit, & declaratio cuiusdam casus circa moniales.

CAP. V.

QVONIAM omnia circa hanc quæstionem hactenus asserta à doctoribus, de iure erant antiquo, nũc verò quid tenendum sit, iuxta sanctionẽ modernam concilij Tridentini supereſt, aperiamus, quia conci. Trident. sic decernit [a]. ¶ Nemini regularium tam virorum quam mulierum liceat bona mobilia, vel immobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo acquisita tanquam propria, aut etiam nomine cõuentus possidere, vel tenere, sed statim ea superiori tradant conuentuique incorporẽtur, neque deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructũ, vel vsum, vel administrationẽ, vel commendã. Administratio

[a] *Concil. Trid. Sess. 25. cap. 2.*

autem

autem bonorum monasteriorum, vel conuentuum ad solos officiales eorumdem ad nutum superiorum amobiles pertineat. Hæc ibi. & hoc idem quamuis non tam expresse continebatur cap. monachi. de statu monachorum. Per bona stabilia intelligit hic concilium immobilia, vel certa situata ad longum tempus. ¶ Decretumq; hoc concil. Triden. omnes religiosos quoscunque intra sua monasteria degentes in communi, contendit reformare omnesque abusus circa paupertatem promissam extirpare, sicq; inhibere videtur prælatis: vt religiosis subditis aliquod peculium bonorum stabilium vel immobilium cuiusmodi sunt redditus, vel census possint concedere, neque quātum ad proprietatē, neque vsumfructum, administrationem ve, commendam, vel vsum sicut id expresse indicit, vt neq; ex eorū licentia talia possint subditi obtinere, vndecumque talia bona, vel ex monasterio, vel aliunde obuenerint.

b *Glos. c. periculoso. de statu regul. lib. 6.*

¶ Neque valet obiectio quòd sicut moniales b nō promittentes clausuram neque hanc acceptātes decretalem, ad eam seruandam non tenentur: ita etiam non teneantur religiosi ad hoc genus tertium peculij à se excludendum, si decretum Concilij Tridentini, quantum ad hoc non habuerunt acceptum, sicut tradit Syluester c non inquam valet hæc obiectio, quia exigebatur papam talis consuetudinis non esse ignarum eamque dissimulasse: sicut conscius consuetudinis non seruādi clausuram dissimulare dicitur: sed in ista obseruantia peculij reprobati per Concil. Tridentin. non dissimulat.

c *Syl. tit lex. q. 6. in fin.*

¶ Igitur resolutorie hæc asserta hic videntur esse tenenda. Primo, quòd tam religiosus, quam religiosa de facultate sui superioris executor testamentorum potest fieri. Neque in hac administratione testamētorum aduersatur concilium Tridentinum.

¶ Secundo, consuetudo recepta inter moniales deponendi apud depositariam constitutam per abbatissam, peculia laborum, & eleemosynarum, peculiarium monialium, vt eis tribuantur ad expendendum pro suis necessitatibus contingentibus, adhuc potest in obseruantia teneri, quia non repugnat decreto Concilij Trid.

¶ Tertio, addimus quod tertium genus peculij supra memoratum

memoratum ad vsus indeterminatos, licet sit reuocabile per prælatum, eiúsque proprietate, & dominio subditus careat, si tale peculium continet bona stabilia, vel immobilia cuiusmodi sunt census, & redditus, etiam si accedat licentia prælati, prohibitum est per concilium Tridentinum religiosis penes se habere. Quare citra apostolicam licentiam illud licite non obtinebunt, sed bene cum illa[d].

¶ Sed quatenus materia hæc magis clarescat primò in dubium reuocamus an monialis de licẽtia abbatissæ vel prælati sui superioris, centum aureos condonatos sibi ab generosa domina sibi amica pro se, & pro placãtibus sibi vsibus, possit erogare cognato, alterive personæ hac lege, vt inde emat censum, vel aliter pro libito, quo inde sibi prospiciat dum modo pro illis centum aureis, quotannis rependat sibi septem aureos, quæ pensio est censualis annua illorum centum aureorũ, dum ipsa monialis superuixerit, post cuius obitum donatario remaneant, vel pro dicendis missis perpetuis, vel pro libito expendendo eos: vel vtrum monialis possit illos centum aureos impartiri diuersis. ¶ Igitur reponsuri ad quæstionem sic procedendum esse ducimus.

¶ Primò, quòd in alijs religionibus, excepta religione minorum prælatus conuentus, vel abbatissa præstare potest licentiã, ad distribuenda modica de facultatibus conuentus, extra ordinem vsque ad decem aureorum quotã, dummodo fiat pro causa pia, vel rationabili: sed vltra hãc quotam expendendi de bonis monasterij, copiam subdito facere non potest, quia spectat ad prælatum fungentẽ quasi episcopali iurisdictione, cuiusmodi sunt generales, vel prouinciales. ¶ Causa autem pia censetur pro pauperibus, vel indigentibus, vel pro nuptijs fœminarum, vel cognatarum, vel pro gratificatione, vel remuneratione obsequiorum receptorum, vel beneficiorum, vel promissis dicendis, vel cultu diuino, vel similibus donatio.

¶ Secũdo adijcimus, ꝙ postquam prædicti centũ aurei iam de licentia superioris fuerint recepti si translatũ fuerit eorum dominium, & proprietas in monasterium, neque solus prouincialis, aut generalis sine cõsensu conuentus, neque conuentus solus sine consensu generalis, vel prouincialis

d *De hac re consule Syluest. verb. Donatio 1. q. 2. & alienatio. per totum. Qõ. 1.*

prouincialis conferre facultatem potest prædictæ moniali tradendi eos alicui, vt inde comparet censum extra religionem, quatenus quotannis soluat moniali prędictæ sex vel septem aureos, dum monialis superstes fuerit, post cuius obitum sibi vendicet eos secularis in perpetuum. Talisque secularis nisi ex consensu vtriusque tam prouincialis, quàm conuentus eos recepisset, eos rursus monasterio restituere tenetur. Patet quia iam isti aurei sic recepti, & ex eis comparati redditus reputantur, vt bona immobilia vt patet Clemen. Exiui, de verborum significatione, neque talis alienatio, vel largitio fuit in commodum conuentus, sed in fraudem, & dispendium conuentus talis donatio centum aureorum est facta laico, vt post vitam monialis sibi applicentur, cum possent pro conuentu manere. Neque solus prælatus talem potuit præbuisse licentiam, quia solum in commodum conuentus, & non in eius iacturam, administratoris fungitur munere, secũdum Ioannem Imo. in Clemen, monasteriorum de rebus ecclesi. alie. ita doctores vt breuiter docet Syluest. *

e Syluest. tit. alienatio. q. 4. 6. 8. & 9. vsque ad 19.

¶ Tertio asserimus quod si illi centum aurei non sunt sic recepti: quatenus eorum dominium & proprietas transierit in monasterium: sed tantum moniali illos recipiendi facultas concessa est ad suos sibi placentes vsus, etiam cum impensa sibi licentia donandi eos vni, vel pluribus extra ordinem, etiam cum grauamine prædicti census: tunc saluo meliori iudicio ait Corduba loco supra citato, sola abbatissa potuit talem contulisse licentiam: qua sola, huiusmodi monialis potest sic illos centum aureos donare. Quia ij centum aurei non computantur inter bona monasterij, de quibus iura & doctores loquuntur communiter. Neque hoc est aliqua lege, vel iure vetitũ, ne de licentia superioris possit fieri.

¶ Quarto tandem concludimus, quòd esto tales decem aurei sic recepti essent, vt dominium eorum iam translatum esset in conuentum, solus generalis, aut prouincialis posset pręstare consensum moniali sine consensu conuentus, vt seculari eos posset tradere, vt vitalem sibi tribuat censum, & post monialis ex hac vita exitum, in remunerationem obsequiorũ, & officiorum quibus in vita

prosequutus

prosequutus est monialem sibi fiant proprij. ¶ Sed de eo quod libere datū, vel donatū est moniali tēpore professionis, vel ceu pars hæreditaris, aut legitimæ propriæ dicitur ꝙ non ei tūc ad sic distrahenda hæc bona extra ordinem, licentia præstari posset sicut in duobus primo assertis probatum manet. Hæc Corduba. At forsitan aliquis nō quiesceet, quia hęc vltimo dicta decreto Cō cilij refragari, videntur vbi redditus, vel census quos vocat Concilium Tridentinum bona stabilia religiosos etiam ex licentia superiorum habere prohibet, sed in promptu est solutio: quia prohibet concilium ea bona immobilia religiosos tenere quę possint conuentui incorporari, nam decernit statim conuentui esse incorporanda. At quando illos redditus, vel census ille laicus suo nomine emit cum onere pendendi quotanis moniali, 7. aureos, non possunt conuentui incorporari, quia illa iura sunt aliena, id est secularis illa ementis, ideo non obstat prędicta obiectio, sed ne quid desit in hac materia: quod merito desiderari possit: & ne turgescat pagina hic finem imponamus, cætera infra expedituri.

c *Hæc vt inquit Syluestercitra scrupulum ratio naturalis videtur indicere verb. alienatio. q. 19. & Nauar. q. 54. fol. 143.*

¶ *De casibus in quibus religiosum circa votum paupertatis contingit peccare, vel non.*

CAP. VI.

IGitur pro complemento doctrinæ adiecerim casus hic in quibus religiosum donando, vel dispensando contra votum paupertatis, contingit peccare. ¶ Dico ergo primo ex mente Victoriæ quod quando quis contra voluntatem rationabilem prælati distrahit dispensatque rem, etiam quam habet ad vsum: ex obiecto talis distractio seu dispensatio est peccatum mortale, & in re graui nunquam caret culpa mortali, verbi gratia, innotescit subdito prælato non volente, se expendere pecunias cum secularibus, aut in vsus non tam honestos scilicet in ludos, & luxus, palam est esse mortale: quod assertum verum habet secūdum Victoriam, quādo aperte contradicit prælatus, & etiam casu quo subditus prælatum id ægre laturum nouerit.

¶ Idem ferendum est iudicium quando intra monasterium in his casibus religiosus vnus dispensat rem alteri religioso: quando res est alicuius momenti, ita vt rationabiliter prælatus sit ægre laturus & præsertim si talis res traditur dispensanda foris.

Qó. 1. ¶ Proficua nec minus scitu necessaria hic occurrit quæstio an sufficiat ad dispensandum rem in mediocri quantitate, voluntas interpretatiua prælati. Et quia sine præmissa distinctione hæc quæstio satis exacte illucidari non potest: scito prius voluntatem interpretatiuam prælati posse dupliciter accipi. Primo modo quando subditus pro comperto habet, si postulet illam licentiam à prælato sibi non fore negandam, sed simul cum hoc eum non latet prælatum id sine sua licentia fieri nolle.

¶ Igitur iuxta hoc primum membrum distinctionis sit prima propositio. Hæc licentia interpretatiua non sufficit ad dispensandum in mediocri quantitate. Clarescitque hoc exemplo, si quis certo nouit se impetraturum licentiam ad egrediendum foras, si tamen eam à prælato postulet, non tamen ideo statim sine licentia progredi foras extra conuentum potest. Sic etiam in rerum dispensatione: patet quia in hoc casu facit contra votum paupertatis, & in re graui, & contra voluntatem prælati, quis ergo eum excusabit à culpa graui?

¶ Sed alia est licentia interpretatiua prælati, quando per signa probabilia procul dubio intelligo ex sententia, voluntateque prælati esse, quod ego expendam aliquid, & quòd de hoc est gauisurus. Iuxta hoc secundum membrum distinctionis stant & aliæ propositiones.

¶ Sit secunda conclusio quando dubius est subditus de voluntate prælati non potest aliquid dispẽsare. Hęc conclusio patet, quia non potest licite aliquid dispensare, nisi ex licentia expressa, vel interpretatiua prælati. At hic, dum est anceps de voluntate prælati, neutra licentia eum iuuat. Ergo tunc aliquid dispensando à peccato non liberatur.

Qó. 2. ¶ At quæritur, quænam erit quantitas quam poterit religiosus expendere ex ista sola licentia interpretatiua, seu subrati habitione prælati. Pro hoc sit tertia conclusio, dare librum alteri religioso valentem. 5. argenteos non

est,

est censendum esse peccatum mortale, quia hic videtur concurrere licentia interpretatiua prælati: qui non censendus est velle esse nimius in rebus modicis.

¶ Quarta conclusio cessante contemptu secundum meum magistrum valde doctum in moralibus cõmutare libros cum alijs libris etiam cum sæcularibus, dum nihil iacturæ patiatur conuentus, non est mortale, quia hic ratihabitio seu interpretatiua licẽtia prelati potest presumi. Tum, quia id in damnum conuentus non cedit: Tũ, quia talis commutatio nõ est proprie distractio neq; expẽsio.

¶ Sed quid si religiosi aliquid ad expendendum accipiant de bonis conuentus? ¶ Hic non loquimur de præla- Qõ. 3.
tis, aut procuratoribus, quia prælatus ex consuetudine aliquid potest expendere in eleemosynam iuxta prudentiam administratorum: & procuratores possunt iuxta præstitam sibi licentiam moderatam ratione. Sed de alijs priuatis religiosis loquendo. ¶ Sit quinta cõclusio, si monachi pecunias accipiant à conuentu, in minima quantitate: vt si accipiant argentum, vel dimidiũ excusabuntur à mortali, quia hæc non est quantitas nisi modica, & quæ non cedit in detrimentum, vel dissipationem conuentus.

¶ At quæritur, dum religiosus peregrinatur à conuentu ex sibi in eleemosynam, vel aliter pecunijs donatis in Qõ. 4.
via, an possit aliquid expendere. Pro hoc sit sexta conclusio, religiosus iter faciens extra conuentum ex sibi collatis in eleemosynam, vel aliter acceptis in via, potest aliquid expendere cum consanguineis etiam diuitibus vt verbi gratia impartire illis decem aureos, aut donare illis rem huic valori, 10. aureorum æquiualentem. Patet, quia neque hæc donatio prodiga est, sed rationabilis, quare in ratihabitione, vel in licentia prælati solet fundari, qui non præsumitur nimius.

¶ Sed iam de receptione quid possit religiosus reci- Qõ. 5.
pere, sine licentia expressa prælati? Respondetur primò, dum est in conuentu, potest citra mortale, recipere à secularibus aliqua munera lectuariorum, vel confectionum cordialium bina vascula, vel par perdicum, vel gallinarum, vel aliquid simile.

¶ Item secundo, dum peregrinatur licentiam solitus est habere ad recipiendum, quod sibi oblatum fuerit,

Eleemosina fratrũ dicãtiũ viæ comes est.

in eleemosynam. Nam eleemosyna in mendicantibus religiosis comes est vię cum obligatione postea præsentandi prælatis.

Q6.6.

¶ Dubium hic incidit non satis facile vtrum religiosus recipiens, vel habens pecunias ab alio, & tamẽ prę verecundia, aut timore, quia metuit, illã pecuniam prælatus statim vt rescierit applicauit conuentui, licentiam non postulat à prælato: tamen propositum sincerum gerit nõ expendendi eam sine licentia prælati, possit illam habere in cella? ¶ Et quidem si præceptum latum sit de non retinendo pecunias in cella, nemini dubium: quin tunc ratione præcepti, lætalis culpa sit eas in cella retinere.

¶ Sed extra præceptum quid? Respondetur in glossa Bandeli * pecuniam tenere nõ possunt fratres etiam in depositio: nisi ad certos vsus de prælatorum licentia, neque eam habere possunt extra depositum commune sine suorum prælatorum speciali, & expressa licentia vltra duas noctes.

* *Super constitutiones ordinis Prædicatorum. d. 1. c. 14. ordinatiõe 5.*

¶ Sed cessante præcepto an ex prædictis motiuis possit eam retinere religiosus in cella, res profecto anceps est & dubia. Fertur Victoriam tenuisse ex tali ratione talique animo retinere pecuniam in cella, etiam vltra duas noctes non esse culpam mortalem, idque asseruisse non vt omnino certũ sed vt probabile, scilicet quando prælatus est malitiosus nimiumque minuctus expectatque beneplacitum alterius, vel succedentis prælati ad expendendum in vsus rationabiles, dum interim conuentus magnam indigentiam non patiatur.

¶ Sed obijci potest quod ibi ex capitulo Pisis celebrato eodem loco citat Vandelus, scilicet quod recipiens pecuniam aliquo casu contingente sine licentia prælati teneatur habita opportunitate suo prælato præsentare: quod si infra triduum facere neglexerit ex vi præsentis ordinationis ipsa pecunia sit priuatus, & ad conuentum de quo fuerit deuoluatur, nec talis pecunia possit sibi restitui per priorem, vel quęcumque vicarium. At respondeti potest in gratiam istius opinionis victoriæ, quod cum ista fuerit ordinatio tantum vnius capituli generalis, vel videtur non fuisse vsu recepta, vel iam per contrarium vsum exoleuisse. Sicut neque videtur esse in vsu,

quod

quod non nisi ad certos vsus, religiosi in depositio pecuniam teneant, quia interdum eam tenent non ad certos vsus: sed pro vsibus contingentibus necessarijs ex bene placito prælati expendendum.

¶ At quid? an in ordine prædicatorum priores, & quicumque vicarij pecuniam sibi datam, in communi depositio tenere teneantur, & non nisi de licentia prioris prouincialis expendendam? Respondetur tenetur plane, nam in loco citato ex eodem capitulo Pisano habetur sic; priores etiã, & quicumque vicarij, ad prædictam ordinationẽ seruandã de pecunijs sibi datis similiter obligentur. Quã ordinationem priores prouinciales circa priores, & vicarios diligenter faciant obseruari. Et prædicta ordinatio habetur de verbo ad verbum in capite; apud Mediolanũ neque hoc recessit ab vsu, quia docti timoratæque conscientiæ priores non audent sibi data expendere inconsulto prouinciali, præsertim in magna quantitate, recognoscentes se voto paupertatis astrictos, neque omnino in dispensatione specialiter sibi datorum liberos; quãuis si ex sibi datis.10. aureos erogarẽt alicui inconsulto prouinciali, nõ essẽt, vt insinuauit Corduba, ideo damnandi. Qõ. 8.

¶ Sed quid si tempore scrutinij religiosus aliquid retentum in cella celauerit ne à prælato scrutante apprehẽdatur? Respondetur, quod licet Vandelus & alij ratione voti paupertatis censuerint esse peccatum mortale etiam quamcumque rem minimam prælato occultare, nam id videtur Diuus Augustinus in sua regula inclamare [b] nũquam tamen mihi potui persuadere huius sententiam: sed potius cum sententia quę fertur fuisse Victoriæ teneo, q̃ sicut in præceptis diuinis, & naturalibus etiam strictis, paruitas materiæ, vt in furto, à peccato mortali excusat: ita etiam in voto solenni paupertatis, dum absit contemptus & malus animus notabilem rem occultandi, si iudicio prudentum religiosorum quicquam minimum, & fere nullius pensi religiosus occultauit, modicitas rei eum excusabit à mortali, neque pro rebus tam modicis, in gehennam detrudet Deus homines, quos tam care est mercatus. Qõ. 9.

[b] Quicunque rẽ sibi collatam celauerit furti iudicio cõdẽnetur. Aug.

¶ Super addit Victoria sua lectura quam anno. 1535. fertur dictasse quod religiosus de licentia prælati vtens re-

c Hinc sæpius verificatur Apostoli sententia, alius esurit, alius quidē ebrius est, quia tenetur Prælatus fideliter & rationabiliter dispensare.

bus, ita abundanter, vt alij egeāt, peccat grauiter, quia fit alijs iniuria, cum bona communitatis pro indigentibus communia sint, & tantus potest esse excessus, & luxus vt sit culpa mortalis, tam in dispensato, quām in dispensante, si taliter vacetur luxui c.

¶ Atque secundum eundem Victoriam, si religiosus ex negligentia, vel obliuione nō efflagitauit licentiam, postea si vbi non suppetit ei copia eam petendi, expendit aliquid non adeo notabile, non cēsendus est fregisse votum, quando id fecit fretus in ratihabitione prælati. Neque si in hoc casu in via aliquid insumpsit pecunię non prodigè tamen, sed moderatè.

¶ Hæc autem omnia hactenus hoc grano salis ducimus temperanda, vt sic dicta vera sint: si non fuerint alia strictiora mandata superiorum, aut capituli prouincialis acta, sine expressa licentia prælatorum prohibentia religiosis expendere aliquid, nam tunc non potest se protegere religiosus licentia interpretatiua, sed licentiam prælati expressam tenetur impetrare, nisi forsitan in tam remoto loco esset, vbi tantum vrgeret necessitas expendendi aliquid, nec suppeteret præsentia prælati pro ab eo petenda licentia. Nam tunc non obstante tali expressa prohibitione, sub ratihabitione, quia necessitas caret lege, posset pro imminenti sibi necessitate, aliquid expendere.

¶ Nec puto cum religiosus accedit hospes ad alium conuentum etiam eiusdem prouinciæ & ordinis, cum licentia prælati illius conuentus, sibi placita posse insumere. Nam expresse dicitur in nostris constitutionibus cum licentia sui prælati, pecuniæ facienda est expensio. At prælatus alterius conuentus non est proprie prælatus religiosi hospitis & aduenæ, sed de his satis.

a Paraphernalia bona sunt illa quæ mulier secum defert in domum viri. l. si ego. §. dotis. ff. de iure dot. & l. fin. C. eod. & dicuntur à para quod est iuxta & pherna dos, quasi iuxta dotē. s. quod vxor præter dotem secum ducit.

An donatum ab alicuius vxore sit restituendum, & similiter extortum per simulatam paupertatem, vel sanctitatem.

CAP. VII.

PORRÒ de vxore reuocari in dubium potest: quæ præter dotem alia obtinet bona paraphernalia a aliunde, vel ex legitima successione habita, vel aliter donata sibi, an sine expresso, vel tacito consensu mariti possit ea donare

eā donare. De qua quæstione doctores præsertim extranei, neque multum dubitant: neque Diuus Thomas, quia sunt ius sequentes commune, quod vxori hæc bona paraphernalia, præsertim quando pro sustentatione familiæ non sunt necessaria, sine consensu mariti posse donare concedit: At in Hispania vbi vir siue ex vsu, siue ex lege, omnium bonorum vxoris administrator est: sine consensu mariti, etiā de his paraphernalibus bonis non poterit vxor donationem facere. Nam etiam in casibus quibus mulieri pro alio fidem iubere cōceditur, scilicet pro manu missione pro dote, per renūtiationē Veleiani, pro accepto pretio, si dedit pignus & post biennium consensit, quos casus non potest sine licētia mariti fide iubere [b]. Nam & in recopilatione noua legum li. 5. tit. 3. l. 2. mulier durante matrimonio, sine licentia mariti prohibetur aliquem inire contractum, [c] neque ab eo desistere, si ante matrimonium talis contractus fuerat initus.

b *Sylvest. ver. fideiussor. §. 2. secūdū Hugon. de Celso in suo repertorio.*

¶ Nunc vero eleemosyna per simulationem extorta sit restituenda, venit illucidandum. Nam quæstionis resolutio non est tam in procinctu, quia Metina, [d] inter alia quæ de hypocrisi loquitur damnat ad restitutionem eum qui in oppositione cathedræ, vel dignitatis, vel canonicat⁹ falso se iactat, scilicet libros se edidisse, preloq; cōmisisse. Quam ego sententiam limitarem, dum alias cum non tam dignus esset, sibi alias præbenda non parata erat dari, sed alteri, nisi istis mendacibus medijs illam extorsisset, vt ibi licet non tam expresse innuit Metina.

c *Contractus à muliere sine licētia viri facti annullatur. Iaſ. C. de legib. Fel. in c. sicut. de re iud. Qō. 1.*

¶ Addit secundo quod qui se fingit bonum ad aliquā adipiscendam dignitatem, vel bona aliena obtinenda, peccat mortaliter, quod ego quoque dictum temperarem sic esse, dum alias ante nouam dignitatem non concipit animum probabiliter de cætero resipiscēdi, alias licet malus secreto fuerit si hoc proposito fingat se bonum sine adipiscendi dignitatem, præsertim sine cura animarum, non credo talis simulatio perūget ad crimen mortale, nam & Sotus de iustitia & iure limitanter ait quod episcopatum acceptās cum animo perseuerandi in peccato mortali, mortaliter peccat, quando ergo talis simplicem dignitatem acceptat cum alias peritus sit cum animo mutandi vitam licet pro tunc prædicto fine se finxerit

d *Met in struct. cōs. fol. 189. pag 2.*

bonum: nullum arbitror tam criticum fore censorem, qui hanc eius simulationem, tam atro calculo notet, scilicet peccati mortalis. Igitur sententia Metinæ intelligitur vera: quando animo inescandi dignitatem, & perseueranti in malo illam simulationem molitur.

¶ Addit tertiò, quod facit ad rem, scilicet quod quãdo quis hypocrisim induens nulla media alia fraudulẽta admiscuit, sed tantum mediis ordinarijs eleemosynam sibi datam tulit, quibus eleemosyna cæteris pauperibus solita est impendi, nullius restitutionis est reus. Nam etsi ita verum sit, quod illi talis eleemosyna non fuisset impensa, si eius mendacium, & fictionem largitores eleemosynæ datæ, explorassent, aut deprehendissent: sed talis donatio libera fuit & citra vllam conditionem, Sicut exemplo hanc sententiam confirmare sibi videtur, scilicet si ali quis duxit vxorem: quam non duxisset si corruptis eam esse moribus nouisset, non ideo matrimonium desinit esse validum; sic & in præsentiarum talis collatio eleemosynæ impensæ hypocritæ.

¶ Et quidem resolutio hęc Metinę noua apparet, nam alij aliter hunc casum resoluunt. Et primo Caiet. [e] proponens quæstionem, an fingẽs se bonum, aut pauperem, aut oraturum teneatur restituere eleemosynam sic acceptam breuiter se expedit per distinctionem hanc, quia si prædicta finxit, vt obtineret eleemosynam, tunc talis simulator quia per fraudem eam acquisiuit: sicut & quilibet alius per dolum & fraudem teneretur, si acquisisset aliquid, tenetur eam non largitoribus restituere sed Christi pauperibus, aut pro ijs pijs operibus talibus, qualibus ille qui dedit putauit se dare. Si autem alio fine, illam machinatus est sanctitatis aut paupertatis simulationem, tũc quia de per accidens, id est præter intentionem concurrit ad acquisitionem eleemosinæ non tenetur restituere, sed satisfacere deuotioni eleemosynam dantis, quia hypocrisis hæc non decepit largitorem quantum ad actionem dandi eleemosynam. Sed ad hanc ex propria deuotione ducitur hæc Caie.

[e] Caiet. in Sum. Verbo Restitutio penes finem

¶ At alij vt Metina Complutensis & Frater Iosephus [f] aliter hanc diffiniunt quæstionem asserentes, quod qui simulata sanctitate eleemosynam tenuem, vel pinguem obtinuit

[f] F. Iosephus in suis floribus in materia de restit.

obtinuit tenetur restituere, si causa finalis dandi fuit subuenire hypocritæ propter eius paupertatem, vel propter eius sanctitatem, vt largiens eleemosynam, suffragiorum eius particeps fieret, vt cum porrigendo dixit accipe, ora pro me, vt ores pro me tibi do, quia cessante causa finali donatio est inuoluntaria. Quæ ratio videtur iuridica. Si autem hypocrisis fuit tantum causa impulsiua, quia ratione sanctitatis fictæ illectus est ad facilius libentiusq; eleemosynam porrigendam illi, potius quam cæteris pauperibus, tunc non tenetur restituere.

¶ At profecto hæc resolutio licet videatur iuridica, & pertinēs ad forū exterius vbi ex probationibus, & præsumptionibus, iudicium fertur, quādo fuerit causa impulsiua, quando finalis, sed iste simulator restiturus valde anxiaretur: si diuinaturus esset, qua ex causa, motiua, vel finali largitor eleemosynę inductus fuerit ad eam sibi dandam nisi interrogaret ipsum largitorem de tali, & quali animo dederit, cum periculo se prodendi forte: nā neque & ipsi largitori interdum iam constat de eo, quo dederit animo, an ex causa finalis vel impulsiua, quare neque hæc opinio mihi omnino in foro conscientiæ facit satis.

¶ Sed neque opinio Metinæ in sua instructione primo relata mihi applaudit, tum quia noua esse videtur: tum quia eius rationes in conscientia, vbi respicitur veritas, non magnæ sunt efficaciæ, quia si illius ducentis vxorem secreto prauam, quam si talem esse nouisset, non duxisset, matrimonium est validum, est, quia est sacramentum, coniunctioque indiuidua, & inseparabilis, isteque contractus suapte natura non requirit in vxore bonitatē moralem, incorruptionemque morum, sed potentiam coëundi & liberam libertatem adhoc sine impedimento seruitutis incognitæ. At in largitione eleemosynæ quædam donatio est, quæ in hoc casu fit ob causam, sicque respiciendum est an subsistat causa.

¶ Ideo opinio vltima Nauarri est quæ licet opinionē Soti [g] videatur respuere ea ratione, quia eam Sotus asserit, alia ratione iuridica videtur eam admittere: ait enim Nauarrus [h] quod talis eleemosyna si ab hypocrita, taliter est obtenta ob simulationem, dum dissimulauit se pauperem, religiosum, aut infirmum, vt hac dissimula-

[g] *Sot. lib. 9. de iustitia & iur. q. 7. art. 3.*

[h] *Nauar. Sum. Lat. ca. 17. 22. num. 107.*

tione eleemosynam ab eo, qui patefacta sibi veritate non dedisset, obtineret, iuxta Scotum communiter receptum in. 4. [i] est restituenda & secundum Adrianum. [k] Et hoc siue eleemosyna fuerit magna, siue parua contra Sotum dicentem quod si est magna, restituenda est. Non autem si est modica. Quia inquit Nauarrus, quod sit magna vel modica parum refert: quoad forum interius de quo agimus, quia solum in foro exteriori præsumitur, quod si eleemosyna fuit magna, erogans non habuit animum absolute donandi. Secus si fuit parua. [l] At præsumptio (inquit Nauarrus) contra Sotum cessat in foro interiori, vbi sola veritas valet. [m]

¶ Sed nos dicimus in gratiam Soti, ꝙ non est sic vellicandus à Nauarro in materia morali vbi veritates morales satis est sint regulariter veræ. At sententia Soti moraliter, & regulariter est vera, & simulator iste dum oppositū sibi de mente largitoris eleemosynæ nō constat per hanc sententiam Soti tenetur se regulare, suppositō quod durū videtur illum ad scrutādas, & scisitandas mentes largientium quo animo dederint an absoluto, vel conditionato obligare, satis erit si modicum sic acquisierit, deponere scrupulum (& non restituere) seu quia præsumitur illud modicum secūdum Sotum, animo absoluto, & non conditionato fuisse sibi collatum, seu propter rationem Nauarri, quia simulatio fuit tunc, tantum impulsiua erogationis eleemosynæ, & non causa finalis. [n]

¶ Si autem eleemosyna sic extorta copiosa sit secūdū Sotum restituenda est in pauperes, seu in opera pia. Cui subscribit Nauar. quia duæ causæ finales illius eleemosynæ fuisse videtur, scilicet amor Dei, & necessitas proximi habiti pro seruo Dei, & ideo quāuis hæc secūda cesset, & ita quoad pauperem se simulantem, erogatio non valeat, quoad Deum tamen valet, quia cessante vna ex duabus causis finalibus, nō cessat dispositio, [o] & in ipsum dominium transit eo modo quo dominium eius, ꝙ diuinæ suæ maiestati donatur trāsit. [p]

Qō. 2. ¶ Sed quid si eleemosynam magnā à plurib⁹ modice & minutim dantibus sibi ille simulator cōparauit? forsitā in hoc casu habet verū prima opin Metinæ, quia sibi libere, & sine conditione illa modica minutatim data sunt & ex causa

i *Sot. lib. 4. d. 15. q. 2.*

k *Adrianus in 4. de restit. q. 15.*

l *arg. cap. Etsi quæstiones. de symon.*

m *c. tua. & cap. is qui de spō salib.*

n *secundum arg. text. optimi in l. 2 §. fin. ff. de donat.*

o *§. affinitatis instit. de nuptijs.*

p *arg. l. si quis ad de elimādam. iuncta gl. verbo minui. C. de episcop. & cler.*

cauſa impulſiua non finali ſecundum præſumptionē iuris vt ait Nauarrus. Ergo licet multa minuta excreuerint in magnam quantitatē, id fuit per accidēs, & præter intētionem vniuſcuiuſq; minutim erogātis, videtur tunc q̄ illa quantitas licet magna reſtituenda non ſit, ſed quāuis hic apparenter argutum ſit & ad homines contra Sotum & Nauarrum corū̄q; rationes, ſed puto oppoſitū̄ etiā ſecundum eorū̄ mentes eſſe dicēdū̄, ſcilicet quod etiam in hoc caſu hæc magna quantitas ſic minutatim cōgeſta ſit pauperibus reſtituēda, quia perſtat præcipua ratio finalis, ſcilicet amor Dei. Imo in hypocrita videtur ceſſare cauſa ſecūda, quæ eſt neceſſitas proximi, quia nō indiget. Vnde ſicut qui minutim depilat cōmunitatem curtādo metretas vini, tenetur reſtituere illā magnā quātitatē, ſic quādo ad eam eleemoſynā captādā ſic ſe perſonauit iſte, & hoc aſſerere tutius eſt, ſcilicet q̄ iſte etiā in hoc caſu reſtituere teneatur licet hæ rationes ſuis ſolutionibus non careant.

¶ Præterea ſecundum Metinam in ſua inſtructione loco citato ſequitur, quod ſiquis fingens ſe pauperem, fingens quoque ſuum parentem eúmque ingenuū̄ inter infideles detineri captiuum, gratia eum redimendi impetrata à rege, & epiſcopo copia colligendi eleemoſynam, non modicam pecuniam hac fraude conflauit, abſq; dubio eam omnem reſtituere tenetur, tum quia technis, medijſque iniuſtis eam ſibi comparauit, tum quia planum eſt populū̄ noluiſſe tam abundāter illi eleemoſynā largiri, niſi cauſa redimendi patris, quod cum totū̄ ſit cōmentum citra dubiū̄ totum ſic à ſe corraſum eſt reſtituēdum.

¶ Hinc verum eſt quod Corduba ait q̄ quod naufragus, qui ad ſibi ſubueniendum impetrauit literas quæſtuandi per ſex mēſes, ſiue per ſe, ſiue per ſuum commiſſarium à ſe deſignandum: quod creditur inaduertenter, vel aliqua alia ex cauſa, hoc de ſubſtituendo adhoc commiſſarium fuiſſe adiectum à notario qua mediante clauſula pro octo ſibi perſolutis aureis, ex pacto ſubſtituit in hanc poteſtatem alium, qui ex tali cōmiſſione, quæſtuans per ſex menſes, vltra aureos iā octo ſolutos, ex eleemoſynis cumulauit ſibi, 50. aureos, vltra ſui victus expēſas, nō potuit locare alteri illam facultatem quæſtuandi, etiam ſi illa clauſula vere inſerta fuiſſet, ſcilicet q̄ ipſe, vel alius

q̄ q. 98. de caſib. conſcient.

ex

ex eius commissione posset pro se quæstuare, quia intelligenda erat solum de adiuuantibus se ad postulandũ, & quia est contra finem eleemosynæ, talisque conductor huius iuris quæstuandi tenetur deductis octo iam impensis aureis, deductisque impensis victus, residuũ ex 50. aureis sic ex tali quæstu conflatis, restituere prædicto naufrago, cuius nomine illa, eleemosyna est postulata, si necessitas indigentiáque eius, suppleta iam non est, quod si iam sua indigentia est reparata, pauperibus residua eleemosyna erit eroganda, vel pro his operibus pijs, pro quibus per sententiam iudicis fuerit adiudicata. Communiter doctores in his consonant.

¶ *An domini soluentes famulis sibi seruientibus imminuta stipendia teneantur reliquum restituere vsque ad æqualitatem & de recompensatione licita.*

CAP. VIII.

IAM alias causas furti, aut restitutionis prosequamur, vsque dum omnes difficultates exhauriamus. ¶ Inter reos autem restitutionis est, qui mercenario statim diarium suum nõ soluit, faciens contra illud morabitur opus mercenarij: at si soluit quidẽ: sed non in ea re, qua debet, sed in panno, aut esculento, contra eius voluntatem, cum possit soluere in re conuenta, peccat & si in ea non poterit soluere, id in quo soluerit æstimandum erit iuxta pretium cõmune, etsi mercenarius eo nõ indigens illud vendit, & non inuenit pretium pro quo accepit, ad damnum tenetur iuxta D. Ant. [a] & cõmunem: quod secũdum Nauar. meminisse deberent confessarij & admonere concionatores in his terris in quibus duces, & alij ministri regum soluunt stipendia militibus in pannis, quibus illi nõ indigent, quosque longe viliori pretio vendere coguntur.

Leuit. 19.

a *D. Anthoninus Flor. Archiepiscopus 2. part. tit. 1. c. 17. §. 8.*

¶ Ad soluendum tamen diarium, tempore quo seruus ægrotauit, non tenetur herus [b] Et si mercenarium, vel quemlibet alium famulum, qui suas operas locare consueuit, nullo pretio statuto suscepit, tenetur ei soluere tantum, quantum daret alteri simili, si eum conduceret & si pretium taxandum est arbitrio heri, taxãdũ est arbitrio boni

b *Glos. in l. si v o. §. cum quidã ff. de locatu. & conducto.*

Qõ. 1.

boni viri secundum Sylvest. ver. familia. ¶ Circa quam materiam statim exurgit illa quæstio vtrum domini teneantur recompensare suis famulis vltra assuetum stipendium, vel conuentionem cum illis factam, quando huiusmodi stipendium est diminutum, & vtrum tũc famuli secreto possint sibi recompensare, in eo in quo deficiat à iusto, sibi diminutum præstitum salarium. Circa quam quæstionem Sotus [c] aperte docet famulos ab heris furtim quicquam accipere non posse, præter sua conuenta stipendia, quando aliter via iustitiæ illa recuperare non possunt, etiam si causentur, se minutissima accipere stipẽdia, nisi forte, vi, vel fraude compellantur seruiendum, & certum sit eos non æquiualens suo seruitio accipere. Qõ. 1.

c *Sot. lib. 5. de iustit. & iure. q. 3. art. 3.*

¶ Corduba autem [d] diffusius, quam oportet hanc pro sequitur materiam, sed exacte sicut cætera solet, quare ex re erit eius diffusam doctrinam ad breuiora reducere puncta. Vnde dictum sit primũ quod si dominus mercedem soluit famulo iuxta meritum personæ in tali famulatu, tanto talique tempore, iuxta consuetudinem patriæ: tunc nulla interuenit obligatio plus restituendi. Vnde qui inseruiturus est pro toto anno domino meretur sibi suppediter dominus necessarium pro se, suaque familia ad decenter sic vitam transigendam, sicut cæteri suæ qualitatis compares in eodem seruitio, & anno seruientes solent transigere. Ita Sotus [e] sicque taxandum est pretium in hoc casu arbitrio boni viri, etiam si à principio non fuit conuentum de pretio.

d *Corduba in tract. de casibus conscientiæ.*

e *Sot. lib. 3. art. 3. q. 3.*

¶ Dictum sit secundum magnates, scilicet magni domini cuiusmodi sunt duces, comites, marchiones alijque huiusmodi, pueros *pages* Hispanice nũcupatos, ad preces eorum parentum receptos à se, sine conuentione aliqua, si de victu & vestitu decenti quo induti erant, dum illis fuerunt oblati: prouidentes eis, per se, vel per alios, bonis moribus imbuant, politicis, & cultioribus artibus instituant, vsque dum viri politici euadant, tuncque decenter cultos, ornatósque dimittant, debito iustitiæ feciſſe satis videntur & quicquam plus eis non debẽt, neque ex pacto expresso, vel tacito. Neque seruitia illius ætatis, & talia obsequia ampliori mercede digna sunt. Cessantibus alijs, vel legibus, vel pollicitationibus, vel consuetudinibus

suetudinibus peculiaribus, obligatorijs; ad plus eis mercedis impendendum, quia tunc si starent seruanda hæc essent.

¶ Dictum sit tertium quod si dominus pluribus famulis non indigens, & inductus precibus alicuius egentis, misericordia motus, eũ domi recipit, vt sibi famuletur cum alijs, vsque quo obuius sibi fiat dominus alius, quo cum viuat: satis est si illi victum, & hospitium vel plus parum tribuat, quia dominus hic plus illi impendere non tenetur, sicut neq; pro mercede qua nequaquam eget, sic Nauarrus. [f]

f Nauar. Sum. Hisp. cap. 7. nu. 239.

¶ Dictum sit quartum domini famulis sibi non inseruientibus semper: sed pro tempore apparentibus coram dominis, & aliquotiens tantum comitantibus eos, nec continuo in eorum famulatu manẽtibus, etiam si nõ subministrauerint eis mercedem sufficientem ad victum, & vestitũ totius anni, si iuxta occupationem, qua huiusmodi famuli occupantur, in eodem seruitio, eis stipendium suppeditent: satis debito iustitiæ videntur satisfeciſſe.

¶ Quintum sit dictum, domini sine conuentione tacita, vel expressa, assumentes famulos officiales, æconomos vel secretarios, quatenus quotidie & omni hora, instent dominorum seruitio, neque pro sufficienti victu, & vestitu eis stipendium impertiunt, iuxta qualitatem personarũ, obsequiorumque tenentur reficere diminutã mercedem, vsque ad sufficientiam pro decenti victu, & vestitu. Secus pro assistentia tantum in certis horis puta ad comitandum eorum vxores, vel huiusmodi, hæc omnia dicta sint, quando nulla præcessit conuentio.

¶ Sed quid si dominus famulũ conduxit longe minori pretio, quã sua obsequia de iustitia merebãtur; Ad quã difficultatem, quia hoc multipliciter cõtingere potest, sine distinct. ad amussim respõderi nõ potest. Dicitur ergo primo famulus diminute salariat⁹ si ex necessitate sic inseruitur, secundum Nauarrũ [g] ei dominus ad æqualitatẽ seruitij mercedem recompẽsare. Cuius oppositum asserit Sot. [h] Sed optime eos reducit ad concordiam loco citato Corduba dicens sententiam Nauarri in hoc casu veram esse quando herus talis famuli seruitio indiget, scilicet & tũc teneatur dominus ei, ad æqualẽ præstãdũ mercedẽ, etiam

Qõ. 2. g Sum. lat. c. 17. num. 107. h Sot. lib. 5. de iust. & iur. artic. 3. q. 3. in resp. ad 1.

etiam si talis famulus ad actus necessitate sit ad illum famulatum subeundum. At sententia Soti vera est quando licet necessitate coactus sit inseruire: sed tamen herus seruitio non indiget, quia tunc non tenebitur ei ad æqualitatem stipendium reficere.

¶ Secundo dicimus minister diminute stipendiatus, qui sic voluit ministrare, causa captandi beneuolentiam, familiaritatem que domini, vt in gratiam talis domini se insinuaret, vt inter priuatos eius alumnos computare tur: non tenetur ei dominus ad aliquid amplius mercedis præstandum: quia hic admiscetur libera donatio seruitiorum propter supradictos intuitus.

¶ Tertio adijcitur quòd si diminutè stipendiatus famulus, sic voluit inseruire sub spe tamen satisfactionis recipiendæ in alijs remunerationibus nummorum, vel aliarum rerum: qui aliter nisi sub hac expectatione non erat inseruiturus: sed nō se explicauit cum Domino circa hāc suam mentem, siue quia non est in vsu id explicasse: siue quia Domini sibi pro broducunt, quod taliter cum illis negotium pactionis geratur, seu quia iam innotescit, de animo horum famulorum, scilicet quod aliter non inseruirent, tunc tenetur ei Dominus recōpēsare ad æquale. Quia intercedit pactum tacitum de æquali stipendio sibi reddendo nulla admixta donationis, aut remissionis integræ mercedis gratia, illâque expectatio remunerationis in alijs, fuit veluti quædam adiecta conditio, sub hâcque expectatione plerique famulorum famularumq; magnatibus, dominabusque præclaris famulari solent, quatenus aliquam spem concipiunt, quod aliquid vltra illis suppeditabunt pro nuptijs, vel pro statu postea assumendo. Sed si cum possent citra inconueniens huiusmodi famuli suam intentionē explicuisse, non explicarūt: tunc reducendus est iste casus ad resolutionem contentā in primo dicto concordantem Sotum, & Nauarrum per illam distinctionem, an Domini indigebant illorum seruitio, vel non.

¶ Quarto asserimus quod si famulus diminute stipendiatus sic voluit ministeriū subire, non cum intentione vt de iustitia, in alijs sibi fieret recompensatio: sed cum spe gratiarum & fauorum obtinēdorū, quia liberalitatibus, & magnificentijs

magnificentiis dominorum fidentes hac spe, ad eis inseruiendum alliciuntur quidam, quibus victus,& vestitus,& hospitium tantum solent dari: tunc in hoc casu non tenetur Dominus ad ei aliquid amplius de iustitia erogandum. Tunc quia Domini ex abundantia huiusmodi famulorum se vltro offerentium nolunt eis amplius præstare: tum quia licet spe remunerationis illecti, ministerium isti subierint, sed non fuit cum animo inducendi obligationē iustitiæ qua Dominus ad id eis teneretur; sed solum innitendo gratitudini,& liberalitati quibus Domini ex æquitate naturali, non vi iustitiæ tenentur se exhibere gratos, licet non via restitutionis, sed gratitudinis eis in remunerationibus, vel fauoribus equiualentibus gratificando. Ita Nauarrus. [i]

i Nauar. Sum. Hisp. cap. 14.

Sed iam breuiter ad vltimam quæstionem propositam cum Syluestro. [k] & secundum Sotum [l] & Nauarrum, [m] & secundum doctores communiter, dico primo secundum Victoriam etiam iniustè recuperans rem suam, quia via iustitiæ recuperare poterat dummodo de pretio pro illa sibi non recompenset, non incidit in excommunicationē pro hoc latam. Secundò dico quod famulus pro sibi debito ab hero non potest, sibi secreto recompensare: nisi cum quatuor conditionibus communiter secundum doctores iustificantibus secretam,& priuata authoritate, recompensationem factam.

k Thom. 22. q 58. & q. 106. Qō. 3. k Syluest. tit. furtū. q. 12. & 13. & bellum. 1. q 9 & bellū. 2. q. 8.

¶ Prima conditio est quod tale debitum, pro quo quis secreto sibi recompensat, sit vere debitum ex obligatione iustitiæ,& non solius gratitudinis, in quo videas deceptos multos. Quia multum interest inter vtrumque debitum scilicet gratitudinis,& iustitiæ.

l Sotus de iust. & iu re. lib. 5. q. 3. art. 3.

¶ Secunda conditio est ne vltra debitum accipiat sibi recompensans.

m Sum. c. 17. nu. 12. & 13.

¶ Tertiò requiritur vt sic ratione iustitiæ debitum liquidum sit, & certum. Quia si id an debeatur, dubio non caret: vel propter legem, aut consuetudinem, aut pactum partium, tunc iustitia recompensationis non habet locū. Sicut neque secundum Cordubam, qui necessitate constrictus vendidit rem citra medietatem iusti pretij licet emptor teneatur ei restituere defraudatū pretiū, sed pro hoc nō potest occulte de bonis emptoris sibi recōpēsare.

¶ Quartò

¶ Quarto requiritur quod via iustitiæ tale sibi debitũ nequeat recuperare, siue defectu probationum & testium, siue defectu iudicis recti, siue ti more expensarum, simultatum, aliorumque detrimentorum.

¶ Quinto requiritur caueat sic sibi recompensans ne inde aliquid scandali, vel damni temporalis, vel spiritualis, impendeat. Quia tale damnum resarcire teneretur.

¶ Sexto requiritur caueat ne illud de quo sibi secreto recompensauit, debitum iterum sibi, vel suis soluatur hęredibus à debitore resipiscente, & volente imposterum soluere. Quare adhibenda est cautela, vt debitor conueniẽtiori modo maneat persuasus, iam illud debitum fuisse solutum, ad illudque non teneri, ita frater Iosephus materia de restitut. ait addens quod requiritur, quod verisimiliter opinetur non recuperabit etiam si à debitore petat.

¶ Præterea quia de famulorum stipendio actum est nota quid Pedraza [n] circa hoc singulariter tetigit, dicens, quod sicut Domini possunt dimittere famulos, aliosque suscipere, ita quoque famuli eadem libertate debent potiri, scilicet vt sicut libere possunt abheris dimitti: ita quoque libere heros dimittere possint. Vnde casus est vsu receptus aliqualem inducens restitutionem. s. constringere ad non suscipiendum famulum, vel ad non immutandum priorem herum sine ipsius constringentis licentia. Quia quodammodo est famulum à sua libertate auertere, ne possit alteri quam primo hero inuitus, famulari.

[n] *Pedraza Sum fol. 86. pag. 2. super mandatum septimum.*

¶ Sed libro 4. fori. tit. 4. li. 3. habetur quòd herus abijciens famulum sine culpa famuli, ei pro toto tempore cõuentionis tenetur persoluere stipẽdiũ: sicut è contra si famulus sine causa & culpa heri recesserit ab eo, stipendio sibi debito amisso, in alio æquali mulctabitur: Sed hoc contingit in foro exteriori, quod credo forte non est in vsu: sed Pedraza loquitur in conscientia, quod supposito inoleuit vsus libere abijciendi famulum, vt par sit vtrinque conditio, libertas quoque manebit apud famulum liberè mutandi herum.

¶ Sed aduertito quod æquitas iustitiæ exposcit vt famulus qui se locauit pro certa pretij quota per totũ annum, si eo tempore sua sponte recedit ab hero, quo modi

cum subiuit laboris : quia reliquo tempore anni grauius sibi manebat laboris onus circa gregis, vel agriculturæ curam, tunc etiam pro rata computando tempus seruitij, arbitrio boni viri, pro tempore seruitij impensi, aliquid minus accipiat. Quia si pro illo duntaxat tempore vbi leuius laboratur, fuisset conductus, tenue magis etiam pro rata stipendium recepisset. Ita Bartolus. [o] Vt si Petrus promisit stare per annum cum Ioanne, & steterit tantum per 6. menses, non poterit habere medietatem salarij si in hieme steterit, sed habebit arbitrio boni viri, facta computatione laboris. Ergo si steterit in æstate tantum, habebit plus medietatis salarij ad arbitriũ boni viri per argumentum à contrario.

[o] *l. diuortio §. quod in anno. ff. sol. matr.*

¶ Atque sicut equum locatum casu infirmatum cum magnis proprijs expensis, non tenetur eius conductor illius curam agere, ita neque paterfamilias tenetur de magnis expensis famuli infirmantis, quem salario conduxit secundum Bartol. [p] Quo ad salarium autem non teneretur ei communiter secundum doctores. Quia casus contingens in persona, quæ locauit operas suas liberat conductorem à præstatione mercedis. [q] Quod tamen limitat Panormitanus in cap. 1. de clerico ægrotante quando salarium debetur tantum ratione personę, & non ratione aliorum: vt si iudex sit cui debetur salarium non tantum pro se, sed etiam ratione familiæ, quam tenet, etiam quod infirmetur, debet habere salarium. [r] si autem esset consuetudo vt famulo infirmanti daretur salarium seruanda esset secundum Saly. [s]

[p] *In l. si cum dote. §. sinautẽ. ff. sol. mat.*

[q] *l. si vno §. itẽ cum quidã. ff. locati.*

[r] *l. pecunia in princi. ff. de cõdi. ob caus. s Saly. in l. licet. C. locat.*

¶ Si autem promisit famulus seruire vno anno & pro parte fuit infirmus non tenebitur transacto anno, supplere tempus secundum gloss. [t]

[t] *In cap. si propter de rescript. lib. 6. & ff. de statu libe. l. cum hæres. §. stichus.*

¶ Præterea nequid meritò desiderandum inhac materia desideretur, & alinnde quæratur: aduertito tandem, quod si quis conuenit cum aliquo patre familias, coquere panes aut lauare pannos pro tota familia determinata vt puta pro 40 personis, aucta familia, vel diminuta in conscientia augendum est pretium, vel diminuendum, si autem numerus erat indeterminatus vt contingit in conuentibus fratrum, qui aliquando sunt plures, aliquando pauciores, non augebitur neq; minuetur salarium licet

plures,

plures, vel pauciores contingant esse, facit cap. quanto. de censibus: & Panormitanus ibi. Si tamen nimis grauaretur ex hoc per iudicis officium sibi prouidebitur, sed in conscientia non tenebitur prouidere tantæ multitudini, & è conuerso, neq; conuentus tantum soluere si præter expectatum notabiliter numerus minuitur, quia cõtrario rum eadem est disciplina, sed de his satis.

¶ Postremò secundum Nauarrum artifices mechanici, sartores, sutores accipientes famulos, quos tirones vocant ad docendum eos suas artes, interdum pro solo victu, & scholastici Salmantini sic accipiẽtes famulos, cum conuentione tacita, vel expressa concedendi eis tempus ad studendum, pro obsonio, & denariolis, & paribus calceorum, si occupant eos in alijs rebus contra eorum voluntatem, ita vt nequeant illas addiscere artes, peccant cum magna obligatione restituendi propter tempus discendi, & studendi illis ereptum, quod si eos volentes occupant, tenentur illis impẽdere integrum salarium quòd præstari est solitum, admissis sine conditione pro tempore studendi. Insinuat quoq; Nauarrus [v] famulo seruienti pro omni tempore continuo, victus & vestitus honestus debetur, & prẽterea aliqua honesta merces pro merito obsequiorum.

[v] *Sum. Lat. c. 17. num. 110.*

¶ *De casu quodam Nauarri & an iuste vel iniuste causa recompensandi accipiens aliquid ad excommunicationem episcopi teneatur illud detegere vel restituere.*

CAP. IX.

CVM vero id laboris, susceptũ hic sit à nobis, nempe peccata contra præceptum non furandi, & causas restitutionis indagare, nostram persequẽtes materiam, quærimus hic primo de illa quæstione. De qua Nauarrus sæpe fuit rogatus præsertim Salmanticæ an qui donauit sua aut renunciauit beneficio suo, vt posset iustè cooptari in aliquod collegium in quo soli pauperes cooptantur, si fuit cooptatus, si quia est inhabilis ad illud (vt videtur) commiserit aliquid fraudulentum restitutione dignum. Respondetur ergo cum illo, ea b euitate qua seipse expedit, quod licitè fecit si talis donatio esset irreuocabilis, sine vllo pacto de retro donando, & renuncia Qõ. 1.

nunciatio beneficij facta fuiſſet ſine vllo pacto, & confi-
dentia illicita, de retrocedendo, quia tunc ceſſio non eſ-
ſet fraudulenta, & ipſo iure nulla per quam nõ vacaret be
neficium ſi ſic fieret ſecundum Innocentium [a]. Si inquã
irreuocabilis fuit donatio, vel renunciatio prædicta nihil
dignum reſtitutione molitus eſt per hoc qui per hæc me
dia nixus eſt ſe cooptari in collegium pauperũ. Quia ne-
que ſic inhabilis factus eſt ad illud, tum quia tẽpore coo-
ptationis talis eſt, qualem ſtatuta collegij requirunt, tum
quia non factus eſt talis pauper culpa ſua, ſed meritorie
propter Deum eo fine relinquendo ſua ad adipiſcendum
opportunum locum ſtudijs, & virtutibus, quo aptius ma-
iore cum commoditate, Deo & reipublicæ famulaturus
ſe dicet, & opinione collegialis fiat commendatus ad
conſequenda loca, quibus prædictis miniſterijs fungi va-
leat, ſecus eſſet ſi talis donatio vel renunciatio fuiſſet re-
uocabilis ratione iam dicta.

a *Innocẽt. in cap. cũ vniuerſorũ de rerum permutatiõe, extra. de Symonia. 1. & melius nouа extrauagãti Pij V. de Cõfidentia.*

¶ Inſuper ad reſtitutionem ſic accepti ſunt obnoxij, qui aliquid accipiunt occulte pro pœna quæ illis non debetur ante condemnationem per gloſſam. [b] ſed quamuis huius quæſtionis meminerimus alibi, ſed hic ſuum aptum ratione reſtitutionis obtinet locum, ſcilicet reus iuſte interrogatus à iudice, qui inficiatus eſt crimen, quod fateri tenebatur, quod ſi falſus fuiſſet per ſentẽtiã iudicis omnibus ſuis fuiſſet abdicatus[1], & amiſſionis omniũ eorum pœna mulctatus, vt patet in hæretico, qui confeſſus, in amiſſionem omnium bonorum damnãdus veniret, an non obſtãte quod quia negauit, ſic liberatus, teneatur in conſcientia ad reſtitutionem omnium bonorũ, in quibus erat mulctandus. Ad quam quæſtionem Sotus [c] reſpondet affirmatiue, ſcilicet quod ſtatim vt negauit, reus ſit in conſcientia ſicut delicti, ita perſoluendæ pœnæ quia in iuſte negando prępediuit actum iuſtitiæ iuſtum.

b *gloſſ. c. Fraternitas. 12. quæſt. 2. Qo. 1.*

c *Sotus de Iuſt. & Iur. lib. 1. q. 6. art. 6.*

¶ At Nauarrus [d] tenet oppoſitum reſpectu pœnæ legis infligendæ. Secus eſſet ſi negaſſet debitum parti. Eidem ſubſcribit Metina [e] quorum ſententiæ magis fore aſcultandum cenſeo, tum quia ad illam pœnam reus non tenetur ante condemnationem: tum quia in hoc caſu ſic receptæ ſunt hæ leges pœnales, vt ante condemnationem non obligent in conſcientia. Et quia ſecundum

d *Nauar. in additiõe fol. 37 ſup. cap. 18. nu. 46.*

e *Met. Inſtr. fol. 178. circa 8. mandatum. §. 34.*

eundum Metinam iniuste ereptus à carcere : quia custodem carceris, vt euadere posset interfecit, non se tenetur tradere ad suspendium: ergo neque iniuste inficiatus delictum, non tenetur luere in conscientia bona quibus erat per sententiam priuandus.

¶ At quæstio quotidiana iam se hic exerit, vtrum excõmunicatio generalis Episcopi qua monitione præmissa solitus est excommunicare scientes & non reuelantes res subtractas alicui nescienti, an obliget eum, qui causa recompensationis eas secreto sibi addixit. cæterosque scientes, & non reuelantes, ad restitutionem earundem rerum? Respondeo dicendum secundum mentem Nauarri. Modo pro comperto habeatur tales res via recompensationis, & pro debito legali fuisse subtractas, tunc tam subtractor earumdem rerum, quam etiam talis recompensationis conscij non reuelantes, & immunes fiunt à tali sententia excommunicationis, & à restitutione. Qõ. 2.

¶ Sed quid si de iusta recompensatione, conscij ablationis rerum dubitent, an tunc sub pœna incurrendæ excommunicationis, & sub reatu restitutionis negotium gestum reuelare teneantur? Dicitur plane in hoc casu secundum Nauarrum quando quis est anceps, an alter id quod scit illum substulisse, iustæ recõpensationis gratia sibi tulerit. Episcopo super eo excommunicante, dum talis qui tulit rem, admonitus non recompensat, episcopo respondere tenetur : nisi tanta sublator illius rei, fide & virtutis extimatione, apud scientem polleret, quod eius dictum asserentis quod ad recuperandum suum tantum, quod iustum erat, iuste accepit, omnem apud conscium, rei dubietatẽ ab eius animo excutiat. f Qõ. 3. *f arg. glo. sing. in l. Titio fundus. ff. de condict. & demonst.*

¶ At quid si expresse episcopus in literis suis excommunicatorijs, iubeat reuelari eos, qui talem rem etiam pro recuperatione suarum rerum, acceperint. Cui satisfecit Syluester g dicens cõtra Roselam quòd idem ferẽdum est iudicium in hoc casu, scilicet quod talis recompensator atque eius recompensationis conscij non reuelantes ad nihil tenentur, neq; excõmunicatione ligantur, etiã si talis excõmunicatio sit specialis quo ad rem. Quia quoad personas est generalis, vt recte aduertit Nauarr. contra Syluest. non tantopere hoc aduertentem, & patet huius Qõ. 4. g *Syluest. verb. furtum. q. 15.*

quæstionis solutio quia excommunicatio maior generalis, qualis hęc est non ligat mortaliter non peccantes [h] Insuper quia nemo se, neque alium innocẽtem, qualis est iste sibi iustè recompensans, tenetur prodere præsertim ad damnum, & præiudicium. Tum quia secundum Syluestrum si mens iudicis esset vt etiã in casu quo quis sibi recompensasset, id sibi panderet sententia eius esset continens intolerabilem errorem, & ita non valeret. cap. de re iudicata. Quia de pœnit. dist. 1. habetur ne tibi dico vt te prodas. Vltimò quia secundũ Nauarrũ clausula hæc poni solita in literis apostolicis sub forma *Significauit*, intelligenda est, quando scitur non fuisse acceptũ. pro iusta cõpensatione, aut dubitatur. [i]

h *cap. nullus. cap. nemo. 11. q. 3.*

i *arg. l. si procurator ff. de cond. indeb.*

¶ Sed adhuc magis premere libet quæstionem, quid ergo dicendum venit si episcopus in suis literis excommunicationis exprimeret, quod in casu iniuste recompẽsationis, iniustus recompensator restituat. Si aliquis sibi licet de debito liquido iustitiæ recompensauit, nec vltra debitum, alias tamen conditiones in recompensatione iusta obseruandas non obseruaueri[t], an tenebitur episcopo excommunicanti parere. ¶ Pro discussione quæstionis, nisi conditiones iustæ recompensationis præmisisse[mus], rursus nobis hic repetẽdæ essent, sed iam ante præiactæ sunt, ideo respondetur ad quæstionem per subsequentia dicta.

Qõ. 5.

¶ Sit igitur dictum à nobis primũ, si debitum sit liquidum, & certum, si cæteræ defecerint conditiones iustæ recompensationis, mortaliter delinquet sibi recompensans, non tamen ad restitutionem tenebitur, quia in cæteris conditionibus omissis obseruata prima, scilicet quòd recompenset sibi de re certo sua, licet agatur contra iuris ordinem, non agitur directè contra iustitiam, ideo delictum committitur contra rempublicam propter vsurpatam authoritatem, [k] tamen non inde insurgit obligatio restitutionis, nisi aliud inde innatum sit damnum.

k *Vt constat e. olim de restitu. spol.*

¶ Dicitur secũdò quòd sententia excommunicationis non comprehendetur, si non restituat qui sibi recompensans, omnes conditiones iuste recompensationis obseruauit, quia hoc non est, neque debuit esse de mente iudicis excommunicantis.

¶ Tertiò

¶ Tertiò dicimus, quòd quando iudex excommunicationis sententiam promulgat, nihil contra recompensantes addens, dummodo recompensans primam conditionem seruauerit, scilicet quod de debito sibi liquido recõpensauerit, quia certum est sibi deberi, ista recompẽsationis via vtens, tali excõmunicatione nõ implicabitur.

¶ Quartò dicimus casu quo iudex in suis literis expresse dixerit, excommunicamus etiam recompensantes, qui omnes conditiones iustæ recompensationis non seruarint: tunc contra fratrem Ioſephum in suis floribus absolutè asserentem teneri tunc sic recompensantem (licet non retineat alienum) restituere: censeo ego hic distinguẽdum in hoc casu: quia aut probabiliter credit, si illud restituat, aut reuelet, vel sibi infamiam furti fore inurendam, vel cogendum esse ad restituendum illud, neque amplius debitum suum, in pœnam prætermissi ordinis iuris, recuperaturum, vel non nisi cum magno suo detrimento, aut sumptibus, tunc non tenetur parere iudici excommunicanti, reuelando. Quia tunc videtur veniſſe negotium ad casum in quo potuisset sibi iuste recompensare, & quia postquã siue male, siue bene retinet iam suum, & sibi debitum, non tenetur propter culpam prætermissi ordinis iuris, quia priuata authoritate recuperauit, illud reuelare cum periculo probabili amittendi illud.

¶ Secus si cessarent hæc prædicta inconuenientia, vt quando statim sine vllo incommodo illud debitum esset recuperaturus, quia tunc teneretur iudici excommunicãti parere. Nec contra hoc viget ratio fratris Ioſephi allegantis quod iudex potest compellere ad seruandum iuris ordinem, qui est de iure naturali & diuino, quia Deuteronomij decimosexto dicitur quod iustum est iuste exequeris, quia etiam à iure naturali non est alienum quod quis recompenset sibi, aut retineat nec prodat recompensationem iam bene vel malefactam, quando per reuelationẽ illius suo debito, aut fama est spoliandus per iudicem: dum caueat cætera damna vel si iam contigerint, ea resarciat.

¶ Sed instat iam & aliud dubium vtrum dum sub censura præcipitur vt quicunque habuerit has, vel illas scripturas, quæ quoquo pacto, ad aliorũ ius attinent eas tra- Qõ. 6.

l Corduba in tract. de casibus cõsciẽtiæ. q. 63.

dat, an eas habens teneatur eas proferre? Cuius quæstionis meminerunt Corduba [l]. & Sotus in 4. [m]

¶ Sit igitur pro expeditione quæstionis primum assertũ, scilicet, quòd in prædicto casu quæstionis harũ scripturarum possessor, vel conscius earũ ad eas reuelandas vel exhibendas tenetur: quando tales scripturæ ad ius, vel iustitiam tertij attinent, licet contra male eas occupantem militent, quia retinet eas contra iustitiam, vt desint alteri instrumenta quibus possit recuperare sibi debitum, neque sufficit secundum Sotum, vt qui penes se eas habet se excuset, dicendo, quod inde vexationem timet: nisi forsitan omni dubio procul manifestissimum sit, taliter illas ad possidentis eas, ius conducere, vt nullatenus ad ius alterius confirmandum attineant: Concordant in hoc Sotus & Corduba: licet addat Sotus quod in foro seculari ad viam excommunicandi confugere ad occulta instrumenta exploranda, saltem ad compellendos occultos testes, vt in iudicium prodeant, neq; mos priscus est, neque res forte legitima.

m Sotus. 1. tom. q. 1. d. 22. art. 2. post eõclusionẽ quartam in tertio casu ibi posita pag. 1004.

¶ Secundum assertum sit in prædicto casu, in quo possessori scripturarũ præcipitur sub censura eas prodere in iudicio, si sibi satis perspectũ habet non malo iure eas occupasse, aut retinere, seque non carere iustitia in re à se possessa ab antiquo pro sua, si simul pro comperto habet scripturas huiusmodi obtendentem, iure carere: & q si in alijs causis ius obtinet, ad quod ius obtinendum in iudicio, sibi non parum scripturæ hæc conferunt, si tamen ex earum exhibitione, iuste eas possidenti magnum exundat detrimentũ, quia ex eorũ exhibitione eas exhiberi petẽs nõ solũ tuebitur suũ ius, aut illud in iudicio experietur: sed etiã in iudicio vexauit eas iuste possidentem, & sua bona, postulãdo, in iudicio, edat titulum, quo tales scripturas possederit, quẽ titulũ forsitã nõ potis erit probare neq; testibus, neq; legitimis instrumẽtis tutari suam iustã possessionẽ, nisi in defectu instrumẽtorũ p̃scriptionẽ antiqui tẽporis allegarit, & sic suo iure possessionis & bonorũ in foro iudiciali impetitus exuetur, sine spe perpetuo recuperãdi via iustitiæ, nisi magnis expẽsis, laboribus, odiis, simultatibus interuenientibus, in hoc casu neq; scripturarum possessor, neque alius eiusdem possessionis conscius,

conscius, tenetur eas edere quia omnes censurę Paulinæ, super his scripturis rebusque acceptis sic accipiendę sunt, quatenus nolint ligare casu, quo iuste possidentibus magnũ suboritur dispendiũ in bonis: caruitque culpa quis sibi tales scripturas acquirẽdo, ita communiter doctores, & compendiose Nauarrus [n] refert huius quoque meminit Sotus. [o] Metina. [p] Sylvester. [q] & in casibus quibus scripturas huiusmodi possessor reuelare non est obligatus, potest iurando, si aliter non potest euadere, respondere iudici se earum esse ignarum, concipiendo intra mentẽ se nescire aliquid, quod iure dicere teneatur secundũ Nauarri, & grauiũ doctorum opinionem, licet alij de hoc sint hæsitantes doctores.

¶ Tertium assertũ sit cuius meminit Corduba nõ modicũ inesse discriminis inter iussum iudicis quo iubet exhiberi scripturas, & inter iussum, quo iubet edere instrumenta. Quia exhibere instrumentũ est illud euulgare, vt vsui possit esse eo se potenti tueri, aut ius suum protegere ad quã exhibitionem instrumenti obnoxius est occultus possessor, vel cõscius illius, cũ cõditionibus supra memoratis: sicq; sũmarie iudex cognoscẽs, an tale instrumentũ attineat ad ius petentis: tunc exhiberi iubebit. [r] Aliud est edere instrumenta quod est ipsammet scripturã tradere. Ad quod nemo obligatur, cum dispẽdio suorum bonorũ aut iactura suæ iustitiæ notabili. Cæterum idiomate nostro Hispanico pro eodem vsurpamus edere, & exhibere scripturam quod est ipsam manifestare, quando sic generaliter, & communiter mandatur.

n *Nauar. In sum. Hisp. c. 17. num. 114. 115. & 116.*

o *Sotus de iust. & iure. lib. 5. q. 3. art. 3.*

p *Metina de restitu. q. 11.*

q *Sylvest. titul. tabellio, falsarius. & confessio delicti q. 1. & 2. & 3.*

r *Iudex sũmatim cognoscat an eius interesit, non an eius res sit, sic iubeat exhiberi. l. in hac actione. §. sciendum. ff. ad exhibendum. & leg. Thesaurus. eod. & l. fi. C. de fid. instrum.*

¶ De casibus in quibus quis tenetur respondere ad censuras prælati an non, & in quibus sub obligatione restitutionis.

CAP. X.

AN testis à iudice legitime interrogatus, vel sententia excommunicationis cõpulsus detegere furtum, si sciens tacet, & obid damnificatus suum non recuperat, restituere teneatur: Respondetur, haud dubium quin restituere

Reus non tenetur edere actori propria instrumenta ad intentionem fundandam. l. edita. C. de edendo & qui accusare volunt. l. si quis ex argentarys. §. rationem. ff. de edendo. & l. nimis grauc. ff. de quæst. l. de minore. §. tormenta.

stituere teneatur : casu quo iudex iustè processit, iustéque præcipere potuit reuelationem furti, vt cauetur cap. 1. de crimine falsi, quod intelligendum venit, si nõ tacuit propter metum alicuius periculi sui status, aut personæ, aut bonorum iuxta D. Anton. [a] & Sotum [b] & Syluestrum [c] secundum Bañes correctus fraterne & rebellis non est traducendus ad forum publicum, quia id potius vergeret in scãdalum nisi casu quo pro bono communi licet illum deferre iudici prælatiq; potius nocent communitati qui corrigibilem secretè, vel coram paucis, in publicum producunt : & ex officio tenentur inquirere subditos ad correctionem quia promiserunt.

a Ant. 2. part. tit. 1. cap. 19. §. 7. & arg. c. quis. 11. quæst. 3.

Qõ. 1.

¶ Præterea series doctrinæ exposcit, vt dubium hoc prius ventiletur, an correctio fraterna sit prius præmittenda, antequam quis respondere teneatur editis generalibus, vel literis excommunicatoriis, quibus præcipitur aliquod furtum reuelari. Scitu digna hæc quæstio est cognitúque, vt obseruetur necessaria. Respondetur ergo nemini dubium quod conscius furti, furti authorem manifestare, non tenetur quo ad vsque prius iuxta ordinem correctionis Euangelicæ, eum monuerit, nam inducere eum debet prius vt mandato episcopi satisfaciat : & si fur satisfecerit, eum manifestare non debet.

b Scot. in 4. dist. 15. q. 2.

c Sylu. verbo restitutio. 2. q. 6.

Qõ. 2.

¶ Sed quid si admonitus occupator talis alieni, non paret iudici excommunicanti, quia satisfacere renuit, & testis conscius furti iussus denuntiare illud probare non potest ? Respõdetur secundum Nauarrum [d] & secundum Cordubam [e] quo quis ad iustum iudicis generaliter excommunicantis non tenetur delictum reuelare. Quod etiam in casu quo author occultus delicti non satisfaceret, conscius illius criminis, si illud probare non potest, non debet eum manifestare, quia quando præcipitur : vt qui talem rem scit eam per denuntiationem manifestet, intelligitur de eo, qui scit, & probare potest, nisi quando prælatus is esset, qui potest prodesse, & non obesse [f].

d Nauar. cap. 17. nume. 134.

e Cord. in tracta. de casib. conf. q. 64. in 5.

Qõ. 3.

¶ Sed quid in casu quo vt cõmuniter fit iubetur quisquis scierit furtum denuntiet sub censura, an excusatus à denuntiando, quia nequit probare, casu quo prælatus is sit, vt ait Nauarrus qui potest prodesse, & non obesse, te-

f cap. hoc videtur. 22. q. 5.

neatur

neatur illi vt patri sub eadem censura excõmunicationis furtum pandere? Hoc non explicuit Nauarrus, sed saluo meliori iudicio me docere potẽtiũ, crediderim quod non. Pro eo quod secundum iuristas pœnæ sunt restringendæ, & pœnæ quales sunt censuræ, non videntur excedere suos casus, quia hic loquimur de solo casu in quo sententia iudicis, furtum iubetur denuntiari, quod in elligitur denũtiatione iudiciali: & tali qua in foro exteriori possit cogi fur passo damnum reparare.

Qõ. 4.

¶ Non possunt quæstiones quæ inuicem sibi sunt connexæ, ab inuicem separari, ideo subsequenter quæritur quid si iudex non per viam denuntiationis, sed post semi plenam probationem coram ipso factam ad plenam probationem conficiendam præcipit sub censura, vt qui illud scit ad testificandum veniat, tunc an esto non possit probare teneatur ire ad deponendum quod scit? Respondetur secundum Nauarrum [g] tenetur plane sub pœna incurrendi censuram, & restituendi damnum ire ad deponendum quod scit, licet admonitio Euangelica non præcesserit, neque probare possit, si sine suo detrimento notabili id possit efficere, iuxta caput fin. de iureiurando & cap. ad nostram eodem tit. Quia tunc illi non præcipitur vt denuntiet sed vt testificetur secundũ Angelum [h] nisi sit persona eo casu à testificando excusata, ob cognationem, vel ob aliam causam.

g *Summa Lat. c. 17. num. 135.*

h *Angel. verb. denũciatio. §. 3.*

¶ De qua materia testium priuilegiatorum agit Nauarrus [i] quòd non possunt compelli ad testificandum socer, gener, priuignus, propater, frater, soror, neque alij intra quartum gradum consistẽtes secundum computationem ciuilem, neque in criminalibus, neq; in ciuilibus contra Angelum secũdum glos [k] nisi vbi copia aliorum testium desit, [l] sed si volunt, bene testificari possunt contra illos, vt innuit iurisconsultus cap. delictorum de testibus cogendis.

i *Nauar. Sum. Lat. c. 25. num. 48. & sũma Hispa. eed. cap. ex num.*

k *Glos. in l. Iulia. ff. de testib.*

l *cap. interdũ. 70. 6.*

¶ Admonet tamen Nauarrus quod ad effectum admittendi inhabiles, quia habilium copia nõ suppetit, necessarium est tales habiles testes non interueniſſe, neque solitos esse interuenire, neque potuisse interfuisse talib' actibus: nisi priuilegiatæ personæ, vel inhabiles, vt persensit glossa secunda cap. ter. sed ad priuilegiatos compellendos,

dos, iuramentum partis iurantis alios sibi non suppetere testes, sufficeret: dum timoratæ conscientiæ sit, nisi coniecturæ subsistant in contrarium iuxta sanctionem Bonifacij 8. nisi alicui testium emerserit notabile detrimentū. Tandem Nauarrus concludit quod inhabilitas testificandi non excusat à necessitate respondendi mandatis iudicum, sed bene ab hoc excusat priuilegium.

Q5. 5. ¶ Iam quia ad mandata iudicum eorúmque censuras respondendum esse docuimus, superest nosse, an sint aliquæ causæ excusantes à parendo mandatis de reuelando delicta sub censurarum pœna. Respondetur iuxta sententiam Cordubæ [m] & Nauarri, [n] Corduba autem 7. casus excepit à regula generali dictante huiusmodi censuris fore respondendum, & Nauarrus octo excipit. ¶ Primus si sit peccatum occultum, iam emendatum, vel sola correctione emendandum esse credatur, quia tunc præmittenda est correctio fraterna si per illam est emēdabile secundum D. Thom. [o] & secundum D. Anton. [p]

m q.64. de restibus conscientiæ. n Summa Hisp. cap. 25. nu. 46. o 22. q. 33. art. 7. ad 3. p 2. part. titu. 9. c. 6. §. 1. col. 3.

¶ Secundò quando nequit probare delictum, iubetúrque denuntiare, & non testificari. ¶ Tertiò si à tali persona id delicti audierit ram leui, taliq; modo audierit, quòd sibi leuitati ascriberetur, si id denūtiatum abiret, vel si dictum illius iudicē moueret plus debito aduersus reū. ¶ Quartò excusatur sciens delictum per auditum tātum, si satagat is, à quo id audierit, vadat nuntiatum ad iudicē. ¶ Quintò, si conscius occupationis rei alienæ, rescierit in recompensationem liquidi debiti sic acceptum retineri, neque plus debito retineri. ¶ Sextò excusatur à reuelando si via confessionis, id furti rescierit. Imo extra confessionem dum non interuenit accusatio vel infamia si prælatus vt iudex interroget denuntiantem ad puniendum reum etiam si sint duo vel tres vel plures testes sine infamia præcedente non tenetur respondere.

¶ In inquisitione tamen generali non requiritur infamia probata, in qua crimina emendata omnino non sunt denuntianda secundum Sotum, nisi adsit accusator, vel infamia, & interrogetur, vt testis in particulari. Stante tamen infamia non emendatus tunc denūtiandus est. Secus est si non sit infamia nisi crimen sit nociuum, si autē nociuum non sit, sitq; sine spe emendæ, tunc denuntiandum non est,

non est secundum Sotum tale crimen. ¶ Septimò si per modum secreti, author delicti id alicui reuelauit, ad captãdum consilium pro salute animę, vel corporis, aut pro defensa rerum, vel honoris, tunc ij quibus huiusmodi, secretum concreditum est, quales sunt medici, obstetrices, viri literati, aduocati, consiliarij, adiutores ad prædictum finem, etiam cum iuramento, vel censuris compulsi reuelare delictum huiusmodi, peccant mortaliter, si illud prodant, etiam si resciant authorem delicti graui laborare infamia, neque deesse probationem, & testes cõtra illum, quia solum id deponere possunt, quod alia via quam via prædicti secreti nouerunt, sicut & cõfessor. Quod quidem assertum habet verum: nisi talis detectio secreti prorsus esset necessaria ad cauendum lõge maius, grauiusque damnum reipublicæ, vel tertij, quia tunc si aliter tale malum irremediabile esse creditur, omne secretũ extra confessionem sacramentalem concreditũ pandendũ est, quatenus pro grauiori dicto detrimẽto cauendo opus est, & non amplius. Et hoc subuenturo tali damno, cum minori delinquentis dispendio.

¶ Ita Corduba dixit. Nam Nauarrus licet ab hoc non discordet: sed id non satis explicuit, tamen hoc videtur contra Sotum q secundum D. Bonauenturam & alios doctores asserit contrarium, dicens ibi Sotus, quod etiam si talia secreta sub illa cæremonia sigilli confessionis, dũ confessio non interfuit, fuerint cõcredita, si sint pestifera reipublicæ, statim accusatione deferri debent in aures iudicis, & si sint in periculum graue tertiæ personæ, cui non potest aliter occurri, vel si sit conscius secreti, euocetur in testem. Sed puto me aliquantulum Cordubam, & Sotũ in hoc dissidentes aliquatenus posse concordare dicẽdo, quod quãdo secretũ vergit in damnum graius rei publicæ, quando aliter certissimum & in promptu non est remedium, non solum est reuelandum: sed etiam per accusationem ad iudicem deferẽdum, secundum Sotum quia bonum commune quale est reipublicæ præferendũ est bono particulari secretum committentis.

q *Sotus.2. mem.q.7. concluſ.4. fol.66. lit. 5.q.7. art. 1. de iuſtit. & iure.*

¶ Secundo, quando quis nouit Ioannem surripuisse equum Petri vel aliquid aliud, peccat non præmissa monitione, prodendo Ioannem, quia licet teneatur consule

re

te bono tẽporali Petri sed id nullatenus fieri debet prodendo famam Ioannis, nisi admonẽdo illum prius vt reddat equum alienum, ita Metina [1]

[1] Met. in sua instr. fol. 92 § 36.

¶ Tertiò, quando aliquis nouit secretò Petrum machinari mortem in Ioannem réque vera occisurum fore illum, admonendus est iste cædis machinator, vt abstineat quòd si viderit monitor se nõ proficere, admonendus est Ioannes vt sibi caueat à Petro. Sic compellendus est in confessione iste conscius huius machinationis faciat, quia præceptum domini est dicentis, erue eos, qui ducuntur ad mortem, & quia tunc nocens perdit ius suum. Ideomagis consulendum est honori, & vitæ innocentis, quam parantis nocere. ¶ Quartò quando quis molitur malum graue in rempublicam, vel regem, huius secreti conscius non tenetur permittere correctionem fraternam, quia præceptum corrigendi cum sit affirmatiuum non obligat nisi quando oportet, & quomodo oportet, & expedit, sed hic non expedit, quia nullus satis sibi persuadere debet, quòd molitor proditionis & tanti mali, sola priuata correctione emendatus euadet. ¶ Sed Met. in loco allegato ait in hoc casu prodendum est malum iudici non vt iudici, sed vt patri vt tantũ mali caueatur, sed ego credo in hoc casu pertentantem huiusmodi proditiones tenetur conscius reuelare iudici vt iudici, & non tantum vt patri: quando nisi iudex procederet vt iudex, non posset apponere sufficiens coertionis remedium, quia interim tanti mali molitor proderet, vel incenderet ciuitatem. ¶ Porrò inquisitoribus crimen si sit hæresis, statim denuntiandum venit, quia regulariter hæretici solent esse dogmatizatores & quia prospiciendũ est magis bono cõmuni, quam particulari, quia de emenda per secretam nostram correctionem certi esse non possumus, præsertim quòd hæretici cum peccantes ex pertinacia sint, si authoritas ecclesiæ contra quam suos errores asserunt: eos nõ compescit, aut emendat, neq; tales correctione priuata fraterna est præsumendum fore emendandos. Ideò si aliquis horum sit criminũm conscius accedens ad confessionem secundum Metinam absoluendus non est, nisi prius denuntiauerit, & huiusmodi denuntiationis testimonium attulerit. ¶ At superstitiosi, aut sortilegi

quorum

quorum superstitiones manifestam non continent hæresim, quia non diuinant de futuris, aut liberis aut cultum non exhibent dæmoni, sed causa inescandi mulierem in sui amorem falsa ducti extimatione, vtuntur herbis quibusdam, prius sunt admonendi quòd si non se correxerint: denuntiandi sunt. ¶ At striges, quia solitæ sunt esse in perniciem & grassari in pueros, dæmonique solitæ sunt exhibere cultum (vt aiunt) statim denuntiandæ sunt. Sicut & superstitiosi exercentes superstitiones manifestam continétes hæresim, quales sunt diuinationes futurorum casuum contingentium, aut cogitationes cordium certò per sortilegia velle prænoscere aut per chiromantiam aut circa aras idolorũ, thura, aut sacrificia offerre, statim sunt denuntiandi, quia hi pernicioſissimi sunt in republica, neque aliter eorum præsumitur emendatio.

¶ Quintò dicimus quòd quando iam quis perpetrauit delictum graue, cuius iam pœnitentia ductus super illo, hominem alioquin doctum consulit, vt sibi salutare remedium, & cõsilium adhibeat, quia iam illius pœnitet: etiam si iudex ecclesiasticus suas promulget censuras per quas indicat vt omnes scientes crimen pandant, particeps illius secreti prædicto fine, & modo cogniti non tenetur detegere, quia licet illa commissio secreti non facta fuerit per sacramentalem confessionem, sed tamen fuit via remota ad confessionem, vt scilicet adhibito remedio, digne accederet postea ad cõfessionem, ita Metina Cordatè loquitur loco citato.

¶ Dicitur sextò si quis inter se signandum 4. & constrigens alium ad secreti custodiam reuelauit se esse hæreticum, scilicet Luteranum, denũtiandus statim secundum Metinam, quia illa non fuit confessio, quia non cum pœnitentia facta confessori neque via ad illam, nec cum proposito confitendi.

¶ Dicitur vltimò in aliis casibus semper seruandũ est secretum, nisi casu quo iuridicè fuerit rogatus, secundum Metinam loco citato cum obligatione restituendi damna casu, quo obnoxius ad respondendum cum sit non respondet. At verò subditus prælato tractanti de bono suo, & quærenti de peccato suo secretò non ad punitionem sed ad emendam tenetur respondere secundum Sotum

quando

quando scit prælatum posse sibi illud crimen probare cũ vno teste simul cum denuntiatore. Imo cum spe emendę talis prælatus potest paternę denũtiatum a fide digno rebellem punire coram patribus secreto pœna arbitraria & leui deterrere. Imo etiã secreto excõmunicare potest post quam probatum fuerit ei crimen cum denuntiatore & alio teste, sed non potest illum traducere ad forum exterius secundum Ybañez & Metinam, quia licet opposita sit communis, sed tamen est riguros & parum conformis Euangelio etiam si sit spes mendę, quia correctio publica tunc scandalizat neq; per se ordinatur ad emendam peccati secreti, de quo hic agitur.

¶ *In quibus casibus sub obligatione restitutionis teneatur quis respondere iudici & de quibusdam casibus huic materiæ annexis.*

CAP. XI.

DEINDE quæritur (quia sermones in vniuersali minus prosunt) casus hic particularis, cuius meminit Corduba: qui quodammodo ad istam materiam restitutionis reductiue pertinet, quemadmodũ & casus vbi quis obligatus denũtiare, si non denũtiet, obnoxius sit ad restituẽda damna subsequuta vt sępe dixim⁹, scilicet. ¶ Vtrum subditi iuramento constricti à domino ad deponendum quis venatus fuerit, quis piscatus, quis ligna secuerit in locis vetitis, si inficiati fuerint negauerintque se quicquam scire, cum resciant damna illata restituere teneantur?

¶ Et quia hic non tam aptus est locus ad materiam inquisitionis, denũtiationis, vel accusationis prosequendã. Compendiose dicamus primo præsupponentes regulam generalem, per quam cum appendicibus dictis, quæstioni prædictæ satisfactum erit abunde.

¶ Regula generalis præsupponenda est quæ sæpius est inculcata, scilicet quod in casu: quo quis tenetur parendo respondere iudici. [a] si mendacio vel aliter celet veritatẽ, tenetur ex iustitia restituere subsequuta damna.

¶ Appendix doctrina est quod regulariter tenetur conscius delicti respondere iudici secundum ordinem iuris interroganti, quando sine notabili suo detrimento testificari aut denuntiare potest. Restat ergo vltimò pro completa

a *Iudex potest ex officio punire testes deponẽtes falsum, vel vacillãtes. Baldus & Doct. in l. nullum. C. de testib.*

pleta responsione quæstionis quærere, quando iudices ecclesiastici per censuras, vel iudices sæculares per assumpta iuramenta de veritate dicenda poterunt iustè prædicta inquirere. Dico si vel ad instantiam alicuius particularis damnificati, vel procuratoris reipublicæ in prædictis passæ damnum iacturæ grauis, vel ex euidentia delicti: quia apparet magna strages commissa processerit iudex, iuste procedit tunc ad inquisitionem generalē, sicut etiam quando publica percrebruit fama, aut clamorosa insinuatio, quòd in regione, congregatione, vel populo insultus fiant à latronibus, vel peccatum nefandum perpetretur, vel similia, generalis inquisitio fieri potest, sed tamen quatenus per inquisitionem hanc generalem, iudex procedit, non potest specialiter scisciari, an Petrus fecerit hoc, quia graui illum afficeret iniuria, sed tantum in genere percunctando quis fecerit, authorem criminis indagare poterit, nisi aliqua specialis persona speciali infamia fuerit notata, quia tunc de illa persona, scilicet an Petrus tali laborans infamia fecerit hoc nominatim inquirere iudex valet.

¶ An verò sicut planum est infamiam specialem, qua quis specialiter est prænotatus valere ad specialiter, & nominatim inquirendum de illo: sic etiam valeant inditia specialia specialiter aliquem indicantia authorem criminis esse, & sufficiant ad inquirendum contra talem in particulari, controuertitur inter Sotum, & Nauarrum. Nam Sotus [b] tenet sufficere. Nauarrus [c] autem tenet oppositum negans ad id, manifesta indicia sufficere. At tā Sotus [d] & Syluester [e] cum Nauar. conuenientes astruunt ad specialiter procedendum contra Petrum non sufficere inditia manifesta ipsum prodenti, sed tantum huiusmodi inditia, via accusationis pro semiplena probatione valere, vt possit iudex hac via tam reum sic inditiatū, quam etiā testes delicti non ignaros, cogere ad fatendum veritatem in tali casu. Ad huiusmodi rē facit caput qualiter & quando secundo de accusationibus.

¶ At verò credo quādo inditia sunt non leuia, sed grauia ingerentia grauem præsumptionem, vel sunt grauissima quasi sufficientia ad condemnationem, suntq́, per maiorem partem viciniæ sparsa, tunc sufficere, ad inqui-

b *Sotus de detegendo secreto 2. memb. q. 6 cōcl. 7. dubio 1. & fol. 51. & 5.*

c *Nauar. Sum. cap. 8. num. 38. & in cap. 25. nu. 35. & in cap. 17. nu. 135*

d *Sotus de iust. & iure. lib. 5. q. 6. art. 2.*

e *Syluest. titu. inditiū. & tit. Inquisitio 1. q. 3. & q. 4.*

f *Clar. in Pract. vltimi. q. 20. de indic. ꝙs.*

g *Sylvest. vbi supra. & tit. iuramẽtum. 2. q. 9.*

h *Nauar. vbi supra c. 25. num. 26. & 27. & 36. & 37. & cap. 38. nu. 38. 39. 40. 57 & cap. 12. nume. 20. & 21.*

Qō. 1.

Qō. 2.

i *Regal. for. Hisp. lib. 4. titu. 4. l. 7.*

k *Hæc refert Bart. in hanc legem: Denuntiationibus non est credendum quod condemnationem sed ex his potest procedi ad inquisitionẽ.*

rendum in speciali contra sic grauiter, & publicè indiciatum. Nec hoc vti reor inficiaretur Nauarrus, qui ait ad inquirendum sic specialiter sufficere famam, vel aliquid æquiualens famæ. At prædicta inditia sic qualificata, videntur æquipollere infamiæ. Tunc etiam talia inditia grauia sparsa per maiorem partem reipublicæ, scandalum publicum ingenerant in populo, vel vicinia, quod videtur non fore tolerandum. Nam nouo populus agitatur scandalo cum scandalum ingenitum publicè vident per iudices dissimulari, quare Iulius Clarus f ait, quod quando reus est certus, inquiritur specialiter, & assumuntur in ditia specialiter contra eum, & credo per certum, intelligit Iulius Clarus reum grauiter, valde & publice inditiatũ. ¶ Sed iam tandem ad in initio relatam quæstionem respondendo concludimus, quod extra prænumeratos casus, si iudices, vel domini, in prædictis inquirendo procedant extra formam prædictam, & male procedũt, & à gra ui culpa non excusantur secundum Sylvestrum g & Nauar. h & secundum doctores cap. qualiter, & quando. ¶ An autem ad interrogata iudicis teneatur reus, vel testis respondere dum inquiritur pro restauratione damnorum illatorum, iam diximus teneri exceptis in illis. 7. aut octo casibus supra relatis.

¶ Perpendendum est vltimo quando aliqui in speciali sunt denuntiati per custodem siluæ, vel venationis, vel piscationis, quod deprehẽderit eos in harum rerum furto, iuramento iudicis, si astringantur ad fatendum veritatem, tenentur de plano iurare, atq; veritatem testificari, quia si custos iurauit ita esse, sufficit ad sententiam condemnationis in pecunia contra eos ferendam, sicut sancitum est in legibus fori regalis Hisp. i sic custos præfectus in vineis, & decerpẽtes fructus apprehendere potest, hoc est, deferre ad iudicem, suoq; iuramento defertur, fidesq; adhibetur, sic glos. Montalui ibidem latius adhoc facit. l. 1. §. sanè. ff. de offic. præfecti vrb. & Bar. in l. diuus. 2. ff. de cust. reo. & Bal. super infortiatum de rebus eorum qui sub tutela vel cura. in l. magis puto. §. illud, cætera pertinentia ad materiã inquisitionis suo loco sunt expedienda. Hæc vero pro respondendo ad furta vel damna, dicta sufficiant.

¶ Sed

¶ Sed tamen quæstio de qua se noue inquisitum fuisse ait Nauarrus[l] non est prætermissu digna, an vxor filius, & cognatus alicuius delinquentis absconditis aliqua eius bona in aliquo monasterio vel alio loco, ne à iudicibus sequestrentur teneantur ipsi, vel alij eius rei conscij illa reuelare propter sententiam excommunicationis, aut iuramentum quibus iubentur ea pandere? Respondetur ergo sententiámque amplexantes Nauar. dicimus primo quod si omnia abscondita pertineant ad compensandum dotis debitum, vel aliud alias contractum debitum, non tenentur plane tunc prædicta à se abscõsa bona prodere, sin autem ad prædictam recompensationem debitorum necessaria non sint, celanda non sunt, sed patefacienda ad mandatum iudicis. Oportet autem cauere hic inquit Nauarrus: ne iterum peti possit debitum id, ad quod abscondita sufficiunt. Instar illius qui accepit aliquid de bonis creditoris, in sui debiti cõpensationem.

Qõ. 3. l *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 134. & 135*

¶ Illa quoq; quæstio non ab hoc loco abhorret cuius meminit Corduba[m]. An vxor, quia iam legitimè per iudicem fuit integrata in dote à marito prodigo, vel vergenti in inopiam sibi reddita, si in oneribus matrimonij postea ipsa eam insumpsit, possit rursum eam repetere, aut an de bonis mariti secreto prodote sic insumpta, possit sibi recompensare, non obstante, quod per censuras iussa sit talia bona mariti defuncti pro palare?

Qõ. 4. m *Corduba in tract. de casib. cons. q. 126.*

¶ Respondeo primo esse dicendum, quod vxor timens lites de bonis mariti potest sibi secreto recompẽsare vsq; ad quantitatem suæ dotis, & arrarum bonorumq; paraphernalium, si sibi supperebant, & non vltra, quia debitum hoc suum maiori priuilegio pollet, quam omnium aliorum creditorum mariti non habentium hypothecas speciales, & expressas super bona viri anteriores ad dotẽ, ac per consequens solum astricta manet ad residuũ quod retinet de bonis mariti, vltra prædictorum æquã recompensationem, neque tenetur respondere literis excommunicationis aut iuramentis, quibus cogitur detegere abscondita bona.

n *Sum. c. 17. nu. 134 & 135. in addit.*

¶ Prædicta autem hæc omnia & sequentia intelligun tur vera, nisi vxor se deuinxerit ad persoluẽda mariti debita, vel fideiussit pro eis, ita Nauar. n

¶ Secundo dicimus, ſi mulier hæc ſuperſtite marito manumiſſa fuit in ſua bona dotalia, eiq́ue talia bona ſunt reſtituta iuridice, eorumq́ue iam adepta fuit poſſeſsionem, etiam ſi poſtea in oneribus matrimonij ea rurſus inſumpſerit omnia, vel illorum quotam, repetendi iam ea iure caret, neque ſibi recompenſandi ius iam ineſt pro eis de bonis mariti, increditorum mariti præiudicium. Quia tunc ſenſetur ea bona impendiſſe pro marito, veluti mutuando ea marito, qua re cum creditores ſint anteriores, illis prius eſt perſoluendum de bonis mariti.

Qō. 5. ¶ Sed quid vtrum ſatisfactione iam præſtita his creditoribus, qui potiores ſunt tēpore, poſſit ipſa de reſiduis facultatibus viri hæc pro oneribus matrimonij à ſe inſumpta bona dotalia in quibus iam fuerat integrata, recuperare? Reſpondetur poterit planè tuta conſcientia. Nam & vir eius ſalua dote eam tenebatur alere. Sicq́; in hoc caſu ab hæredibus mariti poterit repetere quæ ſibi deſunt pro implemento ſuæ dotis. ¶ Imo addo ſecundum Cord. licet vxor in domum ſuæ habitationis ſit reſtituta taliſq́; domus fuit illi tradita etiam ſi propter incuriam non ſe opponendi executioni, ſibi per creditores mariti in iudicio fuit ſublata, Adhuc ſi, ſibi de dote ſua non eſt factum ſatis, de facultatibus mariti, poterit rehabere, quæ ſibi pro integritate dotis deſunt, ſi re vera in dote ſua nō fuit totaliter reintegrata etiam ſi ex eius negligentia id ſibi euenerit. ¶ Igitur ad quæſt. tandem facientes ſatis concludimus, quòd ſi mulier iam ſibi recompenſauerit de facultatibus viri à ſe abſconditis pro ſua dote, & arris bonisq́; paraphernalibus, tunc non poteſt ſe tutari manumiſſione cauſa dotis: qua manumiſſa fuerat in prędictam domum, quia id non abeſt à culpa mortali, cum id in fraudem detrimentumq́; creditorum mariti cedat, quia ratione illius manumiſſionis prius factæ pro dote in ædes, rationeq́; oppoſitionis, debita ſua illis in ſoluta manerent, quate prædicta mulier ad debita hæc creditorum mariti perſoluenda, obnoxia maneret ad omnesq́; impenſas, & damna illis reſarcienda.

¶ Qualis autem reſtitutionis hic modus ſit adhibendus claret, quia in hoc caſu ſi huiuſmodi creditores inueniri poſſint illis, vel ſuis hæredibus reſtituēdum erit qui ſi

inueniri

inueniri nequeāt, si alij creditores supersint, inter superstites, priuilegiati magis, & potiores rēpore, erūt priores in solutione sibi faciēda, vel illis iam vita functis, suis hæredibus erit restituendum quòd si tam ipsi quam eorum hæredes incogniti sint prorsus, inter posteriores creditores solutio dispertienda erit indigentioribus subueniendo, ita Met.[o] & Nauar.[p] & ad hanc restitutionem per censuras compelli potest. quia extra illas ad illam tenebatur. ¶ Sed quid si vxor aliqua suo suasu in causa stetit principali, quòd eius vir prodigus, diffususq; fuerit in donando filijs vltra id quòd lege permittitur, vel pro filiorum luxu vel facto fauēdo in creditorum viri dispendium. Dicitur planè quòd hæc quæstio non tam difficilis est, quam ab aliquibus cōfessoribus parum perpensa. Tenetur ergo mulier in hoc casu damnū, cui præstitit causam suo inductu, creditoribus mariti reparare. Secus si de bonis dotalibus, vel paraphernalibus sibi iam restitutis à marito, & traditis, donationes non in officiosas inter filios vel alios donauit. ¶ Tandem dubitari poterit vtrum vxor à marito iussa dare centum creditoribus viri sui: si ipsa expenderit illa centum ad onera matrimonij supportanda, quando aliunde non poterat familiæ indigentiæ subuenire: teneatur illa restituere de suis? Respondetur proculdubio tenetur quando non supersunt facultates mariti vnde restituat, quia causam potissimam præstitit, quominus creditores illa centum non recuperauerint. Et quamuis pro graui indigentia familiæ, creditoribus tunc non indigentibus, potuit solutionem illorum prolatare: sed tandem ad eorum restitutionem deuincta manet, si aliunde facultas nō sit adsoluendum.

o *Met. de restit. q. 2.*

p *cap. 17. num. 47. et vsque 51.*

Qō. 6.

¶ Porrò ne ea dubia quæ sibi consequentia sunt & aliquantisper affinia disgregemus oportet hic ea continuemus: quare succedit dubium prædictis non omnino ab simile, de recompensatione secreta. Casu est. Maria vxor Ioannis in dotem attulit duo millia aureorum & supellectilia domus, sed supellectilia hæc sub fide viri tradita sunt Ioanni inappretiata, cúmque Ioannes prædictæ Mariæ coniugi suæ tercentum aureos nomine titulóque arrarum fuerit pactis dare tandem in extremis constitutus, testamento confecto, neque dipondium

Qō. 7.

Mariæ suæ coniugi, pro tot obsequiis sibi præstitis, neque pro stipulatione arrarum, neque pro consumptione supellectilium delegauit, quæritur an Maria de facultatibus viri secreto pro his possit sibi recompensare, quæstio est quæ quotidiana potest esse.

¶ Respondetur tamen per tria asserta primò quòd prædicta Maria de obsequijs exhibitis marito in vita nihil curet, quia pro his ex debito iustitiæ nihil potest sibi reportare, quia ratione matrimonij ad dicta obsequia tenebatur. Quare hoc nomine, de bonis viri defuncti nihil potest sibi recompensare.

¶ Dicitur secundo loquendo de supellectilibus, quod si tempore quo maritus penes se ea recepit, de eis neque inuentarium fuit editum, neque prætaxatio facta, clarescit saue in partem dotis, cum duobus mille aureis ea supellectilia non intrasse, neque in dotem traditam marito, fuisse computata. Quare etiam, si in communi obsequio vsúque amborum fuerint omnino detrita, aut deterioratã in toto vel in parte, cum in partem dotis, non sint ad numerata, non sunt sibi lege iustitiæ restituenda. Quare neque pro his Maria de facultatibus viri defuncti potest sibi secreto quidquam recompensare, quia in culpam furti incideret.

¶ Dico tertiò, si loquamur de arris sibi promissis, de quibus maior premit difficultas, distinguendum esse videtur. Nam si arræ de quibus sponsio est facta decimam partem dotis à se allatæ, iuxta leges Hispaniæ non excessissent, & scriptura super eis edita, vel sufficienti testimonio testium talis sponsio arrarum probari potuisset, tunc debito iustitiæ legalis, tales arræ sibi essent debitæ, sed neque tunc in hoc casu poterit de bonis mariti secreto sibi recompensare, cum via iustitiæ possit illud repetere & recuperare.

¶ In casu autem prout præfertur, cum sponsio talium arrarum nulla fuerit, quia cum leges Hispanicæ statuerint sponsionem arrarum decimam quotam dotis allatæ valoris non excedere, & sponsio hæc 300. aureorum titulo arrarum, decimam partem duorum millium aureorum à Maria in dotem datorum excellat, sequitur quod neque pro hac arrarum sponsione, possit sibi

sit sibi licitè Maria secreto, de substantia viri defuncti recompensare.

¶ Si autem pro sponsione talium arrarum, neque instrumentum aliquod, neque testes testificantur, argumentum non nullum est talem promissionem arrarum, gratitudinis potius quam debiti legalis habuisse obligationem sicut pro more fit in nuptijs interdum, & sæpè. Quod si ita sit, vel illæ arræ non sunt debitæ, vel non liquet deberi: quare cum recompensatio de liquido debito semper fieri debeat, infertur planè, tunc Mariam pro his arris non posse de rebus mariti, quicquam occultè sibi vendicare, [p]

p *Hãc sententiã ratam habẽt Metina de restit. q. 11. & Nauar. Sum. cap. 17. nu. 112. vsque 116.*

¶ Præterea Cordu. [q] hunc casum in dubium vertit in casu quo gener cum socero conuenit de signandis duobus arbitratoribus, super supellectilibus prætaxandis dotis, se astringendo ad arbitrio arbitratorum obtemperandum tamen in hac conuentione, eius fuit animi quod si iniuria sibi fieret in appretiatione, vt sibi secreto recompensaret visumque sibi est postea ex tali prætaxatione euasisse se defraudatum, atq; hoc iudicio persuasus sibi secreto vsque ad æqualitatem dotis sibi promissæ, sibi recompensauit. Quæritur an gener hic peccauerit, & an ad restituendam hanc recompensationem obnoxius manserit? Quæ quæstio circa duo puncta difficultatis versatur, primo an peccauit. Ad quod respondendo dicimus, quod si sine intentione standi arbitrio arbitratorum pactus est arbitrio eorum se staturum, peccauit quidem grauiter, imo mortaliter cum in re graui per illam fictionem paratus fuerit decipere proximum secundum Sotum [r]. & Nauar. [s]: & Siluestrina quæstione 4. ita communis est opinio doctorum.

Q6. 7.

q *Cordub. q. 130. de casib. conscien. quod libet. quæstiones de hac materia instruit.*

r *Sotus de iust. & iure. lib. 8. q. 2. art. 1. ad 1.*

¶ Sed de restitutionis puncto si quæratur dicimus secundo etiam si cum animo parendi sentẽtię arbitratorum gener fuerit socero stipulatus, tenetur socero restituere sic secreto in recompẽsationẽ à se sublatum, quando pretiũ appretiati non fuit notabiliter, manifesteq; iniustum. ¶ Tertio dico etto, quòd peccauit quia defuit ei animus custodiendi pactũ, sed an in recõpensam sic acceptum restituere teneatur, de hoc nõ satis cõuenit inter doctores, pro eo quod aliqui dicũt, quòd ratione simplicis promissionis

s *Sum. c. 18. nu. 3. 4. & 9.*

sionis quando defuit adimplendi animus, talis fictio sicut obligationem implendi non infert, ita neque restituendi. At dico quòd in contractibus do, vt des, facio, vt facias, quia fraus patrocinari alicui nõ debet, & quia solida sunt facienda pacta do, vt des, facio, vt facias, illa fictio vbi hic animus implẽdi deest, sicut ab obligatione implendi non liberat, ita neq; à restitutione, cuius sententiæ est Syluester, Nauarrus vbi supra secundum Diuum Thomam. quare secundum sentẽtiam Soti huic opinioni adhærentis prædictus gener restitutioni erit obnoxius.

t D. Tho. 2.2.q.110

¶ At Scotus & Metina Complutẽsis talem generum à restitutione excusant super accepto pro recompensa iusti pretij, in quo supellectilia appretiãda essent. Quia stipulatio (inquiunt) facta hac mente fuit, facta sicq; est interpretanda vt ei stare eatenus teneatur: quatenus iustum pretium creditum est fore taxandum, & non aliter. Licet gener suam mentem causa vitandi offensiones, non explicauerit. ¶ Sed quid tandem concludendum videtur ex sententijs tam varijs? Dicimus concludentes quod de facto loquendo, quia non satis constat an appretiationis pretium fuerit iniustum. licet genero visum fuerit iniustum, quia citra difficultatem deceptio ex affectu proprio solet contingere in propriis causis, videtur dicendum iuxta sententiam Metinæ, & Cordubæ quòd talis recompensa secreto facta restituenda est socero, vel saltim medietas, vel pars in recompensam sublati, si genero non constiterit certo in tota quota accepta in recompensationem se fuisse defraudatum.

¶ *Vbi agitur adhuc de multis casibus particularibus in quibus respondendum est, vel non ad censuras.*

CAP. XII.

PRAETEREA tam patẽs est hæc furtorũ & damnorum materia vt cum multa dixerimus: multa rursus nobis supersint disputanda, & dicenda de materia etiam restitutionis ei annexa.

Qõ. 1. ¶ Ideò vltra dicta hæc quæstio specialis fit obuia, mulier carens dote, bonisq; aliis paraphernalibus, an si bona lucratiua durante matrimonio parta propter delictum mariti

mariti veniant sequestranda possit ex his suam dimidiam partem sibi post mortem mariti contingentem occultare taliter, vt neque censuris, neq; iuramento possit constringi ad eam propalandam, & videtur quod non, quia suæ medietatis ex his, non est particeps, nisi post mariti obitum.

¶ Igitur hanc quæstionem per hæc dicta duximus resoluendam, dicimus primo si causa patrati delicti à viro, hæc bona veniũt sequestranda, mulier de bonis his cõmuniter acquisitis lucratiuis vsque ad suam medietatem sibi post mariti obitum debitã, potest sibi occultare. Hoc dictum stabiliri videtur ex lege Hispanica in recopilatione noua legum libro quinto titulo decimo, lege decima, vbi decernitur neutrum coniugum, propter vnius eorum tantum delictum partem suam ex bonis multiplicatis sibi contingentem, etiam in casu hæresis, vel criminis, vbi imponitur pœna ipso iure vsque ad executionem sententiæ non admittere, neque insontem, culpæq; expertem mulcta suæ medietatis prædictorum bonorum mulctari. Igitur si secundũ legem innocenti coniugi sua pars media illibata seruatur, casu quo metuit à se fore auferendam à ministris iustitiæ, aut vix aut nunquam nisi magnis sumptibus à se fore recuperandam, potest eam sibi celare licitè.

¶ Secundo dicitur quando maritus ipse occultat bona sua, quia timet ea fore sequestranda propter à se perpetratum delictum, mulier eius occultationis conscia non tenetur, neque ad mandatum iudicis excommunicantis, vel exigẽtis super hoc iuramentum, ea reuelare, quia secundum Nauarrum mulier persona est priuilegiata, in hoc quòd cõtra maritũ cogi nequeat testificari Nauar.[a].

¶ Tertio dicimus, licet quando bona mariti veniunt distrahenda ad soluenda debita mariti alijs minus priuilegiatis creditoribus, tunc vxor suam possit excipere repetereq́ue dotẽ, tamen si bona durante matrimonio parta atque multiplicata, veniant distrahenda per ministros iustitiæ vel aliter ad soluenda debita durante matrimonio à suo viro contracta: nõ potest ipsa sibi secreto suam medietatem reseruare, quia debita à marito durãte matrimonio contracta, de cumulo talium bonorum communium

a Nauar. in Sum. c. 25. nu. 51.

munium sunt persoluenda, quia vt cauetur libro tertio, fori. [b] mulier ex sua medietate bonorum lucratiuorem communium, tenetur ad soluendam medietatem debitorum durante matrimonio contractorum.

[b] lib. 3. fori Hisp. l. 14. tit. 20.

¶ Secus est forte, si illa bona essent distrahenda ad persoluenda debita à solo marito ante matrimonium contracta, quia in hoc casu eadem lege sancitur, quod si debita sint contracta ante matrimonium vnusquisque coniugum soluat sua. Quare si in hoc casu vxor formidaret amissurã se suam dimidiam partem, videtur tuta cõscientia possit eam occultare, ne in debitis viri sui ante matrimonium contractis persoluendis insumatur.

¶ Quarto dicimus quando sequestranda veniunt bona mobilia propter delictum mariti, tunc potest vxor occultare ex bonis mobilibus, omnia illa, quæ sunt sibi necessaria ad vsum domus sine quibus nequit vitam transigere, puta lectulũ, mẽsam, & reliqua suppellectilia perquam necessaria ad degendam vitam, quia secundum leges regni, vt meminit Hugo de Celso [c]. In his mobilibus, quæ prorsus sunt necessaria ad seruitium domus, prohibetur fieri executio. Ergo mulier dum veretur per iudicem austerum & rigidũ his necessariis, pro quotidianis vsibus se fore exuendam cõtra legem, nihil mali facit si ista occultando à tyrannico iudice, sibi reseruet. ¶ Quare in his casibus omnibus in quibus prędictas occultationes à culpa excusamus mortali, ita etiam occultatores à cẽsura pronuntiamus immunes, quæ contra occultantes, vel nõ reuelantes profertur: quia non profertur nisi cõtra illicitè, & mortaliter talia celantes.

[c] Hugo de Celso ĩ suo repertorio legum, ꝛc. verbo, Sequestrum, & verbo, executio.

¶ Porrò non parum scitu digna est & quæstio hæc vt pote quotidiana, an teneatur quis cum detrimento victus & vestitus persoluere debitum, ad quod persoluendum, vel restituendum censura cogitur quæstio est cuius quasi per parenthesim meminit Sotus [d] teneri excommunicatum pro satisfaciendo, cum detrimento victus & vestitus satisfacere, neq; enim (inquit) licet ære alieno maximè per iniuriam sublato, honorem, & æstimationem proprij status seruare, sed quia secundũ sententiã D. Tho. & receptissimam ab omnibus nusquam sentẽtia excõmunicationis maioris potest ferri nisi pro damno temporali pertin-

[d] Sotus in 4. sent. 2. tom. d. 22. q. 1. art. 1. 2. casu.

pertingi ad culpam mortalem, quando pro reparatione damni fertur, ideo in omnibus casibus in quibus secundum regulas restitutionis suprapositas, & à grauioribus doctoribus communiter approbatas, excusatur quis à culpa mortali nō statim restituendo, liber euadet etiā à censura excommunicationis, cōtra non restituentes lata: quare in hac materia ad prædictas regulas bone lector recurrito.

¶ Secundo addit Sotus quod si quis deprædatus est aliena, atque ideo excommunicatur nisi soluerit, & tempore quo excommunicatur iam non est soluēdo, quia in inopiam redactus est, tali censura nō irretietur. Quia nemo obligatur ad impossibile quanquam hic cauenda est fraus: si enim non potest in totum, tenetur tamen in partem quampotest.

¶ Adiicit tertio Sotus quod qui tempore excommunicationis caret vnde soluat, postea tenetur dū habuerit ad soluendū, sub sententia eiusdem excōmunicationis, quæ semper durat. ¶ Et vice versa si quando excommunicatio fertur est soluendo, tunc si non soluat eam incurrit. Quare licet postea in egestatem incidat, semper sic manet in foro ecclesiæ excommunicatus quamuis quoad Deum per contritionem possit esse in gratia.

¶ Præterea germana, & prædictis hic occurrit quæstio, an si episcopus præcipiat, vt qui habet librum Petri infra sex dies restituat, & post sex dies fulminat sententiam, si Ioannes habens librum huiusmodi, & ignorās monitionem, quia absens erat, venit post illos sex dies, & intelligit latam fuisse excommunicationem, etiā quod non restituat: an incurrit excommunicationem? Resp. ꝙ videtur ꝙ non incurrat eam, quia sententia vltra terminum statuentis nullum habet vigorem, ita Armilla, [e] & licet videatur fundamento iuridico eam probare pro eo quod sententia extra terminum statuentis nullum habet vigorem, sed tamen credo hanc sententiam Armillæ fore limitandam, ad casum quo solum excommunicās sic voluit, talem sententiam tantum in contumaces præteritos intra sex dies iam lapsos fulminare, secus si etiam in contumaces futuros à notitia censuræ si intra sex dies librum non restituerint. Q6.3.

[e] *Armilla, verbo, Excommunicatio. §. 34.*

¶ Alias

f *In additionb. super c. 25. num. 33.*

¶ Alias Nauarrus f prædiffinit quod siquis edictis generalibus intra certum terminum iussus denuntiare, rebellis, contumaxq; fuerit non denuntiando, licet iam deliquerit ex contumacia, adhuc sub peccato intra residuum anni ad denuntiandum manet astrictus. Sicut etiam qui semel est citatus, vel ad comparendum obligatus prædiffinita die, tenetur etiam post illius diei lapsum, cum primum potuerit comparere, sicut præscripto die interpellatus ad soluendum debitum, si tunc nequiuit soluere, simul ac sibi facultas suberit, soluturus est necessariò. Ergo pari ratione in casu Armilliæ. Concordat Sotus loco citato qui arbitratur quod qui tempore excommunicationis non habet vnde soluat, teneri dum habet soluere sub sententia eiusdem excommunicationis quæ semper durat.

Q6.4.

¶ Sed quid si episcopus sub pœna excommunicationis mandet Petro vt det ei librum suum, vel donum dicitur, quod dare non tenetur: sed inquit Syluest. in hoc casu sententia tenet, quia à superiore debet petere absolutionem, & participans illi, incidit in minorem g sed ego dico in dubio an episcopus habet ius petendi, ita est, quod si dando non obtemperet, excommunicatio saltem non erit inualida exterius, vt ait Syluester, quia in dubio sententia pastoris iusta, vel iniusta timenda est. At si constat omnibus tale præceptum episcopi esse iniustum: quia palàm est omnibus alienum petere, & iniuste velle vsurpare, non est timenda: neque in foro exteriori, sicut non valet, secundum Syluestrum, & Sotum si ferret excommunicationem pro debito, quod constat omnibus iam esse solutum.

g *Vide de hoc dubio Syluestr. verb. Correctio. §. 9. & denunciatio. §. 4 & supra crimen.*

Q6.5.

¶ Adhuc & inquirere pergimus an pater cum literas excommunicationis impetrat super furtis domesticis, censendus sit vxorem & filios talibus censuris velle ligari. Respondet Sotus de iustitia & iur. durum esse eos pro minimis, tali mucrone velle feriri, quare vt ex illius sententia colligitur non est censendus paterfamilias velle excommunicari propter furtum vxorem, aut filios, nisi explicuerit, vel quantitas furti adeo magna sit, quod sit præsumendum hoc eum velle. Vnde Cor-

h *Vide in addit. ad duba* h docet filium familias non teneri ad restitutionem corum quæ clandulum accepit à patre pro suo decenti ornatu,

ornatu, quia pater decenter tenetur & induere, & alere filium, Vnde si pater cernit filium incedere cultu ornatúque decenti, quem pater non suppeditauit, præsumitur acceptum habere, & sibi esse gratum, quare tunc filius hic pro sic acceptis ad decentem cultum, non inuoluetur excommunicatione impetrata à patre. *tract. de casib. conscientia. q. 176.*

¶ Sed quid si cum filius sufficienter esset prouisus à patre de victu & vestitu cum esset sub potestate paterna, ex bonis suo lucro, & industria partis, vltra cecessarium pompose se ornauerit, cultioribus indumentis? Respondetur sane, quia bona sic à filio suo labore aut industria parta aduentitia sunt, quorum perinde administratio secundum ius ciuile, & vsus ad patrem attinet: ideo quia non constat an talis distractio bonorum pro tam splendido ornatu grata fuerit patri, consultius esse censet Corduba & melius impetrare remissionem à patre. Et sic si ante terminum in censura præfignatum, remissio hæc indulta fuerit filio per patrem excommunicationis censuram euitabit, quod si iam eam filius creditur, aut dubitatur incurrisse, pro eo quod de intentione patris, cui iudex ei concedens literas, solitus est se conformare, nihil comperti habetur voluerítne, aut noluerit, in hoc casu filium ligari, tunc impetrata condonatione à patre, poterit absolui, quia pars est satisfacta. Vnde etiam tunc & si haberet bona castrensia, vel quasi castrensia, vnde posset patri compensare, facta sibi hac condonatione non teneretur compensare. Qō. 6.

¶ *An furta minima ex vineis, vel à famulis facta sint restituenda, vel cadant sub censura si fulminetur.*

CAP. XIII.

AT nequid inabsolutum in hac materia prætermittamus, quæritur quod vsu euenire solet dubium [a], si quis ex vinea aliena duos, aut quinque tantum racemos surripuerit, quod non est nisi veniale, & alij pariter alios duos, vel quinque, & sic multi totam vindemiauerint viueam, neque tamen sint criminis consortes, quia non simul prædam fecerunt si super hac devastatione vineæ, sententia excommunicationis feratur, an

a *Huius dubij meminit Sotus in 4. Sent. d. 1. tom. dist. 22. q. [illegible] 1.*

tur, an non reparantes damnum illatum, ea irretiantur? Et apparet quod non, quia cum sententia non feratur nisi pro furto mortali, cum omnia illa vt pote exigua & commissa ab ignorantibus aliorum minima furta, fuerint furta venialia, non videntur sufficientia ad tam grauem censuram incurrendam. ¶ Sed ad quæstionem dico primo cum Soto loco citato, quod talis casus raro est contingibilis, ita vt censuram posset iustificare. Si tamen contingeret dicendum est, quòd quamuis accipere non fuerit mortale crimen: nihilominus, quia pro toto damno excommunicatio fuit iusta, quicunque tenetur sub peccato mortali, id quod abstulit restituere, nisi tam parum sit, vt pro nihilo reputetur. Cõcordat Corduba [b] dicens tales tali excommunicatione ligari, nisi restituerint. Quamuis Nauarrus concedat huiusmodi damnum non resarcientes excommunicatione ligari, quia reparare tenentur damnum, inficiatur tamen ad hoc teneri eos sub culpa mortali: ratiõe modicitatis materiæ, sed sicut supra latius probauimus opinio Soti & Metinæ, cui accedit Corduba maiori veritate & probabilitate pollet.

b *Corduba q. 70. de casib. conscient. in 1. puncto.*

¶ Sed hic non inepte se inserit, & alia quęstio. Vtrum famuli qui aliquot diebus vnius mensis furta modica faciunt, & post alium vel duos menses totidem, & post aliquot alios totidem: ita quod in fine trium, vel quatuor annorum conflant summam notabilem, teneantur eam restituere, & an si super hoc promulgetur excommunicationis sententia ea capiantur? ¶ Cui quæstioni ex mente Nauarri [c] per hæc asserta, facimus satis.

c *Sum. lat. cap. 17. nu. 139.*

¶ Primò, quod modus accipiendi aliquid occulte, dum alias acceptio placeret [d] domino, si nota esset ei, solum est venialis id quod sæpe filij ob verecundiam parentum faciunt. Secus in religiosis, vt ex mente Victoriæ supra diximus, ratione voti quando prælati, & si multa concedant subditis, tamen priuata authoritate nolunt ab ipsis illa vsurpari.

d *Idẽ asserũt Adrianus in 4. de restitutione. & Caieta. in Summa, verbo furtum.*

¶ Ex supradictis infertur secundo famulos accipientes à domino, panem, fructus, quibus vescantur sub ratihabitione, quod si ab illo peterent illis daret, si illic inueniretur, quamuis nollet, vt se inscio caperent, non peccant nisi venialiter. Diximus ad vescendum: quia si

accipierent

acciperent vt solent aliqui panem coctum, vinum, aut triticum, aut alia similia ad donandum notabiliter, neque mortale peccatum euaderent, neque noxam restitutionis effugerent, quia dominis tenerentur ea restituere, quia non solum modus, sed & factum inuito domino fit.

¶ Tertio asserimus qui minutatim singulis diebus quadrantem, vel quatrinum, famuli capiunt, siue cum animo, vel sine animo perueniendi ad magnam quantitatē, cum ad illam peruenerint, restituenda videtur illa. ¶ Sed de his, & de peccato, quæ in his inuenitur plura dicta sunt supra. quod intelligitur de illo famulo qui continuato tempore sine magnis interuallis, notabilem quantitatem conflauit.

¶ Quarto asserimus respondentes ad præmissam quæstionem famulus interpollatim per mēses, quolibet mense aliquid modicum furtiuè inuadens, si sic in fine trium, vel quatuor annorum, conflasset summam etiam duplo maiorem, quam sit illa quæ semel accepta, peccatum & restituendi necessitatem induceret: non ideo secundum Nauar. sub pœna peccati mortalis teneretur ad restitutionem. Ac per cōsequens credo esse de mente Nauarri in hoc casu, si fulminaretur excommunicatio, illa eos non comprehendi. Nam neque heri adeò debent rigidi esse aut austeri, vt cum hęc furta per interualla facta, exigua sint, ac per consequens imperceptibilia, solitáque fieri à famulis neque sensibilem inferentia iacturam, velint sibi sub mortali restitui, si non excedant summam in casu nominatam.

¶ Per modum appendicis quæstionis quæritur an famulus qui licet ipse quidem non est furatus, tamen furta alterius famuli cernens tacet: ne quicquam reuelat hero, an per hanc dissimulationem taciturnitatemq́;, taliter fiat particeps criminis alieni, quod ad restitutionem sic accepti teneatur? Et videtur quod sic, quia famulis incumbit custodia domus, iam de hoc supra. ¶ Sed compēdiosē, hanc quæstionē enodat Nauarrus [e] dicens primo, quod si cura custodiæ substantię domini sibi cōcredita est, quia præfectus est tanquam maior in domo, id est maior domo qui præficitur super custodiā totius substātiæ domini, vel si præfectus est cameræ, cui incumbit custodia cameræ vel

Q5.3.

e *Nauar. in addi. ad manuale sup. c. 27. num. 136. fol. 8. pag. 2.*

vel præfectus est stabulo equorum qui nuncupatur cauallerizo, ij omnes tenentur de furtis commissis contra dominum vnusquisque pro suo genere officij, tenenturque de leui culpa cum pro tali munere recipiant stipendium restituere: & præfectus maior domus de vniuersaliter sua incuria ablatis, tenetur, reliqui speciales officiales familiæ pro sibi ablatis, in sua officina.

¶ Secundò ait quòd famulus cui cura custodiæ rei commissa non est, licet peccet non obstando inuasioni & furto commisso contra herum si commode sine suo notabili detrimento obstare, aut manifestare potuit, ad nullam tamen restitutionem pro hoc manet obnoxius, vbi addit Nauarrus [f]. quod qui ex officio non tenetur non peccat, si absque malitia per modestiam non se ingerendi negotiis alienis, vt euadat iurgia, obstare omittit, secus si ex officio teneretur.

[f] *superiora repetit Nauarrus in Summa Latina. c. 17. nu. 136*

¶ Quod si scisciteris, famulus hic qui ex officio custodire rẽ nõ tenetur si videat eam inuadi, ad quid tenebitur, ¶ Tenetur secundum Nauarrum curare admonitum fore inuasorem de sublato restituendo, & de à furtis his cauendo de cætero, quod non præstante inuasore, aut non se coërcente, hero reuelare tenetur. ¶ Commendato tandem & alibi dictum de triplici differentia custodum: primo, gratis custodientium: secundo, mercedem accipientium, sed non specialiter pro custodia, & tertio accipientium mercedem specialiter pro custodia rei, quia primi tenẽtur tãtum de dolo & lata culpa: secundi tenentur de leui: tertij, de leuissima, scilicet quando ipsi se obtulerunt, pro re requirente custodiam diligentissimam.

Qõ. 3.

¶ Dubitari quoque à quibusdam poterit, an compensatio habeat locum tàm in depositо, quam etiam in alijs contractibus bonæ fidei. Circa quam quæstionem frater Ioſephus in suis floribꝰ tria videtur asserere. Primò, quòd recompensatio in depositо locum minimè habet. Quia inquit pro pecunia alias mihi abs te debita, tuam apud me depositam, in recompensationem accipere nequeo, quia sic diffinitur expressè, cap. bona fides de depositо. Secundò ait, quòd in cæteris contractibus bonæ fidei potest fieri compensatio: vt tradidit Panormit. in c. bona fides iam citato, & ratio est quia in his cõtractibus à iure

non

non prohibetur. Tertiò addit, quòd qui absolutè, & sine cõditione iurabit soluere debitum creditori, solutionem ratione recõpensationis differre non potest, quia sic cauetur. c. ad nostram. & cap. debitores de iureiurando, quia iuramentum promissorium fit deo etiam, & non solum homini: quamuis creditor non lædatur, quia ita cap. debitores de promittentibus soluere vsuras videtur contineri, hæc ille.

¶ Hæc vero eius doctrina adhuc moderatione eget quia primum eius dictum licet sit verum loquendo in foro exteriori, tamen oppositum est in conscientia prout docet. Nauar. g loquens de recompensatione sic ait neque refert an res sit deposita vel non quoad forum conscientiæ quidquid alij dicant. h Itaque in conscientia recõpensatio locum potest habere in deposito, secus in foro exteriori.

g *Sum. lat. ca. 17. num. 115.*
h *arg. l. illud ad l. Aquil. & c. 2. de trã stat. præla.*

¶ Circa vero eius tertium dictum dico licet Panormit. in cap. ad nostram primo de iureiurando, teneat cum Iosepho quia iuramentum est obligatorium in formas specifica, non sufficit illud tmplere in effectu vt ibi per textum patet. At Bartolus i oppositum sentit propter rationes valde efficaces ob quod dicit Panormitanus vbi supra, quòd ante factum sequenda est prima opinio: quam sequitur Innocentius, & Ioannes Andr. post factum autem secunda vt talis non cẽseatur periurus, videtur enim licet prius iurauerit soluere, præpediri à soluendo eo quod creditor suus, qui est etiam sibi debitor non soluit, quod in conscientia & foro conscientiæ potius habet locum, sed iudico istam moderationẽ Panormitani, & tertium dictum fratris Iosephi cum sit textus expressus de hoc in foro exteriori semper habere verum.

i *Bart. in l. amplius. ff. rem rat. habere.*

¶ *Legata pia & alia legata minus solennia an sint soluenda, & quomodo & quando?*

CAP. XIIII.

PRæterea neque in hac materia minutiora oportet præterire dummodo scitu sint necessaria. Quare aduerte quod etiam legata pia secundum Nauarrum a restituenda sunt: quando sine magno detrimento solui possunt, quod locũ habet quamuis talia legata fiant tantum

a *Sum. lat. ca. 17. nu. 117.*

b *cap.relatum de teſtamentis.*

coram duobus teſtibus,quia ſecundum ius canonicum valent non obſtanci contrario ſtatuto: quod tanquam contrarium libertati eccleſiaſticæ non valeret. Imo qui ſcriberent illud, & iudicarent ſecundum illud eſſent excommunicati cap. graue. de ſententia excommunicationis.

c *Corduba in add.ad caſus conſcientiæ.q. 151.*

¶ Nota tamen circa legata quod Corduba ſcilicet quod non tenetur filius ſoluere debitum excedens quintam partem aſſis quamuis ſit mandatum à patre in ſuo teſtamento via ſeu titulo debiti niſi legatarius cui fuit id debiti legatum, probauerit illud vltra quintam partem bonorum defuncti ſibi legatum, ſibi eſſe debitum, quia alias ſicut filius hæres non tenetur illum exceſſum ſoluere in foro exteriori,ita neque in conſcientia, quia lex de non legando vltra quintam partem:dum ſuperſunt filij legitimi, eſt iuſta:& non fundatur in præſumptione iuris.Secus eſſet ſi filius pro cõperto haberet illi à patre id reuera fuiſſe debitum, quia tunc tenetur id defalcare ab

d *Syluest. verb. hæreditas. 3.q. 7.& verbo præſumptio.*

hæreditate paterna à ſua legitima deducendo, ita Syluester,d

¶ Aduertito etiam circa hanc legatorum materiam quædam notabilia quæ vt ſunt quotidiana:ita etiam ſunt ſcitu digna & neceſſaria.

¶ Primum notabile eſt, poſt exceptam quintam partem ſumptuum funeralium quorum meminit tertia lex Tauri:confeſtim excipiendum eſt legatum relictum filio naturali illegitimo ab eo,qui hæredem reliquit filiam legitimam,quia legatum alimentorum eſt:atque ideo cæteris legatis gratioſis anteponendum, etiam ſi pro illis ſoluendis nihil reſidui remaneret.

e *Non ſolum alimenta pupillo præſtari debent,ſed & in ſtudia & in ceteras neceſſarias impenſas pro modo facultate impẽdi debent.*

¶ Secundum notabile eſt,quod prædicta filia legitima inſtituta hæres ſic fratri ſuo naturali illegitimo (quamuis,ſi nihil ei eſſet legatũ pro alimẽtis in teſtamento à patre, vel aliter)teneretur alimenta præſtare,neque de hoc ambigitur inter doctores, ideo ſi nobilem ambo ſortiti ſunt patrem,tenetur ſoror hæc cum illo inſumere expẽſas neceſſarias:quatenus ſuus frater naturalis quamuis illegitimus, quia ingenui patris filius eſt,addiſcat grãmaticam,rhetoricamque,quia huiuſmodi ſcientiæ e decent

ingenuorum

ingenuorum filios, vt habet. l. de bonis. §. non solum Carbo. edicto. Ideo tutrix puellæ sororis istius: quia ad id tenetur pupilla, has expensas exoluere tenetur: ita Syluester. f

¶ Tertio adiicitur expensas: quas fecit tutor, vel tutrix puellæ, cum fratre naturali, sed illegitimo puellæ ante recuperatum censum, vel legatum huic naturali relictū à patre, potuit bene ei donare, g

¶ Tertium Cordubæ est notabile quod legatum generale: & non specificatum vt fiat de talibus bonis non potest in alia re solui, vnde tutor prædictæ puellę ex quo recuperauit censum super quo legatum pro alimentis relictum est fratri naturali illegitimo puellæ, non sat implet mentem testatoris, si dixerit se velle soluere redditus census recuperati & filio naturali nō traditi, quia tenetur legatum simul cum fructibus perceptis reddere, quia ex quo illud à detinente recuperabit, potuit pro naturali fructificare. h

¶ Quartum notabile, pertinens ad materiam legatorum est, quod quando res super quam, legata est quota, neque vendibilis est, nec partibilis, quia vendi non potest, neque partiri, adiudicanda est hæredi soluenti alteri suam partem in pecunia numerata. i

¶ Quintum notabile legata soluenda sunt vendendo proprietatem bonorum, quando de redditibus non possunt solui. k

¶ Potestque recuperare pupilla à suo tutore, id quod quia fuit in mora soluendi, soluere ipsa cogitur, & in conscientia tenetur soluere ipse.

¶ Sed quæritur si ista soror vel eius tutor fecit expensas in studio sui naturalis prædicti fratris, an poterit, cum persoluerit legatum cum redditibus, ex tempore quo fuit in mora legati soluendi, eas expensas repetere, vel defalcando deducere à legato soluendo dicitur quod est legalis quæstio, cui soliti sunt doctores respondere, quod sicut secundum Syluestrum l pater expendens in studio filij, cuius peculium aliquod penes se habet, nisi expenderit animo donādi, ex peculio filij, cēsetur huiusmodi expensas facere:

f Syluest. verb. Alimenta. in princip. q. 4. & q. 6.

g arg. l. fi miliās. ff. de donat. & l. 3. tit. 4. par. 5. et in l. pact. curatoris. C. de pact. & Syluest. 3 q. 8.

h l. si domus. §. qui confitetur. ff. de leg. 1 & in l. talis scriptura. eod. tit. & l. Tauri.

i l. ad officium. C. cōmuni diuidendo. & l. fin. tit. 15. part.

k l. fin. §. sin autē ex altenū. C. de bonis quæ lib.

l Syluest. ver. Peculium. 2. q. 8. vsque ad 13. & q. 22.

ita & ista pupilla soror, aut potius tutor nomine eius, si eas expensas in studio fratris fecerit animo donandi, & non ex legato defalcandi, licet postea pœnituerit, non poterit repetere eas expẽsas collatas in studium fratris, quia donatio fuit valida, quia ex iusta causa. Potéstque pupillæ tutor cum iuramento nunc denuo expressando causas coram iudice eandem donationem validare.

¶ Memini me legisse, & videtur rationabile, quod si testator instituit filium hæredem, cum grauamine instituẽdi capellaniam quota duorum millium aureorum eam dotando: si postea casu fortuito bona hereditaria ex quibus ista dispositio veniebat complenda, in parte perierint notabiliter, pro rata iacturæ, Episcopus ab hoc onere hæredem exoneret oportet tunc, ita Cord. & Con. Trid. [m]

[m] *in Concil. Trid. Sess. 25.*

¶ Reliqua notatu digna, quia materia copiosior est quã vt sub breuitate possit cõprehendi hic non prosequimur.

¶ Remittendo lectorem ad summas, & ad causidicos, sed tamen neque mihi est cordi præterire ea quæ magis sunt quotidiana, scitúque necessaria inter quæ.

Qõ 2. ¶ Potissima difficultas primo occurrit, an legata relicta, in testamento minus solenni, sint legatariis restituenda.

¶ Igitur per hæc dicta compendiosè quæstionem expediendam diximus.

¶ Primo, quod si loquamur de hærede instituto per testamentum minus solenne, scilicet sine numero legitimo testium, secundum mẽtem Soris, & Iulij Clari in materia de testamentis cum eo quasi cõuenientis, quidquid sit de foro exteriori vbi sequendo legem Taurinam [n] editam, tale testamentum irritum pronuntiatur, hæredique ab intestato adiudicatur hæreditas, tamen in foro conscientiæ qui possidet rem alienam per testamentum, vel contractum minus solennem acquisitam, dummodo fraus, dolus, & vis omnis abfuerit, non tenetur restituere, nisi vocatus in iudicio, & condemnatus. ¶ Quia secundum Sotum iura humana nihil aliud volunt, quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli, non autem quod ipso facto translatio sit nulla. ¶ Si autem is cui competit repetitio, quia ipsum latet contractum, vel testamentum esse illegitimum, ideo ob ignorantiam non repetit,

[n] *lex Taurina Hisp. edita fuit per Regem Ferdinandũ & Reginam Ioãnam anno 1506.*

repetit, (quāuis possessor id sciat) non tenetur ei reuelare.

¶ Sed quid si neuter, neque hæres ab intestato, neque hæres vocatus per testamentum minus solēne hæreditatem adiuerint, sed vtérque est ea probitate, vt nolit possessionem capere, nisi ius sibi faueat. ¶ Absque dubio tunc nuncupatus hæres debet cedere, & post haberi, & succedens ab intestato debet hæreditate potiri °. Q6.3.

¶ Sed licet ista opinio in successione hæreditatis tenenda sit: tamen in legatis piis non est dubium, quod ea secundum ius canonicum si fiant coram duobus tantum testibus, valeant secundum Nauarrum cap. relatum. de testamen. se de aliis legatis non parum ambigitur, vtrum relicta per testamentum minus solenne, veniant in conscientia per hæredem soluenda & quidem constat, quod in iudicio foróque exteriori, legatarius per testamentum minus solenne duobus tantum testibus editum non poterit illud repetere, sed id controuertitur an ab hærede sibi in conscientia sit debitum, & ab hærede sit soluendum, & quidem Syluester legatum. 4 quæst. 10. penes finem sic ait quod quando testamentum est nullum, quia non sunt testes sufficientes, vel deficit solemnitas aliqua iuris ciuilis, si constat hæredi, de voluntate defuncti, vel per duos testes probari potest, obligatur naturaliter iure gentium ad illam implendam, quæ ratio æque militat in legatis ad alias causas, sicut ad pias causas. Sed Hugo de Celso in suo repertorio, qui percalluit leges Hispaniæ, tenet oppositum.

¶ At Iulius P Clarus ait vbi sancitur testamentum cōfectum coram duobus testibus, & proprio curato validū esse, quod Syluester legatum quæstio. 9. significat validū esse etiam quoad legata non pia, aitque Clarus quòd talis sanctio seu dispositio seruanda est in foro ecclesiastico vbique, & in terris ecclesiæ in vtroque foro. Estque communis, & ita seruatur sine controuersia inquit ibi Iulius Clarus. extra vero terras ecclesiæ non habet locum dicta dispositio cap. 9 cum esses de testamentis in foro ciuili, neque in vtroque foro.

¶ At si adhoc adhibiti sint quatuor testes sine presentia curati an sufficiant? ¶ Respondet Iulius Clarus (licet Syluester allegans Speculum in supradicta quæstione

o *Hæc explicatus recenset Sotus, de iustit. & iure. lib. 4. q. 5. art. 5.*

p *Clarus in materia de testam. in dubiō quæstionis 57. cū cum esset. de testam. Q6.4.*

q *Testes septem in testam. requiruntur iure verō Pontificio duo, si corā sacerdote parochiali. d. l. cum esses. c. relatum. eo quod iure ciuili tantum vendicat inter liberos. l. hac consultissima. C. de testam.*

nona videatur refragari) & ait sufficere tunc illos [x] testes aitque hanc opinionem propter authoritatem doctorum illam tenentium, in practica obtinere, vt ipse credit, neque ausurum se ab ea recedere quando essemus in foro ecclesiastico, vel etiam in vtroque foro in terris ecclesiæ. Et ratio eius est quia plus creditur duobus testibus quã soli parochiano. Quamuis addat quòd in puncto iuris non transeat sine difficultate.

x Specu. in tit. de instrum. editione. in §. compẽdiose. vers. itẽ si per ius canonicũ. dicit idem esse quãdo sunt 4. testes sine parrochiano.

¶ Sed quid in foro ciuili stando tenendum est, extra terras ecclesiæ temporaliter subditas, & quid in nostra Hisp. Dico igitur adhoc primo apud nos legibus Hispaniæ cauetur in recopilatione noua legum ver. testamen. li. 5. ti. 4. l. 1. Et stabilitur quòd si testamentum testibus legitimis, & sufficientibus, & alias legitima solennitate fuerit conditum, validum sit, quoad legata, & quoad reliqua omnia in illo contenta, etiam si sine institutione hæredis fuerit confectum, quia tunc hæres ab intestato secũdum ius aut consuetudinem terræ succedere solitus, succedet, quo repudiante hæreditatem quo ad legata & reliqua ibi contenta tale testamentum valeat, & sortiatur effectum hæc ibi lex. ¶ Secundo. l. 2. cauetur ibi quòd in codiciliis ea solennitas testium obseruetur, quæ solita est & iussa obseruari secundum leges Hisp. in testamento nuncupatiuo, vel aperto iuxta legem ordinamenti. Atque hæc quidem testamenta siue codicilia si caruerint prædicta debita solennitate testium, neque probent neque fidẽ faciant in iudicio, vel extra vt supra diximus legislatoribus R. Ferdinando, & R. domina Ioanna. Et hæc de foro exteriori. ¶ Sed quid in foro conscientiæ interiori? Respondetur proculdubio mihi plus applaudit sententia Soti, quam Syluest. quam censeo in conscientia fore tenendam. s. sententiam supra relatam, de successione in tota hæreditate per testamentum minus solenne, dico, quam etiam tenet Iulius Clarus q. 90, de testam. post factum, & non ante, stante bona fide, & istam Soti opinionem esse communem in tali successione dicit Ripa allegatus ibi à Iulio Claro, & locum habet in legatis etiam non piis in conscientia vt legatarius relictus per testamentum minus solenne si iam penes se possideat legatum, possit bona conscientia retinere, neque hęredi ignoranti testamẽ-

Qõ. 5.

Qõ. 6.

tum

tum esse non solenne, id patefacere teneatur, si tamen repetantur in iudicio huiusmodi legatum adiudicatumq; fuerit hæredi ab intestato, illi tenebitur dare. Quod si legatum fuerit repositum penes tertium, illud acquiret hæres ab intestato, & tunc legatarius cedere habet.

¶ Sed an ex tali minus solenni testamento oriatur naturalis obligatio qua hæres succedens teneatur soluere legata. Q. 17.

¶ Ad quam quæstionem Iulius Clarus loco citato tenetur inquit in foro conscientiæ persoluere legata in huiusmodi testamento minus solenni relicta, quia ita tenet Abbas in dicto cap. cum esses. nu. 10. & sequēti est (inquit) communis, & Didacus eod. ca. cum esses. Hanc dicit esse communem, quam fortissimis conuincit argumentis. Sed tamen licet Nauar. huius quæst. non meminerit, quia non locutus est nisi de legatis piis quæ duobus tātum sufficit probari testibus, vt in conscientia, & in foro exteriori debeantur, loquendo de legatis non pijs non auderem, hæredem ad ea persoluenda in conscientia obligare, sicut diximus in conscientia non astringendū esse legatarium in tali casu ad restituendum legatum per testamentum minus solenne sibi relictum ante sententiam iudicis illud hęredi ab intestato adiudicantis, & hanc puto esse sententiam Soti loco citato, fuissæq; Victoriæ, à qua loco allegato non dissidet Iulius Clarus causidicus. Nam ait quod si casus contingeret facile posse sustineri contrarium. scilicet quod hæres in conscientia non teneatur soluere talia legata non pia, neq; ex testamento minus solenni oriri obligationem naturalem ad illa.

§ *Hanc opin. validè tuetur Bart. in l. 1. C. de sa crosanct. eccles.*

¶ Et quidem inter rationes quę mihi hanc sententiam persuadent duæ sunt potissimæ. Prima, quia extra iuramentum promissorium factum latroni coacte, causa redimendi vitæ vexationem quisquis potest repetere in iudicio datum, potest tuta conscientia illud non dare. ¶ Sicut patet in ludo, quia perditum per ludum semel solutum intra octo dies in foro exteriori potest repeti. Ideo ante solutionem potest, qui perdidit, sibi bona conscientia lucranti non soluendo, retinere. Ita eadem quoque prosus ratione, quia potest hęres ab intestato in iudicio exteriori repetere legatū possessum à legatario per testamētū conditum

ditum sine debita solennitate testium, potest si apud se illud habeat, bona conscientia illud legatario non soluere; sed sibi retinere, postquam licite potest illud in iudicio repetere.

¶ Secunda ratio quæ me ad id mouet est etiam ratio Soti loco citato, per quam reuerenter quoque respondet diffinitioni Alexandri tertij asserentis standum esse legi naturali dictandi, scilicet quod in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum, etiam in testamentis, contra leges humanas testamentum vt sit validum septem aut quinque testibus subscriptum esse requirentes. Vbi declarando Alexandrum ait quod salua reuerentia debita tanto vicario Iesu Christi licet duo vel tres testes in causis ciuilibus, & ecclesiasticis, vt plurimum sufficiant: tamen ius naturæ non prohibet plures testes his, exigere, quando humanæ fraudulentiæ in rempublicam serperunt, nec tuta esset fides, sicut etiam ecclesia [t] vult in aliquibus causis plures testes esse necessarios, nempe ad condemnãdas personas curiæ insignes scilicet cardinales, presbyteros: ergo non est cur ecclesia repellat ad confirmandam defuncti voluntatem, qui si falleretur, pro se respondere non potest, leges ampliorem numerum testium requirentes, præsertim in testamentis non subscriptis, aut obclusis. Igitur cum ipse Papa fateatur [v] se non habere authoritatem in leges principum, nisi quatenus sunt contra ius, diuinum: Sequitur non abrogasse leges principum in testamentis requirentes plures testes, neque talem abrogationem receptam fuisse à principibus.

[t] 2. q. 5. ca. Præsul.

[v] Can. cũ ad verum. & ca. duo sunt. 96. dist.

¶ Igitur aut decretum Alexandri restringendum tantum est ad pia legata quæ minorem exigunt solennitatẽ, vt explicatur cap. relatum. de testamentis, vel melior glossa est quod illam legem tulit Alexander pro episcopatu Hostiensi, & aliis terris territorio ecclesiæ ciuiliter subiectis, sed concludit Sotus quod neque in pijs causis vbique iure admittitur legatum illegitimi testamẽti, tamen si hæredes de honestate illud deceat implere. Sed nihilominus contra Sotum in hoc delegatis pijs tenuit vt supra diximus Nauarrus asserens contraria statuta exigentia in legatis ad pias causas plures quam duos testes, esse contra libertatem ecclesiasticam.

¶ Concludamus

¶ Concludamus ergo quod si princeps temporalis per suam legem ad validitatem testamentorum, & legatorũ profanorum, plures quam duos testes potuit exigere: posse hæredem bona conscientia propter rationem iam dictam talia legata minus solennia non soluere, quia ista lege iusta, & in conscientia habente vim, potest repetere & poterit se tueri, quia alias iniqua esset lex, quæ istum absolueret, si in conscientia maneret soluere tale legatum obligatus. Et quia cum testamentum est inualidum, quia fuit insolenne, perinde est ac si defunctus decessisset intestatus. In quo casu hæres abintestato non teneretur soluere legatum: ergo neque in hoc casu.

¶ Item licet secundum Sotum inter iudices sit variatum nonnunquam quando scilicet hæres fatetur voluntatem defuncti, sed nihilhominus perinde pronuntiandũ est, ac si nihil defunctus disposuisset, quia si istę leges non obligarent in conscientia, essent conscientiarum illáque atrices, & quia leges respiciunt non accidentarios casus, sed ea quæ vt in plurimum contingunt. ff. de legatis, ergo cum communiter in testamentis, & vt implurimum possint interuenire fraudes, vt frequentes lites super hoc testantur, cum hæc lex de inualidando testamenta sine solennitate facta, ad euitandas has frequentes fraudes, intenderit, Sequitur ipsam non amittere vim obligandi in conscientia etiam in casu quo nulla vis, aut fraus interuenerit. Sicut neque desinit obligare in conscientia lex de ieiunio (quæ lata est propter domandam lasciuiam carnis,) etiam mortificatum iam in carne, & carentem tentationibus carnis.

Lex quæ multipliciter intelligi potest debet interpretari secundum id quod frequentius obseruatum est. l. si de interpretatione. ff. de legibus.

¶ Sicut etiam lex irritans contractum minoris, quia regulariter minores carent sufficienti vsu rationis ad contrahendum, casu etiam quo aliquem minorem constasset acumine ingenij viguisse ad contrahendum, in conscientia talem contractum tenere non fineret, & quia difficilè est prorsus probatu, an interceſſerit fraus vel non, vel tanta, vel non tanta, quæ sufficiat ad rescindendum contractum, ideo excusat talis lex hæredem à restituendo legata minus solennia. ¶ Quia negari non potest quin possit princeps in conscientia irritare contractum sine solennitate initum, etiam si non interceſſerit fraus, ob id quod interesse potuit.

¶ Licet doctrina hæc Soti non videatur consonare doctrinę Nauarri. At vera est in casu iam dicto, de non obligando hæredem ad legata profana testamenti minus solennis soluenda propter rationem iam dictam, quia potest illa in iudicio repetere, ergo & retinere.

¶ Sed in aliis probabilem doctrinam Nauarri esse censeo in additionibus fol. 6. asserentis vt supra diximus quod valet actus coram Deo & in conscientia vbi iure naturali concurrunt necessaria ad valorem illius, quia defectus leuis solennitatis, non anullat actum, licet desit solennitas iuris humani, quia solennitas hæc ideo introductæ est, vt id concurreret, quod de iure naturali requiritur. ¶ Vnde infert Nauarrus quod si aliquis perinde doctus esset ac illi sunt qui iure per examinis solennitatem solent prouehi ad doctoratus gradum, si absque solennitate examinis gradū adeptus fuisset, eius promotio ad gradum in conscientia esset valida. Sed de his satis, nam memini supra fuisse prætacta.

¶ *De testibus, & alijs requisitis, ad solennitatem testamentorum, & an legata pia vel alia sine istis solennitatibus valeāt.*

CAP. XV.

[a] *Nuncupatiuū testamētū iuri ciuili perfectissimum sine scriptis & tabulis fieri nequit, cuius præcipua solēnitas est subsignatio. argu. l. cum tabula. ff. de bonor. possess. sec. tab.*

PRæterea quia materiæ huic de legatis, & testamentis absonum est exordium dedisse, & quæ magis quotidie occurrunt scitu necessaria præterijsse, Ideo circa solennitatem testamentorum, & si non cuncta, tamen hanc quæstionem illucidemus oportet. Ad solennitatem testamenti: vt faciat fidem in foro exteriori, ad petendam possessionem hæreditatis, quantus & qualis numerus testium requiratur, præsertim secundum specialia nostra iura Hispaniæ? ¶ Pro expeditione quæstionis sit primum dictum, si testamentum cum tabellione publico veniat conficiendum, requiruntur satisq; etiam sunt testes tres testamentum condentem proprijs oculis intuentes & auribus audientes, dummodo eiusdem oppidi, aut ciuitatis sint incolæ, vbi testamentum conditur. ¶ Et hic loquimur de testamento aperto nuncupatiuo [a] appellato inter latinos.

Q̄ō. 1. ¶ Sed quid si tale testamentum apertum, id est nuncupatiuum

cupatiuum sine tabellione publico conficitur, quot ad eius validitatem testes sint requisiti? ¶ Pro hoc secundo dicimus quod quando tale testamentum nuncupatiuum. id est, apertum, sine tabellione publico conficitur, ad validitatem eius testes quinque, & vt eius populi, vbi testamentum conditur, sint incolæ, concurrant, exigitur. Qō.2. Qō.3.

¶ Sed quid si in loco vbi.5. testes haberi, vel inueniri non possint: sit conficiēdum testamentum istud apertum ideſt nuncupatiuum? ¶ Pro hoc tertio dicimus, quod si in loco vbi tot non suppetunt testes, id est. 5. incolæ loci, testamentum sit condendum apertum v. g. in rure, vel in villis, neq; tabellio possit haberi: requiritur ad minus, cōficiendo testamento adsint tres testes præsentes, dummodo eiusdem loci vicini sint, vbi conditur testamentum. Qō.4. Qō.5.

¶ Sed quid si isti tres testes incolæ eiusdem loci inueniri non valeant? ¶ Dicitur pro hoc quarto tunc sat est, si conficiatur testamentum coram 7. testibus etiam non vicinis. Hoc autem de. 7. testibus non vicinis, adiecit rex Philippus in lege à se edita Matritij anno. 1566. reliqua supra dicta continentur in l. ordinamenti edita à rege Illephonso. Hæc omnia veniunt summata & incompendium redacta, & iussa seruari in recopilatione noua legū nunc denuo edita à sereniſſimo rege nostro Philippo.

¶ Sed quia omnia prædicta seruari sunt iussa in testamēto aperto, id est nūcupatiuo. ¶ Quęritur quid nā circa solennitatem in testamento clauso, id est inscriptis nuncupato obseruatu sit necessarium? Pro hoc. ¶ Dicitur. 5. in huiusmodi testamento, ideſt clauso. 7. testes interſint necesse esse cum tabellione, qui omnes, vt subscribant simul cum testatore, necessum est, si subscribere nomina sua scierint, quibus nescientibus subscribere sua nomina, testatoreq; hoc quoque nesciente, tunc quidam illorum pro alijs subscribere poterunt, quatenus octo subscriptiones desuper fiant, simul cum tabellionis sigillo.

¶ Sed iam occurrit dicendū in testamento cæci, quænā sit obseruanda necessario solennitas. ¶ Pro hoc dicimus. 6. licet secundum ius cōmune ciuile in testamento cæci [b] exigitur, vt interueniant. 8. testes, inter quos secundū Syluest. testamen 1. q. 5. computari potest & tabellio, tamen secundum quòd cauetur iure Hispanico, & continetur in

b *Cæci oculu possunt facere testam. per obseruationem quam lex D. Iustini introduxit, nimirum vt præsentib⁹ septem testibus tabulario etiā suæ cōdāt moderamina voluntatis, quòd si tabellarius nō reperiatur, requirūtur octo l. hac cōsultissima. §. sed quia. C. quæ tē stam. facere possint*

in recopilatione noua legum, in testamento cæci aperto satis est si interuenerint quinque testes ad minus. ¶ Sed in codicillis etiam quænam solennitas testium super exigatur perstat dicendum ¶ Ideo dicimus. 7. quòd in codicillis eadem exigitur solennitas testiū, idēq; testium numerus: qui in testamento aperto. i. nuncupatiuo iure exponitur, taliter quòd si testamenta, vel codicilli prædictis solennitatibus testiū caruerint in iudicio probationem non faciunt, neque fidem, neque extra, ita lege sua domino rege Ferdinando, & domina Ioanna regina cauentibus an. domini. 1505. ¶ Septimo addendū diximus quòd in testamento testes debent esse rogati, intellige cum expositione, ad quid rogentur, vnde non sufficit si fortuito, testamento interfuerint. [c] & non debent esse surdi, aut muti, aut infames [d] neque mulier in testamento in testem potest admitti, nisi in testamento & legatis ad pias causas. [e] Estque communis secundum Iulium Clarū, ita Bald. de sacros. ecclesijs. l. 1. num. 9. Quia etiam ad pias causas dispositio testatoris captatoriæ. i. quæ dependet ex alieno arbitrio valet, vel si in alterius arbitrium cōfertur. Ita Barto. in Reperi. prædictæ. l. 1. num. 64. estq; communis & magis communis canonistarum: licet id alias lex prohibeat. s. vltimam voluntatem in alienum arbitrium conferri. ¶ Imo etiam si non appareat testatorem expresse ad pias causas testari voluisse, sed simpliciter dixerit committo dispositioni Titij omnia bona mea, fauore tamen piæ causæ valet, ac si expresse testatus fuisset ad pias causas. Est casus mirabilis in ca. cum tibi de testamētis secundum lecturam Innocentij quæ communiter tenetur per legistas, & canonistas: & per huiusmodi verba, censetur institutus hæres ille cuius dispositioni, committitur, & intelligitur grauatus, vt ipsa bona disponat, distribuatque ad pias causas, ita communiter.

¶ Porrò quasi similis huic videtur esse dispositio, quæ habetur in recopilatione noua legum de testam. l. 6. vbi sancitur, casu, quo testator hæredem non instituerit, neq; pro se faciendi testamentum facultatem alicui commissario fecerit; cū potestate expressa aliqua specialia disponendi, vt meminit lex quinta, si solum, ad condendū testamentum ei facultatem contulerit, tunc intelligatur commissario

c *l. hæredes palam §. penult. ff. de testament.*

d *Inst. §. testes autem. de testam. ordinan.*

e *Mulier quæ alioquin in testamento non potest esse testis, l. Qui testamento. §. mulier. ff. de testam. in testamento tamen piæ causæ testimonij dicere nō vetatur. Bar. in l. 1 ff. de bon. possess.*

commissario collata esse facultas, ad testatoris exonerandam conscientiam, eiúsque exoluenda debita, & seruitiorum onera, satisfactóque debitis prius, & ad de residua. 5. parte bonorum computanda ad pia opera, pro defuncti anima eleemosynas, vsq; ad quintam bonorum quotam expendendam, ita vt quod ex his fuerit reliquum inter successuros ab intestato distribuatur. ¶ Quod si consanguineis caruerit prædictus testator, tunc cõmissarius huiusmodi, dum testatoris coniugi eam quotam contulerit quæ secundum regnorum Hispaniæ ei attinere videtur, residuum pro pijs, & vtilibus animę testatoris prædicti operibus erogare teneatur, & non in rem aliam. ¶ Præterea pensandum est quod de iure communi, vt relinquatur legitima filijs iure, & titulo institutionis oporteat, alias testamentum erit nullum.

¶ At in recopilatione noua legum. l. 1. lib. 5. tit. 4. decernitur quod testamentum sit validum dummodo, supradicta de testibus fuerit obseruata solẽnitas. Valeat (inquam) quoad legata, & cætera in eo contenta, etiam si testator hæredem instituerit neminem, túncque successor ab intestato solutionẽ legatorum, & aliorum complebit. Quo renuente adire hæreditatem, nihilominus legata & alia inibi contenta valeant, suumque sortiantur effectum. De quo supra, sed repetimus hic quo ordo seruetur. Sed relicta ad pias causas etiam secundum ius commune non requiritur in testamento titulo institutionis hæredis edito, relinquantur, vt sint valida, ita Bartolus,[f] ¶ At dubio modico non caret an huiusmodi testamenta ad pias causas sine titulo institutionis hæredis sustineantur quoad legata ibi laicis facta.

¶ Respondet Salicetus quod sic. Hanc communem esse dicit Gul. & Iasson [g] additque ab hac sententia non inuenisse aliquem discrepantem, quia ex quo caput testamenti conualidatur pro pijs, ergo & cæterę eius partes valorem obtinebunt.

¶ Sed Iulius Clarus fatetur nunquam sibi hanc opinionem placuisse. Tum, quia facile sic esset parata via falsitati & fraudi, vt considerauit Curtius in eo. §. ex imperfecto, tunc quia lex non permittit, sic testari nisi ad pias causas. ¶ At in Hispania tenet in legatis etiam profanis.

¶ Adhuc

[f] *Bar. l. 1. nume. 62. C. de sacr. Rationem huius adfert sententia quod talis insti tutio est solennitas tantum ciuilis nõ de iure gentium.*

[g] *in l. hæc consultissima. §. ex imperfecto nume. 10. C. de testamen.*

¶ Adhuc de testamento inter liberos contingit dubitari an confectum sine prædicta solennitate testium sit validum. Cui quæstioni licet satisfeciſſe mihi visus fuerit olim Hugo [h] de Celso asserens tale testamentum sine prędicta solennitate testium inter liberos confectum, suum robur,& validitatem obtinere, quia non præsumitur interuentio fraudis,cū sit inter liberos.Sed tamē legata (inquit)facta extraneis in tali testamento condito inter liberos,non valerent in foro exteriori.Sed iam arbitror in foro exteriori tale testamentum sine prædicta solennitate testium etiam inter liberos confectum non sustinebitur.Quia in recopilatione noua legum sancitur, seu potius continetur,quod solennitas legis ordinamenti regis Illephonsi desuper contentæ quæ de numero testium loquitur in testamento necessario, intelligatur, & sic in praxi recipiatur, in testamento aperto latinè Nuncupatiuo dicto,si testamentum inter liberos, seu ascendentes legitimos fiat,siue inter hæredes extraneos testamentum condatur. Sed in foro interiori quid?Ar in hoc sententiam Soti supra positam censeo amplectendam.

h *Hugo de Celso i suo Repertorio legum, verbo, Testamentum, vers.15.*

¶ Postremo memoriæ commendato dispositionem specialem contentam in recopilatione legum nouæ de testa.l.4.vbi cauetur filium,vel filiam sub potestate patris constitutos, dummodo legitimam ætatem ad condendum testamentum fuerint adepti, condere testamentum posse,perinde ac si extra potestatem patris fuissent constituti, facere potuissent. Legitimæ ætatis quantum adhoc attinet censentur esse filij cum 14.annum fuerint adepti, & filiæ cum 12. annos fuerint assequutæ, ita.l.13.Thaurina.

¶ Reliqua de materia restitutionis & furti prosequentes addimus id quod Nauarrus [i] ait, s.acceptum in extrema necessitate fore restituendum, nisi sit res adeo parua, vt præsumatur gratis concessa, quia tamen est contra communem opinionem, vt ipse concedit, moderandum hoc eius assertum esse censemus, iuxta supradictam distinctionem cum supra de hoc egimus.

i *Nauar. Sum Lat. cap.17.nu. 118.*

¶ Præterea animalia domestica in predio suo damnum inferentia, qui occidit aut grauiter percutit, restituere id damni tenetur, quia non est ei ius id faciendi, sed solum

solum expellendi ab eo, vel includendi, donec de damno dato, dominus eius monitus satisfaciat. [k] nisi priuilegium, vel consuetudo, vel aliquod statutum contra disponeret [l]. ¶ Porro custos siluæ communis etiã iuratus aut sola fide adstrictus non peccat, neque restituere tenetur, si dissimulauerit cum cedentibus ligna tali necessitate pressis, quæ à peccato eos excusaret, & non permitteret eis vltra quam talis necessitas exigit, si hanc necessitatem sciret alioquin dubitatio non excusaret, quia in dubio tutiora sunt eligenda capi. ad audientiam de homicidio. sed de hoc plura supra.

k *Damni iniurio. actio. constitu. per leg. Aquil. §. cæterum. Inst. & in cap. si læserit. de iniur. & dãno dato & l. Q. Mutius. ff. eo. tit.*

l *arg. cap. fin. de consuet. c. priuil. 3. dist. & l omnes popu. ff. de iust. & iure.*

¶ *De præcipientibus, & adiuuantibus ad damnũ, quales etiam sunt executores & ministri.*

CAP. XVI.

CÆtera minutiora circa caput hoc de participantibus in damno dato (licet principaliora supra dicta sint) recurramus oportet, in qua materia Nauar. [a] Licet milites videatur excusare à restituendo insolidum, quia non fuere nisi causa partis actionis, & damni: sicut exẽplificauit de socijs Burgonij ducis inuasoris Romanæ vrbis, sed supra satis abunde disputabimus contra hanc sententiam Nauarri ex mente Soti, & Caietani dicentes quid sit tenendũ. Sed & etiam eius sententiã quã eodem capi. & nume. 130. tenet, scilicet quod nullus ex accipientibus minimum, id est razemum, quando vnusquisque eorum ignorauit furta aliorum teneatur restituere (etiam si sic totam vindemiauerint vineã falsam reputamus) sicut talem eam esse, vel certe minus veram Corduba, & Sotus reputant. Neque ratio Nauarri ei suffragatum, quia nullus (inquit) eorum damnum notabile fecit, quia satis est per talia furta minima dominus sit grauitur læsus, vt ad grauem læsionem tollendam, ratione læsionis grauis per omnes simul illatæ, teneatur vnusquisque restituere sublatã partẽ, cũ damnũ, tesciuerint fuisse graue illatũ, vbi & alias fortiores superaddidim⁹ rationes

a *Sum. lat. ca. 17. num. 130.*

¶ Et quia de participantibus in damno dato, reliquias colligimus, & quia inter participantes refertur iubens, dicimus primo de iubente. Si suo mandato quis indicat rem

rem licitam, ludum haſtarum à principe iuſſum & præter intentionem ſuam inter haſtiludium acciderit damnum, id eſt homicidium non eſt talis homicidij reus, neque ob noxius ad eius reſtitutionem. Quia damnificãs eſt agens ex intentione. Hic autem damnum præter intentionem accidit. Et quamuis hæc ſit ſententia fratris Ioſephi in ſuis floribus: tamẽ vt maiori veritate polleat, eam acceptamus, quatenus talis præcipiens pro qualitate negotij debitam cautelam adhibuit: ne id damnum ſequeretur pro ſuo debito, & poſſe.

¶ Secundo dicimus, ſi præcipiens præcipiat rem illiciam, ex qua de per accidens, id eſt pręter intentionem ſequutum eſt proximi damnum, non caret obligatione reſtituendi. vt ſi herus pręcepiſſet famulis ſegetes Petri con cremare, & ipſi ſegetes Ioannis cum Petri eſſent ſegetes, combuſſere tenetur de damno illato Ioanni. Nam per ſui præcepti executores, immediate damnum illatum eſt: ſecus eſt ſi vt antea diximus ſeruus iuſſu heri præcipientis percutere, Petrum percuſſerit, & à prætore tanquam percuſſor Petri comprehenſus ſit Ioannes, quia Ioanni in nihilo eſt debitor, quia neque mediate vel immediate herus per ſuum præceptum cauſa extitit illius damni illati Ioanni, quia ſola fuit occaſio accepta ex vulnere, de hoc plura ſupra, colligitur ex capite continebatur de homicidio, ſed ſupra hoc punctum egregia ſupra notauimus.

b *Verbo Vſura. 7. §. 5.*

¶ Poſtquam diffiniuimus de pręcipiente, de executore mandati ſuper eſt dicendum. Nam, an in omni caſu tenea turreſtituere ab aliquibus eſt dubitatum. Nam Caiet. & Syluester, b duas referunt opiniones primam negãtem executorem mandati teneri ad damnum, ſi illud per aliud poterat inferri, inferendumq; erat: & aliam contrariam omnino quæ eſt Alexandri, Ricardi, & Soti, quam certo dico fore amplectendam cum ſuo moderamine. ¶ Pro cuius difficultis illucidatione ſtatuitur prima propoſitio miniſter & executor qui fuit cauſa c iniquæ actionis abſque dubio obnoxius ſit ad reſtituendum, eſt propoſitio, contenta in iure ex cap. ſi culpa de iniurijs.

c *Qui cauſam dãni dat damnum dediſſe videtur. l. qui occiderit. §. in hac ad l. Aquil. l. nihil intereſt. ad leg. Cornel. de Siccar.*

¶ Hinc ſequitur curſores proxenetas inter vſuraium & ſoluentem vſuras mediantes teneri ad reſtitutionem, quod quidem corollarium, quia à fratre Ioſepho in ſuis floribus

floribus absolute est positum, censeo sic fore limitandū, quod verum sit, quando talis mediator inter contrahendos contractus fœneratitios, mediat inductus ab vsurario, aut sola causa lucri quod inde reportat, tunc tenetur plane restituere. Si autem talis mediator inductus ab indigente pecuniis, & non aliter pro indigente pecuniis apud vsurarium interpellaret, vt huic indigenti, & voléti recipere mutuum sub vsuris, postquam non impetrauit aliter, concedat mutuum sub vsuris, tunc ad vsuras sic extortas restituendas, iste mediator astrictus non manet, quia iniquum esse videtur secundum fratrem Ioannem *de la Peña* cum in ineundo contractum vsurarium, non ex parte sua, vel vsurarij, sed ex parte petentis mutuum sub vsuris, astauerit ab eo sciente, & volente rogatus intercedere: quòd huius rei gratia ei vsuras restituere teneatur iste mediator.

¶ Sic neque tabellio tenetur qui solo rogatu volentis se causa mutui obligare ad vsuras, instrumentum vsurarum conficeret palliatum, quia scienti & volenti non fit iniuria, ex parte gratia solum illius mediantis.

¶ Ex prædicta quoque propositione etiam secundo corollariè, sequitur milites cognoscentes tempore belli bellum à se geri iniustum teneri insolidum regulariter, secundum Sotum, Caie: & fratrem Iosephum quidquid dixerit Nauarrus, cuius assertum vt supra ostendi vix vel raro est intelligibile in materia morali, vt possit reduci ad practicam.

¶ Secunda propositio minister qui non est causa læsiuæ actionis, quia iam est consummata, nullius sit reus restitutionis vt minister, qui post contractum iam consummatum fœneraticium, illum excipit alueolo fœneratoris, ne forte à memoria illius elabatur, est Soti in de iustitia & iure, est fratris Iosephi in suis floribus.

¶ Sed quid de ministris nomine vsurariorum contrahentibus, aut vsuraria debita postea exigentibus. De his sit tertia propositio ministri vsurariorum qui veluti eorum factores, nomine ipsorum fœneraticios ineunt cōtractus, ad restitutionē vsurarum sunt obligati. Hæc est Soti libro sexto de iustitia & iure, quæstione. 1. articulo quarto prope finem, cui nemo iure refragatur, quia isti Q6. 1.

pecuniam fœnori dantes tenentur ratione iniustæ acceptionis. Quæ omnia intelliguntur si vsurarij non restituunt, & isti ministri soluendo sunt. Vnde operam tenétur dare vt vsurarius soluat. Quod si non profecerint arbitratur Sotus esse casum conueniendi creditores, & obnixe deprecandi eos, vt debitum totum, vel partem sibi relatent. Est enim tunc misericordiæ locus maxime si illi ex aliqua ignorantia peccarunt. Si autem ignorantia talis esset in his ministris secundum Sotum, quæ omnino excusaret à culpa: excusaret eos quoque à restitutione, si rem vsurariam penes se non retinerent, quia tunc neque ratione rei acceptæ, neque ratione iniustæ acceptionis tenerentur. Sed adeo est patens malitia vsurarij criminis, vt protectione excusationis careat, nisi forte in casibus dubiis, vbi vtrinque versantur opiniones inter doctores. Nam tunc qui absque remorsu conscientiæ est, poterit minister ascultare doctoribus, qui bonæ sunt authoritatis in ineundis huiusmodi contractibus.

Qõ. 2. ¶ Sed quid de aliis ministris vsurarij recuperantibus debita vsuraria. De his nãque ait frater Iosephus in suis floribus in materia de restitutione quod sine dubio minister vsurarij iussu vsurarij vadens ad petendas vsuras, obnoxius est restitutioni, etiam si mutuatarius sponte esset soluturus. Quia tantumdem est ac si dixisset, vade & rape. Quia non sponte soluit, & tandem inquit quia est executio contractus vsurarij, ipsa petitio debiti vsurarij peculiare peccatum est. At Sotus [d] cõtrariam opinionem prorsus tenet: vbi ait quod sunt alij ministri, qui proprie non dicuntur esse causæ, vt famuli qui pecunias portant, & seruant. ¶ Erat verbi gratia mutuatarius soluturus mittit fœnerator per famulum ad petendũ, & tradit alteri ad custodiendum illi proprie nõ sunt causæ. Imo nec credo quod amanuenses: qui in commentarios rationes dati, & accepti referunt. Nam isti tantum memoriæ subseruiunt hæc Sotus. Nauarrus autem [e] à Soto dissentire & eiusdẽ sententiæ cum fratre Iosepho videtur esse, vbi ait quod etiam tenetur restituere famulus: qui solum pecuniam petiit, aut pignora, aut solutionem vsurarum accepit. Allegat in hanc suam sententiam Caiet [f] contra alios.

[d] Sotus de iustit. & iure. q. 1. art. 4.

[e] Summa Lat. c. 7. num. 267.

[f] Sum. & 22. q. 62. art. 7.

¶ Igitur pro decisione quæstionis sit quarta propo-

sitio,

sitio ministri destinati ad petenda debita vsuraria, qui sic instant in petendo importune, molestis exactionibus, vel interdum minantes executionem in bona mutuatariorum per ministros iustitiæ, nisi soluerint, tenentur plane in subsidium vsurarij domini non restituentis, ipsi restituere: nisi protegantur ignorantia, & à culpa & restitutione excusante. In hac conclusione puto omnes conuenturos hos doctores, nam iam minister hic per suam molestiam, & importunam instantiam proprie causa iniustæ exactionis esse videtur, & in hoc sensu vera est sententia Nauarri fratrisque Iosephi.

¶ Quinta propositio, quando aliquis vsurarij famulus, qui ex officio ad exigenda hæc debita præfectus non erat, semel aut bis missus est à domino vsurario, ad petenda hæc vsuraria debita, ipseque sine instantia, & molestia simplicem petitionē si proponeret ex parte domini mutuatario alias soluturo, quia propter instrumentum palliatum potest cogi in foro exteriori ad soluēdum, in hoc casu non est condemnandus minister hic ad restitutionē, si simpliciter proponens petitionem, sine exactione ex parte sua accepit solutionem, & reportauit ad dominum.

¶ Et in hoc sensu quintæ conclusionis acceptanda videtur opinio Soti loco citato, & Sylu. ver. Vsura. 7. q. 4. vbi addit quod minister qui non taxat pretium, neque cum eo contrahitur, sed solum pecuniam manualiter tradit, aut recepit pignus, aut pecuniam restituere non tenetur: quod intellige inquit ibi Syluest. nisi ad eum aliquid peruenerit, vel cooperatus sit ad exactionē, hęc Syluest. Exactio autē petitionē alicuius quasi debiti propriq importat.

¶ Nunc autem patet quinta propositio quæ est Soti & Syluest. loco citato, quia ille non est proprie causa damni, tum quia non exigit illud tanquam debitum per molestam instantiam, sed simpliciter ponit petitionem ex parte domini. Neque hoc est rapere vt ait Iosephus, quia rapere importat violentiam, sed sic interpretanda est benigne petitio, hoc mihi mandat dominus suo nomine vt petam, parum mea refert soluas, vel non soluas, tu age quod vis. Tum etiam, quia si ille mutuatarius alias paratus erat soluere debitum, per hoc quod minister quasi nihil aliud fecit, quam per propositionem petitionis ex

parte domini reducere ad memoriam solutionem illius debiti quare tenebitur illud restituere? ¶ Quinimo regulariter mutuatarij cum instrumentis palliatis iniquè consensere, videant se in iudicio posse cogi ad soluendum, sine litibus malunt soluere, paratíque sunt ad soluendū, quare famulo simpliciter proponenti verbo tenus tātum petitionem, si soluerit mutuatarius ad restituendum sibi hic famulus manebit obnoxius, quia iste famulus illum ad soluendum non cogit sed cautio palliata, quam præstitit vsurario de tanto sibi debito soluendo.

¶ Cōcludimus ergo quod si aliquis alius tertius diceret mutuatario huic, posiquam cogendus est in iudicio hæc debita iniusta soluere, consultius est tibi & melius soluere sine sumptibus, & litibus, nō tenetur propter hoc restituere, ita neque famulus tantum proponēs sine molesta exactione petitionem ex parte domini. De aliis participantibus cum vsurario materia de vsura agemus.

¶ *De cooperantibus ad damnum siue per consensum siue aliter, & de confessario.*

CAP. XVII.

NVnc autem de consentientibus iniuste actioni, licet plura dixerimus ante, reliqua ne quid desint, erunt nobis sub breuitate perstringenda.

Qō. 1. ¶ Et primo quæritur an iudices iniquam ferentes sententiam teneantur insolidum. ¶ Respondetur succincte tenentur proculdubio insolidum, quia in partibilis actionis, id est prolationis sententiæ iniustæ fuere causa, sicut quando simul quidam concurrunt ad comburendam vicini domum.

Qō. 2. ¶ Sed de suffragatoribus quia abunde supra dictū est, vbi proposuimus, & aliqualiter moderati sumus quandā sententiam Cordubæ, solum perstat dicendum de difficultatis puncto circa suffragantes occulte, taciteque nominibus, post sanctionem Concilij Tridentini, scilicet an qui in electione occulta prælatorum, & cathedrarum suffragantur pro indigno, restituere teneantur casu quo ille indignus multorum vltra medietatem, vel fere omnium calculis sit electus. Et ratio hæsitādi est, quia in huiusmodi occulta

occulta electione, vbi tacitis nominibus, electores suffragantur, innotescere non potest, per quos tãtum consummata fuerit electio: quia ij tantum cum ante concilium essent noti, ad restitutionem obligabantur, sed cæteri postea consentientes, quia causam efficacem iniustæ electioni non præstiterunt, à restitutione excusabãtur. ¶ Respondetur sane in re occulta procedendum est per præsumptiones, probabilesque coniecturas: vnde sic potius hanc quæstionem censeo resoluendam, quam frater Iosephus eam resoluit. Quia si suffragator in electione: qui suffragatus est pro indigno qui ex tali occulta electione prodiit electus, fuit de primis suffragantibus suo ordine, citra medietatem vocalium, pro suo ordine qualitatis, vel antiquitatis, prius suffragantium, tunc planum est teneri ad integram restitutionem quia palam est illum concurrisse ad consummationem, vel exordium iniquæ electionis, ad eamque efficaciter cõcurrisse. Si autem fuit de posterioribus suffragatoribus: quia parum sibi constare potest an per suum suffragium consummauit iniquam electionem, aut per alium iam prius fuerit consummata tãtione dubij huius obligandus est ad aliquid restituendũ: sed non ad integrum, sed iuxta arbitrum boni viri causas dubij maiores vel minores examinantis.

¶ Inter participantes in damno dato quandoque connumerantur reges, magnates, duces qui in causa sunt, vt suum cuiquam tollatur, vel ne cui quod sibi debetur, restituatur, néue ad id debitor cogatur, quod secundum Nauarrum [a] multi magnates & familiares regum, aduocati, & procuratores sæpe faciunt: vnde etiam sicut à culpa mortali, ita quoque à restitutione non sunt immunes. 311.

[a] *Sum. lat. ca. 17. nu.*

¶ Inter participantes in damno dato est non solum scienter & dolose consulens, sed etiam bona fide consulens, si non adhibitis studio, & diligentia debitis, ad veritatem assequendam consulat. Quare qui consulunt, caueant, ne nimium suæ scientiæ, aut prudentiæ fidãt. ¶ Inter tales connumerantur laudates, vel vituperantes aliquem vt sic eum instigẽt ad damnum proximo inferendum: quare ij damnum restituere tenentur: quoniam ad id exhortari videntur.

¶ Compurantur quoque inter participãtes, qui nocumentum

mentum suis nominibus alijs illatum ratum habent & gratum, & hoc quo ad culpam, sed quoad restitutionem credo quis non tenetur, si postquam nouit illatum damnum, per suam ratihabitionẽ in causa non extiterit, quod illator damni illud non resarciat. ¶ Quod satis non explicuit Nauarrus [b] quia si antequam ratum habuerit, illatum est damnum cum eius damni illationis fuerit tunc ignarus: tunc illius nequiuit esse causa. Sed bene quoque docet Nauarrus, quòd ratum habens factum damnum, si eius nomine factum non fuit, aut gratum illi non fuit, quatenus suo nomine factum est (licet opus illi in se placeat) ad nullam restitutionem tenetur. Quod verum etiam esse censeo in casu quo dixerit post gratum id habens, sibi sic factum fuisse, placere & non sic adderet stimulos ad continuandum damnum, vel ad illius reparationem non faciendam, vel dilatandam. Quia per prædicta verba quodammodo, aliquando posset sufficienter ad id exhortari, dicendo placet mihi, nihil tua referat neque enim tam male est actum, [c] porro de receptoribus malefactorum, quia inter participantes connumerantur, nunc hic aptus incidit sermo. Sotus [d] exponendo D. Thom. docentem nouem modis posse esse aliquem acceptionis causam, qui quidem modi per hunc versum explicari solent, scilicet iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstans, non manifestans: docet per tertiam conclusionem, ex his nouem modis, quinque illorum suo genere ad restitutionem obligare sunt nempe ij iussio, consensus sine quo non fieret damnum, recursus vel receptatio, participatio in crimine, vel in præda, non obstare damno cum ex officio tenetur.

¶ Reliquos vero quatuor ex recensitis, ait in quarta conclusione non semper vinculum restitutionis, inducere, in quibus duabus conclusionibus explicuit Sotus discrimen quod Diuus Thomas inter hos modos constituit de per se, cui non obstat quod quinque illi modi quandoque non obligent, vt verbi gratia participans in crimine hoc est cum altero concurrens per se, dicitur teneri ad restitutionem, nihilominus quando non est efficax causa non tenetur. Similiter iubens per se est causa motiua, imo omnium potissima, tamen interdum ad restitutionem non

b *Sum. Latina. num.* 133.

c *Vide c. cum quis. de sent. ex com. lib. 6. & c. ratihabitionẽ. c. ratã. de regul. iur. lib. 6.*

d *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 7. art. 3.*

nem non obligatur vbi non sequitur damnum, imo est infallibilis regula obseruanda in his omnibus, quòd vbi reuera iussio, consilium & reliquæ causæ non sortiuntur effectum (licet peccatum interueniat) nulla tamen oritur restitutionis obligatio.

¶ His suppositis antequam de receptatoribus diffiniamus, sit primum dictum iubens, consentiens, laudans & huiusmodi, quando ex tali sua iussione, vel consensu, vel laude non sequitur nocumentum, vel in his casibus alter erat paratissimus facere, non tenentur ad restitutionem. Sicut si quis diceret alioquin paratissimo, certissimo ad inferendum malum, abi & fac, sicut dixit Dominus Iudæ quod facis fac citius, patet hoc quia in his casibus duobus isti supradicti non fuerunt efficaces causæ damni, neque efficaciter motiuæ, quia iam mali executor ex se erat motus, & in procinctu ad inferendum detrimentum, & de facto illud erat illaturus, ergo nõ tenẽtur ad restitutionem.

¶ Secundum dictum sit secundum Sotum loco citato receptans licet per se sonet causam, licet alius receptasset, si tantum hospitio recepit latronem, neque illum mouit, imo dissuasit nec quicquam furti cum illo participauit, & si sunt circũ multa diuersoria paratissima illum recipere, non est talis in foro conscientiæ condemnandus ad restitutionem, patet quia hæc receptatio nõ fuit efficax causa furti.

¶ Tertium dictum secundum fratrem Iosephum, si malefactorem quis occulter ne ab aduersarijs vulneret, vel occidatur, si tamen criminis defensor non sit: procul abest ista occultatio & à culpa & à restitutione, quia nullum affecit iniuria eum occultando. ¶ Secus esset si ideo domi reciperet furem, aut flagitiosum, quatenus & personæ, & crimini patrocinium opemque præstaret. Nam tũc citra dubium ad restitutionem teneretur, vt si prædam occultaret, etiam si inde nihil lucri reportaret.

Sic expresse est decretũ in can. qui cõsentit. 11. q. 3.

¶ Quartum dictum, quicunque patrocinantes pro latrone, siue sint tabelliones, seu alij procuratores, qui intercedunt pro latrone, apud iudicem, ne ferat iustam sententiam restitutionis furti, & expensarum: restitutionis obligationẽ incidunt, quod quidem dictũ limitãdum dupliciter venit primo quod teneantur isti restituere de-

fectu latronis hac de causa non restituentis, secundo tenentur restituere quando contra ordinem iustitiæ, & iuris, latroni patrocinantur, vt euadat & nõ restituat. Secus si defendant latronem in foro exteriori, quando cõtra illum non sunt indicia, vel semiplena probatio: si procedatur via accusationis, neque alia iuris adminicula, quæ legitime aperiant viam iudici ad procedendum cõtra illum, quia tunc tantum nituntur iuste secundum leges, liberare delatum de furto, à pœna: restitutionem, si quam secreto debet, relinquentes illius cõscientiæ (quæ nouit an reus sit illius) faciendam.

Qõ. 3. ¶ An vero confessarius sit taliter particeps criminis quando non mandat restitutionem fieri, ad quam pœnitentem in confessione percipit esse obligatum, quod ipse restituere teneatur. Et licet memor sim de hac materia supra egisse: sed quia etiam hic aptum quæstio hæc sortitur locum, breuiter nonnihil repetẽdum hic erit primo cum Nauarro [f] scilicet quod confessarius per ignorantiam crassam aut affectatam si non præcipiat restitutionẽ pœnitenti ad id parato, manet obligatus restituere. Quod procedit quando confessarius videt aut credit, quod nisi restitutionem præcipiat pœnitenti, pœnitens illã non est facturus si autem sibi mandato iniungatur, pœnitens restitutionem faciet. Secus est si propter incogitantiam id non præcepit, vel quia extimauit, pœnitenti id curæ esse, quia tunc non teneretur restituere confessor, sicut neque quando ex ignorantia non crassa, præcipere restitutionem prætermisisset, quia cum confessarius regulariter, gratia tantum pœnitentium audiat confessiones, non tenetur nisi de lata culpa secundum Nauarrum.

[f] *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 23.*

¶ *De peculiaribus obligationibus restituendi quæ solent interuenire inter parentes, & filios, & inter cõiuges, & inter fratres.*

CAP. XVIII.

QVia iam quasi absoluentibus restitutionis materiam occurrunt, quædam peculiares obligationes restituendi quæ inter parentes, & filios, vxorẽ, & virũ, & inter fratres inter se solent interuenire: & hanc materiam

indi-

indiscussam vt prætermittamus non oportet. ¶ Et vt à filijs illegitimis exordium sumamus, quæritur primo an filij illegitimi teneantur restituere ea bona quę sibi relicta fuerint à parentibus, cuius quæstionis decisio, filiorum illegitimorum præexigit distinctionem ¶ Nam alij sunt filij illegitimi qui dicuntur spurij vt pote qui ex aliqua peculiari concubina nascuntur. Alij autem dicuntur manzeres, qui sunt propagati ex concubina vaga omnibus exposita. Alij vero dicuntur noti, id est adulterini. ¶ Alij denique, dicuntur ex concubitu damnabili, id est merẽti mortis pœnam nati, vt est stupro, vel incestu progenti, & licet alij filij sint, qui dicuntur illegitimi, sed tamen naturales, ij tamen inter spurios, vel manzeres computantur.

¶ His prælibatis sit prima conclusio. Huiusmodi filij illegitimi spurij g ex peculiari cõcubina, & manzeres ex vaga concubina propagati, non succedunt: sed neq; succedere possunt patri, aut matri neq; ex testamento, neq; ab intestato: si tam pater, quam mater eorum, filios habeant legitimos. Hæc conclusio patet tum quia leges in odium peccati parentum eos arcent ab hæreditate. Tum quia iniuria fieret legitimis: qui sunt certiores: si cum ipsis ad bona paterna vocarentur illegitimi, quia leges student fauere legitimis successionibus, & non illegitimis.

g *Spurij non succedunt patri aut alijs descendẽtibus. l. hac parte. & l. si spurius. ff. vn de coga.*

¶ Secunda conclusio tam pater, quam mater etiam si habeant filios legitimos, possunt licite non solum his filijs, spurijs, seu manzeribus: sed etiam liberis adulterinis, & ex concubitu damnabili natis puta ex stupro, vel incestu, vel adulterio, quintam partem assis, id est bonorum suorum quintam partem legare, hæc est Soti h & patet.

h *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 5. art. 1.*

¶ Nã licet testatór non videatur alienas successiones propijs anteponere. l. cum acutissimi. ff. de fideicommissis vnde lex. 9. Tauri origenem duxit, quæ filios spurios ab hæreditate repellit: tamen non prohibet lex: quin, tam pater, quam mater in quinta parte assis possint illos instituere. Et patet quia si tam pater, quam mater habentes etiam filios legitimos, quintam partem possunt legare extraneis, quare eã nõ magis poterũt donare seu legare prædictis filijs illegitimis, qui sunt propinquiores extraneis.

¶ Tertia conclusio tam pater, quam mater, si filijs careant legitimis, etiam si habeant hæredes ascendentes, id est parentes, aut auos, filijs naturalibus. s. spurijs, aut manzeribus, omnia bona sua relinquere in testamento possunt. Hęc conclusio quoad matrem certa est, & expresse habetur. l. 9. Taurensi, quia mater de tali prole quod sit sua, certa est: nec tunc fit iniuria legitimæ proli cum ei careat, sed quoad patrem contradicit frater Iosephus in suis floribus dicens tales filios spurios, seu manzeres patri non succedere, neque ex testamento sed tamen etiam quoad patrem est vera, quia. l. 10. Taurensi sic habetur, quòd etiam pater & si habeat parentes, vel ascendentes legitimos, potest bona sua in toto legare naturalibus filijs. si tamen ei non supersint legitimi liberi.

i Naturales filij dicuntur ingenuarum concubinarum filij, quos sola natura gẽtium non honestas genuit & appellantur isti bastardi, vt per glos. in rubr. ff. de concubin.

¶ Filium autem naturalem,[i] explicat lex esse & dici, cuius natiuitatis, vel conceptus tempore pater eius sine dispensatione, copulari matrimonio potuit cum eius matre, dum tamen pro filio suo recognoscat eum pater, etiam si sit ex vaga concubina talis naturalis natus.

¶ Quarta cõclusio filij huiusmodi naturales spurii, aut manzeres ex damnabili concubitu non nati, secundum leges succedunt quidem matri carenti legitima prole ab intestato. Non tamen sic ab intestato succedunt patri etiam carenti legitimis liberis. Hæc conclusio est Soti supra loco allegato, & est extra controuersiam apud doctores, cuius rationem assignãt leges, quia mater vtriquę certa est de sua prole, atque adeo iura volunt ei carenti prole legitima succedat proles hæc illegitima naturalis, quæ non est ex concubitu damnabili propagata, aut adulterina. Non tamen succedunt patri, quia pater non tali certitudine tenetur, quòd talis proles sua certo sit.

¶ Quinta conclusio, filii adulterini, vel ex concubitu damnato, id est secundum leges morte punibili susceptis, id est ex stupro, vel incestu progeniti, neque patri, aut matri in foro exteriori succedunt ab intestato, neque ex testamento: sed solum tam pater quam mater (etiam si non careant legitima prole) quintam partem assis, id est suorum bonorum eis, & legare, & donare possunt. Hæc est Soti, quia hoc non prohibet lex Taurensis, & quia ista quinta quota bonorum extraneis quoque poterat legari,

gari, ita in recopilatione noua legum. l. 7. libro quinto. titulo octauo folio. 291.

¶ Sed hic dubitare forte quis posset, an mater cui supersunt ascendentes parentes, & aui, si tamen careat legitima prole, tunc filio naturali à se habito teneatur relinquere omnia bona sua excepta quinta parte.

¶ Respondetur difficultati per sextam conclusionem in hoc casu, mater non solum potest, sed etiam in conscientia tenetur, etiam si ascendentibus non careat, si tamen legitima prole caret (excepta quinta parte assis) filium naturalem illegitimum in tota sua substantia instituere hæredem. Hæc conclusio patet ex. l. in recopilatione noua legum nunc citata, vbi sancitur quòd in hoc casu matri filii naturales, vel spurij suo ordine, & gradu succedant, vt legitimi hæredes, siue ex testamento, siue ab intestato, dummodo tales filij ex damnato, punibilique concubitu non sint ex parte matris procreati, quia tunc neque ex testamento, neque ab intestato, isti poterunt succedere matribus: licet in morte, & in vita quinta pars possit illis dari, id est quæ permittitur pro anima posse legari. Interpretatúrque ibi lex tunc appellari & esse damnatum & punibilem concubitum, quando mater ob talem concubitum, secundum leges, pœna mortis naturalis plectenda venit. De patre autem dicendum quoque videtur.

¶ Quare sit septima conclusio pater carens legitima prole, etiam si ascendentibus, scilicet parentibus, & auis, & proauis non careat, [k] licet in omnia bona sua filium naturalem illegitimum, (dum legitimis caret) succesſorem, & hæredē sibi præstituere possit: non tamen in conscientia ad hoc tenetur, quia lex hoc ei facere posse indulget, sed non cogit & merito, quia non est de tali prole certus. Quia satis est patri, si talem filium naturalem tantum pro suo recognoscat, aut ex vehementibus coniecturis: agnoscat: sibiq; persuadeat, pro suo fore recognoscendum: si tantum alimenta necessaria ei subministret: sed in hoc casu si filio naturali huic bona sua nolit relinquere, opinor parentes, si quos habet de duabus tertijs, partibus suorum bonorum, non posse defraudare. ¶ Conclusio autem prædicta patet, quia in l. 10. Taurensi dicitur

k *De hac Bastardorum succes sione multa singularia adducit G. Benedictus. extra de testam. num. 676. vsque ad finem. 786.*

tur quod pater carens legitimis, possit legare bona sua naturalibus in toto, quod voluerit: vnde per hoc quod ait lex in toto quod voluerit liberum sibi, an velit legare eis, vel non relinquit.

Qō. 2. ¶ Deinde de filijs adulterinis obuiat disceptatio an vltra quintam partem aliquo intuitu, forma, vel via possint parentes illis aliquid donare, vel legare siue in testamento, siue extra, raliter, quod tam patres dantes, quam huiusmodi filij recipientes maneant liberi; tum à culpa mortali, tum etiam à restitutione in cōsciētia. Et quidem si de iure naturali agamus dummodo legitimis præiudicium non fiat, palam est huiusmodi donationes, & legata fieri non esse prohibitum. Sed quod ingerit difficultatem id dubij est, an leges ciuiles, quæ perstant prohibentes supra dicta legata, & donationes, ita sint pœnales, vt more legum pœnalium nullatenus obligent in cōscientia, ante condemnationem. An vero sint leges inhabilitantes, & ipso facto huiusmodi adulterinos, seu ex damnato concubitu genitos, vel clericorum filios inhabiles, & incapaces esse pronuntiantes, ad huiusmodi bona; vel legata à parentibus recipiēda. Quod scire maxime refert, quia si inhabiles fiunt, statim ante condemnationis sententiam, tenebuntur sic accepta restituere in conscientia.

¶ At verò sub distinctione respondendum est de filijs notis: nam alij sunt filij seculārium, alij filij clericorum, vel religiosorum. Nam de ijs licet nulla sit prohibitio de iure communi: sed leges peculiares regnorū Hispaniæ, quęstionem propositam in dubium reuocant, Quare pro his statuitur octaua conclusio, filij noti secularium solum modo legibus Regni prohibentur iure hæreditario in bona paterna succedere. Hæc conclusio patet. titu. 15. partitæ. 4. l. 3. & l. 1. fori. titu. de hæred. succes. & l. 9. Tauri cōfirmatur vbi prohibetur ne possint in hęreditatem succedere.

¶ Noua conclusio, pater si aliquid committit amico sub fideicommissione, vt illud tribuat suo filio ex adulterio suscepto amicus hic tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio, & filius potest licite tunc recipere, perinde atq; si esset extraneus. Itaque omnia bona sua illi potest suus pater sic dare, filijs si careat legitimis, sed filios perstantes

stantes legitimos non potest exhæredare, nisi vsque ad quintam partem neque hic interuenit peccatum. Si autem fiscus perierit, standum est foro exteriori. Hæc conclusio hinc sic persuadetur, quod cum lex sit in odium filiorum, non est dilatanda vltra quam sonat. Non autem lex prohibet, nisi esse hæredes, ergo extra testamentum pater sua bona donans adulterinis filijs hac via, non agit contra rigorem legis, neque in eius fraudem, quia lex pœnalis tantum ad id obligat, quod sonat.

Q6.3.

¶ Sed iam grauius vrget, & perplexius dubiũ de filijs clericorum, hoc est sacris initiatorum, & de filijs religiosorum. Nam ij licet non iure communi, tamen legibus regnorum Hispaniæ arctius arcentur à bonorum paternorum acquisitione. ¶ De his sit decima conclusio, filij clericorum sacris initiatorum, & filij perinde religiosorũ per leges peculiares Hispaniæ inhabiles, & incapaces fiũt ad vllo pacto possidenda bona paterna, etiam in cõscientia, nisi peculiari regis concessione. [1] Hæc conclusio quæ est Soti loco supra allegato elicitur aperte, primo ex l. 22. libr. 1. tit. 3 & l. 2. tit. 3. lib. 5. regalis ordinamenti in hanc formam, quo nulla offeratur occasio vt vlla mulier clericorum concubinatui addicatur, si clericorum filij in eorum bona hæreditario iure succederent, constituimus & præcipimus, vt huiusmodi clericorum filij neq; habeãt, neque hæreditẽt neque hæreditare possint bona suorum parentum, neque aliorum consanguineorum. Et sequitur neque suscipiant, hoc enim Hispane sonat vox *nrayan*, neque potiri possint quocunque legato, aut donatione, aut alia collatione, quæ illis fuerit facta. Quæ quidem verba non solum eos excludunt ne hæredes esse possint: verum etiam eos videntur facere inhabiles, & incapaces ad vllo pacto bona paterna possidenda.

[1] *Ab omni hæreditate arcentur filij clericorum.*

¶ Et hæc lex per legem. 9. tauri extenditur quoq; ad filios religiosorum, quòd autem tam strictam legem rex posit edere, nemini dubium esse debet. Cum leges humanæ iustæ obligent in conscientia, ista autem lex in odium filiorum clericorum iusta est. Quare statim obligat in conscientia, quare probabile est impeditiuam esse translationis dominij & non solum esse pœnalem, sed esse perinde, ac si pupillus donaret, aut Symoniacus, aut assassinus suscipere

susciperet aliquid. Hæc conclusio etiam sustinetur a fratre Iosepho in suis florib. vbi in hoc subscribit Soto.

Qō. 4. ¶ Sed statim in dubium reuocamur. An his pater clericus suppeditare aliquid possit, pro alimentis. Huius dubij illucidandi gratia. ¶ Sit vndecima conclusio. Pater clericus tenetur alere & educare filium suum illegitimum. Atque adeo potest ei viuens donare, vnde vitam sustentet. Hæc conclusio est Soti loco vbi supra: patet, quia cum ius naturale dictet alendos, & educandos esse filios, istud ius per leges ciuiles, & positiuas non potest reuocari. Hæc conclusio 11. est etiam Armillæ verbo. alimentum. §. 4. vbi ait quod de iure canonico [m] ex æquitate quadã naturali tenetur pater alimẽta præstare filijs spurijs quos certo probabiliter nouit esse suos.

[m] *in c. cum haberet. extra. de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulteriũ.*

¶ Sed vltra, dubium statim mentem subijt an sicut filij clericorum incapaces, & inhabiles fiunt per leges Hispaniæ ad bona paterna vllo pacto possidenda, sic & clericorum nepotes. Quæstio est cuius meminit Frater Iosephus in suis florib. quare pro satisfactione illius, statuitur duodecima conclusio. Clericus initiatus sacris, si nepotes sibi supersint ex filio, vel filia illegitimis, nati, his licite poterit sua bona & legare, & condonare. Hæc est Fratris

Qō. 5. Iosephi quæ mihi non displicet, quia cum lex hæc de arcendo filios clericorum à bonis paternis odiosa sit, in odium talium filiorum, cum odia debeant restringi, non est ad nepotes clericorum extendenda. Postquam lex expresse eos non comprehendit. Potest ergo clericus auus eorum eis relinquere bona sua.

¶ *An filij clericorum accepta à parentibus teneantur restituere, & de alimentis præstandis filijs vel fratribus.*

CAP. XIX.

IAm demodo siquis occurrit, quo clerici suis filijs illegitimis possint secura conscientia, citra fraudem legis, sua bona conferre indagandũ nobis est. An per fideicommissarium tuta conscientia, hoc possint facere? Pro explanatione quæstionis.

¶ Sit prima conclusio. Si clericus alicui fideicommissario concredit bona sua, ea conditione, quatenus ea bona fidei

na fideicommissarius filio illegitimo clerici tradat, primo quoad culpam mortaliter peccat legem forte illo rigore obligantem & talis fideicommissarius nullatenus tenetur ea bona filio clerici adiudicare etiam si pollicitus fuerit id facere, neque filius clerici, ea bona tuta conscientia recipere, neque retinere potest. Ideo statim à filio tali sunt restituenda. [a] Et patet, quia huiusmodi fideicommissio, & illorum bonorum traditio, & illorum per filium clerici acquisitio, est contra legem humanam iustam in re grauiter inhabilitantem huiusmodi filium clerici, ad bona paterna recipienda & retinenda. Ergo non potest talis commissio neque traditio bonorum, neque retentio fieri.

Hãc conclusionem statuit Soto. & F. Ioseph. in suis florib.

¶ Secunda cõclusio tuta conscientia, clericus bona sua amico relinquere potest, non sub conditione vt ea reddat filio, sed absolute dum, scilicet amicus sub illa conditione non recipiat loco filij, sed tanquam sua sibi vere, & absolute donata etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quod amicus sit traditurus ea filio, & illi alias non relinqueret. Hæc conclusio est Soti loco citato, & patet, quia licet lex filium illegitimum clerici, ad illa bona paterna acquirenda, & retinenda, inhabilem fecerit, tamen illum amicum incapacem donationis illorum bonorum absolute sibi factæ, lex non reddit, quare tali donatione priuari non valet, nisi per condẽnationem. Imo per fiscũ cõdemnari non potest, nisi probetur præsumptio, scilicet quod ideo receperit, vt redderet filio clerici.

¶ Sed quid tunc talis amicus donatarius absolutus, & sine conditione, de illis bonis poterit facere? huius rei gratia. ¶ Sit tertia conclusio tunc amicus clerici in casu prædictæ conclusionis, potest ea bona sibi donata, tuta conscientia retinere, & potest licite tanquam propria bona sua, & non clerici, iam ea donare (si vult) filio clerici, & in conscientia talis donatio tenebit. Secus est si vt supradiximus sibi donatio facta non est absolute, sed sub conditione vt ea bona redderentur clerici filio. Quia tunc neque donatio facta amico tenuit, neque ipse amicus retinere ea bona tunc potest, neque vero, ipse filio clerici, ea tradere potest Hæc conclusio patet, quia iam in casu istius tertiæ conclusionis neque fit contra legem, nec contra eius intentionem,

intentionem, quia ille amicus non iam illi tradit bona p
Qō. 2. tris, id est clerici, sed sua, neque filius accipit bona pater
Qō. 3. na, sed bona amici patris, quæ iam per donationem abso-
lutam facta fuerant sua.

¶ Sed quid tūc in casu quo illa bona data fuerint à cle-
b Cordub. in tract. de casib. conf. q. 74. rico amico suo sub eo pacto, vt redderētur filio, quid fie
de illis bonis? ¶ Arbitratur Sotus in hoc casu illa bon
ante condemnationem, (quia ante condemnationem fis-
cus ad illa ius non habet) censenda esse attinere succe-
c Consule de hac re. can. cū haberet, & Sotus lib. 4. de iustitia & iure. q. 5. art. 2. & Sylueſt. tit. filij & docto. in cap. tanta qui filij sint legit.
denti ab intestato. Quare si clericus hæredem legitimū ab
intestato reliquit: sua sunt, sim minus eroganda sunt in
pios vsus, dum tamē iste fideicommissarius sibi caueat, ne
id perueniat in notitiam fiscalis, quia si id veretur, con-
sultius est fisco patefacere.

¶ Hinc iam patet, quid sit dicendum ad illam, quæstio-
nē, Cuius meminit Corduba b quod hæres institutus ex
traneus à patre solum habente filios naturales, cū fideicō
missō tacito, vel expresso, vt filijs illis naturalibus: prou
deatur, tenetur in conscientia, testatoris filiam naturalē
dotare, alimentaque ei subministrare secundum qualita-
tem conditionēq; personæ testatoris, eamque in statu de-
centi reponere. Nam & etiam filiæ spuriæ debetur com-
petens dos (cessante iustitia fisci.) Imo secundum Sotum
& fratrem Iosephū vbi supra, filij adulterini in foro con-
d Vide Anth. Gomez super l. 9. 10. & 11. Taur. & Couarru. de var. resol. in 1. tomo par. 2. § 4. vsque ad 8. & 4. cum queritur. C. de inof. testam.
scientia, non tamen in foro exteriori, bona paterna pos-
dere possunt, vbi non sunt legitimi, quia lex prima fori
tum eos hæredes esse prohibet, quod fit per testamentū.
Imo coram iudice ecclesiastico filij naturales possunt pe-
tere alimenta. Præsertim quando testator in testamento
nomine hoc filiorum eos expressit, quod secundum iu
sat est vt pro legitimis habeantur d.

¶ Hinc iam liquet quid sit respondendū ad illam quæ-
stionem, cuius etiam meminit Corduba de casibus
conscientiæ q. 123. vbi concludit quod in hospitali habē
statutum quod bona ibi morientium sine hærede legi-
timo necessario, id est qui præteriri non potest in testa-
mento forçoso nuncupato, sint illius hospitalis. Cum Ma-
ria fuerit defuncta vita ibi, potuit si legitima prole caruit,
legare bona sua filiæ suæ naturali non ex damnato con-
Qō. 4. cubitu genitæ, etiam si habuerit legitimos ascendentes.

¶ Leg

¶Lege quoque 10.taurensi cauetur quod casu,quo pater,vel mater ad alimenta administranda illegitimis, deuinctos se sentiunt siue in vita,siue in morte virtute talis obligationis, nō possint eis vltra quintam bonorum dare nisi sint naturales,quibus pater carens legitimis, licet ascendentibus non careat: potest omnia bona sua legare.

¶ Porro præter propositum hic non dubitatur. Quid faciet commissarius mulieris in testamento relictus,quādo testatrix ratione infamiæ cauendæ propriæ adulterinam filiam hæredem instituit,cum optime nouerit fraudem? Respondet Corduba q.122.quod si in casu supra posito vbi statuto sic dictamēte hospitali obueniunt omnia bona,ibi morientium,& carentium legitimis,necessariisque successoribus, si ibi moriatur Ioanna habens filiam secreto adulterinam, quam instituit hæredem in omnia bona. Commissarius Ioannæ si sine dispendio honoris Ioannæ, vel si sine detrimento notabili alicui ex his personis inde contingenti, potest bona hæc] hospitali addicere,cui obueniunt ex iure,illi ea applicabit,si autem hęc mala impendere timeantur, ea bona filiæ secreto adulterinæ tribuet, si tamen fuerit admonita per ipsum, illam illorum bonorum iure, & in conscientia esse incapacem, eorumque restitutioni manere obnoxiam, fidem illiusque exposcat,quatenus fidem faciat: se curam adhibituram vt forma sibi innocua, ea bona restituat hospitali. Quod si sibi probabiliter persuaserit adulterinam nequaquam ea restituturam hospitali,penes se talis commissarius ea bona, vt commodius poterit retineat, quo vsque prædictis cessantibus inconuenientibus,hospitali possint applicari,quòd si aliter officio debito respōdere non possit,reddat ea bona adulterinæ,dicta præmissa monitione, quia satis præstitit quod suum est, nequicquam amplius potuit de se præstare. Dum huiusmodi inconuenientia obuentura alias timentur. Sic insinuat Nauarrus.[e]

Q5. 5.

¶ Insuper, quia de alimentis conferendis filiis cepimus verba facere, nota quod etiam è conuerso filius parentes agentes tenetur alere, & frater tenetur alere fratrem, ita Corduba quæstione 125. Licet casu quo frater fratrem alere tenetur,[f] hunc casum Gregorius Lopez in Glossa finali.l.4.tit. 19 part.4.extendit etiam ad fratrem

e *In Sum Lat. c.17 num.9.& 29.& 31.*

f *Glos.in l.si quis à liber. §.verum verbum iuste. ff.de liber. agnoscendis.*

naturalem non legitimum, quamuis Angelus Aretinus. §. si minus. instit. de actionibus videatur limitare in fratribus vtrinque coniunctis, quam limitationem doctores non tenent, neque tenenda videtur.

Q5. 6. ¶ Controuersia est inter doctores quomodo frater fratrem alere teneatur an solum iuxta necessitatem tantum naturalem, ad vitam transigendam pensatis facultatibus debẽtis alimenta, secundũ Iacob. de Aret. & Bald. & alios doctores [g] quos sequitur Palacius Rubius. Cui sentẽtiæ suffragantur dicta à doctoribus c. cum haberet. de eo, qui duxit in matrimoniũ quam polluerat. An vero teneatur frater fratrem alere iuxta decentiam, & qualitatem personarum & iuxta sufficientiam facultatum. [h]

¶ Cui quæstioni facientes satis concludimus, quod cum casus sit qui inter diuersas opiniones versatur. Consuetudini terræ quæ est optima legum interpres & pro lege viget, standum esse ducimus. Licet opinio posterior, quod frater iuxta decentiam status sit alendus, sit rationi consona magis & communior.

¶ Insuper. l. 1. regalis fori. lib. 3. tit. 8. stabilitur quod frater fratrem habens inopem, illum teneatur alere, obeuntibusque patre, & matre, filij sub suo gubernamine suscipiant fratrem superstitem, quod si tales maiores natu fratres vxores duxerint, minori remanenti frati dimidiam pensionem eius sumptus, aut impensæ quam ei pro vitæ sustentatione impendebant antea, ei impertiant. Sed vxorem patris non tenentur fratres priuigni alere, si nolint. Sed neque maritus cogitur secundum Cordubam illa quæstio. 125. fratris vxorem alere extra extremæ necessitatis articulum secundum Glossam, & doctores [i] vbi cauetur, quod vxori non perdituræ manente matrimonio, dos reddi potest; vt egentem virum, fratrem, sororémue sustineat. Non obstat supradictis, quia istud ius communiter secundum doctores intelligitur quòd de consensu, & licentia mariti possit vxor inde alere fratres, & non aliter, quia leges sancientes fratrem teneri alimentare fratrem, locum habent in viris: sed non in mulieribus coniugatis nisi de licentia mariti. ¶ Igitur in hoc potiori libertate potitur vir, quam vxor. Quia vir tenetur parentes, & fratres egentes alere,

g *In l. si maritus. 2. ff. sol. matrim.*

h *Huic opin. adstipulantur Io. de Imo. d. l. si maritus. & Raphael & Alexan. ibidem.*

i *l. quãuis. ff. sol. mat. quia ius. l. mutus. ff. de iur. dot.*

alere, etiam extra extremam necessitatem, quæ quidem alimentorum expensæ de parte contingenti marito ex bonis partibilibus, deducendæ sunt eatenus, quatenus nullum præiudicium paretur vxori in sibi iure obuentura parte bonorum. Cæterum vxor patres fratresque suos egentes alere non potest absque licentia mariti, quippe qui bonorum communium administrator est, non autem vxor. [k]

k *vide Sylvest. verbo alimenta. q. 1. & 4. tit. vxor. Q. 7.*

¶ Porro inter quæstiones scitu necessarias (quia quotidiana res est) computatur hæc an maritus parentes vxoris, aut vxoris filios ex alio matrimonio, in graui necessitate, citra extremam, etiam teneatur alere, quod si huic officio desit neque præstare licentiam adhoc vxori velit, an tunc licite possit id facere vxor, quia quæstio hæc est in contingentia frequens, ecce tibi resolutionem. Quando tales parentes, vel filij vxoris, graui necessitate etiam citra extremam afflictantur, quia miserabiliter quæritant ab extraneis subsidium, ne decidant adecenti, quem sustinuere statu, tunc vir rogatus, vt faciat facultatem vxori, vt paulatim eis subueniat de parte vxori contingenti sicut ipse in pari necessitate opem ferret suis, si nolit potest vxor si alias odia iurgia, & alia detrimenta timeat, si maritum ad id arctet via iustitiæ, tunc secreto paulatim, ne id persentiscat maritus, necessaria subministrare pro tali parentum, & filiorum supplenda indigentia, & necessitate cum animo, tempore partitionis bonorum, id quod in hoc opus pium & debitum insumpsit, in parte sibi obuentura computandi. Quæ quidem assertio naturalis æquitatis nititur fundamento, quia licet leges administratorem horum bonorum constituant maritum, tamen totaliter vxori non obtẽdunt interdicere vsum suorum bonorum, quando maritus adeo durus est, & subagrestris, vt renuat vxori conferre licentiam, in hoc casu: vbi ius naturale, & diuinum dictant filios, & parentes iuxta decentiam sui status & personarum, cum egent esse alendos. Nam & opinio multorum doctorum huic assertioni fauet dũ dicunt sine notabili detrimento suæ personę, aut bonorũ suorũ teneri aliquẽ si potest subuenire proximo, ne à decentia sui status decidat, & in casu grauium

calamitatum, & egestatis. Ergo à fortiori vxor, ex iure naturali, & diuino: contra quod prævalere non potest lex humana, poterit parentibus, & filiis sic indigentibus cum prædicto moderamine, subsidia conferre. Quod verum est in conscientia, quidquid sit de foro iudiciali secũdum Cordubam.

¶ *An filios legitimos habens vltra quintam partem suorum bonorum expendere possit in pios vsus pro anima sua.*

CAP. XX.

QVoniam de vinculo restitutionis, & illationis damni copiose differendum nobis est, ita vt nihil quod desiderari merito possit, quãtum in nobis est desit, illa quæstio quotidiana licet non triuialis, hic nobis discutienda venit, vtrum pater familias filios legitimos habens, vltra quintam partem bonorum expendere possit, vel in donationes gratiosas vel in legata gratuita vel in vsus pios pro anima sua? & ne à more procedendi distincto recedamus per conclusiones respondendo. ¶ Statuitur prima conclusio. Pater, & mater filios habentes legitimos, vltra quintam partem suorum bonorum in legata gratiosa, seu donationes gratiosas expendere non possunt. Legata autem gratiosa, seu donationes gratiosas appellamus, eas donationes, seu legata: quæ testator, seu donator non ex debito legali, neque causa remittendi obsequia, vel officiosa opera sibi exhibita facit, sed ex mera liberalitate inductus fuit ad id, & non causa remunerandi seruitia. Hæc conclusio patet ex recopilatione noua legum. verbo melioratio. l. 12. vbi lex hoc expresse decernit.

¶ Secunda conclusio pater & mater non carentes filiis legitimis, pro expẽsis suorum funeralium, & pro cereis, & Missis tunc dicendis, prolegatisque gratiosis insumere vltra quintam partem suarum facultatum non possunt. Hæc conclusio elicitur ex l. 12. & 13. in recopilatione noua legum vbi præsertim. l. 12. cauetur quod expensæ sepulturæ & promissis, & cereis: & exequiis funeralibus, & legata gratiosa, deducantur ex quinta parte assis, & non de reliquo

de reliquo corpore bonorum defuncti, etiam si defunctus aliter mandauerit. Et quod quinta pars assis excipiatur antequam deducatur tertia vt sancitur l. 114. stili penes finem.

¶ Tertia [a] conclusio testator qui caret legitimis decedentibus, id est filiis, & nepotibus: si tamen ascendentes habeat; id est parentes; aut auos solum pro funeralibus prædictis; aut legatis gratiosis partem bonorum & tertiam legare potest, aut donare, & patet, quia carens descendentibus legitimis, vel naturalibus, vt verbi gratia, si habeat aliquis homo in hoc casu parentes, aut auos, tenetur eis pro suis legitimis, duas tertias suorum bonorum reseruare.

[a] *Hæc conclusio elicita est ex l. 3. Taurē si.*

¶ Et licet hæc hactenus extra controuersiam vera sint, Q6. sed punctum difficultatis adhuc non attigimus, an possint parentes bona conscientia legitimis liberis minuere legitimas suas, expendēdo vltra quintam bonorum partem, vel in vsus pios, vel in eleemosynas pro pauperibus, vel in institutionē capellaniæ, & ratio quæ pro parte negatiua vrget est, quia aliqui iuristæ pro cōperto habent, quod legata ad opera pia, ex quinta parte bonorū tātum sint deducenda, quia lex citata supra id videtur insinuare, dum expensas funeralium ex quinta parte decernit esse assumendas, sed istæ expensæ funeralium sunt ad opera pia, ergo videtur pro operibus piis tantum quinta pars sit distrahenda. Pro expeditione ergo quæstionis.

¶ Sit suo ordine quarta conclusio, licet per donationes gratiosas sicut dictū est, & ex legibus allegatis patet, pater vel mater vltra quintam partē suæ substantiæ donare aut legare non possit, quando illis legitimi superstites sunt filij, aut nepotes, sed tamen legitimas aliorum filiorum extenuare potest, titulo meliorationis quo secundum leges Hispanicas in tertio & quinto (etiam suis parentibus superuiuentibus) vnum, vel plures filiorum, vel nepotum meliorando, augere potest: dummodo vnam dumtaxat meliorationem in tertio, vel quinto bonorum faciat, siue titulo donationis inter viuos, siue causa mortis, siue vni filiorum, vel nepotum distribuendam, siue inter multos filios, vel nepotes, prout libuerit dispertiendam, cum potestate quam habet à lege, super hac

auctione, & melioratione imponendi quęcumque grauamina, & conditiones pro suo arbitratu. Quæ quidem onera, seu grauamina super meram legitimam filiorum indicere non posset. Hæc conclusio patet ex l. 2. recopilationis nouæ lib. 5. tit. 6. vbi super addit. l. 3. & 4. meliorationem hanc tertij & quinti testatorem in speciali parte suorum bonorum præsignare posse, sed id alijs cõmittere ne quaquã posse, indiciturque vt hæres in parte specificata, legatum tale soluat. Quod si ad illius solutionem testator de suis bonis nihil præsignauerit, soluatur ab hærede de parte bonorum quam testator reliquerit. Quæ si talis sit res, quæ diuidi nequeat in numerata pecunia ab hærede, tunc solui poterit.

¶ Quinta conclusio potest quoque pater minuere legitimas filiorum, etiam cum extraneis ineundo contractus onerosos, emendo, vel vendendo, vel gratificando seruitia famulorum, vel etiã benefactoribus via remunerationis, donando etiam vltra quintam partem suorum bonorum. Iuxta merita gratitudinis, & aliquid amplius, quia secundum D. Tho. [b] perfecta gratitudo exigit, vt non solum quantum quis accepit, rependat: sed & aliquid amplius. Hæc conclusio est Nauarri [c] probaturque, quia solum lex ciuilis prohibet, ne pater possit in donationes gratiosas, dum habet filios, vltra quintam partem expendere. Huiusmodi autem contractus onerosi, & quidquid titulo illorum confertur, donationes gratiosæ non sunt, sicut nec donationes remuneratoriæ beneficiorum donationes propriæ sunt. Quia donationes propriæ soli liberalitati innituntur, neque debitum præsupponunt. Igitur cum leges præsertim prohibitiuæ extra significationem verborum, & sensum ibi expressum, non sint extendendę: sequitur tales traditiones per prædictos contractus, vel tales donationes remuneratiuas etiam vltra quintam partem, lege non prohiberi.

b *Tho. 22. q. 109.*
c *Nauar. Sum. Lat. num. 59.*

¶ Sexta conclusio, per fictos contractus onerosos, vel per donationes fictas remuneratorias, non potest pater (cum filij sibi sunt legitimi) insumere, vel donare vltra quintam partem suorum bonorum, verbi gratia non potest pater, vel mater in testamento, vel extra dicere dono, vel lego Petro quotam bonorum meorum vltra quintam

propter

propter beneficia quibus me est prosequutus, cum re vera à Petro pater beneficijs affectus sit nullis, vel si mendose dixerit, soluatur Ioanni dimidia pars bonorum meorum, propter debita, quæ titulo emptionis illi debeo. Hæc conclusio est Nauarri loco citato & probatur, quia pater taliter agens, & violat leges fraudulenter, & contra intentionẽ legislatoris vadit, ergo huiusmodi donationes fraudulẽtę, quatenus excedunt in casu cõclusionis quintã partem irritæ sunt, & inanes.

¶ Septima conclusio responsiua ad quæstionem, pater (etiam si suppetant sibi legitimi liberi) de suis bonis dum viuit ad veras eleemosynas, operaque pia & ad Dei cultum, pro salute animæ suæ quidquid velit de sua substantia, etiam vltra quintam partem, distrahere potest. Hæc conclusio est Nauarri [d] etiam vltra quintam partem, vt ait ibi Nauarrus, [e] videtur etiam hæc conclusio esse Magistri Soti [f] quod exceptis legatis pijs, potest quis legare quintam partem cuicumque extraneo. Vnde si secundum Sotum exceptis legatis pijs, potest quis legare quintam partem. Ergo legata pia nõ computantur secũdum ipsum tantum in quinta parte. Hæc cõclusio videtur esse fratris Antonij Cordubensis, quia citat Nauar. vbi de hoc casu agit, verum vel littera est mendosa vel ita omnia sua dicta inturbare tandem videtur, vt cui sententiæ accedat, an Nauar. hic positæ, an oppositæ, non facile sit apprehensu.

¶ Conclusio hæc Nauar. satis solidis fulcitur rationibus, quia per leges ciuiles prohibetur propria donatio, vltra quintam partem. At donatio, & legatio pro causis pijs non proprie donatio est. Nam donatio ,,proprie est, vbi aliquid taliter confert aliquid gratis, [g] quod quoad aliquid sibi retribuẽdum respectu caret. At legatio bonorum, seu datio in opera pia, pro salute, & redemptione animæ propriæ, quę secundum Nauarrum est causa superans omnes fortunas hominis, causa retributiua non caret: ad quam donãs dirigit mentem, vt ad scopum. Item, quia pater, in tertio, & quinto potest augere filium, vel nepotem: quia sibi sunt proximi sanguine. Quare ergo cum naturaliter charior, & coniunctior sit sibi sua anima, pro salute illius spirituali, dum decenti statui filiorum consulat, non po-

d *Summa Lat. c. 26. num. 39.*

e *Nauar. in addi. sua per 26. ca. num. 39.*

f *Sotus. 2. tom. sent. dist. 41. q. vnica. art. 4.*

g *Dona ,,proprie sunt qua nulla necessitate iuris officióve, sed sponte præstantur. l. munus. ff. de verbor. signifi. & ista dicitur ver. & ab soluta. l. Senatus. ff. de donat. can. mors.*

terit vltra quintam partem de suis bonis impartire? Propter has rationes, & considerationes, & quia hæc non est vera donatio, sed donatio, ob causam, & tãtam quæ exuperat omnes fortunas dicit Nauarrus se bis defendisse à murmure quorundam eruditorum illustrissimam dominam Mariam de Mendoza, quæ in iuuandis pauperibus largissimas erogando eleemosynas, regibus & reginis non inferior videtur fuisse.

¶ Octaua conclusio corolaria ex supradictis sequitur, quod tam pater quam mater in vita, potest instituere capellaniam, etiam si in ea instituenda vltra quintam partem suorum bonorum insumat. Hæc conclusio colligitur ex sententia Nauarri, eiusque fundamẽtis. Patet, quia in hoc casu, non fit contra legem, quia lex solum prohibet parenti habenti legitimam prolem, vltra suarum facultatum quintam partem, facere donationes gratiosas. Ista autem capellaniæ fundatio donatio gratiosa non est, sed potius onerosus contractus, ergo non committitur fraus in legem si in capellania instituenda, dum consulatur statui filiorum, vltra quintam partem bonorum expendatur.

Qõ. 2. ¶ Porro, quia forte iuristæ magis scrupulizabunt, an per viam testamẽti, in articulo mortis fieri licite possit vt pater ꝑ anima sua in pios vsus vltra quintã partẽ eroget, difficultas hæc missa vt fiat, non oportet. Quare vt perspicua fiat, nona statuatur conclusio, pro põpa funerali corporis præsentis, & pro missis, & pro cereis exequiarũ defuncti, vltra quintã partẽ bonorũ à testatore habẽti filios legitimos legari non potest. ¶ Hanc cõclusionẽ lex 13. in recopilatione noua legum verbo. melioratio cõprobat. Neque in ea dissentimus à iuristis: nisi in hoc tantũ quod arbitramur illam legem prout sonat, solum prohibere expendi vltra quintam partem pro funeralibus. Cæterum de pijs operibus: quæ extra funeralia in alijs temporibus, locisque pijs mandantur fieri, legem nihil interdicere aperte, extimamus. ¶ Quare lex hæc vt pote odiosa contra voluntatem testatoris rationabilem non est extendenda prout aliqui iuristæ faciunt, sed restringenda.

¶ Quare pro maiori claritudine. Decima statuatur conclusio quidquid sit de foro exteriori, credo in conscientia

scientia posse sustineri, scilicet quod testator legitimos habens liberos, etiam mortis tempore in suo testamento vltra quintam partem pro instituenda capellania, vel ad insumendum in opera pia pro anima sua, & pro redemptione pœnæ peccatorum legare possit. Hæc conclusio videtur esse Nauarri in summa latina vbi aperte docet in vita dum viuit, huiusmodi patrem prædicta posse facere, quia lex quæ prohibet fieri donationes gratiosas (quæ habetur in l. 12. contenta in recopilatione noua legum. titulo de melioratione (vltra quintam partem expresse loquitur tam in vita, quam in morte. Sed hæc donatio in opera pia secundum Nauarrum, quia non est propriè donatio, sed ob causam, potest fieri in vita, ergo etiam secundum ipsum in morte,

¶ Adde quòd Nauarrus[h] non docet solum quod prædicta possit facere pater, dum compos est vitæ: sed absolute ait posse donare. quidquid velit pro anima sua. Cui videtur accedere Sotus[i] vbi rursus repetendo, dicimus docuisse quod exceptis legatis pijs potest, quis legare quintam partem cuicunque extraneo. Vbi cum excipiat legata pia, illa non computat in quinta parte, sed ea vltra quintam partem posse legari insinuat. At legata pia non fiunt regulariter nisi in testamento, ergo secundum Sotum ea in testamento fieri vltra quintam partem non videtur in conscientia esse illicitum, quia vt supra diximus potest augere legitimam filij, vel nepotis per meliorationem. Ergo multo æquiori ratione sic subuenire poterit saluti animæ suæ, vt pote sibi coniunctioris.

h *Nauar. in addit. sup. 26. c. num. 39.*

i *Sot. in 2. tomo sent. q. vnica. d. 45. art. 4.*

¶ Vltimo denique comprobatur, quia cum opposita opinio odiosa sit pijs operibus, opinio hæc Nauarri in fauorem testamenti, & impletionis voluntatis defuncti & piorum legatorum est. Opposita autem opinio contra libertatem ecclesiæ cui legata pia fieri possunt videtur militare. Ergo magis nostra opinio quæ videtur clare esse Nauarri est in conscientia acceptanda, quidquid sit de foro exteriori, vbi etiam, quia lex prædicta est odiosa pijs operibus, & voluntati defuncti: de donationibus gratiosis, quæ proprie sunt donationes tantum, venit ex æquitate interpretanda. & non delegatis pijs.

¶ Secunda conclusio resolutoria, licet propter prædi-

ctas ratiões probabile appareat, quod etiã in articulo mortis, pater nõ carens filijs legitimis, vltra quintam partem pro alijs operibus pijs distinctis à funeralibus possit in suo testamento licite legare: hoc tamen eatenus concedimus patres posse facere, quatenus debito subsidio, prò decentia status sustentanda filijs consulant, neq; in hoc eos defraudent. Hæc conclusio elicitur ex Diuo Paulo exponente ius naturæ, aut ius gentium sic docente, qui suorum curam non habet, est infideli deterior. & parentes debent thesaurizare filijs, & patet etiam ex Diuo Augustino dicente nulla lege permittitur ecclesias ditare, & filios in egestate relinquere. Ergo non sunt defraudandi filij in ad statum necessarijs, quibus suppletis, neque sic arctanda est voluntas testatoris, vt saluti animę suę non possit prospicere, aliquid plus vltra quintam partem in pios vsus pro ea legando. An hæc mea conclusio in foro exteriori cum isto moderamine sit acceptata, mihi non satis constat, quanquam etiam senatus regalis dummodo nimium non defraudentur filij, non deberet pias voluntates testatoris præpedire.

1 *ad Tim.* 5.

2. *ad Cor.* 11.

¶ *De bonis habitis, vel acceptis à filijs adducendis ad partitionem, vel non.*

CAP. XXI.

IAm de iure quo filius possit plus obtinere de bonis paternis, quam cæteri fratres. & quando si quid plus acceperint filij ad cumulum partitionis cum alijs fratribus partiendum, sit adducendum, nobis differendum testat.

Qõn. ¶ Quare quæritur, quando filius nondum emancipatus cum pecunia patris, vel bonis paternis negotiãdo est aliquid lucratus, an post obitum patris istud lucri sibi vendicando possit retinere an ad aceruum partitionis teneatur illud afferre? Pro cuius quæstionis intellectu, præsupponamus oportet quatuor esse genera bonorum, aut peculiorum: quæ filij viuentibus parentibus habere possunt, scilicet castrensia, quasi castrensia, aduentitia & profectitia.

a *Filius potest testari de peculio castrensi l. forte. ff. de castrẽs. peculio.*

¶ Castrense autẽ peculiũ id appellatur: quod filius in bello acquirit, & de hoc potest disponere fili⁹ pro libito.

¶ Quasi

¶ Quasi castrense vero peculium dicitur, quod filius familias acquirit in aliquo officio publico, puta medicis, aduocatis, notarijs, aut magistris artium liberalium, requisitū aut acquisitū ex officio pro quo ex publico salariū accipitur vel ex donatione imperatoris regísve.[b] & quod clerici suo officio clericali, aut suis beneficijs curam animarum habentibus, vel non habentibus, cum administratione, aut sine ea acquirūt. Quoniam & quælibet alia bona clericorum saltem quæ acquirūtur post clericatū, iure communi sunt quasi castrensia. [c] Quod autem de consuetudine seruetur, postea dicendum est.

¶ Peculium autem aduentitium est peculium filij familias non castrense, nec quasi castrense quod aliunde acquiritur ex industria vel euentu, vel donatione, facta non intuitu patris, & in isto aduentitio filiusfamilias acquirit dominium siue proprietatem quam non tenetur communicare cum fratribus [d].

¶ Peculium denique profectitium est peculium filijfamilias habitum à patre, aut eius causa, aut de eius bonis, nec ad bellum, neque ad officia publica pertinens. Et in his tam proprietas, quam vsusfructus est patris.

¶ His præmissis quæstio suprapositа petit an sit aliquod mixtum filij patris familiæ peculium partim aduētitium, & partim profectitium, scilicet quod filius suo labore, & industria ex bonis paternis, aut in eisdem acquirit. ¶ Nam Nauarrus contra Syluestrum, istum mixtum quoque peculium existimat admittendum [e] Igitur expedituti quæstionem statuimus cōclusiones quarum prima sit, filius sub potestate patris constitutus qui suo labore, aut industria ex bonis paternis, aut in eisdem acquirit, tantum plus, quàm cæteri fratres, debet habere de bonis paternis in quanto plus quam illi in eis quærendis laborauit sua industria adaugendo bona, aut certe tantum, quantum mercedis soluī deberet alij extraneo, qui tantundem laboraret, aut potius dimidium eorum, quæ de bonis, & pecunia etiam clādestine accepta à patre per suam industriam lucratur. Hæc Nauarri est loco citato contra Syluestrum colligitur ex doctrina singulari Bartol. [f] Hanc quoque conclusionem plurimorum authoritate corroborat

b *l. cum multa. C. de bonis quæ lib.*

c *Peculia clericorū censentur quasi castrēsia. authen. presbyteros. C. de episco. & cleric.*

d *Peculium aduētitium & pfectitiū. §. cum autem. C. de bonis quæ lib. l. 6. & Instit. per quas personas. §. igitur.*

e *Summæ Lat. cap. 17. nume. 144.*

f *in l. 1. §. nec Castrē se. col. 3. ff. decollat. bon.*

borat Deus. g

¶ At hæc conclusio secundum Nauarrum intelligenda venit esse vera accedentibus duabus limitationibus. Prima est, quod filius patrem sustentare non teneatur, quando habet vnde alatur. h Altera limitatio est si protestatus sit tacite, aut expresse se eo animo seruire, vt pater ob suam operam, & laborem conferat ei tantũ, quantum extraneo conferre deberet, si ei ipse filius non inseruiret. ¶ Igitur his duobus concurrentibus cõditionibus, huiusmodi filius vltra suam legitimam, tãtum plus quam eius fratres potest accipere, & pater ei donare, quantum ob similia merita, alicui extraneo dare deberet, ita quod non computetur ei in sua legitima, iuxta materia Bartol. i Adijciuntur hæ duæ conditiones primo, quia si ad patris sustentationem talia bona labore filij parta fuere necessaria, nihil est quod filius exigat, cum patrem alere teneatur. Si autẽ id neque tacite protestatus est, nihil est quod licite possit à fratribus post obitum patris exigere, cum pro pietate & gratia paterna cẽseatur illam industriam adhibuisse gratis, & labores subijsse. Hanc ait Nauarrus rem esse quotidianã, & parum ab alijs resolutam, ideo visum sibi fuisse eam loco citato declarare.

¶ Porro adhuc sciscitari pergimus & quotidianam aliam difficultatem. Vtrum filius ille, quo cum pater plus insumpsit, quam cum liberis alijs, cultioribus vestibus eum ornando, eum in luxu fouendo, expensasque largas ad equos emendos, nutriendosque, & ad generaliter conuiuendum, suppeditãdo, teneatur huiusmodi excessiuos sumptus, quos secum fecit pater in sortem suæ legitimæ computare. Respondetur per primam conclusionem.

¶ Sit prima conclusio si pater propria manu suomet arbitrio, sumptibus proprijs, nutriebat filium in luxu, & & in excedente statu, emendo illi equos, & phaleras preciosas equorum, cultioraque quam par erat ornamenta, nulla tunc astringitur obligatione filius ad hos excessiuos sumptus secum iam factos à patre in suæ legitimæ sortem computare. Hęc conclusio est Nauarri k ratio vero qua nititur conclusio est. Quia huiusmodi distractio substantiæ, in tales sumptus, quos pater propria fecit manu, non fuit proprie donatio facta filio de aliquibus

g *l. illud. C. de coll. à nu.* 10.

h *l. si quis à liberis. § idem ff. de lib. agnosc. & l. Nesennius. ff. de negot. gest. & l. alimenta. C. eod. tit.*

i *Bar. in l. 1. §. castrẽsi. ff. de castrensi pecul. & l. si dona. C. de colla. bon.*

Qõ. 2.

k *Nauar. in addit. sup. ca. 17. num.* 158. *&* 160.

quibus bonis sibi seruandis. Ergo non tenetur eos in sua legitima computare. Et patet quia si pater prodiga sua manu tales excessiuos sumptus in vita fecisset cum extraneis, extranei vt videtur, non tenerentur has impensas in suam gratiam gratis collatas, eius hæredibus restituere: ergo neque iste filius quo cum pater propria manu excessiue expendit, illum excessum non tenebitur fratribus cohæredibus restituere.

¶ Secunda conclusio, filius hic quo cum pater propria manu prodigos fecit sumptus, magis quam cum alijs fratribus: si tempore diuisionis hereditatis paternæ superstant sibi aliqui equi, vestesque valde pretiosæ, quas sibi tradidit pater, tenetur talia bona adducere ad cumulum partitionis, vel in sorte suæ legitimæ computare si velit sibi retinere magis, est Nauarri loco citato Et patet quia bona remanentia post morte patris ex equo sunt diuidenda inter fratres, nisi pater aliquē, vel aliquos eorum per meliorationem in quinta & tertia parte assis adauxerit, sed credo hæc conclusio Nauarri intelligenda est quando ista donatio patris sic facta filio ornamentorum, & equorum fuit inofficiosa, in eo quod excessit quintam & tertiam partem assis ad cumulum partitionis, tunc adducenda est, vel quando pater in vita eam reuocauit.

¶ Tertia conclusio, si pater non propriis sumptibus, hoc est, non propria manu faciendo expensas alebat filium in illo luxu superfluoque statu, sed solummodo pater subministrabat filio pecunias, aliasque res pro suo arbitratu disponendas, si tales res, vel pecunias sibi datas à patre, filius in ornando se, vel in indulgendo plus satis genio, curandoque cutem plusquam oportuit insumpsit: tenetur huiusmodi donationes, sicut & alias sibi collatas à patre, adducere ad collationem cum cæteris fratribus. ¶ Sed hæc conclusio intelligitur quando non constat patrem illa bona sibi voluisse donare: nam id non explicuit ante mortem pater, quia alias in recopilatione noua legum habetur tit. Mejora. l. 3. tit. 8. libro quinto: sicque decernitur dum parentes aliquid filio donauerint: tunc filius intelligatur titulo meliorationis in tertia & quinta parte, & sua legitima contenta quota esse adauctus, etiā si id

si id donando expresse non dixerint parentes. Non tamen valida sit donatio in eo, quod tertiam & quintam excesserit: neque parentes possint aliam superaddere faciendo meliorationem.

¶ Hanc tandem parentes vsque an proprium obitum reuocare posse concedit lex prima recopilationis nouæ eodem tit. & libro pro libito: nisi in tribus casibus ibi exceptis. Primus est nisi per contractum inter viuos parentes induxerint in possessionem rei, vel rerum in dicto tertio cõtentarũ personã ad auctã tali parte tertia. Secũdus casus est nisi coram tabellione tradiderint talis donationis filio donatario instrumẽtum. ¶ Tertius casus est nisi talis contractus initus fuerit ex causa onerosa cum tertia persona, scilicet, via nuptiarum, vel ex alia simili causa, quia in his tribus casibus cauetur quòd donatio tertiæ partis assis non possit per parentes, vel donatores reuocari: nisi ipsi donatores in eodem donationis contractu reseruauerint sibi facultatem reuocandi, vel nisi alia interueniat causa propter quam, secundum iura regni, donationes perfectæ, & iure factæ fiunt reuocabiles, veniuntque reuocandæ.

¶ Quarta conclusio, filius insuper ad collationem cũ fratribus adducere non tenetur ea quæ remunerationis causa pater sibi donauit, quatenus pater laborem industriamq; filij qua substantiam paternam adauxit remunerauit in ea quantitate filium laborantem augendo, quam contulisset sic inseruiẽti extraneo. Hæc cõclusio licet in supradictis fundamentis Nauarri contenta esset, maioris explicationis & ordinis gratia est hic vltimo expressata. ¶ Aduerte tamen quod tutius asseritur quod filius familias iure naturali tenetur soluere iam emancipatus quod emit, aut mutuo accepit ante emancipationem licet victoria in suis scriptis apparẽter dixerit quod si velit vti priuilegio legis Macedonianæ[1] in sui gratiã id soluere non teneatur.

[1] *Ad Senatusconsult. Macedon. ff. eo. per totum.*

¶ *Adhuc peragitur de bonis ab hæredibus acceptis adducendis ad cumulum diuisionis, & de donatione inter coniuges*

CAP. XXII.

Qõ. 1. PRæterea prosequendo materiam hanc: quæstio successiue se offert, vtrum filius studio vacans, ad cumulum

cumulum partitionis, libros, & sumptus tenetur afferre: quos expendit pater in sustinendo filium in scholis.

¶ Pro expeditione quæstionis statuitur prima propositio, filius ad collationem adducere tenetur cum alijs fratribus, res eas omneis, quas pater pro illo emit, si tales res, vel bona per patrē illi in vita non sunt tradita, sed penes patrem pro filio sunt reseruata. Hæc conclusio est Nauarri[a] & patet, quia si libri, aliæve res, aut supellectilia à patre in possessionem filiorum, non sunt tradita in vita, ergo neque causa donationis ista bona acceperunt, vt titulo auctionis, aut melioratione censeantur accepta. Neque etiam filius doctor iam effectus, aut miles potest ista bona sibi ascribere, quia ista bona non fiunt castrensia, aut priuilegiata, nisi post illorum actualem traditionem. Vnde adducēda sunt ad cumulum diuisionis.

a *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 156.*

¶ Secunda conclusio, filius non emancipatus, tenetur ad cumulum partitionis afferre libros etiā sibi traditos à patre dum in studio versatur, si tempore mortis patris nō erat ad doctoratus gradum promotus, vel sacris initiatus, vel institutus aduocatus. Nam si tempore donationis librorum, erat iam doctor, vel aduocatus acquiruntur ei quasi castrense. Hæc conclusio patet de castrensi peculio. l. 1. nec poterit sic donatum reuocari,[b] quasi donatio sit incontinenti valida. vnde non communicabuntur, in dicta. l. 1. Similiter donatio facta filio initiato sacris valet, & nisi in eo quod est inofficiosa non venit communicanda cum alijs fratribus.

b *l. si si ius C. famil. erciscund.*

¶ Tertia conclusio, non tenetur alijs communicare fratribus ea, quæ pater in eius studio insumpsit siue filius promoueatur ad doctoratum, vel magisterium siue non: nisi pater penes se bona aduentitia, seu castrensia, aut quasi castrensia haberet filij. Quia si aliquid filij huiusmodi, scilicet castrense, vel quasi castrense, erat apud patrem, tunc tales sumptus studiorum computabuntur in suam partem. Prima pars conclusionis patet. l. quæ pater. ff. familiæ herciscun. quoad secundam partem faciunt not. in. l. fin. C. de dotis promissione.

¶ Quarta conclusio, si filiusfamilias pecuniam datam à patre pro emendis libris consumpsit cum meretricibus, vel ludendo, vel huiusmodi, post mortem patris computabitur

d *Hæc con clu. est Bartol. in authet. quod locum. C. de collat.*

c *Impensa studij & doctoratus mortuo patre si fratres sint soci omniū bonorum & cōmunes in bonis nō debet cōputari alteri fratri in partē suā. Bal. in authen. quod locū. C. de coll.*

tabitur ei in suam partem.d

¶ Quinta cōclusio, si filius inceperit de mādato patris viuente patre studere, patre mortuo si studium complere voluerit, vel doctorari, faciet de suo: nisi pater aliter ordinauerit. Hæc est Bartol. in tractatu, quia hic est nouus actus. C. de le. l. l. si seruus obligatus ff. sed si hæc fratres eius ad prosequutionem eius studij tenentur.c

¶ Insuper & confinis accedit & alia quæstio, an filius ad acerruum, diuisionis, adducere teneatur ab extraneo sibi relictum, quādo sui patris intuitu datum est. Sit igitur suo ordine. 6. cōclusio, filius cōmunicare tenetur cū aliis fratribus solo intuitu patris sibi donatū ab extraneis. Hęc conclusio est Bart. in tract. prædicto: hæc conclusio patet quia talia bona sunt profectitia, quorum vsusfructus, & proprietas acquiritur patri. Secus est quando huiusmodi bona donata sunt filio, contemplatione suimet, & non intuitu patris, aut quando huiusmodi bona donata sunt filio, quando iam emancipatus est, quia tunc huiusmodi bona non veniunt cōmunicanda, quia fiunt iam sua.

¶ Sed quid si non appareat cuius cōtemplatione sit datum. Respondetur, quod deprehendendum est ex futuro euentu, quia si relinquitur vt habeat illud post mortem patris, relictum tunc præsumitur contemplatione filij. Si tamen vt habeat viuente patre tunc præsumitur ex contemplatione patris fuisse donatum. Similiter ex opere potest comprehendi, nota in l. socium qui. § fina. ff. pro socio. Nota insuper quod si pater donat filio

Qō. 2.

præcedentibus meritis filij: erit hoc aduentitium, licet videatur Nauarrus insinuasse esse mixtū, sed parum refert.

Qō. 3

Si autem donat non propter merita, sed vt filio, erit simplex donatio, quæ non valebit nisi morte patris confirmetur.

f *Ita tenet glos. in authen. vnde si patres. C. de inoffic. testam.*

¶ Adde quòd licet fratres teneantur soluere pro sua parte, debita honesta, quæ superstite patre, studendo suus frater in studio contraxit, post obitum tamen patris si in studio velit perseuerare studiumq; continuare, ex sua legitima id faciet tantum.

Qō. 4.

¶ Dubitare quoque solet an filius sumptus, quos in bonis suis aduentitijs, pater eius expendit, quorum curam gerebat, vsuque potiebatur, teneatur in sua legitima computare.

computare. Et videtur quòd non, quia si pater id sumptus fecit, iam sibi recompensauit, inde fructus sibi reportando. Igitur duobus his dictis fit satis quæstioni. Primo, quod non tenetur filius in sua legitima, eos sumptus computare, quos necessario fecit pater pro collectione fructuum, quos ex bonis aduentitiis filij, in vita sibi demerebat pater, quia postquam ipse pater, sibi vendicat ex bonis aduentitiis fructus, ad ipsum spectat soluere, pro fructibus percipiendis necessarios sumptus, quia iuxta regulam iuris, qui sentit commodum, debet sentire & onus.

¶ Secundo dicitur, quòd si pater ad augenda bona aduentitia filij, verbi gratia ad perpetuam vtilitatem possessionum, sumptus fecit: tunc eos filius in suam legitimæ sortem computabit; quando eos animo repetendi pater fecit, Si autem expensas eas sine animo repetendi, pater insumpsit, tunc neque eas in sua legitima filius computare, & soluere tenetur.

¶ Sed quid quando hæsitatur quo animo expenderit, an repetendi animo, aut non. Respondetur, si illæ expensæ non sint magni momenti, sed potius parui valoris, & pensi, tunc in dubio censendum est, patrem eas fecisse sine animo repetendi. Si verò tanti momenti sunt, quod extimationem fructuum inde colligendorum, excedunt: tunc in dubio patrem eas animo repetendi fecisse iudicabimus. Quare filius eas tunc soluere, aut in sua legitima computare tenetur, ita Nauarrus. Qõ. 5.

¶ Sed quid de sumptibus quos pater expenditur in filiorum, vel filiarum nuptiis? ad quam quæstionem quasi pari distinctione, venit respondendum dicendo, quod tales sumptus in nuptiis filiorum, vel filiarum impensos, tunc talis filius, vel filia in suæ legitimæ sorte, tenetur computare, cum eas animo repetẽdi fecerit pater. Secus si eas fecisset cum animo non repetendi, sed donandi. Quod si de animo quo tales expensas feceri, ambigitur tunc hoc stante dubio, secundum leges animo nõ repetendi fecisse eas præsumitur. g Qõ. 6. g l. 3. §. fi. ff. de munerib. & honor. & l. ex parte § fillus. ff. fæmil. herciscundæ.

¶ Accedit & alia affinis dubitatio filia quæ tempore nuptiarum accepit à patre, pro suæ personæ mundo

h *Hæc Na-* muliebri, vestes, ornamenta, iocalia, torques au-
uar. in ad reos, similiaque, an teneatur ea in sua legitima, & dot-
dit. sup. c. computare. Respondetur, quod huiusmodi bona com-
17. *nume.* putanda veniunt à filia, vel eius marito in legitima
166. *& eō* sibi debita à patre: nisi pater in suo testamento expres-
firmantur. se significauerit, se omnia ista velle filiæ donare,
l. ex parte ideoque præceperit, ne computarentur in legitima filiæ,
§. filius. cū ita Nauarrus h quia alias nisi exprimatur non præsumi-
glos. ff. fa- tur donatio: sed concessio vsus eorum. i
mil. herci- ¶ Sed necessaria in vsum quotidianum non tenetur
scundæ. computare, neque pretiosa supra dicta ornamenta,
i *arg. l. id* eo pretio quo constiterunt, sed quo valent tempore
vestimen- collationis, sed neque in hoc pretio computanda sunt
tum. ff. de in legitima, si opes, aut dignitas parentum, vel dan-
pecul. & l. tium, sit adeo magna, vt illarum rerum, & ornamento-
mortis in rum pretiosorum donatio præsumatur k ita Syluester,
fi. ff. de do- verbo peculium, quæstione. 12. ¶ Neque vestes lugubres,
nat. inter quia vxoris sunt. l Item quod consanguinei mariti ipsi
vir & v- offerunt, pertinet ad eum: & ad vxorem, quæ consan-
xor. guinei vxoris ei dant Bart. m
k *l. filius.* ¶ Iam nunc de donatione inter virum & vxorē, & in-
ff. de dona- ter patrem & filium non emancipatum, an valida sit cdi-
tionibus. cendum nobis est compendiose: quo memoria magis te-
l *glos. in l.* neatur. Dicimus ergo non valet donatio facta à patre fi-
ex re do- lio nō emācipato, neque ecōtra, nisi pro dote, aut matri-
mini. ff. de monio donet pater, aut nisi donet filio mobilia pro bel-
stipul. ser- lo, aut nisi de aduentitiis, quorum vsus in vita acquiritur
uorum. patri, patre donet filio, donans ei vsumfructum, aut mi-
m *in l. sed* donet filio pro meritis, & seruitiis ab ipso acceptis, tan-
si plures. §. tum quātū pater extraneo daret. ¶ Sed in foro exteriori
in arroga- vt teneat donatio pro meritis, probanda sunt hæc meri-
to ff. de ta. Ne sufficeret patrē dicere se à filio talia obsequia, vel
vulgar. & seruitia recepisse. ¶ Sed quid in dubio Respondetur in ta-
pupil. li dubio præsumendus est pater donare, ob merita si vera
n *Doctores in Au-* præcesserunt, quia alias solum propter liberalitatem
then. vnde præsumitur donasse.
siparēs. C. ¶ Valet quoque donatio inter filium & patrem in ca-
de inoffic. nibus casibus, etiam in quibus valet inter virū & vxorē.
¶ Porro donatio remuneratoria à matre, vel patre
facta filio, licet morte confirmetur, non est n valida
etiam

etiam si non reuocata sit in vita, in eo quod excedit, id de quo disponere possunt. ¶ Ad hæc filius, qui laborum suorum remunerationem non recepit à patre, in vita patris, nec de hoc conuenit cum patre, nec protestatus est se petiturum post mortem patris, non potest exposcere à fratribus hæredibus, eam remunerationem, quia amore filiali censetur fecisse.

¶ Insuper donatio [o] inter virum & vxorem post matrimonium de præsenti, inualida est in vita. Quia in vita est reuocabilis, licet per mortem confirmetur. Inualida est etiam si ante reuocetur, nisi cum donatur pecunia pro adustis edibus restaurandis, igne absumptis. l. quod si vi. ff. de donationibus. Et excepto etiam quando donator ob talem donationem, pauperior non efficitur, quamuis recipiens ditior fiat. Et quando recipiens non fit ditior, quamuis donator pauperior fiat, & excepto quando donatur pro tempore, quo matrimonium finietur, vt scilicet res fiat mariti, aut vxoris, quando alter eorum morietur. l. sed interim. ff. eod. titul. Et excepto quãdo donatio fit mortis causa, vt donatarius post mortem donatoris id habeat, vt in dicta. l. sed interim. Modo se in vita reuocandi facultate non priuet, secundum glossam in dicta. l. sed interim. Item quando vxor marito donat ad aliquem honorem, & dignitatem consequendam. l. quod adipiscendæ. ff. eo.

¶ Item quando stante matrimonio, vxori omnem dotem promissam, aut aliquam eius partem remittit glos. sa singula. & ibi. Cyn. & Baldus in l. si constante. de donationibus ante nuptias. Remissio tamen alterius debiti non valet. Et quando maritus vxori suæ in mensem, aut annum, aut quandiu superstes fuerit pro victu suo, & suorum certum quid pro extimatione fructuum dotis, & nõ amplius deputat, [p] & excepto quando imperator, aut rex donat imperatrici, aut reginæ, aut illa illi. [q]

¶ Adde insuper quod legatum relictum filiæ, cui debebatur dos, videtur relinqui in solutionem, aut in partẽ solutionis [r] quia est debitum quod lege debetur, ita Sylu. legatum. 8. § 12. secus si maritus debens dotem leget aliquid, ipsa potest repetere vtrumque debitum: est enim ex voluntario contractu matrimonij non necessario.

testa. Bar. Soc. in cõs. 215. incip. visa. ver. cõfirmo etiam remuneratoria donationẽ statim valere affirmant.

o *Federic. de Senis. consi. 141. dicit quod donationes inter virũ & vxorẽ prohibentur ne matrimonia sint venalia, vel ne bona matrimonij quæ sunt fides, proles & sacramẽtum impedirentur.*

p *Glo. in l. ex animo. ff. de don. inter vir. & vxo.*

q *l. penul. C. de don.*

r *cap. quia abstulerit.*

¶ *De restitutione inter patres & filios.*

CAP. XXIII

QVia respectu omnium personarum, radices obligationis restituendi, ratione acceptionis, aut rei acceptæ perscrutari contendimus. Primo differenda nobis quæstio est, an pater sibi accipiens aliquid de bonis filij non emancipati teneatur illud restituere. Quæstio autem hæc, eiusque solutio patescit per hæc dicta, patet accipiendo sibi, vel alteri, aliquid notabile à suo filio familias, ex bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, aut ex fructibus eorum obligationem sibi inducit, id restituendi. arg. cap. qui abstulerit. 12. q. 2.

¶ Secundo dicitur quod si pater acceperit sibi, vel alteri aliquid notabile, quoad proprietatem de bonis aduentitiis sui filij familias, vel si administrando huiusmodi aduentitia bona, ita male ea administrat, quod notabiliter lædit ea, tunc siue eorum vsumfructum habeat, siue non, alij fratres hæredes, post obitum patris damnum illud, cum bona inter se diuiserint, resarcire tenebuntur. Sed si pater huiusmodi bonorum vsumfructum habuerit, & non damnificauit proprietatem, sed solum accepit fructus illorum, neque pater, neque fratres ob hoc aliqua obligatione restituendi tenentur, ita Syluester, verb. Peculium. q. 15.

Qō. 1. ¶ Sed quid si pater per metum saltem reuerentialem, aut dolum, & fraudem suum filium, vel filiam induxerit ad suam legitimam, vel patrimonium renuntiandum. Quatenus iuramento iuret talis filia se contentam fore dote minori legitima. ¶ Respondetur in promptu est solutio in hoc casu, quod obnoxius sit pater in prædicto quæstionis casu, ad restituendum sic ei ademptum à sua legitima. Si autem nō per fraudem, aut metum sibi incussum, sed scienter, sponteque filia iurauit, se cōtentam fore dote minori legitima, tenetur in foro conscientiæ ad iuramentum seruandum, etiam si enormissime sit læsa: quamuis non in foro exteriori: vbiex tali etiam enormi vel enormissima iactura, dolus, aut fraus præsumitur: quæ tamen præsumptio in foro conscientiæ cessat iuxta notata in capit. is qui. & cap. tua. de sponsalibus, per

quam

a *Hæc tenet Anch. consil. 38. & n reg. accessoriū. de reg. iur. & Lutè De cius consil. 18.*

quam distinctionem, ait Nauarrus summa Latina. capit. decimo septimo. num. 152. contrarias opiniones relatas per Decium forsitan concordari posse.

¶ At si & hic interseramus casus, in quibus pater pro filio familias, sit obnoxius restitutioni, non erit ab re, de qua quæstione consulendus est Syluest. [b] quæ difficultas per hanc distinctionem venit breuiter diluenda, quia si debitum contractum à filio, est versum in vtilitatem patris, vt verbi gratia, si filius mutuo accepit pecunias, pro se decenter vestiendo, quia illum seminudum, & non pro decentia status patris indutum incedere sinebat, tenetur tunc pater ad debita contracta sic à filio, pro decenti cultu exsoluenda. Secus est si tale debitum conflauit filius, absque consensu, mandatoque patris, neque in vtilitatem patris id est conuersum, quia neque ad id tenebatur pater. Tunc nec tale debitum soluere, obligatio vlla iustitiæ patrem astringit, vt si filius inconsulto patre debita (mutuo numos petẽdo) contraxit luxui, & lusibus, scortationibusque ad indulgendum, ea restituere neque in conscientia, neque in foro exteriori cogitur pater. [c]

[b] *Syluest. verb. obligatio. §. 6. & verb. dominus. §. 6 & ver restit. q. 10.*

[c] *Fusius hæc tractãtur. l. si filiusfam. ff. ad Senatusconsulti Macedon.*

¶ Adhuc resolutio quæstionis aliam acersit quæstionem, scilicet an esto vt diximus pater non teneatur exoluere huiusmodi debita contracta à filio, nesciente patre ad prodigos vsus; filius debito naturali an ad ea soluenda, cum sit sui iuris, idest post decimum quintum annum maneat astrictus.

¶ Respondetur, tenetur plane, & hoc est tutius secundum Armil. & secundum fratrem Iosephum, in suis floribus, contra Victoriam, quia lex Macedoniana prohibens creditorem, tale debitum exigere in foro exterioti, non tollit ius naturale in conscientia filium, ad id debiti quod sciens, & volens contraxerit, cum suæ potestatis fuerit constitutus exoluendum cogẽs. ¶ Idem prorsus dicendũ est de seruis contrahentibus debita inconsulto domino, quod diximus iam de sic contrahentibus debita filiis.

¶ Sed quid si seruus, & filius, aliquid alienum præoccupauerunt ab extraneo, quod cum iam in vtilitatem patris, vel domini versum sit, nolunt id dominus, & pater restituere, cum eos non prætereat esse alienum? ¶ Hic dicendum esse videtur cum Syluestro quod tũc, si occulte,

citra graue scandalum de bonis patris, vel heri possunt talis filius, & seruus recompensare, ad id plane tenentur, si autem non possint, expectanda est commoditas, cum possint.

¶ Subinde, quia quotidiana est, & hæc quæstio, non videtur esse omittenda, scilicet an filius familias quidquid pro se, scilicet pro suo delicto, vel damno ab ipso illato, alteri soluit pater, vt eũ eriperet è iustitiæ manibus teneatur tempore diuisionis hæreditatis paternæ, in sua legitima cõputare. Quæstio est cuius meminit Nauar. in Sum. cap. 17. num. 16. quam etiam soluit, per hanc distinctionem, qua aut pater non compulsus aliquo statuto regni, vel ciuitatis, sed spontaneus & quadam mera pietate paterna adactus, aliquid pro delicto filij pendit, quo eum eruat tum à pœna, tum à carcere: non tenetur tunc filius id sic solutum à patre in sua legitima cõputare. Quia post quam id pro filij ereptione spontaneę expendisse dicitur, id sibi videtur voluisse condonare. Si autem non sic spõtaneus, sed qua sibi coactus propter statutum regni vel ciuitatis, decernens patrem de legitima filij persoluere pœnam pecuniariã, pro delicto filij talem pœnam pecuniariam iam pater luit, tunc filius huiusmodi pœnam pecuniariam pro se pensam à patre, in suæ legitimæ sorte tenetur numerare. [d]

[d] *Hæc est Summistarum sentẽtia, cuius author est Baldus de duobus fratrib. in tractatu.*

¶ Igitur tandem ad illam quæstionem vbi quis scisciari potest an filius citra noxã restitutionis, possit aliquid è contrario accipere ex bonis paternis, breuiter & succincte duximus respondendũ sic. De bonis suis Castrẽsibus, vel quasi Castrensibus, quæ filius non emancipatus, concredita apud patrem habetur, pro suo arbitratu, quia sua sunt, tum quoad proprietatem, tum quoad vsum potest disponere. Si autem filius patris familias nondum sui iuris & potestatis effectus, de bonis profectitiis, id est pecunia patris habitis, vel intuitu patris sibi donatis, quæ penes patrem continentur, aliquid (inconsulto patre) sibi præoccupauit, proculdubio tenetur illud patri recompẽsare. Nisi illud sibi pater gratiose remiserit, quia cum bona profectitia, secundum ius ciuile, propria bona patris sint, tam in vita, quam in morte, tum quoad dominium, tum quoad proprietatem, culpa furti non vacat

Q. 6.

talia

talia bona, filium sibi vsurpasse.

¶ Et idem dicendum esse videtur de filio familias, si bona sua aduentitia, quorum vsufructu potitur pater, sibi surripiat, quia talia bona, dum pater superstes est, in vita quoad vsum fructum tãtum, patri obueniunt.[e] Hæc omnia Syluest. verbo peculium.

[e] *Bona aduentitia de iure debent acquiri patri: l. 1. & per tot. tum. C. de bon. materni.*

¶ Deinde silentio non est prætereunda illa quæstio de filio peregrinante, an cum est absens à domo paterna, qua verbi gratia in studio versatur, de bonis sibi pro victu, vestitúque collatis à patre, possit aliquid in ludo insumere, aut inde aliquid in eleemosynas erogare. Cuius quæstionis meminit Sotus in de iustitia & iure cui proinde sic facit satis, dicens quod potest filius nobilis, cui versanti in achademiis studiorum, quotannis pro suis sumptibus, centum aurei, verbi gratia suppeditantur à patre quatuor, aut quinque illorum quotannis expendere in lusibus. Imo si ex illis centum aureis, quatuor, aut quinque illorum dissipet cum meretricibus, neque ipse, neque meretrix accipiens, excommunicationis sentẽtia ex parte patris, si fulminetur, innodabuntur, quia liberi manent à restitutione, est Magistri Soti[f] quæ sententia ex eo persuadetur, quia veresimilimum est, quod licet in peccatum filij nolit consentire talis ingenuus pater: tamen quod non tam austerus, aut rigidus esse velit, vt modicum tale nolit esse donatum à filio, quia bene norunt huiusmodi patres, suos filios iuuenes ista modica solitos esse donate, aut lusibus insumere, aut mulierculis elargiri. Q6. 5.

[f] *Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 7. art. 1.*

¶ *De restitutionibus interuenientibus inter coniuges.*

CAP. XXIIII.

MOx ad prædicta consequens sit quæstio, de obligatione quæ potest oriri inter maritum, & vxorem, & è contra quando sibi inuicem vsurpant sibi attinentia bona. Et primo de vxore inchoando sermonem dico. Primo quod vxor quæ sibi aut alteri accipit ex bonis mariti notabilem quantitatem, contra eius volũtatem pro cognatis, & pigmentis & lusibus, & alius huiusmodi, obnoxia pro his acceptis sit restitutioni, authore D. Q6 1.

a *D. Tho.* 22.q.61. art.1. Thoma. [a] Neque etiam ex bonis communibus, nisi in casibus infra dicendis, eleemosynam erogare potest.

¶ Sed iam instat difficultas huic materiæ consona, an vxor saltem si non ex bonis mariti, ex bonis tamen communibus durãte matrimonio partis: cum maritus magnificum, & liberalem se exhibet erga suos amicos largiter eis largiendo, possit & ipsa erga suos talem se exhibere, quæstionem hanc excitat frater Antonius Cordubensis. [b] ¶ Igitur secundum mentem eius dicendum videtur primo in Castellæ regnis de bonis communibus, durante matrimonio partis, quia illorum administrator est vir, potest ipse citra licentiam vxoris, & absque eius consensu, etiam ipsa contranitente, via contractus oneros, scilicet emptionis, & venditionis, vel via ludi, etiam substantiam dissipando (quidquid sit de peccato) insumere paulatim absque noxa restitutionis, donationesque non proprias, sed improprias, quales sunt pro remuneratione obsequiorum, & beneficiorum quibus fuit affectus facere dummodo hæ donationes remuneratoriæ, benefactorum notabiliter merita, non excedant neque eas communicantur in fraudem, vt s. vxor sua parte defraudetur.

Q5.2.

b *Cord. de casib. conscient. q. 125.*

¶ Præterea quidquid libuerit vir sine fraude erogare potest, pro cultu Dei, animæque salute, peccatorumque suorum remissione. Quod etiam vere procedit, & in casu quo multæ modicæ donationes, ita concurrerint, quod si in vnam conflatæ omnes fuissent, notabilem conficerent quantitatem, & tantam vt simul, & semel, adeo immodica non posset impartiri à marito sine obligatione restitutionis, hoc est computandi eam in medietate sibi obuentura inde, aut in alijs sibi debitis bonis. Cuius primi dicti, & asserti rationem hanc reddit Cord. quia cum vir in Hispania administrator prædictorum bonorum sit liber, quare non poterit, paulatim supradicto modo, absque fraude impartiri alijs, quia sic paulatim donando, neque persentitur iactura, neq; ea fit iniuria vxori, vt sic donatũ in sua teneatur vir computare forte. Licet culpa non careat, etiam paulatim lusibus, vel aliter ea bona dissipasse. Sicut etiam minutus pluries per minutiones modicas sanguinis, ex quibus simul iunctis, sanguinis videtur effluxisse magna copia, non sic extenuatus manet, sicut si simul,

& semel

& semel minuto, ea ingens copia sanguinis eliceretur.

¶ Secundo dicitur si vir plures donationes, licet modicas contenderet facere in vxoris, filiorum, hæredúmque eius fraudem, tenetur hunc excessum notabilem recompensando, in sua parte computare. Læsisque iacturam sarcire, perinde, ac si simul & semel, totam illam notabilem quantitatem alijs in præiudicium vxoris contulisset, similiter si supellectilem aliquam in dote allatam, vel aliter vxoris donasset post mariti obitum ipsa repetere potest in iudicio, & ab eo recuperare, cui vir eius vendidit, vel dono contulit, quod si huiusmodi suppellectilia detrita iam sunt aut deteriorata, extimationem eius vxor secundum leges regni exigere potest. [c] ¶ Tertio dicimus mulierem, neque ex bonis à se allatis, nec ex bonis communibus, nisi licentia expressa, vel præsumpta mariti, præsertim in Hispania, vbi maritus eorũ bonorum administrator est posse donare. Quare secundũ Nauar. [d] tenetur vxor computare in dotem, præterquam, quod peccauit etiam minutatim dando quadraginta aureo, ex sua dote suæ nutrici, quando à principio quadraginta aureos ei dare constituit.

¶ At statim ipsa series doctrinæ exposcit scire, quæ nam dicatur licentia præsumpta, in prædicto casu dico vt tradit Corduba tunc ista licentia præsumpta esse censetur, quando vxor tantum assueta est largiri, ea quę iuxta consuetudinem inuectam in terra, muliere coniugatæ reliquæ communiter solitæ sunt, vel via eleemosynę vel gratitudinis, ex rebus domesticis erogare. Cuiusmodi sunt vestes iam detritæ, atque comestibilia, iuxta diuitias, qualitatem, statum personarum, receptumque vsum terrę videntibus id viris, & de eo complacentibus, & cõuenientibus. Sicq; interpretandæ sunt leges quæ contrarium sonare videntur, sicque communiter doctores locis citatis Syluester. titul. dos vxor, donatio, eleemosyna.

¶ Sed adhuc vlterius percunctari contendimus, quid si vxor præter dotem, & arras attulit alia peculiaria bona scilicet paraphernalia tempore matrimonij cõtrahendi, vel postea per ipsam parta, an de his pro libito possit dispensare. Pro huius explanatione quæstionis. ¶ Quarto dicimus, quando alicui coniugatæ fœminæ collata sunt

[c] *Vide Sylueſt. tit. donatio. 1. q. 1. & donatio 2. q. 7. & tit. dos. & tit. alimenta. & tit. eleemosyna. &* Q6. 3.

[d] *Nauar. in sum. Lat. c. 17. nume. 133. & in addit. ad idem. & ad cap 26. nu. 36.*

Q6. 4.

præter dotem,& arras, aliqua peculiaria bona pro libito eius distrahenda, & dispẽsanda in sibi placẽtes vsus: sicut pleréque magnatum vxores solitæ sunt hæc destinata ad suos vsus habere bona, tunc talia bona, tum expendere, tum etiam aliis largiri poterit licite, dum ea non dissipauerit, vel ad malos vsus conuerterit, atque ideo maritus ei non in hoc obstat. Ita Corduba cui super hoc addit

e Sam. c. 17. nu. 15 Nauarrus e quod etiam vxor quando maritus est absens, vel effectus est amens, quia ad eam tunc administratio domus pertinet, eas eleemosynas poterit erogare, quas maritus si præsens esset, vel ante amentiam, dum valebat, solitus erat erogare, & non ad summum contra alios, ut

f Palud. in 4. d. 15. q. 3. art. 6. cõclus. 2. Palude. f sed sic limitandus est iuxta istam limitationem Nauar. quod non possit in casibus ad summum donare.

¶ Potest etiam vxor renuente marito, occulte extremè indigenti dum maritum non exponat periculo extremè indigendi, de rebus domus dispensare, sicut potest iuxta morem patriæ eleemosynas panis, aut vini impartiri, quamuis maritus, id ei expresse prohibeat, quia verisimile est, id maritum ei interdicere, non vt ab assuetis rationabiliter dari abstineat, sed ne extra modum consuetum eleemosynas tribuat. Si autem sibi persuadeat vxor virum vere nolle, vt ipsa veram & moderatam, & consuetã eleemosynam faciat, & ab ea facienda abstinere debet secundum Nauar. & D. Antoni. g sed certe licet nõ ausim à tam

g Anton. 2. part. tit. 1. cap. 19. § 1. arg. cap. per tuas. 3. de Simon. illustrium Doctorum sententia discedere videtur mihi tali coniugatæ moderatæ dispensanti de rebus domus iuxta morem patriæ iniuriam irrogari per maritum prohibentem. Huic sententiæ videtur accedere doctissimus Magist. Ybañez vbi super 22. ait vxorem posse dare assueta, imo 20. partem bonorum lucro acquisitorum per annum. Hæc consuetudo quæ solita est tribuere iurisdictionem inuexit, & si ei maritus interdicat, posse dare, scilicet aliquid panis, vel vini modicum. Vnde nisi rationem vitandi scandali, & iurgia grauia cum marito, non magno crimini ei verterem, si in his viro nimis minuto, non obtemperaret, saluo potentium me docere, meliori iudicio.

h 1. Reg 25. ¶ Potens denique est vxor exemplum sumens à nobili Abigaili, h quæ sic fecit eleemosynã porrigere, ad cuius dum

dum aliquod damnum temporaneum mariti. Eademque ratione, imo à fortiori, ad proprium damnum spirituale vitandum, vt cum maritus est malignus, & illa moderate largitur, vt Deus illum illuminet, vt resipiscat ad meliorem mentem, modo hoc secundum Nauar. sine scandalo faciat argu. cap. nihil de prescriptionibus.

¶ Item etiam ex sibi assignato à viro pro victu certo, si inde parcius viuendo, & fraudando genium vxor aliquid si reliquat, & subtrahit in pauperes erogandum, illud pauperibus erogare sancte valebit.

¶ Sed quid iam de paraphernalibus bonis, de quibus præmisimus quæstionem. An de his sine licentia mariti disponere vxor possit. ¶ Respondet Nauarrus[i] si vxor bona paraphernalia habeat, de his ad voluntatem statuere potest, nisi vbi consuetudo & statuta prouinciæ, aliter decernerẽt: vt in Hispania videtur, siue lege, siue vsu inoleuisse, vt quia maritus administrator bonorum vxoris est, neque de paraphernalibus sine consensu viri possit vxor disponere. Quare in hoc vt innuit Nauarrus & consuetudini, & statutis prouinciæ ducimus esse standum. Q6. 5.

i Nauar. c. 17. num. 155.

¶ Adde quod si mulier sufficientem attulerit dotem, si aliqua arte sibi nota texendi, suendi, aut acu pingendi, vendendi, aut emendi via, vel alia simili non deserendo debitam administrationem domus aliquid lucrata est, potest de tali lucro decernere pro libito, disponendo secundum Bartolum in lege Caio. ff. de alimen. & cibar. legat. modo, vt satis circunspecte dixit Hostiensis, si sua familia eo lucro non indigeat, quia alias ex præcepto charitatis, primo domesticis subueniendum est. [k] Et per hæc dicta putat Nauarrus posse componi opiniones contrarias, glossæ, leg. sicut. ff. de oper. liber. & Theologorum D. Thomæ, Ricardi, & Paludis. Hoc autem immediate dictum, eatenus est verum, quatenus lucra non sunt communia. Nam in omnibus Hispaniæ regnis vbi communiter inter maritum & vxorem lucra sunt communia, & administratio marito reseruatur, non licebit vxori etiam pinguem dotem afferenti, lucra durante matrimonio sua industria, ac labore parta aliis donare.

k c. non satis. 86. dist. & l. si præses. C. de ser. hæred. & aqua.

¶ Sed dubitatio pro intelligentia prædictorum hic obuiat Q6. 6.

obuiat scitu necessaria,quæ nam dicantur lucra commu
nia tempore diuortij inter virum & vxorem,quæ sunt di
uidenda?Respondeo dicendum, quod illa sola censentur
lucra communia,quæ tempore diuortij inueniuntur lu
crifacta.Non autem reliqua iam dissipata , nam licet ill
bona iam dilapidata,pro dimidio lucrifierent vxori , lu
crifiunt tamē reuocabiliter , ita quod maritus ad quem
spectabat libera illorum administratio , potuit bene v
male administrando,illa sibi,& vxori reuocare , vt trad
Ioan.Lup.in rub.de donat.inter vir.& vxor:tamen non
to quod lucrum pecuniæ expositæ negociationi ante m
trimonium,non dicitur commune,licet obueniat post,
cundum iuristas aliquos.

Q6.7. ¶ Sed certe dum dubium nitimur extricare hic , & i
aliud offert intricatius , in quo Corduba in dicta qua
l *Summa Lat.c.17. num.155.* stio.125.& Nauarrus [l] non videtur tam aperte conuenire
scilicet primo dubitatur quando vir non paulatim, se
in excessiua quantitate ludendo , vel prodigendo bon
communia,id est lucra communia dissipauit,an teneatur
consumpta sic in suam partem adnumerare. Secundo
quid si paulatim & minutatim bona,lucraque communia
hæc,maritus abliguriuit scortationibus , & luxit , & lusi
bus cum fraude tamen , ne postea vxori aut vxoris hæ
redibus , post mortem eius aliquid obueniret in
de. ¶ Certe de hac quæstione non video doctores cla
re locutos , licet clare locuti fuerint de donationibus a
viro factis, sine fraude paulatim, & in modica quantita
te,tales donationes.s.non esse restituendas dicentes. Se
cus si fuerunt etiam minimæ cum fraude:ex quibus resul
tat magna quantitas , quia tenetur eas in sua sorte com
putare,sicut etiam cum in immodica quantitate donant.
At de lapidatione dicendum restat.

¶ Dicimus ergo primo resoluētes quæstionem propo
sitam,scilicet quod si maritus lucra hæc communia dila
pidauit paulatim sine fraude,planum est ab ipso non fo
re restituenda.Si autem sine fraude dissipauit ea excessi
ua consumptione , in ludis,luxu,credo esse de mente Na
m *Summa Lat.c.17. num.155.* uarri quod non est astringendus vir,in hoc casu ad ea re
stituenda. Nam inquit Nauarrus [m] quod quia maritus
horum administrator est , potest ista lucra communia
mal

male administrando illa sibi,& vxori reuocare secundum Ioan.Lup.in rub.de don.inter vir.& vxo. Sed quid si hæc bona cum fraude ne obueniret suæ vxori pars sua,sic in lusibus,& scortationibus,male distraxit.De hoc nihil Nauarrus,& Corduba sed credo , quia secundum leges sua fraus , & dolus nemini patrocinari debet,in conscientia partem sic fraudulenter dissipatam,vxori restituere tenetur & in sua parte computare.

¶ Sed quæritur adhuc quid de alienationibus & donationibus notabilis quantitatis & pensi.Nam demultis minutum factis sine fraude,iam ex mente Cordubæ dictum est, maritum sine obligatione restitutionis,eas posse facere respondet Nauarrus loco supra allegato , quod quoniam apud maritum est administratio,licet non possit alienare immobilia bona communia,vbi omnia bona vxoris & viri ipso iure communicantur , vt in Lusitania. tamen de mobilibus , etiam sine consensu vxoris valide donare potest,quia cũ tota administratio sit apud ipsum, potest solus regulariter alienare bona communia mobilia etiam notabili donatione donando, duabus tamẽ accedentibus conditionibus : primo quod tenetur taliter donata computare in partem suam,imo facere quod id vxori suæ innotescat , vt in partitione tantundem plus sibi cedat. Q5.8.

¶ Secundo quod donatarius si credit maritum,id non manifestaturum vxori , neque in sua parte clam illud donatum computaturum,tenetur eam eius rei admonere. Hæc omnia locum habent in terris vbi lucra inter virum & vxorem , sunt communia , quia ibi licet impensa viri prouida,vel prodiga diminuat lucra non tamen id facit donatio,quia hæc illi non permittitur,sicut illa.

¶ Nequid scitu dignum in hac materia subsilentio trãseamus , superaddimus adhuc & id difficultatis indagare , scilicet si mulier viderit virum , profuse & non in modica quantitate,semel,aut sæpe parentibus suis , alijsque personis amicis largitum fuisse , Quid facere licite possit tunc illa : vt suam redimat vexationem,sibique recompenset,Adhoc etiam dicitur quod nõ desunt in hoc casu vxori licita,ac prompta remedia.Nam si mulier non sola ducta suspitione,sed euidenter perspectum habet maritum Q5.9.

ritum suum in fraudem ipsius vxoris, suorúmque filiorum, suis parentibus, alijsque personis, semel, vel sæpe notabili quantitate largitum esse ipsa quoque secreto potest licite tantundem suis parentibus, vel filijs suis susceptis ex alio marito, via recompensationis largiri, ne filij ex alio marito isto suo iure defraudentur. Hoc cum dubium potest ipsa facere, quando per recursum ad iudicem, iurgia, ac notabilia inconuenientia secutura timentur, neque aliter iustitiam filiorum posset tutar i.[n]

n *Multi huic sententiæ calculũ addunt Card. Rod. Xuarez. l. quoniã. C. de inof. testamen. & Greg. Lopez in l. 8. glos. penul. tit. 4. par. 4.*

¶ *De lege Matritia circa dotem filiabus assignandam an talis sit recepta quod in vtroque foro obliget.*

CAP. XXV.

IAm & alia pertinentia ad hanc materiam perstant nobis diffinienda, scilicet aliter contingere in filio studio nutrito à patre, & aliter in creditore secundum Nauarrum [a] quia filius in parte sibi debitæ legitimæ computare sumptus alimentorum, quos in studio literarum dum versatur, à patre accepit non tenetur nisi peculium strense habuisset apud patrem, vt diximus. At legatũ sibi relictum creditori per vltimam voluntatem, si cum creditore allegante anteà debitum erat volũtarie contractum, tunc creditor legatarius non videtur teneri ad illud in recompensationem talis debiti computandũ. Si autem debitum erat necessarium, præsumitur in foro externo ri, in recompensationem talis debiti necessarij legatum fuisse relictum: quare præter solutionem legati non potest aliam solutionem pro debito expectare,

a *Summa Lat. num. 160.*

¶ Postquam diximus etiam peccare filium accipiendo bona patris sine cõsensu patris, vel non permissa accipi filio, cum animo cum remunerandi, & quod traditio requiritur vt libri & arma fiant bona castrensia, quæ traditio requiritur fiat in vita patris. Addimus respectu matris filios non dici eius potestati mancipatos, quare si donauerit aliquid de suis paraphernalibus, in vita matris & in vita sua donatio, valida erit, in eo quod nõ est inofficiosa.

b *l. si cum dote. §. si pater. ff. solut. matr. & in §. sciẽdum. l. 1. C. de re. vxo. act. c. officij. de testament.*

¶ Iam illa celeberrima venit in nostra tempestate quæstio, De melioratione filiarum, in tertia & quinta parte

assis an sit licita & valida, quia lex Matritij[c] quæ nunc inserta in recopilatione noua legum venit, magnum negotium nobis, & iuristis facessit circa eius intellectum, quia huiusmodi meliorationes erga filias causa dotis, & nuptiarum ne fiant interdicere videtur. Quare pro expeditione quæstionis sit primũ dictum. ¶ Qui habent. 2000 dipondia ex redditibus & vltra non possunt meliorare filias suas, sed tantum possunt dotes sibi signatas in lege Matritij condita, eis conferre. ¶ Huius sententiæ est frater Antonius Cordubensis.

c *Lex Matrit. Impetrat. Caroli quinti Hispan. Regis edicto anno 1534. lata fuit.*

¶ Sed non tantum conuenit inter doctores, an patres qui ad redditus quotannos ducentorum millium dipondiorum habendos, nõ pertingunt, neque filiam dote sexcentorũ millium dipondiorum donant, etiam comprehendantur sub ista Matritia lege, nam quibusdam videtur Cobarruuiam tenere affirmatiuam scilicet quod plane & isti sub illa contineantur. Cæterum Couarrubias nihil huiusmodi asserit neque de melioratione filiarũ est locutus. Communiterq; subscribitur sententiæ doctoris Nuñes de Abẽdaño super capitula de correctoribus asserẽtis quod ab hac pro dote, vel pro nuptijs filię melioratione facienda, per prædictã legem solũ prohibentur illæ personæ quæ iura redditum ibi signata obtinent. Et quod lex eos non interdicat à tali melioratione facienda qui nec ad ea iura redditum obtinenda pertingunt: quæ in lege sunt prætaxata, nec ad conferendum in dotem filiæ sexcenta millia dipondiorum pertingunt: nec ad id facultatem habent. Sed ij legum regni dispositioni tantum subiecti manent, legique. 17. Taurensi. Vnde per melioratione, filias in dote augere per leges non interdicuntur: dum talis dos quotam. 6000. dipondiorum non excedat nec attingat, neque sit inofficiosa, id est dum nõ excedat, suam legitimam, & tertiam & quintam quotam assis, & hoc primum dictum procedit nisi aliter sit in vsu receptum. Nã tunc perstante more contrario, vel videtur legem non fuisse receptam, vel per contrariam consuetudinem ei fuisse derogatum.

¶ Secundum dictum sit ante matrimonium, vel post matrimonium possunt parentes augere meliorareque filias etiam si sunpetant sibi redditus vltra. 2000. dipondiorum

diorum, sed tamen non possunt titulo dotis vel nuptiarum, scilicet stipulando genero pro matrimonio filiæ sic eam augere & meliorare, sed tantum possunt dotes in lege Matritij condita contentas filiabus tradere.

Qō. 2. ¶ Sed iam perplexitas quæstionis aperiēda venit, nam an huiusmodi lex Matritica solū in foro litigioso, id est exteriori sic in dote augere filias interdicat, an vero in foro quoque conscientiæ talem auctionem melioratio-nemque prohibeat non parum controuertitur inter doctores. ¶ Super quam quæstionem Corduba loco allegato licet quoad id quod attinet ad forum exterius licentiatum Baezam in tractatu super legem Matritij hanc copiose materiam differentem in authorem prædictorum adducat, sed cum ad punctum conscientiæ deuenit an in conscientia valida sic talis melioratio, an non superaddit Corduba prædictam legem vt fertur tantum in foro litigioso vigere, in foro autem conscientię talem superexcedentem dum inofficiosa non sit, non irritare dotationem: sed integrum cuiq; patri manere posse pro libito dotare prout genero stipulari de dote voluerit, vt ei liberum erat antea secundum Taurinas leges, sed tandem concludit sciscitandum fore à iuristis de vsu praxique predictæ legis, tuncque hoc comperto huic vsui etiam in conscientia accedendum esse censet.

¶ At licet hæc sententia tutior esse videatur, tamen in hac resolutione non quiescit animus, nam neque ratio Cordubæ concludit, scilicet quod si ita secundum sententiam iuristarum aliquid in foro exteriori seruatur: ita in conscientia perinde sit seruandum nam potest aliquis contractus in foro conscientiæ non præpedire dominij translationem: sicut in pluribus casibus possemus exemplificare.

¶ Quare pro resolutione quæstionis sic tertium assertum, & dictum, vbi sic vltra suas legitimas augere in dote non inofficiosa filias in vsu receptum est: licet per litem intentam in foro litigioso talis dos excedens quo-

Qō. 2. tam lege Matritica præsignatam per iudices solita sit reuocari: dum eius proponitur repetitio, tamen ante repetitionem, & sententiā iudicis: nō damnarem in conscientia filiā: aut generū hāc dotem excedentē taxam Matritij legis

legis non tamen inofficiosam si sibi retinerent. Hanc assertionem non improbabiliter vti reor hic statuo, primo quia existimo neque confessarios in foro conscientiæ solitos esse ad talem dotem restituendam obligare, aut astringere pœnitentes.

¶ Cui rationi & superaddo alias has maioris momenti & apparentiæ, quia arguitur sic in gratiam eius. Si ista dos restituenda esset, id ideo esset, quia taxationem legis Matritij excederet: sed ob hanc rationẽ non venit restituenda, quod ex eo patet, quia lex hæc Matritica translationem dominij in talem dotem non impedit, vt liquet ex regula generali Summistarum dicentium, quod cõtra legem factum est tenet in conscientia, quando transgressoribus legis in foro exteriori subeunda pœna expresse apponitur in ipsa lege: sed sic est quod in Matritica ista lege adiicitur ista pœna, scilicet quod transgressor legis hunc excessum dotis quem contulit amittat: ergo talis dos in conscientia valida est, neque ante sententiã iudicis venit restituenda.

¶ Item etiam secundo persuadetur sic quia id quod est naturale: nisi lex deroget expresse: non est derogandum per sententiam alicuius doctoris, sed nihil est tam naturale quam vt dominia rerum ex volũtate domini in alios transferantur: præsertim quando in foro cõscientiæ trãslatio dominij non præpeditur expresse per legem. Lex autem hæc Matritica solum talis dotis excedentis contractum si irritat, in foro duntaxat exteriori videtur irritare: cum solum ad forum exterius pertinentem adhibeat pœnam. Ergo excessus talis dotis non inofficiosę ante sententiam iudicis in conscientia non videtur restituendus, quia si venit restituendus erit per repetitionem.

¶ Item tertio corroboratur nostra prædicta assertio ex regula celebri Iuristarum lex [d] posterior solum derogat priori in eo in quo priori expresse contradicit & non in aliis: at lex Tauri antea in conscientia concedebat istas meliorationes pro nuptiis filiarum posse fieri, sed ista lex Caroli Imperatoris Matritij lata eas in conscientia irritas esse expresse non declarat, sed solum in foro exteriori pronuntiandas esse irritas decernit. Quia sic concludit contractus & pactiones si in fraudem legis quis moliatur

d *Lex præcedens determinatur per sequentẽ, & non est noua de leg. l. 1. ad l. Aquil.*

in se fore nullos. Ergo in conscientia talis dotatio sic excedens dum non sit inofficiosa valida erit. ¶ Item vltimo, quia in conscientia hanc legem existimo non fuisse vsu receptam præsertim in Indiarum regionibus, quod si alicubi est vsu recepta, erit tantum in foro exteriori. Quod si ita est quod vsu non est recepta in foro interiori, sed exteriori forte tantum, cum consuetudo interpretetur legem, & sensum eius, sequitur quod tunc in conscientia, talis excessus non sit restituendus. Item postremo quia cæteris paribus opinio pro dote sicut pro testamento est fauorabilior, sed hæc mea assertio fauet dotis, ergo in cõscientia est amplectẽda si sic est in vsu recepta.

¶ Sed aduersus hanc assertionem dimicant argumenta valida. Primo, quia axioma commune est quod idem est ius fori & ius poli, id est, conscientiæ, quando sententia, vel lex non fundatur in falsa præsumptione, sed ista lex non fundatur in falsa præsumptione, ergo obligat in conscientia, dum decernit in fraudem legis intentatum contractum, vel consummatum pactũ, in se esse nullum.

¶ Secundo quia videtur inconcinne dictum quod possit talis lex esse recepta vsu in foro exteriori, & ꝙ non sit recepta vsu, vt in cõsciẽtia talis dotis cõtract⁹ sit inualid⁹.

¶ Item vltimo quia quando lex irritat vel annullat aliquem contractum, vel pactum, tunc secũdum Corduban. in quæstionario, libro primo, quęstio. 32. ratione illius cõtractus irriti, acceptum restituendum est: & non potest retineri, vt constat, quia tunc deficit iustus titulus.

¶ Hæc argumenta hanc nostram assertionem reddunt valde dubiam. Quare ne tam dubia redderetur consulto apposuimus in ea quando filias sic dote augere vsum receptum est, non fore filiam, & generum ad eam restituendam damnãdos ante repetitionem. Quia frater Iosephus in suis floribus non parum fauens huic assertioni fundamentum affert dicens, quando lex irritat duntaxat contractum, nec prohibet expresse, vel ex cõsuetudine translationẽ dominij, talẽ contractum esse in conscientia validum, vt glossa in l. non est dubium. C. de legatis. tradit solum denegari actionem legatorum quæ ratione defectus solennitatis sunt nulla, & hac quoque ratione cõcludimus ex mente Soti licet leges irritent testamenta & legata manus si

nus solennia, quòd legatarius, vel hæres constitutus per testamentũ minus solenne possit retinere bona conscientia hæreditatem vel legatum antequam à se repetatur: si eius possessione potiebatur antea, sic in præsentiarum talis dos excessiua ante repetitionem poterit bona cõscientia retineri, quia ita Sotus [e] pie interpretatur iura humana irritantia contractus, scilicet quod nihil aliud volunt quam quòd in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem quod ipso statim facto, trãslatio sit nulla, quare si ille cui competit repetitio per ignorantiam non repetit: quamuis gener accipiens dotem hanc contra Matritij legem id resciat non tenetur fratribus suæ vxoris vt illum excessum repetant reuelare.

[e] *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 5. art. 3.*

¶ Igitur concludimus tandem quod quando sic est vsu receptum vt non restituant, ante repetitionem excessum dotis, ante repetitionem non tenentur gener & filia eum restituere, quia vsus interpretatur legem, & quia lex non obligat nisi prout est in vsu recepta, per quam doctrinam remanent diluta, & debilitata, neruosa, quæ prima facie videbantur argumenta.

¶ Secundo dico, quod vbi talis melioratio in aliquibus regionibus communiter solita est fieri, non tanquam illicita est damnanda, quia vsus præscriptus potuit præscripsisse contra legem. ¶ Tertio dico, quòd quia cum in dubio secundum ius nullum præsertim bona fide adeptus possessionem à sua possessione sit deturbandus, ita etiam hic quia non satis constat, an lex prædicta translationem dominij excessus dotis in conscientia impediat, vel non, per confessores, & doctores filia & gener à sua possessione non sunt deturbandi nec cogendi restituere ante repetitionem. Scio posse aliquem nos redarguere, scilicet non licere arguere à contractu nullo defectu solennitatis, quia solennitas hæc est extrinseca ad contractum dotis excessiuæ lege Matritica annullatum: quia respondemus forte nullam esse vel paruam differentiam quoad hoc inter vtrumque contractum quoad nullitatem, tum etiam quia & vsu nitimur: si talis sit, quia tunc interpretabitur legem, tum quoque aliæ rationes ad hoc adiuuant, sed de his satis.

¶ *Quomodo cōstabit donationes vel dotationes, seu meliorationes inter liberos fuisse inofficiosas, vel non, & de arris, & diuisione fructuum, & de aliis huiusmodi.*

CAP. XXVI.

PORro quoniam in hac materia inter disputādum sæpe meminimus de dote inofficiosa, quæ nulla lege permittitur, quærendum nobis occurrit, quomodo patrum donationes vel dotationes respectu filiorum inofficiosas fuisse perpendemus? Respondetur ergo tunc dos vel donatio collata à patribus inter nepotes, vel filios inofficiosa dicitur quando scilicet quintam & tertiam partem totius paternæ substantiæ excedit.

¶ At perpendendum restat substantia paterna, cuius quintam & tertiam partem excedere non posse dotem aut donationem dictant leges: quo valore sit prætaxanda an valore quo valebant bona, constitutionis dotis tempore, aut quo valebant bona constituentis dotem tempore suæ mortis? Super quam materiam decreta legum de Toro. l. 18. & 28. extant quibus in fauorem dotis indulgetur, quòd tantum tunc inofficiosa dicatur dos quādo excedit quintā & tertiam partē valoris, quo valebant facultates parentis constituentis, vel promittentis dotē tempore, quo dos fuit constituta & mandata, vel tempore obitus eius, qui eam ante constituerat, vel tuerat stipulatus. Et in hoc optio datur eligendi ei, cui talis dos fuit constituta, aut promissa vt pro libito eligere possit.

¶ Aliæ vero donationes [a] nō dotales vt inofficiosæ dicantur, ac per consequēs, vt earum excessus sit restituendus, pensandus est valor facultatum donantis, quatenus tempore obitus eius valent, & non aliter. Ita in recopilatione noua legum. [b] superaddit cauendo ne meliorationes excipiantur ex dotibus: aut donationibus propter nuptias quæ ad collationem deducuntur.

¶ Insuper supradicta lege. 3. libr. 5 tit. 8. sancitur cum filius, filiáve paternorum bonorum adierit hæreditatem, ad diuidenda bona paterna, vel materna, vel suprū ascendentium bona partienda tenebuntur ipsi suique hæredes ad cumulum talium bonorum diuidendorum afferre dotes, donationésque pro nuptiis, reliquasque à se receptas donatio-

a Consule Matth. de Afflict. in const. reg. Sicil. 8. no. 3. lib. 8. Alex. consil. 55. in 1. volum. C. de inof. dotib.

b Tit. de dotibus li. 5. l. 3. tit. 8. vbi l. 7. & 9. & 10. tit. 6. lib. 5. fol. 187.

donationes quas de bonis quibus succedere volunt iam receperint. Quod si hæreditati cedere malunt sibi id liberum maneat: nisi prædictæ dotes donationésve fuerint inofficiosæ, quia tunc in eo quòd inofficiosæ extiterint, reliquis cohæredibus id venit restituendum etiam si id accidat durante matrimonio.

¶ Sed neque obliuioni hæc quæstio tradenda est, scilicet, si maritus & vxor alicui suorum liberorum promiserint dotem: ex quibus bonis soluenda veniat? Et quia legalis hæc quæstio est: & solutio eius ex ipsis legibus euenda est. Ad eam dicitur primo, quòd si communi consensu vir, & vxor alicui filio, vel filiæ dotem vel donationem propter nuptias polliciti sint, ex lucris communibus durante matrimonio partis soluenda venit, quibus lucris communibus si caruerint eãdem dotem vel donationem ex aliis bonis quomodolibet ad se pertinentibus quilibet pro rata, id est pro sua medietate tenebitur exsoluere. Q6.1.

¶ Secundo dicimus, quod si solus pater durante matrimonio dotem, vel donationem propter nuptias filio communi sibi & vxori constituerit, talis dos, vel donatio exoluenda erit ex bonis durante illo matrimonio partis, ex eo quod lucra communia capiunt. Quod si talia lucra communia non supperant, præfata dos vel donatio propter nuptias ex bonis viri, & non vxoris erit pendenda in recopilatione noua legum. c

¶ l. quoque. 6. lib. 5. tit. 6. cauetur patrem, aut matrem, aut ascendentem teneri dum promiserit adaugere in 3. & 5. parte suorum bonorum aliquem liberorum suorum, vel descendentium ad id implendum quando titulo matrimonij, vel alicuius causæ onerosæ hanc præstiterit fidẽ, quod si in vita nõ adimpleuerit præstitam fidẽ cõsummato eorum vitæ cursu post mortem talis in quinta tertiaque parte melioratio pro confecta habeatur. c tit. 9. lib. 5. lib. 8. fol. 293.

¶ Item titul. 6. lege lib. 5. recopilat. decernitur, quòd si pater, vel mater, vel aliquis ascendentium contractu inter viuos pactus fuerit se non adaucturum liberorum suorum vel descendentium quempiam, vel in tertia & quinta quota assis non melioraturum instrumentoque publico sic stipulatus est, talem adauctionem seu meliorationẽ perficere non valebit, quod si perficere tentauerit

nullius sit roboris, vel momenti.

¶ Insuper l. 8. cauetur quod adauctio hæc in tertia & quinta quota assis facta per testatorem valida sit: suumque sortiatur effectũ, etiam si causa præteritionis vel exhæredationis testamentum rumpatur vel annulletur.

¶ Insuper libro quinto titulo octauo. l. 3. recopilationis nouæ stabilitur quod cum parentes aliquam donationem fecerint alicui liberorum filius hic intelligitur esse adauctus in contento in tertia & quinta parte assis, & legitima etiam si id non dixerint vt supra dictum memi. nimus. Neque valida sit donatio si vltra hæc excesserit nec aliam superaddere meliorationem parentes possint.

¶ Vltra hæc libro. 5. titulo 6. l. 2. decernitur patrem aut matrem in auctione seu melioratione tertij: quando sic constituerint adaugere liberorum aliquem, vel descendentium legitimorum, vel via testamenti, vel alicuius vltimæ voluntatis, vel ratione contractus inter viuos, posse grauamen quodlibet siue restitutionis, siue fideicommissi pro libito imponere, in dictáque tertij quota innectere vincula, submissiones, substitutiones, prout libuerit, dum hæc omnia inter suos descendentes legitimos conficiant. Quibus non suppetentibus id conficere valeant inter suos descendentes illegitimos: qui iure capaces esse possunt hæreditatis paterna. Quibus non extantibus inter ascendentes prædicta facere queant, quibus ascendentibus, si etiam caruerint, possint prædictas submissiones disponere inter consanguineos sibi. Qui etiam consanguinei si non supersint: id possint efficere inter extraneos, & aliter grauamen, seu conditionem in prædicto tertio apponere non possint, Huiusmodique vincula seu submissiones siue fiant in tertia parte auctionis, siue quinta in perpetuum robur validititatis accipiant, vel pro tempore quod testator expresserit, neque in hoc discriminis aliquid fiat de quarta, vel quinta generatione.

¶ Ad hæc in recopilatione noua libro quarto, titulo 1. l. 12. folio. 124. conceditur pacta dotalia in contractibus dotalibus posse cum iuramento validari, & hic posse tabellionem fidei ferre testimonium citra pœnam. ¶ Sed quoniã fere omnia resoluta manent, quæ ad hãc materiã,

quæ

quæ quotidiana est noscuntur pertinere consultum hic lectori bene fore puto, si reliqua hic adie cero: quæ merito pro cõplemento possunt desiderari, ne ea aliunde mendicando lector defessus vagetur.

¶ Igitur vt reliqua scitu digna sub breuitate debita perstringamus notãdum est primo, quod secundum. l. 4. titulo 4. libro quinto ordinationum. & l. 2. titul. 3. lib. 3. fori. fructus bonorum castrẽsium, durante matrimonio habiti diuidendi sunt, ac etiam bonorum castrensium redditus, licet bona castrensia non veniant diuidenda, sed suo domino sunt reseruata.

¶ Secũdò perpendẽdum est, quod secundum. l. 2. tit. 4. fori regalis quando bona castrensia: vtriusque coniugis expensis sunt lucri facta, vtriusque coniugis erunt tanquã lucra communia. ¶ Tertiò perpendito lector quòd facto diuortio per mortem ante omnia ex cumulo bonorum extrahenda est dos appretiata secũdum. l. 16. titu. 1. partitę. 4. Bona autem dotalia tempore traditionis non prætaxata pretio, eadem sunt excipienda ab vxore secundum. l. 29. & 33. tit. par. 5. At quando sunt plures dotes, soluenda est primo prima: nisi vltima vxor in sua dote detulit bona, in quibus præferenda sit. ¶ Dos autem & arræ maiori priuilegio potiuntur quam cætera antiquiora debita carentia hypothecis expressis.

¶ Bona insuper quæ lucrata est mulier ad cumulum bonorum communium pertinent ante partitionem, etiã si ante partitionem in viduitate acquisierit ea.

¶ Deinde secundum. l. 21. tit. 2. partitæ tertiæ grex ouiũ allatus ad maritum ab vxore, si non prætaxatus adductus est, periculum illius subibit vxor, at fructus eius ad subleuanda onera matrimonialia marito cedent: parsque gregis mortua, ex fructibus eiusdem gregis complenda, vel reficienda vxori venit. ¶ Idem dicendum est de mancipiis si prætaxata tradãtur in dotem marito, quia quoddam genus venditionis præsumitur, eorum periculũ penes maritum erit, alias si inappretiata sint tradita: periculum illorum vxor subibit. ¶ Casu quoque quo mancipia dotalia in potestatem seu possessionem mariti sine præuia eorum taxatione transierunt, quia periculum & commodum tunc cedit vxori: si qui ex ancillis procreati

fuerint filij non ad maritum, sed ad vxorem vt illorum dominam pertinebunt.l.20.tit.2.partitæ.4.

¶ Cæterum bona vsu consumptibilia in dotem allata, si consumantur, sunt in æquali valore deducenda ex cumulo bonorum. ¶ Præterea sicut supra meminimus secundum. l.14.titulo vigesimo libro tertio fori, mulier obnoxia sit ad medietatem eorum debitorum soluēdam, quæ durante matrimonio contracta sunt: sed si debita ante contractum matrimonium contracta sint vnusquisque coniugum soluet sua.

¶ Lectulus autem quotidianus excipietur ex bonis multiplicatis quòd si talia nulla sint bona: ex bonis mariti excipiendus erit pro vxore, quod si ipsa postea nupserit lectum tunc restituitura est. Quod si ipsa attulerit lectum ex dote, non educetur pro lectulo communi secundum. l.6.tit.6.lib.3.fori.

¶ Item pullulatæ vestes coniugis superstitis ex bonis multiplicatis veniunt deducendæ secundum glossatores legis.30.Taurensis.

¶ At superadiicimus secundum. l.9. titu. 4. lib. 3. fori, quod vita functo aliquo coniugum, fructus pro illo tunc temporis in fundo apparentes inter viuum coniugem & hæredes vita functi coniugis veniunt dispartiendi. Quod si tales fructus nondum apparuerint, vel pullulauerint: illi coniugi cedent hi fructus, cuius fuerit possessionis, vel prædij radix solutis tamen expensis. Huius autem legis sanctio procedit in fructibus vinearum, hortorum, & arborum inde procedentibus. Nam si ex agricultura tales fructus sint demetendi etiam si tempore mortis fructus huiusmodi non comparuerint pro medietate simul cum expensa culturæ erunt diuidendi.

¶ Insuper secundum.l.14. Taurensem disponitur vtrūque coniugum cum pertranserit ad alias nuptias posse de bonis multiplicatis sicut de propriis bonis disponere, etiam si de lucro non prouenerint: neque tenetur talium bonorum proprietatē, aut vsumfructum filiis reseruare.

¶ At vero secundum.l.15. Taurensem verum est quod in omnibus casibus in quibus mulier secundò nubit, & tenetur reseruare proprietatem filiis prioris matrimonij habitam à primo marito, vel quod titulo hæreditario habuit

habuit à filiis primi matrimonij, etiam in eisdem casibus tenetur vir.

¶ Quibus adiicimus quod secundum.l.2.tit.quarto, libro tertio fori vendita hæreditate durante matrimonio, si ex eius pretio ematur alia, vel si talis hæreditas cũ alia fuerit commutata: fructus erunt communes & hæreditas empta vel loco commutatæ succedens, erit cuius erat prima. ¶ Atque secundum.l. 6. Taurensem mulier si renunciauerit lucro non tenebitur ad debita. ¶ Adde quòd secũdum.l.20014. styli legatum de quinta parte educendum est prius ex cumulo bonorum, quam melioratio tertij. Atque de dicto quinto legata gratiosa, & cęra, missæque, & sumptus funeralium deduci iubentur. ¶ Præterea secundum. l. 23. titulo 3. partita 3. hæreditas obtenta à patre ex filiis primi matrimonij restituenda venit filiis ex primo matrimonio adhuc superuiuentibus. ¶ Secundum etiam.l.6. Taurensem qui caruerit tam liberis quam etiam ascendentibus legitimis tres quartas poterit legare, sed de bonis castrensibus poterit disponere pro animi sui sententia.

¶ Denique commissarius secundum l.34.& 35. Taurensem non potest reuocare testamẽtum antea factum à defuncto, nequicquam testamento à se iam confecto super addere: etiam si facultatem mutandi, vel addendi sibi reseruauit, teneturque talis commissarius si sit in loco, quo sibi commissio fuit facta, intra menses quatuor tale testamentum conficere. Si vero absens fuerit sex mensium ad id conficiendum prorogatio sibi conceditur. Si verò contigerit eum extra regnum versari, tantum intra annum conficiendi lex præbet facultatem secundum. l.5.tit.2.part.

¶ Vtrum sufficiant signa [d] pro verbis pro validitate testamenti condendi inter loquela carentes dubitatur, non desunt qui sufficere autument, sed id causidicis disputandum relinquo, quamuis Iulius clarius ait in materia de testamentis quod si testator interrogatus ab alio articulare loqui non possit non valet, quia requiritur, quod non adeo oppressus sit morte quod articulare loqui non possit: sed habeat adhuc bonum sensum, & bonam memoriam, vt omnes doctores allegant. ¶ Per-

Qõ.2.

d *At quis istas gesticulationes & signa pienè percipere possit aut quis talium interpretibus in tã seria re credat. Hæc Viglius exclamat, in com. qui testam. fac. poss.*

pende quoque ſecundum .l .8. & 13. &. 2.tit. 9. partitæ. 6. per reſtitutionem in integrum vſque ad 28. annum qui cum minor eſſet. 25. annis renunciauit hæreditati poterit eam recuperare.

¶ Vlterius ſecundum.l.6.titul.22.partitæ.3. pupillus, id eſt, tutor vice eius, mulier quoque in vtero habens ex marito ſuo, dum bonorum poſſeſſionem in iudicio poſtulant, pro pupillo etiam non probata plene filiatione, vel matrimonio, in poſſeſſionem bonorum manumittendi ſunt illico. Cumque talis pupillus annos diſcretionis legitimos, id eſt, 14. fuerit adeptus: poſſunt exceptiones contra eius legitimitatem, & matrimonium, & filiationem matriſque impregnationem obiici. ¶ Adhæc ſecundum.l. 14. Taurenſem abſque licentia viri vxor hæreditati alicui ſibi obuenienti renunciare non valet: licet poſſit eam acceptare cum beneficio inuentarij, & non aliter. ¶ Deinde ſecundum.l. 7. tit. 13. parti. 6. ſancitur quod ſi maritus diues reliquerit vxorem pauperem, ipſa quartam partem bonorum mariti hæreditet ſiue filij manſerint, ſiue non, quando ipſa aliter pro qualitate perſonæ vitam tranſigere non poſſit.

¶ Arræ demum ſecundum. l. 1. titulo. 2. libro tertio fori decimam partem bonorum mariti, quando ipſe eas dederit, vel ipſa petiuerit non excedent. ¶ Cauetur inſuper in recopilatione noua.l.1.libro quinto, titulo.2. nullum regnorum Hiſpaniæ incolam dum ſponſalia contrahit, vel ducit vxorem ſuæ ſponſæ vel coniugi indumentis iocalibus, vel aliis rebus poſſe dare vltra valorem octauæ partis dotis quam ipſa attulit, virque recepit. Annullantur autem contractus, pacta, vel promiſſiones in fraudem huius legis initæ, & decernuntur nullius eſſe valoris, & effectus, ſed de his ſatis.

¶ *De donationibus & promiſſionibus, quæ materia profitua eſt etiam Iuriſtis*

CAP. XXVII.

QVoniam de donationibus inter virum & vxorem, & inter patrem & filium iam peregimus de donationibus & promiſſionibus, quia forte nullus

nos aptior locus manebit, vel ne ad eandem materiam pertinentia segregemus: materiam absoluamus hic operæpretium erit. ¶ Igitur, vt à diffinitione donationis exordiamur: donatio proprie est: cum quis ea mente dat vt statim accipientis fiat: neque vllo casu ad se reuerti velit, quia solum proprie spectat ad liberalitatem.

¶ Sed iam primũ emergit dubium, vtrum donatio vltra quantitatem à lege statutam, & concessam donari, valida sit nécne? & quo expeditius ab hac quæstione nos extricemus dicimus aliter nobis esse loquendum in foro conscientiæ: aliter vero in exteriori foro. Nam si in foro conscientię loquamur dum parentes inofficiose non donent, & dum alij non donant vltra præscriptũ per leges, si de propriis donent, valida erit donatio, atque donatarius recipiens id donatum liber manet à restitutione, propter regulam generalem communiter acceptam, scilicet quia nihil est tam naturale, quam vt dominia in alios ex voluntate domini transferantur, præsertim quando huiusmodi translatio dominij per legem in foro conscientiæ non præpeditur, & leges solum prohibent formam contractus in foro exteriori, & non in foro animæ: vt constat ex consuetudine, quæ est optima legum interpres. Qõ. 1.

¶ Vnde ex ista sententia, cui accedit frater Iosephus in suis floribus in materia de restitutione: sequitur donationem excedentem summam quingentorum aureorum, quam iura prohibent sine insinuatione fieri posse, id est secundum Syluestrum sine iudicis competẽtis authoritate ad sic donandum prẽstita [a] validam esse in conscientia etiam si sine tali insinuatione, id est sine præstatione authoritatis superioris fiat. ¶ Imo si iuramento firmetur talis donatio excedens, facta sine insinuatione, valida erit in foro exteriori secundũ Iulium Clarum. Estque apud Legistas & Canonistas canonizata opinio. Intelligiturque confirmari iuramento, si tali insinuationi fuit renuntiatum specialiter, quia secũdum Legistas & Canonistas communiter, potest illi cum iuramento renuntiari, & licet ita sit tenendum, tamen fauor animæ & iuramenti videtur hic militare, vt etiam in foro exteriori valeat quamuis insinuationi non renuntiauerit.

[a] *l. Sancimus. C. de donation.*

¶ Sed

Qō.2. ¶ Sed iam alia quæstio in medium producitur ventilanda scilicet an donatio per quemcunque metum facta in conscientia sit nulla. ¶ Nam Panormitanus cap. Abbas validam esse testatur. Almainus verò eam validam esse inficiatur, sed veritas rei est, quod donatio per quemcunque metum facta est in conscientia nulla. Quia donatio suapte natura est datio gratuita & libera, at metus siue grauis sit, id est cadens in virum constantem, siue modicus, vterque extenuat libertatem. Ergō vterque in conscientia efficit donationem irritam. Est tamen sententia hæc contra canonistas asserentes ad annullandam donationem requiri metum grauem, id est cadentem in virum constantem, sed tamen huic meæ sententiæ accedit frater Iosephus in suis floribus loco supra allegato, eámque sua authoritate fulcit Nauarrus [b]. docet transactionem & donationem in foro conscientiæ non valere quoties non fiunt animo libero, etiam si non intercedat tantus metus, quantum forum exterius ad inualidandum exigit requirit. [c]

[b] *Nauar. in Sum. Lat. c. 17. num. 4. ex mente Adrian. in 4. de restit. q. 2. col. 4. vers. ex quibus.*

[c] *Quilibet contractus celebratus iusto metu, siue sit hinc inde obligatorius, siue ex altera tantum parte rescindatur. Alex. l. si donationis. C. de his quæ vi metúsve causa fiūt. & l. Interpositus. C. de trāsact.*

¶ Secundo ad quæstionem superadijcimus, quòd si donans iuramento firmauerit donationem tunc etiam si metu quocunque adactus id iurauit astrictus manet ad eam donationem adimplendam, nisi forte iuramenti relaxationem petierit. Ad donatarius in hoc casu, tenetur talem donationem remittere, vel iam acceptam restituere cap. 1. de iureiurando.

¶ Vlterius iam in dubium in hac materia solet reuocari an donatio facta solo voluntatis interiori actu sit in conscientia valida, verbi gratia, si Petrus animo suo, non verbo, inscio Paulo, quidpiam donaret, an ex donatione illa Petrus teneretur antequam Paulus acceptaret. Et videtur teneri quia cum Deo apud se quidpiam quis vouet illico obligatur: pari formiter, ergo videtur ligari qui sic donauit. ¶ Ad quæstionem existimo dicendum primò quòd quando vtriusque partis consensus expressus non interuenit donatio est nulla. Est Soti de iustitia & iure libro tertio, quæstione quinta, articulo tertio. Ideoque Sotus antequam donationem alter acceptet potest reuocari absque vlla iusta causa. Secus est de voto Deo facto quia ipse si iustum est, semper acceptat. Est fratris Io-

Qō.3. sep-

sephi in suis floribus, est etiam Iulij Clari iuristæ In tractatu de donationibus,& probatur hoc dictum primo ratione Soti, quia cum donatio sit quædam datio,datio vero relationem dicat ad accipientem: non videtur oriri obligatio antequam alter acceptet.

¶ Secundo, ratione fratris Iosephi quia donatio est contractus. Contractus autem est attractio voluntatis vtriusq; partis,ergo vtriusq; partis consensus requiritur: vnde secundum Iulium Clarum non potest perfici donatio nisi interueniente pacto.

¶ Sed nunquid donatio ad pias causas facta absenti, id est ecclesiæ,vel pauperibus, in fauorem piæ causæ valida erit?Respondet Iulius Clarus loco citato quod si non sit aliquis qui pro tali absenti, scilicet pro ecclesia, vel pauperibus acceptet, donatio valida non erit. Quod notandum ipse censet, quia de facili quis posset respondere contrarium, nisi aduerteret. Qō. 4.

¶ Sed quid si solenniter coram testibus donatio fiat absenti. ¶ Cum huius quæstionis meminerit Sotus loco citato: respondet in hoc standum esse iuri ciuili: quare dicēdum est ad quæstionem cum Iulio Claro iuris ciuilis studiosissimo, quod donatio facta absenti valida nequaquam est: nisi nuntius epistoláve interuenerit, quia perfici non potest sine pacto, ac perinde nec sine consensu donantis,vel donatarij interueniente. ¶ Requiritur autem talis nuntius specialiter à donante sit destinatus. Nō enim satis esset: si per motum proprium alius eam donationem ad aures donatarij,eiusq; notitiam deferret. Qō. 5.

¶ Vnde non satis est, si donatarius apprehenderit possessionem rei donatæ sibi in absentia, nisi vt rursus repetimus, ad id specialiter nuntius, vel epistola mittatur à donante. ¶ Sed quid si donatio fiat absenti: notario stipulante pro ipso absente, an valida erit? Respondetur, quod valida sane tunc erit secundum Iulium Clarum. Et quęritur actio donatario sine cessione. Potest enim notarius alteri stipulari pro altero. Et in hoc casu, vbi pro donatario absente stipulatur notarius: valida erit donatio ante acceptationem illius factam à donatario. Et secundum opinionem magis communem non poterit reuocari. Ita Iulius Clarus sequendo ius commune

mune ciuile ait, ita frater Ioſephus in ſuis floribus ait quod nulla erit donatio per ſcripturam, & coram teſtibus abſenti facta, ſi antequam donatarius acceptet, reuocetur quia deficit voluntas vtriuſque partis requiſita ad donationem.

Qō. 6. ¶ Sed quidquid ſit de iure ciuili communi arbitror ſecundum legem peculiarem Hiſpaniæ regis Illephonſi, inter Hiſpanos ſententiam Soti [d] magis fore auſcultandam vbi ait quod ſi donatio ſolenniter coram teſtibus fiat abſenti, abſque donatarij conſenſu, vel abſque legitima cauſa iura reuocationem non ſinere. Quod ſi ita eſt neque in conſcientia reuocari permittitur. Ita Sotus quæ quidem ſententia procedit ſtando non in iure communi ſed ſtando in l.2.recopilationis nouæ lib.5.tit.16. domini regis Alphonſi ſecundi Compluti edita. vbi ſic decernitur cum apparuerit quempiam alteri obligare ſe voluiſſe per promiſſionem, contractúmve aliquem, ipſum quippe teneri explere id ad quod ſic ſe aſtringit per obligationem talem: neque excipere poſſe de ſtipulatione non facta, hoc eſt de promiſſione certa ſolennitate iuris non præmiſſa, neq; excipere poſſe contractum talem vel obligationem inter abſentes interceſſiſſe, neq, ante tabellionem publicum interueniſſe, vel talem obligationem, vel cōtractum, vel promiſſionem alteri perſonæ priuatæ nomine abſentium fuiſſe factam, vel quod ſe aſtrinxerit alicui ſe exhibiturū alteri aliquid vel aliquā rem geſturum, adhuc huiuſmodi obligationem, & contractum, quauis forma cognitum ſit vnum alteri ſe voluiſſe obligare, valere ſancitur.

d *Sotus li. 3.q.5.art.3*

¶ Vnde conſiderato effectu, & ſubſtantia verborum, vt innuit imo apertè ait Iulius Clarus loco allegato cum nihil aliud ſit promiſſio donandi, quam donatio, & donatio cum plus perfectionis habeat quam promiſſio: ſequitur quod facta ſolenniter coram teſtibus ſit obligatoria etiam ſi fiat abſenti, quia prædicta lex Hiſpaniæ quæ de iure communi ſunt exceptiones omnes pro donantibus, contra donatarios abſentes tempore contractus donationis, tollit: vnde cum in dubio ſemper inclinandū nobis ſit in ſententiā per quam actus efficax reddatur: ſequitur quod quamuis ſentētia hęc Soti eſſet dubia quę profecto talis

talis non est inter Hispanos: quia ei suffragatur prædicta Hispanica lex: quia fauet validitati donationis huius absenti solenniter coram testibus factæ: magis auscultanda est.

¶ Sed quid videtur dicendum, si donatio facta fuerit præsenti donatario tacenti, an valida erit. Dico ergo primo quod præsens donatarius si taceat dum sibi fieri donationem videt: adhuc donatio valida esse videtur dicendum si regulam iuris hic auscultemus in 6. regul. 43. qui tacet consentire videtur. Quę regula secundum interpretes, & glossam maximum locum habet in fauorabilibus: inter quæ computatur donatio. Erit igitur valida donatio facta præsenti, & tacenti: ita Iulius Clarus materia de donationibus contra fratrem Iosephum de vot. quāuis crediderim, quod sicut ait Sotus [e] pars cui promissa sunt sponsalia, vt illa accepter si nihil in præsenti spondeat: sed tēpus deliberandi accipiat: diuq; deliberationem prolatet, censetur alterius promissionem contēnere. Sic & in hoc casu, si donatarius, qui tacuit cum donatio facta fuit sibi præsenti, deliberationem acceptandi eam expresse, vel eam postulandi prolatet, iam eam censetur contemnere.

Qō. 17.

[e] Sotus in 4. sentent. tom. 3. 2. dist. 27. q. 2. art. 1. circa primam conclusionem.

¶ *De donationibus sub conditione vel modo validis, vel reuocabilibus, vel non reuocabilibus.*

CAP. XXVIII.

PORRO quoniam materiam de donationibus agressi sumus illucidare, de donationis sub cōditione emissæ validitate non est hic nobis prætereunda disputatio. Quæritur ergo an talis donatio sub conditione robur valoris obtineat. Igitur pro appertione difficultatis statuamus has propositiones. Quarum prima sit secundem ius ciuile conditio impossibilis, vel turpis de futuro, vel matrimonij impeditiua, scilicet lego Mariæ mille, si nō nupserit, vel maioris boni impeditiua, scilicet si religionem non ingrediatur: donationem præsentem in testamento factam, quoad forum exterius non inualidat. Patet conclusio, quia huiusmodi conditiones in iure pro non appositis

Qō. 1.

a *Videt. ff. de condit. & demonstrat.*

positis habentur. Quare ex hac conclusione colligitur quod in foro exteriori donatio facta sub conditione aliqua ex prædictis quatuor per testamentum relicta etiam non existente conditione, valet, vt diffinitur cap. fina. & cap. verum de conditionibus appositis.

¶ Secunda conclusio, si loquamur in foro cõscientiæ donatio facta sub vna conditione ex prædictis præmissis quatuor impossibilibus, vel turpibus, vel matrimonij, vel maioris boni, id est religionis impeditiuis non existente conditione in conscientia non valet: quando colligitur voluntatẽ testatoris fuisse, vt cõditio adimpleretur & nõ aliter voluisse donare. Hæc conclusio est fratris Ioseph in suis floribus, cui accedunt in foro conscientiæ loquendo Caietanus & Nauarrus. Et patet, quia in conscientia, deficiente conditione deficit donantis voluntas, quia voluntate deficiente non transfertur dominium. Item claret quia prædictæ leges de conditionibus turpibus, aut impossibilibus habendis fandantur in præsumptione, scilicet quod sic testator se voluit iuri, & rationi conformare. At in foro conscientiæ secundũ Naurr. cessat præsumptio cum de voluntate donatoris in testamento constat in contrarium. Conclusio hæc intelligitur nisi donator significauit, aut voluit suam donationem secundum ius ciuile fore interpretandam. Sicut si donator esset iuris ciuilis conscius, etiam si sub vna illarum 4. cõditionum donasset etiã non existente conditione secundũ fratrem Iosephum legatum esset validum, quia visus est inquit secundum iuris formam donare. Sed forsitan talis cum iuris oppositi conscius sit, & nihilominus sub aliqua illarum 4. conditionum, vult donare, & non aliter præsumendum est in conscientia secundum iuris formam noluisse donare: sed suam tantũ peculiarẽ volũtatẽ voluisse seruari.

b *Hæc est Bart. in l. mulier. ff. ad Treb. §. cum proponeretur.*

¶ Igitur pro ampliori explanatione sit tertia conclusio quando vltima voluntas testatoris ignoratur, neq; sat ex verbis eius in testamento colligitur: donatio b secundum iura interpretanda est quia sic voluisse iuri se conformare in dubio præsumendum est. Alias vltima voluntas testatoris dum de ea constat pro lege seruanda est. Et hæc videtur bona decisio. Et quia cum de vltima volun-

c *cap. vltimo 13. q. 2. Vide Syl. verbo. 1.*

tas

vate testatoris constat pro lege seruanda est, idcirco secundum fratrem Iosephum iudex in foro exteriori iniquę iudicabit: si contra donantem sub vna conditione ex supradictis quatuor ea non impleta sententiam tulerit, quando testator insinuauit se nolle valere donationem neque sortiri effectum, nisi conditione impleta. Et ratio est in promptu, scilicet quia cessat iam præsumptio legis, cum voluntas testatoris habetur comperta.

n *verb. legatū. 1. q. 12.*

¶ Proditur & alia hic quæstio an donatio causalis valida sit etiam causa non subsequuta. Et ideo ambigitur an donatio modalis valoris robur habeat modo non expleto. Et primo præmittamus oportet differentiam inter cõditionem, modum, causam, & demonstrationẽ quam solent assignare Iuristæ. Dicitur ergo secundum Sylvest. verb. cõditio, conditio proprie est [d] quidã futurus euentus in quem dispositio suspenditur & dicitur euentus futurus, quia de præterito vel de præsenti non dicitur conditio proprie, quia non suspendit. l. cum ad præsens cum duabus sequentibus. ff. si certum petatur. Vnde proprie est conditio quando suspendit in futurum euentum, siue incertitudo sit respectu rei, siue respectu diei, licet aliquæ glossæ dubitauerint de die mortis. [e]

Qõ. 1.

d *Hanc definitionem struit Bar. in l. 1. col. 1. ff. de condit. & demonstr.*

e *glos. in l. omnibus. ff. de reg. iuris. Tex. est in l. quodcunque. §. 1. de verb. oblig.*

¶ Deinde consequenter inquiritur æquiualentes li si, & conditionem importantes quæ nam sint dictiones, dico verbi causa quòd est li, cũ v. g. lego cum Titius fuerit consul, & li nisi, vt vendo tibi librum aureo, nisi alius intra mensem conditionem fecerit meliorem & li, alioquin & li, alias, vt scribes mihi librum intra mensem, alioquin, vel alias, 10. nomine pœnæ dabis, & li, siue vt promitto 10. si nauis ex Asia venerit, siue Titius fuerit cõsul, & li. aut alternatiuũ, vt relinquo prędia propinquis, aut liberis [f] quia sensus est, si non sunt propinqui venient liberi, & li, quãdiu, vt lego quãdiu gesseris negotia hæredis mei, & li, quo ad donec, quousque, quia idem significant, & li, dum, vt lego vxori dum erit cum filio meo & li, quando, li, quandocunque aut vbi nupserit & idem de aliis innumeris.

Qõ. 2.

f *l. cum pater. §. pen. ff. de legat.*

Qõ. 3.

¶ Sed iam quid est modus, indagandum venit, quem importat. li, vt. ¶ Est ergo modus vt patet ex legibus [g] loquentibus de illo omnis qualitas adiecta dispositioni. sed hoc est generaliter accipiendo modum. Sed si de modo specia

g *l. obligationẽ. §. modus. ff. de action. & oblig.*

l

specialiter loquamur, modus est moderamē dispositionis per oneris appositionem tanquam causæ finalis, vt promitto, & lego tibi vt facias illud. Ideo modus non suspendit vt conditio: sed clarificat. Vnde promissum sub modo pōt peti de præsēti exhibita cautione de modo seruādo.

h *l. qui hæredi. l. quibus diebus §. Terminius. ff. de condit. & demonstr. & quod nos in cap. rerum. de condit. appositis.*

¶ Iam inuestigemus opus erit quibus dictionibus significatur modus, seu quæ dictiones sint æquiualentes li. & dico quòd est li. dummodo, quia eandem habet significationem. ff. de contrahenda emption. l. cum ab eo, & ne. quia æquiualet huic vt nō, & li. ad. vt lego ad ædificandū monumentū, & li pro & li in, vt lego. 10. in monumento faciēdo, si dicat lego vxori in tempus liberorū li. in, facit conditionem, & li. nomine vt lego 10. nomine dotis puellarum in genere quia semper sunt tales egentes dote puellæ, sed si relinquere in nomine dotis, vel redēptionis certæ personæ, tunc faceret conditionem.

Qō. 4.

¶ Idem est de omni parte orationis quæ ad hoc significatum adaptari potest ex se, vel ex subiecta materia.

Qō. 5.

¶ Sed & de demonstratione est inquirēdum: quænam sit, & an inualidet contractum vbi apponitur. Igitur demōstratio est certificatio rei ex aliquo præterito, vel præsenti accidente, vel qualitate rei: quæ geritur vel est verbum, vel factum: quo aliquid ostenditur. Vnde vice pronominis fungitur demonstratio, vt cum testator dicit lego vxori meæ vestem quæ causa eius parata est. illa verba quæ causa sunt demonstratiua.

¶ Demonstratio autem falsa inualidat actum, vt si dicat testator lego vxori vestem, quæ causa eius parata est si nihil paratum sit, legatum non valet. i Secus si dixisset lego vestem meam purpuream, quę causa eius parata est quia licet falsa sit demonstratio ista, scilicet quę causa tamen apparet de re legata per verba præcedentia cum vere talem habeat vestē l. Quintus Mutius. Vnde est regula generalis, quod falsa demonstratio non inualidat legatū, neq; impedit vbi cōstat de re, & volūtate testatoris.

i *l. Q. Mutius. ff. de aur. & argen. leg.*

k *l. si sit. ff de leg. 1.*

¶ His expeditis iam ad quęstionem operæpretium est facere satis. Et primo quādo quærebatur an donatio cautelalis valida sit, vt verbi gratia si donans dixerit dono tibi hanc rem, quia recte negotia mea gessisti: quid si non ita eo quod eius negotia non gesserit. ¶ Respōdetur

Qō. 6.

has propositiones. Si donatio inter viuos sub hac forma facta est dono tibi decē, quia gessisti negotia mea, quādo hæc causa deest, eo quod negotia hæc nullatenus gessit, intentio tunc donantis consulenda est in dubio, & si non obstante falsitate causæ dixerit se velle donare: donatio erit valida, quod si dixerit non voluisse, nisi stante causa, donare, inualida erit donatio. Hæc cōclusio ꝓbatur, quia cū donatarius est dubius de donationis validitate, in cōscientia nequit melius à tali dubio absolui, quam consulendo, & scisitando mentem donantis. Huic conclusioni accedit frater Iosephus in suis floribus: itaque si causa, vel modus donātis non fuerit expressus: sed præsumptus, vel aliqualiter dubius: donatarius vel reddere acceptum, vel donantis intentionem consulere tenetur, quia alias mala fide retinebit nisi forsitan donans adeo sit liberalissimus, & ditissimus & donatum non adeo sit excedens, sed solitum sæpe dari à tali, vt multum probabiliter credendum sit non fuisse donationem causalem, aut modalem, sed absolutam, & liberalem.

¶ Sed adhuc magis vrgemus quæstionem cuius meminit Sotus.[l] Vtrum siquis mihi leger centum credens me esse suum filium, sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam, an possim ego illa iure optimo possidere: neque ibi satis constat quid Sotus tenuerit, cum affirmatiuam partem huius quæstionis ibi adduxerit pro antecedenti cuiusdam argumenti, tantum dicit argumentum non satis vrgere, quia ponit differentiam inter antecedens, & conclusionem cum argumentum sit à simili dicens non esse simile. ¶ Igitur pro resolutione quæstionis dico primum quod stādo in iure ciuili cōmuni post mortē sic legantis si dixerit in testamēto prius sic, Titium filiū meum hæredem instituo in casu scilicet, quo nō est ipsius testantis filius inualidum est legatum. Hæc sententia est Sylvest. verb. condit. q. 6. quia cū demōstratio sit falsa, licet constet de persona, tamen quia volūtas testatoris fuit instituere filium & consequenter Titium nō filium instituere noluit, ex cōsequenti etiā in cōscientia non valet.[m]

¶ Sed quæritur: quia diximus de falsa demonstratione. An falsa demōstratio vitiet legatū? Iā ad hoc respōdimus supra ex mēte Sylvest. & nūc respōdemus denuo ex

[l] *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 7. art. 2.*

[m] *l. si pater. C. de hæredib. inst.* Qō. 8.

n Syl. verbo condit. q. 6.

mente quoque eius n quod falsa demonstratio tunc non officit quando constat de re, & voluntate, vt cum dico lego tibi seruum emptum à Titio, cum sit emptus ab alio, modo constet de seruo. inst. §. huic proxima.

Qó. 9.

¶ Sed intricatius est dubium, an falsa causa similiter vitiet legatum, vt verbi gratia, si quis dixerit lego Petro centum quia mihi tale seruitium fecit, cum tamen non fecerit, & quidem si respondeamus ad quæstionem in foro exteriori, & de iure communi planum est secundum Syluestrum verbo legatum 1. q. 12. si causa sumatur vt causa, vt in exemplo posito, etiam si sit falsa non vitiat legatū ita inst. eo tit. §. longe. o

o Ex Caio. l. 17. §. quod autē. de condit. & demonstrat. Fac. l. 2. C. de falsi. cauſ. ad legat.

¶ Dico ad quæstionem vlterius, quod stādo in legibus Hispaniæ forte talis falsa causa in casu quæstionis vitiabit in foro exteriori legatum, ita, l. 21. tit. 9. partitę. 6. quia l. 3. tit. 14. tertiæ partitę, vt colligitur ex repertorio Hugonis de Celso verbo legatum versic. 16. cauetur quod si causa, quam apposuerit testator in legato nō fuerit vera, legatario non debebitur legatū, nisi probauerit causam.

¶ Igitur in hoc quatenus attinet foro exteriori stabitur eius consuetudini: sed quantum attinet ad cōsciēciā in casu quęstionis vbi quis dixerit lego Petro. 10. eo quod fecerit negotia mea, casu quo talia negotia non gesserit Petrus, saluo meliori iudicio arbitror distinguendum. Nam si negotium cuius meminit quod gessisset Petrus, potuit leganti esse occultum, tūc quia per fidem curamque solicitam quam potuit concipere de Petro, aut per alicuius falsam subgestionem potuit credere, & decipere lendo Petrum tale negotium gessisse, cum non gesserit, tenebitur Petrus legatum non adire, quia in hoc casu cum præsumatur legans ex errore legasse, consensus absolutus donandi defuit. Quare legatum in conscientia nō tenebit. At si illud negotium talis naturæ erat vt legatorem non potuit latere, quia verbi gratia in persona eius complendum erat, verbi gratia, quia ex mandato legantis debita Petrus recuperaturus erat & sciuit legator nec mandatum tradidisse Petro, nec Petrum eius debita recuperasse, quia postea ab hæredibus recuperata sunt, tūc siquid legauit Petro quod non sit tanti valoris & pēsi, cū alioquin testator diues sit & solitus esset esse eū

legata

legatario liberalis, probabiliter præsumi potest in conscientia (cum in isto casu causam illam non perstrinsse legator non potuerit ignorasse) liberaliter illa legasse ratione beneuolentiæ, subque illa simulata causa voluisse prætegere suam liberalitatem. At tutius est in conscientia hic sequi ius.

¶ Addo demum quod si talis legator inofficiose legaret vltra id quod sibi permittitur per legem, scilicet quia non caret liberis legitimis, & parentibus, & ideo ad istud legatum inofficiosum, & excedens in foro exteriori iustificandum falsas causas prætegeret dicens: lego Petro duo millia aureorum in recompensationem tot debitorum quibus illi sum astrictus, istum excessum soluere non tenetur hæres, antequam istam causam veram esse probetur. ita. l. 3. tit. 14. partitæ tertiæ.

¶ Sed pergimus adhuc perquirere vtrum valeat legatum sub conditione quod fiat aliquid quod iam factum erat, vt verbi gratia quod fiat altare in tali loco, & hoc iam legatarius fecerit. Qō. 10.

¶ Ne immoremur in re constanti, ad hoc dico cum Syluestro legatum. 1. quæst. 1. quod non valet, sed efficitur caducum. p

¶ Insuper qui legauit ecclesiæ centum si ibi sepeliretur, sed quia in mortali peccato notorio obiit, ibi non sepelitur, nihilominus soluetur legatum, quia impossibilitas ex parte legantis non vitiat, secundum Syluestrum. q

¶ Aduertito vltimo, quod si conditio mixta, id est partim dependens à potestate hominum, & partim ex euentu fit; quæ apponitur institutioni legatarij, aut hęredis, instituti sub tali conditione: si fit ex descendentibus adibit hæreditatem, etiam conditione non impleta, & idem de legato. Cæterum si fuerit extraneus, adimplenda est prius conditio: sed in hoc casu in fauorem libertatis etiam si prædicta conditio non impleatur legatum valebit. l. 31. tit. 9. parti. 6.

¶ Tandem etsi non omnia sint perscrutanda, sed aliqua reseruāda Iurisdis: tamen hoc hic non abs re perscrutandum venit vtrum donatio conditionalis, vel modalis, id est facta sub modo vel ob causam reuocare possit. Qō. 11.

¶ Pro quæstionis illustratione sit primum dictum de

p *Bar. hæc tradit. t. cō ditionem. ff. de cond. & demon.*

q *Syluest. ver. legatū 1. q. 10. & l. obtinuit. ff. de condit. & demonstr.*

donatione cõditionali,dico quod reuocari nõ potest cõ-
ditione pendente,quia ex futuro euentu pendet. r Neque
etiam conditionalis donatio reuocari potest iam purifi-
cata conditione,quia est vera,& mera donatio. Quod in-
tellige si non interceſſerit ingratitudo, vel alia causa suf-
ficiens ad reuocandum, & proprie conditione deficiente
licet non sit valida donatio, non dicitur reuocari, quia
quod non est,reuocari non potest,quia perinde est, ac si
non fuisset,de sponsalibus impuberum ad dissoluendum.

r *l.potior. §. videamus ff. qui pot.in pig. hab.*

¶ Secundo dico,loquendo de modali donatione cum
doctoribus in capite verum de condit. appositi. quod si
modus non seruatur distinguendum est, quia aut modus
fuit principalis,seu finalis causa contractus: & tunc reuo-
cari potest. s

s *Contractus, cuius finalis modus negle ctus est, reuocatur,secundũ Barto.l.2.§ fi. de donat. & l. cum lege C. de pact. & l. ea conditione.C.de rescind.vendit.*

¶ Si autem modus appositus donationi non fuit causa
finalis donationis, tunc non reuocatur donatio cessante
modo,facit lex Neuius.ff.de manumiss.testam. vbi non re-
uocatur libertas legata seruis sub hac conditione vt alter-
nis vicibus accenderent luminaria super legatoris sepul-
chrum quamuis non impleatur modus, quia textus non
considerauit modum vt causam finalem datæ libertatis,
sed vt causam impulsiuam. Et si sumus in dubio, & do-
natio est in piam causam,fauore piæ causæ videbitur con
templata pia causa pro causa finali, ita Barto. in leg. ea
conditione.C.de rescindenda venditi. & in lege si pecun.
in prin.ff.de conditionibus ob causas.Alias non.

Q5.12.

¶ Iam tandem ipsa ratio expostulat agamus & de do-
natione modali facta ecclesiæ si modus non seruetur, an
reuocari possit & qua authoritate. ¶ Dico ergo vt ex su-
pradictis elicitur talis donatio reuocari non potest, nisi
expressum fuerit quod reuocari possit cessante modo de
conditio.appositi.capite verum. Cuius ratio potissima est,
quia sic donatũ ecclesiæ, videtur pro salute animæ prin-
cipaliter donatum extra de testamentis capite requisisti
&facit glossa in lege siquis Titio.ff.de legat. Vnde modus
appositus non videtur causa finalis, sed impulsiua qui
cessante non cessat effectus: nisi sit expresse actum, &
quia modus est conditio impropria, ideo quandoque di-
cunt doctores idem de donatione facta ecclesiæ sub con-
ditione, scilicet impropria, non autem sub conditione
propria,

propria,quia ea donationem suspendit,& ea non impleta non valet per dictum cap.verum.

¶ Et quando expresse dictum est à parte,quod donatio modalis possit reuocari, si tamen prælatus sit solus qui modum non seruat,nõ reuocabitur,secus est si donatio sit conditionalis, quia etiam si solus prælatus conditionem nõn seruet,donatio non tenet,quia in acquirendis,solus prælatus nocere potest ecclesiæ, non in acquisitis [t] & verius est ad hanc reuocationem quando expressum est quod possit reuocari quod requirit sententiam, nisi expressum fuit quod propria authoritate possit reuocare donans non seruato modo nisi donata essentiam effecta sacra, vel nisi donatarius esset de facto resistens, quia præstaret materiam veniendi ad arma quod non licet. [r]

t *Glos. & doct.16.q. 6.§ fin.*

r *Syl. verbo donatio 1.q.16. & q.15.*

¶ *De donationibus dubiis,de iudicibus accipientibus vltra stipẽdia ratione promptioris expeditionis,& de epilogo de acceptis ob turpem causam.*

CAP. XXIX.

QVoniam inabsolutam quam cepimus explicare de donationibus materiam, in eius potissimis difficultatibus relinquere non oportet, adiicientes vlterius dicimus: ex ante prædictis sequitur, quod siquid ex donatione ob causam præsentem, causa non existente fuerit acceptum restituendum est l.quia deficit voluntas dantis quæ restitutionis est radix. ¶ Hinc sequitur quod puella,quæ accepit munuscula vt alliceretur vt memini me antea dixisse, postquam nõ consensit turpitudini donantis ad restitutionem sibi hac causa donati tenetur:quia causa non subsequuta,deficit voluntas donantis. ¶ Hinc à quæritante eleemosynam in notabili quãtitate per fictionem paupertatis ex mente Soti & Nauarri restituendam esse diximus, quia cum quis impendit notabilem quantitatem ficto pauperi,licet amor Dei sit causa præcipua sed subuentio pauperis est etiam causa finalis & non solum impulsiua.

¶ Præterea magis nos explicantes addimus,quod donatio si fiat vbi causa, vel modus propter quem donans donat,nõ fuerit expressus ab ipso,sed dubius,vel præsum

ptus est,dum viuit donans, eius animus est consulendus vt se explicet,sed si talis donatio facta fuerit in testamẽto si post mortem testantis pullulauerit dubiũ,in eius interpretatione dispositioni iuris standum est:nisi aliunde de voluntate testatoris constiterit, quia leges latæ de hiis conditionibus fundantur in præsumptione , quia præsumunt quod si testator aliud voluisset expressisset. Quare licet in foro conscientiæ in casu quo quis sub non existente causa sic legauit lego centum Petro,quia gesserit mea negotia cum ea non gesserit,illam apparentem moderationem sim metitatus:quam explicui supra, sed non immerito,tandem concluſi tutius esse diffinitionem iuris sequi quod absolute talẽ donationẽ ait esse inualidam, quia potior est præsumptio iuris,instituta.eo.tit.l. longe & lex 21.titulo.9.partitæ. 6. quæ præsumit quod si testator eam validam esse voluisse,expressisset,& ita dum non constat de voluntate testatoris, quæ pro lege [a] seruanda est sic in vtroque foro sententia ferenda est.

[a] *Voluntas hominis habetur pro lege. §. dispona. in Auth. de nupt.*

¶ Hinc vt supra diffuse dicta epilogemus , dicimus quod donatio facta alicui sub modo, vt faciat quod gratis & ratione iustitiæ facere tenebatur sicut contingit in iudicibus stipẽdiatis, est restituẽda, vt cũ quis pro opere gratis debito aliquid accipit proculdubio illud venit restituendum. Nam rationabiliter inuitus , & ad redimendam suam vexationem creditur talis donans id dedisse.

[b] *Nauar. Sum. Lat. 25. nu 12.*
[c] *Sotus li. 1.de iust. & iure. q. 6.art.2.ad 3. memb.4 arg.11.*
[d] *Met. Sum.Hisp. fol.669. et §.3.de iudicibus.fol. 126.*

¶ Quare tam superiores quam inferiores ministri iustitiæ stipendiati accipientes aliquid vltra stipendia pro ministratione iustitiæ,id restituere tenentur. Et quia secundum Sotum,& Metinam,Salmanticensem, Victoriã & Nauarrum fiunt per leges Hispaniæ ad hæc munera accipienda ministri iustitiæ incapaces:quia sub iuramẽto accipere interdicuntur etiam tabelliones receptoresque,ita in recopilatione noua lib.3.tit.9.l.5.& 6. vbi tam delegati , quam ordinarii iudices etiam aliqua munera per se,vel per alios accipere prohibentur, ita Nauarrus [b] consentit, [c] quod quia rex de suo erario illis stipẽdia soluit hac conditione potest rex iudices eligere vt in conscientia obligentur pœnas delictorum id est sic acceptorum numerum soluere, sic Victoria super lecturam D. Thomæ anno 1535.dictatã super.22.quæst.71.ita Metina [d] ait quod.

ait quod iudices sine dubio tenentur restituere dona, quia istæ leges non sunt pœnales, sed conuentionales per quod fundamẽtum soluuntur argumenta in contra, quia sub ista conditione ista officia committit rex quatenus in iudicem præfectus, nec munera, neque etiam victuaria per se, vel per alios accipiat. Sicque ad id seruãdũ iuramento astringitur.

¶ Vnde falsam esse illam doctrinam fratris Iosephi proculdubio esse cẽseo vbi in suis floribus materia de restitutione affirmat, quod quia p opere supererogationis licet, aliquid dare, & recipere vt si episcopo datur aliquid vt liberius digniori faueat, potest illud accipere: ita etiam iudex potest munus recipere sibi collatum à donante non ad redimendam suam vexationem quia iudex vir bonus, & æquus iudex censetur, sed vt liberius & facilius bene iudicet, quia inquit hic dãs non dat inuitus. Quia dico primo quidquid sit de episcopo qui non ita astrictus est non recipere dona, nisi dum visitat, tamen indulgere hanc licentiam vt possit accipere iudex dona, vt liberius iudicet, & contra mentem legislatoris est, & contra eius verba & pernicioſa est doctrina, quia sic sterneretur fraudibus via, & sub hoc velamine corrumperẽtur muneribus iudices, nam quid non emollit, & euincit largitio munerum? Et quia quando lex nõ distinguit, nec nos distinguere debemus. Si ergo lex absolute & sine distinctione interdicit eis, ac sine distinctione iurant se non accepturos munera, ergo non possunt ea accipere vt liberius iudicent, quia vnusquisque tenetur libere diligenterque pro posse suum officium exercere, litigantesque pro virili iudices quam citius commode poterunt tenentur expedire, suo ordine iudiciario causas expediendo. Et deinde patet, quia si in syndicatu hanc exceptionem opponerent iudices accusati de acceptione munerum, scilicet quòd vt liberius iudicarent, sibi munera data fuissent: etiam si hanc exceptionem probassent eum donatoribus munerum: profecto damnarentur. Faceſſat ergo quia digna est vt ab omnibus explodatur ista illicita & licentiosa accipiendi munera iudicibus concessa libertas. Nam nullus alius assertor illius reperiretur nisi nimis audax.

Vide pro laxos titulos iur. Pōtificij de symonia & Victoriæ Relect. eo. tit.

¶ Porro licet Mercatus[e] in suo libro de cōtractibus ansus fuit dicere quod licet non possint tabelliones aliquid accipere vltra stipendium taxatum, tamen quod quando importunis precibus inducuntur ad noctes ducendas insomnes ad quod nō tenebātur, plus solito debitoque coguntur laborare, quo celerius debito tempore, trās sumptum ex originali processu transferentes tradant expeditū parti, possunt pro hoc extraordinario labore subeundo aliquid extraordinarij stipendij plus accipere, non tamen hoc dictum tam irrationabile videtur, quia anxius & extraordinarius labor assumitur per quem tabellio maciem contrahit & suo defraudat genio, ideo quod aliquid plus tunc accipiat licet ei, sed non loco strenarum, post obtentam victoriam litis à parte, vt etiam concedit Mercatus licet accipere, quia istæ strenæ sunt munera, & tabellio absolute, & indistincte per legē munera accipere prohibetur, nisi aliquis inficiari velit strenas non esse munera, de quo parum curo. ¶ At iudicibus vt facilius & liberius iudicent posse dari, ab ipsisque accipi munera licentiosa doctrina & res est. Et quia sine isto anxio extraordinarioque labore potest liberius & facilius iudex causas expedire, & quia res est insolita, nec lex eam permitteret, quia incapaces eos ad hæc munera accipienda facit iuramento accepto ab eis.

¶ Ad confirmationem de teste, facilis est responsio, quia licet pro labore accidentario, scilicet itineris possit aliquid accipere testis, tamen pro ipsa testificatione veritatis: nihil potest accipere: quando gratis testificari tenetur secundum Cordubam. Sic neque iudex pro sententia & iudicio: eo quod gratis munus & officium de se exhibere tenetur. Neque valet consequentia hæc, eiusmodi facilior, & liberalior expeditio, qua partem sibi aliquid donātē expedit iudex, est opus supererogationis: ergo licet pro eo, aliquid accipere: sicut non valet, opus supererogationis est orare pro aliquo: quando pro eo non teneor orare ex præcepto: ergo si oro pro eo, pro ipsa promptiori deuotione adorandum licet aliquid accipere. Ita neque pro faciliori expeditione causæ, quia etiam hic lex absolute mandans non accipi aliquid prohibet, & pro hoc aliquid iudices accipere sub iuramento pro-

pter

pter rationes ante dictas. Neque id quod adduxit de episcopo exemplū simile omnino est, quia officiales iustitiæ iuramento & conuentione deuinciuntur ad non accipienda munera per legem humanam non sic episcopus. Secundo forsitan falsum est quod episcopus possit accipere sibi datum vt faueat digniori liberius. Nam & id scandalum aptum est generare, quia fauere digniori liberius, vel minus libere, minus prompte, vel magis prōpte non mutat speciem: sicut nec magis & minus intense intra eandem speciem caloris. Vnde vt symonia est accipere episcopum aliquid vt faueat in electione digniori: ita videtur symonia vt liberius illi faueat, pecuniam & pretium accipere.

¶ Hinc ex supradictis infertur etiam sacerdotes quia ratione officij, & redditiuum ecclesiasticorum tenentur alias gratis administrare sacramenta, si pro administratione sacramentorum vltra laudabilem consuetudinē, & vltra assuetum dari, gratis aliquid receperint ad restitutionem sic accepti fiunt obnoxij [f] vt verbi gratia quando datur eis eleemosyna plus solita ad redimendam suam vexationem à parochianis: vnde sibi caueant curati Indorum, & qui libentius confessiones offerentium pecunias illis, quam non offerentium audiunt: cum tenentur ex officio quamuis Diuus Tho. in quodlibeto ait quod quando quis ex officio prædicare nō tenetur: neque prędicatio est summe necessaria, nolle prædicatorem prædicare: nisi vbi abundantior sibi eleemosyna gratis datur non est symonia: sed debet caueri scādalum, accedit Sotus de iustitia & iur.

f *Constat ex can. nō sanat. 14. q. 5.*

¶ Hic de acceptis, & donatis ob turpem causam an sint restituenda nobis differendum erat, nisi tam copiose de hac materia dissertum à nobis fuisset sigillatim, vbi de dato pro peccato patrando contra iustitiam, & de dato pro abstinendo à peccato contra iustitiam, vt ab homicidio, vel à peccato nō contra iustitiam, vt à fornicando, abunde diximus.

¶ Et quamuis frater Iosephus in suis floribus in materia de donatione teneat acceptum pro abstinendo ab opere illicito, id est ab homicidio vt ipse exemplificat fore restituendum: sed iam diximus ex mente Nauarri & Soti

Sori licet pro sic donato in foro exteriori admittatur re petitio, tamen ante repetitionem factam in iudicio, v extra ex consensu interpretatiuo donantis posse licite tineri contra Iosephum, præsertim quando in solā gr tiam donantis, secundum Cordubam ab homicidio, v illicito opere id accipiens abstinuit. Bene tamen verum est, quod causa vel conditione turpi nondum impleta si datum sit verbi gratia aliquid mulieri vt præstet co sensu copulæ secundum Metinam, Cordubam, Naur rum est restituēdum, quia oportet rescindere istum co tractum. Quia secundum Isidorum in male promissis scindenda est fides. At flagitio iam commisso promitte pro illo pecuniam eam sic promissam ante, soluere ten tur nisi secūdum Victoriam, & Sotum prodiga facta fu rit promissio, quia tunc ex eo quod prodiga fuit, co tra bonos mores fuit. Quare in eo quo excessit & pro ga fuit, etiam iuramento firmata non obligat, quia iur mentum non obligat contra bonos mores. ¶ Sed an a cipiens pecuniam pro flagitio committendo, quod in sic inductus per pecuniam commisit, teneatur restituere abūde disputauimus supra: nec oportet hic inculcare: s ad proprium fontem lectorem remittere.

Qō. 1. ¶ Iam tādem ne aliquid intētatum relinquamus qu rere libet hic: an pro iniuriæ remissione licea quicquam accipere. Et quidem si loquamur de remissione spiritu & ex corde, qua Deus iubet nos remittere offensas quibus in oratione dominica dicimus, sicut & nos dim timus debitoribus: sic symonia esset pro ista remissio iniuriæ & recōciliatione cum proximo offensore aliqu accipere, quia sicut Deus cum sit à nobis offensus, gra nos sibi reconciliat, ita nos sic gratis parcentes exhib nos debemus fratribus offensoribus.

¶ Si loquamur autem de actione iniuriarū: pro quib in foro exteriori satisfactionem nobis fieri expostula possumus bono, iustoq; fine, secusis maleuolētia, & odi ab hac actione bene pro pecunia recedere possumus quia læsus damna sibi illata in persona, fama, & fortu remittere non tenetur, licet teneatur deponere odij vindictæ satiantis animum: argumentum autem quo talem animum non deposuerit est: si gaudet, quō a

g *Liquet ex c.in. si quis cōtra clus. dist. quadragesima, & ex glos. ibid.*

uersa

uerſario (vt ſatiet læſus animum) ſimilis iniuria inferatur.

Qō. 2. ¶ At mulierecula an blanditijs ſiquid extorſit ab amaſio teneatur reſtituere diximus ſupra moderationē ex mente & doctrina diui Thomæ ponentes circa ſententiā Caietani condēnantis talem mulierculam ad ſic accepti reſtitutionem: etiam ſi nulla interceſſerit fraus, vel mendacium: Cuius ſententiam Nauarrus & alij, vt ſupradiximus reprobant: ſed ego ſolum, & eatenus eam approbaui quatenus preces, & blanditiæ nimis exorbitantes fuerunt, & importunæ nimis & efficaces ad excantandum amaſium. Nam ſi preces importunæ ſunt quibus quaſi per moleſtiam inflectitur infirmus in teſtamento ad donandum alteri potius quam pupillæ, cui pro dote ſtatuerat legare, & legauerat, & quia auertitur infirmus à ſua libertate, ſcrupulo reſtitutionis non carēt tales preces. Ergo neq; ſcrupulo reſtitutionis carebit ſi mulierecula adeō amaſio pergat eſſe moleſta, vt infirmum amore tranſuertat quaſi moleſtia impulſum animum ad ſibi exceſſiua donandum, quæ alias ægre fert donaſſe. Propter hanc & alias efficatiores rationes, quas contra Nauarrum ex doctrina Diui Thomæ decerptas adduximus, ſententiam Caietani moderantes non duximus eam eſſe omnino reſpuendam ſupra cum de hoc meminimus.

¶ *De promißionibus, ſtipulationibus, & pactis, & an ſimplex promißio obliget ad mortale.*

CAP. XXX.

PORRO poſtquam de donationibus pro captu noſtro peregimus de promiſſionibus aliquid attingere hic merito à nobis expoſcitur. ¶ Atque vt diſtinctius procedamus præmittenda eſt diſtinctio inter promiſſionem, ſtipulationem & pactum. ¶ Dicitur ergo quod pactum eſt ex vtraque parte obligatio. ¶ At ſtipulatio eſt promiſſio ad inſtantiam ſeu ad petitionem alterius partis. At pollicitatio eſt ſimplex promiſſio, ſic Syluеſt. verbo, Pactum.

Qō. 1. ¶ His ſuppoſitis quæritur de obligatione promiſſionis an obliget in conſcientia. Reſpondetur, igitur per concluſiones

concluſiones, quarum prima ſit, promiſſio ſimplex obli-
gat in conſcientia ad ſui impletionem. Hæc eſt comma-
nis innititurq; rationi naturali & cõmuni, quia alias tali
promiſſionis violator mendax & infidelis, & fidifragu
etiam inter gentes barbaras reputatur.

¶ Secunda concluſio, ſi eſt magna mutatio facta in ſta-
tu perſonæ, negotijſq; cõtingentibus à tempore promiſ-
ſionis, non tenetur quis implere quod ſic promiſit, ex
a 22. q. Diui Thom.[a]. Et patet quia obligatio promiſſionis ex
110. art. 3. intentione promittentis penſanda eſt. At vero creditur
ad 5. promittens in caſu tantę mutationis non ſe voluiſſe obli-
gare. Igitur quãdo facta aliquali mutatione negotiorum
promiſſio adhuc obligat, vel deſignat obligare, arbitra
boni viri librandum relinquitur, & in primis pẽſanda eſt
intentio (quæ obligationis eſt radix) an ſi promittẽs pro-
mitteret ſtante illa mutatione ſi eam aduertiſſet.

Qõ. 2. ¶ Sed curioſitas, ac neceſſitas ſciſcitari adhuc con-
tendunt. Quid ſi talis promiſſio fuit iurata, iura-
mentóque firmata an ſuperueniente prædicta mutatio-
ne notabili ſit ratione iuramenti neceſſario obſeruanda?
Et quidem Victoria, & Caietanus ratione iuramenti
etiam in hoc caſu, vim obligandi non omnino admit-
tere putant, quare licet forte poſſet oppoſitum defendi,
caute puto hic eſſe ambulandum. Puto proinde pro
maiori ſecuritate conſcientiæ, reuerentiáque debita ie-
ramento in hoc caſu mutationis petendam eſſe ta
iuramenti promiſſorij relaxationem ab ordinario: ſi
arbitror, & in dubio hoc neceſſarium eſſe exiſtimo.

¶ Porrò & hic inquiri ſolet an ſimplex promiſſio
ex genere ſuo obliget ad mortale, pro cuius deciſione
ſit tertia concluſio, probabilius eſt, quod promiſſio
ſimplex genere ſuo obliget ſub reatu mortali, niſi ex
leuitate materiæ eius violatio reddatur venialis: Hæc
b Sotus de iuſtitia & iure. lib. 7. q. 2. art. 1. concluſio eſt Soti[b] quam dicit eſſe contra Caietanum
22. quæſtione 88. & euidentius, quæſtione 10. 13. nec
agnoſcentem in promiſsione aliam vim obligandi
quam illa quę pertinet ad moralem veritatem, quam
non adimplere genere ſuo nihil aliud eſt inquit, quam
mendacium. Sed aliqui putant hanc concluſionem non
eſſe contra Caietanum, vt imponit illi Sotus, quia
non

non dicit violationem promiſsionis eſſe mendacium quodcunque, ſed mendacium pernicioſum, quod ex genere ſuo obligat ad mortale. Licet iocoſum & officioſum mendacium ad mortale ex genere ſuo non obligent: dum aſſeruntur. Concluſio ſupradicta eſt Magiſtri Cani, Victoriæ, Sylueſtri, verbo, Pactum. Quia alias cederet in maximum detrimentum reipublicæ c periretq; conuictus humanus, & fides, ſi ſibi perſuaderent homines in promiſsis frangere fidem, & verba dare non eſſe genere ſuo pluſquam veniale. ¶ Et quia cum promiſſio ſit ad alterum, non pertinet ſimpliciter ad virtutem veritatis, ſed reducitur ad commutatiuam iuſtitiam. Non enim eſt vtcunque verum aſſerere, ſed obſtringendo alteri fidem Quare ait Cicero, fides hæc non ſolum ad iuſtitiam attinet, verum eſt ipſiſsimum iuſtitiæ fundamentum.

c *Niſi fide ſiet reſpectibus non ſtabit.*

Lin. 3. dec. lib. 3.

Cicer. 1. de offic.

¶ At quãdo Diuus Thomas ait promiſsionem tantum obligare ſecundũ honeſtatẽ non accepit honeſtatem, vt excludit iuſtitiam, ſed vt excludit ciuile forum. Quare vt promiſsio in ciuili tribunali firmitatẽ habeat actionemq; pariat ſolet iuramẽto, vel ſcripto vel teſtibus circũuallari. Vltimò comprobatur, quia nationes graui vitio tribuunt fractionem promiſsionis, ergo ſentiũt ex ſuo genere eſſe culpam grauem, & quia mentiri in re graui in iniuriam proximi, eſt culpa mortalis, vt patet in ſponſalibus.

¶ Cæterum huius concluſionis aſſertio licet ſit verior, quia tamen dura eſſe videtur indiget ſuo grano ſalis, & contemperantiæ, quia vt ſit vera requiritur primo, quòd adſit animus in promittente, dum promittit obligandi ſe ad mortale. Et ſic inter promittendum, niſi adhibuerit iuramentum promiſsionis confirmatorium, vel ſcripturam vt pro more hominum contingit, ſit vt non ſe cenſeant obligare ad culpam mortalem. Hinc tollitur ſcrupulorum multitudo. ¶ Igitur ex animo promittentis perpendat confeſſor qualem habuerit animum ſe obligandi. Secundo limitatur in caſu quo promittẽs promiſerit notabiliter nociuum, multumq; difficile. Nam tunc non tenebitur ad eius impletionem ſub reatu mortali.

¶ Tertiò requiritur vt promiſsio ſimplex ad ſui impletionem obliget, vt diximus, res non eſſe mutatas. Et tandem

tandem crediderim materiam furti mortalis omnem suf-
ficientem non esse materiam promissionis obligantis ad
culpam lætalem. Nam nemini dubium quin decem ar-
genti sint sufficiens materia furti mortalis: sed promis-
sio decem argentorum non inducit obligationem culpæ
mortalis, bene tamen centum argenteorum promissio.
Hoc autem habetur ex natura promissionis, consensuque
recepto. Qui vero autumant sententiam contrariam Ca-
ietanum tenere, dicere habent necessario in violatione
promissionis inesse non iniustitiam, sed mendaciũ, quod
in re graui est mortalis culpa, & non ex genere.

¶ Quarta conclusio qui dum aliquid promittit verbo
tenus, animo, & intẽtione se obligandi caret, non fit reus
in conscientia obligationis promissi. Hæc conclusio pa-
tet, quia potissima vis obligandi innascitur ex intẽtione,
& quia dum volunt se obligatiores reddere aliqui iura-
menta simul cum promissione soliti sunt adhibere. Alii
non se sentiunt aliqua obligatione ex simplici promis-
sione deuinctos. Ideo ij quibus aliqua pollicitatio fit,
statim exigunt iuramentum promissionis cõfirmatorij.
Alias parum se putant consequutos, quia alias pollicitus
quilibet dies esse poterit. Nam nisi fulta fuerit iuramen-
to cito variatur fides humana.

Pollicitis dies quilibet esse potest.

¶ Quinta conclusio, si quia promissor non præstat in
effectu promissum, cum nulla ab eius impletione sit
excusatus rationabili causa: sed possit præstare, si defe-
ctus impletionis promissi in magnum nocumentum al-
teri cedit: non solum ex eo, quod caret re promissa, sed
quia deluditur in defectu promissionis, grauiterq; offen-
ditur in propria fama, vel bonis, quia necesse est deco-
quere substantiam, fidemq; creditoribus frangere, quæ
sibi fides data, est violata: tunc non vacat culpa morta-
talem non implesse promissionem. Vt si verbi gratia ad-
uocatus pollicitus est patrocinari Petro in iudicio, atque
ideo Petrus non sibi parauit alium patronum. Idem de
me dico pollicenti medicari, cuius defectu intermoritur
infirmus. Similiter si quis fidem fecit puellę de largiendo
ei pro dote, qua ratione cognatus id agnoscens destitit
dotare illam: harum promissionum violatores peccant
mortaliter, quia regula iuris est si tua culpa damnum
da tur

datum est.iure te super hoc satisfacere oportet.

¶ Sexta conclusio , quando materia promissionis ea præponderat grauitate , vt quotiescũque in foro exteriori,iureque ciuili contra pollicitatorem huiusmodi intentaretur actio , reus promissi pronunciaretur, tenetur sub culpa mortali etiam si ad iudicium exterius non vocetur fidem suæ promissionis implere. Ita Caiet. [d] quia oritur tunc obligatio ex iustitia & in materia graui.

d *Caiet. verbo Perfidia.*

¶ Sed scire cupiet lector quando iudex ciuilis ad impletionem promissionis in iudicio imperitum promissorem per suam sententiam cogere poterit? Iam lex.3.ordinationum regalium lib.3.titulo 8. hanc propositam quæstionem ibi diffinit vbi in vltimis verbis concludit,præcipimus obligationem promissionis , vel contractus,etiam sine stipulatione,& sine pacto, vel cum illis,etiam si contingat fieri inter absentes,ex quibusaliquatenus se quempiam alteri voluisse obligare innotescat, vigere suumque vigorem , valoremque sortiri,cuius legis extensius supra meminimus. Per hancque legem asseuerant Iuristæ correctum esse ius ciuile,vbi cauebatur quod promissio non præcedente stipulatione inualida esset.

¶ Sequitur corollariè ex præmissis, quod cum alter alteri pollicetur pro illo se preces ad Deum fusurum scrupulo culpæ mortalis talem pollicitationis violationem carere cum absit pollicenti intentio se ad mortale astringendi. Vnde consonum est prudentiæ cum efflagitamur ab aliis de persoluendis orationibus pro illis , sine animo nos obligandi de huiusmodi fidem eis facere.

¶ Præterea quia vsu alicui euenire poterit vt hæsitet an sufficiens forma promittẽdi sit,cum quis à me aliquid petit si respondeo faciam:an requiratur his verbis vtatur promitto me facturum. Quæstio est, cuius meminit Sotus [e] à qua breuiter se expedit , quia nec multum difficilis est,dicens simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem, ideo si quis dicat faciam,id tantum exprimens quod in proposito habet, non subinde obligatur nisi in illo sensu proferat, quod est promitto facere. Vt si quis quidpiam petit à te,& respondes faciam. Alias si nihil aliud sit dicere faciam quã exprimere faciendi propositum:istud propositum postea facilius mutari poterit.

Q6.3.

e *De iust. & iur.lib. 7.q.2.art. 1.*

Qō. 4. ¶ Vrgentius autem dubium hic exoritur an promissio quam apud te, sola mente homini facis, sit obligatoria. Et quod sit obligatoria, sunt aliqua argumenta non despicabilia probantia. Primum, quia voces sunt signa conceptuū. si ergo vox obligat, id non est nisi ex vi concepti ergo promissio mentalis magis obligat.

¶ Secundo, quia promissio mentalis cum sit locutio vera, non potest (si non impleatur) carere mendacio. Et mendacium de sua intrinseca ratione peccatum est. Ergo promissio mēralis obligat ad sui impletionem, quia alioquin erit mendacium.

¶ Item quia quādo quis proponit intra se largiri amico centum aureos adhuc nondum manet ligatus. Ergo si mente adhibeat promitto tali amico indigenti centum aureos, aliquid obligationis ad præcedentia adiicit.

¶ Item quia si quis postquam promisit in mente dare centum, postea in mente talem promissionem mentalem iuramento mentali firmasset, iam illa promissio deuincta facit ad soluendum promittentem, & non ratione iuramenti, quia iuramentum promissorium non obligat nisi virtute præcedentis promissionis: ergo promissio præcedens mentalis obligabat.

¶ Quinto, si promittens heri intra se centum Petro notam faceret promissionem dicens, ego tibi nunc mihi promitto: sed tamen heri apud me hoc pollicitus sum, vide an promissum acceptum habeas, tunc iste obligatus maneret: & non nisi virtute prioris promissionis: ergo prior promissio mentalis obligabat.

¶ Vltimo si surdo nihil audienti aliquis verbo aliquid promittat, similiter si in presentia vnius dicat: ego tali absenti amico hoc promitto, promissio in conscientia videtur tenere quidquid sit de foro ciuili, ergo etiam si promissio fiat in mente, quæ est veluti promissio in absentia obligatoria erit.

Qō. 5. ¶ Igitur pro resolutione quæstionis, dicit primo Sotus loco citato hoc dubium forte problema esse, standoque mero iure naturæ, & in conscientia. Nam in foro externo manifestum est promissionem mentalem, imo neque omnem, quæ fit absenti, ligare, sed hoc quod addit Sotus scilicet omnem promissionem, quæ fit absenti non ligare

in fo

in foro exteriori : iam ex lege citata ordinationum regalium falsum esse patet, quando qui promisit in absentia per testes, vel scripturam, vel aliter visus est voluisse se obligare idque sibi probatur.

¶ Sed tandem statuitur responsiua conclusio. Probabilius est promissionem quæ sola mente fit non obligare. Nam antequam alius resciuerit potest rescindi, & mutari. Hæc est Soti de iustitia & iure libro septimo, quæstione secunda, articulo primo. Huic Diuus Th.[f] videtur accedere vbi ait quod promissio quæ ab homine fit homini, non possit fieri nisi per verba: & patet, nam obligatio est inter duos. Homo autem non loquitur homini nisi verbis, aut exteris signis. Ergo non valet alteri alter per promissionem mentalem se astringere vi obligatiua. Igitur cum sit insitum naturæ hominum non aliter quã per verba, vel signa suos significare conceptus, ante significatam promissionem : nulla videtur obligatio resultare. Huic conclusioni suffragatur frater Iosephus in suis flotibus in materia de voto in principio, vbi ait, quod licet probabilis opinio sit, quæ tenet per solum actum interiorem, promittentem aliquid homini, ad suam insinuãdum mentem illi in conscientia constringi : vt si libuerit acceptare, acceptet : tamẽ oppositam opinionem quam asserit esse Diui Thomæ veriorem esse autumat, quia tanquam sola assertio est, & veluti merum propositum illa promissio mentalis: quare mutari potest, & tandem hinc concludit promissionem factam surdo, aut absenti non obligare, quia antequam alter acceptet : potest reuocari. ¶ Superaddit Iosephus, quod quia promissio facta homini est actus iustitiæ, vt promissor teneatur dare, requiritur, is cui fit promissio acceptet : velitque acceptare. Nam beneficium nunquam inuito impenditur.

[f] *D. Tho. art. 1. q. de voto.*

¶ Hinc Iosephus infert vnum, quod non puto verum, vt supra dixi, scilicet quod quando fit promissio præsenti si taceat, donec acceptet, non videtur illi placere quod contra ius videtur, quia secundum ius in fauorabilibus taciturnitas de præsenti pro consensu reputatur secundum regulam iuris, qui tacet consentire videtur, sed bene verum est quod adijcere Iosephus debuisset, scilicet quod si postea nõ acceptet, signum est talem promissionem con-

temnere,& à principio in eam non consensisse aut postea per deliberationem mutasse sententiam acceptandi promissum.

¶ Tandem aduertito cum Soto cõtractus, seu promissiones mutuas,do vt des,promitto vt promittas,non posse perfici,aut validari nisi per vtriusque partis verba, aut exteriora signa.

¶ Denique de promissionibus coactis loquendo an sint ipso iure irritæ aut an veniant cassandæ, iam diximus ex mente Soti [g] etiam ex metu graui factas non esse ipso iure irritas:sed cassandas. [h] Sed hoc procedit in foro exteriori,sed in foro interiori,& in conscientia teneo vt supra tenui cum Nauarro [i] promissiones in foro conscientiæ eatenus esse inualidas etiã per metum leuem factas quatenus ille metus leuis fuit causa,sine qua non alicui promissionis. [k]

¶ Insuper res vni donata iam primo eam acceptanti si cum effectu à donãte,vel promittente sit secundo donata, vel promissa, & cum effectu, secundo iam traditam eumque translata:valet ista traditio secũdo facta, licet ad interesse maneat obnoxius donãs primo donatario,quod amiserit ille,eo quod re sibi donata & acceptata sine causa iusta fuerit priuatus. [l]

¶ Demum quia de promissionibus,legatis,donationibus, satis abunde dictum est, in reliquis ad Syluestrinam summam remitto lectorem,solum hanc regulam generalem ad multos decidendos casus proficuam in testamentis commendatam memoriæ esse volo, scilicet quod legatum in diem omnino incertum conditionale est, sicut etiam si fiat in euentum incertum, vt cum dicitur dato hoc Petro quando morieris. At verò legatum factum in diem omnino certum in se, licet sit incertus ratione subiecti non est conditionale, sed mortuo legante cedit legatario,aut eius hæredi si post obitum legantis legatarius obierit mortem. Idem si relinquatur Titio quando morietur, quia certa est mors, post mortem legantis cedit legatum Titio.

¶ Legatarius præterea, cui legantur alimenta: legatur ei necessaria ad vitam, sed non necessaria ad disciplinam si sit extraneus præsertim. ¶ Ad hæc vxor inter filios hæredes

g *Sotus in 4. dist. 29. q. 1. art. 3.*

h *cap. Abbas. de his quæ vi metúve.*

i *Sum. lat. c. 17. num. 29.*

k *arg. cap. fœlicis. § il lud. de pœnit. lib. 6.*

l *glo. in verbo simplici fauore. l. quoties de rei vendicat.*

hæredes relicta domina omnium bonorum, & vsufructuaria habebit gubernationem domus & victum, & vestitum.

¶ Insuper res aliena si sit legata, legatarius in dubio probabit testatorem scisse rem illam fuisse alienam, vt pro se ab hærede ematur, vel extimatio sibi detur, [m] At si testator rem alienam relinquat extraneo ignorãs esse alienam non valebit legatum. Secus est si rem alienam ignoranter reliquit personæ coniunctæ: cui tantundem reliquisset si hoc testator sciuisset, quia tunc hæres coniunctæ huic personæ dabit extimationem [n] & hæc prædicta sunt vt etiam supra memini me dixisse secundum ius canonicum: & in conscientia tenenda secundum communiter doctores, cõtra Panormit.[o] quia ista supradicta diffinitio fundatur in hoc quod voluntas testatoris seruanda est: quando scitur: aut probabiliter per coniecturas deprehenditur.

¶ Et postremo si res legata vendita est, vel impignorata à legante, nec post mutante voluntatem, quia noluit aliter disponere, tenetur hæres tunc rem illam emere, vel expignorare, & dare legatario vel saltem extimationem in conscientia, [p] sicut dictum est. ¶ Legata, autem debentur cum fructibus à tempore aditæ hæreditatis, id est, ex quo hæres hæreditatem ingressus est. [q]

m *Quæ res legari possit vel nõ. Inst. de legatis. §. nõ solum.*

n *C. de legatis. l. cũ alienam.*

o *In cap. filius. de testam.*

p *Instit. de leg. § si rẽ suam.*

q *Hug. de Celso. ver. legatarij. versic. 80.*

¶ *De ludo, & an ludere ad quæstum sit peccatum mortale.*

CAP. XXXI.

CVm omnes venas radicesque restitutionis rimemur: iam prodit se materia ludi, in qua quibus casibus lusor restitutionis nexibus innodetur venit explicandum: & materiam satis scitu necessariam, quia satis est in vsu recepta, extricaturi, Primo quærimus an ludere ad quęstum sit peccatum mortale, & an causa principaliter quæstus lusui vacantes sint absolubiles in foro conscientiæ. Respondetur ergo ad quæstionem per subsequentes propositiones, quarum prima sit.

¶ Prima propositio, ludus ex natura sua licitus est. Imo si sit ratione moderatus virtus est: quæ à philosopho

dicta est eutrapelia, patet hæc propositio ex diuo Thom.
a *Tho.2.2. q.168.* [a] afferente pro eius ratione, scilicet quod cum homo sit corruptibilis fragilisque, atque diu in laborum tolerantia persistere non valens: aliqua vegetatione & recreatione ludi honesti indigere videtur, quatenus à labore aliquantulum possit feriari laborem interpausando. Ergo ludus
b *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 5. art. 2.* ratione regularis illicitus non est. Hæc est Soti [b]. Aduertit tamen hic Nauarrus [c] aptiorem ludum ad voluptatem honestam captandam esse, qui magis innititur in forma, quam in industria. Atque adeo secundum ipsum ludus scacorum, id est *axedrex*, est ineptus ad recreationem animique repausationem sumēdam, quia magis ex vehementi aduertētia ibi requisita vexat, quā relaxat animum.
c *Summa Lat. c. 19. num. 3.* Vnde ex propositione hac prima corolarie infertur ut
d *l. quod in conditio C. de aleator.* parua quantitate lusisse ad conuiuium, vitio carere. [d]

¶ Secunda propositio, si in ludo ampla pecunia exponitur ludenda vix exercetur sine peccato mortali talis ludus. Hæc conclusio est Soti [e]: & probat Sotus, quia huiusmodi ludus vix exercetur absque litibus, & periuriis, vel
e *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 5. art. 2.* blasphemiis, vel fraudibus, præsertim inter viros nulla ingenuitate præstantes: ergo vix vacat culpa lætali.

¶ Tertia propositio mortaliter peccat ludendo, qui ludit cum notabili irreuerentia Dei, scilicet blasphemando, periurando, notabiliter in ludo fraudando, vel cum mortalibus circunstantiis: vel taliter quod propter ludū trāsgreditur aliquod præceptum, quia propter ludum prętermissam facit missam diei festi, vel creditoribus sit nō soluendo debita, vel quia cum detrimento graui filiorum & vxoris ludit subtrahendo eis alimenta debita, omnia in lusus insumendo, vel quia ludit bona ad ius vxoris attinentia dotalia, paraphernalia, vel quia vacat ludo cum scandalo mortali, vel quando propter ludum exponit se, vel vxorem periculo probabili peccandi mortaliter, vel filias exponit diserimini prostituendi, vel se exponit periculo rapiendi vel furandi, vt supperat sibi pecunia pro ludo. Hæc propositio est Nau. [f] & patescit ex hoc, quia hæc ingruentia mala, atque dispendia, & pericula, vel scandala, tenetur lusor sub culpa mortali vitare, quia qui amat periculum, vt testatur scriptura, peribit in illo. Ergo non caret culpa lætali in omnibus
f *Nauar. Sum. lat. c. 19. nu. 41*

his ca

his casibus ludo vacare. Super votum non ludendi ludū illicitum, vt refert Nauarrus noluit Pius quintus dispensare. Tamen fatetur Nauarrus posse per episcopum cōmutari in aliud istud votum quantum ad distinctam obligationem quam induxit.

¶ Sed vtrum isti ad quæstum ludum exercentes, ludoque magnam quantitatem exponentes sint absoluendi, nondum absoluimus. Qō. 1.

¶ Quare pro hoc sit quarta propositio. Lusor qui propter ludum subtrahit suæ familiæ videlicet vxori, & filiis necessaria ad victum & vestitum, vel eius lusus est in causa, vt vxor, vel filiæ se exponant periculo amittendi pudorem, vel in vsu habet admiscere fraudes in ludo, vel peierare, vel blasphemare, dum male cedit alea sibi, vel odium solitus est concipere aduersus à se lucrantes, & tandem omnis quicunque ludit cum prædictis circūstantiis mortalibus tertia iam propositione relatis, dum ista omnia mala non cauet non est absoluendus à confessoribus, quia si noluerit ab his desistere: non est absolutione dignus. Hæc conclusio est Metinæ. g Et patet, quia isti sunt in statu damnationis: quādiu non dolent de his præteritis, & cauent ab his mortalibus circunstantiis in futurum. Ergo dum isto proposito carent, incapaces sunt absolutionis sacramentalis. g *Metin in struct. confess. fol. 696 cap. 13.*

¶ Quinta propositio quæ est Nauarri loco citato, laici magnam pecuniarum summam etiam ludo si exponant principaliter propter lucrum, aut propter quæstum, dum absint prædictæ circunstantiæ mortales à confessariis absolui possunt. Probatur, quia his mortalibus seclusis circunstantiis tantum est veniale etiam ad quæstum ludere, ergo cum obicem non ponant absolutioni, & gratiæ quæ confertur in sacramēto, etiam si in hoc casu cōclusionis animo abstinendi à tali ludo careant, absoluendi sunt, quia absolutionis sunt capaces. Sed admonitos hic esse cupit Nauar. magnates etiam his seclusis circunstantiis mortalibus ludentes, vt caueant ab his lusibus saltem ne frequenter insistant ludo, quia alias citra magnum pudorem suæ nobilitatis non poterunt accedere ad corpus Christi tām digne sumendum: tum propter speciem mali exemplitum etiam, quia hoc frequens ludi

exercitium suum sanguinem clarum offuscare videtur.

¶ At iam quale peccatum sit clericos & monachos ludis vetitis se addicere venit per sextam propositionem aperiendum. ¶ Sit ergo sexta propositio, mortale est in clericis vel monachis peccatum, huiusmodi vacare lusibus prohibitis alearum,& taxillorum in notabili quantitate,& gratia quæstus ludendo. Secus est si secluso scandalo modicum quid, gratia solatij, & recreationis luserint. Hæc conclusio, quæ est Nauarri, elicitur ex 35. distin. cap. 1.& capi. inter dilectos de excessibus prælatorum, vbi ius canonicum iubet clericum aleatorem ab officio deponi, vel beneficio, sed ista dispositio mortalem culpam præsupponit. Ergo cum mortali culpa est coniuncta clericos prædicto modo ludere. Hæc [h] conclusio est Maioris, Adriani,& Caie. vbi significant clericos etiã patrimonialia bona ludentes non effugere culpã mortalem.

[h] *Hæc intelligenda sunt de clericis in sacris constitutis nõ de minoribus initiatis aut carẽtibus beneficijs.*

¶ Iam adiicimus percunctari an clericos, vel monachos hos spectare ludos, eisq; assistere culpæ sit attribuendum mortali. Pro hoc sit septima conclusio. Clericus vel monachus ludos mortales spectans, eisque assistẽs mortaliter delinquit. Hæc conclusio est Nauarri loco citato & patet ex cap. cle. 2. de vita & honestate clericorum vbi interdicitur clericis etiam his spectaculis ludorum interesse. Conclusio autẽ hæc verũ habet quãdo diu his assistunt mortalibus lusibus. Secus est si per modicum tẽporis hos ludos spectauerint eisque quasi per modum transitus astiterint. Hæc conclusio inde patet, quia si diu his mortalibus astiterint tum & scãdalum præbent, tum etiã contra sibi prohibitum faciunt,& quia per suam præsentiam videntur hos lætales ludos authorizare,& approbare, ergo eis diu assistentes non euadunt culpam mortalẽ. At multo magis tali culpa mortali implicarẽtur per consensum, quia secundum Diuum Paulum non solum digni sunt morte, qui talia agunt: sed qui his cõsentiunt.

Qõ. 2.

¶ Præterea de ludo agitationis taurorum, iam in materia de homicidio ex parte,& mẽte Nauarri interpretãtis extrauagantem Pij quinti, vbi prohibet agitationem taurorum diximus talem taurorum agitationem non esse licitam, vbi solent accidere strages vulnerum, & percussionum,& trucidationum hominum. Vbi autẽ hæc mala

cauerentur

cauerentur poſſet tolerari vbi cuſpidibus præciſis, & ligatis pedibus funibus,& præſidiis paratis pro confugiẽtibus agitarentur. Alias contra noſtrũ Metinam diximus cum Nauarro quòd neceſſitas ſe exercẽdi in militaribus, cum alia ſint aptiora,& minus periculoſa bellorũ præludia, ab his periculoſis animalium ferociũ agitationibus alioquin mortalibus contra extrauagantem tanti potificis,dum prædicta non cauentur pericula nõ excuſat. De quibus plura ſupra cũ Nauarro diſputauimus ſalua ſemper apoſtolicæ ſedis cenſura. At authore Nauarro quidam ſtrenuiſſimus belli dux fertur dixiſſe in his certaminibus cum beſtiis feris magis doceri homines ad hoſtem fugiendum quam ad eum inuadendum, quare noluiſſe vſquam his agitationibus intereſſe taurorum.

Nobile Apophteg ma.

¶Iam vlterius inquirere pergimus an ſpectatores horum ludorum agitationis ferarum ferociũ culpam mortalem incidant. Pro hoc ſit prima concluſio dummodo ſint laici qui interſunt his ſpectaculis agitationis taurorum etiã vbi accidunt frequenter vulnera, percuſſiones & trucidationes hominum,ex inuaſione qua inuaduntur à tauris, ſi non ſint authores, neque conſultores horum ludorum,neque conſenſum præbentes nec ſibi placẽt de illo exercitio deformi vt ſic:ſed ſolum ſuppoſito quod iã per alios,hæc exercitia inſtaurantur ex nouitate & curioſitate tantum adducti volunt intereſſe & ſpeculari quomodo taurus irruat opprimatque hominẽ non ſunt cenſendi peccare mortaliter.Hæc cõcluſio eſt [i] D.Antonini. Cui ſubſcribit Armilla verbo curioſitas, & probat, quia iſtis non placet talis deformitas ludi, nec addunt animũ malefactoribus ad illum exercendum, neque approbant illum.Ergo nullo modo conſentiunt peccato mortali,ac per conſequens cum nullo iure obligante ad mortale interdicãtur hęc ſpectacula videre:non eſt ſibi culpæ mortali vertendum, ſi priuati homines laici his ſpectaculis taurorum interfuerint. Q5.3.

[i] *Ant. 2. part. tit.3. cap.7.§.2.*

¶Sed quid de clericis ſi his ſpectaculis taurorum interſint quali culpa ob id ſint notandi?Pro his ſit ſecunda concluſio clerici beneficiati, aut ſacris initiati, religioſi & epiſcopi, intereſſentes his ſpectaculis taurorum, mortalis culpæ rei ſunt. Hæc concluſio colligitur ex Q5.4.

Syluestro, & extrauaganti prædicta Pij 5. Vbi clericis tam regularibus, quã sæcularibus beneficia ecclesiastica obtinentibus, vel in sacris ordinibus cõstitutis sub excõmunicationis pœna prohibetur: ne his spectaculis taurorum interſint, sed pœna excommunicationis non infertur, nisi pro mortali, ergo non abest à mortali culpa huiusmodi clericos, & religiosos talibus spectaculis interesse, quando frequenter prædicta accidunt mala. Tũ quia videntur ij ex sua inspectione authorizare, & approbare, tũ etiam malefactoribus animũ addere, & licet prædicti clerici, & regulares huius extrauagantis transgressores non excusentur à culpa lætali: sed quia extrauagans id sub pœna excommunicationis prohibens non adiecit ipso facto, vel latæ sententiæ: ideo non eos illam ipsos facto incurrisse censemus, sed veniunt excommunicandi.

¶ Porro iam etiam instat agere de ludis theatralibus qualis culpa sit eos in ecclesia exercere, vt cum ibi re, præsentantur ludi qui nuncupantur *entre meses*. Pro expeditione quæstionis sit prima conclusio quando in ecclesia repræsentantur multum turpia acta, non vacat culpa mortali talis repræsentatio. Hæc conclusio est Syluest. & apparet esse vera. Tum quia hoc vergit in opprobrium Dei: & domus eius, quia domum eius decet sanctitudo. Tum etiam quia scandalum præbetur pusillis videntibus hæc turpia, & in ecclesia, cuius zelus, inquit Christus dominus, comedit me, quia alliciuntur ad venereorum voluptates, & in talia acta oculis obiecta & repræsentata consentiendi periculum pertrahuntur: spectantes quòd si columbas in templo vendentes inde deturbauit dominus: etiam istas certe spurcas repræsentationes a templo exercentes profugaret. ¶ Hinc sequitur corolarie quando repræsentantes amasium & amasiam se ibi in ecclesia in conspectu plebis, & coram Dei præsentia existentis ibi sub hostia consecrata in solennitate corporis Christi se osculantur, & amplexantur intermiscentes verba lasciua, & turpia peccant mortaliter, quia scandalum præbetur pusillis populi: & grauis Christo præsenti in sacramento iniuria irrogatur. ¶ Secunda conclusio si aliqua vana & solatiosa: non tamen multum turpia, aut lasciua repræsentantur in ecclesia non in opprobrium

k *Syluest. verbo Ludus. q. 8*

probrium ecclesiæ, neque clericorum, aut religiosorum vituperium non erit mortale exercere talia aut videre, verbi gratia laruas gestare, choraizare in solénibus, festis ecclesiæ. Hæc conclusio intelligit si desit mala intẽtio mortalis finis: sic esset quoque scandalum mortale. Sicut credo cessare: dum turpia non miscentur. Patet, quia his cessantibus licet sit aliqualis excessus non irrogatur magna irreuerentia Deo, & ecclesiæ. Igitur tunc non intercuenit culpa lætalis.

Q6.7. ¶ Quæritur de mulieribus choraizantibus in ecclesiis eremiticis, & cum viris ibi saltantibus qualem irreuerentiam committant, cui satisfacimus per tertiam conclusionem.

¶ Tertia conclusio, si talis choraizatio fiat inter personas alioquin honestas, dum ab sit mala intentio nec scãdalum pusillorum sic oriatur dum vitetur, caueaturque ne ibi aliqua turpia, & lasciua incitãtia ad malum interserantur, tunc non ausim huiusmodi personas honestas choraizantes in eremiticis ecclésiis damnare ad mortale.

Q6.8. ¶ Sed ab hac prædicta materia non est aliena & hæc quæstio. An cantilenas sæculares cultui diuino admiscere aliqualis sit culpa, & quanta. Pro satisfactione ad quæstionẽ sit quarta conclusio, qui cantilenas seculares lasciuas cultui diuino immiscẽt siue organo, siue voce proferant, non excusantur à mortali. Hæc est Caieta.[l] Et patet, quia hoc est prohibitum per Concilium [m] Basilense, & etiam Tridentinum. Tum etiam, quia in hoc casu irreuerentia notabilis irrogatur maiestati diuinæ: etiam si ista lasciua cantẽtur in organo. Est enim cantus organi veluti pars cultus diuini. Ergo siue in canticis organi, siue aliter in diuino officio immiscere impura & lasciua, culpa lætali non caret, quia est velle cõiũgere Christum cum Belial.

¶ Quinta conclusio quæ est Caietani, & Nauarri, si aliqui ex simplicitate, quadam rustica, quia vident iã consuetudinem communiter inualuisse canendi inter diuina officia cantus prophanos, ideo ibi eos psallerent, quia non sunt admoniti, existimantes nõ tantum in hoc inesse culpæ, qui sic parati sunt animo, id nequaquam facere si nossent

l *Caiet. 22. q. 91. & in Sum. verbo organorum vsus.*

m *Sess. 22 in decreto de observãdis & vitãdis in celebratione missæ.*

si nossent culpa non carere mortali: non sunt incusand de culpa mortali. Quam tã Caietani quã Nauarri sentẽt moderandam esse censeo, vt vera tantum in simplicibus rusticisque hominibus ex simplicitate inter diuina officia prophanos cantus psallentibus. 2. dummodo tales cantus non sint adeo patenter turpes & nimis lasciui, qui si tales sint, etiam subagrestes, & rudes homines ipsa natio naturalis de culpa graui arguit: quãdo aperte turpia & lasciua inter diuina officia canunt. Itaque conclusio intelligitur de his simplicibus & plebeis. At superiores quibus incumbit hos cantus impuros prohibere, à culpa mortali vix excusare possum. Imo non excuso, huiusmodi cantus sæculares etiam si tantopere turpes & impuri non sint, si à diuino officio non propulsentur ab eis cum sui officij minus ad hęc exorbitantia & diuinum officium prophanãtia notabiliter extirpãda eos astringere videtur. Quare multum vereor illam sententiam Soti veram esse, in qua de iustitia & iure asseuerat culpa non carere mortali sacerdotes curatos rithmos turpes, id est pullas, inter diuinum officium occinere, ac culpam incidere mortalem in tam turpia prorumpentes: sed de his satis.

¶ Sed ad ludos alearum reuertamur.

¶ *Quali peccato peccent susceptores lusorum in domo, & an alicuius restitutionis ob id obnoxij fiant.*

CAP. XXXII.

IAm de ludi alearum materia sermonem repetentibus & vltra progredientibus primo de istis susceptoribus in sua domo suscipientibus lusores inquirendum nobis est quali peccato peccent: & an alicuius restitutionis ob id rei fiãt. Pro cuius quæstionis illucidatione statuitur prima conclusio, absque dubio huiusmodi susceptores: qui in domo sua recipiunt aleatores vacantes lusibus mortalibus eisque mensam sternunt, aleasque, ac lumina ad ludendũ diu, noctuque subministrãt: & delinquunt mortaliter. Hęc est Nauarri [a] patesc it ex hoc, quia huiusmodi suceptores lusorũ nõ solũ videntur cõsentire culpæ mortali ibi mortaliter ludentium: sed ad mortale exercitium

2 *Nauar. in Summa Lat. c. 19. num. 16.*

exercitium præſtant iuuamen. Ergo nõ excuſantur à culpa lætali, præterquã quòd vt ex recopilatione noua patet huiuſmodi ſuſceptores luſorum ad teſſeras, & ad aleas mulctantur pœna quinque millium dipõdiorũ pro quali bet vice. Quod ſi non ſint ſoluendo, pœna carceris centũ dierum veniunt puniendi.

¶ At frater Vicentius Iuſtinianus Dominicanus cõtra hanc concluſionẽ quæ eſt Nauarri duobus inſurgit argumentis, quibus eam nititur labefactare. Nam primo arguit ſic ad hominem ſecũdum Nauar. vendere ornamẽta meretrici ad ſe excolendum, & venuſtandum non eſt mortale. Ergo nec etiam ſiquis huiuſmodi aleatores receptet domi aleaſq; ſubminiſtret ad ludendum mortaliter, non eſt ſibi tribuendum culpæ mortali.

¶ Secundo ſuperaddit inſtare ſic, licet locare domũ in loco permiſſo meretrici ad meretricandum. Ergo multo magis aberit à culpa mortali ſuſcipere domi luſores ad ludendum & licet argumenta hæc videantur apparẽtia, ſed in procinctu eſt eorum ſolutio, quia ad ea reſpondemus primo non parum ineſſe diſcriminis inter caſum concluſionis, interque exempla in argumentis allata. Nã vendere ornamenta meretrici, quorum poteſt eſſe bonus, & malus vſus: nulla lege humana eſt prohibitum. Sicut, neque locare eis domos in loco ſequeſtrato, & permiſſo: at vero aleatores hos receptare domi eiſq; ſubminiſtrare aleas, & ſternere mẽſam, lege humana interdictũ eſt adiuncta pœna. ¶ Secundo dicimus & in caſibus his diſparitatem aliam inueniri rationis. Nam ſuſceptores luſorũ in domũ qui inſtrumẽta eis ad ludũ ſubminiſtrã puta aleas, & mẽſam, ad peccatũ mortale ludi directe opẽ ferunt, ſed qui vendit ornamenta meretrici non ita directe ei adiumentum præſtat ad concubinatus crimẽ. Atq; qui loco publico ſequeſtrato à lege permiſſo, locat domũ meretrici non ita directe adiumẽto eſt illi ad peccatũ pro mercede proſtitutionis exercendũ, quia vſus domus non ita proxime ordinatur ad malũ finẽ neq; ita directe ſicut miniſtrare aleas, & menſam, quia hoc perinde eſt, ac ſiquis ſubminiſtraret meretrici lectulum, vbi cubaret cum amatoribus, quod nullum habet excuſationis ſubterfugium. Et quia locare domum meretrici in loco permiſ-

ſo, &

so, & separato est veluti consulere minus malum: parato quia perinde est ac si locator talis domus diceret. Postquam parata est fornicari, ne tuo malo exemplo honestas fœminas ad malum prouoces: en tibi separatam domum, & locum permissum.

Qō. 1. ¶ Iam scitu quoque est opus an huiusmodi susceptores lusorū aliquam exinde superinducant in se restituendi obligationem. Huius rei gratia statuitur secunda conclusio, in duobus casibus susceptores lusorum perdita in in ludo restituere tenentur principalibus non restituentibus. Primo quando aliquis minor ętate sub paterna cura, vel tutore, vel curatore constitutus ibi domi receptus est ad ludendum, siquid vltra id quod ex licentia interpretatiua modicum ludere poterat, in ludo perdidit, lucrante id non restituente, susceptor, quia ministrauit aleas, & mensam, restituendi id obligationem subit, sicut etiam in secundo casu in quo ibi receptus fraudulentus lusor per fraudē aliquid lucrifecit ipso non restituente susceptor si sit conscius fraudis, restituendi obligationem subit secundum fratrem Iosephum. Hæc est Nauarri loco citato in cuius confirmationē b suffragatur regula iuris scilicet qui causam damni dat (sicut revera dedit iste susceptor) iure super hoc eum satisfacere oportet.

b *l. qui occidit. §. in hac. ff. ad legem Aquil. & l. nihil interest ad leg. Cornel. de Siccar.*

¶ Præterea illa quæstio: quæ potius est curiosa quam scitu necessaria, multum occurit, scilicet an licitum sit ludere preces sacras, id est aue Marias, nam aliqui viri alioquin deuoti istum modum ludendi introduxerunt inter domicellas deuotas. Huius quæstionis meminit Nauarrus, & videtur hunc modum ludendi approbare, sed profecto negari non potest, quin sic ludere sit miscere sacra prophanis, & quòd nonnulla in hoc interfit effigies irreuerentiæ. Imo & simoniæ, si vellent se ciuiliter obligare aue Marias ludentes ad eas dicendas, sed credo ciuiliter se obligare non intendūt, quare nulla admiscetur vera simonia ibi.

Qō. 2.

¶ *An in ludo alearum lucri facta restituenda sint.*

CAP. XXXIII.

INsuper vlterius in hac materia procedentibus obijcitur nobis illa potissima difficultas an in ludo alearum lucrifacta

lucrifacta restituenda sint. Nam Palude tenet affirmatiuam. Sylvest. autem negatiuam amplectitur. Igitur resolutiua quæstionis statuitur conclusio, lucrãs pecuniam, vel exumabile pecunia in ludo alearum iure diuina aut naturali ad aliquam horum restitutionem non astringitur. Patet, quia talis pecunia acquisita ludo, inuito domino non retinetur, quia postquã eam amittẽs voluit lucrari, etiam, vt æqua esset sors, se voluit exponere periculo perdendi, & soluendi, nam in vtramque fortunæ aleam se exposuit, ergo lucrans iuste retinet. ¶ Item quia leges prohibentes alearum, & tesserarum ludos cum sint pœnales: neque expresse translationem dominij lucri interdicant, lucrãs cum acquisierit dominium, ad lucri restitutionem non manebit [a] obnoxius.

¶ Secunda conclusio, qui in ludo alearum pecuniam amiserit, intra octo dies iudicio exteriori eam repetere potest & lucrans postquam in iudicio iussus fuerit eam restituere per sententiam iudicis iam extunc in conscientia tenebitur eam restituere. Hæc conclusio est Nauarri, & Metinæ, Soti & omnium, continenturq; in recopilatione noua legum. l. 3. de ludis, vbi sancitur, quod si perdens intra. 8. dies eam pecuniam in foro exteriori non repetierit: possit quilibet alius illam pecuniam sibi repetere in iudicio. Quod si nullus accusator circa hoc instet, tũc iudex ex officio legis executioni insistẽdo eam pecuniam applicet fisco, sed post lapsum duorum mensium inquisitio non procedit superi ludum.

¶ Præterea grauius iam se offert dubiũ vrgentius premens, an qui amissam in ludo à se pecuniam suo collusori iam persoluit, quia eum pudet, & quia dedecori putat sibi tribuendum si eam in iudicio repetat, possit secreto pro ea sibi recompensare, quæstio est de qua non tanto-pere constat. Igitur pro illius apertione statuitur conclusiõnẽ licet ei, qui perdidit pecuniam amplã, quia veretur eam in iudicio repetere latenter à lucrante eam surripere. Hæc conclusio est Soti: [b] & est Nauar. & Metina: [c] est tamen hæc conclusio contra Adrianum. Clare scit tamen ex hac ratione potissimum. Quia licet prohibeat lex ludum, translationem tamen dominij lucriq; ac quisitionem non impedit, ergo iam lucrans est dominus

pecuniæ

a *Nescio qua lege hæc optime tutetur, nã quæ in ludo vltra aureũ perduntur repeti possunt intra 50. ann. l. vlt. C. de relig. & sumpt. funer. qua ex re æstimare licet quam inhonestũ censeant leges immodicũ ludi abusum.* Qõ. 1.

b *Sot. de iust. & iure. lib. 4. q. 1. art. 2.*

c *Met. in confess. instruct. §. 29. de restitut.*

pecuniæ à se lucrifactæ sibiq; traditæ ac per consequens licet eam amittens, intra.8.dies in iudicio, ius habeat repetendi, sed non habet ius eam clanculum à lucrante furandi quia iam tunc non suum acciperet, sed alienum. & hanc tenens Sotus ait se non esse vsque adeo certum nec opinionem Adriani oppositam esse adeo certam ipse existimat, sed frater Iosephus putat Adriani probabilem esse opinionem, sed tamen verius est secundum Sotum, Nauarrum & Metinam & Ybañes quod qui amisit ludo pecuniã, eã iã à lucrante non possit clam surripere.

¶ Ad hęc quæritur maioris explicationis causa, quibus casibus lucrans ludo teneatur ad restitutionem rei acquisitæ per ludum? Respondetur breuiter & succincte communiter cum doctoribus, regula generalis hic obseruanda hæc venit, quod quando non est dominus pecuniæ, qui in ludo perdidit illam, alter qui huiusmodi pecuniã lucratus est, tenetur eam in conscięntia restituere domino illius pecuniæ proprio, vel eius ex lege administratori, si sit pecunia pupilli vel minoris.

¶ Hinc sequitur si quis à minore constituto sub tutore vel sub curatore, vel à filio patrisfamilias existęte sub potestate patris lucratus sit aliquid non in modica quantitate, sed notabili, tenetur id lucri restituere. Idem dicendum est de viro religioso & de mulière coniugata, nisi forsitan ij omnes in parua quãtitate lusissent pro qualitate status, & diuitiarum patris, & mariti arbitrio boni viri.

Qõ. 2. ¶ Deinde de seruo specialis ratio dubitandi emergit an si aliquid ludo acquisiuit, teneatur illud restituere? Respondetur ex mente Soti [d] quod quia secundum Sotum serui bello capti maiori fauore sunt tractandi, ij si quid dono susceperint, vel hæreditario iure, vel licito ludo lucrati fuerint, non tenentur in conscientia dominis suis exhibere, ideo ij tantum bello capti, si peculiũ hæreditario iure, vel dono acceptum exponentes ludo, aut potente perdere aliquid lucrati sunt, sicut id lucri domino secundum Sotum restituere non tenentur: Ita neque perdęri. Secus de alijs seruis, vel dominatis vel aliter quam iure belli habitis.

d *Sotus de iust. & iure lib.4.q. 2.art.2.*

Qõ. 3. ¶ Subinde de filijs familias non emancipatis, neque Castrense, aut quasi Castrense peculium habentibus dis-

quirendum

quirēdum est,an isti acquisita à se in ludo possint sibi retinere,aut suo patri acquirere. Et videtur certe quod à tali filiofamilias in ludo lucrifactum nec sibi licite, acquiratur, nec patri, quia si talis filiusfamilias non potest in ludo perdere: ergo neque in ludo lucrari, quia si posset lucrari & non perdere non esset æqua in vtroque ludi conditio, quæ alias ex natura ludi æqua in vtroque ludente debet esse.

¶ Propter hoc argumentum Sotus de iust. & iure loco citato, & Metina Salmanticensis tenent, quidquid lucrifactum fuerit in ludo à filio patris familias, nisi donationis via,& non titulo ludi datum fuerit, fore restituēdum perdenti, sed tamen Nau. [e] Soto aduersatur dicens non placere sibi assertum Soti dicentis huiusmodi filium non posse à collusore plura lucrari quam collusor ab ipso. ¶ Igitur pro enodatione quæstionis, quæ perplexa est: statuamus more nostro conclusiones. Quarum prima conclusio sit quando minor, aut filius familias ludit cum alio collusore ignorante esse minorem aut filium esse familiās,tunc talis minor, aut filiusfamilias, siquid ab hoc ignorante lucratus fuerit in ludo,tenetur id tali collusori pendenti restituere, & multo magis si decepit illum dicens se esse sui iuris. Hæc conclusio est Gabrielis,& Syluestri contra Castrum,cui accedit frater Iosephus in materia de resti.in suis floribus,& in hoc sensu puto esse veram sententiam Soti,& Metinæ contra Nauarrum. Patet quia non est æqua conditio ludi,& quia est interueniens error ex quo talis ludit sic quod secundum Nauarrum si perdit mille, soluet mille minori lucranti, & tamen si lucretur ab illo mille non poterit ex tali lucro nisi quinque reportare,quæ tantum minor poterat ludere.

[e] *Nauar. in Summa Lat.ca.17. num.12.*

¶ Secunda cōclusio minor,seu filius familias, qui verbi gratia ex consensu interpretatiuo patris non potest quotannis nisi quatuor vel quinque aureos ex 100.sibi in studio versanti missis à patre pro alimentis annualibus, si illos quinque aureos quos licite ludo exponere potuit,simul & semel sic aleæ exposuit dicendo se exponere totum suum capitale, cum illis quinque aureis sic expositis aleæ,potest à consociis collusoribus singulis simul ludentibus lucrari,& alios quinque aureos sine obligatione re-

ſtituendi. Hæc concluſio eſt Metinæ loco citato quam ego libenter accepto,quia vera eſt,quę & liquet,quia hic iam interuenit æqualis conditio ludentium, quia tantundem iſte filius familias lucratus eſt, ſicut licite & in ludo amittere potuit.

¶ Tertia concluſio probabilis eſt concluſio,& opinio & quæ poteſt ſecure in conſcientia teneri quod minor ſeu filius familias ludens poteſt à colluſore lucrari plus quã colluſor ab ipſo, maxime quando nõ decepit ipſum. Hæc eſt Metinæ Salmanticenſis.Hęc eſt Nauarri loco citato:eſt tamen cõtra Metinam Complutẽſem & Sotum vbi ait Nauarrus omnes communiter cõtrariam præſupponere contra Metinam, & Sotum quam probat tum et communi ſententia aliorum. Tum quia non eſt textus neque ratio : quæ concludat pauperem aliquem honeſto loco natum & etiam plebeium, & mendicum non poſſe amplius lucrari à diuite, quã diues poſſit lucrari ab ipſo. Tum,quia [f] probant contractum cum pupillo, aut eccleſia factum valere in alterius præiudicium quamuis in eorum non valeat.Tum quia iniuriam pati poteſt quia eam facere nequit. [g] Tum quia amiſſa facultate faciendi, & perdendi, facultas lucrandi, non amittitur per d.l. illud quamuis opinio Soti inquit Nauarrus vera ſit in eo qui falſo dicendo ſe facultatem habere donandi,& perdendi allicit alium ad luſum. [h]

¶ Sed licet cum iſta limitatione vltimo poſita quod ille deceperit affirmando ſe eſſe ſui iuris probabilis ſit illa ſententia & ſecura,ſed ſecurior longe erit, ſi colluſor non ignorauerit eſſe minorem, quia ſecundum fratrem Ludophum,quando non ignorauit colluſor eſſe talem,videtur quod volenti,ſcienti & conſentienti nulla facta fuerit iniuria.Ac demum probatur,quia cum duobus aureis,quos verbi gratia minor licite poteſt perdere, poteſt vna manu, vel prima vice lucrari duos aureos alios, igitur cum iam quatuor ſibi ſuppetant aurei, quos videtur poſſe perdere,poterit cum eis,& alios quatuor lucrifacere & ſic de ſingulis.Ergo poterit iſte minor plus lucrari, quã à principio potuit perdere ſecundũ Nauarrũ. ¶ Vlterius quoniam de ſingulis ſub aliena poteſtate conſtitutis,an ludere poſſint indagare cepimus, nunc de fœmina con-

gu-

f *ca.ſi qua de reb. 12. q.2. & §. pupi.inſtit. de inutil. ſtip.*

g *l.illud ff.de iniur*

h *arg.l.2. C.ſi minor.*

gata quæritur, an si quis cum ea ludens ab ea aliquid fuerit lucratus teneatur id restituere marito. Iam ex præmissis hæc elucescit quæstio, peccat enim mortaliter vxor inuito viro ludens in notabili quantitate de bonis etiam propriis: si tamen ius administrationis eorum pertinet ad virum, vt in Hispania pertinere videtur, quia si sine licentia viri, in notabili summa non valet eleemosynam erogare, ergo multo minus licebit ei in ludo summam notabilem prodigere. Imo etiam si modicum quid luserit, poterit talis lusus coniungi cum culpa mortali aliunde, scilicet ratione scandali si luserit cum personis suspectis in generantibus scandalum, incitantibúsque ad malum.

¶ Secundò dicimus secluso scandalo aliisque malis circunstantiis coniugatis fœminis permittitur ludere in modica quantitate, iuxta statum, diuitiasque viri arbitrio boni viri taxanda. Imo si aliquorum bonorum suorũ libera sit administratrix, ampliorem summam poterit ludere. ¶ Tertiò dicimus casu quo fœmina coniugata licite potest ludere poterit collusor bona conscientia retinere eam summam ludo partam, quam coniugata fœmina licite potuit exponere ludendam[1], alias non. At si ab ea aliquid vltra lucrifecerit, marito illius tenebitur restituere.

Q. 4.

¶ Sed iam de religiosis incidit sermo: an aliquid possint ludere, & an lucrifaciens ab eis sic acquisitum ludo teneatur restituere. Cui quæstioni facientes satis dicimus primo. Religiosus dum versatur in studio de sibi suppeditata pecunia pro victu, & vestitu à prælato, non potest exponere ludo aliquid. Quia cum prohibitum sit clericis, & religiosis aleis ludere, neque talis lusus scandalo carere soleat: non videtur prælatus in talem lusum consentire. Neque enim ex inde religiosus animi relaxationem debet quæritare ex aleis, præsertim pecuniam ludendo, sed aliunde: nisi vt ait Metina[1] causa recreationis modicum quid ludat puta duos argenteos. Nam tunc hoc religioso absenti à monasterio secluso scandalo non erit illicitum: nisi sit ex fratribus minoribus. Vbi addit quod episcopus & religiosus, quia ratione personarum potest ludus fieri illicitus in eis peccarent mortaliter ratione scandali: si in vsu haberent ludere, secus si

[1] *Met. instruct. consess. fol. 153. pag. 2. 3. 29.*

semel solatij gratia.

¶ Secundo dicimus loquendo de religioso ludente quod religiosus extra conuentum vacans ludo: si habet facultatem à prælato donandi certam pecuniæ, aut rerum quantitatem, aut expendendi pecuniam in vsus sibi placentes, tunc quidquid sit de peccato, per ludum in alium illã pecuniã transferre potuit. [k] Etiã inquit Alcocerus, si intentio prælati tacita fuerit vt per ludum talis pecuniæ summa non alienaretur. Ex quo infert Metina: quod in hoc casu collusor, qui ab huiusmodi religioso ludo eam pecuniam acquisiuit, licite sibi retinet, eamque restituere non tenetur. Hæc sententia est probabilis quia innititur illi regulæ iuris, qui nihil excepit cum potuisset excipere, totum concessisse videtur, sicut contingit in hac generali licentia expendendi illam pecuniam in quoscunque vsus placentes concessa à prælatis.

[k] *Hæc sententia est Alcoceri in sua summa de Ludo, vbi solum ab ea excipit fratres minores. Est etiam Metinæ in conf. instr. fol. 153.*

[l] *in generali concessione non veniunt illicitæ. l. quod seruos. de acquir. possess. l. si pater de his quæ i fraudem cred. § si procurator. de condit. indeb.*

¶ Tertiò dicimus quod opposita opinio est etiam probabilis, scilicet quod illius pecuniæ in casu prædicto translatio per ludum non fuerit valida. Nam & hæc opinio fundatur in regula iuris illa, quòd in generali [l] concessione non veniunt illa, quæ in particulari explicita, non concederentur. Ex quibus est ista translatio pecuniæ per ludum religiosi ludentis, & quia etiam contra voluntatem tacitam prælati religiosus dominium transferre in alium non potest. Neque enim voluntas prælati fuit, vt per ludum alienaret. At prima opinio Alcoceri, & Metinæ, quam etiam non respuit frater Iosephus in consectaria teneri potest. Nam postquam iam ex licentia prælati alienanda erat: & poterat alienari in alios placentes vsus iam conuentus inde nihil detrimenti videtur capere: & propter rationem, quam addit frater Antonius Cordubensis ad primam opinionem dicens. Quod non expedit pecuniam quam religiosus in ludo amisit repetere præsertim si in occulto lusit, & non adeo immodicam summam amisit, quando ex tali repetitione, & scandalum gignitur exundat, & religioso alioquin bonæ extimationis, nota infamiæ venit inde inurenda.

Qõ. 5. ¶ Sed quid si prælatus faciens copiam subdito alicuius pecuniam, subdito restringit licentiam ad vsus tantum licitos? Ad hoc dicimus quarto cum Metina in sua instruction-

ctione loco citato quod tunc cum eo colludens, & eam pecuniam lucri faciens, ab ea restituenda non excusatur: quia si prælatus sciret in vsus illicitos talē pecuniam forte profundendam talem licentiam non impartiret, imo ideo eam ad vsus licitos restringit expresse.

¶ An inuoluntarie tractus ad ludum vi aut importunitate possit lucrari, & an lex Matritia impediat dominium in pecuniam creditam.

CAP. XXXIIII.

IAm de vi, & fraude commissa in ludo: quatenus principia possunt esse restitutionis venit à nobis agendum.

¶ Quare quæritur, an qui vi, vel timore, vel importunis precibus adactus est ad ludendum, aliquid possit perdere, quod alius lucrans licite possit sibi retinere. Et quidem quæstio hęc perplexa est satis; nam Victoria, & Alcocerus tenēt talem sic etiam importunitate attractum nihil posse lucrari, quia cum æqua debeat esse conditio ludi, si attractus ex importunitate precum, vel ex pudore sibi iniecto, si non ludat, quia inuitus accessit ad ludum: alius qui eum sic attraxit, nihil ab eo potest lucri facere, ergo neque ipse sic attractus ab eo poterit aliquid lucrari.

¶ Igitur pro resolutione quæstionis statuitur prima conclusio, qui alium vi, vel fraude, vel importunis precibus alias non lusurum, neque paratum ludere attraxit, si quid lucratus sit ab hoc sic inuitè ad ludendum tracto: ei restituere tenetur, [a] quia vt ait Metina in sua instructione non solum dicitur vi pertractus ad ludum: qui pugione sibi ad pectus applicito cogitur ludere, sed etiam qui per verba sibi dicta taliter instigatur ad ludum, quod suffunditur pudore, nisi ludat: quia eum prouocantes vili eius conditioni, & aggresti, eiusque miseriæ tribuunt, quod nolit ludere, hoc ei improperantes. Hæc conclusio patet, quia tunc iste sic attractus quidquid perdit, inuitus amittit.

[a] *Hæc est D. Thomæ sententia contra Adrianū scribit Sotus.*

¶ Secunda conclusio, securior opinio, est opinio Alcocer, & Victoriæ, & Magistri Bañes quod timore vel rubore tractus ad ludum, quia miseriæ & vilitati sibi tribui-

tur quod nolit ludere non potest quidquam in ludo ab aduersario lucrari: quam conclusionem sufficienter probat ratio prędducta, scilicet quia æqua debet esse conditio ludi: si non potest sic pertractus perdere, quod neque etiam possit acquirere lucrum. Nam iuxta regulam iuris [b] qui sentire debet commodum, debet sentire & onus.

¶ Tertia conclusio sufficienter quoque probabilis est, & secura opinio opposita, scilicet quod talis sic timore vel rubore ad ludum tractus licet nõ possit perdere, possit tamen quæ ipse lucrifecerit, bona conscientia retinere. Hæc est Metinæ Complutensis & Magistri mei doctissimi fratris Dominici de Cueuas, & doctissimi fratris Gasparis de Vzeda prælectoris Salmanticensis apud sanctum Franciscum est, vel videtur esse fratris Iosephi in suis floribus qui licet primam Victoriæ non refutet, istam vltimo loco ponit. Huic credo magis accedit Nauarrus, nam nonnulla eius fundamenta, quę adduxit probaturus quod minor potest in maiori summa lucrari quã possit in ludo perdere: huic conclusioni possunt adaptari vide supra, & probatur primo, ratione Metinæ Complutensis: quia scienti & volenti non fit iniuria: sed qui pertrahit vi, timore, fraude, importunitate alium ad ludum, sciens, & volens vult soluere à se perdita: ergo ei alter ea recipiendo, atque retinendo non facit iniuriam.

¶ Secundo patet quia contractus minoris secundum iura sine authoritate curatoris, aut tutoris initus valet in quantum redundat in minoris, seu pupilli commodum, & non valet in quantum in eius cedit incommodum: ergo pari ratione contractus ludi poterit valere, quantum ad lucrum, quod inde vi attractus ad illum reportat, & non quantum ad iacturam, si in illo aliquid perdiderit.

¶ Tertiò, quia talis translatio lucri in sic vi pertractum nulla lege præpeditur. ¶ Item quartò, quia vi pertrahens alium ad ludum ipse liber ad ludum accessit: ergo translatio in ludo per illum facta valebit. ¶ Item quinto, quia vtens cartis falsis in ludo non potest lucrari à collusore: tamen collusor bene potest lucrari ab eo, sic in proposito contingit idem vel simile. Igitur si sic pertractus vi, aliquid lucrifecerit in ludo, quod restituere renuerit, non est ab absolutione repellendus, præsertim si sit pauper,

& per

b *Eadẽ regula habetur in reg. iur. Secũdũ naturã est cõmoda cuiuscunque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda. & probat. §. cum autem. de emptio. & vendit. & simil. traduntur in d. reg. qui sentit. li. 6.*

& pertrahens diues, quia censendus est voluntarie dedisse, & potissime, quia habet pro se opinionem probabilē.

¶ Preterea hic iam nos præoccupat illa ardua quæstio in qua mallem esse me discipulum, quam docere, scilicet an lex Matritij edita taliter prohibeat in pecuniam credi tam ludere, quod non solum executio obligationis, & promissionis promittentis eam soluere prohibeatur in iudicio, sed etiam in conscientia impediatur translatio dominij illius pecuniæ sicuti in actione pupilli. Etenim Sotus loco citato sic ait vti reor inquit talis lex impedit translationem dominij, sicut in actione pupilli, quare qui promiserit non tenetur soluere, quod si soluerit, iam alter in conscientia ante repetitionem tenetur restituere Idem asseuerat Metina[c] dicens quod in ludo, vbi luditur sub pignore, vel in creditam pecuniam, si quid solutum est restituendum est. Rationes quæ hanc sententiam probabilem reddunt, licet ipsi doctores prædicti aliam rationem non reddant, quam verba legis annullantis huiusmodi obligationes, & promissiones: possunt excogitari hæ. Primo cum expresse per legē talis obligatio, & promissio annulletur, & virtute contractus irriti nullum transferatur dominium: quia nullo titulo transfertur, tunc deficit iustus titulus, ergo ratione istius obligationis vel promissionis irritæ acceptum non potest retineri, & restituendum est secundum Cordub.[d] in suo quæstionario. q. 32.

Qō. 1.

c *Met. in sua instr. fol. 154.*

d *Cordub. in suo quæstionar. q. 32.*

¶ Secundo, quia iam per aliam legem concessa erat facultas intra octo dies repetendi amissam pecuniam in ludo: ergo lex hæc Caroli quinti Matritij edita annullans promissiones ludentium in pignora, vel pecuniam creditam, aliquid maioris vigoris superaddit, nempe quod non solum possit repetere, ac per consequens eam non soluere, sed & quod accipiens in conscientia virtute nullitatis promissionis, & obligationis teneatur illam restituere ante repetitionem.

¶ At in contrarium sunt non aspernendæ rationes: sed apparentes hæc, scilicet quia lex impediens translationem dominij in contractibus est odiosa: ergo nulla lex quæ istam translationem verbis expressis, aut cōsuetudine sic interpretante non impedit; nō sic est interpretanda

late: vt impediat transferri dominium, quia odia sunt restringenda. e

e *Fauores sunt ampliandi & odia restringenda. l. cui quidam. de lib. & post hum.*

¶ Secundo quia ista lex Matritica anno domini 1528. edita vbi pronuntiantur pro nullis huiusmodi promissiones, & obligationes, & exequutioni mandari prohibentur, solum videtur eas irritare in foro exteriori: neque expresse in conscientia impedit dominij translationem pecuniæ creditæ in ludo. Ergo semel si fuerit soluta, non est restituenda ante repetitionem.

¶ Item tertio arguitur, quia si in conscientia, irritatio harum promissionum, & obligationum in creditam pecuniam ludentium, dominij translationem impedit pro bono communi (vt fertur) sequitur quod etiam qui se iuramento astrinxisset eam soluere, ab ea soluenda liber maneret. Quod, vt statim dicemus, est contra sentẽtiã Nauarri, & contra caput. 1. de iureiurando: sequela patet, quia si iurat rem irritatam pro bono communi, non potest illam iuramento firmare, sicut neque posset legi pro bono communi editæ secundum Sotum renunciare.

f *Innoc. in c. quia plerique. de immunit. eccles. vnũ ait obiter verbum. s. quod qui per contra ẽtũ, cui deficit solennitas iuris aliquid possidet, tenetur ad restitutionem talis enim cõtra ẽtus nullus est in conscientia.*

¶ Item est argumentum ad hominem contra Sotum, quia non est regula generalis quod omnis lex irritans cõtractum & tollens obligationem soluendi, in conscientia præpediat trãslationem dominij. Patet, nam lex testamentorum circa eorum solennitatem stabiliens, testamẽta minus solennia irritat: & tamẽ ipso Soto f testante nõ impedit translationem dominij, quia ipse Sotus fatetur, quod hæres, vel legatarius institutus minus solenniter per testamentum minus solenne: si apud se hæreditatem habeat: potest bona conscientia retinere, nec tenetur eam alteri tradere, nec hæredi legitimo antequam à se repetatur. Ergo à simili pecuniam creditam à ludente & eam perdente vltro solutam eam lucrans, & recipiens non tenebitur ante repetitionem soluenti reddere.

¶ Deinde quia legi naturali derogare non debemus, vbi lex positiua eam limitans in parte expresse nõ derogat, sed de iure naturali est: & iure naturali conceditur, quia id naturale est: per suam voluntatem trãsferre dominium rei, in alium eius dominium, & expresse in hoc casu non impedit prædicta lex translationem dominij: ergo cum dominium sit translatum istius pecuniæ, ante repe-

titionem

tionem non est restituenda.

¶ Ecce hæc argumenta prædictam opinionem Soti, & Metinæ videntur reddere dubiam, quare pro resolutione quæstionis subiiciamus has subsequentes propositiones.

¶ Quarum prima sit, nulla alia lege etiam prohibente, sola stante lege de repetendo in ludo amissum, intra octo dies, perdens in ludo ad solutionem perditi non tenetur: hæc est fratris Iosephi in suis floribus: videtur esse Nauarri loco citato, vbi solum obligat soluere promissum in ludo perditum quando ad id iuramento se astrinxit, est Soti loco citato, & patet, tum quia postquam in iudicio potest repetere, non obstante quod de iure naturali promissum est implendum, si tantum simpliciter hoc est sine iuramento pollicitus est se soluturum: poterit via mutuæ compensationis retinere. Tum quia secundum Sotũ dum non nisi simpliciter pollicitus est soluere, non est visus renuntiare iuri suo quod habet ex beneficio ciuilis legis repetendi: atque ideo potest in conscientia in iudicio se defendere, vt non soluat, neque facit contra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrio.

¶ Secunda conclusio, quidquid alij dixerint conformius est iuri & rationi, quod lex prima, titulo secũdo, libro octauo ordinationum regalium solum obligat milites ludentes ad aleas, & tabulas, & in regno Castellæ degentes ad restitutionem acquisiti per ludum. Hæc cõclusio est fratris Iosephi: circa hoc tamen nihil concludit Nauarrus cum citet Adrianum g asserẽtem id ipsum esse seruãdum de iure communi in aliis regnis, & addit Didacũ Couarruuiã id efficaciter probare, sed nihilominus quidquid sit de Iure communi, nos de iure speciali Castellæ loquimur. Ideo probatur quia leges curiæ Castellæ aliqua alia regna inuictissimo regi nostro Philippo subiecta peculiaria statuta vel leges, ex priuilegio habẽtia, quale est forte Neapolitanum regnum, & Flandrensis principatus non obligãt: nisi aliter per regem, & per ipsa in aliquibus casibus sit dispositum.

g *Adrian. in 4. de restit. q. 12.*

¶ Tertia conclusio, non obstante tali lege Matritij annullante promissiones, & obligationes ludentis pecuniam ad creditum, & eam in ludo perdentis: si qui eam pecuniam ludo amiserit dixerit collusori lucranti: en tibi

centum argenteos, quos à me est lucratus, licet non sim tibi obnoxius ad eos soluendos, sed gratia mea complendi verbum tibi eos dono: tunc si colluſor eos recipiat non titulo ludi, sed quia sibi donatur: tutus manet in conscientia ab eorum restitutione. Hæc conclusio est Metinæ in sua instructione, est etiam Soti loco allegato vbi ait quod posset fieri libera donatio: quamuis semper suboleret fraudem. Imo Victoria asseruit quod qui in ludo licito aliquid perdidit tenetur soluere quia alias esset inæqualitas velle lucrari, & velle à se perditum non soluere si credebat alium bona fide sibi soluturū, sed dico si animo soluendi lusit hoc non obstat, quia si velit uti beneficio legis quando lusit in pecuniam creditam, potest poterit licite sic perditam non soluere, quia lex Martij condita huiusmodi promissiones in ludo factas imitat dum luditur non præsenti pecunia.

¶ Quarta conclusio, si quis sub pignore, vel in creditam pecuniam ludens à colluſore aliquid lucratus est vbi perdens iurauit se soluturum, quia sic iurauit, tenetur soluere pecuniam amissam non obstante lege annullante promissiones huiusmodi. Hæc cōclusio est Nauarri loco citato sed tamē secundū ipsum potest perdens iste iurans soluere, postea solutā repetere. Probat eā à simili, sicut promittens soluere vsuras nō tenetur eas soluere si iurauerit, & tunc soluras repetere potest [h] ita iurans soluere in ludo perdita, potest petere absolutionē ab iuramento, qua obtēta nō tenebitur soluere. Imò sicut iurās soluere vsuras, potest petere absolutionē antequā soluat: quia obtenta non tenebitur soluere. cap. 1. de iureiurando: eo pari ratione secundum Nauarrum iurans soluere perdita in ludo ante solutionem potest petere iuramenti relaxationem, qua obtenta non tenebitur soluere. Hæc conclusio Nauarri videtur contra Sotum, licet non tam clare qui ait legi annullanti has obligationes vel promissiones non posse promittentem renuntiare, quia hæc lex data est non solum in fauorem illius, sed in bonum commune. Sed hæc ratio Soti non videtur multum probare, quia lex de non soluendis [i] vsuris, & lex Velleiana [k] de muliere vetita: dum est coniugata præsertim fideiubere in contractibus, sunt in bonum commune

[h] *cap. debitores de iureiur.*

[i] *De vsur. Clem. 32.*

[k] *l. Mulieribus. C. ad Senatūcōsultū Velleianū. & ff. eod. l. 1. §. æquum.*

tamē

tamen per iuramentum possunt eis renuntiare, contrahentes ergo similiter legi isti.

¶Sed posset quis instantius hic vrgere arguēdo quod iuramentum contra bonos mores non obligat, ergo nec istud iuramentum de soluenda pecunia credita amissa in ludo obligat: cū videatur contra bonos mores. Cui argumento respondemus primo, quod licet ludere cum circunstantiis mortalibus sit contra bonos mores, sed ludere sine illis potest esse licitum: & non contra bonos mores: pertinereque ad virtutem eutrapeliæ. Secundo dicimus licet ludere ludo illicito sit contra bonos mores: sed nō est cōtra bonos mores de se, ibi in ludo perditā soluere. Sicut coire cum meretrice est contra bonos mores: sed postea post copulam si iuramento promissum pro copula soluatur, vt fecit Iudas cum Tamar nuru sua, contra bonos mores non est, sed opus fidelitatis seruandæ.

¶Sed quid quando inter promittendum nō interfuit iuramentum soluendi in ludo perditum, an sic solutum sibi, teneatur lucrans restituere: quando lusum est impignorata fide soluendi, hic totus neruus difficultatis reseratur.

¶Pro hoc sit. 5. conclusio, licet opinio Soti & Metinæ Salmanticensis præmemorata tutior sit, scilicet quòd nō intercueniendo sed obligatione, vel pollicitatione simplici de soluēda pecunia credita vel absenti: si amittatur in ludo, si fuerit iā soluta, sit in cōscientia restituenda: sed tamen qui noluerit eam restituere ante repetitionem non est damnandus, sed neque ab absolutione repellendus, præsertim si lusit cum nobili perdente, & sibi postea soluente. Hæc conclusio patet quoad primam partem, quia propter authoritatem grauissimorum doctorum, quales sunt Metina, & Sotus puto esse tutius, & quia de se est tutum opinionem illorum sequi. s. quòd ante repetitionem sic solutum sit restituendum.

¶Sed quia contraria sententia argumēta pro se habet non despicabilia iam supra ad ducta, & quia videtur esse opinio Nauar.[1] & Bañes cathedratici Salmā icēsis meritissimi qui ait super. 2. 2. hanc legē non esse vsu receptā. s. de non ludendo in pecuniam creditā. Imo insinuat quòd

[1] *Sum. lar. cap. 19. nu. 18.*

postquam

postquam sic eam lucrans acquisiuit neque perdenti potenti eam priuatim tenetur reddere. Ideo non ausus sum ad sibi solutum lucrantem ante repetitionem restituendum condemnare: neque si non restituat: ideo indignum absolutione reputare. Quod autem pro hac secunda opinione contra Sotum, & Metinam ibi Nauarrus sentire videatur: patet ex eius verbis fideliter hic expressis: vbi sic ait, secundum meliorem opinionem, quidquid dicat Panormita. in dicto cap. clerici, & in cap. quia plerique, de immunitate ecclesiæ: & Gabriel, nemo lucrifacta in ludo etiam illicito ab eo, qui donare potest ea, quæ perdidit absque metu, dolo, & fraude, tenetur restituere de præcepto etiam pauperibus: vt satis sentit vterque Thomas, & explicant Maior, & Adrianus, & Caiet.n. Tum quia nihil accipit contra iustitiam: cum non accipiat inuito domino, quia cum ludo, & sine ludo donare ea poterat: tū quia neque quod sponsionibus sine fraude lucrifit, neque quod emptionibus, & venditionibus in diebus festis, aut locis sacris, quamuis in eo mortaliter delinquatur, est necessario restituendum, non obstante illo peccato iuxta glossam singul.o.

m *Th.22. q.32.art.7 ad 2.*

n *Caiet. in Sum. verbo .Ludus.*

o *c.decet. §.cessent. de immun. eccles.in 6.*

¶ Ecce ex illis duabus sententijs Nauarri hic contentis conijcitur esse huius sententiæ. Tū quia loquitur post mētionem factam de lege Matritica iam dicta annullāte huiusmodi promissiones soluendi in ludo factas. Tum quia primo ait quod est lucrifactum in ludo etiam illicito, qualis est ad pecuniam creditam à potēte donare id quod perdidit absque metu, dolo, & fraude non esse restituendum. Tum quia ne quis obijceret quod Nauarrus loquitur hic quando luditur præsenti pecunia, & non ex sponsionibus postea soluēdi, ideo adiecit Nauar. Quia neque quod sponsionibus, id est, promissionibus soluendi lucrifit, est necessario restituēdum: quidquid sit de peccato. Quid clarius? quia inquit non fit contra iustitiā cum inuito domino non sit acceptum: tum etiam quia prædicta lex à fide digno, & docto memini me audisse quod in obseruatione non sit apud nobiles: eo quod sibi decori sibi ducant, si promissa non soluant. Neque satis constat si in foro exteriori sit vsu recepta, & esto ibi sit vsu recepta quantum ad non mandandum exequutioni

has promissiones,nihil contra nos.

¶ Respondetur iam tandem ad argumenta Soti in cõtra ad.1.ex mente eius P quod sicut ipse ait de contractibus minus solennibus,qui iure sunt irriti: quod iura humana nihil aliud volunt quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli:non autẽ quod ipso facto trãslatio sit nulla: ita dico prædictam legẽ Matritij nihil aliud voluisse:quam quod tales promissiones in ludo factæ solũdi perditã in iudicio habeãtur nullæ & executioni non mandẽtur,non autem quod sic promissum,si lucrifactum fuerit, & solutum, quod ipso facto translatio sit nulla, eius sententiæ est frater Iosephus circa interpretationem harum legum annullantium ctõractus, quando expresse vel ex vsu interpretante non impediũt translationem dominij.

p *Sot. de iust.& iure lib.4.q. 5.art.3.*

¶ Ad secundum argumentum dicitur, quòd lex hæc Caroli quinti annullãs has promissiones in ludo nõ fuit edita frustra. Tum quia per legem aliam solutum non poterat repeti nisi infra octo dies. At vero lucrũ pecuniæ absentis iam lucranti solutum forsitan ratione nullitatis promissionis,potest repeti post octo etiã transactos dies. Tum demum quia lex regis q Illefonsi cauerat, vt omnis premissio, vel obligatio etiã facta inter absentes, qua alterum alteri se voluisse obligare constaret valida esset. Igitur exceptio istius legis fuit lex Caroli qua cauit promissiones soluendi absentem pecuniam in ludo perditam nullius esse roboris, vel momenti, neque executioni esse mandandas,quare ista lex non est lata frustra, sed de his satis.

q *Hæc lex refertur in recopil.noua leg.Hispan.l.2.li. 5.tit.10.*

¶ *De imparitate,& deceptione interueniente in ludo, & de sponsionibus, & de lucrifactu in ludo à filijs familias.*

CAP. XXXV.

IAM finem imposituri materiæ ludi: ne quid intractum remaneat: reliquas hic prosequemur quæstiones, de illa primo inquirentes,Si alter ludentium sit peritissimus per suamque peritiam aliquid lucratus fuerit,an illud restituere teneatur? Pro decisione quæstionis subijcimus hæc dicta quorũ primũ sit,quando ambo colluso- Qõ.1.

lusores sunt ignoti sibi inuicem, quod peritissimus tunc lucratur, dum imperitiam aduersarij ignorat restituere non tenetur, quia tunc ambo æquali se exposuerũt ale

¶ Sit secundum dictum, qui comperta iam aduersar modica peritia, longe peritiorem in ludo se esse cogno scit: tenetur vel à ludo recedere, vel tantam palmam ad uersario concedere: quanta vt par sit vtriusque conditio desideratur. Huius sententiæ est frater Iosephus. Huic sub scribit Nauarrus, vbi ait: quòd qui dissimulat se ludi im peritum, & cum sit valde peritus, attrahit imperitum, lon géve imperitiorem ad ludum: restituere lucrum tenetur patet hoc secundum dictum, quia alioquin fraudulenter lucraretur, quia æquipollent fraudem committere, & aduersarium multo inferiorem in scientia ludi pecunia spoliare.

Qõ.2. ¶ Sed quid si ambo colluſores ante nouerant se? Pro hoc sit tertium dictum si imperitus perito dixerit, age quidquid à me lucratus fueris, tibi dono: tunc non tenetur peritior ad restitutionem, patet quia scienti & volenti non fit iniuria. a.

a *Volenti neque rem neque iniuriam fieri. l. cum donationis, C. de transact. l. 1. vers. filij. de iniur.*

¶ Quartum dictum sit an peritior restituere teneatur lucratum etiam si imperitior sciens, & volens accedat ad ludũ, problema esse videtur. Nam Alcocerus tenet, quod nisi imperitior tunc dixerit age ludamus: quia tibi do no quidquid lucratus fueris à me: tenetur peritior ab illo lucrifacta restituere. Tum quia imperitior in ludo, non tam liber accessit ad ludum. Quia cupiditas lucrandi solet excæca re imperitos ne aduertant excessum peritiæ aduersarij. Tum quia ille imperitus ludendi non vult transferre dominium, nisi secundum leges ludi; vbi exposcitur æqualitas peritiæ.

¶ Et licet ista prædicta opinio videatur probabilis, sed opposita opinio, scilicet, quod in hoc casu, cum vterque sit sibi inuicem notus de maiori peritia vnius, ac de maiori imperitia alterius nõ obstãte hac notitia peritior lucrum facta non tenetur restituere, est probabilior, nisi fallor, quæ est Metinæ Complutensis: præsertim vbi non multũ agnoscitur excessus, & etiam si agnoscatur. Patet primo ex regula generali iuris, quia scienti & volenti non fit iniuria. Igitur cum imperitior ludendi exploratum habue-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

rit alterius excessum : & nihilominus voluerit ludere, amissaque soluere, ei non facta fuit iniuria.

¶ Secũdo, quia per hoc quod sciens & volens accessit ad ludũ, videtur renũtiare legi æqualitatis peritię in ludo.

¶ Tertio, quia ratio qua probat Alcocerus suã opinionem potius est contra ipsam, quia cupiditas lucrandi non sic excęcat collusorem, vt ludere velit cum eo cuius excessum peritiæ perspectum iam habet, quia cupiditas lucrandi illum deterret, & admonet ne ludat cum isto, quocum est certo perditurus : sed cum alio æquali sibi in peritia ludendi. Deinde quia hæc vltima opinio Metinæ quã magis amplectimur videtur esse Nauarri [b] quod secũdum veriorem opinionem lucrifacta sine dolo, metu, & fraude, etiam ludo illicito, ab eo qui donare potest: nõ sunt restituẽda, sed hic nullus intercessit metus, fraus, aut dolus, ergo prædictum lucrum de mente Nauarri non est restituendum, quia in hoc casu non accipit aliquid ab inuito domino, sed ab eo, qui cum ludo, & sine ludo, ea donare poterat, & deinde quia Nauarrus ibid. num. 17. solum ait quòd qui suam occultans & dissimulans peritiam ludi attrahit alium longe imperitiorem ad ludendum tenetur restituere lucrifactum. Quod nõ contingit in hoc casu vbi vterque quoad peritiam vel imperitiam ludi sibi inuicem est notus.

[b] Nauar. c. 19. num. 18.

¶ Tenetur insuper restituere acquisitum ludo, qui falsis talis, vel cartis vtitur legẽsve ludi cum notabili damno collusoris transgreditur, quia vtitur dolo, & fraude.

¶ Deinde aduertito tria quæ ait Nauarrus fuisse à se quęsita. Ad quæ suo ordine respondendo, ad primum dicitur, quod peccat mortaliter, qui scienter ait se habere plura puncta, quam habeat, quibus lucratur. Secundo quod perinde peccat, qui aduertit suum collusorem errore calculi, dicere se pauciora habere puncta, quibus perdit & non monet alium. Tertio peccat perinde qui accipit priorem locum : quem manum appellant, & quia primus decipitur, ideo secũdus accipit quod iam alter lucratus est. Quarto eiusdem culpæ fit reus qui surripit ius aptius lucrandi collusori, quamuis non teneretur restituere, quantum ob id lucraretur : sed quantum illud ius prioris loci valet. Sicut qui lædit messem non tenetur restituere

quantu in

quantum illa in area redderet: sed quanti extimaretur herba, secundum Diuum Thomã, [c] quæ quidem prædicta tunc & tantum procedunt: cum damnum notabile infertur.

c 22. q. 62 art. 4.

¶ Inspector tamen ludi solum contra charitatem peccat, & non contra iustitiam, si non admonet ludentem errare computando, vel non capiendo priorem locum, id non promisit, vnde restitutioni nõ sit obnoxius ob id.

¶ Deinde his adiungimus quartum dictum quod Molina in sua instructione docet, scilicet quando inter ludendum quis exponit residuam sortem aleæ quòd *echando, resto* fit, vt Hispanice dicitur, etiam si euidenter resciat totum residuum se lucrari, nihil tunc tenebitur restituere, quia circa hoc æquali periculo, & aleæ (cum hoc eis contingit) se exponunt collusores, quia similiter alia vice huic, vel illi sic succedit alea.

Q. 3. ¶ Sed iam pro complemento materiæ licet transactio in ludo circa lucrum proprie fieri non possit secundũ doctores, quia transactio proprie est in litis pendentia, vel in litibus, Quæritur tamen an in ludo recompensatio perdito ibi fieri possit, scilicet an quia perdidit quis ludendo cum minore centum, si rursus lucretur ab eodem minore centum, quos scilicet aureos 100, non poterat à minore lucrari: possit pro recompensatione aliorum. 100. quos se minor lucratus fuerat, eos 100. sibi bona conscientia retinere. Profecto non est responsio tam in aperto. Igitur pro decisione dicimus primo, qui tenetur restituere lucrifacta in ludo ab vno, non potest compensare cum perditis cum alio, neque contrario.

¶ Secundo dicimus cum perditis cũ vno potest ludendo compensare lucrifacta ab eodem non solum durante eodem ludo, ad cuius vsque finem nihil censetur lucrifactum, sed etiam in diuersis ludis, etiam si alij sint licitis, alij illiciti, siue vterque sit habilis ad donandum, siue inhabilis, quamuis de rigore iuris in hoc vltimo vbi est inhabilis, contrarium dici posset. Ita Syluester [d] qui hoc tenet ex æquitate saltem quoad forum conscientiæ. Cui accedit Nauarrus [e]. Est tamen contra Armillam, verbo Ludus q. 8. vbi inquit quod si Sempronius filius familias lusit cum Petro potenti perdere & lucratus est 10. ad scacos: si postmodum

d *Syluest. verbo, ludus. q. 17.*

e *Nauar. in Summa Lat. c. 17. num. 18.*

modum ludit cum eo ad cartas & perdit. Io. non potest Petrus facere pro à se perditis recompensationem: sed tenetur restituere. 10. quia filiusfamilias ludendo potest patri acquirere: sed non potest acquisita distrahere sine licentia patris. Additque ibi Armilla, quod hæc opinio sibi videtur verior & tenenda.

¶ Sed tamen opinio opposita Syluestri quam secutus est Nauar. potest tute teneri. f & patet quia æquitati rationis innititur quod si patri filiusfamilias acquirit in ludo, quod etiam si filiusfamilias totidem perdiderit, atque lucratus erat, eius colluſor, cum isto lucro vltimo possit sibi recompensare ex æquitate totidem quæ perdiderat. & iam filiusfamilias patri suo acquisierat, & tradiderat, nam ex æquitate naturali, pater qui sensit lucri commodum, debet sentire & hoc onus. Secus est (vt reor) quando patri de lucro primo nihil obuenerat, quia filius lucrans id dissipauerat, & prodige insumpserat. Tunc verior est Armillæ opinio.

f *Probabitur argum. quod notat Panor mit. in c. filius. de testam. & in cap. ex parte de cēsib.*

¶ Quæritur insuper an qui falsis cartis, aut talis, aut dolo, lucratur ab alio, compensare possit cum iuste perditis à se cum eodem colluſore? Respondet Nauarrus, quod in hoc casu opinio contraria, scilicet Armillæ est vera, quia non videtur iustum vt compensentur cum iuste perditis, iniuste & per fraudem lucrata. Neque enim fas est dicere, quia à me Petrus iuste lucratus est decem, quæ iam ei solui, pro recompensatione illorum volo nūc mihi retinere & hæc decem, quæ per fraudem, & dolum his cartis falsis ab eo lucrifeci. Q5.4.

¶ At vero Metina Salmanticensis in sua instructione ait, quod qui lucratus est à pupillo, 100. argenteos, quos lucrari non poterat, si in eodem ludo colludēdo cum eodem pupillo, eos amittit, non tenetur, si eos tūc soluit, eos iterum restituere eo quod ab impotente perdere eos lucratus fuerit & in hoc omnes conueniunt, si fiat in eodem numero ludo, & credo idem diceret cum Syluestro, & Nauarro, si cum eodem pupillo luderet, & in alio ludo amitteret quod priori ludo ab eodem lucrifecerat, quia iam per solutionem perditi in secundo ludo, quod lucratus est à pupillo in primo, ei satisfacit, & recompensat. Secus est inquit Metina si decem quæ lucratus est à pupillo

lucrans rursus cum aliis ludens perderet, quia manet adhuc obnoxius ad restituendum pupillo, etiam si pupillus ille illa renuat accipere allegans sibi dedecori esse illa recipere, quia restituenda sunt eius tutori,& si fuerit filiusfamilias eius patri.

Qō.5. ¶ Sed iam tandem peruenimus ad dubium de sponsionibus in aliquem euentū incertum, nam hic accidit quzdam effigies ludi licet non sit proprie ludus. ¶ Ista mutua sponsio in talem euentum Hispanice dicitur *apuesta*. Igitur ad dubium dicimus primo in his sponsionibus siquis sciens à se assertum esse verum, id dissimulat vt aliumad sponsionem inducat, tenetur restituere sic lucrifactum ex ista sponsione, quia non sine dolo eam facit.

¶ Secundo dicimus, qui talem sponsionem sine dolo facit nihil certi sciens sed committens se fortunę an eueniat vel non eueniat, an sit, vel non sit: si lucratus fuerit aliquid ex tali sponsione, non tenetur restituere, quia talis sponsiō nulli iustitiæ est contraria, imo est consona

g l.si quis. ff.de rebus cred.si cer. & l. à Titio.de verbor. oblig. legi, & neque peccant id lucri ferentes mortaliter, iuxta secundum Maiorē, & Adrianum videatur veluti lucrum sordidum, quia fere semper est liberalitati contrarium, ita Nauarrus cap.17.num 18.

¶ Tertio dicimus cum Metina in sua instructione loco citato, quod cum quis de euentu aliquo certificat alium qui vt incredulus id non credit, sed facit sponsionem asserendo non ita esse, recte de euentu certus fert lucrum postea ex spōsione, vt verbi gratia accommodat exemplum. Ait vnus ego vidi Petrum, quem vere vidit venisse à foro, replicat alter proculdubio, non vidisti, quia nondum venit. Adijcit primus credito mihi, quia hisce oculis eū aduentantem intuitus sum, & simùl cum hoc alter proposuit sponsionēque facit super eo quòd non venerit, optimo iure, quia eum certiorauit, ab incredulo & sponde-

h ff.de reb. credit.l.ad præsens.& ff. de verb. obli.l. à Titio. Paulus Alexā.& Ias.ibid. te potest reportare lucrum sponsionis, ita Metina, quia illud veluti ex stultitia voluit dare, quia ibi neque intercessit, fraus, nec inuitus spopondit.

¶ Demum hoc genus ludi sponsionū, id est *de las apuestas*: etiam si super re illicita fiat, vt.v.g. si de dicendo patri verbum ignominiosum paciscantur, scilicet siquis exerit alteri spondeamus quòd non sis ausurus patri verbū hoc

hoc iniuriosum dicere, si alter acceptans hanc sponsionem verbum contumeliosum dixerit patri: lucrabitur sponsionem, nec eius restitutioni manebit obnoxius, ita frater Iosephus, quæ quidem assertio licet nõ careat scrupulo quatenus spõsio fit super re tertio iniuriosa: tamen secundum sententiã Nauarri, Angeli, Syluestri D. Antoni. poterit sustineri licet videatur contra cõmunẽ, quia licet res sit prohibita: sed nõ videtur impedita trãslatio dominij, quia voluntaria fuit, hæc est Alcoceri. Vnde infert Alcocerus, quòd etiam si sponsio, & contentio sit super rem alioquin licitam de se, licet sub pœna excommunicationis sit prohibita, quod tali conuentione acquiritur, & retinetur iure quidem acquiri, & retineri dicitur.

¶ At nec illa quæstio omittenda videtur, cuius meminit Corduba [i] vtrum Petrus, & Ioannes possint conuenire sic in contractu societatis in ludo quatenus Ioannes ludat, & Petrus exponat certam summã pecuniæ ludendã periculo amissionis. ¶ Respondet Corduba ibi dum ludus sit licitus absitque vis, & fraus: ista conuentio non est damnanda absolute, licet non appareat tam honesta: dum pretij iustitia, & partitionis seruetur, iuxta consuetudinẽ, & arbitrium bonorum virorum, & demũ si talis sit ludus vbi lucrifactum non sit necessario restituendum: nisi aliæ circunstantiæ adhibeantur casui, quibus merito veniat reprobandus. Qõ. 6.

i *Cordub. in tract. de casib. conscientiæ. q. 76.*

¶ Sed vtrum dispensari possit hic super voto de non ludendo ludo illicito, vel super tali iuramento: dicitur primo ad quæstionem authore Nauarro quod Pius quintus noluit super tali casu dispensare, quia videtur nulla causa sit dispensandi. Sed tamen fatetur Nauarrus posse talem obligationem voti, & iuramenti in aliam rem magis acceptam Deo per ordinarium, siue per alium ex priuilegio habentẽ authoritatẽ, commutandi cõmutari licet malitia illiciti ludi per hoc non tollatur. De his satis. Qõ. 7.

¶ *De authoritate, & titulis imponendi tributa, & quomodo sint soluenda præsertim vectigalia, portoria, tributa,* pecho *Hispanicè nuncupata.*

CAP. XXXVI.

CVm omnia restitutionis, & furti materiam diffiniendã susceperimus, & hæc quæstio quæ in hac materia Qõ. 1.

celeberrima habetur nobis sub silentio prætereunda non est an tributa vel vectigalia defraudans, & non soluens teneatur restituere. ¶ Cui quæstioni vt solutionem paremus præmittenda est distinctio tributorum, nam vt Sotus tradit [a] licet tributorum nomina iuris prudentes multiplicēt quæ inter alios Syluester sub verbo gabella propemodum enumerauit: quatuor tamen ad rem spectantia illic enumerat Sotus primum est census, quod à censendo deriuatur vt habetur lege forma de censibus. dicitur autem census, quòd censeri facultates debent, quo inde pro earum ratione tributa soluātur vt habetur dicta l. At vero quatenus peculiare nomen est ab aliis distinctum, illam pensionem singulariter significat, quam, ciues viritim pro capite principi pendunt. [b] Hoc est quod à Christo Iudæi sciscitabantur an liceret censum dare Cæsari an non, id est pro subiectione, & quia ad superbiæ tumorem hoc genus census spectat inter Christianos principes non est tam in vsu frequens. Ratione huius census pendendi tempore Natiuitatis Domini descriptus est per Cæsarem Augustum orbis, & quia ad hūc finem Dauid numerari iussit populū: ideo tā acerbas dedit pœnas.

a Sot. lib. li. 3. de iust. & iure. q. 6. art. 7.

b Vide gl. ordinar. in rubr. C. de annon. & tribut. lib. 10.

¶ Tributum differt à censu, tum ratione materiæ, tum ratione finis: tributum enim de terræ nascentibus in subsidium regis vel reipublicæ contribuitur. Census vero de capite ad subiiciendam personam, in eiusque subiectionis professionem, & tributum quod secundum fratrē Iosephum in idem recidit, est proprie pensio: quæ pro alendis militibus soluitur & stipendium appellatur.

¶ Tertium genus pēsionis est vectigal ab vtroque differens fine pariter, & materia. Soluitur enim de mercimoniis quę vehuntur negotiationis gratia ad murorum, pūtium, aliorúmque id genus publicorum operum refectionem, & secundum fratrem Iosephum idem omnino est gabella, & hic soluitur decima pars mercium. Vectigal dicitur à vehendo merces diciturq; Hispanice *alcabala*.

c Vectigal dicitur ꝙ datur pro his quæ vehuntur per patrias.

d Pedagiū à pede dictum est quod à trāseuntibus soluitur. c. super quibusdam. §. præterea.

¶ Quartum tributum est, pedagium quod materia est idem cum vectigali, quia ex mercimoniis soluitur, fine tamen distans, quia ad custodiam viarum dicatū est. Atque secundum fratrē Iosephum Hispanice *portazgo* [d] cognominatur portorium, quod videtur coniungere Sotus

cum

cum vectigali, quia à porta dicitur, eo quod portitori soluitur: licet non infinuet esse idem quod vectigal. ¶ Duana idem est quod vectigal in hoc tantum differens à vectigali, quia duana soluitur pro rebus venalibus, quæ ab vno regno ad aliud vendendæ transportantur.[e] ¶ At vero Tallia est collecta seu pensio, quæ principi secundum quantitatem bonorum cuiuscunque ciuis soluitur. Sed aduertito q̃ cēsus, qui est pēsio vt diximus pro recognitione subiectionis in aliquibus locis *martiniega* vocatur. ¶ Guidagium proprie est stipendium, quod soluitur ducatum præstanti in via.

e *Hodie in nostra Gallia soluuntur tallię pro subsidio regni loco tributorũ. Ioan. Fab. in §. per traditionem. Qõ. 2.*

¶ His suppositis, quia præmissa quæstio præexigit cognitionem alterius, an vectigalia licite imposita sint per regem, & qua authoritate imponenda veniunt: ideo pro expeditione huius quæstionis statuuntur hæ conclusiones. ¶ Quarum prima sit, princeps quilibet superiore carens vectigalia imponere potest. Hæc conclusio continetur in Concilio Lateranensi, & habetur cap. innouamus de censibus, vbi cēsura excōmunicationis fertur cōtra sine authoritate principum, & regum imponentes vectigalia, & latius de hoc agitur ab Innocentio 3. cap. super quibusdã de verb. signific. Hinc respublica nulli subiecta vt Venetorum, & Genuensis noua vectigalia imponere potest. Nam principatus authoritate pollent. Nam princeps proprie dicitur, qui in temporalibus superiorem non recognoscit.

¶ Iam quæstio veluti affinis obuiat, scilicet quot sint causæ quibus noua vectigalia imponi possint, etsi aliæ possint forte excogitari? Respondetur tamen authore Diuo Antonino,[f] & Gabriele assentiente ei[g] sunt causæ octo ex quibus tributa indici possunt: primo pro bello inundo ad defensionem ciuitatis, & regni. 2. pro expensis belli iusti aliis inferendi. ¶ Tertio pro redimendo domino in bello iusto pro ciuibus illato capto ab hostibus. Secus est si in bello iniusto quod aliis inferebat talis dominus captus est: quia tunc proprio patrimonio redimẽdus est. ¶ Quarto pro vtilitate publica, scilicet pro construendo aliquo ædificio publico, vel huiusmodi vt habetur ca. si Apostolus de censibus. ¶ Quinto ad redimendã Rempublicã ab aliquo onere, vt si ciues inter se pecuniã

Qõ. 3.

f 2. *partis c.* 13. §. 2.
g *dist.* 15. *q.* 5. *art.* 2.

ad redimendum tributum colligerent. ¶ Sexto quando princeps careret patrimonio ad regiam maiestatem conseruandam authore D. Thoma ad ducissam Brabantiæ. ¶ Septimo propter locandam matrimonio regis filiam, siue prolem regiam commode alendam, quando aliunde non suppeterent sumptus vt credo, sicut etiam quando aliunde non suppeterent sumptus pro bello defensiuo reipublicæ. ¶ Octauo ad redimẽdam prolem regiam ab hostibus captam, vel ad liberandum regnum ab aliquo obsequio quod hostibus penditur. ¶ Additur his vltimis ad satisfaciendum læsis in bello iniusto, vt si aliqua respublica aliquos iniuste damnificasset. Quæ quidem pensio *sisa* vocatur, quia consentaneum est respublica, his quibus nocuit damnum reparet. ¶ Prætereà rationabile videtur quod soluitur pro defensione regnorum in terris maritimis, & pro sustentandis triremibus, quibus via maris, & loca maritima ab insultibus hostium grassantiũ defensantur. ¶ Pro maiestate quoque regia eiusque prole sustinenda princeps licite tributa valet exigere, etiam si bella non suppeterent sustinenda.

Qõ.4. ¶ Sed iam in dubium vertitur an princeps immoderata vectigalia, seu tributa exigere possit, quia peruia est quæstionis solutio: dicitur primo quod rex seu princeps immoderata vectigalia exigere non potest. Huius palam est ratio quia rex, vel princeps bonorum subditorum non est proprietarius dominus, quia bona ciuium sunt propria non dominorum. Vnde iniustè, & immodice exigendo ad restitutionem teneretur rex. ¶ Dicuntur autem tributa esse iniusta, quando nulla subest necessaria, & iusta causa prædictarum.

¶ Secundo dicimus, quod omnes magnates noua obsequia à subditis, vel à priuatis exigentes præter quam quod delinquunt mortaliter, ea restituendi obligationem sibi superinducunt. Est res diffinita in cap. super quibusdam de verborum significatione. ¶ Tertio dicimus quod omnes subditi tenentur soluere tributa iuste imposita iuxta leges regni, vbi vnusquisque versatur: vel negotiatur etiam si qui non exsoluerit euaserit pœnam legis, eo quod oculte trãsierit, vel se occultauerit vt elaberetur ab exactoribus secundũ communẽ doctrinã doctorũ, sic

Merita

Metina [h] & Sotus [i] & Couarrub. [k] Ita Cordub. [l] licet Nauarrus [m] cum aliquibus doctoribus teneat contrarium.

¶ At vero quia sermones in vniuersali minus prosunt, sigillatim de vnoquoque genere tributorum, quomodo obliget nobis venit indagandum. Et primo de vectigalibus id est *alcabalas* stat lex 120. & lex 129. quaterni vbi sancitur, vt venditor, vel commutator cuiuscunque rei, sub præsignatis ibi pœnis vectigalium exactorem, & tabellionē intra tot dies admonitos esse curet de vectigali debito, quòd si sic admonitus exigere non curauit, præsignato tempore elapso in iudicio repetere nequeat Cæterum hoc non obstante venditor astrictus maneat ad soluendum vectigal in conscientia, etiam si exactor non illud exigat iuxta consuetudines legesque Castellæ.

¶ Igitur, quia leges non obligant nisi prout sunt in vsu receptæ, & quia consuetudo præscripta solita est derogare legi, ideo secundum Couarrubiam loco citato, & Cordubam, & Metinam Salmanticensem prima secundæ in materia de lege pœnali circa tributa seruādus est modus soluendi patriæ vsu receptus cōsentientibus iudicibus, & videntibus.

¶ Sed qualis sit iste vsus soluendi introductus nō declarant, an ex cōsuetudine teneatur soluturus vectigalia, tributorum exactores quærere ad soluendum? Respondet Victoria posse aliquod tributum esse iustum si soluatur secundum consuetudinem quod tamen iniustum esset si solueretur secundum rigorem vt in vectigalibus consuetudo est vt soluantur si exigantur alias non, si non celentur merces sed de portariis ait non esse condēnandos occulte transeuntes vt portaria non soluant, quia de eorum iustitia nō satis sæpe constat. Respondet frater Iosephus, ad quæstionem etiam in suis floribus in materia de restitutione secundum consuetudinem Hispanicam nullum teneri vectigalia soluere, donec à quæstoribus exigantur: tenetur tamen vnusquisque non consummare venditiones occulte, aut si occulte vendat quæstori significare. Tenetur etiam non diuertere à via, vt pedagium à quæstoribus vel portitoribus non exigatur.

h *Met. de restit. q. 13.*
i *Sotus de iust. & iure lib. 3. q. 6. art. vlt. & lib. 4. q. 6. art. 4. et lib. 5. q. 6. art. 5.*
k *Couar. in reg. peccatū part. 2. § 5.*
l *Cordub. in tract. de casib. conscien. q. 95.*
m *Nauar. in Sum. c. 23. nu. 54. vsque ad 65.*

Qō. 5.

Ratio qua suam hanc sententiam fulcit frater Iosephus est quia dum exactor non petit,venditor non retinet vectigal inuito domino. Atque ideo citra peccatum retinet, sed an hic in consuetudine modus soluendi,vt dum occulte non vendatur,vectigal non soluatur,nisi petatur,sit vniuersaliter receptus in tota Hispania, vt significat frater Iosephus mihi non constat. Et ideo bene admonet Metina Salmanticensis quod seruādus est modus in vna quaque patria Hispaniæ vsu receptus. ¶ Sed descendendo sigillatim ad singula specie tributa:dico cum Metina Salmanticensi in sua prima secundæ: Primo, quod decimæ ecclesiæ sunt debitæ ante iudicis declarationem,& an sint deferendæ ad exactoris domum propriis sumptibus eas debentium in hoc standum esse censeo consuetudini.

Qō.6. ¶ Secundo dico cum eodem Metina, & Corduba trin *Angel. verbo, Pedagiū.* §.3. o *in 2.par te c.* 14. buta ratione transitus per pontem, vel portaria non tenentur viatores soluere:nisi petantur, quia durissimum est obligare aduenas ad sciendum huiusmodi statuta. ¶ Idem de tributis per saltum, id est *puertos secos* dicendum est.

p *Consuetudo pro lege seruatur, sed nō vincit legem,nisi re spectu observationis in loco illo in quo est Saty.l.consuetudinis C. quæ sit long. consuet.* ¶ Sed circa hoc secūdum dictum perpende,pie lector, quod licet secundum Nauarrum summa Latina cap.17. num.202.portaria,& alia tributa regia publica non sunt soluenda de his,quæ quis ad suā,& suæ familię necessitatem, secum portat iuxta ius commune nec consuetudo contraria valet secundum Angel. [n] sed contra tenet sanctus Antoninus[o] quod verius est,& quotidianus vsus cōprobat, & bene,quia cōsuetudo potest inducere id omne quod lex:[p] & certum est hoc lege statui posse vt etiam idem Antoninus ait, ¶ Licet inquam hoc dicat Nauarrus: tamen attendenda est pia limitatio Driedonis de libertate Christiana lib.3.cap.5. fol.62.cui auscultat Corduba in tractatu de censibus conscientiæ quæstio. 95.vbi Driedo sic ait quia his tēporibus tributa & impositiones portoriorum, id est *de portazgos* plerunque cōtingit carere iustitia:eo quod desint causæ ad suam iustificationem requisitæ,vt refert Sylue. [q] id circo nō tā facile sunt in cōscientia damnandi huiusmodi portaria defraudātes, maxime si eū pauperes sint per dominos vel populos adigē-

q *Sylvest. verb.gabella.3.q.2.et 3.*

cur

tur absoluendum tantundem ac diuites, quia ius ciuile & canonicum reprobant exactiones pro expositione rerũ ad vsus domi necessarios. Quare ex mẽte horum doctorum & Victoriæ non puto culpandos hos, si causa redimendi suã vexationẽ se occultauerint diuertendo ab itinere, nõ ob id ausim eos damnare licet hoc facere, id est se occultare, aut diuertere à via reliquis non sit ita tutum aut permissum cõtra Victoriã. vide Sylvest. gabella. 3. q. 5.

¶ Tertio dico ex mente eiusdem Metinæ collectam, id est tributum verbo *pecho*, nuncupatum nullus tenetur soluere antequam petatur, quia nullus tenetur prodere suam ignobilitatem, & credo ita est in vsu & de *sisa*, idẽ prorsus est dicendum, quod non est soluenda antequam petatur.

¶ Sed de vectigali *alcabala* nuncupato ait Sotus loco citato quod sit quartum dictum quod nemini licet exactorem eludere nisi vbi patentissima esset vectigalis iniustitia, sed adiicit Sotus [x] quod dum hæc magno rigore exiguntur satis est quod quisque dum tributum petitur, soluat obedienter: maxime vbi debitum non est magni momenti. In declarationem huius sententiæ Soti (quia non adeo clara manet) adiecit Metina explicãs mẽtem Soti & dicens quod secundum Sotum non est petenda decima, sed vigesima, aut trigesima. Si autem petatur decima non reddatur nisi petatur, ita Metina contra Corduban dicentem circa vectigalia, id est *alcabalas*, exactorem quærendum esse à soluturo.

¶ *De quibusdam specialibus impositionibus de quibus meminit Corduba, & de tributo generali Valentiæ.*

CAP. XXXVII.

POrrò quia pro viribus exacte à me hanc tributorum materiam absoluendam suscepi, ideo de quibusdã specialibus tributis, & impositionibus de quibus meminit Corduba in suo tractatu de casibus conscientiæ nunc agere est operæpretium. Et primo de tributo recepto Valẽtiæ in vsu, quod *derecho general* nuncupatur loquendo, cũ Corduba dicendũ puto: quia est velut genus vectigalis, sicut vectigal Castellæ est introductũ

x Sot. de iust. & iure. lib. 3. q. 6. art. 7.

ideo sub culpa mortali & sub obligatione restitutionis fore soluendum à negotiatore Castellano negotiante Valentiæ iuxta vsum Valentiæ receptum, quia ibi sic sunt obseruandæ leges, & consuetudines.

¶ Porrò de secundo genere tributorum quod dicitur *quema* quod introductum fuit pro reficiendis domibus combustis tempore simultatum inter Castellam, & Aragoniæ regnum, quæ iam sunt reædificatæ ab immemoriali tempore loquēdo, & etiam de tributo nuncupato *sisa*, quod impositum esse dicitur ad ædificandam domum publicam valde sumptuosam lonja nuncupatā, quæ in vrbe Valentiæ fuit constructa, & ad alia opera publica, quæ iam à pluribus annis fuere consummata dicendum est cum Corduba super his diuersas versari opiniones doctorum, inter quas prima & verior est opinio quā tuentur Angelus [a] & Gabriel [b] & Syluester [c] & Caietan [d] qui vnanimiter omnes asserunt in conscientia subditos non astringi ad pendenda tributa hæc, quando communiter cōstat eorum cessasse causam, quia regula generalis stabilitur, quod cessante causa iusta, quæ fuit ad imponenda tributa, collectas, impositiones, hæc tributa desinūt esse iusta, ac per consequens desistunt ab obligando in conscientia. Neque talium tributorum defraudatores peccant in conscientia, neque propter hoc obnoxij fiunt restitutioni eorum, neque iuste iubētur exigi. Idemque dicendum est pari ratione de continuatione huiusmodi tributorum, sicut de eorum noua impositione, etiam si ab immemoriali tempore deducta sit. Neque hic legitima præscriptio admittitur, quia neque vt supponitur bona fides interfuit, postquam certo liquet sine iusta causa fuisse exacta à tempore etiam immemoriali cessationis causæ.

a *Angel. tit. pedag. §. 6.*
b *Gabriel in 4. d. 15. q. 5.*
c *Syluest. tit. gabella. 3. q. 8. et 9.*
d *Caietan. tit. vectigal. in summula.*

¶ Secūda opinio versatur aliorum doctorum, quos scribit Metina [e] asseuerans talia tributa ex obligatione etiam si cessauerit eorum causa esse soluenda ratione tituli præscriptionis, & consuetudinis à tempore immemoriali currentis. Hanc secundam opinionem studet Corduba loco citato cum prima opinione communi componere seu conciliare, ambas habere locum veritatis asserens. Nam prima & cōmunis opinio verum habet, sci-

e *Met. de restit. q. 13.*

cet quā

cet quod non sit soluẽdum tale tributum quando cõstat certo omnino cessasse eiusdem tributi imponendi causam, & quando constat simul cum hoc aliam iustam causam eius loco non successisse, vel si cõstat quod pro nullo tempore, (cessante iã pro tẽpore causa) dominus manet obnoxius ad propriis expensis sustentandam causam si se obtulerit, vt ad excubias, & munitionem, & milites sustentandum in arce, si contigerit in aliquo tempore irruere, insultusque facere in hostes. ¶ At opinio aliorũ, & Metinæ secũda verum habet, scilicet quod etiam cessante causa, ex obligatione pendenda sint talia tributa quando non cõstat causam impositionis tributi omnino cessasse, vel si constat cessasse pro aliquo tempore, tamẽ dominus manſit astrictus (dum si obtulerit causa) suis sumptibus sustentũ li eam onus subire, sicut est vigiles, speculatoresque præstituere in arce ciuitatis, vel quando creditur vel præsumitur alia esse causa iusta, quæ loco primæ succesſerit ad continuandã talem tributorum exactionem, vel quod in alios necessarios reipublicæ vsus talia tributa expendãtur: quæ causæ & occurrunt, & occurrere possunt, quia non paucis quotidie respublica opprimitur necessitatibus, quæ nouas impositiones istas possent iustificare: si de nouo fierent pro eis supplendis, & quia de his omnibus reddere rationem non expedit continuantur exactiones tributorum quorum causæ cessauere, quia loco earum aliæ denuo causę emersere, & sic in his casibus iustificata erunt tributa hæc, & secundum omnes debita erunt.

f *Causæ iustæ exigendi à subditis tributũ*

¶ Igitur in casibus præmissis tributorum *quema* & *sisa* nuncupatorum, quia nescitur certo, an noua emerserit necessaria causa, vel si in alias insumuntur reipublicæ necessitates, vel nõ: & licet talem nouã causam suppetere præsumi possit de ea qualis sit compertum non habemus, concludit Corduba loco citato quod in his prædictis casibus ab eis soluendis non deobligaret, neque impositores, vel exactores eorum damnaret, neque etiã defraudatores eorum renuentes ea soluere obnoxios culpæ, aut restitutionis reos pronuntiaret, quia potius appareret nullam suppetere causam, vel an talis causa subsit in dubio res versatur, & sic dubium hoc in præiudicium

vtriusque

vtriusque partis militat.Hæc Corduba, vbi in nullam vi
sus est propendisse partem.

¶ At ne in æquilibrio, suspensum vere linquamus le
ctoris animum,videtur mihi saluo meliori aliorum iudi
cio hanc litem sic posse dirimi, dubiumque diffiniri vt so
licet quia in dubio melior est conditio possidentis, &
quia hic dubium est propter prædictas rationes an hæc
tributa sint debita, vel non:& quia authore Corduba pri
ma opinio communis, verior apparet:ideo hæc tributa
in conscientia à confessarijs antequam ab exactoribus
vel quæstoribus exigantur non cogantur soluere subdi
nec ideo quod non ea soluerint pœnitẽtes,vel nolint an
te repetitionem soluere,indignos eos reputent absolutio
ne. Nam licet lex in dubio obliget, intelligitur quando
tale dubium non vergit in præiudicium tertij, quia nul
lus bonæ fidei possessor in dubio in conscientia est spo
liandus.Cum igitur possint per opinionem communem
& veriorem suam bonam fidem, & possessionem bonor
protegere, in conscientia ante repetitionem quæstorum
non sunt obligandi ea persoluere.

Qó.1. ¶ Sed iam de pedagio inquirendum venit,de pedagi
ergo dicendum existimo quod quia tributũ est antiqu
tate pollens, neque satis liquet eius impositionis cessa
causam, quia dicitur istius tributi Valentiæ impo
ti *peage* nuncupati super solas merces ad Castellas aspo
tandas impositi, causam fuisse (vt communiter fertur
reparationem itineris de Requena ad Valentiam(licet de
hac causa nihil satis exploratum certumve habeatur)
quia iter illud reparatione eget, cum iter hoc frequen
tetur à curruum aurigis.Ideo de cõtrario aut iure,aut fa
cto dum non constiterit,obligatione illud soluendi ijs
quibus solet exigi tenẽtur. Secus esset si de nouo impo
sitũ fuisset,eiusque impositionis iusta causa lateret, qui
tunc tale tributum præsumendum esset iniustum
que non subeunt subditi obligationem illud soluendi
possuntque subterfugium quærere non soluendi, illud
defraudando,non mentiendo: sed occultando illud v
subterfugiendo,vt tradit Metina,summa Angelica,Sylve
ster,Gabriel,& Caietanus vbi supra.

g *Iuxta c. quanquã. de censibus lib.6.*

¶ Præterea sub silentio prætereundum nõ est & alios
genus

genus tributi nouum impositum nuncupatum hinc ab octo annis à tempore suæ editionis inductum, vt ait Corduba pro triremibus in mari sustinendis de quo Corduba asseueranter ait ex obligatione esse soluendum, quia iustum est, vel præsumendum est iustum sicut & causa eius iusta præsumitur, Quia ad sumptus triremium. Neque præsumendum est id genus tributi impositum fuisse super serico, vt carius redditum ad Castellam non transueheretur: sed ideo super talibus serici mercibus tale tributum indictum est: quia merces pingues sunt, quarum negociatio est frequens: atque per consequens id tributi inde cómodius educi potuit, quia pro sustendandis triremibus necessarij sunt sumptus, quam causam summe reipublicæ esse necessariam notum est.

¶ Neque obstat obiectio, qua obijcitur tributa hęc iam per contractum venditionis esse translata in optimates regni, neque regem, aut rempublicam eis potiri. Quia si iusta tributa fuere, exsoluenda sunt, vel huic vel alteri, qui ea exigendi ius obtinet. Quia rex qui ea venundedit, pretijque sibi collati emolumentum ad alios vsus necessarios applicuit, vel in tales vsus insumpsit, de redditibus suis quod de tali tributo supplendum erat supplebit. Quod si talia tributa iniqua sunt: neque magnati exigéti debentur, licet illi vendita sint, sicut neque regi sunt debita, neque reipublicæ quia nec rex, neque respublica potuit vendere, aut transferre ius sibi non competens. Ecce extricauimus dubia præmissa: dum eorum etiam omnes rimati sumus causas.

¶ Sed quia iam diffiniuimus culpam esse non excusantem à restitutione occultare se, vel diuertere à vijs vel locis publicis causa defraudandi iustum tributum, aut portarium etiamsi luat pœnam fraudator secundum cõmunem opinionẽ contra Nauarrum,[h] & contra nonnullos alios prædicta nostra prædiffinitio intelligitur vera: nisi dominus, cui debetur tributum sola pœna magna, vel modica velit se esse contentum [i].

¶ Adijcimus insuper à culpa abesse mortali obijcere se periculo merces emittendi, vel luendi pœnam in prædicto casu quo dominus sola pœna contentatur etiam si

h *Nauar. c. 23. num. 54. vsque 65.*

i *Hoc habetur in 5. part. tit. 7. l. 96. & 97. & 107 & lib. 6. ordinat. regali. tit. 10 ad l. 9. & 10.*

ad euadendam solutionem iusti tributi tale discrimen re
let subire: tamen imprudentiæ tribuendũ venit: si ita cau
te non fecerit vt bene sibi cedat.

Qõ.3. ¶ Præterea illa quæstio huc aduocatur, in qua parum
conuenire Nauarrus & Corduba videntur an ille gabel
læ debitor vbi publicanus, siue conductor remittit con
scientiæ eius vel voluntati, vel verbo solutionem mercũ
quas defert, reus fiat culpæ, vel restitutionis: si non pro
diderit quantitatẽ mercium, solutionemq; integrã exhi
buerit? Circa quam quæstionem primo ea asserta profe
remus in quibus tam Nauarrus quam Corduba quam on
nes conueniunt, quorum primum est quod nullatenus
in aliquo casu licet vti mendacio, aut periurio ad celan
dum vel subterfugiendum solutionem tributi iusti.

k *Publica ni dicutur: quia habent publ ca vectiga lia condu cta. l. quãtæ. § fin. ff. de Publicanis.*

¶ Secundo ex mente vtriusque, & omnium asserimus
quod dum publicanus, [k] aut conductor gabellarum de
fert iuramentum, aut remittit cõscientiæ debitoris gabel
læ vt veritatem pretij, aut quantitatis mercium, quas de
fert dicat & acceptat: si non plene manifestauerit eam: vl
tra peccati noxam obligationem restituendi non effugiu
ita Nauarrus [l] & Metina [m]. Addit vero Nauarrus hoc
esse verum etiã retenta opinione, de qua ipse meminit
infra cap. 23. à nu. 36. quæ habet quod regulariter qui frau
dat legem temporali pœna munitam, non incidit in spi
ritualem æternam. Fatetur tamen Nauarrus debitorẽ ga
bellæ non teneri id iurare, & in onus suæ conscientiæ re
cipere, quia satisfacit dicendo se paratũ soluere, quæcun
que se debere publicanus monstrabit. Hæc Nauarrus,

l *Na ar. Sum. Lat. c. 17. num. 203.*

m *de rebus restit. q. 13.*

sed credo hoc vltimum asserit secundum suam opinionẽ
contra communem, vbi tenet, quod lex pœnalis obliga
ad solã pœnam & non ad culpam. Ideo ait quod debitor
gabellæ possit recusare sibi delatũ à publicano iuramen
tum, per quod si iurasset iam teneretur restituere sub
culpa & in cõscientia, sed certe fallitur in hoc saltẽ quod
existimat legem tributorum exoluendorum esse mere
pœnalem, quia fundatur si iusta imponat tributa pẽdẽs
in lege naturali quæ dictat principi deberi subsidia à se
imperata iustè pro regni supplẽdis necessitatibus, ideo le
ges hæ de persoluendis iustis tributis, secũdum commu
opinionẽ contra Nauarrum, & in conscientia, & sub cul
pa obligantur

pa obligantur ea soluere subditi iuxta tamen vsu receptũ modum soluendi. Hoc insinuauit Dominus dum dixit, reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.

¶ Tertio asserimus cum Corduba loco citato quod dũ debitor pedagij, aut portarij caueat periuria & mendacia, citra culpam mortalem & absque restitutionis obligatione poterit non pandere & non soluere integraliter, & ih totum pedagium siue portarium iustum quando suæ voluntati, aut verbo remittitur à gabellæ conductore, quia talis gabellæ debitor, id est pedagij est conductori & exactori amicus, sicut contingit eum initam habere amicitiam cum negotiatoribus ordinarijs, & viatoribus frequẽtibus ne per alia diuertant, oppida, & loca illis licita, & quia sic more receptum est, scilicet non scrutari neque in rigore cogere omnes merces propalare, illos neque in totum ab eis extorquere integrum tributum, vel pedagium alias debitum: nisi iuxta simplicem depositionem, qua deponunt, vel soluunt dicentes accipe hæc tibi debeo: licet conductor, & publicanus vel nouerit, vel suspicetur viatores plura portare, pluraque debere, quia iam cum tali solutione videntur contentari, in cuius confirmationem Corduba citat Sotum, & communiter doctores vbi supra. Aqua sententia nõ ausim diuertere præsertim si causæ quibus ista sententia nititur, quæ supra allegatæ sunt verę sint. Secus alias, si tales causæ non subsistant: & pedagia certo iusta sint.

¶ Insuper & adijcimus scisciatari vbi tributa aliqua iusta, alia vero iniusta exiguntur, vtrum per solutionẽ qua cogitur soluere tributa iniusta possit iuste recompensare sic pro tributis iniustis quæ tenebatur iste soluere. Huic quæstioni ex mente Cordubæ duximus sic respondendum, quod si iam debitor iusti tributi tantum ad euadenda iurgia, & lites quia aliter nequiuit facere exoluit tributa iniusta, tunc via recompensationis bene potest in ea quantitate, qua tributa iniusta coactus est soluere, sibi retinere tributum iustum, id occultando neque soluendo. Hoc autem verum habet si vtraque tributa tam iusta quã iniusta eidem domino & conductori soluenda erant, quia aliter recompensatio fieri nequit quia esset soluere iustos Q6.4

iustos pro peccatoribus.

Qō. 5. ¶ Quia in hac materia sicut in aliquibus alijs, aliqu casus solent inter opiniones varias versari: hæsitari hu quispiam poterit, vtrum in his, & similibus inter varia opiniones versantibus casibus, possit quis tuta conscien tia, duorum vel trium theologorum bonorum tali op nione præstantium sententiam sectari, dum sibi consu respondent, nec ipsum peccare neque ad restitutione teneri. Cui dubio ex mente Cordubæ loco citato respo demus affirmatiue talem tunc tuta cōscientia huiusmo duorum vel trium theologorum,& authoritate,& opin ne pollentium sententiam posse amplexari, nam in hu casu etiam si erraret putans se attingere veritatem, igno rantia inuincibilis eum immunem redderet à culpa. Qu quidem assertio verum habet nisi in casu, quo talis com pertum haberet communiter sapientes tenere contrari & istud contrarium communiter inter homines timora tæ conscientiæ in practica fuisse receptum, quia tunc tal opinio ordinarie solita est esse vera, & quæ intercedent periculo, vel dubio peccati mortalis est sequenda: si in am plectendo contrariam tale periculum imminet. Excep tamen nisi constaret aliam opinionem cōtra scilicet pr dictam communem tum probabiliorem esse, tum etiam magis fundatam, quia tunc omissa opinione commu hæc amplecti tute potest, [n] sed hoc raro & non sæpe co tingit. Et ita in casibus huius materiæ opinio commu quæ & melior est & maiori authoritate pollet, amplexa da est.

n *Huius sententiæ series latius prosequitur Cord. in quæstionar. lib. 2. de ignorantia. q. 3. cū Medi. 12*

¶ *De tributis gallinarum, & alijs egregijs casibus circa materiam.*

CAP. XXXVIII.

POrro etiam de tributis gallinarum, quæ etiam ab im memoriali magnatibus, & dominis minori pretio quàm valent solitæ sunt rependi scitu necessarius hic in cidit sermo, cuius quæstionis meminit Corduba [a] pro pones quæstionem vtrum dominus à populis sibi subdi tis licite pensionem mille gallinarum pro mensa sua a antiquo recipit, quas minoris soluit citra medietatē, qu valeant nunc temporis: quia ab hinc octoginta annis decem

a *Cordub. in tract. de casib. conc ent. q. 114.*

decem dipondia in pretium earum isti domini impendebant, & abhinc quinquaginta annis pro singulis duodecim dipondia soluebant, nunc autem vsque ad viginti dipondia pretium auxere, sicque quo charius gallinarum pretium sit per dominos augetur & pretiũ: sed semper citra medietatem valoris, quem valent.

¶ Igitur per distinctionem venit dissoluẽda hæc quæstio, quia si à principio titulo emptionis venditionisque fuit initus iste contractus pendendi tot gallinas quotannis, tunc palam est contractum esse cõtra iustitiam, obligationémque restitutionis inducere, sed quia pensio hæc annua tot gallinarum potuit ortum habuisse ab antiquo ex contractu emptionis, & venditionis, & debiti seruitij, ideo distinguendum esse videtur: & iuxta distinctionem dicitur quod si vasalli alias sufficienter implent tributa secundum leges debita, integréque ea persoluunt dominis, tunc siue contractus hic sit simplex emptionis, vel venditionis siue mixtus fuerit, iniustitia non caret, quare domini obnoxij sunt ad resarciendum, id quod de iusto valore gallinarum desit, iuxta tempora, quibus quilibet eas recepit, & modo recipit, quia solum contractum emptionis, & venditionis ab initio conflatum esse si dixerimus, notabiliter distat ab iusto gallinarum pretio, & ab æquali pretio deficit: quod si mixtus contractus à principio interceserit, etiam pars quæ subtrahitur à iusto pretio gallinarum titulo debiti seruitij iniuste retinetur, aut recipitur, quia à tali seruitio subditos conuincitur esse immunes, postquam alias sufficienter exsoluunt tributa, exhibéque obsequia per leges debita. Et sic id quod subtrahitur à gallinarum iusto pretio exigitur à subditis vltra ab eis debitum, neque ad id credendum leui ducimur coniectura, quia probabiliter coniectare possumus antiquitus valorem gallinarum constitisse scilicet decem, cõuenisséque dominum cum vasallis de subministrandis sibi gallinis pro mensa ad taxam decem dipondiorum prout tunc venales erant, cumque pro tempore successiuo creuerit pretium, auxisse dominos & pretium vsque ad viginti dipondia quo pretio nunc eas soluunt, cum ergo nunc longe earum creuerit pretium sequitur subditis auctum pro illis rependendum esse pretium, pre-

tióque quo nunc valent esse soluendas sicut econtra si huiusmodi gallinæ viluissent nunc in pretio minorisque venirent quam viginti dipondia, minoris hoc pretio tenerentur vasalli eas domino exhibere venales. ¶ Vltimò patet quia communis increbuit fama, redditus, seruitiaque, quæ exiguntur à subditis notabiliter succreuisse plus quam antea cõstiterant: & vltra expediẽs, potissime cùm domini potius teneãtur egestatibus subditorum per eleemosynarum subsidia subuenire quam exacte, & ad summum redditus exigere, neque hic titulo præscriptionis se possunt domini protegere, quia præscriptio est nulla cum sit iniusta.

¶ Vltimo tamen dicimus, quòd si redditus, tributaque non adæquauerint eam quantitatem quam iuste secundum leges pro seruitio sibi debito possent exigere domini, tunc si talis quantitas remissa computatur & continetur in ea parte, quæ subtrahitur à iusto pretio gallinarũ, absque delicto erit dominus, si gallinas exegerit illo viginti dipondiorum pretio, neque vlli restitutioni ob id erit obnoxius, quia contractus, tunc interuenit mixtus ex emptione, & venditione ex vna parte, & ex cõdonatione partis seruitij debiti pro parte pretij iusti gallinarum à domino non soluta, vel de pretio iusto subducta, quatenus vna pars alteri æquiualet, consonant doctores vt refert Gabriel.[b]

¶ Insuper dubitari à quibusdam circa hanc materiam solet an casu quo domini optimates, vel emerint à rege vectigalia, *alcabalas* nuncupata vel de manu regis susceperint, possint ad summum, & ad perpendiculum, hoc supremo rigore, scilicet ex decem vnum exigere: cũ rex, nec modo neque tempore quo vectigalia contulit, vel vendidit, ita in summo rigore exigat, neque exegerit, & quidem circa hanc quæstionem aliter sentit Corduba,[c] & aliter Sotus:[d] nam Corduba tuetur licere optimatibus, ista vectigalia summo rigore exigere, id est ex decem vnum, quia cum hæc iura, vel titulo emptionis, vel donationis sine vlla limitatione perceperint à rege, vel priuilegio, vel præscriptione ea acquisierint à rege, eodẽ pleno iure ea retinẽt: sicut sua iura vectigaliũ obtinet rex, & per consequens possunt vectigaliũ pensionem, sicut extenua-

Qõ. 1.

b *Gabriel in 4. dist. 15. q. 5. conclus. 2. & 3. & 4.*

c *Cordub. in tract. de casib. conscient. q. 115.*

d *Sotus de iustitia & iure. lib. 3. q. 6. ar. vlt.*

re, si

re,sic etiam & auctiorem reddere, sicut & rex, dum vltra ex decem vnum non exigant,ac perinde licet rex suorum vectigalium pensionem remissiorem esse concesserit, ipsi tamen in eorum exactione possunt ascendere dum vltra ex decem vnum non exigant, quia in re sua vnusquisque est moderator, & arbiter intra limites iustitiæ, & dum speciali lege non prohibetur.Neque obstat inquit contra hoc indulgentia, qua rex indulsit regno per aliqua curricula annorum ne vectigalia ad summum ascendant,vel in summo exigantur,quia hæc indulgentia non vergit in præiudicium vectigalium debitorum aliis dominis. Sic in facti contingentia latam fuisse sententiam in regali consilio asseuerat Corduba.

¶ At verò licet ego non sim tantus, vt hanc sententiam authoritate consilij regij fultam ausim, vel velim damnare:sed res est, quæ in conscientia non transit sine aliquo scrupulo, tum propter authoritatem Soti, tum propter rationes æquitati innitentes: quæ pro eius sententia possunt allegari. Primo quia lex eatenus obligat, quatenus est vsu recepta. * At ista lex vectigalium sic est vsu recepta vt quota hæc non ad summum exigatur: sed infra summum sese solet rex cum regno componere, vt remissior fiat pẽsio,ac tolerabilior,quia vt bene ait Sotus, licet decima sit consignata, tamen nisi vrgens regni necessitas illud postularet nimis graue esset, tributum hoc ad rigorem exigere. Quare rex & vsus admissus per regem rigorem legis de quota decem vectigalium sic temperauit, vnde hæc remissio non videtur esse iam indulgentia regia, quam vsus admissus à rege vt temperans & interpretans legem, & quia Victoria, vt prædixi, asseruit quod aliquod tributum contingit esse iustum: si soluatur secundum consuetudinem quod tamen esset iniustum si solueretur secundum rigorem, & exemplificat in vectigalibus,id est *alcabalas*. Cum ergo talis vsus & consuetudo,dum nõ reuocatur per regem,habeat vim legis, postquam etiam optimates in exigendis vectigalibus, vsui habenti vim legis, & temperanti rigorem legis obtemperare tenentur,sequitur quod dum rex admittens vsum, in rigore vectigalia non exposcit: nec etiam ipsi magnates ad summum rigorem possint ea exigere, nisi malint

c *Obligatio legis antiquæ consuetudinis authoritate firmatur*

sibi aliam specialem præstituere legem.

¶ Et secundo confirmatur, quia nullus videtur plus iuris voluisse transferre in alium, quam ipse de facto putat se habere, at rex vsui conniuens de facto non se putat habere ius ad exigẽdum in summo dum non reuocat vsum exigendi minus, temperantem rigorem legis & pollentem vi legis, ergo nõ transtulit in optimates ius exigendi in summo rigore vectigalia, dum ea dono contulit aut vendidit.

¶ Adde tertio quia si rex titulo venditionis in optimates hæc iura contulit, ideo minori pretio forte ea eis vendidit, quia neque ea ipse exigebat in rigore, neq; ad summum exigenda esse censebat. Quia si in rigore rex a tempore venditionis solitus esset exigere aut in rigore ab emptoribus exigenda esse duxisset, non tam vili pretio, sed auctiori pretio, quo certe in rigore exacta valerent vendidisset. Ergo non possunt magnates vectigalium emptores augere pretium vltra exigi à rege consuetum.

¶ Insuper eodem vtendo fundamento Cordubæ tanquam gladio contrarij ex re mea vtens dico quod quia subrogatus debet sapere naturam illius, in cuius locum subrogatur, quia non alia via hæc iura optimates obtinẽt quam ex collatione regis, sequitur quod si in eis subrogantur in locum regis, & secundum ius commune subrogatus debet sapere naturam illius in cuius locum subrogatur, quod magnates non possunt exigere vectigalia hæc ad summum, dum stante vsu qui obtinet vim legis, rex ea iura non exigebat ad summum, scilicet ex decem vnum. Hæc in gratiam Soti sub aliorum censura dixerim: postremo addens quod sicut rex stante lege non potest adaugere vectigalium quotam, ita neque eorum vectigalium emptores, quia regi subrogantur in eis, imo quod si non pleno iure obtinent ea iura, sed cũ limitatione iuxta limitationem sunt exigenda. & non vltra.

¶ Nec ille casus singularis hic prętereundus esse videtur qui in Hispania videtur contigisse. Cuius memini Corduba tan in casu quo quidam vir contendens obtinere à rege Hispaniæ priuilegium immunitatis à tributis, cum id à rege obtinere non posset, conuenit cum similar-

§ *Hoc tractatur in cap. Ecclesia S. Mariæ. 1. & cum tu. de vsur. & l. 1. vxor marito. ff. de donat. inter vir. & vxor. & l. fideicõmissa. §. 1. ff. de legat. 3.*

g *Corduba in tract. de casib. conscientiæ. q. 97.*

Qõ. 2.

miliari regis, vt sibi obtineret tale priuilegium, qui pactus est ei illud impetraturũ ab imperatore Carolo quinto, sub titulo Imperatoris, sed non sub titulo regis Hispaniæ, cum vtroque titulo Carolus tunc potiretur, curialisque iste, ac regis familiaris admonitum illum, cui si pactus est, esse curauit de inualiditate priuilegij huius in conscientia, & in foro exteriori. Declarans futurum esse inualidum, prout reuera erat: quia Carolus imperator concedens tale priuilegium vt sic, id est vt imperator, potestate carebat immunitatem hanc concedendi in Hispania, significauit tamen id priuilegij ad id tantum posse illiesse vsui, vt si senatores populi haberet propitios conniuerent priuilegio eius: rigidam examinationem prætereundo & sub prætextu illius, etiam scientes illud inualidum, ad tributa pendenda eum non cogerent. Cui quæstioni per duo dicta putat Corduba se facere satis, primo asserens quod talis priuilegij impetrator, cum cõpertum habuerit alium illud expetentem, ad vsum malum, nociuumque reipublicæ illud expetere, tunc cum socium se videatur exhibere criminis, culpa non caret solicitudo à se adhibita ad illud impetrandum.

¶ Secundo adijcit Corduba affirmare onus restitutionis defraudationis tributorum in hoc casu super non soluentem tributa tali prætextu, & super senatores, & officiales dissimulantes, quibus incumbebat huiusmodi priuilegium examinare fore reijciendum, & non super supradictum priuilegij impetratorem, quia nec ratione suæ solicitudinis, neque ratione suæ intẽtionis damnũ intulit reipublicæ: consonat Gabriel [h], & Metina, [i] ita Corduba.

¶ At profecto licet doctor hic merito sit omnibus cõmendabilis, & mihi pro sua egregia eruditione maxime gratus, in hoc postremo dicto mihi non satis placet, neque Metina locis allegatis sibi fauet, sed refragatur quæstione illa nona notabiliter dicens in responsione ad maximam, quod quando damnum illatum procedit ex verbo, aut ex opere alicuius, maxime quando alioquin minime causaretur, causat obligationem satisfaciendi, & non permissum tantum: sed sic est quod huiusmodi dãnum illatum per defraudationem tributorum processit ex opere, id est ex impetratione talis inualidi priuilegij,

h *Gabriel 4. lib. dist. 15. q. 2. dubio 1. conclusio. 3. de cooperante in crimine furti, sed non re furtiua.*

i *Met. de restitution. q. 7. q. 9.*

& ex eius exhibitione, qua illud exhibuit defraudanti, & alioquin, nisi impetrasset & exhibuisset illud volenti per illud defraudare, talis defraudatio minime causaretur. Ergo secundum Metinam, magistrum Cordubę, impetrator & exhibitor priuilegij, aliis non restituentibus non excusatur à restitutione tributorum defraudatorum.

¶ Item qui instrumentum falsum confert alicui parato ad vtendum eo in nocumentum alterius, licet constet ei esse falsum instrumentum, & licet in culpa fuerit iudex illud admittendo, videtur non excusari à restitutione tali instrumento falso vtente, & iudice admittente non restituentibus, quia si ille instrumentum falsum non exhibuisset, neque ille qui recepit eo male vsus fuisset, nec iudex illud admisisset, ac per consequens damnum illatum non fuisset, ergo pari ratione non excusabitur à restitutione impetrator, & exhibitor instrumenti falsi priuilegij, quia si illud non impetrasset, & exhibuisset, per senatores non admissum fuisset, neque eo alter male, & in defraudationem tributorum reipublicæ vsus fuisset. Non igitur contra dictum Cordubæ est à restitutione excusandus, nisi in casu quo alij, qui potiore iure tenentur reparare damnum, illud iam reparauerint. Alioquin illis non restituentibus tenebitur iste impetrator ad restitutionem, quia causam damni positiue, licet magis remote dedit, sicut qui dat gladium furioso ad occidendum, contra Cordubam.

¶ *De tributis si causa non omnino subsistat, de assessoriis, de defraudatione infidelium principum in tributis illis debitis.*

CAP. XXXIX.

PRæterea vt reliqua attinentia ad materiam prosequamur perpendendum est authore Soto [a] nullam esse personarum acceptionem, si nobiles à tributorum solutione eximantur, tum ob maiorum clara gesto-rum stemmata, tum quia reipublicæ tuendæ designati sunt. Imo subijcit Sotus dicens vrgente necessitate regni, posse principem huiusmodi honores ingenuitatis, & exemptionis à tributis vendere, dum duo caueantur mala

[a] *Sot. de iust. & iu re. lib. 3. q. 6. art. vlt.*

mala, scilicet dummodo iustitiæ functionem, aliamve iustitiæ administrationem, aut gubernationem non habeant annexam, & secundo dum non id fiat in aliorum iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos, & humiliter natos pretio tributorum libertate donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahitur[b]: sed tamen hoc cauendum est, ne tributum quo vnus leuatur, onerentur reliqui oppidani, sed excipiatur à summa quam oppidum soluit.

b *Fauet multũ huic sententiæ. l. hoc iure. ff. de donationib. & l. si pollicitus. ff. de pollicitationib.*

¶ Imo ait Nauarrus quod si aliquis beneficus fuit in rempublicam potest à principe ei fieri gratia exemptionis à tributis, etiam si in reipublicæ onus talis exemptio videatur redundare, quia re vera non redundat post quam tam benemeritus est de republica iste, & ad rempublicam, vel vices eius gerentem spectat hæc merita gratificare.

¶ Accedit & quæstio huic materiæ attinens, scilicet an dum vigiles nõ præstituuntur super arces custodiendas, possint domini exigere tributa, & iura, quæ pro excublis ad excubãdum pro custodia arcis exiguntur. Huius quę, stionis meminit Corduba,[c] pro cuius illucidatione dicitur primo teneri populos ad reficiendũ pontes, & arces, nisi pro hac reparatione impendãt tributa dominis, etiã, quãdo tales pontes, & arces extant soliditateque vigent. Qõ. 1.

c *Corduba. in tractatu de casibus cõscientiæ. q. 113.*

¶ Secundo adiicimus, quòd si arces huiusmodi pro quibus custodiendis petuntur hæc iura, iam in ruinam destructionemque omnimodam deuenere à tempore inmemorabili, neque ibi iam inhabitant, sed neque inhabitare possunt ibi custodiæ præfecti, non possunt exigi huiusmodi iura, quia tunc non apparet præcessisse titulum exigendi, nec causam veram sed fictitiã præcessisse.

¶ Tertiò asserimus si huiusmodi fortalitia adhuc perstant nec diruta manent vbique commorantur custodiæ eorum præfecti, vel eorum loca tenentes, tunc tollerari potest consuetudo hæc exigendi iura pro excubiis licet non expendantur pro excubando, quia licet pro nunc floreat pax, sed euenire possibile est talem cõtingentiam casus, vbi hæc iura pro excubiis recepta, necesse esset insumere, imo plus vltra ad ea fortalicia custodiẽda. Ideo id tributi quod huius rei gratia solui vsu receptũ est, secũdũ

Cordubam hac quæstione citata exigi potest: hac tamen conditione, & lege vt vbi se obtulerit necessitas, vasalli vel populi ad aliquid amplius pro talibus excubiis soluendum non cogantur.

¶ Vltimo asserimus ex mente Cordubę si nulla insit probabilitas quod aliquo tempore pro tuitione populorum sit necessarium ibi in fortalitiis vigiles præficere, tunc hęc tributa ab inuitis populis exigi nō possunt, quia iam tunc huiusmodi impositionis causa cessasse videtur restituendumque tunc necessario esset, quod tali cōmentitia occasione exigeretur à populo. [d]

d *Vide Sylueſt. tit. dominiū. q. 4.*

Qō. 2. ¶ Deinde & ab hoc loco illa quæstio omnino aliena nō est an liceat fidelibus eludere infideles principes inter quos versantur, & negotiantur in vectigalibus, & pedagiis, quæ illis à negotiantibus solita sunt solui, vel verum liceat decipere infidelem in pondere, numero & mensura in contractibus bonæ fidei, quos fidelis cum ipso init? Circa quam quæstionem tria veniunt dicenda authore Corduba [e] primum est non licitum esse decipere infidelem in pondere, vel mensura: neque in manifestatione mercium, neque minus ei soluere, quam ei debetur, dum non interuenit authoritas publica concedens licentiam eis alias debitum non soluendi. Quia quamuis infideles Turcæ, & Sarraceni terras fidelium occupatas possideāt, tamen dominium abhis infidelibus occupatarum regionum ad Christianum negotiatorem negotiantem inter eos non attinet, nisi tantum ad Christianorum principū dispositionem, ad quos pertinet ius eos debellādi, & subiugandi, vel ad Papam, & sic priuatis defraudare infideles in manifestatione mercium, vel iniustis vectigalibus illicitum esse videtur. Et hoc verum habet potissime in infideliū regionibus, vbi aliquid cēsus in recognitionem Christianis rependitur. Vnde defraudatores horum præter incursam mēdacij culpam rei fiunt restitutionis.

e *Cord. in tract. de casib. cōscientiæ. q. 96.*

¶ Secundo dicitur etiam si sint infideles nullam soluētes pensionem, idest parias in signum recognitionis, si aliquis fidelis deceperit eos in occultatione mercium, & vectigalibus eis iure debitis: tum & culpam non euadit, tum etiam restitutioni manet obnoxius, quia sine authoritate expressa, vel tacita ecclesiæ, vel Papæ, vel principis Christiani,

Christiani, cui attinet ius per bellum recuperandi terras Christianorum, vel ecclesiæ à talibus infidelibus præoccupatas, id fecit.

¶ At authoritate principum, infideles nostras terras non vsurpatas habentes neque nobis offensos, & noxios nequimus suis bonis, aut sibi debitis denudare neque princeps vllus vel Papa hac via, quia infideles sunt, eos dominio suarum rerum spoliare iuste potest, ita Victoria in sua relectione & Corduba. [f]

f Cord. in suo quæstionar. lib. 1. q. 57.

¶ Vltimo cōcludimus priuatum infidelem, nemo potest in numero, pondere, & mensura circumuenire absque peccato, obligationeq; restituendi, quia hoc est cōtra ius vsurpare, quod alteri est debitum pro suo speciali labore, etiā si talis sic defraudatus infidelis non sit de numero eorum, qui pensionē soluūt Christianis, vel esto sit de numero eorum qui terras Christianorum iam ab antiquo habent inuasas. Sic Doctor Metina fertur respondisse.

¶ Præterea, quia iam dum de materia venationis ageremus, latius de hoc peregimus, superest tantum ad memoriam reuocasse, quod non potest dominus libertatem à tributis conferre eis quos elegerit ex suis oppidis in venationis officiales, quia sui solatij causa, non licet ei tributum quo istos liberat, super humeris vicinorū sui populi, eos magis grauando imponere, quia non populus propter dominum, sed è contra.

¶ Insuper, quia quæstio hæc licet suum proprium habeat locum cum de iudicibus veniat nobis agendum: tamen quia cum materia de pensionibus & censibus aliquomodo videtur cōuenire, ideo quęritur an gubernatores correctorésve, id est, corregidores nuncupati vltra salarium assessorias, id est certam pensionē pro visendis processibus, sententiandis à se possint exigere? Respondetur breuiter vt tradit Cordub. [g] leges assessorias iudices prohibentes exigere intelligendæ veniunt de iudice decenter, sufficienterque stipendiato à republica, vel à domino illius reipublicæ, vel ab vtroque iūctim. Hic enim non potest recipere assessorias, qui vero sufficienter stipendiatus non est, potest eas recipere iuxta consuetudinem introductā in populo, quæ contestatur, vel nō fuisse

Qō. 3.

g Cord. in tract. de casib. cōscientiæ. q. 10.

receptam legem contrariam vel iam ei per contrariū vsum ab immemoriali qui habet vim priuilegij, fuisse derogatum: quia de iure naturali sufficiens stipendiū officiali, & ministro iustitiæ debetur, consuetudo interpretatur sic fuisse signatum iuste cum cōsensu legitimo domini, & populi, cū sic in consuetudine est receptū & tolleratum ad complendum sufficiens stipendium assessoriæ etiam exigantur, licet [h] decernatur, quod index ordinarius, neque suus delegatus possunt accipere stipendia à partibus: & [i] sanciatur quod iudex delegatus ordinario, debet habere expensas à delegante, & licet specialiter leges regni inhibeant recipere assessoria habetur l. 3. tit. 16. lib. 2. vbi cauetur quod administratores iustitiæ *corregidores* nūcupati, si sunt stipendiati assessores non exigant, nec prætores literis præditi ordinarij, etiā salario careant, licet inquam hæc statuant iura, non obstat, quia iura quædam prohibitiua de iudicibus ecclesiasticis beneficiatis, & alia iura de iudicibus secularibus sufficienter stipendiatis per rempublicam vel per dominum eius intelliguntur. [k]

h *cap statutu. §. isi forsan. in ver. moderatus.*

i *glos. in d. c. cum ab omni. iverbo, propter expensas.*

k *hunc nodum soluit Arch. Florent. 3. par. Sum. tit. 9. cap. 2. §. 8. & 9. & Syluest. tit. Iudex. q. 15. sic & Adria. 10. quodlib. art. 1.*

¶ Et secūdo nos loquimur posse recipi assessorias vbi leges regni vsu non sunt receptæ, vel iam sunt per memorabilem consuetudinem derogatæ. Vltimo addimus tales leges non habere vim vltra proprios terminos. Vnde non habent locum in gubernatoribus. De quibus non meminere leges, quia gubernatores sunt iudices delegati secundum glossam in clementina etsi principalis de rescriptis. Igitur leges regni intelligentiam capiunt quam supra tradidimus.

Q6. 4.

¶ Forsitan quoque & aliquis hæsitabit domini temporales negligentes in tutandis viis an spolia accepta à latronibus teneantur viatoribus restituere? Cui respondetur quod sicut qui venditionem titulo donationis palliatam facit ad decipiendum quęstorē tenetur ad vectigalis restitutionem, & sicut qui extra terminum ciuitatis, aut coram scriba occulte venditionem celebrant, etiam non effugiunt obligationem restituendi: sic è contra domini temporales, qui debita defensa viatores defraudāt debitam solicitudinem in relegandis latronibus non adhibentes, spolia à latronibus capta, & prædas repa-

viatori-

viatoribus tenẽtur, quia pro assecurandis viis suppeditãtur pedagia vt patet toto tit. ff. de officio præsidis. Secus est si sufficientem in hoc præstiterit curam. Curam autem diligentem & sufficientem in hoc adhibuisse censetur dominus temporalis, quando pro capiendis latronibus satellites solitus est mittere, & destinare, ita D. Tho. [l] Vbi in sententia ait quod si ex negligẽtia principis latrones, aut raptores increscant tenetur ad restitutionem eis qui damna incurrunt: nam redditus sui sunt, quasi stipendia sibi deposita, quatenus iustitiam seruet & protegat.

[l] 22. q. 62. art. 7.

Qõ. 5.

¶ An vero dominis negligentibus, circa custodiam viarum viatores teneantur pedagia soluere non est adeo res perspicua. Nam Gabriel negat teneri. Metina autem [m] affirmat adhuc obligari viatores in hoc casu ad pedagia exsoluenda. Sed dicendum est plane in hoc casu viatores defraudantes pedagia, nec peccare, neque ad restitutionem obligari, quia cessante causa finali in lege expressa, cessat obligatio. In lege autem pedagiorum causa exprimitur pro tutandis viis: si ergo grassantibus latronibus viæ abundant, obligatio soluendi pedagia tunc videtur extincta.

[m] *Met. de resti. q. 14.*

¶ Quod exempti sunt ecclesiastici à tributis, & qui sint tales, & an in omni casu eximantur,

CAP. XL.

SEd iam de personis quæ immunitate non soluendi pedagia gaudent differendum nobis superest: circa hunc casum dicimus primo quòd qui gabella, & vectigalia licitè laicis imposita, quæ neque ecclesiæ neq; ecclesiasticæ personæ debent exigi ab ecclesiasticis est excommunicatus [a] ipso facto non obstante contraria consuetudine: nisi quando inuecherent merces aut emerent ad negotiandum aut mercaturam exercendum, aut haberent facultatem à Papa ad illa ab eis exigendũ, ita Gabriel. & [b] Nauarrus. [c]

[a] *cap. quãquã. de censib. lib. 6.*

[b] *Gabr. distin. 15. 4. lib.*

[c] *Nauar. sum. lat. c. 7. nu. 214.*

¶ Sed instat dubium quænam sint hæ personæ ecclesiasticæ quæ hac immunitate potiũtur. Dicitur ergo clericos in sacris, subdiaconos, & diaconos, & sacerdotes monachosq;, & moniales à cuiuscũq; tributi solutione esse exemptos,

Qõ. 1.

exemptos exactoresque ab eis hæc exigentes excommunicatos esse, [d] & ad restitutionem teneri.

¶ Sed nunquid pedagia, aut gabellas exigens à prædictis ecclesiasticis sit excommunicatus excõmunicatione reseruata in cœna dñi. Dicimus ergo ad id dubiũ primo esse excõmunicatos excõmunicatione reseruata in cœna domini in bulla nunc edita per Grego. 13. omneis qui in terris suis noua pedagia, seu gabellas ad id potestatem non habentes imponunt, vel prohibita exigunt. ¶ Per pedagia, & gabellas ait Nauar. [e] posse intelligi portoria de quibus in bulla Pius. 5. & alia vectigalia propter identitatem rationis legis, & mentis legislatoris, & latitudinem vulgarem [f] significationis eorum. ¶ Huiusmodi autem potestatem non habentes ad prædicta tributa imponenda sub hac censura cœnę comprehensi sunt soli, & omnes, qui recognoscunt superiorem in temporalibus, ad quem ab eis appellari potest, quia omnes tales ad hoc carent potestate, & quilibet alius, sic per cap. 1. quæ sunt regulæ in vsibus feud. & notatur in capi. super quibusdam, de verborum significat. ¶ Per pedagia noua in bulla intelliguntur etiam incrementa veterum contra Armil. [g] vide Syluest. verb. excommunic. 7. q. 19. ¶ Exigentes in hac censura cœnæ inclusi sunt hæres illa noua pedagia imponentis, publicanus, cõductor, siue arrendator illorum iurium, & recipiens etiam famulus à non sponte soluentibus, quia exigere est extorquere à nolente soluere: [h] dicitur autem inuitus, & nollens soluere etiam qui soluit rogatus soluere tanquam debitum, ita Cajet. excusareque potest ab hac censura probabilis ignorantia iuris aut facti [i] prohibita pedagia intelliguntur simpliciter prohibita, scilicet quæ neque à laicis, nec à clericis iuste exigi possunt.

¶ Sed difficultas peculiaris hic imminet, an si quis exigat à clericis gabellas & pedagia iusta, quæ non sunt prohibita exigi à laicis incurrat hanc censuram cœnæ domini? Respondet Nauarrus loco citato eam nõ incurrere. Sed tamen certum est talem exactorem incurrere ipso facto excõmunicationem [k] quæ non est reseruata. Secus est si talis exactor exigeret pedagia illicita etiã prohibita exigi à laicis, exigeret inquã ea à clericis, quia ea censura

d Sic decretũ est cap. quanquam de censib. in 4. quod tuetur Iosephus Minorita.

Qõ. 5.

e Nauar. c. 27. num. 61. Sum. Lat.

f Idem Nauar. in cap. fraternitas 12. q. 2

g Arg. l. si ex toto. in princip. de legat. 1. & in l. peculium. ff. de legat.

h Glos. & text. in l. soluẽdo. ff. de negotijs gestis. & Cord. Clement. fin. de censib.

i Arg. c. 2. de constit.

k cap. quã quã. de censib. lib. 6.

Qõ 5.

censuram cœnæ incurreret quæ secundum Nauarrum non est alia ab illa c. quanquam de censibus in 6. lata: nisi quod in bulla cœnæ statuitur eadem met numero vt iam reseruata Papæ in tali cœnæ bulla.

¶ Præterea grauis quæstio hic vrget, an gubernatores laicorũ, qui frequentissime imponunt super indicta extraordinaria super pane, vino, & carne, panno, & alijs id genus ad victum, & vestitum spectantibus: quæ Itali vocant *gabellas*, Hispani *sisas*, Galli *talles*, & *gabelles*, ac perinde petunt, aut peti iubent, aut permittunt ab ecclesiasticis personis, quæ ad ea soluenda non obligantur, ac à laicis, an incurrant censuram cœnæ domini? De qua quæstione cum esset rogatus dicere Nauarrus,[l] Respondet grauissime hos gubernatores in prædictis peccare, Deum, immunitatemque ecclesiasticam offendere, censurasque horrẽdas etiam bullæ cœnæ domini incurrere, multos canones famosissimos infringendo. [m] Q5. 4.

[l] *Sum. lat. c. 17. num. 21.*

¶ Idem dicendum est prorsus secundum Nauarrum de ijs, qui vectigalia, & gabellas imponunt pro facultate vehendi, exportandi, & importandi currus, mulos, & alia iumenta vacua, vel onusta: & perinde petunt, iubent, aut permittunt peti ab ecclesiasticis, atque à laicis, quamuis id quod vehunt, important, vel exportãt, sit de eorum patrimonijs, aut prouentibus ecclesiasticis & in suos vsus conuertendũ, demiraturque Nauarrus quod cũ tot has censuras incurrant tam pauci: tamẽ confessarij, locorum vbi hæc aguntur eas pro dignitate existimẽt, & eas incurrentibus absolutionẽ denegent, & inuehitur contra episcopos hæc permittentes, neque dictas censuras denũtiantes: cum clementina præsenti, præcipiatur sub mortali id faciant, postquam de eo ipsis constiterit, quamuis parte vocata, & audita id fieri debeat per glossam memorabilẽ eiusdem clementinæ.

[m] *cap. bene quidem 96. dist. c. Eccles. de constitu. c. aduersus. de immun. eccles. cap. nouerint. de sent. excom. c. quãquam. de cẽsib. lib. 6.*

¶ Vltimo adijcit quod iura quæ Hispani vocãt cochlearia & sedilia, quæ soluuntur ex granis in forum deportatis, vel in aliqua eius parte ad vendendum depositis, & aliæ id genus gabellæ, quæ in multis regni Castellæ locis tam à clericis quam à laicis persoluuntur remittit Nauar. ea examinanda, ad eos qui melius eorum conditiones norunt.

¶ Sed

¶ Sed quia proposuimus sententiam Nauarri, & quia multa quę dicenda, & explicãda erant suppressit: ideo ad maiorem omnium supplementum intelligẽtiamque, operæpretium duxi ea hic accersere quæ Syluester verbo immunitas primo late disputat ibi postquam quæst. 18. docuit clericos ad ciuitatum, & municipiorum custodiam

n *glos. 16. q. 1. §. placet.* non astringi nisi necessitas maxima aliud suadeat, [n] quæ quidem causa per laicũ discerni non debet: sed per episcopum secundum Hostiensem, & per eum compellentur, vt ca. ecclesiæ sanctæ Mariæ de constit. scilicet quando

o *Arg. l. nullum C. de testib.* aliter sine eis defendi non posset, quo casu tenerentur [o] & facit textus capit. penultimo de homicidio vbi tempore inuasionis clerici possunt vna cum laicis sumere arma & pugnare, neque sunt irregulares si multi sunt occisi: modo nullũ proprijs manibus occiderint, etsi vulnerauerint.

Qõ. 5. ¶ Quæritur quæst. 20. vtrum ecclesia ad pontium, ac viarum instructionem: murorum, fontium, ac puteorum ædificationem, & refectionem teneatur. Igitur ad hanc quæstionem respondetur primo, quod ecclesia astringitur ad reficiendam viam, ante domum ecclesiæ, & ad purgandum puteum necessarium toti viciniæ, vbi est ecclesia necessariumque ecclesiæ, & tenetur ecclesia pro rata cõtribuere ad hoc. ¶ Itẽ tenetur soluere ad portã, vel pontẽ pro plaustris, ad ipsius portæ, vel pontis conseruationẽ, quando plaustra ecclesiæ illac transeuntia etiam destruunt viam. Hoc primum assertum Syluestri patet primo ex

Qõ. 6. Bartholi mente in l. ad instructiones. C. de sacr. san. eccl.

¶ Sed adhuc dubitare merito quis poterit. Vtrum ecclesiastici in concernentibus pietatem, vel necessitatem publicam, scilicet ad instructionem pontium, viarum cõmunium, ædificationẽ murorum ciuitatis, aut villæ & ad purgationem fontis, vel putei communis teneantur. Cui

p *Syluest. verbo, immunitas. 1. q. 2.* quæstioni satisfacit Syluester [p] per distinctionem dicit quod si necessitas, aut pietas imminens concernit vtilitatem ecclesiæ, à remotis, & per quandam consequentiam, tunc ecclesia ad eam contribuere non tenetur: nisi sponte velit approbante episcopo cum clero, & prius consulto Ro mano pontifice: vt habetur capit. inducesus. & capitu. non minus de immunitate ecclesiæ. Si

tamen

tamen in hoc casu tanta esset necessitas, vel pietas, quod non posset sine scandalo, & periculo recursus haberi ad Papam, sufficeret deliberatio cleri cum episcopo: [q] si autē necessitas, vel pietas concernit de directo, & principaliter vtilitatē ecclesiarum, & laicorum. vt puta, quia praua societas territorium ciuitatis incendit, prędia deuastans, in quo ecclesia multas habet possessiones, tunc debet ecclesia contribuere, non tamen ad deliberationē solius populi, sed oportet quòd clerus, & populus principaliter conueniant, & deliberent, quia quòd omnes tangit debet ab omnibus approbari. [r] Fatetur tamen Panor. cap. non minus, quòd si clerus sine legitima causa nollet consentire, possent laici implorare auxilium superioris ecclesiastici, vt compellat clericos, [s] & in hoc casu non habet locum dispositio dicti capitis aduersus de consultatione Romani Pontificis, quia hæc impensa non fit propter publicam vtilitatem sed etiam propter priuatam ecclesiarum, & sic in hoc casu sumus extra casum prædicti cap. aduersus. facit clementina. 1. & 2. de cēsibus. ¶ Per hanc (vt existimo) decisionem Syluest. illa manet explanata difficultas vtrum ecclesiastici tempore pestis grassantis Hispali tenerentur cōtribuere pro impensis factis in educendo peste tactos extra ciuitatem: ne inficerent sanos in vicis ciuitatis remanentes: quia apparet quòd sic, quia propter priuatā etiam ecclesiarū, & ecclesiasticorum vtilitatem incolumitatēque & salutem id negotij gestum est. ¶ At illucidandum quoque & id dubij venit, an clerici teneantur ad gabellas, ideſt *sisas* quæ hodie ponuntur in vino, & in carnibus, & similibus? Quæstio est quotidiana, scituq; digna, Respōdetur ergo ex mēte Syluestr. verbo immunitas. 1. q. 22. per dicta hæc. Sit igitur dictum primum, gabellas quæ hodie ponūtur in vino, & similibus, non tenentur soluere clerici. [t] Intelligitur autem hoc primum dictum verum esse, nisi talis gabella imposita in vino, & carnibus imposita esset pro oneribus, ad quæ tenerentur etiā ecclesia & ecclesiastici, scilicet quando, vt supra dictum est: causa pro qua gabella, id est, *sisa* imponitur in vino & carnibus, & similibus, cōcernit quoque eorum priuatam vtilitatem.

¶ Secundū dictum sit, si clericus res ecclesiæ ad alium locum

[q] *Ex c. fi. de eccle. ædificand.*

[r] *Ex Clem. 1. & 2. de cēsib. & c. ad hoc de offic.*

[s] *Hoc habetur ex c. nullus. de iure patronatus.*

Qō. 7.

Qō. 8.

[t] *Firmatur hæc sententia authoritate Panor. mit. c. non minus. per auth. nulla cōmunitas. C. de episc. & cler. ita tener Bal. in l. placet C. de sa. ro sanct. eccl.*

locum transferat causa negociationis, exigi non pote
pedagium, aut gabella authore Panorm. v Quia delictu
clerici, ecclesiæ nocere non potest. Secus si tales res
suæ & non ecclesiæ.

v cap. fin. de vita & honest. cleror.

¶ Tertium dictum sit, clerici soluere non debent g
bellam pro vino, aut frumento, quod de sua præbēda h
bitum vendunt, nec etiam habitum si sit de patrimoni
debent soluere pedagia, aut gabellas vt tradit Panor.
cap. fin.

x Clem. præsenti de cēsibus, &c. quisquis. eod. lit. lib. 6.

¶ Sed vlterius perget quis hic inquirere quid si cons
les propter debita soluenda, aut aliud simile gabellā in
ponant super carnem, aut vinum aut huiusmodi, an
indistincte sine exceptione ecclesiasticorum possint fa
re, & videtur talis positio seu impositio generalis gabe
læ super vino, vel carne licita non sit. Nam ex tali impos
tione emergit, quod indirecte ecclesiastici istas merces
ni, & carnium emunt carius. Huic quæstioni secundum
Syluest. loco citato, & secundū Richard. in quoli & Alter
lib. 6. titulo 30. ab eo citatos, per distinctionem respon
dum censeo, quia si consules eam gabellam super carn
bus, & vino imponūt propter abusum, & excessum eorum
soluendum quem fecerunt: sic licite non ponunt eam
soluāt de suo. Si vero ponūt propter communē vtilitat
tam clericorum quam laicorum, sic licet talibus consu
bus eam gabellam imponere. ¶ Si vero propter vtilitat
laicorum principaliter, clericorum vero indirecte, & a
motis: puta quia ciuium prosperitas in ecclesię & eccle
sticarum personarum vtilitatem redundat: tunc in ill
vltimo casu, iterum distinguendū esse videtur. Vnde d
quod consules in casu quo à remotis causa propter quam
imponunt prædictā gabellā in vtilitatē ecclesiasticorū tā
tum indirecte redundat, si faciunt animo extorquendi p
cunias ab ecclesiasticis, quas extorquere alio modo no
possunt, sic non licite eam gabellam super vino, aut ca
nibus imponunt. Si autem non faciunt eo animo, qu
etiam si non essent ecclesiasticæ personæ adhuc ea
imponerent, & sic licet consulibus eam imponere habi
authoritate domini tēporalis & habita moderatione a
ponatur magis super his quæ sæpius emuntur à clericis
aut ab extraneis, aut à pauperibus quam ab aliis ciuib
&

Q6. 9.

& sic clerici conqueri non possunt maximè cum alibi possint emere, licet non ita commode: probantur hæc. ff. de noui operis nunc. Hæc omnia Syluester, vbi per supradictam distinctionem temperantius loquitur, de impositione taliarum, seu sisarum Hispanice nuncupatarum super carnibus, & comestibilibus, seu vino, in quas Nauarrus[y] sic indistinctè inuehitur eas damnans, quãdo perinde eas petunt, aut peti iubent, vel permittunt ab ecclesiasticis personis: quæ ad ea soluenda non obligantur ac à laicis. [y] *Sum. lat. c. 17. num. 1.*

¶ Sed iam de collectis disquirere an licitæ sint operæpretium duxi. Circa quam quæstionem primo dicendum occurrit, quod gabellæ sunt etiam iniustæ: quando sub nomine collectarum domini temporales eas exigunt vt excusationem habeant, quia iniustum est pro his rebus, quæ ad vsum vehũtur collectam accipere. Si tamen communitas aliqua pro pace, & quiete suorum ciuium collectam suis ciuibus, vel hominibus, non autem forensibus imponit seruata iustitia distributiua potest tolerari. Quia ex quo ipsi sic volunt nulli fit iniuria. Qõ. 10.

¶ Secundo dicimus, hoc discriminis intercedere inter collectas ex vna parte, & inter gabellas, & vectigalia ex alia, quia collectæ à solis subiectis exigi debent. Gabellæ autem, & vectigalia ab omnibus transeuntibus per portam, vel passum. Vnde aliquando licet accipere gabellam, & non collectam.

¶ Tertio aduertito, quod in impositione collectarum adhoc quod iustæ sint, & durent, debent adesse causæ iustæ ex parte finis, & vsus: & sine illis non sunt iustæ, nec obligant in foro conscientiæ authore Caiet.

¶ Nota quarto, quod causa iusta præter supradictas imponendi huiusmodi grauamina sunt necessitates publicæ, quas Barto. in l. vniuersis. C. de vectigalibus nominat stipendia, pontes, publicas domos, defensiones stratarum publicarum contra prædones, vel piratas in mari, vel contra fidei vel patriæ hostes, scilicet contra infideles, & hæreticos, & similia, facit caput si quis romipetas. 24. q. 3. quæ tamen onera debent esse moderata.

¶ De guidagiis quoque nobis dicendum venit an licita sint, quia guidagia dicuntur ea stipendia, vel pẽsiones, Qõ. 11.

quæ soluuntur pro ducatu, quo quis ducitur per viam igitur illi, qui parati sunt ad conducendos viatores per vias, locantes ad id ministerij operas suas, de suo guidagio possunt mercedem accipere, & exigere: vt tradit Panor. in c. super quibusdam, non autem id mercedis possunt exigere domini terrarum, qui tenentur territorium securum tenere, quia isti cum id non faciunt: iniustas impositiones recipiunt. Sed iam supra quoque meminimus quòd huiusmodi gabellas exigentes, vel exigi facientes tenentur de furtis, quæ ex eorum incuria fiunt in territoriis suis: dum non faciunt quæ facere tenentur canone dominus 23.q.2. aut tenentur malefactorem exhibere, l. nequid. ff. de incen. rui. nauf.

Qõ.12. ¶ Præterea hæsitare hic merito quis poterit de talis an domini temporales possint taliare Iudęos, vel reliquos vsurarios nihil habentes præter vsuras? Cuius dubij solutionem planam tradit Palude dicens teneri dominos temporales tales talias in casu quæstionis exigentes eas restituere eis, à quibus Iudæi extorserunt, quia his bona vsurariorum nihil præter bona vsuraria habentium sunt debita. Ita quoque D. Tho. in responsione ad ducissam Brabantiæ. ¶ De angariis & per angariis ne prætereat nos mentio dicimus esse quasdam iniustas compulsiones, sive coactiones secundum omnes, siue sint obsequia personalia, & realia vt quis propriis expensis laboret de immunitate ecclesiæ ca. non minus.

2 Quot sint munera, et quæ sint videas plenissimè. Ias. in l. placet. C. de sacros. Eccles. & Cald. cons. 2. de cẽsib. & Bart. in l. 1. C. de indictis. 10.

¶ Sed de muneribus [2] quænam sint, vel quænam talia dicantur dicendum nobis superest. ¶ Igitur munera dicuntur quæ necessario subimus lege vel imperio. l. munus. ff. de verb. signific. quę quidem munera aliquando labore tantum corporali exhibentur, aliquando sumptibus propriis, aliquando vtroque modo simul. ff. de muner. & honor. l. fin. ff. patrimoniorum. ¶ Aduertere tandẽ debet qui collectas, & huiusmodi onera imponunt, vt pro necessitate faciant, & iustitiæ distributiuæ seruetur proportio. ¶ Denique vt antea supra meminimus vt cum hic tandem concludamus dicimus quod quãdo gabellæ sunt dubiæ an sint iustæ confessores non debent cogere confitentem ad restitutionem quia exponerent se periculo surripiendi à pœnitente quod suum est, sed de his satis

Qui clerici, vel in quo casu non eximantur à tributis. Et an imponentes collectam derrama *nuncupatam inuoluantur censura cœnæ Domini.*

CAP. XLI.

QVia huiusmodi sum moris: vt nihil intactum velim manere: quod ad materiam de qua cœpi agere cognouerim pertinere, ideo finem impositurus huic tributorum materię nonnulla, quæ supersunt notanda necesse est percurram. Quorum nempe primum est, scilicet quod princeps ecclesiasticos, aut religiosos compellere non possit, ad hospites recipiendos, vel ad fisam soluendam quæ in cibis emendis imponi solet. Nam ecclesiastici ab huiusmodi oneribus immunes sunt. Per ecclesiasticos aũt in hoc casu intelligim⁹ clericos initiatos sacris, nã vt ait frater Iosephus in suis floribus, secũdum vsum Hispaniæ contra Metinam Cõplutensem clerici primę tonsuræ tantum hac immunitate à tributis nõ gaudent, nam in capitibus citatis, & capite quanquam de censibus in 6, solum habetur mentio ecclesiasticorum. At vero tantum habentes primam tonsuram cum de facto per matrimonium renuntiare possint statui clericali non sunt proprie ecclesiastici. Igitur in hoc standum est vsui.

¶ Insuper vt supra meminimus clerici emẽtes merces non vt illis vtantur: sed negotiãdi causa illarum vectigal, & pedagium, cæteraque tributa quæ à laicis solita sunt solui soluere quoque ipsi tenentur, quia sic expresse stabilitum est in cap. quanquam allegato. Tamẽ quia de hoc particulari casu sum rogatus, an tales ecclesiastici negotiãtes statim in conscientia antequã ab eis hæc vectigalia exigãtur, ea exoluere teneãtur. dico, vt credo, tales in conscientia, etiam si negotiandi causa deferant merces, non teneri ad hæc vectigalia soluenda ante tertiam monitionem, qua sint moniti abstinere à talibus negotiationibus secularibus, quia de hoc est textus multum notabilis, & qui quotidie allegatur cap. ex literis de vita, & honest. clericorum, vbi glossa ex hac decretali notat quod vsque ad tertiam monitionem gaudent clerici hoc priuilegio immunitatis à vectigalibus.

Qõ.1. ¶ Insuper solitum est & hic dubitari, quo iure eccle siastici immunes sint à tali solutione tributorum, & v ctigalium an iure diuino, vel humano? & ab hac quæstio ne citius nos expedimus reiecta opinione Metinæ Com plutensis quam [a] sequitur vbi defendit iure regio, & no canonico ecclesiasticos esse à tributis, & vectigalibus ex ptos, quia merito exploditur à F. Iosepho in suis floribu quia si vt tradit Metina iure tantum regio exempti essen ecclesiastici à tributis: Papa non posset excommunicar reges, si hæc immunitatis priuilegia reuocassent, sicut a facto excommunicat Papa quoscũque principes hæc im munitatis à tributis priuilegia infringentes. Insuper qu in c. quanquam de censibus clerici iure diuino immunes à solutione gabellarum esse dicuntur. ¶ Igitur pro ex plicatiori decisione quæstionis dicimus primo cum So to in 4. sent. quod Papa potuit clericos ab exactionibu & foro secularium principum liberare, sicut de facto eo liberauit. Quare negare clericos esse exemptos error e in concilio Constantiensi damnatus, vnde constat ec clesiasticos esse exemptos à iudicio seculari quoad per sonas resque suas & tributa.

a *Metinæ Compl. lib. de restit. q. 15.*

Qõ.2. ¶ Sed adhuc instat quæstio an iure diuino tales eccle siastici quoad prædicta sint exempti. Sit igitur secundum dictum iuxta mentem Soti in negotiis ecclesiasticis, sci licet in creatione prælatorum, in electionibus ecclesiasti cis, & in his quæ spectant ad gubernationem eccles per suos ministros, & negotiis ecclesiasticis spiritualibu iure diuino ecclesiastici eximuntur à seculari principu temporalium potestate.

¶ Vltimo ad vltimam quæstionem directe respondeo tes cum eodem adijcimus personas ecclesiasticas, resq suas, & bona esse exempta à iudicio seculari, & exactio bus tributorum, licet non constet tam expresse esse de re diuino: tamen talis exemptio valde conformis est iu ri diuino, quare consentaneum est iure naturali, & diu no asserere eos etiam quoad prædicta esse exemptos: ha cit ad hoc textus quanquam de censibus, ita Sotus, & V ctoria. [b] ¶ Non tamen clerici sunt exempti vt bene a Sotus omnino quoad venditionum pretia. Nam si ven dant frumenta sua, vel vina plusquam pragmatica leg taxa

b *Victoria in relect. de potesta te ecclesia stica.*

taxat: si talis pragmatica extat, planum est neque à delicto, neque à restitutione super accepti pretij excusari.

¶ Sed iam post prolixam disputationem quid veritatis habeat quod asserit Metina Salmanticensis explicemus oportet, Ait enim [c] quod domini temporales in suis subditis populis si imponunt grauamina particularia Hispanice *derramas* nuncupata de nouo, hoc non carere grani delicto, tum etiam esse casum cœnæ Domini propter quod eos excommunionem reseruatam papæ, non euadere ait, quod videtur durum dictu, neque satis certum: nam ex capite vnio. 10. quæstio. 3. & cap. cum apostolis de censibus, videtur colligi, quod si dominus temporalis vult adire principem pro sua, & suorum subditorum vtilitate, & commodè expensas facere non potest, & pro alia simili causa potest moderatum grauamen imponere. Secus si absque causa iusta extorqueret: vt pro ludo, & pompis & huiusmodi, vt bene ait Armilla. [d]

Qō. 3.

[c] *Met. in confess. instruct. cap. 16. fol. 219.*

[d] *Armil. verbo Dominiū. §. 9.*

¶ Igitur pro expeditione quæstionis dico primum, quod dominus temporalis, etiam recognoscens superiorem: si pro sua & subditorum vtilitate communi necesse habeat aliquid efficere: quod commode sine expensis sibi præstitis à subditis conficere, neque id negotij subire potest, citra culpam erit, si moderatum grauamen imponat, dum non est taxatum per legem. Hoc patet quia si hoc non liceret sæpe retardaretur bonum cōmune, vel totaliter impediretur, cū sine expensis non possit promoueri.

¶ Secundo dico quando per legem prætaxatum est grauamen *de la derrama*, : quod pro similibus reipublicæ necessitatibus potest imponi prout legibus Hispaniæ est taxatum ne excedat tria millia (si satis memini) dipōdia: huiusmodi taxam sine vrgenti causa transgredi non caret culpa, nisi forsitan necessitas boni communis reipublicæ sic vrgeret, quod periculum esset in mora, si ad regem pro impetranda maiori taxa recurreretur.

¶ Tertio dico, quod quando pro casu vrgenti particulari boni communis reipublicę semel hoc grauamē *derrama* nuncupatum imponeretur à curam gerente reipublicæ etiam recognoscente superiorem, non ideo taliter sic imponens excommunione cœnæ Domini inuoluere- tur, Tum quia hic abesset culpa: tum quia bulla cœnæ

[e] *Sylvest. verbo, Gabellā. §. 16.*

Domini non videtur eos comprehendere: qui in casu particulari causa subueniendi reipublicæ necessitati imminenti imponunt talem grauamen collectæ specialis vel derramæ. Sed ij qui sine causa, vel in omne tempus, vel casum imponunt tale grauamen, vel sub nomine collectæ generalis, vel derramæ volentes fraudare legem cum gabellam, vel tributum imponant, tales casu excommunicationis pœnæ Domini irretiuntur: & in his videtur habere locum prædicta sententia. Metinæ asserentis imponentes nouas collectas *derramas* ab ipso inibi nuncupatas casu excommunicationis cœnæ Domini implicari.

Qō 4. ¶ Demum quæstio, quæ in Indiarum regionibus versatilata est & scitu digna est hæc, scilicet an postquam aliqui negotiatores iniere venditionis, & emptionis contractum si ab ipso contractu retrocedant, possit exactor exigere ex tali inito contractu sibi proueniens vectigal, & similiter si facta fuit venditio ad creditum possit statim recuperare vectigalis pretium. Et quidem hanc nullum repererim doctorem de hoc expresse docentem tamen existimo dicendum primo: Quod si inter negotiantes taliter fuit initus contractus, quod nec merces vendita, fuit emptori tradita, neque pretium ab emptore solutum fuit: tunc si ambo à contractu incepto desiliant: exactor non potest inde vectigal exigere, quia lex de vectigalibus exigendis ad consummatam venditionem tantum cum sit odiosa videtur restringenda.

¶ Secundo dico, quòd in casu quo res vendita est ad creditum, & res tradita semel est, quia iam ex parte vendentis videtur consummata venditio, quia iam periculum mercis, nisi aliter conueniat inter contrahentes, manet apud emptorem: poterit exactor suum inde exigere vectigal statim, nisi aliud sit alicubi in vsu.

¶ Tertio dico, quod vbi contractus venditionis inter contrahentes taliter est initus, quod emptor iam tradidit arram in partem pretij: si postea emptor velit à contractu recedere, quia iam à tali ctō actu recedere non licet, quia cum pars pretij sit soluta: res iam non est integra [f] immitendo iuristandoque huic ieridicæ rationi, exactor poterit inde sibi obueniens vectigal exigere: nisi aliud sit in vsu receptum.

f *l. vnica. C. quando ad empt.*

¶ Quanto

¶Quando vero in initio venditionis contractu arra data est nomine arræ, & non nomine pagamenti: quia ille qui dedit perdit arram: si per eum stat: quod contractus nõ sequatur, & quia, si per eum qui recepit stat, quominus compleatur contractus, tenetur talis receptor arræ in duplum eam restituere, instituta de emptione & venditione. §. in his: ideo non claret secundum ius, quòd si in hoc casu recedatur à contractu exactor vectigalium possit inde suum vectigal exigere, nisi consuetudo, quæ interpretatrix est iuris induxerit ius exigendi, vel sic ius interpretata fuerit, quod in hoc casu possit vectigal exigi licet à contractu tali fiat recessus.

g *Vt stipulatio ita & arra dati firmandi obligationum gratia. Caius in l. q sæpe. Varro li. 5. de lingua Lat. Plin. li. 33. cap. 1.*

¶Vltimo scisciatari si aliquis velit, an si conducens gabellas, & huiusmodi propter bella superuenientia remissionem mereatur accipere pensionis à se soluendæ pto conductione, videat circa hanc quæstionem resolutionem Sylvestri gabella. 3. §. 13. vbi sic concludit quod si conductor fuit in culpa talis belli, vel incursus hostium: vnde fuit impeditur ab exactione gabellarum, sibi imputetur, non fiet ei remissio, sicut neque etiam propter bellum fiet ei pensionis remissio, quando tẽpore rei conductæ suberat belli metus, & timor iustus erat in loco, in quo res sita erat: quia sibi imputet quia sciens qualitatem rei, aut temporis sic conduxit.

Qõ. 5.

¶Sed licet secundum Sylvestrum sic sit diffiniendum secundum rigorem iuris: tamen loquendo ex æquitate quia si forsitan stante tali dispositione qualitatis rei, aut temporis calamitosi non tam iustum fuisse videtur tantum pretium locationis, videtur debeat fieri aliqua remissio mercediis.

¶Si autem tempore cõductionis gabellarum nõ subesset guerra: tunc superueniente guerra, & iusto timore hostilitatis, debet fieri remissio mercedis, vt id exprimit textus clarus in l. ex conducto. §. si h vis ibi incursus hostiũ. & in l. si fundus §. finali ff. locati. ita Baldus. Et quia in omni locatione propter sterilitatem etiam sit remissio aliqua mercedis. Imo in emphyteusi vbi non fit remissio propter sterilitatem: sed propter rei totius, aut maioris partis eius deperditionem, dicitur communiter quod emphyteuta si est impeditus bello, meretur pen-

h *Mercedis fit remissio damnum est incurabile in fundo vel fructibus antequam separentur a solo.*

sionibus remissionem, nisi quando soluit aliquid minimum in recognitionem domini, ergo multo magis conductor gabellarum impeditus bello, ab earum exactione meretur aliquam remissionem pensionis à se soluendæ, sed de his satis, vide Sylvest. [i]

i *Sylvest. verb. gabella. 3. q. 28.*

¶ *De falsarijs, & in quibus casibus teneantur ad restitutionem: & an miscentes ligaturas, scilicet argentarij & glebulas tritico miscentes aut curtantes mensuras teneantur restituere.*

CAP. XLII.

INstituti nostri non immemores, quoniam omnes radices restitutionis & furti rimamur: ideo de peccatis falsariorum secum inducentibus noxam restitutionis dicere paramus.

a *Sum. lat. c. 17. num. 167.*

¶ Et primo quæritur an omnis falsator nummorum restituere teneatur, cui quæstioni satisfacit Nauar. [a] per distinctionē dicēs, scilicet quod qui nummos in substātia & pondere falsificat, aut qui taliter falsificatis scienter tales esse, vtitur, reus sit restitutionis, quia damnum contingit inferri quando falsitas sit circa substantiā, scilicet substituendo, aut permiscendo vnum metallum pro altero [b], aut quando falsitas contingit circa pondus, minorem nummum pro maiori cudendo. [c]

b *l. Paulus ff. de solut.*

c *l. 1. ff. de contrahen. empt.*

¶ Si autem solum falsificat formam nummorum cudendo eos sine potestate id faciēdi, aut imprimēdo characterem, aut formam alienam absque consensu eius cuius erat [d] nō tenetur restituere, quia licet primis duobus modis defraudando in substantia, & pondere damnum intulerit proximo: sed falsificator formę isto vltimo modo proximo damnum non infert, inquit Nauarrus: & ita est si, vt ipse fatetur, nulla sequitur ex mutatione formæ illatio damni, sed credo posse contingere casum vbi mutatio solius formæ tale damnum ac per consequens reatum restitutionis possit inducere, quia nummus cum falsa forma deprehensus, aut iacturæ periculo subiacet, aut eius possessorem, nisi authorem falsitatis exhibeat in discrimine ponit, aut certe si sic forma falsa cusus, ad aliud territorium trāsportandus sit, ibi forte si aliquid valoris habebit, non tāti extimabitur ac si foret forma vera excusus:

d *l. sine nomine. & l. qui nemine. ff. ad legem Corn. de falsis.*

excusus: quare videtur contra Nauarrum quod non raro ex falsitate quoque formæ nummorum inferatur damnum vnde emergit restitutionis obligatio.

¶ Præterea subsequenter quæritur in casu primæ iam resolutæ quæstionis vbi facienda est restitutio, cui facienda est? Qō. 1.
Responsio in procinctu est, quia facienda est damnum passō si scitur. Si autem post adhibitam diligētiam inquisitionis adhuc ignotus sit: restitutio facienda venit pauperibus. arg. capit. cum tu. de vsuris.

¶ Sed quid si quis ignorās tales nummos falsos accepit, similique ignorantia, in alium transtulit eos in pretium rei quam ab illo emit. Ad hanc quæstionem respōdetur primo quod in hoc casu si ignorabat prædictos nummos esse falsos, ea durante ignorantia inculpabili, excusatur à restitutione. Qō. 2.

¶ Sed quid si talis ignorantia postea auferatur, circa id dubij sit secundum dictum si postea talis ea ignorantia excusatus resciuerit nummos, quos in pretiū rei emptæ dedit fuisse falsos, tunc tenetur damnificato satisfacere: patet, quia eius error alteri nocere non debet. Hoc autem dictū cordate videtur Nauarrus loco citato moderari, dicens, tenetur damnificato compēsare, qui ignoranter ei contulit nūmos pro veris falsos, saltim quando eos dans fuit in culpa accipiēdo nūmos falsos pro veris, quia videtur in casu vbi i abfuit culpa non sit ad restituēdum damnum obligandus in conscientia, nisi forte ratione rei acceptæ, quia rem acceptam & emptā pro illis falsis nūmis apud se adhuc retinet secundum Sotum, quia tunc etiam in foro exteriori eam cogetur restituere dānum passo, id est eius venditori. Qō. 3.

¶ Sed adhuc dubitatur quid si iam ij nūmi falsi de manu ad manum in manus plurium translati sunt, cui faciēda est restitutio? Respondetur plane, qui eam pecuniam falsificauit, vel in eius defectu, qui sciens eam esse falsam eam iam per contractum in alium transtulit, & in defectu horum, si non restituant: qui etiam ignorans esse falsam pecuniam in alium transtulit: tenetur eam restituere, si sua ignorantia saltē fuit culpabilis, quia in culpa fuit accipiendo pecuniam falsam pro vera id non aduertendo: cum posset, & deberet aduertere: Tenetur inquam

restituere non cui ipse dedit si talis pro vera, eam pecuniam alteri rursus dedit bona fide, sicque iam non est damnum passus, sed ei qui re vera damnum passus est, facienda est restitutio etiam si sit vltimus.

e *Qui nummos aureos rasérit, vel iunxerit, vel fuxerit, si sit liber damnatur ad bestias, si seruos v.t. sup. punitur. ff. de falsis. l. qui cunque nummos.* Qō. 4.

¶ Similiter qui authoritate priuata forcipibus, e aut alijs instrumētis circuncidit, aut acribus aquis attenuat nummos, obnoxius sit restitutioni damni iuxta glossam receptam in cap. quanto de iureiurando, quia priuata, & non publica authoritate id faciens teneretur restituere id quod corraderet ei, qui cudi iussit, aut monetario, qui eos cudit si illud plus perit ipsi monetario, & non iubenti cudere.

¶ At iam illa quæstio se offert vtrum argētarij vel aurifices licite eodem auri pondere vendunt glutinum, vel ligamen alterius metalli, vel materiæ, quod auro immiscent ad compactiones, vel iuncturas operis sui conficiēdas? Nam videtur id eis nequaquam licere, quia integre mercedem sui operis accipientes mixturam illam non subtrahunt à pondere vasis aurei, vel argentei à se confecti. f Quæstio est, cui respondet, quod si sine fraude huiusmodi argētarij solum immiscent alterius materiæ ligamen pro iuncturis vasis conglutinandis, iuxta suam artem necessarium: possunt sui laboris integram recipere mercedem non computando pondus ligæ, vel mixtę materiæ alterius in sui laboris stipendio, propter apparentes rationes. Primo quia dum ad hūc vsum parum miscetur alterius metalli inferioris, iuxta artem, dū est necessariū id in partem pretij iusti ipsis argentariis videtur impendi secundum communem extimationem. Tum quia in cæteris artificialibus mixturis, aut confectionibus id accidit esse licitum: nam faber ferrarius in ferrumination̄e, & compactione ferri cum ferro solitus est immiscere puluerem arenæ, & pharmacopola in confectionibus medicinalibus interdum necessario immiscet aquam naturalem, aliásve materias fere nullius pretij vt melius fiat earum contemperamentum. Has tamen postea merces venales exponunt, nihil adimendo de pretio, pro tali extranei mixtura: nam & etiam in concoctione vini, in mustum in aliquibus regionibus, aliquæ lagenæ aquæ in fundi solent, quia id ad bonificandum condi-

f *Cord. in tract. de casib. conscientiæ. q. 80.*

dumque

demque vinum necessarium esse taliter agentes experti sunt. Similiter caldariarum artifices Hispanice *caldereros* nuncupati immiscent ferrum cum ære ad iuncturas cõficiendas ; vel ad contemperamentum operis, tamen pro ære caldarias suas vendunt nihil demẽtes pro mixtura ferri, sic in casu quæstionis licite fit sicut in his casibus prætactis.

¶ Secundo dicitur quod tales argentarij plus extraneæ materiæ, aut metalli si immiscent in suis operibus argenteis, vel aureis, quam secundum regulam artis suæ sit necessarium miscere, tunc id non caret culpa mortali : nisi modica admixta materia à culpa excuset lætali, & sicut nõ excusatur in hoc casu à culpa, ita neque à restitutione.

¶ Ex quo infert corolariè ibi Corduba quod si verum est quod refertur quod sunt aliqui argentarij, qui cum pondere septem regalium argenti immiscent in iuncturis operis conficiendi, pondus trium argẽteorum, vel eo plus in ære, vel in alterius extraneæ materiæ mixtura ad ligaturam, si huiusmodi artifices nihil demunt hac de causa de pretio sui laboris, neque huius rei gratia aliquid remittunt de alias sibi soluendo pretio, genus hoc est fallaciæ, & veluti vitium occultum est à paucis intellectum. Atque ideo contrahentes sic cum his argentariis non præsumuntur tacitè, vel expresse in huiusmodi fraudem consentire. Et quia potissime vbi interuenerit opus aureum : non modicum solitum est interuenire ex hoc detrimentum. Ideo cum notabilis quantitas venditioni exponitur, tenentur argentarij, vel patefacere pondus extraneæ mixturæ, vel id subducere à pretio facturæ. Alioquin culpa mortali non carent, neque liberi manebunt à restitutione valoris.

¶ Præterea quia de restitutione quæ ex deceptione, vel falsitate consurgit hic incidit sermo : non dissona est ab hoc loco disputatio, vtrum venditor vitium vel falsitatẽ rei, quam exponit venalem teneatur patefacere emptori. ¶ Nunc igitur breuiter, alias in materia venditionis latius dicturi dicimus cum Victoria quod vendens dum rogatus de vitio occulto non mentiatur valide vendit tacendo defectum rei defectuosæ & minuendo de eius pretio contra iuristas, quia deceptio dans causam contractui Q6.5.

tractui non semper eum inualidat nisi quando res sic empta non conducit ad vsum sicut valet matrimonium ducentis vxorem pauperē quā diuitem esse putabat alias paratus cum ea non contrahere si veritatem scisset, idem asserimus in conscientia cum Soto g & cum sancto Thom. probabiliter quod venditor si cauet dānum dare, scilicet puta quia rem non pluris vendit quam valet cum suo vitio, si simul cum hoc nulli emptorem obijciat periculo, & res sit emptori pro pretij ratione proficua & vsui, nulla ratione aut lege compellitur talis rei venalis vitium pate facere, quia detectio vitij facit rem viliorem apparere, quam sit: quare in sua summa inquit Pedraça vendens equum vmbraticum, qui pauet ad vmbras non tenetur hunc eius defectum detegere: si diminuat pretium ratione huius defectus, iuxta valorem quem sic cum suo vitio valet tantum vendens inique non agit, quia postea emptorē mouere potest de hoc vitio, vt admonitus possit cauere periculum, & huius ratio est, quia vt existimauit Victoria contra alios inuoluntarium non vitiat contractum nisi fiat iniustitia. h

g Sotus de iust. & iure.

h Hæc probant Caiet. & D. Tho. quodlib. 20. art. 10. contra Metin. in sua instructio. & cōtra Sylue. verbo Emptio. §. 2.

¶ Deinde quæritur quia genus falsitatis est mensuram curtare, vtrum absque vitio iniustitiæ liceat alicui priuato minuere mensuram mercium puta vini, aut olei? Respondit Sotus de iust. & iur. quòd aliquādo citra iniustitiā mensura à priuato puta à vēditore minuitur, scilicet quādo emptores nolunt emere vinum, quantum valet re vera, vel propter monopolium ementium, vel propter grauamen senatoris populi, quia re vera non vult vinum, vel merces iusto, & æquiualenti pretio taxare: sed euidenter minus iusto pretio taxat merces, quia tunc venditor cum sua euidenti iactura, & lucro ciuitatis nō tenetur inseruire ciuitatis necessitatibus, quia secundum ius nemo cum alterius iactura locupletari debet.

Qō. 6.

¶ Addit tamen secundo Sotus, quod etiam in casu quo venditor mensuram fraudando, vel substantiā rei vitiando, iniustitiam sic faciendo non committat, puta quia ex pretio demit quod in mensura tollit, vel in substantia vitiat, iuste tamen à magistratu punitur: si sic fecisse deprehendatur, licet aliquando propter supra dictas rationes, & causas sine crimine id faciat, quia oportet occurrere

rere scandalo populi, & succidere calumniandi & fraudandi causas.

Q6. 7.

¶ Sed in speciali quæritur de illo genere falsitatis quãdo venditor rem vnam pro alia vendit, vt verbi gratia vt si confecti, & cupedias confectas ex melle venderet pro confectionibus & cupedijs confectis ex saccaro, vel si venderet vinum Salmantinum pro vino Alæxino, de *Alajos*? Respondetur secundum Metinam [i] quod plane in tali venditione interuenit iniustitia quando res, vel merces quæ pro alijs venduntur minus valent, & tamen æquali pretio venduntur, sicut merces quas vendi tores mentiuntur esse, vt si vinum Salmantinum quod minus valet pro Alæxino plus valenti venderet quis fingens esse Alæxinum.

i *Met. in sua instr. fel.* 141. §. 25. *de rem dit. reg.* 2.

¶ Secundo dicitur in casu quo contingeret quod aliquod vinum Salmantinum tantã præstaret bonitate, tãtumque commoditatis afferret emptori ac si esset Alæxinum vinum: tunc secundum authores graues, vt testatur Metina (licet sibi magis probabile appareat oppositum) si pretio æquali cum pretio Alæxini vini venderetur, neque iniustitia tunc videtur interuenire, neque iniusta esset talis venditio, neque vlla restitutionis obligatio inde emergeret, & hoc potest tute teneri: licet Metina probabilius ibi censeat esse contrarium hac inductus ratione, scilicet quia interuenit fraus in contractu, & quia emptor noluit talem rem emere neque pro ea suæ pecuniæ transferre dominium, vnde contractus videtur fuisse nullus. Sed pro contraria opinione facit regula supradicta generalis Victoriæ quod saltem in conscientia in voluntarium in contractu non vitiat contractum, nisi ibi interueniat inæqualitas iniustitiæ, & regula illa generalis Iuristarum, quod dolus dans causam contractui, id est, quando alias non fieret contractus venditionis nisi talis interueniret ignorantia & dolus, vitiat, & annullat contractum, regulariter, & semper est vera in foro exteriori: sed secundum Victoriam, imo & alios doctores quibus videtur fauere Diuus Thomas, non semper est vera in foro conscientiæ, quia [k] Diuus Thomas insinuat quod vbi cessat periculum & damnum, quia ratione defectus demit venditor de pretio præsertim

k *Th.* 2. 2. q. 77. *art.* 3.

tum vbi vitium mercis de se est manifestum, non teneri illud venditor detegere, vbi significat tunc non inualidã fore venditionem.

Qõ.8. ¶ Ad hæc in dubium verti hic potest vtrum aurum alchimicum pro vero vendi possit; huius quæstionis meminit Diuus Thomas: [l] sic istud dubium dissoluit, quod si aurum, vel argentum per artem alchimicam factum veram speciem auri, & argenti non habeat fraudulenta, & iniusta est talis venditio, si pro auro vero, aut pro vero argento vendatur, quia verum aurum, & argentum ex sua naturali virtute plures commoditates solet afferre, quam si sit sophisticatum: si autem per alchimiam fieret aurum verum, non esset illicitum ipsum pro vero vendere, quia vt ibi per hæc verba tradit Diuus Thomas, nihil prohibet artem vti aliquibus naturalibus causis, ad producendos naturales & veros effectus, sicut Diuus Augustinus dicit [m] de ijs quæ arte dæmonum fiũt, vbi Diuus Thomas insinuat verum aurum posse fieri per alchimiam, quia nunquam aut raro per artem alchimicam verum aurum fit, neque argentum propter eius perfectionem. Potest tamen fieri ab habente veram artem si talis esset vt 2.2. loco citato innuit, quare alchimiæ ars secundum se non est illicita, si fiat sine fraude. Neque est peccatum vendere per alchimiam factum pro re quę est, sicut de alijs rebus artificialibus, non tamẽ licet illud vendere pro re quæ apparet, quæ in re veritate talis non est, quia hoc est decipere proximum secundum Caieta. in summa, verbo Alchimia

[l] 2.2.q.77 art.2. in solutione ad 1.

[m] Aug.li. 3 de Trinitate.

¶ Tandem aduertito, quod quando rem vitiosam puta equum claudum quis vendit, tamen si neque ille venditor, neq; emptor norunt hunc defectum, huicq; se voluerunt exponere periculo, iniusta non esset talis venditio secundum Metinã: [n] secus si sciente defectum venditore, & ignorante illum emptore contrahatur vẽditio.

[n] Metina instr. fol. 142. reg. 3.

¶ Præterea casus hic obuiat cõtingibilis, cuius meminit Metina in sua instructione, folio. 142. circa regulam

Qõ.9. 4. si quis priuatus homo dum penuria subest tritici tot modia habet tritici, & quo pluris ea vendat cum purgatum, purumque sibi sit triticum, ei glebulas terræ immiscet, sine quibus regulariter triticum aliorum non solet vendi

vendi, sicq; per hanc mixturam terræ ex tribus mensuris, seu fanecis, & dimidia tritici conficit quatuor, vertitur in quæstionem an hic bona conscientia pretium illius dimidiæ fanecæ sibi reportare possit. Profecto res est non satis patens, nam videtur licite id pretij potuisse reportare, quia si huiusmodi triticum innatum esset, & collectũ cum terræ glebulis, sicut ab alijs agricolis ex area reportati solet, non teneretur iste illud repurgare: sed posset illud sic vendere impurgatum, & incribratum, ergo videtur culpa carere si id modicum terræ immiscuerit cum quo reliquum aliorum triticum solitum est communiter inueniri. Metina proponens hunc casum, sic sibi sufficienter est visus illum dissoluisse: dicens nonnihil esse discriminis inter vtrunque casum, quia in primo casu vendens triticum cum glebulis terræ cũ quibus ordinarie ex area & messe solitum est colligi nihil machinatur fraudis, quia suum triticum bonum, vel malum, prout auctor naturæ illud produxit venale exponit. Cæterum in secundo casu, vbi tritico iam repurgato immiscetur aliquid terræ fraude vsus est venditor, quare contractum inualidum esse ait teneriquetalis tritici venditorem resarcire damnum obueniens emptori.

¶ At profecto licet apud me nõ parum valeat Metinæ authoritas, tamen eius ad hunc casum responsio non satis mihi arridet, quia fateor in primo casu abesse fraudem, & in secundo interfuisse fraudem in terræ mixtura, sed cum fraus hæc non imminuat vel adaugeat pretium iustum tritici, non video quomodo inducat reatum alicuius restitutionis, & vt patentius appareat mea mens. Arguitur sic contra Metinam, si alius agricola quale triticum solet recondi ex area communiter cum aliquibus glebulis terrę non immixtis ex industria, sed ex solo areę contractis vendat iusto pretio alicui emptori puta fanecã pro decem argenteis quod est pretium tũc communiter currens non iniuste facit, sed pretium istius tritici par est eo quod quia purissimum erat, facta ei terræ mixtura non fecit illud deterius (vt supponimus) quam aliud triticum quod cum simili, aut æquali quantitate glebularum ex area colligi solet. Ergo nulla inęqualitas est, tanto pretio, & non maiori fanecam illius vendere, sicut valet

let

let aliud triticum tantundē & cōmuniter impurū à terra.

¶ Et adhuc magis & pressius insto, si aliquis emptor vellet sibi emere triticum in summo purgatum, & per cribrum sæpius cribratum quale solet molendino molendum committi, neque contentus esset emere triticum, quale communiter non tam repurgatum vendi solet: iuste profecto iuste ab eo aliquid plus pretij pro faneca ita summe repurgata exigeretur, quia sic magis valet. Ergo si triticum puriſſimum istius: quia sine ordinaria mixtura glebarum erat, magis valebat, nulla commissa fuit inæqualitas per fraudem venditoris immiscentis terram: per quam mixturam pretium sui tritici antea purissimi ad id valoris descēdit, qui pro simili tritico solet exigi. Nec videtur ex tali fraude, vel mixtura non excedenti alias ordinarias mixturas aliquod damnum emptori parari, quia si similis mixturæ ordinariæ, & non appositę manu triticum ab alio emisset iusto pretio, non diceretur damnum reportasse. Ergo neque ab hoc venditore in nostro casu postquam simile, & eiusdem bonitatis, & qualitatis, & valoris triticum, & eodem pretio, & non maiori, & in eadem mēsura, & mixtura emit: neque enim mixtura ordinaria tritici cæteris paribus aliud constituit distinctum pretium.

¶ Vnde nisi aliud in tali mixtura interceſſerit damnum dum talis mixtura etiam de industria facta, ordinarias non fuit excedens, salua authoritate tanti viri, talem venditorem ad nullam restitutionem obligarem.

¶ Secus est si venditurus triticum de industria humido loco reponeret, quatenus ex humiditate contracta turgescens, inde mensuras plures impleret, quia hic proculdubio interuenit fraus damnum inferens, ac per cōsequens restitutionem inducens, tum quia triticum humectatum corruptionis nonnihil solet contrahere: tum quia postea dum exiccatur in quantitate, & mensura extenuatur. Imo si quis non ex industria feciſſet: sed postea sic deterioratum suum triticum reperisset, tenetur illud vendendo ratione huius pretium vilius exigere, quia iam tunc viliori pretio valet.

¶ De

¶ De restitutione ex deceptione in contractibus, & de vendentibus male mercibus vsuris, de falsificantibus scripturas publicas, vel papales, de aperientibus occlusas literas, & de vtentibus falsis reliquiis.

CAP. XLIII.

CVm de restitutione quæ ortum habet à falsariis circa materiam monetarum, & mercium hic exorsi simus edisserere: nequid intactũ relinquatur, reliquas quæstiones huc attinentes expediamus oportet. Qõ. 1.

¶ Controuertitur ergo hic primo vtrum venditor qui merces semicorruptas vendit, quia vendit pelles semiputridas cerdonibus ad calceamenta vetera reficienda, possit eas eis vendere, quando nonnulla subest ei credulitas, quod cerdones eas ementes inde conficient fraudulenter calceos nouos, quos vt confectos ex corio incorrupto & sano vendent? Quæstio est, cuius meminit Corduba.[a] Igitur vera responsio ad quæstionem est, quod talis venditor non peccat, nec enim alicui nocet, si iusto pretio eas pelles etiam deterioratas officiali vendiderit, quia ad aliquem licitum vsum possunt ei aliqualiter conducere, quod si pelles parum deterioratas has officialis qui eas emit huius rei gratia viliori pretio, iusto tamen, ampliori pretio pro sanis & incorruptis vendit: sibi culpæ & fraudi est tribuendum, & non primo venditori sine fraude eas pelles vendenti ei, sicut neque culpæ eius ascribitur, qui vendens vinum, aut oleum, prosonetis ea tradit vendenda: licet nonnihil suspicionis, aut præsumptionis surrepat, quod prosonetæ in talibus venditionibus nonnullas soliti sunt innectere fraudes, & sic de venditione earum rerum, quarum potest esse bonus, & malus vsus, inter quas computat Corduba locare domum meretrici etiam si resciuerit locans ei domum, eam tali domo ad suum meretricium opus exercendum vsuram. Quod limitandum censeo id licere, dum tamen locet ei domum in loco sequestrato, & à republica permisso.

¶ Superaddit vero Corduba non esse licitum eas res vẽdere ei, de quo fides persuadet quod solum ad malum vsum eas merces emit secundum doctores communiter, & secũdum Metinam[b], & Syluestrum[c], & Nauarrũ[d]. Sed tamen

a *Cordub. in tract. de casib. conscient. q. 90.*

b *Met. de restit. q. 3. fol. 94. & 95.*

c *Syluest. tit. emptio. art. 5. q. 3. vsq; ad 6.*

d *Nauar. in Summa Hisp. c. 23. num. 9. & 91.*

tamen Caiet. contra hos tenet dicens posse venditorem merces: quæ non prohibentur vendi puta aleas, fucos, & taxillos, eis vendere, etiam quos sciunt, his mercibus male vsuros.

¶ Sed forte redigi possunt ij doctores ad concordiam vt alibi memini me dixisse, ita vt sententia Caietani intelligatur esse vera quando venditor, licet sciat emptorem ea re male vsurum, qua potest etiam bene vti, scit tamen ea re non male vsurum in detrimentum tertij, vt cum vendit fucos meretrici per quos non inescat nisi paratos & volentes ad illam accedere. Sententia vero contraria horum doctorum est intelligenda vera, cum scit emptorem ea re vsurum ad detrimentum tertij: puta armis emptis vsurum ad interficiendum inimicum, quia tunc cum hac scientia non licet ei gladium vendere.

¶ Secundo in dubium hic reuocamus casum illum cuius meminit Corduba [e], Macellarius qui conuenit cum populo de subministrandis ei, in Macello carnibus castratorum arietum pro prætaxato pretio tanto, an si inter castratos, quos in macello occidit arietes introgesserit fraudulenter incastratos arietes, eorum carnes quoque ibi eodem pretio vendendo, teneatur ad aliquam restitutionem?

¶ Respondetur ergo secũdum ipsum nemini dubium quin ad restitutionem populo pro hoc faciendam teneatur, quia neque tanti pretij esse estimantur carnes arietum incastratorum, sicut castratorum: vltra hoc autem, si aliquid nocumẽti obuenit aliquibus ex populo, quia forte in macello vendidit carnem morbidam, si alicui eius esus offecit, tenetur & id damni reparare damnificatis notis, quod si ignoti sint, id pauperibus restituendum venit, & post hoc ad maiorem cautelam in casu incertitudinis vtrum defraudauerit, & nocuerit vel non sumat bullam compositionis. [f]

¶ Post hæc Nauarrus [g] adijcit dicens falsatorem qui aliquam scripturam in damnum alterius falsat, vel eum, qui sciens eam esse falsam ea vtitur, aut malitiose abscondit, aut pecuniam dedit, aut rogauit scribam vt sibi testamentum, aut aliam quamlibet scripturam falsam conficeret vltra delictum commissum falsitatis, in hoc casu [h] manifestum

Qõ. 2.

e *Corduba in tract. de casib. consciẽt. q. 91.*

f *Vide Syluest. lit. emptio. q. 19. & 20. & Metin. de restit. tit. 34. Sot. de iust. & iur. l. 6. q. 3. art. 2. Nauar. in Sũ. cap. 23. nu. 87. 88.*

g *Nauar. in Summa Lat. c. 17. num. 168. 169.*

h *Hic innititur totus titu. ff. & C. ad l. Cornel. de falsis.*

manifestum esse incurrere obligationem restituendi dãnum: si quod inde sequatur.

¶ Sed quid de notariis conficientibus instrumenta vsurarum taliter quod non videantur vsuræ, dicendum est plane tales notarios esse periuros, & infames, & teneri etiam ad restitutionem, nisi prout dixit Frater Ioannes de la Peña ad instantiam & preces petentis mutuũ sub vsuris, eius gratia, & non gratia vsurarij tale instrumentum confecerint. ¶ Si vero tales notarij fecerunt instrumentum clarum vsurarium, licet sint periuri secundum Armillam verbo vsura. §. 41. non tamen tenẽtur restituere, quia qui sunt grauati possunt per tale instrumentum se iuuare. Quam sententiam ego limito esse veram, nisi tale instrumentum clare vsurarium cõficeretur à notario in illis regionibus, Vbi iudices iniquitatis, virtute talium instrumentorum, cogerent ad vsuras ibi stipulatas soluendas. Eodem modo dic de testibus & de alijs concurrentibus qui restituere non tenentur, quando non dederũt causam sufficientem damni. Secus si dederunt. Qõ. 3.

¶ Subsequenter quæritur an instrumenta confecta per notarium falsarium sint valida? ¶ Dicitur igitur ad quæstionem breuiter, quod si instrumẽta in se falsa non sint, sed sint alias vera, non redduntur inualida ex eo solum quod confecta sint per notarium falsarium, si ea confecit ante sententiam condemnationis de crimine falsarij in se latam, quia ante cõdemnationem etiam quod esset falsus, sed si non est condemnatus, vel si condemnatus est: sed non in tali officio [i] talia instrumenta per ipsum confecta sunt valida. Secus est si talia instrumenta etiam in se non falsa, confecta fuerint per notarium falsarium post eius condemnationem commissam in officio tabellionatus, quia tunc hæc instrumenta non valent. Qõ. 4.

[i] *Panorm. cap. fraternitatis. de hæret. Bar. in l. 1. ad l. Iul. repet.*

¶ De falsantibus literas Papę iam non valentes an sint tales excommunicati, inquirat si aliquis, tale sibi habeat responsum. Primo quod falsans literas Papæ excommunicatus est excommunicatione Papæ reseruata iuxta caput ad falsariorum de crimine falsi. Qõ. 5.

¶ Adhuc etiam de quantitate falsitatis solet dubitari an adincurrendam huiusmodi excommunicationem vnã literam, aut vnum apicem mutasse satis sit. Ad hoc secũdo dicimus Qõ. 6.

dicimus secundum communem opinionem sufficere vnã literam, aut vnum apicem demere, etiam si non mutaret illarum papalium literarum sententiam, vt cap. dura. de crimine falsi, quod dictum limitat Nauarrus [k] dicens, hoc non credimus esse verum nisi quoad forum externum, & non quoad forum conscientiæ, authore Gersone [l]. Nam secundum Nauarrum [m] quoad forum conscientiæ certum id faceret aliquis bona mente sine dolo, & sine vllo alterius damno, non videtur mortale corrigere aliquam literam, aut punctum, quod non mutat substantiam alicuius nec consequenter excommunicationem incurrit. Insuper secundum Nauarrum summa latina genus deceptionis est quando quis copulam habet vt obtineat dispensationem, & hoc tacet coram Papa, & quia tunc mentitur virtualiter dispensatio ei non valet.

¶ Sicut etiam secundum Cordubam in tractatu de casibus conscienti æquæstione quadragesima sexta, non valet eis qui papæ proponunt falsè interceßisse copulam, vt facilitent dispensationem. Secus est si aliquid tacuerunt sine fraude coram papa, quod si expressum fuisset dispensationem facilitaret aut certe difficiliorem non redderet, quia impertinenter se ad hoc haberet.

¶ Tertio dicimus directe respõdentes ad primam quæstionem propositam: quod etiam nõ incurrit prædictam excommunicationem, qui falsauit literas papæ sic tempore quo iam erant inualidæ, cum iam euanuerunt secundum Nauarrum [n] authore Richardo [o]: sicut nec etiam secundum Armillam [p] aperiens literas papæ non est excõmunicatus cum id non reperiatur, quia talis neque vnum radendo, neque apponendo sigillum adulterinum, de quibus iura allegata loquuntur. Ideo, quia sumus in pœnis non debet extensio fieri.

¶ Ad hæc in dubium reuocari solet an falsificantes, vel mutantes supplicationes per papam, seu de eius mandato signatas, & datas sine papæ, aut eius datarij licẽtia, quæ signaturæ vocantur, incidat excommunicationem cœnæ Domini? Sed respondet Nauarrus [q] procul dubio talem excommunicationem incurrere. Nam licet in materia odiosa per literas apostolicas non includantur supplicationes à papa signatæ quæ signaturæ vocantur, nisi ex-

primã

k *Nauar. in Summa Lat. c. 17. num. 169.*

l *Gerson contra Hostiensem in Sum. de crimine falsi. §. porro. ver. sed hodie & contra Caiet. in Summa. verbo, Excommunicato.*

m *Summa Lat. c. 27. num. 62.*

n *Nauar. cap. 29. nu. 169.*

o *Richar. in 4. dist. 18. art. 12. q 3.*

p *verb falsarius. §. 6.*

Q6. 7.

q *Summa Lat. c. 27, num. 22.*

primantur, tamen, quia in bulla cœnæ à Gregorio decimo tertio papa nostro exprimuntur, ideo has signatutas falsificans excommunicatione cœnę Domini excommunicatus est.

¶ Non tamen incidunt hanc excõmunicationẽ falsarij literarum nuntij, aut pœnitentiariæ, quia literæ nuntij non sunt propriæ literæ papales, id est apostolicæ, sicut literæ quoque pœnitentiariæ non sunt literæ papæ, sed eius commissarij constituti viuæ vocis oraculo. Secus tamen de falsario breuium papæ iuxta Gomez libr. de breuibus pag. 3.

¶ Et tandem excommunicatio bullæ cœnæ Domini hæc contra falsarios literarum apostolicarum, non comprehendit eos qui surreptitiè, vel obreptitie impetrant literas apostolicas, vel vtuntur illis, quia non sunt literæ falsæ secundum Nauarrum in capite ad audientiam 1. de reseriptis. ¶ Neque comprehendit eos qui vtuntur falsis, quia solum loquitur bulla de falsantibus, & aliud est falsare, & aliud vti falsis, vt colligitur ex dicto cap. ad falsariorum, quo excommunicantur omnes falsarij, & non omnes falsis vtentes: nisi solum laici. ¶ Postremo aduertendum, quod ille dicitur habere literas falsas, vel vti eis, qui sciens, vel debens scire esse tales, vtitur eis. [t] Aduerte hic quod non est fraus annullans absolutionem si quis sub confidentia bullæ peccet nisi exprimatur in bulla, scilicet quod qui peccauit sub tali confidentia bullæ non possit absolui. Secus est si diceret quis sumamus bullam ad peccandum, quia secundum rationem minus malum est peccare sub confidentia procurãdi absolutionem postea per bullam quam sine intentione sic pænitẽdi, quę regula deseruit & ad alios similes casus vbi aliquis videtur interuenire abusus priuilegij vel gratiæ. Hoc est probabile præsertim quando alias etiam sine intuitu absolutionis percipiendæ per bullã peccaturus erat vel paratus erat peccare.

[t] *Caiet. vbi supra. arg. l. in delictis. §. si de tract. de nox.*

¶ De falsantibus quoque pondera, stateras, mensuras, aut de illis falsis scienter vtentibus non est dubium obligationem incurrere restituendi, cap. 1. de emptione, & vẽditione: si sequatur aliquod damnum. ¶ Idem de illis dicendum est, qui falsant subscriptionem, vel inscriptio-

t *Alterius literas aperiens puniri debet tã quam falsarius, secundum glo. in ca. olim. 2. de officijs. Panor. ib.*

nem, aut sigillum prælati, aut aliorum quorumlibet cum simili obligatione restituendi si damnum sequatur. ¶ Falsarius quoque dicendus est secundum Innocen. alterius literas aperiens vt legat, & licet talis minus peccet quam si falsificasset sigillum apponendo adulterinum, tamen falsarius est.

Qõ.8.

¶ At forte quale peccatum sit literas alterius aperire, quæret aliquis, an semper sit peccatum mortale? ¶ Igitur quæstionem sic breuiter concludimus, quod talis aperiens alterius literas non sibi missas, vt legat, mortaliter agit, nisi quando est superior, vel sub ratihabitione facit, vel inaduertenter sine malitia, vel quando non sunt alicuius importantiæ, quia cũ talis sit puniẽdus tanquã falsarius, vel vt de crimine stellionatus,

v *Crimen stellionatus nomen sumpsit à stellione, la certa stella ta. Aciat. lib. 1. Parergõ c. 46.*

v apparet in hoc peccare mortaliter.

Qõ.9.

¶ Sed quid si essent literæ alicuius manifesti aduersarij nũquid liceret tunc aperire eas? Respõdet Archiepiscopus Florẽtinus, quod si essent literę alicuius manifesti aduersarij, & dubitaret de aliquo graui malo contra se cõtento in literis: nõ peccaret mortaliter eas tũc aperiendo: hoc enim non est contra charitatẽ, sed in sui defensionẽ, quia plus sibi tenetur quis, quam alteri. ¶ Et tandem aperiens literas & ostendens aduersario mittentis potest puniri vt falsarius.

x *arg. in l. 1. §. is qui. ff. ad leg. Cornel. de falsis.*

¶ Sicut etiam qui deposita instrumẽta ostendit aduersario, vt soliti sunt facere mali notarij & procuratores incidit in crimẽ falsi vt ibi in d. l. 1. sed hic casus solet in synodalibus reseruari, sicut tacere verũ, aut testificari falsi in manu iudicis in præiudiciũ tertij solet per synodales esse casus reseruatus, aut per reseruationes episcoporum.

y *Diuino & humano iure tales abusus prohibentur: patet. cap 2. de reliq. l. nemo. C. de sacrosanct. eccl. & Concil. Trid. Sess. 25. de inuocat.*

¶ Deinde ad peccata falsatiorum pertinet vti falsis reliquiis, aut veris causa turpis quæstus & ebrietatũ, & commessationum mortalium, aut miraculis, aut reliquiis nouis ab episcopo nõ approbatis y quãdo prędicta fiũt causa turpis quæstus, talis turpis quęstus venit restituendus.

Qõ. 10.

¶ Turpis autem quæstus hic quis dicatur, forsitan quis ambiget. Intelligat ergo authore Nauarro turpem quæstum dici qui quæritur ex venditione, locatione, traditione, vel ostensione reliquiarum, & aliorum sacrorum, cum pacto ob id aliquid recipiendi, & hinc apere

nasci

nascitur obligationis [z] restitutio, vel cum prædicta fiunt sine principali ob id aliquid recipiendi, & hic vbi abest pactum, simonia est tantum mentalis, sed variant doctores circa restitutionem necessariam sic accepti. Nam Sotus iure diuino pecuniam sic acceptam fore restituendã ait in conscientia, quia dicitur gratis accepistis [a], gratis date. Alij autẽ doctores, dum abest pactum, oppositum autumant. Sed de hoc in materia de simonia latius. Si autem minus principaliter in ostensione verarum reliquiarum temporale gratis sibi exhibendum intẽdatur, & fiat principaliter in honorẽ, & reuerẽtiam sanctorum, sicut vt plurimum fieri solet, aberit turpis quæstus, & peccatum, vide hæc in sententia Nau. loco citato ait.

z *Summa Lat. c. 17. num. 169.*

a *Qui Dei dona quæ gratis accipiuntur, vt gratis dentur propter sua lucra vel emit, vel vendit cum Simone donum Dei pecuniã possideri existimat. Vrb. c. Saluator. 1. q. 3.*

¶ *An in casibus hic commemoratis committatur fraus & falsitas inducens restitutionem, & de falsitate testium, & de literis commendatitiis dantibus occasionem fallendi.*

CAP. XLIIII.

NE prolixi esse videamur, & ne aliquid deficiat, quod merito desiderari possit, reliqua minutiora ad hanc materiã attinentia prosequamur oportet in hoc capitulo seorsum, quare & meminisse libet hic illius casus, cuius meminit Corduba [a] dicens, non esse condemnandum quendam scribam vt falsarium, qui ad petitionem minorum, in mandato dato procuratori ad intentandam litem contra quandam mulierem tutricem suorũ filiorum super tributum, addidit & contra eius minores, quia sic expediebat minoribus, quia si senatores in suo capitulo, ex cuius nomine tale mãdatum dabatur, aduertissent, sic tale mandatum cum illa additione, & etiã contra minores darent, & quia sine præiudicio fuit talis additio, ideo in foro conscientiæ, non venit damnãdus: Secus in iudiciali foro, quia ibi immineret ei periculum, & interuenientibus in facto, quia pro tali facto puniretur. [b]

a *Cord. in addit. ad tract. de casib. conseq. 184.*

b *Hæc recẽset Syluester. tit. falsarius. & Ioan. Imol. tit. de rescript. n. 10.*

¶ At vero secundum Hostiensem ad hoc quod quis possit puniri de crimine falsi, oportet quod adsint hæc tria, videlicet mutatio veritatis, dolus & iactura. [c] Vnde

c *Vide Panorm. in c. quando. de iureiur.*

nec in scriptura, quæ fidem non facit, committitur crimen falsi.

¶ Insuper secundum Cord. quæs. 191. non est tanquam falsarius de mortali incusandus creditor ille, cui debebatur ducenti aurei, si sibi iam sint soluti centum ex vna causa, si remansit apud se chirographi schedula, quia debitor illa centum dum soluit, illā nō repetiuit, & postea obiit, non est inquam culpandus tantum talis creditor, si per eandem schedulam repetat, & recuperet ab hærede debitoris alia centum sibi dubita: si aliter non potest illa recuperare, quia non expedit explicare causam, & quia in sic recuperando centum sibi debita incideret simplex mendacium dicentis, sibi deberi ex causa scripta in illa schedula: cum re vera non ex illa causa: sed ex alia illa centum sibi deberentur, solum esset deceptio venialis [d]. Quia non infert iniuriam hæredi.

[d] *Nauarrus hanc quoad potest tuetur opinionem in c. interuent. 2. q 3. conclus. 5. 24. coroll. num. 87.*

¶ Porro etiam Victoriæ in suis scriptis visum est non esse damnandum de mortali falsitate innocentem probatum nocentem, qui vt suam tueatur innocentiam, & euadat mortem vtitur testibus se vltro offerētibus ad testificandum falsum pro eius innocentia, scilicet quod tempore delicti sibi imputati viderint eum in alio loco à loco illo distanti, vbi sibi probatum est falso illud delictum perfeciſſe, cum non viderint re vera tales testes se offerunt ad iurādum hoc pro eruendo eum innocentem à morte sed falsum parati sunt iurare, & quamuis dictum hoc Victoriæ possit sustineri aliquo modo: sed non transit sine aliqua difficultate.

¶ Vltra hoc de crimine falsi in testibus aduertito, quod si testis reuocet primum dictum in secundo dicto, in alio actu iudiciali: licet secundum opinionem magis placentem Iulio Claro [e] standum sit primo testis talis dicto: quia ex primo dicto iudiciali, & iurato iam quæsitum fuit ius parti: ideo tale ius non debet sine eius facto, vel culpa ab ea auferri, tamen per talem reuocationem debilitatur primum dictum quoad fidem probationis, ita vt ad torturam sufficiens non sit indicium, sed in casu vbi liber homo non admittitur ad testificandum sine tormentis, tunc standū esset illi dicto in quo perseueraret in tormentis. Si autem testis velit suum primū dictum

[e] *Iulius Clarus Regis Hispaniarum à Consilijs in sua Practica crimin.*

corrig. re,

corrigere, si quidem id vult facere in continenti, est admittendus. f Et dicitur in hoc casu in continenti, antequam testis ipse alloquatur partem. Si autem vult illud corrigere ex interuallo, non auditur, sed tanquam periurus, & falsarius puniri debet, ita omnes.

f *cap. præterea. de testib. cogend.*

¶ Et in criminalibus in hoc casu, si reuocet primam depositionem testis dicens se errasse, ponitur in tormentis & illa depositio quam in tormentis confirmat solet arendi, & punitur de falso vt periurus, ac præterea eius dicto primo non adhibetur plena fides. Tamen authore Iulio Claro in huiusmodi reuocationibus multum tribuendum est arbitrio iudicis, qui ex his depositionibus contrariis considerabit, quæ videatur magis verisimilis, & cum qua concurrunt plura adminicula, & illi adhærebit. Caueat tamen propter suspicionem subornationis, ad petitionem partis contra quam deposuit testis iterum illum examinare. Si autem ad petitionem partis in cuius fauorem semel dixit, iterum examinetur testis, si in secundo dicto varietur standum est secũdo eius dicto: & sibi imputet pars quæ petit, illũ iterum examinari: caueãt ergo iudices ab huiusmodi repetitionibus testiũ præsertim in causis criminalibus ad instantiam partium, quia sæpe numero processus inuoluũt ac destruunt, magnamque præbent occasionem subornationibus, falsitatibusque testium.

g *Albert. l. fin. nu. 2. C. de testib.*

¶ Sed quid si testis dixit primo se nihil scire, in secundo vero deponit de veritate facti? Respondetur quod nihil probat. Ita tenent omnes nemine discrepante. Satis sit hoc nam in hoc modico voluimus morem gerere causidicis. Qõ. 1.

¶ Tandem quæritur, vtrum sit genus quoddam falsitatis si Ioannes habens pecuniam, quam credit, vel scit bannendam esse, vel diminuendam in pretio mutuat illã Antonio. Huius quæstionis meminerunt Summa Angelica h & Syluester i quã expediunt dicentes quod si Ioãnes talem pecuniam, quam scit bannien dam, vel minuẽdam in pretio mutuet Antonio, qui antequam banniatur, est illam expensurus, licet post modum Ioannes plus recipiat pro ea, quam post bannitionem valeat, non committit vsuram, quia non mutuauit, vt plus habe- Qõ. 2.

h *Summa Ang. verbo, Vsurarum §. 76.*

i *Syluest. verbo, Vsura. 1. q. 15.*

ret. Sed vt damnum suum vitaret. Secus si mutuat illam cum spe plus recipiendi, vel quando Antonius non esset eam tunc expensurus, ante bannitionem, quia damnum proximo inferret, ita tenet Alexander Lombardus in quolibet. Intellige quando non sperat plus recipere, sed seruare se indemnem, & is cui mutuat, ante bannitionem, est eam expensurus, licet eam sic mutuet in casu prædicto. Sed de hac materia satis, vide Sylues. verbo literæ.

¶ Verum per literas generales possit earum lator intentare aliquid in præiudicium eas scribentis, vt sit eis dicatur præsentium latori adhibeatis fidem: dico, quod secundum Panormitanum [k] non præiudicare debent scribenti, quia potius sunt literæ commendatitiæ. Si vero aliquid adderetur in eis, scilicet detis quod petit earũ lator sub periculo meo, vel sub fide mea, & huiusmodi, quia tunc secus esset, vel nisi dolose dederit scribens literas, quia tunc tenetur de data pecunia latori quando sufficientem causam deceptionis per suam commendationem dolosam dedit, argumento legis quod vendit. ff. de dolo.

k *Panor. cap. fraternit. de cler. non resid.*

¶ Quando vero literæ sunt magis speciales vt cum in eis dicitur tali, qui de mente mea est informatus fidem adhibeatis plenam, tunc tenetur scribens de damno inde secuto, & ille cui scribitur aget contra eum. Non tamen debet credere ei in aliquo quod ei approprietur. Sed de hac materia hæc sint satis.

l *Omnium penè doctorũ vota est sententia. l. si vero. ff. mãdatum. Panorm. c. fraternitatis. Bart. in l. Lucius ff de fideiussoribus.*

¶ *De peccatis, & casibus restitutionum interuenientibus in contractibus locationis, depositi, & de leuissima, & leui, & lata culpa, & de ignorantia probabili, vel improbabili, & quando excusat à peccato vel à censuris & pœnis, siue à iure, vel ab homine latis, est disputatio vtilis valde.*

CAP. XLV.

POstquam circa materiam falsariorum casus occurrentes, vnde restitutionis obligatio emergere poterat, percurrimus: superest nunc omnes radices restitutionis: quæ ex contractibus innasci possunt perquirere, & primo circa depositũ. Et quia circa hunc contractũ

tractum sicut etiã circa plures alios dolus, aut culpa aut casus fortuitus solent interuenire, & quia ad cognoscendum peccata inducentia restitutionem quę circa deposita, commodata, mutuata, pignorata, & locata committũtur, vt bene adnotauit Nauarrus [a], plurimum interest an quid dolo, aut culpa, vel casu pereat, vel deterius fiat: & in id contingat ex culpa lata, leui, vel leuissima, ideo scitu opus est quid sit vnumquodque horum. [b]

¶ Igitur secundum omnes culpa est generaliter sumpta voluntaria inordinatio actus. At secundum D. Thom. est deuiatio à bono, sed secundum Bartolum inordinatio actus studiose, & de industria facta ad dolum accedit, alias dicitur culpa simplex.

¶ Dolus autẽ machinatio, seu circunuentio quædã est ad decipiendũ seu fallendũ alium adhibita. l. 1. ff. de dolo. & glos. in regulã scienti. lib. 6. ¶ Dolus autẽ, cũ sit duplex alius dicitur fallacia qui fit verbis, & alius dicitur fraus cum fit factis, authore Diuo Thoma in supradicto art. 8.

¶ Dolus insuper secundum Panorm. & Barto. diuiditur in verum, & præsumptum, nam licet dolus non possit probari, nisi per confessionẽ partis, aut coniecturas, quoad forum exterius [c]: tamen quando signa sunt manifesta dicitur dolus verus, quando secus, dicitur dolus præsumptus, verbi gratia vero dolo feciſſe diceris vt perderetur si librum accommodatum reliquisti noctu in platea frequentata à latronibus, si est perditus. Si autem eundem librum reliquisti in platea inter diu diceris præsumpto dolo reliquisse apud homines, licet neutro casu fieri possit coram Deo dolo feceris.

¶ Sed quæritur in quo differant dolus verus, & latissima culpa, hoc primo hic occurrit dubitandum. Quia secundum Nauarrum Bartolus verum dolum appellauit latissimam culpam, dolum vero præsumptum latiorem culpam. Dicendum tamen puto post diffinitiones vtriusque datas, Quod licet lata culpa dolo interdum soleat comparari, tamen pœna corporalis, vel pœna infamiæ, vel status fine dolo inferri non debet secundum Bartolum. [d] Et in his lata culpa dolo non æquiparatur.

¶ Neque potest quis facere pactum vt non teneatur de dolo. ff. depo. lege. 1. §. conueniat, quia tale pactum esset

[a] Naua. Sum. Lat. c. p. 17. nu. 177.

[b] Consulẽdi de hu Panorm. in c. 1. de commodato. & cap. fin. de depos. & Bartolus l. quod Nerua. ff. de depos. & D. Thom. 1. parte. q. 48. arti. 5. & 6. & 12. q. 21. artic. 2. & 2. 2. q. 118. art. 8. Qõ. 1.

[c] Gloss. cap. 2. de renunc. lib. 6. & l. dolu. C. de dolo.

[d] Bar. in l. in actionibus. ff. de in lit. iur.

esset contra bonam fidem, & bonos mores.

¶ Nota deinde quod quia omnis dolus est culpa, & quis promiserit alicui indemnitatem de culpa commissa per famulum tenetur de furto ab eo dolose commisso, tradentibus hoc Bartolo, & Panormitano communiter receptis.

¶ Differt vero culpa simplex à dolo ex eo quod dolus scienter, & studiose fit. Culpa vero simplex ignoranter & vel negligenter.

Qō. 2. ¶ Quare subsequenter hic quærendum occurit vtrum ignorantia excuset à dolo, & à lata culpa, cui quæstioni respondeo primo dicendum, quod ignorantia iuris non excusat à lata culpa in foro exteriori: excusat tamen à dolo, & consequenter à pœna: quam dolus requirit secundum Cinum in regula ignorantia. lib. 6.

¶ Secundò dico, quod ex prædictis infertur quod vbi ius vel statutum, requirit dolum verum, ignorans quantumcunque sit culpabilis: non incurrit pœnam ipsius. Secus est vbi non requiritur dolus verus sed præsumptus quia tunc ignorans crasse & supine, id est quando communiter ignorat quæ sui status, & conditionis persona communiter non contingit ignorare non excusatur, vt patet in censuris ecclesiasticis, quæ cum requirant dolū præsumptum taliter ignorans, id est ex ignorantia crassa & supina tales censuras non euitat c.

c *Ex cap. vt animarum. de constit. lib. 6.*

¶ Tertio dico secūdum Sotum in quarto, quòd quamuis ignorantia non excusat à censuris iuris communis & pontificij, excusat tamen secundum nobiles authores à censuris particularium prælatorum, etiam synodaliū: nisi fuerit ignorantia crassa, & supina, vt dictum est.

¶ Quarto dico secundum Sotum & Nauar. ignorantia inuincibilis, qua quis ignorat inuincibiliter esse actū de se illicitum acceptionem verbi gratia naufragantis bonorum: probabilius est quod excusat ab incurrenda censuræ etiam papalis: tum quia secundum Sotum talis ignorans non censetur inobediens censuræ ecclesiæ, cum eā ignoret, tum quia non obstat secundum Nauarrum illa regula generalis, scilicet qui non excusatur à culpa, non excusatur à pœna appositā propter talē culpam, licet pro tali culpa talem pœnam impositam esse ignoret.

ignoret. Quia hæc regula patitur exceptionē non in pœnis corporalibus, aut spiritualibus ecclesiasticis ordinarijs, & communibus: quales etiam sunt pœna interdicti, vel irregularitatis, vel suspensionis, quia eas incurret cōmittens delictum ex se illicitum, licet ignoret eas esse impositas pœnas pro tali delicto. Sed aliud est in pœna excommunicationis: quæ exorbitans est, & extraordinaria, quia in pœnis extraordinarijs, & exorbitantibus talis regula non habet locum. Quia tunc committens delictū, licet sciat malitiam delicti, si ignorat pro eo impositam esse extraordinariam & exorbitantem pœnam qualis est excommunicatio, eam non incurret.

¶ At vero quia principia ad multas materias iacimus disputantes hic de dolo, & lata culpa, & de ignorantia: quia de ignorantia hic incidit sermo; cordi est breuiter compendioseq; quasdam conclusiones, & regulas quas circa materiam de ignorantia in suo quæstiona. tradidit Corduba hic præiacere.

¶ Prima igitur conclusio sit, ignorantia vincibilis, id est, culpabilis, vel eorum, quæ per se sunt mala est eiusdē speciei cum actu: qui ex tali ignorantia fit, id est eiusdē speciei cuius est iste actus: etiam si sine ignorantia fieret: vbi verbi gratia qui ex ignorantia culpabili committit furtum: talis ignorantia est in specie furti.

¶ Secunda conclusio ignorantia inuincibilis secundū Theologos: quæ secundum Iuristas dicitur ignorantia probabilis, est cum quis ignorat ea quæ communiter sui status personæ solent ignorare, quia non tenentur ea scire. Et opposita ignorantia dicitur improbabilis, qua quis ea ignorat quæ secundum suum statum tenetur scire: vnde quantum attinet ad conscientiam in foro conscientiæ ignorantia probabilis, & inuincibilis idem sunt inter se, sicut etiam vincibilis, & improbabilis pro eodem cōputantur. Aduerte tamen quod secundum Diuum Thomam non satis est, vt ignorantia sit culpabilis, & vincibilis: quod quis ignoret aliquid quod possit scire, sed requiritur quod possit scire, & teneatur scire, & omiserit scire.

¶ Tertia conclusio ignorantia crassa, & [f] supina est cum ex malitia, vel nimia negligētia, quæ cōmuniter sciuntur a sui status personis, ignorat quis.

[f] *Ignorantia supina est securi hominis ab omni cura dissoluti segnis & ignaui. gloss. super verbo facto. in fraud. in c. ab excōmunicato. extra de rescript. & l. nec supi. a. ff. de iure & facti ignorantia.*

¶ Quar-

¶ Quarta conclusio, ignorantia affectata est cum ex industria, & ex intentione vult ignorare quis quæ non excusat à culpa secundum Diuum Thomam, sed potius auget culpam, nisi secundum quod ait Metina in sua prima secundæ, quando in sua intentione habet illud non perficere opus malum, si sciret certo illud esse malum, licet velit illud ignorare: ne scrupulo agitetur inter illud patrandum. Nam ex hac parte hæc intentio videtur cum illa ignorantia ex aliqua parte excusare: secus est si vult ignorare vt liberius peccet paratus etiam si sciret, tale peccatum patrare, nam tunc auget omnino.

¶ Quinta conclusio, ignorantia priuata quando quis sine contrario posituo errore ignorat ea quæ scire tenetur non est peccatum intrinsece, nisi ratione negligentiæ oppositæ studiositati: sed dico licet hæc Cordubæ conclusio aliquibus videatur probabilis: sed probabilius esse iudico dicere quod talis ignorantia quæ est eorum quæ quis propter se scire tenetur, vt sunt articuli fidei, est peccatum ex sua ratione licet de facto non imputetur ad culpam, nisi ratione negligentiæ, ita Metina prima secundæ etiam respectu mandatorum operabilium, sicut verbi gratia, Petrus ex sua intrinseca ratione habet quod sit homo, sed à parte rei non accipit esse hominis nisi per generationem.

¶ Sexta conclusio, ignorantia positiua, id est verbi gratia hæresis, vel error quilibet alius intrinsece, & ex sua ratione est peccatum, scilicet quia pertinet ad specialem speciem peccati ex se.

¶ Septima conclusio, ignorantia vincibilis facti siue antecedens siue concomitans non videtur esse peccatum distinctum ignorantiæ vt patet in occidente clericum ignoratum talem ex tali ignorantia, ita insinuatur cap. vero de sententia excommunicationis, vbi talis occisor clerici ex ignorantia ignorans esse clericum non censetur excommunicatus.

¶ At vero quoniam hic de ignorantia antecedenti meminit Corduba, & etiam de concomitante, perpendat lector quod ignorantia antecedens dicitur quæ præcedit tanquam causa subsecuti actus, quia si operans illum actum, illicitum esse non ignorasset, illum non fecis-

sec

set. At vero ignorantia concomitans est quæ non est causa actus, quia concomitatur actum, id est quando ignorans esse peccatum, etiamsi sciisset esse peccatum, nihilominus illud feciisset.

¶ Octaua conclusio, ignorantia inuincibilis siue iuris, siue facti excusat à culpa illum actum, à cuius obiecto tollit omnem cognitionem, ac per consequens omnem rationem formalem: à qua alias posset prouenire ratio culpæ in tali, secus est si omnem talem cognitionem non tollit vt si ignorat inuincibiliter talem actum vna via, id est ex se carere culpa, tamen, scit, aut debet scire ex alia ratione non carere culpa, scilicet quia præbet speciem mali, vel quando aliunde ab aliqua circunstantia culpabiliter inanimaduersa vel à præparatione aliqua culpabili præexistenti prouenit malitia, sicut ait Medina prima secundæ, quod de facto non aduertens, & agens illicitum licet inaduertentia soleat excusare totaliter aliquando à culpa illiciti commissi, sed non semper, quia non excusat illum, qui sæpe iam expertus est suam inaduertentiam, ex qua inaduertenter solet irruere in illicitū, & tamen præstat causam tali inaduertentiæ: vt clericus qui sæpius expertus est se obliuisci officium diuinum dum nimium moratur in confabulationibus, & tamen adhuc non succidit istas causas vanas præsertim.

¶ Nona conclusio, ignorantia inuincibilis & probabilis tollens voluntarium respectu obiecti, & circūstantiarum, excusat à malitia morali, & non aliter, insuper facit actum bonum si relinquat obiectum, & circūstantias cōuenientes ex parte sua, vt patet ex ignorantia, qua coiuit Iacob cum Lia, quia abstulit voluntarium coitum cū aliena, & quia reliquit obiectum conueniens ex parte ipsius ignorantiæ: qua putauit se coire cum Rachele, id est cum propria coniuge. Propterea coitus Iacob cum Lia fuit actus iustitiæ, & castitatis coniugalis ex parte sua.

¶ Decima conclusio, ignorantia inuincibilis per dissolutionem quando dissolui non potest, tolli potest per euasionem, verbi gratia vt si dæmon appareret in crucis figura, ab ignorante quis esset, conditionaliter

tunc

tunc esset exhibēda adoratio sic, si tu es Christus te adoro, secus si es tu dæmon, qui solitus est se transfigurare in angelum lucis, sicut etiam puerum inuentum nuper natum inuenta eius matre recenter mortua cum de eius baptismo facta adhuc diligentia an fuerit baptizatus necne, dubitamus, sub conditione baptizamus.

¶ Vndecima conclusio, ignorantia crassa, vel supina iuris, vel facti alleuiat culpam, sed non à toto excusat, sed à parte, quia ex parte tollit liberum & voluntarium.

¶ Duodecima conclusio, addita ad conclusiones Cordubæ quæ rationabilis etiam apparet, scilicet ignorantia culpabilis eorum, quæ tenemur scire propter eorum fidem habendam, sicut sunt articuli fidei, est distinctum peccatum ignorantiæ, & distinctum in specie in se, sed ignorantia culpabilis earum rerum quæ tenemur scire propter earum impletionem & operationem, sicut ignorantia mandatorum decalogi, quæ ob eorum obseruantiam tenemur scire, non est peccatum distinctum à transgressione illorum præceptorum: quando propter eorum ignorantiam ea transgredimur contra Metinam, prima secundæ, quia ista obligatio tota videtur sumi ex obligatione finis, scilicet propter obseruantiam mandatorum Dei, sicut secundum g passiones & inquietudines mētis fere nunquam sunt peccata mortalia distincta per se, sed quatenus coniunguntur actibus mortalibus, quorum sunt causa qui propter distas passiones admittūtur: vt recte adnotauit Caietanus.

g *Nauar. in Summa Lat. c. 23. de auar. tia. nume. 76.*

¶ Decimatertia conclusio, ignorantia probabilis hoc est inuincibilis iuris humani, & etiam facti cuiuscunque, excusat à tota culpa inde proueniente, quia tollit rationem voluntariæ culpæ.

¶ Conclusio decima quarta, circunstantia si non tollit speciem peccati inde sequentis ex obiecto mortalis non excusat à malitia mortali. Secus si tollit speciem peccati inde sequentis: patet hoc, quia si in ebrietate solum fuit culpa venialis, tunc homicidium inde sequens erit tantum peccatum veniale, quia tunc illa ebrietas venialis tollit speciem peccati inde sequentis.

¶ Conclusio decima quinta, ignorantia inuincibilis facti

factí quacunque lege reprobari excusat in conscientia à quacunque pœna iuris & censura, etiam si det operam rei illicitæ, & culpabiliter illam ignorantiam inuincibilem incurrerit excepta irregularitate, quia incurrit illam qui dat operam rei licitæ aut illicitę: incaute tamen, quia tunc dato inuincibiliter ignoraret se occidere hominem, si incaute iecit sagittam in memore irregularitatem incurreret: sed dico contra hanc conclusionem Cordubæ cum incaute fecit, quia non adhibuit diligentiam quam tenebatur: iam eius inaduertentia seu ignorantia non erit inuincibilis, & inculpabilis. Si autem licita venatione venans circunspectã adhibuit diligentiam, ne illac aliquis transiret: tunc si ignoranter occiderit hominem illa ignorantia est inuincibilis, nec incurrit tunc irregularitatem, quare non occurrit exemplum in quo hoc dictum Cordubæ tam facile & clare possit verificari.

¶ Conclusio decimasexta quæ est Metinæ in sua 1. 2. ignorantia concomitans nullo modo est causa peccati, primo quia non tollit scientiã prohibentem, quia si adesset etiam committeret peccatum. Secundo, quia non facit peccatum inuoluntarium simpliciter, vel secundum quid, cum quælibet ignorantia faciat aliquo modo inuoluntarium præter concomitantem.

¶ Conclusio decimaseptima, ignorantia consequens quæ non est causa volendi sed dicitur talis, quia consequitur negligentiam voluntatis causat inuoluntarium secundum quid, sed tamen bene est causa voliti simpliciter indirecte, id est in sua causa voliti.

¶ Perpende igitur optime lector quod inter ignorantias, alia est inuoluntaria: qualis est ignorantia inuincibilis seu probabilis, aut inculpabilis quam nõ possumus, aut tenemur vincere. Alia vero ignorantia [h] est voluntaria, sed hæc est duplex: alia voluntaria est directe, qualis est affectata, id est eorum qui dixerunt Deo, recede à nobis scientiam viarum tuarum nolumus. Alia vero est indirecte volita: quando quis ignorat ea quæ quis scire potest, & debet. Hæc est Metinæ.

h *De ignorantiæ speciebus & multiplici discrimine consuli. prima parte huius operis. cap. 1.*

¶ Conclusio decimaoctaua, quæ est Metinæ, ignorantia quæ de sua propria ratione est peccatum, quia virtuti studiositatis opponitur, vt sit inuincibilis tria tenetur ho-

mo facere, scilicet pœnitere de culpa, aut de ignorantia sola vt patet in Lutherano pœnitéte de suo errore, volente tamen manere in suo cõcubinatu per illam solam pœnitentiam de ignorantia, & propositum quærendi doctorem: ignorantia eius fit inuincibilis, quia vt fiat inuincibilis non requiritur vt conteratur, quia secundum Victoriam contra Adrianum, vt ignorantia fiat inuincibilis non requiritur adhibeatur omnis diligentia in omni materia, vel quod conteratur: sed satis est sufficiens diligentia adhibeatur in illa materia, in qua patitur ignorantiam quis, ad eam tollendam ignorantiam, neque circa hoc tenetur homo summam diligentiam adhibere: sed solitam communiter ab hominibus adhiberi, vt patet in Iacob cum Lia, quia non tenebatur scrutari, an esset sua, vel non. Si autem postquam per pœnitentiam de ignorantia, & per propositum adhibẽdi deinceps diligentiam ad sciendum, facta est inuincibilis: si posthabita opportunitate, non adhibeat diligentiam sciendi, redibit tunc peccatum ignorantiæ in specie, & hoc maxime notandum esse aduertit Metina: nam, inquit, proderit ad multa intelligenda in hac materia.

¶ Conclusio decimanona quæ est Metinæ, quæ conducit ad tollendos multos scrupulos. Ignorantia concomitans, quando noluit Ioãnes occidere Petrum actu, qua non aduertit esse Petrum: si tamen aduertisset & scuisset esse Petrum, nihilominus eum occidisset, hæc non accusat, quia conditionalis est de rebus agendis: vt si inuenta occasione aliquis fecisset peccatum, sed tamen noluit facere, & quia nõ est oblata occasio, seruatus est à peccato, non sibi imputabitur peccatum: vt patet in coniugato accedente bona voluntate ad propriam, qui si reperiret in lecto alienam, accederet ad illam, sed non accessit nec cogitauit, tunc de accedendo ad alienam, non ideo ista conditionalis imputatur sibi ad peccatum propter illam dispositionem conditionalem. Sicut nec peccat in actibus de se bonis, quos facit idololatra, dum nihil cogitat de idolo suo: qui tamen si recordaretur de idolo tales actus de se bonos referret in suum idolum: sed tamẽ actu non refert, quia non recordatur.

¶ Conclusio vigesima, ignorantia inuincibilis circa

articulos

articulos fidei inter fideles, quibus non est promulgatum euangelium esse potest: patet ex euangelio vbi dominus ait, si non venissem, & loquutus eis fuissem peccatum nõ haberent.[i] Damnabuntur igitur infideles prædicti secundum sententiam D. Thomæ propter alia peccata contra ius naturæ commissa. Item circa aliqua præcepta decalogi, quæ sunt de iure naturæ ignorantia inuincibilis, ad breue tempus poterit esse vt in pueris primum ingressis rationis vsum, sed non potest diu durare: sicut nec ignorantia inuincibilis vnius Dei, aut malitiæ fornitij diu durare potest secundum Victoriam, quia Deus est lux vera illuminans omnem hominem venientem in mundum. De his memini aliqua supra tetigisse: sed pro maiori ordine, & complemento doctrinæ ea hic repetere non sum grauatus.

i *Hoc interpretantur DD. August. & Tho. de peccato infidelitatis.*

¶ Accipio tandem lector documentum aureum, scilicet quod faciens aliquid ex ignorantia quod non est contra legem Dei vel naturæ, credẽs illud nulla lege prohibitum esse, licet sit prohibitum: si talis ignorantia non sit affectata, nec crassa, quia laborat pro viribus scire necessaria sibi: ideo libenter audit prædicationes, & disputationes vbi hæc solent declarari, & facit quod communiter faciunt sibi similes, & si est religiosus libenter studet, & interrogat, excusatur in foro animę, ab omni culpa & excommunicatione in conscientia, [k] non enim plus exigitur quam possit homo. Secundum autem forum exterius aliter iudicabitur, nisi ignorantiam probauerit, quia in dicto capitulo cognoscentes determinatur quod volens ignorantiam probare ad euitandam pœnam audiendus est, concordat Syluest.[l]

k *cap. cognoscentes. de consti.*

¶ Secundum Iuristas circa ea quæ communiter solent ignorari, admittitur excusatio ignorantiæ in foro exteriori, & ignorantia etiam iuris non præiudicat interdum in foro exteriore simplicitati & rusticitati, id est simplicibus mulieribus & rusticis, & ignorantia in facto alieno potius admittitur, vt excusans in foro exteriori, quam ignorantia in actu, vel facto proprio, quia potius præsumitur quis ignorare factum alienum, quam proprium & gestum in loco cuius notitia iam peruenit ad remotiora

l *Syl. verbo, Ignorãtia. §. 7.*

loca non præsumitur ignorari in tali loco. Neque protegere se potest quis ignorantia censuræ contra se latæ cuius fama scilicet quod cõtra se lata esset ad ipsum peruenit licet dubitauit neque certo sciuit, & licet secundum Nauarrum possit quis se protegere & excusare ignorantia in conscientia, quando rem non nouit nisi per vnum testem, quia vni soli non tenetur credere: nõ tamen quãdo certioratus est per duos testes fide dignos, quia tenetur eis credere, sed de ignorantia: satis imputatur animo ignorantia actu quando tempus est acquirendi scientiã sicut in aliis omissionibus contingit.

¶ De dolo, leui, & lata culpa, & de casu fortuito, & in quibus contractibus, de his qui teneatur, & de contractibus commodati, depositi & locationis.

CAP. XLVI.

POstquam de ignorantia, quæ dicenda occurrere sub breuitate possibili perstrinximus: superest ad materiã de dolo, & lata culpa, & leui, & leuissima reuertamur.

Qõ. 1. ¶ Et primo quæritur vtrum dolus annullet cõtractum quam quæstionem breuiter per hæc dicta expediram relinquimus. Dicimus igitur primo, quòd dolus cõtractum spiritualem non annullat, vt verbi gratia cum quis dolo inductus est ad religionem & professionem solemnem, talis professio valet;[a] Ideoque tenet talis contractus, qui per talem dolum non ad deteriorem conditionem status sed ad meliorem inductus est.

[a] *Ita Panorm. opinatur, in c. cũ dilecti. de empt. et vend.*

¶ Secundò dicimus, dolus dans causam cõtractus annullat contractum temporalem: qui est bonæ fidei, vt verbi gratia quando quis dolo fuit inductus ad vendendum quod tamen alias non erat venditurus, ita Panormitanus in dict. capitulo cum dilecti, quia fuit inuoluntarius circa substantiam contractus.

¶ Tertiò dicimus, quando dolus interueniens in contractu tantum est incidens, sed non dat causam contractui in foro exteriori: sic contractus talis non est ipso facto nullus: nec venit in foro exteriori rescindendus: nisi in casu quo contractus venditionis factus fuit vltra dimidium iusti pretij, vel vbi contractus emptionis factus fuit

sunt infra medietatem iusti valoris, & ratio est quare non etiam hoc casu ipso facto contractus nullus, quia alias nō sunt emptor, vel venditor inuoluntarius circa emptionem vel venditionem, sed tantum circa pretium.

¶ Quarto dicimus, quod in contractibus stricti iuris, id est qui strictissime interpretantur secundū Syluestrū [b] cuiusmodi sunt stipulatio, mutuum, & similia: vbi nō veniunt vsuræ ex mora, in his inquam dolus non annullat contractum talem. Ideo talis contractus stricti iuris tenet sed tamen agens ex eo eliditur ope exceptionis [c].

b *Syluest. verbo contractus. §. 3.*

¶ Nunc vero de lata culpa, & leui & leuissima per agendum venit quarum descriptiones prius nosse oportet. Igitur lata culpa est secundum Nauarrum [d] quam regulariter omnes communiter vitant, vel secundum Metinam [e] lata culpa est negligentia, quam negligentissimi solent committere qualis est eius qui in porta domus, vel extra domum, vel in scamno librum sibi commodatum relinquit.

c *l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig. Vide Tabienam, verb. dolus §. 7.*

d *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 178.*

¶ Culpa vero leuis est quam regulariter homines diligentes suæ professionis euitant secundum Nauar. vel secūdum Metinam est illa, quę solita est cadere in hominem mediocriter diligentem qualis est eius qui librum aliquem in suo cubiculo ostio tamen aperto relinquit.

e *Met. in sua instr. fol. 156.*

¶ Leuissima vero culpa dicitur illa quam homines diligentissimi vitare solent, vel secundum Metinam est negligentia illa quæ solet cadere in homines diligentissimos qualis est ille qui librum commodatum intra cubiculum reliquit quod claue obserauit: non tamen manu an bene obseratum esset tentauit iuxta communem opinionem.

¶ Sed & de casu fortuito dicendum nobis est, quod casus fortuitus est inopinatæ rei euentus qui prænideri non potest etiam per diligentissimum. Igitur casu fortuito fit quod sine vllo dolo, & culpa eius à quo agitur contingit. Qualia sunt quæ contingunt per bellum inopinatum, furtum latronum, terræmotum, gelu, grandines, fulmina & alia similia. [f] Itaque aliquis euentus potest esse fortuitus respectu vnius, id est incendium passi & non respectu alterius, id est incensoris.

f *l. quæ fortuito. C. de pign. actio*

Qō. 2. ¶ Sed iam quæritur hic primo, an quis teneatur de damno quod ex casu fortuito contingit. Communis igitur responsio ad quæstionem est, quo regulariter etiam in contractu qui fit gratia alterius tantum, vt in commodatione equi, casus fortuitus non imputatur ad restitutionem, sed res tunc perit domino: nisi in tribus casibus. Primo, quando culpa præcedit, vt si commodauit tibi equum, vt ires Salmanticam, & iuisti Valentiam, & per Valentiæ iter ineidisti in latrones, à quibus vi spoliatus es, id tibi imputatur, & non domino, capit. vnico, de commod.

¶ Secundus est cum fit pactum, vt si pacto conuenisti, vt tenereris pro casu fortuito, vt si casu fortuito amo-
g *l. in rebus ff. eod.* teretur, tibi recipienti periret. g Et ratio huius secundi
& l. 1. C. eod. & l 1. casus est, quia pactum contra accidentalia contractus
§ 4. ff. de vincit legem. h Secus quando esset contra substantialia
action. & oblig. ¶ Tertius casus est, quando præcessit mora, & res com-
h *l. 1. § si* modata facta fuit deterior, aut periit aliter quam perisset
conueniat. ff. depos. apud commodantem, vt si quia tempore debito non restituisti rem commodatam perit, tibi imputabitur ad restitutionem. Sed in hoc casu loquendo in conscientia, quando equus commodatus debito tempore si fuisset restitutus, eum dominus non vendidisset, neque ex eo aliquid lucratus fuisset: sed eodem modo apud eum esset perieturus, vt apud commodatarium morosum periit secundum nobiles authores, ex æquitate tunc commodatarius non est obligādus ad aliquid domino equi restituendum postquam re vera in hoc casu non apparet recepisse damnum ex mora.

Qō. 3. ¶ Porro quæstio corollaria, & ad causidicos etiā pertinens sequitur, an ex generali pacto commodatarius teneatur de omni casu fortuito nullo expresso, vt si pacto cōuenit mutuatarius vt teneretur pro omni casu fortuito nullo expresso. Igitur pro illucidatione quæstionis sit assertum primum, ex generali pacto, scilicet vt cōmodatarius teneatur de omni casu fortuito, nullo expresso, etiā si fecerit firmauerit̄que hoc iuramento, non manet obligatus ad ea quæ in specie non fuisset se obligaturus, si aduertisset. Et hoc etiam in conscientia maxime te-

net

net. Ita tradit Ioannes Andreas in dicto capitulo vnico de commod. Et huius ratio est ne cõtingat exinde, quod sub inuolutione verborum, & generalitate quis renuntiet ei iuri cui non esset in specie renunciaturus.

¶ Secundum assertum sit, si in tali pacto generali de obligando se pro quocunque casu fortuito, fuerunt aliqui casus fortuiti nominati, vel expressi, tunc si sequuta est clausula generalis, videlicet dicendo de istis & sic de omnibus aliis me obligo, tunc censetur tantum obligatus ad casus fortuitos venientes consimiles expressis, & non ad maiores. [i] Hoc autem assertum patet ex textu aureo, & notabili conducenti ad multa in clementina nõ potest de procuratoribus: vbi insinuatur clare quod generalis clausula in odiosis non comprehendit maiora expressis: secus in odiosis, [k] & intelligе supra dicta etiam si tale pactum generale firmetur iuramento: quia iuramentum non obligat vltra consensum iurantis cap. quintaual lis de iureiurando.

[i] *Bartol. in § quæsitũ. l. sed & si quis. ff. si quis cau.*

[k] *Innoc. in c. sedes, de rescript.*

Q6. 4.

¶ Sed ambigere quis causidicus poterit, an casu quo res commodata extimata datur, iam commodatarius teneatur de omni casu fortuito maxime si generali pacto ad id se obligauit. Videtur quod sic quia sic: contingit in dote, quando extimata traditur. Nihilominus respondetur, quod supra dicta asserta etiam verum habent quãdo res commodata extimata datur, quia extimatio talis non facit quod commodatarius ad plus teneatur, quam si non extimaretur res commodata, authore Panormitano in dicto capitulo vnico.

Q6. 5.

¶ Sed si quæras ad quid igitur deseruit talis extimatio in hoc casu? Respondetur sane quod talis extimatio ad hoc facit, vt si ex culpa recipientis pereat res commodata, dominus rei liberetur à probatione valoris rei commodatæ.

¶ Vltimo tandem dicimus, quòd si res extimata datur cum pacto, quod res vel extimatio reddatur, tunc periculum peremptionis transit in recipientem, sed non transit periculum deteriorationis in hoc casu commodati, [l] sicut etiam pecunia data in bursa clausa censetur data ad custodiã, vnde custos non poterit ea expendere: Si tamẽ datur cum facultate vt ea pecunia custos, vel depositarius

[l] *l. plerunque. ff. de iure dot.*

tarius vtatur iam depositum, vel custodia illius pecuniæ secundum Nauarrum per concessionem vsus transit in mutuum. Vnde tunc etiam si casu fortuito, absque vlla culpa perierit, custodi vel depositario in hoc casu peribit, ac perinde soluet eam.

Qō.6. ¶ Vltra prædicta iam necessarium est scitu dubium istud quando aliquis in contractibus teneatur de dolo, quando vero de lata culpa, aut leui, aut de leuissima. ¶ Sit igitur primum pro apertione quæstionis dictum, quando aliquis contractus in fauorem, & vtilitatem solum alterius contrahentium fit, ille regulariter tenetur de dolo, & culpa lata, leui, & leuissima, alter autem, in cuius gratiam non est, non nisi de dolo, vt in commodati contractu qui regulariter est in gratiam cōmodatarij tantum, tenetur de leuissima etiam. In contractu vero depositi, qui fit regulariter in vtilitatem deponentis depositarius non tenetur nisi de dolo, & de lata culpa.

¶ Secundum dictum sit quando contractus in fauorē, & vtilitatem vtriusque sit, vterque tenetur de dolo & lata culpa & leui, sed non de leuissima, vt in locatione quæ contractus est: qui gratia vtriusque contrahentis fit. Vnde neque de casu fortuito tenetur.[1] ¶ Hinc infert Metina in contractu depositi, si quis receperit torquem auri ad custodiendum, nisi per culpam latam custodientis perierit, non tenetur restituere huiusmodi torquem aureum, quia non sufficit periisse ex leui, vl leuissima culpa custodis, vel depositarij. Cuius ratio profertur, quia depositū torquis, vel custodia eius solū est in vtilitatem illius torquis domini, & sic sufficit vt restituere non teneatur, quod in illa catena aurea illam mediocrem adhibuerit diligentiam, illam custodiendo, quæ in rebus propriis domus adhiberi solet.

¶ Hinc etiam infertur in cōtractu locationis qui gratia vtriusque partis fit, si verbi gratia mula mihi locata periret, nisi periret, culpa mea lata, aut leui non tenebor ad illam restituendam domino, quia in hoc contractu non tenetur conducens mulam, nisi de lata culpa & leui, & non de culpa leuissima, aut de fortuito casu.

¶ Sed iam Metina[m] interserit hoc dubium an si ego decepi locantem mihi mulam pro quatuor diebus, et

Qō.7.

1 *l. contractus. ff. de reg. iur. cū notatis, ibi per Dec.*

m *Met. in sua instr. fol. 157.*

Salmanticæ

Salmantica ad Valliſoletum : ſi duobus diebus illud iter peragẽdo mula illa mihi locata in ipſo itinere mortua eſt, an reus ſiam ad reſtituendã illam. Quam quæſtionem ſic facilitèr ibi expedit Metina dicens, quod niſi alia interceſſerit culpa : ſola deceptio qua ſic locatorem decepi, in obligationem reſtituendi illam non me inducit, quia ex Salmantica ad Valliſoletum, non plus itineris eſt quam quod ſolita eſt mula peragere duobus diebus. Si igitur ſubminiſtraui ei ſufficienter cibum ſi itinere obiit, domino ſuo videtur periiſſe, quia talis deceptio nõ videtur fuiſſe cauſa obitus mulæ, neque ad eius mortem ordinata, ſed ſi in foro exteriori coram iudice hæc deceptio probaretur, forte cogeret illam ſoluere, ſed in conſcientia non teneor.

¶ Cæterum quoniam pro intelligentia naturæ cõtractuum & in ſingulis ad proferendam ſentẽtiam in vtroque foro, multum refert ſciſſe, in quibus contractibus transferatur dominium, in quibus vero tantum vſusfructus, ideo primo id dubij illucidemus eſt opus. Igitur inter contractus non transferentes dominium primus eſt contractus depoſiti per quẽ ſola cuſtodia rei alteri committitur [n] & regulariter fit in fauorem deponentis, & commendantis, licet quando exponit ſe depoſitarius ſe offerens ad cuſtodiẽdã rem: ſecundum doctores aliquos videtur teneri de leui culpa, quia gratia ſui etiam videtur depoſitarius ſe obtuliſſe. Sed hoc ita præſumetur in foro exteriori, ſed in conſcientia non ſtabitur tali præſumptioni, ſed potius rei veritati, & confeſſioni talis depoſitarij.

n *l. 1. & ll. licet. ff. de poſ.*

¶ Secundo contractus commodati non transfert dominium ſed ſolum per illum conceditur vſus alicuius rei quæ vſu non conſumitur, vt verbi gratia æqui [o], vt commodatio gratuita mulæ, libri, veſtis, & id genus aliorum. Et regulariter commodatio fit in fauorem recipientis tantũ. Vnde in hoc caſu ſi commodatarius recipiat rem commodatam ſi illa res deterioretur, vel pereat, tenetur de dolo, & culpa lata, & leui, & leuiſſima in cap. vnico de commodat. quia in talibus debuit adhibere curam talem, qualem in rebus ſuis. Nec hoc ſuffic it ſi res potuit diligentius cuſtodiri, quia tenetur eam negligen-

o *Vide totum. tit. ff. de cõmod. & cond.*

tiam cauere in custodienda re sibi commodata,quam diligentissimi solent vitare. p de casu autē fortuito,quia & i diligentissimo nequit caueri,cōmodatarius non tenetur.

p *ff.de actio. & oblig.l.1.*

¶ Sed quid si commodatarius recipit rem commodatam gratia commodantis tantum,vt verbi gratia,si commodaui tibi vestes pulchras, vt ornatior ad me veniens ad me honorandum,& comitandū in festo. ¶ Dico tenet in hoc casu commodatarius recipiens huiusmodi vestes si pereant, vel deteriorentur solum tenetur de dolo tantum.l.si vt certo.ff.eod.tit. Sed quia etiā lata culpa æquiparatur dolo vt habetur.l.quod nerua.ff. deposit. vbi dicitur quod lata culpa est, si minor cura alienis rebus adhibeatur, quam propriis:ideo cum Hostiensi tenendum est quod etiam in isto casu,vbi commodatarius tenetur solū de dolo, quia tantum gratia commodantis recepit,tenetur etiam de lata culpa,& non vltra.

Qō.9.

¶ Sed quid si commodatarius recipit rem commodatam gratia vtriusque? Respondetur,tunc tenetur recipiēs de dolo & lata culpa & leui: sed non de leuissima. Secundum Hostiensem.

q *Glos.l.si vt certo.§. interdum.*

Qō.10.

¶ Sed dubitari à quibusdā poterit hic & merito,vtrum regula generalis sit obseruanda non solum in commodati contractu: sed etiam in omnibus contractibus,vbi recipitur aliquid tantum gratia recipientis,scilicet quod teneatur etiam de leuissima culpa.

¶ Igitur ad hoc respondet Panormitanus dicto capite vnico, hoc non esse speciale in commodato: sed esse generale in omnibus contractibus, vbi recipiens gratia sui tantum recipit aliquid quod tenetur etiam talis de culpa leuissima: r fallit tamen in contractu precarij vbi quis non tenetur nisi de dolo, quia precariū potest semper reuocari:non autem commodatum.

r *ff.de reg. iur l. contractus.*

¶ Præterea ex prædicto præiacto fundamento,quia in contractu commodati non transfertur dominium, patet solutio ad illam quæstionem si commodatarius rem commodatam per nūtium remisit idoneum, & casu fortuito res commodata perit an tenetur commodatarius ad eam amplius restituendam.

¶ Quia respondemus quod non tenetur, quia res domino suo perit, sic res cōmodata seclusa culpa commodatarij

datarij qualis non fuit in hoc caſu.

s l. Argentum. ff. commod. & ibi gl. & Bar. & l. cum quis. ff. eod. tit. & tenē de depoſito in cap. ſignificare. de pignor.

¶ Secundò dicimus, quod quando nuntius non fuit idoneus, ſecus eſt, quia tūc tenebitur commodatarius reſtituere rem miſſam ſi periit ex culpa nuntij, quia ſibi imputet, ſi per indoneum nuntium miſit.

¶ Tertio dicimus, quod in hoc caſu ſi nuntius fuit infidelis: & tamen cōmuniter reputabatur fidelis: tunc ſi culpa illius nūtij res commodata per ipſum miſſa perijt: nō tenebitur mittens, quia non fuit in culpa in d. l. argētum.

¶ Inſuper & ex eodem contrario principio patet ſolutio ad illam quæſtionem mutuatarius pecuniam ſibi mutuatam, aut triticum, aut vinum, aut oleum, aut res vſu conſumptibiles ſibi mutuatas, quæ cōſiſtunt in pondere, numero, & menſura, ſi per nuntium etiam fidelē, & idoneum miſit, & caſu fortuito pereant, an teneatur eas reſtituere iterum; quia ſatis ſolutio patet ad eam. Nam ex eo quod in mutuatione rerum vſu conſumptibilium, in mutuatarium trāsfertur dominium, & quia res ſecundū ius domino ſuo ſolet perire, apparet planū eſſe quod talis mutuatarius ab reſtituendo pecuniam quocunque caſu amiſſam: antequam recipiat eam, qui mutuauit ſibi non liberatur, niſi in caſu quo mutuans vinum, aut rem à ſe mutuatam exigens nuntium delegauit mādans mutuatario, vt ſuo nomine tali nūtio ſolueret, quia tūc poſt ſolutam pecuniam ſi aliquo caſu fortuito, vel infidelitate talis nuntii periſſet, quia iam mutuanti perit, & nō mutuatario, ideo mutuatarius eam ſoluere iam non tenetur.

Qō. 11.

¶ Hinc corollariè eliçitur, quod depoſitum prædictarum rerum in numero, pondere, & menſura conſiſtentium ſi fiat facultas depoſitario vt eis vtatur, tunc incipit eſſe mutuum ſimulac depoſitarius incipit eis vti. t Et quia in mutuo transfertur dominium in mutuatarium, ideo talis depoſitarius in hoc caſu quocunque caſu fortuito prædictæ res depoſitæ pereant etiam ſine culpa ſua, tenetur eas reſtituere, quia iam per conceſſionem vſus earum, & per vſum earum ſimul ex contractu depoſiti ſecundum Nauarrum v tranſierunt in contractum mutui.

t l. certi cōditio. §. fin. cum l. ſeq. ff. de rebus credit. & l. quintus. ff. depoſit. vel contra.

v Nauar. cap. 17. nu. 180.

¶ Ad hæc & illa quæſtio, quæ nō curioſa, ſolum eſt, ſed

Qō. 12.

etiam

etiam vtilis accedit. Vtrum commodatarius, qui non poteſt ſaluare res proprias, & accommodatas poſſit præferre res ſuas. Hæc quæſtio expedita ſatis manet per hæc ſequentia dicta. Primo quod commodatarius qui non poteſt ſimul ſaluare res proprias, & accommodatas poteſt præferre ſuas etiam viliores accommodatis pretioſioribus quando accommodatum fuit factum gratia accommodantis in dicto cap. l. ſi vt certo. ff. eod.

¶ Secundo dicimus, ſi res erant eiuſdem pretioſitatis & commodatum fuit gratia recipientis, tunc non poteſt præferre res ſuas. lege in rebus. ff. eodem. tit.

¶ Tertio dicimus, quod ſi commodatum eſt factū gratia vtriuſque tunc poteſt commodatarius cæteris paribus ſuas res præponere, quia plus ſua quam aliena diligere debet.

¶ Quarto adijcimus, quod quando commodatū fit tātum gratia commodatarij poteſt præponere res ſuas digniores alijs minus dignis accommodatis, quia quilibet diligens, & diligentiſſimus hoc faceret, & ipſe recipiens ad plus non tenetur, vt ſupradictum eſt.

Qō. 13. ¶ At & pro cauſidicis hæc quæſtio non venit diſſimulanda, an commodatarius allegans res perditas tenetur probare. x Tenetur inquam probare.

x *Hoc aſſerit Bart. l. ſi quis ex arrētarijs. ff. de eden. & Panorm. c. bona fides. de depoſit.*

¶ Sed ſi quæratur quomodo commodatarius id probabit, dicitur ad hoc quod ſi ſunt caſus aperti vt incendium, bellum, tempeſtas aperte probabitur, ſi vero caſus ſunt occulti, probabitur per coniecturas habitu, reſpectu ad qualitatem perſonæ, & ſimilium.

¶ Si vero ex aduerſo dolus, vel culpa allegetur probabitur ex caſu non facile ſine culpa contingenti. Vide Sylueſtrum verbo commodatum in fine.

Qō. 14. ¶ Porro quoniam de contractibus, nō transferentibus dominium cepimus agere, vt omnes proſequamur, dicamus quod etiam contractus locati & conducti nō transferunt dominiū, ſed per eos vſus alicuius rei, quæ vſu non conſumitur pretio conceditur, toto titulo ff. & C. locati & in decre. eo. tit. qualis eſt conceſſio non gratuita vſus domus, prædij, mulæ, equi & id genus aliorum. ¶ Cōtractus quoque pignoris dominium pignoris non transfert in pignoratarium, ſed per eum debitor creditori aliquid

in cautionem

in cautionem pignorat. y.

¶ Iam vero meminisse restat de contractibus transferentibus dominium, de quorum numero sunt emptio, & venditio. ff. & C. de contrahendis emptio. permutatio, donatio, mutuum per quod gratis creduntur res, quæ in numero, pondere, & mēsura consistunt, & vsu consumuntur z, qualia sunt pecunia numerata, panis, vinum & oleum.

y *l. 1 ff. & C. de pignor. & eodem tit. in decret.*

z *l. 2. §. appellata. ff. de reb. redit.*

¶ Vbi superadduntur multa de materia depositi, & commodati & an ante tempus commodatum repeti possit & de vtente eo in alium vsum. Et an possit retineri in debiti recompensationem.

CAP. XLVII.

IAm supradictis fundamenis iactis, & quæstionibus inde emergentibus expeditis, superest de hac materia depositi, & commodati reliqua percurrere. ¶ Addimus autem, & hoc ex Nauarro, animaduersione dignum documentum, quod quia regulariter depositum gratia solius deponentis fit, & quia vt dictum est per cōtractū gratia alterius partis tantum factū, altera pars de leui culpa non tenetur, ideo si depositarius, vel custos ob custodiam aliquam mercedem accipit: tenebitur si sua culpa quamuis leui amittat; non autem leuissima cōtra Armillam depositum. 91. vel casu fortuito, nisi præcesserit mors in restituendo, vel pactum quod ad id eum obligaret, vt supra diximus, licet vt supra meminimus, non valeret pactū ne depositarius de dolo teneatur, quia est contra bonos mores, & occasionem peccandi præberet quod licitum non est a.

a *cap. ex parte. de cō suet. l. conuenire. ff. de pact. dotalib.*

¶ Adde insuper quod etiam, quando gratia depositarij depositum factum est, tenetur de culpa leui, & etiā quando ipse se obtulit custodem, ob quod qui deposuit, alteri diligētiori committere omisit iuxtą communem, quam sententiam b Nauarrus sequutus Decium in d. reg. contractus limitauit dicens, nō esse veram: nisi quādo custos, aut depositarius se ob suam vtilitatem obtulit & non quo gratificaretur deponenti, aut operam suam ei nauaret.

b *Nauar. Sum. Lat. caſ. 4. nu. 3.*

¶ Hinc ex prædicta doctrina Nauarri autumo veram esse sententiam Nurucñæ dicentis, religiosos se offeren-

tes

tes ad doctrinam Indorum teneri ex iuſtitia ad id officij, ſiquidem clerici per religioſos inde amoti, vel impediti, ex iuſtitia id muneris erant exhibituri: ¶ Tandē palam eſt depoſitarium non carere peccato, ſi depoſito contra voluntatē deponentis vtatur, ſicut etiam de vtente ſic pignore dicendum venit.

Qō 1. ¶ Vltra hoc dubiola quædam circa materiam commodati elucidandi veniunt, vtrum ſcilicet cōmodata res mobilis ſiue immobilis ante tempus repeti poſſit. Dicitur igitur ad hanc quæſtionem primo, quod inter doctores non ſatis conſtat, ad hanc quæſtionem quid ſit dicendum, nam licet omnes in hoc conueniant quod cōmodans commodatum ante tempus conſtitutum, à commodatario contra eius voluntatem, & cum commodatarij damno notabili non poteſt repetere, ſine obligatione etiam reſtituēdi damnum ex repetitione tali ſequutum, vt patet, [c] tamen de hoc controuertitur inter Angelum verbo commodatum. §. 4. & inter Sylueſtrū, ſcilicet an quando commodans tantū damni pateretur ſi ante tempus non repeteret, poſſit tunc repetere: nam Angelus ait, in hoc caſu poſſet repetere in vtroq; foro. Syluеſ. vero ait poſſe repetere tunc non in foro exteriori, ſed tantum in foro conſcientiæ. Et hæc ſententia Syluеſtrum æquitate videtur fundari quia cæteris paribus ſibi quiſque magis quam alteri obligatur [d]. ¶ Nauarrus tamen [e] indiſtincte tenet diſcedens ab Angelo, & Syluеſt. ſcilicet quod in vtroque foro etiam ſi commodans tantundem damni patiatur, ſi non repetat, ante tempus non poteſt repetere quod apparentibus probat rationibus. Primo quia textus indiſtincte loquitur in l. cap. de commodato, & in l. in rebus, quod ante tempus nullo modo poteſt repetere. Secundò quia nulla ratio tam in foro conſcientiæ quam in foro exteriori cōcludit commodatum ante tempus poſſe peti. ¶ Tertiò quia licet quis cæteris paribus ſibi magis quam alteri obligetur iuxta cap. ſi non licet citatum, tamen in propoſito non ſunt cętera paria, quia commodans ſua voluntate propriæ rei vſum alteri concedit: & ſuam fidem ſeruare tenetur [f].

¶ At licet iſta ſententia Nauarri bonis rationibus nitatur, ſed quidquid ſit de foro exteriori, quia in eo iuxta eam

c *l. incommodato §. ſicut. ff. commod. & c. 1. de cōmodato.*

d *cap. 2. nō licet. 23. q. 5. & l. præſes. C. de ſeruitu. & aqua.*

e *Summa Lat. c. 17. num. 182.*

f *l. 1. ff. de pactis. cap. qualiter. eod. tit.*

cim iudicabitur, tamen in foro conſcientiæ ſic cenſeo tenendum quod commodans tantundem damnum paſſurus ſi non reuocet, poteſt non obſtante damno tanto etiã commodatario obuenięti ex reuocatione, commodatum reuocare, non ſemper: ſed quando tali commodatario & tali tempore commodabit, quod commodatarius non poterat aliunde ſibi prouidere, neque aliunde ſuo ſubuenire damno, quia iam non ſunt hic cętera paria, quia alias tunc commodatarius erat illud damni neceſſario paſſurus, ſic iſte commodans ex ſuo beneficio nõ debet damnum reportare, ſi non repetat, ſicut locans domum poteſt expellere inquilinũ, ſi ea ſumme poſtea indigeat, vel reparatione opus habeat, & ſicut donatio cauſa mortis reuocatur, quando poſthumus naſcitur, in eo quod ei officit, quia præſumitur de eo non fuiſſe cogitatum, ſic: quia in iſto caſu commodans non cogitauit de ſibi obuenturo damno, illo obuenienti in conſcientia poteſt commodatum reuocare, quando commodatarius aliunde ſibi prouidere à principio non potuiſſet.

¶ Sed ſententia Nauarri videtur ſolum vera in caſu quo commodatarius, ſi iſte commodans ei non commodaſſet, à principio poterat ſibi aliter prouidere, & veriſimiliter ſibi aliter prouidiſſet, quia tunc commodãs ante tempus repetens, etiam ſi tantum damni patiatur, tenetur reſtituere damnum ex repetitione obueniẽs commodatario, quia quod in alterius fauorem inſtitutum eſt, cuiuſmodi eſt commodatum, non debet in eius diſpẽdium retorqueri, id eſt in diſpendium commodatarij.

¶ Denique inter omnes conuenit quod ſi res ad certum tempus commodata non fuit, ſed quouſque commodanti placeret (quod precarium vocatur) cum libuerit repetere poteſt niſi quando abſque cauſa, & cum damno alterius repeteret: Quia tũc dolo id facere videtur iuxta Sylueſtrum verbo. Precariũ, quæſtione prima.

¶ Ad hæc de reſtitutione, ſi qua tenetur commodatarius, quia rem commodatam ad præfinitum tempus non reddit, facere hic nos mentionem oportet percurrẽdo cuncta.

¶ Dicimus primò præterquam quod peccat commodatarius rem commodatam ad præfinitum tẽpus nõ reddendo,

dendo, aut si reddit rem commodatam sua culpa leuissima etiam deterioratam, de qua deterioratione commodans non fuit contentus, tenetur restituere inde sequtum damnum. g ¶ Secundo dicimus quod non tenetur commodatarius de damno, in casu quo sine eius culpa res commodata perijt, aut deterior est effecta solo vsu, ad quem commodata fuit h.

¶ Sed maius dubium emergit præsertim in conscientia circa casum vbi res commodata perijt aut deterior effecta est alio vsu, ad quem accommodata non fuit & iam quidem supra exemplificauimus de commodatum accipiente equum vt iret Salmanticam, qui eo equitans pergens Valentiam, eo expoliatus est à latronibus, quod in vtroque foro tenetur restituere eum sed non apparet dissona rationi: sed æqua limitatio Nauarri i quod in hoc casu vbi ad alium vsum siue ad aliud iter commodatarius vsus est equo commodato saltem in foro conscientiæ, equum, seu commodatum restituere non tenetur, quando sic perit, vel deteriorari contingit alio vsu, si certum est eodem modo periturum, aut deterioratum iri: si tempore competenti commodanti restitutus sit, quia non tenetur tunc restituere, nisi id quod commodantis interfuit ob moram sibi restituendi commodatum à se equum k.

¶ Secundo pro explicatiori intelligentia huius dubij dicitur. quod licet ita sit quod vtens commodato ad alium vsum, aut vltra tempus signatum à commodante, cum notabili damno commodantis tenetur id damni restituere & rem simul, quamuis deterior fieret casu fortuito, quia furtum committit: l & quia omnis fur est in mora. nocet, nihilominus hoc non obstãte cõmodatarius non est dicendus peccare: neque esse fur, si alio vsu vsus sit re commodata, vel vltra tempus illam detinuit, si probabiliter credidit eum, qui commodauit contentum fore, eo, quod ipse fecisset, & ideo illud fecit. l. qui rem. ff. de furtis.: peccat tamen cõmodatarius qui rem sibi commodatam, cum domini damno notabili alteri commodat. l. qui vas. ff. si ergo de furtis.

¶ Sicut etiam, qui cõmodat alicui rem vitiosam scien-

g *arg. cap. 1. de commod. cum annot.*

h *l si commodauero. ff. commod.*

i *Nauar. c. 17. Sum. Lat. num. 183.*

k *Huius est author sententiæ Anz. ver. commodatum. § 14.*

l *l. qui inuenta ff. de furt. & § placuit. in fin. de oblig. quæ ex delict. l. si vt certo. ff. de cõmod.*

ter,

ter, & nõ dicens ei vitiũ, tenetur [m] de damno secuto propter hoc commodatario secundum glossam in dicto capite vnico: non autem si dixit vitium vel ignoranter fecit in dicta lege, in rebus. ff. commod.

m *Glos. de depos. c. vnico. Pisa. Rosel. Syl. & Armil. verb. commodatum.*

¶ Insuper quoniam dictum est in commodato cum in gratiam tantum commodantis sit solum, commodatarũ teneri de dolo, & lata culpa, vt si vxor, vel amica vestes, vel ornamẽta viri, vel amici commodato recipit, quo ornatior ad eum accedat, nõ de leui tenetur: & quia dictum est etiam quando commodatum sit gratia vtriusque teneri de leui, sed non de leuissima recipientem, vt si recipiat aliquis vasa argentea, & alia similia ad honorifice recipiendum aliquem amicum, vel dominum communem, non mediocre dubium circa hoc & circa prædicta nobis facessit Sotus [n], qui de nouo cõtra omnes asserit se credere commodatarium non teneri de damno dato culpa sua leui: quando talis culpa in foro conscientię ad mortalem non peruenit, quia inquit culpas leues, & veniales quasi vix, & difficulter possumus cauere, cui fauit olim Victoria dicens, quod quia depositarius secundum iura, non tenetur de leui quando non peccauit mortaliter nõ tenetur restituere. Sed tamen cum Nauarro [o], & cum cõmuni ducimus tenendum, scilicet quod in contractu gratia vtriusque inito tenetur quis de culpa leui etiam veniali, & si non pertingat ad mortalem, quia fundamentum Soti hic non currit, quia obligatio hæc de culpa leui in omnibus contractibus vbi inuenitur, non tam descendit ex peccato, quam ex natura contractus accedit. Metin. in sua instruct.

Qõ. 2.

n *Sotus de iust. & iure. lib. 5. q. 7. art. 3.*

o *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 184.*

¶ Offert se quoque hic & germana quæstio, an possit quis retinere rem sibi commodatam, puta equum pro recompensatione debiti: nam lege vltima ff. eodem. Significatur commodatum ratione recompensationis prætextu alicuius debiti etiam liquidi non posse retineri. Sed nihilominus Panormitanus capite bona fides de depositis, & glossa in dicta lege finali, vbi scilicet debitum est liquidum contrarium tenent, quibus vt diximus accedit Nauarrus capite decimo septimo, numero 186. vbi ait esse communem, scilicet commodatum pro compensatione alterius debiti liquidi à commodatario retineri pos-

Qõ. 3.

se vt est argum. à contrario, lege finali. C. de compensationibus & capite secundo de depositis & hoc in conscientia.

¶ At adhuc etiam dubitari solet an res commodata puta equus retineri possit in pignus expensarum in ipso factarum. Q6.4.

¶ Igitur communis responsio est, quod si cõmodatarius facit aliquam expensam notabilem necessariam puta in medicinis equi commodati potest repetere à domino, nisi hoc fuit ex eius culpa. Ideo etiam in pignus magnarum impensarum in eius curationem ab aliquo morbo, aut inuestigationem eius, aut in alia similia factarum, equus commodatus à commodatario retineri p l. in reb. §. possunt. ff. de como dat. Bart. l. duro. §. impedia. ff. solut. matri. & l. diuortia. possit: non autem commodatarius potest retinere rem sib icommodatam pro impensis in ea factis victus, & curationis exigui pretij, quia has expensas modicas ipse iure facere tenetur.

¶ Mandabis memoriæ tandem, quod si commodatarius non potuit vti re commodata infra præfixum tempus etiam sine culpa sua, non poterit vltra illud tempus vti ea, sine licentia commodantis, authore Panormitano in. d. capite vnico, quamuis crediderim si id faciat sub ratihabitione rationabili carebit culpa in conscientia faciendo, quando extimauit dominum fore contentum, & habebat veram causam hoc extimandi, quia tunc non tenebitur l. qui res. ff. de fur. supra de casu fortuito.

¶ Tandem memẽto regulæ generalis ad omnes contractus quod ea quæ pereunt regulariter domino suo pereunt. Cuiusmodi sunt quæ commodantur, pignorantur, deponuntur, locantur, vt sunt domus, bestiæ, & similia; quorum dominium non transit in accipientem, quare nisi præcedat dolus, pactum, culpa, aut mora, si pereant in damnum dominorum & non recipientium pereunt. Oppositum vero est vt diximus in mutuo pecuniæ numeratæ, panis, vini, olei, quia etiam si sine culpa pereunt mutuatario quia dominus sit eorum, pereunt, sed de materia commodati satis sit hæc dixisse.

¶ Adhuc

¶ Adhuc de custodia, ac de deposito, & de quali culpa teneantur & de aliis huc attinentibus casibus.

CAP. XLVIII.

INter prædicta de materia contractus commodati, aliqua principia communia etiam ad materiam depositi & custodiæ, & locationis præiacta sunt, tamen quia sermones in vniuersali non tantum prosunt, ideo figillatim quæ reliqua sunt discutienda veniunt. Et primo rursus de deposito dico, quod potest reuocari ad placitum ponentis, vt tradit Panorm.[a] neque ecclesia tenetur de deposito facto apud prælatum, vel alium officialem, nisi fiat per capitulum cum solennitate nisi sit versum in vtilitatem ecclesiæ: vide Sylvest. ibid. §. 2.

[a] *Panorm. in cap. bona fides. ee c. 1. de depositis.*

¶ Præterea, quia depositarius solum de dolo, & lata culpa: vt diximus, & non de leui tenetur, ideo si non valet res suas, & depositas seruare simul, si saluet res suas tantum in conscientia non tenetur de damno iuxta dicta supra de commodato. Si vero tenebatur æque seruare vtrasque si saluis suis viliorib⁹ pretiosiores alterius perire permisit, ad iudicium boni viri tenebitur secundum Panorm.

¶ Sed quid si aliquis rebus suis maiorem curam quam cõmunis vsus hominũ requirit, adhibuit, deposito vero non tantam, sed quantam naturæ vsus requirit an teneatur de damno in deposito subsecuto? Ad id dubij respondet Bartolus[b], quod in isto casu de tali dãno iste tenebitur: si tenebatur deposito tantam diligentiam exhibere sicut suis, quod credo tunc cõtingit quando res tales tuæ, & res depositæ erant eiusdem pretiositatis, & depositum fuit factum gratia recipientis, quia tunc non potuit præferre res suas vt allegatum est ex lege in rebus. ff. commod. quia tunc præsumitur dolus, & non bona fides. Idem tenet glossa in lege Nerua, quia ibi interuenit lata culpa iuxta istam legem, vbi minor cura adhibetur rebus alienis, quam propriis. Qõ. 1.

[b] *Bar. in l. quod Nerua. ff. depo.*

¶ Ad hæc licet supra meminisse meminerim huius quæstionis an tabernarius vel magister nauis teneatur de re deposita in taberna, vel naui si perdatur, nunc rursus dicimus more Diui Thomæ, qui causa seruandi ordinis, & aduertentiæ iuuandæ, iam ante dicta ex consulto Qõ. 2.

repetit,prædicta repetentes compendiose, quod tales de tali re nõ tenẽtur,nisi res deposita in taberna,vel nauifurit eis consignata.Ita Car.post Spe.in clem.ne in agro.

Qõ.2. ¶ Sed quid si talis res consignetur eis in bursa, vel taliter quod non videatur? Respondetur, plane tunc non creditur deponenti aliqua periisse nisi probet ,authore Math.in eadem clemen.§.sane.

¶ Sed nunquid stabitur tunc iuramento deponentis, & consignantis? Dicitur proculdubio quod non stabitur, vt elicitur de iureiurando capite finali, quia iuramentum non datur, nisi quando semiplena probatio præcedit, vt in cap.fin.quod metus causa. Secus esset quando ad oculum rem ostendisset,vt pecuniam:idem dicas de aliis.

Qõ.3. ¶ Vltra hæc, quia insinuatum est depositarium re deposita vtentem sine licentia Domini habita, vel credita dari si periuisset, furtum [c] committere,an hoc in aliquo casu fallat, dubitari ab aliquo posset. Quare ad hoc respondentes etiam dicimus, quod fallit hoc in his quæ in pondere,& mensura deponuntur, quia his vti potest depositarius dum non se exponat periculo non soluendi et tali vsu, nisi pecunia daretur in sacculo signata, vel deponens diceret, nolo hoc frumentum vel huiusmodi distrahi,quia tunc furti genus esset eis vti.[d] Ideo in hoc casu non debet distrahere.

[c] l.qui furtũ.ff.de cõdit.furti.

[d] hoc probatur. l. si saccutũ.ff. depos.

¶ Deinde etiam inquirendum venit an semper depositarius teneatur reddere depositum petenti deponenti,

Qõ.4. quia hoc quoque scitu dignum est, dicimus teneri quidem nisi in quatuor his casibus in quibus reddere depositum non tenetur.Primus est,quando deponens effectus furiosus gladium depositum repetit, etiam si iurasset ad eius repetitionem semper reddere. [e] ¶ Secundus casus est,si post depositionem bona deponentis publicata fuerunt,quia publico deposito, tunc danda sunt. [f] ¶ Tertius casus est, quando fur deposuit aliquid, & fur,& dominus rei,simul concurrunt, quia in repetitione præponitur dominus rei. ¶ Quartus casus est, quando fur deponit rem apud dominum cui furripuit, vel apud proprietarium rei.

[e] c.ne quis 2.2.q.2.

[f] l.bona fides.ff.depositi.

¶ Iam sicut quæsitum est de cõmodato supra,hic quo-

Qõ.5. que de deposito, quia peculiaris ratio dubitandi est, indagare

dagare oportet. Vtrum depositum causa compensationis à depositario retineri possit, quia videtur id lege prohibitum esse in capit. bona fides de depos. vbi decernitur depositum via compensationis retineri non posse, neque in toto nec in parte: quamuis in aliis admittatur si debitum est liquidum, ita etiam frater Iosephus in suis floribus. ¶ Sed tandem resolutorie dicendum est cum Panormitano in cap. bona fides, quod si debitum sit liquidum licet in foro exteriori, talis compensatio non admittatur: tamen in foro animæ compensatio indirecta in his depositis bene admittitur. Compensatio vero indirecta secundum Syluestrum est, vbi pro debito, donec sibi solvatur, retinet quis sibi rem debitoris quę ad ipsum pervenit.

¶ Deponens autem, rem eam iam depositam furtiue accipere non potest, authore D. Tho.[g] Quia talis sic accipiens grauat depositarium ad restituendum, vel ad ostendendum se liberum. ¶ Duobus tamen casibus ab eo clam potest accipi cum cautione ne iterum restituat, scilicet quando depositarius nescit rem depositam iniuste possessam esse à deponente, dominus si aliter via iustitiæ non potest, potest sic eam à depositario recuperare, vel quando dominus rei simul cum vsurpante, qui eam deposuit, eam petiit, & vtrique eam depositarius denegauit, potest ab domino clam recuperari si aliter fieri non potest: quia tunc depositarius rem iniuste detinet: ideo clam ab eo auferri potest, eo modo quo alia iniuste detenta, & ea adhibita diligentia, ne iterum cogatur in conscientia vel aliter ex ignorantia facti restituere.[h]

¶ An vero extimatio in depositio aliquid operetur, dicimus quod hoc solum operatur, vt diximus de commodato, vt si res deposita, dolo, vel culpa lata depositarij pereat, vel deterioretur, deponens à probatione eius extimationis releuetur, non vero vt fiat venditio, atque si casu fortuito pereat, non ideo depositario peribit, quod sic sibi data extimata. ¶ Porro quoniam rei depositio causa custodiæ esse videtur, ideo non erit ab re & de custodibus nonnihil sermonis inferere, & licet Nauarrus in additionibus videatur asserere quod non ad omnes famulos domini attinet seruare res domus: nisi sint specialiter

g D. Tho. 2.2.q.66. art.5.

h arg.l.amicillæ. C. de furtis. Q6. 6.

cialiter ad id ex officio suo præfecti sicut maiores domus maior domos, vel alij quibus specialiter ea cura est commissa: tamen acceptanda videtur illa triplex supradicta distinctio custodum, quia quidam sunt qui sine mercede, sed gratis custodiunt. ¶ Secundo alij custodes sunt qui accipiunt mercedem: sed non specialiter pro custodia. ¶ Tertio verò alij sunt qui accipiunt specialiter mercedem pro custodia rei, primi tenentur de dolo, & lata culpa tantum, quia gratia alterius custodiunt. ¶ Secundi verò tenentur de dolo, & lata culpa, & leui. ¶ Tertij tenentur etiam de leuissima, [i] sed credid-rim hos postremos etiam specialiter mercedem pro custodia accipientes non teneri de leuissima, sed tantum de leui nisi propter acceptam mercedem ipsi se obtulissent in casu, quo res pretiosa alias diligentissimo pro custodia erat tradenda.

i *Glos. in l. qui mercede ff. locat.*

Q6.7. ¶ At merito quis hic hæsitabit, acceptio mercedis in his contractibus commodati, depositi, locati, quanto maiorem obligationem operatur. Nec enim quæstio hæc videtur superuacanea. Quare ad eam dicitur primo quod quando sumus in contractu, in quo quis tenetur solum de dolo, & lata culpa: acceptio tunc mercedis pro custodia facit, vt teneatur de leui: non autem de leuissima, vel de casu fortuito: nisi præcesserit mora in restituendo, vel pactum, quo ad id obligaretur: ita supra ex Nauar.[k] & sic intelligitur. cap. bona fides de depositis.

k *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 181.*

¶ Secundo dicitur quod si simus in contractu, in quo quis tenetur de leui culpa, sicut in locato, quando res non requirit diligentissimam curam, sic acceptio mercedis pro custodia facit vt teneatur pro leuissima, & sic venit intelligenda dicta lex qui mercedem. ¶ Et tenetur etiam de culpa eorum, quorum opera vtitur: si ipse diligentiam non adhibuit. [l]

l *l. si mercedes. ff. loca. § qui colŭnam.*

¶ At vero quoniam locans operas suas officiarius quod de leui culpa tantum teneretur dictum est, hoc exceptionem habet in casu, quo quis officialis operas suas locat in re; quæ curam diligentissimam requirit, vt in gemma polienda, vel veste pretiosa conficienda, & huiusmodi, quia hic tenetur etiam de leuissima, alias de leui extra istum casum tantum tenetur.

¶ Post

¶ Porro quoniam superius quomodo cõmodatarius allegans res perditas teneatur probare diximus, iam nunc dicendum restat quis probabit si custos negauerit suo dolo, vel negligentia amisisse rem. Hic communiter per distinctionem responderi solitum est, nam si in conscientia loquamur: confessioni custodis in hoc fidem adhibebit confessarius: At verò in foro iudiciali, & contentioso ipse custos probabit secundum glos. in l. qui mercedem. Et idē iudicium ferēdum est de custode carceris, & de depositario,[m] exceptis his casibus, in aliis regulariter obseruatur, vt qui dolum allegat, probare illum debeat.[n]

m *ff. de cõsto. & exhibit. vlt.*

n *l. quoties ff. de probation.*

¶ Postremo & hic casus non infrequens, accersiri potest in dubium, an dominus locans equum qui pro illius custodia mittit famulum, teneatur pro custodia equi, an ipse conductor qui conduxit equum, potius teneatur pro custodia illius, & videtur quod ipse conductor equi teneatur quia secundū Bart.[o] sicut per appositionem custodis non videtur remissa custodia carcerario circa carcerem, ita in equo locato per missionem famuli pro eius custodia non videtur propter hoc cõductor eius cum teneatur minus custodire: nihilominus resolutorie cum Sylvest.[p] dicimus primo, quod si constat quod locator famulum misit pro custodia, & hoc fecit ab initio conductor non tenetur pro custodia. ¶ Si autem locauit equum, & famulum: negligentia famuli non excusat dolum conductoris antequā restituat equū famulo secūdū glos. §. si de me. l. si vt certo. ff. commod. Si autem post restitutionem equi famulo facta equus pereat: non tenebitur conductor.[q] ¶ Sed addit Sylvest. quod si nihil apparet an miserit famulum pro custodia si simpliciter vtrūque locauit famulum & equum, tunc in dubio non videtur remissa custodia equi.[r]

Qō. 8.

o *Bart. in l. si vt circa. §. si de me. ff. commodat.*

p *Sylvest. ver. custos. §. 4.*

q *l. si mea causa. ff. cõmodat.*

r *l. penult. cum glo. ff. vsufruct.*

¶ De custode castri quod custodiēdū illud susceperat per annū si in fine anni obtulerit illud domino non amplius tenetur de illius custodia: si captum fuit ab hostibus etiā si noluerit illud recipere eius dominus secundū Sylvest. verb. custos. q. 5. imo Bart. l. si mora. ff. solut matrimo. tenet indistincte, quòd etiam si non fecit oblationem castri domino, non intelligitur iterum se ad custodiam illius obligasse, & idem ibi tenet Imola.

¶ *De locatione, & de contractu quodam locationis vsitato, & de locatione rerum ecclesiæ vltra triennium, an ratione sterilitatis in locatione remittenda sit pensio.*

CAP. XLIX.

Qō.1. IAm de depositō, & commodato & custodia expedita disputatione, de contractu locationis nunc nobis instat agendum. Et primò quæritur de eo locatore: qui cum locasset fundum conductori postea ob crimen ab ipso commissum bona perdidit, an ad aliquid restituendum conductori teneatur pro eo quod nō potuit eo fundo, vt conuenit vti? Respondet Nauarrus [a] ex communi sententia, locatorē teneri ad reddendam conductori totam pensionem vel pro rata temporis, quo non est vsus fundo, siue fundus publice banniatur ob maleficium, siue detur militibus. [b]

a *Nauar. cap.27.nu. 187.*

b *l.si fundus.ff.loca. cum glos.*

¶ Sed an in hoc casu teneatur locator conductori soluere interesse damni emergentis, aut lucri cessantis, eo quod non fuit vsus eo toto tempore, ad quod conduxit, quia præter intentionem locatoris videt id euenisse dicitur quod non tenetur. ¶ Idem quoque dicendum videtur de locatore: qui compellit ad soluendam integram pensionem domus locatæ, conductorem eam relinquere coactum ob pestem, vel ob aliam iustam causam superuenientem ante diffinitum tempus, quia solum secundum Nauarrum pro tempore quo ea vti potuit, soluere tenetur. [c]

Qō.2.

c *cap.propter sterilitatem cum annot.de locat.*

¶ Sed ne ex ignorantia significationis propriæ terminorum contingat aliquem forte nouitium lectorem confundi: ideo prænotandum esse censeo primum, quod locatio importat concessionem factā personę rei ad vsum, conuenta mercede in pecunia numerata, & si aliud daretur non esset locatio, sed contractus innominatus. Conductio vero est personæ, vel rei ad vsum acceptio interuentu pecuniariæ mercedis. Ita quod conductor est, qui soluit pensionem: locator autem qui dat ad vsum rem modo dicto. [d] Si vero conductio fit respectu operis, qui ponit operas est locator, & qui soluit est conductor. Sed & conductor rei vrbanæ dicitur inquilinus, rusticæ vero colonus nuncupatur.

d *l.1.§.si quis.ff.depositi.*

¶ Insuper

¶Insuper notandum venit, quod omnia quæ vẽdi possunt, possunt etiam locari exceptis seruitutibus prædialibus, vt iter, via, quæ locari nõ possunt.[e] ¶Itẽ etiã seruitutes personales, quæ sunt vsusfructus bene possunt locari sed non seruitus vsus solius, quia solus vsuarius ea vti potest, instituta de vsu, & habitat. §. minus.

e *glos. & tex. l. locare. ff. locat.*

¶Porrò inter quæstiones pertractandas hic primo occurrit illa, cuius meminit Corduba.[f] Vtrum possit dominus fundi fundum locare, boues, & pecuniam supeditando agricolæ vt vsque ad tot annos quotannis tãtum trici impendat. Qui quidem contractus Hispanice dicitur, *abojar las tierras*. At quatenus explicatius fiat satis quæstioni, oportet referre hic modum, formamque communem, qua cõtractus hic solet iniri. Nã sic receptũ in vsu est, quod quidam dominus fundum possidet quindecim modios seminis capientem: quem alicui agricolæ locat hac conuentione, vt triginta modios per medietatem tritici, per medietatem ordei quotannis sibi impendat, subministratque ei boues ad culturam agri vel octo millia dipondiorum, quibus par boum emat, & pro huiusmodi vltra prædictos triginta modios, agricola pensurus est viginti modios quotannis per octo annos pro medietate in tritico, pro medietate in ordeo. Agricola vero retenturus est sibi boues hos, vel pecuniam octo millium dipondiorum perpetuo.

Qõ. 3.

f *Corduba. in tract. de casib. conscien. q. 93.*

¶De quo contractu aduertit Corduba, eum duobus constare contractibus quorum primus est locatio agri quindecim modios seminis continentis pro triginta modiis, pro medietate tritici, pro medietate ordei. Qui quidem contractus ad sui iustificationem requirit vt dominus fundi sic locati perpẽdat, si ipse suis sumptibus, & labore eas terras coleret an ex eis puros triginta prædictos modios exciperet, vel eorum æquiualentiam deductis primo sumptibus, laboribus, & periculis, interuenturis vsque ad demessionem fructus, habita quoque consideratione quod quotannis, agri non æqualiter vberes afferunt fructus, accidit enim interdum in anno vix ex ipsis demeti, aut colligi semen, & sumptus: præsertim cum coluntur quotannis.

¶Sed de secundo contractu inibi contento, dicimus

præ se ferre naturã permutationis, vel vẽditionis, & emptionis: quia submiſtrare agricolæ par boum, aut loco illorum octo millia dipondiorum non est liberalis donatio, neque mutuum: quia dominium boum, & periculum illorum transit in agricolã, neque reddere eos tenetur, neque eadem ratione apparet esse locatio. Nec propriè dicendus est talis cõtractus emptio: cũ non interueniat pecunia: licet aliquomodo ad permutationem reduci possit, quia boues, vel eorum valor pro redditu trium pro octo annis videntur permutari.

¶ Sed tandem resolutorie ad hunc secundum permutationis casum dicimus quod quãuis contractus permutationis sicut etiam emptionis licite fieri soleant debitis obseruatis circunstantiis, & præsertim circunstantia de iusto pretio: sed in præsenti casu circunstantia iusti pretij non videtur seruari. Quare contractus non est licitus, quia permutantur boues valentes octo millia dipondiorum, vel ipsamet octo millia dipondiorum in pecunia pro centum & sexaginta fanecis tempore octo annorum soluẽdis, quas supra nominamus modios, quæ carũ pretio arbitrio boni viri computato pro medietate trium, medietateque ordei quindecim millia dipondiorũ valẽt. Vnde pretiũ boum vel eorũ valor, si sit octo millia dipõdiorum non est iustum pretium prædictarum centum & sexaginta fanecarum frumẽti, quia est inæqualis permutatio: & quia vt supra diximus in permutatione transfertur dominiũ, & quia res domino suo perit, ideo si permutatio hæc fuisset iusta, quæ certe non est, teneretur agricola etiam si primo anno boues interissent nihilominus redditus illorum octo annorum quorannis annuam pẽsionem soluendo integre soluere. Sicut emptus equus iusto pretio si sine culpa vẽditoris obiit, etiam si ad ẽditum fuit venditus, & esto statim primo mense obiisset tenetur emptor quia sibi perit & in potestate dominoque eius erat integre eius pretium soluere. Licet in foro exteriori, si statim obiit non nihil præsumptionis est ante emptionem morbidum fuisse, sed in conscientia stamus soli veritati, & non præsumptioni. ¶ Et quoniam ad vsuræ materiam pertinet quæstio illa an liceat dominis agrorum, locationis augere pretium obligandoſe

ad mutuã

ad mutuandum pecuniam pro sumptibus agriculturæ, & bobus emendis, ideo ibi expedietur.

¶ Insuper & singularem illam quæstionē quam Corduba agitat quæstione. 103. Quoniam ad materiam locationis attinet hic intertexēdam duxi, an capellanus locare potuit bona suæ capellaniæ alteri pro tempore vitæ capellani? ¶ Breuiter igitur cum Corduba respondemus primo dicēres ad casum, quod locatio facta de redditibus Ecclesiæ vltra triennium irrita est & nulla: huius sententiæ est Syluester, [g] & Couarrubias. [h] Et patet ex [i] extrauaganti ambitiose de rebus Ecclesiæ non alienandis: est enim talis locatio vltra triennium contra intentionem Concilij Tridentini. Quia irritat locationes tales ad longum tempus, quamuis longum tempus secundum ius dicatur decennium, ita Concilium Tridentinum. [k]

¶ Sed an talis capellanus per totam vitam suæ capellaniæ locans alteri redditus excommunicationis sententiam incurrerit: controuertitur inter doctores. Dicendum est ergo quod quia secundum Caietanum [l] talis extrauagans ambitiose non valet, neque obligat: nisi secundum quod recepta est in vsu in diuersis prouinciis quātum ad pœnas, sic testante Nauarro: [m] ideo non videtur in omnibus recepta quantum ad incurrendam sententiam excommunicationis, cæterū in diœcesi Toletana est recepta, & valet quantum ad irritationem talium locationū vltra triennium haneque practicam sequuntur visitatores.

¶ At vero ordines mendicantes vt patet in compendio suorum priuilegiorum hoc potiuntur priuilegio vt possint redditus suarum possessionum cum licentia suorum priorum prouincialium vltra triennium locare.

¶ Iam pecunia ecclesiastica voto vel iuramento non deputata, vt insumatur in bona immobilia, in magna quantitate an possit alienari sine solennitate: opiniones contrariæ sunt secundum Syluestrum alienatio, quæstione octaua. Sed Corduba [n] sequitur opinionem Panormitani cap. nulli. de rebus ecclesiæ nō alien. quam dicit esse veriorem vbi Panormitanus habet quod talis pecunia ecclesiæ etiam in magna quantitate sine solennitate potest alienari, contra aliam opinionem asserentem, quod talis

Q6. 4.

g *Syluest. verbo alienatio. q. 5 & locatio. q. 2.*

h *Couar. in resol. l. b. 2. c. 16. num. 7. corol. 3.*

i *Extrauag. quæ incipit de reb. eccles. non alien.*

k *Concil. Trid. Sess. 25. cap. 2.*

l *Caiet. in sūma. tit. excommunicat. c. 75.*

m *Nauar. in Sum. c. 27. nume. 150.*

n *Cordub. in additio. ad tract. de casib. conscient. 3. 183.*

Q6. 5.

talis pecunia si sit in magna quantitate sine solennitate alienari non potest: secus si sit in parua, sed tamen ait Corduba contra Syluestrum pecuniam magnam sine solennitate alienatam posse repeti per ecclesiam, & sic interim videtur tenendum.

Qō. 6. ¶ Nunc vero celebris illa quæstio agitanda venit, vtrū locator agrorum propter sterilitatis euentum teneatur agricolæ, cui locauit remittere pensionem. Et vt à clarioribus procedamus. Primò dicimus, quod quando sterilitas fortuita, de hac enim loquimur, talis accidit: quam neque fertilitas anni præcedentis, neque sequentis compensare potest, tenetur tunc locator agricolæ aliquam facere remissionem: [o] quamuis secundum Nauarrum [p] ad id non teneatur locator, eo solum quod fructus iam percepti damnificentur, surripiantur, aut pereant: quia id sterilitas dici non potest. [q] Sed addit Syluest. [r] quod secus est etiã in his casibus: quando hæc damna accidere ante collectionẽ. Si erant colligendi fructus. ¶ Secundo dicimus, quod de iure communi est quod non teneatur locator remittere aliquid pensionis: quando potest fieri compensatio anni fertilis cum sterili.

o *cap. propter de locat. l. ex cõducto. §. si vis. ff. loca.*

p *Naua. cap. 17. nu. 187.*

q *l. dammũ C. de locat. & l. ex cõducto. §. si vis. ff. loca.*

r *Syluester verbo, Locatio. q. 13.*

¶ Sed quænam sit hæc sterilitas fortuita, propter quam pensio in locatione agrorum venit remittenda vel minuenda, opus est scitu, cuius intelligentia elicitur etiã ex conducto. §. si vis. ff. locat. scilicet quod sterilitas fortuita talis est, quæ contingit ex insolito calore, frigore, tempestate, terræmotu, magna alluuione, locustis, bruchis, & id genus alijs quæ absq; aliqua culpa agricolę euenit.

Qō. 7. Tamen bene hic aduertit Syluestr. loco citato quod si sterilitas non contingat casu fortuito: sed vitio & debilitate terræ secundũ directo, nulla fit tunc remissio: vt quia vinum coacuit, aut herbis segetes suas corruptę, quia hoc imputari potest colono, qui herbas non remouit. Et idem

Qō. 8. dicitur, si soluatur certa species: quia licet non sit propria locatio, tamen quoad hoc idem est iudicium.

¶ Deinde iam ad quæstionem plenam opinionibus accessimus, quænam sit & quanta illa sterilitas, propter quam venit facienda pensionis remissio, nam Syluester loco supra citato enumerat hic quinque opiniones. Et ad hanc resolutionem quam Nauarrus [s] visus est amplecti, tandem

s *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 188.*

cti, tandem accedimus, scilicet quod ea sterilitas verius, & proprius dicitur talis, quæ pensionem remittit, quam conuentio partium, aut consuetudo, vel communis opinio regionis probat. His autem cessantibus, illa opinio Bartoli in dict. §. si vis. venit eligenda, cui subscripsit Ioannes Andreas in capitu. propter sterilitatem. scilicet quod ista sterilitas est illa quæ est tanta, vt ex tribus partibus, quæ communiter colligi solent, vix duæ tantum colligãtur; vt si solent colligi quindecim modij frumenti, & non colliguntur nisi decem, quo casu si prędium erat locatum tribus aureis, duo soluantur.

¶ At vero in Lusitaniæ regno testificante Nauarro sic lege sancitum est, quod in huiusmodi conductionibus agrorum quando nulli fructus extiterint, nullam pensionem soluat agricola. Et quando aliqui fuerint, quamuis pauci sint: integram soluat, aut omnes fructus domino relinquat, de illis semente deducta, si est prædium ab eodẽ satum alias nihil.

¶ Cæterum iam de iure compensandam esse sterilitatẽ vnius anni cum fertilitate alterius esse diximus, sed quando id fieri debeat non satis inter doctores conuenit. Nam aliqui dicunt, quod tunc sterilitas vnius anni compensanda est cum fertilitate alterius, cum in præcedenti anno aut sequenti plus solito colligitur. At Nauarrus loco citato verius esse censet, quod sufficiat, vt colligatur tantum quantum pacto, aut consuetudine ad id constitutum est, aut si plus solito tertia pars colligatur, quia tunc non fiet remissio: sed fiet recompensatio cum fertilitate anni præcedentis immediate, vel sequentis, si in aliquo eorum sic collectum est durante locatione eadem, quia si ad sterilitatẽ sufficit vt in tertia parte minus solito colligatur, sic vt non fiat remissio, sed compensatio, satis est si in anno præcedẽti, aut sequenti annum sterilem, tertia pars vltra solitum colligatur, neque Nauarrus ponit in hoc differentiam vllam quod pensio sit soluenda in pecunia numerata, aut in alia quauis re.[t] Qõ. 9.

t l. illud. ff. ad leg. Aquil. & c. 2. de translat. prælatorum.

¶ An vero prædicta lex de remittenda, vel diminuenda pensione propter sterilitatem, exceptionem habeat, in locatore & conductore quando sunt socij partiarij? dicitur vtique hic fit exceptio: quando sunt socij partiarij tam Qõ. 10.

lucri,

lucri, quam damni, itaque conductor tunc diuidit cum domino rei locatæ lucrum, aut damnum, id est tunc non fiet remissio vt bene notat glossa in dicto cap. propter sterilitatem, & secundum Ioan. And. & Panorm. in dicto cap. propter.

¶ Sed neque in pensionibus rerum, quæ in longũ tempus in decem vel plures annos, aut in vnam, vel plures vitas conducuntur, & locantur habet exceptionem ter sterilitatis, quia tunc remissio locum non habet neque locator pẽsionem solitam sibi dari remittere tenetur, etiam si maior pars rei sic ad longum tempus locatæ pereat casu fortuito modo non tota pereat. [v] Hoc autem verum est in casu duntaxat vbi modica pensio exsoluitur potius ad recognitionem dominij directi, quam ad solutionem fructuum, quando vero tanta esset pensio exoluenda quę fructibus responderet, id est quando tantundem soluitur, quam si ad modicum tempus conduceretur, tunc in hoc casu secus esset, quia hic prædicta remissio pensionis facienda veniret, & huius ratio est, quia hic emphyteuta siue conductor non tam soluit pensionem ad recognitionem dominij directi, quam ad fructuum compensationem iuxta communem opinionem, quam vt citat Nauarrus, sequitur Iaſ. in l. 1. C. de iure emphyt. num. 2.

[v] l. 1. C. de iure emphyteu.

¶ Tertio vt diximus non habet locum remissio propter sterilitatem, quando secundum Sylvest. [x] sterilitas ex vitio, aut tenuitate agri venit, in quo multa copia graminis sementem suffocans pullulat, quia hoc vitio, & incuria agricolæ non repurgantis agrum ab herbis, & zizaniis scribendum venit.

[x] Sylvest. verbo Locatio. q. 13.

¶ *Adhuc de locatione, scilicet an ratione fertilitatis augendus sit eius pensio, & quia quando casu fortuito, vel culpa sua, vel conductoris locator operum omisit operari, & de quæstione celebri, an liceat locare gregem ouium cum conditione, vt ex fœtibus reddatur integer.*

CAP. L.

HAnc locationis prosequendo materiam quęrendum econtrario nobis superest, an si fertilitas augeatur, pensio prouentus, aut locationis sit augenda, & videtur quod

quod sic à contrario sensu. Nam si propter sterilitatem pensio venit remittenda, quare propter fertilitatem contingentem non erit augenda. ¶ Igitur pro illucidatione quæstionis sit assertum primum, scilicet, quod pensiones prouentus, aut locationis non sunt augendæ, ex eo quod fructus ad maiorem valorem peruenerint, aut propter hoc, quod per industriam coloni conductoris in maiorem copiam excreuerint, quia id suæ industriæ debetur, quia sua industria non debet ei damno esse, sicut neque etiam non est augenda pensio, quando fertilitas ex fœcunditate agri euenit sicut etiam econtra non fieret remissio propter negligentiam coloni, vel si parum valerent fructus. a

¶ Secundum assertum sit si fertilitas augeatur casu fortuito, vt si quia alia molendina sunt destructa, ideo molendinum meum tibi locatum, plus tibi fructificat, teneris augere mihi pensionem locationis pro rata aucti fructus, vnde si in hoc casu ex molendino conductor, quinquaginta percipere solebat, & quia reliqua molendina vicina destructa sunt, hoc anno centum percepit pro rata pensio augeri debet: sicut etiam pensio ob sterilitatem casu fortuito euenientē diminui solet quia contrariorum eadem est disciplina. b

¶ Insuper hic consequenter & illa explicanda est quæstio, quando quis locauit operas suas alteri: neque stat per ipsum, quin soluat, sed per conductorem eius stat an non obstante hoc, conductor teneatur soluere mercedē: quæstio est in qua non satis cōueniunt Syluester, verbo, Locatio, quæstione duodecima, & Nauarrus summa latina, capitulo decimoseptimo, numero 198. Nam Nauarrus sine limitatione & absolute ait diarium persoluēdum esse operario conducto, etiam si casu fortuito contingenti ex parte personæ conductoris operari omisit. At Syluester loco citato, c ait hoc esse verum absolute in foro exteriori: sed in conscientia non esse verum quod conductor casu fortuito impeditus, operario ob id omittenti operari, stipendiū soluere teneatur, nisi quando talis operarius conductus, quando conductus fuit, si ille eum non conduxisset, diarium, id est stipendiū diurnum alibi repetisset & quidquid dicat Nauarrus de hac limitatione quod

a *l. ex conducto. ff. eodem tit.* Qō. 1.

b *Huius sententiæ cōmunis est Astens. c. hospitiolū. 32. l. 1. de his qui sūt sui vel alieni iuris. gl. in l. si mercēs. ff. eod. Panormit. in cap. propter. & Syluest. verb. Locatio. q. 14.*

c *ff. loc. at l. sed addes. § cum quidam. & l. si vno. § cū quidam ff. eod.*

non

non videtur sibi iure probari, & quidquid sit de foro exteriori, tamen in foro conscientiæ æqua talis limitatio Sylvest. videtur propter rationes superius à me allatas in quæstione de commodante patiente tantundem damni ante tempus repetente commodatum à patiente etiam damnum, & ratio potissima, quę mihi opinionem Sylvestri persuadet, est, quia restitutio in conscientia, & solutio ordinantur ad compensandum damnum, scilicet ad compensandum secundum Diuum Thomam, id minus quod quis habet de eo quod debebat habere, sed hoc est quod talis locator tempore quo conductus est, si iste non conduxisset eum, nihil erat lucraturus, quia vt supponimus cum Sylvestro stipendium in alio loco non reperisset. Ergo in hoc casu nihil minus habet ex eo, quod debebat habere, ergo nihil à conductore casu fortuito impedito in conscientia est sibi restituendum. Secus secundum Sylvestrum si in alio loco stipēdium reperisset, quia tunc sibi suum soluetur in hoc casu stipendium. Sicut etiã stipendium soluendum venit ei, si ipse paratus est ad præstandas operas, quas locauit, si culpa, vel dolo conductoris eas non præstat.

d arg. l fi. ff. ad leg. Rhodiã. de iactu. & d. l. sed adde. ¶ cum quidam.

¶ Sed quid si per locatorem, ideſt per operarium steterit quo minus operas cõductori præstaret. ¶ Ad id dubij respondetur, primo cum Nauarro cap. 197. num. 17. quod si operarius promisit pro diario, pro altero laboraturum, & dolo, aut culpa sua id non præstitit tenetur damnum cõductori, ob id acceptum restituere. d

e l. si vno. ff. locat. §. Item cum quidam.

¶ Secundo dicimus cum Sylvestr. quod si talis locator operum casu fortuito, & non culpa sua fuit impeditus: remittetur tunc pensio pretij, seu stipendij, pro rata temporis quo fuit sic impeditus, e neque tenetur ad interesse.

Qõ. 3.

f Sylvester verbo, Locatio. § 12.

¶ Sed quid si iste locator casu fortuito, sine culpa sua impeditus iam inchoato opere, fecisset aliquas expensas ad se præparãdum, & casu fortuito impediatur? ¶ Respondet Sylvester, f quod repetet illas expensas quas fecit propter hoc, à conductore, g de eo qui parauerat ne ad locum, & fuit impeditus tempestate, & licet dictum sit quod remittitur pensio quando stat per locatorem impeditum casu fortuito quominus operas locatas præster, tamen hoc

g l. pecunia. in princip. ff. de cõdi. ob cau.

men hoc non habere locum in aduocato ait Syluester, quia non repetitur salarium acceptum ab hæredibus aduocati eo moriente. l. 1. ff. de va. & extraord. cogen. ¶ Idē quoque de habentibus officium publicum dicendum est quod de aduocato. l laboribus. §. de illo. ff. de vsufructu. & l. diem functo. ff. loc. & l. diem functo. ff. de offi. asse. item fauore libertatis. l. cum hæres. §. Itichus. ff. de stat. lib. & sic tene, nisi cōsuetudo aliter haberet. Vide Syluestrum verb. familia. §. 2.

Q5. 4.

¶ Sed quoniam singula notatu digna, quæ inter doctores sparsa reperiuntur, hic congerere decreuimus: iam de illa quæstione ad hanc materiam pertinēte, cuius meminit Metina, [h] meminisse quoque nos oportet, an qui locat boues, mulas, oues, possit obligare conductores ad reddendum boues, vel animalia sic locata sana.

h *Metina instr. Conf. fol. 149. de contra. clib. societ. §. 27.*

¶ Metina igitur censet circa hanc quæstionem, quia de natura locationis est, quod res locata locatori, (quia dominus eius est) pereat, & non conductori, quando in culpa leui eius deteriorationis, aut interitus nō fuit, ideo si locator conductorem agricolam velit obligare ad animalia illi locata libera & sana reddenda vsuram committit, quia in hoc casu conductor agricola nihil pro interitu sine culpa, tenetur restituere, & sic puto tenendum esse. Licet Sotus in de iustitia, & iure videatur insinuare oppositum dicens eum qui locat equum, & timet maxime verandum à cōductore posse paciscī cum illo: vt sibi reddat eum sanum, quod ego satis securum esse non puto: nisi in casu forte quo æquiualenter ad assecurationem equi locati, quam conductorem cogit subire diminueret de pretio locationis equi, casu quo verisimiliter timeret equum valde vexandum in itinere, vel occidendum.

¶ Hinc iam patet quid sit dicendum ad illam quæstionem: quā frater Iosephus in suis floribus Theologię proponit vbi agit de vsura ratione locationis, vbi quærit an liceat alteri locare iumenta, aut boues sub ista forma, accipe bouem conductum à te ad colendum agrum quatuor ducatis: hac lege, & conditione vt alium bouē eiusdem ætatis, cuius est modo hic, reddas: audacter ait, & bene esse hunc contractum absque dubio vsurarium. Quia tales negotiatores Hispanice *renoueros* vocantur quia

Q5. 5.

vltra sortem petunt boum renouationem. Vnde iste contractus æquiualet mutui contractui, quia perinde est ac si diceres accipe bouem mutuatum, vt alium maioris pretij, ac valoris reddas, quia cum bos laborando moderate locatori deberet deteriorari, & perire, si periisset, id periculi appretiabile pretio conductorem facit subire.

Qu. 6. ¶ Præterea hic iam de illa quæstione de qua rogatus sum ab amico in noua Hispania: respondere cogor, qua frequens est contractus in noua Hispania, vtrum liceat locare oues, vel capras eo pacto, ac lege, vt conductor earum soluat tantam pensionem, & vltra hoc se obliget ad illum numerum ouium sibi locatarum sustentandum, supplendumque, & reficiendum ex fructibus & fœtibus ouium, si forte aliquæ de illo numero interierint: taliter quod tot oues renouatæ locatori reddantur etiamsi perierint quot tradidit in locatione, vltra annuam pensionem locationis. Et quidem Medina hunc contractū videtur damnare, quia expresse meminit ibi de locatione ouium fructificantium: quas in locatione periculo locatoris & domini locandas esse ait: alias esse vsuram. At in contractu hoc in noua Hispania valde recepto oues locatæ non pereunt domino, & locatori: sed potius conductori, qui ex fructibus & fœtibus nascentibus, qui ratione locationis sibi debentur obligatur eas reficere eumque numerum integrum, & sanum reddere, sed prædictus mihi familiaris licet damnaret hunc contractum in locatione boum, qua non fructificant, sed aiebat posse sustineri in locatione ouium, quia fructificant, ac per cōsequens numerus ouium in parte deficiens inde poterat suppleri. Sed in cōtrarium est quod cum isti fructus conductori ouium ratione pretij, quod pendit pro conductione sint debiti, si ex debitis sibi fructibus cogitur reficere numerum ouium pereuntium: iam oues locatæ non domino locanti eas: sed conductori earum perirent, quod est contra naturam contractus locationis, vbi res locatæ nisi intercedat leuis culpa conductoris, locanti domino pereunt, sed ex alia parte durum esse videtur damnare contractum hunc tam toleratum ac vsu receptum in noua Hispania inter religiosos etiam.

¶ Igitur licet non adeo liqueat quid sit dicendum, &

quomodo

quomodo contractus hic possit saluari, tentabo tamen circa hoc meam sententiam saluo eorum qui me docere possunt meliori iudicio dicere.

¶ Dico igitur primo quod si re vera, ita in hoc contractu eueniret, quod tam magna pensio exigeretur à conductore pro locatis ouibus, quod talis pensio æquiualeret fructibus, & fœtibus ex ouibus à conductore percipiendis, tunc patenter esset iniustus contractus: vbi vltra pensionem conductor astringeretur sanum & incolumen reddere sic locatum numerum, illum supplendo, & reficiendo, ex fœtibus sibi pro locatione iusti pretij debitis & hoc probant sufficienter rationes pro hoc factæ, & hoc est quod voluit insinuare Metina dum damnat hunc contractum.

¶ Secundo dico directe ad contractum qui dicitur vsu receptus in noua Hispania, quod non potest sustineri in conscientia: nisi forte locans oues tantum remittat de pretio pensionis pro locatione soluendæ sibi à conductore, quantum iuste alias posset plus exigere, ita quod talis pars sic remissa æquiualeat oneri, & grauamini, quod conductor sponte, & voluntarie se offert subire, scilicet assecutandi numerum ouium sibi locatarum, earum pereuntium numerum ex fœtibus sibi nascentibus supplendo. Quia hic non videtur intercedere inæqualitas, nec volenti sic contrahere fit iniuria. Nam si iniuria aliqua hic interueniret esset ratione obligationis sibi impositę supplendi numerum pereuntium ouium. Sed hæc obligatio cum sit extimabilis pretio recte sibi recompensatur vt supponimus per extenuationem pretij iusti maioris, quod pro locatione tali poterat alias exigi iuste à locante, si id obligationis, & grauaminis conductori non imponeret, sicut dicunt aliqui doctores licere alicui mutuare vt iusto pretio mutuatarius molat suum triticum in suo molendino, scilicet mutuantis, si aliquid de pretio molituræ, si demat pro illa obligatione, qua se obligat mutuatarius vltro se offerens ad molendum in molendino mutuantis, sic in prædicto casu dicunt aliqui euenire, scilicet quod si ad id non obligarent domini conductorem longe plus pretij iusti pro locatione ouium possent iuste exigere, quod an ita sit ipsi viderint.

Nam arbitrio bonorum virorum, & prudentum, experto-rumque hoc est librandum.

Qō. 7. ¶ Ad hęc & alium casum ibi supradicto loco folio. 45. adducit Metina vbi dubitatur inquit, an si veniat quispiam agricola egestate oppressus ad me vt locem sibi bouem, quo quidem boue ego careo, An possim ei erogare 20. aureos dicēs: En tibi do bouē, quia do tibi. 20. aureos, quibus possis eum emere, verum tamen daturus est mihi tantum duos aureos pro locatione bouis, reddēsque mihi post locationis tempus, horum. 20. aureorum capitale saluum. An iste contractus liceat.

¶ Solutio est in procinctu, quod nullatenus licet, quia non vacat magna vsura, quia hic neque talis bos suppetit locanti eum, neque agricola eum emit, vel si agricola ex. 20. aureis prædictis eum emerit obligat agricolam taliter contrahens, vt agricola eum reddat sanum, ac perinde accidit in hoc contractu, ac si contrahens mutuare, vel diceret: En tibi mutuo. 20. aureos & pro eorum mutuatione, daturus est tantum, quod vsura est patens.

Qō. 8. ¶ Vltra hæc contingit circa hāc materiam dubitari an conductor possit alteri rem sibi conductam locare, adhoc respondet Panormitanus,[i] quod potest quidem conductor rem à se conductam alteri locare, nisi in duobus casibus, primo nisi aliud sit conuentum inter locatorem, & conductorem, secundo nisi propter hoc alteri fiat præiudicium, vt si personæ inhonestæ, vel insolenti locaretur, vel inuitis sociis secundum communem opinionem.

¶ Interseri hic solet & quæstio hęc quæ vsu accidere potest, an domus propinqua alicui magistro, vel lectori possit locari alteri huiusmodi lectorem in suo officio impedienti, & videtur quod sic: quia quisque potest vti iure suæ domus eam locando, cui vult. Breuiter igitur ad quæstionem responsum accipito, quod in tali casu domus propinqua non potest locari alteri impedienti puta fabro ferrario vel alteri lectori, ita vt inuicem voces confundantur, & si sic fieret prior inquilinus posset alium expellere,[k] sed dico in arbitrio iudicis est iudicare quis talium inquilinorum sit expellendus consideratis circunstantiis & his quæ ad æquitatem pertinent & hoc est æquius.

¶ De

i *Panorm in c. inter dilectos, de fide instrumen. & habetur etiā. i. nemo. C. locati.*

k *l. Vnica C. de stud. Vrb. Rom. & cap. prudem. 15. q. 2. Bar. l. 1. ff. sol. matrim.*

¶ De casibus in quibus inquilinus potest amoueri à sibi locata domo, & an licet locare domos meretricibus, vel vsurariis, & an et ericis liceat locare operas suas pro diuinis officiis exercendis, & quo tempore anni pensio locationis sit soluenda.

CAP. LI.

VT ad absolutionem huius materiæ de locatione properemus, reliqua quæ nos manent dubia, nunc dissoluere contendamus, primo ex iure eliciendo casus in quibus colonus, seu inquilinus cui in certum tempus domus locata est, ante præfinitum tempus possit ab ea amoueri. Sunt enim quatuor casus in quibus hoc fieri licet, [a] primus quando in longum tempus, scilicet in decem aut ad minimum in quinque annos locata fuit domus, & conductor in duobus primis annis pensionem nõ soluit, aut quando in minus tempus locata est & die præfinito non soluit neque celeriter satisfacit: [b] tamen qui non soluit per dictum biennium in primo casu audiendus est, si paratus est soluere, [c] si tamen alius casus de sequentibus non est.

a *cap. propter. §. 71. cum glo. de locat.*

b *l. ædem. C. de locat. & cap. propter. §. 1.*

c *l. quæro. ff. locati.*

¶ Secundus casus est cum dominus locans domum, ad suam habitationem propter aliquam necessitatem superuenientem post: ea opus habet si tamen commode sibi aliter prouidere potest non dicetur necessitatem hebere, quæ tamen superuenire potest locãri, qui aliam domum non habet: quando locat, secundum Nauarrum cap. 17. num. 193 contra Syluestrum verbo locatio. quæstione 9. vbi Syluester ait quod si locans domum tempore locationis aliam domum non habebat etiam si superueniat necessitas, nõ poterit expellere inquilinum, quia tunc imputabitur sibi in cuius gratiam allegat. ff. locat. leg. si quis domum. §. huic subsũgi. At vero Nauarrus ait quod si tũc tempore locationis locans suam domum degebat cũ alio & postea vxorem duxit, cum qua separatim viuendum est sibi, poterit expellere inquilinum, & hoc videtur magis æquitati accedere quidquid sit de rigore iuris.

¶ Tertius casus est quando domus indiget reparatione, qua tempore locationis non indigebat, vt in dict. cap. propter. Sed in hoc casu sicut in præcedenti secundo fiet

d cap. proter. §. 7. recompẽsatio ad ratam temporis, [d] & ea reparata inquilinus potest petere se reponi in ea per glos. & textum. § duo. ff. vti possi. §. cum inquilinus. Igitur in hoc casu vt diximus remittenda est pensio, vel locator prouidebit de alia domo æque idonea l. cum plures. ff. eo. tit.

¶ Quartus casus est si conductor peruerse conuersatur in domo sibi locata etiam sine læsione domus, vt quia ibi meretrices, desides quosque & lenones, & id genus homines vitiosos recipit, tuncque locans nihil conductori de pensione remittere tenetur secundum Hostiensem, & Nauar. aut si male vtitur domo cum damno illius, intra cubicula sues inducendo, arbores inscindẽdo, agri debito tempore non colendo, & tunc dominus remittere de pensione pro rata debet: potest tamen damnum in iudicio, & interesse petere, ita Panormitan. Ioan. Imola & Hostien. in dicto cap. propter. & sic concordantur. l. eadem, & caput propter. quæ videntur contrariari.

¶ At Alexander Imo. consil. 126. addit. 5. casum, quando scilicet conductor iurauit omni anno soluere, & cessat vno anno soluere. l. si quis maior. C. de transact. & hoc communiter secundum doctores in d. l. tenet in omnibus contractibus iuratis.

Qõ. 1. ¶ Deinde illi quæstioni in hoc loco satisfaciẽdum est, an qui aliquam rem propriam ecclesiæ in emphyteusim temporariam aut perpetuam habet, & pẽsionem non soluit, ipso facto eam perdat. Respondetur, quod diffinitio est iuridica contenta cap. potuit. de locat. quòd conductor in casu quæstionis ipso facto eam perdit si per biennium pensionem soluere cessauerit, nisi celeritate solutionis mora purgetur.

Qõ. 2. e c. potuit de locat. ¶ Sed quando purgetur ista mora non satis conuenit inter doctores: nam Innocentius, & Ioan. And.[e] & Bald. Spec. tradunt istam moram purgari: si ante citationem vel statim post eam sine alia dilatione soluit debitor ecclesiæ dictam pensionem.

¶ At verò glossa, & Cardinalis in d. cap. potuit, potius censent in hoc casu, scilicet quando mora celeritate solutionis purgetur, vel non, relinquendum esse arbitrio iudicis, qui pensatis circunstantiis hoc iudicabit, & hoc verius esse videtur secundum sententiam Nauar. [f]

f Nauar. c. 17. nume. 192.

¶ At

¶ At quid si prædium, quod quis sic in emphyteusim habet, sit alterius personę priuatę, & nō ecclesiæ, an amittatur tale prædium ob non solutionē? Respondetur quod non perditur ob non solutionem pensionis ante triū annorum lapsum. Veruntamen mora solutionis purgari non potest propter maius temporis spacium quod ad talem solutionem faciendam præstatur. [g] Q6. 3.

¶ Sed si dominus prædij debet tantum emphyteutæ, quantum sibi debetur non perdit rem emphyteuticam: & hoc propter cōpensationē quæ solutionis vim habet. [h]

¶ Præterea, licet hic mihi placeat illam inferere quæstionem, an liceat locare domus meretricibus paratis ibi ad meretricādum, quàm longe lateque prosequitur Nauar. [i] Sed tamen non est animus eā prolatare: sed potius sub his pūctis strictim coarctare. Vnde dico primo, quòd licet potestati publicæ permittere, vt in aliqua ciuitatis parte sint meretrices secūdū D. August. in libr. de ordine, prout refert D. Thom. [k] dicens, quod, vt Deus permittit aliqua mala: quo maiora vitentur, vel maiora bona sequātur, ita potestas humana imitās eum id facere potest.

¶ Secundo dico cum Nauarro, quod licet permittere lupanaria ratione iam dicta. Sed nō eo modo quo alicubi permittuntur, videlicet constituendo eis patronos, & locando domus carius, quàm locarentur honestis, eò quòd magis lucrantur, quam illæ, & recipiendo aliquā turpis lucri partē, quia hic modus est participandi lucrū ex peccato proueniens, & quia authore Caie. supra d. art. 2. non licet permittere peccatum hac ratione vt participet quis inde lucrum procedēs. Sed dico forte sicut meretrix post perpetratum peccatum licite pretiū accipit: ita licite pro domo illi locata in loco permisso citra cōsensum illius peccati licebit locanti id pretij recipere contra Nauarrum, qui hic adhuc in sua opinione videtur persistere, quam supra sufficienter refutauimus: vbi nitebatur defendere, quod meretrici in conscientia post perpetratum peccatū non liceat pretium suæ turpitudinis tanquam ex debito legali sibi debitum accipere, aut exigere.

¶ Tertiò cum Nauarro asserimus, quòd non licet locare meretricibus domos in ea parte ciuitatis, in qua ciuitas non permittit eas habitare: quia talis sic locās legem,

g *l. fin. C. de iure emphyt.*
h *arg. c. fi. de possess.* Q6. 4.
i *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 194.*
k *Thom. 22. q. 10. art. 2.*

& consuetudinem iustam transgreditur cõtra caput quæ contra mores. 8. dist.

¶ Quartò dico, quod licet Nauarrus ibi asserat difficile defendi posse quod non peccat mortaliter, qui facit, vel locat domum meretrici ad meretricandum etiam in ea parte ciuitatis, in qua permittitur habitare propter multa argumenta apparentia quę ibi accumulat, sed quia contrarium seruat consuetudo totius fere orbis Christiani, & quia prædictum dictum Diui Augustini ab omnibus receptum vix potest permitti sine domuũ locatione, & quia in vrbe Romana sciente & patiente Papa cõsueuerunt locari domus meretricibus, & cõfessarij absoluunt, & semper absoluerũt locatores earum sine proposito abstinendi à tali locatione, & quia ad cõtraria argumenta, quæ iudicio Nauarri vrgentissima sunt, responderi potest talia argumenta militare, & conuincere contra illum, qui locat tales domus eo fine principali, vel minus principali, vt meretricentur: non autem contra illos locatores: qui illis locant domus ad viuendum tantum cũ vera displicentia coram Deo meretricij & artis meretricandi, ideo cõtrarium, scilicet quod liceat locare illis domus, quod sine scrupulo affirmat Maior: [1] non audet Nauarrus damnare propter prædicta, & quia hoc significari videtur de vsuris, quatenus vetat locari domos vsurariis ad fœnus exercendum, & quatenus non vetat locari indigenis, sed tantũ alienigenis, quamuis replicari possit, inquit, probari quidẽ ibi quod permittitur locatio vsurariis indigenis ad fœnus exercendum in foro exteriori, nõ tamen quod liceat locare in interiori conscientiæ, de quo agimus. Vnde hæc intelligẽtia replicæ Nauarri est vera, nam in foro conscientiæ si confiteamur modo prædicto licitum esse locare domos meretricibus; non subinde sic concedere cogimur licere in conscientia locare domos vsurariis: quia hoc genus artis vsurariæ semper vergit in detrimentum temporale tertij. At meretricium, nõ tam vergit in detrimentum temporale tertij alicuius inuiti, & quia permittitur eis ad euitanda grauiora carnis peccata, propter quæ Deus illas vastauit ciuitates.

[1] *Maior. in 4. dist. 15. q. 35.*

¶ Tandem Nauarrus contendit probare, quod magis expediret non permittere lupanaria. Sed credo simpli-

bus

bus adolescentibus expediret hæc spectacula lupanariũ, quia ignorantes sunt,non videre. At quod non expediat permittere ea pro iã effrænatis,& ad abominabiliora eorum vitia, in quibus iã propensi sunt vitanda, non satis probat.Sicut neque satis probat,quod non liceat permittere patronos: non quidẽ pro patrocinando meretricũ peccatis:sed ad defendendas eas ab iniuriis, & ad explorandum,an aliqua earũ sit infecta morbo gallico,aut aliis contagiosis morbis:ne permittatur meretricari cum periculo inficiendi ad eam accedentes,& vt expellatur.

¶Tandem concludit Nauarrus pessimã esse permissionem, qua caupones intra domus suas vel in tuguriolis contiguis permittũt meretrices, quo plures eo diuertãt, quia non fit authoritate publica,& est mixta participatio. Condemnatque Nauarrus factum quærendi lucrum vel tributum ex meretricio, & fædis meretricum operibus.

¶Præterea iuxta supradicta,dicendum etiam apparet, scilicet quod res venalis locari non potest extimata periculo conducentis,quoad perditionem,& deteriorationẽ:sed id videtur fieri in fraudem vsurarum,quia res extimata intercedit loco pecuniæ: [m] nec est vera locatio, quia in locatione periculum rei manet apud locantem, non apud conducentem.

m *l.si vero. ff.solut. matrim.*

¶Verumtamen locari possunt fructus decimarum intra triennium, tamen ad annuum censum laicis, secundum Panor.in cap.etiam de locatione,& conductio.

Q6.5.

¶Sed dubium hic non sub silentio pretereundum hoc est, an liceat clerico locare operas suas pro diuinis officiis dicendis.Solutio igitur quæstionis tribus punctis absoluitur, primò dico pro rebus temporalibus ecclesiasticis,vt pro officio œconomi ecclesiæ in temporalibus tãtum licet recipere stipendium.

¶Secundò dico,pro diuinis officiis dicendis ex officio non licet sacerdoti suas locare operas,quia cum spiritualia sint huiusmodi operæ, simonia esset pro labore earũ intrinseco aliquid accipere. [n] Imo neque cæci ad ecclesiarũ valuas recitãtes orationes pro eis loco pretij possunt accipere temporale,sed bene gratis loco eleemosynæ sibi portectum.

n *cap.cum in Ecclesiis de Simon.*

¶Tertio dico clericus potest pacisci cum aliquo vt

moretur ipse in aliqua ecclesia ad celebrandum ibi diuina pro illo, ita tamē quod intentio non dirigatur ad diuina sed ad mãsionem, quã ibi facit, vel ad obligationem temporariam, quam subit obligando se per aliquod tempus vel ad damnum quod ob moram patitur. ° ¶ Neque rectores ecclesiarum possunt sub annuo cēsu sibi reddēdo, locare alicui sacerdoti iurisdictionem, vel potestatem dispensandi sacramenta, quia aperta est simonia, licet pro obligatione, qua se sacerdos obligat pro anno, hæc subire munia, possit ei consignari stipendium.

o cap. ad quæstiones de rer. permutat.

Qō.6. ¶ Ad hæc quæstio est scitu digna, an merces locationis, & quælibet alia pēsio sit soluenda in principio, vel in fine anni. Circa quã quæstionem glossæ in.§. penultimo instituta de inutil. stipulationibus, & in l.1.C. quãdo dies leg.ced. continent sententiam hanc, quæ in his versibus explicatur.

Annua si debes tunc inspicies caput anni,
Anno si debes in fine teneberis anni.

Circa quam quæstionē varie loqui doctores ait Nauarrus.[p] sed ipse sequitur sententiam Syluestri verbo locatio. quæstione 5. quæ est Panormit. cap. propter sterilitatem, scilicet quod in primis conuētio partium circa hoc est obseruanda, & ea deficiēte, cōsuetudo regionis venit attendenda, & eis deficientibus, regulariter soluenda est in fine anni quando vnica solutio est faciēda, & tempus ponitur causa differendæ solutionis vt resoluit Iason:[q] & hoc regulariter dictū est, soluendam scilicet esse in fine anni: nisi ex causa propter quam datur, & ex persona cui datur, & ex aliis circunstantiis aliud esse faciēdum conficiatur secundum Panormitanum tenentē cū cōmuni in d. cap. propter. de locat & satis in cap. peruenit. de arbit. vbi notat differentiã inter soluere annuatim: & in omni anno, quia qui tenetur soluere annuatim, in principio anni tenetur: qui vero in omni anno, in fine anni debet, sed tu teneto resolutionem hanc Syluestri & Nauarri.

p Nauar. c.17. num. 198.

q I. s. in l. qui hoc anno. ff. de Verbo.

Qō.7. ¶ Sed hic dubium incidit quoque, an inquilinus, vel conductor propter superuenientē probabilem necessitatē dimittere possit domum conductam etiam contra voluntatem domini. Panormita. cap. propter sterilitatē, cū huius meminerit quæstionis, ait, posse quidē in hoc casu

dimittere

dimittere domũ sic conductam,& sic in consciẽtia videtur esse seruandum:licet in foro contẽtioso aliter fieret, quia hoc innititur equitati,maxime quando locator parum aut nullum, inde reportat damnũ, vt mihi videtur.

¶ De locatione operarum vbi augetur labor & de locatione rei vtiosæ, de locante cameram in naui, vel domo ad custodiam rerum,si inde aliquid pereat.

CAP. LII.

ADhuc licet abunde circa hanc materiam dixerimus: non tamen officio nostro faciemus satis: si multa, quæ perstant dubia scitu necessaria hic tacuerimus, ideo adhuc quæritur an si locator operum conuenit cũ conductore, quod certo pretio inseruiet familiæ vel monasterio,puta in officio Barbitonsoris,aut medici,si augeatur numero familia,aut conuentus,an pro eodem pretio teneatur eis inseruire.

¶ Ad hanc quæstionem hæc communiter veniunt dicenda vltra supradicta:primum quod siquis verbi gratia, locauit operas suas patri familias ad coquendum panes, vel lauandum pannos pro tota familia determinata, vt puta pro.40.personis:aucta familia,vel diminuta augendum,vel diminuendum est pretium.

¶ Si verò numerus erat indeterminatus, vt sunt conuentus religiosorum vbi aliquando sunt plures,aliquãdo pauciores:non augebitur,neque diminuetur salarium,licet plures,vel pauciores sint,facit capite quanto de censibus,& Panormitanus ibi.Si tamen sic locans operas nimis grauetur per iudicis officium sibi prouidebitur, sed in conscientia non tenebitur prouidere tantæ multitudini. Et è conuerso nec conuentus tantum soluere:si notabiliter numerus religiosorum diminuatur, quia contrariorum eadem est disciplina.

¶ Sic etiam hinc colligitur, quod si Petrus conuenit cum Paulo,vt certo pretio molat pro se,& suis hæredibus in perpetuum,si processu temporis hæredes Pauli multiplicantur, quasi in infinitum, secundum Hugonẽ nõ teneatur Petrus pro eodem pretio admittere ad molendum, quia non videtur Petrus de hoc cogitasse,quãdo se obligauit.

gauit. Et hæc opinio in conscientia est æquior, licet Albericus [a] dicat, locatorem teneri ad hoc de stricto iure pro prima tamen nostra opinione facit. l. siquis in vna ff. de peri. & co. rei venditæ.

a Auth. eod. 19. C. de sacros. inel. eccles.

¶ Præterea accedit & ad hanc materiam quæstio hæc, scilicet colonus conducēs fundum ad mediū, nulla facta mentione de arboribus an de arboribus aliquid fructus habebit? Dicitur ad hoc, [b] quòd colonus in hoc casu nihil fructus de arboribus habebit, sed locator omnes habebit. Et si colonus arbores destruat, tenebitur, pro eis. Similiter si alius propter odium aduersus colonum, cuius odij colonus dedit causam hoc faciat [c] tenebitur etiam.

Qō. 1.

b l. fructus ff. de vsur.

c l. si merces. § culpa. ff. locati.

¶ Sed quid postquam seminatus est ager per colonū, si vendat eum dominus? Dicitur ad hoc quod tunc colonus partem suam habebit secundum quod inter eos est conuentum. Si autem venditor omnes fructus accepisset, agere poterit colonus contra venditorem. [d]

Qō. 2.

d l. nihil. ff. de leg. 1.

¶ Præterea de expensis in re sibi locata, si quas expendit conductor, an locator conductori teneatur, dū quæritur sic responderi solet, quod expensas pro pascendis animalibus, vel colendis agris locatis factas à conductore, locator nullatenus restituere habet. At si conductor aliquid expendit necessario expediens, vel vtile in re locata: locator tunc ei restituet expensas. [e] Sed tamen si potest tollere expensas, sine læsione rei locatæ, tunc tollet si vult, quia tunc locator non tenetur.

Qō. 3.

e l. Dominus. ff. loc. & cōduct.

¶ Ad hęc quamuis iam fundamētis supra prætactis dictum sit de qua culpa conductor tenetur: sed hic dicimus aliquid superaddentes, quòd cum etiā de leui culpa conductor teneatur domino locanti, quia gratia vtriusque cōtractus locationis initus est, [f] iuxta cōmuniorem opinionem asserentem, non teneri de leuissima, perinde de locante operas dicendum est. Si tamen tale opus requireret diligentissimā curam vt in poliendo pretioso lapide, & huiusmodi vt supra meminimus teneretur etiam de leuissima. [g]

f Inst. qui more. cont. oblig. §. vltimo.

g l. si merces. §. qui columnā. ff. locati.

¶ Deinde de locāte rem vitiosam dubitari solet, an teneatur conductori de damno? Pro qua quæstione cauium est. Quòd si scienter quis rem vitiosam pro bona locauit, sicut vasa vitiosa pro integris, vnde contigit vinum effundi

Qō. 4.

fundi ad damnum vini, & interesse locator iste sciens tenebitur. [h] ¶ Secundo dico, saltim quoad forum conscientiæ, quod si ignorans vitium, simpliciter locauit, dicens conductori nescire illa esse vitiosa, & sibi displiceret quod essent talia: tunc non teneretur de interesse, & damno, authore Angelo, verbo, Locatio. §. 24. & Syluestro eodem verbo, quæsti. 18. & multo minus, si diceret, ignorans loco tibi sicut est, credo esse bonum, tu videris, quia fecit quod potuit, & dolus cessat. Sed aliquibus placet, quod si ignoranter locator locauit vitiosa pro bonis, etiã tunc tenetur de damno. Non enim debebat dare pro bono quod nesciebat bonum esse, licet crederet, quoniam exposuit proximum periculo. Ideo secũdum istos de dano secuto tenebitur. Sed ego credo hoc postremum dictũ, vel solum habet verum in foro exteriori, vbi in hoc casu præsumetur intercessisse dolum, aut culpam latam, & non in foro conscientiæ: nisi in tali foro deprehendatur re vera illam ignorantiam fuisse culpabilem: quia locator ignorauit vitium rei, dum eam locauit.

¶ Idem iudicium ferendum est de equo locato solito procidere in aquam cum vestium iactura, & de operario fideliter non laborante, ob quod conductor notabiliter damnificatur, quia tenetur ad satisfactionem damni, [i] & de promittẽte se diario pro alio laboraturum, & dolo, aut sua culpa non præstitit, vnde conductori subsequutum est damnum, quia tenetur satisfacere. Secus tamen est de casu fortuito impedito, de quo supra, & idem dicendum est de alijs vitiosis locatis ex quibus damnum sequitur.

¶ Vltra prædicta quia casus est, qui vsu euenire solet: rogabit forte aliquis, an locans, verbi gratia, nauta nauim & dominus locans domum vel cameram pro custodia rerum, an si posuerint in alia naui, domo, vel camera: & perierint igne vel aliter, teneantur ad restitutionem? Huic quæstioni satisfacientes dicimus primo, quod si interitus talium rerum non successisset si in locis pro talibus rebus reponendis locatis, & conductis remansissent, tenentur ad restitutionem, quando citra consensum domini sic alibi reposuerunt res. l. item quæritur. ff. eod. titu. Secundo adijcimus, quod quando locator cameræ, aut nauis, fecit hoc sine culpa sua, bona fide, non tenetur restituere,

[h] *l. sed addes. §. si quis. ff. locati.*

[i] *l. 1 ff. locati. l. si ff. ad l. Rhodiam de iactu. & d. l. sed addes. §. sum quidam.*

Q. 5.

restituere, imo neque etiam teneretur de damno: etiam si mala fide feciſſet: quando mala fide eas res deponenti alibi, ita periiſſent in loco conducto, ſicut & perierunt illic. ff. ad l. Rhodiam de iact. l. fin. & dicenti fuiſſe dolum, vel culpam, incumbit probare, vbi quis tenetur de dolo, & lata culpa; ſed vbi tenetur de leui, & leuiſſima incūbit conductori probare quod fuit à caſu ſicut intelligit illa dicta lex finalis.

Qō.6. ¶ Sed vltimo reſtat docendum, vbi conductor, qui tenetur ſoluere aliquam rem, ſoluere teneatur? Dicitur ad hoc, quòd hæc iuridica reſolutio eſt, quòd talis pro re, quæ eſt eiuſdem fori cum domino, tenebitur quærere dominum, ſi vero non eſt eiuſdem fori, ſatis eſt quod ſit paratus ſoluere in domo ſua, teſtificante Panormitano cap. ſignificante, de pignoribus, ſicque interpretandum venit caput propter ſterilitatem.

¶ Tandem vt iam materiæ huic ſummam manum imponamus, aduertito Lector, quod locari poteſt res omnibus, qui poſſunt emere: excepto milite, & curiali, quibus prædia ad colendum locari non poſſunt. [k] At vero clerico, & monacho, niſi neceſſitatis cauſa locari prædia nō poſſunt, cap. ne clerici, vel mona. & cap. 2. vbi hæc notantur à Bartolo, & Hoſtienſi, ſed de hac materia prolixitatis ſit dictum.

k *l. miles. C. locati. et l. curialis.*

¶ *De obligatione reſtituendi, quæ ex contractu pignoris, exurgit, & de pactis licitis, vel prohibitis in impignoratione, & quid de expenſis ibi factis, & an pignoratarius fructus, quos non collegit, teneatur reſtituere.*

CAP. LIII.

CVm de radicibus reſtitutionis, quæ ex contractibus ſolent procedere, cœpimus edifferere, reliquum eſt dicamus de obligatione reſtitutionis, quæ ex contractu pignorationis exurgit, pro cuius materiæ præambula cognitione, differentia ſtatuenda eſt: primo, quæ inter pignus & hypothecam ſolet aſſignari. Quia pignus eſt rei mobilis tranſeuntis in creditorem. Hypotheca verò eſt rei immobilis non tranſeuntis in creditorem, inſtit. de actio.

tio. obligatio. §. inter pignus, sed quantum ad actionem non differunt.

¶ Præterea res quæ impignorari non possunt non erit Qõ. 1.
abs re hic numerasse. ¶ Nam quædam impignorari non possunt: vt res ecclesiæ videlicet res sacræ, vasa, & ornamenta ecclesiæ: [a] nisi ecclesia superflua habeat, & necessitas vrgeat, & aliunde prouideri non possit ex rebus mobilibus. [b]

¶ Item liberi homines in pignus obligari non possunt secundum doctores, & qui hominem liberum in pignus accipit: creditum perdit, & aliam tãtundem quantitatem tenetur soluere in authentica, vt nulli iud. §. quia vero.

¶ Tamẽ redemptus ab hostibus impignorari potest. [c]

¶ Item propter necessitatem famis pater potest obligare filium, & non ecõtra. [d] Magis enim filius obligatur patri: quàm pater filio.

¶ Sed iam primo forte quis hæsitabit, an creditor vti pignore possit, saltem ex voluntate tacita domini pignoris? Respondet Diuus Thomas. 2. 2. q. 78. art. 1. ad 6. quod creditor etiam si cum voluntate Domini expressa, aut tacita vtatur pignore, vsuram admittit, nisi sit vsus qui gratis inter amicos concedi solet: vt vsus libri ad legẽdum. Quanto igitur magis creditor tenebitur satisfacere quando vtitur pignore absque voluntate tacita, vel expressa domini, cum damno notabili debitoris nullam habendo cunsam, verisimilem credendi dominum, id æquo animo laturum: & est furtum. [e]

¶ Præterea inuestigand um restat de qua culpa pignoratarius teneatur. Sed plana est solutio, cum enim pignoratio gratia vtriusque partis fieri videatur: planum est creditorem recipientem pignus non solum de dolo, aut lata culpa: sed etiam de leui teneri, si pignus perire aut notabiliter deteriorari consentit. [f] Secus autem est, si culpa leuissima id contigit, & secus si casu fortuito: modò mora non præcedat, neque pactum, scilicet, quod pignus quocunque modo periret, debitori periret. [g]

¶ Insuper nosse necesse est, an accipere pignus in aliquibus casibus illicitum sit. ¶ Dicitur ergo tribus modis illicitum esse cẽsetur accipere pignus, primo si accipitur ad lucrum: quod non cõputetur in sortẽ alias debiti, quia

hoc

a *l. Sanimus. C. de sacrosanct. eccles.*

b 10. *q.* 2. *c. hoc ius. &* 12. *q.* 2. *c. aurum.*

c *l. fi. C de cap. & post lim. reuers.*

d *C. de patri. qui fil.*

Qõ. 2.

e *l. si pignore. ff. de furtis. Panorm. in c. 1. de postl.*

f *glos. l. si creditor. C. de pig. act.*

g *§. fin. Instit. quibus mod. re contrahẽ. ob:. & l. quæ fortuitis. C. de pignor. action.*

hoc est contra naturalem iustitiam. Secũdo, si accipiatur in pignus, quod impignorari non potest, vt res ecclesiæ supradictæ. Tertio, si apponantur pacta prohibita à iure vt, si fiat pactum, quòd si debitor, certo die non soluat, pignus transeat in feudum. ff. de sol. l. calopodius: & non valet hoc pactum quia fit fraus legi.

Qõ. 3. ¶ Sed dubitatio necessaria isthinc emergit, quænam sint ista pacta prohibita per ius circa impignorationem, aut quænam sint pacta quæ circa hoc conceduntur. Respondetur ergo de prohibitis, quia primò in pignoribus per ius est prohibitum, quod debitor obligetur ad non redimendum pignus absolute, vel vsque ad certum tẽpus sibi præfixum: argum. in cap. precarium, de precar.

¶ Item per ius prohibetur hoc pactum, scilicet quod creditor obligetur ad non vendendum pignus post legitimam interpellationem debitoris. Sit igitur regula generalis, quòd prædicta in quantum vergunt in damnum debitoris, vel creditoris sunt pacta contra iustitiam, & secundũ quantitatem læsionis pensanda sunt grauia, quia propter læsionem peccata esse contingit.

Qõ. 4. ¶ Ad hæc, quæstio inter hic disputabiles, potissima hæc est. An creditor pacisci possit cum debitore, quod debitore non soluente ad certum tempus pignus credito-

Qõ. 5. cedat, aut ne post certũ diem redimi possit. Dicitur ergo ad quæstionem, quod pacta hæc prohibita sunt per ius, quia ad lucrum creditoris præsumuntur fieri. [h]

¶ Sed quid si creditor talia pacta cum debitore pacisca-

h *l. fi. C. de pact. pign. & cap. significante. de pignor.*

tur non ad suum lucrum, sed ad pœnã debitoris, si non soluat, an erunt licita? Respondent ad hoc Panormitanus, cap. significante. & sanctus Antoninus, [i] & Syluester [k], & Nauarus, [l] quòd licet in lucrum creditoris non liceat hic pacisci: tamen in pœnam debitoris licite fit pactum, vt pignus tali tempore non redemptum pro vendito iusto pretio habeatur. Sed quia hic sæpe solet latere anguis in herba: ideo cautissimum hic occurrit in conscientia documentum Victoriæ, scilicet, quod quando creditor certo nouit debitorem impotentem fore ad redimendum pignus, vel quando maluit creditor sibi pignus pro vendito relinqui, & debitorem incurrere hanc pœnam, quàm pignus statuto tempore redimi, vsuraria videntur esse

i *Ant. 2. par. tit. 1. cap 7.*

k *Syluest. in rosa aurea. cas. 28.*

l *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 203.*

esse pacta, & machinata in vsurarum fraudem.

¶ Deinde annexa superioribus hæc quæstio est, an in casu quo creditor expresse cum debitore pactus est, vt pignus venderetur non soluto intra tempus debito, quod quidem pactum licet, an prius quam vendat, teneatur id debitori notificare? Respondeo dicendum circa hoc, quod teneatur prius ipsam faciendam venditionem pignoris, domino pignoris prænotificare. [m] Intelligitur autem verum esse hoc, nisi alias conuentum fuit inter ipsos ne notificatio esset necessaria: nam tũc sine preuia notificatione posset vendi iuxta glos. in l. si conuenerit. Sed aduertito quod licet de pignore non vendendo pactum sit, quia tale pactum est cõtrarium, nihilominus trina monitione facta, vt redimat illud, si non fecerit, vendi potest, modò inter monitiones seu denunciationes ipsas, interstitium tridui interponatur. Si autem in ipso cõtractu impignorationis nulla facta fuit mentio de vendendo, vel non vendendo pignus, vnica denunciatio sufficit, vt transactis duobus annis propria authoritate vendere pignus creditor possit. [n] Huic sententiæ accedunt Angelus vbi supra, Syluest. verbo, Pignus, quæstio. 10. Nauarrus: [o] sed ante istud tempus non poterit creditor vendere pignus in hoc casu, nisi ex præcedenti authoritate iudicis. Q5. 6.

m *Angel. verbo, Pignus. §. 7. & l. si conuenerit. ff. de pignor. action.*

n *l. fin. C. de iur. domi. impetr.*

o *Nauar. c. 17. num. 204.*

¶ Addit Nauarrus, quod si creditor bona fide pignus minoris, quam sibi debetur, vendit, reliquum à debitore repetere potest. Sicut è contra, si pluris vendit, restituere tenetur debitori illud plus. l. fina. C. de iure do. sic enim iustitiæ videtur seruari æquitas. ¶ Et quandiu debitor aliquid, etiam solum quadrantem debet, creditor totum pignus retinere potest: quoad ille solutus fuerit. [p] ¶ Potest etiam creditor pignus habitum à debitore ad tempus præfinitum non soluente alteri pignorare. l. 1. & 2. C. si pig. pign. det. etiam vltra tres vices secundum Angelum in dicta. l. 1. contra Specu. & dum alteri impignoratur, nõ debet impignorare quis pro maiori quantitate, quã pro qua receperit, aliter enim contra iustitiam vadit.

p *l. quandiu. C. de distra. pigno.*

¶ Demum etiam illi quæstioni à nobis satisfaciendum est, an impensas, in pignus factas possit creditor repetere? Respondetur absque dubio eas expensas, quas bona fide fecit in pignus, repetere potest: vt si erat ager si expendit Q5. 7.

in eius cultum. Si pignus erat animal: quas fecit in eius pastum. l. seruos. ff. de pig. actio. tenetur tamen talis pignoratarius ad computandum in sortem sibi debiti fructus ex pignore perceptos, deductis tamen expensis, quas in eorum collectionem & conseruationem fecit, authore

q *Ant. 2. part. tit. 1. c. 15 § 3.* Diuo Antonino,[q] pro redemptione quoque captiuorum, & subuentione pauperum, & aliorum operum ecclesiæ multum necessariorum, ecclesia etiam vasa sacra, & vestimenta impignorare potest.[r]

r *12. q. 2. cap. aurum de pign.* ¶ Cæterùm, quia dictum est in pignoribus fructus cõputandos esse in sortem: fortasitan hæsitabit hic aliquis, an teneatur pignoratarius computare in sortem fructus nõ solum quos recepit, de quibus est clarum, sed etiam teneatur in sortem computare fructus pignoris: quos potuit percipere, si ex negligentia sua nõ percepit eos. ¶ Iam circa hanc quæstionem variant doctores: nam glossa in cap. cum contra, eodem tit. & Panormitanus ibi. & Ioannes Andreas in cap. 1. & 2. de vsuris tenent indistincte tales fructus computandos esse in sortem. At vero Hostiensis contrarium sensit de fructibus percipiendis ex negligentia non perceptis, scilicet quod non sint computandi in sortem.

Qõ. 8.

¶ Verumtamen inter tam contrarias opiniones illa videtur verior, & tenenda quam tradit quidam per hanc distinctionem, quod aut satisfactum est forti aut non, si inquam iam per debitorem, aut per perceptionẽ fructuum iam receptorum satisfactum est forti debitæ, tenetur ei pignoratarius de fructibus percipiendis, quos potuit percipere, & sua negligentia non percepit, quia extunc ex quo sibi satisfactum est semel de sua sorte: iam est possessor malæ fidei in non restituendo pignus. Possessor autẽ malæ fidei etiam de fructibus possibilibus, quos sua negligentia non percepit, tenetur. ¶ Si verò non est satisfactũ forti pignoratario debitæ, non tenetur pignoratarius de fructibus percipiendis, sua tamen negligentia non perceptis, nisi sit in dolo vel lata culpa, & sic limitando concordantur[s] doctores. Sed quamuis hæc æqua sententia, vt puta, media inter extremas videatur: sed non tamen sine difficultate, quia non multùm ad ius videtur accedere. Quia creditor pignoratarius de dolo, & lata culpa, & etiam

s *l. 1 & 2. pign. act.*

etiam leui tenetur, si pignus perit, aut damnificatur: licèt non teneatur de casu fortuito, aut culpa leuissima, cũ igitur accessorij sint fructus ad rem, & per consequens ad pignus: & accessorium secundum ius imitetur, vel sequatur naturam & conditionem principalis, sequitur hinc, quòd si pignoratarius tenetur de leui circa pignus, ita de leui culpa teneatur circa fructus pignoris percipiendos, & sua negligentia non perceptos ante solutionem etiam sortis. Quare posset vtrinque defendi, & licet illa opinio videatur Cal. æquior, scilicet, quod de fructibus non perceptis: sed percipiendis solum teneatur de dolo, & lata culpa: sed ista videtur magis iuridica, quod pro illis etiam teneatur de leui: licèt non de casu fortuito, vel leuissima ante sibi factam solutionem sortis. Præsertim cùm pignus datum est nõ pro mutuo soluendo, quia mutuum datur gratia mutuatarij tantùm. Vnde mutuatario mutuans in hoc casu pro fructibus percipiendis non perceptis ex pignore non videtur teneri, nisi de dolo, & lata culpa, & in hoc est vera opinio Hostiensis dicentis, quòd fructus percipiendi, si percepti nõ sunt, non sunt debiti: Cæterùm in pignoribus, quæ dantur in contractibus, qui fiunt gratia vtriusque, vt in vẽditione, verbigratia, ad creditum, vera est opinio Panormitani, Ioannis Andreæ, & glossæ, quod tales fructus possibiles percipi ex pignore, si etiam ex leui culpa non sunt percepti, sunt debiti vltra sortem, & hæc videtur verior resolutio.

¶ De vsura, & eius diffinitione, & an sit prohibita iure naturali, & diuino, & an asserere esse licitam sit hæresis, & an vsura mentalis obliget ad restitutionẽ, & an ex mutuo, intentione saltem minus principali, liceat vltra sortem aliquid recipere.

CAP. LIIII.

IAm quoniam ex peccato vsuræ potissima oritur obligatio restituendi: maximè refert hanc vsuræ materiam sic illustrandi minus suscipere, quatenus anfractus omnes, scopulos, voraginésque vsurariorum contractuum sic patefaciamus iuxta nobis à domino posse donatũ, vt aliis minus in hac materia versatis nonnihil lucis afferre

possimus, vt ab his periculis caueãt. Igitur primò de pacto vsuræ circa mutua nobis primò disputaturis occurrit ethymologia nominis vsuræ, quia licet prima sui significatione significet vsum cuiuslibet rei, authore Cicerone pro Rabirio, vbi vsuram huius lucis dixit pro vsu lucis, tamen prout in hac materia vsura communiter vsurpatur, vsura significat lucrum proueniens ex contractu mutui, vsura autem à Græcis [a] dicitur partus, quasi sit partus proueniens monstruosè à re non parienti, & sterili & nõ fructifera de se, qualis pecunia, vel quæcunque alia res consumptibilis mutuata est. Ab Hebræis [b] verò dicitur morsus eo quòd mutuans per vsuram exactam mutuatarium mordet. ¶ Postquam ethymologiam nominis vsuræ aliquatenus explicuimus, differentiam quoque, qua differt à commodato, mutuum ex quo solet prouenire vsura, oportet prænotare: contractus igitur mutui in hoc differt à contractu commodati, quia per hunc non transfertur dominium, id est. per commodatum: per mutuum autem transfertur dominium rei, sic per mutuum traditur. Conueniunt tamen in hoc, quod vterque contractus tam commodati quam mutui debet esse gratuitus, iuxta glossam in ca. primo de commodato.

¶ Inuenitur quoque & alia differentia, quia mutuum verum solùm consistit in rebus, quæ vsu consumuntur, & in pondere, numero, & mensura consistunt, puta, in pecunia numerata, puta, vino, oleo, pane, tritico, & id genus aliis, quæ vsu consumuntur, Iustit. quibus modis re cont. oblig. in principio, vt notat Nauarrus adiicies, quod mutuum palliatum, etiam in aliis rebus non ipso vsu cõsumptibilibus, & in aliis contractibus inuenitur aliquando latens, vbi licet secundum formam apertam, & verba contrahentium sit alius contractus, quã mutui: secundem vero formam latentem, & mentem contrahẽtium veram vel præsumptam est mutuum, vt in venditionibus ad creditum expectata solutione propter maius pretium, vel in emptione anticipata solutione pro minori pretio, quam res empta tempore traditionis valeat, [c] quia re vera, qui emendo anticipata solutione minus pretij, pro re dat: illud pretiũ quod dat, videtur mutuare, & illud minus de iusto pretio, quod sibi retinet, videtur accipere pro vsura.

¶ At

[a] *Quod nos vsurã Græci τόκον appellãt ἀπὸ τῆ τίκτω, quod est pario, quia fœnus est quasi pecuniæ partus. Arist. Polit. lib. 1.*

[b] *Vsura Hebræis* נשך *neschek, id est morsus, Chaldæis* חבוליא *Habulia. i. corruptio & perditio dicitur.*

[c] *cap. in cuit. de vsuris. & cap. ad audientiam. de emptione & vendit. & cap. illos vos. de pignor.*

¶ At verò è contra qui propter expectatam solutionẽ merces plus iusto pretio vendit, videtur mutuare illud pretium iustum, quod accepturus erat, & illud plus iusti pretij, quod exigit accipere pro vsura. Concluditur ergo quod sicut ex his principiis præiactis, colligitur esse duplex mutuũ, verum & palliatum: ita hinc liquet duplicem esse vsuram. Alia enim est vera vsura, quæ in vero mutuo consistit, & alia est vsura palliata, quæ in palliato mutuo versatur, hæc ex Nauarro cap. decimoseptimo num. 206.

¶ Igitur ex prædictis iam tandem elicitur diffinitio [d] vsuræ, quia vsura est exigere, aut expectare aliquid pecunia extimabile propter mutuum. Quæ ideo diffinitio bona est, quia hic omnes proprietates vsuræ exprimuntur. At Nauarrus cap. 17. num. 27. distinguit inter peccatum vsuræ & inter vsuram, quia peccatum vsuræ, ait esse, accipere vel velle lucrum vsurarium. Vsuram verò dicit esse lucrum pecunia extimabile suapte natura, quod principaliter vi mutui veri, vel palliati quæritur: sed profecto, nisi fallor, non debuit tam superstitiosè hæc distinguere, quia ferè in idem coincidunt, quia sicut idem est peccatũ furti, & furtum: quia sicut peccatũ furti est accipere alienum inuito domino, ita etiam furtum est alienum, quatenus est inuito domino ablatum: ita sicut peccatum vsuræ est accipere lucrum ratione mutui principaliter, ita vsura est lucrum, quatenus acceptum est ratione mutui principaliter, vnde licet lucrum, ratione mutui, videatur obiectum peccati vsuræ: tamen tale lucrum, ratione mutui, quatenus sub tali ratione quæsitum voluntarie est, peccatum vsuræ dicitur: proinde quæstio ista multum accedit ad quæstionem nominis, vnde transeat.

[d] *Definitionem vsuræ elegãter recensent Tho. 2. 2. q. 78. & q. lib. 3. artic. 6. Scot 1. 4. dist. Sot. lib. 6. de iust. & iur. q. 1. art. 1.*

¶ Dicitur igitur in diffinitione pecunia extimabile, ad differentiam boni non extimabilis pecunia: quale est meriti, & gratiæ, seu quodlibet quod in ecclesia habetur, vt spirituale. Quare si quis mutuet, vt præsentetur, vel eligatur ad beneficium, vel vt illud sibi conferatur, non est proprie peccatum vsuræ: sed potius est peccatum Symoniæ, quæ grauitate malitiæ, vsuram superat.

¶ Dictum est autem quod sit vsura accipere aliquid extimabile suapte natura, ratione mutui, ad differentiam amicitiæ, & beneuolentiæ: quæ suapte natura non sunt

pecunia extimabilia. Quare licèt aliqui magis extiment amicitiam, quàm mutuando aliquibus, ab eis quærunt quàm pecuniam, quam vsurarius ex eo quærit, non ideo censentur esse vsurarij, quia ex mutuo non quærunt aliquid suapte natura pecunia extimabile.

¶ Dicitur in diffinitione vsuræ ratione mutui principaliter, quia quærere tale aliquid ratione mutui, nō principaliter, sed minus principaliter peccato vsuræ carere potest, vt infrà dicetur. ¶ Dicitur etiam ratione mutui, quia si ratione damni emergentis, vel lucri cessantis mutuans accipiat, & non ratione mutui, vsuræ labe expers erit.[e] ¶ Dicitur ratione mutui, veri, vel palliati ad includendum vsuram, quæ quæritur ex mutuo palliato, sed licèt omnia hęc rectè Canonistæ, & præsertim Navar. considerent, sed extra artem diffiniendi est secundum Aristotelem, quem in diffiniendo naturas rerum sequuntur celeberrimi Theologi: omnes has explicatas particulas, per quas diffinitio vsuræ, quæ compendiosa debet esse, & breuis, sicut cæteræ, explicanda venit, in eadem diffinitione includere, atque inculcare: sed in hoc conniuendum esse videtur Canonistis hunc prolixum modum diffiniendi suo more seruantibus.

[e] *Glo. cap. Quæstus de vsur. c. 21 & c. sa u briter. eod. tit.*

Q6. 1.

¶ Sed iam nunc obuiat in frontispicio materiæ prima quæstio, scilicet cuius qualitatis sit iste error affirmare vsuram ex suo genere, non esse peccatum mortale? ¶ Igitur absque dubio respōdetur, quod vsura est illicitum lucrum, & quod velle vel accipere illam, peccatum est mortale ex suo genere: quod adeo verum est, vt cōtrarium sit hæresis.[f] Patet in Clementina prima de vsuris, vbi sic legitur, si quis in illum errorē inciderit vt pertinaciter affirmare præsumat, exercere vsuras, non esse peccatū, decernimus eū veluti hæreticum puniendum. Vnde vsura non solum iure humano: sed etiam naturali, & diuino est prohibita: proinde vsuram non esse naturali iure prohibitam periculosum esse asseruit Sotus in de iust. & iure: vnde in vsura nunquam dispensaui, inquit Deus, neque fieri bile est, vt dispensetur in ea. Vnde licet vsura fuerit ludęis e certo quodam modo permissa, scilicet, respectu extraneorum: nunquam tamen eis fuit licita, neque in vsurarium lucrum, authore Soto, dominium vnquam fuit eis.

[f] *De vsurarijs multa decreuit Concil. Later. sub Alexā. 3. Parisiens. sub Ludouic. & Lotha. Imp lib. 1. cap. 53.*

[g] *Curtius Iunior in l. eius qui in prouincia. post nu. 5. ff. si cert. pet.*

eis concessum à Deo. Vnde si ciuile ius vsuras permisit aliquando, id permisit sicut & meretrices solent permitti, neque in hoc aduersatum est iuri Canonico eas omnino prohibenti.

¶ At quoniam vsuram etiam de iure naturæ prohibitã esse docuimus, nõ erit ab re, & eius prohibitionis, & malitiæ naturalis rationẽ naturalem afferre, quam. D. Th. 2.2. quæstio. 77. art. 1. & 2. tradit, vbi ait, quod cum vsura sit recompensatio pro mutuo vltra sortem, ideo est illicita, quia istam recompensationẽ pro mutuo accipere, perinde est, ac si quis venderet, bis, vel duplici pretio eandẽ rem. Quia, qui ratione mutuatæ sortis expetit lucrum vsurarium, videtur vendere pro pretio sibi soluendo sortem, quam mutuat semel, & iterum pro alio pretio eam vendit, id est, pro lucro vsurario sibi reddendo. Vnde bis vel duplici pretio eam vendit, quod est iniquum, vel certe, secundum Diuum Thomã loco citato, ideò vsura iure naturæ est iniqua, quia in contractu vsurario vẽdit pretio id quod nihil est. Nam in vsura præter mutuũ soluẽdum exigitur pretium pro vsu rei consumptibilis, id est, pecuniæ, vel frumenti, vel vini, quæ mutuãtur, qui quidẽ vsus in his nihil est, & nihil valet præter harum rerum dominium, quia ad quid volo dominium pecuniæ, aut vini, aut frumẽti, nisi ad harum rerum vsum, & quia istę res vsu consumptibiles, non habent ex se vsumfructum. Secus est de rebus non vsu consumptibilibus. Nam pro his, sicut pro pecunia accommodata ad ostentationem, dum subsset periculo accommodantis, licet aliquid accipere, quia sic authore Diuo Thoma vsum pecuniæ ad ostentationem vendere licet alteri.

¶ Sed quò enucleatius naturam vsuræ referemus, id comminiscimur argumentum sic arguẽdo, pro eo beneficio temporali, quod quis ex iustitia alteri exhibere non tenetur, potest aliquid accipere: sed aliquando mutuans, non tenetur ex iustitia, imo neque ex præcepto charitatis obligante ad mortale, mutuare alteri, ergo poterit tũc pro isto beneficio temporali mutuandi aliquid accipere.

¶ Cui argumento sic satisfacimus dupliciter. Primò, quòd non valet consequentia, nõ tenetur ex iustitia huic mutuare, & posset absque peccato non mutuare: ergo

si de facto mutuat, potest pro hoc beneficio aliquid pretij exigere, id est, pro mutuo, & instatur consequentia in casu, quo quis non tenetur ex pręcepto eleemosynā facere: si de facto illam eleemosynā faceret ex cōsilio: licet posset etiā eā tunc non facere, non potest aliquid pretij soluendi pro tali eleemosyna exigere sibi: quia alias nō esset eleemosyna, quia eleemosyna suapte natura est datio gratuita. Sic etiam quia mutuatio suapte natura est datio gratuita respectu excedentis sortem, ideò licet nō teneatur ex iustitia, vel aliter mutuare, & licet posset licitè nō mutuare: si tamē quis mutuet, tenetur gratis mutuare nihil præter sortem expetendo, & hoc est, quod insinuauit Dominus dicēs, [h] *mutuum date nihil inde sperantes*. Lucæ. 6.

¶ Secundò, & melius soluit Diuus Thomas loco citato argumentum dicens & concedēs: quod pro tali beneficio mutuandi, potest aliquid recipi: sed non vltra pretiū sortis mutuatæ, quia dum soluitur à mutuatario æquiualens sorti sibi mutuatæ, sufficienter ex iustitia recompensat obsequium mutui sibi dati, dum pro mutuo sibi datis decem, reddit postea totidem decem: sicut sufficiēter soluo beneficium mihi collatum in vendendo mihi equum, quem venditor non tenebatur mihi vendere, si valet decem, si reddo pro eo decem.

¶ Porrò in ambiguo non est positū, quod vtraque pagina scripturæ sacræ prohibet peccatum vsuræ, idq; detestatur, vt patet cap. quia, & cap. super eo de vsuris, quia prohibetur septimo præcepto decalogi, *Non furtū facies*. Exod. 2. & cap. pœnale. 14. quęstione quinta. habetur pręceptū prohibens vsurā, præceptum esse vtriusq; testamēti: & quod specialiter prohibetur in nouo testamēto per illud Lucæ. 6. mutuum dantes nihil inde sperantes, & sic est tenendum contra Sotum dicentem, præceptum prohibitiuū vsuræ in illo capitulo. 6. Lucæ, nō insinuari, quia per Vrbanum capite *consuluit*, eodem titulo, & in Concilio Lateranensi sub Leone x. & ex aliis ratio Soti cōfutatur, quia ius diuinum prohibet mutuationem, etiam sine pacto aliquo, cum intentione principali, vt vltra mutuatum aliquid reddatur, vt patet per cap. 1. 14. q. 6.

¶ Præterea cum hic solitum sit disputari, an vsura mentalis [i] tantū obliget ad restitutionē: Nauarrus hic ait,

h *Hæc sententia duo continet, Præceptū & Cōsiliū. Præceptū in necessitate. Consilium extra necessitatem. Thom. 2. 2. q. 76. art. 1.*

i *Mentalē vsuram dicimus quādo mutuū datur, & inde lucrū accipitur aut intēditur absque expressa insinuatione. Exterior verò vsura aliquando clam est. aliquādo verò titulo honesto palliatur.*

Q6. 2.

istam

istam quæstionem non mentionem facere de peccato vsuræ mētali tantū: sed in hac quęstione accipitur secūdum ipsum vsura mentalis pro lucro quæsito ex mutuo intentione principali ob illud dato. De hoc inquā lucro, quod dicitur vsura mētalis, quæritur, an obliget ad restitutionē, dum quæritur, an vsura mentalis obliget ad illā. Addūque hoc lucrum dici vsuram mētalem, non quia lucrum non sit subsequutum: sed quia sola intentio mētalis fuit causa principalis quærendi illud, quæ hactenus, quod sciam, inquit Nauarrus, nullibi sunt ita declarata.

¶ Sed antequam istam quæstionem dissoluamus, vt quod sentio, fatear ingenuè salua reuerentia tāti viri: puto nullibi, quæ dicit hic esse ita declarata, ideo ita nō fuisse declarata, quia præterquam quod ea, quæ hic ait, sunt confusa, sunt etiam impropriè dicta. Nam dicere, vt ipse hic ait, vsuram mentalem non esse voluntatem quærendi lucrum, sed esse ipsum lucrum ex mutuo principaliter intentum, non est tam propriè loqui, quia ipsum lucrum ex mutuo principaliter intētum, nō tam est vsura, quàm obiectum vsurę, propriùs loquendo. Nā secundū Diuum Thomā prima secundæ, vitiū, qualis vsura est, nō tā propriè accipitur pro obiecto, licèt pro ipso etiam sumatur, quia pro habitu propriissimè, & pro actu etiam proprius accipitur, quàm pro obiecto. Quare Iurisconsultus diffiniens iniustitiā in propria significatione, (sicut oportet) cuius iniustitiæ species est vsura, non diceret quod iniustitia est acceptum iniustè: sed diceret, iniustitia est cōstans, & perpetua voluntas ius suum vnicuique non tribuens, sed negans: sicut in propria significatione diffiniens iustitiam dixit, iustitia [k] est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuens, quia contrariorū diuersa est diffinitio, sicut contraria est ratio. Sicut etiam symonia propriè accepta diffinitur, quòd sit studiosa voluntas emendi vel vendēdi aliquid spirituale, vel spirituali annexum, & non ita propriè dicitur, quod symonia sit aliquid temporale, vt pretiū pro spirituali datū: quia proprius est, & dicitur obiectū symoniæ, scilicet spirituale, vt pretium datum pro temporali, & sic in casu.

¶ Sed quidquid sit de modo loquēdi postquā intelligimus mentem Nauarri, in suo sensu improprio accipientes, vt

[k] *Ex l. iustitia. ff. de iust. & iure. & Inst. eod. §. 1.*

tes,vt ipse accipit vsuram mentalē,respondemus ad quæstionem statuentes : Primò cum Soto in de iustia & iure, quòd exterior vsura est interioris fidelissima regula.Vide si accipere ratione mutui,vsura est in re,vsura quoque erit in mente.Et sicut, Simonia mentalis propriè est,quæ pro obiecto habet realem Simoniā,sic vsura propriè mētalis est : quæ pro obiecto habet vsuram realem,& exterioré. Vnde, vt docet Sotus,vsura mētalis in hoc differt ab exteriori , quia mentalis absque vllo pacto committitur. Exterior verò dicit tacitum pactum,vel expressum.

¶ His suppositis,vt à clarioribus incipiamus, sit prima conclusio , intentione tam principali , quam secundaria possumus intendere , & sperare lucrum amicitiæ & gratitudinis ex mutuo. Hæc conclusio est Nauarri, l est Soti de iustitia & iure.Et probatur ratione generali,quia licet nullum,neque principale,neque minus principale lucrum tanquam iure debitum , ex mutuo expectari possit, potest tamen tāquam antidorale,& remuneratorium de gratia,& nō de iustitia debitum , ex mutuo sic expectari.

l *Summa Lat.c.* 17. *num.* 209.

Q6.3.

¶ Sed adhuc instabit aliquis quærens, an aliquis possit intentendere principaliter lucrū pecuniariū ex illa gratitudine & amicitia? ¶ Pro hoc sit secūda conclusio,quæ est Nauarri loco citato, tam principaliter quàm secundariò lucrū pecuniarium ex illa amicitia, & gratitudine potest intendi. Hæc conclusio patet , quia licet intendere obtinere à beneficio affecto id, quod ex naturali obligatione gratitudinis ipse tenetur:sed mutuatarius tenetur mutuati ex vi gratitudinis,licet nō iustitiæ legalis, aliquid rependere:ergò licet ex tali amicitia & gratitudine conflata ratione mutui,lucrū istud etiā gratis principaliter sperare.

Q6.4.

¶ Sed maius dubiū vrget,an ex mutuo, & ratione mutui aliquod lucrū pecuniariū saltē minus principaliter, & secundariò liceat sperare.Nā in hac quæstione digladiātur hic Nauarrus & Sotus lib.6.de iustitia & iure.quæst.1. art.2.vbi Sotus ait , quod obligatio restitutionis in vsura mētali,neq; ex primaria,aut secūdaria intētione perpēdē da est:sed ex eo quod mutuatanti datur gratis,vel nō gratis datur,vbi significat etiam secundariam intentionē accipiendi aliquid ratione mutui constituere vsuram,si ratione mutui , & non gratis mutuans intendat accipere.

¶ Ar-

¶ At Nauarrus insurgit acriter contra Sotum dicens, quod licet intētio principalis lucrandi ex mutuo sufficiat ad constituendam vsuram etiam sine pācto expresso, vel tacito, tamen minus principalis intentio lucrandi ex mutuo non constituit vsuram. Quam suam sententiam contra Sotum, corroborat Nauarrus pluribus authoritatibus, & rationibus, primò authoritate glossæ, & Innocentij in capit. consuluit de vsuris, quæ ab omnibus Theologis, & Canonistis in hoc est recepta.

¶ Secundò ex c. si officia. 59. distin. & cap. quid pro. 61. distinct. cum suis glossis. Ex quibus probatur licitum esse ecclesiæ & prælato eius seruire cum spe secundaria, licet nō principali, aliquod beneficium obtinendi. Itē ratione probat Nauarrus, quia pleraque rerum sunt, quas, quamuis non liceat intendere principaliter: licet tamen minus principaliter eas intendere. Sicut licet dicere missas, & diuina officia audire, non principaliter propter distributiones quotidianas: sed minus principaliter propter eas, iuxta Diuum Thomam in quolib. & iuxta glossam singularē & receptā in cap. 1. de cleric. nō resid. ēt ib. lib. 6.

¶ Imò licèt non liceat etiam seruire Deo principaliùs intuitu remunerationis terrenæ. sed bene minus principaliter propter hoc iuxta illud Psalmi. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionē: quod adeò verum est, vt Con. Trident.[m] diffinierit contrarium esse hæreticum.

[m] *Conc. Trid. Sess 6. can. 32.*

¶ At omnia ista argumenta Nauarri concludunt, quòd non sit illicitum, nec vsurarium minus principaliter intēdere ex mutuo aliquid gratis dandum. Sed quod absolute ratione mutui liceat minus principaliter aliquid sperare, id non satis probant. Ideo clarius censeo per istam distinctionem, hanc quæstionem fore dirimendam, scilicet, quod non licet immediate, id est, pro ipso præcisè mutuo, neque minus principaliter aliquid sperare lucri pecuniarij: sed bene mediate, id est ratione beneuolentiæ mutuatarij, inde ex mutuo ortæ, quæ [illegible] dē beneuolentia mediat ad dandū illud gratis. Et ratio, quæ hoc persuader, hæc est: quia quod ratione mutui præcisè, & immediate pro ipso mutuo licet minus principaliter intēdatur: sed principaliter intendatur subuenire proximo mutuando)

recipitur,

recipitur, non dicitur dari gratis, quia ad id dandum non mouetur à gratitudine, sed à mutuato sibi.

¶ Item, quia stat quod minus principaliter mutuans speret ex mutuo lucrum, quia magis extimat mutuare, & benefacere, quam lucrari, & quod mutuatarius ratione mutui id lucri inuitus soluat, tũc in hoc casu minus principalis intentio non tollit iniustitiam, quia id, quod accipit vel vult accipere minus principaliter, inuito domino, pertinet ad iniustitiam, sed ista iniustitia non est nisi in specie vsurę, ergo stat quod quis, minus principaliter intendens lucrum ex mutuo, committat vsuram: ergo non est dicendum absolutè, quod sola intentio minus principalis excuset ab vsura, nisi per intentionem minus principalem intelligatur intentio accipiendi aliquid tãquam debitum ex gratitudine gratis dandum.

¶ Vnde, licet quæstio videatur de nomine, non oportebat Nauarrum tam prolixè inuehi in Sotum: sed potius tantum eum in bono sensu explicare. Si tamen secũdùm Nauarrum, & alios dicendum est ratione mutui licere aliquid expectare minus principaliter, intelligendum est secundùm Victoriam, & Diuum Thomã de malo, quæstione. 13. articulo vltimo ad tertium, dum principaliter ratione beneuolentiæ expectetur.

¶ *Quis dicatur finis principalis & an datum à mutuatario licitè mutuans possit retinere, vel aliquid pro actu numerandi pecuniam mutuandam accipere.*

CAP. LV.

QVoniam circa diffinitionem vsuræ eiúsque explicandas particulas, & circa quæstionem, an vsura mentalis obliget ad restitutionem, satis dimorati, neque hanc quæstionem potuimus absoluere: nisi longiorem sermonem contexeremus, ideò ne tædio enecaremus lectorem, reliqua pro eadem quæstione scitu digna, & necessaria adijcimus hic diffinire. Et primò quoniã de fine, & intentione principali, vel minus principali circa lucrum ex mutuo: an constituant vsuram mentalem, dictũ est: supereſt & id dubij expedire, scilicet quisnam fi-

finis

finis principalis, vel intentio principalis alicuius actus, scilicet mutuationis? Respondet igitur Nauarrus loco citato, quod ad hoc, quod aliquis sit finis principalis alicuius actus: nō sufficit quod sit causa sine qua non: aliàs ille actus non fieret: sed oportet quod pluris, vel tāti extimetur, ac alius finis propter quem ille actus etiam fit.

¶ Igitur ad quæstionem ante propositam, vtrum vsura mentalis obliget ad restitutionem [a] dico, quòd qui mentaliter, id est, sine pacto tacito vel expresso mutuans alteri, intēdit ex mutuo lucrum, sicque recepit illud lucri: tenetur restituere illud, nisi postea rescierit mutuatarium sibi id gratis contulisse, id est, non ratione mutui tam principaliter, sed principalius ratione beneuolentiæ, & gratitudinis inde ortæ. Sicut etiam, qui intendit accipere aliquid pretij Simoniacè, etiam si sibi gratis, & non loco pretij sit erogatum, durante hoc errore, quo putat sibi non gratis datum, tenetur restituere: non tamen postquam compererit sibi gratis datum, quia tunc mutando malam intentionem in bonam, bona conscientia poterit id sibi retinere. Sic etiā in hoc casu vsuræ mentalis. Hæc sententia est Soti, Richardi, & Caietani, contra aliquos Canonistas citatos à Caietano: & patet, quia in hoc casu mutuatarius gratis, & nō inuitus dedit, ergo postea mutans iniquam, quam habuerat à principio mutuans, intentionem, poterit sibi gratis collatam retinere.

Qō.1.

a *Consule. D. Ant. 2. part. ti. 1. c. 7. n. 37. Viguer. c. 5. §. 3. vers. 16 Astens. l. 3. tit. de vsur. art. 5.*

¶ Præterea iam affine ad prædictam quæstionem procedit dubium, vtrùm in casu, quo mutuans libere mutuauit, sine vllo pacto expresso, vel tacito alicuius lucri ex mutuo: si postea mutuatarius illi largiatur aliquid vltra sortē, possit illud tuta cōscientia recipere, nihil interrogando propter conscientiam. Et quidem non defuit doctor, qui apparenti ratione asseuerauit, posse sibi id dari vltra sortem licitè retinere, nihil interrogando à mutuatario an gratis dederit, vel non, quia præsumendum est, inquit, [b] gratis dedisse, quia nemo in dubio præsumēdus est malus: ergo neque iste mutuatarius præsumendus est malus, hoc est, ita suspiciosus, vt velit suspicari male de mutuante, scilicet quod velit vsurariè, & non gratis illud recipere: ergo cēsendus est talis mutuatarius dedisse id lucri gratis.

b *In dubio potius bonuquam malu præsumi debet. l. cum creditor de fur. l. mar. 10 p Soc. Al. cons. 127. vol. 4.*

¶ At

¶ At quidquid sit de hac ratione apparenti, tutius esse puto, etiam vbi dandi id non præcessit pactum, si dano sit alicuius momenti, interrogare à mutuatario, an det gratis, vel certe si mutuantem aliqua ex causa pudet id interrogare: tutius est regulam Nauarri loco citato & etiam commentario de vsuris num. 24. traditam obseruare: nam est iuridica, scilicet, quod attendantur circunstantiæ collationis, seu illius largitionis lucri, ex ratione qualitatis personæ dantis, ex quantitateque dati. Nã si mutuatarius, qui id largitur est pauper, miser, parúmve lucratus est de pecunia sibi mutuata, vel si eam perdidit, vel si vltra id, quod gratis cõsueuit alijs dare, mutuanti largitus est, vel si est tam magna quãtitas, quæ non præsumitur dari gratis: mutuãs non securè, tunc videtur recipere id lucri, nisi reponat mutuatarium in sua libertate, & roget illum, an det gratis. Secùs est, si non sit mutuatarius dans pauper, sed est diues: qui solitus est esse liberalis erga alios, neque a teò sit magna quãtitas dati, quæ à talis conditionis personis non soleat dari gratis: quia tunc potest illud plus accipere non interrogando neque scrupulizando: quia hic non præsumitur mutuatarius id dare inuitus: sicut in primo casu ex coniecturis præsumebatur.

Qõ. 2. ¶ Hinc patet quid sit dicendum ad id dubium, quod in suis scriptis mouit Victoria, an postquã mutuatarius veniens ad soluendum mutuum, illúdque iam soluit, ibi sic dicere possit mutuator: Postquã bene tibi cessit negotiationis alea, quòd pecunia à me tibi mutuata lucratus est, quare aliquid panni mihi nõ largiris pro pallio conficiendo. Ad hoc, inquit Victoria, quod si sic rogatus mutuatarius petiam panni dederit, poterit mutuans iã recipere ex gratitudine. Verũ si sic rogatus pecunias tribuit, secundum Victoriam non videtur aqua munda, quia non videtur esse munus gratuitum: sed ego dico tutius esse, etiam in hoc casu, supradictam regulam, & iuridicam Nauarri obseruare, licet sententiam Victoriæ non audeam damnare.

Qõ. 3. ¶ Insuper & illa quæstio solutione eget, quæ huic est contigua, an mutuans, qui bona fide aliquid vltra sortem recepit existimans gratis sibi dari, si postea innotuerit sibi mutuatarium id sibi dedisse, nõ tam ob gratitudinẽ, quàm ob

obtimorem ne pecunia à se repetatur, vel sibi alia vice mutuum denegetur, teneatur ad restitutionem illius. Cui quæstioni, respõdetur ex mente D. Antonini, [c] & Cajet.[d] & Nauar.[e] quod tenetur quidem in hoc casu dubij id sic acceptum restituere. Sicut è contra diximus suprà, si mala intentione acceperit, si postea bona intentione, id est, gratia benevolentiæ sibi datum esse compererit, posse sibi retinere.

¶ Vltra hæc, hic quæri solet, an liceat mutuare pecuniã gratia hac via mutuũ recuperandi sibi alias debitũ à mutuatario, cui mutuat. Nauarrus loco citato ait cum Maiore in 4. dist. 15. q. 29. in principio absolute, & sine distinctione talem mutuantem hac ratione non peccare: quia in hoc casu nihil accipit ab eo vi mutui. Sed ego satius duco in hac parte fore per distinctionem respondendum, scilicet, quia tale debitum potest esse liquidum, & potest esse non liquidum: sed litigiosum. Si ergo quis mutuat mutuatario gratia recuperandi ab eo alias debitum sibi, & liquido debitum, vsurã non committit: quia nihil aliàs sibi in debitum recipit.

¶ Si autem mutuans mutuat gratia recuperãdi sibi debitum, sed nõ tam liquido debitum, vsuram committere videtur, quia mutuans recuperando debitum, ratione mutui cõmodum reportat appretiabile pretio, quia sine expensis, & lite, & certo reportat debitum, quod alias sine his forte, aut certe non erat recuperaturus: quia neque certo sibi debebatur.

¶ Similiter distinguendum est de debito: nam licet mutuans mutuare possit gratia recuperandi debitum liquidum, si sit debitũ legale, id est, debitum ex iustitia: sed tamen vsura est, mutuare gratia recuperandi debitũ morale seu naturale, quod tantum est debitum ex gratitudine, quia tunc mutuans ratione mutui obligationem vult inducere legalem super mutuatarium, quæ appretiabilis est pretio, & longe est maior, quàm obligatio ex sola gratitudine. Sed cautè adijcit Nauarrus in casu debiti liquidi & legatis, vbi ratione illius recuperandi licet mutuare, cavendum esse mutuatario debitori, vel reddendo illi chirographum debiti, vel tradendo illi schedulam solutionis debitiue postea mutuans ipse, vel hæres eius iterum id debiti

[c] *Anton. 2. part. tit. 2. c. 7. §. 6.*
[d] *Cajet. 12. q. 78. art. 1.*
[e] *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 209.*

Q5. 4.

id debiti petat, vel accipiat iam sponte solutum.

Q6.4. ¶ Annectitur deinde & prædictis quæstio hæc, an qui magnam summam pecuniæ mutuādam numerat, iustam mercedem pro labore numerandi possit accipere. Et quidem cùm Nauarrus commento de vsuris num. 36. loquēs de cambiatoribus dixerit, quod pro obligatione numerandi pecuniam non licet eis, ab alijs, qui non sunt mercatores: quia recipiāt aliquid pecuniæ in cambio aliquid accipere: hic summa latina cap. 17. nume. 209. videtur cōcedere, quod non peccat, qui accipit aliquid ob iustam mercedem laboris sui, vel famulatus in numerando magnam pecuniæ summam: quia non vi mutui, sed pro labore numerādi accipit. Sed profecto nisi hoc limitemus, magna ansa istinc mutuantibus, aliquid vltra sortem accipiendi, daretur. Quia etiamsi pro labore numerandi pecuniam mutuandam, id posset ipse mutuans, vel suus famulus accipere: pari ratione causari posset, quod pro labore, & sumptibus conseruandi pecuniam ad mutuandū, posset à singulis accipientibus mutuum aliquid accipere, quod est contra omnes: igitur sententia hæc Nauarri explicatione indiget, & moderatione.

¶ Dicendum est ergo primò, quod si summa pecuniæ mutuanda modica sit: pro ea numeranda ipse non potest aliquid accipere, quia sicut mutuare debet gratis, ita & numerationem tenetur exhibere gratis, quæ veluti annexa est mutuationi.

¶ Secundò dico, quod si mutuatarius velit alium à mutuante accersere, qui fidelius, certius, & expeditius eam pecuniæ summam magnam sibi mutuandam numeret, dicitè ille accersitus ad id muneris, pro suo labore numerandi poterit aliquid accipere ab eo.

¶ Tertiò dico, quòd in mutuationibus ordinariis, vbi in numerando non multum expenditur temporis aut laboris pro numeratione tali aliquid accipere mutuantem, aut famulum eius non licet: quia sicut tenetur supposito quod mutuat mutuare gratis, ita tenetur & hunc modicum laborem numerandi, mutuationi annexum, gratis exhibere.

¶ Quartò dico, quod sententia Nauarri potest habere verum, scilicet quod mutuans, & eius famulus pro labore numerandi

numerandi magnam summam pecuniæ mutuādam possunt aliquid accipere, quando in numerando tantum insumunt temporis, quod re vera pro eodem tempore desinunt vacare negotiis aliis, quibus re vera erant tantundem, aut plus lucraturi, quia tunc ratione lucri cessantis poterunt id licite ab admonitis mutuatariis accepisse, quia ratione mutui non tenentur, aut quicquam damni pati aut lucrum amittere.

¶ Sed hoc bene addit Nauar. quod non est vsurarius qui capit aliquid pro sumptu, & labore mittendi pecuniā mutuatam longe absenti, secundum Maiorem vbi supra, quia hos sumptus, & labores extrinsecè annexos mutuationi, non tenetur mutuans gratis subire.

¶ Item etiam quando mutuans numerando magnam summam pecuniæ mutuādam alicui soli mutuatario, plures dies esset expensurus forte: & in hoc est vera sententia supradicta Nauarri, quod possit aliquid accipere, sicut sacerdos licet pro missis dicendis non possit aliquid vt pretium accipere: bene tamen pro obligatione, quā per mensem, & annum se occupat pro eis dicendis, sic pro diebus, quibus se obligat ad occupationem numerandi talem pecuniam poterit aliquid accipere.

¶ De corollariis quæ sequuntur ex diffinitione vsuræ, & an sit vsura ratione mutui petere remissionem iniuriæ, vel turpes amplexus mulierum, an remutuationem, an obligationem & alia huiusmodi.

CAP. LVI.

IAm quoniam vsuram esse diximus, ratione mutui aliquid extimabile pretio vltra sortem accipere: quæ corollariæ conclusiones ex hac diffinitione vsuræ deducātur oportet explicare. Dico ergo primo, quod qui regi, vel magnati mutuat cum pacto, vel intentione principali, vt sibi conferatur aliquod officium pecunia extimabile vsura est inducens obligationem restituendi tale officium. Qō. 1.

¶ Sed an in hoc casu id quod tali officio lucratus est restituere teneatur in dubium venire poterit. Sed putò cum Nauarro[a] dicendum non teneri talem vsurarium restituere id quod tali officio lucratus est, quia id lucri

a *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 222.*

suo labori, & industriæ in officio appositæ videtur deberi. At non transit sine difficultate in parte hoc dictum. Secus est, si principaliter quis mutuat regi, vt eius beneuolentiam inde sibi conciliet, ex qua minus principaliter sperat sibi conferendum officium, dummodo non dedecat in pactum illud officium sibi dari, quia iam non ex beneuolentia, sed ex obligatione ciuili illud sibi dari expeteret. Ita etiam Sotus contra Fratrem Iosephum Mizeritam, qui in suis floribus ait, non licere ratione mutui expetere amicitiam, ex qua mutuans sperat commodum temporale, scilicet officium, aut beneficium, aut suffragium, quia inquit in hoc casu ratione mutui nõ tam amicitiam, quam temporale commodum exigit, quia propter quod vnum quodque tale, & illud magis, quia si intendit inquit amicitiam propter officium, ergo magis principaliter intendit officium. Respondetur nihilominus cum Soto quod adhuc non probat esse vsuram, quia in hoc casu, siue principaliter, siue minus principaliter magis intendat officium quam amicitiam, tamen non intendit habere illud præcisè ratione mutui, sed ex beneuolentia & gratitudine inde parta, intendit illud gratis accipere, nec intendit obligare alium, scilicet regem obligatione ciuili ad dandum officium.

¶ Hinc etiam sequitur corollarie, quod licet mutuare ad captandam beneuolentiam, vt ex ea inductus mutuatarius ex mea officina emat, vel mihi patrocinetur.

¶ Hinc sequitur, non est vsura mutuare cum hac conditione, vt nunquam mutuatarius ab amicitia mutuantis recedat: quia amicitia non est extimabilis pretio, nisi aliquam obligationem ciuilem in aliquo actu amicitiæ, ratione mutui, mutuans velit superinducere.

Qõ. 2. ¶ At maiorem dubitationem præ se fert hæc quæstio, cuius meminit Sotus, an ratione mutui à muliere cui mutuator mutuat, turpes amplexus expetere, vsura sit. Nam videtur hoc, licèt non careat peccato, carere tamen labe vsuræ: quia isti turpes amplexus ex beneuolentia solent procedere: Respondetur ergo ex mente Soti? Primò quod non licet immediate, ratione mutui à muliere amplexus turpes, aut copulam expetere: quia non tantum peccatum est luxuriæ: sed etiam est peccatum vsuræ, quia copula, & tactus

tactus non vt peccata, sed vt delectabiles actus sunt, contra Metinã Complutensem, & Nauarrum sunt appretiabiles pretio. Secundò cum Soto dicimus, quod licet sit peccatum, non tamen est vsura, ratione mutui, procurare amicitiam fœminæ: vt inde illecta, & ex amore, ex mutuo sibi facto, orto, turpi rei acquiescat: sicut nec esset simonia, si quis famulatum exhiberet episcopo, vt ex beneuolentia inde parta, conferret sibi beneficium.

¶ Insuper confinis quæstio superuenit, an vsura sit, offensorem mutuare offensо, vt ratione mutui sibi remittatur iniuria, & quidem Nauarrus [b] absolute ait, hac ratione mutuare, citra vsuræ labem esse: sed volo clarius distinguendo quæstionem resolutam relinquere, & sic incipiendo à clarioribus, dico primum, quod mutuare cum pacto, vt offensus non solum iniuriã remittat, sed etiam damnum, quod affectus iniuria, passus est, peccatum, plane vsuræ est: quia ratione mutui petit remissionem illius debiti, quod in conscientia ante condemnationem est debitum, vnde petit commodum extimabile pretio. Qõ 3.

b *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 237.*

¶ Secundo dico, si offensor sit iam per sententiam in pecunia cõdemnatus, vt pro offensa soluat aliquid offenso, vsura est, si offensor ratione mutui expectat huius debiti remissionem propter rationẽ dictam. Quia iam post sententiam condemnationis est debitum offenso, id in conscientia.

¶ Sed ante condemnationem, an vsura sit mutuare, vt offensus remittat iniuriam, quæritur, & quidem super hanc quæstionem Frater Iosephus in suis floribus in materia de vsura aperte tenet, quòd vsura est mutuare inimico, vt actioni iniuriarum cedat, quia desistere ab hac actione iniuriarum pecunia extimabile est. At Nauarrus loco citato cum Sancto Antonino, & Syluestro [c] oppositum tenet, scilicet quod nõ est vsura mutuare, vt offensus remittat iniuriam, sed refutat hic Nauarrus rationem in qua D. Antoninus, & Syluester fundant hanc suam sententiam, licèt in sententia assentiat eis: quia, inquit, non ideo excusatur ab vsura in hoc casu mutuãs, ratione obtinendi remissionem iniuriæ, quia sic redimit suam vexationem, vt aiunt Diuus Antonin. & Syluester. Quia quãdo c. dilectus. 2. de simonia dicitur, ꝙ vnicuiq; licet suam Qõ 4.

c *Syluest. ver. Vsura. 1. q. 2.*

vexationem redimere, istud dictum de vexatione iniusta intelligitur, & vexatio, qua iniuria affectus iniuriantem in iudicio vexat, non est iniusta vexatio,[d] & quod speciale est vt pacto nudo tollatur ipso iure actio iniuriarum,[e] & quod talis paciscens de remissione iniuriarum, non videtur tantum quærere, quod requirit, id est, remissionē iniuriarum,[f] quam à damno pœnæ liberari. Hæc Nauarrus aduersus D. Anto. & Syluestri rationem: sed ego existimo D. Antoni. & Syluestr. locutos fuisse de vexatione iniusta, qua offensus pro iniuria, pro qua in conscientia non est debita pecunia: sed solum in foro exteriori irrogatur sola pœna, intentat actionem, non tam expetens pœnam, quam quod sibi offensor pro iniuria aliquid in pecunia soluat, quòd genus est vexationis non tam iustę.

d glos. c. si quis contri status. 90. dist. q. 2.
e l. si vnus §. pactus ne peteret. ff. de pact.
f cap. quoniam. 14. q. 4.

¶ Sed quidquid sit de hoc licet non sit omnino refutanda ratio D. Antoni. & Syluestri. optima est noua ratio, quā dicit se ibi excogitasse Nauarrus, scilicet, quod ideo licet mutuare pro remissione iniuriarum, quia pœna iniuriæ non debetur in foro conscientiæ.[g] Et quia, vt supra dictum est, speciale est, vt actio iniuriarum nudo pacto tollatur ipso iure.

g glos. cap. Fraternit. 12. q. 2.

¶ Optima quoque est & ratio Soti, qui D. Antonino & Syluestro, & Nauarro consentiens, ait licitum esse mutuare pro remissione iniuriarum: quia hæc remissio non nisi gratis fieri solet.

¶ Vltimo dico, quod licèt vsura non sit, mutuare me, vt remittatur iniuria per me illata: tamē vsura esset si obligatione, & pacto ciuili vellem à me offensum obligare ratione mutui, vt ab actione iniuriarum desisteret, quia ius habet intentandi talem actionem, & ratione mutui exigo ab illo obligationem ciuilem extimabilē pretio, qua obligo illū desistere ab actione iniuriarū. At etiam licet mutuare hac ratione, vt mutuatarius remittat gratis mutuāti sibi debitū, non tamen licet obligatione ciuili ad remissionem talis debiti mutuatarium obligare. ¶ Adde quod licet ex diffinitione vsuræ colligatur, quod ratione mutui, nō est vsura, expetere inappretiabile pretio, qualis est amor, & amicitia, nō tamen inde sequitur, quòd ratione mutui liceat expetere beneficium, quia beneficium est inappretiabile pretio, ratione iuris spiritualis. Quia aliunde est

est quod non possit ratione mutui expeti beneficiũ. Ideo enim non licet, quia iubetur à domino dari gratis, & accipi, & quia fit iniuria rei sacræ, & est intrinsecè malum, & quia hic est annexum temporale.

¶ Super hæc in quæstionem verti solet, vtrum vsurá sit mutuare alteri cum pacto, vt ille sibi mutuet tantundem alia vice. In qua quidem quæstione glossa singularis, quæ est 1. cap. 1. 14. quæst. 2. & Adrianus in 4. de restitutione videntur dissentire: nam glossa vsuram esse concedit, Adrianus autẽ id pernegat. Igitur respondentes ad quæstionem dicimus primò, quod aliquid apparentiæ præ se ferat id, quod circa hoc fertur dixisse Victoria, scilicet quod licet ratione mutui in præsenti petere aliud mutuum statim, cuius rationem attulit Victoria: quia ista obligatio, qua te obligo ad mihi remutuandum in præsenti, statim cum tibi mutuo, non est onerosa: nam sicut rogatus vendere mulam, potest non vendere: nisi emens accommodet sibi equum, sic in præsenti videtur possim ego dicere, mutuare nolo frumentum: nisi mihi mutuetur vinum, & huc forte alludit sententia Adriani contra gloss. Quare si obligatio remutuandi mutuanti sit per hebdomadam, secundum Victoriam moraliter est de præsenti, ideo secundum ipsum non videtur illicita. Q. 5.

¶ Secundo contra Victoriam dicimus, quod talis obligatio, etiam de præsenti, qua quis obligatur à mutuante, vt sibi remutuet de præsenti, non est tuta, si sit obligatio ciuilis debito legali obligans: nisi etiam ipse mutuans ciuiliter se obliget ad remutuandum de præsenti: quia aliàs mutuans obligans alium ad remutuandum, dum ipse quoque ad id nõ se obligat, manet liber, & intercedit inæqualitas, quia virtute talis obligationis posset alium cogere in iudicio, & ipse non posset cogi.

¶ Tertiò dico in futurum obligare mutuatarium, vt ratione mutui recepti mutuanti remutuet, intendendo obligare eum ciuiliter, & legaliter nusquam licet, nisi talis obligatio fiat reciprocè, quòd vterque ad remutuandum sibi inuicem in æquali quantitate, & non vltra maneant obligati, vt si mutuo conueniunt vt eò quòd mutuabit triticum in futurum, mutuetur vinum sibi, & huic sententiæ Nauarrus [h] videtur accedere.

[h] *Nauar. c. 17. Sum. Lat. num. 22.*

¶ Quartò dico cum Nauarro, & cum gloss. quę est prima capitis supradicti. 14. quæst. 3. non est illicitũ mutuantem velle obligare mutuatarium, ratione mutui, ad restituendũ per pactũ solum ad obligationẽ iure naturali gratitudinis debitam obligans, & non ciuiliter aut legaliter intendendo obligare, neque cogere postea nolentem.

¶ Porrò ex prædicta diffinitione vsuræ, quod vsura sit ratione mutui accipere vltra sortem aliquid extimabile pretio, sequuntur infinita corollaria, scilicet, quòd vsum est, mutuare communitati, vt quis liberetur à tributis, vel mutuare mille aureos cum obligatione, vt illos mutuatarius recuperet suo labore, & expensis à pessimis debitoribus & mutuare principi, vt concedat officium, vel eximat à seruitiis personalibus, aut cum pacto, vt pro sede precetur, vt doceat, vel scribat, vel in suo molendino iusto pretio molat: & tenetur mutuans, qui sic obligauit, mutuatarium à tali obligatione liberare, & pro illa iudicio boni viri satisfacere secũdum Metinam in sua instructione, & Caiet. [i] & Nauar. [k] quamuis Syluester [l] dicat, quod satis est vt pauperibus tribuat aliquid pro satisfactione talis obligationis impositæ: sed hoc credo procedit ex ratihabitione mutuatarij. Nam si mallet sibi satisfieri, sibi potius est satisfactio applicanda. Et quod satisfactio pro hac obligatione imposita molendi in suo molendino, emendi à sua officina, & pro similibus obligationibus facienda, procedit etiam si mutuatarius nihil aliud ob hoc perdat, nec mutuatori aliud commodum acquiratur, quàm quòd ille sit obligatus in suo molẽdino molere, aut in sua taberna emere, & hoc est verum, licet in hoc habeamus nobis repugnantes Angelum, Rosellam, Adrianum, [m] Gabri. [n] Maior. [o] Sed in hoc decepti sunt, quòd existimarunt satis esse hanc tollere obligationem, quia cũ iusto pretio mutuatarius moluit, sic mutuãs, & sic obligans non videtur obligãdus ad restitutionẽ, inquisite, cum nihil præter iustum pretium molendini sibi debitũ receperit, neque mutuatarius aliquid minus de suo habeat. Sed dico tenetur, tum quia aliquid de suo, id est, de sua libertate minus habuit mutuatarius, dum ratione mutui ad molendũ ibi, licet iusto pretio, est obligatus: tum quia obligatio molendi, aut laborandi in tali loco, est in-

i *Caiet. in Summa, in verbo vsura, exterior casu. 8.*
k *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 220.*
l *Syluester verb. Vsura. 1. q. 7.*
m *In 4. de restitut. col. 3.*
n *Gabr. in 4. dist. 15. q. 11. art. 3.*
o *Maior. in 4. dist. 25. q. 25. arg. 3.*

trum pecunia extimabile. Et quamuis ita sit tenendū cum Nauarro, Syluestro contra istos: scilicet, quod pro tali obligatione imposita vltra hoc, quod est tollēda, est aliqua satisfactio arbitrio boni viri facienda. Sed stat pro parte contraria argumentū apparēs, scilicet, quod si quis alteri ad peccatum aliquod perpetrandum per aliquod tempus vim intulit, vnde præter violentiam nullum secutum est damnū tēporale: satis est in hoc casu secundū Sotum illam abstulisse violentiam: ergo à simili in nostro casu satis erit sine alia satisfactione illam tollere obligationem & nihil amplius: & hoc videtur insinuasse Syluester, dum dixit talem satisfactionem tribuendam esse pauperibus: quare, quod id sit de consilio, & non de præcepto videtur: ideo si aliquis pro hac obligatione à se imposita, nollet satisfacere, dum eam tolleret propter authoritatem tot virorum, non auderem illum damnare.

¶ Postremò circa hoc dixerim, quod si aliàs mutuans obligansque ad molendum in suo molendino, vel ad emendum in sua taberna pro hac imposita obligatione, aliquid de iusto sibi debito pretio æquiualenter pro hac obligatione remitteret mutuatario sic volenti, non esset vsura: quia iam non ratione mutui, sed ratione pretij, quod remittit, illam obligationem imponit.

¶ *An liceat paciſci cū mutuatario petente mutuum, vt mutuum accipiat in mercibus, & an licitus ſit contractus* mohatra *hiſpanicè nūcupatus, & an debitor ad annū, quia de preſenti ſoluit, licitè minùs ſoluat, pulchra diſceptatio cum Nauarro.*

CAP. LVII.

QŌ. 1. AN istam materiam, quæ latissima est, prosequendo quæritur: vtrū sit vsura paciſci cum mutuatario petenti mutuum, vt totum mutuum, vel partem in mercibus accipiat: & videtur quod liceat: quia licet vendere merces iusto pretio ad creditum, quare ergo non licebit pretium mercium in mutuum dare, sicut in mutuum virtuale datur, dum pretium mercium in earū vēditione expectatur? ¶ Pro resolūtione igitur quæstionis sit conclusio, Mercator, qui ratione mutui, id est, quia mutuat alicui egenti pecuniis, obligat illum ad accipiēdas merces, quas nequibit vendere mutuatarius, aut si vendat, minori pretio

vendet, aut nō nisi cum labore, & occupatione suæ personæ vsurā committit. ¶ Idem est dicendum quando mercator merces illas, quas ratione mutui dat mutuatario, dat cum obligatione, vt postea mutuatarius pro pecunia præsenti minori, quā sit pretiū quo eas comparauerat, sibi reuendat. Hæc conclusio est patens: quia ratione mutui, mercator mutuans superinducit in mutuatarium hanc obligationem extimabilem pretio, scilicet, accipiēdi mutuum in mercibus. Quia regulariter est hoc in detrimēti mutuatarij, & quia indē mutuans sic reportat ex mutuo commodum temporale: quia exoneratur mercator ab onere vendendi tales merces aliis, in quo labor & tempus expenditur.

¶ Secunda conclusio, illi mercatores, seu cambiatores diuites, qui obligatione ciuili se obligauerunt regi, & reipublicæ ad mutuandum, quotiescunque peterent, & indigerent pro ista obligatione possunt absque vsura exigere aliquid vltra sortem. Patet, quia hæc obligatio est ciuilis & extimabilis pretio, sicut obligatio, qua fideiussor se obligat pro alio in fideiussione, & assecurator in assecuratione. Ergo sicut secundum doctores pro istis obligationibus fideiubendi, assecurandi, licet aliquid accipere: ita etiam pro obligatione mutandi, non semel, sed sæpe, & quoties rex, vel respublica petierit, & indiguerit: quia ista obligatio non per se, sed per accidens adiungitur mutuo, sicut obligatio celebrandi per annum, per accidens adiungitur sacrificio: quare sicut ista obligatio potest vendi: ita & illa mutuandi.

¶ Tertia conclusio, quando ista obligatione ciuili aliquis regi, vel reipublicæ mutuare non est obligatus, etsi si millies mutuet, non potest accipere aliquid vltra sortē, nisi sibi gratis detur, & ratione gratitudinis principaliter & non ratione mutui: patet ex diffinitione vsuræ.

¶ Quarta conclusio corollaria Soti, non excusantur à peccato vsuræ mercatores, qui pacisceuntur cum rege indigente pecunia pro soluendo militibus, vt accipiat mutuum in mercibus, vt ex mercibus postea diuēditis à ministris regis, satisfiat militibus. Patet, quia hic multæ iniquitates intuitu mutui innectūtur. Primò, quia illi mercatores exonerantur ratione mutui ab onere vendendi il-

las.

lis. ¶ Secundo, quia grauant regem, onere vendendi illas merces. ¶ Tertio, quia illæ merces in magna copia regi traditæ, si sic in magna copia venderentur, minus valerẽt sic iunctim venditæ, & minoris essent vendendę, quàm si minutim eas venderent. Et ipsi nihil minuunt de valore, quo minutatim eas essent vendituri, si eas non tradissent regi, illi mutuando. ¶ Quartò, quia eodem pretio, quo illę merces acceptæ sunt intuitu mutui, à rege statim tradũtur militibus pro suis stipendiis soluendis, quas cum milites necesse habeant distrahere, coguntur eas vendere pretio longe minori, quo illis sunt in solutionem traditæ: quia vix inueniunt emptores, qui non minuant, vel tertiam pretij iusti partem.

¶ Quinta cõclusio, qui emunt vel locant redditus episcopatuum, vel beneficiorum magistratuum, prouinciarum, dominiorum, tributorum, oppidorum, tributorum vendibilium exactiones, & alios census regum, episcoporum, beneficiariorum, & aliorum priuatorum necessitate oppressorum multo minori iusto pretio infimo ob solutionẽ anticipatam vnius anni, & minori ob duorum, & minori ob trium, vsurarij sunt: ita Nauarrus [a] & patet quia hi ratione mutui palliati, id est pretij anticipati, quod dant, recipiũt maioris pretij redditus, quã sit pretiũ anticipatè solutũ, quòd virtuale est mutuũ. Sicut ecõtra qui vendunt vel locant, quæcunque locabilia vel vendibilia, vt pannũ, sericum, lanas, aulea, boues, vaccas, & alia pecora his, qui eis indigent ad se sustentandum, vẽdunt inquã, vel locant maioris iusto pretio, rigido & summo, quod communiter de præsenti tempore venditionis, vel locationis inuenitur propter dilationem concessam solutionis, vsurarij quoque eadem ratione sunt, & tanto maiori supplicio digni, quanto plus addũt de pretio, quãto solutionis dies distantior fuerit, & magis expectanda.

[a] *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 210.*

¶ At adhuc libet prædictã quæstionem magis premere, quare quæro quid faciet mercator si aliquis indigens pecuniæ instet apud ipsum petendo sibi mutuũ, an poterit petenti respondere nolo, nõ possum mutuare. Suppetunt mihi merces emito illas iusto pretio præsto laborq; solutionem, interim vendes eas, indeque tuæ necessitati prospicies. Respondetur per sextam conclusionem. Qõ. 2.

¶ Sexta conclusio, si mercator bona fide indigenti petentique ab eo mutuum, dixerit, nolo mutuare, non possum: sed potius emito, si vis, quas habeo merces iusto pretio, vnde eas vendens tibi subuenias interim expectabo solutionem, non videtur esse contractus vsurarius. Dicitur hæc conclusio fuisse Fratris Ioannis de la Pena. Patet, quia hic non interuenit mutuatio: sed venditio iusto pretio facta. Quare nulla interuenit vsurę palliatio, neque ex facto, neque ex intentione, vnde sic posset fieri cum indigenti amico.

Qō. 3. ¶ Sed quid si talis rogatus mutuare, cum possit mutuare, quia suppetit sibi vnde, malit prædictum contractum venditionis inire, an sit vsurarius? ¶ Respōdetur, si re vera nullo modo velit mutuare: sed vendere, licet sit forte cōtra charitatē nolle mutuare, cum possit, non ideo vsurarius re vera erit, si iusto pretio expectata solutione merces eas vendiderit, etiā si eas emēs statim, vt suæ indigētiæ consulat, minoris vendiderit eas offerendo: quia merces vltroneæ oblatæ, vel sub hastatione positæ vilescunt.

Qō. 4. ¶ Deinde quæritur de contractu, qui *mohatra* dicitur Hispanicè: an liceat mercatori merces, quas iusto pretio cōmuniter currēti de præsenti inter mercatores, vēdere iā ad creditū, statim minoris redimere: & videtur licere, quia alius tertius licitè minoris emeret: quia rogatus ergo etiam mercator, qui vendidit, cum non sit peioris cōditionis poterit emere minoris. Igitur, quia quidā hunc cōtractum omnino detestantur, alij verò illū non omnino improbant, pro patefactione veritatis statuitur prima conclusio, talis contractus redemptionis minori pretio factę à mercatore, qui eas merces maiori pretio, sed iusto ad creditum vendidit, præsertim post factum, potest tolerari cum his limitationibus, scilicet primò, quod mercator eas redimens bona intentione vendiderit sine intentione redimendi eas minori pretio: secūdo, quod fiat secundum omnes secluso scādalo: ne cēseatur fœnerator: quare secundum Mercatū requiritur causa vitandi scādalum, vt non redimat eas, nisi postquam emptor iā eas exposuerit venales, & nō ante: quia sic magis vitatur scādalum. Patet, quia cum iste, qui primò vendidit, iuste vēdiderit

diderit eas merces: (vt supponimus) quia merces non vltro oblatæ, sed expectãtes emptores maiori pollent pretio: cũ non sit peioris cõditionis, quàm alius: poterit prædictis conditionibus seruatis eas minoris emere. Sicut & alius tertius posset vltrò oblatas sic minoris emere, prædicta conclusio est Sylvest. [b] Mercati in de contractibus contra Metinam in sua instructione, confess. fol. 139.

b *Sylvest. verb. vsura. 2. § 4.*

¶ Secunda conclusio, quando mercatores mala fide, & cum intentione redimendi minoris, merces vendũt ad creditum, iusto etiam pretio, iniustitiæ labe non videntur carere: Ita Sylvester & Frater Ioãnes à Peña sic dicitur habuisse: vnde cauti esse debent confessores ad deterrendũ mercatores ab his contractibus, quia frequenter faciunt cum mala fide, & cum scandalo. Quare ante factum, tales contractus consulendi sunt, ne fiant. Imo quia sequitur scandalum, compellendi sunt, ne eos faciant, ita Metin. Attamen post factum obseruatis conditionibus primæ conclusionis; quando bona fide, & sine obligatione redimendi minoris fecerunt, tolerari possunt, neque sunt cogendi ad restitutionem.

¶ Porro & illa quæstio non omnibus vsquequaq; perspicua occurrit, an qui debet centũ aureos in fine anni possit eò quòd in principio anni eos soluit, demere aliquid de centum illis, aliàs in fine anni soluendis. Et videtur quod liceat, quia statim soluit: de centũ soluendis in fine anni, soluere tãtum nonaginta, Gabriel [c] & Caiet. [d] & latius D. Anton. [e] de contra Nauarrum & alios, & Armillam, verbo vsura. §. 33. tenent talem contractum illicitum esse & vsurarium, sed Armilla eodem verbo, Vsura. §. 13. negative tenuerat cum prædictis Gabri. Caiet. & D. Anton. Neque satis constat quid sit dicendum.

Q. 5.

c *Gabr. 4. dist. 15. q. 1. artic. 3. dub. 4.*

d *Caietan. Sum. & verb. vsura. not. 2.*

e *Anton. 2. part. tit. 1. c. 8. § 3. & 4.*

¶ Nam pro parte affirmatiua hæc militant argumenta. Primum, quia qui statim soluit debitum soluendum in fine anni, videtur suam cõmoditatem, & interesse vendere: quia hoc sibi concessum tempus ad solutionem est sibi commodum. Ergo potest pro hac cõmoditate, & iure soluendi in fine anni, cui statim soluendo renuntiat: dicutus partis debiti remissionem expetere.

¶ Item arguitur secundò, quia minus est habere actionem,

f *l. minor. ff. de regul. iur.*

actionem, quam rem: f sed creditor, cui soluendum est debitum in fine anni, si est debitum, verbi gratia, centum aureorum: nō habet centum aureos: sed actionem ad illos, quæ minus valet: ergo iuste: quia remittit creditor istam actionem: debitor, qui statim soluit, potest soluere aliquid minus, quàm sit debitum centum aureorum.

¶ Item tertiò, quia creditor pro ista solutione sibi facta anticipata non vendit centum aureos sibi in fine anni debitos: sed ius quod habet ad illos, quod minus valet secundum Nauar. quam centum aurei. Quia hoc ius, quod in vno anno est inutile minoris valet, quàm si esset statim vtile: ergo si minoris valet, & creditor istud ius renūtiat, & vendit pro solutione anticipatè sibi facienda in principio anni, potest debitor in hoc casu hoc ius minori redimere.

¶ In oppositum est, quia cum ratione anticipatæ solutionis debitor minus soluit: vsuram videtur committere, quia ratione mutui impliciti, accipit vltra sortē remissionem illius partis, sicut hic videtur cōtingere. ¶ Igitur, quia quæstio est ardua, vt eam diuina ope enodare incipiamus, à clarioribus statuētes conclusiones incipiamus.

¶ Sit igitur prima conclusio in duobus his casibus, scilicet, quando debitor soluturus debitum in fine anni, et statim in principio anni facienda solutione patitur damnum emergens, aut cessat sibi verisimile lucrum, potest admonito de hoc creditore, si velit, sibi statim solui, soluere ei aliquid minus: & secundò, idē potest facere quando debitum in fine anni soluendum non erat adeo liquidum. Hæc conclusio quo ad primum casum est Syluest. & probatur: quia iam tunc non ratione mutui implicti, id est, anticipatæ solutionis: sed ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, illius particulę debiti remissionem accipit statim soluendo, sed conclusio, quoad secundum casum, est Gabrielis, Diui Antonini, Caietani, Soti, & Nauarri: g quia debitum non tam liquidum centum aureorum, vbi labor, & expensæ, & incertitudo erat in eo recuperando, si lis super eo moueretur, quando nō constat quod tanto iure sit debitum, non tantum valet.

g *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 229.*

¶ Sed quid si debitum tale centum aureorum est liquidum, cessatque ratio damni emergentis, aut lucri cessan-

tes

is debitori etiam: quia multa sibi suppetit pecunia in arca, vnde soluat. Hoc opus hic labor est. ¶ Igitur pro resolutione quæstionis, sit secunda conclusio in ordine ad primam iam positam, vbi debitum centum aureorum solvendum in fine anni est omnino certum & liquidum, & in debitore cessat ratio damni emergentis: quia nullum damnum tale patitur, eò quod statim soluat dictum debitum, neque ex hoc cessat ei lucrum verisimiliter æquiua lens parti remissæ, non licite potest petere remissionem partis pro eo, quod anticipatè tale debitum soluit. Hæc est Gabrielis, sancti Antonini, Caietani, Soti, Metinæ Complutensis. [h] Videtur esse fratris Ioannis à Peña: quia in quibusdam scriptis, quæ nomine eius circunferuntur, dicitur, quod in hoc conueniunt omnes, quod debitor non potest minoris redimere debitum centum aureorum in fine anni soluendum, quia anticipatè illud soluit, & soluit argumentum, quando arguitur. Tertius potest minoris illud debitum emere, ergo & iste debitor. Nam concedit antecedens non absolute: sed si sit periculum in recuperando, & negat consequentiam: quia in casu antecedentis, tertius ille non tenebatur subire illud, si quod erat periculum: debitor autem tenetur illud subire, & securè debitum suo tempore soluere.

h *Metin. Compl. de restit. q. 38. circa fin.*

¶ Sed hæc conclusio est cõtra Nauarrum, & Armillam loco citato, & contra. Ioannem de Ripa citatum ab Armilla, [i] probatur hæc conclusio quæ est tutior, & tenenda. Primò, quia fundamẽtum potissimum, in quo fundat Nauarrus suam contrariam sententiam, scilicet, quod ius, & actio ad centum, & si sint liquida, secura, & certa, minus valent quam ipsa centum, non est validum fundamentum, neque illa lex minus. ff. de regulis iuris absolute suum fundamentum confirmat: quia prædicta lex primò intelligitur, quod ius ad rem, quando est periculũ recuperandi illam, nec assecuratur, minus valet si vendatur è quàm res ipsa,

i *Armilla. ver. vsu ra. §. 33.*

¶ Secundò intelligitur, quod actio ad rem minus valet quã res ipsa: quia actio regulariter solet afferre secum laborem, & expensas cùm coram iudice intentatur, actio illa.

¶ Tertio, lex illa intelligitur secundum præsumptionem

nem hominum, quia præsumũt magis valere centũ præsentia quam ius liquidum ad centum : quia præsumunt fore periculum in recuperando illa centum, & laborẽ interceſſurum . vel quia existimant vnumquemque ad negotiandum, vel ad sua commoda paranda, præsenti pecunia indigere, sed ex se centum præsentia non valẽt plus quam centum futura.

¶ Nec est verum, ex sua natura loquendo, pecunia cum ex se, & secundum se non sit fructifera, testante hoc Aristotele, & omnibus, quod centum aurei præsentes ex se sint magis vtiles, quàm centum futuri certi. Patet hoc primò, quia vtile dicitur, quod per vsum vtilitatem affert: sed pecunia præsens ex sua natura non habet magis vsum, quam futura pecunia: quia si vsum fructum habet, nõ est de se, sed ratione laboris, & industriæ humanę cum ea negotiantis. Ergo ex se pecunia non est magis vtilis, vel vtilitatem afferens, præsens, quàm futura: vt patet, si centum aurei sint reconsi in arca diuitis, & abundantis vsque ad annum, in fine cuius sunt sibi certò absque lite soluendi alij centum: non sunt sibi ex se magis vtilia neque magis valentia illa numismata centum præsentia in arca, quam illa centum sibi soluenda certo in futurum.

¶ Vnde sicut Diuus Thomas ad Ducissam Brabantię, quia vẽdere officia tabellionatus ex se nullam prę se fert iniustitiam : ex se & obiecto vendere talia officia esse licitum affirmat, seclusis malis circunstantijs, sic in præsentiarum contra Nauarrum dicendum nobis est econtra, scilicet quod quia centum aurei præsentes ex sua natura, quia ex sua natura non fructificant, non magis vtiles sunt, sic neque magis valent, quam centum aurei certi, futuri tamen. Quod si dicendum est eos magis valere id erit non ex se, sed ab extrinseca ratione damni, quod præsentibus nummis adhibita diligentia vitatur, vel ratione lucri, quod per industriam cum eis negotiando inde paratur, & verisimiliter est acquirendum.

¶ Igitur eneruato iam præcipuo fundamento Nauarri probata nunc primo nostra conclusione cõtra ipsum, ad argumenta postea respondebimus. Patet igitur conclusio, & probatur ex supradictis, & secundo patet etiã quia

ratione

ratione mutui expliciti, vel impliciti aliquod lucrum temporale velle reportare est vsura, sed qui, quia soluit debitum anticipate, minus soluit, ratione mutui impliciti, & paliati reportat lucrum temporale, id est remissionē partis debiti: ergo est vsura.

¶ Sed dicet Nauarrus quod hic nullatenus intercedit mutuum, sed emptio qua debitor emit ius quod habet creditor ad recuperandū ab ipso centum in fine anni: sed dico quod est venditio voce tenus: sed in re est mutuum palliatum, quia sicut in emptione, vbi emptor anticipata solutione minoris emit, vt bene exemplificat Metina in sua iustructione censet mutuum interuenire implicitum, quia perinde est, ac si talis emptor diceret: en tibi mutuo istam pecuniam anticipate à me solutam, scilicet cētum aureos, vt reddas mihi centum & viginti pro eis quos certo valebunt merces pro eis mihi tradendæ: ita iste minoris soluens debitum anticipate perinde facit in re, ac si diceret accipe, en: tibi mutuo nonaginta pro retentione centū aureorum quos in fine anni integrè tibi soluturus eram, quia veluti lucrum denuo acquisitum censetur esse id, quod quis exbursaturus erat, & soluturus, & ex remissione retinuit.

¶ Sed dicet Nauarrus, quod non propter anticipatam solutionem, partis accipit remissionem: sed quia pecunia anticipatè soluta, quia est præsens magis valet, sed contra est profecto, quia si sua hæc solutio esset vera iustificaret omnes vsuras ad eas que vel saltem latum campum aperiret quod non satis aduertit Nauarrus: quia pecunia præsens secluso damno emergenti quod per ipsam venit vitandum, aut secluso lucro cessanti, quia cum ea erat negotiandum, si his (inquam) seclusis magis valet, quia est præsens, quam futura. sequitur quod omnes emptiones mercium minori pretio factæ vbi anticipata fit solutio nō sint vsurariæ à parte rei, sed ista ratione Nauarri possint iustificari. Quod horret auditus audire, & tamē quod ex eius ratione sic sequatur patet. Quia in omnibus his emptionibus minoris pretij, soluitur pecunia anticipata præsens, quæ præsentialiter datur, & numeratur. potest ergo dicere sic emptor, quia secundum Nauarrum pecunia præsens magis valet, quā futura: En tibi do pecuniam

præsentem

præsentem, id est centum aureos. Igitur quia plus hic centum aurei valēt quam centum aurei futuri, dabis mihi tu futurum pro eis merces valituras centum, & aliquid plus, vel dabis (quod idem est) centum in mercibus, & quia illi centum in mercibus sunt futuri: & ideo non tantum valent sicut centum aurei præsentes quos tibi nunc tu do: dabis mihi amplius aliquid siue in pecunia siue in mercibus: nec enim facio tibi iniuriam, si pro re plus valenti, id est pro pecunia præsenti plus valenti, quam futura, peto à te aliquid plus, quam pecunia futura, aut merces ei æquiualentes valeant, vides in quos anfractus transuersos agere possit cupidos sententia Nauarri.

¶ Imò eius ratio etiā in formali mutuo fucaret vsuram ne tam deformis appareret, quia posset dicere mutuans etiam extra casum damni emergentis, & lucri cessantis, en accipe tibi mutuo centum aureos, & quia ij aurei sunt præsentes, valent magis quam centum futuri à te mihi ad annū in futurū soluendi. Ideo solues mihi centum: & aliquid amplius. Puto pugnauimus contra Nauarrum, & expugnabimus: quia rationes à nobis contra ipsum adductæ, sunt veluti demonstrationes morales. Quare cum Diuus Thomas contrarium senserit: male nititur eum in suam sententiam pertrahere dicens, quod quādo Diuus Thomas insinuat non licere est ratione anticipatæ solutionis, sed inquit Nauarrus aliunde, id est alia via sit licet quia pecunia præsens magis valet, sed iam subiecimus hoc eius fundamentum.

¶ Quare ad argumentum primum iam diximus, quod secluso damno emergenti, & lucro cessante, sicut mutuanti eo quod mutuando renūtiat libertati & iuri, quod habebat ad non mutuandum, non ideo licet aliquid vltra sortem accipere, ita quia in solutione debiti anticipata, est implicitum mutuum vt probauimus secluso damno emergenti, aut lucro cessanti si ex tali solutione anticipata, tale non sequatur, non licet anticipate soluenti minus soluere, quia ratione mutui remissionem partis reportaret.

¶ Ad secundum argumentum dicimus negando quod ius ad rem, si sit liquidum, securum, & certum ex se minus valeat quam ipsa res, vt chirographum ad mille debitum,

bitum, si sit securum: pro mille & iuste quidem potest dare & velle dare creditor. Vnde iam mentem legis minus adductæ à Nauarro interpretati sumus, quia non militat eius sensus contra nos.

¶ Ad vltimum argumentum dicitur, quod quando nō venditur debitum, sed ius ad debitum, taliter quod periculum recuperandi debitum, emptori relinquitur: quia venditor de hoc securitatem præstare renuit, tunc meritò pro tali iure, vt pote periculoso minus soluitur, quia minus valet, sed nos loquimur vbi debitum, & ius ad illud est omnino liquidum, certum, securum, facillimúmque recuperatu: tunc non magis valet debitum, quam ius ad illud. Sed dato oppositum esset verum, secundo dicimus, quod in casu de quo agimus nihil concluderet quia debitor debiti ad annum tenetur ius huius debiti facere certum, quia tenetur certo soluere, ergo non potest hoc ius soluendi quod ipse tenetur facere certum minoris redimere anticipate soluendo. Hinc sequitur quod male Armilla, [k] cum nostram veram tenuerit sententiam statim oppositum tenendo, eam mutauit, rationes has nostras parum ponderans, sed existimo, qui exactè eas ponderauerit, nisi proteruire velit, nostræ sententiæ promptus subscribet.

[k] *Armilla verbo, Vsura. §. 13. 35.*

¶ *An pagæ acerbæ sint licitæ vbi late differitur hæc materia, & vbi non solum impugnari, sed & expugnari videtur sententia affirmatiua, & vbi agitur de quodam contractu inito ab Imperatore Carolo quinto an liceat talis contractus.*

CAP. LVIII.

QVoniam in præcedenti disputatione valde sumus immorati, & non immerito: sed vt detegeremus anfractus in quos aliquis minus cautus posset impingere, iam nunc ad reliquas materias disceptandas progrediamur, primo ab illa quæstione quasi præcedenti annexa inchoando, de pagis acerbis an sint licitæ. ¶ Igitur de pagis, & scriptis respectu locorum Genuæ vel aliorum banchorum, an licite & sine vsura possint emi hic quæritur, exempli gratia, Petrus habet scriptum, vel chirographum, quo hinc ad annum recipere potest cētum aureos

ſuper tali banchó : & quia nunc indiget pecunia pro ſuis negotiis vendit Antonio tale ius , ſcilicet poſſe recipere dictos centum aureos pro nonaginta præſentibus. Similiter de pagis Genuenſibus eadem eſt quæſtio Ioannis qui hinc ad annos quatuor debet recipere in locis Genuæ mille ducatos , qui nunc ſunt acerbi , id eſt non maturi vendit Petro pro 900. ſoluendis nunc. An ij contractus ſint liciti & quidem Armilla , verbo , Vſura.§. quinquageſimo, eos proponens,eos iuſtificat dicens quod quamuis multas quæſtiones circa hoc faciant doctores, tamen hæc eſt vltima determinatio quod tales contractus ſunt liciti & licitos eſſe probare nititur. Primò authoritate pontificũ,quia inquit Calixtus Papa,& Siſtus quartus huiuſmodi contractus conceſſerunt , quod non feciſſent ſi fuiſſet vſura ſic contrahere. ¶ Secundò probat ex conſuetudine ſcita ab eccleſia & tolerata. ¶ Tertiò probatur, tũ ratione periculorum,quia poteſt interuenire aliquod periculũ in huiuſmodi debita acerba recuperãdo. ¶ Quartò ratione acerbitatis , quia pecunia acerba non tantũ valet quantũ matura,& quia non tantũ valet pecunia futura quantũ præſens , quoniam præſens poteſt expendi , non autem futura. ¶ Quinto quia in huiuſmodi contractibus non venditur pecunia, ſeu paga vt clarum eſt, quia venditor in his contractibus non tenetur aſſignare emptori pecuniam,vel pagam : ſed tantum ius,vel chirographum quæ minus valent , ergo minoris poſſunt emi : quam ob quantitas iſtorum debitorum acerborum. ¶ Sextò quia in his contractibus nõ interuenit mutuum ergò non interuenit in eis vſura , illatio eſt nota,& antecedens patet, quia in mutuo aliquid manet reſtituendum , ſcilicet mutuata ſors,& hic nihil manet reſtituendum , ergo non eſt mutuum. ¶ Septimò quia eſt vera emptio,quia periculũ iuris chirographi empti apud emptorem manet, ergo nõ eſt mutuatio vbi poſſit interuenire vſura. Hæc ſunt argumenta neque vilipendenda : quibus Armilla ſuam fulcit ſententiam.Eandem tenetur Nauar.[a]

[a] *Nauar. Sum. Lat. c. 17. aum. 237.*

¶ Dico ergo, quæſtio hæc non modicum nobis faceſſeret negotium niſi aliqua fundamenta,& principia quibus iſta fulcitur ſententia affirmatiua debilitaſſemus.Primò ergo antequam pro captu noſtro quid nobis in hac quæſtio-

quæstione videatur verius resoluamus, dicimus quod esto propter argumenta hic proposita sententia hæc probaretur, tamen non ideo probandam esse censemus sententiam Nauarri quam quæstione superiori refutamus, scilicet quod ipsimet debitori liceat à se debitum minoris anticipata solutione redimere, quia hoc negat Caietanus, cum in quęstione hac de pagis acerbis cum Nauar. & cum Armilla tenuerit, quia adhuc diuersa est, vt præximus ratio quia iste debitor tale ius, & chirographum certum facere tenetur.

¶ Igitur pro decisione quæstionis sit prima conclusio. Si debitum pecuniarium dicatur acerbum, quia est periculosum recuperatu, vel litigiosum, vel parum certum, & liquidum, in hoc omnes conuenimus, scilicet quod possit minori pretio iusto tamen emi anticipata solutione. Hæc conclusio est Soti, & Fratris Ioannis de la Peña quia iura, & debita in futurum recuperanda cum istis periculis, & malis conditionibus affecta minus valent.

¶ Secunda conclusio, ista iura vel debita in futurum soluenda etiam liquida & secura minoris possunt emi à mercatoribus: qui rogantur ea emere, quando parati erant suam pecuniam, quam anticipatę pro eis soluunt, occupare licitis negociationibus vbi plus, aut tantundem lucrarętur, quam minus quod soluunt pro chirographo. Hæc conclusio patet, quia tunc seruatis conditionibus omnibus lucri cessantis probabile est, quod ratione lucri cessantis: vel damni emergentis possit ea iura minoris emptor ad instantiam partis indigentis tali pecunia emere anticipata pecunia. Hæc conclusio videtur Metinæ. [b]

¶ Tertia conclusio, vbi debita sunt liquida, secura, certa, quæ in futurum sunt recuperanda absque ratione damni emergentis, aut lucri cessantis in mercatore, rogatus ea emere ab indigente pecunia non potest anticipata solutione minoris ea emere. Hæc est Soti in de iustitia & iure. Hac ratione Metina Salmanticensis [c] ait quod non licet census & iura ab antiquo imposita quorum iustum pretium fuit ad quatuordecim pro mille iuxta pragmaticam emere minoris: nisi sint iura difficilia recuperatu, quo ad pensiones annales.

¶ Quarta conclusio inter mercatores Genuenses in

b *Metina in codice de restit. q. 38. ad fin.*

c *Metin. Salm. Instruct. fol. 146. pag. 2.*

quorum manibus sua pecunia semper est in potentia ad negotiandum, forsitan si absit mens corrupta, malaque intentio, & attendantur omnes conditiones iustificantes lucrum cessans, ratione lucri cessantis possunt hæc iura etiam liquida, & certa & secura minoris emere, arbitrio boni viri pensato ex vna parte debita, si sunt periculosa, aut si sunt secura faciliaque recuperatu, pensato saltem lucro quod ex pecunia quam habebant destinatam negotiationi proueniret ex qua verisimiliter illud minus quod pro chirographis soluũt lucrarentur: & forte salua censura Romanæ Ecclesiæ: hac ratione Calixtus, & Sixtus quartus illos contractus concesserunt, & non absolute.

¶ Quinta conclusio regulariter illæ emptiones pagarum acerbarum factæ iusto pretio arbitrio boni viri tardo, sed minori quam sit quantitas in posterum recuperanda, sunt licitæ, si hac conditione fiãt vt emptor subeat periculum recuperandi si debitor talis chirographi, vel iuris excoxerit, vel fidei fractor extiterit vel lite se defenderit, quia solum sibi actionem ad recuperandum illa vendit creditor & nihil amplius dixi quod regulariter in hoc casu sunt licitæ, quia regulariter instant, vel circumstãt hæc pericula chirographa hæc, & iura: sed & in hoc casu, & in priori quartæ conclusionis prædicti pontifices hos casus concessere: & in his casibus, quia regulares sunt & consuetudo eos tolerat.

¶ At his non obstantibus salua censura ecclesiæ & meliorum potentium docere nostra sententia est vera quæ est vt prædiximus Soti, & Fratris Ioãnis de la Peña, quod in casu particulari, vel particularibus casibus, vbi omnia excusantia cessarent, quia debita sunt certa, liquida, secura, sine expensis, & labore recuperabilia faciliaque recuperatu & citra omne periculum & veluti iam in manu: non licet ea anticipata pecunia emere minoris quam in se sint, secluso lucro cessante quia nulla subest ratio excusandi talem emptionem & præter rationes ante adductas probatur clare, quia non licet minoris emere merces certò tradendas quam ipsę tempore traditionis valent, sed per Armillam qui emit debita illa iura & chirographa ad illa recuperanda, emit ea veluti merces. At ista iura si sint certa & secura, pro tempore recuperationis valẽt, verbi gratia,

tia, mille, ergo nō licet anticipata ſolutione minus quam mille pro eis dare, ſicut merces quia tempore traditionis pro eis inueniuntur mille, non licet pro eis anticipatè ſoluendo dare minus quam mille.

¶ At negare quod ius ad mille recuperanda tempore recuperationis, ſi ſit certum, & ſecurum recuperatu non valeat mille, eſt præter omnium opinionem loqui, quia ſicut merces valent mille quādo tempore traditionis earum pro eis inueniuntur mille, ita illud ius recuperandi mille poſtquam tempore ſolutionis, quia eſt ſecurum, eſt veluti merces pro qua ſoluuntur mille, ſequitur quòd valet mille, neque valet dici quod qui emit illud ius eſt veluti qui emit granum in ſemine, & in potentia quod minus valet, quia non eſt ita, quia granū in ſemine & in potentia multis ſubiacet periculis, & laboribus, & multipliciter poteſt impediri. At debitū, & ius ad illud vt ſupponimus eſt certum, ſecurum, moraliter non impedibile: quia debitor illius eſt valde diues, & timoratæ conſcientiæ, qui ſtatim accedente termino ſolutionis ſe offeret ad ſoluendum illud cum benedictione domini. Concludamus ergo quod in hoc caſu ſecurior & longè verior eſt noſtra ſententia quàm Armillæ & Nauar.

¶ Igitur ad argumenta dicimus, quod iam ad priora ex authoritate pontificum & conſuetudinis toleratæ reſpondimus quomodo, & in quibus caſibus authoritas pōtificum, & conſuetudo eos cōtractus toleret, & poſſit tolerare præter quam in iſto caſu. ¶ Ad reliqua argumenta iam reſponſum eſt quod ratione periculi, aut lucri ceſſantis poſſint tales contractus tolerari, ſed non ratione fundamēti allati, ſcilicet quia pecunia preſens ex ſe vel ſemper valeat magis quam futura quia hoc eſt falſum.

¶ Ad aliud argumentum reſpondetur, quòd licet concedamus, quòd venditur tātum ius, & chirographū, negatur quod iſtud ius ex ſe minus valeat, niſi ſit periculoſum aut niſi interueniant aliæ circunſtātiæ. ¶ Ad aliud argumentum penultimum negatur, quòd ibi non interueniat mutuum virtuale, quia pro illo pretio anticipato veluti pro mutuo dato, recuperatur debitum in quo vltra ſortē recipitur aliquid, & ſicut emens merces anticipata ſolutione ſtatim acquirit ius ad eas ſuo tēpore recuperandas

sic iste statim acquirit ius ad debita suo tempore recuperanda, quare sicut ille non potest anticipate minus soluere pro mercibus aut pro iure recuperandi eas, ita iste non potest minus anticipate soluere pro debito sibi in futurum soluendo, cum est omnino securum, aut pro chirographo id est iure recuperandi illud.

¶ Ad vltimum argumentum dico quod voce tenus, & in forma est venditio sed est cũ virtuali mutuo ratione cuius recuperat plusquã anticipate soluit, ideo est palliata vsura, sicut etiã emptio merciũ minori pretio anticipata solutione, in forma est emptio sed implicite est ibi mutuo ratione cuius exoluitur aliquid vltra sortẽ, & hæc sunt dicta non animo impugnandi Nauar. virum alioquin eruditissimum & mihi gratissimum & de tota Christiana republica tam bene meritum. Sed causa eruendi, & patefaciendi veritatem alioquin de se manifestam: sed quibusdam fucatis argumentis offuscatam in hac parte.

Qõ. 1. ¶ In dubium quoque reuocari hic potest contractus ille, quem imperator Carolus quintus oppressus egestate bellorũ solitus fuit inire cũ ex Indiis regionibus asportãtibus gazas, quas sibi pro necessitatibus bellorũ eis inuitis tollebat, cõstituebatque illis annuos redditus supergabellarum sibi debitarũ iuribus in recompensationem pecuniæ ablatæ, an sit contractus licitus. Et idẽ de cõmunitate indigente pecuniis an possit cogere ciues ad præstandum communitati constituendo illis in recompẽsationem annuum redditum ex veris redditibus communitatis.

¶ Dico igitur ad hunc contractum, quod tanta potest esse necessitas publica cui aliunde non possit opportune subueniri, quod poterit communitas, aut eius vices gerẽs rex, aut imperator, vt minus grauentur ciues, & necessitati præsenti præsentanea adhibeatur subuentio cogere ciues ad præstandum communitati, & sic etiam ciues dantes pecunias possunt habere annuum censum, sicut poterunt habere, qui ex gazis bene acquisitis in Indicis regionibus sibi ablatis ab imperatore Carolo in recompensationem acceperunt ab ipso, super vectigalibus annuos redditus, dixi si bene fuere partæ tales gazæ, quia increbruit fama imo experientia est testis: quod multi illorum iniuste eas acquisiere, quod autem tales cõtractus licite

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

licui sint patet. Quia hic est emptio census, & non mutuum, quia eam præstantes pecuniam communitati, aut imperatori, non possunt eam reuocare quãdo volunt: neque periculum pecuniæ est penes eos qui dant sed penes imperatorem, vel communitatem recipientes: periculum vero census est penes ciues dantes pecuniam, & dominũ possessionis hypotheticę secũdum aliquos doctores: similiter igitur vsuræ labe carent tales contractus.

¶ Sed quid si communitas accipens pecuniam suorum ciuium ad censum talia iura vectigalium nõ haberet, sed ficte & in aëre, An talis cõtractus esset licitus si super his fictis iuribus non stantibus censum consignaret. Hic casus est dubius vt ait Armilla verbo vsura §. 52. Sed ego dico post ex extrauagantem Pij quinti damnantis census personales, & super nullam veram hypothecam cõstitutos plane contractus esset nullus virtuteque illius non possent tales ciues percipere censuales pensiones, perceptasq; tenerentur restituere, possent tamẽ agere tunc prõ suo interesse, sed de his satis.

¶ De celebri quæstione montis pietatis tantopere inter doctores ventilata, & an liceat dominis quia subministrant pecuniam, aut granum suis colonis eos obligare ad pretio antiquo conducendos agros.

CAP. LIX.

POrrò iam illa celeberrima quæstio & inter quæstiones ad materiam vsuræ pertinentes tantopere inter doctores ventilata de montibus pietatis nuncupatis se offert vbi quis pius homo cõgerit magnam vim, aut copiam frumenti, aut pecuniam pro pauperibus illius ciuitatis, aut oppidi indigentibus, an possit non ratione mutui, sed quia adhibet diligentiam ad illum sustentandum montem frumenti, & pecuniæ qui sine expẽsis nequit sustentari, & quia in eo præficit officiales ad conseruandũ montem ad mutuandum indigentibus & petẽtibus mutuum, & ad recipiẽda pignora, & chirographa, accipere aliquid vltra sortem mutuatam, & videtur quod nullatenus liceat, quia nullus mutuator se offerens ad mutuãdũ reipublicæ ratione huius, quia laborat in mutuãdo, & officiales ad mutuãdũ præficit potest aliquid accipere, qa cũ Qõ. 1.

mutuum fieri debeat gratis iuxta præceptū domini mutuum date nihil inde sperantes: non debent pro tali mutuo indigentes grauari, vt aliquid soluant vltra sortem, ergo pro sustentando montem ad mutuandum nō debet aliquid vltra sortem exigi, & quidē Sotus, & Caieta. hos montes institutos in Italia, damnant tanquam vsurarios. Cæterum Nauarrus, Peña, & Metina Complutensis eos approbāt, quia inquiūt approbati [a] sunt per diploma Pōtificum Leonis. 10. & aliorum quatuor pontificum: vt refert Nauarrus commēto de vsuris. Igitur pro resolutiō ne quæstionis more nostro statuitur prima conclusio.

a *Concil. Later. sub Leon. 10. Sessio. 10. Paulus 2. Sixt. 4. Innoc 8. Iul. 2. Sum. Pōtif. montes pietatis approbarunt.*

¶ Prima conclusio licet pro mutuo non liceat aliquid accipere, quia esset vsura: tamen pro obligatione mutuādi qua quis ciuiliter se obligat ad mutuādum pecuniam, vel frumentum omnibus indigētibus ciuitatis, vel populi cum petierint, aliquid vltra sortem exigere potest. Cōclusio est Soti, & omnium cuius meminimus supra, quia licet vt diximus aliquid accipere pro fideiussione, vel assecuratione ergo & pro obligatione ciuili omnibus mutuandi, quia est extimabilis pretio.

¶ Secunda conclusio, mons pietatis est licitus si sit cum his conditionibus institutus, prima ne mōs crescat exēsionibus quæ vltra sortem exigantur ab indigētibus petentibus inde mutuum. Secunda vt ministri & officiales illius montis nihil amplius ab indigentibus, & poscentibus mutuum recipiāt quā labor eorum postulat. Sed magis piū esset vt erigentes huiusmodi montem aliquid etiā redditus relinquerēt pro stipendiandis eius officialibus, pro eiusque sumptibus. Ita vt pauperes, & indigentes, in quorum gratiā mons institutus est, in nihilo grauarētur: sed tantum sortē mutuo inde receptam soluerent. Et fecit Caietanus vidisse in Italia. Nam & Leo. 10. melius esse asseruit, vt pauperes non nisi dimidium pro sustētatione montis & ministrorum exsoluerent tantum: sed nihilominus licèt indigentes inde quęrentes mutuum, pro rata mutui rependant stipendium pro ministris necessarium, etiam & in hoc casu Leo. 10. illum montem approbat.

¶ Igitur ad argumētum præcipuū Caietani, & Soti in oppositum respondetur, quod si indigentes accipientes inde mutuum, aliquid soluunt vltra sortem, non id

soluunt

sequunt ratione mutui, sed gratia conseruandi montē, & soluendi stipendia officialibus, recompensandique expensas, quia in gratiam talium indigentium huiusmodi officiales subeunt laborem, & expensas, quæ omnia non tenentur gratis subire, post quam non in illorum commodum, sed in egenorum commodum mons ille institutus est, & conseruatur.

Tertia conclusio, tales institutores montium pietatis in pecunia, vel in tritico pro mutuando indigentibus populi si non renuntiant dominium pecuniæ aut tritici in communitatē pauperū indigentium, aut si nō se obligant ciuiliter & perpetuò, aut pro multo tēpore ad mutuandum egenis ciuitatis, aut populi: nō possunt mutuādo exigere aliquid vltra sortem, & salua authoritate sedis Apostolicæ, & tātorū pontificū, cui me subdo, in hoc videtur vera sententia Soti & Caietani reprobātium montes, quorum dominium, scilicet, manet apud eorum fundatores. Et patet quia in hoc casu neque pro obligatione ciuili, quia dominus illius montis, vt supponimus, non se obligat ciuiliter, neque pro sustentatione illius montis, quia vt supponimus in conclusione hac, ille mons nō est pauperum: non tenentur pauperes aliquid vltra sortē impendere pro illius conseruatione: quia quolibet tempore, cum sit suus, potest fundator illius sibi eam pecuniam vendicare, vel in alios sibi vsus proprios vertere.

Quarta conclusio, in rei veritate in casibus, quibus pontifices approbarūt huiusmodi mōtes pietatis sunt liciti: quia in huiusmodi casibus dominiū illius mōtis est penes communitatē pauperum, quia illud dominium renūtiauit fundator montis in cōmunitatem pauperū populi, aut ciuitatis: & talis mons pro mutuādo pauperibus ciuitatis, manet obligatus: vnde si pauperes aliquid vltra sortem contribuāt pro eius & ministrorum, & sumptuū sustentatione non rem alienam, sed suam mercē rem agunt. Et in hoc casu vera est sententia Nauarri, & Metinæ, & Fratris Ioannis à Peña: quia in isto sensu creditur pontifices hunc montē approbasse, quia approbamus, inquiūt, hanc montis institutionem cum cōditionibus, quatenus non sunt contra ius naturæ. Verumtamen si fiat iuxta cōditiones in hac quarta conclusione prætactas, nihil fit

cõtra ius naturę: ergo est licitus talis mõs, si iuxta cõditiones has huius quartæ cõclusionis instituatur salua cẽsura Romanæ ecclesiæ in cunctis à me assertis vel asserendis.

Qõ. 1. ¶ Præterea & hic, quis ambigere poterit, an vsurarius sit ille creditor, qui aduenięte tempore solutionis sibi debiti maiorem dilationem, aut moram suo debitori cõcedere renuit, nisi aliquid sibi vltra sortem debitam erogetur. Et videtur quod vsurarius non sit in hoc, quia postquam debitor est in mora, potest creditor exigere interesse damni emergentis aut lucri cessantis.

¶ Respondetur tamen, quòd planum est ob talem morẽ dilationis solutionis, etiã inuito creditore, à debitore assumptam, secluſa ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, id est, si nihil horũ ex tali dilatione creditor patiatur: nõ potest à debitore aliquid vltra sortem exigere, quia esset vsura. Secus si talis ratio lucri cessantis, aut dãni emergentis interueniret: quia tunc ad instantiam debitoris de hoc admoniti, si protraheret tẽpus solutionis, posset ratione talis lucri cessantis, aut damni emergentis aliquid vltra sortem recipere. ¶ Secus esset, si ipse causa aliquid plus recipiendi, sua sponte se offerret ad præstidam maiorem dilationem, & non ad petitionem alterius quia tunc casus hic vsuræ labe non caret.

Qõ. 2. ¶ Insuper ab hoc loco non aborret illa quæstio, quæ quæri solet, vtrũ domini agrorũ immunes sint ab vsura, qui hac conditione colonis & agricolis pecuniã, aut frumentũ mutuant, vt pristino pretio quo soliti erant coloni conducere tales fundos, eos conducant quando iã tali pretio coloni eos conducere renuunt. Et videtur quod hoc citra vsuram facere possint: quia per id mutui nõ intendunt, nisi quod pretium iustum pensionis, quod antea coloni soluerant: modò soluãt, & nihil amplius: & quidẽ Sotus de iustitia & iure id non esse licitum asseuerat. Nauarrus quoque [b] hunc casum cũ Soto reprobare videtur vbi sic ait, cauere sibi debere ecclesiasticos, & sæculares prędiuites, qui suis colonis agros pluris iusto pretio rigido locãt propter dilatã solutionẽ sibi debitorum, vel propter mutuationem, quia mutuãt colonis triticum, aut victum, aut pecuniam pro sumptibus agriculturæ, vel quia alliciunt colonos donis, & pollicitationibus ad augenda pretia

b *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 210.*

pretia in auctionibus publicis, vel quia donariis incremẽtorũ, quæ Hispani vocant *Punas*, & dilationibus solutionũ cogũt eos facere renũtiationes ob omni iure alienas, quales ante suam ætatem pauciſſimas in Hiſpania vidit Nauarrus, nulla habita ratione, quod per huiusmodi submiſſiones, & ad casus fortuitos obligationis minuitur pretũ, alioquin iuſtum conductionis, nulla habita ratione etiam quod locãtes tam exceſſiuo pretio sunt in causa, vt redigant conductores ad magnã miſeriam, ita vt sint veluti locatorum mancipia, vel vt vtantur mendacem, vel malis artibus in vendẽdis fructibus, vt inde corradant pretium exceſſiuum, quod ſoluunt: quibus niſi vtantur, impoſſibile eſt illud ſoluere.

¶ Igitur pro deciſione quęſtionis, quia Frater Ioannes de la Peña videtur aliter decidere, more ſolito ſtatuamus concluſiones. ¶ Quarum prima ſit. Si ipſi domini agrorũ ſponte ſe offerunt ad præſtandum iuſto pretio boues, & inſtrumenta ad inducendum colonos agricolas, vt augeant conductionis pretium, quod alias non augerent, vſuram eſſe exiſtimo. Sicut ſi huius rei gratia mutuarent frumẽtum: hæc concluſio eſt Nauar. & Soti. Et patet, quia ratione iſtius præſtationis mutui, accipiunt plus pretij quam eſſent accepturi.

Secunda concluſio, ſi ad inſtantiam & petitionẽ agricolarum, cum per plures annos ineunt cõductionis fundorum contractum, domini agrorum obligatione ciuili & inſtrumentali ſe aſtringunt ad præſtandum boues, & inſtrumenta agriculturæ ſuo iuſto pretio poſtea ſoluenda & ſi ſic ſe obligent ad victualia, vel ſemina neceſſaria mutuanda, ſi ratione huius obligationis ciuilis aliquid modicum exigant amplius quam non eſſent ſine illa recepturi, nõ videtur condemnandum. Patet hæc concluſio, quæ fertur fuiſſe F. Ioãnis de la Peña, quia obligatio hæc, cum ſit ciuilis & per plures annos. v. g. octo aut decẽ eſt extimabilis pretio: ergo cum non vltro, ſed ad inſtantiam agricolarum ſe dñi agrorum ad prędicta aſtringunt, aliquid pro ea accipere, culpa vſuræ vacare videtur.

¶ At in hoc, totum periculum verſatur vſuræ, & ideo Soto, & Nauar. id abſolute reprobant: quia vel ipſi dñi agrorũ ad hæc mutuanda, vt augeant pretiũ vel recipiãt

pretium,

pretium, quod aliàs coloni non darent cõmuniter, vtrũ se offerunt, vel si ad instantiam colonorũ ea obligatione ciuili se obligãt, illa parum valet si sit pro semel, aut bis prædicta mutuãdo, vel si aliquid valet, quia est obligatio qua se obligãt ad hæc mutuãda necessaria agricolis paries, quotiẽs indiguerint, & per plures annos, non tamen nec in hoc casu tantũ valet, quantũ est id quod ad pretiũ alias dandũ adaugẽt. Vnde res est plena periculis, & ideo ab his actionib. pretij his coloribus merito Nauarrus aduertit ecclesiasticos, & seculares prędiuites debere cauere.

¶ Vltra hæc, accedit & dubium ab hoc loco non alienum, scilicet, an contractus hic sit vsurarius, vbi Petrus sic conuenit cum Ioanne, dicens: Ioannes obliga te mihi ad meas in æstate iusto pretio demetendas fruges, pretio tunc temporis currenti, & nunc ego tibi præsoluam partem pretij. Sotus in de iusti. & iure, hunc contractũ non omnino audet approbare, quia ratione anticipatæ solutionis partis pretij, quę videtur mutuũ virtuale, exigit Petrus à Ianne obligationẽ ciuilem extimabilẽ pretio, scilicet demetendi segetes Petri postea in æstate. Sed dico licet ista sententia Soti propter authoritatẽ tãti viri vt potè tutior, non sit omnino respuenda sed consulenda, sed quia istæ conuẽtiones cõmuniter fiunt in Hispania, quæ non sunt mutua, sed emptiones, vel conductiones operarum operarij præsoluta prius parte pretij: quia non intendunt isti mutuare: sed cõducere operarios præsoluta parte pretij, vel toto pretio. Ideo non sunt vitio vsurę notandę, nec obstat, quod ciuiliter obliget Petrus Ioannẽ ad præstandas in posterum, id est, in æstate operas, anticipata pecunia Ioãnem obligando, quia etiam citra vsuram anticipata solutione emens merces licite obligat vendentẽ ad eas in posterum tradendas emptori.

Q6.3. ¶ Deinde hic, nisi in materia de locatione casum hunc dillucidassemus, an vsurarius sit contractus locare ouis cum obligatione reficiendi numerum earum ex fœtibus inde nascituris, vt passim fit in noua Hispania, vbi contra naturam, contractus locationis conductor subit periculum supplendi numerum ouium pereuntium ex fœtibus, ratione conductionis sibi prouenire debentibus, hic nobis prolixior sermo erat futurus. Sed iam diximus

contra

contra Metinam, in sua instructione absolute damnantem contractum quomodo hac via potest tolerari, si locator ouium ratione huius grauaminis, quod imponit conductori ouium, tanto minori pretio eas locet, quantum valet refectio pro pereuntibus ouibus: quam facit conductor ex nascentibus fœtibus.

¶ Secundo dici potest, quod tolerari potest, quia cum oues illæ locatæ sint locatoris, & apud ipsum maneant quoad dominium, ex fructu suarum ouium, & suo resarciones pereuntes, & residuum fructum præter requisitũ ad hanc refectionem locat tantum conductori iusto pretio alias longe maius pretium iuste accepturus, si omnes fructus locaret, sed an ita fiat committendum censeo eorum conscientijs & arbitrio bonorum virorum, quamuis non sit res quæ vacet omni scrupulo, Quando ergo magna strages contingeret sine culpa conductoris ex casu fortuito, tunc non videtur ex nascentibus fœtibus teneri ad reficiendum numerum: quia sine culpa sua in notabili copia perierunt matres, & non suppetit ea possibilitas ex fœtibus paucis remanentibus, aut nascituris supplendi tã magnum numerum: nisi forte per plures annos eas conduxerit, taliterque euenerit casus, vt ex abundantia fœtuum subsequentium, vel præcedentium annorum, possit conductor recompensare refectionem notabilem ouium casu fortuito pereuntium: quam fecit, & pro quantitate pretij conductionis quod soluit, aliquid lucrari, ad instar casus fortuiti sterilitatis innitendo æquitati.

¶ *An gener teneatur fructus pignoris dotalis computare in sortem, & an vsura sit, si venditor sibi applicet fructus possessionis venditæ ante pretij solutionem.*

CAP. LX.

QVoniam paulatim ad profundum materiæ vsurarũ immergimur, iam illa quoque quæstio iuridica. c. salubriter de vsuris, & lege. pater. ff. de dol. mal. prætacta se exerit, an gener fructus pignoris fructiferi sibi dati à socero in securitatem soluendæ dotis, teneatur in sortem sibi dotis debitæ, & soluendæ computare, an vero his fructibus tam perceptis, in dotem eos non computãdo, possit integre

integre suam dotem sibi constitutã pro sua vxore recuperare? Et quidẽ hæc quæstio iam per authoritatem pontificiam prędicto capit. salubriter satis patenter diffinita est, scilicet, quòd non est vsura tales fructus pignoris dotis non computare, & quòd licitè potest gener his fructibus, quamuis perceptis iam à se, integram vxoris dotem expetere: quia tales fructus iam perceptos restituere nõ tenetur, quia eos non capit vi mutui veri, vel palliati: sed alia ratione.

¶ Sed quænam sit ista ratio iustificans acceptionem fructuum-pignoris dotalis vltra dotem, si petitur, varia huius rei rationes, quæ à varijs doctoribus variæ redduntur, siquis videre velit, legat Didacũ à Leiua: [a] sed Nauarro, prout ipse ait, nulla earum rationum placet, non communis, neque alia Metinæ, neque alia Soti, nec alia Fortunij à Nauarro olim approbata: sed solum alia genuina fundata in donatione tacita dotantis, & tradentis pignus, quæ secundum ipsum colligitur ex multis in dotatione concurrentibus, quæ ibi insinuantur. Sed mihi nulla ratio magis applaudit aut satisfacit, quàm illa, quã illustrissimus dominus Didacus Rom. episcopus Thaxchalensis vir sua facultate eruditissimus, cum interesset quibusdam nostris conclusionibus, insinuauit fundãs eam in ratione dãni emergẽtis, nã etsi illa ratio Soti [b] bona sit licet, quod ideo potest gener recipere illos fructus pignoris dotis vltra dotem saluam & integram, quia dos est salua, atque integra obligatur ex fructibus dotalibus percipiendis ad onera matrimonij sustinenda, sed quia hæc ratio generalis videtur reducenda est ad aliam magis non tam, & specialem: & quidem nulla hic apparet ratio certior, quàm ratio damni emergentis, licet alij doctores, vt Metina Complutensis de vsuris suggerant hanc causam esse rationem lucri cessantis, scilicet, quia cum pecunia dotali lucraturus erat gener, si statim sibi fuisset soluta. Sed hæc ratio non est vniuersalis. Sed quid si cum dotali pecunia non negotiaturus esset gener, sicut multi non negotiantur.

¶ Igitur potissima ratio iustificans prædictum casum, est ipsamet ratio damni emergentis: quia damnum emergens dicitur non solum quando ex eo quod non solutum mutuum,

Qó. 1.

a *Didacus à Leiua in c. 1. lib. variarum resolut.*

b *Totus de iustitia & iur. q. 1. ar. 2.*

nauum, aut debitũ in tẽpore cecidit domus, aut triticũ
est à creditore carius emptũ, sed etiã quando ex hoc ali-
quod simile dãnum accepit creditor. At ex eo quod socer,
vel qui promisit dotẽ, quam statim se obligauit soluere,
dilatat, gener patitur dãnum, quia ex suis expensis, vel fa-
cultatibus proprijs, vel alienis cogitur subire onera ma-
trimonij, quæ ex fructibus dotis soluẽdæ, & nõ ex ꝓpriis
tenebatur sustinere: ergo ad restaurationẽ vel suppletio-
nẽ illius dãni, ꝙ alias pateretur ex dilatione dotis, fructus
pignoris dotalis recipere (plana est ratio) quòd possit.

¶ Ex qua conclusione iuridica, quatuor inferuntur dicta primum, quemlibet maritum, quamuis non sit ge-
nerius, qui tale pignus dedit, posse fructus eius percipe-
re non computando eos in dotem promissam: nisi cõtra-
rium exprimatur: quamuis solutioni dotis longum tem-
pus præfigatur, modò obligatio dotem soluendi esset ad
præsens tẽpus, licet solutio differretur accepto pignore.

¶ Ex quo patet solutio ad illam quæstionem, vtrum Qõ 2.
casu, quo vir accipiens pignus concesserit dilationẽ: pos-
sit accipere fructus, quia respondemus cum Nauarro [c] c Nauar.
quod potest, contra Armillam, verbo. Vsura, §. 23. Cuius Sum. Lat.
ratio nihil valet, quia inquit, si à principio fuit appositus cap. 17. nu.
terminus dilationis solutionis dotis nõ potest facere fru- 213.
ctus pignoris suos, quia sicut potuit eã accipere sine do-
re, ita expectare, & dare dilationẽ per annum & plus. Se-
cus secundum Armillam si non est positus dilationis ter-
minus.

¶ Sed dico cum Soto etiã, cui accedit Nauarrus, quod
etiam concessa dilatione, & termino solutionis dotis cer-
to in futurum licite potest sponsus illos fructus pignoris
sibi percipere, quia si concessit dilationem, visus est eam
iuriatus concessisse, & per hoc non renũciasse ius perci-
piendi fructus: quos ratione damni emergentis, vt prædi
ximes licite percipit.

¶ Sed quid si spõsus nõ præaccepit pignus, & cõcessit Qõ. 3.
dilationem dotis, an possit petere fructus? Respondetur
propter eandem rationem Soti, quoniam si sponsus con-
cessit dilationem, iuxta ius eam videtur concessisse, non
renuntiando iuri suo, & damno suo: ideo sic licèt non
præaccepit pignus, potest sponsus petere & redditus? &
fructus

fructus dotis: nisi expresse renuntiauerit iuri suo recipiendi fructus vltra dotem. Hęc sententia est etiam fratris Iosephi Minoritę in suis floribus Theologię, & probatur ex vsu reipublicæ Christianæ, quia ius Canonicum huiuile concedit marito posse petere redditus dotis, dum illa non soluitur, quia salua dote ex eius fructibus tenetur onera matrimonij portare.

¶ Ex quo infertur secundum dictum, quod est Naturi, scilicet, posse maritum paciscí cum eo, qui dotem promisit, & non soluit, vt quoadusque soluatur pro subsidio onerum matrimonij pendat in singulos annos tantum quantum aliquis mediocriter industrius ex ipsa dote, ipso salua, sibi comparare posset, ita Panorm.[d] & multi relati per Didacum Leiua, & Sotus,[e] quidquid Ioannes Lup.[f]

¶ Præterea quærere hic aliquis forte non cessabit, an vir possit percipere omnes illos fructus pignoris vltra dotem, etiam si superfluant, & excedant ad onera matrimonij sustinenda. Dicitur ergo, quòd licet doctores, ex ratione lucri cessantis, tales fructus pignoris posse sibi vendicare maritum affirmant, cõcedant etiam fructus excedentes onera matrimonij posse inde percipere: tamen re vera secundum Sotum loco citato, & etiam Sylvest. verbo, Vsura, non potest maritus inde sibi reportare fructus excedentes onera matrimonij, quatenus excedunt, sed tantum ad onera hæc sustinenda, quia necessitas, & obligatio mediorum desumitur ex fine.

¶ Adhuc & hanc necessariam quæstionem, & hic adjicimus enodare, vtrùm vidua post mortem viri possit dos fructus vltra dotem repetere: dum sibi sua dos non soluitur, & quidem quæstio hæc non tam patescit inter doctores. Nam Panorm. cap. salubriter de vsuris, partem tenet affirmatiuam: veruntamen Innocentius, Hostiensis, Ioannes Andr. sustinent partem negatiuam. Quia ipsa vidua non tenetur alere familiam integram seruando dotem, quemadmodum eius tenebatur maritus, & ideo non caret illo iure mariti.

¶ His igitur sic stantibus, statuitur hęc resposiua conclusio, probabilis est opinio, quòd maritus, qui dotem recepit, & hęredes eius, in causa diuortij, tenentur vxori viduæ, aut separatæ ad alimenta præbenda, quæ, salua sibi manentia

d *Panorm. c. salubriter. de vsuris.*

e *Sotus lib. 6. de iust. & iur. q. 1. art. 2.*

f *Ioan. Lup. in repet. cap. per vestr. not. 6. de donat. inter vir. & vxor.*

Qõ. 4.

Qõ. 5.

manente dote, dari debent, quoad vsque illi sua dos persoluatur. Hęc conclusio est Nauarri loco citato, Syluestri, Angeli. ¶ Hæc conclusio patet primò, quia cæteris paribus semper est magis fauendum doti, & viduis, quarum causa est fauorabilior in suis dotibus. Secundò, probatur ex ratione Soti: quia maritus cum illo onere suscepit dotem, aut pignus dotis, vt quamdiu non soluitur dos & nō restituitur vxori, alat vxorem & etiam familiam, si remanent filiorum salua dote, ergo potest vidua, seu separata percipere illa alimenta pro se, & familia remanente necessaria, quamdiu sibi sua dos non redditur. ¶ Et confirmatur, quia quamdiu sua dos non restituitur isti, non desinit esse dos, neque desinit gaudere iure speciali dotis: quia cum illo onere transiuit ad maritum, & hęredes mariti, vt quamdiu sibi nō solueretur, salua dote aleretur nō solum familia, sed etiam ipsa, si remaneret sola, & non solum per annum, sed quamdiu in vita patitur dilationem dotis: quia non vsque ad mortem tantum, sed vsque ad redditam dotem perseuerat in marito onus sustinendi onera matrimonij salua dote, & per hoc soluitur argumentum contrariorū, quia licet vidua non teneatur alere familiam salua dote, sed dico maritus tenebatur, quia cum illo onere suscepit, vsque ad restitutionem dotis.

¶ Secunda conclusio, quæ non respuitur à contrariis, quando hæredes sunt in mora soluendi dotem ex culpa sua, & non ex negligentia viduæ, tenentur ei omne damnū ex dilatione subsecutū resarcire, vt si propter dilationem dotis vidua coacta est ad vsuram mutuum accipere, aut destitit lucrari, quia cum sua pecunia dotali negotiatura erat, quia alia pecunia ad negotiandum carebat. Hæc conclusio patet, quia non tenetur vidua cū suo hoc detrimento expectare dilationem dotis. Secus si hæredes nequiuerunt citra culpam suam antea soluere, quia tunc pie magis cum illis est agendum.

¶ Sed conclusiones præcedentes simul cum sua quæstione cognitionem etiam huius dubij exigunt, scilicet, quando veniat restituenda dos post mortem mariti. Ad quod duo dicimus primò quod secundū ius ciuile bona dotalia immobilia, vt fundus, siue domus, sunt statim à morte viri, viduæ restituenda, quia horū bonorum nullū

g *Stipulatur huic sententiæ glo. de rei vxoriæ act. l. vnica. §. exact.*

Qō. 6.

apud hæredes transiuit dominium. Secundò adiicimus, quòd quando bona sunt mobilia, quo ad hæc hęredes nō tenentur viduæ, nisi post annum à morte viri restituere: est diffinitū sic in §. exactio: at per supradicta patet, quod non sit vsquequaque vera conclusio Fratris Iosephi in suis floribus, vbi concludit quod si non maneant liberi, non potest vxor aliquid pro suis alimentis exigere, dum differtur solutio dotis.

Qō 7. ¶ Sed profectò adhuc difficilior apparet quæstio illa, cuius meminit ibi Frater Iosephus, an mortua etiam vxore post mortem viri neque recuperata sua dote liberi remanentes possint ratione dilationis dotis aliquid exigere pro alimentis vltra sortem: profectò res est dubia, Frater Iosephus negat, quia mortua vxore, nō manet idem matrimonij onus, sed salua aliorū cēsura, licet nō sim certus existimo posse dici, quod mortuo patre, & postea ante recuperationem dotis mortua matre, quia succedunt in ius matris, possunt filij à quocunque detinente, dotem matris exigere: aut quòd restituat eis dotem maternam, aut salua ea præbeat eis alimenta & ratio est, quia quamdiu nō est restituta, quia cum illo onere transiuit in patrem, cum illo onere transiuit in auum, vel in fratrem maiorem vel alium, si concessione patris illam dotem vsurparunt renuuntque statim restituere.

¶ Ex prædictis infertur etiam quartum dictum, secundum Nauarrum, quòd iuste possunt obseruari statuta terrarum, vt qui dotem promittit quoad soluat, & maritus & ipsius hæredes quousque dotē viduæ aut separate reddant, certū quid ex centum in singulos annos pendant.

Qō. 8. ¶ Sed hic quærendum restat, an maritus dotis sibi datæ faciat absolute fructus suos? Respōdetur breuiter, quia quæstio hæc alium exposcit locum, interim dicitur quod quando res frugiferæ dantur in dotē, vt mancipia & greges ouiū: si dentur hæc appretiata, nisi aliud exprimatur censentur transire tanquam per venditionem quandam tacitam, vt prędiximus alibi transire in dominium mariti, substaréque eius periculo, sed secùs est si hæc non dētur appretiata. Quia si non dentur appretiata, periculum, & dominium horum bonorum dotalium manet apud vxorem & maritus est veluti eorum vsufructuarius in ordine

ad onera

al onera matrimonij subleuanda: quare sicut vsufructuarius tenetur ex fœtibus ancillarum, & ouium, si existant reficere & supplere numerum ancillarum, aut ouium dotalium sibi traditum inappretiatum. ¶ Adde etiam quod siue dos detur appretiata, vel inappretiata secundùm legem Hispaniæ, fructus dotales multiplicati extantes, sicut cætera durante matrimonio bona lucrificata in fine matrimonij diuidi debent inter superstitem coniugē, & hæredes obeuntis. Vide de hoc partita. 4. l. 11 tit. 11.

¶ Vltra prædicta agitanda hîc venit & illa quæstio, an usura sit sibi vendicare venditorem, fructus rei venditæ ante pretij solutionem. Huius quæstionis meminere Canonistæ, cap. cōquestus de vsuris, & Syluester verbo, Vsura. Pro resolutione igitur quæstionis, sit prima conclusio, quando absolute quis vendidit rem actuali venditione, etiam ante pretij solutionem, vsura est, si fructus rei venditæ, quia non est sibi soluta, venditor velit facere suos. Hæc est Syluestri,[h] & Frācisci de Mayron,[i] & sancti Bernardi, & Rosellæ vsur. 1. §. 47. & Archidiaconus ait, theologos non approbare hunc contractum, s. quod sit facta iam actualis venditio, & quod ratione pretij non soluti, venditor fructus faciat suos. Et probatur primò, quia de re aliena, cuiusmodi est possessio actualiter vendita, non licet accipere fructum. ¶ Secundò probatur, quia postquam res est vendita, etiam si non sit tradita iam extunc nisi in casibus quibusdam exceptis, dominium, & periculum manet apud emptorem. Ergo emptori, & non venditori ex tempore actualis venditionis debet fructificare. Tertiò probatur, quia illi fructus videntur haberi, ratione dilationis temporis, quæ concedit dilationem solutionis pretij, quod videtur sapere vsuram per cap. in ciuit. de vsuris: quare vsurarius est contractus, si vendens actualiter possessionem paciscatur sic, accipiam interim fructus, dum non soluis pretium, non computando eos in sortem: nisi forte principaliter feciſſet ad seruiendum amico, & ad instantiā amici, aliàs nolens vēdere, quia eā possessionē non esset venditurus: quia tunc ratione interesse posset, illos fructus accipere maximè dū apud se susciperet periculū, vel si maneret domus, aut possessionis periculū apud amicū emētē aliquid æquialenter de fructibus

h *Syluest. ver. Vsura. 2. q. 11.*
i *Franc. de Mayrō in 4. dist. 15.*

ei refunderet in hoc casu pro periculo, donec pretium solueret, atque in hoc casu soluta parte pretij, pro rata emptori remittenda esset pars fructus,

Qõ. 9. ¶ Præterea quia vrgere quæstionem magis volumus, quæritur adhuc vtrum venditor saltẽ ratione pœnæ conuentionalis possit sic pacisci cum emptore, vt si intra terminum non soluerit, transacto termino possit venditor possessionis venditæ fructus facere suos, & videtur quod sic quia non est æquum, vt emptor habeat fructus post moram solutionis, & quòd venditor post talẽ moram pecunia sibi debita pro pretio vti non possit. ¶ Respõdetur, quòd seclusa fraude vsurarum, si bona fide malit in termino sibi reddi suum pretium, quàm illos fructus percipere, & si impotentiam ad soluendũ in termino non nouerit, sed putet posse soluere si ad coarctandum illũ ad soluendum, venditor de illa pœna paciscatur: vt trãsacto termino emptor amittat fructus; in hoc casu post terminum præfixum, aut si fuit sic pactum, & non fuit certus terminus solutionis præfixus, post monitionem factam à venditore, si debitor, id est, emptor non soluat pretium, poterit venditor tales fructus exigere: donec emptor soluat, & idem posset exigere ratione damni emergentis. Si quod sibi emergit ex non facta sibi solutione, sed ratione lucri cessantis, à principio sic pacisci non est tutum. Sed bene licet sic pacisci, ratione pœnæ conuentionalis. [k]

¶ Adhuc incompleta manet quæstio, si econtrario hic non inuestigemus: si venditor recepit pretium possessionis, & non tradidit possessionem an fructus eius faciat suos. Et videtur quod adhuc illos fructus possit sibi vendicare, quia cum possessio eius non sit tradita emptori, periculo eius videtur stare, ergo adhuc pro eo, & non pro emptore videtur fructificare.

¶ Statuimus ergo pro responsione conclusiones. ¶ Sit igitur, prima conclusio, venditor, cùm iam semel receperit pretium, tenetur restituere possessionẽ & fructus perceptos post venditionem, neque de hoc vllatenus ambigitur, cùm etiam probatũ reliquerimus, quod post actualem venditionem etiam ante solutionem pretij, fructus rei venditæ, venditor non possit facere suos.

Qõ. 10.

¶ Secunda conclusio, si venditio fuit conditionalis cũ conditio

k *Fulcitur hæc opinio authoritatib. glos. in cap. cõquestus, de vsuris. & l. Curauit. C. de pact. & vẽdit. & F. Iosephi in suis florib.*

conditione; quod venditor non teneretur tradere rem, donec integrum sibi pretium solueretur: tunc venditor iuste retinet fructus. Hæc conclusio est Fratris Iosephi in suis floribus. Et patet, quia ex voluntate emptoris tunc retinet, ex pactione iusta, dummodo sicut tunc ex pacto fructus cedunt venditori, sic etiam ei cedat, & periculum domus, vel possessionis, quos non satis explicuit Frater Iosephus.

¶ Tertia conclusio, si venditio fuit absoluta sine conditione vlla, etiam ante solutionem pretij, nō potest venditor vsurpare sibi fructus: fructus autem retinere potest post moram solutionis, si possessionem non tradidit, sed penes se illam habet, in recompensationem pretij. Quos certè fructus tenebitur computare in sortem pretij: cum reliquum pretij sibi soluatur.

¶ At de illa quæstione hic sermo reincidit, quæ suprà latius disputata fuit, an qui vendit oues centum incertas, id est, non signatas de grege mille ouium signato, & certò: ante traditionē possit sibi fructus earum facere suos? Qō. iii.

¶ Dicitur breuiter, quia cùm secundum ius ciuile ad eū pertineant fructus rei, ad quem pertinet rei fructificantis dominium, & periculum, & quia secundum Syluest.[1] per illam absolutam venditionem iam translatum fuit dominium in emptorem illarum centum ouium indeterminate, siue per indiuisum de illo grege signato mille ouium, & quia res perit domino suo, & quia emptor in hoc casu illarum centum ouium est dominus, sicut sibi pereunt, si pereunt: sic sibi debent fructificare, & nō venditori. Quod si perierint nihilominus pretium repetere non poterit etiam si apud venditorem perierint. Et etiam in hoc casu interitus ouium, si pretium non fuit solutum non poterit excipere in foro exteriori, vt illud non soluat nisi venditor fuisset in mora tales oues tradendi, quia illud pretium contra alios non erat solutum, vel soluendū venditori sine causa: sed causa emptionis. Vnde si solutum est, non est in hoc casu repetendum, & si non erat solutum nihilominus in conscientia etiam mortuis ouibus est soluendum, ita Syluester ibi.

[1] *Syluest. verbo emptio. §. 3.*

¶ Secus est quando venduntur incertę oues de incertis gregibus, quia tunc quousque eas tradat venditor apud se

stat earum periculum: ideò sui erunt fructus, sed de hoc antea plura diximus ex Syluestro.

¶ Sciendum est autem secundum Syluestrum, verbo, Emptio, quæstione tertia, quòd de ratione cõtractus emptionis, & venditionis est quando non est aliud conuentum quòd ex quo initus est pertineat lucrum, & periculum rei emptæ, ad emptorem: licet res tradita non sit. [m] Circa hoc autem datur regula talis aut venditio fit purè, id est sine conditione, & sine scriptis: aut casu tantum quo cõuentum est vt non valeat venditio antequam scriptura sit facta. [n] Secus si à principio simpliciter contrahatur, & postea ad probationem fiat inde scriptura. [o] Cum igitur fit pure: & sine scriptis isto prædicto modo, & cum est emptio certæ speciei non indigentis degustationem sicut periculum statim, sic & fructus transeunt ad emptorem. Si autem non in specie, id est in singulari venditum sit, sed ad mensuram venditio fiat: periculum est venditoris donec sit mensuratum: & si emptor nolit mẽsurare, tunc venditor etiam si nihil dixit de expeditione vasorum potest corã testibus mensurare, & effundere monito prius emptore, si vasa sunt venditori necessaria propter vindemiam, vel nouam, vel iustam rationem.

¶ Similiter rei emptæ in casu quo vẽditur post. publicaturque causa maleficij venditoris periculum erit venditoris: [p] sed intellige propter maleficium admissum antequam emptor proprietatem adipisceretur, & similiter si fuit in culpa leui perditionis rei venditę, vel fuit morosus in eam tradendo, quia hic vltima mora nocet.

m *Instit. eod. §. cum autẽ. ff. de pericul. & commo. rei vendi. l. id quod.*

n *l. cum res. C. de probat.*

o *l. cõtrahitur. ff. de pignor.*

p *l. si fundus. ff. loc. ibi glos. & Hostiensis.*

¶ *An mutuanti liceat aliquid vltra accipere ratione lucri cessantis, & de conditionibus necessariis ad lucrũ cessans ferendũ.*

CAP. LXI.

IAm illa celebris quæstio hic suum sortita est locum vtrum ratione lucri cessantis, aut damni emergentis liceat mutuãti aliquid accipere, & videtur quod nõ liceat tum, quia in hoc casu petens mutuum non impedit mutuantẽ à lucro, quia ipse mutuans voluntariè, vt mutuet, abstrahit suã pecuniã à negociatione. Ergo mutuans sic non

non potest ratione lucri cessantis aliquid accipere, tum quia si ad preces, & instantiam petentis mutuum mutuãs potest ferre lucrum cessans, quia pecunia eius exposita, vel destinata negotiationi, quam mutuat magis valet, quia accepta vt sic, est fructifera in spe propinqua, sequitur quod mutuans se possit offerre ad mutuãdũ sua spõte & non rogatus, pro aliquo interesse: sicut potest agricola se offerre præueniendo, & rogando emptorem vt minoris emat triticum, quia iam seminatum est, & mandatum est terræ, & sequitur quòd posset sic se offerre ad subueniendum indigẽti, quia si cum leuiter rogatur mutuare, non est vsura per te ferre lucrum cessans, ergo ne quando ipse se offert sponte ad lucri gratia mutuandum non esset vsura: quia tam voluntarie cessat à lucro in vno casu sicut in alio, consequens videtur periculosum concessu. ergo & antecedens.

Qõ. 1.

¶ Igitur pro etuenda veritate quæstionis, perpendendũ est duas de hac re in scholis circumferri opiniones quarum prima est Soti, [a] qui licet probabilem esse concedat opinionem affirmatiuam, probabiliorem & securiorem esse censet opinionem negatiuam, tum quia dum mutuãs mutuare nõ cogitur, ipse etiã si rogatus sit voluntarie dimouet pecuniam, quã mutuat, à negotiatione, ergo non videtur impediri à lucro inuitus: tum quia ex cõtraria opinione, ampla via vsuris aperitur, tũ quia Diuus Thomas [b] huic negatiuę opinioni Soti videtur fauere: vbi ait quod quia lucrum cessans potest multipliciter impediri, non potest mutuans de illo paciscì cum mutuatario.

a *Sotus de iust. & iur. lib. 6. q. 1. art. 3.*

b *D. Tho. 2. 2. q. de vsuris.*

¶ Alia opinio affirmatiua circumfertur quę est Nauarri, [c] & Caietani, [d] & Syluestri, [e] est Adriani, est Metinæ. C. de restitutione. folio. 135. fuit Victorię. & est opinio iuris peritorum, & Theologorum modernorum, quę valde probabilis est, dum tamen cum conditionibus requisitis, de quibus infra fiet mẽtio fiat, quia alias hæc opinio non est vera, neque amplectẽda nisi cum conditionibus prædictis.

c *Nauar. in commen to de vsur. & in Sum. Lat. c. 17. num. 211.*

d *Caiet. 2. 2. q. 77. art. 1. & in Sum. verb. Vsura.*

e *Sylues. ver. vsura. 1. q. 19.*

¶ Veruntamen antequã ad huiusmodi cõditiones examinandas earumq; necessitatẽ librãdam accedamus prędoſſe oportet quid lucrũ cessans, quid vero damnũ emergens dicatur. ¶ Igitur quia damnum emergens & lucrũ

cessans sunt quoddam genus interesse generaliter dicitur interesse esse damnum emergens vel lucrum cessans, eò quod aliquid fieri debebat, vbi fieri comprehēdit etiā non fieri secundum Nauarrum cum nō facere interdum perinde sit ac facere. f

f *l. si mora ff. sol. mat. & glo. l. 2. ff. de verb. signific.*

¶ Interesse igitur est duplex scilicet aliud dāni emergentis & aliud lucri cessantis. Exemplum damni. Habeō pecunias ad reficiendum domum, vel ad emendū in estate triticum, aut fœnum & eas mutuo tibi dedi, quas quia ad præstitū diem non soluisti domus concidit, triticum duplo carius à me emptum est, pecora fame interiere, aut aliquod simile damnum accepi: damnū emergens istud est. Exemplum interesse lucri cessantis. Sum mercator habeo pecunias quibus merces emere volo ad negotiandū, eas tibi do mutuo, & die præfixo non restituis, lucrum quod ob id facere cessō est meū interesse lucri cessantis. Igitur his suppositis statuamus conclusiones de quibus inter omnes doctores conuenit postea dicturi de ea de qua magis controuertitur.

¶ Prima conclusio, tam lucrū cessans, quam damnum emergēs potest ob mutuum peti licitè, in tribus casibus. Primo, quando mora in soluendo mutuū præcessit. Secūdo, quādo dānum, vel lucrū cessans cōtingeret in mutuā te ante moram, solutionis mutui, vel post moram si licet quando mutuans per aliquam vim regis, ciuitatis aut cuiusuis alterius coactus est mutuare pecuniam casu, quo re vera cū ea erat negociaturus, & lucraturus, & nō alias. Tertio, cū à principio conuenit de soluendo damno in hac conclusione quæ est Nauarri. g Conueniunt omnes, & de primo casu patet in cap. conquestus de vsuris, & ex celebri glossa ibi, in quibus tribus casibus nō solum licet accipere, & exigere, sed etiam à principio conuenire de summa quę vltra sortem sibi rependenda est ex verisimili illo interesse damni, aut lucri, ita etiam Sotus, licet secundum Nauarrum magis quam alij hāc materiam restringere sit conatus. Sed iāhodie in cambiorum materia per extrauagantem Pij quinti non potest à principio aliquis paciscī de lucro cessanti verisimili.

g *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 211.*

¶ At verò iā ad punctum, in quo tota difficultas huius materiæ sita est subintramus vbi quærimus, an in casu quo

quo quis spõte sine vi mutuat pecunias expositas à se negotiationi, aut mutuat res fructiferas emptioni expositas ob quarum mutuationem cessat à negotiatione & à rebus frugiferis emendis sibi parituris lucrum possit licite capere interesse lucri cessantis contingentis, antequam mutuatarius sit aut in culpa, aut in mora soluendi mutuũm. Circa hanc igitur quæstionem Innocentius tenet quod nõ,[h] quem Sotus commẽdat & sequitur, licet protestetur se contrariam opinionem: quæ communis est non damnare. Quam communem opinionem laude dignam, & firmiter tenendam astruit Nauarrus.

h *Innoc. & fin. de vsuris.*

¶ Igitur pro firma veritate statuenda statuitur conclusio, etiam sine vi, sed sponte mutuans pecunias expositas negotiationi, vel merces frugiferas expositas emptioni potest capere lucrum cessans contingens etiam ante culpam, vel moram mutuatarij quæ tamen licet communis sit, & firmiter tenenda: intelligẽda tamen venit dummodo omnis dolus, & fraus palliandi vsuras absit, & modo non tanquam res acquisita, sed tãquam res in spe posita, & quæ multis modis impediri potest, extimetur istud lucrum cessans etiam in contractibus, in quibus etiã hodie licet à principio conuenire, quia in cambiis, vt diximus non licet à principio sic cõuenire, & modo mutuetur res cum pacto de resarciendo lucro cessante, quoniam interesse lucri cessantis non debetur magis quam interesse extra rem damni emergentis secundum Bartolum, At damnum emergens sine pacto precedenti non debetur.[i] Ergo neque in hoc casu lucrum cessans debetur sine pacto illius præcedente.[k]

i *l. sterilis. §. cum per venditorẽ. ff. de actio. & empt.*

k *l. illud. ff. ad l. Aquil.*

¶ Hæc conclusio sic intellecta probatur primò, quia pecunia mercatoris negotiationi exposita, vel alterius triticum frugiferæ emptioni destinata pluris valet, quam altera tanta pecunia aliorum, vel etiam ipsius mutuantis negotiationi non ita exposita valet.[l] & tradit Caietanus[m] & Scotus[n] ita senserunt, quòd si talis pecunia sic exposita magis valet, ergo licet, quando mutuatur, pro ea ratione lucri cessantis aliquid vltra sortem exigere & ratione mutuationis talis pecuniæ.

l *arg. l. tertiæ. sub fin. ff. de eo, cui certo loco.*

m *Caiet. 2.2. q. 78. art. 2.*

n *Scot. in 4. dist. 15.*

¶ Et confirmatur triticum satum, vel sationi destinatum quia valet plusquam alterum tantum absolute consideratum

sideratum, potest pro eo aliquid exigi plusquam valet absolutè consideratum, ergo à simili pro pecunia destinata ad negociationem, quia plus valet: quam in se valet absolute considerata, licebit aliquid plus recipere.

¶ Et probatur tertiò, quia licet facultas quæ inest pecuniæ ad lucrãdum absolute considerata eius pretium non plus augeat quam si sine illa facultate consideretur: considerata tamen talis facultas in eo qui vult vti ea ad iustè lucrandum facit vt pluris valeat. Sicut in præcedenti simili insistendo facultas quæ est in tritico ad generandum absolutè considerata, non efficit vt tale triticum plus valeat: considerata tamen in eo qui illud iam satum habet, aut sationi præparatum, plus valet. Si igitur ista facultas pecuniæ in hoc plus valet, ergo potest, quia eam mutuat aliquid plus exigere ratione lucri cessantis, quia sicut habere triticum destinatum ad seminandum quando aliud simile ad seminandum non habetur, facit vt pluris existimetur ad effectum vt vendere, & mutuare illud carius eius dominus possit, & vt qui furto illud substulerit plusquam pro altero tritico pro illo restituere teneatur: sic etiam habere pecuniam negotiationi destinatam facit vt pluris extimetur ad effectum, vt si mutúetur plus hac ratione possit pro ea exigi, quod reducitur ad rationem lucri cessantis.

¶ Et vltimò probatur, quia licet qui habet aliquid quod communiter, nec sibi nec aliis plusquam decem valet, pluris alteri vendere non potest, quamuis illi emenți multo plus valeat secundum Nauarrum: tamen si vẽditori pluris valet, rectè id vendere potest eo pretio, quo sibi valet, accipiendo pro eo tanto plus, quanto sibi plus valet iuxta sanctum Thomam: ergo pari ratione post. quam illa pecunia destinata negotiationi ipsi domino plus valet: poterit eam mutuando pro ea aliquid vltra sortem accipere.

o D. Tho. 2.2. q. 77. art. 1.

¶ Et confirmatur, quia operarius potest accipere pretium operarum suarum, quas omisit ad preces alterius, qui eas soluere promisit, ergo pari ratione mercator potest percipere lucrum cessans quod ad preces mutuatarij omisit lucrari, propter promissionem quam fecit mutuatarius de illi resarciendo interesse.

(Ac

¶ At iam hic inuestigandum curiosiùs venit, vtrum sint necessariæ tot conditiones ad iustè capiẽdum interesse lucri cessantis ex mutuo, quod Conradus in quęstione tertia de contractibus, & quidam alij alibi requirunt. Nam prima conditio est vt hic lucrandi modus non tantum sibi placeat quantum negotiationis modus, quod tenet etiã Sylvest. verbo, Vsura. quæst. decimanona, idest quæritur, vtrum ista cõditio sit necessaria quod mercator mutuans pecuniam negociationi expositam magis velit ex negociatione quam intendebat, sibi parare lucrum quã ex mutuo, ratione lucri cessantis. ¶ Dicitur ergo ad hoc quod re vera illa conditio est absolutè necessaria, vt lucrum cessans ratione mutuationis exigi possit, scilicet quod mutuans non fictè, sed verè in animo sit alias paratus negotiari ad lucrandum, quia si hic animus verus, & realis desit ad negotiandum, iam ei non cessaret lucrum, nec per mutuum impediretur à lucro, quare hac ratione non posset exigere cessans lucrum, nec id in nostra hac quæstione quærimus, sed præsupponimus hoc tanquam præambulum per se notum in hac materia, sed id quod hic indagare paramus, est, vtrũ requiratur absoluta voluntas negotiãdi taliter quod malit, & magis sibi placeat negotiari & per negotiationem lucrari quam mutuando lucrum cessans exigere.

¶ Circa quam quæstionem quia non satis plana eius resolutio est, tres versantur opiniones. Quarum prima est Nauarri [p] asserentis istam conditionẽ non esse necessariã, sed satis esse quod in rei veritate alias paratus erat negotiari, & re vera fuisset negotiatus: si pecuniã illã nõ mutuasset. Quod probat primò, quia si sunt duæ viæ licitæ lucrandi, quales sunt lucrari ex negociatione, aut lucrari ex mutuatione, propter omissionem negociationis ad preces petentis mutuum, cum hoc onere soluendi lucrum cessans, potest eligere mercator quam maluerit. Secundò probat quia iam in hoc casu quo mauult sic mutuando lucrari, nõ exigit lucrum ratione mutui, quia esset vsura: sed petit quia re vera desinit lucrari, quod alias paratus erat per negociationem lucrifacere.

[p] Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 212.

¶ Secunda opinio est Metinæ Complutensis dicentis, quod saltẽ ad iustificandũ exactionem lucri cessantis requiritur

quiritur necessariò ad minus talis mutuator in suo animo sit indifferens ad negotiandum, vel ad mutuandum quando vt mutuet rogatur, quia si saltem sic non sit et se indifferens ad vtrumque, sed placeat sibi magis via mutui lucrari: quam via negotiationis vt aiebat Nauarrus, licitis esse iam tunc licet alias vere esset paratus negotiari sua sponte, & propter suum interesse dimouet pecuniã a negotiatione, quare non cessat ei lucrum contra eius voluntatem, ac per consequens non potest lucrum cessans exigere secundum Metinam.

¶ Tertia opinio est nostrorum magistrorum Caietani, Victoriæ, Conradi, scilicet quod necessaria conditio est ad iustificandam exactionem lucri cessantis, vt licet alias paratus esset negotiari, malit negotiari, quam ex mutuatione ferre lucrum nisi charitate fraterna induceretur magis ad mutuandum, quia iste qui erat alias indifferens ad negotiandum, vel mutuandum, si in hanc viam magis se inflectit, scilicet quòd vt subterfugiat laborem, malit hac via mutuationis lucrari, quia sibi est leuius otium hoc & quid vtilius, & securius iam illũ sua vtilitas distinxit à negotiatione, & non charitas & indigentia proximi, quare non potest ferre lucrum cessans, quia alias magnus cãpus sterneretur vsuris dum si satis esset suam attendere commoditatem cum omnes procliues sint ad illam, omnes istinc ansam arriperẽt separandi pecuniam a negotiatione vltrò, vltroque offerẽdi eam pro hoc lucro, si licet eis magis placere de hac via. Quę res est plena horrore.

¶ Nec valet ratio Nauarri ibi adducta, quod iustum, vel iniustum, non in bonitate, aut prauitate animorum, & intentionum: sed in rerum exteriorum æqualitate vel inæqualitate consistit secundum Aristo. [q] D. Thom. & Sotum: [r] quia primò arguendo ad hominem vsura est species iniustitiæ, & secundum Nauarrum intentio principalis accipiendi aliquid ratione mutui cõstituit vsuram ac per consequens iniustitiam, ac per cõsequens inæqualitatem, quam vsuram non constituit intentio mutuandi minus principaliter propter lucrum vt ipse ait, ergo iustum vel iniustum aliqualiter consistit vt in radice in prauitate intentionũ, & ipse Nauarrus paulò ante dicit quod debet

q *Arist. 2. & 5. Ethic.*
r *D. Tho. 2.2. q. 38. art. 10. & q. 59. art. 2*
s *Sot. lib. 6. q. 1. art. 3. de iustit. & iure.*

debet abesse animus palliandi vsuras exactione in lucri cessantis, ergo animus, licet in eo nõ cõsistat inæqualitas substantialiter iniustitiæ, tamen potest esse radix, & origo iniustitię: vt verbi gratia, siquis animo occidẽdi alium percussit, iniustus fuit iniustitiamq; commisit, si autem cum animo se defendendi cum moderamine inculpatæ tutelæ iniustus non fuit, neque iniustitiam commisit & eadem passio Christi sancta fuit ex parte Dei patris offerentis filium pro nobis, & etiam iniusta fuit ex parte intentionis Iudæorum, ergo intentio aliquem ordinem habet ad causandum iustitiam, vel iniustitiam originaliter, ergo etiam intentio qua quis tantum suam attendit vtilitatem, vel magis eam expetit, potest causare vsuram dum à sua cupiditate illectus magis & commoditate attractus mutuat, quam vtilitate proximi adductus, quia hic causa charitatis non videtur mutuare, sed causa mutui vult expetere lucrum: non causa cessandi à negotiatione, postquam quando iam magis eligit mutuare causa lucri, negotiatio ante intenta neque absolutè, nec conditionaliter illum mouet, ergo lucrum speratum ex mutuo, illum præsumitur mouere.

¶ Igitur Arist. & D. Thom. solum docent ad differentiam aliarum virtutum, quę versantur circa passiones immediatè, quod iustitia habet pro obiecto operationes exteriores quatenus terminatur ad res exteriores, & quod medium iustitiæ est medium rei, quia est in ordine ad alterum. Sed non negant quod intẽtio non possit aliquando causare iniustitiam, ac per consequens obligationem restitutionis, quando intentio dirigit opus ad nocumentum: quod alias nõ fuisset subsequutum, vt supra diximus contra Nauar. vt quando quis occidit Ioannem hac intentione vt illa mors imputaretur inimico suo Petro, alias illam mortem non intentaturus, nisi hoc fine, & intentione, iniustitiæ actus fuit, illa imputatio mortis inde subsequuta Petro, sed non esset actus iniustitię talis imputatio, si per mortem Ioannis, illã non intẽdisset occisor quamvis Ioannem ex odio occidisset.

¶ Igitur in re perplexissima resolutoriè dico, quod prima opinio Nauar. licet apparentibus nitatur rationibus, sed quia moraliter est aliquãtulũ periculosa, quia ansam præbere

t *Cum prius sit omnium virtutũ rectũ perficere opus, rectitudo tamẽ reliquarum virtutũ existimatur in ordine ad ipsum agentem: iustitia verò in ordine ad alterũ.*

prębere potest vsuris ante factum non est cōsulenda: sed post factum si bona fide sine fraude vsurarum quis mutuauit paratus alias verè negotiari licet magis sibi placuerit hac via mutui ratione lucri cessantis lucrifacere, tolerari potest.

¶ Secundò resolutoriè dico, quod opinio Metinæ magis est tolerabilis, scilicet quod quando mercator, vel negotiator sic mutuat: quod non sibi magis placet ratione mutuationis ferre lucrum cessans, sed est indifferens ad negotiandum: vel mutuandum dum rogatur & paratus ante erat negotiari nisi rogaretur mutuare: licite potest paciscì de lucro cessante, illudq; exigere. Neque in ista opinione Metinæ est tantum scrupuli, sicut in prima Nauarri, quia quando aliquis erat ante de se indifferens in tali puncto, quod alias nisi mutuasset, vere esset negotiaturus, iam tunc si mutuet non à sua sola vtilitate sed charitate, vel indigētia proximi motus, videtur fuisse adductus ad mutuandum.

¶ Tertiò tandem pro complemento resolutionis dico, quod opinio nostrorum magistrorum, scilicet Cajet. Victoriæ, Conradi, & aliorum Thomistarum est longè securior moraliter loquendo, scilicet quod talis negotiator mutuans, vt possit recipere licitè lucrum cessans debet sibi magis placere, & magis velle negotiari, quam sic mutuando lucrari: nisi charitas, vel indigentia proximi petentis mutuum illum induceret ad mutuandum. ¶ Sed contra hoc est argumentum, quia artifici, qui rogatur ab alio dimittere suas operas, ob lucrum ei soluendum, licet hac via magis lucrari velle quam operando, ergo etiam licebit negotiatori magis via mutuationis velle lucrari quam via negotiationis? Respondetur ex differentia, quia in primo casu vtraque via lucrari est licitum, quia operari & non operari est ei licitum, at ferre lucrum cessans ratione mutui non videtur omnino licitum, quando à sua vtilitate, & sola voluntate magis mouetur quam à charitate, vel indigentia proximi: tunc magis principaliter videtur moueri ad lucrum ratione mutui accipiendum, quod etiam secundum eundem Nauarrū est vsura quando ratione mutui principaliter quæritur lucrum, quia iam tunc nec principaliter mouetur aliunde, scilicet nec

tec à charitate, nec ab indigentia proximi supplenda.

De reliquis conditionibus necessarijs ad lucrum cessans, & singulariter an mutuans hic se possit sponte ad mutuandum offerre.

CAP. LXII.

QVoniam prolixior hæc materia de lucro cessante est quâ vt sub vno capitulo præstringi possit, ideo hic seorsum de reliquis conditionibus indagandum no- bis est, an sint ad iustificãdam exactionem lucri cessantis necessarię. ¶ Ideo consequẽter quæritur vtrũ ista secun- da cõditio, scilicet quod non sponte negotiator se offerat ad mutuandũ, vt de lucro cessante pacisci possit, sed quod rogatus & ad petitionem petentis mutuum id faciat sit necessaria, & quidem Sotus, & Nauarrus locis citatis te- nent hanc conditionem impertinentẽ esse, scilicet quòd ad petitionẽ mutuatarij mutuet an non, quia in alijs con tractibus, vbi interuenit iustitia commutatiua, parum re fert, quod contrahens faciat contractus rogatus, vel non, vt in venditione quæ fit iusto pretio parum refert quis rogatus, vel non rogatus vendat: quia vtroque modo venditio iusta erit, & re vera hæc ratio iuxta eorum sen- tentiam persuadere videtur. Qõ. 1.

¶ Sed dico cum illis, quod hæc conditio non est sem- per vsquequaque necessaria, verbi gratia probabile esse videtur, quod qui re vera erat negotiaturus si magna ne- cessitate pecuniæ vrgeri, nec aliunde posse sibi subuenire aliquem inueniat proximum, possit se illi vltro offerre ob uium & commotus misericordia illi dicere: scio te valde egere, nequeo tibi aliter subuenire: en tibi mũtuabo pecu niam, qua pro sustentatione familiæ meæ negotiaturus eam & solues aliquid vltra quo meę familiæ subueniam & tuis creditoribus: ne tua substantia subhastatione ven dita deuastetur inde soluer, quia dum à charitate moueа- tur & non principaliter à sua sola vtilitate ad id facien- dum, refert parum an ipse rogatus mutuet, aut ipse in his similibus casibus indigentiæ grauis proximi, vbi videtur nullum aliud suppetere posse remedium se offerat. & li- cet hoc tolerabile sit: sed cauendum est maxime ab scan- dalo, & infamia, ne iste talis, quia vltrò se obtulit, & nõ ad

preces

preces indigentis, ideo in foro exteriori delatus ad iniqui-
ces vſurarius reputetur, & vt talis ſubeat pœnas, & re
apud videntes factum, & ignorantes animum, & aliarum
Qō 2. cunſtantias bonas iuſtificantes, ſcandalum ingeneret.

¶ Deinde quæritur de alia conditione quæ hic ſit ter-
tia ordine, an ſit neceſſaria, ſcilicet quod mutuans pecu-
niam, non habeat aliam pecuniam, qua negotiari poſſit.
Dicitur ergo ex mente Nauarri, & Caietani, quod hæc
conditio neceſſaria eſt, quia ſi alia pecunia ſubeſſet mu-
tuãti, qua negotiari poſſet præter eam, quam mutuat, iam
mutuatio pecuniæ, vel non ſolutio mutui, non eſſet cauſa
amiſſionis lucri, quare ſecundùm omnes requiritur
quod mutuatio, vel non ſolutio mutui, cauſa amiſſionis
lucri ſit.

¶ Si tamen aliam pecuniam habet quæ poſſet quidem
negotiari, ſed mauult illam ad alios fines veluti ad for-
tuitas neceſſitates deſtinare, & reſeruare quam negotia-
tioni committere, quia id opus prudentiæ eſt: hoc non
obſtante poteſt de pecunia mutuata, qua negotiaturus
erat recipere lucrum ceſſans.

¶ Quarta quoque conditio, ſcilicet vt ſic ratione lucri
ceſſantis accipiens aliquid vltra ſortem, ad dandum ad
vſuram non ſit aſſuetus, eſt conditio requiſita in foro te-
riori, quia alias ſi ſic eſſet aſſuetus dare in tali foro præ-
ſumeretur voluntas exercendi vſuras ex tali conſuetudi-
ne. Attamen in foro conſcientiæ non procedit iſta con-
a cap. tua. de ſponſal. ditio in quo veritas prævalet præſumptioni. [a] Et poteſt
fieri vt vſurarius aliquis in alijs caſibus ſit, & non in hoc
caſu lucri ceſſantis.

¶ Præterea quæritur de quinta conditione, ſcilicet
Qō 3. quod talis mutuans non accipiat lucrum ceſſans à prin-
cipio cum mutuat, an ſit neceſſaria. Ad id ex mente Na-
uarri in commentario de vſuris, & ex mente Merinæ
Complutenſis reſpondetur, quod licet à principio autho
re Caietano poſſit ſic mutuans taxare quantum ſit ſibi re-
pendendum pro lucro ceſſante, tamen non poteſt à prin
cipio illud lucrum ceſſans recipere, quia iam illa pars lu-
cri ceſſantis à principio ſibi ſoluta eximeretur à ſorte pe-
cuniæ mutuatæ, ac per conſequens non poſſit tantũ exi-
gere pro lucro ceſſante.

¶ Imò

¶ Imò secundum Nauarrum [b] requiritur quod non recipiat interesse prius, quàm constet: quòd verisimiliter lucratus fuisset quod in materia cambiorum videtur hodie statutum per extrauagantem Pij. 5.

[b] *Nauar in Summa Lat. c. 17. num. 212.*

¶ Vnde videtur hic Nauarrus sententiam mutasse: quã tenuerat cum Metina vbi dixerat quod ad paciscendum de lucro cessante requiritur spes probabilis in mutuante de tali lucro, scilicet quod verisimiliter illud lucri adeptus fuisset ex negociatione si negotiatus fuisset, vt in animo destinarat, quæ conditio secundum omnes est necessaria & quæ hic habetur à nobis pro sexta conclusione & necessaria. Attamen concesserant ambo Nauarrus, & Metina quod etiam si constasset posteà quod talis paciscens de lucro cessante nihil esset lucraturus, quia sui socij cum quibus societatem negociationis erat initurus, per se negotiantes iacturam passi sunt & nõ lucrum adepti: nihilominus, quia probabilis fuit spes lucrandi, poterat id recuperare lucri, quia propterea non pactus est de integro lucro cessante, quia hæc spes poterat frustrari. Et quamuis hoc apparens videatur, tutius est tenere cum Nauarro nunc mutante sententiam & sequente diffinitionem proprij motus Pij quinti vbi ait quod non recipiat lucrũ cessans mutuator prius quam constet quod verisimiliter lucratus fuisset, quia licet Pius quintus hoc in materia cambiorum statuerit, sed eadem ratio in materia de lucro cessante videtur militare.

¶ Deinde de illa quoque conditione septima opus est scitu an sit necessaria scilicet quod nõ exigatur totum lucrum cessans. Et quia de ea non multum ambigitur: ideò dicitur quod suffragantibus in hoc omnibus doctoribus, hæc conditio necessariò est requisita, quia non est integrè reperendum, id quod est in potentia: & potest multipliciter impediri, quale est hoc lucrum cessans, sed arbitrio boni viri debet in minus de eo paciscì deductis laboribus, sumptibus, & periculis quæ alias negotiando erant subeunda sed aliquid demere etiam debet, secundum cõmunem contra Sotum, quia negotiandi laboribus releuatur. Et hoc est æquiùs vt pro hac releuatione à tali labore, aliquid demat, sed de damno emergenti planum est quod mutuans paciscì possit. Qõ. 4.

Qō. 5. ¶ De illa conditione octaua an ad iuste paciscendum de lucro cessante requiratur quod petens mutuum non egeat extremè, prolixa disputatio nobis nunc inēūda erit contra Nauarrum dicentem hic quod hæc conditio non est necessaria, quia licet extreme egeat, sufficit ei mutuare, sed quia iam de hoc satis supra concertauimus, istam teneto resolutionem, scilicet quod si extreme indigeat taliter quod in toto mundo non habet neque creditur in futurum habiturus, quia non est in potentia, vel caret arte, vel requisita valetudine ad acquirendum aliquid vnde soluat mutuum, tenetur negotiator pecuniam necessarii superfluentem ad naturam donantis donare, & non sufficit mutuare. Quare in isto casu extremæ necessitatis talis, ista conditio est necessaria, scilicet quod sic petens mutuum tali extrema necessitate non sit oppressus, quia alias illa laboranti tenetur donare, nihil de lucro cessante paciscendo, vel exigendo. Secus si sit necessitas extrema, quæ dicitur ab extrinseco, quando contingit in hoc loco extremæ laborantem, in alio remotiori loco pluribus abundare diuitiis.

¶ Item nona conditione requiritur quod toto tempore mutui impediatur lucrum, quia si quis mutuat per bēnium, aut triennium, & rātum primo anno erat negotiaturus, tantum pro illo primo anno reportaturus est lucrum cessans, & non pro aliis annis quibus non erat negotiaturus.

¶ Hinc sequitur quod qui cogitur soluere pœnam, vel interesse creditori suo, eò quòd mutuatarius nō soluit sibi mutuū statuto die, vel ideo merces suas viliori pretio adactus est vendere, licitè potest accipere à mutuatario, id quod sic soluit, aut passus est damnum, quia non accipit ratione mutui: sed ratione interesse damni emergentis secundum omnes, etiam si promissio de soluendo huiusmodi damno non præcesserit.[c]

[c] *l. nūmis. ff. de in lit. iur. & l. Iulia. in princip. ff. de actio. & vē dit.*

¶ Ex prædictis sequitur secundò corollariè, quod capere iustè nequeunt interesse lucri cessantis qui nolunt, vel non possunt negotiari nec res frugiferas emere, & mutuant pro interesse, nec etiam illi mercatores, qui certa pecuniæ summa negotiantur, & non maiori, & aliam quam habent, ad interesse mutuant, neque qui multas pecunias

cuniasin nũdinas important, & emptis mercibus ſuo propoſito ſufficientibus, reliquas pecunias pro intereſſe mutuant quia nullum intereſſe verum prætendere poſſunt. Ita Nauarrus qui pollicetur ſe dicturum poſtea an qui ſuas, vel aliorum grandes pecuniarum ſummas aliis, atque aliis tradunt in vnis nundinis ſoluendas in aliis cum aliquo lucro aliqua ratione defendi poſſint.

¶ Igitur ad argumenta in contra reſpondetur. Ad primum dicitur, quòd quando inductus charitate mutuat quis licet voluntariè mutuet, poteſt paciſci de lucro ceſſante, quia non propria vtilitas principalius abſtrahit eũ à negotiatione, ſed charitas, & indigentia proximi, cui non tenetur ſubuenire cum ſua iactura.

¶ Ad ſecundum reſpondetur quod triticum terræ mãdatum, quia vt ſic eſt frugiferum, vt ſic poteſt dominus illud offerre ſponte pro maiori pretio: ſed pecunia etiam expoſita negociationi ex qua adhuc nõ ſunt emptæ merces frugiferæ per ſolam volũtariam abſtractionem à negociatione deſinit eſſe frugifera. At voluntariè videtur abſtrahere eam à negociatione, qui non rogatus ſponte eam offert ad mutuum ideò non poteſt pro ea tunc exigere lucrum, ſed cum rogatur videtur quod alias niſi rogaretur nollet abſtrahere, niſi charitate ad id moueretur, vel ex indigentia proximi.

¶ *An conſuetudo recepta inter aliquos mercatores ratione lucri ceſſantis plurùs vendentes ad creditum, quam de præſenti eos poſſit excuſare, & de pretiis rerum vendibilium etiam ſi ſub haſtatione vendantur.*

CAP. LXIII.

IAm ex præcedenti quæſtione de lucro ceſſante deciſa, aliæ emergunt quęſtiones & primum illa neceſſaria & ſcitu digniſſima, vtrum conſuetudo inter multos mercatores recepta, ſit licita, & tolerabilis, ex qua. v. g. ſoliti ſunt vendere merces maiori pretio ad creditum, quam ſi vendant ſtatim de præſenti numerata pecunia, vt v. g. emptori ſtatim ſoluenti vendunt talem mercem pro 10. quã ementi ad creditum vendunt pro 13. aut. 14. Et videtur quod hoc non ſit omninò abominandum, quia alias du- Q5. 1.

rimum videtur damnare plerosque mercatorũ sic contrahentium, essétque intolerabile reprobare contractum alioquin reipublicæ vtilem, tam frequentem, & celebrem vsuque receptum. Et quia alias si hoc non liceret cessaret pro magna parte, vel in totũ negociationes, & nundinæ.

¶ Et secundò arguitur, quia videtur quod talis contractus ratione lucri cessantis possit sustineri, quia iste mercator vendens ad creditum, quia expectat solutionem ad instantiam emptoris nolentis statim soluere desinit lucrari cum pecunia, quam alius emptor pro eisdem mercibus sibi numeraret, ergo.

¶ Et tertiò arguitur, quia à morosо debitore, & petenti à me dilationem possum exigere lucrum cessans ex dilatione mihi cesset, sed ex dilatione, quia emptor ad creditum non statim soluit: sequitur lucrum cessans, ergo potest venditor illud exigere.

¶ Et confirmatur, quia si mercator vendens ad creditum pro decem, venderet merces sicut valent de præsenti: & si postquam emptor soluit ista decem, peteret ista 10. sibi mutuo dari, posset pro illis. 10. mutuatis ratione lucri cessantis, quia negotiaturus erat cum eis petere vltra 10 tres, sed dilatio solutionis est veluti mutuatio pretij, quod statim erat soluendum, quia merces statim sunt traditæ, ergo si extunc merces incipiũt esse vtiles emptori, etiam extunc pretium debet esse vtile venditori, ergo quia virtualiter mutuat pretium, quo statim deberet vti, & negotiari, potest vltra iustum pretiũ de præsenti quod mutuat, & concredit, aliquid venditor ad creditum accipere, quia id accipitur, quia conceditur dilatio solutionis pretij quæ veluti quædam mutuatio est.

¶ Item vltimò arguitur, quia merx quo plures inuenit emptores, eò magis crescit iustè in pretio, quia copia emptorum adauget mercis pretium, sicut raritas emptorum illud minuit. At ex quo mercatores vendunt ad creditum: maior occurrit copia emptorum, ergo auctiori pretio possunt vendere ad creditum, quam de præsenti. Propter hæc argumenta vt refert Sylvest. [a] quidam Raphael Parnasius hanc consuetudinem mercatorum vendentium pluris ad creditum, quam numerata pecunia approbauit. Sed tamen opinio istius est falsa, & periculosa, & contra

[a] *Sylvest. tit. Vsura. 2 § 1.*

comma

communem doctrinam doctorum, vt ibi tradit Syluest. cui subscribit F. Antonius Cordub. [b] vbi hanc eandem ex citat quæstionem. ¶ Igitur pro expeditione quæstionis tria sunt fundamenta notatu necessaria præiacienda, quæ conducunt ad multos casus perplexos mercatorum dissoluendos. ¶ Primum ergo fundamentum est quod pretia rerum sæpe sæpius non possumus punctualiter attingere. Patet quia non consistunt in indiuisibili, atque ideò triplex differentia pretij forensis assignari solet, scilicet rigidum, medium, & infimum, quia in communi foro cõtingit, inueniri triticum æque bonum venale hîc ad 9. illic ad 9. & dimidium, illic ad 10. & omnia hæc pretia inuenta de præsenti censentur iusta, quia. 9. est pretium infimum, sed nouem & dimidium est pretium medium, at 10. est rigor osum.

b *Cordub. in tract. de casib. cõsc. q. 84.*

¶ Secundum vero fundamentum sit quando pretium mercium communiter venalium per legem, vel Pragmaticam non est prętaxatũ, tunc ex extimatione virorũ prudentium expertorum, & timoratæ conscientiæ existimãdũ est in quibusuis contractibus, qui pensatis merciũ qualitate, & conditione, laboribus, periculis, & sumptibus, & industria quibus mercatores circa eas negotiando inseruiunt indigentiæ Reipublicæ de eis prouidendo, solent pretiũ rationabile extimare, & arbitrari, quia variatis istis circunstantiis simul cum copia, vel penuria mercium solet iuste variari, & debet diuersificari, & pretium, prædictorum arbitrio, sed non arbitrio venditorum, quia nemo est satis æquus iudex in propria causa, & ita aliquando erit maius, aliquando minus pretium iuxta variationem istarum circunstantiarum.

¶ Tertiò denique fundamentũ est, quòd quando merces veneunt de præsenti statim pecunia numerata, earũ pretiũ extimari debet pretio communiter currẽti de pręsenti in venditionis loco, & traditionis earum tẽpore, inter viros timoratæ consciẽtiæ. Patet hoc, quia à tempore quo merces traduntur emptori, vel ei ascribuntur vt suæ, ac per consequens periculo eius manent, incipiũt emptori esse vtiles, ac pro ipso fructificare, ergo secundũ quod merces valent cõmuniter pro tunc numerata pecunia inter viros timoratæ conscientiæ debent vendi, & taxari

etiam ad creditum. Taléque pretium erit iuſtum.

¶ Ex prædictis autẽ tribus fundamentis ſequũtur hæc duo ſatis animaduertẽda corollaria quorum primum eſt pretiũ iuſtũ merciũ expectantiũ emptores nõ debet attẽdi, nec regulari ex pretio, quo merces, vel res egentiũ, & peregrinorũ ſolent vendi ſub haſtatione, vel quæritando emptores, vltróq; eas offerẽdo in plateis, & nundinis, neque ex pretio quo proxenetæ, & reuenditores, qui ad creditũ eas emerũt, vt creditoribus ſuis faciãt ſatis, ex neceſſitate conſtringũtur eas exponere & offerre venales, quia huiuſmodi modus vendendi, has merces viliores cõmuniter facit. Quia iuxta axioma cõmunes merces vltrone vileſcunt. Sed pretiũ iuſtũ vt diximus ſumitur ex abundãtia, vel raritate merciũ, & emptorũ, quia penuria merciũ, & copia emptorũ ſolet augere pretiũ. Sicut è cõtra copia earũ, paucitaſq; emptorũ earũ ptiũ ſolet iuſte extenuare.

¶ Secundum corollarium ex prædictis innatum eſt, ſcilicet quod vt iuſtum ſit pretium mercium non eſt regulandum ſemper taliter vt ſit cum aliquo lucro penſatis mercium ſumptibus, & laboribus, quia fallax eſt regula, mercator ſemper tanti velit ſuas merces vendere, quanti ſibi conſtant ſui labores, & ſumptus ſuarũ merciũ cum aliquo lucro, ſed potius tenetur ſe conformare pretio ſori communiter currenti ſiue inde ſibi pariat lucrũ, ſiue plus, vel minus perdat, quia hæc eſt alea ſortis & fortunæ mercatorum, quod dum negotiantur debent vtrique ſorti ſicut lucrandi, ira & perdendi ſe exponere, iuxta temporum, & circunſtantiarum prædictarum varietatem. Vnde fallaciſſima regula eſt vt ait Sotus ſi ſemper quanto emit pretio, & quantum periculi, & laboris ſubiuit, tantum velit vendere. ¶ Verum tamen animaduerſione dignum eſt quod quando communiter negotiatores nihil, vel parum ex ſua negociatione lucrifaciunt: nonnullum argumentum eſt eos minoris iuſto pretio ſuas vendere merces, atque poſſe tunc aſcendere in pretio vſque ad iuſtum pretium, quia non tenetur mercator cum iactura ſua inſeruire reipublicæ niſi per pragmaticam taxatum ſit ei pretium, quia tunc id pretium cenſetur eſſe initum, & conueniens reipublicæ, quare mercatores aut omittant officium aut illud ſeruent, aut recurrant ad principem

admoneã

c ff. ad Trebel. l. 1. §. ſi hæres. ff. ad l. Falcid. l. quærebatur. ff. de furtis. l. ſi quis vxor. §. vlt.

admonentes eum ex sua iactura, vt reuocans pragmaticam auctius concedat pretium conueniens.

¶ Aduertit autē Cordub. [d] quod & admonuit Metina quod etiā si per pragmaticā pretiū prætaxatum sit mercium, si tales merces in cōmuni foro cōmuniter minori pretio, quā taxa pragmaticæ cōcessit veneūt maiori tunc pretio, id est pretio pragmaticę vēdi nō possunt. ¶ Quod si regulariter hoc obseruatu æquum sit postea discutiemus: interim sic teneamus: cum illis, quia id est tutum, & verum esse apparet. ¶ Igitur nullo supradictorū obstāte stat regula communis, quod ad taxandum pretium iustum per extimationem prudentum virorum, non debet haberi respectus ad semper concedēdum mercatori omni aliquid lucri sed ad prædictas circunstantias est coniiciendus arbitrantium oculus.

¶ His suppositis statuitur conclusio prima resolutiua quæstionis, nullis cuiusuis status personis siue sint mercatores ex officio, siue non, licitum est, eò quod vendant ad creditum plus accipere: quā sit iustum pretium, quod valent merces numerata pecunia venditæ tempore traditionis earum vel assignationis de præsenti, id est dictu vsura est res quæ valet centū pretio præsenti, si quia vēditur ad creditū pro centū & 5. amplius venundetur. Hęc conclusio est S. Thom. [e] est D. Anton. Angeli, Syluestri, Conradi, Metinæ, Nauar. [f] est Soti, [g] est Curdubæ, est communis. Et probatur, quia tales non possunt recipere maius pretium ad creditum, quam si de præsenti venderent. Primo, quia merx siue numeretur statim eius pretiū, siue in futurum expectetur, non ideò sit maioris valoris, ergo quia venditur ad creditum non potest augeri eius pretium, sed est vendenda pretio: quo valet de præsenti, & non pretio, & extimatione mercatorum, qui propter eorum cupiditatis insatiabilitatem, aliter merces taxant dum vendunt ad creditum.

¶ Secundò patet, quia nec etiam ad confugium lucri cessantis hic queunt accurrere, quia re vera, eo quod ad creditū vēdunt nō cessat eis lucrum, tū quia parati sunt vendere etiam ad creditum prout commodius possunt, & quia non inueniunt tot emptores de præsenti soluentes: ideo vendunt ad creditum. Vnde iste qui emit ad

d *Metin. instr. cōfes. fol. 14.*

e *D. Tho. & Caiet. opusc. 67. & 23. q. 77. art. 1. & q. 78. art. 2.*

f *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 242.*

g *Sotus de iust. & iure. lib. 6. q. 4. art. 1. ad 4.*

creditū non est causa quod venditor impediatur à lucro.

¶ Sed neque ratione expensarū, aut periculorū in recuperādo pretiū pōt mercator pluris vendere ad creditū, quia ista non sunt ordinaria, & quamuis ista pericula essent ordinaria, infra dicendū est à nobis, quod ratione periculi recuperādi nō potest plus exigi, quia si est periculū, caueat sibi vēditor, vel nō vendendo sic ad creditū, vel exposcendo fideiussores solutionis fideles. ¶ Iterū efficacissimè patet cōclusio, quia nulla lex, vel Respublica bene instituta perscripsit aliud maius pretiū pro mercibus vēditis ad creditum, quam pro vēdibilibus de præsenti numerata pecunia, ergo signum est euidens id non licere.

h *Hostien. Summa de vsur. §. an aliquo.*

¶ Secunda conclusio nec etiam licet vendere aliquid dilata solutione in aliud tēpus, pretio maximo, quo valebit vsque ad illud tempus. Hæc est Host. h est Nauar. Et patet, quia ratione dilationis tēporis aliquid plus perciperet, si sic conueniret quod est vsura. ¶ Sed admonet ibi Nauar. non esse vsurariū pactū cōuenire, vt sibi soluatur pretiū mediū minimi pretij, & maximi quo ab emptionis tēpore, vsq; ad tēpus in quod ille seruaturus erat, valerūt merces siue earū pretiū creuisceret, siue decresceret, qa seruaturus erat, & quia æquali aleę se exponit, & nō in tuto.

i *Nauar. Sum. Lat. cap.17.nu. 243. & c. in ciuitate de vsuris.*

¶ Tertia cōclusio, quæ est Met. in sua instructione fol. 133. regulariter mercatores huius tēporis volunt excusare suos contractus vsurarios sub titulo lucri cessantis petētes pro pecunia mutuata. 6. vel octo pro centū causantes, quod si talem pecuniam non mutuarent, cum ea negotiando suam substantiam augerent. Sed hæc eorū excusatio nō est admittēda à confessoribus secundum Menā. Primò, quia alia pecunia remanere solet apud eos, qua possint negotiari. ¶ Secundò, quia hanc pecuniam, quam mutuant: forte non exponerent negotiationi: sed eā pro sustentanda familia, vel in alios vsus distraherent. Et quia non semper est sibi in promptu negotiatio, aut lucrum vt ipsi imaginātur. ¶ Quartò, quia huiusmodi negotiatores nunquam suam pecuniam mutuarent, nisi causa lucri ex ea reportandi, & quia alibi tam certa spes ex ea non affulget lucri, ideo malunt eam pro interesse mutuare.

¶ Verum est inquit Metina quod si in procinctu patriæ tam haberet mercator pecuniam ad eam insumendū statim

tim in mercibus ex quibus iudicio expertorũ erat lucrũ relaturus non esset vsura, si ab amico eam mutuo petenti lucrũ cessans exigeret. Cæterùm quod nos in hac tertia conclusione docemus est quod huiusmodi excusatio lucri cessantis regulariter, & de ordinario non est admittenda in mercatoribus mutuantibus.

¶ Quarta conclusio, non obstante quod prima cõclusio responsiua ad quæstionem est verissima, scilicet quod ratione lucri cessantis, non licet pluris vendere ad creditum, quam ad numeratum tamen in hoc casu particulari, scilicet cum iã mercator aliquis re vera paratus erat vẽdere merces in magna copia ementi eas pecunia numerata: quam solutionis pecuniã iam pro certo destinarat ad emendũ frugiferas merces, ex quo probabiliter lucrũ sperabat si ad instãtiam amici, vt ei benefaciat desistit ab hoc contractu, vt ei tales merces ad creditum vendat, licitè potest cum tali amico de hoc lucro cessante pacisci, hæc est Nauarri, & Fratris Iesephi in suis floribus: dum non ferat totum lucrum, quia poterat forte impediri, & propter rationes superius prætactas, & patet quia hic vere cessat lucrũ verisimile & probabile: cuius cessationis fuit causa sola venditio ad creditum.

¶ Alias in aliis casibus mõstruosum est inquit Mercatus in ijbro de cõtractibus indulgere mercatoribus vt ratione lucri cessantis maiori pretio vendant ad creditum quam ad numeratum.

¶ Nũc supereſt dissoluere argumẽta supra posita. ¶ Ad primum igitur argumentum negatur consuetudinẽ, quæ inoleuit inter mercatores excusare posse contractũ vsurarium: qualis est vendere pluris ad creditum, quam ad numeratum, quia vsura est intrinsece mala, sicut neque consuetudo fornicandi inualescens fornicationem potest facere licitam cum sit intrinsece mala.

¶ Ad secundum iam propter rationes allatas dicimus quod ratione lucri cessantis non potest ad creditum vẽdens plus recipere, quia re vera non cessat sibi lucrum: sicut forte posset cessare: si illud pretium acciperet de præsenti, quo alias pararet negotiari: si illud ad preces petentis mutuaret.

¶ Quare respondetur ad confirmationem tertij argu-

menti, quòd non est ratio eadem, de pretium iam receptum mutuante, & de differente vel concedente dilationem solutionis pretij.

Ad tertium argumentum dicitur quod neque etiam i moroso debitore potest peti lucrum quando ratio lucri cessantis cessaret, scilicet quia cum tali pecunia creditor non erat negotiaturus. Sic quia hic cessat ratio lucri cessantis propter rationes allegatas, ideò non potest illud lucrum ad creditum vendens exigere.

¶ Ad vltimum dicimus, quod copia mercatorũ volentium emere ad creditum, quia statim non habent pecuniam ad soluendum non auget de per se pretium mercium: sed copia mercatorum ementium pecunia numerata: hæc est quæ auget pretium mercium, quia arguit copiam pecuniæ præsentem.

Qõ. 2.

¶ Deinde de rebus sub habitatione positis, quæ venales exponuntur, ibi *en almoneda*, an quia ibi vendãtur ad creditum possint pluris vendi, præsertim si sint pupilorum, forsitan dubitabit aliquis, sed hic nulla est dubitandi ratio, quia pupilli, & minores in hoc nequeũt esse meliores conditionis aut priuilegiati, quia esset vsura quam etiã pro pauperibus exercere illicitum est.

¶ Quòd si rogitet quis quale erit pretium iustum, quo res numerata pecunia, sub hastatione vel sub auctione vendi poterit. ¶ Respondetur quod tale ibi pretium dicitur iustum, quòd neque iustitia vel lex ciuilis reprobat, id est quod non excedit dimidium iusti pretij, neque ab eo deficit, itaque si possessio extra sub hastationẽ vẽdita valet. 100. si ibi sub hastatione vẽdatur: iustè poterit ibi vẽdi pro 50. vsque ad 150. tam ad numeratũ, quã ad creditum. ¶ Idem de possessionibus locatis sub auctione, quod si excedit medietatem iusti pretij venditor vel locator sub hastatione vẽdens, vel locans etiã ad numeratũ, iste excessus restituendus est. ¶ Idem de emptore si citra medietatem iusti pretij ibi ad numeratum, vel creditum emerit, ita Corduba. q. prædicta. 84. & Mercatus [k] iste-que excessus est restituẽdus à tutore minorum: si minores, quorum possessiones vendebantur illum excessum perceperunt: sed restituendus non est: nisi tutor sit certus de tali excessu, & tunc si certus sit cum authoritate iudicis

[k] *Mercatus Sum. d. contra. Et b. lib. 2. cap. 12. fol. 64.*

us est restituendus, ne si aliter faciat, tutor de suis propriis bonis cogatur minoribus resarcire restitutũ. Quod si aliter nequeat sine incommodo suo emptori læso satisfacere, illum admonitum esse curet, vt coram iudice petat id in quo læsum se esse nouit ex emptione rerum pupillorum. Quamuis etiã tutor possit vbi fuit excessus pretij vltra medietatẽ ex parte pupillorum in aliquibus rebus eorum, ibi venditis sub hastatione: si in aliis ibi vẽditis idem emptor citra medietatem minoris pretij emendo, damnificauit minores, facere recompensationem aliquam hinc inde æquiualentiam faciendo inter minores, & emptorem.

De quæstione ardua, scilicet quomodo sint taxãda pretia mercium quæ regulariter non inueniunt pretium de præsenti, & de aliquibus contractibus contingentibus in noua Hispania in Indis: de mercimonio cocci grana *nuncupati.*

CAP. LXIIII.

Qõ. 1.

PORro & hic quæstio illa ardua, & à multis præsertim in noua Hispania controuersa obuiat, quomodo sint taxanda pretia earum mercium quæ non inueniunt pretium de præsenti, cuiusmodi sunt merces quæ venduntur in magna copia, coniunctim tempore aduentus classis in noua Hispania: cuius quæstionis meminit Mercatus in suo lib. de cõtractibus, quam quia sub breuitate paramus expedire pro more nostro, has statuimus conclusiones.

Quarum prima conclusio sit, in tota fere Hispania bene potest regulari pretiũ ad creditum per pretium de præsenti, & ita mercatores etiam vendentes in magna copia, ad creditum merces nõ possunt eas venales exponere ad creditum, nisi pro pretio inuenibili de præsente. Hæc conclusio est Mercati in de contractibus, cuius rationẽ affert hãc quia mercatores in Hispania licet exponant merces in magna copia vẽdendas ad creditũ, vendãt tamen eas merces prætaxando quãlibet speciem earum seorsum pretio quo de præsenti venerunt, quia tale pretiũ de præsenti reperitur communiter. Ergo tales vẽdentes in Hispania etiam magna copia non possunt præ-

termisso

termisso pretio de præsenti extimare pretium aliud ad creditum, sed pretium repertum communiter de præsenti debent obseruare vendentes etiam ad creditum.

¶ Secunda conclusio, quæ est etiam Mercati loco vi supra, mercatores nouæ Hispaniæ non possunt vēdere merces in magna quantitate ad creditum pretio quo venduntur de præsenti. Patet quia merces quæ venduntur in noua Hispania de præsenti numerata pecunia sunt merces: quæ venduntur minutim à minoribus mercatoribus reuenditoribus, qui eas emerunt ad creditum in magna copia à grossioribus mercatoribus, vt reuendendo eas minutim aliquid lucrarentur, sed iniustum prorsus est vt merces, quæ venundantur in magna quantitate coniunctim æquali, & tam magno pretio veneant sicut venduntur pro minutim venales, quia mercatores vendentes in magna copia coniunctim pretium solent, & debent aliquantulum extenuare: quod vendentes minutim merces augent, quia magis laborant, & immorantur in vendendo minutim merces, ergo iniquū esset si mercatores grossiores in noua Hispania, eodem pretio, quo merces minutim venditæ veneunt, prorsus merces vendentes coniunctim in magna copia, ad creditū vellent vēdere, quia acciperetur plus iusto pretio.

Qō. 1. ¶ Igitur ad quæstionem propositam quomodo tandum sit pretium mercium, quæ in noua Hispania tempore aduentus classis à grossioribus mercatoribus in magna quantitate coniunctim venduntur ad creditum: quando earum pretium communiter non inuenitur de præsenti.

¶ Aliqui sufficienter se satisfeciſſe putarunt dicendo tunc quando in hoc casu pretiū pro his mercibus in magna copia, & coniunctim ad creditum vendendis non reperitur communiter de præsenti, sic taxari debere, scilicet quod prætaxentur prius expensæ, seu sumptus talium mercium, & super hunc valorem sumptuum, & expensarum superaddatur aliquod interesse, & lucrum, & tunc istud erit iustum pretium tam ad numeratum, quam ad creditum.

¶ Verum tamen hæc regula prætaxandi pretium non est vsquequaque vera, neque attingit omninò pūctū veritatis, quia hāc regulā libēter acceptarēt mercatores: sed

ista regula acceptaretur in vsu: longe cariori pretio possent vendere mercatores grossi in noua Hispania, quam de facto communiter vendunt, quia iuxtà hanc regulam in hac appretiatione, & taxatione pretij facienda, extra sumptus mercium erant computanda pericula, & deterioriationes mercium, earúmque diminutiones Hispanicè *mermas* nuncupatæ, insuper labores mercatorum, tempus etiam quo pecunia detinetur occupata in talibus mercibus pensari deberent. Quæ omnia si ritè, & rectè considerentur sicut in tali appretiatione (vt isti aiunt) consideranda essent, & libranda: proculdubio longè maiori taxatores hæc attendentes eas taxarent pretio quam sit communè currens; quo nunc veneunt.

¶ Alij verò doctores in hac quæstione rogati dixere in taxando prædictum pretium potius recurrendum esse ad animos mercatorum consulendos scisitandosq; fore aiunt, sic scilicet si ista magna copia mercium, id est, *esta cargazon*, vt Hispan. loquamur, quam paratis vendere ad creditum, vobis de præsenti numerata pecunia solueretur quo pretio vobis dato de præsenti, & quanto essetis contenti. Quod si sic rogati tanti tunc vendere de præsenti essemus contenti responderent, istud inquiunt quod per suum responsum exprimerent pretium etiam esset iustũ pretium ad creditum, sed secus est, inquiũt, si parati sunt dare pro tanto merces ad numeratum, & pro maiori ad creditum.

¶ Sed neque horum regula est vsquequaque certa, & ratio huius est, cuius meminit D. Thomas: [a] quia mercator Hispanicus, si in noua Hispania vel Perusij pro globo mercium inueniret pretium in procinctu de præsenti pro minori pretio, quam de facto valerent, eas merces tradere de præsenti pecunia numerata non eo quod illæ merces tunc maioris valoris non essent, quia certè maiori pretio præstarent, maioriq; illo pretio de præsenti sibi numerato iuste possent vendi, sed illo minori pretio mercator contentaretur, quia cum sit industrius istam iacturam quam sic pateretur posset recompensare pecuniam sic in præsenti sibi solutam in proximo reditu classis mittendo in Hispaniam pro nouis mercibus frugiferis in classi proxime ventura transuehendis. Quare neque hæc regula omni

a *D. Tho. in opuscul. 67. de emptio. & vēdit. ad terminum.*

la omnino attingit scopum.

¶ Pro decisione igitur quæstionis additur tertia conclusio, illud est iustum pretium mercium in globo & coniunctim in magna copia venditarum in noua Hispania, quod valent tempore applicationis classis ad portum licet tale pretiũ non inueniatur de præsenti, ita Mercatus & patet, quia tunc mercatores attentis his circunstantijs, vtrum aduentauit magna classis asportans magnam vim mercium vel modica classis paruã copiam mercium tñ. uehens, considerato etiam vtrum in breui sperentur alie naues, vel classis, pensato etiam vtrum intra vrbes noue Hispaniæ magna copia illarum mercium adhuc inuenta suppetat, vel magna sit talium mercium indigentia, solent taxare pretium augentes, vel minuentes illud, intra has considerationes. Quo tunc sic taxato, & extimato pretio eodem soliti sunt vendere merces in globo in magna copia coniunctim ad creditum intra tres terminos solutionis intra annum. Quare istud est iustum pretium venditi ad creditum. Hæc conclusio patet quia si inueniretur pecunia de præsenti: qua emeretur ad numeratum de præsenti istudmet etiam pretium sic taxatum his habitis rationibus, censeretur iustum pro venditione si solueretur de præsenti. Neque militat contra hanc conclusionem, quod si solueretur sibi pretio de præsenti, minori pretio merces darent, quàm sit pretium quo ad creditũ venditi, quia vt sequuti authorem Diuum Thomã diximus non ideo minoris darent, quia magis non valerent: sed quia accipiendo pretium de præsenti, exponendóque illud statim negotiationi, illam iacturam minoris pretij accepti resarcirent.

b *Mercatus de contract. fol. 55. 56. & 57.*

¶ Quarta conclusio in grauissimam incidunt vsuræ labem mercatores, qui in noua Hispania in magna quãtitate coniunctim vendentes ad creditum, vendunt maiori pretio, quam sit pretium globorum mercium, id est *de las cargazones*, quod tempore aduentus classis iustum esse ex prædictis rationibus attentis extimatum communiter inter mercatores & taxatum, verbi gratia quando tempore aduentus classis pretium iustũ esse taxatur ad 65. pro centum, & ad tres solutiones, vt communiter fit per annum in noua Hispania: tunc si mercator quia ad maioris dilationis

sionis terminos emptores sibi vendi petunt ad creditum, ideo maioris dilationis gratia pretium ad octuaginta pro centum auget, & tãto magis auget quanto maiorem dilationem emptor petierit, sine dubio vsuræ culpa non caret, quare restitutioni huius auctionis pretij manet obnoxius, & hoc est quod vitio vertunt, & vt vsurarium contractum execrantur doctores quando vident ratione maioris dilationis temporis istud pretium augeri, ita Mercatus loco supra citato.

¶ Præterea quia præcedenti quæstioni confinis est dubitatio quæ cõsurgit de illo commercio cocci *de la grana* vulgariter nuncupati quod celebre habetur in noua Hispania, & præsertim in ciuitate Angelorum eiusdem nouæ Hispaniæ vbi copia cocci venditur ad creditum pretio quod nõ inuenitur de præsenti, quia communiter tale pretium pro cocco vendito in magna copia non inuenitur inter Hispanos, quamuis verum sit, quod minutim pretio præsenti minori huiusmodi merces Hispani soliti sint mercari ab Indis in Indorũ populis: dum illuc causa emendi illum pergunt. Qõ.3.

¶ Igitur expedituri hanc quęstionem antequam accedamus ad conclusionem responsiuã quæstionis quatuor pręnotamenta iaciamus. Primum igitur sit, quod vendendi ad creditum (dum absit monopoliũ[c]) licitum est vendere pretio rigoroso de præsenti inuento: sed non licet tale rigorosum pretium excedere, vt verbi gratia interdum de præsenti in publico foro currunt tria pretia de præsenti, nam aliqui vendunt idem granum frumenti aut pretium panni ad nouem, quod est pretium infimum, alij ad nouem & dimidiũ, quod medium pretium, alij ad decẽ quod est rigorosum pretiũ, & supremũ. Igitur sentẽtia fuit Victoriæ, & Nauarri. & aliorũ quod vẽdens ad creditum, potest vendere merces isto rigoroso pretio, quia si inuenitur de præsenti nulla fit iniuria ementi ad creditum si istud pretium rigorosum ab eo exigatur.

¶ Secundum prænotamentum sit, quod est probabile quãuis ab alijs extimetur periculosum quando venduntur merces in magna copia coniunctim, neque sic tales merces inueniũt pretium communiter de præsenti quod pretium iustum earum erit quod communiter inuenitur

pecunia

c *Monopoliũ quibus vtilitas & bonum plurium læditur auaritia paucorum prohibẽtur à Zenone Cæsare, in l. vni de monop. lib. 4. C. tit. 49.*

pecunia credita.

¶ Itaque si paucissimi sunt, aut nulli qui emant numerata pecunia, atq; adeò in magna copia coniunctim sic vendi non possunt, habebunt valorem, qui communiter currit ad creditum, hoc documentum fuit Victoriæ, qui fertur cum consultus esset à Burgensibus mercatoribus sic respondisse, cuius rationē subiungit, hanc scilicet, quia vendi in magna copia merces coniunctim est prorsus necessarium reipublicæ: quo deinde à grossioribus mercatoribus in magna quantitate emptis à nauibus. easdē de longe asportantibus, in minuto emere post volentibus prouideatur. Ergo si sic in magna copia non inueniunt pretium de præsenti: pretio quod communiter inuenitur pro eis ad creditum possunt vendi: sed iā hoc documentum vt diximus de mente Mercari parū deseruit in Hispania, quia mercatores etiam ibi vēdentes in magna copia eas solent & possunt taxare merces seorsum pretio: quo quælibet species earum de præsenti venire solet: atque ideo, quia tale pretium inuenitur de præsenti communiter per illud se regulare debent, aliquod minus taxando pretium pro eo quod in magna copia & coniunctim vendunt, & hoc est verius.

¶ Tertium prænotamentum est, quando sunt plures emētes: qui volūt numerata pecunia emere in magna copia, & ipsi mercatores causa agendi pretium nolunt sic vendere: sed malunt contrahere ad creditum. Tunc non erit aliud pretium ad creditum: quam pretium commune quod verisimiliter curreret si venderetur ad numeratum.

¶ Hoc assertum est etiam Victoriæ, & patet, quia hæc licentia taxandi pretium etiam ad creditum solum habet locum, quando non occurrunt aliqui qui volentes emere ad numeratum, offerat de præsenti pretiū communiter, licet vnus aut alius tantum velint vilissime sic emere quia vna Hirundo non facit ver.

¶ Quartum prænotamentum est, qui minutim maiori pretio vendunt merces pecunia credita, quam numerata de præsenti nulla excusatione suam prætexere possunt vsuram palliatam est Victoriæ, & patet quia euidentissimum est argumentum quod illud plus accipiunt ratione dilationis temporis. His præstitutis.

¶ Statuitur

¶ Statuitur concluſio reſponſiua ad quæſtionem ſi loquamur de mercimonio cocci, id eſt *de la grana*, vbi in magna copia coniunctim venditur ab Hiſpanis incolis nouæ Hiſpaniæ, quia ſic in magna copia coaceruatur, & ad tranſmittendum eum in claſſi in Hiſpaniam ſic in magna copia coniunctim neceſſe eſt vendi: ſi ceſſet monopolium, quando ſic in magna copia coccus cõiunctim venditur, & dum nihil exigitur à venditoribus ratione lucri ceſſantis: tunc pretium iuſtum huius mercimonij eſt quod communiter tempore, quo traditur cocci merx currit ad creditum inter mercatores timoratæ conſcientiæ: niſi ſint emptores plures qui numerata pecunia velint emere de preſenti, quia ſi tunc ipſi venditores, gratia augendi pretium malunt vendere ad creditum propter neceſſitatem eorum qui emunt pro onerandis nauibus remeantibus in Hiſpaniam, non eis licebit propter hoc, alio quam de præſenti oblato vendere pretio. Hæc concluſio habet fautores Theologos nouæ Hiſpaniæ. Et licet concluſio hæc hic aſſerta non tranſeat ſine periculo aliquali: tamen non auſim illam damnare ſi aliæ fraudes non immiſceantur, quia videtur habere fulcimentum in documento Victoriæ illo ſupradicto, ſcilicet quod in copia merces, quæ communiter ſic venditæ non inueniunt emptores ad numeratum per pretium commune currens ad creditum, iuſtè ad creditum vendi poſſunt, quia tunc per præſens de pretio cum non inueniatur iudicari non poteſt.

¶ *De ardua quæſtione lanarum anticipata ſolutione pro viliori pretio emptarum, & de contractu inſigni Mexici ventilato.*

CAP. LXV.

CVm de quęſtionibus non de lana caprina, ſed valde neceſſariis pertinentibuſque ad materiam de vſuris hactenus egerimus, en iam incidit illa quæſtio celebris, ac valde controuerſa inter iuniores de lanarum emptione anticipata ſolutione viliori pretio facta, quę ſub ſe & alias quæſtiunculas continet ventilandas.

¶ Igitur potiſſima & prima quæſtio eſt, an licitum ſit emere lanarum copiam anticipata ſolutione minori pretio puta decẽ pro vnoquoque põdere, cũ tempore traditionis quodlibet põdus lanę duodecim ſperetur valiturũ. Qõ. 1.

¶ Circa hãc quæstionem prima quæ versatur in scholis opinio est quod talis contractus est licitus: & mercatores Burgenses ita aiunt à Victoria, & doctoribus accepisse Parisiensibus, & huius sui asserti rationem affert Victoria, quia plus hic non accipit emptor lanarum, qua anticipata solutione emit, sed quia modus ille vendendi in magna copia. & rogando & offerendo hanc mercem vltrò, rei pretium minuere videtur.

¶ Secunda opinio est Soti, quòd non licet sic minoris emere: nisi vbi tribus mẽsibus ante traditionem lanarum pastores rogant vt emant, & ita volunt quia solutio herbarum, & pascuorum pendenda instar. Probat quia iste modus vendendi est necessarius, necessariòque vilius reddit pretium, & ita volunt, & rogant pastores quia aliter gregem sustentare non possunt.

¶ Alia tertia opinio est Nauarri, & vtriusque Metinæ asserentium quod nullo modo sic emere licet. Nam Metina [a] ait latere hic vsurã palliatam, quia perinde est, ac si quis mense Ianuarij mutuaret decem argenteos, vt mense Maij pro eis reciperet quatuordecim, quæ ratio adeo est euidens ait vt necessariò condemnem huiusmodi cõtractum, licet viri alioquin docti illum defendant, præterquam (inquit) quod si in emptione anticipata lanarũ hic iustificatur contractus nullatenus apparet quomodo non sit iustificandus in alis mercimoniis grossis, cuiusmodi est lanarum mercimonium, quod est absurdum concessu. Metina quoque Complutensis [b] iudicat nullatenus licere hoc, quia ipsi qui lanas emunt anticipata solutione statim ante traditionem vendunt pro vndecim argẽteis, & quia tempore traditionis hoc mercimonium lanarum magis valet, quare restituẽdum esse censet illud plus pastoribus: nisi voluntariè donent.

a *Metin. Salm. Instruct. confes. § 23. de vsura. fo. 134. pag. 2.*

b *Metin. Cõplut. de reb. restit. circa causam sextã.*

¶ Igitur ex his tribus opinionibus opinio Victoriæ, quia defensabilis est, post factum potest teneri Sententia vero Soti est media, & ideò melius potest sustineri: sed opinio vtriusque Metinæ est tutior, ac proinde iuxtà illã consulere debet Theologus ante factum, ita fertur docuisse frater Ioannes de la Peña. Sed tamen quia lector post recitatas aliorum sententias meritò nostram hic expostulabit opinionem, ideo hanc statuo conclusionem.

¶ Igitur

¶ Igitur sit conclusio talis licet non sit vsquequaque certum, tamē probabiliter dicitur quod licitum est emere lanas in magna copia anticipata solutione, aliquantulo minori pretio, quā valent tempore traditionis, verbi gratia secundum Cordubam: si tempore traditionis & receptionis earum valituræ sunt duodecim si anticipata solutione per sex menses emantur ante vel tempore, quo solet in Hispania anticipari solutio, hoc est tempore sancti Michaelis, vel tempore Carnispriuij, & pro eis soluantur decem licitum inquam est. Hæc conclusio est Soti. [c] Est etiam fratris Antonij Cordubensis. [d] & fateor antequam vidissem eius apparentes rationes reformidabam hanc conclusionem probabilem esse concedere, sed iam triplici hac ratione apparet esse probabilis.

c *Sotus de iust. & iure. lib. 4. q. 4. art. 1.*

d *Cordub. q. 84. in tract. de casib. cōsciēt.*

¶ Primò quia si istæ merces lanarum non sic ab omnibus emptoribus cōmuniter anticipata pecunia in magna copia emerentur ante earū traditionē, profectò cum accederet tempus traditionis tunc non plus valerent, quā pretium anticipate solutum, id est, non plusquam decem. Et ratio est plana quia si lanæ non essent pecunia anticipata emptæ in magna copia, tunc tēpore traditionis magna supperet pastoribus copia lanarum vendenda: sed magna copia, & exuberantia mercium præsens facit deterescere in pretio: ergo iustè tunc tēpore traditionis minus valerēt, quia ratione copiæ, in valore descenderent.

¶ Quòd si quis hanc rationem velit redarguere sic dicendo in contra, scilicet quod copia lanæ, quæ tempore traditionis non erat antea vendita, magis tempore traditionis inuenitur valere: ergo idem, scilicet est censendum de omni copia lanæ quòd si ante non esset vendita, pretio maiori tunc valeret, quia respondeti potest quod si lana restans, & non anticipatè vēdita magis valet: est quia iam maior copia est anticipatè vendita, quia si restaret vendenda omnis lana, præ tanta copia vilescceret.

¶ Secundò probatur speciali ratione conuenienti huic lanarum commercio, quia sicut fructus terræ antequam perueniant ad maturitatem, quia substant periculis & sumptibus, si vendantur minus valent, quia sunt etiam in potentia: ita etiam copia lanæ anticipata solutione empta, quia subiacet laboribus, periculis, & expensis

ad eam recuperandum, repurgandum, lauandum, beneficiandum in saccis reponendum vt lanæ possint transuehi in nauibus in Italiã, quæ omnia requiruntur vt perueniãt vt ex eis lanis ab earum emptoribus possit aliquid lucri reportari, potest minori emi anticipata solutione, quia hic eadem ratio videtur militare, quæ in tritico vel fructibus terræ immaturis & acerbis emptis, quia istæ lanæ ante traditionem sunt veluti granum in spica quod vt colligatur laboribus, & expensis eget.

¶ Tertiò patet, quia si tempore traditionis isti mercatores emerent lanas transuehẽdas in nauibus in Italiam, tunc illà copia lanarum sibi minus valeret, quia tunc non esset recuperata: neque tunc opportunè posset præparari, lauari, repurgari, & quia si non in istis beneficiis, sed in ea emenda copia deberent tunc emptores præoccupari: minus hæc copia lanarum illis valeret, neque eam vellent emere nisi vilissimo pretio, quia non possent eam beneficiatam in opportuno tempore mittere in nauibus ad lucrandum.

¶ Vltimò probatur, quia merces vltroneæ vilescunt, & pastores vltrò offerunt has lanarum merces tali pretio anticipato venales.

¶ Quare ex his rationibus peculiaribus elicitur solutio ad argumenta Metinæ Salmanticensis quia ad primũ negatur quod perinde sit iste contractus ac si quis mutuaret decem pro duodecim, quia hic nõ ratione mutui, aut anticipatę solutionis: sed quia minus valerent tempore traditionis si sic anticipatè non emerentur: & quia indigent expensis, & beneficiari opus habent, ideò minoris anticipatè emuntur: vnde ad eius secundam obiectionem negatur quod ista ratio currat in cæteris grossioribus mercibus vt possint minoris anticipatè emi, quia non substant his expensis & periculis ac præparationis beneficiis.

Qõ. 2. ¶ At iam ad secundam quæstiunculam præcedenti affinem satisfaciamus vbi quęritur vtrũ huiusmodi mercatores lanarum transuehentes eas in Italiam vel Flãdriam possint ibi Flandriæ aut Italiæ pluris eas vendere ad creditum, quam de præsenti, & videtur certe id nullatenus licere, quia doctores omnes reclamant, quod liceat pluris vendere

vendere merces ad creditum, quam de præsenti, quando inuenitur pretium communiter de præsenti, neque hic vigent rationes, aut causæ allatæ in superiori conclusione, vt possit iste contractus iustificari. Respõdet tamen Corduba ad hanc quæstionem quod licet iste cõtractus propositus in quæstione non possit apertè iustificari, non tamen etiam diffinitiuè tãquam illicitus potest condemnari: quia inquit licet non assertiuè, posset aliquo modo iustificari, nam allegat Sotum [c] videre hunc contractum iustificare.

[c] *Sotus lib. 5. de iust. & iur. q. 4. art. 1. & q. 84.*

¶ Sed certè opinio hæc & sententia vix aut nullatenus potest sustineri, nisi cum limitatione Victoriæ, scilicet quando copia lanarum in Italiam vel Flandriam allata in nauibus ex Hispania tanta esset quod communiter lanæ non inuenirent pretium ibi de præsenti, nisi forte in raro casu cum quis necessitate debitorum oppressus cum talibus mercibus rogaret pro vili sibi pretio dato, quia ista vna Hirundo non facit ver, quia tunc pretio ad creditum iuste extimato vendi possunt, licet nõ inueniatur de presenti, quia desunt emptores qui numerata pecunia velint emere, nam cum ista limitatione Victoriæ forte tolerari potest, nec ego illam post factum auderem damnare.

Q6. 3.

¶ At iam quoque ad postremam quæstiunculã respondendum nobis est, vtrum liceat emere lanas pecunia anticipata per biennium, vel triennium ante earũ traditionem, & eodem loco ante earum traditionem reuendere eas aliis intra prouinciam auctiori pretio quam emptores emerint anticipata pecunia. Quia res est peruia, respondetur quod iniustitia restitutioni obnoxia est, supposito, quod iusto pretio lanæ anticipata pecunia sunt primò emptæ: si earum emptores, eas aliis ante earum traditionem, maiori quam emerint pretio reuendãt eodem loco. Ita Corduba de casibus conscientiæ: patet, quia tales reuenditores, si vltra pretium iustum rigorosum, quo tales lanæ solent vendi eas vendiderint planum est ratione anticipatæ solutionis eas minoris emisse, vel secundo emptori plus exigendo iniuriam irrogare. Ex prædictis vltimò concluditur, neque etiam pastoribus esse licitum lanas suas ad creditum maiori pretio vendere quam vaeant tempore traditionis earum, quia hoc esset ratione

dilationis temporis plus recipere, ita Corduba.

Q6.4. ¶ At neque hic sub silentio prętereunda est quæstio illa de negociatione celebri multumque vsu recepta in noua Hispania, vtrũ liceat bracteas argenti ex massa argenti congestas minori pretio emere, quam gradus argenti, id est *quilates* argenti iuxta taxationem legis valét. Huius quæstionis meminit Mercatus in suo libro de contractibus pro cuius intelligentia animaduersione opus est metallum argenti habere suos gradus *quilates* vulgariter nũcupatos, atque quilibet gradus taxatus est lege Hispaniæ ad valorem. 10. dipondiorum. ¶ His suppositis pro parte negatiua arguitur, nam videtur quod talis contractus nõ liceat, quia iuxta regulam generalem doctorũ, vbi inuenitur taxatio regis publica, quæ pretium legale præstituit non licet eam excedere in vendendo, neque ab ea deficere in emendo. Sed iam in his metallis auri, & argenti prætaxatum est lege pretium iuxta gradus auri, vel argenti, non ergo licet bracteam argenteã minoris emere quam eius gradus, id est *quilates* valent.

¶ In contrarium est, quia iam talis contractus vsu inualuit in noua Hispania. Igitur, vt pateat quid sit tenẽdũ statuitur responsiua conclusio. Si aliquis in regionibus Indiarum, casu fortuito aut propter adhibitam à se diligentiam bracteam argenti aliquantulum minoris emat, quàm valet secundũ suos gradus, licet speciẽ præ se ferat mali non est in culpa mortali sic minoris emendo. Hæc conclusio est Mercati in libro de contractibus fol. 59. vbi de peculiaribus quibusdam Indiarum contractibus agit, & probat, quia inter peritos, & expertos regionum nouæ Hispaniæ, *honduras* & *campechæ* in mineralibus, ita enim est vsu receptũ. Cuius ratio potissima est, quia in omnib' his regionibus bractea, vel massa aurea, vel argentea reputatur tãquam quædam species merciũ, cuius valor solet crescere, & decrescere, propter easdẽ rationes, & causas propter quas cæterę merces siue olei, siue vini, vel pãnorum solẽt crescere, vel decrescere in valore. Verum est tamẽ authore Mercato, quod istud incrementũ aut decrementũ pretij ꝙ solet contingere in massa rudi argentea, vel aurea parũ excedit valorẽ graduũ, vel ab eo decrescit, ergo licitè emi potest minoris talis bracteã, quam valeat

iuxtà

iuxtà suos gradus extimata.

¶ Et confirmatur, quia nunquam cõsules regij, vel iudices, & gubernatores huiusmodi contractũ interdixere, nec sic contrahentes pœna aliqua affecere. Quare argumentũ est huiusmodi cõtractum non contrauenire legi regiæ. Neq; obstat sic replicare quod aliquando bractea, vel massa argentea, quia est ex puriori argento cõflata, vel quia cũ sit argẽtea aliquid participat mixtionis auri, ideo plus valet etiã iuxta valorẽ graduum, ergo nõ licitè minoris emitur. Quia respondetur quod etiã cum purius est argentũ: aut alicuius mixturæ auri est particeps pluris solet tam à venditoribus quam emptoribus extimari, quã si tanta non præstaret puritate: Sed tamen generale est in his contractibus quod quatenus vt merx venditur, nõ tanti extimatur, quin possit aliquantulo minori pretio emi quam gradus illius bracteæ argenteæ valent.

¶ Porrò de contractu nunc in noua Hispania Mexici, cuius vsus inoleuit, hic habere sermonẽ quoniam in cõcertationibus literarijs propositus est, & vẽtilatus) cogimur & nostram dicere sententiã, quoniam illic vtrinque controuertebatur. At casus hic perplexus est nempe vbi quæritur vtrũ liceat mutuare massam *vel* bracteã argẽteã hac conuentione vt peracto tempore mihi illam mutuanti tibi tantum reddas in pecunia, quantũ argenti illius massæ lex valet. Pro cius quæstionis intelligẽtia prænosse opus est, quod in ordine ad venditiones, & emptiones lege cautum est vt massa argẽtea pretium legale sit, & iuxta gradus, quibus constat, in ordine ad prædictos contractus pretium legale obtineat.

¶ Igitur his suppositis causa dissoluẽdæ quæstionis, & indagandi veritatem arguitur primò pro parte negatiua, quia vt supradicta quæstione diximus bractea, vel massa argenti, ideò in noua Hispania iustè minoris emitur quã secundũm gradus legis valeat, quia emitur vt merx, & vt merx vendita, & empta solet in pretio à legali pretio decrescere, sed quãdo mutuatur nõ definit esse merx & potest mutuari vt merx, ergo si vt merx potest in pretio decrescere ergo non potest pro pretio legali mutuari, scilicet vt tantum in pecunia reddatur pro illa massa quantum lex graduum, id est *los quilates* valent. Patet,

quia iam ratione mutui mutuans reporraret lucrũ centũ.

¶ Item secundò arguitur mutuans triticum ratione mutui non potest obligare mutuatarium vt illud postea soluat in pecunia, vel in alia specie, quia ideò damnamus mutuantes regi, quia tradendo merces obligant regẽ ad recipiendum illud mutuum in mercibus, obligando ad illud postea soluendum in pecunia, ergo nec etiam licet mutuare massam argẽteam, quę computatur vt merx, vt reddatur iuxta eius pretiũ legale, quod valet & in pecunia, quia pecunia est alterius rationis quam merces, & quã massa quæ emitur & venditur, vt merces solent vẽdi.

¶ Sed in contrarium est, quod secundum Sotum in de iustitia, & iure in materia de cambiis licet cambire ducatum Hispanum pro Vngaro ducato, quia licet ducatus Vngarus ex natura, seu lege auri sit precioſior, tamẽ eodem argento apud nos extimatur, ideo nihil cõtinet iniustitiæ, sed in ordine ademptiones, & vẽditiones in noua Hispania tãtum extimatur illa massa argentea, quantum pecunia æquiualens pretio suorum graduum, ergo potest pro tali pecunia mutuari, vel commutari, licet minus in ratione mercis valeat.

¶ Igitur vt fiat satis quæstioni alias implexæ præiacitur prima conclusio, non licet mutuare pecuniã argẽteã vt aurea postea pro ea soluatur. Hæc conclusio est Nauarri[f] est Hostiensis: [g] & patet quia ratione mutui, non licet aliquid luori velle reportare, aut aliquam obligationẽ ciuilem, vel onerosam alteri iniungere. Ergo neq; licet mutuare pecuniam argenteam, vt aurea reddatur.

¶ Secunda conclusio, si Petrus mutuauit Paulo centũ aureos restituendos in auro tantum, Paulus non potest restituere illos in alia materia, neque in alia forma inuito ipso Petro. Hæc conclusio est Syluestri.[h] Sed ad quẽ pertinet tunc periculum? Respondet Syluester ibi quod pertinet ad debitorem. Vnde ait quod tenetur restituere in florenis, vel aureis eiusdem formæ, quando sic fuit cautum, secundum extimationem currentem tempore solutionis faciendæ. Et patet, quia contractus ex pacto iusto, quale est istud sortitur obligationem & effectum.

¶ Tertia cõclusio si quis mutuauit cẽtum libras in florenis satis est restitui sibi centũ libras etiã in alia moneta. Hæc

f *Nauar. Sum. Lat. ca. 17. nu. 226.*

g *Hostiensis de vsura. §. an aliquo. sub finem.*

h *Sylvest. verbo, Solutio. q. 2.*

a Hæc est Bart. [i] est Sylvestri, est communis doctorum. Et probatur, quia videtur id hoc casu mutuans dicens mutuo cētum libras in florenis extimando illos, illos vē- [k] diuisse: sicut diximus in dote cum tradita est extimata, & idem dicitur in deposito cum sub ista forma deponūtur: ergo possunt restitui in alia moneta.

i *l. Paulus. ff. de solutionibus.*
k *l. cum dote. C. de iure dot.*

¶ Quarta conclusio, quando simpliciter sine addito, vel alio pacto, aliquis dixerit: mutuo tibi centū florenos, tunc si mutuans passurus est aliquod dānum, recipiendo in alia forma puta Florentinos florenos pro Senensibus recipere eos non tenetur. Hæc conclusio patet ex Sylvestro in cuius gratiam citat Bartol. in l. Paulus.

Q. 5.

¶ Sed quid si in isto casu mutuans recipiendo in alia forma, quando simpliciter sic mutuauit nullum pateretur damnum, an teneatur mutuans, in alia forma monetæ solutionem istius mutui acceptare. Sylvester ait, quod non tenetur in alia materia solutionem acceptare, quia mutuū debet restitui in eodem genere, & in eadē bonitate, [l] & aliud pro alio inuito creditore solui non debet. Sed concludit Sylvester, quod in hoc casu dum solutio fiat in eadem materia auri, tenetur recipere licet fiat in alia forma. Sed Armilla [m] de mente Panormitani [n] cū Sylvestro & Bartolo in d. lege Paulus: tenet quod in casu quo simpliciter mutuauit quis aurum, vel argentum tenetur acceptare solutionem: sic aurum pro auro, argentum pro argento mutuato in eadem materia licet in distincta forma soluatur si inde non reportat damnum nisi aliter consuetudo loci haberet.

l *l. cum quid. ff. si cert. pet.*
m *Armil verbo, Pecunia. §. 4.*
n *Panor. cap. Quanto. de iureiur.*

¶ Quinta conclusio bene potest quis pecuniam argēteam aureā & aureā argenteā emere, & vendere, & etiam aliquod lucrum moderatum accipere. Hæc est Nauarri loco citato, est Caietani. [o] Patet, quia hic si quid lucratur, non lucratur ex mutuo sed ex permutatione, & emptione. Sicut etiam potest ex cōmodatione pecuniæ siue vt pignori detur, aut ad ostentationem diuitiarum, quo aptius vxorem quis ducat, aut ob alium similem finem aliquid accipere, quia ad huiusmodi fines etiam pecunia numerata commodari potest. [p]

o *Caiet. Sum. ver. vsura. not. 2. casu. 3.*
p *l. 3 §. si & l. seq. ff. commod.*

¶ Igitur iam tandem responsuri ad quæstionem præmittimus distinctionem, iuxtaque illam subiiciemus cō-

clusiones resolutiuas quæstionis.

¶ Distinctio sit aut talis contractus, quando datur bractea argẽtea, vt soluatur in pecunia iuxta valorem egalem eius graduum fit per modum mutui, & intentione mutuandi pretium graduum bracteæ pro pretio in pecunia: aut fit intentione cambiandi, vel permutandi vel vẽdendi bracteam argenteam pro pecunia.

¶ His præiactis sit sexta conclusio, si qui dat massam, vel bracteam argenteam hac cõuentione vt reddatur in pecunia tantum quantum argẽti illius massæ lex valet, cũ vt merx regulariter minoris soleat vendi. Si ratione mutui talis fiat contractus, scilicet quia mutuat & vult mutuare bracteam argenti vt ad legẽ gradus argẽti mutuati in massa, in pecunia æquiualens sibi reddatur, vsura palliata non vacat. Patet hęc conclusio ex prima cõclusione, quæ fuit Nauarri, quia ratione mutui non licet aliquid lucri velle reportare aut ciuilẽ, aut onerosam obligationem mutuatario iniicere. Hic autem ratione pretij quod in bractea argenti mutuat quæ vt merx vilius solet vẽdi, lucrum intendit reportare, eaq́ue ratione mutui grauat alium obligatione, vt sibi soluat in pecunia pretiũ quod mutuauit in argentea massa.

¶ Quare casus vt proponitur in quæstione vbi de via mutui loquitur, vtrũ sic sit licitũ hoc fine mutuare dicimus negatiuè, quod non solũ nõ est tutus, sed neque tolerabilis, quia & hic hæc quoq; currit ratio, scilicet quoniam corona aurea, quia massa etiã aurea est, vt aurea est licet soleat maioris vendi, non tamen maioris mutuati, quam vt numisma valet, ergo etiam ista massa argentea licet pretium est legale rerũ quæ ipsa emuntur, ipsa quia vt mercimoniũ est minus solet valere, in ordine ad mutuum, non tantum valebit, quare pro pecunia æquiualẽti eius legi & gradui non poterit ratione mutui dari.

Qõ. 6. ¶ Sed quid vtrũ ratione cambij & permutationis possit talis contractus licere. Pro resolutione dubij supponimus cambia ea esse licita in quibus nulla habetur ratio dilationis tẽporis neque fingitur lucrum cessans nec cãbium siccum, scilicet, vt ibi soluatur, vbi accipitur, & vbi abest omnis fraus, aut inæqualitas magis vnam grauans partem quam aliam. Licita igitur vidẽtur cambia, quando

do ex vno loco ad alium cambitur, in quibus ratione penuriæ, aut abundantiæ pecuniæ magis in vno loco quam in alio à toto genere diuersa inueniũtur pretia, vel quãdo ratione translationis pecuniæ per loca præsertim periculosa aliquid iuste accipitur. At ratione absentiæ pecuniæ nõ licet pluris cambire nisi istud cambium reduci possit ad dubium transmissionis pecuniæ, vel ad lucrum cessans quod tamen in cambiis secundum Nauar. in foro exteriori non sustinebitur propter proprium motum Pij 5. q ibi prohibentis lucrum cessans prætendi his suppositis.

q *In vsurariorũ & cãbiorũ abusus Motu propr. edidit Pius 5. An. 1571.*

¶ Sit septima conclusio probabile est, ac defensabile, quod si nulla habeatur ratio dilationis tẽporis per viã permutationis, & cambij licitum sit cambire, & permutare massam, seu bracteã argenteam pro pecunia æquiualẽti valori graduum argenti in massa conflati vt in tali pecunia æquiualenti soluatur. Hæc conclusio, quoniã ad quæstionem est responsiua & in ea tota vis quæstionis pẽdet pluribus rationibus apparẽtibus corroboratur. Primò sic est illa maxima Aristotelica, quæcunque sunt æqualia vni tertio, sunt æqualia inter se. Sed massa ista argentea secundum suos gradus æquiualet, verbi gratia, merci valenti 10. aureos. & 10. aurei æquiualent illi merci, ergo 10. aurei, & ista massa æquiualent inter se, ergo si æquiualent inter se, poterit massa ista cambiri pro ista pecunia 10. aureorum æquiualenti gradibus massæ æquiualentibus merci pretij 10. aureorum.

¶ Secundò patet, quia secundùm Sotum licet cambire numisma grossum pro minuto, quatenus numisma sunt: nonnullo super accepto pretio, ergo multo magis licebit permutare massam argenteam vt numisma est, & pretiũ legale est, secundum suos gradus, nullo super accepto pretio, sed solum pro pecunia suo æquiualenti legali valori.

¶ Tertiò quoque patet, quia licet secundum Sotum cambire pecuniam inferioris gradus auri, & argenti cum alia superioris gradus citra cõpẽsationẽ iniquitas sit, tamen secundùm aliquos Thomistas, hoc nõ est iniquitas: quãto pecunia inferioris gradus tãtũ valet quãtũ pecunia superioris, quatenus vtraque numisma est. Sed ista massa argentea

sa argentea quatenus numisma est, id est quatenus legale pretium rerum est secundum suos gradus, & pecunia ei æquivalēs æquivalent in ratione numismatis quatenus sunt pretia rerum venalium, ergo non est iniquitas si citra compensationē permutetur vna pro alia seruando æquivalentiam pretij legalis vtriusque.

¶ Quarto patet, quia in cambiis licet ratione penuriæ, & abundantiæ monetæ inter cābiatores solita sint variari pretia cābiorum, quatenus pecunia vt mercimonium accipitur, & sic cambitur, tamen extra hos casus etiā permutare monetā pro moneta seruata æquivalentia quam habent secundum pretium fixum, vt pretium legale, rum sunt, nulla est per se iniquitas, ergo pari ratione iniquum nō erit (licet varietur pretium massæ argēteę quatenus vt mercimonium emitur, & venditur) permutare illam secundum pretium fixum quod habet legale, rtà suos gradus, pro pecunia argentea suis gradibus equivalenti.

¶ At licet hæ rationes hanc conclusionem probabilē reddant, insurgunt tamen contra eam valida argumenta, quorum primum ortum habet ex doctrina Metinæ dicentis quod si triticum foro currenti communiter minimus valeat quam pragmaticæ taxa: non potest pretio credito vendi ad pretium taxæ. Sed minori pretio, quo de præsenti venditur in foro, vendendum est tunc ad creditum. Sic hinc arguitur, quia in isto casu Metina ait, quod non licet credito ad pretium taxæ vendere, quando tritum foro cōmuni de præsenti minoris emitur, quia inquit tunc iustum eius pretium non est pretium taxæ, sed pretium fori communiter currens quod est minus ergo etiam non licebit permutare massam argenti (quando in foro communi minoris emitur) pro pretio eius legali quod est maius, quia tunc iustum eius pretium non erit pretium legale taxatum iuxta suos gradus, sed pretium iustum talis permutationis erit pretium eius, vt communiter venditur, & emitur in foro quod est minus.

r *Metin. instr. confes. fol. 14. pag. 2.*

¶ Profectò est validum satis argumentum, sed in promptu est apparens solutio, quia respondemus concesso antecedenti cum Metina, negando consequentiā, quia nō nihil discriminis est inter casum antecedentis, & inter casum

casum illatum in consequenti, quia triticum cum per pragmaticam taxatum est prætaxatum est, vt merces reliquæ in ratione mercium solent taxari hac sola intentione ne ascendat in pretio vēditor tritici, aut merciū, plusquam perscribit taxa. At vero taxa legalis, qua bractea, vel massa argentea prætaxatur iuxta gradus sui argenti, non est taxa, qua taxetur in ratione mercis, sed taxatur vt moneta siue vt numisma vt scilicet pretiū legale esse possit rerum, quæ emuntur, taxatúrque sic non cum sola intentione, ne talis bractea pro maiori pretio legali accipiatur, quam taxata est iuxta suos gradus, sed cum intentione, qua intendit legislator, id est rex in ista taxatione, vt in tali eius pretio taxato venditor mercium pro mercibus venditis cogatur eam acceptare, maxime si in his argenteis bracteis in contractu acceptauit sibi solui. Et sic coguntur acceptare per iudices ipsi mercium venditores, sicut verbi gratia. Argenteus nūmus etiā prætaxatus est ad tot dipondia non solum ad hoc vt quatenus pretium rerum est nō distrahatur pro maiori pretio, sed etiam vt venditor mercium pro viliori pretio nequeat illum recipere inuito emptore mercium soluente in argenteis: sic etiam, quia taxatur bractea vt moneta, & quia vt sic habet pretium fixū, ideo non desinit esse iustum, licet minoris in foro vendatur vt mercimonium. Secus est de tritico quod taxatur in ratione mercis, atque ideò pretium eius non est tam fixum quin possit mutari, si minoris communiter veneat in foro.

¶ Secundū argumentum apparenter aduersans conclusioni est, quia in ista permutatione, vbi permutatur massa argentea pro pecunia æquiualenti eius gradibus, pecunia quæ redditur est pretiū ex natura sua, sed ista massa argentea quæ datur pro illa pecunia datur vt mercimonium, quia vt emitur non est taxatum eius pretiū, sed tantū eius pretium est taxatum quatenus pretium est rerum quæ per ipsam massam argenteam emuntur. Ergo si traditur ista massa argenti vt merx cum vt sic in ratione mercis minus valeat, non debet commutari pro pretio, quod vt numisma valet, nisi forte in casu quo pretium inuentum de præsenti, pro quo vēditur, in ratione mercis æquiualeret pretio quod valet vt numisma.

¶ Argu-

¶ Argumentum hoc licet aliquãtulum vrgeat, sed sufficienter soluitur, dum dicitur ad id ex mente Soti in materia de cambijs dicentis, quod in venditione considerantur pecunia, vt legale pretium, at in cambijs & permutatione, vbi vna res pro alia permutatur vtraque se habet, vt pretiũ alterius, sicut quando permutatur pecunia grossa pro minuta, & è contra, vtraque se habet vt pretium alterius, quia nõ est maior ratio quod vna sit pretium alterius, quam altera. Quare negatur minor scilicet quod in ista permutatione vbi datur massa argentea pro pecunia argentea tradatur, vt mercimonium, sed traditur vt pretium, quare pro suo pretio legali potest commutari.

¶ At tandem concluſurus iterum admonitum esse volo lectorem, hunc contractũ permutationis fore licitum: si nulla habeatur ratio dilationis tẽporis in eo, quia alias si haberetur, conuinceretur permutans sic bracteam, ratione mutui virtualis, velle alium grauare aut lucrum reportare, quod ratione mutui non licet, quia esset vsura secundum Sotum.

¶ *Vtrum in aliquo casu vendens ad creditum possit plus exigere, quam sit pretium de præsenti commune, etiam si non seruaturus erat merces. Et an liceat triticum tempore traditionis appretiatum pretio tunc currente mutuare eodem pretio soluendum postea.*

CAP. LXVI.

Qõ. 1. QVoniam de vsura, quæ committitur circa mutuum cepimus edisserere. Et quia in venditione ad creditum contingit mutuum implicitum, ideo in præsenti quæritur vtrum in aliquo casu vẽdens ad creditũ plus possit exigere quam sit pretium communiter currens de præsenti. Et videtur quod possit, primo quando merces vẽditor erat seruaturus ad tempus quo earum augendus erat valor, quia tunc vt habetur cap. *nauiganti* & cap. *in ciuitate* venditori vt reseruet indemnem licet plusquam de præsenti valent, accipere.

¶ Et secundò arguitur, quòd etiam in casu, quo non erat merces seruaturus, id liceat. Quia secundum Caietanum

nim possunt mercatores accipere pretiũ pro mercibus, quod valent tempore, quo consummatur contractus venditionis, sed contractus venditionis mercium, quæ venduntur expectata solutione non consummatur, etiam si merces statim tradantur emptori: nisi quando pro eis solvitur pretium sed tempore quo soluitur pretiũ forte magis valent, quam tempore traditionis, ergo potest eas sic vendens plus pretij accipere, quam valeant de præsenti.

¶ Propter hoc argumentum Caietan. tenuit venditoribus etiam non seruaturis merces licere pro eis plusquam de præsenti valent accipere. Quæ Caietani sententia alijs doctoribus visa est vsuris magnam ianuam aperire.

¶ Pro expeditione igitur quęstionis sit prima conclusio, qui seruaturus est merces puta triticũ, & vinũ ad tempus puta ad mensem, quo magis valiturum erat quam alio tempore, quo has merces, vendit, & tradit, potest aliquid plus accipere quam hæ merces valeant tempore traditionis & venditionis his conditionibus cõcurrentibus. ¶ Primò ne summum, quod illo mense augendum est pretium accipiat sed medium, ita quod si in vna parte talis mensis valuit. 10 & in alia quindecim, & in alia. 20. non nisi 15. capiat. [a] ¶ Secundò vt de pretio deducat tantum, quantum si seruaretur diminutum fuisset iuxtà expertorum iudicium. ¶ Tertiò vt deducat impensas quas in seruãdo in illud vsque tempus facturus erat. ¶ Quarto quod iste contractus debet fieri emptore admonito, vt voluntariè si velit venditorem seruaturum indemnem seruet. Hæc conclusio est Nauar. [b] & patet ex cap. *in ciuitate*, & potissime ex capit. fin. de vsur. quod caput in ciuitate moderatur, & patet quia vnicuique licitum est seruare se indemnem & seruaturus merces sic aliquid plus accipiendo quam de præsenti valent merces, seruat se indemnem.

¶ Secũda conclusio, quæ est etiã Nauari de qua etiam supra qui seruaturus merces vsque ad aliquod tempus, vẽdit eas dilatata solutione vsque ad illud tempus pretio maximo, quo valebunt vsque ad tempus illud vsurã commutat palliatã, est Hostiensis: [c] & patet quia ratione dilatatæ solutionis auget pretium ponens se in tuto lucrãdi & non perdendi. Sed tamen vt suprà conclusimus non esset

a *Alex. in l. quod te ff. si cer. pet.*

b *Nauar. in Summa Lat. c. 17. num. 242.*

c *Host de vsur. §. an aliquo.*

eſſet vſurarium pactum, ſi paciſcatur in hoc caſu, vt ſibi ſoluatur pretium mediũ minimi & maximi quod ab emptionis tempore, vſque ad tempus in quo ille ſeruaturus erat valerẽt, ſiue eius pretium creſceret, ſiue decreſceret. Patet, quia in iſto caſu nõ ſe poneret in tuto: ſed ſe obiceret æquali ſorti iacturæ, & lucri.

¶ Inſuper vrgere preſſius adhuc volumus quæſtionem quærendo adhuc vtrum talis venditor ſeruaturus merces poſſit taxare pretiũ de præſenti dicendo daturus eſt mihi tantum pro eis quia ad tempus maioris valoris ſeruabam eas.

¶ Pro faciendo ſatis quæſtioni ſtatuitur tertia concluſio in ordine ad ſuperiores ſecurior cõtractus eſt ſi vẽditor qui ſeruaturus erat merces in poſterum, eas expectata ſolutione in præſentia vendat & non prætaxet pretium certum, ſed dicat: En, tibi nunc trado merces, ſolues pro eis quod valebunt tali die ad quem vẽdendas reſeruabam eas ſeruatis prædictis conditionibus de deducendis expẽſis, & aliis prima cõcluſione dictis: patet, quia ſic nemini facit iniuriam, ſed neque ſe ponit in tuto, ſed ſe tantum ſeruat indemnem.

¶ At ſi pro illo tempore ad quod vendendas merces parauerat ſeruare, varia ſint pretia, iam iſto caſu diximus ex mente Nauarri accepturus eſt pretium minimi & maximi medium quod pro illo menſe toto ad quod reſeruabantur valebunt.

¶ Quarta concluſio, ſi erat ſeruaturus merces, vt antea diximus, & nunc clariùs & limatiùs ſi pro illo tempore pro quo merces vendendæ deſtinabantur, creduntur futura plura pretia, poteſt prætaxari certum pretium de præſenti ſoluendum in futurum, dummodò ſic contrahentes ſe exponant æquali periculo, neque venditor ſe ponat in toto, accipiendo ſummum pretium, vt ſi merces ſeruandæ modo, tempore traditionis earum, valent quatuor, & creditur in futurũ valebunt octo vel decreſcent ad quatuor. Satis eſt ſi prætaxetur aliis prædictis conditionibus quatuor ſeruandis ſeruatis pretium certum, verbi gratia ad ſex, quod eſt medium inter octo, & quatuor, idq; poterit poſtea accipere, licet poſtea merces decreſcant ad minus, ſcilicet ad quatuor, niſi ſecun-

dum

dùm fratrem Ioannem de la Peña, casu inopinato fieret magna iactura, fortasse enim tunc de sic accepto cogetur aliquid restituere, vt si sic vendidit triticum in spica adhuc virens, quod postea casu fortuito vastatum est.

Q6. 2. ¶ Hinc iam fit accessus ad difficiliorem illam quæstionem de casu in quo venditor non erat merces seruaturus. An tunc licite possit pluris vendere quam tempore traditionis valent. Et vt à clarioribus exordiamur dicimus primò, quòd bene potest aliquis mutuare triticum in vno mense, quod non erat seruaturus, mutuare inquam vsque ad alium mẽsem in quo verisimiliter plus valebit, vt reddatur æque bonum triticum in illo mense, vel ante quando mutuatarius voluerit, ita Sotus & Nauar. [d]

d *Nauar. Sum. Lat. num. 237. cap. 17.*

¶ Secundo dicimus quãdo res, verbi gratia equus suo domino magis valet, quam in communi foro valeat de præsenti, licet talem equum non sit seruaturus ad tempus quo magis valeat potest ad creditum eum vẽdere ad precesemptoris, & emptore de hoc admonito, ad maius pretium, quam valeat in foro de præsenti, quia eò quòd magis sibi valet, maiori pretio, quam sit forense, ad numeratum poterat illum vendere.

Q6. 3. ¶ Sed iam de opinione Caietani dicendum nobis restat quid sentiant doctores & an in aliquo casu sustineri possit, dicimus ergo primùm omnes Theologos, & Canonistas sentire opinionem domini Caietani non esse tenendam neque recipiendam in practica, quia licet sit ingeniosa, magnam ianuam aperit vsuris, quia si vendens expectata solutione etiam non seruaturus merces potest eas vẽdere maiori pretio, quam valent tempore traditionis, si maiori pretio tempore consummationis cõtractus valeant, omnes possent fingere tẽpus, quo consummarent emptionem in quo carius merces valerẽt, vt cariùs expectata solutione, eas venderẽt. Neque eius fundamentũ satis solidum est, quia consummatio emptionis quasi nihil aliud est moraliter loquendo ad modum loquendi Caietani nisi dilatio completæ solutionis, quare ratione dilationis, non seruaturus videtur illud plus recipere.

¶ Item quia pretium rei contra Caietanum debet attendi, quando merx emptori traditur: tunc namque incipit emptori esse vtilis, quia tũc fit dominus illius. Atque

ideò tempore quo soluit pretium mercis postea non debet extimari eius pretium : sed tempore traditionis eius. Quare licet metaphificè loquendo non sit consummata emptio nisi tradita re, & pecunia iam soluta, sed moraliter ad consummatam emptionem sufficit traditio mercis, & quod pactum soluēdi pretium præcesserit, licet expectetur solutio, vt ipse Caietanus testificatur in Simonia (quamuis alia ratio possit reddi in Simonia ad euadendas pœnas) scilicet quod sic benignitas legislatoris in Simonia interpretatur legem vt non sit Simonia punibilis per ecclesiam quoad incurrendas actu pœnas nisi consummata fuerit Simonia vtrinque ex traditione rei spiritualis, & solutione actuali pretij.

¶ Et probatur nostra & doctorum assertio contra Caietanum, quia si iam maximè facta traditione mercis, est venditio tunc: ergo tunc est etiam emptio, quia sunt correlatiua practicè intelligendo contra Caiet.

¶ Sit igitur conclusio responsiua ad quæstionem, opinio Caietani, scilicet quòd qui non est seruaturus merces possit licitè eas pluris vendere quam valent tempore traditionis, & quod iste contractus sit licitus, nullatenus est amplectenda, nisi cum his conditionibus, & limitationibus, quia alias magnam viam sternit ad vsuras.

¶ Prima conditio est, quod fiat credito pretio. Hanc conditionem insinuat Sotus in de iustitia & iure.

¶ Secunda autem conditio est quòd tales merces sint ita bonæ sicut essent merces postea reddendæ, si mutuatæ essent, & quod tales merces commode possint seruari vsque ad solutionis tempus. Hæc conditio est Victoriæ & fratris Iosephi.

¶ Tertia conditio & necessaria secūdùm eundem fratrem Iosephum est, quòd ex tali maiori pretio excipiatur aliquid ratione expensarum, & periculorum à quibus exoneratur venditor qui sic vendit.

¶ Quarta vero conditio est, quòd nō taxetur pretium de præsenti, sed reseruetur in futurum, taliter quòd merces vendantur ad pretium, quod tempore solutionis valebunt deductis ex tali pretio expensis, periculis, quibus venditor ad creditū, est exoneratus, ita frater Iosephus.

¶ Quinta demum conditio est, quòd vēditor nō tollat libera

libertatem imò facultatem indulgeat emptori soluendi tales merces quãdo voluerit, itaque licet sit signatũ tempus solutionis ad annum, facultas tamen subsit emptori soluendi eas quocunque tempore ante sibi libuerit. Tunc his seruatis conditionibus, & hac postrema quæ super omnes obseruatũ est maximè necessaria seruata, si tempore solutionis merces plus valent, quàm tempore venditionis, & traditionis, etiam si venditor non esset eas seruaturus, poterit id plus accipere: & si emptor tũc eas maiori pretio soluit, sibi imputetur, quia liberum ei fuit eas ante soluere tempore, scilicet quo minus valebãt, & ideò iste venditor non se posuit in tuto sic contrahendo.

¶ Hæc conclusio his constricta conditionibus iã probatur, quia iste contractus vẽditionis mercium ad creditum his cum conditionibus initus perinde est ac virtuale quoddam mutuum illarum mercium, & per consequens sicut in mutuo merces mutuatæ reddendæ sunt in eadem specie, vel si non reddantur in eadem specie, soluendæ sunt in pecunia, valore quo valent tempore solutionis etiam si plus valeant, ita in ista venditione si plus valent adoptionem emptoris vel eas vel plus quod tunc valent potest accipere.

¶ Sed finaliter tandẽ concludo, quòd quia moraliter, & in practica istæ conditiones neque intendũtur seruari in contractu Caietani, ille moraliter semper, aut quasi semper est illicitus, & periculosus si ponatur in practica.

¶ Insuper pro maiori cõplemento doctrinæ scitu opus est an mutuans vinum, oleũ aut huiusmodi possit astringere mutuatarium ne rem mutuatã soluat ante aliquod signatum tempus, etiam si velit. Respondetur plane non sic obligare potest, quia sic posset, si sic obligaret, ponere se in tuto, atque sic signando tẽpus in quo valeret cariùs, constringeret mutuatarium ad soluendum cariùs. Q6. 5.

¶ Item scisciatari hic forte alicui libet, vtrũ liceat mutuare triticum cum pacto, vt reddatur pretio, quo valet, cum mutuatur, & videtur quod non liceat, quia mutuans triticum non potest illud recuperare, ante tempus signatum, & potest accidere quod tempore solutionis signato valeat minus, quam tempore traditionis. Vnde petẽdo vt reddatur pretio, quod valet dũ mutuatur, videtur

se ponere in tuto non perdendi, ratione mutui, sed nihil-
e Nauar. ominus dicendum puto cum Nauarro e non est vsura re-
Sum. Lat. pore caritatis annonæ triticum extimatum pretio, quo
num. 225. tunc venditur mutuare pro tali pretio cum pacto vt tem-
pore solutionis reddatur triticum pretio quo tunc va-
bit, scilicet redditionis tempore. Hæc assertio probatur
quia licet iste contractus mutuum esse dicatur, sed in ef-
f cap. in ci fectu est vendere triticum, & dilationem solutionis con-
uit. de vsu- cedere iuxta omnium sententiam f & secundum D. An-
ris. toninum, g nisi per leges iustas esset prohibita huiusmodi
g Anton. tritici anticipata emptio: sed de his postea latius sumus
2. part. c. 7. dicturi.
§. 1.

¶ *An triticum mutuatum reddendum est eadem mensura, casu quo postea magis, vel minus valet, & idem quæritur de pecunia aurea vel argentea mutuata casu quo postea magis vel minus valet, etiam si eam mutuans non erat seruaturus?*

CAP. LXVII.

Qu. 1. QVia quæstiones similes similibus consentaneum est annecti, ideò hic subsequenter ventilanda hæc attexitur quæstio, vtrum qui mutuauit modios frumenti decem tempore mutuationis decem aureos valentes, si postea tempore solutionis magis, vel minus cõtingat eos valere, licitè possit casu quo solutionis tẽpore magis valuerint, eam integram mensuram tritici, scilicet decẽ modios, quos mutuauit integros recuperare idem de vino, & oleo mutuato? Ad quæstionem satisfacturi dicimus primò quod huiusmodi vsu cõsumptibilia puta triticum, vinum, oleum & huiusmodi dupliciter possunt tradi alteri postea soluenda: vno modo per viam mutui, alio modo per viam venditionis. Igitur hac distinctione præmissa subiiciuntur hæ conclusiones.

¶ Quarum prima sit de venditione, tali casu quo venditor vendidit frumentum credito pretio, si postea creuerit in valore, nihilominus solũ potest recuperare, & emptor solum tenetur soluere pretium, quod tempore vẽditionis, & traditionis tale frumentum valebat. Hæc est Soti de iusti. & iur. & patet quia in hac venditione frumenti ad creditum non debetur frumentum postea soluendum,

sed

sed tãtum pretium eius tempore traditionis. Ergo si vendidisti decem modios tempore traditionis,& venditionis valentes decem aureos licet postea in valore creuerint ad 10. tantum emptor 10. aureos tibi debebit,quare si tempore solutionis contrahas cum emptore volente vt tibi soluat 10. illos modios venditos in frumento, iam tunc pro pretio tibi debito, non decem modios, sed duntaxat tibi soluet, quia tunc modij.5.tantundem valent in casu hoc sicut decem antea venditi.

¶ Si verò loquamur per viam mutui statuitur secunda conclusio quæ est Soti,sicut & prima,si mutuasti mihi decem modios tritici tempore mutuationis valentes 10. si postea creuerint ad 20.tenebor tibi reddere eosdẽ modios tritici eiusdẽ bonitatis,qualitatis, quantitatis, & numeri, aut si tecum tunc conueniam vt tibi soluẽdos in frumento tunc decẽ modios,nõ in frumento, sed in pecunia soluam,nõ est satis soluisse decem aureos quos tẽpore mutuationis valebant,sed viginti aureos, qui sunt tẽpore solutionis pretium auctum tibi soluere tenebor, ita Sotus [a] contra Sylvest. [b] & contra alios multos quos ait ibi Sotus suo iudicio re vera scopum punctim non attingere, & probatur hæc conclusio,quia prẽterquam quod est rationi consentanea, fulcitur quoque ciuili iure. [c] Nec refert quod annona longe maioris venibat quando tu mihi frumentum mutuo tradidisti an multò minoris. Et idem iudicium est vini, atque aliarum vsu cõsumptibilium rerum dum mutuantur,quia ratione mutui mutuatarius nõ debet pretium,sed corpora in eadem specie, & qualitate, quare si ẽcontra tempore solutionis descenderint in pretio,quia tempore mutuationis venibant viginti,& postea tempore solutionis mutui veneunt tantum decem, & conuenis tunc mecum, vt soluam triticum mutuatum in pecunia quod tantum in frumento tenebar soluere, non 10. sed tantum.10.pro eo tibi iustè soluam.Etenim regula generalis est quod in mutuo pretium rei mutuatæ non attenditur plus minúsve tempore solutionis valeat, vel quo mutuatur: sed eadem mensura quæ datur reddenda est authore Soto.

¶ Porrò annexa est præcedenti, & hæc quæstio, an sit genus iniustitiæ quando non est mutuo soluendo signata Qõ. 1.

a *Sotus de iust.& iur. lib. 6.q.1. art.2.*

b *Sylvest. verbo vsura.1. §.16. & 17.*

c *ff.de reb. cred.si certum petat. per totum præsertim. l.vinum.*

certa dies, mutuatorem nō repetere triticum mutuatum, quando videt vilius venundari : sed operiri tempus quo sit maximi pretij, vt frumentum duplet aut triplet in pretio, quæstio est cuius meminit Sotus. Respondetur tamen primò secundùm Nauarrum [d] quòd peccato iniustitiæ, & grauiter peccat, qui quod sibi debetur nō vult recipere vsque ad tēpus, quo eius pretium crescat, cum debitor illud tempus expectare non teneatur. Patet quia iste talis nollens sibi debitum triticum, aut vinum recipere vult lucrari impensam, quam in custodien lo faceret insuper, & periculum amissionis vitare, ergo non caret iniustitia.

d *Nauar. Sum. Lat. num. 225.*

¶ Idem dicendum est de illo, qui alteri mutuat, vt prædiximus cum tali pacto, vt tali tempore, & non antea restituat mutuatarius, aut quòd in alio loco extra illum, in quo iure tenetur reddat secundùm Diuum Antoninum, quia illam obligationem, quæ pecunia extimabilis est vltra sortem lucratur.

¶ Secundò respondemus ad quæstionem ex mente vtriusque Soti, & Nauarri non esse peccatum, neque iniustitiæ speciē præ se ferre ex natura rei, dissimulare, & non petere triticum: quod sibi debetur vsque ad annū, & tempus in quo cariùs erit, nisi directè, aut indirectè debitoris solutionem impediat: quamuis esset auaritiæ iudicio euidentius, quam charitatis. Patet ex ratione Soti quia alioquin mutuatario, vel debitori impuratur, si sibi non consulit soluendo, quando ex re sua fuerit soluere.

¶ Tertiò dicimus ex sententia Nauarri quòd iudicio suo peccatum iniustitiæ committit diues, quia vere saltem impedit indirectè solutionem debiti, quando nollēs, vt pauper Augusto anni fertilis soluat, prædicit ei, vt illo tritico ad suam vtilitatem vtatur, & nullo pudore afficiatur, eo quòd non soluit ad quas fraudes vitandas inquit Nauarrus prudenter, & sancte statutum est in Lusitania, vt qui triticum mutuo datum ante diem, scilicet Mariæ Augusti non petierit, non possit petere vsque ad sequentem annum.

Qō. 3. ¶ Præterea quia hactenus de debitis bona fide acceptis dictum est, nunc reliquum est, vt de debitis ratione iniustæ acceptionis dicamus. Quare quæritur quid si fur

decem

decem modios tritici furatus sit tempore furti valētes decem si pretium eorum auctum est ad viginti? Respondemus ergo breuiter, quia & de hac quæstione supra plura diximus dicēdo primò quod si res furata nō vsu cōsumptibilis similiter apud dominū ex peritura vt equus si in potestate furis perit non tenetur in conscientia restituere rem, nisi tantū fructus quos fur percepit, vel dominus percepisset, si illam rem apud se habuisset, vel nisi quantū interfuit domino illam rem sibi subreptam non fuisse, quia illam forte vendidisset, antequam periisset. Secùs si apud dominum non erat peritura, quia tunc fur simul cū fructibus perceptis à se, vel à domino percipiendis teneretur eam restituere. Hæc est Metinæ,[e] & ratio est peruia quia in hoc casu nihil minus creditor habet quam habitus fuisset quia vt supponimus eodem modo res apud ipsum periisset.

[e] *Met. C. de reb. restit. q. 6. de reb. furt.*

¶ Secundò dicimus ad quæstionem resolutoriè quod si fur decem modios verbi gratia tritici subfuratus est tempore furti valentes decem aureos, si postea eorum pretium succreuerit ad viginti si tunc quando creuerunt ad viginti pro viginti aureis eos dominus vendidisset, pro illis modiis viginti aureos soluere tenetur. Hæc est Metinæ, & patet quia in isto casu non obstat quod dominus læsus, ex culpa furis lucrum per accidens reportet, scilicet quia sibi illi decem modij si nō surrepti fuissent tantum pro decem aureis illos tempore furti vendidisset, sed ratio quare pro illis decem modiis in hoc casu fur viginti tenetur restituere est, quia fur pro illo tempore, quia non debet esse melioris cōditionis quam mutuatarius tenetur domino decem modios restituere in eadem specie, qui cum tunc in illa specie valeant iam viginti aureos, si in pecunia restituat, viginti aureos restituturus est.

¶ Emergit quoque iā & alia non omnino dispar quæstio an qui mutuat ducatos centum quando minori argento, vel ære extimantur si postea regis pragmatica valor ducatorū augetur, possit idē pondus auri suscipere, id est totidem centum ducatos & quidem Syluester[f] refert doctores iuris dicentes quod si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minus, plúsve, tunc eadem

Qō.

[f] *Sylvest. verbo, vsura. 1. §. 14.*

dem aurea moneta est restituenda. Sed Sotus qui loco citato huius quæstionis meminit putat si ducatorũ augetur postea valor non esse centũ aureos restituendos. Ratio vero Soti est, quoniã aurei sunt moneta, id est mensura pretij rerum, & ideo quando per pragmaticã augentur eorum valor iã in ratione monetæ, & mensuræ variarentur. Ergo sicut quando mensura tritici mutuata postea est aucta, non tenetur mutuatarius soluere illud augmẽtum, ita ne quando moneta in valore est aucta, tenetur mutuatarius soluere illam cũ illa auctione, sed sicut qui modium tritici cum accepit mutuò, casu quo modius sit auctus, sat est quòd eandem mẽsuram reddat, quã suscepit, ita sufficit reddere centum aureos in mẽsura, quam ante valebant, id est singulos ad valorẽ vndecim argenteorum, & non ad valorem tredecim argenteorum etiam si ad talem valorem aucti essent: vnde non centum tunc integros restituturus esset.

¶ Igitur pro resolutione quæstionis sit prima conclusio si quis mutuans decem aureos illos seruaturus erat ad id punctum temporis, quo per pragmaticam eorũ valor auctus est, licite exigere potest illos decem aureos integros licèt illos recipiendo numero integros, & in valore auctos per pragmaticam, plus in valore recipiat, quam mutuauit: hæc est Sylvest. g & Nauar. h

g *Sylvest. verb. vsur. 1. §. 14.*

h *Nauar. de vsur. nume. 48. & cap. fin. de vsur.*

¶ Secunda cõclusio, si qui illos decem aureos mutuat, non erat illos seruaturus ad id temporis, quo eorum valor auctus est per pragmaticam, quia parabat illos statim expendere: tunc non potest licitè illos integre, neque in valore aucto recipere. Et secundum istam conclusionem saluatur sententia Soti, & patet, quia si mutuans non erat seruaturus aureos vsque ad pretium eorum augẽdum, & mutuat pro totidem reddendis tempore aucti pretij vsura est, & iniustitia: sic vsurarius quoque esset qui venderet triticum Augusti mẽse pro pretio cariori Maij, si ipse non erat seruaturus illud.

Qõ. i

i *l. cum quid. ff. de reb. cred.*

¶ At quoniam præsiùs quæstionem vrgere volumus adhuc instamus quærendo quid si vterque tam mutuans quam mutuatarius tempore mutuationis aureorũ nihil cogitauerunt de pretio augendo, vel de seruando eos ad id tẽporis, aut non seruando. ¶ In hoc casu ait Bart. & Baldus,

& Baldus, & Alexander, & Iaſo, quod ſi creuit in pretio aureus per pragmaticam tenetur mutuatarius illos aureos ſoluere in auctо pretio, id eſt totidem integros. Sotus vero tuetur oppoſitum.

¶ Igitur pro concordia aliquali horum doctorum ſtatuitur tertia concluſio. Æquius eſt quòd quando nihil mutuans aureos, & mutuatarius cogitauerunt de pretio eorum augendo, neque mutuans nihil determinare ſtatuerat de ſeruando, aut non ſeruando nihil plus exigatur, & ſoluatur quam erat valor aureorum, cum mutuati ſunt. Hæc concluſio patet ex ratione Soti, quia ſicut cum modius tritici mutuatus poſtea augetur ad maiorē menſurā, ſat eſt ſoluiſſe receptam menſuram, ita ſi aureus eſt auctus in valore, quia in ratione monetæ, id eſt menſurę eſt auctus, ſatis eſt ſoluiſſe mutuatarium in recepta menſura, id eſt valore, quo tunc aureus tempore mutuationis valebat in hoc caſu concluſionis.

¶ Secùs eſt ſecundum Nauarrum ſi mutuans tempore mutuationis pactus fuiſſet vt illi decem aurei ſibi in eadē ſpecie ſoluerentur, vel ſi confeſtim & ſimulac, illos mutuans mutuauit, quia eorum per pragmaticā pretiū creuit, mutuatarius pro maiori pretio, id eſt pro pretio auctо illos cum ſuo lucro expēdit, quia in his ſicut in caſu quo mutuans erat ſeruaturus contraria opinio Bartoli, Alexandri, & Iaſonis ſeruari & tolerari poterit, quia ad argumentum Soti ſufficienter reſpōdet Nauarrus ex parte iſtorum. Primò quòd ſi pragmatica noua ſtatuit quod faneca tritici contineat (verbi gratia) tredecim modios, tunc variatur materia, forma, & quantitas: ideo non obſtante hac variatione menſura mutuò recepta, & nō amplius neque minus reſtituenda eſt. At verò cum augetur pretium per pragmaticam, non variatur materia, & quātitas, quia eadem quantitas, & materia auri manet in aureis, ſed ſolùm mutatur forma, id eſt valor; nec mutatio ſola formæ, id eſt valoris ſufficit ad non reddendum aureos in eadem materia, & quantitate & numero, quia valor qui eſt veluti forma pecuniæ fundatur etiam in eſſe naturali, & materiali pecuniæ ſecundum Bartolum, cum autem per taxationem nouam pragmaticæ natura auri & aureorum nō varietur, nihil obſtat quod pretium va-

rietur, quia ista variatio ad naturam auri est accidentaria, quia accidit illi per taxationem reipublicę sic variatę vnde cum de natura mutui sit quod reddatur in eadem specie, bonitate, & quantitate, ideò saltem in his duobus exceptis casibus, etiam si illi aurei decem mutuati, per pragmaticam postea creuerint in valore, totidem integrè, quamuis in valore aucti restituendi sunt.

¶ Itaque extra hos tres exceptos casus licet vtraque opinio sit probabilis sed æquior est opino Soti, scilicet quòd non totidē aurei restituātur, sed valor receptus tēpore mutui, id est iuxta valorem quem tunc valebant, dū nō erat illos seruaturus. ¶ Sicut etiā licet secundùm opinionem quā in suo codice citat Metina res furtiua, crescens in pretio restituenda est secundùm maiorem valorem eius currentem toto tēpore moræ, in quo fuit fur in mora soluendi & restituendi eam, & hoc etiam secūdum rigorem iuris, quia mora sua vnicuique nocet, tamen vt idem testificatur secundùm æquitatem, & secundùm approbationem doctorū non contemnēdæ authoritatis res vsu consumptibilis furto ablata puta vinum vel triticū si tempore furti à domino vendenda erat, & non seruanda, si postea penes furem creuerit, vel decreuerit in valore si non extat tunc valore tēporis furti soluenda est de æquitate, & non in maiori pretio, quo creuit. Colligitur hæc conclusio ex cap. *nauiganti*, & in *ciuitate* de vsuris, vbi dicitur non seruaturus nihil plus potest accipere quam de præsenti res valet, id est tempore traditionis. At hanc conclusionem seu sententiam istorum doctorum contra communem admittendā esse censeo in casu quo res furto ablata consumpta est, aut iam perit: nam tunc sufficit si non seruanda erat tempore furti, sed tunc vendēda, illā restituere valore quem tunc valebat: etiam si postea creuisset in pretio. Si tamen res furtiua perstat secundū cōmunem opinionem ipsamet restituenda est, aut accepta te domino si in pecunia restituenda sit, valore quo creuit restituenda erit & hoc in conscientia, nam in foro exteriori opinio communis vt puta rigidior seruabitur: sed de his iam memini supra tetigisse, quæ tamen causa integritatis materiæ & refricandæ memoriæ lectoris hic libuit repetiuisse breuiter.

¶ An pactum

An pactum legis commissoriæ locum habeat in pignoribus in censu & in emphyteusi, & de pœnis appositis in mutuo, & an in possessione feudi vel emphyteusis reddita directo domino in pignus teneatur talis dominus fructus computare in sortem.

CAP. LXVIII.

PRæterea licet nonnihil per transitum de pœnis legis commissoriæ, recordamur nos dixisse, tamen quia vnamquamque materiam ad amussim ex suis principiis euendam esse censemus: ideo hic primò quæritur. Vtrũ pactum commissi, id est legis cõmissoriæ locum habeat in pignoribus, id est vtrum sic liceat conuenire, si non solueris debitum intra tale tẽpus, pignus quod mihi tradis sit amissum, vel pro solutione mihi debita fiat meum. Igitur ad quæstionem dicitur primò istud pactũ, quod si debitum non soluatur intra tantum temporis creditor fit dominus illius pignoris sibi pro debito impignorati pro pretio sibi debito, reprobatum est tanquam illicitum per ius canonicum: nisi debitoris interuenerit iuramentum non contraueniendi tali pacto legis commissoriæ: nam tunc cum istud iuramentum sine periculo æternæ salutis seruari possit: seruandum est, nisi ex causa relaxetur [a] quia in isto casu iuramentum præiudicat legi commissoriæ prohibenti commissum incurri in pignoribus. Qõ. 1.

[a] *c. significante. de pignor.*

Secundò dicimus, quòd licet istud pactum legis cõmissoriæ in pignoribus nequeat imponi per modum legis commissoriæ, tamen bene potest apponi per modum pœnæ in conscientia vt scilicet pignus approprietur creditori si debitor qui illud impignorauit: debitum non persoluerit: ità Syluester, [b] & patet quia pactum pœnale, id est legis pœnalis non est prohibitum per leges si sic paciscatur creditor sine fraude, vt se seruet indemnem, quia licet ius ciuile istud pactum commissi de amittendis pignoribus, si non soluatur debitũ tempore destinato, reprobetur ad tollendã læsionem impignorãtiũ, ne immodicè lædãtur in amissione suorum pignorum, vel in venditione eorum facta creditoribus pro modico pretio, tamen in conscientia si creditor pignoratarius huiusmodi in contractu adhibeat pœnam ad coercẽdam contumaciam

[b] *Syluest. verb. Partum. §. 14.*

ciam debitoris, licitum est istud pactum pœnale, atque ideò ab eo tempore, quo debitor est in mora soluendi, quando sic pactum est, pignus remanebit venditum mutuatori pretio iusto legali, quia hoc fit nō ratione mutui, sed ratione pœnæ.

c *Nauar. Sum. Lat. c.17.num. 215.* ¶ Tertiò dicimus cum Nauarro [c] peccare, qui mutuata apposita pœna, nisi intra diē statutū soluerit ei mutuarius, quem iam à principio credebat ad eundem diem soluere non posse, atque simul cum culpa incurrit obligationem restituendi, ita Scotus [d] cum communi.

d *Scot. in 4.dist.15.* ¶ Quartò, adijcimus peccare etiam cum obligatione restituendi, qui pœnā exigit ab eo, qui sine sua culpa per impotentiam eam non soluit. Sicut etiam peccat cum tali obligatione restituendi qui exigit pœnam commissi in pignore ab eo etiam qui iurauit non contrauenire quando quia iuste fuit impeditus intra signatum tempus pignus redimere non potuit: [e] & patet quia regulariter vbi non est culpa, pœna esse non debet. [f] At vero secundum Metinam Complutensem secus est quando illa conditio fuit apposita non per modū pœnæ, sed per modum interesse cessantis, quando apposita fuit à mutuante verisimiliter credente mutuatarium in termino signato posse bene soluere adhibita diligentia, quia tunc non obstante, quòd mutuatarius sine culpā sua impotens factus fuerit ad non soluendum in termino, si cessabit mutuatori interesse, verè illud soluere manet obnoxius, quia mutuans etiā absque culpa sua non tenetur huius interesse iacturam pati: sed potest indemnem se seruare.

e *cap signi ficante de pignor.*

f *cap.2.de constit.*

¶ Quintò dicimus, quod eandem culpā & restitutionis obligationem subit, qui soluta sibi parte debiti totam pœnam exigit, saltem quando obligatio sic est diuisibilis, quòd prodest pars obligationis soluta ipsi creditori. Secus est, vt diximus si bona fide mutuator pœnā apposuit vt timore eam incurrendi mutuatarius soluat, præsertim optando potius solutionem, quam pœnę incurrionē, quia tunc non peccat illam pœnam exigendo à potente restituere, & negligente. [h]

g *cap.suā. cum glos. cōmuns de Pœnit.*

h *l.si pactio. C.de pact.*

¶ Verùm vt omnia timemur non ab re erit hic indagare vtrum pœna cōmissi possit apponi in cōtractibus censualibus, id est vtrùm emens censum, hanc possit annec-

Qō.2.

tere

fere conditionem, vt si venditor census nõ penderit pen
sionem censualem per biennium, possessionis id est hy-
pothecæ supra quam constituitur census, amissionẽ patia
tur. Et videtur quod liceat, quia in recompilatione noua
legum titulo de censibus, tributis, & hypotec. l. prima, ti-
tulo decimo quinto, sic cauetur, quòd executioni mãden
tur pœnæ appositæ in contractibus cẽsus: etiam si graues
fuerint. Pœnam quoque commissi ibi adiectam effectui
mandari lex sancit. In contrarium est quod Pius quintus
in suo proprio motu de creãdis censibus ait, quod in crea
tione census pacta non apponantur huiusmodi, quod de
bitor census morosus aliquid soluat ratione lucri cessan-
tis: ergo multo minus poterit attexi ibi pactum commis-
si, id est amissionis hypothecæ, quod est longe grauiùs,
quam pactum de lucro cessante.

¶ Igitur pro reseranda veritate quæstionis vt moris est
nostri statuamus has conclusiones ¶ Quarum prima sit,
licet pœnas commissi iuste positas licitè possit creditor à
suo debitore accipere: tamen si talis pœna cõmissi in cen-
sibus temporalibus & redimibilibus apponatur, vt si debi
tor census præstituto tempore non soluerit pensionem
censualem, amissionem patiatur possessionis, & hypothe
cæ supra quam constitutus est census, iniusta & illicita
est talis pœna commissi. Hæc cõclusio est Nauarri in ad- i *Sotus de iustitia & iure lib. 6. q. 5. art. 2.*
ditionibus, est tamen contra Sotum; i & ait Nauar. in re-
gno Nauarræ tẽperatum, & correctum esse ius ciuile, sic
scilicet vt si pœna commissi apposita fuerit in censu, qui
morosus fuit in soluendo non perdat hæreditatem, sed
vendatur hæreditas ad recuperandas nondum solutas
pensiones, & principale: & reliquum pretij redditur domi
no hæreditatis. Prædicta quoque conclusio est etiam Me
tinæ k quam probat quia pœnæ non debẽt esse ita rigi- k *Metin. de restit. q. vlt. de cen sib.*
dæ præsertim pro culpis interdum minimis: sed amissio
totius possessionis, & hypothecæ pro re tam minima vt
pro mora solutionis pensionis exiguæ est nimis exorbi-
tans pœna, ergo saltem in conscientia non est omninò
iusta, sed in foro exteriori nescio an lex prædicta cõmissi
in censibus sit generaliter vsu recepta.

¶ Secunda cõclusio quæ est fratris Iosephi in suis flo-
ribus quæ videtur rationabilis, & æquitati innitẽs, pœna
commissi

commissi in censibus erit licita, si census talem conditionem pœnæ habens annexam maiori pretio ematur, quia iam ex maiori pretio tale grauamen impositum venditori census recompensatur. Sed iuristæ respondebunt, sam per pretium legis, scilicet quatuordecim pro mille sint grauamen recompensari, sed tu lector dictum puta quod dum nihil amplius pretij impenditur pro isto grauamine amissionis hypothecæ, quidquid sit de foro exterioi & de lege ciuili, quæ in præsumptione grauissimæ negligentiæ, & damni inde incurrendi à creditore fundari videtur si sic non puniatur morosus censualista, in cõscientia tamen talis lex non videtur in toto rigore sit seruanda. Imò nullo modo videtur seruanda, quando ex impotentia omisit soluere pensionem, quia sine culpa sua non ita pœna est mulctandus. Nam & cum ex negligentia fecerit videtur pœna temperanda, nisi forte ex magna malitia & proteruia, & cum magno detrimento emptoris census, per multos annos omisisset plures pẽsiones soluere, quia in hoc casu lex ciuilis, & sententia Soti possent habere locum.

¶ Sed de contractu emphyteusis per quem transfertur dominium vtile in emphyteutam retento dominio directo apud dominum qui quidem contractus proinde medius inter locationem, & venditionem computatur, controuerti quoque posset an pœna commissi apposita in eo locum habeat, sed quia res est non tam in ambiguo posita dicendum est, quod verè pœna ista commissi in contractu emphyteusis locũ habet, quia in isto cõtractu ista pœna non tantam præ se fert grauitatem, quia per talem amissionem trãsit possessio ad dominum suum directum purgariq; potest si per biennij lapsum incurratur per celerem solutionem factam ecclesiæ.

Q63. ¶ Insuper aliquis fortè rogabit an postquam de pacto legis commissoriæ circa pignora, quod si in pœnam sine fraude vsurarum appositum sit, sit validũ dictum est, iuxta l. si fundus. §. fin. ff. de pign. etiam sic sit, appositum si sic pactum in pœnam vt lapso die redimendi pignus, esset venditum iusto pretio? adhuc valet secundum Panorm. cap. *significante*. de pignor. & secundum D. Anton. tit. 1. cap. & Syluestr. in rosa aurea, casu 28.

¶ Si

¶ An idem pactum possit apponi circa fructus pignoris addendo quod nisi ad præfixum diem redimatur, omnes fructus, aut pars eorum, qui vsque ad eum diem ex pignore sint capti sint mutuantis. Qō. 4.

¶ Respondetur primo ex mente Nauarri [l] id nullatenus esse licitum, vt patet cap. significante de pignoribus cum ei annot. quia prædicti fructus debēt manere debito in, vel in sortem, vel in interesse, computari, alioquin non caret vsura. l *Nauar. Sum. Lat. ca. 17. nu. 217.*

¶ Secundò dicimus, quod hæc regula iuridica, quod semper fructus pignoris debent in sortem solutionis debiti computari habet exceptionem in feudo, vbi singulari ratione [m] si dominus directus in pignus mutui quod tradit, à suo mutuatario, & simul feudatario accipiat prædium feudale, fructus talis pignoris, id est prędij, eos non computando in solutionem mutui, accipere potest, dum modò interim, dum percipit tales fructus: feudatarius ratione feudi ad nulla munera, vel obsequia maneat astrictus, quia iam tunc per istam impignorationem prædij feudalis censetur dominium prædij vtile, quod erat pœnes feudatarium ad dominum directū prorsus reuersum fuisse, quare tanquam ex re omnino sua censetur dominus feudi capere illos fructus. m *cap. conquestus. c. 1. de vsur. adiecta gl. fin.*

¶ At vero an ex re emphyteutica, scilicet prędio, possit dominus directus capere fructus, non computando eos in sortem mutui, quando emphyteuta illud prædium in pignus mutui accepit, domino directo dedit: maius dubium premit. nam Io. Ana. in cap. 1. de vsuris dubitat, At Imola cap. 1. de feudis idem dicit de domino directo accipiente in pignus prædium emphiteuticū, scilicet quod possit accipere fructus ex illo non computādo eos in sortem mutui sibi ab emphiteuta debiti.

¶ Dicendum est ergo ad hanc quæstionem ex mente Imoi. & Barbat. cap. 1. de feudis, & Nauarri quōd etiam dominus directus accipiens in pignus mutui prædium emphiteuticum, potest accipere fructus pignoris, non computando eos in mutuati sortem, & vltra hoc postea recuperare integrum mutuum modo ista tria concurrāt secūdùm Nauarrum, quę etiā secundùm ipsum in feudo concurrere debent. Primò quod nihil aliud debitum ex contractu

contractu emphiteutico dominus directus præter frostu accipiat.

n *Syluest. verbo, feudum. q.* 30. ¶ Secundò vt illud prædium non ſit effectum melius, ſeu melioratum ab emphiteuta iuxta Syluest. n Quod verum eſt quoad partem fructuum, qui ex meliorat capiuntur, & quoad alios quæ ſine illa percipe quia tunc dominus directus non poterit capere fru ex prædio ſic meliorato.

¶ Tertium quod emphiteuta dominium vtile emphy teuſis gratis, aut ferè gratis obtinuerit à domino direc vt communiter feudatarius ſolet obtinere: nam ſi illeem phiteuta, ſeu feudatar ius obtinenda ſua vtilia illa domi nia magnam ſummam pecuniæ ſoluit, non poteſt tunc directus dominus capere fructus ſibi ſaltem quando pe ſio, ſiue reſponſio pro eis ſoluenda longè minor eſt fr ctuum valore, quia ita tenet communis opinio, & Ang verbo. feudatarius §. 33. Syluest. eodem. §. 10. Maior. in 4 diſt. 15 quæſt. 31. Sed tanto plus tunc ex fructibus retinere poterit, quam to minus pretium iuſto dominus vtilis do

o *arg. l. quæ de to ta. ff. de rei vendi. cap. Paſtoralis.* mino directo dedit, o §. Item cum totum de officio de gati. ¶ An etiam ex contractu cenſus poſſit emptor repu rare fructuum dubitatur. Sed reſpondetur, quod hoc ſic tum eſt, & caret labe vſuræ, ſi cenſus ſit emptus iuxta con ditiones Martini. 5. & præſertim Pij. 5. in ſuo proprio m tu, ſcilicet quod fiat numerata pecunia, & iuſto pretio recuperabili ex parte emptoris quod conſtituatur ſupe rem immobilem, determinatam, & fructiferam, qua p rempta, vel inutili facta ceſſet cenſus, & quod non fe laudemium, & cætera. Vide ibi, vide Martinum 5. & Ca lixtum 3. in extranagant. de emptione & vendit. & quam uis alij aliter in his conditionibus cenſus variauerun ſed tamen tales cenſus iuxta regulas iſtorum pontifi & ab eis conditiones poſitas ſunt regulandi vt ceſſet ſcã dalum & & careant labe vſurę, & iniuſtitiæ, vel ne in fo exteriori vſurarij reputentur aut iniuſti.

¶ *An in venditione poſſeßionis emphiteuticæ, aut cenſui hypothecatæ dominus directus poßit exigere laudemium.*

CAP. LXIX.

Qõ. 1. QVoniam de pœnis quæ in contractibus ſolent appo ni, & de cõditionibus, quæ in illis, & in mutuo po ſun

sunt annecti, quia quædam earum vsurę effigiem possunt inducere, cœpimus edicere iam pergimus vltra hic insuper inquirendo, an sicut in emphiteusi excepto vbi alienatio est necessaria emphiteusis, vt in dotatione filiæ & donatione propter nuptias, soluendum est laudemium in alienatione possessionis emphiteuticæ, si cõtractus census possit iniri cũ pacto quod emptor cẽsus, id est, censuarius recepturus annuales pensiones, possit exigere à censualista pendente censum laudemiũ, id est aliquotã partẽ pretij possessionis hypothecatæ censui pro eo quòd præstat consensum ad vendendum, vel alienandũ talem hypothecam. Et quidem quæstio est quæ patitur controuersiam. ¶ Nam Pius quintus suo proprio motu super creandis censibus interdicit in censibus apponi pactum soluendi tale laudemium, id est. 50. partem pretij, neque aliquid aliud pro alienatione hypothecæ census, sed tantum ibi cauet, quod cum vendenda sit à censualista requiratur censuarius per mensem ante: & denuncientur ei conditiones venditionis.

¶ Pro hac parte negatiua astat Sotus; [a] quod licet non sit iniquum apponere conditionem in censũ, quod venditor bona illa supra quæ statutus est census, absque facultate censuarij alienare non possit, quia alias in possessorem alium minus tutum talis hypotheca alienari posset cum dispendio non modico censuarij, at verò quod censuarius, quia concedit facultatem talem hypothecam vendendi, accipiat partem pretij iniquum est inquit. Et probatur quia si id licet in emphiteusi, est propter ea, quod recipiens pensionem emphiteuticam dominus est directus hypothecæ emphiteuticæ. Vnde sicut ex propria re accipit partem pretij alienationis. ¶ At verò secũdum Sotum censuarius non est dominus hypothecæ censualis. Vnde pro eius alienatione nõ potest laudemium, id est aliquam partẽ pretij exigere. Sed addit Sotus, quod si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audet.

a Sotus de iust. & iur. lib. 6. q. 5. art. 2.

¶ Sed in contrarium esse videtur lex regni laudemiũ in cẽsibus posse exigi indulgens, & in cõtrariũ est N[illegible] in additionibus. Vbi ait quod licet laudemiũ em[illegible]ta pro donatione rei emphiteuticæ non tene[illegible] in conscientia secundùm Iasonem, [illegible] tamen [illegible]

quota quæ debetur pro venditione rei emphiteuticæ, vel censualis tam in foro conscientiæ, quam in foro externo iustè debetur, quia sunt pars pretij, pro quo illę res sunt datæ in emphiteusim, vel hypothecatæ censui.

¶ Igitur pro resolutione quæstionis statuitur prima conclusio, etiam si non esset receptus proprius motus Pij quinti de creandis censibus in foro exteriori, in conscientia iam non licet accipere laudemium pro concedenda alienatione hypothecæ, seu possessionis censualis. Hæc conclusio est Soti loco citato, est etiam Nauarri [c] referentis proprium motum Pij quinti qui incipit, cum onus. Aduertens illa verba Papæ vbi ait, quia volumus rē ipsam semper, & libere, ac sine solutione laudemij, seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter viuos, quam in vltima voluntate alienari recantat palinodiam dicens quod loco illius conditionis, quam de laudemio, & vigesima, & quadragesima parte pretij, quam in Hispania licitam esse dixerat in commentario, capite decimoquarto, quæstione tertia, subiicit extrauagantem qui ille nunquam satis laudatus Pius quintus promulgauit. Et iam multipliciter probat primò, quia Papa supra contractus non tutos in conscientia rite pronuntiat. At hic contractus cum ista conditione exigendi laudemium in censibus redimibilibus non videbatur satis tutus in conscientia: ergo potuit Papa per suam extrauagantem talem conditionem reprobare.

[c] Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 235.

¶ Secundò patet, quia hic de hypotheca, quæ est res censualistæ, aut ei fructificans (vt Sotus ait) illud laudemium tāquam de re aliena susciperetur: cum solum fuerit hypothecata ad pensionem annualem census.

¶ Tertiò patet, quia ista conditio de exigendo laudemiū videtur præ se ferre effigiem vsuræ, quia toties posset ista hypothecalis possessio alienari, & vendi, totiesque pro inde ex his vēditionibus laudemium peti, vt tandem tota quantitas laudemiorum toties exactorum in tantum excresceret vt iam præter pensiones annuales, & censuales perceptas suum capitale pretium, quod dedit emens censum, recuperasse videatur, videaturque proinde stante ista conditione quod fuisset non emptio census, sed mutuum virtuale, quia in aliquo casu per hanc viam manif

apud

apud emptorem census facultas vltra pensiones annuas perceptas recuperandi capitale datum pro censu.

¶ Et quia hæc perstat ratio non videtur bene dictum à Iosepho in suis floribus quod si augeatur pretium poterit peti laudemium, quia inquit iam per istud maius pretium impensum recompensatur grauamen exigendi laudemium impositum, sed præter quam quod hoc in foro exteriori vbi dicitur talis proprius motus receptus, censeretur in fraudem proprij motus fuisse intentatum, scandalum ingereret. Licèt fortè in censu perpetuo & irredimibili sententia Iosephi locum habere possit, vbi minor est species vsuræ, quia prædictus proprius motus attentè inspectus de solo censu redimibili ni fallor videtur loqui, quamuis neque hoc pro certo ausim asserere, quia Nauar. d in vtroque censu siue perpetuo, vel temporario ostendit istam conditionem de non exigendo laudemium esse seruandam. Quare per hanc extrauagantem Pij.5. ius ciuile concedens facultatem exigendi laudemium videtur esse correctum.

d *Nauar. Sum. Lat. num.* 232.

¶ Proinde si census institutus est cum conditione laudemium exigendi, si sic institutus est ante extrauagantem Pij.5. si referatur ad censuram Theologorum, vt decernit Pius quintus ibi ad hanc normam in posterum corrigendum puto, quia stante iam hac determinatione pontificis iniquum est in conscientia ei non obtemperare.

¶ *An mutuans ratione expensarum vel periculi probabilis in recuperando debitum mutuum possit exigere aliquid vltrà sortem, latè, & exquisitè contra Metinam Complutensem disputatur.*

CAP. LXX.

IAm de expensis an ratione expensarum liceat mutuanti conuenire cum mutuatario, quando verisimiliter timentur expensæ, vt aliquid persoluat vltra sortem, quæritur & probatur id licere, quia licet sic per hanc viam se seruare indemnem. Huic quæstioni facit satis Sotus. a Respondet ergo quod quatenus ad expẽsas res attinet nõ

a *Sotus de iustitia & iure. lib.6. q.4.art.1.*

est dubium quin quidquid debiti recuperandi causa creditor dispendit possit à debitore exigere. At multò est (inquit) tutius dum creditor hominis vafriciem, & infidelitatem timet nihil ei mutuare, neque credito vendere, vel dum mutuat expectare solutionis terminum, an forte sine vllis expensis solutio fiat, nam expensarum anticipatę conuentiones vix vsuræ suspicione carent, nihilominus tamen dum omnis fraus absit, si probabilibus coniecturis timentur futuræ in recuperãdo debitum expensæ, nempe quia debitor ab vrbe creditoris loco distat ab iniustitia procul abest de expensis & laboribus, creditorem cũ debitore tale pactum inire: constitutúmque pretiũ pro sumptibus, & laboribus recipere: etiam si nullos postea contingat facere. Nam etiã si esset plura expensurus non posset amplius quam fuit conuentione firmatũ recipere, sed profectò licet Sotus hic æquitati niti videatur res est quæ non careret scandalo coram iudicibus, & vulgo: si calu quo sine expẽsis est sibi debitum satisfactum eas expensas conaretur recuperare etiamsi conuentione fuissent firmatæ quare ab omni specie mali, & scandali abstinendum est, vt fiat sine illo.

¶ Accedit præterea & quæstio illa quam excitauit Metina Complutensis, vtrum ratione periculi quod merò timetur futurũ in recuperãdo postea mutuũ, aliquid possit exigi vltra sortem, & an venditor vendens ad creditũ ratione istius impendẽtis in futurũ periculi idipsum possit facere. Occurrit hic Metina [b] qui suis argumentis & iuris non euincat: tamen magnũ in contra obstrepẽdo videtur facessere negotiũ, quia sic arguẽdo apparéter instat.

[b] *Metin. Complut. q. 38.*

¶ Nam primò sic arguit licet aliquid accipere assecuratori, & fideiussori pro periculis, quibus se obiiciunt soluendi ex propriis, merces assecuratas, si pereant, vel debitum pro quo à fideiussore fide iussum est, ergo etiam nullatenus erit illicitum venditoribus ad creditum siue mutuatoribus aliquid vltra sortem debiti, aut mutui exigere pro periculo probabili quod subeunt in recuperando ista in futurum.

¶ Item secundo arguit licitum est exponenti pecuniã in societate inde lucrum referre, quia suam pecuniam obiicit negotiãdi periculo, ergo pari ratione, licebit mutuatori,

tuatori, & venditori ad creditum, quia suas sortes pretij, aut mutui periculo recuperandi obiiciũt aliquid amplius velle exigere pro hoc periculo.

¶ Deinde tertiò sic instat pro eo quod aliquis non teneatur exhibere gratis potest aliquid recipere: sed venditor, & mutuator non tenentur cum suo discrimine aliquid mutuare, aut vendere ad creditũ, ergo ratione huius imminentis in futurum periculi poterũt aliquid amplius vltra sortem exigere.

¶ Subinde quarto arguitur locans equum si timet talem equum nimia fatigatione in itinere fore diuexãdum, vel occidendum potest expetere aliquid amplius: quam sit pretium locationis pro periculo equi locati si pereat, ergo cur non licebit mutuatori, & vẽditori ad creditum aliquid plus exigere pro periculo recuperandi sibi debitu, quod merito verentur.

¶ Confirmat inde, quia subire ista pericula est pretio extimabile, ergo quia subeunt ista pericula, licebit illis quid amplius pretij recipere.

¶ Demum quintò arguit, licet debita periculosa, difficiliáque recuperatu, minoris emere ratione periculi, & difficultatis ea recuperãdi, quia pro isto periculo emptor potest minus soluere. Ergo è contrario venditori, & mutuatori, quia subeunt ista pericula licebit pro illis aliquid accipere, quia contrariorum contraria est ratio.[c] His argumentis persuasus Metina hãc absurdam & prorsus periculosam opinionẽ ausus est astruere, scilicet quod vtriquetam mutuator: quam venditor ad creditũ vt se seruẽt indemnes quãdo ista pericula meritò in futurũ timentur, de aliquo sibi soluẽdo pro illis vltra sortẽ paciſci possũt.

¶ Igitur pro veritate constanti quæstionis stabilienda est responsiua conclusio. Nullatenus licet mutuatori, vel venditori ad creditum, pro periculo, aut metu etiam probabili recuperandi debitum quicquam vltra sortem debiti aut mutui percipere. Hæc conclusio est Soti,[d] est Conrad. in de contractibus, est Nauarri[e] quod nec periculum perdendi pecuniam aut pretium mercium, eo quod mercator fugere, aut decoquere potest peti potest, & idem ait de deponenti aut commendante pecuniam apud aliquem mercatorem, aut numularium, quia ratione istius modi

c *Contrariorum eadem est disciplina. glo. & doct. in rub. de acquir. possess.*

d *Sot. lib. 6. de iustit. & iure. q. 4. art. 1.*

e *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 243.*

periculi,nequeunt isti vltra sortem depositam exigere,& tenentur sic acceptum restituere : quamuis non interuenerit pactum , & quamuis appelletur non mutuum, sed depositum ca.*consilium* cũ ei annot.de vsuris:neque ignorantia inquit Nauarrus eos excusat.glossa.in cap.*plerique*, 14.quæst.3.quia primò nõ ob periculum,sed ob mutuum depositio palliatum accipitur secundo , quia illud periculum non est considerabile.[f]

[f] *cap.nauigãti de vsur. & c.si fœneraueris* 14.q.3.

¶ Hęc conclusio pluribus fundatur à Soto rationibus. Primò,quia secundum Aristotelem res vsuraria est odiosa,& nõ est præbẽda ansa vsurariis in aliquo casu,nisi ratio conuincat.Sed in hoc casu nulla subest ratio probabilis,vel apparens : quæ ostendat ratione talis periculi , aut metus aliquid posse accipi,quia neque mutuator mutuat, neque venditor vendit inuitus,ergo si est periculum non vendat,aut accipiat cautionem aut fidelem fideiussorem. Quare ergo ratione metus est aliquid accepturus?

¶ Item secundo patet,quia hic nulla subest ratio lucri cessantis,aut damni emergentis expensarum, quæ solent excusare ab exigendo aliquid vltra sorté, qua ergo non fictione solus metus recuperandi excusare poterit à plus exigẽdo?sed dicet Metina quod ratione metus excusatur, quia ille metus est pretio extimabilis sed contrà, quia ille metus non est vendibilis,tum quia sponte mutuando,aut vendendo ad creditum mutuator , vel venditor acceptat illum,tum quia mutuatarius, vel debitor non tenetur aliter leuare vel recõpensare illum metum, quam soluendo sortem debitam,sic enim facit satis.Item,quia si sine præuia pactione de soluendo sibi aliquid pro isto metu, posset ea isto metu mutuator multum anxiaretur nõ ideo pro tali metu teneretur ei soluere mutuatarius aliquid vltra sortem quia metus non est pretio extimabilis,ergo neque etiã tenebitur vltra sorté soluere etiam si præcesserit pactum de soluendo aliquid vltra sortem pro illo.

¶ Conclusio secunda sit,quæ est Nauar. Licet ratione periculi & metus in recuperando , deponens pecuniam à depositario suo nihil vltrà sortem possit exigere, tamen potest recipere à depositario gratis donatum ob gratitudinem,eò quòd ex pecunia deposita fuerit lucratus etiam si libentius suam pecuniam penes hunc gratũ , quã penes

alium

alium depositam habeat, & etiam si depositarius illiud det sperans, quòd ob huiusmodi largitionem ab ipso pecuniam suam non auferet. Hæc est etiam Caiet. g & patet, quia omnia hæc sunt gratuita, vsura tamen esset secundum Nauar. si mercator illud daret tãquam ad id ob pretium, & vsum illius pecuniæ obligatus, & dominus ob hanc eandem rationem acciperet, aut speraret & etiam si principaliter ob hæc deponeret.

g *Caiet. 22.q.78. art.2.*

¶ Nunc superest ad argumẽta in oppositum respondere. Ad Primum igitur negamus cõsequentiã, quia contractus fideiussionis, aut assecurationis sunt pretio extimabiles, quia hic interueniunt obligationes ciuiles pretio extimabiles, quia in illis non interuenit mutuũ virtuale, aut formale. Vnde in illis nulla admiscetur ratio vsuræ si pro obligationibus fideiussionis aut assecurationis aliquid accipiatur neq; enim fideiubens, aut assecurans recipit aliquid quod oporteat eũ reddere: vt vsu venit in mutuatione, aut venditione ad creditũ. At verò mutuatio, atq; etiã venditio ad creditum, quia implicitè continẽt mutuum, gratis fieri debent, nihil vltra sortẽ sperando ex illis & sic ea quę consequuntur ad mutuũ, quod hic reperitur, quia sunt periculum, & metus debita recuperandi, debent concedi gratis quia iste metus est consequens & accessoriũ ad mutuum virtuale, quod inuenitur in vẽditione ad creditum. Vnde quia accessoriũ secũdum ius debet sequi naturã principalis, si autẽ mutuum quod implicite etiam continetur in venditione ad creditum debet dari gratis etiam periculum recuperãdi debitum quod consequitur accessoriè ad mutuum debet quoque cõcedi gratis, quare non licet pro eo aliquid accipere.

¶ Ad secundum argumentum respõdetur negãdo antecedẽs quod pro periculo, quando pono pecuniã in societate aliquid lucri accipiam, sed ideo licite inde reporto lucrũ: quia expono eã negotiationi, quia sic exposita negotiationi est fructifera, & periculum cum quo eam expono negociationi solum habet se vt causa sine qua non illa pecunia non mihi fructificaret.

¶ Præterea negatur etiam cõsequẽtia quia si ex pecunia posita in societate possum reportare lucrũ est meũ qa manet veluti mea, vnde si ĩ societate casu fortuito pereat,

non possum eam repetere. At mutuum quod mutuans, & casu fortuito pereat, & merces venditę ad creditum similiter, possum mihi debitum mutuum, aut pretium repetere, vnde ex differentia hac sequitur quòd possim expecunia posita in societate lucrum reportare, vltra sortem, non tamen ex mutuo, aut mercibus venditis ad creditū.

¶ Ad tertium argumentum negatur minor, quia non est vera regulariter, imò nusquā est verū in casu mutui, & venditionis ad creditum, quòd non teneatur mutuare gratis, etiam si faciat cum metu, & cū suo periculo, vt patet in simili, quia licet extrà casum, quo obligat præceptum eleemosynæ non teneatur quis erogare eleemosynam, tamen si de facto vult largiri alicui indigenti eleemosynam sub nomine eleemosynę, absurdum est dicere quòd pro tali eleemosyna possit aliquid exigere: quia iam non esset eleemosyna nisi gratis erogaretur, Sic quia mutuum, & venditio ad creditum vt pote implicitū continens mutuum, gratis fieri debent (quādo fiunt) nihil vltra sortem exigendo fieri debent. Licet ad hæc mutuans, vel venditor non sit astrictus, quia poterat non mutuare & non vendere ad creditum: tamen si de facto ista faciat non ideo pro his potest vltra sortem aliquid exigere.

¶ Ad quartum argumentum de equo accommodato respondet Sotus concedendo antecedens, & negādo cōsequentiam, quia licet possit locator pro periculo verisimili equi locati, quia timetur vsque ad mortem defatigandus aliquid plus accipere: tamen id est quia equus ille est domini eum locantis. Vnde dominium illius manet apud dominum locantem quare potest inquit pacisci vt sibi detur aliquid pro periculo rei suæ vt se seruet indemnem circa rem suam. At verò per mutuum, vel venditionem ad creditum, dominium transfertur in emptorē vel mutuatariū, vnde tanquā dominis res istæ suo stāt periculo cū obligatione certa soluendi eas, ideo mutuās, vel vēditor nihil potest exigere pro periculo. ¶ At verò licet Sotus concesserit antecedēs, sed ego non tā libēter illud concederem quia de ratione locationis est vt res locata domino suo locanti pereat: nisi leui culpā conductoris perierit, quare solum videtur locatorē equi pro periculo equi probabili aliquid amplius posse exigere casu, quo

suo iuri

suo iuri renuntiaret, vt scilicet de leui culpa aut fortè la-
ta conductor ei non teneretur, quia vt quis non teneatur
de dolo, quia est contra bonos mores, non potest renun-
tiari. Ad confirmationem negatur quod subire ista peri-
cula in mutuo, & venditione ad creditum sit pretio extí-
mabile, quia sicut mutuũ, & vẽditio ad creditum ex se nõ
sunt magis extimabilia quam sors mutui aut pretij soluẽ
di pro mercibus: ita neque istud periculum, quod conse-
quitur accessoriè ad ista, quia accessorium sequitur na-
turam principalis.

¶ Ad quintum argumentum concesso antecedenti ne-
gatur consequentia. Primò quia debita periculosa in se
minus valent, quia qui ea vendit non assecurat illa, sed
tantum vendit ius, & actionẽ qualemcũque habet ad illa,
at verò mutuata pecunia & pretium speratum non in se
minus valent, tum quia mutuatarius aut debitor taliter
est astrictus ad ista soluenda, vt etiam non solum per
chirographum dederit actionem recuperandi ista debita
à tertio, quod tantum fecit qui vendit debita pericu-
losa, sed ipsamet persona sua cum suis bonis habitis, &
habendis mansit obnoxia.

¶ Itẽ, quia persona mutuatarij satisfacit, tollitque metũ
istũ, & periculũ dũ soluit. At venditor debiti periculosi si
emptor illud recuperare postea nequit à tertio debitore,
istud periculum nõ soluit, aut tollit: quia neq; ad id mãsit
obnoxius, quia vt ab hoc grauamine immunis maneret,
idcirco illud debitũ periculosum minoris vendidit. ¶ Prę
ter argumenta hæc quò lucidiùs veritas clarescat & alia
duo libet superaddere. Primò sic arguitur, licet pro obli-
gatione mutuandi vt supra diximus aliquid exigere, ergo
etiã pro obligatione subeundi istud periculũ, quia quare
magis pro illa obligatione quam pro ista non licebit? Et
quare illa potius quã ista, erit magis extimabilis pretio,
postquã vtraque obligatio annectitur mutuo? ¶ Argumẽ
tũ est secretioré expostulans doctrinã, & differentiã. Igi-
tur solutio consistit in differentia vtriusque, quia obli-
gatio ciuilis & permanens mutuandi, ideò est extimabi-
lis pretio, sicut obligatio ad offerendas missas in capella-
nia, quia de per accidens ista obligatio mutuãdi adiungi-
tur mutuo, & est veluti præambula antecedens mutua-

tionem, & ideò est extimabilis pretio, quia per eam renuntiat mutuator suæ libertati non mutuandi, quia poterat ante istam obligationem non mutuare. ¶ At vtri periculum recuperandi debitum nihil valet, tum quia aliquid est, iam tollitur quando capitale postea soluitur ad quod perdendum mutuans non se astrinxit. Tũ quia illud periculum potest cautione fidelis fideiussoris tolli & tandem potissima ratio & differẽtia est, quia istud periculum de per se sequitur ad mutuationẽ, & ad vẽditionem ad creditum tanquã quid accessorium induens naturam principalis, quare nec istud periculum neq; obligatio subeundi illud, postquã intenditur nihil omittere de recuperatione mutui est extimabile pretio, sicut neque ipsa mutuatio: quæ est quid principale ad quòd accessorie sequitur.

¶ Secundò arguitur lucrum cessans consequitur ad mutuum, Vt patet, quia ex eo quòd mutuator mutuat, consequitur vt effectus ad causam, quod cessat lucrari, & tamen nihilominus mutuans pro lucro cessante potest aliquid vltra sortem exigere, ergo etiam pro isto periculo licet consequatur ad mutuum, nihilominus potest mutuans aliquid exigere.

¶ Licèt argumentum istud videatur tantillũ premere, sed in promptu est eius plana solutio, quia non est eadem ratio, quia illud periculum omninò accessorium & consequens est ad mutuum quia per mutuationem causatum est. At verò illud lucrũ cessans, licèt non erat acta ante mutuationem, erat tamẽ in potentia, quia ante mutuationem mutuator paratus erat, & in potentia ad lucrandum si non mutuasset.

¶ *Vtrùm ratione pœnæ mutuanti, vel vendenti ad creditum propter dilationem liceat aliquid exigere & quid si casu fortuito non potuit soluere, an teneatur mutuatarius ad pœnam vel interesse, & de quibusdam casibus positis à Corduba.*

CAP. LXXI.

SVbsequenter expostulat series materiæ quærere, vtrũ ratione pœnæ mutuanti vel vẽdenti ad creditũ aliquid exigere lege diuina, vel humana sit licitũ ac permissum. Est dictum an sic liceat mutuatori cõuenire, en tibi. 100. mutuũ

mutuo ad diem natalis domini sub pœna soluendi.10. vlter.100.si ad diem præfixum non solueris.Scotus, Syluester, ac Canonistæ aiunt hoc pactum pœnale licitum esse,tamen pro patentiori examinatione veritatis,prꝛeter ea quæ ex mente Nauarri ex cap.17.num.215.dicta sunt, nam diximus licere quidem sub hac pœna conuenire, & mutuare huius hîc rationes nouas adiicimus.Primò,quia nullus obligandus est cum suo dispendio alteri bene facere. Quare vt suo damno consulat:se seque indemnem seruet,potest hanc pœnam conuentionalem mutuando, seu vendendo ad creditum adiicere,dummodo eam non exigat ab sine culpa sua impotente soluere.

¶Dicimus ergo vltra,primò quòd corollariè ex prædictis sequitur quòd mutuans pecunias vsque ad nundinas Maij quę si tunc sibi soluerẽtur expositurus erat eas mercibus,ex quibus lucrum relaturus sibi erat poterit pœnã conuentionalem apponere, vt si debitor fuerit in mora lucrum cessans soluatur sibi & sic de similibus patet, quia licet sic se seruare indemnem.

¶Secundò superaddimus quod quãuis,quia sic interest reipublicæ vt pacta seruentur, & delicta quamuis leuia castigentur,licitum sit ad coercendã debitoris negligentiã,has cõuentionales apponere pœnas:tamẽ pœna conuẽtionalis in fraudẽ vsurarũ posita iniuste exigitur. ¶ Sed quia sciscitabitur forte quispiã qñ verò in fraudẽ vsurarum huiusmodi conuentionales pœnæ præsumẽtur positæ. Ad hoc dicimus tertiò quod tunc talis erit præsumptio in foro exteriori quando creditor ante fœnerari cõsueuit quamuis in foro interiori:in hoc casu stabitur eius confessioni & veritati quia ibi cessat præsumptio secundum Nauar. Secundò tunc talis pœna apponitur in fraudẽ vsurarum quando maluit mutuator, vel venditor ad creditum, debitorem pœnam statutam incurrere, quam debitum termino signato soluisse. ¶ Tertiò etiam quãdo pœna est grauis vt si interseratur in cõtractu sic,si præfixo tẽpore non solueris principale quod tibi sub ista pœna mutuo,singulis diebus ex tunc ad soluendam tantam pecuniam manebis obnoxius.Patet quia in his casibus,& similibus vsura immiscetur palliata,quia licet testificetur se accipere ratione pœnæ, sed re vera accipit, & exigit

Qõ.1.

ratione

ratione mutui. ¶ Similiter secundùm Victoriam: quando mutuans sub tali pœna mutuat sciens certò lites futuras culpam non euadit, quia videtur non sincerè ambire, sed lites amare.

¶ Tertiò adijcimus licet frater Ioſephus in ſuis ſcriptis verè doceat quod ſi talis pœna eſt appoſita in conſcientia non eſt debita ab eo, qui ſine culpa ſua non eſt in mora, quia vt diximus cum Nauarro nemo debet ſine culpa propria pœnam ſubire, tamen non eſt tam certum quod adijcit, ſcilicet quod non tenetur reſarcire dãnum lucri ceſſantis, aut damni emergentis, qui ſine culpa ſua fuit in mora, quia fortuito caſu perijt eius ſubſtãtia, vel ſine culpa ſua ſibi ſurrepta eſt: & ideò præfixo tempore non ſoluit, vnde tale damnum emergens ſuborum eſt, quia ſecundum Metinam Complutenſem vt prædiximus ſuprà, iſte licèt non teneatur ſoluere pœnam in hoc caſu cum caruerit culpa: tamen ſi venerit ad pinguiorem fortunam, vbi poſſit tenebitur hoc intereſſe lucri ceſſantis, aut damni emergentis exſoluere, quando de eo fuit conuentum, & admonitus de eo à principio, id eſt tempore mutuationis fuit mutuatarius quia etiam ſine culpa ſua mutuator ex beneficio mutui præſtiti non debet ſe grauari: vt ſuum intereſſe de quo cõuenit, & præmonuit mutuatarium perdat ſine ſpe recuperationis, ſi mutuatarius ad pinguiorem fortunam peruenerit.

¶ Neque valet ratio fratris Ioſephi in contra, ſcilicet quod mutuatarius in iſto caſu fortuito nõ fuit cauſa dãni, licet fuerit occaſio, quia pari ratione probaret, quod neque in iſto caſu fortuito emptor ad creditum non teneretur exoluere pretium principale, quia per ipſum non fuit data cauſa damni, ſed occaſio per caſum fortuitũ hoc contigit, quia ſatis eſt dederit ante cauſam damno peritionem mutui auertendo mutuantem ab euitatione damni, & à ſuo habendo lucro, ſub hoc pacto acceptando mutuum ¶ Vnde ſi dictum hoc fratris Ioſephi aliquid veritatis habet eſt, quando à principio mutuationis de tali lucro, aut damno emergente non eſt conuentum. Nam tunc etiam ſi non perijſſet caſu fortuito ſubſtantia mutuatarij, dum ſic ſine culpa eſſet in mora, quod non eſt ſic conuentum lucrum ceſſans, aut damnum emergens

ſoluere

soluere non teneretur etiam si in hoc casu subsecuta fuissent.

¶ Quartò superaddimus quod licet nulla fuerit apposita pœna in conscientia, tamen qui in mora est ex culpa sua, tenetur mutuatori, vel venditori ad creditum, ad damnum vel lucrum cessans resarciendum, quia licet formaliter non intenderit dare damnum, bene tamen interpretatiuè. Fuit ergo causa damni, iure ergo eum satisfacere oportet.

¶ Quinto quoque audacter asserimus quod nobiles & magnates abutentes redditibus suis prodigè, mercatoribus ideo ex culpa sua, vel negligentia prolatantes solutionem, nec soluentes in tẽpore debito, quia in culpa sunt damni, tenentur recompensare lucrum cessans, aut damnum emergens quod ex tali dilatione mercatores passi sunt.

¶ Veruntamen quamuis hoc verum sit tamen frater Ioannes à Pena in quibusdam scriptis quæ nomine eius circunferuntur dixisse fertur credere se interdum huiusmodi magnates & nobiles excusari ab isto lucro cessante mercatoribus creditoribus suis soluẽdo, cuius rationẽ affert, quia inquit mercatores quando magnatibus venduntad creditum satis exploratum habent eos tempore statuto non soluturos esse. Qua de causa communiter caras eis sunt soliti vendere ad creditum. Si tamen per multum temporis differrent tenerentur huiusmodi optimates, huiusmodi damna ex dilatione diuturna mercatoribus rependere: liquet autem hoc nam & contra voluntatem mercatorum tunc debitum detinẽt diutine, & cum iactura eorum.

¶ Interserẽdam esse hîc illam quæstionem operepretium duxi, cuius meminit Corduba, [a] proponi casum quod mercatores grossi talis populi cum opulẽti sint sua impensa, atque periculo ex nundinis cõportant magnam copiam pannorum dispertiendam inter minutiores mercatores, quibus minutim pluris reuendituris vendunt, ad respectum lucri vnum pro decem, & hoc siue credita, siue numerata pecunia vendant, hoc eodem prerio eis vendunt. & sæpe sepiusque etiam contingit vt tenuiores mercatores nomine & sumptibus, & periculo horum opulentiorum

Qõ. 2.

a *Corduba in tract. de casib. conscientiæ. q. 86.*

lentiorum mercatorum adeant nundinas talem magnam copiam pannorum empturi, quibus sic emptis ineunt similem contractum priori. Quæritur ergo an contractus hic sit licitus, an verò sit vsuratius ex parte opulentiorum mercatorum.

¶ Respondetur ergo quod contractus ex se illicitus non videtur dum æquiori pretio fiat, consideratis considerandis in arbitratione pretij: sed de facto planè iniquus contractus esse videtur. Videtur namque excessiuum pretium esse vnum lucri pro decem vbi tam parum interedit periculi, & laboris: vnde respublica grauari videtur, cū illi minuti mercatores minutim eos pānos: reuendendo, vt sibi satis parent lucri, vnde debitum pannorum prioribus soluant, & sibi etiam pro suo labori, de aliquo lucro consulant, solēt cariori pretio, quo minutim vendunt republicam grauare, quo inde duplex lucrum, & pro se, & pro primis mercatoribus corradant.

Qō. 3. ¶ Minutiùs quoque dubium, & idem Corduba b excitans sic proposuit, Petrus cum Ioanne sic conuenit vt tot pondera caseorum à pastoribus vndique coacerua emeret hac lege, vt quingenta pondera caseorum & non minora numero emeret pro duodecim argenteis quodlibet, adijciens quòd pro ponderibus singulis istius mercis pro duodecim argenteis emptis quatuordecim argenteos persolueret Ioanni. Pro minori vero pretio duodecim argenteorum pretio emptis singulis ponderibus duos argenteos supra istud minus pretium erogaret atque sic gestum est negotium. Quæritur ergo res sit prosus licita? nam videtur quod non possit subterfugere casum hic effigiem iniustitiæ, quia si Ioannes iusto pretio pro duodecim argenteis emit illa singula pondera quare immutatis rebus, & tempore & modo vendendi immutatis, quod Ioannes emit pro duodecim vendit Petro pro quatuordecim. Si autem iusto pretio vendit Petro Ioannes singula pondera pro quatuor decim argumentum est illa emisse Ioannem minoris iusto pretio quādo emit illa pro duode im tantum.

b *Corduba in tract. de casib. q. 87*

¶ Igitur resolutoriè dicitur ad casum respondendo per distinctionem, scilicet, quòd dupliciter potuit intelligi hic cōtractus, primò vt Ioannes tanquā solicitator Petri

& in

& in nomine Petri, emeret prædicta caseorum pondera, & sic dum iusto pretio ea emerit pro duodecim argēteis quia non propter anticipatam solutionē minoris ea emit, nisi excedens sit sui laboris merces, pro cogerenda tanta copia caseorum isti duo dicti argentei super erogati sibi à Petro pro singulis ponderibus, iustè potest accipere illos, accipiendo pro singulis. 14. Si autē in hoc casu Ioannes propter anticipatam solutionem singula pondera caseorum à pastoribus minoris iuste emit pastoribus resarcire habet, quia minoris emit, & non Petrus quando id non debuit suspicari de Ioanne, nec id ei suasit, salariūq; duorum argenteorum pro singulis ponderibus, si iustum sit arbitrio bonorum virorū & in hoc casu iuste repottare poterit Ioānes, quia pro suo labore sibi debetur.

§ Si autem Ioannes non in nomine Petri neque vt solicitator Petri, sed nomine proprio emit prædicta pondera caseorum singula pro 12. argenteis, statimq; pro 14. vendit ea Petro vel alteri nullo adhibito labore custodiēdi, cum etiam non supperat vlla mutatio temporis, vel loci, neque formæ mercis vel aliter non esset iusta venditio, cum lucro statim part. 20. argenteorum pro singulis, ita Sylvestri, [c] & secundum Doctores qui in hoc casu loquuntur, quando Ioannes non vt solicitator vel administrator Petri negotiatur, quod Corduba notatu necessarium censet pro alijs pluribus similibus casibus.

[c] Sylvest. verbo, Emptio. q. 10.

§ An ratione assecurationis mutui liceat aliquid exigere, & an tradens pecuniam socio ad negotiandum possit pacisci vt saluo capitali aliquid lucri sibi reddatur.

CAP. LXXII.

QVoniam omnes modos, quos negotiatores commi nisci possunt, quibus sibi in mutuationibus, vel venditionibus ad creditum aliquid lucri expiscari posse autumant indagare nobis est cordi: ideò & de hac quæstione hic meminisse oportet vtrum ratione assecurationis mutui, vel pretij sperati liceat aliquid mutuatoribus vel venditoribus ad creditum exigere: & tandem quo magis innotescat id de quo quęritur sic in particulari proponitur

tur casus vtrum sit vsurarius contractus qui fertur frequenter cõtingere Hispali vbi si aliquis mutuat pecuniã volenti eam trãsferre per loca periculosa paciscitur cum mutuatario, vt assecuret secum illã mutuatã pecuniam, pro taliq; assecuratione aliquid vltra sortem reddat, & ratio dubitandi est, quia ista assecuratio est appretiabilis pretio, quare ergo pro ea in hoc casu aliquid vltra sortẽ accipere non licebit? Igitur per has duas sequẽtes cõclusiones facimus satis quæstioni.

¶ Prima igitur cõclusio sit, siquis hac conuentione pecuniam mutuat volenti eam transferre per loca periculosa, vt secum illius pecuniæ contractum assecurationis contrahat & pro tali à se præstita assecuratione aliquid vltra sortem exigit vsuræ labe non caret. Hæc conclusio est Soti, Caiet. Metinæ, Sylvest. [a]

a *Huius sententiæ Doctorib. conuenit. c. nauiganti. de vsur. in eos qui vltra sortem aliquid exigut à nauigantibus pro assecuratione pecuniarum.*

¶ Nauarrus licet fateatur in commento de vsuris hũc sensum Soti, Caieta. Sylue. modernorũ esse sensum, in quo hunc textum interpretantur, & hunc sensum licet concedat esse verum, tamen cum refutat: quatenus illius capitis sensus esse germanus asseritur. Concedit insuper hanc nostram conclusionem esse veram, & patet, quia ista pecuniæ mutuator ratione mutui, mutuatarium astringit ad ineundum secum assecurationis contractum, quæ onerosa est obligatio, ex qua lucrum vltra sortem conceditur reportare, ergo non vacat iste contractus vsura.

¶ Secunda conclusio, vsurarius est etiam qui recipit aliquid plusquam mutuauit, etiam si recipiat in se rei mutuatæ periculum. Hæc conclusio est Nauarri in commentario resolutorio de cãbijs num. 1. vbi sic ait quod in hoc sane sẽsu, & sub isto tenore Panormitanus summat istud caput finale de vsuris. Et hic est proprius antiquus & verus (inquit Nauarrus) illius capitis nauiganti sensus, estque sensus conformis glossæ illius capituli dicẽtis, quod per susceptionem periculi rei mutuatæ, vsura non tollitur. Sed satis perspecte hic nos admonitos esse vult Nauarrus, quòd Gregorius nonus huius textus cõditor consideratè satis, non ait, quod iste contractus sit vsurarius, sed tantum dicit quòd censendus est vsurarius, id est talis præsumendus est in foro exteriori, & vt vsurarius puniendus est sic contrahens, licet aliquando forte in conscientia

scientia vsurarius nõ sit, vt verbi gratia in casu quo postquam absolutè,& sine conditione, absque siniſtra intentione mutuauit pecuniam mutuator nõ vltroneus,sed ad instãtiam, & petitionem mutuatarij subierit periculũ pecuniæ sic mutuatæ:tunc ratione assecurationis istius periculi extimabilis pretio poterit licitè citra vsuram accipere aliquid vltra sortem. Secùs autem est si ipse mutuator ratione mutui mutuatarium nolentem assecurare pecuniam,neque ad id paratum velit obligare ad secum assecurandum, vt inde aliquid vltra sortem velit recuperare,vt probauimus in prima conclusione.

¶ Accedit & de assecuratione alia quæstio satis impleQõ. 1.
ra,vtrùm aliquis tribuens alteri socio mille aureos vt cũ eis negotietur possit conuenire cum illo,vt saluo capitali aliquid sibi lucri contribuat,& quidem Nauarrus, & Maior aiunt id secluſa fraude, illicitum non esse,fuitque cõmunis opinio vt fertur inter Parisienses olim celebrata. Est tamen opinio hæc affirmatiua contra Victoriam & Sotum,& contra plerosque alios.

¶ Igitur pro parte negatiua probatur quòd non liceat, quia in hoc contractu ratione mutui virtualis illam pecuniam offerẽs ad negotiationem expetit aliquid saluo capitali extra sortem capitalis,ergo est vsura.

¶ Et confirmatur argumento Victoriæ, quia ibi mercator recipiens illam pecuniam ad negotiandum potest nõ negotiari cum illa,sed illam prodigere, & aliis vsibus mancipare, dum soluat capitale. Ergo argumentum est quod illam acceperit mutuo ad vsus volũtarios dum reddat capitale,& aliquid amplius,quia si recepisset illam nõ ratione mutui, sed negotiationis non posset eam expendere in alios vsus, sed teneretur cum ea negotiari: ergo si ratione mutui conuincitur illam pecuniam accepisse: sequitur quod sit vsura velle saluo capitali illius, ex ea lucrum reportare.

¶ Propter hæc argumenta Victoria ait quòd iste contractus,vbi socius cõtribuit aliquid pro assecuratione pecuniæ quam tradit socio ad negotiandũ, vt secura & salua sibi reddita, aliquid vltra reddatur est periculosus, & dans occasionem vsuris, & parum differt iste contractus à mutuatione cum lucro, & solum videtur differẽtia me-

taphysica & non realis, neque moralis, dicere quòd talis non dat pecuniam mutuò, sed ad negotiandum postquam nullam patitur iniuriam, nec sua censet referre dans: si socius eam diuertat à negotiatione, vel nō, dum soluat aliquid lucri saluo capitali.

¶ Sed contrarium est quod in isto contractu implicitè continentur tres contractus liciti, ergo sic contractus est licitus, vtpote constans ex tribus contractibus licitis illatio videtur nota, quia licitum esse videtur, quod ex licitis constat, & antecedens probatur, quia (verbi gratia) si contraham cum Petro dicens, en tibi trado mille ad iacturam & lucrum pro negotiando, veruntamen en tibi dabo quinquaginta pro assecuratione horum millium assecurato illos mihi, rursus quia ex mille his assecuratis te spero me obtenturum centum pro lucro, deductis expensis, & deducēdis, en tibi pro assecuratione facta illorum millium, ex his centum lucrifaciendis rependo 50. Dabis ergo mihi postea saluo capitali, quia assecurasti illud pro 50. reliqua 50. pro lucro. Omnes isti cōtractus sunt liciti, quia primus est contractus societatis ad negotiandū. Secundus contractus est assecurationis capitalis pro pretio iusto, id est pro 50. qui contractus est etiam licitus. Tertius est venditio lucri pro 100. ex quibus pro assecuratione persoluo 50. qui est etiam licitus, ergo omnes illi contractus sunt liciti, quod autem implicite isti tres contractus contineantur in contractu quæstionis patet, quia perinde est omnes hos feciſſe contractus, sicut dixisse accipe mille ad negotiandum, ex quibus dabis mihi quinquaginta saluo capitali, quia idem effectus resultat, scilicet acceptio 50. pro mille traditis ad negotiandum saluo capitali.

¶ Igitur pro resolutione quæstionis sit prima conclusio si omnes tres prædicti cōtractus fiant cum distinctis personis contrahentibus nulla committitur vsura. Hæc conclusio est Caieta. [b] est omnium & patet, quia omnes illi tres contractus societatis, & assecurationis capitalis pro pretio, & venditionis lucri per se sumpti sunt licit, ergo iuiti cum distinctis personis erunt liciti, quia facti cum distinctis personis non se destruunt inuicem, aut interimunt.

b *Caiet. in opusc. 19. Responsionum, resp. 11.*

¶ Secun

¶ Secunda conclusio, omnes isti tres contractus si bona fide fiant cum eodem, distinctis temporibus, non est usura, hæc est Caieta vt verbi gratia. Si Petrus contulerit mille 100. ad negotiandum, deinde Petrus quærens assecuratorem offerat se Ioannes dicēs, si tradideris mihi aliquid pro assecuratione ego horum millium periculū subibo saluos tutósque tibi reddam, tum si etiā Petrus quęrens emptorem verisimilis lucri ex mille sic assecuratis negotiationíque expositis, idem Socius Ioannes, qui mille hæc receperat dicat ego tibi pro verisimili sperato lucro tantum tradam, & probatur hæc conclusio quæ est Caie.[c] est Nauarri,[d] est Metina[e] qui videtur approbare istū contractum etiā si fiat cum eodem socio, & in eodem tempore, & simul contra Caieta. quem ibi citat qui simul in eodem tempore sic tres hos contractus iniri posse non concedit.

[c] *Caietan. lib. 17. Responsorum. resp. 11.*

[d] *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. num. 256.*

[e] *Metin. instr. confes. §. 27 de cōtractib. societ. fol. 148.*

¶ Probatur hæc cōclusio primò ratione Metinæ, quia id lucri saluo capitali, quod in hoc casu percipitur, non percipitur ratione tantum contractus societatis, sed aliorum duorum contractuum ibi interuenientium causa, scilicet ratione assecurationis capitalis, & venditionis verisimilis futuri lucri.

¶ Et secundò patet quia non debet esse peioris conditionis, socius recipiens illa mille ad negotiādum, vt non possit, si velit hos inire cōtractus cum sibi tradente illa mille, quā alij distincti, cum quibus istos cōtractus assecurationis, venditionis lucri licet inire. Ergo si poterant ibi contractus iniri cum tertio, ergo cum eodem.

¶ At Peña in scriptis quæ nomine eius circunferuntur hanc conclusionem Caiet. speculatiuè dicit esse veram & post factum tolerandam, sed oppositam Soti moraliter, & practicè esse sequendam, & præcipuè ante factū consulendum esse ne fiat, quia illi tres contractus cum eodem socio initi videntur se inuicem interimere, & manere lucrum cum vsura, seu mutuum, cum lucro, palliarique vsuram.

¶ Sed quid si illi tres contractus fiant cum eodem socio, & semel pro eodē tēpore. Respondetur, quod quæstio hæc maiori coniuncta est cum scrupulo, cuius affirmatiuam, nec ipse Caietanus ausus est cōcedere tamē Nauar- Qō. 2.

f *Maior. in 4. diſt. 15. q. 49.*

rus f eũ ſuo Maiore in quarto diſtinctione decima quinta, quæſtione quadrageſima nona concedit hos tres contractus poſſe fieri cum eodem ſocio, & in eodem tempore, & addit ex mente Maioris, & ſua non ſolùm illos tres contractus cum eodem ſocio poſſe iniri formaliter, & explicitè eos, ſcilicet expreſſè per verba contrahendo, ſed etiam æquiualenter, & implicitè, vt ſi quis negotiator publicè proteſtaretur ſe paratum ad accipiendum pecuniã à quocunque volente illã conferre in ſocietatem cũ pacto de aſſecuratione ſortis ad rationem. 4. pro 100. & lucri certi, ſcilicet 4. pro 12. incerti lucri, ita quòd ex lucro incerto veriſimili, ſcilicet 12. venturo ex centum expoſitis, accipiat verbi gratia pro aſſecuratione ſortis 4. & quatuor pro certificando lucro, & conſequenter non tenetur reddere niſi 4. & poſtea alius ſciens hanc proteſtationem confert ei centum dicens ego confero tibi centum in ſocietatem negotiationis cum ſecuritate ſortis, & redemptione lucri incerti iuxtà proteſtationem tuã, probat hoc Nauarrus ex capit. per veſtras de donatione inter vir. & vxo. ſic nouæ inducto, vbi Papa iubet vt viro vergente ad inopiam, dos deponatur apud aliquẽ mercatorem quo ex parte lucri honeſti onera matrimonij ſuſtenter, & ita intentio Papæ fuit vt dos ſalua ſeruaretur: ſiquidem ob hoc iubebat à marito auferri: & ita videtur Papa noluiſſe, vt ad lucrum & periculum mercatori traderetur, quia hoc erat eam periculo obiicere. Voluit item inde centum aliquod lucrum prouenire ad matrimonij onera ſuſtinenda. At verò hæc duo fieri non poſſunt ſine aſſecuratione, & lucri incerti pro certo redemptione.

¶ Probat etiam ſecundo hoc Nauarrus ex eo quòd ſibi relatum eſt in multis locis Galliæ, & in aliquibus Italiæ partibus, & montibus idem ſeruari, quòd eccleſiæ, viduæ, & pupilli more antiquo conferebant ſuas pecunias mercatoribus, quo quatuor ſecura pro centum in ſuã ſuſtentationem lucrarentur, quæ cõſuetudo defendi nullo modo poteſt per intellectum Ioannis Andreæ, & aliorum dicentium, ſcilicet quod in fauorem eccleſiarum, & pupillorum, & viduarum cum illo lucro mutuari poterat, quia eſſet vſura: quæ etiã neque ad redimendos captiuos admitti poteſt, h nec alio modo defendi poteſt quã dicendo quod

g *cap. per veſtras de dona. inter vir. & vxor.*

h *cap. ſuper eod. de vſuris.*

do quod exordium cœpit ab hoc societatis modo quod sit cum securitate, & redemptione lucri prædictis & continuata fuit vsque ad illud tempus, cuius coniectura est quod vix tertiã partem lucri verisimilis, quod sibi pro sua tuta regulariter obuenire posset accipiebant: nam secundum Nauarrum verisimile lucrum ex centum erat ad minus duodecim vel quindecim, & non recipiebãt nisi quatuor pro centum, quod significat illos reliquas duas partes pro securitate huiusmodi, & redemptione dubij lucri pro certo relinquere. Intelligit autem Nauarrus, vt ipse ait hoc non fore condemnandum, si cesset omnis fraus, & simulatio vt coram Deo formaliter, vel æquiualenter illi tres contractus veri fiant, & optat vt episcopi, & saltem Pontifex Maximus prædictam consuetudinẽ esse iustam declaratẽt eo quod pręsumendũ sit quod in terris in quibus à tempore immemoriali inoleuit, habuit huiusmodi originem licitam, & ita bona conscientia seruari posse videtur, monitis præsertim pecuniam deponentibus & depositariis, vt tres prædictos contractus faciant, vel habeant pro factis, pro quo etiam facit quod consuetudo immemorialis facit præsumi titulum requisitum ad eius valorem. i

¶ At iam ne defatigatum detinuerim lectorem sententias aliorum recensendo tantùm, meam quoque (quam vis sim perexigui ingenij) statuere oportet. Si quo modo forte possim, quod opto, scilicet magis accedẽdo ad medium veritatis, inter hos doctores per aliqualem concordiã mediare. Igitur deprehensis principiis, quibus ij doctores suas fulciunt opiniones videor mihi per hæc à me affecta posse aliqualem resolutionem mediam insinuare.

¶ Dico ergo primò quòd qui ex societate, suam pecuniam non exponendo periculo lucrum contendit sibi parare contractum illicitum contrahit, ita Sotus de iustitia & iure quia talis non est societas, sed vere mutuũ quãdoquidem translatio periculi pecuniæ in socium, præsertim sine pretio assecurationis mutuũ arguit quia per periculi susceptionem videtur socius eã recipiens eius fieri dominus quare sibi debet fructificare, quia qui subit incommodum periculi, debet & subire lucri commodum.

¶ Secundò dico licèt securior sit contractus (seu vt

i *cap. super quibus. de verb. sign. & l. hoc iure. § ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æstiual.*

rectius dicam minus periculosus) quando prædicti tres contractus diuersis temporibus, & successiuè fiunt cum eodem socio, quam cum fiũt cum eodem simul, & semel, & minus periculosus adhuc sit quando cum eodem fiunt formaliter, & expresse eodem tempore quam quando fiũt implicitè, & æquiualenter, & in his modis contrahendi magis vel minus sit aliquid scrupuli & periculi, tamen si talis cõtractus etiam cum eodem simul, & semel fiat formaliter, & expressè continens illos tres contractus qui sunt expositio ad negotiationem pecuniæ, secundò, eius assecurationis contractus pro pretio iusto, & tertiò venditio lucri verisimilis pro certo non est damnandus, si vltra hoc fiat cum his conditionibus.

¶ Prima, quod per expositionem pecuniæ quam exponit negotiationi velit obligare socium illam recipientem ad cum illa negotiandum, quia alias non ex negotiatione, sed ex mutuo suæ pecuniæ censeretur velle lucrum, quia tunc non esset contractus societatis ad negotiandum, sed contractus mutui, & hæc potissima est, & maximè obseruanda conditio.

¶ Secunda conditio est, qũod non multum sed pereiguum lucrum velit reportare, vt quatuor pro centũ quod videtur fuisse receptum vt ait Nauarrus vsu antiquo

¶ Tertia conditio est, vt tales contractus assecurationis, & redemptionis lucri fiant ad instantiã socij recipientis pecuniam, talitérque voluntarius socius hos cõtractus contrahat, vt vltroneus accedat, & non ratione pecuniæ sibi datæ ad negotiandum, quia alias si sic sibi non daretur, videtur ad istum secũdum & tertium contractum accedere quasi coactus: quia tunc quasi ratione virtualis mutui videretur illas obligationes subire coactus. Ista igitur conclusio Nauarri, sic per me limitata puto quod securior & tolerabilior fieri possit, cui accedit Medina cum Caietano.

¶ Porrò cum his conditionibus ei (vt credo) subscriberet quoque Sotus, nam iam per primam conditionem eius effringitur potissima obiectio, & ratio qua nitebatur in contrarium, quia iam cum obligatione negotiandi, & nõ alias illa pecunia recipitur à socio, ideò non licet arguere quod est mutuũ, quia de ratione mutui est,

(quia

(quia ex meo fit tuum quod tibi mutuo) quod tanquam de re per mutuum facta tua possis pro libito non negotiari, sed eam ludere vel in alios vsus distrahere.

¶ Neque licet arguere quod ratione cõtractus societatis saluo capitali (quòd non licet) velit expetere lucrũ; quia bene ait Medina non ratione contractus societatis tantum expetit illud modicum lucrum, sed ratione contractus assecurationis pro quo soluit, & ratione venditionis lucri verisimilis pro minori certo.

¶ Neque licet iam arguere vt arguebat Sotus & Victoria in contra quod ratione susceptipericuli à socio, socius sit dominus absolutis illius pecuniæ, ac per consequens quod nõ contractus societatis est, sed mutui, quia bene & iuridicè ad hoc respondet Nauarrus, quod susceptio periculi pecuniæ positæ in negotiatione non transfert dominium absolutum, quasi per mutuum in socium eam recipientem & pro pretio assecurantem eam, quia potest tradens illam, illum compellere vt negotietur cũ ea, & cum hoc onere trãsferre potest quod quidem onus nusquam imponitur in mutuo.

¶ Sed quia conditiones hæ parum curantur, res est intoleriabilis & plena periculi talis contractus.

¶ Porrò talis est etiam contractus Italiæ vt fertur vsitatus vbi pro certa quantitate pecuniæ quæ salua postea reddenda est, quam quis tradit hospiti suo, ab eo recipit sustentationis alimenta salua sibi sua sorte. Illicitus est contractus quandoquidem prædictæ cõditiones nõ obseruantur, neq; attẽduntur, & insuper pecunia sic tributa est perexigua summa, & alimonia, quæ inde ea salua, sumitur, reputatur vt magnũ lucrũ. Et per has conditiones hic commemoratas argumentorum quæ Victoria & Sotos aduersus excogitarunt quæ in principio fuere posita, manet vis eneruata ita vt alia solutione non egeant.

¶ *An mutuans mutuatarium licitè possit obligare ad secundum mutuum assecurandum, & de contractibus assecurationis nauium, & vitæ hominum.*

CAP. LXXIII.

COmplenda quia nobis est materia hæc de assecuratione, quæ semel disputari cepta est, dissoluenda nobis hic

bis hic sunt nonnulla occurrentia dubiola. Et primùm omnium dicimus, quòd mutuantem obligare mutuarium obligatione ciuili, vt secum assecurationis contractum conficiat super pecuniam sibi mutuatam, resert quæ vsura non vacat quia ratione mutui, expetit illam obligationem pretio extimabilem.

a *Sotus de iust. & iur. lib. 6. q. 7. art. vnico.*

¶ Secundò, quia secundùm Sotum[a] non sunt hic metuendæ vafricies, & impostura quæ in aliis contractibus vsu euenire solent, quia primò iniustissimus contractus est si is, qui in bonis nihil habet, periculum nauis velit in se suscipere hac ductus spe quod si salua fuerit, inde habebit mercedem, sin autem perierit, abdet se fugiens, aut bonis cedet, iniustissimus est postquam reuera nulli se exponit periculo, atque adeo cõtra iustitiam mercedem postulat, ita Sotus.

¶ Deinde tenuit hoc Victoria, adiiciens quod de facto iste nullam præstat securitatem. Vnde sicut vacans ludo, qui nihil potest perdere nihil subinde potest ex ludo lucrari, sic prorsus assecurans nauim pro mercede, cum nihil habet in bonis, quod possit perdere, neque illam mercedem potest lucrari contra alios dicẽtes, quod quia potest pro tali assecuratione carceri tradi, & quia veniens ad pinguiorem fortunam, tenetur nauim naufragio pereuntem soluere, ideò potest mercedem non restituere, sed respondit frater Ioannes à Peña, quod ratione delicti, & fraudis in sic assecurando commissi mancipari potest carceri, & ratione damni tenetur veniẽs ad pinguiorem fortunam damnum resarcire.

¶ Sed ego dico, quod quia naufragium passo parum restaurationis affert suum fraudulentum assecuratorem carcere detineri, & talem fraudulentum assecuratorem peruenire ad tam pinguiorem fortunam postea, vt tantum damnum naufragij nauis possit resarcire integre, valde accidentarium est, ideò iniustissimus assecurator est teneturque mercedem ante solutam restituere.

¶ Sed quid si aliquis assecurator solum habet in bonis 500. assecuratque 1000. in salua naui pro mercede. 100. sibi oblata, an possit illa. 100. pro mercede assecurationis sibi exposcere? Et videtur quod non, quia non supperat sibi in bonis, nisi vnde solam dimidiam iacturam rei assecura-

assecuratæ soluendo esse possit.

¶ Igitur ad casum probabilius dicitur quod tunc siue merces assecuratę sint collocatę in pluribus nauibus, siue in vna, non potest recipere pro mercede assecurationis nisi partem mercedis pro rata bonorum, quæ sibi ad assecurandum hæc bona aliena suppetebãt, quia dantur ista pretia pro assecuratione mercium: ac si essent in vna naui, ita quod idem reputatur.

¶ Sed certè licet sic videatur diffiniri in quibusdã scriptis, quæ circunferuntur nomine fratris Ioannis de la Peña, sed probabile etiã (vt ipse fatetur) apparet, quod si merces sint constitutæ in pluribus nauibus, & in vna naui pereat medietas merciũ, alia medietate in alia naui, nõ pereunte & manente salua, licèt securitatem præstãs, solum haberet in bonis ad persoluendam medietatẽ possit mercedes pro rata saluante medietatis percipere, neq; de hoc multum dubitatur. Imò aliqui dicunt, quod quia nõ est probabile quod simul, & semel plures naues pereant, possit tunc integrã recipere mercedẽ si saluæ fuerint. Sed hoc non reputo verum, quia nõ obstãte hoc de facto nõ habés in bonis nisi. 500. nisi quoad medietatẽ, erga merces valentes mille, securitatem de facto præstat: licèt probabile fuerit quod simul, & semel plures naues non pereant, & quia tunc tanto minus mercedis pro hoc meretur quantò minus est periculi.

¶ Sed etiam hic inquiri consueuit vtrum qui in se recepit pro mercede periculum nauis nauigantis ad vnum portum, si postea dirigit cursum ad alium, vbi subiit naufragium, vel si onustè mercibus nauis periculum in se suscepit, postea quæ missa cum sit vacua in scopulos cum impetit periit, teneatur iacturam illius soluere. Sunt qui in primo casu concedunt cum Soto quod si dominus nauis nauim ad alium portum minus fidum dirigit, quã ad illum qui fuerat in contractu assecurationis expressus, susceptor periculi ei ad iacturam nauis non tenetur quæ omnia in contractu debent liquere.

¶ Tandẽ in secundo casu, sine distinctione solent asserere quod talis nauis vacuæ missę pereuntis, iacturã nõ tenetur susceptor periculi, seu assecurator illius resarcire, tũ quia si iste præstator securitatis illud sciret, nusquam

illum contractum iniret timés nõ fore tãtæ curæ, nauigatori seruare nauim vacuam præsertim putridam, qua maior cura solet adhiberi, quando nauis est onusta mercibus. Quin vero timenda esset fraus, ne cõsultò eã submergi sineret vt lucraretur 20: millia iã assecurata. Verũ tamen nos cũ Soto hoc dicimus esse verum, quando dominus nauis deciperet assecuratorem absentem à porto, dicens esse onustam mercibus, cũ vacua esset transmutanda. Cæterũ in casu quo non est deceptus sic assecurator, sed sciens prudensque id fecit, tenetur iacturam nauis quam sciuit vacum resarcire si pereat, quia contractus hic est veluti genus quoddã vadiationis, seu depositionis, quia eodem modo depositum possent facere seu vadiationem alĩ, ad quos salus, vel submersio nauis nihil attinet, dicendo si salua ad portum applicuerit, dabo tibi centum, sin minus dabis mihi mille.

¶ Ex prædicto dubio, & aliud quoque pullulat. An cõtractus iste assecurationis sit licitus in aliis quoque rebus quam in mercibus. Nam sunt quidã, vt refert Sylue. qui negant posse quemquam assecurare alterius vitam. Nam posset subesse periculum, vt alter cuius interest, optare eius mortem.

b *Sylvest. verbo, Negociatio. §. 4.*

¶ Respondet Sotus, quia hic non agimus de contractibus quatenus ex mala intentione admixta, vel circunstantia sunt contra charitatem, sed quatenus isti contractus sunt vsurarij, & cõtra iustitiam, dicimus quòd talis contractus assecurationis vitæ ex sua natura, & ex obiecto semper iustus est, & talis manet, licet mala admisceatur circunstantia. Imò interdum in republica proficuus esse poterit, vt exemplificat Sotus in casu, quo filius familias ex me mutuum petit, qui si præmaturè prius patre suo morte obierit mihi non soluet: si autem fuerint superstites, in tuto sunt mei nũmi, vererer mutuare illi, nisi mercator aliquis accederet, qui vitam illius filij familias securã faceret. Eodẽ modo licet assecurare quid incertũ, quod est eueturũ, scilicet quod erũt terræ prouentus veres, quod nascetur prægnanti filius masculus, & similia.

¶ Sed tandem aduertito, quod quia fideiussio quodam modo quidam modus est assecurationis, hinc est fideiussori, pro obligatione, fideiubendi, aliquid moderatum accipere

acipere à debitore vltra sortem, si eam pro eo soluerit, ratione obligationis, qua ad soluendum se pro illo obiecit sine nota vsuræ, quia hic non est mutuum, quia fideiussor nihil recipit à debitore, quod sit ei redditurus. Sed non licet pro ipsa virtute fidelitatis, seu veritatis, qua promittit se defectu debitoris soluturum, aliquid recipere, neque etiam licet, si adsit fraus, vt quando talis fideiussor conuenit cum creditore, ne credat sine fideiussore, vt ex hoc fideiubendo lucretur aliquid quod proculdubiò dolum innuit.

De vsura ratione anticipatæ solutionis, & de reuenditoribus ingerentibus merces maximè triticum, & annonam. Et de quibusdam casibus præactis à Corduba in tractatu de casibus conscientiæ.

CAP. LXXIIII.

Q5.1.

QVoniam omnes pessimos modos vsuræ, ad eos fugillandum venari contẽdimus, iam nũc de eo modo vsuræ, quæ in emptione anticipata solutione cõtingit edisserere paramus: nec enim (& si de anticipata solutione lanarũ dixerimus suprà) illic omnia attinentia ad hãc materiã discussa reliquimus, quare hic specialiter quæritur, vtrũ qui anticipata solutione emit triticum quamlibet mensuram pro. 7. argẽteis, si postea triticum tempore messis tradendum tunc valorem. 14. argenteorum obtinuerit, citra culpæ vsuram, illas mensuras tali anticipato pretio minori solutas possit recipere? Et videtur quod cenè licitè possit quia talis emptor pro. 7. æquali se videtur exposuisse lucrandi, & perdẽdi periculo. Propter hoc argumẽtum religiosi professores alterius ordinis approbarunt quendã contractum, qui cum de eo fuissem rogatus, circunstantiasque omnes illius contractus introspexissem contrariam prorsus tuli sententiam. Cumque de hoc esset per viam litis ad regalem audientiam casus, ibi iuxta meam sententiam fuit reprobatus.

Igitur antequam quæstionem absoluamus, quædam præambula prænotamenta sunt à nobis præiacẽda. Primum est, quod per leges Castelæ, tritici anticipata emptio ad reuendendũ est prohibita, & etiã pro sua domo: nisi pretio quo viginti dies ante, aut viginti post sacrum

diem

diem sanctæ Mariæ Septembris valebit in Metropoli loci, vbi emitur. leg. 13. & leg. 14. legũ Matritij anno. 1511. ita Nauarrus.[a]

[a] *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 223.*

¶ Secũdum est, quod leg. 19. libr. 5. recompilationis nouæ legum titulo. 2. cautem est, ne aliqui mercatores, nec etiam conductores frumenti, scilicet tritici, præter agsones ementes triticum causa vehendi illud in alia oppida possint sibi emere triticum ad reuẽdẽdum illud, quod si aliqui triticum emerint, causa ne desit alimonia in populis teneantur statim illud exponere venale in illis populis, nec liberũ sit eis gratia reuẽditionis, illud recõdere in horreis. Sic edicit lex ibi sub pœna ibi posita, & ratio qua innititur lex est, quia soliti sunt huiusmodi reuẽditores per coaceruationẽ, & recõsionẽ magnę copię tritici, quã præemũt carioꝝ reddere annonam in populis.

¶ Tertium documentum est, quod magna animaduersione, & pœna digni sunt reuenditores Hispanicè *regatones* nuncupati, qui ad publicas soliti sunt egredi vias, causa præueniendi asportantes annonam, & victualia in populos, qui ea omnia emendo, corradere solent ad reuendendum, vt pote qui ex tali præuẽta emptione pernitiosi fiunt reipublicæ, quia caritatem annonæ solent inducere in populis. Ita Victoria, additque esse contra leges Hispanicas. Atque ita est præsertim si contingat inopia.

¶ Sed de istis reuenditoribus, id est *regatones* in dubiũ reuocari poterit, an semper suam hanc exercendo artẽ peccent & an tolerandi sint in republica & an obnoxij fiant restitutioni. Et videtur quod non sint tãtopere execrandi, quia præemẽdo magnam vim copiamque annonæ, & merciũ possunt inde cõsulere necessitati reipublicæ tẽpore egestatis. Nam innocens ille, & S. Ioseph⁹ in Ægypto exẽplum simile charitatis & prouidẽtiæ edidit. Qui omne triticum in horreis regijs recõdidit in Ægypto, quatenus postea necessitatibus populorum, eorumque indigentiis posset subuenire. Et quidẽ in hac quæst. D. Anton. ait non apparere clare quid sit dicendum Syluestre. vero verbo emptio. testatur esse valde clarum hoc esse iniustum, ac proinde [b] multa iura coaceruat: quibus docet tales reuenditores à repub. esse exterminãdos. Cui assentiunt Alex. & Nider de præceptis in 7. præcepto.

Qõ. 1.

[b] *Syluest. verbo, emptio. §. 10.*

¶ In

¶ At Nauar.& Merca.& alij non tantopere eos suggillant, quia in aliquibus casibus,adiumẽto possunt esse rei publicæ. Igitur decisuri quæstionẽ statuamus pro more Theologico conclusiones.

¶ Prima est, si huiusmodi reuenditores taliter præemerint merces in quantttate, puta triticum tẽpore collectionis messium,vinum tempore vindemiæ,quod quia in magna copia eas congerunt,annonam, vel merces in republica cariores faciũt, certe & delinquũt mortaliter, & reipublicæ arbitrio boni viri damnũ passæ,damnũ reparare tenẽtur in ea.s quãtitate,qua merces in republica carius vt vẽderentur,ob id in causa fuere.Hęc est Victor. & Nau.& patet ex regula iuri, quia respublica habet ius ad annonam sibi asportatam emendum, quo iure eam priuant isti reuenditores anticipando totius annonæ emptionem, quare quia causam damni dant reipublicæ, inter ei eos satisfacere oportet.

¶ Secunda conclusio, vbi id non esset prohibitum per legem, tales reuenditores, si sic in magna copia congerendo merces, emerent eo bono animo, ne dum triticum(vt solet)extrahitur à regno,vel à republica, suæ domui,& suæ reipublicæ alimonia, & prouisio annonæ desit,aut ne alimonia vel annona pereat,cauendo etiam ne annonam in republica cariorem sic reddant tum in hoc casu liberi sunt à restitutione,tum etiam à peccato. Hæc conclusio est Victoriæ,Nauarri, Innocentij,D.Antonini, Mercati in libr.de contractibus.

¶ Sed tamen egregiè Mercatus eos animaduersos esse curat,vt statim dum persenserint defectum, atq; frumẽti penuriam in populo,aperiant horrea sua, vt ille sanctus Ioseph fecit ad vẽdendum pretio iusto, & moderato tali,scilicet quale communiter curreret in populo,si illam copiam tritici nõ præemissent,& hoc ne anxietatem inducant in pauperes,vtque illam euadant sententiam maledictionis,scilicet qui abscondit frumenta, maledicetur à populis. Patet igitur cõclusio, quia his obseruatis,opus est prouidentiæ, & charitatis.Nam & egeni, & pauperes ad istos tanquam ad asylum recurrunt ad emendum, vel ad eleemosynam petẽdum, dum inopia victus laborant.

¶ At admonet Victoria istam negotiationem esse periculosam,

riculosam, licet his vestita circunstantijs sit licita, quia pauci sunt, qui Iosephi Patriarchę antiqui gerant animũ & qui non habeant primum in votis, vt tempus sterilitatis tale contingat quod caristiam inducat, augeatque valorem frumenti in duplo ne dicam triplum, quia teste Syluestro desiderare aduentum sterilitatis coniunctum est vt pote contra charitatem, cum peccato mortali. Sed si aduenerit iam præter optatum, gaudere de aucto pretio, sine alio malo respectu, non est saltem mortale. Concludimus ergo, quod licet cum prædictis circunstantijs res non sit per se illicita, tamen quia pragmatica stat in contrarium, & quia subest id periculi, & quia scandalum solitum est istud factum ingenerare in republicis, deterrendi sunt isti negotiatores à prædicta negociatione.

¶ Tertium, quia perstat pragmatica interdicens emptionem tritici ad reuendendum. Cordub.[c] proponit hos duos casus, an si quis vel ex proprijs redditibus, vel prouentibus, vel ex fructibus ex proprijs possessionibus collectis, plusquam sibi necessarium frumentum congessit, si eam omnem copiam vendat, sibi, domúsque suæ tritici necessariam alimoniam ab alijs emat, vel si sibi numismata debeantur & in tritico pretio tunc valenti soluantur, si postea illud triticum pretio iusto currenti maiori vendat, an faciat contra pragmaticam de tritico non emendo ad reuendendum? Respondet succincte, quod in vtroque casu abest peccatum, quia nihil intentatum est contra pragmaticam, quia tales non proprie emerunt ad reuendendum, sed ad suæ domui prouidendum, neque vendere proprium frumentum, vel in pretium alterius debiti sibi oblatum, & per solutum frumentum accipere non est contra legem, neque contra intentionem legislatoris, quia integrum est mihi emere ad meos vsus proprios pro meo victu frumentum viliori pretio currenti, vendéreque post meum frumentum quod quia præstantius est maiori pretio dignum est.

c Cordub. tract. de casib. cons. q. 82.

Qõ. 2. ¶ Veruntamen hic licet prædicta vera sint, rogitabit aliquis vtrum contra pragmaticam, exercere hoc genus negociationis peccatum mortale sit? Responsum sibi tale habebit à Corduba quod talis negociatio non caret peccato, tum quia est contra pragmaticam iustam editam

pro

pro bono reipublicæ, tum quia eius transgressio, vergit in reipublicæ notabile damnum: si ab omnibus non custodiretur, vbi insinuat per hæc verba licet non clarè talem negociationem esse mortale peccatum, & regulariter, ita credo maxime, vbi negligitur scandalum pusillorum supradictæ circunstantiæ bonæ excusantes, & tollentes periculum huius negociationis, non obseruantur, neque curantur. Quare Corduba circunspecte auertit ab huiusmodi negociatione puellam nobilem, & pauperem, quæ non habens aliunde, vnde sibi subueniret, tercentos aureos quos habebat tantum, huic negociationi emendi ad reuendendum triticum exponere parabat.

¶ Tertia conclusio. Licet qui exeunt ad vias ad præueniendas merces, easq; emendas, quãdo ideò cariores eas faciunt in republica, peccent, teneanturque restituere, (vt prædictum est,) tamen qui sic merces præueniunt, scilicet piscatum, carnes, vt eas postea præparantes, & condientes, sicut faciunt caupones & pistores non prohibiti ementes triticum, vt inde coquant panes, quo peregrinis, & hospitibus & reipublicæ egenis victus non desit, vt inde sibi emant præparatos cibos non peccant. Negociatio enim est quæ culpa caret. patet, quia hoc in bonũ prouisionis reipublicæ & indigentium cedit.

¶ Præterea huc non præpostere illa aduocatur quæstio, cuius meminit Corduba, [d] vtrum fraudulentus, & vsurarius contractus, & contra pragmaticam de non emendo triticum ad reuendendum fuit ille contractus, vt verbi gratia Petrus 500. aureos mutuo dedit populo suo, hac conuentione, vt insumerentur in triticum in pane cocto vendendum, ad subueniendum indigentiæ reipublicæ, adhibens ipse expẽsas dummodo sibi cederet lucrum, videtur namque pius fuisse contractus, quo se beneficum exhibuit ergà indigentem populum. Qõ. 3.

d Cordub. de casib. cõscientiæ. q. 106.

¶ Nihilominus dicimus, non multum latens in hoc contractu continetur fraudulentia, & vsura. Et primo patet de ibi contenta vsura, quia re vera fuit mutuum. Nam re vera periculum illorum. 500. aureorum trãsiuit in rem publicam populi, vnde saluo capitali, expetiuit lucrum. Neque hic lucrum cessans habet locum cum neque causa illius persteterit, neque etiam, si perstetisset in contractu,

tractu,illius fuit facta mētio, ſed neque ibi locum habuit ſocietatis contractus mixtus cum locatione & conductione operarum, quia cum ſenatoribus populi tradidit pecuniam neque de hoc fuit actum, neque conditiones ad eum contractum requiſitæ concurrere quia neque periculum illorum. 500. aureorum ipſe voluit ſubire, & lucrum totum ex pane cocto voluit reportare. Conuincitur ergo, quod quia Petrus prohibitus per pragmaticam nō poterat cum 500. aureis emere triticum ad reuendendum, vſus eſt hac vafricie aduerſus legem, ſcilicet tradere reipublicæ eos, vt inſumerentur in triticum quod quia nequibat reuendere, conuenit cum rectoribus reipublicæ vt in pane cocto venderetur, inde comparaturus ſibi lucrum, quod citra vſuram inde repetere non poteſt, quia conuincitur petere illud ex mutuo.

Q6.4. ¶ Ad hunc quoque locum ſpectat non inepte, & illa altera quæſtio, quam Corduba [e] diſcutit, an factum ſit indignum, illicitumq; atque reſtitutioni obnoxium ſtatutum, quod obſeruant, obſeruarique faciūt rectores populorum, qui eo fine, vt triticum, vinumque populi prius vendatur, & expendatur, interdicunt per interſtitium temporis, quod aliquod triticum, aut vinum venale aliūde ab extra ad populum tranſuehatur interim autem pretio à ſe præfixo, ſuum frumentum, & vinum atque vicinorum populi exponunt venale cariori tamen pretio, quam venderetur à ab extra aſportaturis, ſi permitterentur aſportare. Ad hanc quæſtionem ſuccincte reſpondet: ſed cordubenſis Corduba dicens id genus facti, & ſtatuti licitum eſſe, ac interdum fore prorſus damnandum, ſi tamen commodum populi, quod inde reſultans commune maius ſit, quam damnum, quod inde ſubeunt pauperes, quod ſi ſecus ſit, illicitum eſſe contendendum eſt. Igitur conſulendi ſunt circa hanc quæſtionem Gabriel, [f] & Sylueſtr. [g] & Nauar. [h] doctrinam ſubministrant ad hanc quæſtionem diſcernendam, quia quæſtio eſt dependens ex facto, quare examinatione diligenti circa factum opus eſt, poſt quam ſi adhuc in dubio pendet res, tunc conſuetudo eſt, quæ prævalere debet, tale ſponſum fertur dediſſe Complutenſis Metina Doctor egregius.

¶ Porrò poſt tot incidentes quæſtiunculas, quia non ſumus

e *Cordub. vbi ſup. q. 82.*

f *Gabr. in 4. diſt. 15. q. 10. not. 7. & dub. 2.*

g *Sylueſt. tit. emptio q. 5. q. 6. 9. 10. 11. & 12. & iuramentum 4. q. 2. in fi.*

h *Nauar Sum. c. 23. num. 92.*

sumus immemores principalis à principio motę quęstionis, vtrum anticipata solutione, liceret triticum, aut merces, aut fructus minoris emere, iam tandem per hanc responsiuam conclusionem ad eam respondemus.

¶ Sit igitur responsiua conclusio, licitum est anticipata solutione triticum vel fructus terræ colligendos, sicut & alias merces emere, si tamen emptor huiusmodi, arbitrio boni viri, æquali se exponat aleæ perdendi, sicut lucrandi, vt si verbi gratia, qui anticipatè soluit 7. argenteos pro mensura tritici, probabiliter credens tempore traditionis ęque posse ascendere, & descendere in valore, si anticipatè soluit 7. pro modio, & postea tępore messis, quo traditur, valet modius 10. sine scrupulo illum recipit: quando à principio pro eo soluendo 7. verisimiliter credebatur, quòd sicut in valore tempore traditionis poterat crescere ad 10. quæ sunt tria supra 7. ita poterat decrescere ad 4. quæ in tribus deficiunt à 7. Patet, quia iste à principio in tuto non se posuit. Vnde ille alius contractus per professores alterius ordinis aliquos approbatus, meritò per consules regios fuit reprobatus, quia prętęrquá quòd contra pragmaticam nitebatur contrahens, quia emebat vt reuenderet triticum, obseruatis de facto circunstantiis temporis, quia grassabatur inter Indos agrorum beneficiatores pestis, & quia sterilitas temporum ingruerat, in tuto se collocauit lucrandi, & extra aleam perdendi, licet contractus ex forma verborum, & ex tenore scripturæ apparerer iustificatus.

¶ *Vtrum mutuare vetus frumentum, vt postea nouum reddatur, vsura sit, & vt periculum vsuræ quis in hoc casu euadat, quid eum facere oporteat.*

CAP. LXXV.

POrrò cum de tritico anticipata solutione empto diximus, de venditionibus ad creditum, déque frumenti mutuationibus, necessitas materiæ nos hic quoque habere verba compellit.

¶ Adiicimusque cum Nauarro [a] hoc notatu dignum documętum, scilicet quod licet emptio tritici, aut vini, aut olei, alicuius prædij ante messem, vel vindemiam mi-

[a] *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 217.*

noris ob anticipatam solutionem, quam collecta sint re-
b Panor. cap. nauigãti. de vsur. num. 6. litura, secundum Panorm. b vsuraria sit, & vsuraria non sit talis emptio sicut dictum est, si equo pretio licet mutuari, ob periculum, si cui subiiciuntur emere, c tamen in hoc casu quo ob periculum minoris emere licet, non interest an ematur determinate triticum talis agri, aut vinum talis vineæ, aut cum facultate deligendi triticum talis agri, aut eligendi vinum talis vineæ vt libuerit: modo quod æquum fuerit plus ob illam optionem soluat, & sic quod
c l. fistulas. §. frumẽta. ff. de contrahen. empt.
Gabriel, d & quod alij scribunt, intelligendum est.
d Gabriel in 4. dist. 15. q. 2. art. 2.

¶ Iam verò vtrum in mutuatione frumenti veteris, vt nouum frumentum reddatur, vsura sit, vsuráque interueniat dicere nos hic locus exposcit, quia videtur mutuum hoc cum vsura coniunctum esse. Nam hac de causa mutuantes in Hispania malè audiunt cum nota nominis infamis, scilicet *renoueros* appellentur. ¶ In oppositum est quia Nauarrus e in aliquib⁹ casibus eos videtur excusare.
Qõ. 1.
e Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 224.

¶ Igitur quæstio vt resolutione debita non careat per hæc succincta notabilia respondendum duxi. Primò dicimus mutuare frumẽtum tempore collectionis, & messis, scilicet Augusti tempore, vt postea in Maij mẽse, vbi magis valebit, soluatur in grano, & non ante est vsura, finon erat vsque ad tempus Maij, tale frumentum seruaturo, & sic seruatum tãtundem erat ibi valiturum. Secus si non seruaturus. Patet, quia hoc stabilitur, cap. *nauiganti* de vsuris, vbi dicitur quod licet accipere pretium, quod valebat res pro tempore, ad quod erat seruanda, sed in hoc casu sic contrahere non licet non seruaturo, nec etiam seruaturo si tantũ suum triticum, sicut nouum non sit valiturũ.

¶ Secundò dicimus, quod vsura non caret mutuans alicui triticum vetus, cum pacto, vt alterum tantum sibi recens restituat sciendo recens melius, & maioris pretij fore, quam suum tempore mutui, & solutionis, ita Syluester, f ita Nauarrus loco citato, & maxime dicit hoc habere verum, quando mutuans mutuatario libertatem soluendi quando libuerit, adimit, & obligationem soluendi recens frumentum, pro mutuato vetere imponit, quia tunc ratione mutui recipit lucrum.
f Sylvest. verbo, vsura. 1. q. 17.

¶ Sed quæritur vtrum si mutuans mutuet suum triticum vetus pro recenti, non causa lucri, seu vitandi dãni,

ne sit

re sibi corrumpatur, an tunc erit vsura, vel non sic mutuasse pro hoc dicimus cum Nauarro vbi supra non esse vsuram, si principaliter quis mutuet suũ triticũ, ne corrũpatur si valet vel valebit tanti, vel pluris tempore mutuationis vel solutionis quam triticum recens sibi soluendũ. ¶ Quod contingere potest fieri licite in tribus casibus sibi à Nauarro memoratis. Primò quando est maior penuria eiusmodi tritici quando mutuò datur, ideò tẽpore mutuationis magis valet quam recens tempore messis reddendum, vbi quia eius magna suppetit abundãtia, minus valet. ¶ Secundò quando quia vetus triticum, siccius est recenti, ideo ex veteri sic mutuato, plus quam ex recenti pro eo soluendo, capit mensura, tunc mutuasse vetus pro recenti, non erit vsura. ¶ Tertio etiam vsura carebit sic mutuasse quãdo vetus triticum pro recenti mutuatũ plus valet, quia substantia eius est melior, quam substantia recentis. Imò vt bene subnotauit ibi Nauarrus non peccaret mutuator tritici veteris, qui faceret pactum, vt plus tritici recentis, quam mutuatũ est, reddatur dũ verisimiliter non valeat pluris illud plus recens restituendum, quã vetus cum mutuatur, vel cũ mutuans illud est venditurus. Patet hoc, quia in hoc nihil lucratur ex mutuo, qui mutuat, neque qui accipit perdit quicquam iuxta cõmunem in dicto capite nauiganti, & capite in ciui. de vsuris, quamuis mutuator vitet damnum, quod ex corruptione tritici euenire posset, quod iuste velle potest absq; damno mutuatarij, vt recte ait Syluester. g

¶ At licet ista eleganter subnotata sint à Nauarro: sed videtur non carere scrupulo quod ipse hic ait, scilicet quòd potest mutuans plus accipere pro tritico mutuato, quam valebit tempore solutionis si tempore mutuationis plus valebat, quia hoc interest inter venditionem tritici expectata solutione, & inter eiusdem mutuationem (vt prædiximus) quia cùm quis mutuat triticum dicendo mutuo, est reddendum si soluatur in pecunia, pretio, quod valet tempore solutionis. At dum venditur expectata solutione, si illud triticum ad tempus maioris pretij non erat asseruandum, reddendum est eius pretium ad valorem, quo valebat tempore traditionis & venditionis, quomodo ergo Nauarrus ait quod mutuans vetus

g *Sylvest. verbo, vsura. 1. q. 15. Qõ. 2.*

triticum, potest pro eo accipere recens, si recens tantundem valeat, sicut vetus mutuationis tempore cum causa accidentis corruptionis futuræ, tempore solutionis mutui minoris esset valiturum, quam recens quod pro eo exposcit sibi reddi.

¶ Igitur pro discussione quoque huius dubij dicimus tertiò, quod si quis mutuat triticum integrum, & vtile, & non præfixit tempus quo sibi soluendum esset, vel si præfixit, liberam mutuatario fecit facultatem soluēdi antea, cum sibi libuisset, si tēpore quo illud soluit mutuatum magis valeat, citra vsuram licitè potest illud triticum pactum in valore recipere, quod ex mente Sotidiximus supra. Et patet, quia sicut contigit tunc triticū magis valere, potuit accidere vt minus valeret, ergo sicut tenebatur mutuator recipere triticum illud etiā diminutū in valore, ita etiā poterit illud recuperare, licet in valore sit auctū, quia æquali se obiecit periculo, neque se posuit in tum.

¶ Quartò dicimus, quod qui mutuat frumentū veteris timens eius corruptionem maiorē, quia iam in corruptionem tendit, vt nouum sibi reddatur etiā si non arcter mutuatarium ad ante tempus, tale triticum nouum soluendum, vsura est, quia ratione mutui tritici veteris, imponit obligationem soluendi in tritico incorrupto, & nouo.

¶ Quintò dicimus quod si quis timens corruptionem frumenti veteris, mutuat illud extimatū suo pretio, quod valet etiam tempore caritatis annonæ tunc venditum, & quod valet tempore mutuationis, si ratione caritatis annonæ contingat tunc carius valere, non erit vsurarium, si pacisc atur, vt tempore solutionis reddatur triticum pro pretio, quod tempore mutuationis valebat, vbi ratione penuriæ annonæ carius venibat in foro, vt si tempore mutuationis triticum mutuatum valebat 12. atque tempore solutionis modius tritici ex abūdātia valet 6. tantū, quia tunc duo modij singuli valentes 6. pro vno modio tempore mutuationis valente 12. reddantur, illicitum non est. hoc assertum est Nauarri & ex eius probatione manet dissoluta obiectio, quam contra illum obiecimus, quia in veritate, in casu, quo frumentum mutuatur pretio, quod valet tempore mutuationis, iam extimatum, licet in contractus in forma effigiem mutuationis repræsentat

sed in effectu est non mutuatio, sed venditio tritici cum dilata solutione pretij; pro quo pretio, scilicet 12. vult emere triticum sibique solui mẽsuram tritici ad pretium quo valet tempore solutionis, vt si modius valet tunc ad 6. duo modij, pro vno vendito pro 12. ad crẽditum reddantur. Vnde quia quando triticum iam extimatum pretio, quo venditur tempore mutuationis mutuatur, in effectu venditio est, naturámque venditionis secundum ius videtur sortiri, ideò probè cõcessit Nauarrus, quod sic extimatum mutuans triticum, potest pro eo recipere triticum tempore solutionis tantundem valens, scilicet mensuras etiam plures æquiualentes vni tantum mutuatæ.

¶ Ad hunc quoque locum pertinet illa quæstio an sit vsurarius, qui anticipata pecunia emit piscatum viliori pretio, quam in publica auctione solet vendi. Contractus est passim contingens in partibus maritimis, maxime in regno Galliciæ, vt ait frater Iosephus in suis floribus, nam Galliciæ, mense Ianuarij voce præconis vendantur pisces, mense Nouembris capiendi: dum modò ita tum fiat solutio, qua ratione pisces multo vilius vẽdũtur, quia solutio anticipatur, quidam fieri posse affirmant, quia res sub auctione venditæ vilioris solent emi. Qõ. 3.

¶ Igitur respondendum censeo ad casum. Primò, quòd est res vsuraria, si quia anticipate soluitur, res vilius ematur, siue priuatim, siue in auctione publica sit vendita, quã valebit tempore traditionis sic etiã duo de emptione piscari anticipata solutione: dum vẽditur in auctione, id est *dimenda* vsura est: si ideo vilioris ematur, quam tempore traditionis valiturum sit, si emptor spem suã in tuto ponat dicens, dabo pro piscato accipiendo minus, quam in publica auctione, tẽpore traditionis valebit, ita frater Iosephus, & patet quia sicut venditio carior in publica auctione facta, pecunia credita, habet rationem mutui, vnde profilit vsura, ita & vilior emptio facta in auctione publica, ratione anticipatæ solutionis, habet rationẽ mutui, quia perinde est, ac si illud vile pretium anticipatè solutum mutuasset, pro valore piscati reddendi magis tempore traditionis valentis. Patet quia auctio publica naturam contractus non mutat, cum contractus extra talem auctionem, etiam esset vsurarius. Sicut etiam emens

fructus vinearum, siue segetes sequentis anni, aut pretiis viliùs, quam extimantur hæc valitura, quia anticipata solutio, nisi taxetur pretium verisimiliter tempore traditionis futurũ vsurarius est vt prædiximus, nisi forte emptor (quod modo addimus) rogatus, ratione lucri cessantis, si ex tali emptione sibi lucrum cesset, quia in aliis mercimoniis longe maioris lucri destinarat suã præoccupare pecuniam vilius emat, Si tamen in hoc casu cæteræ conditiones ad iustificandum lucrum cessans concurrant.

¶ Tandem dicimus admonitos esse volentes lectores circa hanc materiam mutuationis tritici, quod salubrimũ consilium fuerit, vt si aliquis timẽs corruptionem sui frumenti, velit suæ indemnitati consulere, non mutuando illud triticum pro recenti sibi reddendo, sed reducat ad formam contractus venditionis. Itaque ineat contractum venditionis, vbi vendat suum triticum, pretio quo valet de præsenti: expectata tamẽ solutione pretij, ex quo postea sibi soluendo pretio, triticum recens, & nouum possit sibi comparare, ne si mutuet pro nouo, notam infamiæ incurrat, & *renouero* censeatur esse quod nomen maledicit apud Hispanos.

¶ *An liceat ad creditum vendere triticum ad pretium pragmaticæ quando iam ex superuenienti abundantia de præsenti in foro communi minus valet, adduntur que multa vtilia de vexatione tritici.*

CAP. LXXVI.

Qõ. 1. LIcet multa dixerimus de vsura adeò lata vndique est hæc materia, vt plura supersint ad eius notitiam attinentia disputanda: ideo in hoc loco nobis occurrit quæstio illa, quam incidenter tetigit Metina. *Vtrum ista vsuraria venditio, quando quis credita pecunia ad pretiũ taxæ legalis pragmaticæ vendit triticum quando quia abundantia superuenit tritici, foro cõmuni iam minoris venditur, & videtur quod non, tum quia æqua debet esse sors emptorum, & venditorum, sed quando erat summa penuria tritici, venditor tritici nequibat suũ vendere triticum vltra valorem taxæ, scilicet vltra 14. argenteos quod

a *Metin. in s. r. confeß. de venditionib. §. 25. fo. 140. pag. 2.*

quod in lucrum cedit emptorum, quia nisi esset edita taxa in duplo cariùs emissent, ergo etiam ècontra dum foro communi ex abundantia frumentũ viliùs venit stante taxa, poterit tã numerata, quam credita pecunia vẽdere ad taxam, quia alias peioris conditionis affent agricolæ cũ tempore maioris penuriæ non possent ascẽdere suprà pretium taxæ, & tamen tempore abundantiæ tenentur in pretio taxæ infra descẽdere, tũ quia, quod authoritate legis fit, licite fit, cum autem per pragmaticam, quæ nondum abrogata est (vt supponimus, sibi concedatur) pecunia numerata vendere triticum ad 14. quare eodem pretio, non poterunt illud vendere pecunia credita, licet minoris iam veneat in foro.

¶Hic primò nota secundum Cordubã, [b] quòd Petrus dans populo suo 1000. aureos pro tritico emendo cum pacto vt vendatur in pane cocto etiam si faciat expensas non potest ferre lucrum, quia fuit mutuum in fraudem pragmaticæ, neque fuit societas. b *Cordub. q.16.*

¶Hic operæ pretiũ esset aliquid de taxatione tritici dixisse, sed quia quæstio de taxatione pretij merciũ magis spectat ad materiam de emptione & venditione inferius disputandam, vbi hac de re latiùs vt in proprio loco agetur, ideo satis sit pro responsione ad quęstionem, breuiter perstrinxisse, primò quod Nauarrus [c] arbitratur rarissimè ponendam hanc tritici taxam, atque annonæ taxationẽ, tum quia dat occasionem corrupta, & inutilia vendendi eodem pretio taxæ, quo sincera, & vtilissima venduntur, tum quia superueniente penuria tollitur omninò taxa, & illa non occurrente parum est necessaria. c *Nauar. cap.23.num. 88.*

¶Secundò dicimus, quod pretium iustum extimatum per rempublicam, etiam ecclesiastici vendendo transgredientes obnoxij fiunt restitutioni. Pretiumque iustum extimandum est secundum Cordubam, [d] quod pragmatica sanxit, neque talis taxa est iniusta contra agricolas in sterilibus annis, vt quidam aiunt, quia conditor pragmaticæ cum suis consiliariis, omnia censetur prospexisse, taxamque sic præfinisse, vt tam annis abundantibus, quam sterilibus deseruiret, ita vt vtrinque fieret proportionabilis recompensatio. Imò magis pragmatica edita est pro annis egestatis. Imò in egestatis annis, plus d *Cordub. q.78. de cõsil. conse.*

lucri sibi comparant agricolæ vendentes ad taxam, quia tunc viliùs locantur operarij à seipsis ad agriculturã, quã tempore abundantiæ, vbi vilius frumẽta veneunt, & operarij ad agrorum culturam cariùs conducuntur ab agricolis, & quamdiu de iniustitia pragmaticæ, taxæq; non constat, censenda est iusta, obseruandaq́ue est donec per authoritatem publicam, vel legitimam consuetudinem derogetur. Item etiã, quia qui caritatem pretij soliti inducere super frumenta non sunt agricolæ, sed frumenti conductores, vt pote qui potentes sunt ad recondendum frumentum in magna vi, atque copia.

¶ Tertiò dico, quod cùm permissio violãdi taxã pragmaticæ, tripliciter fieri possit vno modo fit quando rex, vel eius regale cõsilium ait, quod quibuscunque generis personis asportantibus triticum, annonamve non inhibeatur vendere hæc pretio tali, vel pretio illis possibili, tunc permissio est quæ in curia solet fieri, quæ potius concessio est, quare eos videtur eximere à taxa, & à restitutione etiam si maioris vendiderint. Secundo fit permissio transgrediendi taxam sic, scilicet quia rex, consiliumq́ue eius regale cum punire possint, dissimulatione quadam prætereunt, maiori pretio cõmuniter vendentes neminem puniendo, cum possent eos sine scãdalo punire, & coercere, cogereq́ue ad exportandũ panem, ad frumentumque venalitati exponendum. Tunc in hoc casu licet opiniones vndiq́ue versentur secundum Cordubã, tamen secundùm ipsum rationabilior, probabilioq́ue opinio est, quod licitè citra obligationẽ restituendi, possunt maiori pretio vendere, quam præstituit taxa, patet quia cum rex, eiusque consilium regale taceat, omnino[e] qui tacet, consentire videtur, talis tolerantia communiter valet pro consensu tacito, vel pro dispẽsatione legis, vel pragmaticæ, vel in toto, vel in parte, vel pro nunc, vel tunc tãtum. Ita omnes doctores, & Metina,[f] ita Antonius de Butrio, vt refert Syluester,[g] & regula iuris in 6. cum glossa super qui tacet, & Panormitanus[h] qui principia ad hoc assertum suppeditant.

¶ At quod valde notatu dignum est, & ad alia dicit quod nõ solum regale consiliũ, sed & gubernatores generales prouinciarum, & regnorum, obtinentes à rege, vel ab

e *Glos. & doct. in 6. de reg. iur.*
f *Metina de restit. q. 36.*
g *Syluest. tit. lex. q. 6. & tit. Cosuetudo. q. 6. & 7.*
h *Panor. c. quia cura de consang. & affinit.*

vel ab eius consilio regali potestatem si dissimulauerint, vel concesserint publicè generaliterque, vt merces vltra taxam vendentur: perinde est, ac si id indultum esset per regem, nisi manifestè constiterit de contrario, authore Bartolo: [i] & Cardinalis, & Imola, & Panormitanus [k] & ibidem refert Franciscus Balbus [l] quòd quando requiritur scientia, & patientia principis: sufficit scientia, & patientia rectoris, vel præsidis prouinciæ, neque ad hoc fit est permissio, licentiáve particularium rectorum, iudicumve ciuitatum, & populorum: nisi specialem ad hoc facultatem à rege, vel ab eius regali consilio obtinuerint, quam obtinent iam ad prædiffiniendam taxam panis cocti.

¶ Si autem permissio vendendi triticum vltra taxam, talis contingat, quod aliqui eã prętereuntes, pœna plectuntur, alij verò immunes euadunt à pœna: quia omnes animaduersione digna puniri res esset inconuenientibus plena, ideo cum aliquibus conniuetur, apparet tunc planè, quod mera sit permissio consensu legitimo carens. Quare transgressores taxæ, neq; excusat à culpa contra legẽ, neque à restitutione pretij supra taxã accepti cõtra ius diuinum, & naturale præcauens, ne vltra pretium iustũ, accipiatur liberos facit. Suffragatur expresse Panormitanus [m] & facit regula iuris libro. 6. Is qui tacet, non fatetur, neque negare videtur, & ibi glossa, & doctores. Hocque expresse significauit pragmatica Matritij anno 1571. edita, & nunc demum super hoc lata specialiter, quare assertum hoc citra dubitationem tenendum est, vt in Corduba.

¶ Quibus superaddimus vltimatè anno 1571. Matritij super hoc pragmaticam fuisse conditam, vbi sub pœnis grauissimis, & obligatione restitutionis indicitur, ne taneca tritici in grano numerata pecunia, neque credita maiori pretio quam vndecim regalibus vendi possit: quamuis antea prætaxata tantum fuisset ad nouem, taxatique ibi ordeum ad dimidium ducati, cum antea minoris constaret, & blata, id est *centeno* Hispanicè dicta ad ducenta, & quadraginta duoque dipondia: cum antea ducenta duntaxat constaret, granum quoque Hispanicè dictum *auena* ad centum dipondia taxatur, sicut etiam

i *l. si publicanus. §. si. ff. de publi.*

k *Panor. c. cum contingat. de foro cõpetẽ. col. 4. & in cap. Quæ ecclesiarũ. de constit. col. 1.*

l *Franc. Bal. de præscri. par. 5. prin. parte. 2. q. 3. dub. 2. fol. 114.*

m *Panor. c. cum iam dudum. & cap. dilecto de præb.*

granum panitij ad ducenta quadragintaque duo dipondia prætaxatum est. Farina vero prætaxatur ad vnum argenteum plusquam valet triticum in grano, agaſonum verò ab extra de foris gratia vendendi, reportantes triticum, sex dipondia pro leuca, & faneca supra taxam percipere possunt, dum testimonium secum ferant a tabellione populi, vnde asportarint confectum ante iudicem populi, vbi granum est vendendum, exhibendum.

¶ Sanciturque eadem pragmatica circa panem coctum, vt rectores populi, vbi venalitati exponitur, præfiguant pretium, quo venundandum est, & ratione habita ad pretiū grani empti, aliquid lucri iusti, moderatoq; labore, & sumptibus superimpertiant. Inhibet præterea ibi sub grauissimis pœnis: vt nullus in vendendo panem coctū se occupet, nisi ex numero pistorum sit, qui ex officio habent esse pistores, & hoc ad euitāda damna, fraudes, caristiam, quę in republica ex cōtrario suborirī solēt.

¶ Ex qua quidem pragmatica liquet panem coctum, triticumq; populi neque tam care taxanda, aut vendenda, sicut panis, & triticum cum veniunt à foris, ratione sumptuū, & itineris: quare super acceptum est restituendū, si constat de defraudato in pretio, quod ſtalis adhibita diligentia, adhuc ignotus est, pro ipso erogabitur pauperibus, vel in bonum commune populi erat conferendum, iuxta Syluestrum,[n] & Nauar.[o]

¶ Sequitur etiam ex prædictis, quod qui fraudulenter satagūt, ne in populo suppetat, vel ad eum asportetur panis coctus, vel triticum in grano: vt sic in pretio ascēdat, inducaturque caritas communis pretij obnoxij fiunt ad resarciendum hoc commune damnum cuius causa fuere restantibus id Metina[p] & Nauar.[q] & Soto[r] & Syluestro.[s]

¶ Ex prædictis etiam liquet, quòd officiales iustitiæ, rectoresque populi, quibus incumbit hanc promulgare pragmaticam, & iuxta eam prętaxare cum moderato lucro pretium panis cocti: si scienter, notabilique cum negligentia hoc facere omittunt, quo sui cognati, amicique sub prætextu, quod ibi pragmatica diuulgata non est, vel quod ibi taxa panis cocti præstituta non est, carius vendant, inducaturque caritas pretij, consuetudoque contra pragmaticam.

n *Syluest. verb. restitutio.* 8.
o *Nauar. in summa Lat. c.* 17 *nu.* 93 & *cap.* 29. *nu.* 24.
p *Met. de restit. q.* 30.
q *Nauar. in Sum. c.* 23. *nu.* 92.
r *Soto de iustitia & iure. lib* 6 *q.* 2. *art.* 3
s *Syluest. verbo, emptio. q.* 5. *vsque. q.* 14.

fragmaticam,tenẽtur ad damnum,quia præterquã quod tenẽtur ad reſtitutionem illius,quod ipſi pluris vendiderunt,quam præfinierat pragmatica, tenentur rectores ij, miniſtriq́ue iuſtitiæ ad damnum ex hac omiſſione, diſſimulationeq́ue inuectum in rempublicam,quia ſpecialius ad eorum munus,hoc damnum euitare ſpectabat,ſic tradentibus Metina de reſtit. Soto & Sylueſtro,[t] & Nauarro.[v] Idque ipſamet pragmatica dictat expreſſe ſuper adiiciens graues pœnas contra prædictos,neque ſufficit teſte etiam Nauarro, vt aſſerunt etiam doctiores ei ſubſcribentes communiter, ſubiiſſe pœnam pragmaticæ, ſi deprehendantur eam violaſſe, quia tenẽtur violatores etiam ad ſupradictam reſtitutionem in conſcientia:quãdoquidem iuſtum pretium tranſgrediuntur.

[t] *Sylueſt. reſtit.q.6.*
[v] *Nauar. cap.17.& 25.nu.34.*

(Iam his(quæ ſumme proficua ſunt) notamentis prędictis,ad quæſtionem in principio propoſitam ad materiã vſuræ attinentem, dicimus ex mente Metinæ in ſua inſtructione & ex mente Nauarri,[x] quòd vſura eſt vendere pecunia creditа,tritici granum pretio pragmaticæ, & taxæ:quando ex abundantia, iam minoris in foro communi inuenitur venale,quia tunc nec pretio ad valorem taxæ poteſt vendere, quia tunc pretium taxæ nõ eſt pretium,ſed pretium minus quod communiter currit in foro,& ratio eſt ſecundùm Metinam quia taxa non ideo præfixa eſt,ne triticum minoris vendi poſſit,ſed ne taxationem excedat eius venditor. Idem prorſus confirmat Nauarrus dicens,quod ex taxa tritici ſumitur iſta iniqua occaſio,quod nemo diuitũ vult mutuare,nec vẽdere creditò res taxatas, niſi pretio taxæ, etiam tempore abundantię,& patet ſolutio ex dictis ad argumentũ in contra.

[x] *Nauar. Sum. Lat. cap 23. nu. 88.*

(De vſuris, quæ poſſunt committi ex pacto de retrouendendo vbi ſpecia es caſus expouuntur collecti ex doctoribus, & an ſint aliquæ conditiones requiſitæ ad iuſti, candum contractum de retrouendendo.

CAP. LXXVII.

AT verò quoniam inter materias quę ſolitæ ſunt hic expediri, eſt materia de vſura, quæ in pactis de retrouendendo ſolet immiſceri, huius materiæ notitia præexigit,

præexigit,vt quid sit pactum de retrouendendo prius innotescat.Est enim pactum de retrouendendo pactio quædam qua emptor promittit reuendere rem emptam venditori, quandocunque voluerit emere , vel intra certum tempus,quod licitum est,& diminuit de pretio , quia res empta cũ grauamine imposito emptori reuendendi eam, minus valet, [a] Leuitici vigesimoquinto,secundum Hostiensem,Panormitanum,Ioannem Andream,& communem canonistarum in cap. ad nostram de empt. & legistarum in d.l.si fundum. & Cœpol.de simul. cont. cẽsecundo , & secundum omnes Theologos in 4.dist.15.

a *cap.cum Ioãnes. de fid. instru. & l. fundi partẽ. ff.de contrahen. empt.& l. si fundum. C.de pact.*

¶ Hinc quoque hęsitabit quis,quid sit emere cum pacto de retroemendo. An etiã emere cum pacto de retroemendo sit licitum ? Respondet Metina [b] quod pactum de retroemendo, est quando quis emit(verbi gratia) vineam , aut possessionem iusto , vel iniusto pretio astringendo ipsum venditorem : vt intra tot annos redimibilam, & interim ipsi venditori pro pretio locationis illam , vel ipse emptor percipit fructus.& huiusmodi pactum semper coniunctum est cum iniustitia, & cum vsura,quia mediante tali pacto,resultat mutuum, ex quo percipit fructus interim vltra sibi reddẽdã sortẽ, ita Metina.

Qõ.1.

b *Metina in sua instruct.confeß. de emptio. §.25. fol.144. pag.2.*

¶ His ita constitutis primo quæritur an emptio cum pacto de retrouendendo , fructibus in sortem non computatis, sit vsuraria , scilicet an licitus sit contractus hic, si vẽdo tibi fundum fructiferum cum obligatione, quam tibi impono,vt mihi reuendas,reddásque illum,cum pretium exsoluero. Post decem annos tu emptor ex fundo tali recepisti fructus valentes centum,an tenearis cũ fundum redimo,pretiumque eius tibi reddo, fructus , quos percepisti computare in sortem pretij , quam tibi illum redimendo reddo?Respõsuri ad quæstionem iniustos a iustis contractus secernamus.

¶ Dico primùm, quod emere aliquid cum pacto de retrouendẽdo simulatè,animo magis mutuãdi,quam emẽdi,peccatum est cum vsura coniunctum,quia cum animo sit ratione mutui recipiendi aliquid vltra sortem.

¶ Secũdò dicimus,quod licèt esto ita sit,quod res vendita cum pacto de retrouendendo , quia cum hoc pacto vendita minus emptori valet , ideo minoris ab ipso ad quantum

quantulum emi possit, tamē si minoris iusto pretio, quod cum isto pacto de retrouendendo valet, ematur, peccatum est iniustitiæ, quia minus iusto pretio soluitur pro ea, sed macula vsuræ vacat.

Qō. 2. ¶ Sed iam hic instat casus, si quis ne ab ecclesia vt fœnerator condemnetur, emit oues fictas cum conditione, vt teneatur reddere oues, aut pretium datum, an sit vsurarius? Dicitur sanè quod si nihil amplius ad huiusmodi cōtractum addatur: non est vsura, nisi petat vltra sortem locationis pretium pro his ouibus. Quia tunc esset locatio ficta, sed si contractus esset verus, sola esset iniustitia in hoc, quod oues essent seruandæ integræ, cum deberēt potius domino perire. Hoc autem dictum verum pura, dummodo non obliget venditorem ad eas redimēdum, vel ad reddendum pretium venditarum ouium, sed hoc sibi liberum maneat, quia si ad redimendum obligaretur, resultaret inde mutuum quod vsura esset: si inde intenderetur lucrum, iámque hic intercederet pactum de retro emendo.

¶ Tertiò, adijcimus quod siquis emisset oues cum pacto de retrouendendo statim pretio soluto, hactenus secundùm fratrem Iosephum non est vsura, sed si iste emptor superaddat ad contractum paciscendo cum venditore: vt pro signato sibi stipendio, teneatur per quatuor menses illas seruare illásque pascere: nulla hic quoque admiscetur vsura. Si hic vero superapponatur conditio, quod fructus, caseus, lana, & fœtus sint emptoris, cum pacto de retrouendendo ad petitionem vendentis, nec hic vsura interuenit, sed si superaddatur contractui pactum ab emptore, vt post quatuor menses, qui eas vendidit oues, easdem eodem pretio quo iam eas emptor emerit redimat, iam hic certa admiscetur vsura. Quia pacto de retrouendendo pactum quoque de retroemendo, id est post quatuor mēses, versutè inseritur. Ex quo resultat mutuum cum vsura, quia post quatuor menses, virtute illius pacti, cogitur vendens reddere pretium acceptum pro ouibus suis, & adauget supra pretium fructus lanarum & agnorum, quos emptor quoque percepit.

¶ Vnde Sotus in de iustitia & iure cōtractū pessimum, & vsurarium, & vsitatum esse ait, obligare rusticū consignando

gnando illi viginti aureos seu pretium boum quos ille non habet, obligãdo illum, vt saluos, ac tutos locatóique custodiat: soluatque menstruum locationis tempus, qui in fine anni recipit viginti aureos, quasi custoditos boues, & vltra hoc pretium locationis. Huius quoque fraudulenti contractus meminit Nauarrus [c] dicens, quòd qui pecora, vel prædia emit ab eo, quem credit ea non habere & statim certa pensione, ea eidem locat, peccat quidem cum obligatione restituẽdi pensionem, quam exigit, quæ non erat, ceperit. [d].

[c] *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 129.*

[d] *arg. l. 1. & tot. tit. ff. de cõdit.*

¶ Secus est autem hic (inquit Nauarrus), si probabiliter credebat illa eum habere, & bona fide emit, nec tenetur restituere etiam post cognitam veritatem, id quod ex ea pẽsione insumpsit bona fide. Imò neque id quod non insumpsit, & quo factus est ditior, si quando ea emit volebat emere talia, & emit ab illo, eo quod illa obtulit redendo, & ideo non emit alia ab alio, quia tunc pro suo interesse retinere potest, ita Angelus, [e] Sylvester, [f] & Maior [g].

[e] *Angel. ver. vsura 1. §. 71.*

[f] *Sylvest. vsura 2. q. 6.*

[g] *Maior in 4. dist. 15. q. 46. col. 4.*

¶ Præterea contractus vsurarius est mixtus cum pacto de retroemẽdo, & vsu receptus autore Soto inter aliquos emere in autũno mille oues obligatis vẽditoribus vsque ad Maium, vt eas saluas custodiant & eorum periculo pereant, & postquam emptor totam fœturam percipit, reuendi easdem venditoribus, qui eas sibi venditerant, plures inquit iniquitates hic committuntur: nam si ille emptor obligat illas mille oues vendentes, vt easdem eodem pretio redimant, mutuum conuincitur esse talis emptio onium, mutuum inquam pretij quod pro illis persoluit, postquam sic reddendum est illi in redemptione onium, & obligare earum venditores, vt earum periculum subeant, signum est, quod non eas emptor emit, quia si emisset, emptori, & non venditoribus perire debuissent, neque pro periculo, earumq; custodia, emptor soluit venditoribus, nisi quid tenue, & modicum, igitur vsura est, quia ratione mutui resultantis ex pacto de retroemendo aliquid percipit extra sortem.

¶ Similiter quo omnes technas: quæ in his contractibus latere possunt, detegamus, dicimus, quod licet vendere cum pacto retrouendendi, vt scilicet teneatur emptor

possessionis

possessionis postea reuendere eam venditori, cum voluerit eam redimere, licitum sit, tamen secundum Nauarrũ, fraude non caret, si quis vendat prædia non sata cum pacto, vt ab emptore sibi reuendantur intra annum, & solitus est ea redimere (vt plurimi faciunt) paulo ante messem, solutis impensis. Quare ad propulsandas has fraudes lege Nauarræ cautum est, vt qui non redemerit ante Paschã, non possit redimere, nisi post messem.

¶ Insuper notato cum fratre Iosepho in suis floribus, quod quando in contractu venditionis inito cum pacto de retrouendendo, deducitur in pactum, vt res pereat periculo venditoris, & non emptoris: tunc vsura interuenit palliata, vt si dicat emptor, En, res, quam mihi vendis cum pacto, vt tibi eam reuendam siquidem sum tibi eam reuenditurus, quia tu ita poscis, tuo periculo interim maneat: ita vt si ante tuam redemptionem perierit, tenearis mihi pretium pro ea datum soluere. Est enim hoc mutuum palliatum, vnde emergit vsura. Nam secundùm ius naturæ, res empta, periculo emptoris, cum per emptionẽ sit sua, perire debet. Vnde saluo suo capitali, id est pretio pro ea dato saluo, interim percipit fructus eius. Qõ. 3.

¶ Præterea quæritur an semper emptor cum pacto de retrouendendo, interim, dum non reuendit, fructus perceptos possessionis sic emptæ faciat suos. Respondetur primò, quod quia contractus emendi aliquam rem, cum pacto retrouendendi eam rem tempore finito, aut indefinito, licitus est: ideo emptor facit fructus suos, [h] quia cum per emptionem res facta fuit sua, licite capitur fructus ex re sua.

¶ Nauarrus tamen [i] constituit exceptionem in casu moræ, quod emptor obligatus possessionem emptam reuendere, à tempore moræ quã committit, simul ac venditor primus volens eam redimere, pretium illius possessionis pro eius redemptione, loco, & tempore congruis, obtulit sicque oblatum nõ accepit, non facit iam fructus possessionis suos. [k]

¶ Secundo ex prædictis inferimus cum Nauarro, quod non facit fructus suos nisi in casu istius moræ, quod potest emptor statim eandem possessionem locare venditori pro honesta pensione.

h *Hoc expressius cautũ est l. si fundum. C. de pact. inter empt. & vendit.*

i *Nauar. c. 17. nu. 24.*

k *l. 2. C. de pact. inter empt. & vend. & glo. recept. & cap. ibi vos. verbo, percepti de pignor.*

¶ Præterea,

Q6.4. ¶ Præterea, quia præcipua difficultas quæ occurrit in hac materia est examinare an aliqua sint, quæ ad istius huius contractus emptionis cum pacto de retrouendendo concurrere debeant, ideo quæritur, an ad hoc aliqua requirantur,& quęnam,& quot sint illa. Aliqui enim sunt qui hæc omnia ad iustificationem istius contractus requiri autumant.

¶ Primùm, vt simulatio saltem ex parte emptoris absit, ita vt emptor verè, & principaliter intendat emere.

¶ Secundum ne fiat pactum: vt redemptio fiat maiori pretio, quàm emptio facta est cap. illo vos de pignor.

¶ Tertium, quòd emptor emens cum pacto de retrouendendo, faciat illam emptionẽ eò solo, vt placeat venditori, & quod malit, ne res à se empta redimatur à venditore, & quòd non ideo emere velit, quia putat esse redimendam rem à se emptam.

¶ Quartum, ne emptor vsuræ sit dare solitus, eo quod præsumeretur solitum facere. [1]

1 *arg.l. quod si non lit. §. qui assidua. ff. de ædil.edicto.*

¶ Igitur examinãdo hæc singula dicimus. Primo, quod si emptor habeat animum mutuandi duntaxat, & principaliter non emendi, atque ideo vocat illam emptionem cum pacto de retrouendendo, vt fructus vltra sortem recipiat, vsura est, & in fraudem vsurarum, est machinata. Ex quo sequitur, quòd requiritur ad iustificationem contractus, quod emptor cum tali pacto de retrouendendo principaliter velit emere, & non mutuare.

¶ Secundo dicimus quod illa secunda conditio non est requisita, scilicet ne emptor faciat pactum, vt si venditor postea voluerit possessionem redimere, eam redimat maiori pretio, quam emptio facta est, quia bene potest sic conuenire emptor cum venditore, en quia possessionem vendis, cum grauamine mihi impositio, tibi vbi voles, reuendendi, & quia istud grauamen, & pactum retrouendendi minuit pretium, quod non minuitur, quando venditur sine tali pacto, & grauamine, ideo minoris ego eam emo propter grauamen huius pacti abs te impositi, sed quia absolutè, & sine isto grauamine de retrouendendo mihi, tibi eam reuendo, maioris eam à me redimere debes, nempe suo iusto pretio, quod absolutè vendita valet, quod est maius. Ergo falsum est quod sit requisita con-

dit

ditio quod redemptio fiat non maiori pretio, quam emptio facta est: tum etiam quia videtur exigere talem conditionem hic in contractu, eámque requisitam esse dicere, scilicet vt non maiori pretio fiat redemptio, quam facta fuit possessionis emptio, quod sit contra ius. Nam secundùm ius possessio vendita cum pacto retrouendendi, minus valet, & sine illo plus valet. [m] Ergo contra ius est dicere illam secundam conditionem esse requisitam maximè, quia postea tempore redemptionis, legitimis ex causis variationis temporum, & rerum, potuit possessio redimenda ascendisse in pretio. Quare ergo tunc non pluris redimetur, & reuendetur, quam prius empta est.

[m] *l. fundi. ff. de cõtrahen. empt. & cap. cũ Ioan. de fide instru.*

Q5. 5.

¶ Sed & de tertia conditione, scilicet quod malit emptor ne redimatur à se possessio empta, an sit conditio necessaria ad iustificandum huiusmodi contractum, exacte inquirendo, dicimus tandem cum Nauarro loco supra allegato non esse cõditionem omnino necessariam in omni casu, vt probat Nauar. exemplo. Nam multi nolent res aliquas emere, quia eis inutiles sunt quas tamen rogatu amicorum, quos oportet eas vendere ad subueniendum suis necessitatibus emunt quidem verè, & licitè cum prædicto pacto de retrouendendo, quia amicus cupit eas rehabere, licitéque sperant in hoc casu eas redimendas esse ab amico, quas alioqui non emerét. Ergo saltem in hoc casu licet rem talem emere cum pacto de retrouẽdendo, etiam quod malit quod redimatur, quando solo facit rogatu, & intuitu amici alias non empturus.

Q5. 6.

¶ Sed de illa quæstione controuertitur, an illa conditio, quam alij adiiciũt sit prorsus necessaria, scilicet quòd neque pactum fiat, quod vltra certum tempus, possessio empta, cum pacto de retrouendendo, redimi non possit à renditore: Et videtur conditio hæc sit necessaria quia Pius 5. per suam extrauagantem super creandis censibus decernit in emptione census non licere ponere conditionem, quòd vltra certum tempus, census redimi non possit, ergo cum eadem videatur esse ratio de contractu cum pacto de retrouendendo, videtur insinuasse, nec etiã in tali contractu fore licitum, quòd possessio cum tali pacto empta vltra certum tempus post duos vel tres annos (verbi gratia) prohibeatur redimi.

¶ Sed quia hoc est singulare, & nouum statutum Pij quinti in censibus, ideo dicimus cum Nauarro, quod verisimile est talem cõditionem non esse necessariam, videlicet quod non apponatur pactum, ne possit redimi post certum tempus, id est post 5. aut 6. annos, aut 10. quia nemini dubium est, quin possit fieri pactum de retrouendendo intra solum vnum annum, duos, vel tres, aut plures quod in effectu nihil aliud est, quam pactum ne vltra illa præfinita tempora possessio redimatur.

¶ Præterea de illa quarta conditione, scilicet quod requiritur, vt emens cum pacto de retrouendendo non sit ad vsuram dare solitus, dicimus cum Nauarro, non esse necessariam, quantum attinet ad forum conscientiæ, quia licet ad præsumendum de vsura in tali casu in foro exteriori iuuare posset: non tamen in foro conscientiæ in quo cessat omnis præsumptio. [n]

[n] *cap. tua de sponsal.*

¶ Deinde quia hic non agimus de foro contentioso, non agimus de coniecturis ad præsumendũ in foro contentioso huiusmodi emptores habuisse intentionem magis mutuandi, quam emendi, & eiusmodi venditorem magis pignorandi, quam vendendi: siquidem de solo foro conscientiæ tractamus, in quo pœnitenti tam pro se, quã contra se creditur.

¶ At verò in foro exteriori, & etiam interiori, licet res empta cũ pacto de retrouendendo, minoris valeat: tamen si quis eam multo minoris, quã cum tali pacto valet, emat: vt si fundus sit emptus sine tali pacto valebat mille & ducenta & cum tali pacto de retrouendendo (verbi gratia) valet iuste mille tantum: si emptor cum emens cum pacto de retrouendendo pro 500. tantum eum emit, contractus est illicitus, & in foro exteriori impignorationis contractus potius quam venditionis, aut emptionis esse præsumitur, [o] & huius ratio est, nam & si res empta cum pacto de retrouendendo, vt probatum est minus valeat quam si absolute venderetur propter onus emptori impositũ, & ratione istius grauaminis, vilius emi possit, quã si absolutè vẽderetur, non tamen hac de causa tantoper pretium extenuare licebit, vt possessio, quæ cum tali pacto valet mille, & sine illo valebat mille, & ducenta, quia emitur cum tali pacto tam minoris possit emi, vt

[o] *cap. ad nostrã. de emptio. & vendit.*

pro

pro quingentis emat ur.

¶ Et multo minus licet, etiã in vtroque foro, si intra dimidiũ iſtius iuſti pretij ſic extenuetur pretiũ, vt quæ cũ tali pacto mille valet poſſeſſio, pro quatuor centis emat: quia tunc & in foro exteriori, iſte contractus veniret reſcindendus.

¶ Præterea ne intactũ aliquid relinquamus, vltra quę- Qõ. 7.
ritur vtrum prædictus contractus emptionis cũ pacto de retrouendendo, ex parte venditoris volentis rem à ſe vẽditã rehabere, poſito, quod licitus eſt, fiat illicitus ex parte emptoris per iſtud pactum quod apponit, ſcilicet quod poſſeſſio ſic empta nõ poſſit redimi, vſque ad quinquennium, aut certum aliquod tẽpus, & videtur quod ex hoc ſecundo pacto contractus reddatur illicitus, quia per id pacti emptor ponit ſe in tuto, ſignificans ſaltem velle fructus illius quinquennij loco vſurarum.

¶ Pro intelligentia quæſtionis, prænotandum eſt cum Nauarro, quod quãuis poſſeſſio abſolutè ſine pacto huiuſmodi vendita, pluris valeat, quàm vendita cũ pacto de retrouẽdẽdo & ſimul cũ pacto, ne poſſit redimi, ante quinquenniũ, vel ante duos vel tres annos, tamen vendita cũ pacto, ne ante quinquẽnium redimatur, minus valet quã ſi venderetur cũ pacto, quòd quãdo libuerit venditori redimatur. Quia in primo caſu, nullũ grauamen imponitur emptori, in ſecundo tamen caſu imponitur grauamẽ retinendi eam, non tamen ante quinquennium, per quã conditionẽ, ſ. non ante quinquennium, ſit emptori grauamen leuius, quã eſt grauamẽ in tertio caſu, vbi obligatur ad ſtatim, vt venditor voluerit, poſſeſſionẽ ei reuendere, quod eſt grauius onus emptori impoſitum. Ideò in primo caſu nõ diminuitur de pretio, in ſecundo diminuitur, ſed nõ ãtũ. At in tertio caſu magis diminuitur, quia maius ibi grauamen eſt emptori impoſitũ, ideo iuſte minoris emit.

¶ His igitur præmiſſis, reſpondetur cum Nauar. & cũ P. Ioſepho in ſuis floribus, nam ſum. Lat. cap. 17. num. 248. ſic ait, nec etiam eſt neceſſe, ne fiat pactum, vt ante duos, vel tres annos venditor redimere non poſſit, & poſtea ſic: quia hoc pactum inquit eſt licitum, ſi pretium iuſtum ſoluatur, nam pro hac obligatione, & pacto pluris emere debet emptor, & plus pro tali poſſeſsione debet ſoluere

quam si cum pacto redimendi eam, vbi libuisset, & quando voluisset, venditor eam vendidisset quamuis non valeat tunc tantum, ac si nullo pacto venderetur. Et probat F Iosephus, quia hic non fit iniuria venditori, quādo emptor iusto emit valore, quod valet cum tali onere pactij iustè res fit sua, atque ideo deducere potest in pactum, vt possessionem illam post. 4. vel 5. annos reuendere teneatur, & non ante: ex hac ratione F. Iosephi apparet Nauar. non esse verum illud quod dixit Maior, p quod venditor grauat emptorem pacto, quando libuerit redimendi, nisi consentiat vt emptor aliquid capiat ratione interesse sui, quia satis est si ob hoc minoris rem vendat, quia alias venditor vendendo rem suam cum pacto rehabendi per redemptionem, vtitur iure suo in re sua, & qui vtitur iure suo nemini facit iniuriam. q Et per consequens non potest tanquam passus iniuriam emptor ferre aliquid ratione sui interesse, ita etiam Nauar. cōtra Maiorem ait quod mercatori iusto pretio, etsi vendat ad creditum, vendere non licet cum pacto statim minoris redimendi rem, quæ de præsenti oblata minoris esset vendenda, iam diximus de hoc, quia est contractus vsurarius, essétque pessimus, quæ Hispanicè dicitur *mohatra*.

p *Maior in 4. dist. 15. q. 43.*

q *cap. cum ecclesia de elect. & l. iniuriarū. §. 1.*

Qō. 8. ¶ Sed & etiam casu quo contractus cum pacto denuendendo, esset rescindendus, quia fuit deceptio intercueniens in eo, infra dimidium iusti pretij, quod cum tali pacto valebat possessio eam emendo, vt si quia sic valebat mille, empta fuit pro quatuor cētis, an teneatur etiā emptor simul restituere fructus cū possessione, restituto illo pretio infra dimidium iusti, id est, quatuor centum.

¶ Respondetur, æquius dicitur cum Metina in suo codice de restitutione, quòd tunc satis erit, si emptor defectū pretij dati suppleuerit, soluens vsque ad mille, & vltra hoc interesse, si quod ex solutione diminuta vēditori cessauerit, & tunc poterit integrè fructus perceptos retinere, contra alios apparenter dicentes, & probabiliter, quod pro rata pretij dati poterit emptor tunc aliquam partem fructuū retinere, & reliquā tenebitur venditori in pretio sic decepto, restituere. Et loquimur de fructibus perceptis ante recisionē contractus, sic Metina r contra Conradum de contractibus, & contra Iosephum Franciscanum, & cō-

r *Metin. in Codice de restit. de rebus per vsurā acquisitis.*

& contra Glos. super caput cõquestus, primam tenet opinionem, & viam, quam ait magis esse cõsonam iuri, quia si contractus non est ipso iure nullus, sed tantum venit rescindendus, poterit tanquam de re sua, retinere integrè perceptos fructus, dum soluat, quod defuit ad iustũ pretium, & interesse inde cessans, nec tenebitur partem fructus pro rata defectus pretij si hoc faciat restituere. Secùs de contractibus, & censibus nullis ipso facto.

De multis casibus specialibus hic disputatur an sint vsurarij, & an liceat mutuare cum pacto, si mutuatarius intra determinatum tempus moriatur, vel pecuniam in pretio minuendã aut bãiendam, vel pecuniam sub vsuris acceptam, cum eodẽ onere: vel an liceat magistris nauium recipere mutuum sub vsuris, vt anticipatè soluant nautis, vel an teneatur mutuator restituere factus, quos ex possessione mutuatarius non collegisset.

CAP. LXXVIII.

ANtequam ad finem huius materiæ vsurarum accedamus, quædam dubia minutiora veniunt à nobis hic digerenda, & declarãda, atque primo de illo casu intelligendum venit, vtrum siquis vendens possessionẽ nõ habenti pecuniam vnde eam soluat, sic paciscì possit cum illo, en accipe possessionẽ quam tibi vendo, verumtamen, quia cares pecunia, qua possis esse soluendo, dabis mihi quinque pro cẽtum interim, dum pretium eius mihi non solueris. Armil. [a] hunc contractum approbat, maximè si fit in vsu, quia hoc inquit non est vsura, sed id quod accipit vltra sortem, non recipit ratione mutui: sed ratione interesse quod patitur ex mora soluendi. At dico hoc vt possit iustificari quando ipse se venditor vltrò obtulit ad hanc cõditionem, quia tunc ratione dilationis pretij, quod mutuum virtuale est censetur quinque pro centum petere, sicut vsurarius esset creditor qui vltro, & volens se offerret ad differendam post terminũ, solutionem pro aliquo interesse lucri cessantis, etiam si de facto ei cessaret, nisi simul cum hoc, quòd de facto cessaret lucrũ, concurrerent conditiones supra positæ iustificantes in hoc casu acceptionem alicuius dati pro lucro cessante, inter quas, vna conditio fuit, quòd motus magis principa-

Qõ. 1.

a *Armil. verbo, vsura. §. 15.*

liter ex caritate, & rogatu proximi indigentis faciat, qui ex propria vtilitate. Sed fortè talis contractus posset iustificari aliquo modo in casu, quo in potestate vendentis iam non remaneret tale pretium vsquam repetere; qui tunc cum ista conditione, talis contractus videtur iustus aliqualiter ad contractum census, quem pontifices non damnarunt, sed quia in eo non obseruantur exactæ conditiones, quas Pius 5. in extrauaganti de creandis censibus indixit, ideò via census non videtur iste contractus per talem extrauagantem tolerandus.

Qõ. 2. ¶ Ad hæc, quia omnes casus particulares prope infiniti sunt, discutere non possumus, præter principia communia præiacta, oportet aliquos hic in particulari proposuisse casus, vt ex eis antequam à simili argumentando, reliquos possit lector discernere. Ideò quæritur an liceat hodie possit aliquis mutuare aliquid cum pacto, vt si mutuatarius intra certum tempus moriatur, liber euadat, si autem viuat reddat duplum? Et videtur, quod liceat, nam videtur quoddam genus vadiationis, & depositionis: vbi se committunt fortunæ. Nihilominus tamen respondendum ducimus primo, quod certe contractus est vsurarius, quia ex mutuo lucratur illam obligationem soluendi duplum, quamuis dubiam, ita Syluester,[b] & Nauarrus.[c]

b *Syluest. verbo, vsura. 1. q. 36.*

c *Nauar. Sum. l. ar. c. 17. num. 222.*

Secùs est si donet gratis absque fraude, quo donatarius vsque ad tale tempus vixerit: duplum gratis reddat, quia tunc nullum ibi mutuum interuenit, sed est contractus innominatus, scilicet do vt mihi des.[d] ¶ Sed dico licet sic sine fraude factus contractus tolerari posset per modum contractus innominati sed suboleret fraudem, ju est quod faceret ratione mutui.

d *l. naturalis. ff. de præs. verborum.*

¶ Secundò dicimus cum Syluestro,[e] quod ille contractus cum communitate, in aliquibus regionibus solitus iniri, vt qui habet filiam matrimonio locãdam, communitati 70. aureos impendat ea lege, vt si filia nuptui tradenda vsque ad 25. annos superuixerit, quingenti aurei sibi à communitate pro dote soluantur, si autem ante 25. annos talis puella obierit, aurei 70. dati venditentur communitati illicitus est contractus.

e *Syluest. vsura. 2. q. 37. contra Tabien. vsura. 15. §. vlt.*

¶ Et ad argumentũ, quod in contra cõfingitur, scilicet quod ex mente Ricardi, quando capitale, & lucrum stant

præ-

periculo mutuantis, licite aliquid recipit extra sortē: ergo etiam in hoc contractu, vbi pater puellæ sortis subit periculum, si puella ante 25. annos moriatur, poterit ferre fœnum illud, si superuixerit, in promptu est solutio, quia ista maxima Ricardi intelligitur, quando periculum ex natura rei consurgit, non autē si ex lapsu temporis, vt est in proposito, vbi periculum stat in hoc, quod 25. annos egressa fuerit, vel antea obierit. Patetque, quod talis contractus vsurarius sit, quia in mutuis interpretatiuis, vel verius spe lucri principaliter factis, à fœnore non excusat periculum, vel dubium mutuum recuperandi, vt antea contra Metinam concluſimus.

¶Idem dicendum esse videtur, & de illo contractu, vbi Petrus conuenit cum Ioanne, quatenus Ioannes tribuat illi 100. ea lege, quod ad 10. annos Ioanni restituātur centum, & quinquaginta, & si infra id temporis, aliquis eorū è vita migrabit, extinctus maneat cōtractus, taliter quod Petrus liber manet à restitutione, & si superuixerint, Ioannes aliquid accipiat supra sortem, pro centum impēsis Petro. Nam vsurarius est cōtractus secundùm Alexandrum Lombardum, & Syluestrum [f] declinantem magis in oppositum, & patet, eadem ratione, quia periculū non excusat, quando causa temporis aliquid plus vltra sortem accipitur.

[f] *Syluest. verbo, vsura. 2. q. 36. contra Tabienā. ver. vsur. q. 15. §. 10.*

¶Sed fortè Sotus non tam absolute istos contractus reprobaret, quin ratione periculi extimabilis pretio, aliquid super accipi posse concederet, nā in de iustit. & iure lib. 6. quæst. 6. art. 2. ait quod (vt sæpissime Romæ fieri solet) habens officium, indigens nūmis, cōuenit cum mercatore, vt sibi centum aureos tribuat, pro quibus officialis ille in suo officio decē, aut 12. annos consignat, ea tamen lege, vt si intra semestre tempus, mercator ille, qui sibi centum numerauit, ex hac luce migrarit, capitalis iactura faciat, neq; officialis ille teneatur hæredibus mercatoris restituere. Sin autem post 6. menses, mercator ille fuerit vita superstes, protestatur officiali nolle amplius cum illo in societate manere, ideoq; eū admonet, vt nisi exemplo soluerit illa centum, inde ratione morę solutarum illum officialem statutas vsuras, & ait Sotus iustitiā huius contractus non esse adeo liquidā, quia non potest

reduci ad contractum census, cum hic re vera repetere possit suum capitale, quod in censu fieri nequit, neque ad contractum societatis, prout mercator vult, potest reduci, quia hic mercator non subit capitalis periculũ, quod in societate requiritur: sed tantum se exponit mercator illi periculo, quod perdat capitale suum, si ante 6 menses mortẽ obierit, sed tandem Sotus ad casum ait quod quãtum ad illud semestre tempus licitus apparet contractus. Nã periculũ illud, quod si intra semestre tẽpus mercator moriatur, illa centum tributa officiali amittat, quia extimabile est pecunia: sicut in ludo, atque itidẽ in aliis fortuitis fieri consueuit, iustè vidẽtur pro illo periculo 100. aureorũ recipi 61. Attamẽ quod post lapsum sex mẽsũ, ratiõe morę recipiat mercator ille singulis annis 12. fraudẽ videtur sapere, tũ quod ab initio mora illa pręuisa est, atque adeò videtur in fraudẽ mutui concessa, tum pręcipuè, quia ratione moræ, non potest supra capitale recipi nisi dãnũ emergẽs, lucrũ vero cessans minime, nisi huiusmodi pecunia negociationi esset exposita, quapropter, si ita res erat contractus forsan est licitus, alias minime.

¶ Quin vero inquit Sotus, huiusmodi contractus vix approbare auderem nisi in forma empti cẽsus, aut planæ socieatatis, vbi videlicet, pecunia periculo negociationis exponeretur. Hęc Sotus, quare nec ipse prædictos cõtractus videlicet de pecunia tradita cõmunitati pro puella, si super vixerit 25. annos, cum duplicatione sortis sibi restituenda maritanda, nec alium sequentem approbaret, neque approbare videtur hic cum formam empti census, aut planæ societatis, vbi periculo negotiationis exponatur, non contineat.

¶ Cæterùm de ea quæstione vtrum qui scit pecuniam banniendam, vel in pretio minuẽdam, possit illã mutuare (verbi gratia) Ioanni, non oportet prolixè replicare, cũ iam supra nos dixisse meminerimus, quòd potest quidẽ tunc illam mutuare: si Ioannes, cui mutuat ante bannitionem, vel eius diminutionem erat eam expensurus, si nõ faciat causa lucri, sed vitandi damni, ita Alexander Lõbardus in quol. & Syluester [g] summa Angelica. [h] Patet, quia solùm intendit in hoc casu, sine iactura mutuatarij se indemnem seruare.

g *Syluest. verbo, vsura. 1. q. 15.*

h *Summa Angel. verbo, vsura. §. 16.*

¶ At

¶ At vero an hac eadem ratione, vt quis indemnem se Qō. 4.
tuet, possit centū aureos, quos mutuò sub vsuris ab ali-
quo accepit. s. vt pro illis centum, soluat pro lucro 10. eos
rursus alteri petenti mutuum pro lucro aliorum 10. ra-
tione mutui soluendorum mutuare, aliquis merito ambi-
gere poterit, nam Maior [i] id facti damnat, cui subscribit
Nauar. [k] eandem sententiam videtur refutare F. Iosephus
in suis floribus, sic absolute acceptam, igitur quo veritas
lucescat dicimus primò quòd absolute nō licet mutua
re pecuniam sub vsuris acceptam cum conditione, vt iste
secundus mutuatarius vsurario, à quo primo mutuatario
sub vsuris mutuata est soluat vsuras, quia perinde facit
absolute, ac fecit vsurarius secum, quod fuit factum
damnabile, & in hoc sensu vera est sententia Maioris &
ei subscribentis Nauarri.

[i] *Maior. in 4. dist. 15. q. 9. art. 7.*

[k] *Nauar. sum. Lat. c. 17. num. 231.*

¶ Secundò dicimus, quod qui mutuat pecuniam sub
vsuris acceptam, nondum à se consumptā, quia non ha-
bet aliā ad mutuandū, ad petitionē petētis mutuū, illam
mutuando hac conditione, vt iste eā mutuo petens vsu-
rario soluat vsuras nō peccat, ita F. Iosephus, hocq; etiam
innuere videtur Nauar. licèt non tam clarè. Et patet, quia
hic solū se indemnē seruare intendit, dū ad petitionē al-
terius, in talē petentē, & sic acceptantē, mutuò à se accep-
tam sub vsuris pecuniam, cum eodem onere soluendi
vsurario vsuras, transfert, sed tutius est non facere nisi sit
aliud damnum inde emergens.

¶ Tertiò dicimus, quod si hic, qui centum sub fœnore
recipit, iam ista cētum consumpsit, vel casu, quo non cō-
sumpserit, aliam quoque pecuniā, quā possit siue in com-
modo suo, mutuare hàber, tunc nō potest cum petente à
se mutuum talem contractum inire, quia iā in hoc casu
non conferetur causa vitādi damni, in petentem mutuū,
contractum mutui sub vsuris cum vsurario prius factum
transferre, sed sub fœnore velle mutuare, ita Iosephus.

¶ Quartò dicimus cum Nauarro quòd siquis, qui cen-
tum mutuo ab vsurario pro lucro decem sibi præstan-
do, accepit, alteri precanti illa centum mutuat, pro lucro
aliorum decem, ratione interesse damni quia mutuò illa
centum sub vsuris acceperat, ad reficiendam sibi alias ca-
suram domum, & quia illam reficere omittit, vt mutuet,

inde emergit damnum, non male facit, quia hic solum seruat se indemnem.

¶ Contingint quoque, & hic dubitari vtrum magistri, aut præfecti nauium, qui ad expeditionem nauis, & nauigationis, quam aliter nõ possunt facere, mutuo pecunias sub vsuris, vel sub lucro cessante soluẽdo recipiũt, possint eas quoque insumere in expensas, quas facturi sunt nautæ nauis, pro rata in eos, partem quotæ vsurariæ transferendo, & in stipendiũ ipsis posteà soluẽdum cõputando. Dico primò, quòd si aliam pecuniã tales magistri nauis habẽt, vel habere possunt, vnde nautis cõducturis nauem subuenire possint, vel aliunde quam ex mutuo sub vsuris accepto iniquum est sic subuenire eis anticipatẽ soluẽdo eis aliquid sui stipendij. Qõ. 5.

¶ Secundò dico, si per modũ cõtractus societatis omnes nautæ conueniãt cum magistro nauis, vt videtur fieri, tunc si aliter non possint expedire nauigationem, nisi ex tali mutuo accepto sub vsuris, sibi subueniẽdo ad sumptus, non eis iniuriam facit magister nauis, si nautis scientibus, & volentibus ad impensas viatici, sic sub vsuris mutuũ accipit pro rata cõputando in partibus lucri posteà obtingẽtibus nautis. Nã si cõtractꝰ est societatis, vt magister nauis ponit nauim, & nautæ ponunt operas, & negotium commune sit hic gestum pro rata quisq; eorũ tenetur subire onus postquam participãt & commodum.

¶ Accedit hic quoque & alia quæstio an creditor, vel mutuator teneatur cõputare in sortem sibi debiti, sciliꝫ in eius solutionẽ, fructus à se collectos ex agro pro debito impignorato, quos debitor non colligebat, nec colligere cogitabat. Et videtur quod non, quia eos tunc creditor retinendo, nullam videtur ei facere iniuriam, quia nihil minus habet debitor, quam deberet habere, cum illos fructus ex suo agro non deberet habere. Igitur satisfacturi quæstioni, dicimus primò, quod vti fructu pignoris non licet talem fructum non computando in sortem inquam computanda est omnis commoditas quam ex eo percipit, deductis expensis legitimis. Tandem quando pignoratarius tãrum impendit in pignore, quantũ vtilitatis ex eo percepit, vsuram nõ committit, etiã si eã vtilitatem non computet in solutionem sortis à se mutuatæ, Qõ. 6.

nec

nec consequenter, qui equum paruæ vtilitatis accepit cū posse alendi eum, neque qui domum egentem tanta, vel maiori impensa refectionis, quam pensio eius valeat, nā & pro labore, quem subiit pignoratarius in seruando, vel excutiēdo, vel curādo pignus ne deterioraretur, vel à tineis corroderetur potest aliquid iusti stipendij expetere. Nā neque tenetur gratis istū laborē subire. Sed neq; peccat pignoratarius si sine detrimento pignoris, eius vsu aliquando potiatur, si talis vsus solitus sit concedi gratis, vt ibi impignoratus est liber, & aliquando sine eius deteroratione in eo legit.

¶ Secundo dicimus licet vt meminimus antea dixisse ex mente Soti[l] pignoratarius non tenetur in partem solutionis accipere fructus collectos ex pignore quos debitor non colligebat, neque colligere cogitabat, quia ager in pignus datus non virescebat, quia sterilis reputabatur, tamen hoc dictum Soti tanquam minus tutum refutat Nauar.[m] quòd sufficiēter videtur probare dupliciter. Primò, quia illi fructus sunt percepti ex re propria, & fructifera debitoris: ergo sunt debitoris, quia eius sunt fructus, cuius est possessio & dominiū eius directum, & vtile, ergo nullo iusto titulo illi fructus possunt à creditore retineri. Secundò, quia alioquin dicendum esset, creditorem, qui sua solerti industria ter tantos fructus colligeret, quam debitor colligebat, eum ad restituendum quod amplius collegisset non teneri, quòd patum sequitur ex assertione ista Soti, quod tamen videtur omninò non esse verum. ¶ Subinde ista sentētia Nauar. est verisimilior stādo in rigore, & tutior, licèt credo Cobarruuias acceptaret contrariam sententiam Soti cum hac limitatione, si bona fide collegit illos fructus credēs de illis tanquā de possessione debitoris inutili perceptis, debitorē nihil curaturū, ideò agrū pignoratitiū creditor tenabit excolere si iam illi fructus non extant, sed iam sunt consumpti à creditore, nō tenetur illos debitor restituere, nā & ipsemet Cobarruu. defendit & id, quod magis est continens dubiū, scilicet quoā male fidei possessor, si fecit fructus in re aliena cōmuni cura hominū perceptibles etiā si dominus eiusdē rei nō esset in effectu illos percepturus, tenendi sunt ei, si extent, secus si iā sint consumpti.

l *Sotus de iustitia & iure lib. 6. q. 1. art. 2.*

m *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 216.*

consumpti. Hæc Couar. & facit pro eo, & Soto ratio ante allata, scilicet quòd tunc nihil est domino recompensandum de fructibus cum nihil minus habeat, quia eos non supponimus non erat habiturus, sed hoc tantum tenet de æquitate, & cum his duabus limitationibus, scilicet quando iam non extant fructus, quia sunt consumpti, & illi fructus fuere exigui parum excedentes labores & sumptus.

¶ *De illa tam celebri quæstione, vtrùm vsurarius acquirat dominium rei per vsuram acquisitæ, vbi inter latam exactamq; disputationem stabilitur argumentis fortibus sententia negatiua, & soluuntur argumenta Nauar. & aliorum allata pro parte affirmatiua.*

CAP. LXXIX.

Qō. 1. PEruenimus iam tandem ad illam potissimam quæstionem, quæ viam sternit ad notitiam alterius sibi annexæ quæstionis an vsurarius teneatur restituere fructus possessionis per vsuram partæ, & an illos faciat suos. Igitur celebris hæc quæstio est, quæ valde controuertitur a scholis, vtrum vsurarius acquirat dominium rei per vsuram acquisitæ. Circa hanc quæstionem duæ aut tres opiniones versantur in scholis, prima est glossillius tertius Ambrosij, si quis vsuram. 14. q. 4. quæ asseruit per damnū vsurariam transferri dominium in vsurarium, cui subscribunt Palud. [a] atque Adria. [b] qui ait esse opinionem communē Canonistarum, & citat in eandem sententiam Enrricum Gandensem in quolib. 4. q. 27. Imo in eandem sententiam citat D. Thom. in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 4. tamen secundū Syluestr. [c] tantum dicit D. Thom. quod secundum opinionem aliorum transfertur dominium, ibi patet. Sotus quoque [d] ait quòd D. Thom. ibi tantum ait quosdam hoc dicere in eandem sententiam. Sotus autem citat Scotum. [e] At verò F. Iosephus in suis floribus in materia de vsura, vbi de hoc pertractat ait priusquā ad quæstionem respondeat velle se Scotum ab hac calumnia impositā tutari, quia potius inquit Scotus tenet vsurarium pecuniæ fœnebris non sibi comparare dominium, quia solum vt impertinens oppositum admisit, quoniam solum istam consequentiam, esto antecedēs esset verum secundum

a *Palud. in 4. dist. 15.*
b *Adrian. in quæst. de vsura.*
c *Sylvest. ver. vsura. 6. §. 1.*
d *Sotus de iust. & iure. lib. 6. q. 1. art. 4.*
e *Scot. in 4. dist. 15. q. 2. art. 3.*

secundum alios,non valere voluit commostrare, scilicet vsurarius acquirit dominium rei per vsuram acquisitæ: ergo non tenetur illam restituere,sicut nec valet mutuata vsus acquirit dominium mutui, ergo non tenetur illud restituere.Nauarrus [f] quoque sequitur Glos.dicēs,quod dominium rei per vsuras lucrifactæ transit in vsurarium quam Glos.ait communiter esse receptam, quæ respōdet cap.siquis vsuram.14.q.4.contrarium significanti.

[f] *Nauar. Sum. Lat. c.17.num. 265.*

¶ Argumenta autem quæ hæc opinio habet pro sui fulcimento hæc sunt suo ordine.Primum,quia mutuatarius libere donat,cum ergo per liberam donationem transferatur dominium, sequitur quod & per vsurariam donationem dominium transferatur. Et confirmatur quia si non esset libera donatio, esset quia necessitate compellitur mutuatarius accipere mutuum sub vsuris,sed aliquando absque necessitate petit mutuum sub vsuris,ergo tunc non compellitur.

¶ Secundo arguitur metus multo efficacius tollit voluntarium,quam necessitas accipiendi mutuum,sed tamē non obstante metu, transfertur dominium [g] licet detur repetitio, & tales contractus sint in irritum reuocandi, ergo à fortiori per dationem rei vsurariæ, quæ non est tam inuoluntaria sicut si metu,esset facta,transfertur dominium. Et confirmatur, quia etiam contractus matrimonij metu contractus,si metus non sit cadens in constantem virum, tenet & potestatem supra corpora coniugum inuicem transfert, ergo multo magis contractus vsurarius,vbi maior subest libertas in donante vsuras,illarum transferet dominium.

[g] *cap. Alias de his quæ vi metúsve causa fiunt.& l.metū.ff. eod.*

¶ Tertiò arguitur ex sententia Aristoti.3. Ethicorum de maritimo mercatore exemplificantis, qui metu tempestatis,abijcit merces in mare, vbi secundum Aristot. licet inuoluntarij quidpiam admixtum insit,nihilominus est illa abiectio mercium simpliciter spontanea, ergo pariter illa datio vsuræ pro mutuo, licet alias nollet dare, erit simpliciter spontanea, ac per consequens sufficiens ad transferendum dominium.

¶ Item quarto arguitur,quia mutuatarius non dat vsurario pecuniam vsurariam tanquam in depositō, neque in pignus, neque per locationem, quibus contractibus non

non transfertur dominium sed vere dat pro mutuo, ergo transfert dominium. Item vltimò arguitur, quia si non transferretur dominium, sequitur quod omnes contractus, quos vsurarius cum illa pecunia vsuraria conficeret essent inualidi. patet sequela, quia perinde esset, ac si furto pecunia furtiua cuius non est dominus illos contractus faceret, at consequens videtur durum, quia si tales contractus essent inualidi, quicunque vsurario panem, aut vinum venderet, aut rem, teneretur restituere pretium vero domino. Igitur his tamen non obstantibus, & non obstante, quod Adrianus in suam contrariam sententiam affirmatiuam omnes iuris doctores citet, quia Sylueste quoque qui iuris est doctor, verbo, Vsura. 6. dicit opinionem negatiuam D. Thom. [h] teneri communiter à doctoribus, opinionem negatiuam indubie veram sustinemus. Nam non nos deterret illud verbum Adriani omnes tenere opinionem affirmatiuam, quia vt tanquam rei expertus ait Sotus, mos est doctorum de hoc etiam nil conuenire, scilicet quænam sit opinio communis. Praeterquam quod D. Thomæ authoritas, qui opinionem negatiuam hic expresse tenet tanta est, vt merito contra authoritatem aliquorum doctorum eius authoritati magis sit cedendum, quia potioribus rationibus regulariter suã sententiam solet communire.

h D.T. 2.2.q.8. art.3.

¶ Sit igitur conclusio responsiua ad quæstionem quæ indubitate est vera, rei vsurariæ, per dationẽ mutuatam in vsurarium non transfertur dominium: neque eius dominus fit vsurarius. Hæc cõclusio est Diui Thomæ quam expresse tenet. 2.2.q.78. in vltimis verbis arti. vbi ait quod fructus rei per vsuram extortæ, ideò sunt restituẽdi, quod qui eam dedit est eiusdem rei dominus. Hanc autem opinionem Diui Thomæ sectati sunt antiqui doctores Alexander, [i] & Altisiodorensis, [k] & Ricardus, [l] & Caietanus qui quodlib. 1. fecit de hoc quæstionem tertiam, illi & frater Iosephus qui in suis floribus eam sequitur, at Scotum potius fuisse eiusdem sententiæ. Est Syluestri, verbo Vsura. 6. quæstione prima. Quam antequam suis rationibus corroborare aggrediamur supponenda est illa vera sententia, scilicet quod nuda traditio rei non est certum signum translationis dominij, vt probe docent Syluester & Sotus

i Alex. 3 par. q. 66. num. 4.

k Altisiodor. 3. par. tract. 21. q. 1.

l Richard. in 4. dist. 15. q. 4. art. 5.

& Sotus locis citatis, & probant ex ff. de acquirendo rerum dominio. l. nunquam, vbi sic habetur, *Nunquam enim nuda traditio transfert dominium, nisi venditio, aut iusta causa præcesserit propter quam traditio sequeretur.* Hoc præiacto fundamento, primum instat probationis argumentum ta quia hic neque lex, neque arbitrium voluntatis soluentis vsuram, vsuræ transferunt dominium: ergo per solutionem vsuræ non transfertur dominium. Patet hoc quia non est alia via transferendi dominium, nisi per legem, aut per voluntatem dantis, sed probatur antecedens quo ad primam partem, scilicet quod non per legem, quia lex omnem talem contractum vsurarium vetat, ergo translationem dominij rei vsurariæ non concedit. Quo ad secundam partem patet, quia vt ex maxima præsupposita constat, per hoc quod mutuatarius voluntarie pecuniam tradit vsurario, non constat eius traduxisse dominium, supponimus enim non eam dedisse ratione amicitiæ mere gratis.

¶ Et confirmatur quia non datur illa pecunia vsuraria gratis, sed ratione contractus mutui: at contractus mutui, quando in eo vsus pecuniæ emitur, quia talis vsus, nullo est seorsum pretio extimabilis, non arguit translationem dominij: ergo nullum est argumentum conuincẽs quòd voluntas soluentis vsuras sit dominiũ earum transferre.

¶ Et confirmatur secundò, quia secundum regulam iuristarum, dum non constat de opposito, nullus præsumitur, quod suum velit abijcere dominium, quia auara esse videtur natura hominis post peccatũ, cum ergo mutuatarius non præsumatur donare quod dat vltra sortem, fit vt illic nulla fiat dominij transmissio. Nec valet obiectio, quod si non dat id quod plus dat in pignus, vel in depositum, quod conuincitur illud dono dare. Quia illud dono non datur, sed quia aliter non potest extorquere mutuum, hac sola causa dat. Neque valet replica quod si non vult transferre dominium, ergo decipit hominem, quia bene ad hoc respondet Sotus negando consequentiam. Imo fenerator seipsum decipit. Nam postquam accipit quod illi non debetur, ipse viderit, quomodo recipit. Si quæras ergo qualis est ista traditio, alio nomine dico quod ca ret, quia solum dicitur traditio vsuraria.

¶ Secundò

¶ Secundò probatur, quia omnes partis aduersæ fautores fatentur fœneratorem fructus ex fundo vsurario acceptos, teneri restituere, & huius nullam aliá rationem afferre possunt præter eam, scilicet quam reddit Diuus Thomas, quia dominium eiusmodi fundi vsurarij recepti vsurarius non acquirit, nam si acquireret, quia tales fundi domino solita est fructificare, illos fructus faceret suos, neque eos teneretur restituere. Quod si quis respondeat istos fructus deberi ratione moræ, sequitur si mutuatarius illum non esset culturus fundum, sibi illi non deberentur fructus, quod non est verum. Confirmatur: quia cum leges omnes aduersentur, exosumq; habeant vitium vsurarum, vsurarijsque odiosissimæ sint, si iam dominij translatio eis concedatur, hoc in tantum esse fauorem suum glossabunt, vt se dominos agnoscentes talis rei, eam nulla obligatione restituendi teneri sibi persuadebunt, sibidum mutuatarius eam non repetit.

¶ Item tertiò arguitur, quia mirum est quod leges impedire translationem dominiorum soleãt in dationibus quæ fiunt pro re turpi, & iniurioſa, vt si detur assassino aliquid, vt hominem occidat, aut pro corrumpendo iudice, aut Simoniace, quia res spiritualis non est vendibilis, & quod datio vsuraria pro vsu mutuatę pecuniæ, quæ secundum nullius est pretij, transferat dominium. Argumentum est ergo leges istius contractus prohibitrices translationem dominij impedire. ¶ Sed dicet aliquis nobis adhuc quid prohibet, vt ratione mutui saltem, si non grauis, possit mutuatarius id plus vsurario donare. Respondeo cũ Altisiodorensi doctore graui, quod mutuatarius nõ potest rendit id dare aliter, quam iura permittunt, quæ dominij traductionem prohibent illa ratione. Imò si ratione tali mutui contractus, & conuentionis vellet donare, dominiumq; transferre id facere nõ posset prohibente id lex diuina, naturalique quæ hac via vsurariũ ad aquirendum dominium incapacem inabilemq; reddit.

¶ Item arguitur præsertim contra Nauarrum ex eius assertione. [m] leuis metus inquit eatenus in foro consci- tiæ inualidat factum, quatenus fuit causa saltem sine qua non illius actus argum. cap. fina. de iniurijs, & hoc quia metus leuis in conscientia, secundum quid inuolun-

m *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 29.*

tarius

tarium facit actum: sed etiam hîc mutuatarius secundum quid inuoluntariè dat, quia metuit quod vsurarius aliter sibi non mutuabit, & quia cum teneatur gratis mutuare, cum petit vsuras, ingerit sibi metum vsurarius, quod aliter mutuum non dabit: ergo metus hic, vel inuoluntariũ hoc, etiam secundùm quid inde causatum in conscientia, contractum, & dationem hanc inualidabit ex ore suo Nauarrum hic iudicamus. ¶ Arguitur etiam argumento Soti, quia si vsurarius esset dominus vsurariæ pecuniæ, sequeretur quòd si nõ haberet vnde integrè suis debitoribus solueret, habendo creditores antiquiores quibus debet ex contractu licito, ex pecunia vsuriæ postea contracta non mutuatariis à quibus illam extorsit, sed creditoribus antiquioribus, restituere deberet, quod nemo cõcedit. Quod autem hoc sequatur patet, quia debitor ex pecunia cuius est dominus cæteris paribus antiquioribus creditoribus prius restituturus est.

¶ Vltimò quoque confirmatur, quia proiiciens merces in mare, licet inuoluntariè faciat secundùm quid, & voluntariè simpliciter, non amittit earum dominium, ergo neque etiam mutuatarius licet simpliciter voluntarie det vsuras, quia tamen secundum quid inuoluntariè eas dat, non amittet earum dominium.

¶ Secũda conclusio non solum in rebus acquisitis per vsuram non vsu consumptibilibus, vt in possessionibus, sed etiam in rebus vsu consumptibilibus, quales sunt quæ consistunt in numero, pondere, & mensura, vt pecunia, vinum, oleum, triticum dum manent impermixta ista, nõ transfertur dominium in vsurarium. Hæc Soti est, & Syluestri, qui adiicit istam limitationem scilicet quandiu ista manent impermixta. Hanc conclusionem statuimus contra alios existimantes Diuum Thomam in istis rebus vsu consumptibilibus sensisse contrarium. Nam ait Sotus Diuum Thomam in solutione ad tertium, idem astruere de pecunia vsuraria, scilicet quod eius quoque ab vsurario non acquiratur dominium, vbi ait, quod vsurarius plus iuris habet in re acquisita de pecunia vsuraria quam in ipsa pecunia vsuraria, quia in re tali pecunia vsuraria acquisita habet dominium, & possessionem, sed in pecunia tali non habet dominium, & patet, quia eadem est

vtrobique ratio, tam in conſumptibilibus, quam in vſu non conſumptibilibus. Hæc cõcluſio eſt etiam fratris Ioſephi vbi ſupra. Et tandem ibi addit Syluester quod ſi quis velit contendere quod fictione iuris ciuilis vſurarius fit dominus, tamen iure diuino, & canonico oportet dicere, quod dominium maneat penes ſoluentem, niſi extra rationem mutui donet, ac perinde idem eſt in conſcientia quoad omnem effectum, ac ſi dominium in vſurarium non eſſet tranſlatum.

¶ Igitur ad argumenta in contra ad primum dicitur quod ita eſt, illa enim eſt cauſa, quod non fit tranſlatio dominij, quia eſt non libera donatio: ſed vſuraria data ratione mutui quæ nihil valet. ¶ Ad confirmationem dicitur quod parum refert mutuatarius neceſſitate compulſus, vel ſi vt ſuo tantum obſequatur animo mutuum petat, ſi poſtquam conſtituit petere mutuum, compellitur vſuras dare, quia non poteſt aliter mutuum obtinere.

¶ Ad ſecundum argumentum multipliciter reſpondetur. Primò ex mente Soti, quod etiam datio per metum, cum non ſit ſpontanea, non eſt cur transferat dominij, neque iura contrarium volunt, imò plane docent huiſmodi dationes, ſcilicet non irritandas, ſed vt irritas declarandas fore, & fatetur Sotus cum quis iurat latroni ſe daturum pecuniam, ratione iuramenti tenetur dare: ſed cum tradiderit minime dominium traducit.

¶ Et ſi obiiciatur contra quid ſi iuret ſe velle transferre dominium in vſurarium cum mentiri non intẽdat, ſed ficte iuret, ſequitur quod tunc transferat dominium. Reſpondetur ex mente fratris Ioannis de la Peña doctiſſimi, quòd ſi iurauit ratione mutui dominium transferre, tunc prohibente hoc iure naturali, & poſitiuo, non acquirit vſurarius dominium, quia fit incapax iure naturali talis dominij ratione mutui principaliter, ſed dato ſibi ſic peraſſet dominium, obnoxius maneret reſtitutioni etiam fructuum, quia à principio fuit in culpa & tenebatur rescindere contractum ex iuſtitia.

¶ Secundò ſoluitur argumentum ex mente eiuſdem magiſtri Ioannis de la Peña dicendo quod in illo capite Abbas de his quæ vi, metus. non dicitur quod contractus irritetur quaſi ipſe, qui per metũ obtinuerat poſſeſſionẽ illius

ties haberet dominium, sed quia habebat possessionem quasi æquiualentem dominio, & erat apparentia, quod contractus esset validus, ideo dixit fore irritandum in foro exteriori cum vere in conscientia esset irritus.

¶ Tertiò soluitur, quia in aliis contractus metu initi inbentur irritari, quamuis non tantopere sint suapte natura gratuiti, quia fiunt cum pacto interdum do, vt des. At mutuatio iure naturæ est contractus gratuitus, & datio gratuita nihil vltra sortem sperans sicut donatio est actio gratuita. ergo sicut nō solum metus leuis, sed quodcunque inuoluntarium secundum quid in conscientia irritat donationem: sic & mutuationem non gratuitam quo ad illas vsuras, quas nollet dare.

¶ Ad illud de matrimonio coacto valenti ex metu leui contracto concessō antecedenti negatur quod pari ratione datio vsuraria, non obstante inuoluntario secundum quid sit valida, quia est differentia patēs. Primò, quia cum matrimonium sit sacramentum, & continens perpetuam inseparabilitatem noluit ecclesia propter reuerentiam sacramenti, ex leui metu, vel ex inuoluntario leui inualidari: secus de contractu accipiendi aliquid ratione mutuationis quæ gratuita debet esse, & gratis fieri.

¶ Secūdò soluitur ex mente fratris Ioannis de la Peña, quia est differētia secunda, etenim contrahens matrimonium voluntarie intendit tradere dominium corporis in vxorem si verba profert necessaria, scilicet accipio te in vxorem, quia alias mentiretur, at qui dat pecunias vsuras vsurario, dominium non intendit transferre, quia nihil tale affirmat, sed tantum illud tradit quod est necessarium ad redimendam suam vexationem.

¶ Ad tertium argumentum ex philosopho respondetur quod licet ita sit quod illa datio vsuraria sit voluntaria simpliciter authore Aristotele, tamen inuoluntarium secundum quid in ea mixtum sufficit ad irritandam illam ipso facto, ratione iam dicta.

¶ Ad quartum concedo quòd non dat ratione pignoris, aut depositi, sed dat ratione mutui, quæ ratio, nisi alia adsit impedit translationem dominij.

¶ Ad vltimum responsio patebit, cum de validitate, vel nullitate contractuum initorum cum vsurariis statim

nobis est disputandum. Circa hanc quæstionem mo-
sius quam nobis erat animus, sumus immorati, consi-
tamen, & non ab re, nempe, vt pateat, quam sint falsa
foro conscientiæ assertiones aliquæ, quas Nauarrus cu
aliis canonistis, ex principiis contrariis ad nostras co-
clusiones, quæ quidem proculdubio ostendimus esse pri-
cipia falsa infert.

¶ *De conclusionibus specialibus, quæ inferuntur ex sententia negatiua hac, quod in vsura non transfertur dominium, quæ vera est contra Nauarrum, & an hæredes vsurarij debita vsura teneantur singuli restituere insolidum actis non soluentibus, an solùm pro portione partis quam quisque adiuit.*

CAP. LXXX.

POstquam fundamentalem ad plures conclusiones præiecimus basim, supereſt nunc conclusiones, quæ inde eliciũtur statuere, & alias ei annexas, atque cõfir-

¶ Sit igitur prima conclusio, si aliqua domus, vel pos-
sessio sit empta ex pecunia vsuraria, non est restituenda
mutuatario soluẽti pecuniam vsurariam, vnde empta est
ab vsurario. Hæc conclusio est iuridica, & probatur ca. ci-
tu. & cap tua. de vsuris. patet ex D. Tho. [a] q; possessiones
quæ de vsuris sunt comparatæ non sunt eorum, quorum
sunt vsuræ, sed illorum qui eas emerunt. Sunt tamẽ obli-
gatæ illis, à quibus fuerunt vsuræ acceptæ sicut & alia
bona vsurarij, & ideò non præcipitur, quod assignentur
istæ possessiones his, à quibus acceptæ fuere vsuræ, quæ
forte plus valent quam vsuræ, quas dederunt, sed præ-
cipitur quod vendantur possessiones, vt si aliunde vsurarij
vsuras non sint soluendo, earum pretia restituantur secũ-
dum quantitatem vsuræ acceptæ. Hæc D. Thomas.

a D. Tho. 2.2. q. 78. art. 3. ad 2. arg.

Qõ. 1. ¶ Sed quia hic idem Diuus Thomas docet, quod pos-
sessiones fœnebri pecunia emptæ sunt obligatæ soluen-
bus vsuras, sicut & alia bona vsurarij: Quæritur an hoc
sit verum. Nam Nauar. [b] ait contra D. Thomam verum es-
se quod bona vsurarij nõ sunt obligata pro vsuris exto-
tis, quia inquit nullo iure probatur talis obligatio: & ita
tenet Ioannes Andr. Panormit. & communis in cap. ci-
tu. &

b Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 295

in. & in cap. tua per illum textum inductum ibi à Panor-
mit. de vsuris contra glossam in vtroque cap. & in cap. 2.
eod tit. lib. 6. quam etiam ibi Domin. & Franc. reprobant.

¶ At quia hic Nauarrus confuse, & citra distinctionem loquitur, & quia referente Soto c isti dicũt quod illa bona quæ per vsuram extorta sunt obligata manent, reliqua vero legitimè acquisita minime, quia nullum ius id præcipit inquiunt, & quoniam S. Thom. in eadem solutione secundi non modo illa quæ vsuraria pecunia empta sunt, verum omnia affirmat esse obligata, ideo per distinctionem ad quæstionem respondendum mihi esse videtur.

c Sotus de iust. & iur. lib. 6. q. 1. art. 4.

¶ Nam triplicia sunt vsurarij bona, id est illa quæ veluti vsurarium pretium acquisita sunt ¶ Secunda bona eius sunt quę pecunia vsuraria sunt empta. ¶ Tertia bona eius esse dicuntur quæ alias via licita, scilicet hæreditate, vel successione vel licito lucro sibi comparauit, & licite possidet. ¶ Præterea, & de obligatione quoque distinguendum est: nam alia est obligatio personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones. ¶ Alia vero est obligatio realis quę ratione rei ligat personam. Res ergo primi ordinis secundum Sotum puta quæ vsu non consumuntur, quæ sunt vsura, vel furto sublatæ, obligatione reali manẽt restitutioni obnoxiæ, quippe quæ eodem numero reddendæ sunt, eo quod dominiũ fixum permanet penes primum possessorẽ. Quocirca obligatio hæc quocunque cum re ipsa transmeat: nempe siue vendantur, siue donentur, siue iure hæreditario hæc bona possideantur, obligatur possidens easdem res ratione rei acceptæ restituere vero domino. Sed sunt alię res, siue vsuraria pecunia emptæ, siue legitimè ab vsurario acquisitæ, vt verbi gratia sunt patrimonialia bona eius, & hæ res non sunt obligatione reali restitutioni subiectæ: sed personali: nam fœnerator vsuriũ numisma per vsurã sibi parans, restitutioni sit subditus, & ratione ipsius cuncta quæ possidet.

Qó. 8.

¶ Quod si quis sciscitetur quænam inter hãc vtramque obligationem subsit differentia respondetur sane latissimum inesse discrimen. Nam hæc obligatio personalis non transit perinde ac realis cum rebus, sed tantum in illos, qui loco personæ succedunt (verbi gratia) si vsurarius vendat suum patrimonium, quando alia sibi suppetunt

petunt bona, quibus soluēdo sit vsuras, si postea redactus fuerit in egestatem taliter, quod iam non est compos restituendū, emptores illius patrimonij liberi sunt restitutione. Nam bona ab ipsis empta bona erant fœneratoris: veruntamen, si vsurarius cum iam obierit aliqua reliquit legitima bona, etiamsi vsurariam substātiam totam distraxerit, vel abligurtiuerit, hæredes vsurarij tenentur paternas vsuras soluere ratione obligationis nō quidem realis: sed personalis, quia succedunt loco personæ defunctæ.

Qō.9. ¶ Hinc protinus facilis est descensus ad fœneratorum hæredes, vtrum teneantur restituere, & an insolidum, & quidem non tam dubitatur quod teneātur restituere, quia testamenta vsuraria, vbi vsuræ legantur sunt ipso iure nulla, [d] sed quo modo teneantur, id est quod magis hic inquiritur. ¶ Igitur pro decisione dicimus. Primō, quòd res ædem vsurariæ in hæreditate permanentes primo restituendæ sunt: quia obligatione reali propriis dominis sunt debita, quæ quidem obligatio realis cum ipsis rebus in se alienis, quocunque migrat.

d *Vide tit. de vsur. in 6.*

¶ Secundò dicimus quod si nihil illorum bonorū, quæ in se fuere vsuraria iam supersit, tunc hæredes ex aliis legitimis bonis si vsurarius ea reliquerit, tenentur restituere vsuras, & quidquid ille debebat propter personalem obligationem, eo quòd hæredes loco personæ defuncti subrogantur, tenentur (inquam) in conscientia, si bona debitorum summam adæquent, alioquin satis est, si totam hæreditatem restituant, nec vltra facultates hæreditas tenentur. ¶ Si autem in foro exteriori hæreditatem acceptarent in tali foro cogerentur in totū, nisi forsitan beneficio inuentarij acceptarent pronuntiando se tantum bonorum in inuentarij charta scriptorum esse hæredes.

Qō.10. ¶ At hinc iam oritur dubitandi ratio, vtrum hæredum singuli insolidum teneantur, an dūtaxat pro rata, & quota singulis obuenienti ex hæreditate. Nam & de hoc inter doctores variatur: quia Syluester, [e] inresolutam videtur relinquere quæstionem tantum contentus dixisse secundum opinionem tenentium omnia bona vsurarij manere obligata vsuris, teneri singulos hæredum insolidum, secundum vero opinionem, tenentium nud

e *Sylu. est. verbo, vsura 6. §. 1.*

non omnia esse obligata, quemlibet teneri tantum pro rata. Sed hanc distinctionem autumat Sotus parum ad rē facere. Cum iuxtà placitum Diui Thomæ omnia bona vsurarij semper maneant obligata siue obligatione reali, si sint ē se vsuraria, siue personali etiā si sint licite acq̄sita.

¶ Igitur resoluendo quæstionem primo ex mente Soti dicimus, quod res illæ quæ pretium fuere vsurarium à quouis hæredum possideantur, reddendæ sunt domino, & tunc cæteri cohæredes tenētur illi refundere pro ratione suæ portionis.

¶ Sed quid si sunt alia bona, scilicet licitè acquisita an tunc tenebuntur insolidum? Et videtur quod sic, propter rationem fratris Iosephi ita tenentis quia bona defuncti secundùm Diuum Thomam, etiam licite acquisita, sunt vsurarum debitis obligata, ergo aliis hęredibus suas partes non restituentibus, quia nolunt, vel iam non sunt soluendo, quia cōsumpsere, alius hæres de domini parte ad se perueniēte tenebitur insolidum, id est integre eam restituere, quia cū illa obligatione personali defuncti, cuius loco in illa parte est subrogatus transibit. Sed Sotus tenet contrarium, scilicet quod hæredes etiam de bonis pecunia vsuraria emptis, quando omnia non requiruntur ad solutionem vsurarum, solum singuli tenentur pro rata partis sibi obuenientis, etiam si alij nolint soluere, vel non sint soluendo, & non tenebuntur ad totam partem, vt significat Sotus hac ductus ratione, scilicet quod obligatio personalis non transit ad hæredes, nisi ratione hæreditatis, ob idque obligatio ista dispertitur secundum proportionem hæreditatis cuiusque.

¶ Igitur ne propositis vndique opinionibus, & rationibus, lector maneat in ancipiti, dico primò, verisimilius est, & magis rationi, & iuri consonum, quòd si quis hæredum non habet vnde restituat, alius pro suæ hæreditatis parte est obligatus restituere, eam integre (si opus fuerit) restituendo, quatenus satisfiat pro posse creditori debiti vsurarij. Hoc patet primò ex ratione fratris Iosephi desumpta ex doctrina Diui Thomæ, quia omnia bona illa sunt obligata pro vsuris, & successio non potuit tollere istam præcedentē obligationem, quam agnouit Diuus Thomas. ¶ Secundò patet, quia in foro exteriori citra

præsumptionem sic iudicabitur,& ius fori,& ius poli, id est conscientiæ: idem est, vbi sententia non fundatur in falsa præsumptione. ¶ Tertio patet, quia hæc sententia est Nauarri dicentis,[f] quod si quis eorum hæredum non habet vnde restituat, alius ad id pro suæ hæreditatis parte, quantum feret (inquit Nauarrus) obligabitur, id est ad solum pro rata: sed quantum feret, id est quantum pars à se lata adæquauerit ad debitum, vel partem debiti probat ex cap. tua nos. de vsuris, ex quo infert etiam legatarios, & donatarios, qui gratuitò aliqua acceperunt à vsurario, teneri restituere, si quæ obuenerunt ad hæredes, non sufficiant, quatenus facti sunt locupletiores.

[f] *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 278.*

¶ Igitur si quis oppositam sententiam Soti voluerit tenere, quæ etiam est Caietani in opusculo, qui cõtrà Bernard. ait quod ius exigendi in integrũ secundum etiam rigorem iuris partitur in hæredes, non damnabo propter authoritatem tantorum virorum: sed tamen me consulit non faciet, quia eorum ratio, scilicet quod illa obligatio personalis partitur inter hæredes magis est pia, quam iuridica. Quod si secũdum ius est vera est casu, quo omnes hæredes pro rata suæ partis sunt soluendo. Si autem alij iam impotentes sint ad soluendum, iuri magis consonũ est quòd tũc iste qui solum potest soluere, soluat, vel restituat integrè partem totam si necessaria sit pro satisfaciendo debito vsurario tota. Alij tamen manebunt obligati ad recõpẽsandum sibi eam partẽ, quam vltrà ratam soluit, quia alij non fuere pro tunc soluendo. Sed opinio Soti, & Caietani in cõscientia forte est vera quando alij cohęredes possunt pro rata restituere, sed nolũt: quia tunc cum via iustitiæ creditor possit ab omnibus cohæredibus potentibus soluere debitum vsurarium pro rata illud recuperare, æquitati cõsonum est, quòd vnus solvat etiam si alij nolint, suas partes soluere, vltra ratam non cõgatur restituere, quia tunc in foro exteriori sic iudicaretur, quia malitia nolentium soluere alteri nocere non deberet.

¶ In hac

In hac quæstione vtrùm per vsuram transferatur dominium an magis standum sit opinioni Canonistarum, quã Theologorum. Cæteris paribus, & de proficua quæstione qui contractus initi cum vsurario sint validi, aut non, de genero, famulis, liberis, vxore, ab vsurario stipendium, & sustentationem accipientibus.

CAP. LXXXI.

ADhuc & alia scitu necessaria dubia ex supradictis fundamentis, scilicet quod in vsurarium non transferatur dominium persequi necesse est. Nam secundùm Diuum Thomam ex prædicto principio non sequitur quod vsurarius teneatur restituere, quod de pecunia vsu tanta iusto lucro lucrifecit. Nam revera id nõ tenetur restituere, quia ratio Diui Thomæ id vonuincit, quia si pecunia, & quæcunque alia res ipso vsu consumptibilis re vera ex se vsum fructum nõ habet sicut domus, vel ager, vel res non vsu consumptibilis solet habere, quare ergo tenebitur restituere id lucri, quod suæ industriæ adhibitę in negotiando debetur. Igitur non hoc lucrum, sed damnum emergens, vel lucrum cessans, si quod domino ex tali retentione, vel acceptione pecuniæ iniusta obuenit restituere debitor, vel vsurarius tenebitur.

¶ Hinc iam ex prædicto principio liquet falsum prorsus assertum Nauarri,[a] cùm ait dominium rei per vsuras factę, id est acquisitæ transire in vsurarium, quia falsa est glossa illa capit. si quis vsuram. 14. q. 4. quam sequitur, quia est deuastatiua illius textus, quòd si verum in aliquo casu habet, est, vt diximus in casu quo bona vsu cõsumptibilia vsurariè accepta, sunt iam confusa & permixta cum aliis propriis bonis vsurarij vsu consumptibilibus eiusdem speciei. Secus si sunt, aut permanent impermixta, prout prædiximus ex sententia Syluestri.[b]

¶ Sequitur etiã esse corollarium falsum, quod Nauarrus ibi infert ex prædicto principio, vbi ait, quod dominium rei venditæ per vsurarium transit in emptorem, ita quod nõ potest auferri ab eo, qui soluit vsuras p earũ restitutione, quia si loquitur de ipsamet re in se vsuraria, & vsurariè accepta qualis est domus. possessio, vel equus vt

a *Nauarr. Sum. Lat. cap. 17. nu. 265.*

b *Sylvest. verbo, vsura. 6. §. 1.*

significare videtur, suum istud dictum procul abesse vero, quia quidquid dixerit Panormit. cum communi. nonistarum in cap. cum tu. sufficientissime patet in conscientia, & in iure naturali secundum Diuum Thomam suum fundamentum esse falsum, scilicet quod per traditionem vsurariam transfertur dominium. At in his quæ pertinent ad ius naturale, & diuinum quando apertus in contra non extat textus, potius ascultandum est Theologis, quam canonistis, & potius Theologis antiquioribus, & grauioribus cęteris paribus, at quæstio hæc vtrũ per traditionem vsuræ trãsferatur dominiũ magis iure diuino, & naturali, & ratione naturali venit decidenda, igitur eius diffinitio magis ad Theologos pertinet, quam ad iuristas.

¶ Cũ igitur grauiores, & antiquiores Theologi simul cũ D. Tho. Caiet. Soto, & Sylueſtro, & aliis Thomistis teneant in hoc casu dominiũ non transferri, idque suratationibus moraliter euincãt, sequitur quòd si vsurarius vsurariæ non fit dominus, sed semper manet aliena, si vendiderit, perinde est, ac si fur rem venderet alienam, ideo qui eam soluit pro vsuris, poterit in conscientia cuperare ab emptore pro vsuratum restitutione.

¶ Sed verum est quod ibi addit Nauar. quod mutuarius potest recuperare rem, quam pro vsuris soluit vsurario si penes eum est, imo etiam si penes alium fuerit titulo gratuito translata, si loquatur de re vsu consumptibili vt pecunia, casu quo desunt vsurario bona ad restituendũ, tunc in isto vltimo puncto verum dicit. Si autem de re non vsu consumptibili vt de equo, domo vsuram acceptis, verũ etiã dicit in hoc quod dicit quod eã soluĩs potest eã recuperare etiã si penes aliũ fuerit titulo gratuito, sed falsum innuit in hoc quod significat quod si titulo oneroso, tales res nõ vsu consumptibiles, vt domus, fundus, equus essent translatæ in aliũ per vsuratiũ, cũ essent ab ipso vsurarie acceptæ, solutor, qui eas soluit nõ posset illas ab isto tertio recuperare, quia cum res sint, quæ manẽt, quoad dominiũ penes talem solutorẽ vsuræ, quare res suas in specie manentes non poterit recuperare?

c *l. si & me, & Titium. ff. de reb. cred.*

¶ Addimus tandẽ cũ eodẽ Nauarro quod ab omnibus est receptũ quod vsurarius non videtur acquirere dominium

nium pignoris sibi pro sorte mutui & debito sortis talis, & vsurarium dari, quia nec dominus per hoc q̃ illud impignorat dominium perdit, etiãsi amiserit illud ob nõ solutionẽ vsurarũ, secũdũ mẽtẽ Scoti [d] cõmuniter recepti.

d Scot. in 4. dist.

¶ Sed iã quæstio illa prolixa plura inuoluẽs dubia hic obuiat de cõtractibus initis cum vsurario an sint validi, vtũ si vsurarius vẽdat, emat largiatur munera, dotet filiã, stipendia famulis persoluat, si victui necessaria emat, valide hæc omnia contrahat. ¶ Ad hanc quæstionem respondeo nobis, sunt hæc rursus commemoranda fundamenta certissima, scilicet quod vsurarius non fit dominus rei vsurariæ acceptæ, siue res sit non vsu consumptibilis, siue consumptibilis vsu, vt vinum, pecunia, & quia esto fieret dominus cum teneri ad vsuras restituendas, nemo est qui ambigat. Qõ. 1.

¶ Supposito etiã, quod vsurarius tenetur restituere nõ solum possessionem vsurarie acceptam sed & fructus eius, quæritur clarioris ordinis gratia de singulis contractibus & primò de mutuatione, an qui mutuat vsurario possit ab eo mutuum recuperare. ¶ Atque vt in omnibus expediendis quæstionibus ex aliquo principio vniuersali, & certo procedamus, pro principio certo stabiliendum est, quod ad irritandum contractus cum vsurario initis secundum Sotũ eo coniiciendus est oculus, vtrum per ipsum contractum substantia vsurarij fiat minor, quã quæ ad soluẽdum debita sufficiat, vel nõ, nã iuxta hoc statuitur regula generalis, scilicet quod ab vsurario pecuniã vsurariam, vel quidquam aliud non in specie restituendum emptione, vel quocunque alio cõtractu recipiens tutus manet in cõsciẽtia, si vsurarius illa tantione impotens nõ fiat ad soluendũ debita, vel vsuras, quia vsurarij omnes contractus sunt validi iure naturæ, per quos non fit impotens ad soluendum vsuras. Et idem dicendum est prorsus de cõtractibus initis cũ debitoribus solum possidentibus aliena, aut licitè acquisita, omnia tamen obnoxia restitutioni priorum debitorum.

c Gabriel. in 4. dist. 15. q. 2. col. 31.

¶ Igitur ad quæstionem propositam de mutuãte vsurario, his præmissis, dico primum cum Gabriele [c] & cum Syuestro [f] quod q. mutuat ei quẽ scit esse vsurariũ in fines malos, aut vanos, nõ potest licite ab eo recuperare mutui

f Syluest. verbo, vsura. 8. q. 7.

solutionem

solutionem, si ex ea solutione facta impotens fieret ad restituēdas vsuras. Patet, quia qui mutuat ad malos fines non habenti vnde sua debita soluat, dignus est, cui non soluatur si tali facta solutione aliis debitoribus prioribus non potest solui. Hanc sentētiam responsiuam cautè No-

g *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 264.* uar. g limitat esse veram in conscientia in casu quo debita omnia essent æquè priuilegiata, sed certe debitum vsurarium respectu creditoris mutuantis scienter vsurario ad vanos fines, & scientis impotētem inde fieri ad restituendum ex solutione sibi facienda, magis priuilegiatū est quam debitum illius mutui, quare videtur prius solvendum, quia istud secundum debitum fuit etiam contractū illicite cum tali scientia.

¶ Insuper & sigillatim de contractibus emptionis, vel venditionis vbi quis contrahit cū vsurario ei vendēs, vel ab eo emens, an sint validi dicendum quoque nobis est. ¶ Igitur de his dicimus primò, quod qui emit ab vsurario eandem rem numero, & specie vsurariam ditam, tenetur eandem etiā si sit frugifera, cum suis fructibus restituere, seclusis tamē expēsis, deductisque laboribus, si quos subiit talis emptor in fructibus colligēdis. Patet, quia cum eius rei vsurarius non acquisierit dominium, nec etiam in emptorem eius dominium trasferre potuit, ideo tanquam res aliena ab emptore restituenda est domino simul cum fructibus.

¶ Secundò dicimus, si vsurarius habeat alias possessiones siue licitè acquisitas, siue pecunia vsuraria empta, tunc potest quicumque emptor pretio iusto illas sibi comparare. Patet, nam cum res istæ non sint in se alienæ rei obnoxiæ sint restitutioni vsurarum: iniuria nō infertur creditoribus. Quia eas emendo emptor vsurarium impotentē ad restituendum vsuras non efficit, cum soluendo pro eis pretiū suppeditet, vnde soluēdo vsuras esse possit.

¶ At verò quamuis hæc recte dicta sint: sed de contractu venditionis peculiare se offert dubiū an vsurarius, vel aliis debitoribus non habētibus nisi aliena bona, aut obnoxia restitutioni, nostras venales possimus offerre domus, vel possessiones in earum pretiū, accipiendo pecuniam, quā vsurarie exegere? ¶ Dicimus ergo hic nonnihil difficultatis magis inesse, nam Sotus de iustitia &

iure

ste, talem venditionem concedit esse licitam sua persua-
sus regula, scilicet quod hinc ex tali emptione possessio-
nis, vel domus, quam vsura vsurarius pecunia vsuraria
emit, non fit impotens ad vsuras soluendas, cum inde sibi
pateat diuitias vnde cum resipuerit soluendo esse possit.

¶ Sed hæc assertio nō est tam certa, nam Canus in re-
lectione, quam dictauit de Indis id licere inficiatur, quia
licet meam possessionem dum emit vsurarius, rē accipit,
vnde rursus eam vendendo, recuperare inde pretium, vn-
de soluat possit, sed negari non potest, quin aliquomodo
minus aptus fiat ad restituendum', quia in procinctu ha-
beas pecuniam ad manum, pro restitutione facienda, si
velit, eam pecuniam vsurariā dum soluit pro empta do-
mo. fit sanè vt iam non habeat ad manum, neque tam in
promptu, vnde restituat. Vnde ex complacentia domus
emptæ fit tardior ne eam vendat ad restituendum, quan-
uis Sotus quoque pro se allegare possit, quod forsitan vsu
rarius illam pecuniam insumpturus erat in vsus vanos, vn
de impotens fieret ad restituendū, securiorq; proinde vi-
detur ex hac venditione possessionis facta vsurario fieri
postea ad faciendam restitutionem.

¶ Igitur existimo opinionem Cani securiorē esse an-
te factum, maxime cum vsurarius non habebat animum
omnino auersum à restituendo, sed neque illā pecuniam
prodigere, sed seruare parabat. Sed opinio Soti toleranda
est post factum maximè, si in maiorem securitatem sub-
stantiæ vsurarij cessisse istud factū videatur, quia alias il-
lam pecuniam prodige erat distracturus.

Q. 3.

¶ Vltra hoc etiam nobis dubium faceſſit quæstio hæc, scilicet de vēdentibus vsurarijs vsu cōsumptibilia puta vi
ctui, vestituique necessaria, isti an teneantur pretium pro
his sic acceptum creditoribus vsurarij restituere. ¶ Sotus
ad hoc [h] videtur affirmatiuam tenere dicens cassum esse
contractum cum vsurario initum, vbi stipendia famulis
persoluat, vbi filiam dotet, vel victualia emat, quę certum
est ab ipso consumenda fore: quando inde fit impotens
ad vsuras soluendum, vide ergo inquit quantum periculi
sit cum vsurarijs, atque alijs, qui creduntur non alia bona
possidere, quā illicite acquisita huiusmodi cōtractus inire.

h Sotus de iust. & iure. lib. 6. q. 1 art. 4.

¶ Vt igitur distinctiùs, & limatiùs illucescat veritas di-
cimus

cimus primò, quod venditores illi, qui vsurarijs, vel debitoribus, qui omnia, quæ habent in bonis sunt restitutioni obnoxia, vsu consumptibilia statim consumenda, maxime ad luxum, & pompam vendunt scientes, vel debent scire, eos inde impotétes, ad persoluendas vsuras, vel debita efficere: sic acceptum pretium ab his vsurarijs, vel ab his debitoribus, creditoribus eorum restituere tenentur. Patet ex iure, de his quæ in frau. fiunt cred. Quia id scienter in fraudem, damnúmque creditorum vergit, dum restitutionem eis debitam ex inde impossibilem reddunt.

¶ At etiam de famulis vsurariorum quoniam non satis distincte est Sotus ibi locutus dicimus secũdò per distinctionem absoluentes quæstionem, scilicet quod duplices sunt famuli vsurariorum, vel debitorũ nihil aliud quam obnoxia restitutioni habentium; alij qui solum eis famulantur ad faustum, & pompam, & nihil eis per suũ famulatum afferunt vtilitatis, aut commodi temporalis, quo substantiam vsurariorum augeant, vel conseruent, & qui rescierint aut rescire debuerint, quod sic ab illis accipiendo stipendia, impotentes eos efficiunt ad restituendum vsuras vel alia debita, tenentur tunc creditoribus talium vsurariorum, vel debitorum pretium sui stipendij in ea quantitate restituere, in qua fecerunt eos impotentes ad restituẽdum. ¶ Si vero famuli eiusmodi sunt, qui suorum dominorum vsurariorum, vel alieni debitorum per suam industriam, & laborem, facultates adaugent in tãta quantitate, vel maiori quam est quantitas mercedis, quam pro famulatu accipiunt, nihil tenentur restituere de ea mercede, quam accipiunt. Patet, ex Conrado in de contractibus, non enim impossibilitant isti dominos suos ad restituendum.

¶ Et idem putat Conradus dicendum, & eodem modo distinguendum de artificibus conficientibus, hisque vendentibus vtensilia, si ea sint pro conseruatione substantiæ vsurariorum, vt si construãt eis domus, seras ferreas, ostia portas, arcas pro custodia rerum, licite ab his petunt horum pretium, quia hæc vtensilia portæ, arcæ, seræ, tũ non vsu ipso consumptibilia sunt statim, vel cõsumenda, tum etiam pro custodia rerum sunt vsurarij, non pro earum dissipatione. ¶ Secus esset, si artifices tales scienter vẽderent

res inutiles,& futiles nihil deseruientes,nisi ad luxũ,quia tunc scientes,vel scire debentes eos ad restituendum impotentes facere vsurarios, pretij pro his accepti ab eis fiunt debitores,quia tenentur restituere id creditoribus.

¶ Præterea licet per ea quæ dicta sunt conijcere lector possit, quid sit dicendum de ducente in vxorem filiam vsurarij & accipiente in dotem talia bona vsuraria,vel restitutioni obnoxia:sed tamen clarioris resolutionis gratia respondemus in speciali sic,quod si gener ducens filiã vsurarij, aut debitoris omnia bona habentis restitutioni obnoxia accepit in dotem bona vsuraria,vel licite acquisita,obnoxia tamen restitutioni, sciens vel scire debens per talem acceptionem dotis,se facere impotentem ad restituendum suum socrum tenetur ad restitutionem sic accepti in dotem.Si autem nesciebat, neque scire debebat se causare huiusmodi restitutionis impotentiam secundum Nauarrum in tractatu de redditibus ecclesiæ non tenetur huiusmodi bona vsurarij in dotem accepta restituere,ita Nauar.

¶ Quam ego sententiam Nauarri limitandam duco iuxta principia præiacta, quod sit vera, quando illa bona non erant in se vsuraria: sed alias licite acquisita,licet obnoxia essent restitutioni,quia si illa bona in se sint vsuraria, id est vsurarie accepta,cum sint aliena,neque eorũ in vsurarium transmissum fuerit dominium, neque eorũ dominium quantum attinet ad forum conscientiæ in generum traducere potuit: vnde si hanc impotentiam ad restituendum postea nouerit gener, tenebitur ratione rei acceptæ etiam si bona fide,& ignoranter acceperit restituere dotem.

¶ At ne nihil hic desit, quod merito desiderari possit, an filij vsurariorum,vel debitorum nihil præter bona restitutioni obnoxia habentium, possint ex huiusmodi bonis sibi victum capere,quæritur: at Nauar.sine dubio asserit,[i] quod filij quia aliter viuere non possunt, de bonis eisdem vsura acquisitis, quorum dominium in vsurariũ non transit,qualia sunt pignora frugifera,sine obligatione restitutionis viuere non possunt, tamen de alijs bonis etiam vsurariè acquisitis à patre, si alia non suppetant bona,viuere possunt tantum decenter, iuxta statum patris: sed

[i] *Nauar. Sum. Lat. c. 17.num. 269.& 270.*

tris: sed non sumptuosius, & hoc sine obligatione restituendi tempore opportuno neque inducendi patrem ad restitutionem, neque custodiendi, aut augendi per suum laborem bona paterna, vt possit restituere.

¶ At idem prorsus censet dicendum idem Nauarrus de vxore contra Syluestr. [k] & contra Cardinalem in Clementi. 1. q. 8. de vsu. & contra Imolam in eadē Clem. 55. quorum sententiam solum ad sustentationem ex pignoribus frugiferis vsurarie acceptis restringit vel ad sustuosam sustentationem ex bonis alijs vsurarijs, ita tenet contra Caiet. in sum. verbo. restit. his innixus rationibus, primò quod vsurarius licet pignoris pro mutuo dato non fiat dominus, fit tamen dominus rei sibi in vsuram datæ. Poterit ergo ex re cuius sit dominus vxorē, & filios aliunde sustentationem non valentes obtinere alere, & maxime si talis vxor, quæ est mater eius filiorum dotem attulit, tunc inde poterunt, tam ipsa quam filij alimenta capere. Nam dos est ad sustinenda onera matrimonij, inter quæ alimenta vxoris, & liberorum computantur.

¶ Item secundo, quia tantum obligatur maritus ad vxorem, libéros que ratione naturali sustentandos, quantum ad vsuras restituendas. [l]

¶ Igitur quo veritas huius dubij pateat respondeo per sequentia dicta, primo quod filij vsurarij, qui aliquo seruiendo victum quærere possunt, non possunt de bonis vsurariè acquisitis, victū quærere, nisi seruitia patri ita id mereantur. Hoc dictum patet ex Nauarro quia ad sustentandos pater non tenetur. [m] & in hoc conuenimus cum Nauarro. Diximus nisi seruitia patri impēsa id mereantur, quia si famuli, vt prædictum est, seruitia continentia ad augendā, custodiendamq; rem vsurarij impedientes, merentur victum, & mercedem: ergo filij, & vxor similia seruitia vtilia exhibentes alimenta saltem meruntur. Secus est, si huiusmodi filij aliunde sibi victum quæritare potentes, solum seruiunt ad mensam, vel alias res futiles nihil vtilitatis rei familiari afferentes.

¶ Secundò dicimus vxor, filij, & serui sub potestate vsurarij, vel patrisfamilias non habentis nisi bona aliena, vel bona vsuraria constituti in extrema necessitate licitè possunt comedere, & vestiri pro necessitate sua, & huiusmodi

k *Sylvest. verbo, vsura, 8. q. 2.*

l *arg. l. absid. 15. qui pot. in pign. hab.*

m *l. si quis a liberu. §. sed si filius ff. de liber. agnoscend.*

huiusmodi bonis alienis, vel vsurariis. Hæc est sententia Caietani in summa verbo restitutio, quia extrema necessitas caret lege.

¶ Tertio dicimus vxor quæ sufficientem asportauit dotem, ex bonis licite acquisitis ab vsurario obnoxiis restitutioni licitè potest pro se, & suis filiis, etiam extra extremam necessitatem, congruam suscipere sustentationē, sine vllā obligatione restituendi aut amplificādi rem mariti, & in hoc verū habet opinio Nauarri, quia ratione dotis acceptæ vsurarius, aut debitor alieni tantum, vel magis obligatur ad alendam vxorem, & filios sub sua potestate cōstitutos, quantū ad persoluēdas vsuras, vel debita.

¶ Sed quid si vxor non attulit dotem neque filij, qui sunt sub potestate patris vsurarij, nec ipsa incumbunt ad conseruationē rei familiaris, eiúsve augmētū, an sine obligatione restituēdi possint ex bonis vsurarijs, aut licite acquisitis obnoxijs tamē restitutioni vsurarum victum sibi capere, in hoc puncto totalis pendet inter Nauarrum solum ex vna parte, & Caiet. Sylvest. & alios ex alia. Qō. 5.

¶ Igitur vt omnia sufficienter discernamus, & discordes, si quomodo poterimus componamus. Dico quarto, quod vxor, & filij etiam sub patria potestate constituti, quando mater eorum non attulit sufficientem dotem, & neque ipsa, neque ipsi vtiliter gerunt negotium creditorum, sua industria, fauore, vel labore cōseruantes, vel augentes rem familiarē patris, nequeunt ex ipsismet pecuniis vsurarie acceptis à patre, etiam si non habeant vnde sustentari possint sibi victum capere, quin maneant in obligatione restituendi, cum sui fuerint facti iuris, ita dicimus cum Sylvestro & Caietano, quia non est æquum sed contra ius naturale est de re aliena cum iactura domini, sine intentione restituendi etiam in graui necessitate velle alimentari.

¶ Sed adhuc pressiùs dubium vrgemus postquam sine obligatione restituendi in prædicto casu de bonis in se ipsis vsurarijs, vxorem, & filios sustentari non posse, diximus, an saltem de alijs bonis paternis, obnoxijs tamē restitutioni vsurarum licite acquisitis vxor non afferēs dotem, liberique sub potestate vsurarij patrisfamilias constituti non habentes aliunde alimentū, sine obligatione Qō. 6.

restituẽdi possint inde alimoniam capere postquam rem familiarem in nihilo bonificant sed potius edentes, & viuentes inde, extenuãt rem familiarem, & quidem videtur, quòd possint sine tali obligatione, quia hic vrgere videtur ratio Nauarri: tantum etenim, vel magis ex iure naturali tenetur pater familias vsurarius vel alieni debitor, et bonis licite acquisitis alere liberos, atque vxorem, quantũ & vsuras, vel debita soluisse. Certè res est anceps. Igitur ne insoluta quæstio vbi perplexior apparet, relinquatur: dico quintò, quòd adhuc loquendo de vxore, vbi non attulit dotem, nec rem mariti sua industria auget, sine obligatione restituendi non potest ex bonis, licite acquisitis à marito durante matrimonio obnoxiis tamẽ restitutioni debitorum vsurarũ ali. Et patet, quia si sine ipsius vxoris industria, per industriã mariti res familiaris durante matrimonio multum fuisset adaucta, & multiplicata, inde secundum leges Hispaniæ, licet post mortem mariti possit suam ex bonis lucrifactis excipere medietatem, id tamen ei non permittitur, nisi solutis prius debitis durante matrimonio cõtractis & à se etiam solutis pro rata suæ medietatis, ergo tenetur etiam ipsa soluere vsuras durante matrimonio contractas pro rata suæ medietatis.

¶ Sed quid si nihil lucrifactũ est durante matrimonio, sed ipsa pro suo victu, & vestitu necessario, expẽdit bona mariti licite acquisita, & obnoxia restitutioni vsurarum. Certè licèt in hoc casu ratio Nauarri videatur persuadere, quod ad restitutionem nec ipsa, nec filij maneãt postea obligati; tamen ratio in contrarium vrget, quia iubetur dotem regulariter afferre pro sui sustẽtatione, vt non teneatur iure naturali eam cum iactura creditorum suorũ maritus alere. Tum quia non debet esse melioris conditionis vxor, quam vir, at ipse vir licet aliquando in casu grauis necessitatis, quando creditor ex dilatione necessitatem non patitur, possit suæ subuenire necessitati, & ex bonis obnoxiis restitutioni ali, non tamen sine obligatione restituendi cum cõstitutus extrà necessitatem possit restituere ergò etiã tenebuntur similiter restituere liberi, & vxor id quod insumpsere etiam de licitè acquisito à patre, obnoxio tamen restitutioni pro suo victu, necessarioque vestitu. Et hæc sententia Caietani est verisimilior,

milior, & tutior quam Nauarri, licèt sententiam Nauarri omninò damnare nō ausim, ex prædictis autem patet argumenta, quæ pro sua contraria attulit non esse adeò firma, quare qui voluerit eam sequi me consule non faciet & quia forte de adducente dotem intelligit Nauarrus.

¶ Vltimò dico cum Caietano quia poterāt tales vxores, & liberi anxiari de peccato vsurpationis alieni, ad eorum scrupulosas conscientias quietandas, dico (inquam) quod etiam si extra casum extremę necessitatis id faciant illæ personæ, quæ constitutæ sub aliena potestate, rebus vruntur alienis vel obnoxiis restitutioni, quia quasi coactæ sic faciunt, non peccant mortaliter, quia possunt excusari à mortali præsertim vxor, & filij constituti sub iure paterno cum timore domini & solum pro necessariis, sumentes cum animo restituendi quando poterunt, & de hoc creditor debet esse rationabiliter contentus, quoniam si ipse in tali reperiretur casu, vellet sibi sic fieri, sicque secum geri, ideo tales non videntur vti re aliena inuito domino secundum ordinem rationis. Si autem persona est sui iuris, tenetur potius mendicare, quam alienum cōtrectare nisi ex hoc maius malum immineret extremæ necessitatis animarum, & corporum proximorum. Sed vxor, & filij in tali graui necessitate possent vti remedio quo etiam gener secūdum Nauarrum, [n] scilicet quod si pater satis habet ad restituendas res certas, & multas incertas debet, in hoc casu possunt petere ab episcopo vt à iudice, de his incertis, quæ restituenda essent pauperibus, vt sibi non habentibus vnde alias sustententur aliquid vt egentibus suppeditet pro necessario victu, & vestitu, nam sic gener vsurarij in hoc casu, quo dos sibi data erat vsurariè parta, si debita erant incerta, quæ pauperibus essent restituenda, inde ab episcopo vt à iudice petere potest, si aliunde, non habent vnde alantur illa bona dotalia pro sua sustentatione & vxoris quæ pauperibus forent restituenda: ita Angelus [o] & Syluest. [p] nam alias dos data de alienis restituenda est, & quia illa dos de cōsensu vtriusq; restituēda est, si illa vult restituere illeq; nō vult ipse tantum peccabit, si non restituatur, quia satis est tunc vxori habere animū eam restituēdi, defuncto marito, quod si ipso volente restituere ipsa retractet, in ipsam

n *Nauar. Sum. Lat. num.* 271.

o *Angel. ver. restit.* 1.§.20.

p *Sylvest. verb. vsur.* 8.q.5.

tunc tota retorquebitur culpa. Quòd si ambo restituere renuant, ambo in eodem damnationis statu versantur.

q cap. peccatum. de reg. iur. in 6.

At quando dicimus (inquit Nauarrus) r vxorem absque consensu & licentia mariti sui, dotem vsurariam, vel vsuras restituere non posse intelligitur quando ex tali restitutione scandalum sequitur & non quando absq; huiusmodi scandalo id faceret.

r Nauar. cap.17.nu. 272.

¶ *De ministris vsurariorum, curatoribus, negotiorum gestoribus, debiti vsurarij petitoribus, pignorum seruatoribus, amanuensibus, id est scriptoribus, & de notarijs publicis, & mediatoribus intervenientibus.*

CAP. LXXXII.

POrrò de ministris vsurariorũ prolixiùs hic nobis dicendũ erat, nisi supra in materia restitutionis de participanti in damno abundè dixissemus. ¶ Quare nihil superest, nisi quod gratia seruandi ordinis ea hic quamuis iam dicta breuiter perstringamus. Et primùm quod dicimus est, quod institor, negotiorum gestor, tutor, aut curator habens potestatem ad negotiãdum, & dandum sub vsuris, & recuperandum eas, etiam si nomine suorũ principalium recuperauit eas, vel dedit ad vsuras: tenetur restituere principalibus non restituentibus. a

a arg. cap. sicut non suo. 46. distin. & c. fin. de iniur.

¶ Secundò dicimus de recuperante, & petẽte solutionem vsurarum ex parte heri vsurarij quod dum is ad hoc habuit ex officio, sed semel, aut bis missus est simpliciter ab hero ad petendam solutionem vsurarum, qui non instauit petendo, nec minatus est, nec eas vi, aut executione iustitiæ exegit: sed tantum petitionem simplicem posuit ex parte domini, non tenetur restituere ratione superiùs dicta, quia nõ fuit tam efficax causa, cum solem semel aut bis petitionem ex parte domini proposuerit tantum neque perrexerit esse molestus in petendo.

Syluest. ver. vsura. 7. q. 4. b Caiet. in Sum. 22. q. 62. art. 7. c Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 267.

¶ Tertiò dicimus de executore mero, qui solùm pecuniam dedit, & pignora, aut solutionem vsurarum accepit. est dubium inter Caietanum b & Nauarrum c & fratrem Ioſephum ex vna parte, & ex alia parte negatiua Syluestrum, & Sotum d & alios. Nam Caietanus, Nauarrus, Frater Ioſephus obligãt eum ad restitutionem. At Syluester, & Sotus

d Sotus de iust. & iur. lib. 6. q. 1. art. 4.

& Sotas eum ab hac obligatione absoluunt. Atque ideo te lectorem in ancipiti relinquamus, eandem hic repetentes sententiam, quam cum Soto, & Syluestro tenuimus, dicimus quod ministri tantum materialiter cõcurrentes, vt qui pecunias portant, & seruant vsurarias, imo qui eas numerant tantum, qui nomine domini vsurarij contractus non contraxere, non tenentur restituere, ita Syluester, Sotus, Frater Ioannes à Peña in scriptis, quæ nomine eius circunferuntur, sed limitat Syluester non teneri hos ad restitutionem, nisi ad eos aliquid de rebus vsurarijs peruenerit. Patet, quia secũdum Sotum isti non sunt propriè causæ efficaces, aut morales accipiendi vsuras, neque aliquid actiuitatis influunt ad exactionem vsurarum, sed solum materialiter se habent in istis actibus respectu exactionis vsurariæ.

¶ At de famulis vsurariorum amanuensibus, qui in commentarios, & libros memoriales, rationes dati, & accepti ab vsurario referũt, debitaque vsuraria scriptis mãdant, perplexior emergit dubitatio an teneantur restituere, necne. Nam Sotus & hos quoque à restitutione liberat. Frater autem Ioannes de la Peña loco citato hoc sub dubio relinquit dicens, nescio an liberentur. Qõ. ii

¶ Sed dico si sententia mea quicquam valet licet in hoc puncto loco supra allegato transierim cum sententia Soti, sed nũc re exactiùs inspecta, magis inclinor in sententiam contrariam Caietani, & Fratris Iosephi in casu isto, de istis scriptoribus ratiocinia hæc vsuraria cõmendantibus scripto, in commentariis, & libris vsuriariorum, præsertim quando alia chirographa super his debitis vsurariis palliata sub aliis contractibus, non sunt confecta authoritate publica tabellionis, aut cautiones palliatæ super his non sunt datæ ab vsuras soluturis, quia tunc re vera cum hæc scripta confecta per hos amanuenses scribentes hæc vsuraria debita in libris vsuriariorum eis deseruiant ad memoriam, memoria autem præsertim aliqualiter authentica, qualem subministrant libri ratiociniorum, aliqualiter tanquam moralis causa concurrit ad exigendum debitum vsurarium postea ad cogendúmque mutuatarium, vt iuramento confiteatur, an ita se obligauit vt cõtinetur in libro neque audietur, si sic confessus exceperit

in foro exteriori, quod sub illa obligatione fuit vsura pal-
liata nisi hanc exceptionem legitime probauerit.

¶ Quartò dicimus de cooperantibus ad vsuras exigen-
das, quod principes, & rectores cogentes soluere vsuras
ipsi quoq; per id facti restitutionis earum obligationem
induunt, sunt etenim damni causa efficacissima. [e] Idem
de procuratore, & aduocato qui iuuāt in hoc vsurarium,
aut obuiant earum restitutionem petenti, neque excusan-
tur, quod scripturæ in superficie iustæ viderentur si con-
scientia dictabat esse factas pro vsuris, iuxta Hostiensem
in cap.[a] Michaël. ita Nauarrus, num. 275.

e arg. cap. post misera bilē de vsuris.

¶ Sed & de notario publico. Quarto dicimus quod si
conficiat instrumentum simulatum, licet formaliter lici-
tum contractum contineat, si verè tamen continet vsura-
rium, vt cum res verè pignoretur scribit, quod venditur,
vel pro centum & decem datis, scripsit centum vel è con-
trario, ita vt pro contractu iniusto, iustum describat, tene-
tur restituere, nisi principalis restituit, cum efficaciter so-
cius inferendi damni fuerit.

Qō. 2.

¶ Sed quid si hoc in fauorem & ad preces eius, qui mu-
tuum accepit fecit, quia indigebat, & vsurarius gratis mu-
tuare nolebat, neque sub vsura cum scriptura continente
illam. Respondetur, quod in hoc casu secundum Nauar-
rum licet mortaliter peccaret, quia iret contra iuramen-
tum præstitum de fidelitate seruanda in suo officio, & es-
set excommunicatus, vbi excommunicantur tales contra-
ctus simulatos facientes, non tamen teneretur restituere,
sicut neque etiam teneretur restituere ob scripturā aper-
tam vsuram continentem à se confectam, quia tunc per
eam, neque damnum intulit, neque eius causa sufficiens
fuit, quia ratione eius non cogetur mutuatarius soluere
vsuras nisi eam faciat in locis, vbi ex statuto, vel iniqua
consuetudine accipientes mutuum sub vsuris ad eas sol-
uendas compelluntur, quia tunc restituere tenetur. Ita
Syluester vsur. 7. sed adijcit Nauarrus ibi notarium vt
certum est posse pro labore scripturæ contractuum vsu-
rariorum mercedem acceptam retinere, nec eam teneri
ad restituendum, contra supradicta, quamuis in eo pec-
cet, quia suam mercedem accipiendo, non peccat contra
iustitiam, quæ solum imponit necessitatem restituendi.

Idem

dem ait Nauarrus dicendum esse de testibus huiusmodi instrumentorum vsurariorum, quia huiusmodi contractus absque testibus non valent secundum Syluestrum vbi supra §. 9. tenentur inquam tam notarius, quam testes restituere, si compertum habuere contractum esse vsurarium.

Q6.3.

¶Sed quid si de eo dubitarunt, vel de eo controuertebatur inter doctores. ¶Dicimus ad primum de dubio, quod qui dubitat de contractu, an sit vsurarius nécne si antequam dubietatē rationabiliter exuerit, deposuerit-que, testificatur, vel facit instrumentum vsurarium, restituere tenetur [f] quamuis tunc aliquanto minus peccaret.

[f] *arg.c.3. ecclesia.& cap.dubius de hæretic. & cap. si quis autē. de pœnit.*

¶Sed quomodo dubietatem hanc deponere possunt? Respondet Nauar.numero 177. quod licitè eandem deponere possunt per opinionem alicuius doctoris solentis sultam ratione, quia talem opinionem bona conscientia sequi possunt. Sed hoc dictum Nauarri eget moderatione, scilicet, dum nesciunt alios doctores graues communiter tenere contrarium, melioribusque initi rationibus, ac proinde illam communem contrariam illi solenni doctori esse vsu receptam communiter.

Q6.4.

¶Tandem sextò statuimus duas regulas generales, quarum prima sit in vniuersum ministri omnes possunt ignorantia excusari, vt si inculpabiliter ignorant contractus illos esse vsurarios, & bona fide exequuntur imperia dominorum, non tenētur tunc restituere, quia neque ratione rei acceptæ, neque ratione iniustæ acceptionis, ita quoque Nauarrus capit.17.num.267.

¶Sed quid licet ignorent tales contractus esse vsurarios, si tamen sciunt suos principales dominos aliquando vsuræ dare esse solitos? Respondet Nauarrus ibi, neque etiam in hoc casu teneri famulos restituere. [g]

[g] *arg.cap. quid culpat. 23. q. 1. & cap. 7. de constitu.*

¶Sed hæc responsio Nauarri limitatione indiget, vt secundum Caietanum habeat solum verum in ministro vsurarij: qui nesciens talem ad vsuras aliquando dare solitum bona fide apud illum pro annali tempore locauit operas, & suum famulatum. Nam tunc in dubio tenetur obedire, sicut & minister iam ascriptus iustitiæ.

¶At minister qui antequam suum locasset famulatū,

sciuit talem dominum ad vsuras dare solitum, quia liber erat, ipseq; scienter se introgessit periculo damni dand. comperto post quod illi cõtractus fuerint vsurarij ex ignorantia præterita, qua cõfecit eos nomine domini non excusatur à restitutione, quia quẽ semel sciunt malum, semper præsumendus erat à se malus præsertim in negotio vergenti in iniuriam tertij, quare non deberet talem suscepisse herum.

Q6.5. ¶ Præterea de illa quæstiõne de qua etiam dicit se fuisse rogatum Nauarrus inquirendum est, an prædicti ministri casu quo tenentur vsuras restituere, quia causæ fuerunt, an executores teneãtur restituere ante excussionem principalium, id est dominorum suorum, ita iubentium. Circa quam quæstionẽ Nauarrus [h] asseuerat quod sic, quia non censentur accessorij, sed vt principales & linquentes, & ita magis obligati, quam iubentes, quod licet apparens videatur: tamen contra Sotũ esse videtur qui libro sexto de iustitia & iure, quæstione prima, articulo quarto, ait quod isti ministri intelliguntur obnoxij ad restitutionem: si vsurarij non restituunt, & isti ministri soluendo sunt. Vnde aut operam tenentur dare, vt vsurarius soluat, quod si non profecerint arbitratur Sotus esse casum conueniendi creditores, & obnixe deprecandi eos, vt debitum totum, vel partem sibi relaxent. Est enim tũc misericordiæ locus maxime si illi ex aliqua ignorantia peccarunt.

h *Nauar. c.17.num. 267.*

¶ Porrò istud respõsum Nauarri in eo quod ait, quod isti ministri exequutores contractus vsurarij magis sunt obligati ad restitutionem vsurarum, quam domini rebentes, & contra Sotum videtur esse, qui his concedit maiorem misericordiæ locum deprecandi, vt sibi relaxetur pars, aut totum. Est etiam contra rationẽ, quia principales domini, & ratione iniustæ acceptionis, quia iniustè acceperunt vsuras, & ratione rei acceptæ, quia eas apud se retinent, eas restituere tenentur. Vnde cũ istio duplici nomine teneãtur eas restituere, magis sunt obligati ad eas restituendas, quàm ministri, qui quando nihil inde sibi perceperunt, solum ratione iniustæ acceptionis tenentur.

¶ Item commune est Iuristarum axioma quod mandatum

arum si sit superioris domini maximè si sit vir potens,& ferus erga eos, quibus mandare potest,excusantur qui e eius mandato aliquod delictum committunt non quidem à tota pœna: sed vt minus puniantur,ita Iulius Clarus quæstione sexta de processu in causa criminali, vbi inquit quę in delictis prorsus excusent,aut diminuãt pœnã. Si ergo mandatum domini aliqualiter excusat eos à culpa,licet non à tota restitutione facienda sequitur cõtra Nauarrum,quòd nõ sunt magis obligati, quã sui domini, & ratio Nauarri in contra soluitur negando quod isti ministri respectu suorum dominorum iubẽtium dare ad vsuras sint principales causæ,quia non vt causæ per se motæ,sed vt instrumẽtales causæ applicatæ per mãdatum dominorũ cõcurrunt ad vsurarios contractus ineũdos,quare non magis sunt obligati,quam sui domini.

Iam quoq; statuitur regula secũda generalis à principio promissa scilicet mediatores contractuum vsurariorum,qui se tenent,& mediant ex parte petentis mutuũ sub vsuris,restitutionis nõ fiunt rei, quia non astant pro vsurario, sed pro mutuatario ab eo vt intercedant rogati. Qui verò se tenente ex parte vsurariorum tenentur restituere,aut dare operam,vt vsurarius restituat, aut casu quo tenuat restituere, studeant voluntariam remissionem obtinere à creditoribus, quare internuntij vsuræ ex parte vsurarij principaliter vt lucri vtilitatem sibi, & sui comparẽt,quales sunt communiter proxenetę, quos Italice *sensales*, Hispani *corredores* vocant.restitutionis vsurarum obligationem subeunt, quãdo rogarunt, vt daretur ad vsuram.Si autem simpliciter tantum rogarunt, vt daretur mutuum,secus esset secundum Diuum Antoni.[i]

Si autem isti non principaliter ex parte vsurarij, sed potius principaliter intercesserunt ex parte indigẽtis rogantes vsurarium paratum ex se ad mutuandum sub vsura,vt illi mutuaret,nõ peccarunt,ac per consequens à restitutione liberi sunt. Imò si ex parte indigentis mutuo ab eo rogati intercedere,vt postquam nõ vult dare vsurarius mutuum,saltem sub vsuris det pro eo rogauerint inducentes mutuatorem, vt sub vsuris det,quidquid sit de peccato,nullam subeunt obligationem restituẽdi,quia ad preces mutuatarij eius in hoc negotium gessere.

[i] *Anton. 2. part. tit. 1. cap. 9. §. 13.*

¶ *An peccet mortaliter inducens aliquem ad mutuandum ad vsuris, & an propter hanc inductionem obnoxius restitutioni fiat, & an liceat consulere minus malum.*

CAP. LXXXIII.

Qó.1. ACcedit inter vltimas, & illa quæstio an peccet mortaliter, qui inducit aliquem vt sibi, aut alteritemb det ad vsuram. Et videtur quod nõ, saltẽ in casu, quo petẽs grauiter eget, teneturque ei subuenire, & renuit sq. que non aliter obtenturum se remedium mutui, nisi offerat ei vsuras, ergo vt faciat id ad quod ille vsurarius tenetur licebit illi offerre vsuras, quod est illum non paratum inducere.

¶ Et confirmatur quia Loth sanctus, vt euitaret maius malum Sodomiæ, filias constuprãdas obtulit Sodomitis, ergo saltem in extrema necessitate nolenti aliter subuenire, licebit offerre vsuras persuadendo, vt sub illis mutuet ad vitandum maius vitæ pereuntis indigentis malum.

¶ Pro resolutione quæstionis quam nimis ad longum protrahere non est animus respondeo. Per hæc sequentia dicta. 1. in nullo casu licet ab alio postulare quod aliter nulla via potest sine peccato præstare, vt petere ab alicui coitum adulterinum, neque à non sua coitum fornicarium, quia hoc est intrinsecè malum, & sine peccato nequit præstari, sicut quia etiam intrinsecè malum est inducere aliquem veneficum ad tollendas ligaturas dæmonis alio ligamine, non licet hoc à venefico vllo modo petere: licèt possit quis bona fide modo absit tacita, vel expressa inuocatio dæmonis illas superstitiosas res tollere & demoliri, in quibus illa machinatio ligaturæ dæmonis putabatur fabricata.

¶ Secundum dictum sit ex primo corollariè illatum non licet alicui petere vt sibi ad vsuram detur, ita Nauarrus,[a] quia est petere aliquid quod alius nunquã sine peccato facere potuit, & quod nunquam fuit licitum iuxta Sanctum Antoninum[b] & Caiet.[c] sed bene potest mutuum petere. ¶ Sed quid tunc faciet qui mutuo indiget, & pro comperto habet, quod ille à quo petit mutuum non mutuabi-

a *Nauar. Sum. Lat. c. 17. num. 263.*
b *Anton. 2. part. tit. 1. cap. 9. §. 14.*
c *Caietan. 2. 2. q. 78. artic. 4. & lib. 17. responsi. 14. resp.*

Qó.2

mutuabit, nisi forte illi vsuras offerat, nunquid tunc non poterit dicere: En promitto tibi vsura, mutua saltem sub vsuris. Respondet in hoc casu Nauarrus [d] quod si tunc, rogatus mutuare ille mutuator petat sibi vsuras promitti, nec velit sine illis mutuare, potest tunc sub illis vsuris mutuum accipere, quia hic non inducit non paratum: sed vtitur iniquitate parati, sicut qui infidelem paratum iurare per deos falsos requirit, vt sibi pactum confirmet iuramento, pro firmitate contractus non peccat, quia secundum Diuum Augustinum non inducit non paratum iurare per falsos deos, imò vtitur iniquitate parati in re, quam iuste petit scilicet confirmationem pacti, & contractus petendo.

d Nauar. c. 17. num. 2. 3. 3.

¶ Sed quia nondum est responsum ad quæstioné proinde positam, per hoc primum dictum, respondendo directè adiicimus secundò quod secundùm Diuum Antoninum [e] non peccat qui mutuum ad vsuram ob ignorãtiam, aut inconsiderationem peteret, aut si ideo sub vsuris petit, quia scit frustrà se rogaturum eum vt gratis mutuet. Sed hoc vltimum, scilicet quod non peccet peténdo sub vsuris mutuum, qui scit alias frustra se rogaturũ non placet Nauarro, quia ei propter rationes prædictas non esse securum videtur, cum exigat rem quam alius sine peccato præstare nõ potest, id est mutuare sub vsuris.

e Anton. 2. part. tit. 1. cap. 9. §. 13.

¶ Igitur in hac parte respondendo directe ad quæstionem puto media via incedendum esse nobis inter Diuũ Antoninum, & Nauarrum, salua reuerentia debita tantis doctoribus, quia eos aliquo modo concordare conor, quia opinio Diui Antonini videtur vera duobus saltem casibus. Primò, quãdo scit alium paratissimum ad mutuãdum sub vsuris, quia alias iam vltro se obtulit, licet præmetu, & pudore cum isto suam voluntatem præueniẽdo explicare non audeat, quia tunc si petens egeat saltem nõ peccabit mortaliter ab isto mutuum sub vsuris petendo. probatur quia hoc plane in in effectu (licet aliud in verbis sonet) non est inducere non paratũ, sed vti iniquitate parati, quia in re moraliter pertractando res morales, perinde est ac si diceret, ego non te induco, sed postquã scio certo experiẽtia teste, te ad dãdũ sub vsuris paratũ, tu ego patiar vsuras soluere si velis mihi mutuare sicut occisto

occisio tyrannorum qua occidebant martyres ex pœ ipsorum licet mala esset, tamen quia martyribus erat gloriosa, videbantur incitare tyrannos, sicut de beata Euphemia virgine legitur ad iudicē properasse, clamasseque se pati iniuriam ab eo, quòd cum esset nobilis ei ignotus, & aduenas anteferret, & de beato Vincentio martyre dicitur his verbis aggressum fuisse iudicem tyrannum: *Nolo gloriam meam minuas, nolo damna inferas laudi, insurge ergo & toto malignitatis spiritu debacchare, videbis me virtute Dei plus posse, dum torqueor, quam possis ipse torquendo.* Quæ licet quædam inductiones imo irritationes videbātur, quibus irritare videbatur tyrannos, sed non erat proprie nisi vt iniquitate parati id gloriam Dei suæque coronam victoriæ parandam. Sic ergo in prædicto casu licet videatur inductio ad mutuandum sub vsuris, sed non est moraliter loquendo, nisi ad suam indigentiam supplendam vt iniquitate parati.

¶ Item patet hoc etiam, quia licet secundùm Sotum & Metinam in sua instru. confess. petere coitum à muliere solita fornicaria non sit si assequatur illum nisi sola species fornicationis, quando iam illa erat parata tamen nouum est scandali circunstantia, & necessariò consitenda inducere & rogare alioquin honestam, & non paratam. Sic etiam à simili licet peccatum sit petere sub vsuris à non parato, non videtur saltem lætale peccatum, si indigens mutuò ab eo sub vsuris petat mutuum, quem certò nouit paratum, & alias eum frustra rogaturū sicut paratam inducens nouo, vel distincto peccato scandali non peccat secundum Sotum, Metinam, & omnes.

¶ Secunda opinio S. Antonini habet verum, vt etiam ibi concedit Nauarrus, quādo petens mutuum sub vsuris constitutus est in extrema necessitate, & alias certo scit frustra rogaturum, potest licite petere sub vsuris, quia tūc non peccat inducendo ad mutuandū sibi sub vsuris, eum qui sine illis mutuare nō vult, iuxta Innocentiū receptum in dicto cap. super eo. de vsuris. Quia hoc non est proximum ad peccandū inducere: sed consulere vt minus peccet, hoc est consulere vt potius peccatum vsuræ, quod est minus, quam homicidij peccatum, quod est maius committat non subueniendo extremæ necessitati proximi.

consule

consulere minus malum parato ad maius licitum est vt dicemus. f

¶ At verò opinio Nauarri videtur vera extra casum extremæ necessitatis, & quando alter nō est paratus mutuare sub vsuris, etiam si sciam alias frustra rogaturum, nisi eum inducam ad mutuandum sub vsuris, non licet tunc ab eo petere sub vsuris, & bene ait Nauarrus in hoc casu hoc non esse tutum.

¶ Tamen concludimus peccare mortaliter, qui inducit aliquem vt sibi aut alteri tertio det ad vsurā, quia peccato mortali consentire, peccatum mortale est cap. *ad Romanos* cap. *nōtum*. 2. quæstione. 1. quanto magis erit peccatum mortale ad illud inducere?

¶ Secundò concludimus, quòd qui accipit ad vsuram ab eo, qui ad id est paratus, aut petit ab aliquo mutuum simpliciter, & quia alius non vult gratis mutuare accipit sub vsuris nō peccat mortaliter, nisi ob finem mortalem recipiat. Imò neque etiam venialiter, si ob causam iustam accipiat, peccabit autem venialiter, si absque iusta causâ recipit, aut ob finem venialem, scilicet ob vanitatē, & ludos veniales, aut vt ex negotiatione diuitias accumulet cum alias habeat vnde honestè viuat iuxta mētem sancti Thomæ, g & iuxta mentem canonistarum, quos Caiet. in summa verbo, Vsura, & 2. 2. quæstione. 78. articulo 4. explicat. Igitur quamuis recipere ad vsuram licitum sit: non tamen petere mutuum sub vsuris nisi in illis casibus duobus, vbi sententiam Diui Antonini teneri posse comprobauimus. Imò secundùm Diuum Thomam ad lectorem Florentinum recipere ad vsuram à parato dare licet, non solùm si recipiatur propter indigentiam petētis mutuum, sed etiā si id recipiat mutuatarius propter suam vtilitatē.

¶ Dubium hoc dissimulare non potuimus propter Nauarrum, an semper iniquitate parati possit quis vti sine peccato in re quam potest præstare sine peccato. Nam frater Vincentius cuius sæpe sæpius in sua summa memi nit Nauarrus, ait, quod videntur peccare soluentes vsuras consentiēdo peccato vsurarij intrinsecè malo, sicut quia intrinsecè mala est fornicatio, non licèt consentire illi, imò neque passiuè mulierem se habere tantum circa illā recipiendo semination em viri: ergo neque etiam licet passiuè

f *Probatur ex cap. sequod verius. 33. q. 1. Angel. vsur. 2. §. 2. Syluest. vsura. 2. q. 1. Caiet. 2. 2. q. 95. artic. 8. & in l. 17. resp. 13. resp.*

g *D. Tho. 2. 2. q. 78. art. 4.*

Qō. 2.

passiuè se habere recipiendo sub vsuris, & multò magis actiuè se habere præstando vsurarum solutionem, quam vsurarium recipere est intrinsecè malum.

¶ Igitur Nauarrus in summa Hispanica penes finem, in commentario ibi adiecto, hanc regulam scilicet quod potest quis vti iniquitate parati in re quæ præstari potest sine peccato visus est sic limitare. Primò, vt teneat verum quãdo vtitur iniquitate parati in aliquam sui vtilitatem. Secundò, si non consentiat in peccatum peccare parati, neque de eius peccato complaceat. Tertiò, vt ille non sit paratus ex infirmitate, vel ex ignorantia, sed ex sola malitia. Et quidem hæc limitatio Nauarri licèt nostri Thomistæ de ea non meminerint, semper mihi placuit, nam video eam multum ad mentem D.Thom. ad eiusque verba alludere, vbi 2.2.q.78.art.4.in solutione ad 2.hic ait, quod propter scandalum passiuum, quod in vsurario accipiente vsuras ex parte sua est, non debet alius à mutuo petendo desistere si indigeat, ecce limitationem, vt scilicet id debeat recipere mutuum sub vsuris in sui indigentiam supplendam, aut saltem vtilitatem.

¶ Secundò addit ibi D.Thom. sic dicens, quia huiusmodi passiuum scandalum non prouenit ex infirmitate, vel ex ignorãtia, sed ex malitia, vbi innuere videtur, quod si talis mutuator ex ignorãtia, vel ex infirmitate esset paratus mutuare sub vsuris, nõ liceret vti iniquitate sic parati recipiendo ab eo sub vsuris, ecce iuxta limitationem Nauarri hoc asseritur. Quod autem ex ignorantia saltem culpabili possit ad id esse paratus, licèt rarò, aut nunquam desinet esse supina & crassa, nemini dubium, quod autem ex infirmitate possit esse paratus, & non ex sola malitia patet in casu, quo non prętendit inde augere diuitias, sed quia infirmus est, & inhabilis ad negotiandum sua pecunia, adductus indigentia vxoris, liberorum, & familiæ vt eis subueniat, pietate paterna potius quàm ex malitia paratus est sub vsuris mutuare alias dolens, quod non possit aliter suæ familiæ subuenire: tunc videtur quod istud scandalum potius ex infirmitate, quã ex malitia ortum sit vitandum ab illo sub vsuris mutuum nõ recipiẽdo, quia non licet vti iniquitate parati ad peccãdum ex ignorantia, aut ex infirmitate.

¶ Ar

¶ At hoc contingit rarò, & propterea D.Tho.moraliter loquêdo, prout decebat loqui in materia huiusmodi motus dixit,quia huiusmodi scandalum passiuum non protenit ex infirmitate & ignorantia, sed ex malitia quod dictum D.Tho.intelligendum est regulariter loquendo vtin plurimum, & ita illa regula regulariter est vera, scilicet quod licet vti iniquitate parati, quando petit res, quam alius sine peccato præstare poterat,& non vult,nisi inscite peccatum.

¶ Igitur ad argumentum in contra patris Vincentij ordinis nostri prædicatorum respondetur cum Nauarro[h] negando solutorem vsurarum,eo quod soluat vsuras consentire peccato vsurarij, etiam si iurauit & promisit illas soluere, quia non iurat, nec promittit soluere illas, quatenus earum acceptio est peccatum, sed quatenus est actus de se indifferens qui bono fine potest fieri virtuosus iuxta doctrinã D.Tho.[i] & hac eadem ratione solutio vsurarum est licita.Nam idem actus quatenus actio potest esse malus, & quatenus est passio bonus,& ècõtrario diuerso respectu, iuxta illud glossæ capit.1.de consecratio.ecclesię,vel altar.lib.6.verbo *sanguinis*.Christi passio,vt Iudæorum actio fuit displicuit, passio grata fuit. Nec est eadem ratio de muliere non consentiente: sed passiuè se habente in fornicatione non repugnando mulum, quia in fornicatione nihil contingit expeti, nisi intrinsecè malum.At in recipiendo mutuum sub vsuris expetitur aliquod bonum,scilicet mutuum,& toleratur aliquod malum illatum ab vsurario,scilicet subitio obligationis iuratæ soluendi vsuras, sicut etiam iuratio per falsos deos intrinsecè est mala ex parte idololatræ sic parati iurare,sed tamen quia à poscente iuramentum à parato sic iurare, non illa mala circunstantia expetitur, sed ille idololatra illam immiscet,quia ab illo non exigitur, nisi bonum, scilicet confirmatio pacti, ideò licet secundum Diuum Thomam, & Diuum Augustinum ille idololatra seruando peccet, non tamen qui ab eo parato solum exposcit simplex iuramentum.Sic etiam in præsenti casu.

h *Nauar. Sum. Lat. c.17.num. 246.*

i *D.Tho. 2.2.q.18. art.7.8.& 9.*

¶ *Demum*

¶ *Demum illa quæstio exagitanda venit, vtrum liceat consulere minus malum ad vitandum maius.*

CAP. LXXXIIII.

QVæstio verò hæc licet principalius alibi soleat disputari, tamen quia ad decisionem casus præsentis attinet circa eam dicimus quod Caietanus in quodam opusculo ait quod etsi non liceat consulere minus malum ad euitandum maius, licet tamē gratia maioris mali vitandi, offerre materiam minoris mali: exemplo Loth, qui offerens virgines filias suas, gratia vitandi maioris peccati, id est, Sodomitici, dixit Sodomitis, En sunt mihi filiæ virgines abutimini eis. Secundò ait non licere prouocare ad totum hoc scilicet minus malum, sed solum ad minus, vt volenti occidere licet exhibere consilium ne occidat, sed potius mutilet. Hoc autē inde probat primò Caieta. quia si licet consulere minus malum causa vitandi maius, liceret & facere hoc eodem fine, quia quare non licebit facere scilicet consulere.

¶ Item secundò quia non licet petere quod alius sine peccato prestare non valet, sed mutilare alius sine peccato nō valet, ergo nō possum ab eo, si sit in procinctu ad occidēdū petere, vel consulere, vt tantum mutiler.

¶ Tertio, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona: sed mutilare est malum, ergo non licet consulere mutilationem vt eueniat istud bonum, id est vt euitetur homicidium.

a *Adrian. quodlib. 1. q. 2.*

¶ Item quartò, quia moraliter loquendo idem videtur esse consulere minus malum, & illud facere, nam consulens quia dat formam inter causas agentes computatur ergo si hac ratione vitandi maius malum non licet agredi minus malum, neque illud facere, ergo neque consulere licebit. Propter hæc argumenta credunt aliqui opinionem Caietani fieri probabilem. Adrianus vero & Sotus b oppositum sentiunt.

b *Sotus de iust. & iure. lib. 6. q. 1. art. 5.*

Qō. 1.

¶ Aduertit autem Sotus in quæstionem solū reuocari, an liceat iam paratissimo, & cui est iam constitutum in præsenti occidere, si aliter nequeam illum a hoc grauiori malo diuertere, persuadere vt tantū mutile-

Exem-

Etenim pro comperto habetur, quòd si quis crederet certis coniecturis amicum suum cras commissurum adulterium, quod nondum constituit cõmittere nefas esset modo illi persuadere fornicationem, qua calorem extingueret. Sicut neque si amicus iste haberet deprauatam prociuémque naturam in alterum sexum, liceret ad auertendum illum ab hoc grauissimo nefandissimóque malo, illi persuadere consuetudinem malàm inire cum fœminis. Nam ad præueniendum malum propositum, & ad sedandum deprauatum, corruptúmque habitum non licet animum hominis vitiosi in alia etiam minora inflectere vitia. Est enim regula Aristotelis c eum qui delinquit in vnũ extremum in alium esse inflectendum, sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum non licet niſi ad conuellendum animum, qui actu, firmóque proposito obfirmauit se in malum, maius vt si constitutissimus esset aliquis alterum trucidare, iamiámque ad opus esset præcinctus, quia nulla ratione ab hoc animo diuelli posset, huic aliquis consilium præbere posset, quatenus minus erumperet proximi nocumentum.

c *Arist. 2. Ethicor. cap. 9.*

¶ Iam igitur his præmissis statuitur affirmatiua conclusio, licet paratissimo & in procinctu constitutissimo ad perpetrandum maius malum præbere consilium, quatenus ad minus malum perficiẽdum inflectatur. At antequã conclusio hæc suis rationibus comprobetur oportet, vt eius sensum significemus, non enim licentia hæc consulendi minus malum ad cauendum peius datur, niſi respectu eiusdem tertij. Etenim vt euites homicidium Ioannis non licet consulere mutilationem Petri. Nec etiam rationi consonum esse videtur ad præcauendum ne quis paratus deprædetur mille à Petro, consulere vt quingenta tãtum suffuretur à Paulo, neque ad euitãdum grauissimum adulterium in iuuene, liceret mihi secundam aliam viro solitam mulierem inducere quia peccatũ maius alterius non est præcauendum cum scandalo spirituali aliorum, nec damnum maius vnius tertij in temporalibus non videtur vitandum fore cum graui damno alterius proximi.

¶ At quoniam frater Iosephus in suis floribus tantum hanc conclusionem duxit admittendam in his malis maioris scilicet, & minoris, quę de se nõ sunt intrinsecè mala,

quia in his (inquit) licet paratum ad maius instigare ad minus malum, non autem in his, quæ sunt intrinsecè mala, nos contrariæ sententiæ in sensu huius conclusionis sumus, quia non solum in his quæ non sunt intrinsecè mala, sed etiam in his quæ intrinsecè mala sunt, eam verum habere intelligimus. Nam vt probè ait Sotus licuisset Loth ad dissuadendum execrandum Sodomiæ scelus consulendo dicere, sunt in vrbe virgines fœminæ, quibus cum poteritis vestram libidinem explere, dum nullam in particulari imparatam Sodomitis per eos solicitandam designaret, vbi tamen tam nefandum vitium, quale virginum stuprum est, intrinseca malitia non caret.

¶ Igitur primò, quia probatur cõclusio ratio occurrit, scilicet quia istud consilium habet bonum obiectum, bonúmque finem absque vlla sinistra circunstantia, ergo est bonum consilium, scilicet quo consulitur minus malum, ad vitandum atrocius malum. Quod autem finis bonus sit nemini dubium, intenditur enim homicidij euitatio, sed & de obiecto patescit quod bonum sit, nam obiectum, vt contrarij autumant non est simplex illud remissius dementum, scilicet fuste cedere, aut alapa percutere: sed illud conditionale si alterum certus est facere interficere, aut leuius percutere, citius hoc fac. Hoc autem obiectum quia rationi consentaneum est bonum est: nam & Theologorum & Canonistarum axioma celebre est, quòd in duobus malis minus est eligẽdum. Quod authore D. Gregorio [d] etiam in malis culpæ verum obtinet.

d 13. *dist. can. nerui.*

¶ Secundo patet, quia si consulere minus malum malum esset, id esset quia inductio esset ad peccãdum, at vero inducere alium ad peccãdum, nemo dicitur, cum aliis iam constitutissimum habet peccare, ergo consultor non inducit vt malum faciat sed vt faciat minus malum. Sed contra posset quis aduersus replicare sic inferẽdo retrahendo illum à deteriori malo ad minus malum inclinando seu traducendo, ergo illum induco ad malum, sed respondetur quòd in tali casu inducere eum ad minus malum est inducere ad bonum.

¶ Tertiò patet ex argumento Soti aduersus Caietanum, nam si secundum Caietanum licet proponere iam parato ad maius malum, minoris mali materiam licebit

quoque

quoque declarare, rationésque afferre, quibus ostendat, id consultius fore illi parato, magísque abfuturum à suæ personæ periculo, ac per hoc suo honori fecisse satis, si quem parabat neci dare, in facie ferire, vel mutilare tantum contentus sit, exemplo sancti Loth proponentis Sodomitis filias, quò nefandum caueret abusum. Hæc autem materiæ propositio, vt à terminis Caietani nõ discedamus, quid aliud quam quoddam cõsilium, & persuasio est. Nam dicito quæso si alicui aliquid velis esse consultũ, quo aptiori modo id effectum esse curabis, quàm eas rationes afferendo, quibuscum ad id efficiendum moueatur, atque hoc plane velis, nolis, nihil aliud, quam quædam inductio est.

¶ Et confirmatur, quia commentum parum conducẽs ad materiam moralem est asserere, prout Caiet. asserit, licere proponere materiam minoris mali, atque rursus licentiam minoris mali consulendi inficiari. Nam & sanctus Loth non solum proposuit materiam minoris mali Sodomitis, dum ait illis, *Sunt mihi filiæ virgines*, sed adiecit *eductmini illis*, quod plus est quam propositio materiæ minoris mali. Nam dicere quod fuit tantum quædam permissio (quoniã verborum schema est quod apparet plusquam consilij) rationi non est satis consonum.

¶ Insuper & nostra conclusio authoritate Diui Augustini fulcitur qui in libro quæstion. super Exodum, [e] de coniuge adulterę loquens sic ait, si facturus est quod non licet puta vxorem occidere, vel dimittere iam faciat adulterium, & non facias homicidium.

[e] *Refertur 33. q. 2. ca. si quod verum.*

¶ Accedit & Diuus Chrysostomus qui Homilia 22. ad populum expresse nostrę conclusioni suffragatur, vbi admonet consulendum esse illi qui assuetus est iurare, vt iuret per caput suum, ne iuret per Deum. Idémque ex Gregorio est colligere. Igitur neque ipsemet Caietanus nostræ conclusioni omnino est aduersus, nam summa, verbo *Tyrannis*, plane concedit licere consulere minus malũ ad euitandum maius, neque 22. articulo præsenti inficiatus est licere cõsulere minus malum, sed pernegauit licere inducere ad minus malum. Vnde aliquid discriminis inesse inter cõsulere, & inducere visus est insinuare quod aliquibus visum est non satis intelligibile, vel forsitan

Caieta. suam videtur corregisse sententiam. ¶ Igitur ad argumenta in oppositum reliquum est satisfacere.

¶ Ad primum ergo negamus consequentiam nō enim sequitur, alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet consulere. Etenim ille qui maius malum paratus est facere, cum sibi liberum sit ab vtroque tam maiori, quam minori malo abstinere, si alterutrum faciat, non effugit culpæ reatum. At mihi quia facultas abest illum aliter auertendi à maiori malo consulere minus malum licet, quatenus reuocem eum à maiori. Ex quo apparet quid mihi consulenti non licere id sumere consilij, quod alteri licitè trado, quia in potestate mea est, cauere vtrique malum tam minus, quam maius. At meæ facultati non est maius malum machinantis in procinctu aliter compescere animum, quàm consulendo minus malum, quo à maiori auertatur.

¶ Ad secundum præterea argumentum respondetur quod, quia consulere minus malum non est inducere malum, sed potius ad bonū, ideo negatur quod talis consiliarius id petat quod alter præstare iustè nequeat. Etenim absolutè nō petit, nisi vt à grauiori malo abstineat, quod si id præstare non vult, nisi in alterum erumpendo malum, id eius furori, malignoq; animo est tribuendum. Sicut simile contigit in petente mutuum sub vsuris in extrema necessitate. Sed arguet quispiam sic quod saltē illicitum sit illud minus malū absolute cōsulere, quia absolutè malū obiectū est, nisi respectu maioris mali sumatur. Diluitur ergo hæc obiectio ex mente Soti dicēdo quod verū est extra casum, de quo in præsentiarū loquimur, scilicet vbi quis non accinctus est ad grauius patrandū malū, non licet absolutè consulere minus malū. Verumtamen casu quo quis certissimus iā est ad grauius peragēdū malū, si aliter eum à tali malo grauiori reuocari nequiuerit, quamuis comparationem ei non explices cōditionaliter dicendo si facturus est maius malum, facito minus, tamen est si alterum minus malum ei consulas. Subintelligitur enim semper comparatio etiam si non explicetur, si alterum facturus es.

¶ Ad tertium deinde argumētum solutio legitima est concesso antecedenti, scilicet nō licere fieri mala vt inde eueniant

ueniant bona, negare consequentiam sicut negamus inde sequi, quod non liceat cosulere minus malum. Etenim talis consultor licet causa minoris mali dicatur esse, non tamen est causa mali. Imò est causa electionis bonę, siquidem precipitatum iam animum ad maius flagitium ad lenius inflectere verè bonum est, quare sophistica erat illa consequentia, quæ propterea negata est.

¶ Ad aliud argumentum negatur, quod moraliter loquendo perinde sit consulere minus malum, & illud agere, instatur etenim in petente sub vsuris in extrema necessitate à nolente aliter mutuare, quia sic petendo consulit minus malum, id est iniquam exactionem vsurarum potius, quam mortem, cuius est causa negando subuentionem mutui in extrema necessitate, ideò consulere hic hoc minus malum non est moraliter illud facere.

¶ Iam ex supradictis corollariè elici videtur veniale peccatum nullatenus fore committẽdum atrocissimi sceleris in alio vitandi gratia, manifestam enim præ se fert implicationem contradictionis malum esse, quale etiam est veniale peccatum, & illud fieri licere. Quapropter neque etiam peccatum veniale licebit alicui tertiò consulere, ideò tyranno mihi minanti mortem, vt ad interrogata eius respondeam potius mihi oppetenda est mors, quam quod mendacium sim responsurus. Neque ad euitandum peccatum nefandum in iuuene, licet consulere feminæ, vt quo secum rem habeat, illum iuuenẽ alliciat.

¶ At de facto Loth curiosus quisque scire cupiet, an à culpa id facti veniat excusandũ. Etenim Ambrosius [f] videtur eius zelum, quadam excusatione protegere cui videtur suffragari D. Petrus in sua canonica Loth sanctum appellans, licet conuincens argumentum hinc non sumatur quod in illo particulari actu non peccauit. Qũ. 2. f 32. q. 7. can. offerebat.

¶ Igitur quo curiosis morem geramus de hac quęstione dicimus primo factum ipsius Loth, si naturã ipsius solam perpendamus nullatenus fuisse licitum, nisi ignorantia veniat excusandum. Neq; ad hoc asserendũ desunt rationes, & non infirmæ. Primò, quia cũ prudentia coniunctũ non videtur fuisse tale eius consiliũ. Erat enim res patum decens filias sic periculo obijcere, quia cum suarum filiarũ cura sibi incumberet, paterno iure earum pudorẽ

protegere tenebatur. ¶ Nō ergo debuit hac ratione peiori malo obuiare. Secus esset sic cōsulendo si dixisset. Sunt in ciuitate virgines, quibus cum vestram libidinē explere potestis. Vnde liquet eam rationem, qua Dominus Caietanus Loth à culpa cōtendit liberare duplici nomine parum solidam esse, vbi ait, quod tantum Loth exposuit materiam minoris mali, tum, quia re vera fuit inductio. Nam verba id videntur insonare vbi abutimini eis inquit, tum, quia illa propriarum filiarum expositio illi non congruebat, sed indecens erat.

¶ Secundò dicimus ad casum, quod licet probabiliter sustineri possit eum in hoc facto peccasse, tamen excusari potest à tanto, tum, quia Diuus Ambrosius huiusmodi factum pro excusato videtur velle habere cum zelus vitandi maioris mali videatur eum excusare, tum, quia D. Augustin. in glossa illius loci Geneſis 19. & refertur 14. dist. Cano. quod ait, non consilio tribuit quod fecit Loth, sed animi perturbationi, quę partem eius culpę ademit.

¶ Vltimò verò si quis rogitet, an omninò ignorantia in hoc facto fuerit excusatus, dicimus cum Soto dicente sic an vero ignorantia prorsus excusauerit Loth, expendendum venit secundum scientiam, quam homines illius temporis tenebantur habere. At quia sic generaliter locutus in æquilibrio videtur quæstionē reliquisse, saluo meliori aliorum iudicio dico tandem posse dici piè intra mentem Diui Ambrosij, & Diui Augustini magis ad eorum sensum accedendo à mortali culpa in hoc casu Loth fuisse excusatū, nam perturbatio animi, quam pro illo allegat Diuus Augustinus videtur mentē eius præuenisse, atque locum ad deliberandum sufficienter nō reliquisse.

¶ Item, quia hoc videtur significasse Diuus Augustinus dum ait non consilio tribuendum esse, quod fecit Loth, sed animi perturbationi, id est non tribuendum esse perfectæ deliberationi, sed perturbationi animi, quę eā perfectam deliberationem, quæ requiritur ad mortale interdum præueniendo solet tollere: sed an excusatus fuerit in hoc facto etiam à culpa veniali, non oportet multum cōtendere, cum de iusto etiam dicat scriptura, qualem D. Petrus Loth fuisse ait, septies in die cadit iustus, quod de venialibus secundū communem sententiam sanctorū venit glos-

sit glossandum, nam secundum D. Ioannem. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, mendaces sumus, & veritas in nobis non est:* sed de his satis superque dictum sit.

De confessariis vsuariorũ manifestorum, & quis dicatur talis, & de satisfactione, vel cautione, & qualiter & coram quibus, cauebit & de pœna clerici vsurarij & an incurrat irregularitatem celebrando, & quis possit cum ipso dispensare.

CAP. LXXXV.

SEd quoniam de participantibus cũ vsurariis nonnihil tetigimus, de confessariis quoque eorũ, ratio exigit vt dicamus. Igitur cap. quanquã de vsuris lib. 6. continetur ne sacerdos vsurarij manifesti confessionem audiat, vel eum absoluat, vel aliquod aliud sacramentũ ei ministret antequã vsuras quoad poterit restituat, aut præstet cautionem de restituẽdo cum pignoribus, vel fideiussoribus, is à quibus eas extorsit, si præsentes sunt alioquin iis qui eas acquirere possunt, & si nõ sint tales episcopo, aut eius vicario, aut ipsius proprio parocho coram personis fide dignis, aut aliquo notario ex ordinarij mandato, ita vt in cautione exprimat veram quantitatem debiti, si scitur: sin autem arbitrio recipientis moderando, qui si scienter obligationem debito minorem receperit, ad restituendũ residuum tenebitur, & vsurario nolenti hoc facere nemo debet esse testis in testamento, nec confessionem eius audire, neque ipse debet in sacro loco sepeliri, & eius testamentũ ipso iure est nullum. Si vero pignora, vel fideiussores dare non potest, iuret se dare nõ posse. Hæc omnia vbi supra. ¶ Ad hæc etiam is qui eum in loco sacro sepeliret, nisi prædictis prius præstitis excommunicatur per Clem. 1. de sepultur.

¶ Sed quid si talis vsurarius in periculo mortis constitutus cũ sit, prædicta vult præstare: sed non potest. ¶ Respondetur tunc sane authore Nauar. [a] à quolibet sacerdote eius confessio audiri potest, dum alius idoneus non adest, qui obtenta à tali vsurario facultate Episcopo eius promissionem declarabit, vt si conualuerit ipsum & si moriatur eius hæredes ad restitutionem compellat: [b] ita asserit Sylu. ver. restit. 6. q. 1.

a *Nauar. Sum. Lat. cap. 17. nu. 281.*

b *arg. cap. si quis suadente. 17. q. 4.*

Qõ. 1.

Qō.2. ¶ At verò quoniam quis sit vsurarius manifestus, circa quē prædicta obseruanda esse prædiximus, non vnicuiq; innotescit, id explicemus opus erit. ¶ Vsurarius igitur manifestus dicitur qui palā, & notoriè ad vsurā mutuat, aut suas res ob dilatā solutionem, cariùs iusto pretio rigido manifeste vēdit, neque est necesse quod quibusuis petentibus tribuat contra contrarium asserentes, sed id est necesse quòd eius mutuatio quādo fit, sit manifesta secundum Panor. & Anto. Burg. in ca. ad nostram de empti. & vēdi. sed nec hoc semper requiritur, quia satis est vt postea per sententiam, aut alias illud palam, & notorium fiat secundum prædictum Anto. & citatos ab eo & hoc æquiùs, seu iustius esse videtur.

Qō.3. ¶ Insuper & de quali sacerdote hic mētio fiat, dubitabit forte aliquis. Respōdetur authore Nauar. [c] per sacerdotem in hoc casu intelligimus non solum parochum, sed etiam quēlibet confessarium potestatē audiendi cra confessionem eius legitimā habentē arg. Clem. duoll de sepulturis. ¶ At quoniam hic de his qui alis acquirere possunt supra meminimus, & de his qui sint & quales, mentionē reddere, nō erit inconsonum. ¶ Igitur qui alis acquirunt sunt liberi in patris potestate constituti, & seruī proprij, aut bona fide possess. [d] Sed & de notario in hoc casu hęsitabit aliquis an acquirat extraneo. ¶ Igitur plana solutio est, quod in hoc casu non acquirit extraneo, nisi illud mādato ordinarij faciat iuxta glos. in dicto ca. quāquam, verbo mandatum. Quod intelligendum venit quoad effectum satisfaciendi ecclesiæ præcepto in hoc casu, nam quoad alios notarius bene acquireret his quibus stipularetur, vt Perus. in dicto ca. quanquam tradit. ¶ Porrò de clerico vsurario notorio iure efflagitamur dicere quali pœna plectatur, an ipso facto quod manifestus

Qō.4. sit, ita simpliciter sit suspensus vt si celebret fiat irregularis. ¶ Resolutoriè ergo dicamus quod clericus vsurarius quauis notorietate notorius, nō est ipso facto simpliciter suspēsus. s. quoad se & quoad alios, ita vt ab aliis sit in officiis diuinis vitādus, sed solū est suspēsus quoad se, quare celebrādo nullā nouā incidit irregularitatē. Sed quia suspensione ista quoad se tantū inuolutus manet, dispensatione episcopi sui dicitur indigere, qui post eius pœnitentiam

c *Nauar. Sum. Lat. cap.17.nu. 281.*

d *§.1.& 2.Insti.per quas perso nas nobis acquir.*

pœnitentiã cum ipso poterit dispensare. Colligitur hæc responsio ex primo cap. de vsuris cap. *plures*: vbi solũ dicitur, quod talis clericus vsurarius manifestus ecclesiasti officij periculum patiatur, quæ verba insinuant suspẽsionem ab officio per sentẽtiã inferendam, sed non sententiam suspensionis simpliciter ipso facto illatã esse, & colligitur etiã ex cap. *quia*. 2. de vsur. vbi statuitur vt manifesti vsurarij neq; ad communionem admittantur altaris. Circa quæ verba subnotat glossa dicens, nota quod hæc est pœna quæ primò imponi debet, ergo etiã clericis vsurarijs manifestis pœna suspensionis simpliciter, id est quoad se & quoad alios non ipso iure est imposita, sed venit imponẽda, sicut etiã clericis furibus notoriis, periuris manifestis, falsis criminatoribus non est ipso facto imposita suspensio simpliciter, sed veniũt sic suspendẽdi nisi notorij concubinarij sint, qui sunt suspensi, nã de iudicis cap. *At si clerici* decernitur quod dũmodo sint talia crimina propter quæ suspẽdi debeãt, aut deponi nõ immerito suspendendi sunt à suis ordinibus, vel ab altaris ministerio perpetuo removẽdi. ¶ At quod cùm huiusmodi quoad suspensionẽ quoad se, imo cũ adulteris suspẽsis quoad se, & quoad alios, quando sunt notorij possit episcopus proprius dispensare patet de iudiciis cap. *At si clerici*, §. de adulteriis, vbi post peractam pœnitentiam episcopis sit facultas dispẽsandi cum ipsis in adulterio, criminibusque inferioribus, non tamen cum homicida voluntario: etiam occulto. Immo dispensationem homicidij casualis posse committi episcopis Concilium Tridẽtinum indulget.

¶ De fructibus, an possessor bonæ fidei in vtroque foro faciat fructus suos est quæstio proficua Theologis, & multo magis Iuristis vtriusque facultatis.

CAP. LXXXVI.

QVia in primo cap. de vsuris fructus pignoris computandos esse in sortem diffinitur occasione hinc sumpta nonnulla dubia haud spernenda quippe quæ scitu sunt necessaria huc aggregare curauimus. ¶ Igitur aliquali præmissa descriptione fructuum, simul cum distinctione materiam hanc aggrediemur.

¶ In primis dicimus fructus dici, qui supersunt deductis expensis factis gratia fructuum quærendorum, colligendorum & conseruandorum tam in bonæ quam in malæ fidei possessoribus, etiam in prædonibus.[a]

¶ Insuper de distinctione fructuum subiicientes dicimus quod fructus in corporalibus, de quibus loquuntur Canonistæ authore Bartolo[b] quidam sunt naturales, vt nuces, pira, & poma, & huiusmodi sunt ea quę natura producit, & sicut producit vtimur. ¶ Alij sunt partim naturales, & partim industriales, cuiusmodi sunt lac, lana, segetes, vinũ, & huiusmodi, quę sunt naturales fructus in quãtum producũtur à natura, & industriales in quãtũ in alia specie eis vtimur ex industria. Et de his communiter dicitur, quod relinquitur arbitrio boni viri, an sint naturales, an industriales, vt si plus versatur circa illos de industria hominis dicãtur industriales vt de vino, lana, caseo, & huiusmodi,[c] si vero de natura, dicãtur naturales. ¶ Alij vero sunt industriales solum, sicut qui ex artificio, & negociatione, & huiusmodi acquiruntur, qui alio modo dicuntur ciuiles, eo quod non proueniunt ex re: sed hominis prouisione percipiuntur propter rem, vt est pensio domus, & huiusmodi,[d] & istorum quidem quidam sunt honestè percepti quidam inhonestè, vt si locaui domum ad exercendum quæstum inhonestum.[e]

¶ Sed iam his præmissis prima quæ hic oritur quæstio est, vtrum bonæ fidei possessor fructus rei bona fide possessæ faciat suos. Ad quã quæstionem verbo fructus. Syluester quæst. 1. omissam faciens istam quęstionem quatenus attinet ad forum contentiosum, citans caput. gratis de restitutione spoliatorum, & l. ex diuerso, transit ad expediendam eam, quatenus attinet ad forum conscientię, sed nos quo iuristis etiam nos gratos exhibeamus, eam etiam quatenus ad forum exterius attinet compendiose præstringere voluimus.

¶ Igitur præmittimus quod fructus intelliguntur deductis necessariis impensis ff. de oper. ser. fructus, & ff. de vsur. quod in fructus. & ff. man. qui mut. §. fin. art. 11. quæst. 2. vobis.

¶ Secundò quod nullus casus interuenire potest qui hoc genus deductionis expẽsarũ impediat. arg. ff. familiæ hered.

a ff. de petit. hered. l. si à te. §. fructus. & l. placet in fine. C. de fructib. & lit. expens.
b l. ex diuerso. C. de rei vendic. & l. certũ. eod.
c l. quæritur. ff. de statu hominis. & 4. q. 3. hermaphroditus.
d l. si nauis. ff de rei vẽd. & l. domũ. C. eod.
e l. ancillarũ. ff. de petit. hæred.

Qõ. 1.

rere fundus, quæst. 1. responsione in fine & ff. sol. matri. fructus, nisi in vno casu infra de dec. tua. addimus cum glossa in cap. *grauis* de restitutione spoliatorum quod in foro contentioso possessor bonæ fidei tenetur restituere tantum fructus perstantes ante litis contestationē, & nō consumptos. Post litis vero contestationē vniuersos fructus tenetur restituere siue exstantes, siue consumptos, quia iam ex tunc præsumitur malam fidem incepisse habere C. de rei vendicatione. l. certum. Circa quam glossæ distinctionē addendum duximus quod & glossa quęst. 2. causa. 12. canone non liceat tradit, scilicet quod cū agitur ex interdicto, vnde vi, veniunt fructus soluendi à tempore deiectionis violētiæ, qua quis fuit à possessione expulsus. In cuius ampliorē intelligentiam glossa illo cap. *grauis* de testi. spol. tradit quod possessor malæ fidei violētus tenetur restituere fructus perceptos, & nō solum hos, sed & eos, qui percipi potuerūt per veteres possessores, vt habetur prędicto capit. *grauis* & supra. eod. tit. ca. *conquerentes* & supra de officio delegati. cum causa. & 12. quæst. 2. non liceat in glossa fin. ¶ Si autem agatur interdicto ad petēdum, fructus veniunt post litis contestationē etiam consumpti, quia ex tunc videtur mala fide consumpsisse. ¶ Si vero agatur interdicto de rei vendicatione, non veniunt fructus percipiendi, si à malæ fidei possessore acquisita fuerit cum titulo, secùs si sine titulo, aut contra legem.

¶ Porrò quo distinctius procedamus quoniā de possessore bonæ fidei cepimus edisserere, an fructus rei bona fide possessæ faciat suos, quæritur an iste possessor bonæ fidei in foro exteriori cogendus est restituere fructus quos post litis contestationem percepit, eosque iam cōsumpsit, & quidem iam ex parte supra ex dictis hæc quæstio expedita manet, sed summantes quæ supra non tam diximus clarè, & adicientes quæ reliqua sunt digna notatu dicimus. Primò, quod loquēdo in foro tantum exteriori possessor bonæ fidei tenetur ad fructus extantes ante litis contestationem. ¶ Secundò quod fructus ante litis contestationem consumptos restituere non tenetur. ¶ Tertiò, quod post litis contestationem, talis bonæ fidei possessor vniuersos fructus, restituere tenetur, siue quos post litis contestationem perstantes inuenerit, siue quos Qō. 2.

post

post litis contestationem consumpserit, quia iam ex tunc mala fide censetur expendisse. Hæc omnia distinctius et illa glossa super cap. *grauis* de rest. spoliator. elicuimus.

¶ Sed ne quid desit scitu dignum adhuc quærendo in-
Qó. 3. stamus an possessor bonæ fidei, postquam contestata est lis, aut postquam nunciatum est sibi rem esse alienam, et tunc iam teneatur de fructibus, quos sua negligentia et possessione non percepit? Et videtur quod non, saltem in casu, quo tantum nunciatum est ei rem esse alienam, nam secũdum glossam super cap. *grauis* de restitutione spoliatorum, sola denunciatio non facit aliquem malæ fidei possessorem, desponsatione impuberum ad dissoluẽdum, & ff. quod fal. tu. per totum: licet concedat quod in sola petitione hæreditatis efficitur per denunciationem malæ fidei possessor, ita quod postea nihil alienare potest ff. de petitione hæreditatis. Item veniunt. §. quod autem ¶ Ier autem si fundum. infra ubi allegata, loquitur in eo, qui habebat conscientiam rei alienæ secundum Ioannem And.

¶ Si igitur verum est quod ait, & sic probat glossa, scilicet quod sola denunciatio non facit malę fidei possessorem, sequitur quod non ex eo quod possessori bonę fidei nunciatum sit rem esse alienam, ideo deinceps fiat malæ fidei possessor. quod si malę fidei possessor ex tali sola denunciatione non constituitur, sequitur quòd de percipiendis fructibus & sua negligentiã non perceptis non teneatur.

¶ Igitur pro faciendo satis quæstioni dicimus primò, quòd postquam cõtestata est lis, possessor qui antea erat bonæ fidei, quia extunc non omnino præsumitur talis, & deinde negligens fuerit in percipiendis ex possessione fructibus, ad eosdem etiam sua negligentia nõ perceptos damnabitur, quia extunc præsumitur malam habuisse. Eadem. Patet ex glos. prædicta, & C. de rei vendic. l. si fundum, vbi vniuersos fructus post litis cõtestationem fuisse restituendos decernitur, quod si vniuersi sunt restituendi, ergo etiam qui percipi potuissent, & ex desidia, seu negligentia talis possessoris non sunt percepti, vel collecti.

¶ Dico secundo loquendo de denunciatione, quod postquã ei, qui antea bonæ fidei possessor erat, nũciatum est rem esse alienã, quidquid sit de iure ciuili commu-

per leges peculiares Hispaniæ tenetur restituere fructus
tunc perceptos, & etiam sua negligentia nõ perceptos,
nisi renuntiauerit vero domino penes se habere rem illã
emptam, vel aliter illucusq; bona fide possessam, vt si ius
sibi competit ad illam veniat petiturus illam, hoc assertum
continetur partit.3.titulo 29 leg.5. & partita.3.leg. 22.tit.
4.& part.6.titu.14.leg.4.per quas leges ius commune, vel
dictum glo. videtur moderatum in eo quod aiebat solam
denunciationem non constituere aliquẽ malæ fidei pos-
sessorem, quod verum habet secundum has partitæ leges,
si iste bonæ fidei possessor simulac nuntiatum est sibi se
retinere alienum, debitam adhibuit diligentiam in nun-
tiando domino, vt siquid iuris obtineret in ea, veniret in-
dicaturus, aut postulaturus, quia tunc hac adhibita dili-
gentia si dominus pigritetur venire ad petendum, vel ta-
liter distet, quod admonitio hæc sibi fieri non possit, non
propter solam sibi factam denũciationẽ desinet esse bonę
fidei possessor. Secùs si ipse admonitus: hãc admonitionẽ
præterminserit facere, quia ab hoc tempore cẽsebitur ma-
lam fidem habuisse, quare ab eodem tẽpore fructus per-
ceptibiles, & sua incuria non perceptos, per sentẽtiam si
conuincatur, restituere cogetur.

¶ Tertiò dicimus, quod bonæ fidei possessor vt qui,
quia emit rem, bona fide possedit rem, si non seruauerit
emptionis pactũ, & ratione pacti violati in foro exterio-
ri venditio rescinditur, simul cum re empta tenebitur resti
tuere fructus. Habetur partit.5.tit.5.l.3ª sibiq; venit impu-
tandum, eo quod violauerit pactum. ¶ Idemq; est dicen-
dum de fideicommissario hærede, quando non est de
descendentibus, quia fructus cum hæreditate resti-
tuere tenetur.

¶ Quartò dicimus quod emptor rei qui fuit possessor
bonæ fidei etiã si emptio facta bona fide, postea rescinda-
tur poterit sibi retinere fructus: nisi in casu supradicto,
vbi contractus dicitur rescisus, eo quod emptor cõditio-
nem positam in cõtractu seruare noluerit. l.46.tit.13.par-
tit.5.vt si postea ab eodẽ emptore venditor suã posses-
sionem redimeret, posset emptor reuendens eam, re-
tinere fructus.

¶ Præterea quoniam iam in foro contentioso quod Qõ.4.
de

de possessore bonæ fidei dicendum erat quoad fructuum retentionem vel restitutionem explicuimus, nunc quid in conscientia dicendum sit explicandum restat. ¶ Igitur quoad conscientiam dicimus cum Sylvestro [f] hoc esse tenendum primo, quod possessor bonæ fidei quantum attinet ad conscientiam, omnes fructus tam naturales, quam industriales siue cum titulo, siue sine titulo possideat, restituere tenetur, si perstent, quia res suo fructifera domino, deductis tamen expensis, & laboribus, & quatum sua industria meruit.

f Sylvest. verbo, fructus. §. 2.

Qō. 5. ¶ Sed iam perget quis inquirere, quid si talis bonæ fidei possessor tales fructus iam consumpserit. ¶ Ad hoc secundo dicimus, quod ex fructibus bona fide deratis consumptis solùm tenetur restituere in quantum est inde factus locupletior, puta quia eos fructus in eam rem impendit, in quam oportuisset expendere tantum de suo, vel aliqua ex fructibus huiusmodi emit, ex quibus ampliauit patrimonium suum, [g] Veruntamen secundum omnes talis possessor bonæ fidei restituendo fructus industriales rei lucrosæ, seu fructiferæ inde diminuet, & sibi accipiet, & vendicabit quantum industria sua in dicto negotio impensa in vtilitatem, seu augmentum dictorum fructuum accipiendorum extimata est, quia nemo militat suis stipendijs.

g l. certũ. l. si me. & l. Titium. ff. si cert. pet.

Qō. 6. ¶ Sed quid an possessor bonæ fidei, scilicet custos, aut depositarius teneatur restituere lucrum, quod sibi comparauit ex re, quæ de se non est lucrosa, vt puta de pecunia apud se deposita. Respondetur ex mente D. Thom. [h] quod non tenetur restituere, quod ex tali pecunia est lucratus, quia talis pecunia non est de se fructifera: sed tale lucrum suæ industriæ debetur, tenebitur tamen restaurare, vel damnum, vel lucrum cessans, si ex mora soluendi pecuniam depositam aliquod damnum emergens fuit, aut cessans lucrum. Vide de hoc Sylvestrum restitutio primo. §. primo.

h D. Tho. 2.2. q. 77. art. 3.

Qō. 7. ¶ Sed quid si ex tali consumptione fructuum bonæ fidei possessor non euasit locupletior, respondetur plana est solutio quod tunc non factus locupletior de consumptis fructibus bona fide durante, non tenetur, [i] quia ex quo dolo non desijt possidere iam non tenetur, neque ratione

i l. verum ff. de petit. hæred.

ri acceptæ, neque ratione iniustę acceptionis.

¶ Deinde si quęrat aliquis an iste bonę fidei possessor quo perstantes fructus restituere non cogatur in foro exteriori, aut in conscientia possit se protegere titulo vsucapionis triennalis Respõdetur ex sententia Syluestri verbo fructus. §. tertio, primò quod secundũ Panormitanum fructus naturales indubitantes vsu capit. per triennium id est spatio triennij vt notatur l. sequitur. §. 1. ff. de vsucapion. & facit l. in bello. §. si quis seruum. ff. de capt. sed loquendo de bonæ fidei possessore, & de fructibus quos iam fecit suos, non potest eos vsucapere, quia quod meum est vsucapere non possum. l. in bello. & videtur textus in dicta l. sequitur. §. lana.

Qõ. 8.

¶ Deinde dicimus, quod bonæ fidei possessor fructus quos iam fecit suos bene vsucapit spatio triẽnij aduersus iudicis officium per quod eos restituere tenebatur, patet hoc, quia possum præscribere rem meam aduersus actionem, qua poteram cogi ad eius restitutionem, vt est textus in d. §. siquis seruum & hoc voluerunt sentire glossa, & Bartolus. k.

k *d. l. sequitur. §. fructus. ff. de vsucap.*

¶ Sed quid in cõscientia? Respõdetur quod in cõscientia, post triennium bona fide trãsactum, possessoris bonæ fidei erunt fructus omnes qualitercumque, neque eos pensde restituere tenebitur.

¶ *An malæ fidei possessor teneatur ad restitutionẽ fructuum, & in quot & in quibus grauatur emptor malæ fidei, & quid causet malam fidem, & an venditor bonæ fidei emptorem sum teneatur seruare indemnem restituendo si res sit aliena.*

CAP. LXXXVII.

DIscussa iã materia de bonæ fidei possessore, quoad ius restituendi fructus de iure restitutionis quo ad malę fidei possessorem supereſt vt agamus. Sed antequam quæstionem aggrediamur, perneceſſarium erit quis malæ fidei possessor, quis vero è cõtrario bonæ fidei dicatur esse, quam prædiffinitionem à Panor. in c. *grauis*. de rest. spol. at. sumendam esse duximus, is namq; ibi ait, malæ fidei possessorem eum esse, qui possidet rẽ, & scit ad alium

pertinere,

pertinere, & è contrario vero bonæ fidei possessorē esse,
a cap.si vir go. 23.q.2. qui cum ignoret se possidere alienum, possidet cognitione domini. [a]

¶ Igitur iam ad quæstionem primo dicimus planum esse malæ fidei possessorem teneri ad restituendam rem si exter. [b]

b 14.q.6. si res. & c. cum tu. de vsuris. ¶ Sed quid si talis res iam perijt, vel est deteriorata? Secundum Syluest. resti. 3.§.7. quocumq; casu fortuito pereat, vel quomodolibet alienata sit talis res furtiua, pretiū restituendum est secundum optimum statum rei, id est secundum summum, quod valuit postquam ab illo fuit empta de restitutione spoliatorum cap. grauis. & l. in re furtiua. ff. de furt. & l. si nauis. §. si generaliter. ff. de rei vend.

Qō. 1.

c l. 1. ff. de furtis. & ratio est, quia talis emptor malæ fidei furtum commisit, rem alienam inuito domino contrectando. [c] fur autem semper est in mora. [d] Secus est quando talem rem loco, & tempore domino obtulit, illéque recipere recusauit, nam iam extunc videtur moram purgasse dictaliter furtiua. & secus etiam est secūdùm Metinam Completensem ex mente aliquorum doctorū in hoc probabiliter loquentium, si dominus rei furtiuæ scienter emptę tantum vt sibi surrepta est, erat eam venditurus, neque eam erat seruaturus, quia tunc iuxta cap. nauig & cap. in nouella de vsuris, si perijt res satis est, si restituatur domino in eo pretio, quo tunc ab ipso erat vēdēda, & non in summo, quod postea valuit, quia sic in summo in isto casu, quo non erat seruaturus restituere de rigore iuris est, sed quod tunc tantū in eo pretio, quo à domino erat vēdenda restituatur, de æquitate esse dicitur vt supra dixisse nos cum Metina meminimus.

d ff. de condict. fur. l. si pro fure.

Qō. 2. ¶ Præterea, quia ab hoc loco non est aliena disputatio hæc, quæritur in quibus grauetur emptor, qui rem emit quam nouerat, vel credebat probabiliter esse furtiuā? Ad quam cum Syluestro restitutio. 3.§.7. respondemus dicendum, talem emptorem in quinque grauari, siue sit primus emptor, siue secundus, vel alius in infinitum. Primò quia tenetur restituere rem etiam contra quodcunque factum aliter disponens, nec liberatur à restitutione per quamcunque alienationem eiusdem rei, seu per eius quocunque casu fortuito amissionem, nisi illam (prout diximus) loco & tempore

& tempore oblatam à se dominus recipere renuit, quia tunc dicitur extunc purgata fuisse mora, vnde si post, hoc periret, vel deterioraretur sine culpa sua, iam ad eam restituendam non teneretur.

¶ Secundò tenetur omnes fructus perceptos, & qui tempore intermedio percipi poterunt restituere,[e] secundum Raimundum, intellige teneri restituere, scilicet fructus, qui superesse solent deductis expensis gratia quærendorum, congregandorum, & conseruandorum fructuum factis, quæ deducuntur tam à malæ quam à bonæ fidei possessore.[f]

e *cap. grauis. de rest. spoliat.*

¶ Tertiò grauatur in hoc, quod nõ potest talis emptor malæfidei petere à domino pretium à se pro tali re impensum, & etiam si statutum præstaret concedens sibi posse petere, quia cum esset contra bonos mores, non valeret distinct. 3. quæ contra.

f *l. si à domino. ff. de petit. hæred.*

g *l. in ciuile. C. de furtis.*

¶ Quartò grauatur in hoc talis emptor malefidei, quia de dicto pretio agere non potest contra venditorem in foro contentioso, cum sibi obstet sua turpitudo, nisi expresse cauerit cum venditore de reddendo sibi suo pretio. quæst. 2. *hoc ius.* l. si mancipium. C. de rei ven. Sed tamẽ secundum Nauar. supra authorem in huius gratiam citantem Alexandrum Alensem in quarto, emptor malæfidei restituere potest rem alienam eidem venditori, vt ab eo suũ recuperet pretium, quo se seruet indemnem, cum sibi potius quam alteri possit consulere, debet tamen inducere venditorem inquit Alexander ad restituendam rem domino.

¶ Quintò grauatur malæfidei emptor, seu possessor in hoc quod perdit expẽsas volũtarias, vt si meliorauit equũ sic malafide possessum. Sed hoc grauamen subire cõpellitur in foro exteriori. Si autem loquamur in foro conscientiæ quibusdam æquum videtur, vt in conscientia rationabiles expensas ad meliorandum dominus restituat malæfidei possessori, nisi per ciuile iudicium fur vel malæfidei possessor eas amisisset. Cõcordat Raim. vel nisi res sic meliorata peruenerit legitimè ad manus domini, vt refert Syluester, verbo, Furtum. §. penult. quia cũ dominus possit repetere suam rem melioratam bonafides non patitur vt quis exigat id quod statim tenetur restituere eidem.

¶ Ad hæc res expostulat vt postquã de malæfidei possessore cœpimus inire disputationẽ, qualia sint, quæ possessorem in malafide constituunt, enarremus, ea nempe sunt primò ignorantia crassa, aut supina, qua emptor rei furtiuæ ignorabat eam esse furtiuam, vt quia episcopus excommunicabat tales raptores, vel tempore belli emit ab stipendiariis calicem aut missale, vel communiter tenebatur quod erat res furtiua, aut quòd ex iniusto bello sublata erat, quia teste Hostiensi talis ignorantia malam fidem non tollit, sed potius inducit. Quare à restitutione & culpa non liberat, quia si de hoc non cogitauit, debuit tamen cogitare, vnde similiter, tenetur, sicut qui scienter emit alienum. [h]

h *arg. l. latæ culpæ. ff. de verbor. signific. & c. Apostolicæ de cleric. ex mi. & 12. q. 2. c. inhumanis. & 16. q. cap. si cupiu.*

¶ Secundò malam fidem inducit in possessorem dubietas, quando authore Hostiensi talis possessor incipit dubitare an res sit sua, vel aliena, cúmque probabiliter in dubius de inquirendo veritatem, parum, vel nihil est solicitus, quia non inquirit pro posse.

¶ Tertiò malam fidem inuehit negligentia magna, vel simplicitas fatua ad cogitandum an res ad se pertineat, an non, an aliena sit, an propria. Quare negligentia hæc non liberat à restitutione, quia cũ lata culpa coniuncta est, quæ à restitutione non excusat, quia lata culpa cũ qua est iuncta, æquiparatur dolo, de constitut. vt animarum lib. 6.

¶ Quartò malam fidem ingerit ignorantia iuris, scilicet dum quis tali ignorantia laborans est, quod crederet rem esse furtiuam, emptionem tamen talis rei non credebat esse iniustam, cuius in promptu est ratio, quia prohibitio non emendi alienum cum à iure naturali trahat originem, eius ignorantia non excusat.

¶ Cæterum est vt quia de his, in quibus possessor malæfidei solitus est grauari dissertum est, & de his commodis quæ bonafides bonæfidei possessori solet afferre, mentionem faciamus. Dicimus ergo, quòd quamuis qui bona fide non credens rem furtiuam esse, eam emit sibi rectè nẽdam, teneatur eam restituere, cùm primum notam habuerit veritatem, nec possit à domino pretium pro ea impẽsum petere, [i] sed nõ tenetur similiter vt prior, quia sua bonafides qua rẽ emit ad quinq; sibi cõduxit. Primo, quia ea durante, nũquam tenetur eã rẽ restituere. l. 2. C. de fur.

i *l. in ciuile. C. de furtis.*

¶ Secundò

¶ Secundò, quia fructus consumptos bonafide durante, nunquam restituere tenetur, [k] sed solùm ad restituendum tenetur fructus perstantes, vel inquantum factus est locupletior.

[k] *l. bona fidei. ff. de acquir. rerum dom. & l. fructus. & si ex diuerso. §. fin. ff. de rei vēd.*

¶ Tertiò, quia si durante bonafide res perierit ad eam restituendam nō tenetur, quia neque in mora fuit. Quod si rem alienauit venditione, vel aliter, quia dolo tunc desiit possidere, pretium reddere non tenetur, pretiū etenim ex re furtiua furtiuū non est. ff. de furtis. l. qui vas. de aliena. iud. mut. cau. neque aliud quicquam nisi solum lucrum si extat aliquod ex quo factus est locupletior, tenetur restituere. [l] Tenetur etiam pretium pro re illa furtiua bonafide à se vendita acceptum in eo tantum, vel quatenus ex eo factus est locupletior restituere domino, si dominus rem consequi non potest, quia pretium succedit loco rei. fide petitione hæreditatis. l. si & rem.

[l] *l. nam & his natura. ff. de cond. indeb.*

¶ Sed quid si vendidit eam rem post bonamfidem, ante scientiam, & credulitatem de furto, dubitans tamen an esset furtiua, an tunc adhuc non in malafide, sed potius in bona eam vendidisse sit censendus, vt quinque prædictis commoditatibus bonæfidei possessoribus suffragantibus frui possit talis alienæ rei, & bonæfidei venditor. Cui quæstioni satisfacit Syluester, [m] dicens quod talis postea dubitans adhuc nō amittit bonam fidem. Secùs est si à principio dum rem furtiuam emit dubitatione tentus an esset furtiua, vel non: eam emit, & in huius sententiæ optimum probationem optimum haberi in iure canonico textum ait Syluester. [n]

Qō. 2.

[m] *Sylues. ver. restit. 3. q. 7.*

[n] *cap. si virgo. 34. q. 2.*

¶ Dico ergo primò ad quæstionem quod possessor bonæfidei in tale incidens postea dubium, tenetur diligenter inquirere, etsi rem alienam esse inuenerit, restituere secundum Director. & glos. cap. fin. de præs.

¶ Secundò dicimus contra Panormitanum ibi dicentem oppositam esse communem, & veram quod dubium firmum, & probabile bene tollit bonam fidem, malámque inducit secundum Syluest. verbo præscriptio. 1. quæst. 3. parte ¶3. Ita dominus Anton. in d. capit. fin. Sed opinio Panormit. habet verum in dubitatione momentanea vacillanti, & scrupulosa, hæc enim non tollit bonam fidem, quia eo casu si tali dubitationi nō consentiat, talis

dubitatio non obsistit bonæfidei, de sententia excommu. cap. *inquisitioni*, & de hæreticis, c. 1. & patet cap. *si virgo*, 31. q. 2. sed re vera, & secundùm Sotum (vt diximus) in materia de præscriptione intelligitur, quòd dubitatio cũ est vt scrupulus tenuis non censetur intercidere bonam fidem. Si autem talis dubitatio huiusmodi sit, quæ rem ponat probabiliter in æquilibrio, ita quod non absque ratione suspensus manet iam possessor non inclinãs magis in vnam partem ad credendum, quam in aliã re vera interrumpit bonam fidem requisitam ad præscriptionem, tum quia iam læsa sauciáque manet consciẽtia, tum quia fides humana, & opinio secũdùm philosophos idem sunt sed talis dubitatio tollit opinionem, quæ magis inclinat ad vnam partem, licet cum formidine alterius, ergo etiam eripit bonam fidem ad præscribendum.

¶ Tertiò dicimus talis antea cum bonæfidei esset possessor, si postea in huiusmodi inciderit dubiũ, & post debitam applicitam à se diligentiam ad indagandum an res sit sua, vel aliena, non inuenerit quicquam certi, quia tũc secundum Sotum bonafide potest tali re post hoc vti, & inter vsus rei computatur eius alienatio, si eam per venditionẽ à se alienauerit, bonafide fecisse iudicabitur, quare in hoc casu bene ait Syluester, dicens, quod si post bonam fidem ante scientiam, vel credulitatem de furto vendidit rem eius possessor dubitans an esset furtiua nécne censebitur esse in bonafide non quidem in ordine ad præscriptionẽ vt cordatè in materia de præscriptione docet Sotus, sed in ordine ad eius vsum, & venditionẽ postquã debita adhibita diligentia cõtrarium, id est quod sit aliena certum, aut probabile non apparet. ¶ Igitur etiam talis sicut & quilibet alius bonæfidei possessor si restituerit rem iudice sententiante, agere potest ex pretio, etiam in foro contentioso contra venditorem talis rei. 12. q. 2. Vulteranæ, & si per plures emptores transierit, vnus potest agere contra alium. ff. de mi. l. sed vbi.

¶ At in conscientia supra est dubitatum an bonæfidei venditor rei furtiuæ, quam bonafide emerat, sit inducendus, & cogẽdus vt emptorem suum à quo postea res euicta est, seruet indemnem sic supra dubitatum est, & quidẽ Syluest.[o] docet ad id cogendum esse in conscientia, [p] sed tandem

o *Syluest. verbo rest. 3. q. 7. dicto 5.*

p *arg. cap. fin. de emptio. & vẽdit.*

tandem Nauarro videtur accedere Sylueſt. verb. reſtitutio. 3. quæſt. 7. § .5. Sed quia iam inter oppoſitas circa hunc caſum ſententias Soti affirmantis ad hanc indemnitatem ſeruãdam, reſtituendumque emptori ſuo pretium, ſi euicta fuerit res ei vendita eſſe obligatum, & Nauarri aſſerentis ſatis eſſe ſi cedat actionem ſuo emptori aduerſus primũ venditorem, quia in hac tantum factus eſt locupletior, & quia alias nihil retinet quòd nõ ſit ſuum, noſtram illhe ſententiam veluti mediam, & conciliatiuam protulimus, nihil eſt hic amplius immorandum nobis: ſed ad eũ locum ſupra lectorem remittimus. Sed bene ait ibi Sylueſter, quod iſte bonæfidei emptor qui bonafide rurſus ſic emptam rem vendidit, cõſulendus vt ſe faciat iudicialiter citari, vt denuntiet primo venditori, vt eum defendat, & ſeruet, ſeu alias ſecundum Nauarrum tenebitur ſecundus bonæfidei venditor emptori euicto concedere ſeu cedere actionem contra primum venditorem, vide ſupra omnia hæc bene diffinita.

Qõ. 3.

¶ Sed quid ſi bonæfidei emptor rem alienam poſtea eſſe intelligens ad imperium ſacerdotis eam reſtituit, an tunc poſſit agere contra alium emptorem ſibi eam vendentem? Reſpondet Sylueſt. quod non, allegans l. ſi rem fide euictionibus: ſed in hoc caſu inducendus eſt, & cogendus eſt in conſcientia primus venditor, vt hunc ſeruet indemnem reſtituendo pretium ſi malæfidei fuit venditor. At ſi bonæfidei ſecundus venditor fuit actionem cedat euicto contra primum iuxta Nauarri ſentẽtiam niſi ad plus ſe obligauerit per conuentionem, vel per conditiones in contractu appoſitas.

¶ Quintò, poſſeſſor bonæfidei poteſt expenſas bonafide circa rem melioratam, vel conſeruatam factas retinere, q vt ait Sylueſt.

q *Sylueſt. ver. Expen ſæ. §. 4.*

¶ Sextò, qui bonafide emit rem, vt reſtitueret eam domino, qui eam alias non erat habiturus, aut non niſi tali pretio ſecundum Hoſtien. repetere poteſt pretium quod dedit, & intereſſe ſuum quia vtiliter geſſit negotium domini, & expenſas moderatas, niſi ex re vtilitatem habuiſſet, quia tenetur compenſare fructus cũ expenſis, & pretio: r & ſi in hoc caſu periret, aut eã amitteret ſine culpa ſua non teneretur. Hæc tamen intellige, ſi emendo eam

r *l. Sed an vltra. §. 2. ff. de neg. geſtis. & c. cum dilect. § fin. de ac cuſ.*

vtiliter egit pro domino, quod tunc contingit quando emit eam pretio paruo non aliter, quia cessaret causa, & consequenter effectus de appellat. cum cessante.

¶ Perpendendum est autem quod tali emptori in foro contentioso non crederetur, nisi fuerit publice protestatus quod ea intentione emebat, vt redderet domino, licèt aliter esset in conscientia.

s *l. Nesennius. ff. de negot. gest. & l. 2. C. de furt. & cap. vnico. vt ecclesiæ benefic.*

¶ Septimò, qui bonafide emit rem quã scit nunc fortiuam potest reddere rem venditori vt ex mente Nauarri & Alexandri Alensis, & Syluestri diximus, gratia summ recuperandi pretium si potest, alioquin omnes fructus nõ consumptos bona fide, & quidquid valet vltra id quod ipse dedit, domino rei, aut eo ignoto, pauperibus restituet & publicè id faciet secundùm consilium Ray. vt videtur omnis suspicio, & liberatus erit inquit Syluester, vbi videtur subscribere sententiæ Nauarri scilicet quod etiam in conscientia emptor rei alienæ, qui bonafide eam emit, & vendidit potest retinere pretium, & nisi in eo in quo inde factus est locupletior, nõ tenetur quicquam restituere domino rei. Imò etiam possessor malæfidei qui facta diligenti inquisitione, neque inuento domino, de consilio prælati eam pauperibus erogauit præmissis debitis proclamationibus, licèt postea appareat dominus, liber tamé erit, quia fecit de consilio boni viri, fecitque quod in se est, secundùm Syluest. quem consulere poteris verbo, restitutio. 8. §. 4.

¶ *An malæfidei possessor teneatur de fructibus à se non perceptis, nec à domino percipiendis, & an teneatur damnum tam intrinsecum quam extrinsecum in vtroque foro restituere, & de vendente tignum violatum.*

CAP. LXXXVIII.

Qõ. 1. AT latiùs materiam prædictã prosequendo quæritur de possessore malæfidei an teneatur de fructibus sua negligentia non perceptis, quos tamẽ dominus etiã omninò non erat percepturus, quia rem nõ locasset, etiã si apud se illam habuisset. Respondetur quod licèt talis possessor malæfidei in foro exteriori teneatur tam de fructibus perceptis, quam etiam de his qui honestè poterant

poterant percipi, etiam si dominus eos nō percepisset, tamen quatenus attinet ad conscientiam licet teneatur restituere fructus perceptos etiā consumptos, non tamen tenetur ad fructus non perceptos restituendos in cōscientia, vbi sequimur æquitatem, in casu quo dominus in veritate illos fructus probabiliter nō erat percepturus, quia eam rem vel possessionem non locasset, aut coluisset.

¶ Præterea de possessore malæ fidei quæritur inter iuristas, an casu quo rē mala fide acquisiuit, sed tamen cum titulo puta per venditionem vel donationē, & huiusmodi teneatur de percipiēdis fructibus, quia quod teneatur & in hoc casu de perceptis nemini est dubium. ¶ At quid respondendum sit ad hanc quæstionem iam vtdetur iure stabilitum, scilicet. quod talis malæ fidei possessor etiam acquirens rem cum titulo, licet de perceptis fructibus restitutionem facere teneatur, non tamen fructus percipiēdos restituendi obligatione tenetur. [a]

a *l. si fundum. C. de rei vendic.*

¶ Ab hac tamen regula generali iuristæ quatuor excipiūt casus, vt patet in l. sed & partus. ff. quod metus causa ibi per glos. ¶ Primò, si talis titulus fuit habitus per metum à malæ fidei possessore, quia tunc nō obstante tali titulo, tenebitur quoque & de percipiendis. ¶ Secundò, quando talis titulus est habitus contra interdictum legum, vt si talis malæ fidei possessor rem minoris, aut pupilli emerit sine solennitatibus requisitis, nō obstante titulo emptionis, tenebitur etiam de percipiēdis. l. quemadmodum. C. de agri. & censi. & colo. ¶ Tertiò, quādo titulus est habitus in fraudem creditorum, vt quia res est vēdita, vel donata sibi vt creditores à sibi debitis defraudarentur. l. 1. ff. de his quæ in fraudem cred. ¶ Quartò, quādo titulus habetur ex emptione rei fiscalis sine debita solēnitate. ¶ At licet distinguat supplem. contra Angelum de possessore malæ fidei, quando res est aliena, nec dominium trāsiuit in ipsum, vel quando transiuit: sed cum obligatione restituendi, quia siue hoc vel illo modo res in malæ fidei possessorem transierit cum titulo secundùm Sylvest. tenebitur de fructibus perceptis, sed de percipiendis non tenebitur credo in foro exteriori tantum hoc tenendum. Si autem sine titulo ad restituendos tam perceptos quam percipiendos obnoxius erit, vt patet l. cum fun-

[b] *l.indebiti in princ. ff. de cond. indebit.& clarius in l. videamus. §. in Fabiana. ff. de vsur.*

dus.ff.si certum petatur,[b] & de hoc vide Pan.in dict.cap. *grauis*,& gloss.in cap.*non liceat*.12.q.2.

¶ Præterea postquam de malæ fidei possessore quoad restitutionẽ fructus abunde discussimus, ratio nõ patitur vt de obligatione,qua tenetur ad damnum subticeamus.

Qõ.3.

¶ Quæritur ergo quo modo possessor malæ fidei ad dãna restauranda teneatur? Et quoniam absolutio quæstionis distinctione hac præuia opus habet, distinguitur prius duplex esse damnũ,seu interesse, aliud lucri cessantis,& aliud est interesse dãni emergẽtis.¶ Interesse igitur hoc est,quando homo impeditur à lucro, quod faceret si talis pecunia sibi restituta fuisset,vel nõ fuisset talis læsio ei illata , & huiusmodi , ita Syluest. verbo , interesse. ¶ Sed & interesse damni emergentis rursus subdiuiditur, nã aliud est interesse damni emergentis in re,aliud extra rem. ¶ Interesse autem damni emergentis in re vel extra rem est secundum Bartolum interesse intrinsecum vt dicitur in l.vni.C. de sen. quod pro eo quod interest. Et tale interesse est ipsas res vel eius extimatio , vel id quod prouenit immediate ex re,vt fructus, partus,& huiusmodi, verbi gratia vendidisti mihi vinũ,quod valebat viginti,& pretium tibi tradidi, nec dedisti,nũc autẽ valet quadraginta, quod si traditum fuisset tantum,id est quadraginta habiturus etiam interesse intrinsecum dicitur.

[c] *ff. de act. empt.& vendit. l.si sterilis.§. cum per vẽditorem.*

¶ Interesse verò damni emergentis extra ré quod alio nomine interesse extrinsecum dicitur est quod prouenit non ex ipsa re,sed propter ipsam rem exempli gratia vẽdidisti mihi vinum,neque tradidisti mihi , quod si tradidisses ex eo negotiari potuissem , & lucrati, interesse extrinsecum est.Similiter vendidisti granum,& quia nõ tradisti serui mei perierunt fame interesse extra rem est, id di est extrinsecum. Quando istud interesse in contractibus petatur habes in l.Iulianus.§.1.ff.de acti. empt. & vẽnd.vide Syluest.verbo,interesse.

¶ Hac igitur distinctione præmissa dicimus primò ad quæstionem quod possessores malæ fidei quando tenẽtur de interesse lucri cessantis vbi res principalis extat vt soluatur tunc interesse lucri cessantis nõ debet excedere duplum rei principalis.Itaq; verbi gratia si pecunia à malæ fidei possessore retenta,cum valeret cẽtum aureos

reos, dominus eius omisit lucrari, istud interesse lucri soluendum domino non debet excedere duplum principalis, id est centum aureorum, sed hoc est verum in foro contentioso, sed in conscientia qualiter istud lucrum cessans extimandum veniat, diximus supra, dum in materia de vsura an aliquid ratione lucri cessantis accipere mutuanti liceret disceptabamus.

Secundò dicimus quod vbi res est incerta, vt verbi gratia captura piscium de qua in l. si iactum. ff. de actione, emptio. & venditio. & similiter vbi res non habet communem extimationem, quia alia non est quæ communiter vendatur, tunc interesse lucri cessantis restituendum extimabitur ad arbitrium boni viri licet excedat duplũ rei principalis mala fide retentæ, vnde illud interesse spectabatur, dum tamen extimatio talis interesse in immensum non procedat iuxta l. vna. C. de sen. quæ pro eo quod inter profer.

Tertiò, iam directe ad quæstionem respondendo loquendo de interesse damni emergentis, dicimus quod si possessor malæ fidei omisit soluere, indeque ex tali omissione subsequutum est interesse damni emergentis intrinsecum, si venditor non tradidit triticum à se emptum emptori quod valebat viginti, & postea valet quadraginta, quod si tradidisset emptor ex illo postea quadraginta habiturus erat, quia consideratur illud plus quod valuit, quia est interesse intrinsecum quadraginta, & non viginti tantum, tenebitur postea soluere, quia ex mora, emptor viginti omisit acquirere alia. [d]

[d] *l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de act. empt. Q6. 4.*

Sed nunquid malæ fidei possessor, aut morosus in soluendo tenebitur ad istud solum interesse intrinsecũ, an etiã ad interesse extrinsecum, vt scilicet quia nõ soluit granum in tempore animalia creditoris mortua sunt, quod interesse est extrinsecum. Respondetur quod talis ad tale interesse extrinsecum, scilicet animalium mortuorum non tenetur in foro contentioso, si ex simplici omissione tantum tale interesse damni extrinsecum subsequutum ist, id est si quia tantum omisit soluere granum in termino, animalia mortua sunt non tenebitur ad hoc interesse in exteriori foro, secùs est si cũ omissione venit commissio. Vt quia non solùm in termino omisit

soluere granum, sed cũ promisisset simul soluere in tali termino, postea non implens cõmisit deceptionem promissionem non adimplendo, quia ad interesse extrinseci, id est ad animalia fame ex inde mortua reparandum tũc tenetur, quia si non promisisset id debitor, creditor aliter sibi prouidisset, nisi fuisset promissione debitoris deceptus, & quia tenetur per omissionem debitor, & etiam per commissionem, scilicet per falsam promissionem, propterea venit ibi soluendum etiam interesse extrinsecũ,[e] præsertim in foro conscientiæ vbi quis tenetur proximo de omni damno ex dolo dato, vel lata culpa.[f]

[e] *l. Iulianus. ff. de act. empt.*

[f] *l. si culpa de iniur.*

¶ Porro vtrum etiam in foro conscientiæ malæ fidei possessor, seu morosus debitor ad interesse extrinsecum damni, ex sola omissione, quia omisit soluere in termino teneatur, etiam si tali termino soluere non promisit maiorem ingerit difficultatem: nam de hoc Syluester[g] nihil clarè videtur asserere, imo potius in hoc, scilicet quod non teneatur videtur declinare: sed nihilominus ad quæstionem cum Nauarro[h] dicendum puto, quod in conscientia tenetur talis malæ fidei possessor, seu morosus debitor, soluere extrinsecum interesse damni ex sola omissione soluendi subsequutum, id est animalia mortua ex sola omissione soluẽdi granum, vel hordeum, etiã si promissio de soluendo huiusmodi dinum, non præcesserit. Nam consequenter ait qui cogitur soluere pœnam, vel interesse creditori suo, eo quod mutuatarius suus non soluit ei mutuũ statuto die, licitè potest ab eo recipere illud quod sic soluit, & etiã compẽsationem damni accepti ob venditionem rerum suarũ minoris, quã valerẽt, aut ob emptionẽ vini & tritici cariori pretio, eo quod statuto die debitũ ei non soluit, quæ quidem exempla Nauarri pertinent ad interesse extrinseci, quia inquit nõ accipit ratione mutui, sed ratione interesse damni emergentis secundum omnes, etiam si promissio de soluendo huiusmodi damno non præcesserit: ergo à simili in casu quęstionis saltẽ in conscientia, quid sit in foro exteriori.

[g] *Syluest. verb. restitut. 3. q. 9.*

[h] *Summa Lat. c. 17. num. 212.*

[i] *arg. l. nũmis. ff. de in lit. iur. & l. Iulianus in princ. ff. de act. emp.*

¶ Sed aduertito quod quando dies apposita est obligationi non requiritur monitio, vt debitor constituatur in mora, & in mala fide, vt patet c. vlt. de locat. quia dies pro

ro homine interpellat. Sed si dies nō sit appositа, requiritur monitio secundū Panorm. in cap. licet Heli. de sym. & de accusa. cap. 2. quamuis glos. in d. cap. licet Heli. dicat quod in pecuniariis admonitio est de honestate, & non de necessitate: sed certe dum dies nō est appositа requiritur monitio etiam in pecuniariis:[k] vide Sylvest. verbo, Obligatio, & verbo, Mora.

[k] *l. si ex legati causa. ff. de verb. oblig.*

¶ Secundò perpēdito lecto, quòd licet morosus teneatur ad restitutionē damni emergentis ex tali mora, & lucri cessantis etiam, non tamen dicitur esse in mora, qui potest se tueri legitima exceptione per regulam non est in mora de reg. iur. lib. 6. ¶ Ignorantia autem quādo scire quis tenetur, dum non sit crassa quæ latæ culpæ comparatur, & impossibilitas excusant à morositate per l. quod te. ff. de reb. cred. & quando etiam nō fuit monitus excusatur etiā à morositate, quod intellige quando dies obligationi nō est appositа, ne cōtradicamus supradictis.

¶ Ex supradictis corollarie sequitur quod malæ fidei venditor, qui scienter vendit tignum violatum, mihil dicēs tenetur de ruina domus, ad cuius fabricationem fuit emptum, & etiam tenetur de pensione soluta locatori domus à conductore, quam restituet conductori locator ipse, quod est interesse extrinsecum, sicut est iactura pēdonis pro locatione domus accipiendæ l. Iulianus, non tamen in infinitum: vnde non veniet pensio longo tempore, sed vt videtur prima tantum arg. l. Neratius. ff. de seru. corrup. vbi corruptor tenetur de seruo, & de his quę asportauit fugiens, non autem de aliis, quæ postea orta successiue furatus est, ita Sylvest. loco supra citato.

¶ *An ex inualido contractu fructus percepti restituantur & an bona fide vendens alienum teneatur de eo in quo factus est locupletior, & an manumissus in possessionem faciat fructus suos.*

CAP. LXXXIX.

AT certè quoniam hic materiam de acquisitione fructuum, vel de eorum restitutione susceпimus pertractandam iure veluti quodam ad hunc locum & id dubij

reuoçamus,

reuocamus, vtrum emens, & in emptione decipiens venditorem vltra dimidium iusti pretij, faciat fructus rei, seu possessionis sic emptæ suos, & videtur quod non, quia in foro exteriori venit rescindendus contractus iste. ¶ Igitur quia nõnihil de hac materia supra nos tetigisse meminimus, breuiter hic quęstioni huic finem imponemus, decentes primò, quòd quando dolus vel deceptio dedit causam contractui, vt si falsis persuasionibus venditor persuasus sit emptori emere rem quã alias nisi sic falso persuasus, & deceptus, non emisset, tunc contractus non valet, sicut neque etiam valeret, si emptor sic decepit vẽditorẽ, quod induxit eum ad vendendum possessionem, quam alias non si sic deceptus fuisset, non erat venditurus, quia axioma commune iuristarum est contractum tunc non valere, quando dolus dat causam contractui.

¶ Dicimus secundo, quod in casu quo emptor decepit venditorem qui alias non venditurus erat possessionem, nisi sic dolo circumuentus esset ab emptore, tenetur emptor tunc fructus rei sic emptæ simul cum re empta restituere venditori, recuperato tamen pretio pro illa dato. Patet quia huiusmodi contractus inualidus fuit, dedit enim dolus causam contractui, quia nisi verba data fuissent venditori non vendidisset, & quia per dolum sublata est quodammodo libertas voluntasque vendendi, quare translatio rei emptæ quoad dominium per talem dolum præpedita est. Mansit ergo res sic vendita penes dominium venditoris, quare illi debuit fructificare, & nõ soli emptori.

¶ Tertiò dicimus casu, quo dolus non dedit causam contractui venditionis, quia alias vẽditor parabat possessionem vendere, eámque erat venditurus, si solum inuenit deceptio in contractu emptionis, quia emptor prædium emit infra dimidium iusti pretij quia cum valeret centum, emit illud pro quadraginta tantum, ex mente bonitinæ innitendo maiori æquitati non tenetur in hoc casu emptor restituere fructus pro rata pretij iusti partis non solutæ contra Ioſephum, & contra Conradum vt supra meminimus nos tenuisse, sed satis est tantum suppleſe pretium, & interesse ex diminutione iusti pretij non soluti amissum resarcire.

¶ Sequitur

¶ Sequitur quartò sicut supradictum est, quod si emptio census fuit nulla, vel venditio fuit nulla, quia cum venderentur bona pupilli, vel ecclesiæ exposita sunt venditati, sine debita solennitate, non poterit emptor istius census, vel emptor horum bonorũ, census empti pensiones, vel fructus sic emptæ possessionis ecclesiæ, aut pupil percipere, neque sibi retinere: sed solum recuperabit suum pretium, habebit tamen actionem contra venditorem ad interesse tam damni emergentis, quam lucri cessantis, si ex tali emptione sibi euenerit. Ita Metina de restitut. de rebus per vsuram acquisitis, quæstione vltima, procedit hoc quod poterit agere ad hoc interesse, quãdo ipsum latuit nullitas contractus, quia defectũ illius ignorauit, si autem valuit contractus, sed deceptio fuit intra dimidium iusti pretij, regula te per supra dicta, & attende maxime quid Pius quintus per suam extrauagantem sanxit circa validitatem, vel nullitatem contractus census, aduertito quod in his, vbi bona fides locũ habuit, fructus ea durante consumpti restituendi non sunt, nisi in eo tantum, quod talem consumptorem eorũ ex tali consumptione effecerint locupletiorem. sed de his satis, nam dicta antea erant, neque repetenda forent hic nisi series materiæ id exposceret.

¶ Præterea ne quid intactum permaneat, quod ad hãc materiam pertinere videtur quamuis iam vtrum emptor bonæ fidei qui rem alienam bona quoque fide vendidit, teneatur pretium pro ea acceptum restituere domino, absolutum reliquimus magis inclinando in negatiuam Nauarri, (licet cum aliquibus limitationibus) quam in affirmatiuam Soti: nunc superaddimus in dubium reuocare, vtrum qui bona fide emit alienam rem, & bona fide eandem pluris vendidit alteri, illud plus quo vendita est, domino sit redditurus. Et videtur quidem quod sic a *Sotus de iust. & iur. lib. 4. q. 8.* facere teneatur, quia in eo quod pluris vendidit quam emit factus est ex aliena re locupletior. In oppositum est quia illud in quo pluris vendidit videtur esse tribuẽdum suæ industriæ, ergo non est restituendum.

¶ Circa hanc quæstionem duplex versatur opinio b *Nauar. in add. fol. 24.* prima affirmatiua [a] & altera negatiua [b] & Pedracæ in sua summa. Igitur pro quæstionis absolutione, videtur primo

primo dicendum quod opinio Nauarri & Pedracæ, scilicet quod illud plus à bonæ fidei venditore non sit restituendum, videtur apparens, tum secundùm Pedracam, quia malæ fidei possessor,& venditor, qui fuit in culpa, solum videtur ad id pluris restituendum obligandus,nō vero qui bona fide vendidit,quia caruit culpa, tum quia illud plus,quod bona fide accepit,videtur vt diximus suę industriæ tribuendum. Adde etiam quod istud plus pro tali re acceptum restituere est pœnale secundum Nauarrum, ergo ante condemnationem in conscientia non est restituendum.

¶ Secundò dicimus, quod opinio affirmatiua Soti est probabilior,& tenenda vbi ait Sotus illud plus,quo à bonæ fidei possessore pluris est vendita res, quam ab ipso fuerit empta, fore domino restituendum nec in hoc esse dubium Sotus ait.Cui etiam suffragatur Syluester verbo restitutio.3.quæst.7.vbi inquit.Talis bonæ fidei venditor,qui bona fide rem à se emptam vēdidit,pretium reddere non tenetur, neque aliud quidquam, nisi forte lucrum aliquod si stat, ex quo factus est locupletior, sed in casu quæstionis illud,quo pluris rem vendidit, quam emit est lucrū, in quo factus est locupletior:ergo secūdū Syluestrum est domino restituendum.

¶ Item quia illud plus quod pro re recepit, est veluti pars rei alienæ,& illud penes se,talis bonæ fidei venditor habet,ergo est à se restituēdū domino vero,quia interesse suę rei fuit in intrinsecum.

¶ At quia maximi duco componere sententias doctorum,cum eos ad aliqualem cōcordiam reducere possim, pro concordia harum opinionum, postremò dicimus, quod si emptor istæ bonæ fidei qui rursus bona fide rem alienam pluris vendidit, quam emerit, alias cum pretio quo emit illam rem erat negotiaturus, & lucraturus erat deductis deducendis, tantundem, aut plus, quam illud plus quo vendendo rem lucratus est, forte in conscientia vt in sua bona fide indemnis seruetur, in hoc casu verum habet sententia Pedracæ,& Nauarri, quod non teneatur illud plus restituere, sicut nec forte etiam in casu quo dominus si rem penes se habuisset:non tanti,sed minoris eam vendidisset,quia tunc non videtur pati dānum

si eam

cum pretia iusta non consistant in indiuisibili, præsertim pro diuersis temporibus si illud plus quod non erat perceptrurus quia minoris erat venditurus dominus si penes se haberet, si domino à tali emptore, & venditore bonæ fidei non soluatur. Si autem qui bona fide emit rem alienam, bona fide eam pluris vendidit, & ex tali emptione prius à se facta, non cessauit sibi lucrum, quia cum pretio impenso pro re à se empta, nec negotiaturus neque alias lucrum inde reportaturus erat, aut si creditur dominus si illam penes se habuisset, quod tãti illam vendidisset, quanti iste qui lucrando, pluris eam vendidit, quam emit, dum totum hoc contineatur intra latitudinem iusti pretij, tunc in his casibus vera est conclusio Soti, & magis est iuridica, scilicet quod illud plus, quo fuit secũdò vendita, quam fuerit prius empta sit domino restituẽdum in casu bonæ fidei.

¶ Ad hæc vt aliquid in gratiam iuristarum etiã demus in hac materia de fructibus, visum est nobis, hic in controuersiam vertere is qui manumissus est in possessionem rei quam petijt, propter cõtumaciam rei, qui citatus personaliter noluit comparere coram iudice, aut si comparuit, iudici noluit parere, aut se absentem fecit, an faciat fructus suos, quam quæstionem breuiter absoluentes, quia ad alia properamus dicimus primò, quod secũdùm ius ciuile ad manumissionem via de *assentamiento* Hispanicè dictam requiritur præcedat citatio rei personalis. Qõ. 1.

¶ Secundò dicimus quod purgatur contumacia in casu manumissionis apparendo dandoq; fideiussorem infra legitimum tempus, soluendoq; expensas, tuncque reus restituitur.

¶ Tertiò dicimus iuxta leges Hispanicas loquendo, per ordinationes leg. vnica lib. 3. tit 9. reuocatę sunt leges fori, & partitæ. 3. leg. 6. tit. 8. concedentes annum in immobilibus ad petendam restitutionem contra manumissionem & dimidium anni pro mobilibus, quia prædicta lex ordinationum restringit annum prędictum ad duos menses pro immobilibus, & ad vnum tantum mensem pro mobilibus.

¶ Quartò dicimus iuxta hanc prędictam sanctionem, quod qui petit in iudicio rem ad se pertinentẽ, rationeq; contumaciæ,

contumaciæ, vel absentiæ debitoris sui manumissus est in bona rei contumacis, si talia bona sunt immobilia, scilicet domus, vel prædium, si reus intra duos menses non purgauerit contumaciam parendo iudici, & solutis expensas, post illos duos menses stando in iure coram Hispaniæ ille manumissus facit fructus illius possessionis suos.

¶ Et idem si manumissus fuit ex prædictis causis in bona mobilia cuiusmodi sunt equi, boues, oues, neque reus apparuerit intra mensem prædicto modo ad purgandam moram, post mensem facit fructus ouium suos, sic habetur lege vltima. tertiæ partitæ. titulo octauo.

¶ Sed iam hic rursum restat inuestigandum, an requiratur decretum iudicis vt manumissus in immobilia post duos menses, aut manumissus in mobilia post vnum mensem fructus possit facere suos? Respondetur plane requiritur secũdum decretum iudicis, vt talis manumissus post prædictos menses duos in immobilibus, & post vnum in mobilibus possit facere fructus suos vsq; ad conclusionem litis. c

c l. Fulcinius. §. vlt. ff. quib. ex caus. in pos.

¶ Excipiuntur tamen ab hac regula generali ij casus in quibus ex primo decreto iudicis in actione realis manumissus facit fructus suos, primò, in petitione hæreditatis, quia tunc propter nimiam contumaciam alterius partis refugientis iudicium, consequitur fructus altera parte conueniens. Similiter cum venter mittitur in possessionem ratione posthumi, statim vtitur fructibus. ¶ Similiter cum impubes ex Carbonario edicto mittitur in possessionẽ fruitur fructibus, seu potius illis vtitur: vide glo. extra de dolo & contum. c. *contingit*, vbi glosat quod in realibus actionibus non habet locum secundum decretum, neque est necesse, sed transcursus legitimi temporis facit aliquem possessorem cap. *pastoralis* de officio ordinis nisi quis ad cautelam impetret illud sed in actionibus personalibus necesse habet, vt manumissus verus possessor fiat, impetrare secundum decretum, quia alias intelligitur non possidere, de probation. cap. *ex literis*, & sic nisi præscriberet, itaque verus possessor effectus seruando prædictis seruandis vtitur fructibus in actione realis primo decreto in personali ex secundo. Hugo de Cel-

tandem

tandem in suo repertorio legum ait quod missus in possessionem ratione contumaciæ nō acquirit possessionem, sed manutenentiam. Secus si ratione executionis aut solutionis aut sententiæ sit manumissus.

¶ Vbi de fructibus restituendis explicantur multa, & egregia dubia scitu digna, etiam vtriusque facultatis iuristis conducentia.

CAP. XC.

QVoniam lata est materia hæc de fructibus restituendis & adhuc multa inuoluta restant extricanda dubia, adhuc hic explanandum id dubij venit, vtrum hæres non soluens statim legatum in testamento teneatur illud postea soluere cū fructibus legatario. Igitur ne in rebus non adeo obscuris immoremur dicimus primo, quod hęres à die quo adiuit hæreditatem tenetur restituere legatum legatario etiam cum fructibus, quos legata possessio fecit ab illo die aditæ hæreditatis, quando ingressus in eā verbo, vel facto suo, vel heredis exercendo aliquos actus, hæc assertio est iuridica, [a] habetur etiam in partit. 6. l. 37. & patet, quia fructus sunt debiti ab eo tempore, quo legatum est debitum, ergo si à tempore aditæ hæreditatis, legatum est debitum, ergo extunc etiam debentur fructus. ¶ Idem prorsus dicendum est, quando legatum non est solutum per plurimos annos ex ignorantia culpabili, vel quia legatarius id non petiit. Qō. 1.

[a] *l. si ita relictū. §. Pegasus. ff. de leg. 2.*

¶ Hinc sequitur etiam quod legatum relictum ecclesiæ construendæ, vel monasterio debetur cum fructibus intermedij temporis, quo non fuit solutum, ita Panormitanus capite *nos quidem* de testamētis, quia textus ait soluendos esse sine diminutione.

¶ Hinc sequitur etiam, quod res testamento legata à testatore, quam alienam esse nouerat, soluēda est legatario cum suis fructibus ab eo tempore, quo hæres monitus à legatario, vt emeret eam sibique traderet, emere, & tradere distulit, ita partit. 6. lege 37. tit. cod. Et patet, quia à tempore illius monitionis res legata est debita, ergo extunc cum suis fructibus, si fructifera sit, est soluenda, neque contra hoc est quod Armilla verbo, legatum. §. alle-

10. allegat ex leg. quidam prædia. ff. de vsufructu legato. vbi decernitur, quod filia si non petijt 10. aureos sibi legatos à Patre quotánis pro ornatu, & vestitu & per quatuor annos destitit à se induẽdo, illósque ab hæredibus legatis exigere omisit, si postea petierit illos annorum præteritorum aureos omissos, nó recuperabit eos. causa namque iam cessauit, quare fuere sibi legati. nẽpe vt se indueret, & quia ipsa in culpa fuit, cum eos pro se induendo, non petierit, quia visa est illos aureos renuntiasse.

Qõ. 2. ¶ Præterea quæstiones de fructibus omnes suscitãdas hic suscitando, quærimus, an is qui instituitur hæres fideicommissarius, id est cum commissaria substitutione, in qua sibi mandatur à testatore, vt alteri quem sibi hæredem substituit intra certum tempus hæreditatẽ restituat, teneatur computare fructus hæreditatis à se perceptos in Trebellianica, id est, in quarta parte hæreditatis, quam sibi iure potest retinere deductis expensis.

¶ Igitur breuiter expediturí quæstionem, primò dicimus quod si talis fideicommissarius ex descendentibus hæredibus sit tempore restituendæ hæreditatis hæredi sibi substituto, potest suam legitimam, quæ sibi inde debetur excipere, sibique vendicare, & vltra hoc fructus hæreditatis restituendæ à se perceptos eos in suæ legitimæ sortem, nõ computãdo, sibi appropriare. Habetur hoc assertum leg. 8. titulo secundo partitæ sextæ. Hæc autem indulgentia huic conceditur, quia cum sit hæres ex descendentibus legitimus præsumitur testatorem vltra legitimam illos fructus illi voluisse applicare.

¶ Secundò dicimus, quod si talis fideicommissarius sit alius ab hæredibus descendentibus, neque sit vnus ex illis, tunc hic tempore, quo iussus est à testatore, hæredi sibi substituto hæreditatem restituere licet possit sibi asserere Trebellianicam, id est quartam restituendæ hæreditatis partem, tamen in tali parte Trebellianica sibi iure vendicãda tenetur fructus hęreditatis à se illucúsque perceptos computare, nec enim potest quartam hæreditatis partem, simul cum fructibus iam à se perceptis sibi arrogare, sed si fructus iam à se percepti Trebellianicam iure fideicõmissionis sibi debitam adæquarint, loco Trebellianicæ, id est quartæ partis hæreditatis sibi debitæ, poterit illos

illos fructus sibi vendicare, quod si fructus à se percepti excesserint sibi debitam quartam, excessum illum hæredi sibi substituto, tenebitur restituere, si autem velit integram sibi debitam quartam ex hæreditate reportare, fructus omnes à se perceptos prius restituet, vel si velit retinere, in quarta sibi debita eos computabit, diffinitio autem hæc l. continetur citata, cuius meminit Hugo de Celso in repertorio legum Hispaniæ, verbo fructus, versic. 14.

¶ Iam quoque & alia huic appendix sequitur quæstio, Qō. 3.
utrumsmodi hæres institutus fideicommissarius cum obligatione sibi indicta à testatore restituendi hæreditatem substituto, an casu quo terminus nō fuit adiectus à testatore quo substituto hæredi hæreditas restitui deberet, possit fructus eos in sua Trebellianica non computando interim percipere? Igitur legitima absolutio quæstionis huius hæc est, quod in casu tali, vbi fideicōmissario sibi substituto restituendæ hæreditatis à testatore nullus præfigatus est terminus si hęres substitutus, cum se substitutum nouerit, hæreditatem, in qua resciuit se substitutum prete noluit, fideicommissarius hæreditariam possessionem tenens, ita facit fructus inde perceptos suos, quod in Trebellianica sibi debita computare eos non tenetur: sed Trebellianicam simul cum fructibus illis poterit sibi vendicare. Secus est si cum efflagitatus sit ab hærede sibi substituto, vt sibi restituat hæreditatem, illi restituere renuit, quia tunc non faciet illos fructus suos, sed solum poterit sibi assumere Trebellianicam sibi debitam, aut fructus illi adæquantes, & nihil amplius. Etenim non constituto tēpore, à tempore quo hæres substitutus postulauit hęreditatem sibi reddi, fideicommissarius reddere renuēs in mala fide esse censetur, quare omnes fructus à tēpore aditæ hæreditatis in sortē suæ Trebellianicæ cōputare tenetur.

¶ Deinde illa quæstio venit absoluenda, an qui suis Qō. 4.
propriis pecuniis emit possessionem nomine alterius, teneatur illam possessionem cum fructibus restituere alteri, cuius nomine emit? Dicimus ergo casu quo quis propria pecunia nomine alterius, id est Petri, rem aliquam Petro emit, simulac Petrus sciēs emptionem suo nomine factam acceptam, ratámque habuit tanquam suo nomine

factam, quia extunc valida est talis emptio, ab emptore restituenda est talis possessio sic empta Petro cum fructibus. Verumtamen Petrus emptori pretium pro tali possessione suo nomine empta impensum reddet, simul & expensas, si quas emptor talis in ea fecit: sic habetur part. 5. tit. 5. l. 47. & 49.

¶ Secundò dicimus, quòd si quis ex peculio pupilli penes se habito, vel ex peculio equitis existentis in curia, vel in seruitio regis, vel si maritus ex peculio dotis vxoris possessionem emerit, vel ex peculio ecclesiæ prælatus, vel administrator bonorum ecclesiæ rem emerit, etiam si proprio nomine emerit, tenetur eam restituere ei, cuius peculio in dictis casibus emit, etiam cum fructibus inde perceptis, hæc sanctio est in partita. 5. tit. 5. l. 47. & 49. contenta, quia omnes personæ hic recensitæ peculiari priuilegio in iure contento potiuntur, ne qui suas pecunias administrant illis fraudes machinentur, vt omnes emptiones suis pecuniis factas, si eas ratas habere velint, sibi possint facere proprias, ac per consequens, si eas acceptent, fructus possessionis sic emptæ faciunt quoque suos.

¶ Insuper & de fructibus aliud emergit dubium an si Petrus suum renuntiauerit beneficium in Ioannem sub spe, & confidentia tali, vt Ioannes sibi reddat illius beneficij fructus, an Ioannes teneatur illi ad illos fructus reddendos, quæstio est cuius meminit Cordub. [b] & videtur quod teneatur, quia clericus in conscientia tenetur restituere bona sibi consignata ab amico in patrimonium pro ordinibus suscipiendis, cum conditione secreta, vt postobtentos ordines, illa bona tali amico reddantur, ergo etiam Ioannes tenebitur restituere fructus beneficij sub confidentia renuntiati in se à Petro.

¶ Igitur absoluendi quęstionem gratia dicimus primò cum Corduba, quod talis confidentia, vbi vel quando in resignatione, vel in contractu, absolutè inito non fuit expressa, neque Papa imposuit pensionem, nullam vim inducit restituendi fructus Petro resignanti, quia causa non expressa, sed mente tantum concepta non vitiat contractum, [c] & è conuerso multa expressa nocent, quæ tacita non nocent.

¶ Si autem Ioannes Petro in se resignanti pactus est vt

[b] *Cordub. in tract. de casib. conscientiæ, q. 32.*

[c] *l. si repetere. C. de condit. ob caus.*

el pollicitus se daturum illi fructus, sicque absque licentia Papæ initus est contractus, resignatio huiusmodi beneficij Simoniaca quidem fuit, vel certò æquivaluit pensioni, vel in fraudem pensionis facta videtur, pensio autē citra licentiam Papæ imposita in nullo foro, neque extenori, neque conscientiæ obligationem inducit, reprobatāque est talis pensio iure canonico prout docet Sotus. [d]

¶ Secundò dicimus cum Corduba, quod antea sola via gratitudinis, Petrus sic resignans in Ioannem, à Ioanne libere dante aliquid fructuum posset accipere secundum Nauarrum, [e] iuxtà cuius sententiam nō teneretur Petrus in quem sic est resignatum, restituere fructus via confidentiæ, vel pacti perceptos, licet intercessit simonia: dum non fuerit simonia realis consummata ex vtraque parte, id est tam ex solutione pretij, quam ex traditione beneficij, licet Petrus illos fructus simoniace tulerit.

¶ Tertiò dicimus, quod iam nunc iuxtà propriū motum Pij 5. vt docet Corduba, neque Ioannes, in quem sub tali confidentia resignauit beneficium Petrus, potest Petro sic resignāti impendere fructus, neque Petrus sub pœna excommunicationis Papalis, statim qua innodatur, à qua nisi in mortis articulo cōstitutus ab alio quam à Romano Pontifice beneficium absolutionis valet obtinere, potest eos fructus ferre, quod si eos iam receperit obnonius manet ad eos restituendos, patet hoc, ex proprio illo motu Pij quinti, qui incipit *intolerabilis*, pontificatus illius anno 4. transumpto à Nauarro, in summa Latina cap. 23. numero 10. vbi ingeniosè aduertit Nauarrus extrauagātes Pij quarti, & Pij quinti, non esse editas contra omnem confidentiam beneficialem, sed tantum contra illicitas. Imò neque contra omnes illicitas, quia non sunt editæ contra confidentias illicitas, in quibus sine pacto, & modo expresso, vel tacito, aliqui resignant cūfidentes, quod resignatarij aliquid fructus contribuent indignis consanguineis resignantium, quia licet istæ confidentiæ sint illicitæ, non tamen editæ sunt istæ extrauagantes contra illas, sed tantum contra illicitas simoniacásque quæ cum pacto, vel modo expresso, vel virtuali fiunt, quod fructus dentur tali aut tali.

¶ Igitur sententia Nauarri inibi hæc est quod Pius

[d] *Sotus de iust. & iure. lib. 3. q. 6. art. 2.* [e] *Nauar. in Sum. c. 23. nume. 104. & 105. & in commento de Simon. nu. 12. 13. 14. vsque ad nu. 29.*

quartus non induxit nouam prohibitionem confidentiæ beneficialis, sed neque Pius quintus, sed solum Pius quintus illam iuuat inducendo modos probandi eam. Itaque non intendit asserere esse veram in foro interiori confidentiam illicitam Simoniacam in omnibus casibus, in quibus in foro exteriori statuit pro tali esse habendam, licet in exteriori velit haberi pro tali.

¶ Vltimò respondeo ad argumentũ in principio quæstionis dicimus, quod casu, quo frater vel amicus aliquid donauit Petro, titulo patrimonij, quo ad ordines sacros promoueretur, in conscientia talis donatio per Petrum est annullanda, taliáque sic donata bona sunt tali amico, vel fratri restituenda secũdum Cordubam tum quia talia bona sunt merè sæcularia, & talis donatio expressè fuit conditionalis, & quamuis fuit fraudulenta, quia verbo tenus facta, tamen iure non est reprobata, tum quia amicus, vel frater donans sic potuit, & voluit tantum conditionaliter donare, & non absolutè, sicque clericus istam conditionem admissam habuit, licet in scripturam non fuerit redacta in foro exteriori. Sequitur ergo, quod in foro conscientiæ non maiorem valorem sortiatur talis donatio, quam fuerit donantis intentio, neque contra eius intentionem valet. Ideò in foro conscientiæ, iuxta fidem datam eam clericus annullare tenetur, licèt donans tamen fraudulentæ donationis in præiudicium ecclesiæ & factæ, sua intentione fraudari mereatur, & in foro exteriori ad annullandum talem donationem, eamque tenuendam non sit cogendus.

¶ Cæterùm in casu resignationis beneficij sub confidentia, diuersa militat ratio, quia talis contractus reprobatus est iure, & talis promissio sine licentia Papæ, in fraudem pensionis fuit inducta, neque sola spes de reddendis sibi fructibus, (vt prædiximus) inducit obligationem fructus resignanti reddendi.

¶ *Vtrum seruitium cuiusdam seruæ sit in solutione 40. aureorum quos accepit pro sua redimenda libertate computandum, & quid de fructibus incertis emptis, & fructus hæreditarij, seu lucratiui inter coniuges quomodo sint partiendi.*

CAP. XCI.

De fru

DE fructibus adhuc quoniam materia lata est quæritur, vtrũ verbi gratia, Petrus qui tribuit cuidã seruæ Æthiopissæ quadraginta aureos, quos ipsa petiit ab eo, quibus ipsa se redimeret à suo hero, cum pacto quod dũ illos 40.aureos Petro nõ redderet, se illa illi ad inseruiendum traderet, in hoc casu possit Petrus vltra capitale, id est vltra 40.aureos ancillæ Æthiopissæ tributos, fructus seruitiorũ eius sibi accipere? Huius dubij meminit Corduba.[a] Igitur vt satisfiat quęstioni, quæ satis perplexa est, præmittenda est hæc distinctio. Petrus multifariè potuit illos 40.aureos illi seruæ Æthiopissæ tradidisse, aut per viã mutui, quia eos ei mutuauit, aut per viã census, quem imposuisset super personam illius ancillæ, vel per viam emptionis illius ancillæ cum pacto de retrouendendo ei suam libertatem, quando sibi soluisset illos 40 aureos.

Qõ.1.

a Cordub. in tract. de casib. cons. q.122.

¶ Igitur his præmissis primò ad quæstionem dicitur, quod per viam mutui illos 40.aureos si ancillæ, quo se redimeret tradidit, vsura fuit vltra illos sibi reddendos, expetiuisse illa sibi impẽdẽda obsequia, aut seruitia, quia ratione mutui se videtur tradidisse in hypothecam illa serua, at fructus hypothecæ in mutuo, non computare in sortem vsura est.

¶ Secundò dicitur, quod si tradidisset illos 40. aureos illi seruæ per modũ cẽsus impositi super personam illius adhuc hac via non potuit illa seruitia exegisse saltem integre ante motũ Pij quinti, quia huiusmodi exhibita seruitia maioris valoris erant, quam pẽsio iusta cẽsus soluẽda pro illis 40.aureis. At nunc post motum Pij 5. census personales inualidantem, nulla hac ratione seruitia ab Æthiopissa potuit exegisse.

¶ Tertiò dicitur, si Petrus prædictos 40.aureos tradidisset ancillę per modum emptionis cum pacto de retrouẽdendo liceret tunc, sicut cõsulitur mutuaturo, cui pro mutuo tradenda est hypotheca fructifera, vt non ratione mutui velit illam accipere, nam isto modo via mutui accipiendo, non poterit illos fructus licitè suos facere, secus autem si illam hypothecam, non via hypothecæ: sed via mercis, & emptionis eiusdem cum pacto de retrouendendo accepisset, nam isto modo licitè tanquam

de re sua à se empta fructus faciet suos,si igitur prædicto inquam modo per modum emptionis cũ pacto de retrouendendo,cum ancilla illa,tribuendo illi 40. aureos cõtraxit,bene potuit Petrus,cum illa illos 40.aureos soluẽdo illi,voluit se in libertatem asserere, vltra illos 40.aureos datos in pretium, illa sibi impensa retinere seruitia, quia si isto pacto illa ancilla 40. aureis his à Petro fuit empta,tãquã ex re sua potuit illa percepisse seruitia,licet certè videretur in fraudẽ vsurarum talis emptio cum pacto de retrouendendo fuisse facta, vbi iustum pretium iuxtà iustum modum emendi, non solueretur sicut hic à Petro non videtur fuisse solutum soluendo 4.tantum aureos pro serua strenua,& seruiendi perita.

¶ Sed quid si nulla via constiterit, quo titulo talis cõtractus fuerit initus. Dicitur melius tunc esse,vt inter Petrum ipsamque fiat amicabilis compositio, quia contractus confusione non caret,ita vt Petrus contentum se esse velit vno tantum annuali illius seruę famulatu,illaque sit contenta id seruitij Petro præstitisse causa tanti remunerandi beneficij, quo affecta est à Petro dante sibi 40. aureos pro sua redemptione, quibus ipsa se potuit redimere.Si autem mutui via quadraginta hos aureos dedit, cum non esset negociator qui eos actualiter expositos negociationi haberet,non potuit ratione lucri cessantis, ab illa serua quicquam vltra sortem exigere.

¶ Præsupponitur in casu posito pro maiori eius intelligentia,per duos annos seruitia impendisse Petro, quia pepigit ei inseruire, dum 40.aureos Petro non soluisset. Ita Cord.libuitque hunc casum hic non præposterè anne ctere, vt per huiusmodi casum probe lector discas,& aliorum similium casuum solutionem coniectare.

Q5.2. ¶ De fructibus insuper dubitatur vtrum emptor,quãdo emit fructus incertos nondum natos, vt verbi gratia, fœtus, vel partus nascituros ex ancillis vel ex gregibus vel piscatum ex primo iactu rhetis expiscandum ex flumine vel mari:si tales partus nõ nascantur postea teneatur pro illis aliquid dare.Et videtur quod sic,nam sententia iuristarũ est pro iactu rhetis ad piscandũ empto, pretiũ esse soluendũ etiã si inde pisces nullos cõtingat capi.

¶ Per distinctionem nihilominus respõderi solitum est,nam

est,nam si loquamur de partubus & fætibus incertis, scilicet gregum,& ancillarum, si eos postea non contingat nasci,qui eos præemerat ad soluendum aliquid non magis astrictus authore Hugone de Celso, [b] quia cum isti fœtus regulariter sint certi,& soliti sint nasci, si nati non fuerint, cum emptor nullas merces accipiat nihil videtur ab illo fore soluendum, quia cum regulariter isti fœtus, & partus soleant nasci, non videtur eos cum suo periculo emere voluisse, nisi in contractu emptionis tale voluit expresse in se suscipere periculum. ¶ Si autem de iactu rhetis in mare, vel in flumen ad piscandum loquamur,si sine conditione sit venundatus:sed absolute, si nihil piscium ex inde posteaà fuerit extractum, nihilominus pretium conuẽtum pro illo est ab emptore soluendum cuius legitima ratio redditur, quia ille iactus quoad capturam piscium suapte natura est incertus,cum ista incertitudine,& periculo cẽsetur emere voluisse,nisi aliter in hoc casu inter partes conuẽtionaliter actum sit.

b *Hugo de Celso ĩ suo repert. legum. verb. vendere.*

¶Deinde quoniam de fructibus hæreditariis supra diximus:nunc tantum dicimus repetentes, quod defuncto aliquo coniugum, fructus apparentes in possessionibus pro illo tunc, inter coniugem superstitem, & inter defuncti hæredes sic diuidentur,vt coniugi viuo pro media parte, & pro alia media parte mortui hæredibus obueniant.Partitio autem hæc in fructibus vineæ,hortorum, & arborum tempore mortis apparentibus locum habet. Cæterùm loquendo de fructibus agri seminati etiam si tempore mortis alterius cõiugis nõ apparuerint in agro pro medietate solutis expensis, pro mediate partiendi erunt inter coniugem viuum,& hæredes defuncti.

¶Si autem in vinea,horto,arboribusque, tempore alterius coniugis obitus non apparuerint, tunc non diuidentur,sed eius erunt omnes fructus,cuius erit possessionis radix,ita lege 9.titulo quarto,libr.3.fori.

¶*Vbi ad hanc materiam de fructibus beneficiorum ecclesiasticorum restituendis reducuntur quædam dubia quorum meminit Corduba, vbi vtilis quotidianis vsibus traditur doctrina.*

CAP. XCII.

DE fructibus ecclesiasticis, quoniã non pauca suppetunt dubia scitu digna, nũc seorsum agere aggrediumur, & primò quæritur, quid dicendũ in casu quo Petrus dum adhuc iuuenis esset, & iam clericus, pro quadraginta aureis, quos soluit pro beneficio, obtinuit beneficium nõ cogitans se in hoc delinquere, quoniam si cognouisset, nusquam id pecuniæ dedisset, quia solum existimauit illos 40. aureos à se exigi causa bullarum de reseruatione fructuum impetrandarum, pro eo, qui sibi id conferebat beneficium, vtrũ cũ iam post annos scrupulo, remorsuque conscientię agitatus, quærat remedium sit obligidus ad restituendũ interim perceptos talis beneficij fructus. Quęstio est cuius meminit Cord. in tractatu de casibus conscientiæ quæstione vigesima octaua. Cui quęstioni duo hæc duxit respondẽda puncta. Primum huiusmodi beneficium iuxta narrationem casus, Simoniacè fuisse obtentum. Nec enim ignorantia excusari potest talis clericus, tenebatur enim scire, aut saltem dubitare, sciscitarique à peritis an fieri id posset, & quomodo, & in promptu erat sciisse, si debitam diligentiam adhibuisset. Quare maiorem incurrit excõmunicationẽ, simũl & suspensionem secundùm Cordubam: quamuis, quantum attinet ad suspensionẽ Nauarrus summa Latina, vt postea dicemus materia de Simonia, neget suspensionẽ incurri in Simonia commissa circa beneficia, sed tantum concedit eam incurri in Simonia circa ordines. Factus est insuper inhabilis ad obtinendum illud beneficium: incapáxque effectus est fructuum.

¶ Ex quo corollariè sequitur resignãdi, seu relinquẽdi beneficij obligatione teneri, vt Papa, vel ordinarius, cui ordinario competit prouisio illius, de illo prouisionem faciat. Ad restituendos quoq; fructus manet obnoxius, iuxta capit. *Simoniacè* de Simonia, vt latiùs probat Couarruias in regula pecca. part. 2. §. 8. secũdum Diuum Thomã secunda secundæ, quæstione 110. arti. 6. & ibi Caietanus, & Nauarrus [a] & doctores communiter.

¶ Aduertit tamen Corduba circa hoc primum punctum (quia interrogare quis posset de remedio in hoc casu quod huiusmodi Petrus à peccato Simoniæ, & à cẽsuris pro ea incursis, licèt virtute cruciatæ possit absolui nem

a *Nauar. Sum. c. 23. num. 106 & in comment. de Simonia. nu. 28. 29. 30. & 31.*

nè obtinere: tamen ad retinendum tale beneficiū, fruendiq; fructibus illius, neceſſarius eſt ſibi recurſus ad Papam, vel ad eius nuncium, ſi ad hoc obtinet facultatem pro impetranda diſpenſatione, & pro ineunda cum illis cōpoſitione pro fructibus illucuſque male perceptis, pro certa quota, vel quantitate, niſi ſibi omnes gratioſè remittantur; penſata eius paupertate.

¶ Secundò notandum venit, quòd longè deterius fuit cum illo remorſu conſcientiæ toties celebraſſe ſacrificium miſſæ offerendo, cum tū ſuſpenſus ſecundùm Cordubam, licèt nō ſecundùm Nauarrum eſſet, tum excommunicatus, & in ſtatu peccati mortalis vt apparet conſtiturus, poſtquam erat in culpa, & mora nō reſignando beneficium, neq; reſtituendo fructus, neque apparet reſtituendi, reſignandíve animum habuiſſe, nec à celebrando deſtitiſſe, pro vt tenebatur, quouſque conſulendo peritores de remedio ſuæ cōſcientiæ eius remorſus ſedādo conſuluiſſet. Quare vna generali confeſſione eas omnes retroactas confeſſiones iterandas, & earum culpas deleudas eſſe Corduba cenſet, vt ex tot laqueis extricetur.

¶ At vt ab irregularitate eripiatur, quam ſibi ſuperinduxit, cum eſſet excōmunicatione maiori innodatus celebrando, ſecundùm opinionem aliquorum virtute cruciatæ, à tali irregularitate abſolui poteſt. At certè iam tutius eſt ſecundùm Cordubam pro talis irregularitatis abſolutione, dum eſt occulta, recurrere ad ſuum ordinariū. Nam ordinarijs Concilium Tridentinum facultatem indulſit, diſpenſandi ſuper omnibus ſuſpēſionibus, & irregularitatibus ex culpa proueniētibus occultis, excepta ea, quæ prouenit ex homicidio voluntario, & hoc eſt tutius, quia ſecundum Nauarrum, & canoniſtas irregularitates nullæ poſſunt virtute cruciatæ diſpēſari, etiā ſi propter culpam, & non ob ſignificationem ſint contractæ, & tandem ſi adeo pauper is ſit, vt ſic reſignando beneficiū, reſtituendoque fructus, non ſuperſit illi facultas ad ſe ſuſtentandum, reſtituat pro poſſe, relinquátque omnia, ingreſſuſque religionem, ibi ſanctam ſatagat trāſigere vitam, quod ſi nequiuerit præſtare hoc de ingreſſu religionis, qui ſibi non præcipitur, ſed conſulitur, à Papa cupiet obtinere remiſſionem.

¶ Præterea

Qō.1. ¶ Præterea ad materiam de fructibus ecclesiasticis restituendis pertinere videtur, & quæstio illa, cuius quoq; meminit Corduba in tractatu de casibus conscientiæ, quæstione vigesimanona, vbi proponitur casus, scilicet Ioannes eiúsque consobrinus Martinus conuenerunt cū clerico, vt confiteretur mendaciter se Simoniace beneficium obtinuisse, vt Papa Ioanni, eiusve consobrino Martino illud conferret. Cumq; Ioanni per Papam collatum fuisset, illud rursus in eundem clericum renunciauit retinens sibi medietatem fructuum pro pensione, cum idem clericus, ei à quo prius obtinuerat idem beneficium, reliquam dimidiam partem fructuum in pensionem tribuisset: quæritur ad quid teneantur Ioannes hic, eiusq; consobrinus Martinus, qui post hæc gratia pacis conuenere vt clericus maneret cum solo titulo beneficij, & reliquam quæ sibi remanebat, partem dimidiam fructuum impenderet quotannis Martino consobrino Ioānis pro pensione, vtrum obligatione teneantur restituendi huiusmodi fructus.

¶ Absolutio igitur quæstionis consistit in punctis tribus. Primò, quod cōuentio fuit illicita, qua post primam reseruationem medietatis fructuum Ioannes, eiusq; consobrinus Martinus conuenere cum clerico, vt cōsentirent in rem prorsus iniustā, scilicet in confessionē prædictam mendacem, & contra mentem Concilij Tridentini.

¶ Secundò dicitur Martinum bona conscientia non vti potuisse literis sibi concessis à Papa, quibus collatum est sibi beneficium prædictum iuste ante à præfato clerico possessum. Nam partim fuit falsa relatione obtenti, & partim surreptitiè fuit impetratum, cum in supplicatione tacuerit, neq; expresserit tale beneficium alia pēsione medietatis fructuum, quam clericus persoluebat prius fuisse grauatum, quod si in supplicatione expressisset, non solum à Papa dictam concessionem difficiliter obtinuisset, sed prorsus tali petitioni obstitisset, neque eam concessionem cōcessisset. Ex quib⁹ satis clarescit huiusmodi literas omnino surreptitias fuisse: & nullius roboris, aut momenti (si omne ius consulatur) neque effectum obtinuisse.

Tertiò dicitur huiusmodi clericum nō solum esse immunem ab obligatione consentiendi secundæ pensio-

vt

vel reseruationi medietatis fructuum, quæ in gratiam Martini intenta est fieri, sed non gratitudinis, sed magni erroris effigiē præ se ferre sibi tale superinducere onus, quod nec portare potest, neque cum eo explere cætera concernentia obligationem, statumq; curati animarum.

¶ Accedit & ad hanc materiam de fructibus ecclesiasticis restituendis, & dubitatio illa, quam Corduba adiecit in tractatu de casibus conscientiæ, quæstione trigesima quinta, vbi quæritur vtrum clericus ad soluendā certam pensionem fructuum maneat astrictus, in quam cōsensit in gratiam cuiusdam exteri Romani, si is Romanus sibi conferret beneficiū, Romanus autē applicuit sibi pensionem, nō tamen cōtulit beneficiū. Quæritur etiā an Romanus hic ad restituendū fructus pēsionis huius maneat obligatione deuinctus. Qō. 2.

¶ Igitur vera solutio quæstionis consistit in hoc, primo quòd si prædicti contraxere cum animo celādi papæ pensionem, in quam consensit clericus pro à Romano prædicto conferendo sibi alio beneficio talis contractus simoniaca labe fuit infectus, licet censuras cōtra Simoniacos latas euaserint, eo quod contractus ex vtraque parte non sortitus fuit effectū, cum Romanus ille licet accepe-rit pensionem, non tamen contulerit pro ea promissum beneficium. Hāsque censuras vitare studuisse videtur ille Romanus, dum renuit conferre beneficiū. Sic de hoc la-tius Nauarrus [b] & alibi doctores. Cæterum Romanus ini-que egit literis mandati sibi datis à clerico vtens ad onus pensionis supra præbendam clerici imponendum, absque vero consensu clerici mandantis. Nam illæ mandati lite-ræ scripto tenus visæ sunt absolute datæ, sed in veritate sub ea conditione, & spe sunt à clerico datę, quatenus be-neficium sibi dandum à Romano sperabat.

b *Nauar. in Sum. c. 23. nume. 103. 104. & 116. et 118. & in cōmento de Simon. pagina 120. vsque 128.*

¶ Consistit ergo resolutio in hoc secundo, quod in fo-ro exteriori condemnabitur præfatus clericus, compelle-turq; ad pensionem prædictam soluendam, veruntamen ille Romanus quotam pensionis clerico illam sibi soluēti recompensare tenetur, simulq; ad damna inde illata cle-rico resarcienda manet obnoxius.

¶ Atque clericus iste sic deceptus (sic ibi tradente Corduba) si prouisionis regalis literis à se impetratis mu-nitus,

nitus, quia literis apostolicis, ad præfatam pensionem soluendam citatus erat, literis monitorijs papę, vel executorialibus sententiam declaratoriam excommunicationis iam incursæ non continentibus se opposuit, non animo impediendi, vel frustrandi prædictas literas apostolicas, sed ad interim intercipiendam, seu remorandā executionem, quousque nouam supplicationem exhibendo ante papam eum de rei veritate certiorem faceret, dummodo in rei veritate prædictam supplicationem, informationemq; prosequatur ante papam, vel ante iudices curiæ Romanæ, non ideo censuram duodecimi casus cœnæ Domini cēsendus est incurrisse, quia quatenus ad hoc attinet culpa caruit. Nam illo duodecimo casu excipitur sic, nisi huiusmodi supplicationes coram nobis, & sede apostolica legitimè prosequantur. Nam si aliter talibus literis obstitisset, neq; subterfugere claram culpam posset, incurrisseq́; tūc excōmunicationē cœnę Domini reseruatam papę omnibus esset planum.

¶ Ad absolutionem autem excommunicationis bullæ cœnæ, nisi exprimat, non sat est diploma Cruciatæ. Quod si in sentētia declaratoria continetur sentētia excōmunicationis fulminata & reseruata, nouo alio vigore vigebit iuxta tenorem suum, qui exacte veniret considerandus.

¶ Sed ad casum quo refertur, clericum istum, & bullā papalem è manu clerici alterius prædicto animo extorsisse, illumq́, percussisse, dicitur, quod si talis percussio loco publico non accidit, vbi concursus erat personarum, vnde resultare notabile scandalum potuisset, grauis non videtur intercessisse percussio, aut iniuria, ac subinde excommunicatio ideo incursa reseruata non videtur fuisse Papę, sed ab ea ab ordinario, scilicet ab episcopo suo absolui poterit, vel à vicario generali eius vice fungente ad absoluendum iuxta caput peruenit. de sententia excommunicationis. Vide Syluestrum.[c]

¶ Tandem aduertat talis clericus, cum alterius clerici percussor fuerit manifestus, si administrauit sacramenta, cum in excommunicatione ea administrauerit, suspensionem, vel irregularitatem incurrisse, & sacramentum confessionis si in tali excommunicatione notoria percussionis

c Syluest. verb. Absolutio. 4. in 1. not. dubi. 1.

is dispensauerit, talem absolutionem sacramentalem irritam fuisse.

CAP. XCIII.

¶ An capellanus non recitans, fructus capellaniæ teneatur restituere, & an beneficiatus homicida, aut publicè criminosus teneatur fructus restituere, & an talis homicida secretus cum cautela grauis teneatur abstinere à celebrando.

Qó. 1.

DEinde quia materia de redditibus, seu fructibus ecclesiasticis lata est, adhuc illa quæstio superest hic ventilanda vtrùm capellanus in aliqua capellania institutus, si diuinum officium non recitauerit ad aliquã teneatur restitutionem fructuum. Quæstio est cuius meminit Corduba.[a] Ad quam respondeo dicendum primo, quod si huiusmodi capellania collatiua est, quippe quæ authoritate apostolica, vel ordinaria instituta fuit, vt spirituale quoddã ius perpetuum deinceps esset in se, & quantum ad eam recepturum siue iure collationis solo vel electionis, & confirmationis, siue per præsentationem, & institutionem capellanus promouendus veniat: tunc beneficiũ ecclesiasticum esse censetur, atq; hac subinde ratione huiusmodi capellanus: vt pote beneficiatus ad persoluendum diuinum officiũ, sicut & quilibet alius sacris ordinibus initiatus tenetur.

a *Cordul. in tract. de casib. conscien. q. 33.*

Qó. 2.

¶ Et quid si diuinum officium omissum fecerit, nec recitauerit? Respondet Corduba pro rata temporis, quo diuinum officium omisit, ipsum restituendi fructus obligatio teneri, sed an integrè sint restituendi, postea venit dicendum. Quod autem propter omissum officium à beneficiato fructus restituendi veniant, sancitum est in Concilio Lateranensi sub Leone 10.

¶ Secundò dicendum restat, quod si capellania creata est, vel instituta per solum testatorem, donatorémve absque diœcesani, vel Papę authoritate, quia capellania collegiata non est, neque ecclesiasticum beneficium, ad persoluendum diuinum officium eius capellanum nõ astringit, sed solùm ad explendum, vel expleri curandum missarum onus, quod subijt vbi capellania erecta fuit. Quod si aliquid

si aliquid huius muneris præterierit ad resarciendum tenebitur, & ad nihil vltra.ita Nauarrus in repetitione cap. *quando* de consecratione,distinctione prima, capitulo vigesimo,numero vigesimo secundo,& in summa,capitulo vigesimo quinto , num.121.& 122.Ac proinde iuxta predicta, tum interpretandum , tum etiam limtandum venit quod tradit Metina Complutens.de oratione, quæstione octaua, vbi agit de necessitate vocaliter orandi oratione publica,folio 186.columna quarta.

¶ Ad hanc materiam de fructibus ecclesiasticis accedit & alia quęstio talis vtrùm beneficiarius ecclesiasticum obtinens beneficium, qui in voluntarium irruit homicidij si quia irregularitatem inde ipso facto contraxit, ipso facto ipsius beneficij iacturam amissionemque patiatur, vt etiamsi homicidium occultum sit , nec prodierit in publicum,administrando beneficium , eiusque percipiendo fructus eo potiri non possit tuta conscientia.¶ Igitur absolutio quæstionis constat ex his punctis. Primum enim sit dictum,si huiusmodi homicidij delictum tale sit,quod vltra irregularitatem quam inducit , excommunicationem maiorem secum inuehit , sicut si quis clericum percusserit:tunc palam est talem homicidam clericum inhabilem esse redditum tum ad administrādum ordines sibi à se susceptos,ac ad vlteriores suscipiendos,& dispensanda , suscipiendaq; sacramenta tum etiam incapax est ad beneficia ecclesiastica obtinenda,& impotens quoque ad ea conferenda ratione incursæ excommunicationis, atque de hoc quisquam ambigit.

¶ Secundo hoc adijcimus quod si homicidium voluntarium eius generis non fuit,vt præ se ferret alicuius excommunicationis incursum:sicut re vera occidisse sectarem non est crimen cum excommunicatione coniunctum. Huiusmodi inquam homicidium etiam publicum, vt mortale,sola labe irregularitatis homicidam inficit,propter quam impos efficitur, tum ad administrādum in susceptis ordinibus,tum ad vlteriorum promotionem.

¶ Verum nō ipso facto beneficio ante possesso primatus manet homicida clericus ante sententiam, etiam non ram habeat annexam animarum,licet ex tali culpa homicidij in capax effectus sit , & inhabilis ad beneficia ecclesiastica

stica denuo obtinenda vsquequo super hoc dispensationem obtineat, vt expresse inquit Corduba de casibus conscientiæ, quæstione quadragesima prima. Decretum hoc habetur, cap. *Henricus*, de clericis pugnãtibus in duello, & in cap. *ex literis* de excessibus prælatorum. Et quia secundum Nauarrum, [b] nulla irregularitas inducit priuationem beneficij iam quæsiti ipso facto quæ videtur esse sententia Innocentij in cap. cum nostris de concessione præbendarum communiter recepti, & vbique, & probatur per caput *clericis* ne clerici, vel monachi, verbo, Priuetur, quod probat irregularitatem ex homicidio natam nõ inducere illam priuationem cum illa sit potissima, argu. cap. *minor.* 50. distinct. ergo à fortiori eam non inducent aliæ, licet omnis irregularitas præcedens collationem, ipsam subsequutam annullet ipso iure, & licet alias collatio facta criminoso irritito crimine non inducente irregularitatem valida sit, sed facta criminoso implicato crimine eam inducente, non valet, [c] & hæc est verior resolutio illius arduæ quæstionis cõtrouersæ à multis an collatio facta criminoso valeat. Sed quis possit dispensare cũ homicida voluntario circa hoc memini me legisse in summa Iati. Nauarri, capitulo vigesimoseptimo, numero 140. quod post Concilium Tridentinum, [d] non potest episcopus dispensare cum homicida voluntario ad vllos ordines, neque ad vllum beneficium etiam simplex, vt disponitur capitulo septimo, quamuis cum alio posset dispensare quo ad ordines minores iuxta notata in cap. *ad audientiam*, & etiam ad beneficium per cap. 2. de clericis pugnantibus in duello secundum Anan. ibidem, modo sit simplex iuxtà Panormitan. ibidem, & Feli. in dicto capitulo *ad audientiam*, & etiam ad retinẽdum curatum iam obtentum, licet non ad obtinendum iuxtà Decium, [e] concordantem sic opiniones contrarias.

¶ Sed si quærat aliquis, quale sit huiusmodi homicidium voluntarium super cuius irregularitate, dispensandi potestas excipitur in omnibus facultatibus dispensandi super irregularitate factis tam summo pœnitentiario, quam legatis Cruciatarum cõmissariis, & quibusuis alijs? Respondetur est homicidium authore Nauarro illicitum intentum seu volitum in se saltem æquipollenter. Tunc

b *Nauar. c. 27. num. 249.*

c *arg. c. fi. de tempor. ord.*

d *Concil. Trid. Sess. 14. cap. 7. de reform.*

e *Dec. in cap. At si. §. 1. de iudic. nu. 16. Qõ. 3.*

autem æquipollenter est volitum in se, quando licet non sit volitum in se, neque in se intentum, est tamen volitum in causa adeò propinqua morti, vt moraliter vix sint compatibilia velle illam causam, & nolle occidere, cuiusmodi sunt nolle occidere, & velle venenum mortiferum propinare, & similiter ferire punctum circa præcordia, vel circa caput etiam cæsim lædendo, vel perforando piam matrem cerebri, nolleque interimere, contra Caietanum, dicentem homicidam voluntarium etiam esse, quisne animo occidendi id facit: ex quo, vt in plurimum sequitur mors illa subsequuta: sed de his satis, quia Nauarri sententia vera est quoad reseruationem, vel negationem dispensandi cum homicida voluntario. Quæ dispensari videtur excepta in concessionibus dispensandi super irregularitate concessis à papa, sed de his postea suo loco latius sumus dicturi, nam hæc per parentesim dicta sunt, quo intelligentiam ad casum in quo clericus homicida maneatur, aut non tenetur restituere fructus beneficij habiti captaremus.

[f] *Caietan. 2.2. q.64. art. fin.*

Q5.4. ¶ Præterea supradictæ connectenda videtur tanquam illi affinis & illa dubitatio: vtrum si clericus homicida occultus sine dispensatione de nouo, post tale homicidium occultum, obtineat beneficium, fructus eius faciat suos. Igitur quia quæstio hæc cuius meminit Corduba ex altera hac dependet. Iam prima hæc expedita est quæstio, scilicet quod collatio beneficij facta criminoso impedita crimine inducente irregularitatem non valet. Cum ergo secundum Cordubam, verior opinio sit contra Castrum de lege pœnali, & communiter contra illum teneatur, vt idem Cordub. longè latéque in primo libro sui quæstionarij tradit, quæstione trigesimaquinta, quòd talis homicida etiam occultus ipso facto irregularis sit, sequitur quod beneficium saltem curatum obtinere non possit, quia nemo ad id officij assumi potest, quod exercere non valet, & quia beneficium datur propter officium, sequitur collatio facta homicidæ nulla sit. Huic enim sententiæ suffragatur concilium Tridentinum, capitulo septimo, distinctione decimaquarta diffiniens de homicida occulto, quod nullo tempore possit ad ordines promoueri, nec illi aliqua beneficia ecclesiastica etiam curam non habentia

[g] *cap. fin. de tempor. ordinat.*

sentia animarum conferri liceat, sed omni ordine, & beneficio, & officio perpetuo careat. Quæ quidem ratio etiã militat in irregularitate quocunque delicto contracta, ad quod facit capitulum *si celebrat.* de clerico excommunicato, vel deposito cum eius glossa, licet quoad dispensationem non parum intersit, quia irregularitas homicidij reseruata est Papæ cum in quibusdam aliis dispensare possit ordinarius maximè, scilicet in occultis.

¶ Resolutoriè iam ergo duo concludamus. Primum, quod homicida occultus, dummodo excommunicatus non sit, cum beneficio ante homicidium possesso priuatus non maneat, fructibus eius poterit potiri: cum ante sententiam condemnationis in se à iudice latam titulo non careat, [h] Corduba docet. ¶ Cæterum vt huiusmodi fructus citra scrupulum in suo ministrando ministerio possit lucrari, in dispensationem petendi mora non sit necesse est, quæ quidem dispensatio vti dictum est reseruata est Papæ, interimque dum eam obtinet fructibus frui poterit.

h *Corduba in quæst. lib. 1. q. 36.*

¶ Secundũ à nobis hic resolutoriè conclusum est, quod si post homicidij delictum Romę facta est collatio beneficij, stylus curiæ Romanæ inualuit, vt simul in censuris dispensetur, vt collatio teneat, ideò cũ dispensatione habebit tutus, postquam per dispensationem obtentam à tota irregularitas sublata est, atque habilitatus mansit.

¶ Porrò quoniam hic adiiciet quis dubitare, vtrũ cum sententia excommunicationis aliquis sit innodatus resignat in manus Papæ vel diœcesani in suum fauorem beneficium, si antequam sibi fiat collatio, absolutionem ab excommunicatione obtinuerit, an collatio sit valida, quatenus eius fructus sibi possit facere proprios. ¶ Dicitur cum Corduba collationem plane fuisse validam, si tempore collationis iam ab excommunicatione absolutionem obtinuerat. Nam huius rei gratia in curia Romana prius præmitti solita est censurarum absolutio, dispensatioque super eis vt collatio suum sortiatur effectum. Q6. 5.

¶ At talis homicida occultus, vel irregularis occultus, vel excommunicatus secretus causa vitandi grauem iacturam rerum suarum, vel honoris, vel personę, dum non

ſit in mora petendæ abſolutionis, vel dispenſationis, poteſt præuia contritione, & cõfeſſione peccatorum quamuis non abſoluatur à confeſſore, quia obſtat cenſura excommunicationis reſeruata ſuperiori abſenti, celebrare tum ſine culpa mortali, tum etiam ſine incurſione aliqua irregularitatis. Quia ſicut iugum Domini ſuaue eſt: ita & mandata eccleſiæ nolentis cum tam graui iactura obligare, piè ſunt interpretanda, vt nimis grauia non ſint, ita Corduba quæſtione 142. limitans opinionem aliorum ad ei expreſſe ſubſcribere Nauarrum,[i] & ſupplementũ. Quibus accedit Syluester,[k] Caſtro quoque de lege præuia libro ſecundo, capitulo vltimo, concluſione ſecunda, & alij doctores plures hanc ſententiam ſequuntur. Et licet Sotus huic fauere videatur, tamen magis videtur inclinare in aliam opinionem, quam expreſsè ſuſtinet Couarruuias in capite *Alma mater.* de ſententia excommunicat. par. 1. §. 2. numero vndecimo, folio, 23. & 24. vbi ait talem occultus homicida, vel excommunicatus cauſa vitandi prædictam grauem iacturam nõ poſſe celebrare miſſam, neque ſacramenta adminiſtrare, etiam præuia contritione, quia ante abſolutionem & diſpenſationem indiget eſt, quia cenſuris ligatus eſt, ac proinde iure naturali celebrare & adminiſtrare ſacramenta prohibetur. Cùm hæc licèt non expreſsè videtur concordare Sotus:[l] Sed res poteſt teneri oppoſita prout ſupra eſt limitata dum abſq; fraus, & fictio contra Met. in ſua inſtructione. Hæc ſuper addidimus aliqualiter extra lineam, ſed non multum diſſona ſunt à fundamentis, & principiis eius materiæ quam tractabamus, ſcilicet vtrùm quia collatio facta irregulari eſt nulla, quia ſua munia nequit obire, ideò fructus non faciat ſuos.

i *Nauar. Sum. Lat. nume. 239. cap. 27.*

k *Syluest. verbo, Eucharistia. 2. q. 7.*

l *Sotus in 4. diſt. 18. q. 2. art. 5.*

¶ *An reſignantes in caſibus hîc contentis, poſſint aliquid fructuum percipere, & an accipiens ſolum titulum, abdicatus a fructibus teneatur recitare diuinas horas, & an non percipiens fructus, ſiue percipiens teneatur recitare ſi non poteſt per ſe per alium vt pueri.*

CAP. XCIIII.

Q. 1. QVia nollem aliquam difficultatem præteriri, quæ ad hanc materiam de fructibus attineat, huc etiã illa quæſti

stionem aduocare libet, quam etiam Corduba in additionibus ad tractatum casuum conscientiæ pertractat. q.166. An canonicus qui iuxtà sanctionem Pij quinti resignauit beneficium curatũ in fauorem Petri, quia in eo residere non poterat, accepítque in pẽsionem fructus beneficij.15. aureorum valorem attingẽtes, ex beneficij seruitio, atque primitiis.40. aureis tantum resignatario remanentibus possit tales fructus cum sub ista conditione resignauerit percipere. ¶ Et ne in re alioquin prętacta immoremur, dicimus ad quæstionem succinctè, Quod si literis non expeditis, canonicus resignans imposuit, acceptoq; pensionẽ, cum literæ adhuc expeditæ nõ essent, quia eas papa concedere renuit, quia talis canonicus resignãs, ante huiusmodi expeditionem literarũ percipere pensionem non valuit, nec resignatarius in quem resignauit, cum potuit impendere, ambo simul, & excõmunicationis sententia, aliisque censuris, & pœnis, in proprio motu Pij quinti, qui incipit, Intolerabilis, fol.46. propriorum eiusdem motuum contentis se implicarunt.

¶ Subsequenter verò tanquam corollarium adiungimus primò, quòd in practica, & in regulis cãcellariæ habetur primò quòd papa prouidente de nouo beneficium aliquod, nisi valor annualis fructuũ exprimatur, talis prouisio neutiquam valet. Secùs est in renũciationibus cum pensionibus dandis in fauorem renunciantium. Nam tũc, quia in præiudicium consentientium est tantum, etiam sine expressione valoris talis concessio, seu prouisio papæ valet.

¶ Secũdò aduertimus, & aliam regulam inter regulas cancellariæ contineri, scilicet quòd etiam non expeditis literis ex eo tempore, quo papa concessit petitam pensionem, vel respondit fiat; pẽsio sic concessa, & percipi à pensionario potest intrà menses tot, at post transactos tres menses pensio percipi non potest, nisi expeditis, extractisque literis & bullis ad eam pensionem percipiendam.

¶ Hinc patet quid etiam dicendum sit, & ad illud dubiũ & casum, vbi proponitur Petrum beneficiũ curatum resignasse in Ioannem cum conditione de sibi pensione soluenda, quia respondemus, quod si nullus intercessit bullarum papæ consensus ad dictam pensionem constituendam, Q6.2.

tuendam, & ferri nequit & ambo præterquam, quòd sententia excommunicationis manent innodati, ipso facto priuati beneficio, & inhabiles ad illud, & ad alia beneficia efficiuntur vt patet ex prædicto motu Pij quinti intolerabilis, anno Domini 1569. Si autem authoritas intercesserit Papæ, nemini dubium, quin & talis pensio, & seri, & constitui possit: sed qui pollicitus est se impetraturum bullas, neque impetrauit, si aliqua inde alteri resignanti sic subsequuta sunt damna, vel pensio sine licentia papæ recuperata sit, & talia damna damnum passo, ex eo quod alter in mora impetrãdi bullas fuit resarciẽda sunt, talisque pensio iam soluta est restituenda beneficio, vnde extracta fuit. vide circa hæc Syluestrum, [a] & Corduba de hac materia, quæstione 165.

a *Syluest. verbo Pactum. q.4. & 45. & restit. 2.§. 13. vsque ad 17. & restit. 3.q. 2.*

¶ Non inepte hic à nobis ascita est, & hæc quæstio, de qua variatur inter graues doctores, an beneficiatus qui solum recepit in se beneficij titulum, abdicatis à se fructibus, ratione tituli beneficij tãtum teneatur ad persoluendas horas. An verò qui omnes fructus sibi percipiendos reseruauit ad id munus persoluendi horas subeundum teneatur. Circa quam quęstionem duę versantur opiniones oppositæ, altera Caiet. [b] & aliorum, ex vna parte asserentium receptionem solius tituli sine fructibus, non obligare intitulatum sic ad persoluendas horas canonicas, & altera quæ est Syluest. verbo, Horæ. quæstione secunda, & Metinæ de oratione, quęstione nona, ex opposito tenentium, talem beneficij solo titulo potientem, ad onus persoluendi horas canonicas esse astrictum.

b *Caiet. in Sum. verb. Horæ canonicæ.*

c *Sotus de iust. & iur. lib. 10. q. 5. art. 3.*

¶ Inter has opiniones Nauarrus, [d] non sine exacta deliberatione, & bene concordare nititur prędictos inter se dissidentes doctores, cui in hac concordatione subscribit Corduba in quęst. 186. in additionibus ad tractatũ de casibus conscientiæ. Concordia, resolutioque quæstionis huius in hoc, scilicet quod opinio Soti, Caietanique est vera, quando intitulatus taliter in solum titulũ beneficij consensit, vt per authoritatem Papæ resignator beneficij reseruauerit sibi omnes fructus pro pẽsione simul cum seruitio, & cum tota administratione beneficij, tũc quia sola videtur hic interuenire via regressus post renuntiantis mortem, solus renuntiator sic beneficij tenetur ad onus recitan

d *Nauar. Sum. Lat. cap. 25. nu. 103. & 114. Qõ. 2.*

citandi canonicas horas, & non intitulatus iste, qui solum obtinet titulum. Quia qui subit onus, debet percipere & commodum, & è contra, qui commodum reportat, portare quoque debet & onus.

¶ At verò secunda opinio opposita Metinæ, & Syluestri verum habet in casu, quo intitulatus iste in solam reseruationem fructuum in resignantem consensit, si simul cum titulo possessionē obtinuit, & administrationem, vel nō obtinuit, si peripsum steterit, quominus obtineret tam & possessionē, & administrationē, quia ad persoluēdas horas, in hoc casu astringitur intitulatus hic, quia Papa in bullis solitus est id oneris imponere, quod qui recipit fructus pro pensione, onera ecclesiæ, vel beneficij habeat: cùm autē in hoc casu intitulatus hic aliquos fructus percipiēdi ius habeat quia administrare tenetur, inseruireque beneficio, licet illos fructus nō percipiat, quia tamen in culpa est, & in causa quod illos non percipiat: quia illos, vel remittit, vel non exigit, ideo à persoluendi diuinum officium, & horas onere, obligationeque non excusatur. Et hæc opinio media Nauarri concordans sic ait extremas, potior esse videtur, & quia certè ratione tantum solius tituli beneficij, vt bene aiebāt Sotus, & Caietan. non tenetur intitulatus ad horas in casu quo concurrant hæ limitationes, quas addiicit Nauarrus, scilicet quod nō possit intitulatus per se, neque per alium percipere fructus, neque sit in culpa, quod pro tunc non percipiat, neq; in posterum sit eosdem beneficij fructus recepturus tanquā debitos pro eo tempore, quo eos non habuit, quas limitationes animaduersas vult esse Corduba, quia deseruiunt inquit, ad multos casus.

¶ Hinc sequuntur notabilia hæc veluti corollaria. Primum, quod pueri beneficio intitulati, & similiter familiares, vel amici pro quibus cū sint beneficiati eorū patres, heri vel amici fructus beneficij capiūt tenētur ad canonicas horas recitandas, tenētur inquā non minus, quam si ipsimet fructus caperēt, regula qui per aliū lib. 6. Accedūt huic sententiæ Sotus, & Metina asserentes, quod huiusmodi pueri non initiati sacris obtinētes beneficia requirentia ministeriū, ex quo parētes pro ipsis fructus capiūt, tenentur si per se præ ætate ad recitandas horas inhabiles sint,

les sint, saltem per substitutum, sicut inseruire beneficio ita etiam persoluere diuinum officium.

¶ Secundum, quod ex prædictis sequitur, quod habens beneficium, vel assequutus beneficij titulum, quamuis nō nisi distributiones quotidianas capiat, ad officium diuinum exoluendum tenetur iuxtà Nauarrum & Cordub. etiam si tam tenues sint beneficij fructus, quod ad beneficiati sustentationem insufficientes sint.

¶ Sequitur ex prædictis tertiū quod impediti censuris alias ante censuras intitulati, qui si vellent procurare cēsurarum postea incursarum absolutionem, possent & inseruire beneficio, & eius accipere possessionem, quam ilucusq; non obtinuerant, etiā si propter cēsurarū obstacula, fructus beneficij nec in toto, vel in parte ferant, ad persoluendum diuinum officium manent obnoxij.

¶ Sequitur quartum corollarium, quod si beneficiatus litigaret & habita sententia fructus sequestratos, apud aduersario perceptos obtinere deberet, quamuis possessionem non accepisset, neque accipere posset secundum Nauarrum, & Cordub. & secundum communem sententiam doctorum contra Sotum, & Paludum, & Cardin. sancti Sixti, quibus quia magis sunt Theologi, & hæc materia canonica est nō tantū in hac parte est assentiendum, quantum canonistis cæteris paribus, quia fructus percepti saltem post litem contestatā debentur vero beneficiario, si vicerit, quamuis cōtra possessionem de proprietate litiget: tenetur interim ad persoluendas canonicas horas, quia quod litiganti etiam cōtra possessionē de proprietate debeātur fructus, tam in rebus spiritualibus, quam profanis decisio est. Rot. 24. in nouis, per notata in cap. grauis, & per Innocentum in cap. in literis de restitutione spoliat. e

e l. certū. C. de rei vē dic. & l. ex diuerso. ff. eod.

¶ Hinc infertur corollarium quintum secundum Nauarrum, scilicet non excusari ab officio diuino persoluendo eum qui in pensionem omnium fructuum consentit ei, qui in suum fauorē beneficiū renūtiauit prout quotidie fit, quia verè beneficiarius est, & possessionē beneficij habet, aut per eū stat quominus eā habeat, & si vult aliquotam partem fructuum potest sibi capere, quia potest inseruire beneficio, & ad mercedē sui seruitij cogere eū,

ni omnes fructus sunt reseruati. Fructus autem solum intelliguntur, qui deductis oneribus, residui inueniũtur. l. fructus. ff. soluto matrimonio. cum notatis ibi, & Felin. in capi. ad nostram. de iure iurando, sed non tenereturratione solius tituli vt diximus, si consensit authoritate Papæ vt renuntianti omnes fructus, & omne seruitium, & administratio beneficij reseruarentur, quia is cum nihil possit percipere, neque possit seruire, nolente pensionario, nulla ratio exposcit, vt eum ad persoluendas horas obligemus, quæ secundum Nauarrum, cõclusio est quotidiana, & singularis.

¶ Adde vniuersaliter, quod omnis beneficiarius, per quem stat quominus capiat fructus, siue, quia non vult capere possessionem, aut residere, non obstãte, quod fructus non percipiat sua culpa, nihilominus, tenetur ad persoluendas horas.

¶ Sequitur sextum, quod antea diximus, sed gratia seruandi ordinis, hic iterũ repetimus, quod capellaniæ collatiuæ, cuiusmodi sunt authoritate apostolica, vel ordinarij institutæ eo fine, vt iure spirituali, immunitateque ecclesiæ sint gaudentes, siue sint per præsentationem, siue per collationem, seu electionem prouidendæ, bene capellanos astringunt ad diuinum officium personaliter recitandum, licèt huiusmodi capellis inseruiant per alios. Secùs est si loquamur de capellaniis authoritate apostolica, vel ordinarij non institutis, sed solùm à donatoribus, vel fundatoribus, seu testatoribus, priuata authoritate erectis, quia hæ capellaniæ nec collatiuæ sunt, nec ecclesiastica beneficia, vt pote quæ titulo ecclesiastico careãt, quare nullam obligationem recitandi diuinum officium super suos capellanos inducunt.

¶ *Verum præstimoniarij, & pensionarij non recitantes diuinas horas teneantur restituere fructus, & quotam partẽ pro qualibet omissa hora, & cui est restituendum tunc, & an curati & alij beneficiarij in aliis etiam ministrantes non recitantes teneantur integros fructus restituere.*

CAP. XCV.

PRocedentes vlteriùs ad ea omnia dubia, quæ de redditibus ecclesiæ, veniunt enodanda, in medium illud

antiquũ dubiũ adducimus,an præstimoniarij præstimoniales portiones habẽtes,& pensionarij, sub pœna amissionis fructus, seu potius sub conditione eos amittendi teneantur persoluere diuinum officiũ, & Corduba[a] quidem memor huius dubij, ad illud ait opinionẽ sui magistri Metinæ negatiuam esse magis communem,approbatamque esse per practicam, & consuetudinem, scilicet quod pensionarij non teneantur ad horas secundũ omnes, sed neque præstamistæ habentes titulum præstimoniorum. Sed circa præstimonia contrariam sententiam, quæ vera est,tuetur Sotus,quia in cap.quoniã de concessione præbendæ in sexto connumerantur inter beneficia ecclesiastica,beneficia habentia titulos ecclesiasticos,cuiusmodi sunt inquit Sotus præstimonia & quia licet instituta sint pro studio,sed non sine onere horas recitãdi.

[a] *Cordub. in q. 187. in addi. ad tract. de casib. conscient.*

¶ At iam per extrauagantem Pij quinti,quæ incipit primo Laterañ. Concilij, cuius tenorẽ excepit Nauarrus summa Latina.capit.25.num.122.cõcertationi doctorum super hac quæstione silentium impositum est, vbi hæc per ordinem diffinita continentur.

¶ Primum quod quia ex Lateranensi concilio primo pia, & salubris sanctio emanauit, vt quicumque habens beneficium ecclesiasticum cũ cura,& sine cura,si post sex mẽses, quã illud obtinuerit diuinum officium legitimo cessante impedimento non dixerit, beneficiorũ suorum fructus pro rata omissionis officij, & temporis suos non faciat: sed eos tanquã iniuste perceptos in fabricas ipsorum beneficiorum,vel pauperũ eleemosynas,erogare teneatur, & quia multorum animi suspensione tenebantur cuiusmodi ratæ prædictæ ratio sit habenda, ideo in sequẽtibus huiusmodi ratæ amittẽdæ euidẽtẽ rationẽ reddit dicens statuimus,vt qui horas omnes canonicas vno, vel pluribus diebus intermiserit, omnes beneficij,seu beneficiorum suorum fructus qui illi, vel illis diebus responderent,si quotidie diuidirentur, qui vero matutinũ tantum,dimidiam:qui cæteras omnes horas aliam dimidiam,qui harum singulas,sextam partem fructuum eiusdem diei amittat.

¶ Secundò in prædicta extrauaganti cõtinetur præstimoniarios teneri ad recitandum diuinum officium cõra

Cordubam.

Cordubâ, & contra alios deobligantes præstimoniarios præstimonia obtinentes à recitandis horis, quare cum tenor illius extrauagantis eos obliget sic diffiniendo, scilicet declarantes præstimonia, præstimoniales portiones, & qualiacumque alia beneficia etiam nullum omnino seruitium habentia obtinentes cum prædictis pariter cõtineri, id est declarat extrauagans tales pro rata omissionis officij, & temporis suos non facere fructus, sed eos tanquam iniustè perceptos in fabricas ipsorum beneficiorum, vel in pauperum eleemosynas erogare teneri.

¶ Ideo iam explosa est in hac parte omnis ante habita inter doctores cõtrouersia. Vnde isti pro matutinis inter missis dimidiam partem, pro cæteris omnibus aliis simul omissis horis aliam dimidiã, & pro singulis sextam partem fructuum amittunt.

¶ Præterea de pensionariis, quia communis circunferebatur inter doctores opinio quod ad nullas horas dicendas tenebantur, iam & opinio hæc in parte explosa quoque est per sanctionem Pij 5. qui in fine prædictæ extrauagantis sic diffinit, at quicumq; pensionem, fructus, aut alias res ecclesiasticas, vt clericus percipit, eo modo prædicto ad dicendum officium paruum Beatę Mariæ Virginis decernimus obligatum, & pensionem fructuum, rerũque ipsarum amissioni obnoxium. At existimo, ideo signanter dictum fuisse de quocumque, qui vt clericus pẽsionem percipit, quia si quis titulo sæculari, vt quia coniugatus pauper est, obtinuit à Papa pensionem, hunc ad recitandum officium virginis, virtute huius extrauagantis non censeo obligatum.

¶ Sed iam ex prædictis innumera pullulant dubia: primo, an illud caput statuimus, Concilij Lateranensis sub Leone 10. habiti Sessio. 9. §. statuimus vbi statuitur, vt nemo beneficium curatum, aut simplex habẽs, qui elapsis 6. mensibus ad eius consecutione, sine legitimo impedimẽto officium diuinum recitare omisserit, pro tempore quo recitare omiserit, fructus suos faciat, obligationem eos restituendi induxerit in fabricã beneficij, vel in eleemosynas pauperum. Ad quam quæstionem respondendo. Nauarrus [b] ait ex extrauagãti ista Pij 5. cõstare prædictũ statuimus Concilij Lateranẽsis habuisse & habere vim obligandi,

Qõ. 1.

b Nauar. Sum. Lat. cap. 25. nu. 122.

obligandi, vnde hinc notat reprobari opinionem Soti, & nonnullorum dicentium non obligare prædictum. §. statuimus, approbariq; opinionem quam antea solitus erat Nauarrus habere contrariam, quare ex dicta extrauagãt Pij. 5. ad perpetuam rei memoriam infert Nauarrus, verè esse quod dixerit declarando prædictum §. in dicto cap. quãdo notabili. 7. nu. 32. scilicet quod prædicta restitutio fructuum non est necessario facienda fabricis ecclesiarum, vbi sunt beneficia: sed satis est eos fructus largiri pauperibus.

¶ Deinde secundò infert id quod ibi intulerat: & quos non semel se cõsolatum fuisse dicit aliquos scholasticos pauperes, qui ob omissionem horarum recitandarum fructus suorum beneficiorum amiserant, scilicet quod satisfacit huiusmodi obligatus, si saltem de consilio confessarij, sic capiat eos fructus sibi tanquam si vni de pauperibus daret, qui ad dandum aliquid pauperibus teneretur, tum quia potest illud sibi accipere tanquam vnus ex eis, si vere talis est, saltem vt dictum est de consilio confessarij, & quoad forum conscientiæ prout tradit Bald. in l. id quod pauperibus quæst. 22. C. de episcop. & clericis, Cald. consil. 39. de testamento. Anch. in consil. 84 domina Apollonia.

¶ Tertiò addit quod non sufficit restitutionem præfictam facere fabricæ, vel pauperibus, quando restituenda sunt lucrifacta per distributiones quotidianas, quę debentur ijs, qui horis illis diebus, in quibus illi non recitarunt interfuerunt, quibus accrescunt per caput primum de cleri. non residentibus. lib. 6. cum ei adnot. & non sufficit dari pauperibus, quod debetur alteri ar. cap. ea te de iure iur. nisi quãdo ignoratur quis sit, cap. cum tu. de vsur. vbi glossa sic ait cum communi.

¶ Cui quartò corollarie accedit, quod idem eadem ratione dicendum esse videtur de fructibus ecclesiarum, vbi est statutum, vt fructus male percepti restituantur certis operibus pijs, quia istis operibus pijs, & non alijs fieri debet prædicta restitutio.

¶ Adde etiam quintò quod id ipsum ferendum est iudicium de quota quam corpus seu grossam canonicatus vocant, quam canonici ita lucrantur ratione suorum canonicatuum.

ponicatuum, vt pars nõ lucrifacta ab vno, accreſcat alijs, & obueniens tempore vacationis nõ reſeruatur ſucceſſori, qualem regulariter non habet canonicus ſecundùm gloſſam ſingul. in cap. quod ſicut de electione verbo conſentire, ſed diuiditur inter ſuperſtites. c

c cap. relatum in 2. de teſtam.

¶ Sexto eadem ratione idem dicendum videtur de eo quod canonicus perdit ob excõmunicationem, ſuſpẽſionem, aut aliam quamcunque cauſam, ſicut per hanc non recitandi, quia de ſimilibus idem eſt iudicium c. dudum. 2. de electionibus. non tamen tenetur ad reſtituendum fructus beneficij, eò quod in peccato mortali occulto, aut notorio fuerit, tum, quia id nullo iure cauetur, tum, quia licet Angel. teneat, quod ſic verbo quinto clericus. 8. §. Roſella tamen, & Syluеſter verbo clericus. 4. quæſtio. 24. tenent quod ob hoc non tenetur, quibus accedit Nauarrus, tum per prædictum. §. ſtatuimus, quod id confirmat ſatis aperte, dum decernit beneficiarium, qui omiſſam ſecit recitationem horarum non teneri ad reſtituendum quod primis. 6 menſibus à conſequutione beneficij percepit. Perſpicium eſt autẽ illũ in peccato mortali notorio fuiſſe ſi notoriè omiſit, & ſi occultè in occulto.

¶ Cęterum, quia inter referendum extrauagantis Pij. 5. tenorem plura emergunt dubia neceſſaria ſcitu primo forte quis hæſitabit: vtrum vniuerſaliter omnis beneficiatus prætermittens recitationem horarum, omnes fructus integre pro rata temporis, quo horas omiſerit, vel iuxta numerum horarũ omiſſarum reſtituere teneatur, & quidem pro parte affirmatiua facere videtur extrauagans Pij quinti quæ non recitantibus beneficiarijs prohibet fructus facere ſuos abſolute ſine exceptione tanti, vel tanti eoſque reſtituendos ſtatuit fabricæ, vel pauperibus.

Qõ. 1.

¶ Igitur ad quæſtionem mihi reſpondenti libet hic Metuæ Salmanticenſis d ſententiam ſequi, quam etiam me docuit magiſter meus frater Dominicus de Cueuas, quæ in his conſiſtit punctis. Primo quod ſi beneficiarius huiuſmodi ſit, qui beneficium obtineat eccleſiaſticum ſolam inducens obligationem recitandi, neque aliud officium ſubeundum imponens, cuiuſmodi eſt pręſtimoniale beneficium, talis ad integram reſtitutionem fructuum omnium, quos ex beneficio, vel beneficijs huiuſmodi retulit

d Met. Sal mãt. Inſtr. confeſſ. fol. 15. pag. 2.

tulit obligandus est si diuinas horas soluere prætermisit, quia inique tũc huiusmodi fructus prȩoccupauit, cum sine titulo illos fructus sibi vendicauit, obligandus est (inquit Merina) talis ad restitutionem omnium fructuum, vel quasi omnium, quia secundùm ipsum non adeò rigidè se gerere debet cum tali confessor ac cum latrone, qui ad perpendiculum omnia malè ablata cogitur restituere, sed perinde cum illo confessor se habeat oportet, sicut cum alicuius optimatis famulo, qui & si per pusillũ temporis, vel aliquantisper defuerit officio suo, non tamen omnino omni priuãdus venit stipẽdio, sic nec tali omnibus euacuandus est fructibus.

¶ Secundo iuxta eius sententiam adijcimus quod si beneficiarius, qui omissas fecit canonicas horas is sit, qui beneficium obtineat officia alia principalia annexa habẽs propter quæ adimplenda potissime fructus reportat, cuiusmodi est curatus, qui curam animarũ gerit, qui & munus celebrandi, & administrandi sacramenta obit, & regimine ecclesię fungitur, vel si capellanus sit, qui onus celebrandi missas subit cum huiusmodi beneficiarijs taliter se gerat confessor oportet, taliſq; restituendi adhibenda est modus, vt si verbi gratia capellania ipsi capellano tercentis aureis æquiualentes redditus reddat, diuinumque officium per annum persoluere omiserit: pro prætermissis horis cẽtum aureos, id est tertiam partem redditum restituens, ducẽtos aureos pro celebratis à se missis (quia eas celebrare potissimum ministerium erat, ad quod erat addictus) sibi reseruet, atq; retineat. Quod si per totum alias annum suum recitandi munus rectè expleuerit, non ob id quod per dies paucos, scilicet per octo aut 10. dies à recitando diuinum officium defecerit, ad aliquid fructuum, vel reddituum capellaniæ restituendum est cogendus, quia famulus est tam magnifici domini, id est Dei, quare & si per parum temporis suo officio desit, non ideo talis seruus sua mercede, aut stipendio mulctandus venit.

¶ Si autem talis beneficiarius curatus sit curam animarum gerẽs, qui diuersa officia in ecclesia administrat, si eas suas vices rectè gesserit, solumq; recitandi officio defuerit, tunc beneficij redditus in tres, vel quatuor dece-

iens partes, tertias tres poterit sibi applicare pro potissimis ministerijs, in quibus ministrauit, dum modo pro officio recitandi horas prætermisso, quartam partem restituat, si per integrum annum recitare omiserit, quod si per dimidium anni in recitando horas, etiam priuatim defuerit, sat erit ej dimidiũ illius quartę partis restituisse, & sic proportionabiliter, quod si per paucos dies recitare prætermiserit obligandus est ad restituendum nihil.

¶ Ad extrauagantem Pij. 5. quæ videtur in contra astare dicitur tripliciter apparet prædictis nõ obstare. ¶ Primo, quia Metina censet à beneficiarijs alia officia potissima etiam annexa suis beneficijs habentibus præter recitationẽ horarum, si extrauagans prædicta velit omnes fructus integrè fore restituendos, in his quoad integram restitutionem fructuum, eam esse pœnalem per pœnam obligantem, cum iudex per sententiam mandauerit, ad eos omnes restituendos, & non ante, quia ante condemnationem iudicis non integrè omnes fructus restituere manet obnoxius, sed satis est si in conscientia, prædicto modo, & quotam prędictam ex redditibus talis beneficia mus restituat.

¶ Secundò responderi potest extrauagantem posse intelligi, vt de his beneficiarijs tantum loquatur alia, vel alijs obligationibus non deuinctis præter obligationem canonicas horas recitãdi, quia qui in alijs pręoccupantur officijs suis beneficijs annexis, planum est ad omnes fructus integre restituendos, non eos teneri: sed ad quotam prædicto modo moderatam.

¶ Vel tertiò motᵘ proprius iste Pij quinti & hanc ęquã explicationem admittit, vt scilicet cum diffinit ob omissionem horarum fore restituendos fructus intelligatur & quota tantum obligationi persoluendi diuinum officium correspondente, & nõ de omnibus fructibus, quod in secundam responsionem coincidit.

¶ *An Canonici assistentes tãtum personaliter choro, & ibi non recitantes, sed domi, & data opera sine attentione beneficiaty recitantes teneantur fructus restituere.*

CAP. XCVI.

ADhuc circa intelligentiam extrauagantis Pij. 5. persistentes grauiter dubitari contingit circa eam, vtrũ canonici

canonici quibus videntur redditus ministrari vt assistant, ac suarum personarum præsentia officio diuino authoritatem concilient si horas canonicas in ecclesijs cathedralibus seu collegialibus non recitauerint in choro: sed tantum priuatim in suis domibus, teneantur restituere eam omnem æquialentiam, quæ æquialet à se perceptis distributionibus. ¶ Cuius quæstionis meminit Metina in sua instructione asseritque hoc esse dubiũ graue, & quod soleat pluries interrogari, & quãuis fateatur aliquos non defuisse doctores, qui tenuerint eas distributiones in casu quæstionis integre fore restituendas, fateaturque tutum proprium, id visum fuisse significare, ipse tamen negatiuam tuetur partem, scilicet quod in hoc casu distributiones illæ sic receptæ à canonicis non veniunt restituendæ

¶ At verò ad hoc affirmandum, his est inductus rationibus, scilicet quia potissimũ munus gratia cuius, huiusmodi distributiones illis conferuntur, id est, vt sua præsentia, assistentiaque chorum aliaque diuina officia authorizãtes ecclesiæ præsentent decorem, hócque munus videntur explere etiam dum vt praui ecclesiastici tales canonici confabulantur in choro inter se, etiam si officium diuinum non ibi persoluant.

¶ Secundò id Metina confirmat exẽplo quia res hæc incerta esse videtur quod clerici, vel canonici, dum processiones, vel exequias defunctorum funerales comitantes garriendo cõfabulationibus inter se habitis præoccupantur, non ideo eas distributiones amittũt, quas fideles pro simili assistentia, & comitatu funeralium soliti sunt erogare, nec aliquid discriminis interesse videtur, sed eadem prorsus ratio est de cleticis, seu canonicis comitantibus sic processiones, aut funeralia & de canonicis sic confabulando assistentibus diuinis officijs, & choro, & propterea concludit Metina extrauagantem Pij. 5. sua huic sententiæ non aduersari.

¶ Sed in contrariũ est, quod prædicta extrauagãs Pij quinti tam clare contra hanc sententiam Metinæ diffinit, vt expressioribus verbis Papa nõ potuerit cõtra sentẽtiã Metinæ edicere dum Pius. 5. ibi sic in sua propria forma, & tenore verborum ait tametsi aliquis choro addictus non

non recitans omnibus horis canonicis, cum aliis præsens adsit, fructúsque, & distributiones fortè aliter assignatas sola præsentia iuxta statuta, consuetudinem, fundationē, vel alias sibi lucrifeciſſe prætendat, is etiam præter fructuum, & distributionum amissionem, graue peccatum intelligat admisisse, hæc Papa.

¶ Igitur vt quid in hoc graui dubio, sentiamus aperiatur dico primò quod bene ait Metina contra alios, qui forte oppositū sentiūt, ex extrauagātis Pij verbis nō clarè conuinci, quod canonici priuatim domibus. v.g. suis, horas recitantes dum modo assistāt horis in choro, licet eas ibi cum aliis non recitent, aut canant teneantur ad integre distributiones perceptas restituendas? Nec enim id clarè ex Papæ verbis est colligere, quia ibi dum Papa ait, tametsi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis, cum aliis præsens adsit, fructus & distributiones amittat glossari recte potest, vt loquatur de his canonicis, vel choro addictis, qui cum omnino horas recitare intermittant, nullibique, neque etiam priuatim eas recitent, sibi persuadent ad eas distributiones non restituendas sat esse, etiamsi in choro inter horas canendas confabulati fuerint, ibi sua personali præsentia astitisse.

¶ Secundò addo, quod neque ista Metinæ sentētia est omninò certa, nam & rationes Metinæ pro ea, suas non inapparentes solutiones habent, nam ad primam respondeti potest, quod canonici garrientes, vel confabulantes in choro inter diuina peragenda officia tantum abest, vt sua personali præsentia choro, & diuinis officiis decorē, & authoritatem adiungant, vt more puerorum garrulantium, seu homuncionum leuium quantum est ex se, conturbent perstrepentes chorum, & diuinum officiū deturpent, quare hac ratione tantum abest, vt contributionum mercedem mereantur, vt etiam à tali fastigio eminentiæ mereantur deturbari, sed ad confirmationem ex exemplo canonicorum comitantiū confabulando ad ecclesiam funus, non deest in promptu ratio disparitatis, quia respondeti potest quod cū eos ad talia processionalia funera intuentes, ad pompam temporalem quandam funeralium videantur respicere, sicut in delatione vestiū lugubrium, sicut etiā in ambiendo sepulturā honoratiorem in loco

ecclesiæ digniori, solo illo comitatu canonicorum etiam inter exequias funerales garrientium, cum potius pro defuncto preces ad Deum debuissent fundere, videntur cõtentari scientes iam vsum. At sancta mater ecclesia non cõtentatur neque iurè debet contẽtari, quia genus quoddam corruptionis, atque peruersionis est: vt qui sunt stipendiati pro cultu diuino propagando, & decore quodam illud illustrando, suis ibi garrulis locutionibus illud interturbent, & quantum est ex se dehonestent, maximè cũ ecclesia (prout decet,) magis eo dirigat mentẽ, vt sui ministri quos alit quotidianis distributionibus, magis ibi cultum exhibeant Deo ore, & mente, quam sola quadam garrula, & obturbanti diuinũ officiũ assistentia corporali.

¶ Quare tertiò concludo, quod licèt sententiam Metinæ nõ omninò ausim damnare, sed nec omninò acceptare, nisi cum isto grano salis scilicet quod canonici qui in consuetudinem, vel quasi in consuetudinem duxere, in choro quasi per totas horas non recitare, sed potius ibi confabulari, etiam si priuatim domi, vel alibi extra chorũ diuinum officium recitauerint, ad totas, vel quasi totas distributiones restituendas sunt obligati: quia istę distributiones institutæ sunt pro interessentibus canonicis horis, non assistentia tantum corporali cultui diuino repugnati, sed illi accommoda, quia si isti canonici alia officia circa altare ministrantes peregerunt, propterea & fructus alios vltra distributiones perceperũt. Et tandẽ vltimò addiderim cũ reliquis, qui priuatim extra chorum recitant in choro tamẽ ibi non recitantes si assistũt diuino officio, suis garrulationibus frequentibus nõ obstrepẽdo, & cum aliis qui non ita grauiter delinquũt, aut notabiliter in recitando in choro (cũ ibi præsentialiter assistant,) non deficiunt, mitiùs esse agendum, vt non ad totas distributiones ex mente Metinę: sed ad aliquotam partem earum maiorem, vel minorem restituẽdam pro proportione defectuum quibus in hoc deficiunt, in cõscientia sint compellendi. Si autem notabiliter non excesserint, seu parum (quia teste philosopho, quod parum est pro nihilo reputatur) non est tantopere curandum, vt propterea sint ad aliquid restituendum cogendi, sicut dicit magister Sotus quod non quicunque defectus moralis circa solutionem

nonem diuini officij obligat ad restitutionem fructuum, vt si quis pro libito mutaret diuinum officium sine dispensatione, & sine causa, vt si recitaturus de feria recitaret de sanctis: aut è cõtra. Imò si duobus vel tribus diebus omitteret horas, non propterea ad restituendum maneret obnoxius quia non ita ad vnguem, & stricte voluit Concilium Lateranense ligare.

¶ Sed iam post declarationem Pij 5. in sua extrauagãte, non auderem hoc tantopere extendere, vt extendit Sotus si ex prætermissione horarum per duos, vel tres dies iuxtà supputationem Pij quinti notabilis resultaret arbitrio boni viri restituenda quantitas, quia tutius est illam restituere, aut certe cum commissario ad hoc si deputatus est à Papa se componere.

¶ De eo, quod ibi superaddit Sotus, scilicet quod horas canonicas soluens, & si ob attentionis omissionẽ, quia verbi gratia dedita opera omittit attendere mortaliter peccet: non ideo necessitatem incurrit restituendi fructus, dubitatur, an hoc verum sit. Nam certè Metina in sua instructione fol. 15. non assentiretur in hoc Soto, aut certè videtur à Soto dissentire, vbi tradit de substantia præcepti persoluendi horas canonicas esse taliter, septẽ horas canonicas recitare, vt cũ debita attentione recitentur, reliquáque pertinentia ad modum recitandi, & tẽpus esse accessoria, & minus principalia. ¶ Et adhuc augetur dubiũ. Tum, quia ecclesia hæc stipendia sustentationis ministris tribuit quatenus horas canonicas soluãt quæ sunt laudes & orationes, quæ nomine ecclesiæ ad Deum funduntur, at orationes data opera intentione vacuę orationes non sunt, cum oratio sit ascensio mentis in Deũ saltẽ ex intentione. At vero qui ex cõsulto prætermittit attẽdere, is certe hac intentione caret. ¶ At si quis obiecerit quod ecclesia non iudicat de interioribus, ac propterea beneficiatos dedita opera recitantes sine interiori attentione, fructibus beneficialibus non priuat, responderi poterit primo, quod licet, ita fit quod ecclesia in foro exteriori de interioribus puris non se intromittit ad iudicandum, veruntamen iam veluti cõmunis opinio recipitur, quod ecclesia potest præcipere, & obligare ad actus interiores nõ quidem puros, vt considerantur in se: sed quatenus ordi-

nantur ad actus exteriores, vt principia, vel causæ, vel circunstantiæ necessariæ actuum exteriorum, quatenus decenter fiant, vt sint actus virtutis, de quibus ecclesia potest præcipere. At verò oratio dedita opera, attentione vacua non videtur esse opus virtutis, sed irrisio, seu fictio: quare merito cap. dolentes. potuit præcipere vt deuotè in quantum Deus dederit, persoluerentur horæ ab initiatis sacris, & à beneficiatis. At rogo qualiter deuote orat, qui dedita opera inattente, ac per consequens indeuotè orat? Igitur cum de substantia orationis sit attentio saltem virtualis vel in principio eius, quomodo meretur mercedem seu stipendium sustentationis, qui quia dedita opera nó vult attendere substantialiter non implet præceptum ecclesiæ, quia nec substantialiter orat.

¶ Sed in contrarium est quia deuotè, seu attentè recitare est modus tantum. At omissio modi non inducit necessitatem restitutionis, sicut illam inducit omissio causæ principalis, vel cõditionis, sicut est videri in exemplo capellani, cui quis stipendium subministrat, vt missas cenas celebret tanquam ob causam principalem, & sub ista cõditione, scilicet si illas dixerit, siue deuotè, vel indeuote illas celebrauerit, quis dixerit eum teneri ad restituendum stipendium, eo quod indeuotè eas celebrauit? Nemo sanæ mentis id dixerit, quia deuotè celebrare tantum est modus obligationem restituendi non inducens.

¶ Igitur pro decisione quæstionis dico primò opinionem Soti propter authoritatem tanti viri, licet eius rationes eam non satis persuadeant, quia vt diximus, satisque probauimus, attentio vt probe docuit Metina nõ tam est modus orationis, & præcepti ecclesiæ quam de eius substantia non audeo condemnare omninò, sed neque eius opinionẽ audeo approbare: quia si quis exactè hanc quæstionem expenderit rationes nostras contra Sotum efficatiores (ni fallor) esse reperiet.

¶ Quare resolutoriè concludo quod si quis opinionẽ hanc Soti velit sequi me consule non tam libere facere, sed consultiùs erit in hoc casu compositionem, cum papa vel eius cõmissario super restitutione si quę in hoc casu est facienda, facere. Nã & illud exemplum de missa indeuotè celebrata à capellano, quę nihilominus obligationem

bem restituendi non infert, parum ad rem facit, quia talis deuotio non videtur tam esse de substantia missæ, quia missa siue deuotè siue indeuotè dicatur vera missa est. At attentio de substantia videtur esse orationis, quare respectu orantis non est oratio substantialiter, quando ex industria sine animo attendēdi fit. Secùs esset, si secluso animo non attendendi horis oraret quia re vera attendere intendit, tamen in re negligenter se gerit etiam notabiliter in non attendendo, quia in hoc casu venit magis sententia Soti amplectenda: sed quando ex industria non attendit, neque vult applicare mentem in hoc casu opinio supra dicta Soti parū apparētiæ habet, vel videtur habere.

An excommunicatus, vel suspensus beneficiarius, vel non residens in beneficio fructus faciat suos, & plura de residentia; & an non residentes teneantur ad integros fructus restituendos vel partem.

CAP. XCVII.

ET si multa dixerimus hactenus de fructibus ecclesiasticis restituendis, adhuc inexhausta est materia, quia multa perstant dicenda quare accedit & hic aliud pertinens dubium, vtrùm beneficiarius suspensus; aut excommunicatus sui beneficij fructus faciat suos. Et nobis quidem placet in hac parte sequi sententiam Nauarri, [a] qui eandem diffinit quæstionem, quæ his absoluitur punctis. Primò dicimus, quòd suspensus à beneficio non potest de fructibus beneficij dispendere, nisi ad se, & suos modestè sustentandos; & hoc si bona non habet vnde viuat secundum glossas cap. cum Vintonien sis verbo, admiserāt. de electio. Clemen. vt ij qui de ætate & qualitate. capit. Pastoralis. §. fina. de appellationibus, receptas per Panormitan. & communem in locis ordinariis, & in cap. Apostolicæ de exceptio.

[a] *Nauar. Sum. Lat. cap. 25. nu. 10. 12.*

¶ At de suspenso à beneficio in pœnam, qui nō potest facere, vt absoluatur, venit hic supra à nobis dictum intelligendum. Secùs si suspensus est à beneficio ob contumaciam, & per ipsum stat quod non absoluatur, quia est in mora obtemperandi iudici, & petendi absolutionē à suspensione;

ſpenſione, quia ſuſpenſio ob contumaciam tam facile tollitur, ac excommunicatio, vt recte ſenſit Decius in dicto §. fin. quare nihil videtur differre in hoc inter excommunicationem, & inter ſuſpenſionem ob contumaciam ſecundum Nauarrum.

¶ Secundò dicimus ſpecialiter de excõmunicato, quod excommunicatus maiori nihil de fructibus poteſt ſibi accipere iuxtà gloſſam receptam in dicto capitulo Paſtoralis in fine. At hoc intelligendum eſt de excommunicato per quem ſtat quo minus abſoluatur, ſicut diximus de ſuſpenſo ob contumaciam.

Qõ. 2. ¶ Sed quia hic Nauarrus ſolùm de ſuſpenſo à beneficio meminit, adhuc plena abſolutio quæſtionis exposcit, vt de ſuſpenſo etiam ab officio tantum, quæramus, vtrum durante hac ſuſpenſione ab officio tantum, fructus beneficij poſſit facere ſuos. Pro intelligentia igitur caſus prænotato, quòd per hoc quod quis eſt ſuſpenſus à iuriſdictione, nõ cenſetur eſſe ſuſpenſus ab ordine, neq; è cõtra. Neque ſuſpenſus à beneficio, eſt ideò ſuſpenſus ab ordine, vel iuriſdictione alia ratione, quam ex beneficio ſibi conuenienti: ita Nauarrus. [b]

b *Nauar. Sum. Lat. c. 27. num. 160.*

¶ Igitur his præmiſſis directe ad quæſtionẽ cum Nauarro primò dicimus, quod quia ſuſpenſus ſimpliciter ab officio, non ideò cenſetur eſſe ſuſpenſus à beneficio quoad ea quę dantur intereſſenti diuinis officiis, ideò beneficiatus, ſeu canonicus, qui ſimpliciter eſſet ſuſpenſus ab officio, ſi intereſſet diuinis officiis, poſſet non obſtante hac ſuſpenſione eos capere fructus quos intereſſentes diuinis officiis alij beneficiarij ſimiles ob id muneris capere ſolent, modò talis ſuſpenſio nõ ſit tam diuturna vt tacitè vel expreſſè habeat vim priuationis iuxtà Bonifacij in Clementina. cupientes. à numero 31. vbi hoc latiſſimè probat, licèt ei aduerſentur Cardina. & Imol. Gaſpar. Nam hæc ratio militat contra eos, quia multa ad beneficium pertinentia poteſt facere ſuſpenſus ab officio clericali, qualia ſunt regere & gubernare illa, quæ ad ſe attinent, & alia quæ non ſunt diuina officia quæ non ſunt clericali officio annexa, id eſt ordini.

¶ Hinc ſequitur inquit ibi Nauarrus ſe bene reſpõdiſſe ad caſum, de quo eſt conſultus beneficiatũ ſuſpẽſum eo quod

eo quod presbyter factus est ante annum vigesimum quintum cœptum: non perdidisset fructus beneficij, quia per illam transgressionem suspenditur tantum ab officio. Ex qua illatione Nauarri aperte colligitur responsio ad quæstionem quod non eo ipso quo quis beneficiarius suspensus est ab officio, amittit fructus beneficij, nisi hęc suspensio ab officio sit vt dictum est tam diuturna, quòd expresse, vel tacite æquiualeat priuationi. Et ita interim teneamus cum Nauarro sic limitante, licèt Innocentius dicat simpliciter, quòd suspensus ab officio solum, non debet percipere fructus beneficij per caput *Pastoralis* de appellatio. Sed dicimus quod verum dicit: sed tamen iuxtà prædictam limitationem Nauarri venit interpretandus, scilicet quando prædicto modo diuturna est talis suspensio.

¶ Vltimò pro maiori prædictorum intelligentia adiicimus, quod secundum Gasparem de Cald. [c] suspensus ab officio absolutè, & non per dictionem tantum ab homine, vel à iure propter crimen graue, intelligitur etiam suspensus à beneficio. Quare tunc secundum Gasparem non facier fructus suos: [d] sed iam Nauartus huius Gasparis sententiam eum nominatim citans refutauit. Quare si admittenda est, cum limitatione Nauarri moderanda est, vt sit vera duntaxat, dum suspensio ob crimen graue ab officio simpliciter, adeo diuturna est, quòd tacitè, vel expresse priuationi æquiualens est. Secùs si diuturna non ita sit, & secus est si sit imposita ob crimen leue secundũ Gasparem, cui in hoc non aduersaretur Nauarrus, sicut etiamsi esset ob contumaciam, vel ob infamiam lata suspensio, non ideo haberet annexam suspensionem beneficij. Quare eos fructus posset talis beneficiarius percipere, quæ interessentibus diuinis solent dari, & etiam ratione reguminis, & gubernationis. Quare videtur sentire Nauarrus, quod suspensus simpliciter ab officio non ab his officiis, sed à diuinis officiis ordini clericali, id est sacro ordini annexis sit suspensus, non autẽ ab his quæ metus secularis solet exercere, sicut horas canonicas canere in choro, ad quod munus etiã sacrista laic⁹ solitus est ferre opẽ, & se exhibere adiutorẽ, dũmodo ibi non exerceat ex officio, quæ ibi in choro ab laicis exerceri non possunt,

c *cap. cupientes. in Clement.*

d *cap. eos. & qui sacerdotium. 81. dist.*

quia certo deputata sunt ordini. Sed si suspensus sit aliquis disiunctiue ab officio, vel beneficio secundum Nauarrum vbi supra, sententia propter incertitudinem non tenet secundum glossam, quare talis sic suspensus non desinit facere fructus suos.

Qō. 3. ¶ Præterea dubium graue exoritur vtrum sine causa non residentes, vel sine causa plura obtinentes beneficia ad restitutionē fructuū teneantur. Igitur circa hanc quæstionem variæ circunferuntur sententiæ. Prima Adriani[e] & Maioris[f] & aliorum canonistarum, & aliquorum modernorum nostri temporis asserentium quod beneficiarij, siue inseruiant per alium siue per nullum, si personaliter non residēt ad restituēdos omnes fructus, exceptis his quæ impenderunt ministris, fiunt obnoxij. Nec huic opinioni suæ apparētes rationes desunt primo quia stipendia dantur propter laborem personalem, qua ergo ratione aut titulo exigit stipendium, qui refugit laborē & quia in confirmationem huius apparet D. Paulus dum. sę loquēs de ministris. 1. Cor 9. *Qui altario deseruit, de altario viuat.* Ex quo negatiuè arguendo licet inferre, quod si quis altario non deseruit nulla ratio edicit, vt inde possit parare victum. Nam iuxtà eiusdem Apostoli dictum ratio exigit, vt qui non laborat, non manducet.

¶ Secundò vrget argumentum, quia beneficium secundum axioma iuristarum datur propter officium, qui igitur vices suas non præstat in officio, quo titulo vel colore exigit fructus beneficij? quare propter hæc argumēta concludunt ij doctores beneficiatos nec per se, nec per alios ministrantes teneri ad faciendam restitutionē fructuum ecclesiæ. Si autem substituerunt vicarium digni, huic vicario vt pote digno qui omnes illos frūctus bene meretur omnium illorum fructuum faciendam esse restitutionem, quia ecclesia omnes illos suppediat reditus propter laborem & industriam quam ipse vicarius adhibet sicut & cætera omnia.

¶ Sed hæc sententia confutatur exemplari casu in rebus publicis temporalibus cōtingenti, vbi etiam ministri temporales propter laborem industriāque temporalem eliguntur, & tamen si non resideant per se, vel per alios non tantum improperatur illis hic defectus residentiæ, vt

ad omne

[e] *Adrian. in 4. materia de restitut. 7. de clericorum bonis.*

[f] *Maior. in 4. dist. 24.*

ad omne stipendium restituendum cogantur, maximè cum per substitutos supplent residentiam.

¶ Et confirmatur quia cum substituto à se vsurario ad has vices peragendas tãtum præstat stipendij, quantum ille substitutus se obligat subire ministerij vnusquisque bonus vir arbitrabitur satis abundè per illam satis competentem partem fructuum substituto vicario pro ministerio, beneficiarium recompensasse; quare ergo residuã (quæ remanet) partem fructuum non poterit sibi reservare, postquam cum substituto nulla vsus est iniustitiæ æqualitate?

¶ Sed rogitabis forte qua ratione cum eximat se à labore, reliquam partẽ fructuum, sibi beneficiarius non residens vendicabit? Dico quòd in promptu est ratio, quia titulo beneficij poterit sibi illam partem reseruare; quia titulo beneficij curã subit dicendi horas & residendi, vel substituendi vicarium cum contigerit ex causa legitima abesse. Quod si inuenerit vicarium, qui minori stipendio inseruiat, poterit tunc titulo beneficij reliquã partẽ redditũ sibi adiudicare. Sicut agriculturæ operarius, qui se obligatione deuinxit ad excolẽdum agrum, potest minori erogato pretio agrum illũ colere per alium. Hæc argumenta licet non conuincant, reddunt tamẽ istã sententiam Adriani, & Maioris, & aliorum infirmam. Veruntamen hoc pro comperto habetur, quod talis beneficiarius dũtaxat manet astrictus ad persoluendum vicario substituto à se id stipendij, quod illi dare pactus est, dum arbitrio boni viri fuerit æquum, & ad nihil amplius.

¶ Secunda vero opinio quæ in scholis citatur est huic primæ prorsus aduersa affirmans beneficiarios non residentes, etiam si nullum vicarium substituerint, nulla ob id teneri obligatione restituendi, nisi per sententiam iudicis ecclesiastici ad id condemnẽtur. Huius opinionis Syluester [g] est fautor, eãdem tenetur Panormit. cap. 10. de celebratione missarum, saltem quoad beneficiarios horas tinnodicas non recitantes, quos ait ob horas omissas ad restitutionem non teneri.

¶ Rationes autem quibus hanc opinionem imbiberũt, sunt hæ, primò quia decimæ debentur clericis etiam malis, & discolis: [h] ergo cum residentiam non exhibere,

[g] Syluest. verb. Residẽtia. §. 9. & latius ver. Clericus. 4. q. 23 & 24.

[h] cap. Tuæ nobis. de decimis.

horasque nō persoluere, quædam malitia, & prauitas discolorum clericorum sit, sequitur non ob prædicta spoliandos fore fructibus decimalibus, ita quoque videtur tenuisse Adrianus. i

i *Adrian. quodlib. 5. art. 2.*

¶ Secundum quod pro sua hac opinione commiscētur, argumentum desumitur ex eo, quod ista iura restituendi fructus sunt odiosa, ac propterea non sunt amplianda, nec extendēda vltra quam reperitur expressum, & mandatum in iure. At verò in iure nihil tale reperitur, scilicet quod non residentes sint obligati ad fructuū restitutionē, quia solum extra de clericis non residentibus cauetur, quod priuentur beneficiis, & cap. ex parte de canonicis non residentibus solum decernitur quod prō tempore quod non residēt priuentur fructibus in posterū, & nihil meminit de restituendis iam perceptis, quod est argumentum eos ad talem restitutionem non teneri.

¶ Tertiò arguunt argumento, quo putant totum negotium facessere. Quia ministerium propter quod datur principaliter beneficium, non est conditio vel causa, ob quam principaliter confertur beneficiariis sustentationis stipendium: sed est quidā modus quo beneficiū confertur. At verò omissio modi adimplendi secundum iuristas non inducit restituendi obligationem, sicut patet in exemplo capellani, cui subministrantur redditus, vt celebret: etiam si celebret indeuotè, non ideò fit obnoxius restitutioni, quia deuotè celebrare solum est modus. ¶ Sed quia in promptu erat illis negasse, quod ministerium ob quod stipendiū tribuitur, sit tantum modus, id ipsi probāt, quia inquiunt non dantur stipendia clericis sub hac cōditione, vt resideant, & ministrēt, sed eo quod clerici sunt, debetur eis stipendium sustentationis, quia vocati sunt in sortem domini.

¶ At si replicueris, quo ergo titulo iste beneficiarius non residens percipiet fructus? Respondet Syluest. scilicet quod titulo beneficij, quia suum est beneficium, quia famulatū exhibet ecclesiæ dicēdo horas publicè, vel priuatim celebrando, vbicunque sit, & alia ministeria exercendo, quæ clericorū propria sunt munia, quod & Panormitanus allegauit & significauit, dum ait quod licet talis clericus beneficiarius non residens non inseruiat huic ecclesiæ,

ecclesiæ, inseruit tamen ecclesiæ in communi,& vniuersali ecclesiæ in ministerio clericali, citatque Syluest. & alios pro se doctores.

¶Sed & hæc sententia magis verisimilitudine caret, nam est fundamentum,quo nititur valde debile,nec satis à se manet probatum. Imò conciliũ Lateranense solet allegari in cõtrarium quòd contrarium fundamẽtũ assumpsit,scilicet quòd beneficium datur propter officium,ergo sensus & intelligentia Concilij est quod officiũ conditio,& causa quædam sit,ob quam stipendium cõfertur. Et Diuus Thomas fundamento Syluestri refragari videtur, qui [k] expressè docet decimas propter curam animarũ dari clericis,sed & sacra concilia ab hac sententia Syluestri dissonãt,sicut etiã sanctorũ,& sacri eloquij authoritates, quæ insonãt stipendiũ dari propter ministerium maxime.1. ad Corinthios. 9. hoc insinuat Diuus Paulus, & oppositum improbat Diuus Hieronymus, Isaiæ.3.dicens raptores sunt,qui metunt carnalia, & non seminant spiritualia. Et hac ratione expugnari videtur hæc Syluestri opinio,scilicet quia verbi gratia populus hic de iustitia persoluit stipendium sustentationis ministro huic,ergo & è cõuerso minister hic ex eadem commutatiua iustitia, debitor est: vt suum ministerium peragat in populo,alias inæqualitas intercederet in contractu. Tandem in confirmationem huius adiicimus, scilicet capellanus, & quicunque minister temporalis, cum suo officio, ad quod tenentur defuerint, ad restitutionem obligantur, quare ergo soli beneficiarij ecclesiastici in sua residentia,& ministerio defuerint, ab hac restitutione immunes erunt?

k D. Tho 2. 2. q. 87 art. 1. & 3.

¶Tertia igitur post has occurrit opinio quæ duobus se explicat pũctis primò asserens beneficiarium exhibẽtem ministerium per alium, ad nihil teneri restituendũ, & hoc videntur sufficienter confirmasse argumenta facta contra primam sententiam. ¶Secundò affirmat beneficiarium, qui neque per se, neque per alium exhibet ministerium obligatione restituendi omnes fructus teneri, nisi adeò inopia laboret quòd contemplatione suæ paupertatis possit sibi aliquid applicare,sicut applicãdum veniret aliis pauperibus. Hanc sententiam tuentur Turrecremata

l 70. dist. c. Sanctorum. art. 1. m in 4. dist. 15. q. 3. concl. 3.

cremata [l] & Gabriel [m] & alij canonistæ ei suffragantur in cuius probationem adducit Gabriel multa capita de clericis non residentibus: sed certè exinde nihil vltra concludit quam quod beneficiis isti non residentes priuandi. Additur à Gabriele in suæ sententiæ confirmationem, & illa iuridica ratio, scilicet quod quãdo aliquid datur ob causam; illa non adimpleta datur repetitio, ergo qui per se, vel per alium, ministerium quod causa fuit, ob quam stipendium sibi tributum est, non adimpleuit, tenetur restituere omnes fructus.

¶ Sed profectò fautores huius sententiæ, ex duplici capite peccare videntur extrema in vtroque dicto sequentes, tum quia in primo dicto ansam præbent non residendi per se; sed per alium: cum tamen sufficienter de per se loquendo non impleat quis per alium, quod tenetur facere per se, tum quia durissimum prorsus esset quod beneficiarij non residentes omnes fructus teneãtur restituere. Et inde sequitur, quod paruo tempore non residentes, pro rata temporis, tenerentur restituere: quia eadem ratio militat & pro toto, & pro parte. Hoc autem summo rigore non caret.

¶ Igitur vt arduæ quæstioni fundamenta iaciamus hęc sequentia notabilia memoriæ lectoris commendamus. Primum, quod duo veniunt pensenda in hac materia, & officium, & beneficium etiam quod datur propter ministerium & officium.

¶ Secũdum quod ad officium, scilicet curatus, vel episcopatus consequuntur tanquam intrinsecè annexa, & ex natura rei; & iure diuino, quædã ministeria, vt pascere gregem, dispensare sacramenta, conseruare bona ecclesię siue mobilia, siue immobilia. Ministeriũ verò annexum iure positiuo curatui, aut episcopatui est septem recitare horas canonicas, missam decantare. Sed Euangelium, vel Epistolam, hunc vel alium ministrum cauere et iure positiuo ecclesiæ annexum est beneficio.

¶ Tertium considerandum est duplex genus bonorum annexum esse solitum beneficiis. Nam quædam sunt bona debita beneficiarijs de iure diuino quoad substantiam, & iure positiuo quoad quotã; & hæc sunt quæ lege ecclesiastica in sustentationem ministrorum à fidelibus impenduntur.

impenduntur, & quæ fideles ex necessitate soluere co-
guntur, vt decimæ & primitiæ. Alia verò bona sunt, quæ
ex munificentia regum, vel principum collata sunt, siue
ex dono fidelium obuenere, sicut Constantinus fertur
multis oppidis dotasse ecclesiam, inter quæ genera bono-
rum talis deprehenditur esse differentia. Quia illa quæ
sunt primi generis, vt decimę & primitię ob ministerium
ecclesiasticum debitum iure diuino, & consequẽs ex na-
tura rei, ministris impartiuntur. Secunda verò bona hu-
ius rei gratia ecclesijs collata sunt quatenus ministri ea-
rum in pretio, maioriq; honore haberentur, & quo libe-
rius, promptiusq; diuinis dum vacarent, populus Chri-
stianus inde, ex eorũ oratitionibus, studijs, ministerijsq;,
plus commodi, & profectus spiritualis in dies sibi para-
ret. ¶ Nam & hac ratione tradit Diuus Thomas multa
bona à fidelibus, monachis esse collata.

¶ Quartum notamentum quod memoriæ venit com-
mendandum est quod bona quæ debentur clericis lege
ecclesiastica impertita sunt illis principaliter, & sub con-
ditione propter curam animarum gerendam, & propter
ministerium diuinum præstandum, & hoc iure diuino, &
hoc sententiæ Syluestri refragatur. ¶ Secũda verò bona
non hoc fine principaliter, nec sub ea conditione prædi-
cta, data esse censentur: sed sub modo & tanquam ob mo-
tiuum: vt honorificentiùs viuant, & libentiùs Deo, & po-
pulo sua exhibeant obsequia, & in hoc casu fundamentũ
Syluestri locum videtur habere.

¶ Quod autem prima bona iure diuino ecclesiasticis
ob curam animarum debeantur, patet ex sententia domi-
ni dicentis, dignus est operarius mercede sua. Quod au-
tem iure ecclesiastico propter animarum curam, ecclesia
eadem bona contribuat patet, quia ecclesia nihil aliud
in hoc gessit quam prætaxare quotam illius debiti, quod
ob ministerium iure diuino debebatur, prædiffiniendo,
quod merces operarij ecclesiastici sint decimæ, & primi-
tiæ. In cuius rei gratiam exemplum adiici potest de præ-
dicatore, qui si seclusa lege ecclesiastica se exerceret in
prædicando populo, deberetur ei quidem sustentationis
stipendium non ob aliam causam, quam propter ministe-
rium, quod de se præstat. Hoc autem fundamentum au-
thorem

thorem habet Diuum Thomã supra de decimis, & argumentum huius fundamenti corroboratiuum est, quod in alijs tributis contingit, quod cessante causa, cesset & tributi pensio.

¶ Quantum verò ad bona secundi generis, quòd sub ista conditione gerendi curam animarum, & dispensandi sacramenta non sint data, inde clarescit: quia huius secundi generis bona eodem modo sunt donata clericis & cut & mònachis. Monachis autem ob curam animarum, vel ob ministerium principaliter esse donata, nemo est qui dixerit, quia solum per modum eleemosynæ ea sunt collata, ergo similiter & clericis censendum est esse tributa.

¶ Quartum exactè perpendendum documentum est, quòd clerici beneficiarij titulum beneficij obtinẽtes, siue resideant, siue non, fructus suos facere non desinunt, habent etenim ius ad recipiendos illos, licet ex alio capite, vel radice ad eosdem, vel in parte restituendum ex defectu residentiæ teneantur. Quod exinde patescit, quia illi siue resideant, siue non resideant, dum non priuantur beneficijs, habent suorum beneficiorum titulos, & per consequens ius ad beneficia, ergo etiam habent ius ad percipiendum eorum fructus, quia qui habet ius ad arborẽ, habet quoque ius, & ad eius fructus. Et hoc dictum ex hac ratione robur confirmationis accipit, quia si tales beneficiarij eo quod non resident, vel suum ministerium non exhibent, titulo beneficij vel iure percipiẽdi decimas caterent, fideles eis decimas soluere nõ deberent, quod tamẽ contra ius esse ambigit nemo.

¶ Quintum documentum, menti quoque figendum est, scilicet ex prædictis tanquam corollarium sequi, non parum inesse differentiæ inter ius stipendium accipiendi pro labore diurno vnius diei, quod quidem stipendium diarium dicitur, & inter ius accipiendi tale stipendium alicuius officij titulo, siue pro ministerio annuali, siue perpetuo. Nam in casu primo, qui laborem, & operã eo illo die non impẽderit, stipendium diurnum, seu diarium non facit suum, eo quod faciendi suum non sit alius titulus, nisi illius diei impensus labor. At verò in casu secundo, fructus facit suos, quia ad id alium titulum obtinet scilicet

licet officij, vel beneficij, quidquid sit postea de restitu-
one, de qua postea venit à nobis dicendum.

¶ Idemq; prorsus ferendum est iudicium de capella-
, qui per singulos dies, vel duos vel tres conducuntur
pendio sustentationis ad sacra peragenda, quia isti eo
e, vel diebus quo, vel quibus intermittunt peragere sa-
a, non faciunt stipendium, vel denarium diurnum suũ.
qui per annũ vel perpetuo ad celebrandas missas con-
ctur, licet missas dicendas omiserit, quia titulo non
ret, facit fructus suos, quidquid sit de restitutione, de
a nihil modo, sed postea dicturi sumus.

¶ Vltimò verò venit considerandum quid in hac parte
ctius naturale, & quid diuinum, quidvé humanum, &
ius tale humanum sit pœnale non obligans ante con-
mnationem, an vero sit conditionale impediens transla
nem dominij, scilicet ante condemnationem obligans
conscientia.

¶ *De conclusionibus quæ sequuntur ex principijs cap. 213. pro-
batis circa restitutionem fructuum stando in iure natura-
liantum.*

CAP. XCVIII.

POrrò quoniam vltra quam voluimus, produximus disputationem præiacientes principia, atque funda-
enta, & ne grauaremus lectorem disputationis succidi-
a telam, hic seorsum statuimus conclusiones, quæ ex
rædictis documentis elici videntur.

¶ Quarum prima sit, beneficiarij non residentes ea
nia damna resarcire tenentur, quæ ex eorum absentiæ
defectu sunt orta. Patet hæc conclusio, primò ex regula
la celebri restitutionis, scilicet qui cum tenetur ex offi-
o obstare damnis, eis non obstat, obligationem ea resti-
uendi contrahit: sed talis est huiusmodi beneficiarius,
quippe qui ex officio vestes, ornamentaq; ecclesiæ ne de-
riorentur, & possessiones ecclesiæ conseruare in statu
neatur ne pereant, aut in peius abeant, ergo si ex sua in-
ria detrimenta contingant tenebitur ad ea restaurãda.
¶ Quod etiam secundò exemplo pastoris materialis confir-
atur, is enim si se desidem, negligentemq; exhibuerit in

custodiendo

custodiendo gregem, ad omnia damna sua incuria contingentia domino gregis reparanda tenetur, sicut etiam si curam pascendi nō adhibuerit. Nam etiam custos mortium nisi recte custodierit, damnaq; inferenda vitarit, ipsum quoque ad ea damna resarcienda, plane obligamus: ergo beneficiarius, si cum sit pastor, non pascit spiritualiter, ex pastus defectu, vel aliunde damna proventia tenebitur restaurare. Hæc conclusio tantum abest vt ab ea dissentiat aliquis, vt sit communiter recepta.

¶ Secunda verò statuitur conclusio, beneficiarius qui adeptus est præbendam, cui ex dono regis, vel fidelium aliqua bona sunt annexa, si neque per se, neque per alium residentiam præstiterit ad restituendum non tenetur, nisi forsitan in donatione aliqua expresse adiecta fuerit conditio, quæ per talem beneficiarū non sit impleta. Hæc conclusio patet ex exemplo de religiosis, quibus multa bona à fidelibus cōcessa sunt, vt Diuus Thomas[a] tradit, quæ illis citra cōditionem vllam expressam donata sunt, quare eos obligatione restituendi, nō oneramus, ergo neque in casu conclusionis vlla emergit obligatio restitutionis, cuius potissima ratio redditur, scilicet quia in tali donatione bonorum facta à fidelibus, annexis beneficijs modus quidam, vt more iuristarum dicamus intercessit tantum, & non conditio, ob quam collata fuisse dicantur.

[a] D. Tho. 2.2.q.187. ar.4.

¶ Vnde infertur Episcopum Toletanum, siue residentiam exhibuerit, siue non, ex bonis tali donatione possessis, ad vllam restitutionem non teneri. Sicut etiam in hoc casu non residentiæ, beneficiarij, & episcopi ex tali donatione fidelium possidentes possessiones, & prædia ad ampliandum beneficia, seu ad statum temporalem episcopatus adaugendum, liberi à tali restitutione esse dicuntur. Fatemur autem quod si in tali donatione aliqua interfuisset conditio, scilicet quod certæ missæ dicerentur, vel anniuersarium celebraretur, omissio horum quando neq; per se neq; per alios id muneris, beneficiarij explerent, induceret obligationem restituendi, sicut etiam si titulo stipendij hæc bona consignata essent œconomo, aut thesaurario ecclesiæ, vt his officijs fungerentur, si his suis officijs defuissent, pari ratione restituere tenerentur, sicut beneficiarij

ficiarij decimas percipientes, neque sua ministeria gerentes ad restituendum manent astricti.

¶ Tertia conclusio beneficiarij, qui per se, siue per aliũ non exhibent ministerium debitum iure diuino, eodem quoque iure, bonam maximámque partem fructuum restituendi obligatione tenentur, non tamen ad omnes fructus tenentur, & hoc siue beneficium fuerit curatum siue non. Cum autem conclusio hęc duabus constet partibus, vtraque pars venit probãda & probatur. Primò prima, nã stipendia hæc ob ministerium impenduntur, tanquam ob causam principalem & conditionem, ergo non impleta conditione, obligatio exurgit restituendi. Quam etiã corroborant argumenta supra cõtra Syluestrum excogitata.

¶ Secundò patet, nam & capellanus suum officiũ offerendi sacra non adimplens ex iustitia fit obnoxius ad restituendum bonã partem, ergo & etiã cæteri beneficiarij, sua officia prætereuntes, neque ea adimplentes.

¶ Tertiò, quia absurdissimũ prorsus videtur, & ab omni abhorrens ratione, quod is beneficiarius particeps fiat omnium fructuum, qui nullum exhibet ministeriũ. ¶ Secunda verò conclusionis pars tum ex documentis prædictis illucescit, & ex exemplo supra allato capellaniæ, tum quia licèt talis beneficiarius non ministret, tamen titulo, & cura & obligatione ministrandi non caret, pro quibus poterit sibi aliquid ex fructibus vendicare, quod quantum sit istud aliquid, arbitrio prudentum relinquitur librandum. Hoc autem constitutissimum est illud ad minimum à tali beneficiario fore restituendum, quod sufficiens stipendium foret loco suo vicarium ad substituẽdũ idoneũ. Quod si populus defectu sui beneficiarij coactus est conducere sibi ministrũ, quidquid stipẽdij huic ministro impensum est à populo, populo restituendũ est à beneficiario. Sed in curatis semper contingit relinqui vicarium, in simplicibus vero non sic, quare in his simplicibus certam ad vnguem non possumus præstituere regulam.

¶ Quarta conclusio, stãdo in iure naturali, de quo nũc agimus, nam postea resolutoriè dicemus, quod est tenendum, stando prædiffinitioni iuris ecclesiastici positiui, conclusio inquam est. Beneficiarius qui ministrat per alũ siuein curatis beneficiis, siue simplicibus, ad omnes

fructus restituendos obligatione non est astrictus. Imò in simplicibus ad nihil videtur teneri,dum tamē per idoneum vicarium subministret, sed in curatis ab aliquo restituendo non omnino manet liber. ¶ Quia verò conclusio hæc non vna sola constat parte, quo ad eius partem primam iam patescit ex tertia conclusione præcedenti. Secunda verò eius pars patet, quia nulla apparet interuenire inæqualitas iniustitiæ cōmutatiuæ, si in simplicibus beneficiarius non residens, sed suum beneficium exples per alium,nihil restituat.

¶ Sed tertia pars quæ restat probanda patet, quia gulariter beneficiarius curam gerens animarum, cum neatur ex iustitia suo adesse ministerio, vix per alium tis implet ministerium quod à se ex iustitia erat subeundum,quod & docuit dominus in Euāgelio dum ait mercenarium fugere, eo quod mercenarius est, cuius eum non sunt oues propriæ,parum curat de pastu ouium, de insultu luporum, & quia regulariter moraliterque loquendo dispendia,damnáque rerum temporalium & spiritualiū contingunt oriri ex eius absentia,licet non ita ad oculum interdū apparere videantur. Cū ergo iste suū ministerium per se implere subterfugiendo,operā det illicitæ,ac per consequens teneatur de culpa, nihil mirum, si ad aliquid arbitrio boni viri restituendū obligatum de hic decernamus,etiam cum non ita euidenter damna lęsi apparent, nam si omnino manifesta forent non esset locus dubitādi,sed iuxtà prædicta essent integrè reparanda.

¶ Et tandem vltimò corroboratur etiam quia in hac prima opinio habet veram, quia illa obligatio est personalis & stipendium est personale maxime in curatis,ergo etiam si inseruiant per alios substitutos, non ob id ab aliqua restitutione facienda,liberantur beneficiati curati.

¶ Quinta conclusio,dum aliquis beneficiarius regulariter residet,si paruo tempore absit, etiam si aliquam paruā negligentiam incurrerit, pro rata temporis stando in solo iure naturali non esset obligandus restituere,nisi inde euidenter pateret subsequutū fuisse aliquod damnum, de quo secundum regulas prudentię veniret iudicandum. Hæc conclusio exemplariter comprobatur, sicut in aliis officiis,siquis per 8.vel quatuor dies abfuerit, dum regulariter

liter resideat, nulla pœna mulctandus venit. ¶ Deinde hoc apparet, quia institutores præbendarum probè noterant aliquas similes negligentias fore committendas, & tamen conniuentes pertransierunt nihil pro his imponentes pœnæ.

¶ Ad idem dicendum esse videtur, dum beneficia sunt simplicia & tenues habentia redditus. Nam tunc visum est quibusdam, quod talis beneficiarius etiam si neque per se, neque per alium, suum ministerium impleat, si tamen alia ministeria clericorum peragat, vt recitare horas, non videtur ad aliquid restituendum obligandus, tum, quia titulo potitur, tũ, quia inseruit ecclesiæ vniuersali, & quia communiter talis laborat paupertate, cum ergo sint pro vtraque parte opiniones, nõ videtur ad talem restitutionem in conscientia, ante condemnationẽ iudicis obligandus, quale sit autem beneficium paruum, aut magnũ: secundum regulas iuris, & prudentiæ venit pensandum.

¶ Sed quia prædictæ conclusiones, earumque rationes solum vigorem obtinent persistẽdo in iure naturali: ideo quid stando in iure nouo Concilij Tridentini de facto, & in conscientia tenẽdum sit, expediamus oportet. Ante vero statuendas conclusiones, prænotasse breuiter oportet non solum episcopos, sed etiam parochos iure diuino, ad residendum in suis parochiis, ad prædicandumque populo teneri obligatione. Hoc autem prænotamentũ ex Concilio Tridentino Sessione vigesimatertia, capite primo de reformatione videtur esse collectum, quia alibi hoc non aperte apparet, inquit Nauarrus, [b] expressum, nam capite illo primo de reformatione sic edicitur cum præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarũ cura cõmissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique diuini prædicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperũ aliarumq; miserabiliũ personarum curam paternã gerere, & in cætera omnia pastoralia incumbere, quæ omnia ab iis nequaquam præstari & impleri possunt, qui gregi suo non inuigilant, neque assistunt.

Qõ. 1.

b *Nauar. Sum. Lat. cap. 25. nu. 123.*

¶ Secundum prænotamentum iacitur, quòd quamuis residentia, vt elicitur ex isto loco Concilij Tridentini sit de iure diuino, tamen inter eas causas rationabiles,

quæ excusant à residendo pro tempore sunt Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, ac euidens ecclesiæ, vel reipublicæ vtilitas id postulans, ita Concilium Tridētinum c decernit, & quod causa huiusmodi approbanda est in scriptis à Romano Pōtifice, aut à Metropolitano, vel eo absente à suffraganeo episcopo antiquiori residēte, qui idem Metropolitani absentiam probare debebit, nisi cùm absentia acciderit propter aliquod munus & reipublicæ officium episcopatibus adiunctum. Cuius quoniam causæ sunt notoriæ, & interdum repentinæ, neque eas significari Metropolitano necesse erit. Potest autem abesse duos, vel tres menses in anno episcopus ex causa, cuius iustitia soli ipsius episcopi conscientiæ relinquitur. ¶ Addit tamen contrafacienti nouam pœnam vltra peccatum mortale, & pœnas statutas per canones antiquos.

c Sess. 6. cap. 1.

¶ His præmissis est prima propositio, scilicet nūc iuxta nouas sanctiones Concilij Tridentini episcopus non residens, nisi sit excusatus aliqua legitima causa iuxta declarationem concilij intelligenda, pro rata temporis absentiæ non facit fructus suos, & eos perceptos non potest tuta conscientia tenere, imo tenetur ecclesiæ fabricæ, vel pauperibus erogare, non obstante vlla compositione. Probatur hęc propositio ex dicta Concil. Trid. sessione, 6. ex quo obiter ait Nauarrus notandum istum casum esse, in quo non prodest compositio. Et hæc statuta Concilij, sicut similis, quam fert de curatis, non est censenda ita esse pœnalis, vt non obliget ante condemnationis sententiam, quia expressioribus verbis nequiuit concilium declarare illos statim fructus in conscientia ante condemnationem fore restituendos, quam dicendo quod etiam perceptos fructus non possit episcopus non residens tuta conscientia retinere, imò quod teneatur ecclesiæ fabricæ, aut pauperibus erogare.

¶ Secunda conclusio curati inferiores, & alij quicunq; qui beneficiū aliquod ecclesiasticum curā animarum habentes obtinent, legitima causa nō excusati, si nō resideāt, vltra culpam mortalem, amissionē fructuum pro rata tēporis absentiæ, cæteráſque pœnas statutas per canones antiquos incurrunt, nec faciūt fructus suos pro tempore, quo sic

quo sic fuerint absentes, neque tuta conscientia illos retinent, nulla etiam declaratione superueniente, neque sibi in hoc prodest refugium compositionis, quare dominio fructuum videntur in hoc casu priuari, imo vt rectius dixerim translationem dominij in eos, Concilium Tridētinum ita impedit, vt illud sibi non acquirant. Quare hæ conclusiones duæ, ita in practica obseruandæ veniunt. Patet ex eodem Concil. Triden. Sessio. 6. decernit tamē, & declarat eadem sancta Synodus, quod quando huiusmodi parochos, vel curā animarum gerentes causa prius per episcopum cognita, & approbata abesse contigerit, vicarium idoneum ab ipso ordinario approbandum cum debita mercedis assignatione ipsi relinquant.

¶ Addit verò, & de his curatis concilium dicens, discedendi autem licentiam in scriptis, gratisque cōcedendam vltra bimestre tēpus, nisi ex graui causa non obtineant.

¶ Super quam literam dubitare visus est Nauarrus de sensu, quo sit intelligenda an modo ad abesse per duos menses, curati vel curam animarum gerentes indigeant licentia ordinarij data in scripris, & licèt fateatur hanc literam in vtramque partem flecti posse, tandem arbitratur parochum posse abesse duos menses absque licentia scripta, dum modò id faciat cum causa, quæ videatur ei iusta, tum, quia ante concilium id licebat, & à iure antiquo non est discedendum sine iure nouo expresso, quæ summe necessaria est cognitu regula, & patet. l. præcipimus. C. de appellationibus, etiam per argumentum à contrario sensu capitulo à nobis. secundo. de sententia excommunicationis, tum, quia episcopo qui magis tenetur residere, sic permittitur, tū, quia verba cōcilij habent, eadē omninò seruanda esse quoad hoc in curatis inferioribus, quę in episcopis, tum denique quia hæc pars est benignior. Qō. 2.

¶ Si verò quis quærat an Papa possit dispensare, & remittere hæc omnia, is hoc habeat respōsum quod in pœna seu pœnis, & in omni eo, quod est de iure positiuo humano dispensare Papa potest, sed in illo quod est de iure naturali non ita liberè potest, vt in materia de Symonia quæstione 100. 22. art. 6. disputari solet. Qō. 3.

¶ An autem capellani regum perinde ac faciunt capellani Papæ fructus possint capere in absentia, quæstio est,

d *Nauar. Sum. Lat. c. 25. num. 12.*

de qua dicere Nauarrus [d] dicit se fuisse rogatum Nos autem hic iuxta mentem eius, & verba, respondemus affirmatiuè posse quidem illos eos fructus etiam in absentia percipere licite, si vtrisque tam capellanis regum, quam Papæ eiusdem generis priuilegia sunt concessa. Imò & magis, si fortè plus sit eis fauore regum concessum, argumentum capite indultum de regio iure. libro sexto, nec Caietanus dissentit ab his, quæ ante concilium, quod post eum habitum est, seruanda esse Nauarrus, & nos prædiximus.

¶ *Quid circa residentiam statutum sit iure positiuo, & de multiplicibus causis excusantibus pro tempore à residentia beneficiarios vel episcopum.*

CAP. XCIX.

POrrò quoniam, & de canonicis, & aliis beneficiariis simplicibus non residentibus, quid stando in iure naturali sit, diximus: nunc si quid iure humano positiuo, de eis cautum sit expediendum venit. ¶ De iis ergo canonicis dicitur primò, & de aliis, quorum secundùm ius humanum præcipuũ munus est assistere choro, ibique horas canere seu persoluere, etiam si præsentes sint resideantq; in ciuitate, si tamen choro præsentes non sint, non faciũt fructus distributionum quotidianarum suos: sed eos pro rata absentiæ restituere tenentur.[a] Gabriel autem, & alij asserunt alios canonicos horis canonicis in choro interessentes canonicis nõ interessẽtibus distributiones amissas posse remittere, si velint, dum id non fiat in fraudem legis, vt ipsi similiter à choro possint impune abesse, & hoc verisimiliter dicitur, nam secundùm Nauarrum,[b] distributiones quotidianæ quas amittunt, qui horis canonicis in choro non interfuerunt, illis accrescunt, qui in illis diebus choro interfuerunt per 1. capit. de clericis non residentibus.

a *cap. vnico. de cler. non resid. adiuncta glossa.*

b *Summa Lat. c. 25. num. 122.*

¶ De his vero beneficiariis, qui non sunt addicti choro si resideant, & tamen sua ministeria non exequantur, nihil reperitur in iure expresse. Dicimus ergo de his, quod si huiusmodi sint qui ad aliud potissime ministerium magis quam ad horas canonicas sint destinati, hac sola ratione,

ratione,quia horas canonicas prætermittunt, ſecundum ius naturale,non tenerentur ad omnes fructus reſtituendos,imò nec ad vllos ſecũdum aliquos reſtituendũ tenerentur, hac ratione enim nonnulli doctores excuſabant præſtimoniarios non recitantes à fructuum reſtitutione, ſed iã ex extrauaganti Pij 5.decretum reliquimus quid de præſtimoniariis,& aliis beneficiariis, qualiacumque alia beneficia etiã nullum omnino ſeruitium habentia obtinentibus, & tamen diuinũ officium omittentibus quoad reſtitutionem fructuum dicẽdum eſt,quia diximus tenere,ſicut etiam de quibuſcumque aliis penſiones,fructus, aut res alias eccleſiaſticas,vt clericis percipientibus diximus. Si tamẽ prædicti potiùs ad alia miniſteria ſint addicti,quam ad horas dicendas, ſi munia ſua,& officia non adimpleuerint,tenẽtur reſtituere etiam,quia illa omittũt ſecundum magiſtrum fratrem Ioannem de la Peña.

¶ Tertio animaduertẽdum eſt quod etiam de his non reſidentibus,nuper Concilium Tridentinum [c] ſic ait,canonici,& alij,qui portiones,vel dignitates obtinẽt: ſi vltra tres menſes non reſederint, prima vice ipſius præbẽdæ fructuum medietate priuentur,& ſecunda, omnibus fructibus illius anni,quod ſi adhuc perſeuerauerint, poſſit procedi contra illos iuxta ſacros canones, vt beneficiis priuentur. [c] *Concil. Trid. Seſſ. 24.cap.12.*

¶ Porrò adhuc prouidẽdum ſupereſt, an aliæ ſint cauſæ legitimę excuſantes à reſidentia. ¶ Igitur& hanc quæſtionẽ abſoluturi dicimus,primò quia omne beneficium quamlibet tenue iure communi requirit reſidentiam, vt habetur cap.conquerente. de clericis non reſiden. & eſt communis ſententia, ideo planum eſt eum peccare, qui in ſuo beneficio non reſidet nulla ipſum ab eo cauſa excuſante. Q6.1.

¶ Sed quotuplex ſit cauſa legitima à tali reſidentia excuſans reliquũ eſt vt dicamus. ¶ Prima igitur cauſa excuſans eſt auditio Theologię ad quinquẽniũ,& lectio illius donec durauerit,etiam ſine licentia prælati,quia eam ius concedit capite fina.de magiſtris. Et idem eſt dicendum de auditione,& prælectione iuris pontificij iuxtà Archidiaco. [d] & Panormitanum in dicto capit. fina. quod per nouas rationes ait Nauarrus ſe defendiſſe in capi.licet de [6]. [d] *cap.2.de primil. lib.*

præbendis:ad alias verò scientias licentia episcopi requiritur,nisi vbi contraria consuetudo viget.[c]

[c] *cap. tuæ. de cler. nõ resid.*

¶ Secunda causa est obsequium episcopi quoad duos canonicos,ac etiam alios,si occupentur ab eo in vtilitatẽ ecclesiæ suæ,vel cathedralis,non autem,si occupentur in seruitio suo personali nisi ex vrgente causa, & ecclesia non indigente seruitio.cap. ad audientiam de clericis nõ residen.adiunctis quæ ibi scribit Panor. num. 8. ad quod secundum Nauarrum reducenda sunt capit.de cætero.& capit.cum dilectus eodem tit.

¶ Tertia causa eadem, vel maiori ratione excusans residentia est obsequium Papæ per eadem iura, modo id fiat principaliter ad seruiendum,& non ad procurandum beneficia authore Angelo verbo clericus 7. §. 2. sed non nocet,si minus principaliter inseruiat Papæ ad procurandum vt ex benevolentia ex obsequiis parta, beneficium sibi conferatur.

¶ Quarta est causa excusans.s.licentia legitima secundùm glossam receptã capite inter quatuor de cleric.non residen. sed si roges quænam est, aut qualis hæc licentia legitima, respondet Nauarrus[f] quod legitimam licentiã vocamus eam,quam dat is,ad quem ea res pertinet,& ex causa boni viri arbitrio probabili & in scriptis, quando id ius requirit.

[f] *Nauar. Sum. Lat. c.25. num. 121.*

¶ Quinta causa excusans à residentia est consuetudo honesta iuxtà Innocent.cap.ex tuæ.de cleris non residentibus recepta à Panorm.in d.cap.inter quatuor,cui accedunt alij communiter,licet consuetudo absentãdi se sine causa,nihil valere possit iuxtà eundem ibidem, & omnes nec etiam iusta causa absentandi se excusat, quando sic, ecclesiam debito obsequio defraudãdo,quia in omni casu obseruãdum est,vt beneficium debito nõ defraudetur obsequio, & subditi debita bona gubernatione non careant.

Q6.2.

¶ At fortè quis hæsitabit, an qui abest sine causa probabili cum licentia,aut sine illa,vltra peccatũ ad restituẽdos fructus teneatur antequam condemnetur.Igitur Panormit.capit.1.de celebratione missarum,negat,ante cõdemnationem teneri,nisi quando iure exprimitur.¶ Angelus[g] tenet contrarium, sed iam hæc quæstio paruum

[g] *Angel. ver. Clericus. 7.§.5.*

negotium

negotium nobis facessit, cum per Concilium Tridentinum,dicta Sessio.6.de episcopis,& curatis, & aliis beneficium cum cura animarum obtinentibus, quod pro rata temporis absentiæ,non faciant fructus suos, nec percepros possint tuta conscientia tenere,sit declaratum nulla obstante compositione.

¶Sexta causa excusans à residẽdo est,quando ecclesia est annexa alicui dignitati, nam tunc talis beneficiarius habens annexam ecclesiam dignitati cum adesse debeat ecclesiæ maiori præcipitur,vt ibi instituatur canonicè vicarius idoneus, & perpetuus, ita Concilium Tridentinumita omnes canonistæ.

¶Septima causa est ratione studij præter casus positos de scholasticis studẽtibus per quinquẽnium in Theologa,& de eam legẽtibus,quos casus contra alios restringentes eos ad solam scientiam Theologiæ, extendit Nauarrus ad auditionem & prælectionem ius pontificij, additur & casus capit.relatum de clericis non residentibus,vbi cauetur quod electus in curatum illo anno saltum in subdiaconum ordinetur, & per 7.annos vt studio vacet, & in scholis versetur à curatu possit abesse, post hoc sacerdotali ordine teneatur initiari, & interim, ne cura animarũ negligatur, prouideatur minister idoneus. Vnde ista septennis vacatio, seu occupatio in studio excusat per septennium à residentia personali.

¶Octaua causa est casus ille,in quo quis duo beneficia simul possidere potest per licitam dispensationem,etiam requirentia residentiam,cum tamen certum est, quod simul,& semel in vtroque residere nõ potest,quod in quibus casibus possit contingere,postea venit dicendum.

¶Nona causa excusans est casus peregrinationis, vt impleat Hierosolymitanũ votũ,vt habetur,cap.fin.de voto.Quod tamen cum duabus limitationibus conceditur primò quòd id liceat in casu,quo ex tali peregrinatione enormiter,vel notabiliter sua non lædatur ecclesia,secũdò si prædicti beneficiarij tales sint, vt in Hierusalem possit verbo,& exemplo docere, sed quia forte ista concessio facta est, quando expeditio militum fiebat pro expugnanda terra sancta à fidelibus,quæ ab infidelibus erat occupata, credo modo si consuleretur Papa nõ permitteret

curatum alias idoneum, omissis ouibus Hierosolymam peregrinari solo in tuitu peregrinationis, nã inuigilare ouibus eorumq; solicitam curam gerere magnum obsequium & acceptissimum Deo est. Vnde certè videtur dicendum, quod si parochus dignus, emisisset votum peregrinandi in Hierusalem, ad votum istud forte non teneretur, nam exinde iacturam patitur sua ecclesia & incumbere curæ ouium, res acceptissima Deo est.

¶ Sed iam vt etiam de causis excusantibus ad tempus paruũ episcopos agamus. Decima causa excusans eos est impedimentum intrinsecum, nam licet tres causæ Episcopos excusantes assignentur, necessitas impedimenti, & qualitas negotij, & personæ dispositio: omnes tamen hæ causæ in bonum ecclesiæ referendæ sunt, vt egregiè annotauit Sotus, inter quas causas prima est quæ respectu prædictarum obtinet hic decimum locũ, impedimentũ, scilicet intrinsecũ vt infirmitas, ratione cuius, Episcopus ea laborans iubetur à medicis remeare ad patriã mutareque aërem & solum, tunc abesse poterit, dumta lis absentia sine detrimento ecclesiæ fiat: nam si pro necessitate spirituali suæ ecclesiæ ratio exposceret ibi eum manere, potius sibi obeunda esset mors, quam oues in tali necessitate destituere.

¶ Ad hanc causam reducitur, si causa recreationis (verbi gratia) vt inuisat cognatos, & parentes paruo tempore absit: ita tamen, vt per annum eius absentia non excedat duos, siue tres mẽses, siue simul, siue interpellatim: vt recte Concilium Tridentinum [i] explicuit, dum modo tempore aduentus, & quadragesimę, Pentecostes, & corporis Christi non contingat à sua ecclesia eum abesse.

i sess. 25. cap. 1.

¶ Vndecima causa à residentia respectu episcopi excusans est extrinsecum in ecclesia residendi impedimentum nempe persecutio solum prælatum inuadens. Nam tempore quo ipse solus persecutionem patitur, pro bono ecclesiæ potest prudenter fugere exemplo Diui Pauli, qui tempore persecutionis, missus per sportam euasit, & exemplo Sancti Thomæ Cantuariensis episcopi, qui ad tempus recessit gratia persecutionis, & postea rediens mortem pro sua ecclesia, eiusque iuribus tuendis subiit. Sed & de Diuo Athanasio refertur hac de causa cum fugisse.

fugisse, vt se postea defensioni ecclesiæ Dei incolumem reseruaret, si tamen persecutio non in se solum: sed in totum sæuiret populum, vnde continget sæpe salutē populi spiritualiter periclitari, potius sibi oppetenda esset mors, quam in tempore tam deplorato, oues incustodias à pastore dimittere, quod optime cōfirmat Diuus Thomas:[k] nam etiam tam ex authoritate Diui Augustini, quam Diui Gregorij patet.

[k] D. Tho. 2.2.q.185. art.5.

¶Duodecima causa excusans est qualitas negotij tripliciter occurrentis, nam aliquando occurrit negotium proprius ecclesiæ particularis, cui præest, vt si pro commodo ipsius ecclesiæ, Cæsaream adeat curiam.

¶Aliquando verò occurrit negotiū vniuersalis ecclesiæ, vt si ad Cōcilium generale, vel prouinciale necessitas immineat proficiscendi, potest tunc hac ratione ab ecclesia sua abesse. Nam & pars interdū patitur detrimētum pro cōseruatione totius. Huiusmodi autē necessitas taliter debet vrgere vt per alium non valeat suppleri: Nam salua censura tanti pastoris, id est Papæ aliquem episcopum fungi apud ipsum officio secretarij apostolici, vel auditoris Rotæ & hac de causa à sua abesse ecclesia & in curia Romana perpetuo cōmorari nō videtur satis idonea causa ad excusandum à residentia quia licet hæc tam sint negotia, quæ commodius per episcopos peragi possint, tamen in rei veritate per alios geri possunt.

¶Ad hanc causam reducēda videtur causa legationis, quando pro bono pacis totius regni ad componendam pacē episcopus mitteretur vt legatus. Si verò in sæcularibus hoc munus legationis subeat residētiam deserens, tutus non videretur manere in conscientia, quia pro cōmodis temporalibus alienis proprias spirituales nō debet destituere oues. ¶Ad hanc causam excusantem pertinet si ad tempus pro aliquo bono ecclesiæ episcopus vocatur à Papa.

¶Decimatertia causa excusans est, si episcopus pro bono spirituali, & maiori alterius ecclesiæ ad tempus breue absit à sua, nam sicut in corpore naturali pars corporis dum aliqualem iacturam patitur pro alia, sic & in corpore ecclesiæ mystico.

¶Decimaquarta causa excusans est conditio personæ talis

talis vt melius ab ipsa absente, quam ab alia presente, cura ageretur ecclesiæ, & hæc ratio militare videtur in Cardinalibus, qui cum sint flores totius orbis & personę eminentissimæ, si sint episcopi episcopatus obtinentes propinquos Romæ, de quibus speratur, quod melius bono communi ecclesiarum prouidebunt, quia tum prouidere possunt, tum etiam visitare suas ecclesias propinquas, si tamen de facto visitent illas, sicut faciebat Caiet. concedit ipse, etq; subscribit Sotus, quod Cardinales tales residendo in sua ecclesia Romana, possunt tales propinquos episcopatus obtinere.

¶ Decima quinta causa excusans additur à Caietano, quæ est casus, in quo propter magnam penuriam personarum alicui vni, duæ ecclesiæ committerentur, sed quia hęc causa est per accidēs, & de raro cōtingētibus, quia penuria personarum vix contingit, ideo rarissimè fieri deberet, quod si fieret, tūc quoque de per accidēs, liceret titularem episcopum ibi habere.

¶ Tandem iam pro confessoribus cōcludamus primò, quod beneficiarius curam animarum gerens si sine causa iustā residentiam subterfugiat, non est absoluendus etiam si sit vir illustris, vel mille dicat se habere dispensationes.

¶ Secundò si sit beneficiarius beneficium obtinēs simplex, si tamē alicuius sit pensi, vel momenti, si nec per se, nec per aliū sufficiēter ei prouidet, nō est ei impēdēda absolutio, dum non resipuerit.

¶ Si verò sit beneficium simplex, substituitq; vicarium dignum, licet non sit omnino ita affirmatiue & certo, quod maneat tutus in conscientia dicendum, sed nequit neganda est illi absolutio, quia hic non videtur intercedere culpa mortalis intrinseca, & est casus vbi non reclamante ecclesia dispensatio episcopi, vel Papæ locum habere potest.

¶ *Quoniam de residentia ecclesiasticorum dictum est, de ministris reipublicæ temporalibus an iure naturali teneantur residere forsitan quis dubitabit.*

CAP. C.

SEd quia breuitati studemus, dicimus, succincte tamē quod domini temporales licet non teneātur ad tam pa-

um præstandam assiduam residentiam sicut ecclesiastici, ad aliquam nihilominus tenentur, nam quia ideò stipendia tributorum accipiunt, tenẽtur tum subditos visitare, tum necesse fuerit, ratioq; postulauerit, tum gubernare, bonos iudices præficiendo, malos amouendo. Nam experientia docente didicimus ex præsentia dominorum rem publicam plurimum & adiumenti, & augmenti capere: Prouerbiorum etenim 20. inquit Salomon: Rex, qui sedet in solio regni sui, intuitu suo dissipat omne malum, quæ authoritas in rege potissimum locum habet.

¶ Et quia, cum res publica perfecta sit sibi ipsi sufficiens, non debet quærere suum regem multo interuallo distantem nisi ad sic distandum accederet causa rationabilis, quia iam si præstitit consensum in hoc quod Rex suus, multa post obtineat dominia, & regna, ut etiam necessariò consentire habet, vt alijs quoque regnis præsit. Denique sicut episcopi pro suæ ecclesiæ bono, ac etiam pro maiori spirituali bono alterius particularis vel vniuersalis ecclesiæ, ex iusta causa ad tempus bene possunt abesse: sic multò facilius id licentiæ dominis temporalibus est indulgendũ, vide circa hoc dubiũ, librum quem Torres edidit de residentia.

¶ Præterea de senatoribus seu rectoribus populi *regidores* Hispanicè nuncupatis specialis se offert ratio dubitandi, an ad residentiam personalem & præsentialem in suis officijs præstandam teneantur. Cuius quæstionis meminit Corduba.[a] Igitur iuxta eius mentem absoluemus quæstionem per hæc dicta. Dicimus enim primò, quod tales tenentur in suis officijs præstare residentiam personalem, quia si non tenerentur residere, rex vel respublica, non teneretur eligere meliores ad hæc officia, & quia nomen rectoris nomen est operis, sicut nomẽ episcopi. Et quia alias si non tenerentur suis officijs adesse eadem inconuenientia sequerentur temporaliter, quæ sequuntur ex non residentia spirituali ministrorum, vt experientia teste constat.

[a] *Corduba in tract. de c. sib. conscientia.*

¶ Secundo dicimus, quod prædictis non obstantibus rectores, seu senatores huiusmodi iustis de causis à suis officijs abesse possunt ad tempus, scilicet ad sua peragenda negotia: tamen semper, vel ordinariè à suis officijs abesse

abesse si velint, id eis non licet, quia si suis negotijs propriis se absentando, ordinarie volunt vacare: tunc dimittant tale officium requirens industriam, & præsentiam personalem.

Qō. 1. ¶ Sed causas iustas à residentia hos excusantes sortiri quis scisscitabitur. ¶ Dicimus in gratiam huius tertiò inter has causas iustas reputari si in aliquod obsequium regis, talis rector addictus esset, vel si negotia regni, vel suæ reipublicæ gereret, vel si negotijs suis magni pensi, vel momenti ad tempus operam daret, vel si munus gubernationis ad tempus obiret, vel ex aliqua simili rationabili causa ad tempus se absentaret etiam per paucos annos.

¶ Imò recreationis captandę gratia, potest talis rector etiam per maiorem partem anni absens commorari, dum in talis senatus consultationibus, & regimine persentit suam absentiam non esse in causa alicuius iacturæ, vel defectus notabilis: quia ad casus cōtingentes, & ordinarios nō desunt alij eiusdem officij rectores, seu senatores qui præsentes se exhibeant, cum sufficientes sint, & idonei: dum tamen ipse interim solicitus sit ad inuestigandē, vtrùm sua absentia damnū reipublicę afferat, aliquādo senatus consultationibus intereſſendo.

¶ Quartò adijcimus quod in casu quo talis senator, seu rector animaduerteret suam absentiam notabiliter reipublicæ incommodare, vel si casus tanti pensi, vel momenti eueniret, quod rem publicam maxime interesset ad prospiciendum bono communi eius, quod rector talis adesset: tunc non effugeret culpam mortalem si suā præsentiam personalē subterfugeret adhibere. Citra hos contingentes casus, dum notabilis ex eius absentia non persentitur defectus, nec notabile reipublicę detrimentum, culpæ mortali tribuendum non venit, vt prædictum est. si personaliter non resederit, etiam si per maiorem partem temporis anni solatij capiundi gratia alibi versatus fuerit, dummodo aliquoties ad senatum rediens animaduertat an sua sit necessaria personalis præsentia. Ratio supradictorum ex philosopho secundo physicorum, sumitur vbi docet necessitatem mediorum conspiciendam esse ex suo fine, necessitatis autem residendi finis, scopúsque est promotio, cōseruatioque boni communis: si ergo

ex resi

rtesidentiæ defectu non oritur reipublicæ notabile dis-
pendium:sequitur culpa carere mortali tunc non reside-
re, facit ad hoc 12.quæst.2 cap.terrulas.& l.2.ff de integ.
rei.¶ In cuius probationis quoque gratiam præstituitur,
&hoc documentum quod quando aliquid dirigitur, vel
mandato indicitur tanquam medium tantum in ordine
ad aliquem finem:si alia ratione vel via contingit assecu-
tio finis, iam extunc obligatio cessat adhibendi medium,
quod solum medium erat ad obtinendum finem illum.
Secus est si tale medium ad alios quoque adipiscendum
conferret fines,cuius documẽti author est Metina.[h] Quod
& rationibus exemplaribus commonstrari potest.Nam
iuxtà doctrinam D.Th.[i] ei suffragantibus communiter
doctoribus,licet præceptum corripiendi fratres fraterna-
liter cum eos periculo mortis spiritualis, vel corporalis
periclitari cernimus, omnes nos obligatione sua astrin-
gat: tamen si hoc munus corrigendi fratrem alium, vel
alios sufficienter suppleturos video, iam pro tunc ab hac
obligatione corrigendi liberos.Si autem suo officio cor-
rigendi fratrem in hoc casu eos deesse,vel defuturos con
spicio,cum notabilis deprehendatur in corrigendo defe-
ctus, obligatione tunc teneor corripiendi, adhibendiq;
medium præstitutum à lege diuina solum in ordine ad il
lum finem,id est ad emendam fratris,sic & in præsentiarũ
in casu quo videt rector populi ex sua absentia rempubli
cam circa suam gubernationem iacturam non pati, nec
defectum notabilem,quia alij sufficienter supplent, cum
curet animaduertere,an sua absentia noceat,cum animũ
gerat assistendi, si suam assistẽtiam necessariam esse nos-
ceret,si ad tempus absit non venit de culpa mortali notan
dus, quia nec negligentia residendi cum culpa mortali
coniuncta est, nisi talis negligentia sit quæ damnum in
republica notabile infert, vel diminutionem notabilem
vel defectum circa eius procurandum emolumentum,
vel augmentum, quia officiales ij reipublicæ non tenen-
tur pro posse ad omne damnum reipublicæ paruum præ-
uendum sub pœna culpæ mortalis. Quod patet cum
ex practica communi,tum ex stipendijs modicis, quæ ex
suis officijs reportant, tum etiam quia non omnis trans-
gressio legum naturalium, diuinarum vel humanarum
mortalem

h *C.de re-*
stit.q.14.
fol.52.col.
3.& de E-
leemosyna.
q.3.fol.
164.&
167.col 3.
& 4.

i *D.Tho*
2.2.q.33.
art.2.

mortalem inducit culpam, nisi quando materia est grauis, vel excessus, vel defectus est notabilis, nempe contra charitatem Dei, & proximi quam tollit. Neque enim omnis superbia, auaritia, mendacium vel gula, vel furtum, vel proximi damnum culpa censetur esse læthalis: sic nec qualiscunq; residēdi negligētia mortali culpæ tribuenda est, nisi damnū inde obueniēs, vel probabiliter obuēturū, notabile esse credat.

¶ Quinto, ex prædictis hoc corollarium subijcimus vassallorum dominium, vel huiusmodi clarę notæ homo, qui obtinuerit senatoris officium non tenetur se abdicare illo, eo quod se officio quoque, & cura proprios gubernandi vassallos implicatum videat etiam per totū annū, quia cum tam egregię conditionis, & authoritatis sit persona, magis rempublicam sua authoritate, fauore tuabitur, & iuuabit semel in attinentibus ad suum officium senatoris inuigilando, quam si cæteri minoris sortis cōfortes senatores, sæpe sæpius, atq; ordinariè suum officium interessendo senatui præstent, & quia ad negotia ardua magis reipublicæ conducentia, maiores hic poterit conferre suppetias.

¶ Sextò dicimus ex prædictis & aliud corollarium sequi, quod tunc dicendus est senator suo officio totaliter deesse, ac in eo nō residere, illudq; proinde mala cōscientia obtinere, quando nunquam eo fungitur munere, neq; audientiam senatus ingreditur, sed solum causa cōciliādi sibi honorem ex titulo senatoris, & propterinde sibi accrescentia emolumenta id officij in republica obtinet absque causa rationabili à residentia illum excusante, vt præfati sumus.

¶ Cæterùm quoniam non satis est tenenda statuere suisq; rationibus obfirmare, nisi quoq; contrarias obiectiones diluamus: ideò duas contra supradicta has obiectiones hic dissoluendas proponimus. Prima est quæ in l. si quis decurio. l. 1. C. de decur. obijcitur, vbi iubetur pœna senatori absq; principis licentia è ciuitate exeunti, & l. curiales extra terminos eodem tit. cauetur ne onus officij rectori seu senatori ciuitatis iniungatur, quo terminos exire cogatur ciuitatis, vbi rectoris officio fungitur: hoc quoque comprobat lex omnes. & lex duum virum. C.

rum.C.eo.titul.vnde Bartolus infert à senatoribus populi extra suam ciuitatem dominia, vel gubernamina acceptanda non fore propter id damni, quod ex eorum absentia in sua republica subsequi posset.

¶ Secunda quoq; obiectio contra supradicta ea est, vbi obijcitur negligentiam, culpamq; leuem fungentis officio administrationis, vel reipublicæ mortalé esse iuxta glossam in cap.eaq; de officio archidiaconi,& in capite de officio custodis, vbi ob solam negligentiam, quæ minor est leui culpa ab officio remouetur. ¶ Igitur ad primã obiectionẽ respondendum duximus primũ, quod authore Baldo leges præcitatæ id contẽdunt edicere. Quod ad tale officiũ exactissime explendũ faciendũ esse cẽsent, quatenus & tale officiũ, & sine defectu geratur, & reipublicæ nocumentũ quod ex oppositio prouenire posset vitetur.Sic ergo constitemur ex huiusmodi legibus, adiunctis aliis iuris naturalis rationibus recte istam regulã generalẽ cõcludi,scilicet quòd ciuitatis rector, siue senator suo officio adesse obligatione est astrictus, eiq; inseruire, nisi obstiterit vel infirmitas,vel regis,aut reipublicæ mandatum quo ad alia peragẽda negotia mittitur, vel destituatur,vel nisi ratione alicuius litis sibi, vel suis rebus occurrentis, vel ratione aliquorum similium casuum abesse contigerit.

¶ Secundò ad respõsionem annectimus id quod leges de huiusmodi Senatoribus stabiliũt,videlicet quod in alio officio extra ciuitatem administrare non valeant, nec citra licentiam regis inde foras exire, hoc quantum attinet ad ius humanum maiorem obligandi vim non obtinet, quam vsus communis comprobat.

¶ Videre est autem nunc, reges in huiusmodi officia præficere optimates dominos vassallorum, quod cum id faciat,videtur cum eis in hoc dispensasse quatenus si alias præstent, id quod de iure naturali tenentur, interim per interstitiũ temporis vni officio, interim alteri, alternam præsentiam exhibendo maneant tuti: si in aliquo desint, quod solum eis præcipitur per ius humanum.

¶ Ad secundam verò obiectionem id primum damus responsum quod quia non solum de lata culpa,sed etiam de leui tenentur culpa huiusmodi officiales iustitiæ in

republica,quia gratia tam ſui quam etiam reipublicę hæc munia ſeu officia ſuſcipiunt ſecundum doctores cõmuniter,ideo non ſolum diligentem curam,ſed & diligẽtiorẽ pro poſſe in prouehendo, & cõſeruando bonũ cõmẽ reipublicæ tenentur apponere,ſed tamen iſta culpa leuis eſt quæ tunc cõmitti cõtingit, quãdo quis in ſuo oficio,vel circa illud in eo negligens fuit, in quo ſui ſimiles officiales communiter non debẽt delinquere, aut deficere.Hæc autem culpa leuis dicitur reſpectu culpæ latæ vel leuiſſimę,ſed nihilominus nõ õb id deſinit eſſe culpa mortalis in ſenatore populi,quando hæc culpa etiam leuis causa eſt, quod in gubernatione rẽipublicæ notabilia detrimenta oriantur vel oriunda fore timeantur. Alias hæc culpa leuis,culpa nõ erit mortalis autore D.Th. vbi ſup.

¶ Cęterum adhuc in ambiguo manet difficultas hic ſcitu digna,cuius veritatem non parum refert hic pateſacere, vtrum cum in ſenatoribus vel officialibus reipublicæ,& in aliis in quibus ratione cõtractus initi gratia ſui, & partium aliarum hæc culpa leuis contingit vt ſit ſolum peccatum veniale non attingens ad mortale inferat obligationem reſarciendi, & reſtituendi ex tali leui & veniali culpa ſubſequuta notabilia damna,quæ vitarentur,ſi hãc leuem negligentiam vitaſſent, vt verbi gratia ſi ſenator populi abſens, venialiter negligens fuit in non aduertendo,vel reſciendo ea quæ ex ſua abſentia in republica acciderunt damna.

¶ Et quidem circa hanc quæſtionem videtur Victoria ſententiam ſuam inſinuare dum loquens de confeſſore, ait quod dum mediocriter ſit literatus,etiam ſi in mortali fuit incuria, nõ propterea tenetur ipſe reſtituere reſtitutionem,quam non mandauit faciendã, ſed de confeſſore in principio libri quid in hoc caſu ſit tenendum diximus.

k *Sotus de iuſt. & iure. lib.5.q. 7.*

l *Nauar. Sum. Lat. num. 184. cap.17.*

¶ At quia Sotus, k in hac parte aperte docet ſicut retulimus antea, quod ex leui culpa non pertingenti ad culpam mortalem,non obligatur quis ad reſtitutionẽ ex tali culpa contingentium damnorum,tandem iam hanc quęſtionem abſolutam ſupra reliquimus vbi cum Nauarro, l & cum communi contra Sotum concluſimus, quod qui tenetur de culpa leui, tenetur de damno dato ex culpa eius leui, etiam ſi talis culpa ad mortalem in foro conſcientiæ

scientiæ non perueniat. Hæc igitur communis opinio tenenda est, quia hæc obligatio non tam descendit ex peccato, quam ex natura contractus. Cui sententiæ subscribit quoque frater Antonius Cordubensis in illa quæstione 55. iam citata addens huic assentire doctores supra allegatos, & quamuis Panormitanus in capit. cum causa. de testibus asseueret iudicem ob hanc causam leuem non teneri ad damna: tamen hoc ibi glossat Cordub. vt procedat in iudice, qui non sponte se offert, aut officium obtinere procurat: quia tantum procedit in eo, qui iussus à superiore, illud acceptat: cæterum si ambit hæc officia senatoris, iudicis, eaque impetrare solicitè studet, circa ea ex leui culpa etiam veniali delinquens ad damna subsequuta tenetur, maximè si alij non desint, qui maiori solicitudine, & reipublicæ maiori profectu hęc exercere possint officia.

¶ Sed & de confessore hic affirmat Corduba, quod si ipse se ingerat ad confessiones audiendas tenetur de leui culpa. At hoc [m] refutat Nauarrus asserens confessorem etiam non iussum: sed se vltrò offerentem ad audiendas confessiones solum teneri de lata, quando solum in gratiam pœnitentium ad eos audiendum se offert. Quando verò æquè principaliter onus confessionis audiendæ aditur tam in gratiam pœnitentis, quam propter se, de leui tantum, & lata culpa tenetur. Quare ob id quia sese obtulit non tenetur ad amplius, quam ad vitandam culpam latam, aut leuem, & id quod communiter eidem officio operam nauantes euitare solent. Et hoc in toto orbe videmus communiter obseruari, ac subinde idem censeo dicendum de officialibus iustitiæ, quod etiam si se offerant, quia gratia sui & etiam populi suscipiunt ministerium, de leui culpa tantum tenentur, & non de leuissima, vide Syluest. [n]

m *Summa Lat. c. 4. num. 3.*

n *Syluest. tit. culpa. q. 4. & tit. administrator. q. 2. & 4. tit. confessor. 3. in*

¶ Qua ratione resolutorie, & vltimate concludendum est iuxta regulam generalem, senatorem in suo officio residentiam non præstare solitum ordinariè, non carere peccato (licèt non semper contingat esse mortale) nisi rationabilis causa ab omni culpa eximat, quia ex iusta causa abest.

¶ *De illa quæstione ardua an liceat plura beneficia habere, siue curata siue simplicia ex aliquibus causis iustis, & an istis concurrentibus opus sit dispensatione, an post Concilium Tridentinum ratione causæ Cardinalis quis excusetur.*

CAP. CI.

Qō. 1. POrrò quoniam vitio nobis daretur si materiā, quam suscepimus examinandam suis omnibus numeris nō absolueremus, ideò adhuc & hoc graue dubium huc proponimus disputandum, an habere plura beneficia ecclesiastica quis possit, vt ex istius quoque dubij illucidatione innotescat an ex tali pluralitate beneficiorum, aliqua restitutionis obligatio emergat. Hæc quæstio quoniam solennis est apud Theologos & canonistas super caput de præbendis, & dign. cap. de multa, & cap. extirpandæ & de clericis non residen. cap. quia nonnulli. & 7. distin. cap. sanctorum in decretis, ideò agitare eam oportet pro vtraque parte.

¶ Arguitur ergo primò pro parte affirmatiua, quia plura obtinere beneficia res est quæ consueuit toleran ab ecclesia.[a]

a 21. q. 1. c. relatio. & c. illud.

¶ Præterea quia si plura beneficia possidere iniquum est, id erit plane, vel quia incōpatibilia sunt, aut quia plurium præbendarum est excessiuum stipendium, vel quia cura animarum, vel copia ouium exuberans valdè est, & excedens: sed nihil horum obstat, quominus retentio plurium beneficiorū licita sit, quod patet de singulis, & primùm patet, quia aliquando vna sola præbēda, maiori numero ouium constat, maioríque præstat stipendio, quam aliæ quatuor etiam pingues præbendæ: vt est videre in præstantia archiepiscopatus Hispalensis, & Toletani.

¶ Facit quoque & in confirmationem huius affirmatiuæ partis quod iure humano factū est, vt iste diœceses per plures præbēdas distribuerentur, ergo eodē iure humano poterunt adunari. Hęc autem adunatio tunc reipsa vere sit, quando vni papa plures simul præbendas confert: ergo licita est talis retētio pluralitatis beneficiorum.

¶ In oppositum est, qui ex Bernardo citatur locus, vbi minatur, quod qui non vnus, sed plures est in beneficiis, non

non vnus, sed plures erit in suppliciis.

¶ Secundò in contrarium militat quòd residentia decreta est de iure diuino esse, at qui pluribus beneficiis onustus est: vt in omnibus resideat fieri nō potest: ergo talis pluralitas iuri diuino repugnat. Circa hanc quæstionē, quæ valde ardua est præter canonistas supra citatos consule Turrecremat. [b] consule quoque & Theologos in 4. dist. 15. Gabrielem. q. 8. Maio. distinct. 24 q. 4. Adria. quoque ibi, & D. Tho. quodlib. 9. art. 15. Caieta. verb. beneficium; Syluestrum etiam beneficium 4. vbi latè & bene differit ista.

b *Turrecrem. art. 3. & 21. q. 1. cap. 1.*

¶ Ne autem in hac prægraui quæstione, sine fundamento contingat nobis conclusiones respōsiuas struere, primò fundamentum hoc ex illo quodlibeto D. Thom. elicitum præiaciamus, scilicet quod habere plura beneficia nō perinde intrinsece malum est sicut odiū Dei, quia si sic intrinsece malum esset: nusquam in perpetuum licerent aut tali malitia careret. ¶ Sed neq; obtinere plura beneficia intrinsece bonum est: vt dilectio Dei. Nec verò sic leuate festucam omninò actus indifferens est ad bonum, vel malum contra alios quia habere plures præbendas, plures in se inordinationes continet, quas illo quodlib. 9. articul. 15. connumerat D. Thom.

¶ De quo ergo numero, vel genere actionum humanarum est pluribus præbendis potiri? Respondet ibi D. Thomas, & est maxima eius moralis, quod sunt quædam actiones, quæ absolutè consideratæ deformitatem, & inordinationem quandam important, quæ tamen aliquibus circunstantiis aduenientibus bonæ efficiuntur sicut occidere hominē, vel percutere, in se deformitatē quandā importat: sed si addatur occidere malefactorem propter iustitiam, vel percutere delinquentem causa disciplinæ non erit peccatum, sed studiosum opus. In numero autem harum actionum videtur esse habere plures præbēdas inquit Diuus Thomas. Nam ista possessio plurium præbendarum has inordinationes præ se ferre videtur. Nam primò stipendium debitum pluribus vnus solus exhaurit. Secundò, quod nō recta cura habetur de beneficiis, sed tantum diligens vigilantia de demetendis fructibus. Tertiò, quod vnus esurit, dū aliter ructans crapula, ebrius

est. Quartò, quod intentio instituentis beneficia, fraudem patitur præter innumera, quæ post hæc sunt referibilia mala: mala ergo hæc nisi maiori aliquo recõpẽsanda veniãt bono, pluralitatẽ beneficiorũ damnabilem faciunt.

¶ Secundum & hoc quoque præstituitur fundamentũ quod aliud iudicium ferendum est circa pluralitatem beneficiorum, stando in iure naturæ, & aliud perstando in iure humano antiquo. & aliud quoque persistendo in iure humano nouo. ¶ Sunt autẽ assertores quidam de professione canonistarum, qui audacter astruunt, quod si solum respiciamus ad ius diuinum, seu naturale Papa non prohibetur dare plura beneficia pro libito etiam sine causa, magis quã si plura largiretur alicui poma, aut pauciora. Hoc ita dicunt hoc solo persuasi fundamẽto quod papa sit dominus beneficiorum. Vnde si contingat esse prodigum, & peccare in dispensando, receptor illarum plurium præbendarum nihilominus (inquiunt) manebit tutus in conscientia, quia nemini in hoc infert iniuriam, sed hæc assertio adeò manifestè falsa est, vt impugnatione non indigeat, quia papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator duntaxat, vt materia de Simonia solet disputari.

¶ Igitur his præstitutis statuitur prima conclusio loquendo de iure diuino, ex ipso inquã iure diuino, aut naturali nemo plura beneficia obtinere potest: nisi ex rationabili causa, & interueniente quoque dispensatione superioris. Sed si quæratur causa hæc rationabilis vnde debeat pensari, respondet Diuus Bernardus, [c] causam hanc iustam rationabilẽmque conferendi vni plura beneficia non ex vtilitate priuata ipsius recipientis, sed ex necessitate, & vtilitate ecclesiæ sumendam esse. Conclusio autem hæc, & Diui Thomæ est, & sanctorum, & fere canonistarum omnium, & fulcitur etiam authoritate Diui Bernardi Epistola 171. ad Theobaldum comitẽ sic dicentis non licere alicui habere plures præbendas, nisi propter magnam necessitatem, aut ecclesiæ vtilitatem. Et Maior refert de quodam episcopo, cui conferebatur præbenda alia, ipsum hæc verba respondisse. Absit vt præter vxorem, ego superinducam concubinam. Et exemplo Pij secundi corroboratur, qui rogatus pro quodam filio regis, vt imper-

[c] *D. Bernard. de cõsideratione lib. 3. c. 6. ad Eugen.*

vt impertiret illi duas præbendas, dixisse fertur, etiam si esset filius Dei, hoc non facerem. In huius quoque gratiam de Innocentio. 3. refertur, quod simul ac prouectus est ad Apostolicā sedem, omnes præbendatos ad residē-, dū deuinctos cōpellens residere, huius rei gratia obtinē-tes plures præbendas vnam tantum iussit sibi retinere.

¶ Sed præter loca citata. & hæc authentica summorū Pontificum dicta, & facta, ipsam cōclusionem suis rationibus communire oportet. Et primo patet, quia proximo nocumentū inferre, defraudareque ecclesias debito cultu, contra ius diuinum est. At quis est nescius qui ignoret ex coaceruatioue plurium beneficiorum ad vnum, iactu-tam in ecclesiis sequi, idque in paucitatem ministrorum, debitorumque ministrorum carentiam, & in diuini cul-tus diminutionem tandem redundare. Præterquam, quod cura ouium negligitur, & ouis tantum pelle, & lana exuitur.

¶ Et confirmatur ex innumeris incommodis quæ ex-uagans execrabilis de præbendis recenset, quæ ad de-cem capita ibi reducuntur. ¶ Præterea arguitur quia in distributione beneficiorum iustitiam distributiuam vio-lare, cuidens peccatū est, at beneficia, & præsertim plura indigno conferre contra iustitiam distributuam esse quis non videat. Adde etiam quod si quis vnum benefi-cium adeptus est, si aliud petat sine causa, quod indignus secūdo beneficio ex hoc fiat, nemo est qui ambigat, quia ipso, quod secundum beneficium, & sine causa petit, conuincitur esse auarus, & boni communis ecclesiæ ne-glector, seu contemptor maximè si aspiret ad curam ani-marum, quis illum tunc à præsumptione excusauerit, etiā si vnum tantum appetierit curatatum, quanto magis si plura ambierit beneficia curata, cum tunc etiam in vtro-que nequeat suam exhibere personalem residentiam.

¶ Si igitur talis omnibus his rationibus comprobatur indignus, ergo contra iustitiam distributiuam est, ei plura conferre beneficia. Accedit & huic rationi hæc confirmatio, quia tunc aliquis dignus, vel dignior ad manus præbendæ habetur quando vtilis, vel vtilior ec-clesiæ esse censetur, sed hic plura ambiens beneficia tan-tum abest, vt sit vtilitatem ecclesiæ allaturus, vt etiam

ecclesiæ sit nociuus futurus, ergo nullatenus pluralitate beneficiorum est dignus.

¶ Post has rationes si aliam desideres, ecce vltimam. Quia fingamus ad hoc, ista bona ecclesiæ esse reposita in ærario communi, vt inde prælatus exhauriret stipendia, pro meritis, & labore impendenda ministris, si inde tantum, nihil, aut minus laboranti erogaret, quantum aliis plus laboris portantibus, & sustinentibus pondus diei, & æstus, nonne aperta esset iniquitas, ergo eadem iniquitate non caret, si plura beneficia vni coarceruentur sine causa, quia quòd redditus sunt diuisi, vel in communi depositi nihil refert, quantum attinet ad hoc.

¶ Inferimus ergo ex prædictis plura beneficia tum sine causa, tum sine dispensatione obtinere, peccatum esse mortale ex genere, eo quod contra honorem Dei, & bonum ecclesiæ, & proximorum tendat, & iustitia tam distributiua, quam commutatiua per id violetur. Signanter ex genere mortale id esse diximus: quia si beneficia essent tenuissima, ea sic possidere forsitan omni careret culpa peccati, & loquimur solum stando in iure naturali.

Secunda conclusio, si loquamur de iure positiuo antiquo; nullus licitè plures præbendas, siue cum animarum cura, siue sine illa obtinere potest, nisi cum dispensatione, & in casibus à iure concessis. Hanc docent Ioannes Andreas, aliique canonistæ, videturque haberi canone sanctorum, septima distinctione, & vigesima prima quæst. 1 cap. clericus. nec desunt alij qui affirment hoc per contrariam consuetudinem abrogatum fuisse, vel certè solum habere verum indignitatibus, & curatis beneficiis, de quibus expressa fit mentio cap. quia nonnulli, de clericis non residentibus, & cap. de multa de præbendis & dignit. Nam hæc in iure vocatur beneficia incompatibilia, simulq; cauetur nequis in eadem ecclesia plures assequatur præbendas etiam non curatas. Attamen cõcludimus contra istos, quod iura prædicta quatenus id quod iuris naturalis est continent, abrogari nequaquam possunt.

¶ Sed iam nunc hic meminisse de casibus à iure excep-

tis,

ptis, ordo, & series materiæ expoſcit, in quibus duo bene
ficia ab vno haberi poſſunt. Numerantur autē caſus ij à
Syluestro, & Adriano: ſed & Nauarrus meminit [d] horū
caſuum, & circunſtantiarum, quæ ad iuſtificandam plu-
ralitatem beneficiorum, ſolēt cōcurrere. Talis enim cir-
cunſtantia eſt prima quando tanta prudentia, ſagacitas,
& induſtria eſt alicuius: vt ſperetur plus eis, quib⁹ præeſt,
profuturus etiam abſens, quam communiter alius præ-
ſens, & potius accipit propter vtilitatem beneficiorum,
aut ſubditorum, quam ob propriam vtilitatem, iuxta
Innocentium cap. cum iam dudum, num. 4. de præbend.
receptus.

d *Nauar. Sum. Lat. cap. 25. nu. 128.*

¶ Secundò, talis eſt etiam circunſtantia iſta vel caſus,
vbi contingit eſſe penuriam, vel defectum idoneorum
miniſtrorum aliorum iuxta Hoſtienſem cap. graue, col.
eodem titulo.

¶ Tertiò, talis inſuper eſt notabilis animi virtus, nobi-
litas, & ſcientia dicto cap. de multa. Quamuis hæc cauſa
iuxta mentem Nauarri videatur includi in prima, quia
ibi cum nobili & graduato diſpenſari poſſe videtur per
dictum caput de multa. quia eius honeſta ſuſtētatio plu-
ribus, quam alterius indiget.

¶ Quartò, talis eſt etiam circunſtantia iuſtificans re-
tentionem plurium beneficiorum: ſcilicet quando atten-
ta qualitate perſonæ beneficiarij, non ſufficit ei vnum
beneficium ad honeſte, decenterque viuendum.

¶ Quintò, talis etiam circunſtantia iuſtificans viſa fuit
Cardinali in Clementin. gratiæ. de reſcriptis, ſcilicet
intentio tenentis plura beneficia non ad ſplendidiorem
victum, veſtitum, & famulatum, & alia eiuſmodi: ſed ad
largius erogandum in pauperes, & opera pia retento ſibi
tantum ad vitam decentem neceſſario, & vera exequu-
tione huius intentionis exiſtente.

¶ At inquiſitione opus eſt an beneficiarij, in quibus
prædictæ concurrunt circunſtantię, ipſo iure ſint diſpen-
ſati ad obtinenda plura beneficia, an noua diſpenſatione
Papæ ad ea recipienda indigeant, petereque eam teneā-
tur non obſtante quòd aliqua prædictarum in eis con-
currat iuſtificans circunſtantia.

¶ Et quidem hoc hic in dubium reuocamus, quia Syl-

uester [e] ex summa Pisana quinque casus refert, in quibus potest quis habere duas, vel plures ecclesias, vel præbendas sine dispensatione. Primus est quando ecclesiæ ita sunt tenues: quod neutra sufficeret ad sustentationē. 10. quæstione 3. vnio. & de religio. domibus quod monasterium. Secundus est si vna dependet ex altera de ætate, & qualitat. eam te. Tertius propter raritatem clericorum 22. q. 1. clericum in fi. Quartus est si ecclesia annexa est præbendæ, vel dignitati, quo casu ipse tenebitur personaliter ecclesiæ maiori deseruire: in ipsa autem parochiali annexa habere idoneum, perpetuumque vicarium, qui congruentem habeat de illius ecclesiæ prouentibus portionem de præben. cap. extirpandę. Quintus casus est, si habeat vnam intitulatam, & aliam commendatam. 22. quæstione prima, qui plures. Accedit Syluestro, & Pisanę, Armil. [f] subscribit etiā F. Iosephus in suis floribus Theologiæ. Dicunt etenim in his casibus plura accipientes beneficia non indigere dispensatione.

¶ Sed in contrarium videtur esse Nauarrus, [g] qui postquam casus, seu circunstantias illas 5. supra annumeratas iustificantes plurium beneficiorum retentionem, scilicet, industriam, sagacitatem eximiam nobilitatem, notabilem animi virtutem, & scientiam, defectum idoneorum ministrorum, tenuitatem vnius beneficij solius ad sustentandam sufficienter personam adduxit, adiecit cōfessarium non debere absoluere habentem plura beneficia, nisi saltem concurrat aliqua prædictarum, vel aliqua similis circunstantia, additque non sufficere quamlibet illarum sine dispēsatione iuris humani. At vero ius humanum non semper super his ipso iure, vel facto dispensat, quia vt patet cap. de multa de præbēdis cauetur, ibi quod circa sublimes tantum, & literatas personas, quæ maioribus beneficiis sunt honorandę, cum ratio postulauerit, per sedem Apostolicam poterit dispensari, ergo saltem in hoc casu, & similibus in quibus actu nō dispensat ius, sed innuit in his posse dispensari, dispensatione indigent beneficiarij ad plura obtinenda beneficia.

¶ Igitur resoluturi quæstionē, scilicet in quibus casibus requiratur dispensatio, in quibus vero minime: sed sufficiat dispēsatio iuris sine alia Papæ, vel episcopi, dici-

mus

e *Syluest verb. Beneficium 3.*

f *verbo Beneficiū. §. 47.*

g *Summa Lat. c. 25. num. 129.*

mus primo incipientes à clarioribus, quòd etiam nunc post Concilium Tridentinum, potest quis iuste tenere duo beneficia simplicia nõ requirentia residentiã personalem, quando alterum ad decentem sustentationem nõ sufficit absque vlla dispensatione Papæ vel Episcopi. Hæc est sententia Nauarri, cap.25.nu.127.& probat, quia etiam ante concilium fuit hæc communis opinio in cap.cum jàm dudum & cap.extirpandæ.§ qui vero de præbẽdis, cui subscribit frater Iosepus in suis floribus allegans cap.graua de rescriptis in 6.

Secundo dicimus, quod ad hoc quod aliquis obtineat beneficia legitime vnita iam, & annexa, non indiget noua dispensatione Papæ, vel ordinarij, hoc & sentire videtur Nauarrus:[h] patet ex capi.vnio.10.quæst.3. & cap. cum veniissent de restit. spoliat. cap. eam te de ætate, & qualitate & cap.extirpandæ.§.qui vero de præbendis, & patet ratione, quia secundum fratrem Ioannem de la Pena, iam post vnionem legitimam beneficiorum remanent veluti vnum beneficium, quare sine alia dispensatione poterunt ab vno possideri.

h *Nauar. Sum. Lat. c.25. num. 125.*

Tertiò dicimus cum Nauarro quod Cõcilium Tridentinum nõ prohibet retentionem plurium beneficiorum etiam requirentium residentiam personalem per iustam dispensationem.

Quartò præterea asserimus cum Nauarro quod excepto casu in quo licet habere duo beneficia nõ requirẽtia residentiam personalem, scilicet quando alter ad decentem sustentationem non sufficit,& excepto casu, vbi talia beneficia iam sunt legitime annexa, vel vnita, non sufficit habere causam plura beneficia obtinendi, attento solo iure naturæ, & diuino, sine dispẽsatione facta à potẽte dispensare cõtra ius positiuũ id prohibẽs, ita D.Thomas prædicto quol. 9. art. 15. sicut patet in casibus supra memoratis à Nauarro, scilicet, quãdo cõcurrit prudẽtia, & sagacitas alicuius magna, vel notabilis animi virtus, vel nobilitas redũdãs in bonũ ecclesię vel magna sciẽtia.

Sed illa circunstantia de qua Cardinalis meminit in Clem gratia cap.de rescriptis, scilicet intẽtio largiẽdi copiosius in pauperes,& in bona, piaque opera retento solũ ad vitam necessario, sufficiat nunc post Concilium Tridentinum

dentinum ad suscipienda iustè plura beneficia, dubitare quis forte poterit. Cui satisfacit Nauarrus cap.25.num. 129.dicens quod licèt ista opinio Cardinalis ante Concilium Tridentinum sustentari poterat: post illud tamen sustentari non potest, quia Concilium Tridentinum absolutè prohibet habere plura beneficia etiam compatibilia vltra id, vel ea, quæ sufficiunt honestæ atq; decenti sustentationi iuxta glossa.singu.dict. in cap. dudum. in 2. de electione.

Q6.3. ¶ Præterea & illud dubium hic dignum est scitu, de quo se fuisse consultum ait Nauarrus. An qui ante concilium plura obtinuit beneficia cum dispensatione, possit ea nunc retinere? Respondet Nauarrus, quod quoniam concilium non prohibet tenere beneficia illa, quæ ante fuerunt collata: sed ne de cætero conferantur plura vni (prout ipse consulit) potest, qui ante Concilium Tridentinum plura obtinuit: nunc ea retinere limitando se iuxta dictam opinionem Cardinalis, scilicet retinendo cum animo, & executione expendendi copiosius in pauperes, & opera pia retento sibi solum ad suam decentiam vitæ necessario. Quam Cardinalis opinionem licet sit contra Ponormit. & cõmunem semper Nauarrus ante cõcilium dicit se reputasse veram, quod sit vt iure, quis miretur inquit Nauar. videns post prædictum Concilium Tridentinum à Pontificibus maximis conferri multa, quorum vnum sufficit vni & multos sibi collata retinere, quę profecto iure retinere nequeunt etiam cum dispẽsatione nisi iustificetur per intentionem prædictam à Cardinale requisitam.

¶ *Continens omnia diffinita iam nunc per Conc. Triden. circa pluralitatem beneficiorum, & an nunc post Conc. Trid. dispensatus in hoc sine causa iusta in aliquo casu sine resignatione illarum possit absolui.*

CAP. CII.

CVM plura de pluralitate beneficiorum diximus, quia nos omnia quæ tam de iure naturali quam de iure humano antiquo, circa hanc materiam licebant dicturos esse polliciti sumus, & in parte absol-

uimus.

simus: superest, quid nunc de iure nouo à Conc. Triden. circa hanc pluralitatem beneficiorum sit cautum, edisse-rere. ¶ Igitur adnotandum est in gratiam huius primò, quod Concil Trident. [a] sanxit, quod nullus quacunque eminentia præfulgeat habeat duas ecclesias metropolitanas, vel cathedrales, cum valde fœlix sit qui vnam regere possit. a s ſ.7. cap.2.

¶ Secundò perpendendum est, quod eodem concilio cap.4.& 5.dicitur quod nullus, habeat plura beneficia cura vel incompatibilia,& sess.24.c.17.sancitur, quòd nullus etiam Cardinalis habeat plus vno beneficio, quod si ad eius vitam sustentandam non sufficerit, possit habere & aliud simplex, dum modo vtrumq; personalem residentiam non postulet, & qui ea habent intra sex menses rebgnent,& hoc in practica,& in vsu est seruandum.

¶ Igitur cõclusio receptissima etiam post Conc.Trid. sit, quod in statu peccati mortalis est, qui habet multa beneficia diuisa in titulum, quorum vnum suo decẽti statui sufficit, vel sine dispensatione, vel consuetudine iuxtà glossam singularem cap.dudum.2.de electione recepta a Panormitano,& communi. Hęc conclusio est D.Tho. [a] est Nauarri [b]. Sed iam casum non indigentẽ dispensatione, scilicet quãdo vnum nõ sufficit, excepimus, sicut etiã casum de beneficijs vnitis, qui per illam dictionẽ diuisa à conclusione exclusus est. a D. Tho. quodlib.8. art. 19. & quodlib. 9. art.19. b Nauar. Sum. La. cap.25.n. 126.

¶ At hic statim obuiat dubitatio, an liceat post Concilium Tridentinum habere duas prębendas aliam in titulum, & aliam in commendam ad tempus commendatam ad sex menses tãtum, si est ecclesia parochialis, vt permittitur conmendari c.nemo.de electionè lib.6.

Qõ.

¶ Ad quam quæstionem respondetur ex sentẽtia Nauarri,& primò dicimus, quod licèt quidem habere vnum beneficium sin titulum, & aliud ad tempus commendatum ad sex menses, licèt inquam etsi sit ecclesia parochialis. [c]

c cap.nemo. de elec. lib.6.

¶ Sed & etiam hic quærere libet quod Nauarrus non satis explicuit, vtrum ad habendam vnam in titulum, & aliam prębendam ad tempus in commendam requiratur aliqua circunstantia prædictarum iustificans,& an requiratur dispensatio Papæ, & quamuis Nauarrus hic videatur in-

tur insinuare, quod non requiratur dispensatio Papæ, quia solum inquit non licet habere plura beneficia in titulum, at qui habet simul cum vno in titulum, alterum in commendam nõ videtur habere plura diuisa in titulũ, sed alterum tantum in titulum. Vnde videtur: secundũ ipsum vtrumq; posse haberi sine dispensatione.

¶ Sed ego potiùs esse tenendum cum Soto de iustitia & iure, existimo, vbi [d] sic primò ait contra iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, quod si loquamur de commendationibus perpetuis, quæ hoc ęuo tempore habentur in vsu, non potest quis simul habere alteram præbendam in titulum, & alteram in commendam perpetuam, nisi aliqua de numero causarum iustificantium concurrat & ibi num. 126. ait Nauarrus de beneficio commendato in perpetuum idem esse dicendum, quod de dato in titulum iuxta Cardinalem Alexandrin. can. cum autem. 44. distinction. & Gomez in regula de infirmis resign. quæst. 13. & citatos per eum, & Maior in 4. dist. 24. q. 13. Vnde Nauar. in hoc pũcto à Soto non dissidet imò ei concordare videtur.

[d] *Sotus de iust. & iure. lib. 3. q. 6. art. 3.*

¶ Secundò adijcit ibi Sotus, quod quamuis non sit in vsu, vt episcopus possit super pluralitate præbendarum dispensare, quia cap. dudum ecclesiastica. extra de electionibus videtur ius antiquum abrogatum, nempe vt solus Papa iam dispenset vt illic adnotauit Panorm. quòd intelligendum est, quando ambæ præbendæ dãtur in titulum, tamen episcopus ob ingruentem necessitatem vni haberi alteram in titulo aliam ad commendam dare, dũ nõ pareat ad curiam aditus, potest.

¶ Portò, quia consuetudo secundùm iuristas iurisfactionem confert, quæ requiritur ad dispensationem, quæritur an etiam in hac materia de pluralitate beneficiorũ, existente legitima causa sicut dispensatio iustificat eam, ita etiã consuetudo hanc iustificet retentionem plurium beneficiorum. Ad quæstionem prædicto. c. num. 128. respondet Nauar. quod sic, si talis consuetudo sit iusta, quia consuetudo iusta tantum, licet non plus valet quantum dispensatio secundùm D. Th. in dicto quol. 9. ar. 15. quia vtraq; tam consuetudo, quam etiam dispensatio potest iuri humano derogare, & neutra naturali, vel diuino. cap.

cum ibi

cum ibi late notatis de consuetudine. Causa autem iusta dispensandi in tenendo plura attento iure naturali est illa, quæ est sufficiens ad tollendam deformitatem quam secum affert pluralitas beneficiorum. Hanc autem deformitatem secundum Sotum non aufert nobilitas illustris sanguinis sola, neque enim solum ad illustrium commodum illis ista pluralitas beneficiorum concedenda est, sed ad ecclesiæ splendorem, & tutamen. At nunc ecclesia cum iam adoleuerit, nec tantopere his auxilijs illustrium egeat ad sui tuitionem, cautè in hoc casu procedendum est: præsertim cum non minima causa ruinæ, in qua nunc ecclesia iacet fuerit magnatum inuasio, qua in ecclesiastica sacerdotia irruperunt, quamuis inficiari nō possumus ex præclaris natalibus ortis, cum sint bonis moribus præditi, deinde literis ornati, plurimū splendoris, ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ accrescere.

¶ At etiam vnio illa præbendarum, quæ in fraudem ecclesiæ fit, ad impulsum, instigationemq; illustris personæ, quam nititur impetrare ad sedandum scrupulum conscientiæ, nam quia pluralitate beneficiorum oppressum se videt, satagit hanc annexionem plurium beneficiorum in vnum procurare, non inquam excusat, nec prædicta vnio liberat à reatu culpę, quinimo grauius, turpiusq; delinquit, quam si plura expresse retineret: debet enim vnio ecclesiarum in emolumentum ipsarum absque dolo malo fieri, vt sit legitima.

¶ At verò, quia Sotus in hoc casu hanc vnionem, seu annexionem beneficiorum fore illegitimam censet, forsan lectoris animum hæc dubitatio subibit, talis vnio sic facta à Papa sine causa, licet malefacta, an tamen facta teneat, nam iuxtà assertionem Soti si illegitima est, videtur quod inualida sit prorsus, sed tamen cum fratre Ioan de la Peña videtur esse dicendum, quod si ex proprio motu, & scientia illam vnionem sine causa legitima faciat Papa nō in persona, sed in beneficijs, licet perperam fecerit, valida tamen erit, quia iam non remanebit nisi vt vnum beneficium, quod vt præfati sumus ab vno potest obtineri, & valebit in eo quod cōtra ius naturale nō est. ¶ Si autem Papa falsis persuasus rationibus, fraudeq; illectus, ad petitionem falsè suadentis, hanc confecerit,

vnionem

vnionem puto, quia tunc surreptitiè obtẽta est, adeo esse illegitimam, vt tum hac ratione, tum quia sua fraus nemi ni patrocinari debet, ipse eam fraudulenter impetrans teneatur apud Papam instare, vt eam vel reuocet, vel nullam esse pronuntiet, nulliusq; roboris vel momenti.

¶ Gratia autem tenuitatis non solum beneficia, sed etiam episcopatus, quales sunt qui iuxtà Romam sũt sunt, qui adeò sunt tenues vt ex vno tantum Episcopatu, decens sustentatio non suppetat, in vnum episcoparum vsque ad decentem sustentationem liberè Sotus fatetur posse adunari.

¶ Quibus superaddimus cum Nauarro.cap.eod.num. 129.quod idem Concilium Tridẽtinum Sessione 24.cap. 17.statuit vt plures parochiales ecclesias obtinentes, seu vnam parochialem & aliam cathedralem habẽtes, cogantur alteram infra sex menses dimittere, in quo ponderandum esse illud verbũ cogãtur animaduertit Nauarrus: per quod recte respondisse ait Nauarrus: dum consultus respondit neutram ipse iure vacasse.

¶ Veruntamẽ, quia meritò hic ambigere quis poterit, an hæc sacri Concilij Tridentini sanctio locum habeat in his, qui per iustam dispensationem plures parochiales tenebant ecclesias, vtrum etiam ij intra sex menses eas dimittere cogendi sint, ideo & hoc inquirendum hic, & absoluendum diximus. Sunt etenim aliqui, qui quod in his antea dispensatis dispositio hæc concilij locũ non habeat affirment adducti illo argumento ex cap.ordinarij.§ exterùm de officio ordinarij lib.6. quod aiunt esse innouatum per idem Concilium Tridentinum. c

c *Sess.6. c.1. de reformat.*

¶ Respondemus tamen ex mente Nauarri cap.eod. nu.129.primum dicentes quod etiam dispositio Concilij in his dispensatis circa prædictam pluralitatem ante Concilium, habet locum. Vnde & ij intra sex menses alteram ecclesiam parochialem cogendi sunt dimittere, tum quia authore Nauarro, licèt opinio contraria supradicta, disputando forte defendi possit, consuli tamen non debet, tum quia est contra mentem Concilij, vt ex eius contextu patet, tum etiam, quia sic interpretatur curia cogens ad dimittendam alteram omnes qui ante Concil. Trid. etiam cum legitima dispensatione tenebant duas. Deinde etiam, quia

quia licèt principium prædicti capituli ordinarij innouetur vsque ad §. cæterùm, illud tamen tacetur.

¶ Subinde & aliud hinc pullulat dubium, an nouum hoc ius Concilij Tridentini ad alia beneficia non curata legitimè obtenta extendatur. ¶ Resp onsio est in promptu, quæ etiam est ex mente Nauarri, quòd tale ius non extenditur ad alia incompatibilia beneficia legitimè obtenta, quare qui habet alia beneficia incompatibilia puta plures personatus, vel vnam parochialem, & aliã dignitatem vel personatum quę non sunt ecclesiæ parochiales non est cogendus relinquere vllum. Qõ. 3.

¶ Adhæc quoniam omnia, hic exhaurienda sunt dubia præsertim ardua, magisque scitu necessaria quæritur an qui obtinuit dispensationem absque tamẽ legitima causa ad plura obtinenda beneficia curata, tutus maneat in cõscientia, vel nõ, & an tũc virtute talis dispẽsationis, fructus possit facere suos absque vlla restitutionis obligatione. Et quia in quæstione hac duo implicantur dubia: Primum de securitate cõscientię: Secundum de obligatione restitutionis. Ad primum licet sit iam abundè dictum iterum sub maiori breuitate concludimus, quòd quia habere plura beneficia, nisi saltem concurrat aliqua prædictarum, vel alia similis circunstantia iustificans, iniquum est, vtputa pernicioſum ecclesiæ Papa, eo quod administrator, & dispensator beneficiorum est, & non dominus, neque sine aliqua harum causa iustificante dispensare super pluralitate beneficiorũ potest, ideò non est tutus in conscientia, ac perinde secundùm Nauarrum absoluẽdus non est, qui habet plura beneficia sine aliqua prædictarũ causa, vel circunstantia iustificante, vel simili concurrente. Imò si talis circunstantia concurrat adhuc sine dispensatione iuris humani plura habere prohibentis, si plura beneficia habeat non legitimè annexa, non est absoluendus, ita Nauarrus cap. eod. nu. 129. ita quoque Frater Ioannes de la Peña in suis scriptis, vbi ait quod dispensatus in pluralitate beneficiorum, sine iusta causa tutus in conscientia non manet. Cui sententiæ, ait, suffragari omnes doctores, scilicet D. Thomam, Gabrielem, Adrianum, Maiorem, Gregorium, Turrecrematam, Caietanum, Syluestrum, Panormitanum. Cuius sententiæ communis po- Qõ. 4.

tissimum fundamentum, ac basis est axioma illud Theologorum commune, quod in his, quæ sunt iuris diuini, vel naturalis Papa dispensare non potest, si iusta causa dispensandi non intercesserit, quòd si sine iusta causa dispensare ausus fuerit, salua censura, & reuerentia debita tanto pastori, quia docente D. Bernardo in epistola 1. ad Rupertum nepotem, non dominus est beneficiorum, sed dispensator, talis dispensatio facta quoad pluralitatem beneficiorum in conscientia non tenet, licèt collatio talium beneficiorum teneat, quoad titulos, quia si dispensatio sine iusta causa, Papa plura beneficia curata alicui cõtulerit ille in vtraque ecclesia erit verè curatus pollens iurisdictione in vtraque, quia alias si collatio quoad titulum non teneret, in periculum cederet animarum, & in eorum præiudicium, qui decimarum stipendium impendunt, quantum verò ad alia quę naturale ius, aut diuinum concernunt dispensatio in illis non tenet.

¶ Contra tamen hanc assertionem communem, ex Clementina 1. vt lite pendente nihil innouetur, argumentum sibi cõficiunt Canonistæ tale, quod suus Achilles est, de quo valde gloriantur, quia ibi adijcitur ista exceptio, salua tamen in prouisis omnibus, Romani Pontificis potestate ad quem ecclesiarum & personarum plena, & libera dispensatio ex suę potestatis plenitudine noscitur pertinere, ergo hinc videtur patere Papam ad disponendum de beneficijs, plenam, & liberam potestatẽ habere. ¶ Quia igitur solutio argumenti in sensu, & glossa legitima authoritatis citatæ consistit: Respõdetur, quod libera, & plena dispensatio quæ ibi diffinitur esse penes summum pontificem, in duobus verum habet locum. Primo in hoc sensu, quod Papa habet potestatem liberam, & plenam dispensatiuam quidem, non tamen dominatiuam, quare ad hoc attinet illud Apost. Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Requiritur ergo iusta causa dispẽsandi, quatenus attinet ad beneficiorum pluralitatem. Secundo talis authoritas procedit quod libera, & plena sit penes Papam potestas conferendi plura beneficia curata: quatenus effiecre potest, vt collatio eorum etiam indigno facta interim sic sit valida & teneat, vt ille sit verus curatus, & iurisdictionis

collatæ

collatæ compos, sed non quoad alia, scilicet, vt possit ea tuta conscientia retinere.

¶ Præterea vt nihil intactum prætermittamus, hic & ad affine dubium placuit attexere, an post Concilium Tridentinum, à conclusione communi, & generali posita, scilicet quod dispensatus sine causa circa plura beneficia non annexa, quia non est tutus in conscientia, non sit absoluendus, in aliquo particulari casu aliqua possit admitti exceptio, vt cum aliquibus moderationibus, etiam si non illa plura sic iniuste dispensatus resignet, sit absoluendus, vt sensit Caiet. verbo beneficium. Qō. 4.

¶ Et quidem res est plena perplexitate quia affirmatiuam cum multis ibi à se adhibitis limitationibus admittit Caietanus post factum, scilicet quod illis stantibus dispensatus sine causa iusta, nihilominus possit absolui quando est dignus, & solicitus, omnem adhibens curam & industriam, & talem, vt inde ecclesiarum cultus, & earum bona nullum videantur perpeti iacturæ damnum spirituale, aut temporale, quod raro contingit prout ipse fatetur etiam Caieta. At F. Ioannes à Peña. Hanc Caietani sententiam allegans tandem concludit, quod quidquid dixerit Caietanus, qui loquutus est ante Concilium Tridentinum modo iudicio suo standum esse diffinitioni concilij.

¶ Sed quid dicendum tandem erit cum Nauarrus qui scripsit post concilium in additionibus dixerit, quod si quis non residet sine causa legitima nisi per ministros, si inde sequitur parum damnum poterit absolui, at qui dispensatus est sine iusta causa, vt plura retineat beneficia, cum in vtroque simul residere non possit, in altero tunc non residet, & sine causa à residentia excusante, ergo videtur de mente esse Nauarri quod iuxta limitationem Caietani poterit, & nunc post concilium absolui, nam sic inquit intelligitur Caie. in summa verbo beneficium. Qō. 5.

¶ Quid etiã quod Sotus in 4. in gratiam huius exceptionis Caietani, sic videtur loqui in 4. in materia de confessione: Sunt aliqui, inquit, qui præscientes aliquē pluralitate parochiarum implicitum, eius confessionem audire recusant, & tamen si forte audiant, audita parte confessionis, non audēt absolutionem negare, si pluralitas non sit excessiua, & possessor indignus. Sed ad id dictum Soti, F. Qō. 6.

Ioānis de la Peña occurrit replica, scilicet quod eo quod plura quis ambiuit beneficia curata eorum censendus est secundum ius indignus. Quid insuper quod F. Iosephus in suis floribus scribens post Conc. Trid. ait Caietani sententiam verbo beneficium in summa esse notandum, vbi ait non facile esse negandam absolutionem huiusmodi plurium beneficiorum obtentoribus, quia non facile est iudicare an sufficienter per vicarios beneficia regāt, tanta enim potest esse vicariorum solicitudo, atque diligentia vt merito pastores dici mereantur. Hæc Iosephus.

¶ Post sententias hic narratas horum doctorum puto cautè, & via media in hac parte esse incedendum, & quia pluralitas beneficiorum regulariter detrimenta non immodica secum affert, regulariter sine iusta causa concurrente dispensato obtinenti plura beneficia non vnita, in ratiqué retentione perseueranti non est impendenda absolutio. ¶ Quòd si in aliquo casu allegetur ex prouisa prouisione, quia valde idoneus, atque strenuus vicarius ab ipso præfectus est, de nullo damno ecclesiæ vel bonis eius, vel ouibus fore timēdum, adhuc quia decipi potest, (nemo etenim bonus est iudex in propria causa) arbitror illam dispositionem Concilij Tridentini traditam in Sess. 6. ca. 1. de reformatione esse seruandam, vbi ait quod priuilegium perpetuum de fructibus percipiendis in absentia nulli prosit, neque temporale, nisi ex causa rationabili per ordinarium approbanda fuerit concessum, quo casu episcopi tanquam delegati sedis Apostolicæ prouideant, vel per deputationem idoneorum vicariorū, & congruè portionis fructuum assignationem, cura animarū nullatenus negligatur, nemini quo ad hoc priuilegio, seu exēptione quacunque suffragāte. Igitur hic decernitur, quòd priuilegium perpetuum, siue temporale de percipiendis fructibus in absentia nulli prosit nisi ex causa rationabili per ordinarium approbanda fuerit concessum. At verò dispensatio super pluralitate beneficiorū (cum in altero illorum necessario residere obtentor eorum non possit) quoddam priuilegium virtuale est de percipiendis fructibus in absentia, aut tali priuilegio æquiualet, sequitur ergo sine causa iusta dispensatus circa pluralitatem beneficiorum, si alleget pro se causam aliquam rationabilem illum

illum excuſantem puta quod recte prouidet per vicariũ idoneum, & quod omnem cauet cauſam dãni, quod pari ratione antequam abſoluatur, ſit mittendus ad ordinarium vt ſi rationabilis cauſa ſic allegata, per ipſum, per ordinarium fuerit probata, & approbata maiori ſecuritate conſcientiæ poſtea poſſit abſolui, nam ei caſui conuenit diſpoſitio, cui verba diſpoſitionis conueniunt, cum autẽ huic caſui conueniant verba prædicta diſpoſitionis Concilij, ſequitur, quod ei conueniat & ipſa prædicta diſpoſitio, quod ſi contenderis prædictam diſpoſitionem huic caſui non omnino conuenire: nihil moror, nam certe inficiari non poteris, quin hoc ſit magis tutum conſcientiæ pœnitentis, tum conſcientiæ confeſſoris ipſum audientis.

¶ *An iniuſtè diſpenſatus in pluralitate poſſit ferre fructus, an poſſit Papa illos illi remittere, an tollerantia Papæ hic excuſet, & plura de reſtitutione fructuum, iuxta nouam ſanctionem Concil. Trid.*

CAP. CIII.

INſuper, quia ſecundam quæſtionem ſcilicet, an ſine cauſa iuſtificante diſpenſatus ſuper pluralitate beneficiorum teneatur reſtituere fructus non expediuimus, vt prolixitatem in continua ſerie ſermonis vitaremus iam hic abſoluẽda venit, ne illius videamur immemores. Circa quam quæſtionem F. Ioſeph. in ſuis florib. amplectitur Gabrielis ſententiam, qui ait, quod qui obtinuit diſpenſationem à Papa ſuper beneficiis curatis abſque legitima cauſa, licet in conſcientia tutus nequaquam maneat, nihilominus tamen ad reſtituendos fructus obnoxius non manet. Hac autẽ ratione perſuaſus hoc aſſerit, quia potẽs eſt Papa ſuper his fructibus diſpẽſare, nam poteſt illos regi pro expeditione cõtra Turcas erogare, vel aliis cõferre diſpẽſando, igitur poterit & Papa eoſdẽ fructus huic plura beneficia ex diſpẽſatione, ſine cauſa tamẽ iuſta poſſidẽti adiudicare, nam inquiũt Gabriel, & iſte F. Ioſephus, quod licèt talis diſpenſatio non valeat, quoad obtinendum titulos: valebit tamen quoad fructus. Qõ. 1.

¶ Sed miror istos alioquin Theologos, quàm parum naturam dispensationis expenderint, nam ad dispensationem licitam requiritur causa rationabilis, at quod causa rationabilis subsit ad recte dispensandos fructus aliquos ecclesiæ in subsidium regis euntis contra Turcas, quis est qui dubitet, quando ad hanc expeditionem in defensam ecclesiæ pecunia eget? At quod ratio & causa rationabilis semper supperat ad largiendum fructus alios ei beneficiario, cui ex vno beneficio tãtum, ad suam decentẽ sustentationem sufficiunt, imo superfluunt redditus, quis est qui credat?

¶ In hoc quoque peccare videtur, quod astruit talem dispensationem Papæ sine iusta causa super plura beneficia curata non tenere quoad titulos, tenere tamẽ quoad fructus, cum potius vt ex mente Fratris Ioannis de la Peña diximus, oppositum ab illis esset dicendum, scilicet talem dispensationem sine causa iustificante non tenere quoad fructus, tenere tamen quoad titulos, & iurisdictionem, nam si titulo, & iurisdictione talis sic dispensatus sine causa iusta, careret, & in periculum magnum ecclesiæ, & ouium Christi, & sacramentorum vergeret, nam quædam sunt sacramenta, quæ sine iurisdictione, quæ cum titulo istis solet dari nequaquam valẽt vt sacramentum matrimonij, & confessionis.

¶ Igitur dicendum resolutoriè venit, quod si Papa sine iusta causa iustificante dispensauerit cum aliquo super pluralitate beneficiorum, fructus restituendos tunc possit illi remittere an non, pensandum id est ex potestate dispensandi, quam habet: quæ exigit rationabilem causam, vt dispensatio hæc, vel dispensatiua remissio fructuum non sit contra ius naturale, ac per consequens inualida. Rationabilis autem causa relinquendi huic illos fructus non est vtilitas priuata, scilicet ad augendum eius patrimonium vel vt latiùs viuat, aut faciliùs episcoparum, aut maiorem dignitatem consequatur, quia hoc esset dispensare in solum fauorem illius, quod est contra ius naturale in quo Papa non dispensat, sed in vtilitatem ecclesiæ talis remissio fructuum, sicut dispensatio super pluralitate, faciendo est, & quando quis plura adeptus est beneficia in casu quo vnum sufficit ei, sine causa concurrente iustificante,

ficante, quia tunc non currit necessitas, vel vtilitas ecclesiæ, sicut Papa sine causa rationabili non potest bona ecclesiæ alienare authore Archid. 2. q. 2. non liceat Papę, multo minus potest in hoc casu patrimoniũ Christi quæ sunt bona Ecclesiæ, iniustè, id est, sine causa iusta dispergere, ac per cõsequens neque dispensare sine causa, cum iniustè super pluralitate beneficiorum dispensato, vt illos fructus sibi ad vtilitatem priuatam, suos proprios faciat, scilicet ad ampliandum patrimonium, vnde licentiosius viuat. quia hic non solum ius positiuum, sed potius diuinum violatur. Vide Sylvest. ita differentem, verbo Beneficium. 4. q. 4. vbi hanc quæstionem excitat an habens plura beneficia quando vnũ ei sufficit, excusetur per dispensationem Papæ, vbi concludit ex mente D. Thom. quod non excusatur etiam quoad fructus, si dispensetur in favorem suum, & ad vtilitatem solum priuatam, & propriã, quia hoc est contra ius naturale, in quo Papa non dispensat, ita Panorm. cui accedit ibi Sylvest. contra Glos. in c. dudum el 2. de elect. dicentem talem excusari, sed est contra communem, & contra D. Thom. ideo hæc non est tenenda glossa.

¶ Præterea hic & illa quæstio attexenda venit, vtrum is qui non canonicè habita beneficia tenet, ex tolerantia, seu tacito consensu prælatorum possit habere, & de facto habeat aliquod ius in eis, siue quoad titulum, siue quoad fructus. Cum Sylvest.[a] huius quæstionis meminerit, sic de eius mente eam absoluimus, primo dicentes, quod si prælatus ignorat beneficia talia non esse canonicè habita, tunc nec tolerantia papæ, aut ordinarij: imo neque eorũ expressus consensus etiam si ignoranter, sed expressè in eorum retentionẽ consentiret, ius vllum ad illa beneficia non canonicè habita, illa possidenti confert, nec renenti acquiritur aliquod ius, quia non consentit qui ignorat, aut errat,[b] secundum Innoc. & Hostien. ibi, & Archid. 63. dist. cum Adrian. ita tradit Henricus Boich super cap. dilecto. de præben. citatus à Sylvest. ibi. Q6. 2.

[a] *Sylvest. verb. Beneficium. 3. q. 19.*

[b] *l. si per errorem. ff. de iurisd. omn. iud.*

¶ Secundò dicimus, quod si prælatus nouerat illa beneficia non fuisse canonicè obtenta, talisq; prælatus id noscẽs sit Papa: tunc distinguendũ est, quia si tolerãtia sit expressa ab eo, vel ab aliquo de mandato eius: quia hæc

est tolerantia approbationis, dat quidem ius ad talia beneficia Huius asserti ratio potissima hæc est, quia papa non astringitur forma conferendi, per quam acquiritur ius 9.q.3.cuncta. vnde postquã de voluntate Papæ cõstat sufficit. Si verò hæc tolerantia Papæ in hoc casu non fuit expressa, hæc approbationis tolerantia non est ad conferendum ius super talia beneficia sufficiens, teste Hosti.[c]

c Host. c. literas. de sup. neg. præl.

¶ Vltimò dicimus, quod si talis prælatus, qui probe nouit illa beneficia non fuisse canonice obtenta non est Papa, patientia, seu tolerantia eius etiam expressa, non dat ius, nisi interueniat canonica electio, vel prouisio, vt docet glossa in dicto cap. dilecto, quam approbat Hostiensis, hæc ex illo.

Qõ.2.

¶ Adhæc accedit hic & alia conuicina dubitatio, cuius meminit Syluester, [d] scilicet ad quid teneantur iniuste possidẽtes nec canonice beneficia ecclesiastica, circa resignationem, & fructus. ¶ Breuiter igitur pro expeditione quæstionis dicim⁹, primo quod statim tales resignare tenentur in manu eius, qui resignationem possit accipere, vel alicuius nomine eius, si esset resignaturus constitutus in mortis articulo, ita quod aliter fieri nequiret, ita Innocentius.

d verb. Beneficium. 3. q. 20.

¶ Secundò dicimus, quod huiusmodi iniustus possessor perceptos tenetur restituere fructus de renũciat. post translationem. §. rursus.

¶ Sed nunquid iste totaliter talibus fructibus est expoliandus? Ad hoc tertiò dicimus, quod doctore Innocentio is retinere vitæ necessaria strictè de consilio confessoris poterit, ita quod solum non egeat, & alios fructus in vtilitatẽ ecclesię cõuertat. Quia restituere tenetur cap. dilecto de præben. aliter absolui non potest, nisi legitimã obtinuerit dispensationem, neque in foro animæ tenentur ei subditi obedire, incapaxq́ue est secũdum Archidiaconum ad præscribendum, etiam si perpetuò possederit. Sin minus canonicè obtinuit, quia per fraudem, vel aliquam surreptionem, vel Simoniacè illud obtinuit. Syluester intelligit dictum Hostiensis sic, quod si post resignationem habet aliquos fructus tenetur de his. ¶ Præterea hic nisi supra de redditibus beneficialibus an cum superfluũ sint dãdi pauperibus latè disputassemus nobis dispe-

tatio

tatio habēda foret, quare de hoc nihil amplius dicimus, quam quod hic rursum repetimus illud concil. Trident. Sess.25 cap.1.de reformatione interdictum, quo omninò interdicit nec dum episcopis, sed & cæteris beneficiariis etiam Cardinalibus, ne cōsanguineos familiarésve suos, redditibus ecclesiasticis augeant, aut illos iis, nisi pauperes sint, distribuant, eosque monet vt omnem humanum erga consanguineos, & propinquos affectum ceu malorum seminarium penitus exuant.

¶ Quid etsam circa restitutionē fructuū, Episcopis negligentibus munus consecrationis suscipere Conc. Trid. Sess.23.cap.2.sub proprio tenore indixerit hic inserere visum est. Ait etenim ecclesiis cathedralibus vel superioribus quocūque nomine, vel titulo præfecti, etiam si sanctè Romanæ ecclesiæ Cardinales sint, si munus consecrationis intra tres menses non susceperint, ad fructuum perceptorum restitutionem teneantur, si intra totidem menses postea id facere neglexerint: ecclesiis ipso iure sint priuati, consecratio vero si intra curiam Romanam fiat, in ecclesia ad quam promoti fuerint, aut in prouincia si commodè fieri poterit celebretur.

¶ In Sessione quoque quinta, capitulo secundo, concederur priuilegium de nouo de perceptione fructuum in absentia vacantibus literarum studio, sic in hac forma. Docentes verò ipsam sacram scripturam dum publicè in scholis docuerint, & scholares, qui in ipsis scholis studēt priuilegiis omnibus de perceptione fructuum præbendarum, & beneficiorum suorum in absentia iure communi concessis plenè gaudeant, & fruantur.

¶ Præterea sessione vigesimaquarta, capitulo decimo septimo circa fructuum restitutionem in Concilio Tridētino sic cauetur. Illi vero qui in præsenti plures parochiales ecclesias, aut vnam cathedralē, & aliam parochialem obtinent, cogantur omninò quibuscunque dispensationibus, aut vnionibus ad vitam non obstantibus, vna tantum parochiali vel sola cathedrali retenta alias parochiales infra spaciū sex mensium dimittere. Alioquin tā parochiales, quam beneficia omnia quæ obtinent ipso iure vacare censeantur ac tanquam vacantia libere aliis idoneis conferantur, neque ipsi illa antea obtinentes tu-

ta conſcientia fructus poſt dictum tempus retineant. Optat autem ſancta Synodus, vt reſignantium neceſſitatibus commoda aliqua ratione, prout ſummo Pontifici videbitur prouideatur.

Qō. 3. ¶ Porrò ſi quis ſciſcitetur beneficiorum fructus vacationis tēpore, in cuius vſus cedant: en ſibi abſolutionem regatæ quæſtionis damus dicentes beneficiorum fructus vacationis, tempore in vtilitatem eccleſiæ expendi deberi, vel ſucceſſori fore reſeruandos. Alioquin in cathedralibus eccleſijs, vel regularibus, & collegiatis, ſi fiat cōtra per capitula, cōuentus, collegia, vel ſingulares perſonas, ipſi contra facientes tandiu ſuſpenſi ſunt ab officio, & beneficio quandiu non ſatisfecerint, & quouſq; ſatisfactionē præſtiterint, non obſtantibus priuilegijs, conſuetudinibus, vel ſtatutis etiam iuramento, vel ſedis Apoſtolicæ authoritate firmatis, cap. quia ſæpe de electio. lib. ſexto, ſimilis prohibitio generaliter eſt de omnibus eccleſijs. Vide caput præſenti de officio ordinarij, lib. ſexto, & quo modo epiſcopi. & ſuperiores in hoc culpabiles ſunt ſuſpenſi ab ingreſſu eccleſiæ.

¶ Ad hæc quoniam de applicatione fructuum tempore vacationis meminimus: nota quod vt habetur c. cum qui. de præbendis libro ſexto, quando aliquis vitioſe, & de facto nanſcitur poſſeſſionem alicuius beneficij, etiam quod tenuta ſit nulla, quia à non habente poteſtatē conferendi data eſt alia beneficia, quæ cum illo ſimul teneri non poſſunt vacare dicuntur.

¶ Aduerte tandem quod beneficiarius fructus ſui beneficij in plures quam tres annos locare prohibetur, vel in emphyteuſim dare, Clementi. de reb. eccleſiæ nō alien. & eſt excommunicatus in terris, vbi quoad has pœnas etiā recepta eſt extrauagās Pauli, de quo agit Nauarrus copioſius.

e Nauar. Sum. Lat. c. 25. num. 126. & c. 25. nume. 147.

¶ *An ſecundum beneficium, & quale recipiens maneat priuatus primo; & de 17. caſibus fallentiæ, & ſoluuntur argumenta in gratiam pluralitatis beneficiorum antea poſita.*

CAP. CIIII.

Qō. 1. QVoniam omnia rimanda ſunt dubia vnde reſtitutio fructuū accidere poteſt, ne quid ſub ſilētio maneat,

neat, adhuc quæritur an habens beneficium curatum, si secundum eũ cura recipiat, ipso iure primo beneficio priuatus maneat. Dicimus ergo statim adhibita solutione, quod talis statim procul dubio priuatus est primo, simul ac pacificam possessionem secundi adeptus est, vt diffinitur de multa. de præbendis, vel quando per eũ stetit, quo minus haberet [a] & nisi primum resignet in manus eius cui competit, ipso iure est etiam priuatus secundo, inhabilisq; fit ad sacros ordines, & ad quodcunque beneficium, cuius dispensatio ad papam pertinet per extrauagantem Ioannis 22. quæ incipit execrabilis, quia secundum Syluestrum, verbo, Beneficium. 4. §. 6. fallẽtia. 17. omnia talia beneficia vacatura, ipso iure reseruantur apostolicæ sedi, & si alius disponat de eis, non valet. Hæc Ioannes. 22 in extrauaganti, quæ incipit, Execrabilis. Concordat Alberic. Habet autem hæc regula locum in prioratibus curatis, vbi præficiuntur religiosi, vt in cap. cũ singula. de præbend. lib. 6. imo etiam idem seruaretur etiam si prioratus nõ esset curatus, vt dicit textus in Clemẽt. quia regulares de suppl. negl. prælat. in fi. & similiter habet locum in præbendis, quando tam prima, quam secunda est in eadem ecclesia, quia tunc ipso iure vacat prima, vt cap. literas de concessione præbendarum, etiam si acceptaret secundam iure annexionis, vt in Clem. fin. de præb. alias non loquitur in præbendis secundum Vincentium, & D. Anto. quia nõ est eadem ratio sicut de beneficijs curatis, hæc Syluester.

[a] *cap. licèt. 2. de præb. lib. 6.*

¶ Armilla vero, verbo, Beneficium. §. 44. ait quod hæc regula tenet in omni beneficio quod requirit residentiam non absolute sed residentiam sub pœna priuationis beneficij, vt si statuto, vel cõsuetudine hoc caueatur, in glossa cap. gratia. de reseriptis, lib. 6. quia tunc est eadẽ ratio, alias secus, quia in iure non reperitur expressum, sed in hoc dicto postremo Armillæ, & glossæ standum esse censeo consuetudini, quæ vel vim obtinet legis vel interpretatrix est legis, sed cum dictis concordat Panorm. in cap. quia nonnulli de cler. non resid. vnde eius sententiæ standum puto, quia concordat cum Armilla & glossa, maxime si consuetudo accedat, & hoc dicere est tutus.

¶ Regula supradicta est, quod habens beneficium curatum,

tum, si secũdum cum cura recipiat ipso iure priuatus est primo,& vacat primũ, & idẽ de habente personatum,vel dignitatẽ si secundũ personatum, vel dignitatẽ accipiat, & hic secundum Hostiensem,Ioannem Andream,& Innocentium beneficium curatum intelligitur largè,etiam de ecclesia cathedrali, seu capella curam habente parochianorum de iure, vel de facto, dummodo parochiam habeat, in qua parochiale ius exerceat, siue dignitas sit, siue officiũ, siue ecclesia,sicut sunt multi archipresbyteri, archidiaconi,& decani qui nullam habẽtes ecclesiam cui præsint,habent tamen iurisdictionem supra multa loca, sed tamen quo ad dignitates secundùm aliquos intelligitur regula quãdo sunt in eadẽ ecclesia,vt videtur colligi ex dicto cap.de multa,& per do.Ant.ibi dignitates,autem & personatus secundum Innocentium fere semper accipiuntur pro eodem licet secundum Hostien.in aliquibus locis differant.Intelligendum est ergo nomen dignitatis & personatus secundum institutionem &cõsuetudinem ecclesiæ, secundum etiam Ioan.And.¶Hæc inquam regula fallentias plurimas patitur, in quibus ipso iure non vacat primum.

[b] *cap.de multa. & de elect.dudum.2.*

¶Primò,hoc fit cum dispensatione sufficienti.[b] ¶Secundò,secundum Hostien.quando primum, vel secundũ beneficium est curatum habitu,non actu,scilicet quia nõ actu habet parochianos, vt quia derelictus est locus de elect.licet can.lib.6. Innocentius tamen, & Abbas videntur tenere contrarium. ¶Tertiò,quando alterum beneficium non habet curam de se, sed per vnionem alicuius curati.de præbendis.super eo.¶Quartò, quando ignorabat se habere beneficium tale, quia tunc sibi datur optio de rescriptis gratia.lib.6. ¶Quintò,si non sciebat se illud habere de iure, & si de facto non habebat, vt quia erat spoliatus: primo stat regula secundum Vincentium qui hoc notat in dicto cap.dudum.repetit tamen fructus primi, quos percipere poterat vsque ad receptionem secundi. ¶Sextò, quando secundi beneficij fructus alius ad tempus, ex causa, puta papæ concessione percipit: vt de præbendis cap.si tibi concesso, quia pro tempore quo ad alium pertinent dicti fructus, non censetur vacare primum: quod tamen Henricus Boich verum esse dicit, secundum

ſecundùm Ioan.And.& Archidiac. quantum ad perceptio
nem fructuum primi beneficij, vacat tamen quantum ad
hoc,vt poſtquam pacificam poſſeſſionem adminiſtratio-
nis ſecundi beneficij habuerit, debito tempore confera-
tur, vel locum habebit Lateranenſe. c ¶ Septimò,fallit ſi c cap.Nul
ſecundi beneficij pacificam poſſeſſionem adminiſtratio- la. de conſ-
nis non habuerit, nec per eum ſtetit quin haberet, quia ceſ.præb.
nunc non vacat primum, ſecundū Hoſtien. Innoc Henri,
Ioi.& eſt textus in Clem.ſi plus.de præben. ¶ Octauò,
fallit in epiſcopatu,ſecundum.Innoc.in cap.cum noſtris.
de conceſ. præbendæ, quem ſequitur dominus Ant. &
Ioan.Andr.& Imola, in Clementina grande.de reſcrip.&
facit textus.7.q.1.in verbo,Carebit, quod eſt verbum fu-
turi temporis, & ſic videtur requiri ſententia.gloſſa tamē
in cap.relatio.21.q.1.tenet quod regula in epiſcopatu nō
fallit,ſed primum eſt verius, quia non vacat per adeptio-
nem ſecundi beneficij,ſiue ſit ſuperius, ſiue inferius,ſiue
æquale, cum epiſcopatui expreſſe, vel tacitè renuntiare
non poſſit, ſine licentia papæ de tranſlatione epiſcopi
inter corporalia.

¶ Sed an idem ſit dicendum de quocunque alio bene-
ficio,quod quis cum alio non poteſt tenere niſi diſpenſe-
tur,ſcilicet quod in illo regula fallat quęritur,nam ſum-
ma Angelica ait regulam fallere, quia tunc non vacabit
primum, per receptionem huiuſmodi ſecundi, ſed certe
Anthore Sylueſtro quem ſequimur in hac parte hoc patet
eſſe falſum ex ratione, quam aſſignant dicti doctores.
Item quia ſecundùm hoc, per prædictam regulam non
vacarent niſi beneficia inſufficientia, quia nullum ſuffi-
ciens poteſt teneri cum alio ſuperueniente niſi diſpen-
ſatiue.Vincentius autem ponit alios duos caſus ſuper ca-
put dudum. ¶ Nono,igitur fallit regula,vt notat Bernar.
in cap.dudum.in beneficijs vnitis vel dependentibus, vel
commendatis, vnde ſi ſecūdùm curatum quis adipiſcitur
per viam annexionis,quia eſt annexum non curato, non
vacat primum curatū de prębēdis ſuper eo.lib.6. ¶ Deci-
mo,fallit ſecundum Vincentium ſi colore, & non animo
beneficij perpetui,recepit ſecundum,quia poſſet tunc pœ
nitere.11.q.6.ſi quis libellos de pœnit.diſt.1.diuortium.
Item ſi in continenti ſit deiectus. ¶ Vndecimò, fallit ſi
ſecundùm

secundùm recipit in episcopatu alieno sine licentia sui episcopi,à quo repetitur, quia quamuis priuatus sit primo quantum ad se, non tamen quantum ad prælatum suum, si sine licẽtia ipsius trãsit quod animaduertit Ioan. 21.q.11.siquis iam translatus.Et concordat Gofr.& Hostien. ¶ Decimò secundò fallit regula in eo, qui de proprio expensas fecerat in primo, propter quas competit sibi retentio primi,secundum Ioan.de Lig.Do.Ant.& dominum Abb.per tex.12.q.4 quicunque. Et sufficit tales expensas esse vtiliter acceptas,licèt deinde totum periret à casu secundum Ioannem Andream in cap. ex parte de conf.vt quia domum factam statim ignis combussit.Erat his infert dominus Abbas, quod si clericus moritur intestatus,hęres repetere potest expensas,quas fecerat in beneficio, sed hoc intelligit Sylvest.si expendisset de bonis sui patrimonij, & hoc de expensis factis ante receptionẽ secundi Secùs de factis postea Instituta de rerum diuisone.§.certe. ¶ Decimò tertiò,fallit etiam in eo qui protestatur,quod primum dimittere non vult, quia tunc fatuè agit prælatus sibi concedens secundum: & posset in hoc casu locum habere Conci.Lateranense,scilicet quod non tenet collatio secundi. [d] ¶ Vnde secundum Hostiensem siquis recepit secundum minus pingue, non videtur primum vacare, cum non videatur habere animum deserendi primum propter secundum, & maximè cum erraut arg.distin.74.quorundam qui licet hanc opinionem verã in scholis dicat,fatetur tamen eam esse falsam in iudicijs, & in curia non seruari.extra hos casus qui retinere primũ contenderit, etiam secundo priuabitur, in dicto cap de multa.Hodie tamen vt dicere cœpimus per extrauagantem Ioannis.22.quæ incipit, Execrabilis.Si recipiens secundum primum,quo priuatur,absque moræ dispendio, verbo vel facto in manibus ordinarij,sub testimonio publico nõ dimittat,priuatus est secundo, & inhabilis fit ad sacros ordines, & beneficia.Hęc omnia Ioannes Andreas in noue,super cap de multa.exceptis his quę ponuntur ex Henrico de Boich. ¶ Decimò quartò addi potest casus quando quis acceptaret secundum per calorem iracundiæ secundùm Ioannem Andream, & Antonium de Butrio glos.in cap.ex literis de diuort.quæ vult, quod confessio ex iracundia

d *cap.quia nõnulla de c.eric. non resid.*

ritacundia facta non præiudicet. ¶ Decimò quintò fallit regula, quando acceptat ad tempus puta donec aliter fuerit beneficio prouisum secundùm Petrum Ancharanum, capitulo primo de consuet.libro sexto, exempli gratia, dicit statutum quod mortuo episcopo archipresbyter administret iurisdictionem spiritualem eius, donec alius fuerit creatus ¶ Decimò sextò fallit regula, vbi habenti beneficia curata, confertur aliud curatum, non facta fide dispensationis, quia nec valet collatio vltimi, nec vacant priora.de officio ordinar.libro sexto, quod procedere ait Syluester.Si secundum beneficium accepiuit tantum,possessionem eius minime nactus, quia si eam fuisset nactus,vacarent priora, vt in Clemen.si plures,de præbendis:nec tamen in hoc casu valeret collatio vltimi, & ita hanc materiam intelligit glos.in dicta Clementina. ¶ Decimò septimò fallit in casibus, in quibus licitum est habere plura beneficia curata, de quibus in cap.dudum.de elect.el.2.cum glossa verbo intitulatam, & supra in principio.Quicunque igitur præter hos casus recipit personatum, aut dignitatem, seu officium vel beneficium habẽs curam animarum, si ante obtinebat simile, cum sit priuatus primò postquam possessionem obtinuit de secundo, vel per eum steterit quominus obtineret: tenetur absque mora dimittere primum in manibus ordinarij, in cuius episcopatu hoc fuerit.Alioquin & secundo est priuatus ipso iure,& non solùm ad sacros ordines: sed etiam ad omne aliud beneficium est inhabilis, & vt præfati sumus iterumq; repetimus,& omnia talia vacatu beneficia ipso iure reseruantur Apostolicæ sedi, & si alius disponat de eis non valet, vt patet in prædicta extrauagãti execrabilis.

¶ Ad argumenta igitur in principio allata pluralitatẽ beneficiorum contendentia iustificare respondentes,primum sic diluimus, negando, quod si aliqua consuetudo preualuit in contrarium sine iusta causa, & dispensatione obtinendi plura beneficia in titulum diuisa,eam esse licitã consuetudinem,quatenus est contra ius naturale, sed potius esse abusum.Dicimus quod si ea possidentes aliter quam iura concedunt,tolerantur,id per patientiam fit sicut etiam aliqui peccatores per patientiam impunibiles

relinquuntur

relinquuntur in foro exteriori, sed non sunt sustinēdi in foro Dei, id est conscientiæ.

¶ Ad secundum quando arguitur ex paritate officiorū secularium, quorum plura per reges solēt eidem officiali licitè aggregari, ergo eodē modo licebit in beneficijs ecclesiasticis: dicimus ipsam in promptu oblatam disparitatem secum afferre argumēti conspicuam solutionem, tum quia nō est eadem ratio, quia beneficia ecclesiastica magis exactam, & continuam residentiā postulant, quam officia secularia, tum quia officia temporalia habent verum dominum temporalem in terra nempe rempublicam, aut principem eius vices gerentem. Nam principi officiorum suæ domus saltem est dominus, nullusq; iure prohibetur pro libito ex his vni plura tribuere, atq; concedere, pluraq; suæ domus munia in vnum adunare officialem: sicut etiam contingit in casu, quo ducissa potita ducatu, nubat duci potenti alio ducatu, iam primogenitus filius eorum in duplicis ducatus succedet statum, & dignitatem, & iuste quidem. Fatemur autem quod & pro nobis facit, quod si rex in his officijs, in quorum distributione iustitiam distributiuam in republica seruare tenetur, eam non seruet, nempe quia plura eorum in vnum sine causa, & meritis, coaceruat, quia tunc alijs dignioribus irrogat iniuriam, non immunis in hoc facto sit à peccato. ¶ Si verò talia sint in republica officia, quę non veniant distribuenda à rege ex vi iustitiæ distributiuæ multoties peccabit contra iustitiam commutatiuam plura eidem, vel indigno si aggreget, quia inde reipublicæ paratur iniuria, cum certum sit non ita regulariter bene gubernari in pluribus officiis per vnum, sicut per plures.

¶ Igitur pro regula sit constanti ratione naturali firmata, quòd tam in temporalibus, quam in spiritualibus officiis nemo plus muneris, quam possit implere potest subire: quia & dominus hoc significasse aliqualiter videtur, dum astruit neminem exacte posse duobus dominis seruire. Vnde sicut qui vno beneficio indignus iudicatur, & est, non potest illud suscipere: sic si dignus est tantum, & idoneus duntaxat ad paruum officium, vel beneficium, non potest adire arduum, aut magnum, suisque humeris impar, ita si solùm par sit viribus, & industria, & dignit

dignus ad vnum,non potest sibi præripere, aut præoccupare duo.

¶ Ad tertium vero argumentum sic eius soluimus bimembrem obiectionem,quando arguitur, ista pluralitas beneficiorum prohibita est,vel propter excessum stipendij,aut propter excessiuam curam animarum,quæ ab vno solo suscipitur, quia dicimus non tantum excessiuum stipendium , quod vnus solus fert huius prohibitionis causam esse,sed curam animarum excessiuam,& vnius humanis imparem huius prohibitionis potissimam esse rationem.Quia per se loquendo rationis dictamẽ dictat,quod vnum officium,seu beneficiũ debeatur vni sicut vni corpori vnum debetur caput,& quod duobus debeãtur duo. Per accidẽs vero accidit, quod licitè interdum ex aliqua iustificante circunstantia vni tribuantur duo:vnde cõtingere casus potest,quod licite beneficiarius aliquis potiatur præbẽda quotannis reddenti mille aureos, qui tamen illicite,obtineret quatuor præbendas omnes simul minores reddentes redditus nẽpe solũ octoginta aureos dumtaxat,nec huius differentiæ alia redditur ratio, quã quod ista est vna præbenda , & aliæ sunt plures.

¶ Si autem episcopatus , aut præbendæ pinguissimæ sint,ad prouidentiam Papæ spectabit id prospicere,an bono ecclesiç expediat talium episcopatuum,vel præbendarũ diuisio, sicut ecõtra an ex pluribus episcopatibus vnũ, vel ex duabus præbendis vnam conflare conducat id discernere eiusdem summi Pontificis est munus.Poterit tũc ex iusta cõcurrente causa diuidere vel vnire.Itaque vnio beneficiorum, vt contingit , fit dupliciter , quia aut talis vnio fit in beneficio , aut fit in persona,seu ad vitam.Primam quidem vnionẽ Papa facere potest si expediat,quòd si sine causa fecerit,facta tamen tenebit.Si tamen sic vnionem secundam in persona sine causa fecerit , vt prædiximus,& quoad fructus ,& quatenus est contra ius naturæ non sustinetur in foro conscientiæ.Quare ea plura beneficia sine causa possidens, non manet tutus in conscientia, sicut etiam securus in conscientia non manet ille curatus,vt antea diximus,qui curam habens animarum non residet sine causa iusta à residentia excusante , & etiam si mille se velit dispensationibus protelare , non est absol-

uendus,etiam si cõqueratur. ¶ Si autem beneficium obtinet simplex exigens residentiam dum sit alicuius momenti, si ei sufficienter non inseruit per se,vel per alium, nec etiam absolutione est dignus, quare sibi merito est deneganda. Si verò beneficium simplex sit, iam memini me dixisse in hoc casu, quod si substituerit aliũ dignum, ita vt nullum ecclesiæ detrimentum inde sequatur,quauis non sit in hoc omninò excusandus, quia de hoc non potest tam certo constare, tamen in hoc casu non videtur illi neganda absolutio: quia tunc per vicarium idoneum in simplicibus deseruire non ita videtur esse ex genere mortale, & tunc habet maxime locum dispensatio episcopi,vel Papæ, & si ecclesia non reclamat.Quæ licet fuerint antea à nobis dicta hæc rursus hic consulto epilogamus, vt memoriæ altius infigantur rursus repetẽtes, quòd sicut secundum Cõcilium Tridentinum priuilegiatorum super percipiendis fructibus in absentia causa est per episcopum approbanda,sic me consultore,& illorum causa non residendi, & an recte prouiderint per vicarios, erit examinanda & probanda, quia alioquin cæcus est quisq; iudex in propria causa.

¶ Sed & de canonicis, & choro addictis & habentibus in ecclesijs cathedralib⁹ vel collegiatis canonicatus, dignitates,prębendas,portiones,quomodo vigore cuiuslibet statuti,aut consuetudinis vltra tres menses abesse eis non licet quotannis, iam diximus ex Concilio Tridentino, sessione vigesima quarta,capitulo decimosecũdo, & sub quapœna eis residere præcipiatur, vide ibi vbi denuo notabis,cõcilium ibi adijcere quod distributiones, qui statutis horis interfuerint,recipiãt, reliqui quauis collusione aut remissione exclusa his careant iuxta Bonifacij,sed oppositum retro ex Nauarro dixeramus.

¶ At verò maximè memoriæ commendatione dignũ quod eod.cap adijcit concilium,scilicet quod omnes per se, & non per substitutos diuina compellãtur obire officia, & episcopo celebranti, aut alia pontificalia exercenti assistere,& inseruire, atq; in choro ad psallẽdum instituto,hymnis, & canticis Dei nomen reuerentur deuotè distinctèq; laudare. Quare nec tam liberè cum his prædictis beneficiatis ad hæc officia deputatis super eorum

non

non residentia per se potest episcopus dispensare, nisi forte quia ibi in fine adiungit concilium in hęc verba, interea episcopus non minus quam cum duobus canonicis, quorum vnus ab episcopo, & alter à capitulo eligatur, in his quæ expedire videbũtur, poterit prouidere, prouideat episcopus cum prædictis duobus canonicis, an ille qui per alium residet sufficienter satisfaciat sine læsione diuini cultus, aut ecclesiæ, alias non essent isti tam tuti in conscientia, cum secundùm concilium Tridentinum compellendi sint sua ministeria per seipsos obire.

¶ *An parochiam nactus ad sacerdotium promoueri non intendens, aut de hoc dubitans, aut hoc conditionaliter proponens teneatur restituere fructus, & quid de postea intendente, & si sit idem iudicium de alijs beneficijs.*

CAP. CV.

IAm cætera ad materiam de fructibus attinentia dubia prosequentes, illud haud intellectu facile primò hic agitandum proponimus, scilicet, an qui parochialem nactus est ecclesiam ad sacerdotium promoueri non intendens, ex hoc defectu intentionis, restitutioni fructuum obnoxius fiat. Placet autem, antequam qualem difficultatem hæc quæstio præseferat, aperiamus, verba summaria textus. commissa. de electione in 6. prout in summario iacent subijcere. Quatuor enim iste textus edicit, seu insinuat. Primò quod quo ad pœnam priuationis rectoris parochialis ecclesiæ non promoti, requiritur quod annus integer sit complerus. Secundò quod annus ille non currit iuste impedito. Tertiò quod post priuationem ecclesia eidem conferri non potest. Quartò quod non promotus si eo animo receperat ecclesiam, vt fructus anni perciperet, tenetur ad restitutionem ipsorum. & qui ea mente contulit ecclesiam, tenetur seruare indemnem. Vbi in textu quoque hæc verba habentur, cæterũ si promoueri ad sacerdotium non intendens parochialem receperis ecclesiam, vt fructus ex ea per annum percipias ipsam postmodum dimissurus, nisi voluntate mutata promotus fueris, teneberis ad restitutionẽ fructuum eorundem, cum eos receperis fraudulenter.

Qō.1. ¶ Verbis igitur textus præmissis, difficultatis nexus hic detegitur in hac quæstione, an qui à principio voluntatem habuit suscipiendi presbyterium cum parochialem suscepit ecclesiam, si postea ea voluntate mutata beneficium sibi retinuit, teneatur fructus ex nunc mutatæ voluntatis receptos restituere, & an etiam ad perceptos ante mutatam voluntatem restituendos astringatur: cum voluntatem suscipiendi presbyterium postea deponens mutauerit. ¶ Et quidē in hac quæstione Panorm.[a] Sylvest.[b] Gabriel[c] Sotus[d] Frater Iosephus in suis floribus, in materia de restitutione in quæst. de restitutione faciendā propter negligentiam ecclesiasticorum, frater Ioannes de la Peña in quibusdam scriptis, quæ nomine eius circumferuntur super secundam secundæ D. Thom. in materia de statibus: omnes ij tenent affirmatiuam, scilicet illos fructus esse restituendos ab illo, qui licet bono animo suscipiendi præsbyterium, beneficiū suscepit parochiale, tamen postea mutato animo talē deposuit voluntatem, hácque sunt adducti ratione, quia parratio est de acceptione beneficij parochialis sine animo suscipiēdi presbyterij ordinem, & de eius fine tali animo retētione, vt illic scitè notat glossa, ergo si qui sine animo presbyterium suscipiendi, parochialem ecclesiam suscepit, fructus perceptos nisi voluntate mutata promotus fuerit, restituere tenetur: ergo pari ratione, qui ex bona in malam voluntatem non suscipiendi talem ordinem mutatus est, fructus tenebitur restituere.

a *Panorm. in cap. relatum. de cleric. non resid.*

b *Sylvest. verbo, Beneficium. 3. q. 2.*

c *Gabr. in 4. dist. 15. q. 8. art. 3.*

d *Sotus de iust. & iure. lib. 10. q. 5. art. 6.*

¶ Et confirmatur, quia ratio huius restitutionis redditur in textu, scilicet cum eos receperit fraude, fraudulēter autem dicitur eos recepisse, quia sine animo presbyteralem ordinem recipiendi eos fructus recepit, at eundē animum non recipiendi presbyterium habet hic postquam pristinam commutauit bonam voluntatem, agit ergo fraudulenter, sicut & alter.

¶ Secundò in gratiam prædictæ affirmatiuę opinionis horum doctorum arguitur, nam ratio inducendi obligationem restituendi fructus in primo casu, cum à principio presbyterium suscipiendi non habuit animum, est vt ecclesia seruetur indemnis, quam ibi à scienter conferente huic non intendenti sacerdotium assumere, indemnem iubet

iubet textus seruari, sed ita damnã patitur ecclesia, quãdo ab initio susciputur à nõ intendente presbyterij ordine initiari sicut ab eo qui id à principio intendens, in contrariũ mutatus est animum, ergò vt ecclesia seruetur indemnis, perinde iste secundus tenetur restituere fructus, sicut & alter, qui ab initio malum habuit animum.

¶ Et patescit vltimò ex ratione F. Ioseph, quia vtrobique eadem interuenit iniustitia, sine debito animo à principio parochiale beneficium recipiendo, siue sine debito animo postea retinendo. ¶ Post tantam authoritatem doctorum, eorúmque hic allatas rationes solus Nauarrus in Sum. Lat. cap. 25. num. 118. cum alias, vt ibi ipse fatetur visum sibi fuerit idem esse iudicium, quoad restitutionem fructuum, & de accipiente ecclesiam parochialem sine animo recipiendi ordinem presbyteralem, & de recipiente cum tali bono animo debito, & postea illum mutante hic tandem contra horum omnium sententiam mutat & suam, quam antea tenuerat dicens, quod contrariũ de rigore iuris videtur esse dicendum, scilicet quod licet ille qui sine animo initiandi se ordine presbyterali, susscepit beneficium parochiale, ad restituendos perceptos fructus in conscientia sit astrictus, tamen ille qui debito animo ad parochiale beneficium est promotus, si postea recipiẽdi sacerdotalem ordinem reuocauerit voluntatem, non ideo ad restitutionem fructuum sit obnoxius.

¶ Et ne temerè hanc de nouo amplexatus esse sententiam videatur, suas quoque adducit rationes, quibus eã tutatur primò, quia hæc obligatio papalis, restituẽdi fructus iniuncta est propter malitiam, & peccatum, & fraudem, at maior fraus est, maiusq; peccatum peccat, quia ab initio huiusmodi contrariam intentionem habens, parochiam gubernandam accipit, quam qui cum bona intentione accipiens, postea cum mala eam commutauit vt patet ex se, ergo non ita priuatione fructuum est dignus secundus, nec perinde tenetur illos restituere, ac primus qui magis peccauit per fraudem.

¶ Et confirmatur, quia cum hoc decretum cap. commissa pœnale videatur, non videtur extra suum casum extendendum præsertim sine rationis paritate, aut maioritate. l. præses. ff. de pœnis, & ca. de pœnis. dist. 1. & textus

cum ſolum agat de accipiẽte malo animo.ſequitur quod bono animo accipiens, licèt poſtea ceperit malum ſub obligatione textus de reſtituendis fructibus non cõprehendatur.

¶ At iam quia plura circa hanc quæſtionem perſtant enodanda dubia,opus eſt vt primo hoc expeditum relinquamus.Igitur pro deciſione quæſtionis, dicitur licèt à prima facie, affirmatiuæ opinionis contra Nauar.magis ponderare videantur rationes, per has tamen propoſitiones eos aliqualiter concordantes duximus reſpõdendum.

¶ Sit igitur prima propoſitio.Qui ſine animo ſuſcipiendi ſacerdotalem ordinem, parochialem eccleſiam ſuſcepere,fructus perceptos reſtituere tenentur, niſi voluntate mutata ad ſacerdotium intra annum promoti fuerint.Patet hæc concluſio,quia ipſiſſima diffinitio eſt quæ continetur, in cap.commiſſa. de electione. lib.6.§.cæterùm Intelligitur hæc concluſio de parochiali eccleſia, quę curam animarum habet annexam.Secùs de collegiata, vt habet illic gloſſa,& ratio eſt, quia vt cauetur in dicto cap.licet de electione libr.6.eodem titulo tenetur eiuſmodi clericus in eccleſia ſua reſidere,per ſéque eccleſiæ ſuæ famulari, quod antequam ſit ſacerdos præſtare non valet, quo circa ita ſentiente Soto vbi ſupra, eadem lege comprehenditur epiſcopus.

¶ Secunda propoſitio Is qui cum animo debito ſuſcipiendi ordinem ſacerdotij ſacrum parochialem adeptus eſt eccleſiam etiam ſi poſtea mutet animum, ac mutata voluntate promotus non fuerit, non tenetur ad reſtitutionem fructuum, ante mutatam voluntatem perceptorum.Ita gloſſa ſuper cap commiſſa.de elect.in 6. verbo non intendens,cui hic accedo, quia hæc media via incedit.Et quia textus fundat ſe circa hanc reſtitutionem fructuum in eo quod fraudulenter, (vt textus ait)eos receperit,at hic cum ante mutatam voluntatem eos receperit, fraudulenter eos non recepit:ſed cum ſana voluntate talem ordinem ſuſcipiendi.& patet,quia ſi rationes Nauar. quid probant,hanc propoſitionem maxime probant.

¶ Tertia propoſitio.Si is qui cum animo debito ſuſcipiendi ſacerdotij ordinem ſacrum, parochialem nactus eſt eccleſiam,poſtea mutata voluntate priori, promotus

non

non fuerit ad sacerdotium, si tamen interim per illum annum vicarium substituit idoneum, & modo in eadem ecclesia, suæ satisfecerit functioni, ad nihil, vel parum fructuum perceptorum illo anno tenetur. Huic conclusioni cum his moderationibus fauent rationes Nauarri, & hęc moderationes, in parte rationes in gratiam contra riam tenentium opinionem allatas eneruant, nec credo ab hac sententia sic limitata tantopere dissentirent. Et patet ex glossa cap. commissa vbi sic ait: Si verò ille qui habuit ecclesiam parochialem habebat bonam intentionem, quia intendebat promoueri ad sacros ordines sed ex aliqua causa superueniente, non vult promoueri, quia forte eius frater antiquior vult promoueri, & ipse vult remanere in sæculo non tenetur ad restitutionem fructuum, hæc ait Glos.

¶ Et probatur, quia certum est, si in isto casu dato, fructus restituendi essent ab hac restitutione, quod ex his præstitit vicario à se substitutio deducendum esse secundum F. Ioseph um, ergo hanc partem restituere non tenetur. Sed probatur, quod neque residuam apud se remanentem restituere teneatur, quia tum pro functione sua, cui satisfecit in eadem ecclesia, eam retinere meretur: tum, quia propterea quod non fuerit functus officio sacerdotis intra illud annum: quo promoueri ad sacerdotium tenebatur e non meretur illos fructus amittere, cum alia obierit ecclesiæ munia interim, & satis illi erat in vltima hebdomada vltimi mensis anni computandi à die pacificæ possessionis, promoueri ad sacerdotium, quia iste ad sacerdotium non promotus, non nisi post lapsum annũ amittit ecclesiam, & post annum perceptos fructus, quod si reliquam partem hac ratione potest sibi vendicare, ergo parum, aut nihil tenetur restituere, quia si aliquid teneretur restituere, id esset vt ecclesiam indemnẽ seruaret, sed vt supponimus in hoc casu parum, aut nullũ ecclesia passa est damnum. ¶ De sententia vero contraria supradictorũ doctorũ dico, quod verba textus cum odiosa sint, & de casu isto vbi mutata est intẽtio anteà recta, expresse non loquantur, suæ sententiæ non suffragantur: ideò si sententia sua vera est, quod tunc ad aliquã restitutionem fructuum mutantes voluntatem, teneantur est, quando

e *cap. licet can. de elect. lib. 6*

illa mutatio voluntatis causa fuit alicuius subsecuti damni, vt quia iam ex tunc, ex quo cogitauit aliam institutionem vitæ, tepidus incepit esse circa suum officium, nec suum munus gessit, neque de interim prouidendo idoneo vicario solicitudinē debitam, neque de alijs pertinētibus ad ecclesiam habuit. Vnde subsecuta sunt damna.

¶ Ex hac, & præmissis propositionibus, consequuntur aliqua scitu digna corollaria. Primum, quod multo minus tenetur ad restitutionem fructuum iste iuxta hanc tertiam conclusionem limitatus, qui non mutauit debitam intentionem à principio habitam, sed de mutanda ea cæpit postea dubitare, ita Nauar. vbi supra qui id probat à fortiori ratione.

¶ Secūdò corollariè sequitur, quod & Nau. ait secon. suluisse, quod & expressit supracitata glossa, vel certe insinuauit, scilicet posse quem iuste accipere beneficium, animo vt dictum est satisfaciendi & infra annum presbyterij ordinem suscipiendi, cum proposito tamen, quod si frater eius primogenitus obierit mortē sine liberis, vel si adaugendum decus suum, aut suę familię, vel patrię expēdiret ducere vxorem, id faceret.

¶ Tertiò sequitur & aliud corollarium secundum Nauarrum, quod etiam, qui aliquod beneficium accipit animo illud relinquendi, si aliud pinguius sibi cōferatur, modo suæ functioni satisfaciat, quādiu primum obtinet, vel obtinuerit, restituendi fructus obligatione non tenetur, & cum ita hic asserat Nauarrus, videtur loqui de beneficio parochiali, nam de alijs iam pro comperto diffinierat hanc obligationem non inducere. Addit se hoc tenere quidquid dixerint Panormitanus in dicto c. relatū, & Syluester verbo beneficium. 3. quæst. 2. & Gabriel in quarto distinctione decima quinta, articulo tertio, quęst. octaua, qui sine textu, & ratione iusta obligant homines ad insolita, & nullo iure præcepta contra cap. consuluisti quarta quæstione 5.

¶ Idemq; censet esse dicendum de illo, qui accipit beneficium, cui non est annexus sacer ordo, animo firmo satisfaciendi quidem eius oneribus, sed nō ascendēdi ad presbyterium, nec ad alium ordinem sacrū, quia id nullo iure prohibetur.

¶ At

¶ At quidem hęc duo vltima corollaria, scilicet secundum, & tertium, si ea Nauarrus intelligat de ecclesijs parochialibus, sicut videtur intelligere, licet non se satis explicet, non trāseunt sine difficultate, quia nec facilia sunt creditu, & persuasu. Videntur enim inniti in illo fundamento, quod satis dubium est, an dubius, vel conditionalis animus ascendendi ad presbyterium, quo quis ab initio suscipit beneficium parochiale, fructuum restituēdorum obligationem inducat, vt si verbi gratia, tūc quis habeat animum initiādi se sacerdotio, nisi postea aliquid sibi occurrerit expedientius.

Qō. 2.

¶ Igitur dicturi circa hęc duo corollaria. 2. & 3. intellecta de parochialibus etimā ecclesijs (prout Nauar. videtur ea intelligere) quia de alijs non tantum hæsitationis erat, & iam dixerat suam sententiam, id dubij prius extricemus oportet, an talis animus conditionalis, aut incertus ad presbyterium ascendendi, restituendorum fructuū inferat necessitatem, vel nō, nam hinc clarescet quid circa prædicta illa duo vltima corollaria Nauar. 2. & 3. sit dicendum.

¶ Cum igitur Sotus, huius dubij meminisset, pro compertо tenet quod qui cum tali animo dubio, aut conditionali, suscipit parochialem præbendam, à restituendis fructibus non excusatur: nam sic Sotus ait, nota non intendens, quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio est animo. Nam qui hæsitat (inquit Sotus) non intendit, quo circa si pareciam suscipiens nondum de vita sua deliberauit: sed pendet in animo, vt si res alia via felicius succesſerit, habitui clericali sit renuntiaturus, profecto non tuta conscientia fructus recipit, Si autem intentionem habuerit suscipiendi sacerdotium sub conditione tamen, scilicet nisi per mortem primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quidpiam sæculare prosperē succesſerit, fortasse erit, qui dicat eum posse eosdem fructus ecclesiasticos percipere, eo quod conditionalis intentio quodammodo est intentio, at neq; huiuscemodi conscientiam sanam esse arbitror inquit Sotus, quia cum textus ait non intendens absolutam intentionē exposcit non incertam, aut conditionalem.

¶ Et ratio quoque suffragatur, nā qui absolutè percipit

fructus absolutã debet habere intentionẽ, alioquin fraudulẽter, vt ait textus eos recipit. Hæc Sotus qui ex professo cõtrariari videtur prædictis corollarijs vltimis Nauar.

¶ Post hæc supereſt, vt inter tantos hæroas, quamuis exiguus meam proferam ſententiam, quæ in duobus punctis perſiſtit Dico ergo primo, quod ſentẽtia Soti verior videtur ſtando in rigore iuris, nam ſi in rigore iuris perſtemus, abſolutam intentionem ſacerdotalem ordinem ſumendi, videtur exigere. Qualis non eſt prædicta intentio incerta, aut conditionalis, quæ in prædictis duobus corollarijs vltimis Nauarri continetur, quãare ſtdo in rigore iuris illa corollaria non ſunt abſolute concedenda.

¶ Secundò dico, quod innitendo æquitati quæ magis reſpicit rationem naturalem, ſeu piam intentionẽ legiſlatoris, quam legis verba, illa corollaria Nauarri cum moderationibus ſupradictis, forſitan poterunt ſuſtineri. Moderatio ſit, vt talis cum tali incerto, & conditionali animo parœciam ſuſcipiẽs interim, dum per illum annum à die ſuſceptionis pareciæ, in presbyterum non ordinatur, ſuę functioni in eadem eccleſia faciat ſatis, idoneumque ſubſtituens vicarium talem curam gerat, vt eccleſia indemnis ſeruetur: tunc ſi non reſtituat reliquam partem fructuum, præter eam quam conſignauit ſubſtituto à ſe vicario, non erit tantopere damnandus, quia intẽtio potiſſima Papæ illic eſt eccleſiam indemnem ſeruare, quæ in hoc caſu, indemnis cum hac moderatione ſeruatur. Nam poſt hunc primum annum, ſi de facto ordine ſacerdotali, intra eum ordinatus non fuerit, cum per caput licet canon, de elect. lib. 6. perdat illã & fructus eius poſt eiuſmodi annum amittat, ab obligatione reſtituẽdi fructus poſt annum perceptos, non exoneramus, & ſic aliqualiter in hoc ſenſu, & cum hac limitatione illa corollaria Nauarri ſuſtinemus ſequẽdo intentionem textus, & legiſlatoris, magis quam verba, & de ſola æquitate loquẽdo.

¶ At quando dubio animo parochiale beneficium adiuit, ab obligatione reſtituendi, fructus nõ eſt excuſandus Nam Sotus ita tenet, & ratio eius ſufficienter id probat, atque Nauarrus in ſuis corollarijs ſolùm adhibet exẽpla, (vt approbaret) de his qui conditionali animo parochiale beneficium ſunt amplexati & quãuis cõditionalis

animus

animus dubium,& incertitudinem importet,sed non tan topere indifferentem reddit talem parochum ad promo tionem presbyteratus,sicut merum dubium, vbi ipsemet parochus non inclinat magis in vnam partem, quam in aliam,sed in æquilibrio manet.

Q6.3.

¶ Ad hæc & illud dubium huic confine haud dignum est,quod aspernatur an qui ab initio cum susciperet paro chiæ titulum,& possessionem, animo suscipiendi præsby teralem ordinem caruit, si postea mutata voluntate pro motus fuerit,possit fructus ante acti temporis recuperare. Super qua quæstione Sotus quod parenthesis illa textus, nisi voluntate mutata promotus fuerit, non sic astutè in telligenda est,quòd cũ voluntate mutata ad sacerdotium promotus fuerit, possit fructus illius temporis recupera re,quo propositum sacerdotij nõ habebat,sed quod cùm proposuerit promoueri,iam inde illos suos faciat.

¶ At existimo non astutè intelligi illam parenthesim nisi voluntate mutata fructus sic retineat, quos tempore quo caruit debito proposito, ante mutationem voluntatis percepit. Imo superstitiosè Sotus textum intelligit, & rigidè & contra glossam ibi,capit.commissa.verbo mutata,& cõtra regulam canonistarum,quia secundũ Glos sam,hic per mutationem voluntatis intra annum, fraus purgatur,sicut & mora interdum purgatur.de locat.cap. potuit, & infra de regulis iuris.mora.Si autem post mu tationem voluntatis,& post promotionem intra annum, mora,& fraus purgatur,ergo iam receptos fructus potest sibi retinere,alias non purgaretur fraus aut mora.

¶ Et secundò patet contra Sotum,quia secundùm re gulam iuristarum exitus expectatur, cum vitium cõsistit in animo, alias expectatur initium.suprà de rescriptis, si eo tempore,& suprà eo.dudum.1.si igitur cum vitiũ con sistit in animo exitus expectatur, & exitus fuit bonus, quia mutabit indebitam voluntatem in bonam, ergo ad restituendos fructus perceptos iam ante mutationẽ volũ tatis,nõ est damnãdus:quia alias exitus nõ expectaretur.

¶ Igitur secundum glossam, si pro motus fuerit intra annum purgatur vitium in vtroque, scilicet in fructibus perceptis,& percipiendis,ita sub aliorum censura præser tim si damnum non obuenit ecclesiæ.

¶ De

¶ *De coniugatis, de simoniacis, de non promotis clericis ad ordines, de ducentibus vxores, an teneantur in conscientia restituere fructus præbendarum.*

CAP. CVI.

IAm subinde accessoriè ad prędictam quæstionem, quę rẽdum venit, an dispositio istius canonis commissa. §. cæterùm, vbi cauetur, quod tenebitur ad restitutionem, qui non intendens promoueri ad sacerdotium parochialem, suscepit ecclesiam, nisi mutata voluntate ad sacerdotium promotus fuerit, inducat obligationem in conscientia fructus restituendi, etiã ante sententiã condẽnationis.

Qó.1. ¶ Et perinde quæritur de illa dispositione. Licet canon. de electione lib. 6. vbi decernitur, quod qui post obtẽtam ecclesiam parochialem, & habitam illius possessionem pacificam, non promouetur ad presbyterium intra annum, & eo lapso illam retinet, & non relinquit illam, peccat, quia ipso facto illam perdit post lapsum anni, & fructus illius amittit, an sic sit pœnalis, quod in conscientia ante condemnationem ad vtrumque non obliget. Et videtur quod ante iudicis sententiam in conscientia talem obligationem non inducat, quia secundum iuristas, & Nauarrum in commento c. fraternitas. 12. quæstione secunda, & in rubrica de pœnitentia. & alios sæpe pœna temporalis etiam ipso iure incursa non debetur in foro conscientiæ ante sententiam, ergo neque pœnæ indictæ de restituendis fructibus in allegatis capitulis.

¶ Nihilominus respondetur cum Nauarro, & cum Soto, & cum fratre Iosepho, & cum communi, quod in vtroque quæstionis casu, & in alijs similibus ante condemnationis sententiam restituendi sunt fructus, scilicet in casu cap. commissa. § Cæterum, & in secundo casu cap. licet canon. Post annum lapsum ex quo non factus est presbyter, & dimittendum est beneficium, & fructus restituendi ante expectatam iudicis sententiam.

¶ Neque obstat illa regula generalis quod pœna temporalis ipso iure incursa, non debetur in foro conscientię, quia hæc regula non procedit, neque habet verum cum contrariũ constat de mente legislatoris, vel cum non im-

ponitur

ponitur propriè, vt pœna, sed vt quædam cõditio, vel modus rei traditæ, vt cum testator relinquit aliquid alicui, vt quippiam faciat, alias perdat legatũ iuxta Panormitanum communiter receptum super glos. verbo, adijciens, in cap. Raynaldus. de testamentis, & in proposito constat ex stilo, mentem pontificum statuentium, vt illo, vel illo casu vacet beneficium ipso iure esse, vt mala conscientia reineat, qui illud ita perditum retinuerit, & fructus non restituerit, eo quod beneficia conferantur quodammodo sub illo modo, vel conditione, tacitè vel expresse, vt docet Nauar. [a].

¶ Potest autem episcopus vt prædiximus ratione studij dispensare, ne intra 7. annos ad presbyteriũ suscipiendum teneatur, modo intra annum, quo presbyter fieri debeat, subdiaconus fiat cap. cum ex eo. lib. 6. de electione. Quæ tamen dispẽsatio nihil prodest ei, qui ad studẽdum non proficiscitur iuxta Syluestrum, iuxta mentem textus verbo insistentes, & quæ in eo dicunt Archidiaconus & Ioannes Andr. cui supra addidimus Conc. Trid. [b] iussisse, vt promotus in episcopum intra tres menses teneatur consecrari sub pœna perdendi fructus ipso iure, & intra alios tres sub pœna perdendi ipso iure episcopatum.

¶ Porro alia quæstio prædictis veluti appendix, & affinis hic intermittenda nõ est, an ille qui sine animo ascendendi ad presbyterium, quoduis aliud beneficium non curatum accepit, fructus restituendi obligatione implicetur. Nam glossa in cap. prælatum. de clericis nõ residẽtibus, talem ad restituendos fructus teneri, sensit, & clarius ibi idem tenuit Panorm. nihilominus Nauarrus contrarium tenet asseuerans contrarium ex iure verius esse, quia cum dictum caput commissa. pœnale sit extra suum casum non debet extendi præsertim sine rationis identitate, vel maioritate, qualis hic non est. l. præses. ff. de pœn. & cap. pœnæ. de pœnit. dist. 1. huic sententiæ Nauarri subscribunt Sotus in de iustitia & iure & F. Ioseph in suis floribus contra Gabrielem quem ibi idẽ ipse citat, & ita cum Nauarro, & his tenendum plane est.

¶ Iam & alia minutiora circa hanc materiam dubia emergunt, quorum primũ sit, an peccent mortaliter beneficiati etiã simplicium beneficiorum, qui absque animo se initiandi

a *Copiosè huius rei memor est. Nauarrus Sum. Lat. capitu. 25. num. 117. & in cap. non liceat. 12. q. 2. & cap. Fraternitas. 12. q. 2.*

b *Sess. 23. cap. 2. de ref form.*

Qõ. 2.

c *Summa Lat. c. 25. num. 117.*

Qõ. 3.

se initiandi sacris, incedũt sine habitu clericali, & quidem Sotus [d] eos peccare mortaliter astruit, Nauar. quoque Sotum in hoc rectè dixisse ait, quod tales peccent mortaliter non in eo quod initiandi se sacris careãt animo, sed quia non deferunt clericalem habitum, sed vereor quod vtraque ratione peccent mortaliter, præsertim quando uli beneficio annexus est sacer ordo, & quia non initiatur tali ordine, ecclesia circa cultum diuinum altaris, notabilem iacturam patitur, nam iniustitia notabilis est recipere fructus & cum notabili cultus altaris defectu sui ordinis functioni deesse: licet verum sit quod supra Nauarrus asseuerat, non peccare mortaliter, nec fructuum perceptione priuari illum, qui accipit beneficium, cui non est annexus sacer ordo, animo firmo satisfaciendi quidem eius oneribus, sed non ascendendi ad præsbyterium, nec ad alium ordinem sacrum, quia id nullo iure prohiberur.

d *Sotus de iust. & iure. q. 5. art. 6.*

¶ Porro dubitari & hic, in ista materia de fructibus cõtingit, an coniugati accipiendo authoritate apostolica pensiones super beneficijs peccent mortaliter, earũ pensionum fructus recipiendo eosque restituere teneantur. At quidem Sotus loco citato, quia pensiones ex ratione legitima dandas esse censet, qua ratione legitima coniugatos putat carere, ideo eas accipientes sic à peccato mortali non excusat.

¶ At verò Nauarrus, [e] tanquam magis pius in coniugatos, eos nõ peccare ait, si authoritate apostolica eas pẽsiones accipiãt, propter rationes quas affert, tũ, quia id nõ est contra ius diuinũ, tum, quia Papa potest applicare fructus beneficij de cõsensu beneficiarij illis pijs operibus, quibus potest ipse beneficiarius & cõstat eũ posse illos applicare cõiugatis egẽtibus, igitur tales coniugati possunt licitè authoritate apostolica, eas pẽsiones super beneficijs accipere non quocũque modo neque ad põpã, & luxum sed tantũ modo in sustentationẽ suo statui necessariam.

e *Summa Lat. c. 25. num. 119.*

¶ Secundò Nauarrus quasi adhibens granum salis circa hanc licentiam ait, quod papa raro, & nunquã sine magna causa, pensiones has coniugatis concedere debet ob scandalum quidem, quod inde oriretur. arg. cap. nihil de præscript. & quia sæculares cum semel arripuerint anfam

exigen-

exigendi huiusmodi pensiones ex gratia, ecclesias, & beneficia volunt perpetuò sibi quodam iniquo iure facere tributaria.

¶ Hinc ex prædictis tertiò inferens corollarium infert Nauarrus sic, consequens esse posse quem iustè gaudere pensione à Papa sibi constituta, non seruiendo ecclesiæ, licet contra tenuerit Sotus. Sed in hoc ego puto cautè esse ia his concessionibus ambulandum, ne dum piè hęc existimãt causæ, pedetentim bona ecclesiastica fiant profana, quod & censuræ papæ vicarij Christi, sicut & cætera mea asserta omnia relinquo.

¶ Insuper, & circa fructus ecclesiasticos accedit & aliud dubium, illud nempe est an beneficiarius minorum ordinum tantum, si duxerit vxorem beneficium amittat, ueque eius fructus. Qõ. 4.

¶ Respondeturi igitur ad hanc quæstionem primo, duximus respondendum, quod beneficiarius minorum ordinum tantum, si cõtrahat matrimonium per verba de præsenti, ipso iure amittit beneficium adeo, vt non recuperet illud quamuis vxor ante cõsummatum matrimonium religionem ingrediatur, secundum omnes, & Nauarrum, f Quod autẽ ipso iure in hoc casu amittat beneficiũ, patet ex mente glossæ & communis in capite primo, de clericis cõiugatis. ¶ Sed quia sic cautum est iure, manifestum est post tale matrimonium per verba de præsenti contractum peccare retinendo beneficium.

f *Sum. lat. cap. 125. num. 120.*

¶ Interim istinc pullulat, & aliud dubium, quid si tale matrimonium ob aliquem defectum extrinsecum veluti consanguinitatis, aut affinitatis non valuit, fuitque nullũ an tunc talis beneficiarius in minoribus constitutus ipso iure beneficium amittat. Qõ. 5.

¶ Ad hoc dubium respondemus, quod est secundo dictum, quòd etiam in hoc casu ipso iure beneficium amittit dummodo quamuis non valuerit, consensus interuenerit, vt declarat Panorm. in. d. cap. 3. colum. 3.

¶ Porro an amissio beneficij incurratur ipso iure, si beneficiarius cõtrahat spõsalia, si roget aliquis, huic respõdemus per tertium dictum quod secũdum omnes per sponsalia contracta de futuro beneficium tale à beneficiario in minoribus constituto non amittitur ipso iure.

¶ At

Qō 7. ¶ At si de cōstituto in sacris hæsitauerit aliquis an per matrimonium etiā per verba de præsenti à se contractum beneficio suo ipso iure,aut facto maneat priuatus,dicitur ei vltimò, quod eiusmodi in sacris constitutus per hoc non est ipso facto beneficio priuatus, quia is non perdit beneficium ipso facto,quamuis eo priuari possit, vt glossa contra Panormitanum communiter recepta diffinit.

Qō. 8. ¶ Insuper & de symoniaco symoniacè adepto beneficium dicendū est,an is tā beneficiū quàm eius fructus ipso iure restituere teneatur. Sed quia ex professo hanc de symonia materiam non pertractamus,breuiter,& succincte,ab hoc dubio, nos explicamus dicentes cum Nauarro. [g] Primò quod licet peccet mortaliter clericus,quoad beneficia,qui per symoniā vult quærere illa,siue talis symonia sit mentalis,siue conuentionalis,siue realis,excommunicationem tamen,& obligationem restituendi euadit, nisi symoniam commiserit realem, scilicet cōpletam ex vtraque parte,per receptionem beneficij,& dationem, seu actualem solutionem pretij.

g *Summa Nau. c. 25. num. 112.*

¶ Ex quo corollariè sequitur, quod familiaris episcopi,qui constituta sibi certa mercede annua inseruit episcopo donec,ei episcopus beneficiū cōferat:nō tenetur beneficium post sibi collatum resignare,nec ad eius fructus restituendos tenetur:dum modo nullum pactū post illud collatum,de gratis seruiēdo intercedat,ita Nauar. [h] quia ex natura istius contractus non interuenit hic symonia ex parte episcopi, aut sua.In cuius confirmationem allegat Hostiensem [i] receptum per Ioan.Andream & communem,& ita secundum Nauarrum Maioris consentit Hostiensis existimans se contradicere illi.

h *Nauar. cap.25.nu. 113.*

i *cap.cum esset de Symonia.*

¶ Prætèrea vt omnia de resignatione beneficij, aut de restitutione fructus dubia cōtingentia referemus,quæritur,an qui per symoniā ab alio commissam in fauorem suum,adeptus est beneficium, obligatione teneatur resignandi beneficium,& restituendi fructus eius. ¶ Ad quæstionem ergo distinctius procedentes dicimus primò quòd per symoniam ab alio commissam, quam commisit in procurando beneficium, vel gratiam Petro, non in fauorem Petri,sed potius ad nocendum Petro,vel etiā non fecerit ad nocendum Petro,sed potius incōmodem illius

Qō. 9.

illius: si tamen Petro contradicente symonia commissa est, neque Petrus peccauit in mortaliter neque ad canonicè obtinendum illud beneficium inhabilis factus est. Patet ex cap. sicut. de symonia, vbi cauetur quòd non imputatur electo cõfirmato, si eo prohibente pro ipsius confirmatione pecunia data sit nisi postea consenserit pecunia soluendo promissa, aut reddendo solutam. Quare in isto casu retinere potest beneficium & fructus.

¶ Similiter, quia vt habetur cap. nobis de symonia. non est censenda electio simoniaca, quando electus symoniam ignorauit, & facta fuit in fraudem electi, & in eius dispendium talis symoniaca electio, ideo sic electus & beneficio potietur iustè, & fructibus.

¶ An vero antequam quis sit electus ad beneficium si eo reclamante daretur, pecunia electoribus an id obesset ei postea electo, quæritur & Glossa quidem super caput sicut. de mente Vincentij diffinit quòd obesset quidem ei, quia per pecuniam eligitur, nisi dantes hoc facerent in odium eius vt cap eo supra. Nauar. vero in hoc casu videtur tenere contrarium dicens etiam si simonia commissa sit non ad nocendum, sed ad commodandum sic promoto, si contradixit non obest. At huic sententiæ Nauarri non fauet ratio quæ in textu affertur, quia cum in valorem electi symonia commissa fuit istud factum non fuit factum damnosum insidias inimicopatrantis, sed ex alia parte Nauarri sententiæ illa ratio textus applaudere videtur, scilicet quod huic nihil debet ad culpam vel pœnam imputari, quia licet symonia commissa à parentibus pro obtinendis beneficiis pro suis paruulis filiis ignorantibus, ipsis filiis nescientibus imputetur ad pœnam, non tamen contradicentibus imputatur ad culpam, vel pœnam: quia aliud est & longè diuersum non præbere consensum, & aliud est expresse prohibere, & contradicere antequam fiat.

¶ Quare extimo sententiam Nauarri esse probabilem, scilicet q̃ huiusmodi symonia ab aliis commissa etiam in commodum contradicentis ante promotionem post promoto sit non obsit, ita D. Thom. [k] Si autem dum promoueretur sic per symoniam, id ignorat, licèt postquam resciuerit, existimo quòd talis symoniaca electio obsit sibi, nisi iuxta caput nobis, in ipsis fraudem facta, vel intenta, sit, vel iuxta Vincentium nisi etiam in odium eius fabricata fuerit hoc sub

[k] 2.2.q. 100. art. 6. ad 3.

[l] 2.2.q. 100. art. 6. ad 3.

aliorum censura nam & hoc insinuare Nauarrus videtur, ita D. Thom.[1]

[1] 2.2 q. 100. art. 6. ad 3.

¶Sed vt omnia dubia circa hunc articulum in medium aduocentur, quæritur an intelligantur prædicta asserta de alias nullum antea habente ius ad beneficium, an vero is qui antea ius habebat ad beneficium, si eo ignorante, vel scienter, & non contradicente per aliorum symoniam in suum fauorem commissam, seu vt certius, rectiúsque loquar si per alios eius redimentes vexationem pecunia data, tale adeptus fuerit beneficium, an poterit beneficio, fructibus eius gaudere. Respondeo fore dicendum, quod si iam integrum completúmque ius habet adquisitum tam per electionem, quàm per confirmationem, vel per præsentationem, & institutionem simul, tunc si impeditus iniustè à possessione adipiscenda, pr[illegible]ca assequenda per se, vel per alium pecuniam dederit in foro conscientiæ symoniacus non censetur, quia post ius acquisitum solum ad redimendam suam vexationem circa impeditam possessionem pecuniam contulit, & ideo non tenebitur in hoc casu fructus restituere neque resignare præbendam (quidquid sit de foro exteriori) in quo secundùm Nauarrum propter præsumptionem contrariam, forte ad resignandum, & restituendos fructus cogetur.

¶Secundò dicimus, quòd si non erat sic ius plenè acquisitum, sed solum habebat ius imperfectum, scilicet per electionem tantum ante confirmationem, tunc perstat determinatio ex illo cap sicut, quòd non imputatur electio, si eo prohibente pro ipsius confirmatione pecunia data sit.

Postremò & veritas illius dubij venit hic inuestiganda, an teneatur restituere fructus, & resignare beneficium ille, qui licet acquisiuerit illud aliqua se immiscente symonia nõ fuit causa quærendi illud, siue quia commissa fuit talis symonia cum vno ex multis electionibus, præsentatoribus, aut collatoribus quorum maior pars etiam isto pecunia subornato non eligente eum elegisset, præsentasset, aut ei beneficium contulisset.

Respondetur planè ad quæstionem, quòd in casu quo Simonia aliena non fuit causa quærendi beneficium, quia non obstante ista symoniaca alij quibus cum, non est contracta eiusmodi symonia (cum essent maior pars, illum nihilominus elegissent) non amittit titulum, nec fructus beneficij sic acquisiti.

¶Idem

¶Idem censet etiam Nauarrus in casu quo is cum quo admissa fuit talis symonia, non fuit ob eam principaliter motus, quamuis ob id pecunia data fuisset, vt dicit se resoluisse Nauarrus in cap. nobis. sequutus primam opinionem glossa in verbo interuenientè, per §. fina. 1. quæstione sexta. Hæc persuasus ratione quia non nocet coram Deo symonia, quæ vere non fuit causa quærendi beneficium quod sine illa æquè, atque cum illa quæreretur, ita habet illa prima opinio glossæ quæ limitatur ab Hostiense & Panormitano, & rectè quidem quoad forum exterius tantum per rationem Ioannis Andreæ. Tamen quo ad forum conscientiæ quod sola veritate nititur cap. tua. de sponsalibus, talis prima opinio glossæ non est limitanda: sed absolutè intelligenda, scilicet quòd in foro conscientiæ, licet pecunia vel data, vel promissa interueniat, si propter hoc ad eum eligendum electores non fuerunt mori quem alias electuri erant, non propter hoc in conscientia est electio viriosa. argum. C. si ex fal. instru. l. 3. & de re iud. cum. Sed de his satis quia cum pertineant ad materiam de symonia obiter sunt hic ad propositum ascita.

An ante legitimam ætatem suscipientes beneficium teneantur restituere beneficium, & fructus, & quæ nam sit legitima ætas, & an illegitimus beneficiarius teneatur restituere, vel in Ecclesiis patrum suorum habentes beneficia, vel sine canonico titulo.

CAPVT CVII.

POrrò vlterius procedentes, vsque ad exhauriendas omnes difficultates materiæ pergimus inquirere, an qui beneficium curatum suscepit sine dispensatione Papæ ante vigesimum annum cœptum fructus restituere teneatur. Dicendum est igitur ad quæstionem quòd cum collatio beneficij in hoc casu sit nulla vt patet capit. cum in cunctis §. inferiora de elect & tenetur relinquere illud, insuper & perceptos restituere fructus, nisi remedium dispensationis à Papa quærat ita Nauarrus [a]

¶Idémque censet ipse Nauarrus dicendum de eo, qui accepit dignitatem, aut personatum non curatum, excepto quod hos cum dispensatione episcopi post viginti annos completos aliquis obtinere potest. cap 1. de ætat. & qualit. lib. 6.

a Naua. cap. 25. num. 116.

lib.6. quos tamen annos viginti Concilium Tridentinum ad
b Sess.24. cap.12.de reform. 22. produxit.

Præterea subsequitur difficultas alia de qua se consultum fuisse Nauarrus ait an stante constitutione Synodali iubente vt obtinens beneficium presbyterale intra annum fiat presbyter in episcopatu Valentino, in quo per concursum dantur beneficia possit esse competitor ad presbyterale beneficium ibi aliquis etiam post Concilium Tridentinum licet nõdum eo pleuerit viginti quinque annos, & an si sic se introiecerit iste competitor, adeptúsque fuerit beneficium, teneatur illud resignare, fructúsque restituere. ¶ Circa hanc quæstionem, quia resolutionem Nauarri reputamus veram, neque in puncto ab eo recedemus Dicimus ergo in casu quæstionis quod talis esse potest competitor ad talem etiam parochialem præbendam etiam post Concilium Tridentinum, &
c Sess.24. cap.12. de reform. patet quia idem Concilium Tridentinum c statuit posse conferri beneficium curatum ei, qui attingit. 25. annum, & intelligitur concilium licet istum. 25. annum non compleuerit. Si autem secundum omnes eadem ætas ad presbyterale beneficium, & ad ordinem, sacerdotalem requiritur, igitur qui attingit. 25. annum licet illud non compleuerit, sicut potest iam presbyteri ordinem assumere, sic etiam ad parrochiale beneficium promoueri, & ad illud per concursum esse competitor.

Quòd autem nunc etiam post Concil. Trident. sufficiat attigisse 25. annum licet non fuerit completus ad obtinendum parochiale beneficium patet, quia iure antiquo ad obtinendum curatum, & ordinem sacerdotalem ista ætas sufficiebat, vt patet. cap in cunctis. § inferiora. de elect. & ei nulla parte derogauit Concil. Trident. nam ea parte, quia Concilium Tridentinum habet neminem ante vigesimumquintum annum ordinandum esse presbyterio. intelligendum venit de anno. 25 tantum cepto, licet non sit completus. Quia licet regulariter tempus positum in accusatiuo intelligatur de perfecto, & completo tempore secundum communem, quã Bald. Alex. & Ial. sequuntur in l. si cui. ff. de leg. 1. tamen contra tenet ibi Bart. cuius opinio sequenda est secundùm eosdem quando concurrit aliqua alia coniectura, ad intelligendum quod de cepto anno tantum loquatur lex, & talis est
c coniectura fauoris. Et certè huiusmodi coniectura interuenit in proposito, quia in ordinibus, & promotione ad parrochialem

lem præbendam fauor est, quod annus. 25. tantum ceptus, & non completus, sufficiens intelligatur. Et adhuc fortior alia coniectura concurrit quod ius antiquum solum requirebat tempus ceptum Clemen. generalem. de ætate & qualitat. cui iuri conciliandum post ius nouum, cum fieri possit. [d]

¶ Item quia mens Concilij Tridentini non fuit mutare annum ceptum in completum, sed numerum; ita quod vt antea sufficiebat, & requirebatur ad subdiaconatum. 18. annus, & ad diaconatum. 20 & ad presbyterium. 25, nunc requiratur ad subdiaconatum. 22. & ad diaconatum. 23. & ad presbyterium sicut olim. 25. & ita sicut potest quis fieri hodie subdiaconus in 22. cepto anno & diaconus in 23. cepto, ita potest fieri presbyter in 25 cepto, licet non sit completus. Tum etiam quia non obstat dicta constitutio Synodalis, quia etiam hodie potest quis intra annum à susceptis minoribus fieri presbyter. Si episcopo videatur id conuenire, sessio 13. cap. 11. de reforma. prouideri autem debet, vt is qui per concursum obtinuit presbyterale beneficium ordinetur intra annnm; quod si episcopus ad hoc noluerit suum præbere assensum; excusatur à pœna, qui obtinuit illud, quia iusto impedimento sine culpa sua impeditur: argumentum cap licet canon. & cap. commissa. de elect: lib. 6. iuncta gloss. memorabili, verbo, iusto.

[d] c. cum expediat de Elect: lib. 6.

¶ Accedit quoque & quæstio in quibus casibus, qui beneficium resignare testentur, & restituendi quoque fructus obligatione maneant deuincti.

¶ Ad quam dicimus primò, quod illegitimus qui absque dispensatione Papæ beneficium curatum accepit simplex sine dispensatione Papæ, aut episcopi, quia ista receptio prohibetur. cap. 1. & 2. de filiis presbyterorum. lib. 6 & quia ista receptio est nulla, tenetur illud relinquere, nisi dispensationem obtineat.

¶ Secundò addimus quod Concil. Trid. [e] statuit ne filij illegitimi clericorum habeant pensiones super beneficiis, quæ parentes eorum obtinent, vel alias obtinuerunt, nec etiam illa beneficia in ecclesiis, vbi patres beneficium aliquod habent, aut habuerunt quódque reciprocæ resignationes, quæ post hac à parentibus clericis in fauorem filiorum, aut alias fraudulenter fient ipsis nequaquam suffragentur, quin & omnis qui accipit beneficium aliquod carens qualitatibus, quas illud per fundationis suæ statuta, vel alia requirit, & pec

[e] ses. 25. apos. 5.

f *Beneficium Ecclesiasticum sine canonica institutione obtineri non potest. reg. 1. de reg. Iur. li. 6.*

car, & resignare tenetur, sess. 21. cap. 5. de reformat.

¶ Tandem ne per singulos diuersarum materiarum casus diuagemur statuamus regulam generalem multos comprehendentem casus, quod omnis qui sine titulo [f] canonico scienter accipit, aut tenet beneficium, & peccat mortaliter, & obligatione non caret tum relinquendi beneficium tum etiam fructus perceptos restituendi. Adiicimus quoque eadem obligatione implicari illum qui etsi à principio putauit titulum esse canonicum, sed postea resciens nō esse talem si illud non relinquit, peccat ex tunc mortaliter, quia ex eo tūc quo bona fides tenetur & illud resignare & fructus etiam stante bona fide perceptos adhuc perstantes, sed non iam durante bona fide consumptos, nisi tantum id in quo est ex eis factus locupletior, ita D. Thom. [g] & patet, hoc etiam cap. 1. de reg. iur. lib. 6. & ca. cum qui. de præben. & cap. 1. de eo qui mittitur in possessionem causa rei seruandæ eodem lib. cap. dilectus. 2. cum ei adnot. de præben. ita Nauarrus. [h] Et quia hic tandem suprema, & vltima manum huic nostro instructorio conscientiæ imponere duximus, & quia humanum ingenium errandi periculo subiectum est, & quia in hoc opere meum ingenium non errasse maximè optem, ideo si in aliquo lapsus fuerim, tandem omnia in hoc meo Instructorio conscientiæ à me dicta, & assertа sanctæ Ecclesiæ Romanæ censuræ corrigenda committo, sicuti & memetipsum: quia eam regulam infallibilem, & columnam & firmamentum esse veritatis cum catholicis omnibus esse confiteor.

g *D. Tho 2. 2. q. 100. art. 6. ad 1.*

h *Nauar. cap. 25. num. 114.*

SECVNDÆ ET VLTIMÆ partis Instructorij conscientiæ

FINIS.

ADMONITIO
AD LECTOREM.

DELECTANTVR multi in locorum communiũ congerẽdis copiis, quorum ſtudium vt laudabile, ita & ſummopere neceſſarium commendatur, ſed diuerſis diſtrahuntur affectibus, quidam enim ita ſibi confidunt ex hac locorum promptitudine, vt grauiſſimorum authorum lectionem negligent, illudque tantum curent quod memoriæ inuandæ rationem præbeat & ſi quando illos à numeri peritia excidere contingat, vix de materia ad dicendum propoſita quidquam decidere poſſunt, niſi prius ingentes voluminum aceruos reuoluant. Idcircò Caſtrenſis in l. Clodius circa finem de acquirenda hæreditat. miſerrimi ingenij eos eſſe putabat qui non niſi inuenta lege aut deciſione propoſitas quæſtiones noſſent definire. Eſt aliud ſtudioſorum genus qui ab ipſa prima libri pagina lectionem faſtidiant quod ab eorum iudicio aliena ſint ea tamen maximè curant quæ Terentianum Thraſonem imitãtur aut varios fumos pollicentur cùm intus nihil præſtent. Optimorum authorum libri Plutarchi conſilio aduerſus ſtoicos ἐκ περιόδου καὶ ἀρχῆς ἄχρι κορωνίδος, id eſt, ab ingreſſu & initio vſque ad coronidem legendi ſunt, antequam in his feratur ſententia. Vt ergo Lopæſiana Lectio te ci-

tiùs ad eius amplectenda pia munera faciliùs alliciat nos veluti in tabula eius precioſas merces oſtendimus hoc dilucido Elencho quem cum numero, partium capitum & foliorum tibi ſubiicimus. Sed ne inextricabili veluti locorum laberintho teipſum inuoluas, profuſiore rerum & materiarum ſerie poteris ad ampliorem & copioſiorem indicem confugere vltimum videlicet quem authoris cura & perſpicaci ingenio concinnatum retulimus, in quo nihil immutatum eſt, nihil adauctum, quod tuum deſiderium remorari poſſit. Et ne impenſius aut cum faſtidio quædam conquerendi daretur occaſio, illius prolixitati hac breuitate conſulimus & huius obſcuriorem fortaſſis ordinem ditiore & vberiore rerum omnium farragine compenſamus.

ELENCHVS

LOCORVM COMMVNIVM QVI IN PRIMA INSTRVCTORII CONSCIENTIÆ parte continentur.

A

Aceptum turpe. 107. 459.
Accepta sacrilegè restituenda. 144.630.
Acolytus. 9.68.
Adulterinus partus. 88.400.
Adultera quomodo recompensare teneatur. 89.403.
Adulter recompensaret enetur mario adulteræ. 90.404.
Adulter quomodo in vita vel morte restituere debet. 91.408.
Alienatio boni alieni. 95. 420.
Amor Dei. 13.87.
Attritio & contritio. 8. 52.
Aulicus. 23.126.

B

BAPTISMVS. 9.56.
Bellum. 61.311.
Blasphemus. 25.131.
Blasphemia. 51.263.

C

CARNIS delectatio. 75. 356.
Cessio bonorum. 119.505.
Charitatis præcepta. 40.216.
Chorea. 33.189.
Circunstantiæ confessionis. 29. 166.
Circumstantiæ peccatorum carnalium. 35.195.
Circunstantia complicium. 36. 210.
Cogitatio illicita. 2.8.
Concubinarij non absoluendi. 78. 371.
Concubinarij. 21.119.
Confessio. 15.92. & 18.100.
Confessoribus necessariæ animadversiones. 21.116.
Confessoris electio. 26.138.
Confessionis præambula. 28.151.
Confessio invalida. 38.212.
Contritio. 6.37.
Correctio proximi. 69.338.
Curiositas. 25.131.

D

DEBITI redditio inter conuiges. 79.372.
Debiti negatio inter coniuges qualis peccatum. 80. 375. 81. 377.
Debiti petitio ab vxore menstruata. 82. 380.
Debiti redditio in festis & alijs casibus. 83. 384. 84.

390.
Defensio iusta vel non. 62.313.
Defensio vitæ propriæ licita vel non. 66.318.
Depositi restitutio. 97.426.
Diaconus. 68.
Dispensatio. 28.
Dispensatio ad sacramentum Eucharistiæ 1.73.
Distributores bonorum communium. 127.542.128.543.
Dubium an excuset à restitutione. 25.132.

E

ECCLESIÆ reditus non alienandi. 140.608.
Emptio à Latrone. 94.418.
Episcoporum officium in Pauperes. 141.611.142.615.143.625.
Eucharistia. 11. 75.
Excusatio peccati. 3. 16.

F

FESTORVM observatio. 52. 266.
Fides. 41.219.
Fornicatio. 73.347.
Fructuum restitutio. 101.438.
Furtum. 29.410.
Furtum minimum. 93.414.
Furti declaratio. 100.434.

H

HÆRETICVS. 41.219.
Hæreticorum bona. 112. 476.
Homicidium casuale. 63.317.
Homicidium. 60.309.64.321. 65 325
Homicidij & occisionis restitutio quibus est facienda. 72.345.

I

IVRAMENTVM. 42.229.
Ignorantiæ species. 16.
Impedientes dona & legata, restitutioni an obnoxij sint. 126.537.
Impedimentum ad consequendum officium quodpiam. 122.515. ad beneficium. 125.532.
Incestus. 35.157.
Infidelis. 41.219.
Intentio mala nocendi. 123.520.
Intentionis defectus. 124.526.

L

LVXVRIÆ species. 73.347.
Lignorum Casortis. 149. 648.

M

MATRIMONIVM clandestinum. 85.393.86.395.
Matrimonij clandestini vsus. 87. 397.
Meretrix. 31.137.
Miles. 118.
Mulierum & virginum insequutio. 76.361.77.367.

N

NAVFRAGANTIVM bona restituenda 145.631.

O

OBLIGATIO dominorum erga seruos. 55. 83.
Obligatio erga proximum. 55. 285. 57. — 283.
Obligatio subueniendi proximo cum iactura vitæ vel non. 67. 332.
Occasiones peccandi 10. 108. 20. 3.
Occasionum peccandi fuga. 158. 297. 59. 301.
Officia secularia venalia exhibens restituere tenetur. 130. 561.
Oratio. 18. 96.

P

PASCVIS alienis pascentes. 150. 652.
Peccatum mortale & veniale. 11.
Peccatorum diuisio. 28.
Perimax. 41. 220.
Pietas erga parentes. 53. 272. 54. 278.
Piscatio. 148. 645.
Pœnitentia. 56.
Pollutio contingens in somnis aut aliter. 74. 352.
Præambula ad confessionem. 39. 215
Prædicator. 68.
Præscriptio. 133. 577. 134. 583. 135. 585.
Præscriptionis tempus 136. 589.

R

RESTITVTIONIS definitio. 96. 424.
Restitutionis obligatio. 98. 429.
Restitutio cui sit facienda. 103. 441.
Quantum restituetur. 102. 440.
Restitutio bonorum incertorum. 104. 444
Restitutio turpis lucri 105. 447. 106. 450.
Restitutio quo ordine sit facienda. 107. 463.
Quomodo sit restituendum. 109. 67.
Restitutio Iudicum & ordo restitutionis. 110. 469 111. 474.
Quando est restituendum. 133. 579.
Restitutionis excusatio 114. 481.
Restitutio bonæ suscepti in extremæ necessitate. 115. 483.
Restitutionis incommoditas. 116. 486.
Restitutionem quale damnum excuset. 117. 493. 118. 497.
Restitutionis dilatio. 120. 507.
Restituentem quæ causæ à peccato excusent. 129. 552.
Restitutionem ignorantia an excuset. 113. 567.
Restitutio incertorum bonorum. 137. 594. 132. 598. 139. 603.
Restitutio inuentorum. 146. 634.
Restitutio circa venationem. 147. 638.

S

SACER locus. 33. 285.
Satisfactio agenda pro vulnere inflicto. 71. 342.
Scandalum. 30 167.
Sigillum confessionis. 37. 208.
Solutio debiti facta per nuncium. 121. 515.

Sreprum

Stuprum. 36.266.
Stipendia Iudicum. 150.654.
Subdiaconus. 9.68.
Surdus & mutus. 12.85.
Sylua communis, & propria. 149. 650.

T

TAVRORVM agitatio 70. 341.
Tempora præscriptionum 136.590.
Turpe lucrum restituendum. 105. 449.

V

VENATIO. 148.641.
Vinum & Ebrietas. 74 353.
Vir frequentius debitum coniugij petens. 80.374.
Vir leprosus. 83.384.
Virgo precibus aut falsis promissionibus decepta. 76.363.
Vitæ alienæ subueniendum. 68. 316
Vota nouitiorum. 47.247.
Voti irritatio. 47.246.48.249.
Voti dispensatio. 49.254.50.257.
Votum inter coniuges. 46.245.
Votum & voti obligatio. 43.232. & 45. 240.
Vsus matrimonij clandestini. 87. 307.
Vxor contrahens secundas nuptias dubia de morte prioris coniugis. 81. 386.
Vxor menstruata. 35.200.82.380.
Vxor adultera. 82.382.
Vxor impotens ad conceptionem. 79. 372.
Vxor puerpera. 83.385.
Vxores natura frigidæ. 82.382.
Vxorati concubinarij non absoluendi. 78.371.

POSTERIORIS PARTIS INSTRVCTORII CONSCIENTIÆ.

INDEX.

A

ACCEPTVM turpe restituitur. 29.171.
Accepta à filiis adducenda ad parentionem. 21.122.
Adulterantes literas publicas vel Papales. 43.260.
Aduentitium peculium. 22.129.
Ætas legitima ad suscipiendum beneficium. 107.676.
Alimentorum præstandorum obligatio. 19.114.

B

BASTARDORVM successio. 18.107.
Beneficiorum pluralitas. 101.618.
Beneficium acquisitum simoniacè. 106. 675.
Bonorum paternorum partitio. 21.122.

C

CAMBIVM pecuniarum. 65. 411.
Canonici persoluere debent horas canonicas. 96.592.
Conditionales donationes & promissiones. 28.159.
Censuræ Ecclesiasticæ. 10. 57. 172.
Clericus homicida tenetur restituere fructus sui beneficij. 63.576.
Clericus vsurarius celebrans fit irregularis. 85.535.
Clericus simoniacè beneficium adeptus. 106.671.
Clericus aleator. 31.190.
Clerici coniugati. 106.668.
Clerici titulares an obligẽtur ad recitandũ horas canonicas. 94.580.
Clerici beneficiati qui non promouentur ad sacros ordines. 106. 669.
Contractatus assecurationis nauium & vitæ hominum. 73.455.
Custodia depositi. 48.291.

D

DOMINI participes & opiculares in ferendis damnis. 16.95.
Defiandatio in tributis, principibus infidelibus debitis. 39.230.
Depositum an possit retineri indebiti recompensationem. 47.285.
Depositi custodia. 48.291.
Depositum & commodatum. 46. 283.

Diuisio

Diuisio bonorum lucratorum inter coniuges. 91.568.
Dispensatio in pluralitate beneficiorum. 102.636.
Dispensatio iniusta pluralitatis beneficiorum. 103.646.
Dispensatio clerici irregularis. 85.535.
Dolus verus & latissima culpa. 45.267.
Dolus leuis & lata culpa. 46.276.
Donatio iniustæ causæ. 3.21.
Donationes dubiæ. 29.167.
Donatio extorta. 7.38.
Donatio inter coniuges. 122.126.
Donationes gratiosæ. 20.119.
Donatio & promissio. 27.154.
Dos inofficiosa. 25.144.
Dotis repetitio. 11.67.

E

ECCLESIASTICORVM immunitates. 40.235.
Ecclesiasticarum rerum locationes. 49. 301.
Emptores redditum Ecclesiasticorum 57.345.
Emphiteusis. 68.427.
Equus locatus. 52.317.
Exemptio à tributis. 41.245.
Excommunicatus vel suspensus beneficiarius tenetur ad restitutionem. 92.397.
Excusationes legitimæ non residendi. 99.614.

F

FALSARII. 42.248.
Falsarij scripturarum. 43.260.
Filij clericorum. 18.109.18.110.
Fructuum restituendorum cautelæ. 90. 561.
Fructus incerti empti. 91.567.
Fructuum diuisio. 26.148.
Furtum minimum. 13.77.

G

GABELLÆ. 40.286.
Gratiosa legata. 20.116.

H

HOMICIDA secretus. 93.578.
Horis canonicis obligantur præstimoniarij & pensionarij 95.585.

I

IGNORANTIA probabilis. 45.270.
Ignorantia excusans. 45.275.
Impositiones tributorum. 37.217.
Incendij restitutio. 3.21.
Inquilinus. 51.309.
Interesse duplex. 61.376.
Inuentorum restitutio. 1.9.
Iudex corruptus. 29.167.

L

LANARVM venditio. 65.406.
Laudemium possessionis Emphiteuticæ. 68.430.
Legata pia. 14.81.
Lex Matritia de dotibus filiarum. 25. 142.
Literarum clausarum apertio. 45.261.

261.
Locatio domus meretrici. 51.309.
Locatio rei vitiosæ. 52.315.
Locatio operis pro diuinis officiis. 51. 309.
Locatio & depositio. 55.266.
Lucro cessanti conditiones necessariæ. 62.383.
Ludens vi & importunitate compulsus. 34.197.
Ludi deceptio. 35.205.
Ludus. 31.181.
Ludi & aleæ lucra restituenda. 33. 190.
Lupanaria. 51.312.
Lusorum susceptores. 32.188.
Lorum cessans. 61.374.

M

MALVM minus an sit consulendum ad vitandum maius. 84.518.
Mendacium. 11.64.
Mercator. 63.387.
Mercenarij stipendium. 8.44.
Mineralia auri & argenti. 2.18.
Mercium precia. 64.395.
Monitio pro rebus subtractis. 9.53.
Montes pietatis. 59.359.
Mulierum turpes amplexus. 56.337.
Mutuatio spontanea. 62.385.
Mutui securitas. 72 451.
Mutuarius. 55.332.

N

NAVTÆ & præfecti nauium. 78. 490.
Naturales filij. 18.106.
Nuptiarum sumptus. 22.129.

O

OBLIGATIONES restitutionem inter patres & filios coniuges & fratres. 18.104.23. 132.
Obligatio impignorationis. 53.319.
Obligatio famuli circa herum. 9. 53.

P

PACTA de retrouendendo. 77. 475.
Parochiæ beneficium. 105.659.
Paupertatis votum. 5.29.6.33.
Peculium Religiosorum. 4.24.
Peculium Castrense. 21.122.
Pecunia data electoribus dignitatis. 106.673.
Pecunia mutuata. 67.420.
Pecuniæ precio minuenda mutuatio. 78.488.
Pensio augenda ratione fertilitatis. 50.302.
Pignoratarij fructus. 53.518.
Pœna commissi. 68.428.
Ponderum & mensurarum falsitas. 43. 251.
Possessor malæ fidei non præscribit. 87. 543.
Possessor male fidei ad restitutionem tenetur. 88.550.
Possessor bonæ fidei facit fructus suos. 86.537.
Promissionum & stipulationum obligatio. 30 173.
Promissiones. 27.57.
Pignus dotale. 60.368.

R

RECOMPENSANDI causæ. 9.51.
Receptatores furum & latronum. 17. 103.
Redemptio captiuorum. 3.23.
Residentia in beneficiis. 97.598.
Residentia ministrorum sæcularium Reipublicæ. 100.621.
Respondendum Iudici percunctanti 11.65.
Restitutio inter patres & filios. 23. 132.
Restitutio inter coniuges. 24. 135.
Restitutio deceptionum in contractibus 43.257.
Restitutio fructuum beneficij Ecclesiastici. 92.570.
Renelatio furti boni alieni. 9.58.

S

SIMONIA. 106.670.
Spectacula Theatralia. 31.185.
Spectacula. 31.185.
Suffragatores damni. 17.100.

T

TESTAMENTVM. 15. 90.
Testamentum loquela carentis. 26. 153.
Testes falsi. 11.64.
Testes priuilegiati. 9.59.
Testes in testamentis. 15.92.
Testium falsitas. 44.263.
Thesauri inuenti restitutio. 214.
Tributa Gallinarum. 28.225.
Tributa, & vectigalia. 36.111.

V

VENDITOR ligni vitati. 88.554.
Venditio tritici. 66.415.
Viarum, pontium, murorum, fortium ac puteorum instructio & ædificatio. 40.238.
Voluntas testatoris. 29.167.
Vsuræ varij casus. 57.345.
Vsura ratione anticipatæ solutionis. 74. 459.
Vsura in mutuatione facta. 75. 466.
Vsurarium Dominium. 79.482.
Vsurarij hæredes. 80.502.
Vsurarij filij. 81.511.
Vsurariorum ministri, curatores, negotiorum gestores, famuli, & mediatores. 82.516.
Vsura prohibita iure naturali. 54. 330.
Vsuræ & eius diffinitio. 52. 325.
Vsura quid Hebræis quid Græcis. 54. 331.
Vsuræ remissio pro iniuriis. 56.340.

QVO TE INDEX PRAESENS STVDIOSE LECTOR MANVDVCAT AD EAM, AD-inueniendam quæstionem quam inuestigare velis ad monitum te in præsentiarum esse cupimus, quod cum liber hic instructorium conscientiæ nuncupatur, duabus constet partibus primam eius partem, per has notas. 1. p. ante numerum paginarum contentas tibi designamus, Secūdam vero eiusdem libri partem identidem per notas sequentes. 2. p. his autem notis supponimus numerum paginarum in quibus quod quærendum est continetur.

A

ATTRITIO quibus modis differat à cō tritione. 1 p. 52. 53.
Attritio ex viribus naturæ tantum elicita an sufficiens sit ad recuperandam gratiam cum sacraméto pœnitentiæ in re. 1 p. 53.
Attritio ex solis viribus naturalibus cū sacramento pœnitētiæ in re cōcurrēs an sufficiat ad eius validitatē. 1. p. 55. 56.
Qualis dolor sit attritio. 1. p. 53.
Attritio cognita an satis sit ad sacramentum baptismi, & pœnitentiæ, fructuosè suscipiendū late disputatur. 1. p. 56
Argumenta pro parte negatiua, ibi 57. eligitur opinio affirmatiua, ibi 58. soluuntur argumenta in contra. 1. p. 62.
An attritio cognita sufficiat ad baptismum. 1. p. 8. 56.
Et an ista attritio ad baptismū saltem requisita debeat esse impulsus Spiritus sancti, ibi 61. 67. & sequentibus.
An satis sit dolor naturalis, ibid. 62
An satisfit generalis, ibi. 61
An requiratur sit dolor formalis, ibi. 62. 63
Ibidem 65. & sequentib. soluuntur argumenta partis negatiuæ, & ibidem 65. & sequentib. soluuntur argumenta Nauarri, Victoriæ, & Soti.
Attritionem sufficientem qua possit absolui an ille peccator habeat qui pœnitet se sufficiētem pœnitentiam non habere curiosè disputatur. 1. p. 91. 92
Attritio an ratione sacramenti in re possit aliquo modo fieri contritio, 1. p. 99
Absoluendus non est peccator qui cum iactantia peccati cōfitetur. 1. p. 101
Audiendus an sit à confessore, qui solum ex quo cœpit exire à domo sua ad ecclesiam, cœpit memorare peccata, examinareque

naréque conscientiam. 1.p. 102.103
Admittendus an sit ad confessionem in aliquibus casibus, qui nullatenus examinauit conscientiam, 1.p. 122.103
Absoluendus an sit infirmus qui vexatus morbo nõ potest integrè confiteri, quid tunc agendum, ibid. 102.103
Absoluendus an sit qui agonizans subitò priuatus est loquela, et nullum peccatum in particulari exprimit, sed tantum signa contritionis ostendit, quid tunc agendum est, prima p. 103.104
Absoluendus an sit ille pœnitens qui non est paratus extirpare causas, aut occasiones peccatorum 1.p. 106
Absoluendus an sit, qui periculo peccandi mortaliter se exponit, 1.p. 107
Absoluendus ne sit, qui non abstinet ab occasione generali, quam ei præbet sua ars, vel officium 1.p. 130. et hoc limatius resoluitur. 132
Absoluendus an sit, qui ab occasione propinqua peccandi mortaliter nõ abstinet et qualis illa sit, 1.p. 106.107
Absolui vt possit licitè pœnitens an satis sit abstineat ab ea occasione tantum, quia ipse vel sui similes raro, vel nunquam vtuntur sine peccato mortali. 1.p. 113
Absolui an possint iuuenes, qui emendo, vel vendendo, vel aliter inter mulieres conuersantur, quibus cum frequenter peccant verbis, voluntate, & tactibus impudicis, etiam si animo abstinendi ab hac conuersationis occasione careãt 1.p. 155
Absoluendus ne sit fragilis pœnitens qui allegat necessitatẽ adeundi ad loca, vel societates, vbi sibi periculum peccandi mortaliter paratur, 1.p. 112
Absoluendus an sit qui domi habet fœminam, qua cum aliquoties peccauit, & quid de concubinariis iam emendatis & eadem domo manentibus. 1.p. 114.115
Absolui an possit fœmina, quæ sine causa vel cum illa, exiens domum in publicum per sui conspectum, procum fragilẽ in sui desiderium ruere facit. 1.p. 115.116
Absoluendi an sint qui bis, aut ter, aut pluries peccarũt cum fœminis domi retentis, si careant proposito eas à se abiiciendi. 117.118
Absoluendi an sint iũcti matrimonio qui cum impotentes sint ad copulam obscœnis se tangunt tactibus 1.p. 117
Absoluentes pœnitentes non euitantes occasiones peccatorum vitandas quot malorum causa sint in republica Christiana. 1.p. 124
Absoluendi an sint confessores, aut prædicatores qui causa conuertendi fœminas perdi-

tas, eas audiunt in cofessione, vel cũ eis confabulantur non sine periculo animarum suarum. 1.p 118.119
Absoluenda an sit cõcubina quæ parata est astare ęgrotãti cõcubinario sine animo peccãdi de cætero cum eo. 1.p. 120
Absolui an possit hospita excipiens hospites, quæ parata est recipere certum hospitem, quoc ſi pluries peccauit. 1.p. 120
Absolui an possint cognatæ, vel ancillæ, aut famulæ quæ rem habuere cum suis cognatis, heris aut dominis in eadem domo manentibus sine hoc quod separentur. 1.p. 121.129
Absolui vt licitè possint vxores, filiæ ancillæ, quæ non sunt sui iuris ad eas vitandas occasiones, quas domi offendunt, quis modus sit adhibendus, 1.p 142.123.
Et quid de aliis personis quæ sunt sui iuris, si has occasiones non vitent. 1.p 124 125.
Absolui an possint aulici non parati vitare periculum delectationis morosæ, & pollutionis quod soliti sunt sibi parare ex colloquiis cum domicellis aulæ regiæ, prima parte, 126.
Absolui an possint nobiles iuuenes gremiis puellarum reginæ procumbentes, & iuuenes rusticani cum fœminis manu apprehensis ducẽtes choreas, vnde sibi parant periculum animæ. 1.p. 127
Absolui an possint qui iũcti matrimonio ex impedimẽto occulto inualido coguntur simul habitare, non tamen sine suo animæ periculo. 1.p. 127
Absolui an possint, qui nõ sunt parati abstinere ab esu calidarum rerum ingerentium sibi graues tentationes carnis impellentes ad peccati consensum. 1.p. 127.128
Absoluendus an sit, qui paratus est amplexari fœminas iuxta consuetudinem patriæ, & cũ eis choreas ducere, vnde iam experientia teste periculum sibi parauit aut parat. 1.p. 128. 129.
Absolui an possint parati videre fœminas semiaccinctas in flumine lauantes, viros nudos natantes, & alios occasionatos ad lasciuiam generantes sibi periculum aspectus non cauentes. 1.p. 130 131.
Absoluendus ne sit medicus qui paratus est medicari manu tangendo partes secretiores ægras fœminarum, vnde persentit sibi graue animæ periculum. 1.p. 131. 132, vbi agitur de confessoribus patientibus periculum ex audientia confessionum. 1.p. 133 134
Absoluendi an sint in consuetudine iurandi perseuerantes. 1.p. 133.134 & quid de assuetis blasphemare ibidem. 135.
Absolutio cum ratione indi-

ſpoſitionis pœnitentis venit neganda, qualiter tunc circa pœnitentem ſe gerere debeat confeſſor. 1.p. 136.
Audiendus ne ſit in confeſſione ille qui ante dixerit ſe abſtinere à tali culpa mortali non poſſe. 1.p. 137.190
Abſoluendus an ſit pœnitens in caſu quo fundat ſe ſuper opinionem contrariam ad opinionem confeſſoris. 1.p. 137
Abſolutio religioſi iam ſemel expoſiti, ſed prohibiti à ſuo ſuperiore audire confeſſiones an ſit valida. 1.p. 139.140
Abſolutio an fuit valida, quam impendit religioſus apoſtata inſtitutus ab epiſcopo in curatum plebis. 1.p. 140
Abſolui an poſſint religioſi poſt cõciliũ Tridentinum à clericis ſæcularibus ſacerdotibus ſimplicibus in caſibus quibus ante conc. Trid. id poterant. 1.p. 140. & circa hoc de clericis ſæcularibus ibidem. 140 141
Abſoluendi licentia data à ſuperiori ad quid ſe extendat, an ad commutationem, diſpẽſationem vel votorum aut iuramentorum. 1.p. 142
Abſoluendi facultas circa caſus ſibi reſeruatos cõceſſa à ſuperiore an extendat ſe ad excõmunicationes ſibi reſeruatas abſoluendas. 1.p. 142
Abſoluendi religioſum proprietarium conceſſa à ſuo prælato facultas an ſe extendat ad hoc quod donatio facta ab illo proprietario religioſo teneat de cætero. 1.p. 142
Abſoluendi licentia conceſſa in præcipuis ſolennitatibus à prælatis, quo modo ſit intelligenda, & ad quid ſe extendat 1.p. 143
An ex confidentia iſtius licentiæ peccans ſit abſoluendus, ibid. 143 144
Amor honeſtus proximi quotuplex ſit, & amor humanus quotupliciter diuidatur. 273
Amoris ſuper naturalis proximi obiectum, & ratio formalis an diſtinguantur, 1.p. 274
Amor proximi ſuper naturalis, & naturalis in quo differant. 1.p. 274
Amare animam ſuam quomodo quis debeat, & animã proximi, 1 p. 276
Abſoluendi ne ſint concubinarij, & alij intra domum occaſionẽ habentes, 1.p. 115 & 314
Adulteram in caſu, quo ceno eſt pro futura teneatur ſe proderẽ in aliquo caſu cũ iactura ſuæ famæ, aut vitæ, ne defraudentur legitimi filij, 1.p. 400.401.403
Adultera quomodo recompenſare poterit legitimis filius defraudatis. 1.p. 403. Et an talis adultera adulterinũ in ſuo teſtamento poſſit appellare legitimum, ibidem. 404
Adulter an recompenſare teneatur marito adulterę pro dãno illi illato ex adulterino partu

&

& quando, & an insolidum. 1.p. 404 305
Adulter quomodo in vita, vel morte restituet 1.p.408. 409 Et an insolidum teneatur, ibidem 407.& an ipsa adultera restituente ipse liberetur, prima pars.409
Accepta sacrilegè an sint restituenda. 1.p.630 .vbi epilogatur antea dicta de acceptis ob turpem causam vel de impedientibus à consequutione officiorum, vel præbendarum. 631.632
Aues domesticæ seu columbæ columbarij an possint capi à quibuscunq, sine noxa restitutionis. 1.p. 635. 636.& quid de destructione columbarij, ibidem.636.657
Alere an teneatur vir fratres vxoris suæ,& alere an teneatur vxor parentes & fratres suos egentes, & alere an teneatur maritus, parentes, vxoris, aut vxoris filios ex alio matrimonio. 114
Alere an teneatur frater frarrem & quomodo. 113 & 114
Alere an possit vxor parētes suos egentes secretò eis subueniēdo, quando maritus ad id licentiam non præbet. 115
Accepta ex donatione pro patrimonio, ad cuius titulum aliquis ordinandus venit, si sub confidentia vt restituerentur sunt donata, an in conscientia sint restituenda. 569

B

Baptismus an sit conferēdus Dei qui natus est surdus & mutus inter infideles, & iam adultus euasit petitque baptizari, 1.p. 85.86
Blasphemia quid sit, & an sit hęresis, & an sit corrigēdus blasphemus cū nostro periculo à nobis etiam si non speretur emenda 1.p. 262.263
Blasphemādi modi pessimi recēsentur, et an subita expressione blasphemans peccet mortaliter. Et an in foro exteriori iste veniat puniendus, 1.p.262
Blasphemiæ inaduertētia in assueto blasphemare an excuset à culpa. 1.p. 262.263.
Blasphemia sit ne dicere per corpus Dei, vel pœnitet talē, vel sicut Deus est veritas, ibidem. 263
Blasphemia an sit maledicere creaturæ Dei, vt eius creatura est, & an blasphemia excusans simplices sit miscere cātilenas prophanas, & turpes in diuinis officiis, & cātibus 1.p. 263.264
Bellum iustum gerentes an indifferenter possint occidere omnes nocentes, & an iam captiuos, vel deditos liceat occidere. 1.p.311. & an bello innocentes liceat interficere, vel infantes Turcarū, vel fœminas infidelium. ibidem.
Bellare quando possint milites. 1.p. 311
Bello iusto captos Christianos

an liceat ducere captiuos, vel obsides frangentium pacem liceat interficere. 1.p.312
Bullæ Cruciatæ commissarius, an dispensare valeat cum his qui affinitatem habentes secretam contrahere matrimonium, & in quibus gradibus & quando, & quomodo. 1.p. 395
Beneficia ecclesiastica, an ex iustitia distributiua ministris ecclesiæ veniant applicanda 1.p.533.534
Beneficia ecclesiastica quomodo differant quoad distributionem ab officiis publicis reipublicæ. 1.p.546.547
Beneficiarij donantes profanè de redditibus ecclesiæ an teneãtur restituere, vel ipsi donatarij tales redditus, vel bona accipientes 1.p 626
Beneficiarij ecclesiastici, an superflua ad sui status decentiã teneantur de iustitia dare pauperibus. 1.p.611. per totũ cap. 141
An beneficiarij, & episcopi sint domini partis ex decimis pro suis vsibus deputatæ. 1.p.613 614
Bonorum temporaliumquatuor sunt genera quibus clerici fruuntur. 614
Bonorum ecclesiæ paritio, quo anno fuit facta ibidem 615. an dicta distinctio bonorum pro pauperibus, & fabrica adhuc perseueret ibidem. 615
Beneficiarij, & episcopi an obligatione iustitiæ, aut solius charitatis teneantur superflua sibi expendere in pios vsus 1.p. 620
Beneficiarij ecclesiastici quo nomine teneantur subuenire magis pauperibus quam sæculares. 1.p. 626
Beneficiariorum obligatio, qua superflua ad suum statum tenentur erogare in pauperes, vel in pios vsus, an sit obligatio de iure diuino aut de iure ecclesiastico. 1.p.622. pertinentia ad hanc materiam vide litera. E. dictione Episcopus.
Beneficium si quis renuntiauerit in alium sub spe percipiendi fructus, an licitè eos possit percipere. 2 p. 564.565.
Beneficium qui obtinuit pro 40. aureis quos putauit se dare pro bullis impetrationis beneficij, an teneatur restituere beneficium cum fructibus. 2. parte. 570
Beneficium siquis confessus est symoniacè obtinuisse vt alteri daretur, ex cuius manu rursus accepit eum pensione medietatis fructuum, an teneatur illos fructus dare alteri. 2.p. 572
Beneficium vt sibi conferretur qui consensit in certam pensionem an teneatur illam solvere, & alter possit illam recipere 574
Beneficij falso impetrati à Papa, qui vt impediret collationem &

& executionem, literas executoriales Papæ quibus citabatur impediuit earumque percussit latorem, an sit excõmunicatus excommunicatione cœnæ domini, & an hæc censura possit absolui per bullam Cruciatæ. 2 p. 573 574
Beneficiatus capellanus non recitans horas an teneatur fructus restituere. 2. p. 575
Beneficiatus homicida, aut publice criminosus an teneatur fructus beneficij restituere. 2. p. 576
Ad beneficiũ, vel ordines quis possit dispensare cum homicida voluntario. 2. p. 577
Beneficiatus homicida occultus ũ sine dispensatione de nouo obtineat beneficium, an fructus faciat suos. 2. p. 578
Beneficiati symoniaci, vel non ordinati vel coniugati an teneantur restituere fructus in conscientia. 2. p. 668
Beneficiatus homicida occultus vel irregularis, an causa vitandi iactura rerum, vel honoris possit præuia contritione sine confessione, quia excommunicatus est, nequit absolui celebrare. 2 p. 579
Beneficia resignãtes in quibusdam casibus memoratis, an possint aliquid fructuũ percipere, & an recipiens solum titulum sine fructibus, teneatur ad canonicas horas, & an percipiens fructus siue non, teneantur recitare per se, vel per alium. 2. p. 581
Beneficiati præstimoniarij, vel pensionarij non recitantes, an teneantur restituere fructus. 2. p. per tot. cap. 95. 586
Beneficiati curati, vel alij beneficiati in aliis ministeriis ecclesiæ etiam inseruientes an si nõ recitent officium, & teneantur omnes fructus restituere. 2. p. 590
Beneficiarij canonici, assistentes choro sed ibi non recitãtes, & data opera sine attentione beneficiarij recitantes teneantur fructus restituere. 2. p. 592
Beneficiarij excõmunicati, aut suspensi, non residẽtes, an fructus faciant suos, & plura de residentia. 2. p. cap. 97. 597
Beneficiarij non residentes stando iniure naturali, ad quantã restitutionem teneãtur de fructibus. 2. p. 600
Beneficiarij, vel episcopi, quibus ex causis possint excusari à residẽtia & quid circa hoc statuerit ius positiuum & de residẽtia dominorũ iudicũ, & Senatorũ. 1. p. 614. per tot. ſc. 99.
Beneficia plura an liceat habere. 2. p. 618. per tot. cap. 101. & quid Concilium Triden. statuat circa hoc. 2. p. 636. per tot. cap. 102. & an priuatus sit primo beneficio qui recipit secundum. 2. p. 651 per tot. cap. 104.
Beneficiatus non intendens ordines suscipere, vel ante æta-

sem beneficiatus, an teneatur restituere beneficia & fructus 2.p.659. per tot. cap. 596 & sequentib.

C

COgitatio mala septem modis potest accidere in homine mala cogitante. 1 p.12. 13.& 14

Cogitationes confitens malas habuisse, si sit literatus non est interrogandus de earum obiectis quando eius confessio est de venialibus.1.p. 13

Cogitatio illicita quando sit peccatum mortale & quando veniale.1.p. 12.13

Circa cogitationes illicitas in dubio,an quis consenserit,vel non qualis coniectura habēda sit.1.p. 16

Causæ quenam sint quę possunt excusare à peccato.1.p.17. & sequentibus.

Conscientia erronea an excuset à peccato in toto vel in parte. 1.p. 17.18

Contra sciētiam speculatiuam, vel practicam an liceat agere ibidem.1.p. 17.18

Contra dubium practicum, vel speculatiuum an quis possit agere.1.p. 19

Contra scrupulum an liceat agere.1.p. 19

Contra conscientiam dictantem aliquid esse peccatum tantum agere an sit mortale, vel veniale.1.p. 20

Causa rationabilis vera,vel talis existimata an à trāsgressione legis excuset, ac per consequens à peccato.1.p. 27

Circunstantiæ aliquæ sunt quæ licet in esse naturali varient speciem, non tamen in esse morali..p. 31

Circunstantiam fractionis voti, aut iuramenti, an satis sit per se confiteri ei, qui iam confessus est peccata quæ vouit, aut iurauit non committere, quando in prima confessione istius circunstantiæ est oblitus.1.p. 34.35

Contritionis diffinitio traditur. 1 p.35.diffinitio hæc explicatur. 37

Contritio an sit detestatio peccati absolura ibidem 37.& an ad contritionem requiratur & satis sit ista generalis detestatio scilicet nollem peccasse ibidem.37. & sequentibus.

An distincta contritio de singulis peccatis mortalibus sit necessaria ibidem. 37.38. & sequentibus.

Contritio virtualis qualis est Dei dilectio an satis sit tempore martyrij, aut casu quo peccata naturaliter ex memoria elapsa sunt.1.p. 39.40

Contritio an essentialiter sit iste voluntatis actus scilicet nollem Deum offendisse.1.p. 68

Contritionis iste actus nollem offendisse Deum an si sine dolore sumatur, sufficiat ad delenda peccata ibid. 68

Contritio præuia an requiratur in ministris ecclesiæ administraturis

straturis sacramenta.1.p. 70
Et quid de diaconis, & prædicatoribus exercentibus sua officia in peccato mortali 1. p.71. & quid de acolithis, & minoribus ordinibus initiatis & sua ministeria in mortali peragentibus ibidem. 72. & quid de curato, vel sacerdote interessentibus,& benedictionem impertientibus in sacramento matrimonij ibidem. 73.74
Correctus fraternè an sit traducendus ad forum publicum quando est rebellis & corrigent prælati melius 2.p. 54
Contritio sola sine præuia confessione an in aliquo casu sufficiat ad dignè suscipiendam Eucharistiam 1 p. 74.75
Casus quot sint in quibus non habita copia confessoris potest quis cum contritione accedere ad sacramentum Eucharistiæ.1.p. 75
In casu quo quis excommunicatus est, carétq; copia absoluentis ad Eucharistiam possit accedere.1.p. 76
Casu quo quis communicare tenetur,habétque casus reseruatos aliquot,& alios non reseruatos,teneatur in absentia prælati confiteri omnia peccata inferiori. 1.p. 76
Contritio an requiratur ad tollendam fictionem baptismi. 1.p. 83
Contritio an requiratur in peccatore passuro martyrium vt iustificetur.1.p. 83.84
Cõtritio an requiratur ad dignè suscipienda reliqua omnia sacramenta,scilicet confirmationis,vnctionis extremę,ordinis,& matrimonij 1.p.84.85
Contritionis præceptum quo tempore obliget. 1.p. 85
Corrigere an teneatur quis in dubio vel cum pro tunc corrigendus fiet deterior.1.p.194
Contritio an exigat amorem Dei super omnia. 1. p. 87. & qualis futurus sit iste amor ibidem. & an contritio possit esse sine actu charitatis.1.p.87
Per contritionem prędam cum recuperetur gratia,quare post eam, adhuc requiratur sacramentum in re scilicet confessionis 1.p 89
Confessio vtfructuosa sit,an requiratur fiat cum dolore supra omne odibile.1.p. 92
Contritio maior quomodo de maiori culpa requiratur. 1.p. 94
An ad contritionem certus,aut taxatus gradus intẽtionis vel extẽsionis requiratur.1.p.94.
An per contritionem quancumque recuperetur tota gratia amissa,& an tota recuperetur per martyrium,aut per attritionem summam cum sacramento in re.1 p. 95
Correcturus proximum correctione fraterna,siue particularis sit,aut prælatus an teneatur habere contritionem de peccato suo publico.1.p. 98

Cõtritio acquisita,&infusa quomodo differant.1.p. 98
Confessiõ sacramentalis quid sit 1.p. 100
Confessionis conditiones quot sint ibidem. 100
Confessio frequentior an possit imponi peccatori in pœnitẽtiam à confessore.1.p. 102
Confessio præmittenda an sit à pœnitente antequam confessor interroget.1.p. 104
Circunstantiæ extenuantes peccatũm mortale,an necessariò sint confitendæ.1.p. 105.106
Confessarius tenetur consulere, & conscientię,& famæ pœnitentis simul si fieri possit,alioquin magis est consulendum conscientiæ,quam famæ.1.p. 122.
Compẽsatio iniqua est velle tollere scandalum aliorum cum ruina,& scãdalo animæ propriæ.1.p. 122.123.
Consentientes fœminæ in copulam ea occasione ne diffamẽtur à petulantibus viris eas secrete adorientibus valde vituperantur.1.p. 122
Confessionis præceptum quibus casibus obliget,1.p. 137.138
Confessor idoneus, quis dicatur.1.p. 138
Confessoris quibus virtutibus ornatus esse debeat.1.p. 144
Confessoris prudentia singulariter requisita in interrogando præsertim peccata carnalia, in dissimulando aliquando cum patiente ignorantiã inuincibilem & in aliis vide. 1.p.144
Confessoris peritia, & scientia, quanta debeat esse.1.p. 146
Confessoribus illitteratis summe confessionum vulgari sermone editæ an dent aliquas occasiones errandi.1.p. 46
Confessores errorem committentes in confessione circa restitutionem,vel alia attentẽtur de leui, vel leuissima culpa.1.p. 147
Confessores rusticorum in villulis licet minore indigeant scientia, quantam tandem scientiam habere teneantur 1.p.147. & quid ad minus quilibet confessarius scire teneatur. ibidem.
Confessores imperitos excusandi an aliquæ subesse possint causæ.1.p. 147
Confessionem peregrini an possit ille confessor audire quinõ ita plenè, neque integrè eius linguam callet quando non suppetit alius.1.p.148.& quid de Æthiopibus nouiter baptizatis balbutientibus in lingua Hispania, quos plenè confessores non intelligunt.1.p.149
Confessores quasnam interrogationes primo facere deceat in confessione tãquam præambulas.1.p. 151
Confessor an puellam ad cõfessionem debeat admittere quæ dicit se non examinasse conscientiam quando alias non redibit ad confessionem 1.p. 151.&

151. & an ante confessionem possit confessor interrogare de præambulis ad confessionem ibidem. 152
Confessor an debeat acquiescere pœnitenti volenti se prius interrogari in confessione antequam ipse narret peccata. 1.p. 152
Et quando confessor post confessionem factam à pœnitente possit supersedere ab amplius interrogando ibi. 153
Confessor cum persentit pœnitentem in confessionibus præteritis non confessum fuisse numerum peccatorum mortalium qualiter se gerere debet cum illo.1.p. 153.154
Confessor quem ordinem seruaturus est, & modum in audiendo, & in interrogando pœnitentem.1.p.154. & in hoc quomodo circa puellas & fœminas se gerere debeat. 1.par. 156
Confessor quàm cautè debeat interrogare pœnitentes de circũstantiis Venereorum,& præsertim vxoratos & puellas.1.p. 155
Circunstantiæ peccatorum quot sint & quales.1.p. 156.157
Circunstantiæ in triplici genere aliæ nec aggrauantes nec minuentes aliæ denudantes actũ ab omni malitia vel extenuãtes vsque ad veniale aliæ sunt minuentes, intra tamen speciem mortalis. 1.p. 157
Circunstantiæ quænam sint necessariò in confessione explicandæ. 157
Circunstantia fractionis ieiunij quando duo præcepta ieiunij concurrunt eodem die, scilicet vigiliæ Sancti,& quadragesimæ sit ne explicanda in confessione.1 p. 158.159.
Circunstantia metus aut vrgentis necessitatis an explicanda sit in confessione à puella, quæ tali metu, vel necessitate consensit in lapsum carnis. 1. parte. 159
Circunstantia non mutans speciem quæ tamen aggrauat notabiliter intra eandem speciem, an sit necessariò confitenda. 1.p.161. & seq. vsque ad 162
Circunstantia personæ quando sit necessariò cõfitenda.1.p.163
Circũstantia illa,scilicet an peccauerit mulier cum sacerdote religioso vel non religioso an sit necessariò in confessione explicanda.1.p. 163
Circunstantia personæ an casu quo non mutat speciem aliquando sit confitẽda.1.p. 164
Circunstantia coitus cum sponsa de futuro alterius an sit in confessione explicãda 1.p.164
Circunstantia iniuriæ vel damni cõmissi in dominum, vel patrem,vel benefactorem,an sit in confessione explicanda. 1. parte. 165
Circunstãtia virginitatis an exprimenda sit in confessione à moniale vel puella, quæ tantum

tum interius consensit in actū carnalem 1.p. 165
Circustantia scādali an sit confitenda & quid de patribus familias scādalizantibus in fractione ieiunij, & consuetudine iurandi. Et quid de sollicitantibus fœminas non paratas. 1.p. 166
Circunstantia scandali in quibus casibus est confitenda. 1.p. 166.
Circunstantia occasionis datæ peccandi an sit semper in confessione declaranda. 1.p. 167
Circunstantia numeri peccatorum an explicanda sit in cōfessione cum numerus est excessiuus, & pene innumerabilis. 1.p. 173
An incertus de numero in confessione possit augere numerum plusquam existimat ad maiorem securitatem, 1.p. 172
Circunstantia numeri mulierū quibus cum quis peccauit an in confessione patefacienda sit. 1.p. 173
Circunstantiam temporis peccati continuati, & multiplicati an satis sit in confessione exprimere cùm de certo numero nec etiam parum plus vel minus recordatur. 1.p. 174.175.
Circunstantia moræ in restituēdo alienum an sit in confessione aperienda, simul cum multiplicatione propositi nō restituendi. 1.p. 175
Circunstantiam interruptionis actus peccati tam interioris quam exterioris an sit in confessione manifestanda. 1.p. 170. & signanter. 176
Circunstantiam mediorum ad peccandum tam in peccatum carnis quam in aliis quando necesse sit in confessione explicare, & quando non. 1. par. 178
Confiteatur pœnitens an necesse sit mortem postea subsecutam illius, de quo iam confessus erat antea se illum lætaliter vulnerasse, idem de pollutione procurata & postea subsecuta. 1.p. 179
Circunstantiam osculorum, & tactuum præcedentium ad copulam an sit in confessione explicanda 1.p. 180
Circunstantia multiplicationum actuum & repetitionum actuū quos amatores insequentes mulieres faciunt quomodo sit confitenda. 1.p 180
Confitenda an sint omnia peccata inferiori tam reseruata quam non reseruata quando instat necessitas celebrandi & longe abest prælatus qui reseruauit 1. par. 181. & quid si prius in hoc casu fiat confessio superiori ibi. 181
Confitens si mentiatur circa materiam venialem quale peccatum committat. 1.p. 181. & quid de fictione qua fœmina pœnitens venialia sua peccata confitetur vni confessori, & sua

& sua mortalia alteri. 1.p. 183
Confiteri an possit fœmina aliquando dimidiando confessionem, ne scandalizet confessorem fragilem ex sua turpitudine ibi reuelata. 1. part. 183.
Circunstantia loci sacri, in quibus casibus est in confessione exprimenda. 1.p. 185.186
Circunstantia de aspectibus colloquiisque inhonestis, & de osculis & tactibus turpibus habitis in ecclesia an sit confitenda. 1.p. 189. & quid de choreis ibidem. 189.190
Circunstantia necessaria confitenda an sit immiscere dicteria inhonesta in matutinis Natiuitatis Domini, pulsare in organis sonos, aut cantus lasciuos ibi. 190
Circunstãtia mediorum per quæ peruentum est ad peccatum, an sit in confessione explananda, scilicet an per mediatores, vel mediatrices an per nuntios, aut epistolas. 1.p. 190. & quid de mediis & auxiliis infidelium, quibus princeps christianus gessit bellum ibidem. 1.p. 191
Circunstantia finis an sit in confessione promenda, & quid de illa circunstantia finis quãdo quis confessus est ob vanam gloriam. 1.p. 191.192
Circunstantia modi an sit in cõfessione declaranda, & quid de circunstantia scandalosi peccati committi in festo præcipuo, & de aliis circunstantiis. 1.p. 192
Circunstantia consuetudinis aut recidiui in peccatum an sit ad confessionem adducenda. 1.p. 192.193
Circunstantia contemptus an sit confitenda. 1.p. 193. & quid de circunstantia ingratitudinis. ibid.
Circunstantia peccandi cum fiducia obtinendi veniam per confessionem an necessariò sit in confessione exponenda. 1.p. 194
Circunstantia temporis an in confessione veniat manifestãda. 1.p. 195. & quid de perseuerantia per tempus in peccato ibid. 1.p. 196
Circunstantia concubitus cum affine an sit confitenda etiam explicando gradum. 1.p. 195
Circunstantia concubitus cũ filia baptismi, aut cum filia confessionis an sit necessariò in confessione notificanda. 1.p. 198
Circunstantia concubitus cum fœmina infideli an sit in confessione manifestanda. 1. par. 199
Circunstantia concubitus cum propria consanguineæ an impediat petitionem debiti inter coniuges 1.p. 199
Circunstantia voti virginitatis seruandæ an post amissam semel virginitatem in aliis sequentibus copulis confitendis sit explicanda. 1.p. 200

Circun-

Circunſtantia coitus cum fœmina menſtruata an ſit in cõfeſſione explananda 1.p. 201
Circunſtantia peccati taciti in confeſſione quia mortale nõ putabatur an ſit in alia confeſſione patefacienda, 1. part. 201
Circunſtantia complicis manifeſtandi an ſit in confeſſione celanda vel non 1. part. 201. 202
Conſenſus in ſolam delectationem carnis an ſit mortalis. 1. parte. 355
Confeſſori in confeſſione puella quæ ſolicitatur ab aliquo, ſolicitatorem talẽ an poſſit reuelare. 1.p. 204
Confeſſurus ab illo peccato confitendo an excuſetur ſuper quo vigilaturum deinceps parochum formidat. 1. p. 206
Circunſtantia emiſſionis ſeminis extra vas, aut ſtilationis an ſit explicanda in confeſſione. 1 p. 207
Confeſſio in quibus caſibus ſit inualida, & iteranda, an ratione excommunicationis exiſtentis in pœnitente, vel abſoluente, an ratihabitio futura confeſſionem ratificet. 1. p. 311
Cõfeſſori publicè excõmunicato cõfeſſio facta an ſit valida. 1.p. 312. an ſit valida facta nõ habenti titulũ. 1. p. 212 an ratione imperitiæ cõfeſſoris cõfeſſio ſit iteranda 213. & deficiente propoſito emendæ an ſit iteranda & quid de confeſſione facta non bene intelligenti aut ratione reſeruationis caſuum dimidiata, aut ratione obliuionis vel modici examinis non integra vel ob omiſſam ſatisfactionem. 1. p. 213. 214.
Confeſſio an ratione imperfectionis doloris ſit iterãda. 1.p. 216.
Confeſſionis præambula quæ. 1. p. 215. 216
Confeſſionis præteritæ inualidæ cognito defectu, quid tunc confeſſor agere teneatur 1.p. 152. 153
Conſiderationes ad excitandum ad contritionem. 1.p. 215. c. in dubio quo modo pœnitens pœnitere debet de peccato. ibid. 215
Culpa lata leuis & leuiſſima quo modo differant. 2. p. 279
Caſus fortuitus quis dicatur & an ex caſu fortuito quis ad reſtitutionem teneatur. 2. p. 278. 355
Commodatarius an ex generali tantum pacto teneatur de omni caſu fortuito nullo expreſſo, & quid ſi pactum tale generale firmetur iuramento. 2. parte. 278. 279.
De caſu fortuito an teneatur is cui res commodata datur iam ſuo pretio eximata. 2. p. 279. quid de pecunia data in burſa clauſa an detur ad cuſtodiã ibidem. 279
Contractus cõtrahens in quibus teneatur

teneatur de dolo, in quibus delata culpa aut leui culpa aut leuissima 2.p. 280
Conducens mulam pro. 4. diebus ex Salmantica ad Vallisoletum, si duobus diebus iter illud confecit, & mula in tali itinere mortua est an teneatur illã restituere locatori. 2.p. 281
Contractus per quos transfertur dominium quales sint 2.p. 281
Culpa leuissima an generaliter obliget ad restitutionẽ in omni casu, & contractu vbi recipitur aliquid gratia recipientis tantum. 2 p. 281
Commodatum vel mutuatum mittens quis per nuntium reputatum fidelem si periit ex eius infidelitate an teneatur iã ad illud. 2.p. 282.283
Commodatarius qui simul non potest saluare res suas & accommodatas an possit preferre res suas, & eas saluare tunc, 2 p. 284
Commodatarius allegãs res cõmodatas casu fortuito esse perditas, an teneatur illud probare, & quomodo poterit probare ibid. 284. & an permutatio, donatio, mutuũ, emptio trãsferãt dominiũ ibid. 2.p. 284
Commodata, res ante tempus signatũ an repeti possit, & quid si in hoc casu commodans damnum patiatur si sibi non reddatur ante tempus. 2.p. 286
Cõmodatarius post tẽpus signatũ non reddens rem cõmodatã de qua culpa teneatur, & quid si tunc casu fortuito res commodata periit aut deteriorata est & si quis tali re ad alium vsum vsus est. 2.p. 287.288
Culpa leuis inducens restitutionem in contractibus factis gratia vtriusque contrahentis an requiratur sit mortalis culpa. 2.p. 289
Commodatam sibi rem an possit quis retinere puta equum pro recompensatione debiti. 2 p. 289-290
Commodatarius non potens vti re commodata intra tempus signatum an possit licite ea vti post tẽpus signatũ. 2.p. 290
Commodata, pignorata, locata an domino pereant & an sit regula generalis in omnibus contractibus quod quę pereunt domino suo pereũt. 2.p. 290
Custodes rerũ dequa culpa teneantur & quid si famuli domus res domus non custodiãt de qua culpa teneantur & de triplici differentia custodum. 2.p. 294
In contractibus commodati, depositi, locati, acceptio mercedis, quantam maiorem obligationem operatur. 2.p. 294
Custos si negauerit suo dolo, vel negligentia amisisse rem, quis hoc probare tenetur. 2.p. 295
Conductor conducens equum cum famulo sibi dato à domino equi si pereat equus an tenebitur restituere equum. 2.p. 295

D.

DE diffinitione peccati, scilicet quod sit dictum, vel factum vel concupitum cõtra legem eternam. 1.p. 1
Diffinitio peccati explicatur. 1.p. 2
Distinctio peccati mortalis & venialis tanquam catholica recepta est inter catholicos. 1.p. 2
De tribus differentiis quibus peccatum mortale à veniali differt. 1.p. 2.3
Discrimen inter peccatum mortale & veniale sacra pagina aperte restatur. 1.p. 3
Detestationem peccati mortalis vel ipsum eius conclamat. 1.p. 3
Delectatio est duplex vna de opere cogitato, & alia de ipsa cogitatione speculatiua. 1.p. 13
Dispensatio an excuset à peccato. 1.p. 24.25
Dispensatio facta à principe circa suas leges sine causa an à culpa excuset dispensantem & dispensatum. 1.p. 24
Dispensatio inferioris prælati, vel iudicis circa leges sui superioris sine iusta causa facta an valida sit & an à peccato valeat excusare. 1.p. 25
Dispensare an censeatur princeps, vel inferior cum sciens, & prudens concedit aliquid contra legem, vel contra eam aliquid iubet. 1.p. 26
Distinctio peccatorum cõtingit ex triplici causa, scilicet ex parte auersionis à deo. 2. ex diuersitate præceptorum. 3. secundũ causas finales. 1.p. 26
Differentiæ quibus contritio ab attritione differt latè traduntur. 1.p. 52
Dispensandi in votis licẽtia concessa à superiori inferior, an tendatur ad ea vota commutanda. 1.p. 121.141
Diligendus est Deus & quomodo diligendus. 1.p. 217
An sine gratia possit quis diligere Deum super omnia ibid. 217
Dilectionis Dei præceptum quibus temporibus nos obliget. 1.p. 217
Dilectione naturali quando teneamur Deum amare & an liceat aliquomodo Deum minus diligere. 1.p. 217
Delectationi mortali tacitè consentire quando erit peccatum mortale & quãdo illã nõ reiicere non erit mortale. 1.parte 218
Delectatio morosa quare morosa appelletur. 1.p. 219
Delectationem consentiri quãdo sit necessarium. 1.p 219
Dolus & latissima culpa in quo differant. 2 p. exemplum doli an sine dolo pœna corporalis debeat inferri ibidem.
Dolus anannullet contractum. 2 p. 275
Dæmonis inuocatio quæ nam sit expressa quæ nam vero sit tacita. 1.p. 121

Dæmonés

Dæmones adiuuare an liceat & an eorum soluere maleficia culpa careat 1.p.222. & an illicitum sit cum dæmonibus obsidentibus corpora colloquia inire ibidem. 222
Dæmon qualiter effectum superstitioſũ operetur. 1. p.222
Dispensans iniustè in lege humana & sic dispensatus an vterque peccet.1.p. 243
Depositum rerum vsu cõsumptibilium si fiat cum facultate vt depositarius eis rebus vtatur transeat ne in mutuum 2.p. 279.280
Depositarius de qua culpa teneatur si pro seruando deposito accipiat pecuniam & an possit conueniri ne de dolo teneatur.2.p. 285
Et quid si depositarius rebus suis maiorem curam adhibuit, sed accommodatis solum illam quam communis vsus hominum requirit an teneatur de damno.2.p. 291
Deposita res in taberna, vel naui si pereat quis ad eã restituendam teneatur.2.p. 292
Deposita re vtens an committat furtum & an semper depositarius teneatur in omnibus reddere depositum deponente repetente.2.p. 292
Depositum an causa recompensationis debiti depositarius retinere possit.2.p. 293
Depositam rem an aliquo casu possit quis clam à depositario surripere.2.p.376. & an in deposito extimatio aliquid operetur.2.p. 293
Depositarius de quali culpat eneatur 1.p.285 Et an depositũ possit reuocari statim.2 p.392
Debitum exigere à se inuicẽ an possint qui malitioſe filium communem coniuges de fonte lauauerint 1.p. 393
Dominus vel herus qualiter peccet si sit negligens circa famulos & seruos & an teneatur dominus abiegare à se famulos male viuentes.1 p. 283
Dominus an teneatur arcere seruum à cõcubina maximè expellẽdo eum à domo. 1.p.283
Defendendi se causa an inuasus possit intendere mortem inuasoris & an hac de causa mulier quæ certo nouit se occidendam à marito possit preuenire occidendo maritum. 1.p. 313
Defendendi suum honorem gratia an possit inuasus persequi inuasorem & percussorẽ iam desistentem.1.p. 314
Defendendi bona sua gratia furem fugientem cum præda an possit persequi & occidere. 1. p. 314
In defensione inculpatæ tutelæ moderatio qualiter seruanda & an inuasus ne occidat inuasorem teneatur se defendere fugiendo.1.p 315
Ob defensionẽ iustam proximi an quis possit occidere inuasorem.1.p. 316
Defendere an possit aggressorẽ iam

iam desistentem qui inuaditur à prius inuaso. 1. p. 316. & an ob defendendam puditiam virginis clamantis possit quis eius aggressorē occidere. ibid.
Detegenda in cōfessione an sint præludia & preambula media ad maleficium tanquam vt vnum peccatum sint. 1. p. 316
Defendendi honoris gratia an liceat occidere iniuriantem. 1. p. 315. & an furem nocturnum ob defensam bonorum liceat interficere. 1. p. 317
Defendendi vitam suam causa an liceat alicui alimenta negare inimico in extrema necessitate famis laboranti & eius morte machinanti, 1. p 317
Duellum an in aliquo casu acceptare liceat 1. p. & an spectare duella sit licitum. 1. p. 321
Delectari de morte alicuius an sit illicitum aliquando. 1 p. 322
Desiderare sibi mortem, vel aliquod malum an sit per peccatum 1. p. 322
Damnare ad carcerem cui liceat detinere aliquem ne vadat ad peccandum an licite priuatus possit 1 p. 328
Detentus in carcere propter debita an inde licitè fugere possit. 1. p. 428
Damnato à legitimo iudice an liceat se defendere. 1. p. 328. & rursus de iuramento redeundi ad carcerem an sit implendū. ibidem. 1, p 329
Defendere inuasum ab inimico officiarius iustitiæ publicus, vel priuatus an teneatur. 1. p. 338
Delectatio de copula carnali cū aliqua habenda si esset sua vxor, vel quādo eam ducet qui nūc delectatur an sit licita 1. p. 456. & quid de delectatione viduæ. 1. p. 458. explicatur in quibus personis locū habeat sententia Metinæ ibid. 457
Delectatio coniugis de præterita copula cum coniuge an sit licita. 1. p. 458
Delectatio de malo obiecto contingens sine aduertentia an semper excusetur à peccato. 1. par. 459
Delectationibus solius carnis consensus an sit mortalis. 1. p. 353
Debiti negatio inter coniuges quale sit peccatum, & quando erit mortale. 1. p. 374. vide literam M. etiam post debiti redditionem cōmunicare an sit veniale peccatum ibidem. 1. par. 375
Debitū vxori, vel marito petenti tacitè an sit reddēdū. 1 p. 375
Debitū iure petēdi quib casibus coniuges priuantur. 1. p. 375
Super debiti petendi impedimētum dispensatio ad quē pertineat de iure ad papam vel ad episcopum. 1. p. 376
Debitum petere à propria vxore an possit qui incestuosus fuit cum propria consanguinea. 1. p. 376
Debitū reddere, vel exigere an possit coniux, qui est dubius de

de morte prioris cõiugis. 1.p. 377
Debitum à se inuicem an petere vel sibi reddere possint, qui mala fide cõtrahere matrimonium in dubio. 1.p. 378
Debitum petere ab vxore menstruata, an sit peccatum mortale. 1.p. 380
Debitum reddere marito ad voluntatem ipsius concumbendo supra illum an sit peccatũ mortale. 1.p. 381
Debitum negare an possit vxor viro adultero, vel è contra. 1.p. 381. & an qui post votum castitatis matrimonium contraxit teneatur reddere debitum ibidem. 1.p. 382
Debitum reddere aut exigere in loco sacro an possint coniuges cum ibi commorantur. 1.p. 382.383
Furioso aut amenti coniugi an reddendum sit debitum. 1.p. 383 & an ethiopes ducentes vxores inter nos ignorantes mortem suarum priorum vxorum possint à secundis exigere debitum, ibidem.
Debitum exigendi impedimentum ignorantes coniuges an sint à suis confessoribus de tali impedimento admonendi. 1.p. 383.384
Debitum reddere aut petere diebus festiuis aut tempore communionis an sit illicitum. 1.p. 384. & an viro leproso reddendum sit debitum, ibidem & an ante benedictiones nuptiales, vel tempore puerperij debitũ sit reddendum, ibidem. 1.p. 384
Debitum si quia sibi negauit maritus vxor fornicetur an possit dimitti. 1.p 385. & quid si fornicata est, quia non sustentabatur, à marito, ibid. 1.p 386
Debitum reddere coacta vxor ante benedictiones nuptiales si hoc non obstante possit ingredi religionem. 1.p. 385
Debitum vxori adulteræ an teneatur vir denegare, aut è contra. 1.p. 386 an reddendo debitum vxori adulteræ vir irregularis efficiatur. ibidem.
Debitum petere aut reddere an possit coniux qui dubitat an matrimonium sit validum. 1.p. 387. vide liter M. verbo mulier & liter. V, verbo vxor.
Debitum an negare viro possit vxor, qui iam abundat copia filiorum. 1.p. 376
Debitum reddere aut petere an possint cõiuges qui proprium filium tenuere ad confirmationem vel baptismũ. 1.p. 393
Debitum quod debitor secreto scit se debere an recompensare possit creditori per negotia in gratiam illius vtiliter gesta. 1.p. 562
Donare non potentes qui sint. 2.p. 23 & 24
Domini per solutes famulis sibi seruientibus diminuta stipẽdia an teneãtur illis reliquũ restituere. 2.p. 44. & in quantum teneantur pueris. 1. *pages*,

vel his qui sibi famulãtur certis diebus tantum,& quid sibi famulantibus sub expectatione maioris satisfactionis in aliis,& quid seruientibus causa extimationis & gratitudinis ibidem.2.p. 46
Depositarius an depositum possit in recompensationem sibi debiti accipere.2.p. 81. 292
Donatio inter virum & vxorem & inter patrem & filium non emancipatum an valida sit.2. p. 129
Donatio inofficiosa quæ dicatur.2 p. 148
An donatio sine insinuatione valeat in foro conscientiæ. 2.p 155.156
An donatio per quemcumque metum facta in foro cõscientiæ sit nulla, & quid si additum sit iuramentum.2.p. 158
Donatio facta sola volũtate interiori an in cõscientia valeat. 2.p.156.& an donatio facta ecclesiæ si nõ sit qui acceptet an sit valida ibidem.2.p 157
Donatio facta absenti solenniter coram testibus an valida sit.2.p.157. & quid statutum sit circa hoc iure speciali Castellæ ibid.2.p. 158.159
Donatio facta præsenti donatario tacenti an sit valida.2.159
Donationes sub cõditione, vel modo factæ an sint validæ & quænam sint reuocabiles vel non.2.p. 159
Donatio ex demonstratione falsa facta an inualida sit. 2. p. 162. & an donatio causalis inualida sit non subsistente causa.ibidem.2 p.163. & falsa causa an vitiet legatum ibid. 2.p 163.164
Donatio cõditionalis vel modalis an reuocari possit.2.p.165
Donationes dubiæ quomodo interpretandæ in foro exteriori vel in conscientia.2.p.166
Donationes factæ à tabellionib. receptoribus,iudicibus an validæ sint in conscientia quãdo dantur loco strenarum,vel expeditioni facilioris causa.2.p. 168
Data obturpem causam an sint restituenda 2.p. 171
Datum ob remissionem iniuriæ an sit restituendum & qui de dato & accepto à muliere per blanditias suas ibidem.2.p. 172.173

E

EXépla quinque quæ faciunt ad detestationem multiplicationis peccati venialis.1.p.4
Eucharistiam non statim post coitum cum vxore vxoratus sumpturus est neq; post pollutionem habitam in somnis nisi 1.p.79. peccator nequissimus qui diu ante non est confessus an statim post absolutionem sit recipiendus ad Eucharistiam.1 p. 79
Eucharistia an sit frequenter sumenda à peccatoribus venialia peccata multiplicantibus. 1.p. 79
Eucharistiæ fructum vt quis suscipiat

scipiat an requiratur actualis deuotio& cõsideratio.1.p.80

Eucharistia an sit porrigenda publicis peccatoribus iam contritis ibidem.

Eucharistiæ sacramentum sumere frequenter ac sit licitum laicis,& qualis frequentia accedendi ad illud laicis tam vxoratis quam non vxoratis sit permittenda.1.p. 81

Eucharistiam in mortali sumes si sumendo non peccet quia ignorat an semper recipiat primam gratiam.1.p. 82

Eucharistiæ effectum an impediant venialia ibidem.1.p 82

Excommunicatus an sit, qui solo metu exterius agit aliquid contra fidem 1.p.121. & quid de secreto asserente hæresim. 1.p. 220

Excommunicationem an incurrant filij & vxor quando eam pater familias impetrabit cõtra sibi furantes aliquid. 1. p. 289

Excommunicatus an sit clericus sibi ex causa iniusta inferens manus.1.p. 322. & quid de moniali sibi inferẽte manum ad abortum procurandum an sit excommunicata ibidem. 1.p. 322

Epilogatio dictorum in materia de voto supra redditione debiti.1.p. 390

Eleemosynam an teneantur facere in extrema necessitate fideles an vero satis sit tũc mutuare extreme indigentibus copiose valde.1.p. 413

Emens aut vendens officia secularia an teneatur aliquid restituere.1.p. 420

Episcopus an sit dominus partis decimalis pro suis vsibus deputatæ 1 p. 612

Episcop⁹ qua obligatione iustitiæ ne an charitatis teneatur superflua sibi expendere in pios vsus.1.p. 1613

Circa obligationem qua episcopi & beneficiarij tenentur superflua ad statum erogare in pios vsus aliqualis ponitur concordia inter Sotum & Nauarrum ad mentem D. Tho. 1.p. 625

Episcopus si faciat donationes superfluas,& profanas vtrum tales donationes sint irritæ. 1.p. 627

Episcopi qualis debet esse mensa & domus supellex & an possit de redditibus Eccl. suos locupletare aut augere familiares aut cõsanguineos. 1.p.617

Episcoporum consanguinei aut familiares an teneantur superfluas illis donationes factas ab episcopis restituere pauperibus.1.p. 629

Episcopi aut beneficiarij an impetrare possint à Papa licentiam qua licitè valeant superflua sibi in nõ pios vsus expendere.1.p.629.vide reliqua ad hanc materiam pertinentia verbo beneficiarij litera B. suprà.

Extortum per simulatam pau-

pertatem, aut sanctitatem an sit restituendum. 2.p. 38
Episcopatum vel dignitatē ambiens vel cathedram dicendo falsè libros edidisse, lectoris officium exercuisse an teneatur restituere 2.p. 38. & quid si episcopus cum animo perseuerandi in peccato mortali episcopatum acceptet. 2. parte. 38
Excommunicationem an incurrat qui recompensans sibi secretò ex bonis alterius ad excommunicationem nō respondet 2.p. 53. & quid si episcopus in suis literis dixerit vt reueletur etiam si via compensationis alienum retineatur ibidem. 2.p. 54
Excommunicatus an sit qui iussus est reuelare scripturas si eas non reuelet. 2.p. 55.56
Et an sit differentia inter iussum iudicis quo exhiberi scripturas & quoiubet edi instrumēta ibidem. 2.p. 57
Excommunicationi prælati quibus casibus teneatur quis respondere vel non & in quib. sub obligatione restitutionis 2.parte. 61.62
Excommunicationem an incurrant vxor vel cognati delinquentis qui bona absconderunt alicubi vel in monasterio ne à iudicibus sequestrarentur. 2.p. 67. & quid de vxore integrata in dote postea assumpta, si sibi de bonis mariti recōpensetibid. 2.p. 68
Excommunicatione coactus soluere debitum an teneatur illud soluere cum detrimento vict⁹ & vestit⁹. 2.p. 74. & quid si excommunicetur quis vt soluat tunc non sit soluendo & postea possit, an tunc vel postea incurrat excommunicationem ibidem. 2.p. 75
Excommunicationem statuentem terminum ignorans absens qui venit post terminum an eam incurrat. 2.p. 75
Excommunicationis edicto an cōprehendatur qui intra annum post edicti termin⁹ non denunciat crimina. 2.p. 76
Excommunicationis sententia an comprehendatur clericus qui iussus dare librum alteri non dat. 2.p. 76
Excommunicationis sententia an comprehendantur vxor & filij cum pater super furtis eā impetrat. 2.p. 77
Excommunicationi an subiaceant furta minima ex vineis, vel à famulis facta. 2.p. 77.78
Electione occulta iuxta Concil. Triden. sine expressione nominum eligentium eligens indignum an teneatur restituere. 2 p. 100
Ecclesiasticas personas grauans exigēdo ab eis gabellas an sit excommunicatus. 2 p. 236
Ecclesiasticæ personæ quæ immunitate à tributis gaudent quæ nam sint. 2.p. 235
Excommunicatus ne sit qui ab ecclesiasticis exigit tributa quæ

quæ voluntarie dant vel quæ iuste sunt debita à laicis 2.p. 236
Excommunicati an sint gubernatores qui imponunt gabellas super emptione panis, vini & carnis quas etiam necessitatur per soluere ecclesiastici hæc ementes. 1.p 237
Ecclesiastici an teneantur contribuere ad pontium, ac viarū instructionem, fontium, ac puteorum ædificationem aut refectionem. 1.p. 237.238
Ecclesiastici quales, & in quibus casibus non examinantur à tributis. 2.p. 238

F

FEsta omnia Christianorum an sint de iure ecclesiastico an diuino. 1 p. 266
In festo quænā opera fieri prohibeantur an scribere vel docere. 1.p. 267
Festos dies obseruare an teneantur religiosi quos præcipit episcopus obseruari. 1.p. 267. an intentio lucrandi faciat opus seruile ibidem,
Festa quænam seruāda & à quo tempore & an in hoc consuetudo præscripta regionis aliquid valeat & an ciuitas quælibet ex consuetudine introducta festa ibi teneatur obseruare. 1.p. 267
Peregrini an teneantur seruare festa patriæ suæ aut regionū illarum vbi se inuenerint. 1.p. 267
A festi obseruatione quæ nam sint causæ quæ excusant an agasones & famuli impediti excusentur, & an vxores prohibitæ à viris. 1.p. 268
In festo vtrum liceat exercere venditionem & nundinas. 1. parte. 268
Tonsores tondentes barbas an violent festum & quid de piscantibus vel molentibus in die festiuo & quid de tali die laborantibus pro pauperibus vel reficientibus pontes communes. 1.p. 269
In festo pauperes laborantes pro victu an excusentur & quid de venantibus quæstus gratia & in festo quid liceat doctori vel aduocato, quid iudici. 1.p. 270
Festum an violet in ipso scribere ob quæstum. 1.p. 270
In festo ex necessitate operans an incurrat excommunicationem impositam ab episcopo contra violantes festum. 1.p. 270
Festa sanctæ crucis, & sancti Michaelis, & Innocentum violantes an peccent & an in festo laborans ob necessitatem vt excusetur indigeat dispensatione episcopi. 1.p. 270
In festo an necessaria sit contritio 1.p. 271
In festo qualis attentio requiratur ad missam audiendam, & an missam propriam necessitate sit audire, & an satisfaciat qui audit eam ab euangelio, vel qui audit partem vnius

missæ, & partem alterius, vel qui egreditur post sumptionem calicis. 1. p. 371
In festo audiens missam an impleat præceptum, licèt nō audiat sacerdotem. 1. p. 372. an audiendo missam in die festo si clericus recitet horas an satis faciat vtrique præcepto. 1. p. 271
Fratrum nomine quinam soliti sunt appellari. 1. p. 273
Filij quibus modis delinquant contra parentes, & quando mortaliter. 1. p. 278. & an filius parentes in necessitate constitutos possit relinquere vt ingrediatur religionem. 1. p. 279
Filius an peccet si contra præceptum patris aliquam ducat in vxorem, & an filia contra voluntatem patris indignū sumens maritum possit exhæredari. 1. p. 280
Filius relictus exequutor testamenti paterni an possit excusari si prolatet impletionem legatorum piorum. 1. p. 281
Furé an quis occidere possit ob defensionem suorum bonorum temporalium. 1. p. 317
Fratrem corrigēdo quis modus sit seruandus & præsertim circa religiosum septa monasterij noctu transilientem. 1. p. 339. præsertim circa suspectum de mala familiaritate ibidem. 1. p. 340
Filius illegitimus an teneatur matri de sua illegitimitate reuelanti secretum credere. 1. p. 401
Furtum an excusetur à culpa mortali paruitas materiæ & quam modica debeat esse quantitas furti vt excuset à culpa letali. 1. p. 411. 412. copiosè & quid de hoc in Indicis regionibus. ibidem
Furantes minima coniunctim vel diuisim an peccent mortaliter. 1. p. 414. & seq. copiosè & an tales excommunicatione fulminata contra furantes comprehendantur ibid. 1. p. 415
Furantes à pluribus minima an sub culpa mortali ad talia restituenda teneantur. 1. p. 416
Furti quantitas quæ nam sit quę subiacere potest excommunicationi si non restituatur. 1. par. 413
A furti culpa an excuset ignorantia, necessitas, vel præsumptio probabilis vel dissimulatio creditoris non petentis & quātus metus in conscientia inualidet donationes & trāsactiones. 1. p. 418.
Furto rem ablatam à latrone si quis bona fide emit eadémq; bona fide alteri iam vendidit an teneatur pretiū acceptum domino rei apparenti, aut emptori restituere. 1. p. 418
Furto vel aliter rem alienam bona fide emens si postea resciuerit esse alienam an possit eam restituere suo venditori vt suum

vt suum recuperet pro ea datum prætium 1.p.421. quomodo teneatur restituere bona fide emens alienam rem. 1.p. 422
Furto rem ablatam vel mala fide acceptam accipiens si penes se periit quo pretio teneatur illam restituere.1.p. 423
Fides bona an excuset Iuristam qui suo nomine subscripsit sententiæ alterius iuristæ assessoris.1.p. 574
Bona fides an excuset testē qui testificatus est esse verū quod adducens eum in testem vetum esse ei dixit.1.p. 574
Bona fides an excuset à restitutione ignoranter ementem censum vel iura ab vsurario vel si emit dubitanter.1.p.575
Bonam fidem excusantem an tollat dubitatio qua quis emit rem dubitando an sit aliena 1.p. 576
Fugam arripiens seruus an teneatur se domino redeundo restituere.2 p. 23
Fugere an possit fidelis ab infidelibus in bello iusto captus. 1.p. 167
Furtum an fit si famuli diminutè salariati sibi de bonis domini secretò recompensent & quot conditiones requirantur ad iustificandum secretam recompensationem.2 p. 48.49
Famuli an possint relinquere dominos pro libito.2.p. 49
Famulo infirmanti an teneatur hærus medicinam præstare aut stipendium pro illo tempore persoluere & quid circa hoc de iudicibus vel clericis famulatum præstantibus rei publicæ vel ecclesiæ si infirmentur.2.p. 49
Famulatum præstantes familiæ vel conuentui in tonsurando religiosos vel coquendo panes si creuerit familia,vel cōuentus an eodem precio famulari teneantur.2.p. 47. & quid de famulis seruientibus sartoribus , sutoribus. 2. p. 51
Famulus tacens cum videt furta quæ domi committit alter suus confamulus an teneatur ea restituere 2.p. 79.80
Filij illegitimi quales sint, 2.p. 105
Filiis illegitimis parentes eorum quantum possint legare in testamento.2.part.105. & sequenti.& filiis adulterinis an à parentibus aliquid legari possit.2.p.105.& an fideicōmissarius teneatur adulterinis sibi commissum dare.2.p.108. & an filij clericorum hæreditatis paternæ fiant incapaces & an eis per fideicōmissarium possit pater aliquid relinquere ibidem,2.p. 110
Filij clericorum an accepta à parentibus teneantur restituere & an filiis vel fratribus alimenta sint præstanda.2.p.110 111.112
Filiis illigitimis lege Hispaniæ quota pars possit legari pro

eorum alimentis. 2.p. 105. 106
Filia adulterina cum à matre est hæres instituta vel legataria an testamenti executor commissarius possit illi licitè dare hæreditatem aut legata. 2.p. 113
Frater fratrem quomodo alere teneatur an iuxtà decentiam status, vel iuxtà tantum necessitatem naturæ. 114
Filios legitimos habens an vltra quintam partem bonorũ suorum possit expendere in pios vsus pro anima sua. 2.p.116. 117.ad longum,& an filiorum legitimas extenuare possint parentes titulo melioratonis ibidem.2.p. 117
Filij quænam bona habita, vel accepta teneantur adducere ad cumulum partitionis an bona castrensia, vel quasi vel profectitia, vel aduentitia.2. p.122.& per capit. 21. ad longum.
Filij scholastici an teneãtur adducere ad partitionem cum aliis fratribus sumptus studij & libr.2.p.127.&quid dẽ sumptibus factis à patre in bonis aduentitiis filiorum, vel in nuptiis filiorum vel filiarum & quid de ornamentis vestibus iocalibus datis filiabus in nuptiis.2.p. 129
Filiabus data dos vltra quantitatem assignatam à lege Matritica an sit valida in vtroq; foro copiosè disputatur.2.p.142
Filiis aut filiabus donationes,vel meliorationes factæ quando sunt inofficiosæ 2.p.148. per totum capit. 26
Filiis vel filiabus promissa dos à parentibus ex quibus bonis soluenda est.2.p. 149
Filiis vel filiabus meliorationem facere,vel nõ facere si promiserint parentes, an teneantur promissum seruare, & quid si non seruauerint.2.p. 149
Fillis donans pater an censeatur facere meliorationem etiam etiam si hoc non expresserit. 2.p. 150
Filiis parentes si meliorationem faciant an possint imponere aliqua grauamina.2.p. 150
Falsarij in quibus casibus teneãtur ad restitutionem& an argentarij miscẽtes ligaturas aut miscẽtes glebulas terræ tritico venali, aut curtantes mensuras teneantur restituere.2.p.248.per tot.cap. 42
Falsitatem aut vitium rei venditæ,an teneatur venditor patefacere emptori.2.p.251.252
Falsitas qua quis vendit vnam rem pro alia an inducat restitutionis obligationem, & an nullum faciat contractum 2 p. 273
Falsum aurum id est alchimicũ, an pro vero vendere liceat. 2.p.254. & triticum mixtum glebulis terræ vendere liceat. 2.p. 255. & quid si humido solo reponeret quis triticum venale ibid 2.p. 256
Falsitas vitij rei an in aliquibus casibus, scilicet in mercibus corruptis

corruptis inducat obligationē restituendi. 2. p. 257. & quid de vendentibus ea quorum potest esse malus vsus ibi. 258. de macellariis vendentibus non castratos arietes pro castratis. 2. p. 259

Falsarores scripturarum, vel falsas scripturas aut vsurarum conficientes notarij ad quid teneantur. 2 p. 259

Falsantes literas Papæ an sint excommunicati, & qualis falsitas excommunicationē inducat. 2. p. 260

Falsarij an sint subscriptionem vel sigillum alienum literis quis imponentes, vel literas alterius aperientes, aut deposita instrumenta ostendens parti contrariæ, vel vtentes reliquiis falsis aut veris causa quæstus. 2 .p. 261. 262

Falsitas vel fraus inducens restitutionem an committatur in his casibus, primo in casu scribæ addentis in scriptura aliquid ad petitionem partis, vel in recuperante sibi debitum ex alia causa per scripturam alterius debiti & in teste reuocante primum dictum. 2. parte. 263. 264

Falsitatis genus an sit mutuare pecuniam quam quis scit fore banniendam vel in pretio minuendam. 2. p. 265

Falsitatis genus an sit per literas generales lator earum si intentet aliquid contra eas scribentem. 2. par. 266

Fructus an faciat suos in vtroq; foro possessor bonę fidei quęstio proficua Theologis, & multo magis Iuristis vtriusq; facultatis. 2. p. 537. 538

Fructus restituere an teneatur possessor malæ fidei & in quibus grauatur emptor malæfidei & quid causet malam fidem. 2. p. 543

Fructus non perceptos neque à domino percipiendos. an teneatur malę fidei possessor restituere & an teneatur damnum tam intrinsecum, quàm extrinsecum in vtroque foro restituere. 2. p. 552. per totum cap. 88.

Fructus ex inualido contractu percepti an sint restituendi. 2. p. 555

Fructus an faciat suos per iudicē manumissus in possessionem quæstio iuridica. 2 p. 559

H

Homicidium an grauius peccatum sit quando cōmittitur propter furtum quā cum committitur, propter odium. 1. p. 28

Hæreticus qui sibi soli aliquo modo exterius explicuit hæresim an sit excommunicatus 1. p. 220. & quis dicatur hæreticus pertinax ibidem.

Habitum Iudæorū accipere an peccatū sit & quando. 1 p. 222

Honor an debeatur superioribus malis & discolis & quid interfit inter honorem & reuerentiam. 1 p. 284

Hæresis an sit affirmare simplicem fornicationem esse licitã, & an ignorãtia excuset paganos fornicantes, & an à culpa fornicationis excuset metus, pudor, violentia absoluta. 1. p. 347

Hæretic⁹ aut alius criminis lesę mageſtatis patrator vel criminis sodomię reus, aut alij qui ob crimina grauia ipso facto per leges iubẽtur sua bona amittere, an ante condẽnationẽ possint de eis viuere, aut ea titulo gratioso, vel oneroso donare 1. p. 477

Hæres an teneatur adducere ad partitionem officium regium sibi derelictum à parte 1. p 562

Hæres inst tutus filius cũ grauamine instituenti capellaniã si bona hæreditaria perdita sint notabiliter, an ab hoc onere exonerandus sit ab episcopo. 2. p. 83. 84

Hæres institutus per testamentũ minus solenne, id est sine numero debito testiũ, vel aliter, an possit in conscientia retinere hæreditatem. 2 p. 84

Hęres succedens, an ex naturali obligatione teneatur soluere legatariis legata minus solẽnia. 2. p. 87

Hastiludia vel similia fieri iubẽs in republica, an teneatur de dãno dato. 2. p. 95. & quid de adiuuantibus in bello ibi si & herus præcipiat famulis aliquid vnde secutũ est damnũ an teneatur, ibid. 2 p. 96

Hæres extraneus institutus cũ fideicõmisso dandi, vel prouidendi naturalib. filiis testatoris ad quid in conscientia teneatur. 2 p. 112

Hospitali exstaturo cui obuẽniũt bona ibi morien tiũ, an Maria ibi moriẽs teneatur reliquere bona sua cum naturalẽ tantũ habeat filiam 2. p. 112

Hæres nõ soluens statim legatũ, an teneatur illud cum suis fructib. restituere. 2. p. 561. & an legatũ ecclesiæ talis hæres non restituit teneatur illud cũ fructibus intermedij tẽporis restituere ibi. 2. p. 566

Hæres institutus fideicõmissarius an teneatur cõputare fructus à se perceptos in trebellianica, id est quarta parte hæreditatis sibi debita 2. p. 561. quid si terminus nõ sit adiectus à testatore quo fideicõmissarius teneatur restituere hereditatem an possit fructus percipere nõ computando in sua Trebellianica ibi. 2. p. 563

Hæreditarij fructus quomodo sunt diuidendi inter hæredes defuncti & coniugem remanentem. 2. p. 569

Homicidiũ voluntarium cuius dispensatio circa eius irregularitatẽ reseruatur Papæ quale sit 2. p. 578

I.

Ignorãtia an excuset à peccato. 1. p. an ignorãtia affecta vel vincibilis vel cõcomitans vel inuincibilis excuset à peccato

peccato ibid.1 p. 21.22
Ignorantia qua paganus ignorat Euangelium an sit peccatum.1.p. 22
Ignorantia circa præcepta decalogi an possit esse ignorantia inuincibilis,id est omninò non excusans 1 p. 23
Ignorantia circa cultum vnius Dei & circa peccatum fornicationis,an possit dari omninò excusans per aliquod saltem tempus.1.p. 23
Ignorantia iuris vel facti, vtrũ possit à peccato excusare.1.p. 23
Ignorantia vincibilis circa pertinentia ad salutem animæ quomodo tollatur. 1. parte. 97
Interrogationes,quæ primo fieri debent pœnitenti quę nam sint.1 p. 215
Infidelis negatiuè an damnabitur ob peccatum infidelitatis 1.p 220
Imagines sanctorum quomodo adorandæ. 1.p. 220
Infidelium cæremonia vtens qualiter peccet,ibid. 221
Iuramentum quando fit expressè & quando tacitè.1 parte. 224
Iuramentum falsum execratorium an vnum tantum peccatũ sit & an iurare sit actus bonus.1 p. 225
Iuramentum an sit dicere per fidem meam, vel dicere corã Deo dico,vel Deus scit, vel per meam vitam vel per meã conscientiam, vel ita Deus me adiuuet.1.p. 225
Iuramenti comites, vt licitè iuretur quot sint& quotupliciter peccetur malè iurando. 1. parte. 225
Iurare per dæmonem, aut per Mahometum an sit blasphemia.1.p. 226
Iurare per creaturam an sit peccatum ibid.1.p. 226
Iurare falsum vt sit mortale qualis aduertentia, & quanta requiratur & an iurare iocosè per vitam meam, vel per meã conscientiam falsò tamen, mortale peccatum sit.1.part. 226
Iurare falsum ex consuetudine non aduertendo an sit falsum an sit mortale, & quid si ex consuetudine iurans inaduertenter iurat verum aliquis an lætalem culpam committat. 1 p.227. an his sit dilatanda absolutio ibid. 1.p. 227
Iurans falsum non aduertendo esse falsum aut illud iurare quale peccatum committat. 1.p. 227
Iurans iniustè rogatus à iudice vel à priuato an possit vti æquiuoca responsione & quid de muliere quæ stante impedimento secreto matrimonij cogitur iurare se reddituram debitum marito.1 p. 228
Irans se facturum rem venialem quali culpa implicetur iurando sic,vel non adimplẽdo,& quid de iurante se daturum

turum quotidie dipondium pauperi vel recitaturũ quotidie aue Mariam. 1.p. 228
An iurans se non lusurũ amplius sub pœna quod Deus illum alias nõ adiuuet an istud eius iuramentum possit dispensari aut commutari. 1 p. 229
Iuramẽtũ de re nõ vtili an obliget. 1 p. 229. & an iurãs illicitũ cum animo implendi an bis peccet ibid. 1.p. 229
Iurans dolosè & sophisticè quãdo peccet mortaliter sic iurãdo & an iuramentum implẽdum sit iuxtà mentem iurãtis, vel alterius petentis iuramentum. 1.p. 229
Iurans obmetum cum intentione non implendi rem iuratã an sit peccatum & an fictè iurare dũ quis iurare cogitur sit peccatum mortale. 1.p. 229
Iuramentum de re veniali adimplere vel non adimplere qualis culpa sit, & iurare contra consilia quale peccatum sit. 1.p. 230
Iuramentum peccandi venialiter an aliquãdo sit mortale & in quibus casibus. 1.p. 230
Iurans se rediturum ad carcerẽ an teneatur etiam cum iactura vitæ ad illum reuerti. 1.p. 230
Iurans in casibus quotidianis vbi mulier rogatur de adulterio à marito suo vel vicina rogatur rem commodare vel tẽpore pestis peregrinus rogatur vnde veniat an possint vti æquiuoca responsione, idem de rogato an in electione cathedrali subornauerit ibid. 1.p. 230
Iurans sine intentione iurandi an obligetur implere 1.p. 231
Iurare verum sine intentione tamen iurandi an sit peccatum, & an mortale. 1.p. 232
Iurans sine intentione iurandi quibus casibus hoc non obstante tenetur iuramentum implere. 1.p. 233
Iuramentum ducẽdi vxorem an sit licitum & an sit seruandũ. 1.p. 232
Interrogatus à iudice iniustè de re à se secretò subrepta an possit licitè respondere se eã non surripuisse. 1.p. 264
Iuramentum de actu pro tunc illicito si postea ille actus fiat licitus an obliget ad illũ implendum. 1.p 265. & an iurans licitum putans illud esse illicitum tenentur implere ibid. 1.p. 265
Interficere aggressorem in quibus casibus liceat & in quibus cum iactura vitæ propriæ liceat eius vitæ parcere. 1. part. 309
Innocentem tyranno tradere an liceat propter exçidium ciuitatis quod alioquin tyrannus minatur vitandum & an remiges in triremibus Turcarũ detenti teneantur cum iactura vitæ non remigare contra Christianos insequendos. 1.p. 310

Irregula-

Irregularis an fiat adulter, qui vt se defenderet à marito adulteræ domi inuentus illum interemit. 1.p. 328
Irregularis an fiat occidens fœtum in ventre matris. 1.p. 320
Irregularis an sit qui consuluit abortum fœminæ, licèt ante abortum pœnitentia ductus ei suaserit ne faceret. 1.p. 320
Irregularis an fiat mandans fieri homicidium & ipso postea reuocante mandatum adhuc à mandatario perpetratū est homicidium. 1.p. 321
Ignorantia vtrum excuset à restitutione exemplificatur in multis casibus. 1.p. 567
An ignorantia excuset ementē aliquid à famulo vel à milite, vel à mancipio 1.p. 568
Et ibi de emptione famulæ captiuæ Granatensis. 1.p. 568
Iudicis sentētia an possit aliquis se protegere ad accipiendum aliquid à custode pro re custodita, & à latrone subrepta & an custos possit sibi secretò recompensare. 1.p. 568
Ignorantia mulieris an excuset eam à restitutione quę decepta sub nomine census dedit mille aureos Ioanni sub mutuo tamen. 1.p 569
An ignorantia excuset aliquem qui sub nomine census sibi reddendi cōcessit dilationem pecuniæ sibi debitæ suo debitori. 1.p. 570
Ignorantia probabilis & inuincibilis ab ignorantia crassa, & supina quomodo differant. 1. parte. 571
Ignorantia habens annexā culpam leuem in quibus contractibus excuset à restitutione an in deposito, & custodia, & ignorantia ex culpa leuissima in quibus contractibus excuset, & an excuset officiales. 1. parte. 572
Ignorantia qua hæres ignorat legatum deberi petenti an excuset illum ab illo soluendo etiam si vno teste deberi probetur. 1.p. 572
Incerta bona quæ nam dicantur. 1.p. 594 incertorum bonorum debitor an possit illa restituere sine episcopo & an possit episcopus restitutionē horum sibi reseruare ibidem. 1.p. 594. 595
Incerta bona certa deberi isti aut illi cui restituenda sunt & quando ablata sunt à tota republica, vel aliter, quomodo sunt restituenda vel quib. ibid.
Super incertis compositio per bullam cruciatæ an excuset à restitutione istorum incertorum bonorum si hæc compositio fiat à Papa vel ab eius commissario pro minima per soluta quantitate an valeat & sic compositum tutum faciat in conscientia est celebris q. 1. p. 599. per totum caput. 137
De incerto debito quantum per compositionē remittitur soluenti duos argenteos, & an super incertis semel compo-
siti

diti apprentibus postea dominus liberi maneat in vtroque foro.1.p. 603
Super incertis bonis compositionem an alius à Papa facere possit.1.p.604.quod incerta bona remissa sine causa à Papa non sint restituenda argumenta probantia soluuntur.1.p. 604.605
Inuenta an sint restituenda.2.p. 2
Inuenta in littoribus maris,scilicet lapillorum & gemmarum piscationes , expurgamenta Balenarũ licet ista littora sint appropriata an sit præoccupantium.2.p.4. & quid de piscatione thumnorum ibidem.
Inuentum aurum in aliquibus regionibus alterius nationis peregrini an possint sibi accipere.2. p. & quid de auri vel argenti fodinis repertis inter Indos an eas Hispani sibi potuerunt applicare ibidem.2. p. 5.6
Inuentos thesauros in delubris vel sepulchris Indorum an potuerunt Hispani in illis regionibus degentes licitè sibi applicare.1.part.8. & quid de thesauris immemorialib. inuentis & de inuentis gazis in zenu ibid 2.p. 9.10
Inuenti thesauri in loco alieno an restituendi sint.2. p.11. & quid de inuentis in loco dotali vel pignorato vel publico. 2 p. 11.& 12.
Inuentorem thesauri in agro alieno data opera lex ciuilis obligans ad restituendum an sit lex pœnalis ante condemnationem obligans in conscientia.2.p. 12.& 13
Inuentor thesauri in agro alieno an possit nihil reuelando domino agri agrum illum sibi emere.2.p. 13
Inuentos vbicunque thesauros an possint principes sibi applicare.2.p.22. & an ab inuentore eorum quotam aliquam princeps licitè exigere valeat ibi. 14
Inuenta mineralia auri,& argenti & metallorum aliorum in Hispania vt argenti viui,salis an ad regem pertineant, 2.p 15
Inuentæ res quæ præsumuntur habere dominos an facta diligentia , nec inuentis possint vendicari. al inuentoribus. 2.p. 15.& 15
Inuenta iumenta quæ dicuntur *delmo strenco* cui sunt applicanda.2.p. 16
Inuenta auis vel fera laqueo irretita, vel percussa cuius erit an inuentoris an eam illaqueantis vel ferientis. 2.part. 20
Insula nata in mari , vel fluuio an erit præoccupantis.2.part. 21
Incensores agrorum, vel locorũ sacrorum an sint excommunicati & an teneantur satisfacere de damno.2.p. 11.22

Incar-

Incarceratum ob debita vel delicta soluēs an teneatur quidquam ob id satisfacere .1.p. 22.& quid de iuuante seruum ad fugam ibidem]

Incarceratos Egyptianos qui soluit à carcere an licitè potest retinere pretium pro hoc sibi datum.2.p. 23

Iudici in quibus casibus sub pœna restitutionis teneatur respondere 2.p. 61.& 62

Iudex an ex euidentia delicti de reo latenti licetè valeat inquirere .2.p. 62

An sicut post præuiam infamiam specialem,ita post prę uia indicia liceat iudici ecclesiastico,vel sæculari procedere via inquisitionis ad interrogandum reum vel testem. 2.p. 65

Iudici denunciati per custodem vinearum vel siluæ an teneantur fateri veritatem interrogati.2.p. 66

Iudices ferentes iniustam sententiam an teneantur in solidum.2.p. 100

Impositiones gabellarnm collectarum,& de guidagiis,& alis impositiones an licitæ sint in litera T.dictione tributum habetur.

Impositio collectæ,id est, *derrama* an habeant annexam excommunicationem cœnæ domini si sit iniusta.2.p.245. & an impositiones gabellarum emens ob incursum bellorum aut hostium mereatur remissionem pretij.2.p. 247

Ignorantia an excuset à dolo, ignorātia crassa vel supina an sit dolus præsumptus.2.p.268

Ignorantia an excuset à censuris iuris communis vel à cēsuris particularium prælatorum.2. parte. 268

Ignorātia inuincibilis qua quis ignorat ꝙ actu de se illicito, id est pro furto latam esse excommunicationem an excuset illum ab excommunicatione.2.p. 268.269

Ignorantia eorum quæ per se sunt mala ad quam speciem reducatur.2.p. 269

Ignorantia probabilis quænam dicatur.1.p. 269. & quæ nam sit ignorantia crassa vel supina vel affectata.2.p. 269

Ignorantia priuatiua vel positiua an sint ex ratione sua & de se peccatū & quid de ignorantia vincibili consequente vel concomitante.2.p. 270

Ignorantia antecedens & concomittans quomodo differant, & an ignorantia inuincibilis excuset actum ab omni culpa 2.p. 271. ignorantia inuincibilis per dissolutionem quæ non potest solui quomodo aliter tolli possit. 2.parte 271.

Ignorātia culpabilis an sit distinctum peccatum 2.p. 272

Ignorantia inuincibilis facti an excusetin conscientia à quacunque pœna iuris vel censura.2.p. 273

Ignorantia concomitans an sit causa peccati & ignorantia consequens quare dicatur talis.2.p. 273
Ignorantia inuincibilis, ne imputetur ad culpam tria veniũt considerãda,& ignorantia vt sit inuincibilis an adhibenda sit diligentia in omni materia aut in tali tantum.2.p. 274
Ignorantia concomitans an accuset.2. p. 274
Ignorantia inuincibilis, id est, excusans à culpa circa articulos fidei an possit esse apud infideles.2 p. 274.275.
Ignorantia alicuius rei an imputetur solito adhibere diligentiam, & perito in tali materia. 2.p. 275
Ignorantiam probabilem quis teneatur probare in foro exteriori 2.p. 275.276
Idolatrę etiam sine errore an sint excommunicati.1.p. 221
Infidelitatis peccatũ mortale an committat Christianus qui interrogatus de fide ab fidelibus tacet.1.p. 221
Infidelitatis peccatum mortale sit Christianum nõ cognitum pro tali inter infideles ad tempus manendo habitum indicantem sectam infidelium gestare.1.p. 121
Interrogatus iniustè à iudice vel ab alio quali æquiuocatione licitè possit respondere.1.p. 228
Inimicum cõuenire & resalutare quando quis teneàtur 1.par.

L

LVxuriæ & furti desiderium quare signanter dominus vetuit in præceptis decalogi expressè.1.p. 37
Luxuriæ species quot & quę nam sint.1.p. 348
Luxuriæ species quæ mollities dicitur an sit mortalis,& quando etiam fiat alterius etiam speciei 1.p. 340
Luxuriæ species quæ dicitur Sodomia quando incendio ignis punitur & quid si contingat inter mulieres se inuicem cõmiscentes an pœna ignis tunc plectetur in Hispania. 1. par. 340
Lex.1.de aqua pluuiali arcenda in illo.§. deniq; quem sensum habeat 1 p. 546
Lex requirens solennitatem in contractu si deficiat solennitas an annulet contractum. 1.p 565
Legatum relictũ à testatore pro suis cognatis pauperibus quibus cognatis magis distribuendum est, & an possit applicari aliquando puellæ non tam propinquæ in gradu.1.p. 596. & in casu discordiæ elector prouisus à testatore an possit dare legatum minus propinquæ aut minus pauperi ibid. 1 p. 597
Legatum relictũ à testatore pro puellis pauperioribus maritandis si executores his omissis dent puellis minus pauperibus an teneantur ad restitutionem 1.p.

1.p. 597.598
Lignorum cesores in propria sui populi sua, vel in aliena, id est, alterius populi ligna cædentes an teneantur ad restitutionem lignorum & pœnæ. 1.p. 648. per totum cap. 149
Ligna ementes ab inuasoribus alienarum syluarum an restituere ea teneantur..p.652.an in specie ea restituere teneantur ibidem 652
Ligna prolibito an possint cedere domini populorum in siluis communibus suorũ populorum. 1.p. 653
Licitum an sit dominis populorum primas instantias in iudiciis cõcessas populis prœoccupare sibi. 1.p 654
Legata pia siue profana minus solennia an sint soluenda in conscientia & quomodo & quando. 2 par. 81. & per totum cap. 14. copiosè.
Legitima filia instituta hæres an teneatur alere suum fratrem naturalem. 2.p. 81. & an legatum generale non specificatum possit in alia re solui ibid. 2.p. 82
Legata pia an sine solennitatibus facta valeant, vel alia in foro exteriori vel conscientiæ si fiant sine institutione hæredis. 2.p 85
Lex Matritica circa dotis quantitatem filiabus assignandam an taliter sit recepta quod in vtroque foro obliget. 2.p. 142. per totum cap. 25.
Legatum an vitiet causa falsa. 3. parte. 164
Legatum factum sub causa rei faciendæ quæ iam exat facta an valeat, 2. par. 165. & quid si legans impossibilitat conditionem sub qua legat. ibi & quid de conditione dependenti partim ex euentu & partim ex potestate hominum. 2. parte 165
Legatum in diem certum, vel in certum an conditionale sit, & legatum alimentorum ad quæ se extendat. 2.p. 181. & quid si res legata sit aliena vel vendita aut impignorata à legante. 2.p. 180. 181
Ludere ad quæstum an sit peccatum mortale. 2 p. 181. 182. & an clericos ludere vel ibi assistere sit mortale. secunda parte. 184
Ludos agitationis taurorum an liceat exercere eósque spectare 2.p. 184. 185
Ludis agitationis taurorum interessentes clerici an peccent mortaliter & censura aliqua innodentur. 2 p. 185
Ludos theatrales exercere qualis culpa sit. 2.par. 286. & quid si fiant in ecclesia & ibi in ecclesia repræsententur turpia aut ibi choraizent mulieres cum viris 2.p. 286. 287
Ludos exercere in ecclesia ibiq; cantilenas sæculares cultui diuino mis ere qualis culpa sit. 2.p. 287
Ludẽtium receptatores in domo

quali culpa peccent & an restitutioni ob id obnoxij fiant. 2.p. 189
Ludo alearum lucrifacta an sint restituenda 2.p.190.191.& an pecuniam ludo perditam & iam solutá possit perdens secretò recuperare vel pro ea sibi recõpensare.2. p.191. 192
Lucrans ludo quibus casibus teneatur restituere pecuniam ludo partam 2.p. 192
Lucrari an possit filius familias aut pupillus in ludo.2.p. 192. 193. & quid si fuit ignoratus talis pupillus vel dixit se esse emãcipatum ibid.2.p.193. 195
Lucrans aliquid in ludo à fœmina coniugata an teneatur illud restituere viro eius. 2.p 195.& an à religiosis aliquid lucrans ludo teneatur restituere,& quid si talem pecuniam ludo perditam religiosus habebat licentiam expendendi, 2.2. 195.196
Ad ludum tractus inuoluntariè, scilicet,vi, vel importunitate an possit aliquid tali ludo lucrari.2.p. 197
Lex matritica in ludo an impediat dominij translationẽ inter ludentes ad pecuniam absentem,& creditam. 2.p 209. 190 & quid si ibi soluendi inter fuit iuramentum ibidem.
Lucrifacta in ludo ex imparitate, vel deceptione ibi interueniente an sint restituenda 2.p. 205.206
Lucrans cartis falsis vel taxillis, vel aliquibus præsignatis fraudibus,an teneatur restituere. 2.p. 207
In ludo an perdens pro perdito sibi possit recompensare quando ludit cũm minore ætate & an in id possit facere etiam in diuersis ludis.2.p. 298
Lucrifacta per sponsiones, id est apuestas Hispanicè dictis teneatur quis restituere maximè quando certus est euentus spõsionis sibi,2.p.210.& quid si spõsio sit de re prohibita an impediat translationem dominij.2.p. 211
In ludo an contractus societatis fieri possit quod vnus ludat & alius ponat pecuniam.2.p.211. & an ludo illicito qui voluit non ludere dispensari possit. 2.p. 211
Locator fundi postea perdẽs bona ob sua crimina punita an teneatur conductori aliquid restituere.2.p. 210
Locationis contractus & conductionis qui nam sint & quænã sunt quæ possunt locari, vel non 2.p. 296
Locare an possit dominus fundi fundum boues & pecuniam suppeditando agricolæ,vsque ad tot annos,quod Hispanicè dicitur aboyar las tierras. 2.p. 297
Locare an possit capellanus bona suæ capellaniæ alteri pro tempore vitæ suæ.2.p.299. & an talis capellanus locans reditus vltra triẽnium incurrat excom-

excommunicationem ibid. 299.
Locator agrorum propter sterilitatis euentum, an teneatur agricolæ cui locauit remittere pensionem, celebris quæstio & quænam sit hæc sterilitas fortuita. 2.p. 300.301
Locator quando per se non stat quin operas locatas, soluat an poterit recuperare mercedem & quid si per locatorem operarum stetit quo minus eas operas præstaret, & quid de aduocatis, vel habentibus officium publicum. 2.p. 302.303
Locare an liceat boues mulas, oues ea conditione vt reddantur sana. 2 p. 305. & an liceat locare bouem ad agros colendos hac conditione vt bos eiusdē ætatis reddatur. 2.p. 305
Locare an liceat oues, cum obligatione recipiendi stipendiū locationis, & reficiendi oues perituras ex fructibus earum vt fit in noua Hispania. 2.p. 306.307.
Locare an liceat bouem non habitum dando agricolæ prætiū pro eo hac lege vt locationis pretium soluatur & pretium præstitum bouis. 2.p. 307
Locare an possit domum alteri conductor eius & an domus propinqua magistro vel lectori possit locari fabro ferrario 2.p. 307
A locata domo inquilinus an ante tempus possit expelli in aliquibus casibus. 2.p. 309.310
Locatam rem ecclesiæ, vel in emphyteusi habens an cessans per biennium à solutione pensionis an ipsofacto eā perdat, et quid si non sit res ecclesiæ secunda. p. 310.311
Locare an liceat domus meretricibus ad meretricandum, et an liceat meretricibus præficere patronos. secunda p. 311
Res venalis locari an possit extimata pretio, periculo conducentis. secunda p. 313
Locare an liceat clerico operas suas pro diuinis officiis. 2.p. 313
Locationis pensio an sit soluenda in principio, vel fine anni. 2.p. 314
Locatam sibi domum conductor propter necessitatem venientē an dimittere possit. 2.p. 314
Locator operum pro inseruiendo familiæ si augeatur familia an teneatur pro eodem pretio inseruire. 2.p. 315
Locans fundum an censendus sit locare arbores ibi consitas, et quid si agrum locatum, etiam seminatum à conductore vēdat dominus eius. 2.p. 315
Locator an teneatur conductori de expensis quas fecit in re sibi locata. 2.p. 316.317
Locans operas in re pretiosa vt in polliendā pretiosissima gēma tenetur de leuissima culpa 2.p. 317
Locans rē vitiosam an teneatur

de damno subsecuto & quid si ignoranter locauit, vel monuit conductorem 2.par. 317. 318

Locanda nauta nauis cameram & dominus cameram domus pro custodia rerum, an de damno secuto teneantur. 2.p. 318

Locatori absenti in quo loco sit soluendum pensionis pretium. 2.p. 318

M.

MArtyrium quomodo sit in præcepto & quando. 1.p. 224

Martyrium perfectam charitatẽ an requirat. 1.p. 224

Martyrio se temere offerens tẽtat Deum, ibid.

Medium humanum ægrotus respuens tentare Deum dicitur sicut qui sine præmeditatione prædicat, ibid. 1.p. 224

Magistri tenentur monere discipulos cũ legentes libros poetarum & gentilium inde credunt fore decipiendos. 1.par. 224

Maritus an peccet vxorem verberãdo & è conuerso an peccet vxor marito non obediẽdo. 1.p. 282

Miles vadens ad bellum nõ attendendo an sit iustum vel iniustum quã culpam incurrit 1.p. 311

Milites tempore belli acceptãtes singularia certamina oblata ab inimicis an peccẽt mortaliter. 1.p. 348

Mulieri putatæ virgini se offerenti, vel leuiter rogatæ consentienti an teneatur eius vitiator aliquid restituere. 1.p. 361. & an eius parenti sit aliquid recompensandum, ibid. 362. & quid si talis virgo importunis precibus fuit rogata ibid. 362. & quid si non erat virgo nisi sola extimatione vulgi. 1 p. 363

Mulieri virgini deceptæ sine tamen pollicitatione ducendi eã an teneatur eius cõpressor aliquid restituere. 1. part. 364. & quid si promisit illã ducturum in vxorem 1.p. 364

Mulieri non virgini eius deceptor ad quid teneatur. 1 p. 364

Mulierem virginem qui iam viciauit & postea nupsit ipsa æquali ad quid ei teneatur. 1.p. 365

Mulier quę sub specie virginis ficta nupsit an teneatur restituere dotem qua maritus eã dotauit 1.p. 366

Mulier honesta, quæ ab se solicitante viro accepit pecuniã vltro datam sine animo ei consentiendi an teneatur eam restituere. 1.p. 366

Mulierem an teneatur is ducere qui post copulam cum ea se eam ducturum pollicitus est. 1.p. 368 & quid postquam iurauit eam ducere si virginem eam reperisset si talem eam non reperit ibid. 368

Mulierem laborante infamia an teneatur ducere qui iura-

uit illam ducturũ si ei sui corporis copiam faceret. 1. p. 368
Mulierem reputatam virginem an teneatur ducere qui ei promisit se illam ducturum ficque ex illa filios suscepit. 1. p. 369
Mulierem sibi sub iuramento desponsatam suámque esse sponsam inter vulgares extimatam an possit Petrus relinquere, vt ingrediatur religionem. 1 p. 369
Mulier virgo si sponte consensit in stuprum an eius violator eius patri aliquid restituere teneatur, & quid si mulier post fidem ei daram ducendi eam reperta fuerit in crimine. 1. parte. 369
Mulieris coniugatæ adulterium an sit maius peccatum quam adulterium. 1. p. 372
Mulier coniugata quando peccat non reddendo debitum marito & an cum detrimento suo & quali ad id teneatur & quid de muliere arcta. 1. p. 372
Mulier coniugata, vel coniux eius si sint impediti ex aliqua coeundi impotẽtia, an possint inter se conari ad copulam, 1. p 373 & quid de muliere cõiugata arcta sed remediabili ibidem. 374
Matrimonium secundum celebrare, an possit cõiux quę propter absentiam alterius coniugis dubitat de morte eius & quæ certitudo de morte prioris requiratur. 1. p. 387
Matrimonij clandestinum contrahens an peccet. 1. p. 394
Matrimonium contrahere sine parocho & testibus an possit iterum inter se qui semel in facie ecclesiæ corã parocho, & testibus contraxere matrimonium nullum ratione secreti impedimenti, si postea veniat dispensatio & quid de sponsalibus secretò celebratis an valeant. 1. p. 394
Matrimonium clandestinum contrahentes an excusentur à culpa, & in quibus casibus p. 1. 395. & an in his casibus excusentur à censura synodali, si contra tales sit posita & an excusentur à tali censura qui inualidè clandestinè tamen contraxere. 1. p. 396
Matrimonij clandestini, idest, sine bannis vsus an sit licitus. 1. p. 397. & quid de matrimonij vsu cum vxore propter vitandam tentationem carnis an sit peccatum veniale, ibid. 1. p. 398. & seq.
Matrimonium clandestinum contractum cum curato & duobus testibus duntaxat non euulgare an sit peccatum. 1. parte. 398
Matrimonij prioris coniugem vir viuere dubitans an possit petere, vel reddere debitum secundę vxori cum qua secũdò contraxit. 1. p. 399
Monachus an possit habere peculium. 2. p. 24
Monacho an liceat habere bona

mabilia vel immobilia post Concilium Trident.2.p. 29. per tot.cap.5.
Monialis an de licentia abbatissæ, vel prælati possit donare centum aureos sibi datos ab amica alicui cognato.2.p. 31
Monachus in quib. casibus circa votum paupertatis possit peccare,& quãtum sibi liceat donare in itinere ex licentia interpretatiua prælati & alia scitu necessaria.2.p. 33. per totum cap 6.
Montium custodes iurati fideliter custodire an in aliquo casu dissimulare possint cum cædentibus ligna & quid de occidentibus animalia domestica in prædio suo.2.p. 95
Ministri executores mandati an teneantur ad restitutionem etiam in casu quo per alium ministrum damnum poterat inferri.2.p. 96.97
Ministri vsurariorum an teneãtur ad restitutionem, & quales & in quib⁹ casibus,& quid de mediantibus in damnis vsuræ vel aliter,de proxonetis, de militibus in bello.2.p. 96. per totum cap. 16

N

NAufragantium bona accepta ab aliis an sint illis restituenda,& an sint excommunicati vsurpatores talium bonorum & quando hæc bona, vel alia habeantur pro derelictis.1.parte 663. per totum cap.15.

O

ORatio & tunsio pectoris an sufficiat ad obtinendam veniam peccatori oppressio angustia mortis.1.p. 90
Occasiones peccandi aliæ sunt remotæ & aliæ sunt propinquæ & an ambæ sint necessario vitandæ.1.p. 107.108
Occasiones peccatorum venialium an necessario sint vitandæ 1.p. 108
Orationibus & aliis remediis maceratiuis carnis an ali. quando aliquis teneatur communire contra tentationes carnis.1.p. 118
Orationem ad Deum fundere quibus & quot casibus lex naturalis obliget.1.p. 271
Oblationes offerendi in festo consuetudo quænam obliget. 1.p. 271
Orare an teneamur pro volentibus se occidere vel pro occidendis à iustitia.1.p. 271
Obseruantia an sit virtus & qualis de ordine eius ad religionem & pietatem.1.p. 272
Obedientiam negans superioribus quando peccet mortaliter.1.p. 278
Obedire an teneatur religiosus, aut alius subditus suo superiori in re dubia vel perdifficili, vel in transitu ad Indos. 1.p.286 & sequentibus.
Obedire an teneatur religiosus præcepto prælati sui, scilicet prouincialis aut generalis iubentis acceptare episcopatum.

tum. 1. p. 286
Obedire an religiosis teneantur præceptis prælatorum commendantium eis inter Indos curam & administrationem prædicationis & administrationis sacramentorum. 1. par. 287
Odium offensus qualiter teneatur dimittere, & an teneatur offensorem alloqui & signa amoris ostendere. 1. p. 289
Offensus pater an filio petenti veniam de offensa teneatur signa amoris ostendere, & idē de marito offenso respectu vxoris offendentis. 1. parte. 290
Quando inter offensum & offendentem maximè necessaria sit reconciliatio. 1. p. 291 & quando offensus tenetur præuenire offensorem alloquendo. 1. p. 291. 292
Offensas sibi factas an possint condonare vxores, vel filii vel religiosi. 1. p. 293
Obediendum an sit prælato dū dubitatur an licitè interroget de culpa subditi. 1. p. 293
Obediendum ne sit superiori contra dubium speculatiuum vel practicum. 1. p. 292
Occasiones quales sint quas debet cauere pœnitens, vt possit absolui, & an liceat inducere ad minus malum intrinsecè & an liceat petere quod potest alius præstare sine peccato quando sine peccato non est præstaturus. 1. p. 296
Occasionem se inebriandi, an teneatur sub mortali taberna rij subtrahere debilibus capite quales sunt Indi illis vinū non vendendo. 1. p. 298
Occasionem peccandi an dent culpabilem qui excommunicatos vel suspensos inducunt ad sacramenta administranda. 1. p. 298
Occasio an fuit mortalis quam dedit vir grauis fœminæ honoratæ dicendo, vis in eodē lecto ô domina nos metiamur, & alia similis. 1. p. 300
Occasio an fuit mortalis quam dedit quidam sacerdos ad fœminæ honestæ mammillas iocosè sine mala intentione admouendo manus. 1. p. 300. & quomodo intelligatur reseruata facta religiosis de tactu in tertiam personam pertingenti ad mortale, vt in noua Hispania fit. 1. p. 301
Occasio an mortalis sit quæ datur vendendo pigmenta, fucos & alia quorum potest esse vsus bonus, vel inalus, vt verbi gratia aleas, mensam ad ludendum ministrare. 1. p. 301. per totum cap. 59
Occasio an mortalis sit locare domos meretricibus, cœnas ministrare tempore ieiunij hospitibus inuitare alias ieiunaturum, vel non. 1. p. 303
Ob occasionem peccandi vitandam an omittenda sint consilia, vel doctrina, vel prædicatio veritatis in populo 1. p. 304

Occasio ne detur peccandi pœnitenti an possit tacere confessor, & non admonere pœnitentem laborantem ignorantia vel scrupulizantem in cõfessione. 1. p. 305
Ob occasionem scandali vitandam an teneatur prædicator in publico suggesto reprehendere principem scandalizantem populum. 1. p. 307
Occasionem scandali an cum graui iactura nostrorum bonorum temporalium teneamur vitare. 1. p. 307
Opera bona non necessaria ad salutem an omittẽda sint propter scandalum & an comedẽs carnes in quadragesima ex licentia dispensantis, vel libros vetitos ex licentia legens teneatur ad vitandum scandalum manifestare licentias. 1. p. 307
Occasionaliter & præter intentionem occidenti an mors sit imputanda ad culpam. 1. p. 317
Obedientia prælati præcipientis audire confessiones fœminarum an excuset religiosum fragilem qui inde ruere solet in consensum delectationis, vel pollutionis vel actus carnalis. 1. p. 351
Opinione probabili protectus pœnitens contra probabiliorem an possit absolui. 1. p. 511. per tot. capit. 120. & an liceat confessario contra suam opinionem probabiliorem consulere pœnitenti dubitanti ibidem 511 limitationem Naua. Sylvest. & Ang.
Officia publica an valido legitimóque titulo vendantur, vel à rege vel à magnatibus, vel à priuatis 1. p. 562. per totum ca. 130. & an lex exigens solemnitatem annullet contractum ibid. 1. p. 565
Obligationes peculiares quæ solent interuenire inter parentes & filios quoad restitutionem. 2. p. 104

P

PEccatis venialibus assuetus quintupliciter comparatur 1. p. 4
Peccata venialia & mortalia quantopere sint fugienda 1. p. 4. & venialia quę incommoda afferant. 1. p. 5
Peccati mortalis, & venialis diuersæ comparationes & differentiæ. 1. p. 2
Peccatum veniale esse colligitur ex sacra pagina. 1. p. 3
Peccatum quid sit. 1. p. 1
Peccatum omissionis diffinitione peccati continetur. 1. p. 1
Peccatum veniale est præter legem & an aliquomodo possit dici esse contra legem. 1. p. 5
Peccatum mortale diffinitur duplicitèr. 1. par. . quod peccata mortalia tam de obligatione præcepti quam de necessitate sunt confitenda, sed venialia non ita. 1. p. 6
Peccatum vel opus illicitum tribus regulis præsignatis dignoscitur peccatum mortale esse, & in

& in quibus casibus censendũ est esse tantum venia. c. 1. p. 6. 7
Paruitas materiæ an semper excuset à culpa mortali, & quib. casibus hoc cõtingat. 1. parte. 7. 8
Peccatum quod ex se est mortale an contingat in aliquo casu particulari fieri veniale & quibus modis id contingat. 1. p. 12
Peccata cogitationum & desideriorum interiorum quæ habent alias obiectum mortale vtrũ ex aliqua causa excusentur à mortali. 1. p. 12. 13
Peccata species veluti accidentales interdum necessariò confitendas sumunt ex finibus præter essentiales fixas quas habent ex obiectis. prima par. 36
Peccatum omissionis, & commissionis an differant semper differentia specifica prima parte 36
Peccatum diuiditur in peccatum cordis, oris, & operis. 1. parte. 31
Peccatorum capitalium diuisio in septem membra an sit diuisio peccati in species specialissimas. 1. p 31. 32
Peccatum vanæ gloriæ quo quis gloriatus est de peccatis commissis à se an sufficiat confiteri non explicando peccata de quibus est gloriatus. 1. parte. 32
Peccatum commissionis, aut omissionis incurrisse non satis est confiteri nisi explicet materiam pœnitens. 1. p. 36
Priuilegium sine pœnitentia formali remittendi peccata, casu quo illud habet martyrium in re an eius soli feruori, & desiderio tribuendũ sit. 1. p. 41
Propositum tantum virtuale emendandi vitam an sufficiat in casu inaduertentiæ naturalis latè disputatur 1. p. 43. & sequentibus argumenta pro parte negatiua soluuntur ibidem 49
Propositum explicitum confitendi, an requiratur in instanti iustificationis ibidem. 50
Quantum referat pœnitentes admonitos esse à confessoribus de proposito formali emendandæ vitæ habendo. 1. p. 51
Præceptum dilectionis Dei super omnia an obliget adultũ tempore baptismi à se suscipiendi. 1. p. 66
Pœnitentia propter Deum adulti carentes an sint baptizandi, vel absoluendi. 1. p. 67
Præceptum paschale communicandi an adimpleat qui cum conscientia peccati mortalis accedit ad Eucharistiã. 1. p. 77
Præcepto Eucharistiam recipiẽdi, quo tempore pueri incipiant obligari. 1. p. 78
Propositum de cætero non peccandi requisitum ad cõtritionem an timor peccandi excludat. 1. p. 88
Præceptum contritionis an obliget tempore obligationis orandi

orandi pro instanti populi necessitate. 1.p. 95
Peccatores an Deus exaudiat ibidem. 1.p. 96
Præcepta transgredi regulariter est mortale, & quibus casibus ea transgredi contingat esse veniale. 1.p. 216
Præcepta duo transgrediens, an aliquando vnum tantum cõmittat peccatum 1 p. 216
Præcepta de fide & charitate an adnumerentur inter decem præcepta decalogi, 1.p. 216
Peccato quibus modis quis consentiat. 1.p. 218
Peccatum mortale quodcumq;, an sit semper directè contra præceptum de diligendo Deũ super omnia. 1.p. 219
Peccatum an sit operari ob remunerationem speratam à Deo, 1.p. 219
Peccatum mortale an incurrat qui omittit amare Deum in tribus memoratis casibus. 1.p. 217
Peccatum quale sit non addiscere symbolum, vel orationẽ dominicã. 1.p. 220 & an à peccato, vel hæresi excusẽtur simplices existimantes Deum vt sic, esse corporeum ibidem. 1.p. 220
Præceptum primum decalogi ad quam virtutem pertineat & quare traditur negatiuè. 1.p. 220
Præcepto de colendo Deum an præcipiatur cultus diuinus interior. 1.p. 166
Pietas ad quos propriè se extendat & in quo differat à religione & an differat à misericordia. 1.p. 273.
Præceptum quartum decalogi an sit secundæ tabulæ & ad quæ opera se extẽdat. 1.p. 273
Pater an possit obligare filium, vel vxorem per mãdatum ad culpam mortalem, an possit filios etiam in seueris, verberare an etiam vxorem 1.par. 273
Parentum nomine qui nam intelligantur. 1.p. 273
Præceptum de diligendo Deum vel proximum an adnumeretur inter præcepta decalogi idem quæritur de præcepto fidei, & spei. 1.p. 273
Præceptum de diligendo proximum quomodo nos obliget, & in quibus casibus. 1. parte. 274
Præceptum de diligendo proximum ex charitate an extra gratiam quis implere possit. 1.p. 275
Præceptum de subueniendo proximo quando & quoties quis violet. 1.p. 275
Periculo amittendi gratiã Dei an quis licitè se exponere possit vt subueniat necessitati animæ proximi. 1.p. 275
Præceptum dilectionis an magis obliget diligere patrem quam matrem, aut magis parentes quam filios, & an magis vxorem quam parentes. 1.parte 276

Proximum diligere magis quã nos licitè an possimus in temporalibus & spiritualibus 1 p. 275

Proximo an extrema necessitate famis laboranti an possit quis porrigere panẽ sibi subtrahendo in eadem extrema necessitate. 1. part. 277. 278. & quid de naufrago an cum iactura vitæ possit alteri naufrago cedere tabulam vt in ea euadat ibid

Patri aut filiis, aut vxori, aut sibi teneatur debitor seu occupator alieni potius subuenire quam creditori casu quo omnes extrema necessitate premuntur. 1. p. 277

Patrem si odiat filius an hanc circunstantiam teneatur in confessione explicare. 1. part. 278

Pater quibus casibus teneatur prouidere filiis in eorum necessitatibus & an filiam spuriam teneatur alere & dotare & an peccent si reuocant filios parẽtes à votis, vel coniugio. 1. p. 281

Parentes an peccent permittentes filiam sponsatam de futuro tactus impudicos cũ sponso habere. 1. p. 282

Prælati an teneantur à leuibus iuramentis & à consuetudinibus venialibus plebem sibi commissam purgare. 1. parte. 283

Pater familias an teneatur sub mortali compellere familiam ad ieiunia ecclesiæ & an possit obligare filios, aut vxorem aut famulos sub culpa mortali circa ea quæ sunt vel attinent ad gubernationem familiæ. 1. parte. 284

Præceptum de amore naturali erga proximum quando obliget & an religiosi teneantur transnatare ad conuertendos Indos. 1. p. 285

Proximi peccatum potens impedire, an peccet non impediendo, & an cum aliquo incommodo suo impedire teneatur. 1 p. 293

Petens quod ex se prẽstare non est peccatum, vt mutuum ab vsurario, an peccet aliqualiter. 1. p. 298

Mortale an sit facere quod de se non est malum, sed præsefert speciem mali. 1. p. 294

Proximo occasionem inducentẽ ad peccandum dare an sit peccatum & in quibus casibus se teneatur priuare mulier iure exeundi ad missam, vel aliò ne scandalizet fragiles. 1. par. 295

Patrem eo quod pauper sit aut Iudæus despicere an sit peccatum mortale, & an compellare Iudæum qui in secreto de tali genere est coram nescientibus sit mortale peccatum. 1. p. 308

Præceptum de non occidendo an transgrediatur qui per mortale occidit animam, aut fur, qui se exponit periculo suspendi.

suspendij.1 p. 308
Periculo mortis se exponentes an peccent mortaliter.1.p.318 &an cum periculo vitę fœtus medicus possit licitè prægnāti propinare potionem medicinalem ibid.1.p. 318
Periculo mortis se exponens ex intimiditate qualiter peccet & an hac ex causa latro peccet duplici peccato.1.p. 346
Pollutionem insomnis ob alleuiandam naturam an liceat desiderare.1.p. 352
Pollutionem solitam sequi ex eduliis calidis,ex potu aquæ frigidæ, ex equitatu, vel ex modo recumbendi in lecto teneatur quis vitare has causas cauendo.1.p. 354
Pollutionem cœptam in somno si post excitationem quis finiat an peccet mortaliter aut si de ea complaceat.1.p. 354
Peccata nubentium vel consummantium matrimonium quot sint.1.p. 389
Præscriptio an excuset à restitutione.1 p.
Possessio continuata an requiratur ad præscriptionem. 1 par. 576
Possessio ciuilis vel naturalis quibus modis interrumpitur, ibi. 1.p. 577
Possessionem apud anteriorem possessorem inchoatam an possit complere qui est successor in re.1.p. 578
Ad præscribendū an requiratur bona fides,& quid dicatur fieri ex bona fide hic.1 p. 579
Præscriptio legitima quot & quas conditiones requirat. 1. parte. 579
Præscribi an possit res bona fide empta à latrone ibidem. 1.p. 580
Ad prę scribendum an saltem requiratur titulus putatiuus, & possessor annualis an lege Hispaniæ præscribat aliquid circa possessionem.1.p. 581.583
Præscriptio legitima, an currat contra dominum non negligentem in petendo rem suam. 1.p.583.per tot.c.134.
Ad præscribendum bonam fidē requisitam an tollat dubium. 1.p 585 per tot.c.135.
Quænā sint quæ præscribi possunt & quænam non,& de tēporibus præscriptionis.1.par. 589 per tot c. 136.
Pascentes gregem in pascuis alienis, an teneantur restituere. 1.p.652 & per tot.c.150.
Pascere an possint sine obligatione restitutionis domini populorū suum gregē in pascuis vetitis pro macellariis obligatis in populis.1 p.652. per tot c.150
Peculium ad donandū an habere possint religiosi.2.par. 24 per tot. ca.4.
Pauperum collegio an cooptari possit qui bona sua ideo alteri donauit vt ibi cooptaretur. 2. parte. 52
Pœnam statim in conscientia,an debeat reus,scilicet vel hæreticus

ticus qui iustè interrogatus veritatem negauit.2.p. 52
Pactum de stando sententiæ arbitrorum non seruans an teneatur restituere 2.p.71.& sequentibus.
Participãtes in damno dato quot & quales esse dicãtur.2.p.100. & per tot.c.17.
Particeps an sit criminis,& damni confessarius non mandans fieri restitutionem.2.p. 104
Pater accipiens sibi aliquid de bonis filij non emancipati an teneatur illud illi restituere. 2.p. 119.per tot.c.23.
Si pater induxit per metum reuerentialem filios,vel filias,ad renuntiationem legitimæ an teneatur restituere.2.p. 120
Pater in quibus casibus pro filiis non emãcipatis sit obnoxius restitutioni,aut pro seruis.2.p. 120
Paterna bona vel possessa à patre an filius possit accipere sine noxa restitutionis.2.p. 121
Promissio quomodo differat ab stipulatione & pacto.1.p. 173
Promissio an obliget in conscientia. 2.p. 174 & an obliget ad mortale ibi.2 p. 174
Promissio vt obliget sub culpa mortali quæ conditiones requirantur.2.p. 175
Promittens qui caruit animo se obligandi an maneat obligatus in conscientia 2.p. 176 & quando quantitatis materiæ gratia obligabit ad mortale ibid.2.p.175.& seq.
Promissio mentalis facta homini an sit in conscientia obligatoria 2 p. 177
Promissiones mutuæ an possint validari sine consensu vtriusque partis.2.p. 180
Promissiones coactæ an sint ipso iure irritæ an vero annullandæ.2.p. 180
Promissa res vni si detur alteri an valeat datio.2.p. 180
Pignus & hypotheca quomodo differant.2.p. 319
Pignorari quænam res possint aut non.2.p. 319
Pignore vti an possit creditor,& pignoratarius de qua culpa teneatur.2.p. 319
Pignus accipere in quibus casibus sit illicitum & pacta circa pignora prohibita fieri per ius quænam sint 2. parte. 320
Pignus creditori vt cedat si debitum intra certum tempus non soluatur, an possit conueniri.2.p. 320
Pignus vt venderetur non soluto intra certum tempus debito si pactum est an prius quã vendatur notificandum sit id debitori.2.p.321.an possit pignus à pignoratario alteri impignorari,ibidem.2.part. 321
Pro pignore expensas factas creditor an possit repetere.2.par. 322
In pignoribus fructus percepti sunt computandi & an fructº pignoris perceptibiles,sed non

non perceptos teaentur creditor computare in sortem debiti 2. 322

Præcia mercium quæ regulariter non inueniunt pretium de præsenti quomodo sit taxanda. 2. p. 395. per tot. c. 64.

Pretium mercium venditarum in magna copia in globo *en cargaçon* tempore aduentus classis in noua Hispania quod dicatur iustum ad creditum. 2. p. 396 & per totum caput. 64.

Possessor bonæ fidei vendens alienum an teneatur postea re euicta per dominũ emptorem suum seruare indemnẽ. 2. p. 547

Possessionem nomine alterius emens suis pecuniis an teneatur possessionem cum fructibus simul illi restituere. 2 p. 563

Peculio pupilli, vel militis existentis in bello, vel peculio ecclesiæ, vel dotis vxoris si aliquid sit emptum proprio nomine an restituendum sit. 2. parte. 564

Proximum docere quando quis teneatur & quando eum in dubio corrigrre. 1. p. 564

R.

REipublicæ vtilis extreme indigens an licitè possit surripere panem ab alio extreme indigente. 1. p. 276

Religiosus an teneatur potius orare pro saluatione sui patris quam sui prælati. 1. p. 276

Reipublicæ conseruatorem an teneatur quis potius defendere à morte quam patrem. 1. p 276

Regulæ. 4. statuuntur quibus dignosci possit discrimen inter veniale, & mortale 1. par. 6

Restituere an teneetur qui vi, vel dolo, vel fraude aliquem ad peccandum induxit. 1. par. 308

Restituere an teneatur Ioanni qui occidit Petrum quando occasione illius occisionis Ioannes detrusus est in carcerem & multa innocẽter est passus 1. p 109

Religiosus ingrediens domus suspectas fœminarum quomodo sit corrigendus, vel quando denunciandus. 1. p. 340

Restitutio an sit facienda pro vita hominis liberi ablata & qualis. 1. p. 342

In restitutione pro vita hominis occisi qualiter sit arbitrãda restituẽda quantitatis. 1. p. 344

Restitutio homicidij quibus est facienda an parentibus, vxori vel filiis, vel fratribus occisi. 1. p. 345. per tot. c. 72.

Restituere an teneatur damnum illatum parti homicida vel latro qui comprehensus patibulo suspenditur. 1. p. 346

Restituere an teneatur & quantum qui modum defensionis iustæ excedit. 1. p. 346.

Restitutionis diffinitio qualis. 1. parte

1.parte. 395
Restituere an teneatur aliquis, id quod per metum extorsit & quid circa hoc in conscië-tia & quid in foro exteriori ibidem.1.p. 414
Restituere an teneatur quis quod ex metu reuerentiali paterno patri laboranti in extremis promisit se restituturũ 1.p.424.& blanditiis extortũ ab amica,an restituendum sit ibidem.425.& quid de extorto à dominis precibus an restituendum sit vassallis.1.part. 426
Restituere qualiter & quando teneatur magister nauis vel stabularius quando in naui vel hospitio aliquid reponitur per custodia.1,p.426. per tot.cap.97.
Restituere res proiectas in mare pro euitando naufragio si teneantur nauigantes restituere & quomodo.1.p.457. & quid de re missa per nuntium si culpa illius periit.An iterum restituenda sit & quid de pecunia in sacculo signata..part. 437
Restituendi obligationem inducentes quot sint modi, & iussio,consilium,& consensus & receptio furis,& laus,participatio, quando ad restituendũ obligent & quando non obstare vel non manifestare, & quid de iuuante ad damnum & quid de adiuuantibus Borbonium in deprædatione vrbis Romanæ. 1 p.438. & seq. per tot.cap.98.
Restituendum an sit à sociis ei qui consuluit damnum cum iam insolidum restituit illud 1.p 433.& restituere quomodo debeant concurrentes ad damnum,scilicet ad deuastationẽ prędij,vel vineę.1.p.433
Restituendum an sit & quomodo iam prius restituenti quãdo plures socij concurrere ad prædam quæ penes illos non mansit.1.p. 432
Restituere an teneantur nõ obstantes damno vel furto, vel nõ manifestantes.1 p.434.per tot.cap.100 & quid si incuria regis increscant latrones & cum quali periculo iudices eos capere teneantur sub pœna restiturionis 1.p. 435
Restituere quomodo & quando teneantur custodes,vel depositarij.1.p 435
Restituere quomodo & quãdo teneantur consentientes in damnũ alicuius vt verbi gratia senatores,vel rectores publica suffragia ferentes. 1. parte. 436
Restituere quando teneantur iudices & rectores qui circa bonum commune inueniuntur negligentiores.1.p.437. quid si acceperint aliquid pro nominationibus. ibid.
Restituere quando teneatur confessarius propter incuriã commissam in confessione. 1.parte. 438

Circa restitutionem mandãdam diuitibus vementibus ex Indicis regionibus quid aduertendum. 1. p. 438

Restituenda quo modo sit res fructifera quoad fructus. 1. p. 438

Restituere an teneatur possessor malæ fidei fructus non perceptibiles à domino 1. p. 438. & an latro, vel vsurarius teneatur restituere quod pecunia vsuraria, vel aliena lucratus est. 1. p. 439. & quid de torque aureo sæpius locato cum esset alienus, & etiam de equo ibid. 1. p. 439

Restituendum quantum sit in debita restitutione & an deuastantes segetes aliquãdo plus restituere teneantur quam valent in potentia & de præsenti. 1. p. 440

Restituendum cuinam sit an domino aut custodi, vel depositario, vel commodatario an domino furioso, an prælato dissipatori. 1. p. 441

Restitutio suarum rerum, an faciendæ sit dominis prodigis & an lucratum à minore ipsi minori sit restituendum vel pecunia debita regi gerenti bellum iniustum. 1. p. 443

Restituere an teneatur quis potius rem alienam proprio domino, quam latroni sibi illam vendenti. 1. p. 443. & quid si rusticus ex simplicitate latroni restituit & quid si restitutio fuerit facto domino & non commodatario, ibidem. 443. & quid si quis non facta indagatione proprij domini rem pauperibus restituit. 1. p. 444

Restituenda cui nam sit res incerta & res quæ scitur esse debita in communi & non in particulari. 1. p. 444

Restituere an teneatur possessionem in dubio is qui eam possidet alteri eam petenti. 1. par. 444

Restituendum cui nam sit damnum illatum ciuitati depilatæ in iniusto bello. 1. parte. 445. restituenda per quos sit res incerta ibi. 1. parte. 445 & an Episcopus possit sibi istam restitutionem à se faciendam reseruare ibidem, prima parte. 445

Restituere an teneatur pauper pecuniam ignoti domini cum eam penes se habet an verò possit illam pro se retinere. 1. parte. 446 & an veniens in pinguiorem fortunam teneatur illam restituere, ibidem & an furantibus bona incerta si sit pauper. Illis possint vt pauperi applicari. 1. p 446. & an sine authoritate Episcopi hæc bona possint applicari. 447

Restituendum an sit turpe lucrũ aut extortum per contractum factum per metum leuem, prima parte 447. per totum cap. 105.

Restituendum an sit à meretrice sibi datum ob copulam, prima parte

parte. 449
Restituere an teneatur aliquis quod sibi datum est vt vitet aliquod peccatum. 1.450. siue sit tale peccatum contra iustitiã vel non, ibidem. 1. p. 450. & per tot. cap 106.
Restituere an teneatur aliquis quod est sibi datum vt committeret peccatum contra iustitiam, scilicet vt occideret vel iniustam sententiam ferret 1.p. 454
Restituere an teneatur aliquis id quod pro faciendo id quod ex iustitia facere tenetur accepit, vel quod accepit pro euitando quod ex iustitia vitare tenebatur 1.p. 457
Restituere an teneantur custodes vrbium & syluarum, vel mercium prohibitarum exportari extra regnum quod pro dissimulatione & pro non denuntiando acceperunt. 1.p. 458
Restituendum an sit quod acceptũ est vt pretiũ pro re spirituali, vel acceptum est per vsuram, & an liceat per huiusmodi largitiones suam redimere vexationem. 1. parte. 459
Restituendum cuinam sit acceptum ob turpem causam subsecuta causa aut ante, & cui symoniacè acceptum restituendum veniat. 1.p. 460
Restituere cui teneantur maritatæ & filiæ pretium corporis sui quod accepere & an constuprator virginis vtroneè teneatur ei, vel patri eius quidquam restituere, 1.p. 462
Restituendum an sit amatricib. mulieribus, quod eis ab amasiis superfluè promissum est. 1. p. 463. cum quantis expensis restituendum sit iniustè ablatum. 1.p. 464. vbi facienda est restitutio. 1. parte. 463 & seq.
Restituere an teneatur possessor bonæ fidei suis expensis rem domino se absentanti & in quo loco res soluenda vel restituenda veniat 1.p. 463
Restituenda res si dum mittitur domino, periit casu fortuito vel malitia portitoris, an à restitutione liberetur eam mittens. 1.p. 465
Restituendi debiti gratia si faciendæ sint expensæ an restitutorus expensas excedentes debitum si necesse sit facere teneatur. 1.p. 466. & sequent.
Restituenda an sint integre mille mutuata in India cum cõditione, vt vbicumque repetantur, soluantur si repetantur in Hispania. 1.p. 468
Restituendi modus quis seruandus & an sufficiat pro restitutione condonatio creditoris & quid si talis creditor condonat domino suo debitum 1.p. 467
Restituere non potens, an teneatur à creditore petere dilationem. 1.p. 467
Ad restituendum integre an maneant obligati qui quia de-

coxerunt Hiſpanicè, *que quebraron* obtinuerunt à creditoribus remiſsionem partis debiti 1 p. 468

Reſtitutio an ſit facienda etiam creditore in aliquo caſu remittente debitum. 1. p. 469

Reſtituendum an ſit à iudice delegato id quod à partibus accepit etiam ſi illud ſibi remittant, aut ſi poſt reſtitutionē illud ſibi partes redonēt. 1. parte. 470

Reſtituenda an ſint à iudicibus munera accepta à partibus nō obſtante condonatione partium. 1. p. 471. & quid de iudicibus delegatis ab ordinario, id eſt, ab epiſcopo ibidem. & quid circa hoc de viſitatoribus. 1 p. 471

Reſtitutionis ordo qui ſeruandus. 1. p. 471

Reſtitui cui debeat calix inuentus cuius neſcitur dominus poſt inueſtigationem. 1. parte. 371

Reſtitui an debeat res empta neque ſoluta proprio domino, quando eius emptor nōn eſt ſoluendo omnibus creditoribus. 1. p. 472

Reſtituenda an ſit dos prius vxori quam debita habentibus hypothecas expreſſas poſteriores quando dos non inuenitur fuiſſe numerata. 1. p 473 & an quoad reſtitutionem ſit magis priuilegiata dos quàm debita ſuo ibidem 1 p. 49

Exceptis habentibus hypothecas expreſſas vel tacitas, vel priuilegiatis, quibus reſtituendum eſt prius, an inter cæteros pro rata ſit facienda reſtitutio 1 p. 473

Reſtiturionis modum & ordinem non ſeruans an poſt factum ob hoc teneatur ad aliquam ſatisfactionē. 1. p. 474 & an creditores præter miſſo ordine reſtitutionis accipientes ſibi debita an teneantur ea reſtituere ibidem. 474

Reſtituenda prius ne ſint debita contracta ex contractibus licitis quàm contracta ex contractibus illicitis, ſcilicet vſurariis. 1. p. 474

Reſtituenda ne ſint prius bona illicitè acquiſita, id eſt furto ſublata quàm alia debita licitè acquiſita. 1. p. 476

Reſtituenda prius ne ſint debita prius ex cōtractu licito quam debita ratione maleficij. 1. par. &an reſtituēnda ſint prius donata donatario, vel legata legatario quam titulo oneroſo promiſſa, & quid de hærede qui dedit legatum legatario poſteriori 1 p. 477

Reſtitutionem dilatando quando quis nouo peccato peccet. 1. p. 479. & quando eſt reſtituendum ibidem

Non reſtituens ante mortem an ſit abſoluendus 1. 480

A nō reſtēitudo quæ impotentia excuſet. 1 p 482. & patre exiſtēte in extrema neceſſitatē, & etiam

creditore, an restituēdum magis si creditori ibidem. 482
Ab restituendo statim quæ incommoditas excuset & an iactura in bonis altioris ordinis ab hoc excuset. 1. p. 486 & per tot cap. 115. in quibus locis disputatur an cum iactura famæ vel vitæ, vel libertatis teneatur aliquis in aliquo casu restituere. 1. p. 486
A restituēdo statim quale damnum debitoris excuset & an in decentia status excuset vbi ad longum per. 6. conclusiones satis fit quæstioni. 1. parte. 487. 488
Restituendum an sit cum iactura decentiæ status celebris est hæc quæstio, cui satis fit per. 9. conclusiones. 1. parte. 447
Restituere an teneatur debitor bonæ fidei cum mutatione status quando eius creditor similem iacturam mutationis status est incursurus & soluuntur argumenta fratris Iosephi & Victoriæ. 502
Vt restituat nobilis ad quam moderationem est adigendus à confessore. 1. parte. 504. & quid de accedentibus cum implicatione debitorum ad confessionem ibidem. prima par. 505
Restituenda an sit aliquando res cum iactura medietatis status. 1. p. 505
Restituere an teneantur alimenta qui cedunt bonis & an isti pinguiores facti teneantur restituere. 1. p. 506
Debitor compos ad restituendum, an licitè possit colorare dilationē restitutionis & possit absolui. 1. p. 507
Reliqua de restitutione vide litera F. vel satisfacere.

S.

SEmiebrij & semidormientes an defectu deliberationis perfectæ possint excusari à culpa mortali. 1. par. 89. & de semiebrio 1. p. 9
Subreptio, scilicet actus non plene deliberatus an excuset à peccato. 1. p. 23
Sacerdos simplex, scilicet, non expositus per episcopū an possit venialia peccata audire vel peccata mortalia iam prius confessa & ab illis absoluere. 1. parte. 138
Sacerdos religiosus iam semel expositus prohibitus à suo superiore audire cōfessiones an validæ possit eas audire & absoluere. 1. p. 139
Sacerdos regularis vel sæcularis nequit confessiones sæculariū audire nisi approbatus fuerit per episcopum, prima par. 141
Sacrilegij cōmissi in loco sacro quot sint species & an rerum omnium existentium in ecclesia furtum sit sacrilegium & an furari calicem ecclesiæ extra ecclesiam sit sacrilegium & de aliis ad longum. 1.

parte. 185
Sacrilegium an sit quæcunque irreuerentia illata ecclesiæ vt ibi comedere & dormire. 1.p. 186
Sacrilegium violans ecclesiam an sit quæcunque effusio sanguinis facta in ecclesia. 1. par. 187. & quid si sanguis effundatur in subterraneis ecclesiæ vel in cæmeterio ibid. 187
Sacer locus ex qua pollutione violetur & quid intelligatur per sacrum locum 1. par. 187. 188
Sacrilegij species an sit concubitus viri cum vxore in ecclesia. 1. p. 187
Species luxuriæ quot sunt & quę nam sint. 1. p. 347
Secreta alia præter sigillum cõfessionis an sint in aliquibus casibus detegenda. 1. p. 349
Sigillum confessionis, an in aliquo casu licitè possit reuelari. 1. p. 349
Sigillum confessionis an sit ab omnibus etiam non confessoribus celandum & quid si confessor non possit confiteri peccatum à se commissum in confessione sibi facta sine reuelatione confessionis. 1. par. 349
Sigillo confessionis teneatur ne consiliarius tacere peccatum confitendum de quo dedit consilium. 1. p. 350
Sigilli violatio an sit dicere ego nõ te possum absoluere quia habes casum reseruatum. 1 parte. 350
Sigilli fractio an sit dicere hic mihi grauia confessus est peccata, & quid de confessore qui audita confessione statum cõsuluit virum doctum præsentem 1. p. 350
Sigilli frangendi modi quidam incauti re censentur. 1. parte. 350
Sigilli fractio an sit iniungere publicam pœnitentiam ibidem, & quid de confessore dicente ille mihi confessus est peccata sua publica, vel ego non absolui talem. 1. par. ibidem.
Sigilli violatio an sit dicere confessorem de vsurariis publicis à se auditis, istis hominibus non debet sacramentum eucharistiæ ministrari, vel dicere Petrum sibi confessum sua peccata. 1. p. 210
Sigilli violator an sit confessarius qui ait, Petrus suis peccatis me enecat, vel qui in communi ait se peccatum mortale in confessione audisse. 1. p. 210
Sacrilega est confessio multorũ puerorum quando confessor simul eos audiit. 1. p 210
Sigilli violator ne sit confessor qualiter respõdebit dũ interrogatur an absoluerit. 1. p. 210
Sigilli violator an sit confessor qui denunciat iudici peccatũ auditum in confessione extra confessionem etiam sibi notum. 1 p. 219

Sigilli

Sigilli violator an sit confessor qui ait in tali loco gratia peccata perpetrantur. 1. part. 211

Sigilli violator an sit confessor, qui statim post confessionem graues pœnitentias iniungit faciendas. 1. p. 211

Sigillū an violet confessor, qui interrogat ab vltimo complice peccatum quod iam audierat in confessione à primo 1. p. 211

Secretum sibi sub sigillo confessionis reuelatū an possit confessor prodere. 1. p. 211. & an confessor possit iurare marito adulteræ quam audiuit in cōfessione nullum adulterium sibi fuisse confessam. 1. parte. ibidem.

Subreptio iudicium præueniens an in quacunque materia excusat à mortali. 1 p. 216

Superstitionis quot sint species. 1. p. 220

Striges an deducantur à dæmone de loco ad locum. 1. p. 223

Superstitio mortalis an sit quępiam scisciari ab egyptiana de fortuna sua. 1 p. 221

Superstitio qualis sit ob somniū intermittere aliquid agendū, aut virtute carentia remedia pro sanitate assequenda applicare. 1 p. 221

Superstitio an sit breuia, seu nomina portare, diem obseruare, musicam, vel herbas contra dæmonem applicare, strigis officio vti, vel sortibus, vel duello 1. p. 222

Sacrilegij peccatum episcopi reseruando an intelligant de coitu cum moniale vel cum religioso, vel cum initiato sacris. 1 p. 349

Sacrilegium an sit peccatū carnis commissum in monasterio, vel dormitorio religiosorum, aut in cæmeterio, vel supra tectum ecclesiæ vel sub terraneum ecclesiæ. 1. parte. 350

Sacrilegium an committat monialis quæ cum secretò virgo non sit consecrationis velum suscipit. 1. p. 350

Sponsalia celebrata secretò sine parocho & testibus an valida sint & habeant obligare. 1. p. 395

Soluens creditori ante terminū, an ideo possit soluere minus ratione istius anticipatæ solutionis. 1. p. 511

Soluens debitum per nuntium habitum pro fideli qui fidelis non fuit an teneatur iterum soluere. 1. p. 13. & seq. & an fidendum sit in hoc de omnibus confessoribus, ibidem.

Satisfacere an teneatur de damno, impedito qui illud impediuit à consequutione officij. 1 p. 515

Satisfaciendi damnificato an necessitatem inducat intentio illum lædendi. 1. p. 520. & seq. per tot. c. 123.

Satisfacere an teneantur de damnis per sua suffragia, vel

subordinationes, vel aliter impedientes aliquos oppositores à consecutione cathedræ 1.p.518. & an statuta vniuersitatum sint pœnalia, vel inhabilitantia,, ibid. 520

Satisfaciendi læso an obligationem inducat sola mala intentio nocendi vt in eo qui occidit Petrum vt eius mors Ioanni imputaretur, cui quæstioni satisfit per. 5.conclusiones 1. p.520. & sequentibus per tot. cap.123.

Satisfaciendi læsis in quibus casibus intētio, vel eius defectus inducat vel non inducat necessitatem 1.p.526.& per tot. cap.124.& quid quando malo animo proiiciūtur literæ deceptoriæ, vel mittuntur causantes damnum, ibidem, 1.p. 526

Satisfaciendum an sit Ioanni id pecuniæ quod dedit Petro quando nescitur quia intentione Ioannes eam pecuniam dederit.1.p.527. & quid si aliquid detur sine expressione causæ creditori an in partem solutionis debiti veniat computandum ibidem.1.p.530.& sequentibus.

Soluere an teneatur quis quod à minore accepit ratione contractus cum ipso initi & an minor in conscientia obligatione naturali maneat obligatus soluere mutuatam sibi pecuniam & ibi plura Iuristis conuenientia de solutione debiti vel indebiti continentur, 1.parte.530.& seq

Satisfacere an teneatur qui sine vi, & dolo alium impedit à consequendo beneficium. 1. parte. 531

Satisfacere an teneatur, qui à legatis, vel donis gratuitis assequendis aliquem impedit. 1. p.537 per totum ca.126 quid de scribis & consanguineis impedientibus per importunitatem à legatis aliis faciendis ibidem. 1.p 541.& sequentibus.

Satisfacere an teneatur mandās mandatario de damno ex mandato subsecuto, prima parte.541.& sequent.

Satisfacere an teneatur creditori qui debitorem eius eripit à carcere 1.p. 541

Satisfacere an teneantur distributores bonorum communiū pro nobis, quę non distribuerunt. 1.p.542. & sequentib. & quid de distributoribus beneficiorum ecclesiasticorum, vel spoliorum in bello ibid.1. parte. 543

Satisfacere an teneantur reipublicę principes sęculares præficietes ei officiales inidoneos vel non amouentes eos quādo sunt querelæ populorum 1.parte. 545

Satisfacere an teneatur in integrum qui impedit à consequendo beneficio. 1.parte. 544

Sanct. Thomas defenditur ab eò quod

quod impingit illi quidam modernus doctor. 1 p.547. & seq.per tot.cap.128.
Satisfacere an teneatur digniori qui pro se procurauit & assecutus est beneficium digniori dandum.1.p. 551.552
Vt satisfaciat quis suo creditori an ad seruiendum sit adigendus.p.1.552.& an propter solutionem debiti vt illud soluat impediatur quis in conscientia ab ingressu religionis ibidem. 553. & seq Vbi soluuntur argumenta fortia Metinæ contra S Thomam. 1.p. 556
An à solutione liberet debitorẽ interitus rerum quæ debẽtur. 1.p.558 & seq.& quid de casu contingenti in noua Hispania. ibidem
Serui an teneantur sibi donata vel ludo acquisita domino suo restituere.2.p. 22.23

T

TEstis ad testificandum, vtrum offerre se teneatur. 1.parte. 338
Testis in quibus casibus interrogatus teneatur iudici respondere ibid.1.p. 338
Testificari etiam non requisitus quis teneatur & quando. 1. parte. 339
Testis an aliquando cum periculo vitæ teneatur reuocare testimonium.1.p. 341
Taurorum agitatio qualis prohibita fuit per extrauagantem Pij quinti.1.p. 341
Tentatio carnis an sit peccatum 1.parte. 354
Testi vni soli tantum an teneamur credere.1.p. 569
Testamentum secundùm leges Hispaniæ vt solenne sit & validum quot testes requirat.2. p.90.& seq & quales debeant esse testes & qualiter admitti ibidem. 91
Testamentum condendi alicui concessa à testatore facultas secundùm leges Hispaniæ ad quid extendatur.2.p. 93
Testamentum inter liberos factum sine institutione hæredis vel sine debita solemnitate testium an sit validum.2. parte. 93.94
Testamentũ an condere possint secundùm leges regni Castellę constituti sub potestate patris.2.p. 94
Tributorum genera & nomina quot sint,2 p. 212
Tributa imponendi quot sint causæ iustæ, secunda parte. 213.& seq.
Tributum vectigal, id est *alcauala* dictum an soluendum sit in conscientia etiam si à quęstionibus nõ exigatur.2.p.215
Deportariis,id est, *portazgos* & de tributis per saltum, id est, puertos secos an sint ista soluenda in conscientia ante exactionem 2.p.215.& seq.& an sint soluenda de his quæ quis ad suam necessitatem portat an possint tales portitores se occultare, & an tributa pe-

cho nuncupata ante exactionem sint soluenda & quid de vectigali, secunda parte. 216. 217

Tributa quædam impositionum de quibus meminit Corduba an sint soluenda in conscientia & quid de tributo generali Valentiæ. 2.p.217. per tot. cap 37.

Tributa quorum cessauit causa an ratione præscriptionis sint soluenda. 2.p.218. & quid de sisa & quid de pedagio, & quid de tributo pro triremis in serici mercibus. 2.p.220. & quid si hæc tributa vendita sint à rege ibidem. 220.

Tributa iusta defraudandi causa se occultare an aliquando excuset à restitutione, 1. parte 221

Tributa gabellarum quando earum conductor remittit ea conscientia aut verbo solutis an sint restituenda si minus soluatur. 2.p.223. & sequentibus, & an pro solutione tributorum iniustorum possit sibi quis recompensare non soluendo iusta, 223. & quorũ opinio sit tenẽda quando inter tributa soluenda esse vel non esse soluenda inter doctores variatur, 2.p. 224

Tributa gallinarum, paleatum & aliorum an sint dominis soluenda, & an vectigalia empta à rege possint exigi in rigore de 10. vnum, secunda parte. 225

Tributum defraudans per priuilegium non legitimum, sed acceptatum à rectoribus an teneatur restituere ipse & talis fraudis consultor. 2. parte. 229

Tributa causa non subsistente quia non custodiuntur arces an sit soluenda, & de assessoriis an possint exigi & an infidelibus principibus à fidelibus tributa sint soluenda. 2.p. 230. per tot. cap. 59.

Vide de immunitate à tributis qua potiuntur ecclesiastici dictione ecclesiastici litera. E. vide etiam dictione impositio litera I. & verbo vectigal litera. V.

V

VVlgaris traductio pro authentica in ecclesia habenda & quomodo interpretanda. 1.p. 220

Voti diffinitio qualis sit & quænam deliberatio ad voti validitatem sufficiat & an votũ emissum ex ira validum sit 1. parte. 232

Votum an sit cum quis ait alteri promittõ tibi me nunquam lusurum cum tali homine, 1. parte. 232

Votum an de cõsiliis emitti possit & an vota de materia consiliorum, vel præceptorum à prælatis religiosorum irritari possint ibidem. 233

Voti deliberatio qualiter præcedat

dat vel præcedere debeat. 1. parte. 233
Vota facta subitò vel ex passione vel ex leui cupiditate facile dispensantur. ibidem
Votum an sit obligatiuũ promissio facta sine animo implendi 1 p. 233
Votum de re necessaria vt de moriendo non est votum & votum emissum de re veniali est veniale & de mortali est mortale neque de re indifferenti valet nisi,1.p. ibid.
Votum contra cõsilia quale peccatum sit & an votũ de operatione finis malo sit obligatorium.1.p. 233
Votum an sit magis obligatoriũ quàm iuramentum & an ex voto opus factum plus meriti habeat quam sine voto 1.p. 234
Vouens non fornicari transgrediens votum dupliciter peccat,& an vouens contra consilia aliquando peccet mortaliter.1.p. 234
Votum nõ pectendi capillos aut lauandi caput in die sabbati an quicquam valeat.1 p. 234
Votum in nuditate peregrinandi an obliget. Si quando fit votum est impossibile an si postea fiat possibile inducat obligationem 1.p. 235
Votum factum sine animo vouendi,aut sine animo se obligandi aut sine anin o implẽdi an valeat.1. parte. 235. an impeditus à voto postea absoluto impedimento teneatur ad illud,1.p. 235
An liberent ab obligatione voti illi euentus qui si à principio oblati fuissent non emissum votum fuisset. Fractio voti de aue Maria dicendo qualis culpa sit,1.p. 235
Voti impletionẽ differens quando dicatur peccare. 1.parte. 236
Vouens virginitatem fœmina si semel corrupta fuerit an deinceps teneatur ad votum.1. parte. 236
Vouens in iuuentute votum ingrediendi religionem nec tũc implẽs an postea senex factus teneatur ad illud implendum 1 parte.236.& sequent.
Votum implendi difficultas an sufficiens causa sit super illud dispensandi,1.p. 236
Vouens eleemosynam,vel aliud si Deus liberaret se à peccato an si incidit in illud teneatur votum adimplere 1 p. 237
Vota conditionalia conditione impleta an habeant obligare, 1.parte. 237
Vota conditionalia de ingressu religionis vel castitatis an ante cõditionem impletam, vel post possint dispẽsari per episcopum, prima parte.237. & sequentibus, & quid de voto eundi Hierosolymam cum Buhone.1.p. 238
Votum non nubendi qui emisit si fornicetur illud non transgreditur.1.p. 238

Votum

Votum ducendi vxorem an semper sit inualidum, 1.p. 238.
Votum solenne professum extrahens à religione an teneatur pro illo religionem ingredi aut quidquam restituere. 238
Votum religionis solenne emittere aut nubere alicui si quis impediat, an incurrat excommunicationem. 1.p. 238
Ad vouendum religionem persuadere an laudabile sit an non, 1.p 239
Vouens ingressum monasterij non reformati an teneatur illud ingredi. 1.p. 239
Vouens religionem si repulsus est ab vna religione, an tenea tur quærere aliam. 1.p. 239
Vouens ingredi & perseuerare in aliqua religione an maneat obligatus ad castitatem vel an si non fuerit admissus, in illa possit ducere vxorem. 1.p. 240
Vouens non nubere si nubet an possit petere debitum & reddere. 1.p. 240
Vouens profiteri in religione si dispensatus est, quia solùm expressit Papæ quod vouit ingressum non valet dispensatio. 1.p. 240
Vouẽs ingredi religionẽ adquid teneatur iam ingressus & ad quid magis teneatur qui vouit profiteri. 1.p. 240
An vouens religionem qui nihil cogitauit de perseuerantia an teneatur perseuerare. 1.p. 240
Vouens se ingressurum religionẽ intendens esse religiosum Choristam cum sit imperitus an teneatur addiscere grammaticam vel fieri religiosum cõuersum. 1.p. 240
Ad votũ an aliquis an sit astrict⁹ cum dubitatur an ad implendum votum sit obligatus. 1.p. 241
Vouens religionem communiter si in nulla recipiatur an possit ducere vxorem ibid. & quæ & quot monasteria teneatur adire si in aliquibus nõ recipiatur. 1.p. 241
Vouens solenniter in aliqua religione an teneatur illa præcepta seruare quæ continentur in constitutionibus licèt in tali religione non seruentur. 1.p 241
Quis vel qualis vel quãtus metus impediat validitatem voti. 1.p. 241
An metus ab extrinseco si grauis sit ipso facto annullet votum ibid. 1.p. 242
Vouens non bibere vinum in sabbato an totiès peccet quotiès bibit. 1.p. 243
Votum non implens tempore signato an post illud tempus maneat obligatus implere ibid. 243
Voti pœnitentia an sit mortalis ibidem. 1.p. 243
De voto à se facto dubitans an teneatur illud implere. 243
An votum teneatur quis implere per alium quando per se ipsum

ipſum implere non poteſt.1. parte. 244
Vota defuncti an teneatur hęres implere. 244
Vouenti vxori continentiam cũ conſenſuvir an vir poſſit reddere debitum,vel ab ea petere & quid ſi pactum inter ſe abſtinendi à copula coniuges fecerunt.1.p.245 & quid quãdo in communi ſic vouerunt voueo caſtitatem vt tu quoque voueas & quis poſſit ſuper hęc inter cõiuges diſpenſare,ibid. 245
An votum de non petendo debitum ab coniuge ſit illicitum 1.p. 346
Votum coniugis vouentis ſoléniter religionem ſine conſenſu alterius an quoad aliquid obliget.1.p 346
Vxor vouens ieiunare vel peregrinari an teneatur implere ſaltem poſt matrimonium finitum etiam ſi irritauerit maritus.1. par. 246 vir an poſſit vouere ſuccurſum terræ ſanctæ,& an id poſſit vxor.1. par. 247.an ad votum irritandum requiratur cauſa ſicut requiritur in eo ad diſpenſandum. 247. votum an neceſſario cõmutandum ſit in melius ibid.
Votum diſpenſandi,& commutandi habens poteſtatem an poſſit pro parte ſuper illud diſpenſare & pro parte commutare 1.p. 246
Vota per quoſnam irritari licitè poſſint.1.p.246.vota nouitiorum an poſſit prælatus irritare,ibidem.246. vota pupillorum quinam irritare poſſint, ibid.1.p. 248
Vota vxorum an mariti irritare poſſint.1.p. 248. & an votum continentiæ vxoris poſſit vir irritare.1.p.
Votum ſeruandi præcepta ab vxore emiſſum an poſſit vir irritare. 1.p. 250
Vota ſeruorum an poſſit dominus irritare.1.p. 250
Votum de non peccando venialiter an valeat.250.& an voti materia poſſint eſſe præcepta & an vota nouitiorum poſſit irritare prælatus,ibid.1.parte. 256
Vota ſæcularia an commutentur in votum ſolenne religionis.1.p. 250
Votum religionis emiſſum à filio ante legitimam ætatem an poſſit à patre irritari etiã ſi ratificauerit illud, ibidem. 250
Vota vxoris an poſſit omnia vir irritare.1.p. 251
Vota irritata ſemel an reuiuiſcãt & an vota religioſorum ſint valida 1.p. 251
Vota valida pueri an poſſint emittere.1.p. 251
Vota religioſorum de rebus licitis an poſſit prælatus irritare ibid.254.& an ad excuſandum ſubditum ab impletione voti ſatis ſit prælatus carẽs notitia voti id ꝓhibeat.1.p. 251
Si vouerit religioſus rem de ſe licitam

licitam prohibitam tamé per prælatum vtrum teneatur votum patefacere prælato. 1.p. 251

Vota facta in legitima ætate à filiis an renitentibus parentibus sint implenda 1.p. 252

Votum emissum à filio ante ætatem legitimam neque tunc irritatum à patre an postea possit, à patre irritari, etiam si ratificatum fuerit. 1.p. 252

Votum commutandi solum cõmissionem habentes an peccent super illud dispensando. 1.p. 253

Voti dispensatio obtenta à Papa ad transeũdum ad canonicos regulares ab eo religioso qui prius dimisit habitum quatenus sibi non negaretur an sit valida. 1.p. 253

Vota subditorum in quæ iam semel cõsenserit si irritét prælati an peccét & an valida sit irritatio. 1.p. 254. & an peccet religiosus rem prohibitam per prælatum vouens, ibidem. 254

Vota quæ nam sint & quot quæ sunt reseruata Papæ quo ad dispensationem eorum. 1.p. 254. quæ nam sint vota super quæ inferiores prælati dispẽsare possunt ibid. 255

Votum solenne religionis an Papa dispensare possit. 1. par. 255. votum castitatis vel non habendi an episcopus possit Vdispensare, ibid. 255

ta religiosorum & sæcularium an Papa possit irritare pro libito. 1.p. 255

Votum de inutili materia vel maioris boni impeditiua an indigeat dispensatione. 1.p. 255

Vouendi leuitas aut facilitas, vel metus, vel necessitas boni cõmunis an sit causa legitima dispensandi in voto. 1. parte. 255

Votum peregrinationis quomodo veniat commutandum ibi. circa votum emissum à paupere & à diuite circa ieiuniũ quomodo se debeat episcopus gerere ibidem. 1. parte. 256

Voto res promissa an sine consensu illius cui sic promissa est possit in aliud commutari. 1.p. 256

Super votum castitatis dispensandi causa sufficiens an sit magna fragilitas. 257. vt votum commuterur in æquale an requiratur superioris authoritas ibidem prima parte. 257

Vota emissa ab vxore, vel à filio vel à seruo executioni mandanda dum fuerint sui iuris an irritari possint à matito, vel patre, vel domino. 1. part. 257

Votum an possit commutare, qui ex commissione potest super illud dispensare. 1. part. 257

Vota aliqua an dispensare possint religiosi ex aliquo priuilegio.

legio.1.p. 257
Vota virtute iubilei aut cruciatę quæ & quomodo veniant commutanda.1.p. 258
Votum commutandi causa sufficiens an sit quia illius impletionis vouens facile obliuiscitur.1.p. 258
Vota commutandi ad æqualitatem summa difficultas & periculum ideo confessarius nō expertus non se hic præcipitet.1. 258
In vouendo repentina deliberatio an excuset à petenda dispensatione illum vouentem qui à periculo liberatus est à Deo.1.p. 258
Vota defuncti an teneatur implere hæres.1.p.258. & quid de votis communibus populorū ibidem 259
Voti commutatio quomodo facienda.1.p. 259
Contra votum simplex castitatis qui contraxit matrimoniū an ante illius consummationem teneatur ingredi religionem.1.p.259.& seq & quid de coniugato ordinato ante cōsummationem matrimonij an iste teneatur ingredi religionem.1.p. 260
Post votum simplex religionis qui contraxit matrimonium & consummauit an iam sine dispensatione reddere, & petere debitum possit.1.p. 260
Post votum castitatis contrahēs & consummans matrimoniū an duplici peccato mortali peccet.1.p. 261
Voto rei promissæ difficultas ignorata à vouente an excuset eum ab obligatione & impletione voti.1.p. 262
Vxor an teneatur sequi maritū aliò migrantem.281.&qualiter peccet vxor per inobediētiam, vel irreuerentiam contra maritum.1.p. 282
Vitam proximi alias occidendi à tiranno an teneamur defendere cum iactura bonorū pertinētium ad stat.1. p.336. &quid quando in infirmitate non quis vult sibi subuenire, præ auaritia.1.p.436.
Vitam sibi decurtans per abstinentiā an peccet & an vitam abreuiare liceat per alimenta tam salubria.1.p. 322
Vitam conseruare an teneatur infirmus medicina pretiosa, aut sumendo cibum cum iam præ fastidio cibum deglutire non potest.1.p. 322
Cum vitæ suæ periculo an teneantur religiosi Cartusienses à carnibus in infirmitate abstinere.1.p. 322
Vitam plane sibi ablato an conseruare teneatur qui ob sua crimina est damnatus vt fame pereat, vel iustè occidendus licitè possit præstolari mortem in carcere cum fugere possit.1. parte. 323. & sequentibus & damnato vt fame vel aliter pereat an possit quis subministrare cibos, vel instrumenta conferre quibus se à

se à carcere eruat. 1.p. 323
Vitam finire sententia iudiciali iussus veneno hausto an possit licitè illud potare, & an liceat damnato collum lictori parare, scalam patibuli ascendere, aut naufrago alteri naufrago tabulam cedere. 1.parte. 325
Vitæ propriæ cum periculo auxiliari amico, aut assistere ei peste tacto, aut præludiis militaribus se exercere an liceat. 1.p. 326
Vitam an liceat exponere pro bonis temporalibus aut pro honore & fama. 1.p. 326
Vitã qui sibi præripuere antiqui vt Brutus, Cato, Decius, & alij & inter fideles Sanson Rasias Eleazarus, Saul qui sibi mortem conscisuerũt an sint excusandi à culpa. 1.p. 327
Vitæ cum periculo damnandus ad mortem an teneatur manere in carcere vel in perpetuo manere carcere. 1.p. 326
Vitam conseruandi gratia an quis possit ad mutilationem membri putridi compelli, & an ad hoc possit cogi religiosus. 1.p. 329
Vitam tuendi causa an possit eques fugiés arcto calle obuiũ inf ntem opprimere vt euadat. 1. 329
Vitam conseruandi ius an excuset ab obligatione cooperandi ad propriam mortem. 1.p. 329. & seq.
Vitam conseruandi geatia an teneatur non iuridicè rogatus à iudice potius subire torméta quam fateri veritatem. 1.p. 330
Vitæ cum iactura quando teneatur quis secretum celare. 1.p. 331. & seq. an hac obligatione teneatur confessor, vel interpres in confessione, vel doctor qui in conscientia cõsulitur. 1.p. 330
Vitæ periculo secreta sæcularia an teneatur quis celare. 1.p. 331. & seq. & quid de secretis reipublicæ ibi. 1.p. 331
Vitæ cum periculo an teneatur prelatus vel priuatus corrigere proximum. 1.p. 332
An cum vitæ periculo alioquin moriturus sine baptismo sit baptizandus. 333
Vitæ cum periculo an teneatur quis baptizare adultum, vel audire confessionem in mortis articulo & ad quid teneãtur prælati, vel priuati sacerdotes in hoc casu. 1.p. 334. 336
Vitæ iacturam ne patiantur cõplices si detegantur iudice nõ iuridice interrogante an cum dispẽdio tortuꝝ teneatur quis eos celare 1.p. 336
Vitæ proximi an teneamur subuenire cum iactura honoris nostri. 1.p. 337
Vitæ suæ pœnitere propter tædium vitæ an sit peccatum & an vitæ perniciem afferenté cibum alicui inaduertenter propinare careat culpa aliqua. 1.p. 337

Vitæ

Vitæ periculo exponere infantē in lecto cubando vel fœtum percutiendo prægnātem quale sit peccatum. 337
Vxor adultera secreta an à viro innocenti debitum exigere possit 1.p. 387
Vxor ingressura religionem ante consummationem copulæ habet bimestre tempus ad ingrediendum ibidem.
Vir ambigamus fiat reddendo debitum vxori adulteræ. 1.p. 387
Vir vxorem quando de adulterio accusare non possit. 1 p. 388
Vxorem ducens post votum castitatis an peccet ducendo etiam si animo ingrediendi religionem ante consummationem fecerit. 1.p. 390
Vxori menstruatæ reddere debitum vel ab ea petere an excusetur ex aliqua causa etiam à peccato veniali. 1. 391
Vxor adultera an teneatur reuelare adulterinum partum ne fraudet legitimos vel maritum, 1 p. 490. per tot. c. 88.
Viduæ piæ compassione suorum maritorum non sunt expoliandæ suis bonis dotalibus à consulentibus vt satis faciant debitis maritorum ne crucientur in purgatorio. 1. par. 514
Vendere an liceat rectoribus ciuitatum sua suffragia in electione scribarum, & an vendi possit officiū iurisdictionis. 1.p. 566
Venandi gratia an possit princeps alīqua loca communia sibi soli deputare, & an magnates venationem maiorem vel minorem possint sibi vendicare. 1.p. 639
Venationem ne capiant incolæ populorum in suis possessionibus vel agris comprehēsam magnates domini populorum an prohibere possint. 1.p. 640. & seq.
Venationem interdicens dominus populi an teneatur restituere damna & an nimis graues pœnas huius rei gratia statuere possit. 1.p 640
Venationis dominus si tanta copia venationis increuerit quę arceri non possit sine magna molestia an satis faciat solum restituendo damna 1 p. 641
Venari an possit dominus in agris subditorum 1.p. 643
Venantes, vel piscantes locis vetitis an ad restitutionem teneantur. 1.p. 644
Venationis custodes aut siluarum aut piscationis si dissimulent an aliquo casu excusentur à peccato & an munera accepta, aut damna ex dissimulatione subsecuta restituere teneantur. 1.p. 645
Venationem ferarum palantiū si rex vel dominus populi prohibeat occidi an teneatur damna restituere & quid de accipientibus animalia ad domum redire solita. 1.p. 647

Venari aues ex alienis arboribus, vel examina apum capere in alieno prædio an liceat. 1.p. 647
Venationem minorem si velit sibi appropriare dominus populi, quomodo, & quibus concurrentibus licitè id facere possit. 1.p. 48
Venatorum numerum certum an possint domini populorum eximere à tributis. 1.p. 654
Vxor alicuius si quid donauit an sit marito restituendum. 2.p. 40
Vxor suadens marito donet filiis quod obnoxium erat restitutioni an teneatur ipsa restituere & quid si iussa fuit à marito dare centum creditoribus si expenderit illa in familia. 2.p. 69
Vxor Ioānis quæ dotem inapretiatam attulit quam Ioannes insumpsit an de bonis mariti possit sibi re ompensare de hac, & de arris sibi promissiis. 2.p. 69
Vxor an cum bona mariti delinquentis veniunt sequestrenda & publicanda possit dimidiam partem bonorum auctorum celare neque ad censuras respondere. 2.p. 72
Vxor ex bonis sequestrandis per iudicem an possit aliqua pro vsu familiæ sine timore censuræ occultare. 2.p. 74
Validus an sit actus in conscientia vbi iure naturali concurrunt necessaria ad valorem illius licet sit irritus per legem humanam 2.d. 84
Vxor ex bonis mariti si sumat aliquid an teneatur ad restitutionem. 2 p. 122
Vxor an ex bonis communibus durante matrimonio partis possit largiri suis consanguineis quando videt quod sic maritus facit cum suis. 2. par. 122
Vxor an in aliquibus casibus ex licentia tacita viri, vel sine illa possit aliquas donationes vel non. 2.p. 123. & quæ dicantur lucra communia inter virum & vxorem ibidem. 126.
Vir an teneatur bona communia quæ lusibus vel aliter dilapidauit in sua parte bonorum computare. 2.p. 141. & an donationes si fecit vir ex bonis communibus in notabili quātitate sine fraude tamen an teneatur illas computare in parte sibi contingenti ibid. 2.p. 141. & seq.
Vxor si videat virum suum prodigum erga suos parentes, consanguineos & alios ex bonis communibus quomodo licitè possit reddimere suam vexationem sibi secreto compensando. 2.p. 142.
Vxor & vir an diuidere debeant inter se post mortem fructus bonorum castrensium. 2 part. 142.
Vxoris bona post moretm mariti quæ nam sint quæ ad cumulum partitionis sint adducenda

cenda & seq. & multa continentur iuridica pertinentia ad coniugatos & ad filios & de commissariis testamentorum & de arris. 2. p. 152
Vectigal an restituere regi teneatur qui recedit à contractu inito vēditionis. 2 p. 246. vide in verbo impositio.
Venditor vitium vel falsitatem rei quam exponit venal. m an teneantur patefacere emptori. 2. p. 251
Vsuræ etymologia vnde sumatur; & quomodo differat mutuum ab accommodato. 2. p. 324
Vsura an sit mutuare vt præsentetur aliquis ad beneficium ecclesiæ, vel ob amicitiam. 2. p. 325
Vsuræ malitia vnde colligatur secundum D. Thom. 326
Vsuram non esse ex suo genere peccatum mortale cuius qualitatis sit error affirmare. 2. p. 326
Vsura mentalis tantum an obliget ad restitutionem. 2. part. 329
Vsura an sit intentione principali siue minus principali spe rare lucrū ob mutuū. 2. p. 329
Vsuram an constituat finis principalis vel minus principalis lucri & quis dicatur finis principalis vel minus principalis 2. p. 330
Vsura an sit aliquid datum à mutuatario nihil interrogādo quo fine det retinere. 2 part. 333 & quid si bona fide accepit postea tamen nosci non sibi dari gratis. 2. p. 334
Vsura an sit mutuare gratia recuperandi debitum à mutuatario 2. p. 335
Vsura an sit aliquid accipere pro numerando magnam copiam pecuniæ mutuandæ. 2. p. 335
Vsura an sit mutuare magnati vt det officium, & an acquisitum ex illo officio à mutuante sit restituendum. 2. p. 339
Vsura an sit ratione mutui expetere amicitiam ex qua amicitia speratur commodum temporale. 2. p. 338
Vsura an sit à muliere ratione mutui expetere turpes amplexus & an sit vsura offensorem mutuare offenso, vt offensus remittat iniuriam. 2. p. 339
Vsura an sit mutuare communitati pro exemptione à tributis obtinenda vel regi pro officio, vel pro obligatione molendi in molendino, & an ista obligatio sit restituenda pecunia. 2. p. 342
Vsura an sit pacisci cum mutuatario vt mutuum accipiat in mercibus, vel pro obligatione mutuandi regi aliquid accipere. 2. p. 343
Vsura an sit absolutionem anticipatam minori pretio locare redditus episcopatuum, beneficiorum, magistratuum, prouinciarum. 2. p. 345
Vsuram vt euadere possit mer-

cator quid faciet cum instar egens ab illo petens mutuum. 2 p. 346
Vsura an sit in cõtractu qui Hispanice *mohatra* dicitur vbi venditor vendens merces pretio currenti & credito postea minoris eas emit ab emptore. 2.p. 346
Vsura an sit soluere minoris aliquem debitum ad finem anni quia anticipat solutionem debiti. 2.p. 347
Quæstio celebris vbi curiosè ventilatatur an pecunia præsens ex se valeat magis quam futura contra Nauarrum. 2.p. 349
Vsura an sit, aut aliquid illicitũ emere minori pretio anticipato 2.p. 353
Vsura an sit aut quid illicitũ pro pecunia eucta ex Indiis, & accepta à rege oppresso egestate pensionem aliquam ferre, & quid si hoc faciat cuius bona sunt accepta à r publica pro supplenda necessitate. 2.p 358
Vsuram an inuoluat mons pietatis. 2.p. 360. per totum cap. 59. & an vsura sit ob maiorem dilationem datam post terminum debiti aliquid plus accipere. 2.p. 361
Vsura an sit colonis agrorũ mutuare frumentum vt pristino pretio & non minori conducant fundos. 2.p. 363
Vsura an sit ratione partis pretij ante soluti obligare operariũ ad demetendas in futurum segetes. 2.p. 364. & an vsura sit locare oues cum conditione vt reficiãtur ex fœturis pereũtes. 2 p. 365
Vsura an sit generum fructus pignoris dotalis non computare in sortem 2.p. 366
Vsura an sit generum percipere omnes fructus pignoris vltra dotem etiam si excedãt onera matrimonij. 2 p. 368
Vsura an sit si vidua fructus pignoris non computet in sorte ante dotẽ sibi solutã. 2. p. 368
Vsuraria an essent statuta terrarum, si aliqua essent quæ statuerent de viduis quod ante solutionem dotis reddatur illis certum quid 2 p. 370 & an fructus dotis maritus sibi faciat suos ibid.
Vsura an sit sibi vendicare venditorem aut emptorem fructus rei emptæ ante pretij solutionem. 2.p. 371. & seq. & an ratione pœnæ licitè possit cõueniri venditor vt post morã solutionis rei venditæ fructus faciat suos. 2 p. 372
Vsura an sit vel illicitum si post receptum pretium possessionis venditæ faciat fructus suos venditor. 2.p. 372
Vsura an sit quod vendens oues centum incertas non signatas ex grege mille ouium ante traditionem earum fructus earũ faciat suos. 2 p. 372
Vsura an sit si mutuans pecunias ratione lucri cessantis aliquid accipiat, vel ratione damni emergentis.

emergentis. 2. p. 375. & quid sit damnum emergens & lucrum cessans 2. p. 375

Vsura an sit sine vi vel metu coactũ mutuare, sed spontaneum mutuantem aliquid lucri accipere. 2. p. 367

Vsura an sit sine omnibus conditionibus assignatis à Conrado ratione lucri cessantis mutuantem aliquid accipere. 2. p. 379

Vsura vt non sit ratione lucri cessantis mutuantem aliquid accipere an absoluta voluntas alias negotiandi in ipso requiratur. 2 p. 379

Vsura an sit ferre aliquid ratione lucri cessantis quando alias negotiaturus se sponte offert ad mutuandum. 2. p. 383

Vsura an sit aliquid accipere ratione lucri cessantis pecuniam mutuantem habentem aliam pecuniam qua negotiando lucrari posset. 2. p. 348

Vsura an sit ratione lucri cessantis totum lucrum quod negotiator alias negotiando acquisiturus erat exigere. 2. p. 385.

Vsurarij an sint mercatores qui prætextu lucri cessantis pluris vendunt merces ad creditum quam de præsenti valent 387.

Vsura an sit vendere ad creditũ merces cum aliquo lucro, id est pluris quam emptæ sunt. 2. p. 391

Vsura an sit vendere merces in globo ideſt *encargacon* in noua Hispania ad creditum pluris quam taxari solent tempore aduentus classis & quomodo iustè soleat in his pretiũ taxari. 2. pa. 395. per tot. c. 64.

Vsura an sit vendere in noua Hispania cocum, in est *la grana* in magna copia ad creditum maiori pretio, quam inueniuntur de præsenti. 2. p. 399. & an vsura sit pluris vendere ad creditum merces in magna copia quæ non inueniunt pretium de præsenti 2. part. 399. quæst. ardua.

Vsura an sit lanas viliori pretio quam valebunt tempore traditionis emere ob anticipatã solutionem. 2. p. 401

Venales bracteas argenti an liceat minoris emere vt fit in noua Hispania quam iuxtà gradus, id est, quilates argenti iuxtà taxationem legis valent. 2. p. 406

Vsurarius contractus an sit mutuare massam vel bracteam argenteam, hac conditione vt peracto tempore reddatur in pecunia pro ea quantum illius massæ argenteæ lex valet est quæstio præclara & copiosè tractata, soluuntur argumenta in contra. 2. p. 407

Vsura an sit vendere merces ad creditum plusquam de præsenti valent quando venditor eas nõ erat seruaturus. 2. p. 414

Vsuræ labẽ an sapit opinio Caietani scilicet quod non seruaturus merces vendens eas ad creditum possit eas pluris vendere,

dere, & an possit cum aliquib. limitationibus sustineri & quę sunt illæ. 2. p. 417
Vsura an sit mutuare triticũ astri gendo mutuatarium ne illud soluat ante signatum tempus. 2. p. 419
Vsura an sit mutuare triticum cum pacto vt soluatur pretio quo valet cũ mutuatur 2. p. 419
Vsura an sit mutuare triticũ eadem mensura reddendum casu quo postea magis aut minus valet. 2. p. 420
Vsura an sit ducatos aureos mutuatos recuperare in maiori valore quam per pragmaticã post mutuationẽ cotũ creuit. 2. p. 423
Vsuræ speciem an præseferat pactum legis cõmissoriæ immiscere in impignorationibus. 2. p 426 per tot cap. 68.
Vsura an sit pœnam imponere mutuatario si non soluerit in præsignato tempore. 428
Vsura an sit illicitum in contractu census pœnam commissi apponere scilicet vt non soluẽs pensionem intra bienniũ, amittat hypothecam census. 2. p. 429. an pœna commissi licitè apponatur in contractu emphyteutico 2. p. 430
Vsura an sit apponere pœnã cõmissi circa fructus pignoris, scilicet vt pignoratarius illos faciat suos à die non soluti debiti 2. p. 431
Vsura an sit si dominus directus capiat fructus ex re emphyteutica data sibi pro pignore mutui. 2. p. 131
Vsura an sit aut quid illicitum in vẽditione possessionis emphyteuticæ aut censui hypothecatæ dominum directum exigere laudemium. 2. p. 432
Vsura an sit ratione pœnæ mutuantem vel vendentẽ ad creditum aliquid exigere vltra sortem & quid si casu fortuito solui non potuit debitum vtrũ pœna vel interesse lucri cessantis tũc exigi possit 2. p. 441. per tot cap 71.
Vsura quando præsumatur ex appositione pœnæ morosæ soluenti. 2. p. 443
Vsurarius an sit contractus in quo mercatores grossi pecuniam præbent minoribus, vt aliunde reportẽt merces à minoribus vendendas, ex quibus volunt lucrum 2. p. 445.
Vsura an sit ratinne assecurationis mutui aliquid exigere. 2. p. 447
Vsurarius contractus an sit aliquem tradere pecuniam suam alteri socio ad negotiandum cum pacto vt saluo capitali sibi aliquid lucri reddatur à socio; quæstio perplexa. 2. p. 448. per tot. cap. 72.
Vsura an sit ratione anticipatæ solutionis emere merces minoris quam tẽpore traditionis post valent exemplificatur de tritico 2. p. 461
Venditionis negociatio an licita sit scilicet congestas merces triticum

triticum & anno nam earum emptores reuendere, & an sit cõtra leges Hispanię.2 p.460
Vendere an possit aliquis sine fraude pragmaticæ triticum à se habitum ex propriis redditibus & possessionibus vt emat aliud suæ domui necessarium.2.p. 432
Vendere triticum in magna copia præemptum ad reuendendum contra pragmaticam an sit peccatum mortale.2.p 463. & quid de exeuntibus ad vias ad præemendas merces vt eas reuendant.2 p ibid.
Vsura an sit in fraudem pragmaticæ mille aureos dare populo indigenti vt insumantur in triticum in pane cocto vendendum vnde à dante exigitur lucrum.2.p. 463
Vsura an sit anticipata solutione minoris emere triticum & fructus terræ quam valeant tempore collectionis.2.p. 465
Vsura an sit emere piscatum minoris, quam in publica auctione valet, quia anticipata solutione emitur.2.p. 469
Vsuræ quales committi soleant in contractibus cum pacto de retrouẽdẽdo, vbi speciales casus exponuntur collecti à doctoribus & an sint aliquæ cõditiones requisitæ ad iustificandum pactum de retrouendendo.2.p. 475.per tot.ca.77.
Vsurarius contractus an sit emere oues fictas cum conditione quod tales oues reddantur vel eatum pretium.2.p. 476
Vsurarius contractus an sit pro decem aureis datis obligare rusticum vt reddat bouem & menstruum locationis eius bouis pretium.2.p. 477
Vsura an sit emere in Autumno mille oues obligando emptores vt tutas eas custodiant vsque ad Maium cum pacto de retrouendendo interim percipiendo fœturam.2.p. 488
Vsura an sit vendere prędia non sata cum pacto vt sibi ab emptore reuendantur intra annum.2 p. 479
Vsura an sit in contractu de retrouendendo apponere conditionem quod redemptio fiat maiori pretio quam emptio facta est.2.p. 480
Vsura an præsumatur vel sit res empta cum pacto de retrouendendo simul tum vili pretio ematur.2.p.482.& an licitum sit paciſci quod ante biennĩ non redimatur & post possit redimi.2.p. 483
Vsurarius an teneatur restituere fructus ex possessione accepta quos mutuatarius non collegisset.2 p 490
Vsurarius an acquirat dominiũ rei per vsuram acquisitæ, siue sit res vsu consumptibilis, vel non consumptibilis, vbi fortibus argumentis stabilitur pars negatiua; & soluuntur argumenta Nauarri & aliorum. 2. p.492. per tot. cap.79.
Vsurarius contractus, quia non

transfert dominium, inde quę concluſiones ſpeciales inferantur. 2. p. 500
Vſurarij bona an ſint obligata pro vſuris ibidem, & quotupli dia ſint bona vſurarij. 2. p. 501
Vſurarij hæredes an teneantur ad vſuras reſtituendum inſolidum aut pro rata. 2. p. 501
Vſurarius contractus an transferat dominium, cui opinioni in hoc magis aſtandum ſit, an Theologorum aut canoniſtarum. 1. p. 505
Vſurarius ſi contrahat, vel alius cum illo an contractus ſint validi, vel non, & quid de genero dotem, vel de famulis, & liberis, & vxore vſurarij ab eo ſuſtentationem accipientibus quæſtio proficua. 2. p. 507
Vſurarij manifeſti qui dicantur & an poſſint abſolui ſine ſatisfactione, vel cautione. 2. p. 534.
per tot. c. 85.
Vſurarius clericus qua pœna puniatur & an incurrat irregularitatem celebrando, & quis poſſit cum ipſo diſpenſare. 2. p. 536
Vēdens tignum vitiatum an teneatur de ruina domus inde ſubſecuta. 2. p. 555
Vendens alienum an teneatur de eo in quo factus eſt locupletior ſi bona fidę vendidit. 2. p. 557
Vſura an ſit nō computare ſeruitium cuiuſdam ſeruæ inſolutionem. 40. aureorum quos accepit pro ſua redimenda libertate. 2 p. 567
Vendens fructus incertos, ſcilicet fœtus, vel partus naſcituros ſi non naſcantur an poſſit hoc non obſtante exigere pretium ab emente. 2. p. 569. & ſequentibus.

INSIGNIORA QVÆDAM ERRATA IRREPSERVNT IN PRIMA PARTE QVÆ tu candide lector ſic corrigito.

Fol. 2. l. 1. reductiuè. fol. 8. l. 12. quod minimum eſt non contemnit. F. 9. l. 5. magis vel minus impeditur. f. 11. l. 7. aliqualiter turbatus capite. f. 16. 17. conſenſuum. 63. 16. ipſa ad credendum ſufficit. f. 234. l. 29. exterioribus. f. 236. .27. damnare m. 383. debiti non eſt facilis aut. f. 630. l. 4. largitum animum bonum.

EXCVSVM LVGDVNI SVMPTIBVS PETRI LANDRY Cal. Iunij. 1587.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

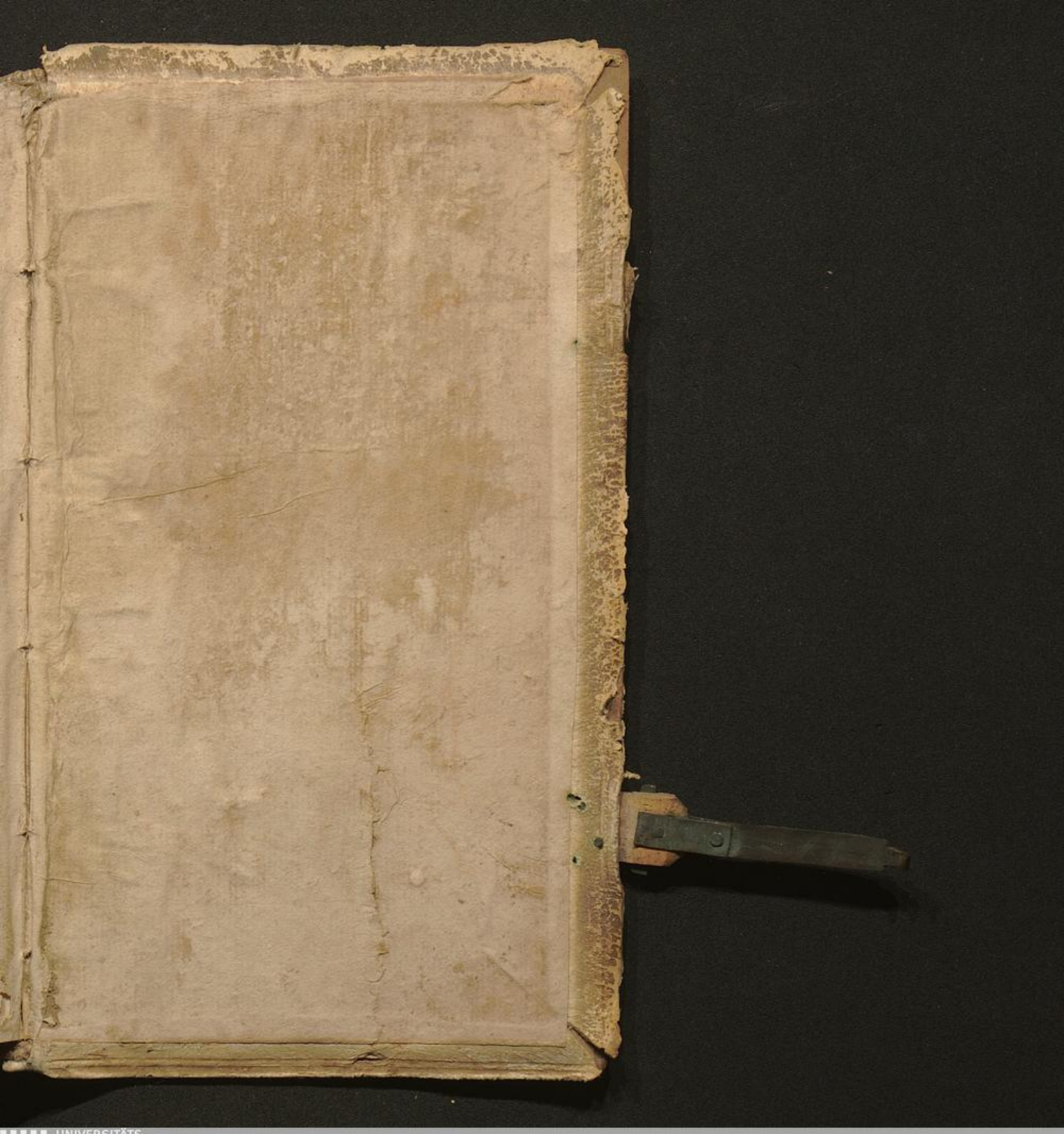
UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

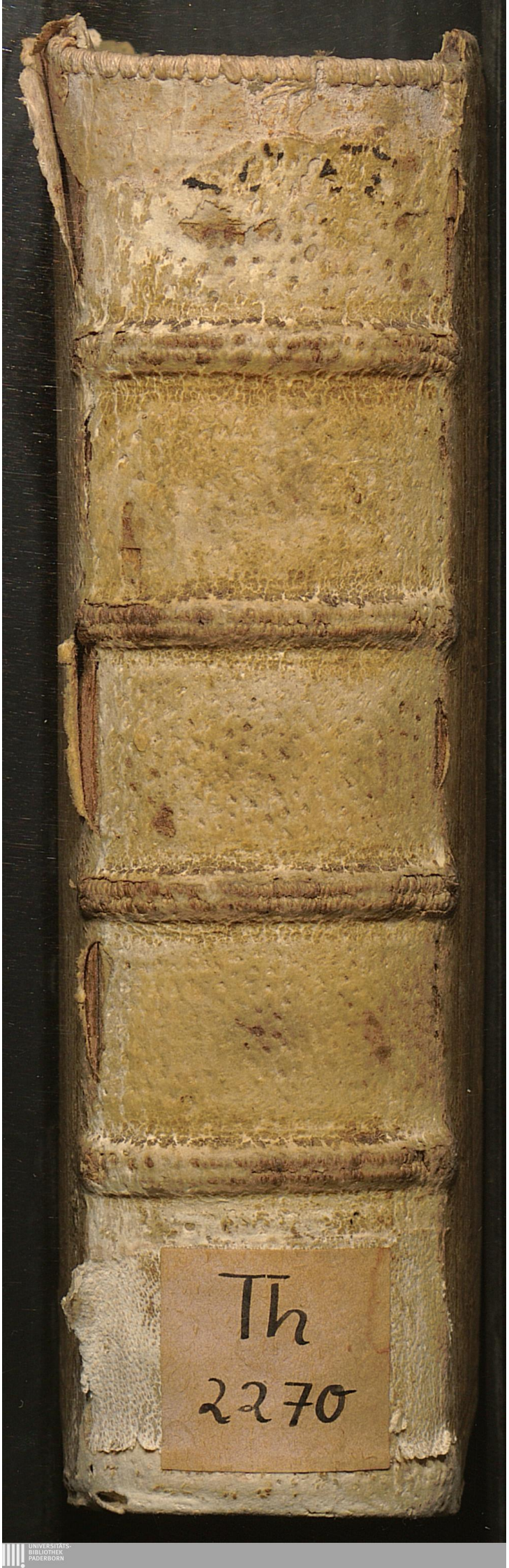

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN